KUTLU ÖZEN

HALK BİLİMİ YAZILARI

YAŞAMI

1940 yılında Divriği'de doğdu. Babası emekli öğretmen ve yazar Halil Sami Özen'dir. İlk ve ortaokulu Divriği'de okudu. 1959 yılında Sivas İlköğretmen Okulundan mezun oldu.28.8.1959-20.1.1960 tarihleri arasında Divriği İmirhan köyünde stajyer öğretmen olarak çalıştı. 26.1.1960-14.l0.1963 tarihleri arasında Divriği Savrun köyünde ilkokul öğretmenliği yaptı. Bu arada 1.ll.1960-15.5.1961 tarihleri arasında Yedek Subay öğretmen olarak askerliğini tamamladı.

1963 Yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümünü kazandı. 30.6.1965'te Edebiyat Bölümünden mezun oldu. 28.8.1965-25.9.1970 yılları arasında Sivas Sanat Enstitüsü'nde Edebiyat Grubu öğretmeni olarak görev yaptı.25.9.1970'te Sivas Dört Eylül Ortaokuluna naklen atandı. Türkçe öğretmenliğini 25.10.1978 tarihine kadar sürdürdü. 25.l0.1978-2.5.1980 tarihleri arasında Sivas Halk Eğitimi Başkanı görevinde bulundu. 2.5.l980-6.l0.l981 tarihleri arasında Divriği Lisesi Tarih öğretmenliği yaptı. 6.10.1981'de Sivas İmam Hatip Lisesi'ne Türkçe öğretmenliğine nakletti. 14.5. 1983'te tekrar Sivas Milli Eğitim Müdür Yardımcısı olarak göreve başladı. Bu görevini 5.12.1983'e kadar sürdürdü. 5.12.1983'te Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Türk Dili bölümünde okutman olarak göreve başladı. 2004 yılında emekli oldu. 15.05.2009 tarihinde Cumhuriyet Üniversitesi tarafından **Fahri Doktora** verildi. Evli ve üç çocuk babasıdır. Yazı hayatına 1957 yılında şiirle başladı. Daha sonra Sivas'ta çıkan Yurt, Kızılırmak, Sivas Postası, Sebat, Hakikat, Anadolu…gazetelerinde köşe yazıları ve makaleleri yayınlandı.

1973 yılında Halkbilimci İbrahim Aslanoğlu'nun teşviki ile Sivas yöresinde folklor/halkbilimi araştırmalarına başladı. Derlemeleri Sivas Folkloru, Türk Folkloru, Erciyes, Tarla, Halay, İçel Kültürü, Gülpınar, Halk Kültürü, Türk Folklorundan Derlemeler, Türk Folklor Araştırmaları, Folklor ve Etnografya Araştırmaları, Güneyde Kültür, Revak, Kültür ve Sanat, Türk Kültüründen Derlemeler, Halk Ozanlarının Sesi, Kızılırmak Sivas/Kültür-Sanat, Türklük Bilimi Araştırmaları….gibi dergi ve yıllıklarda yayınlandı.

1980 yılında Folklor Araştırmaları Kurumu'na üye Oldu. 1982 yılında **İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü**'nü Ord.Prof.Dr. Süheyl Ünver, Orhan Şaik Gökyay, Ethem Ruhi Üngör ve TRT Kurumu ile Paylaştı. 1988 yılında İLESAM'ın üyesi oldu. Yayınlanmış ilk eseri **Güldane** (Aşık Feryadi'nin Hayatı ve Şiirleri/1983)'dir. 1996 yılında sırasıyla **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, **Hz.Peygamber'in Sancaktarı Abdülvehhab Gazi ve Arkadaşları** (Yrd.Doç.Dr.Necati Demir'le birlikte), **Aşık Feryadi**(Kadir Pürlü ile birlikte) adlı kitaplarını çıkarttı. 1997 yılında **Divriği Evliyaları** adlı eserini yazdı.1998 yılında **Aşık Veysel Selam Olsun Kucak Kucak** adlı eserini çıkardı. Daha sonraki yıllarda kitabın ikinci ve üçüncü baskıları yayınlandı. 2001 yılında **Sivas Efsaneleri** kitabı yayınlandı. 2003 yılında babası Halil Sami ÖZEN tarafından kaleme alınan **Muallim Halil Sami [Özen] Divriği Yağbasan Köyü Folkloru [1927-1931]** ve **Öğrencilerimle Başbaşa** isimli kitaplarını çıkardı. 2008 yılında **Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları**; 2010 yılında **Sivas Yöresinde Geleneksel bayramlar ve Toplu Törenler** isimli kitaplarını yayınladı. En son yayınlanan kitapları 2017

yılında **Anadolu Aleviliğinde Sivas Örneği** ve **Belediye Köftesi** kitaplarıdır. Birçok ödülleri vardır. En son 05.09.2020 yılında Sivas Valiliğince 2020 yılı Sivas Kültür, Sanat ve Hizmet Ödülünü almıştır.

***

Divriği Nuri Demirağ Ortaokulunun son sınıfında iken "Foton" adlı bir dergi çıkardım. Tek nüshaydı ve sekiz sayfaydı. Daktilo ile yazıyordum. Resimlerini kendim çizip boyuyordum Şiir, küçük hikaye, fıkra, haber türünden şeyler vardı. Arkadaşlarım çok beğenmişlerdi. Yıl sonuna kadar(1956) öyle sanıyorum ki üç sayı çıkardım.

Sivas İlköğretmen Okulunda öğrenci iken üç yıl Kültür Kolu Başkanlığı yaptım. Duvar gazetesinin sorumlu öğrencisi bendim. Sivas Basını ile tanışmam 1959 yılında oldu. İlk şiirim "Bayrak", Yurt gazetesinin 19 Mayıs 1959 tarihli sayısında çıktı. Gazetenin sahibi Cahit Demirören beni daima teşvik ediyordu. Yurt gazetesinde "Divrikli Garip" tapşırmasıyla halk şiiri tarzında şiirler yazdım.

Benim yazı hayatım Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirip Sivas'a dönmemle başlar. Bildiğiniz gibi ben Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü mezunuyum. Benim öğrencilik yıllarımda(1963-1965) Enstitü'nün çok mükemmel bir öğretmen /bilim adamı kadrosu vardı. Ben o kadrodan yetiştim. Prof.Dr.M.Kaya Bilgegil, Prof.Dr.M.Şükrü Elçin, Prof.Dr.Selahatin Tansel, Prof.Dr. Himmet Akın, Dr.Mehmet Turgut, Fevziye Abdullah Tansel, Haydar Diriöz, Kemal Demiray, Sami Üngör, Cemil Boran…ve daha niceleri benim hocalarım oldular. Ciddi ve sabırlı çalışmayı; mütevazi olmayı hocalarımdan öğrendim.

Sivas'a dönünce Kızılırmak, Sivas Postası, Sebat, Anadolu, Hakikat…gibi mahalli gazetelerde yazı yazmaya başladım. 1965'te şiiri bırakmıştım.

Sivas 4 Eylül Ortaokulunda Türkçe öğretmeni iken "Çağrı" adlı bir dergi çıkardım.

1973 yılına kadar iyi bir Edebiyat, iyi bir Türkçe öğretmeni olmayı düşledim. 1963-1973 yılları benim öğretmenlikte başarılı olma dönemimdir. Ders kitapları, kaynak kitaplar, roman, hikaye ve şiir kitapları dışında kütüphaneme tek bir kitap almadım.

Ustam İbrahim Aslanoğlu, 1948 yılından beri baba dostuydu. İbrahim Bey de babam gibi ilkokul öğretmeniydi. O da babam gibi halkiyatçıydı. Bir gün babama dert yanmış, "Senin oğlun yetenekli bir yazar; fakat boş şeylerle uğraşıyor, siyaset yapıyor…" gibi şeyler söylemiş. Haksız da değil… O günlerde "Sivas Folkloru" dergisinin hazırlığı içindeydi. Benden dergiye yazı vermemi istedi. İlk makalem/araştırmam derginin 3.sayısında çıkan (Nisan 1973) "Ahmet Turan Gazi" adlı yazıdır. Bunu diğer araştırmalarım takip etti.

İşin içine girince folkloru/halkbilimi sevdim… Bugün benim yaşama biçimim. Folklorla yatıyorum, folklorla kalkıyorum. Öğrencilerime de bu zevki aşılamaya çalışıyorum. Buna mecburum. Sivas'ta Dr.Doğan Kaya, Eczacı Müjgan Üçer ; yakın yıllarda İsmail Hakkı Acar, Kadir Pürlü…gibi araştırmacıların dışında kimseyi bulamazsınız.

Sivas Folkloru kapanınca onun devamı olan Türk Folkloru'nda yazılarıma devam ettim. Daha sonraki yıllar Erciyes, Tarla, Halay, İçel Kültürü, Gülpınar, Halk Kültürü, Türk Folklorundan Derlemeler, Türk Folklor Araştırmaları, Güneyde Kültür, Revak, Kültür ve Sanat, Türk Kültüründen Derlemeler, Kızılırmak, Sivas/Kültür ve-Sanat, Türklük Bilimi Araştırmaları….gibi dergi ve yıllıklarda araştırmalarımı yayınladım.

Benim yazılarım daha çok alan çalışmasına dayanıyor. Belki de Türkiye'de alan çalışması yapan birkaç kişiden biriyim. Derlemelerimi daha önce daktilo ile yazıyordum, şimdi bilgisayar kullanıyorum. Zamandan kazanıyorum.

Kimsenin bana yardım edeceği yok… Kendim derliyorum, kendim yazıyorum… Haftada 28 saat derse giriyorum. Dersten arta kalan zamanlarımı, cumartesi ve pazarlarımı bilgisayarın başında geçiriyorum…Şu ölümlü dünyada elimi çabuk tutmaya, daha çok üretmeye bakıyorum.

Ben sanat hayatına resim ve karikatürle başladım. İstiklal İlkokulunda öğrenci iken, babam da aynı okulda öğretmenlik yapıyordu. Aynı zamanda duvar gazetesini çıkarıyordu. Benden bir çocuk dergisinden alınmış çizgi resimle, yazılarını bakarak kopya etmemi istedi. Gayet güzel bir resim yaptığımı hatırlıyorum. Bu başarı bana güven duygusu verdi.

İbrahim Aslanoğlu'na "Ustam" diyorum. O sadece benim ustam değil ki, hepimizin ustası. Mütevazi olmama gerek yok. Bugün ben Türk Folkloru'nda belli bir yere gelmişsem, bunu İbrahim Aslanoğlu'na borçluyum. Aşık Veysel'i nasıl Ahmet Kutsi Tecer yetiştirmişse; beni de İbrahim Aslanoğlu yetiştirmiştir. Ustamı rahmetle anarım.

Şiiri beceremediğim için bıraktım. Epeyce de şiir yazdım. Kendi yazdığımı kendim beğenmedim. Şiir sanıldığı gibi kolay değil; haddimi bildiğim için şiiri bıraktım. Bazen, arasıra, canım sıkıldıkça şiir yazıyorum. Bu insanın kendi kendine türkü söylemesi gibi bir şey…

1982 yılında "İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü"nü Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, Orhan Şaik Gökyay, Ethem Ruhi Üngör ve TRT kurumu ile paylaştım. Türk folkloruna hizmet ödüllerinin en büyüğü budur. Bunun dışında öyle sanıyorum ki altmıştan fazla taktir, teşekkür… aldım. İlk plaket, ilk ödül insana heyecan veriyor; daha sonra kanıksıyorsun, üzerinde bile durmuyorsun….

Folklor Araştırmaları Kurumu'nun(1980) ve İLESAM'ın(1983) üyesiyim.

Folklora adım attığım yıllarda örnek aldığım kimseler vardı. Prof. Dr. Pertev Naili Boratav, Prof.Dr.Sedat Veyis Örnek, Prof.Dr.Şükrü Elçin…örnek aldığım kişilerdi. Daha sonra

arkadaşlarımı örnek aldım. Şimdi saymaya kalksam herhalde altmış-yetmiş kişiyi bulur. Sivas için Müjgan Üçer'i ve Dr.Doğan Kaya'yı örnek gösterebilirim. İ.Hakı Acar'ı, Kadir Pürlü,'yü, Ali Şahin'i ve Fikri Karaman'ı de çalışmalarından dolayı taktir ediyorum.

Kitaplarım dışında 20'ye yakın ayrıbasım eserim, elliden fazla ulusal ve uluslararası tebliğim, 200'den fazla yayımlanmış araştırmam bulunmaktadır.

Hıdır Abdal Sultan Yatırı
Sivas, 1 Ağustos 1997, Cuma

Hıdır Abdal Sultan Yatırı, Divriği topraklarında değildir. Eğin/Kemaliye'ye bağlı Ocak köyündedir. Anadolu'yu Türkleştiren ve İslamlaştıran bu ulu evliyayı kitabıma almadan edemezdim. Divriği halkı da benim gibi bu ulu evliyaya saygı duymaktadır.

Karaca Ahmet Sultan
Hıdır Abdal Sultan, **Karaca Ahmet Sultan'**ın oğludur. Kaynaklar, Karaca Ahmet Sultan'ın, Horasan'da doğup, eğitimini orada tamamladıktan sonra, Selçuklular'ın çöküş yıllarında, Türk insanını ve kültürünü yabancı akımlardan kurtarmak için Anadolu'ya gelen **Horasan Erenleri** mücahit ordusunda seçkin bir kişi olduğunu, **13 yy** ortaları ile **14 yy** 'ın ilk çeyreğinde yaşadığını kaydeder.
Bazı kaynaklar da Anadolu'ya gelişinde ilk önce Manisa yöresine yerleşerek Saruhan Beyliği'nin ordusunda hem tabip, hem de akıncı bir gözcü olduğunu, daha sonra da Afyon yöresinin alınmasında görev yaptığını anlatır.

Karaca Ahmet Sultan'a ilişkin söylenceler, onu her yönüyle **Hacı Bektaş Veli** ile birlikte anlatır. Hacı Bektaş Veli'den feyz almış, uyarılmış ve Anadolu içlerine yapılan akınlarda görevlendirilmiştir. Karaca Ahmet Sultan'ın bir **Türk akıncısı**, **evliyası** olduğu bilindiği gibi, yaşadığı dönemde iyi bir sinir **hekimi** olduğu, özellikle ruhi bunalım geçiren hastaları tedavi ederek iyileştirdiği de bilinir.
Karaca Ahmet Sultan'ın , birçok evliyalar gibi nerede doğduğu, nerede öldüğü kesin olarak belli değildir. Manisa bölgesinde, Karaca Ahmet Sultan'a ait olduğu söylenen üç türbe sayılmıştır; ayrıca Aydın, Sivrihisar, Afyon gibi yörelerde de Karaca Ahmet Sultan'a ait türbe ve mezarlar bulunmaktadır. Bunların dışında İstanbul'da Üsküdar semtindeki kendi adı ile anılan **Karaca Ahmet Mezarlığı ve Türbesi** ile de tanınmıştır.[1]
Karaca Ahmet Sultan'ın ruh hastaları için geliştirdiği tedavi yöntemini, kendisinden sonraki kuşaklar, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde kurdukları ocaklarda sürdürmüşlerdir. Bunların en ünlüleri ise oğullarından **Eşref Sultan**'ın Eşme'nin Karaca Ahmet köyünde kurduğu **Eşref Sultan Ocağı** ile yine oğullarından **Hıdır Abdal Sultan'**ın Kemaliye'nin Ocak köyünde kurduğu **Hıdır Abdal Sultan Ocağı**'dır.

Hıdır Abdal Sultan'ın Menkıbevi Hayatı
Elimizde Hıdır Abdal'ın doğum ve ölüm tarihlerini kesin olarak bildiren bir belge yoktur. Hacı Bektaş Veli ve Karaca Ahmet Sultan'ın yaşadığı dönemler düşünülürse, Hıdır Abdal'ın da 13 y ortaları ile 14 yy'ın ilk çeyreğinde yaşadığı kesinlik kazanır. O dönemde yaşamış **Alp-erenler** gibi, Hıdır Abdal'ın hayat hikayesi de menkıbeler arasında sıkışıp kalmıştır.
Birinci menkıbe: Çok sıcak bir günde Hıdır Abdal'ın yolu, İstanbul'da Üsküdar taraflarına düşmüş. Yürüdüğü ırada yol kenarında, etrafı yüksek duvarlarla çevrili, bahçesinde ulu ağaçların yükseldiği görkemli bir saray görmüş. Kapı önünde bekleyen muhafızlardan burasının ülkenin hükümdarına ait olduğunu öğrenmiş, gözlerini çevirerek kapıda beklemiş.

Bu sıralarda hükümdar da bahçede dolaşıyormuş. Kapıda bekleyen derviş dikkatini çekmiş. Onu muhafızlara emir vererek içeri aldırmış. İkisi de bahçede dolaşmaya başlamış. Derviş'in tavır ve konuşması hükümdarın hoşuna gitmiş, ona saygı duymuş. İçinden dervişe ihsanda bulunmak geçmiş; sohbet bitmek üzere iken hükümdar:

-Dile benden, ne dilersen derviş!.., demiş.

Hükümdardan böyle bir teklifin geleceğini bilen, kalp gözü açık derviş de bahçenin bir köşesinde duran uzunca bir mermeri göstermiş:

-Bunu bana ver…Hükümdarım, başka bir şey istemem, demiş.

Bu fakir görünüşlü dervişin basit talebi, hükümdarı hayrete düşürmüş. Kendiinden mal mülk isteyeceğini sandığıhalde, değersiz bir mermeri istemesine şaşa kalmış. Yine de sarayından bir şeyler bağışlamak istemiş. Hükümdarın ısrarına rağmen dervişin gözü ve gönlü mermerde takılı kalmış.

Hükümdar, mermeri vermeyi kabul etmiş; ancak dervişten mermeri ne yapacağını öğrenmek istemiş. Derviş de:

-Hükümdarım, bu mermer nereye düşerse mekanım orasıdır, demiş.

Derviş(Hıdır Abdal), mermeri tutarak havaya kaldırmış, parmakları mermere gömülmüş!… "Yetiş ya Allah!…Ya Pirim!…" diyerek, erlik kuvvetiyle sallayıp ufuklara doğru fırlatmış. Mermer, bir anda gözlerden kaybolmuş…

Hıdır Abdal'ın attığı mermer, arzu ettiği yere ulaşmış; ancak biraz aşağıya düşmüş…Halbuki onun gönlünde mermerin biraz daha yukarılara düşmesi varmış.

-Ayvah, aşut düştü!… demiş, hemen yönünü doğuya çevirmiş, uçar gibi gayıplara karışmış…

Hükümdar şaşırıp kalmış; olan bitenlerden bir şey anlamamış…Dervişi bulup getirmeleri için etrafa adam salmış, hepsi de eli boş dönmüşler.

Hükümdarın sarayından bir anda gayıplara karışan Hıdır Abdal Sultan, mermerin düştüğü yere gitmek için acele etmiş. Bu arada yoldan geçerken ekmek pişiren kadınlara rastlamış. Onlar ekmek vermek istemişler, karnı aç olduğu halde işinin acele olduğunu söyleyerek verilen ekmeği almamış; sonraya bırakmış, yine gayıplara karışmış…

Yerleştiği Ocak köyüne geldiği zaman, karnı daha çok acıkmış. İlk işi yolda ekmek pişiren kadınlardan ekmek istemek olmuş. Çok uzaklara doğru elini uzatarak aldığı ekmekle karnını doyurmuş. İstanbul'dan fırlatıp attığı mermer **,** bugünkü Aşutka(Dutluca)'ya düşmüş. Hıdır Abdal, mermerin düştüğü yeri beğenmemiş. Daha yüksekteki bir tepeyi beğenmiş ve zaviyesini

bugünkü Ocak köyünde açmış. Zamanla köyün adı Hıdır Abdal'ın açmış olduğu ocaktan dolayı **Ocak köyü** olmuş.[2]

Aşut: Biraz çukurda kalan, tepede olmayan, dağın eteklerinde kalan yer, anlamına gelen bu kelime Divriği ilçesinde de kullanılmaktadır.Mesela Divriği'deki **Hüseyin Abdal** yatırının bulunduğu köy, bu özelliklerinden dolayı **Aşudu Tekke** olarak adlandırılmıştır. [3]

İkinci Menkıbe: Zamanın İstanbul padişahının parmağına bir yara çıkar. O çağın tıbbi imkanları bu yarayı tedavi edemez. Padişah her yana adamlar salar; fakat yarayı iyileştirecek bir hekim bulunmaz. Padişahın umudunu kestiği günlerde saraya bir haber gelir. Arapkir kazası, Ocak karyesinde **Hıdır Abdal** adında bir derviş vardır. Padişahın yarasına bulsa bulsa bu derviş çare bulabilir!…

Padişah, bu habere çok sevinir ve dervişin İstanbul'a getirilmesi için ferman çıkarır. Posta tatarına yolda yardım edilemi için ayrıca buyruk düzenler. Posta tatarı deniz yoluyla Giresun'a çıkar. Yolda bir dervişe rastlar. Derviş, posta tatarına, nereye gittiğini, niçin bu kadar acele ettiğini sorunca, tatar da:

-Padişahımızın yarasına em/çare çare bulacağı söylenen Hıdır Abdal adında bir derviş varmış, onu bulmaya gidiyorum, der. Hıdır Abdal da:

– O aradığın derviş benim, ben de zaten İstanbul'a gitmek için yola çıktım; istersen beraber gidelim, der.

Hıdır Abdal çok ısrar ederse de tatar razı olmaz. Bunun üzerine Hıdır Abdal:

-Var sen gemiyle git , ben kendim varırım, der.

Tatar, dervişten ayrılıp gemiyle gide dursun, Hıdır Abdal seccadesini denize salar; "Ya Allah!…Ya Pirim!…" diyerek keramet kuvvetiyle İstanbul'a varır. Padişahın sarayına kabul edilir. Padişaha çareyi anlatır:

-Padişahım, birlikte sabahleyin iki rekat hacet namazı kılacağız. Seccadelerimizin altında bir tür ot bitecek. Bu ottan merhem yapacağım; Allah'ın izniyle yaranız iyi olacak.

Sabahleyin ikisi de seccadelerini serer ve namaza dururlar. Namazın sonunda Hıdır Abdal Sultan:

-Padişahım, seccadenizi kaldırın, der.

Ancak, padişahın seccadesinin altında ot bitmediği görülür. Hıdır Abdal'ın seccadesinin altında ise yeşil otlar çıkar. **Düğmecik otu** denilen bu ottan Hıdır Abdal'ın yaptığı merhem, padişahın parmağına sürülünce yara iyi olur, rahata kavuşur.

Bu menkıbede de Hıdır Abdal Sultan, birinci menkıbede olduğu gibi padişahtan mermer bir taş ister. Olaylar aynı şekilde gelişir. Fakat, İstanbul'dan ayrılmadan önce padişahtan bir ferman alır. Bu fermanla Hıdır Abdal evlatları askerlikten, vergiden/öşürden muaf tutulur.[4]

Üçüncü menkıbe:

Hıdır Abdal, Hacı Bektaş Dergahı'nda uzun müddet dervişlik yapar. Hz.Pir'in dergahında gereken eğitimi yapan ve **mürşid** payesine erişen Hıdır Abdal Sultan, verilen görevi yapmak üzere Hacı Bektaş Veli'den icazetini alarak yola koyulur. Yolu Karaman ilinden geçer. Hizmetini yapmak üzere yanına aldığı Karamanlı bir aile kendisiyle birlikte ocak köyüne gelir. Karamanlı bu aile yeni yerleşim yerinde ve zaman içerisinde on hanelik bir yurt kurar. Bu aile tekkeden ayrılmaz. Hıdır Abdal'ın bu dünyadan göçmesinden sonra da hizmeti sürdürür. Ocak köyündeki bu aile **Karamanlıgiller** lakabıyla anılmaktadır.[5]

Dördüncü menkıbe:

Hacı Bektaş Veli Derğahı'nda eğitimini gördükten sonra, nasibini ve icazetini alarak bugünkü Ocak köyünde tekkesini kuran Hıdır Abdal'a verilen "**Düşkünleri kaldırma ocağı"** görevinin menkıbesi de şöyledir:

Hacı Bektaş Veli, Halifelerine görevlerini bildirip, nasiplerini verir, **12 Hizmet'**i de dağıtır. Pir'den nasip almak, yeni bir hayatın başlangıcı, yeni bir seferin ilk adımıdır.

Görev dağıtımı sırasında huzurda bulunmayan Hıdır Abdal Sultan, Hazreti Pir'e vardığında kendisine verilecek bir görev kalmadığını öğrenince mahzunlaşır. Hacı Bektaş'ın " **Niçin üzülürsün ya Hıdır Abdal?**" sorusunu "**Gördüm ki bana verilecek bir hizmet kalmamış, ona üzülürüm**" diye cevaplar. Hz.Pir, Hıdır Abdal'ın gönlünü şu sözlerle feraha kavuşturur: "**Gam çekme ya Hıdır Abdal!…Sen, bütün ocakların başısın. Benden düşen, eli kaypan sana gele…Ancak, senden eli kaypanın da Pir Dergahı'nda derdine derman olmaya…"[6]**

Hıdır Abdal Sultan Türbesi

Ocak köyü denildiği zaman önce Hıdır Abdal Türbesi ve çevresi akla gelir.Mehmet Şimşek'in vermiş olduğu bilgilere göre **Ocak köyü**, **Dutluca'ya 3,** ilçe merkezi **Kemaliye**'ye **40**, komşu ilçe **Arapkir**'e **23 km**uzaklıktadır.

Türbe ve çevresi, ayrı ayrı görünümler içinde birbirini tamamlayan bir külliye niteliğini taşır. Köyün tam orta yerinde, kalın ve yüksek duvarların çevirdiği büyük bir alan içinde bulunan türbe; misafirhane, çorbalık ve kurban kesim yerinden oluşur.

Türbe, ön bölümde mescidin, arka bölümde ise **Hıdır Abdal Sultan'**ın üzeri sanduka ile örtülü kabrinin bulunduğu yaklaşık 40 m karelik alanda kuruludur. Türbenin yapılışını belgeleyen herhangi bir kitabe yoktur. Görünüşte Selçuklu ve Osmanlı mimarisinin izlerini yansıtır. Hıdır Abdal Sultan Türbesi'ne, kemerli ve kenarlarını taş sütunların çevrelediği kapıdan girilir. Dar ve uzunca bir koridorun sol tarafında arzu eden ziyaretçilerin namaz kılmaları ve ibadetleri için ayrılan mescit halılarla döşelidir. Mescitle türbe, ziyaretçinin bu kubbe altında yatan kişiye duyduğu saygının simgesi olarak eğilip gireceği kadar küçük bir kapı ve üst kısım açık ahşap bir bölümle ayrılmıştır. Hıdır Abdal'ın kabri, bu kapıdan girilen kemerli ve kubbeli geniş bölümdedir. Soldaki küçük pencere, yeşil puşidelerle örtülü ve üzerinde büyük zikir tesbihleri bulunan görkemli sandukasını aydınlatır. Yayılan loş ışıklar ortalığa uhrevi bir hava yansıtır. Türbe zemini halılarla kaplıdır.

Türbede üç adet kitabe taşı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Hıdır Abdal Sultan'ın soy zincirini belirlemektedir. Hicri 675(1276) tarihli bu belge türbe duvarının yüksek bir yerine yerleştirilmiştir. Kitabede şunlar yazılıdır:

La ilahe illallah Muhammedün Resulullah, Sülale-i pak
Karaca Ahmet evlatlarından Es-seyyid Hıdır Abdal. Sene 675
Bu kitabeden Hıdır Abdal'ın soyunun Hz.Peygamber'e ulaştığını öğreniyoruz

Evliya Ziyareti
Hıdır Abdal Sultan Türbesini her yıl yüzlerce kişi ziyaret etmektedir. Bu ziyaretler, daha çok nisan başlarından ekim sonlarına kadar sürer. Çoğunluğu yörenin şehir ve köylerinden oluşan ziyaretçiler, Ocak köyünde her gün canlı bir hayatı oluştururlar. Arabalarından inenlerin ilk işi abdest almak için çeşme başına koşmak olur. Bundan sonra ziyaretçiler Türbe kapısında toplanırlar. Ayakkabılarını kapı önünde çıkarıp türbeye girerler. Türbeye girerken eşiğe basmazlar. Hıdır Abdal sandukasına ulaşan ziyaretçi bu bölümde diz çöküp **Fatiha okur.** Arzusunun gerçekleşmesi yolunda evliya katında dua edip, dilekte bulunur. Adak adar. Adak, genellikle daha sonraki ziyaretlerinde kurbanın evliya toprağında kesilmesi suretiyle yerine getirilir.
Dertlerine şifa arayan hastalar, çocuğu olmayan eşler, işlerinde başarıya erişmek için çırpınanlar, ruhsal bunalım içinde olanlar…dileklerinin kabulü için dua eder, medet beklerler. Burada yapılan dua, ziyaretçilerin anılarında derin izler bırakır, gönüllerde huzur ve rahatlık yaratır. Manevi duygu bağlantılarını geliştirir.[7]
Hıdır Abdal'ın Soy Kütüğü
Daha önce de belirttiğimiz gibi Hıdır Abdal'ın soyu Hz.Peygamberimize kadar ulaşmaktadır. Gerek türbesindeki 675(1276) kitabede ve gerekse **Nakibül-Eşraflarca** verilen Şecerename'de bu husus açıkça belirtilmektedir.
Hıdır Abdal'ın torunlarından **Seyyid Yahya Efendi**'ye verilen belgede/şecerede, sırasıyla **Es-seyyid Yahya Efendi** b. Seyyid Mustafa el-Kaadi ve Seyyid Hüseyin b. Seyyid Hayran ve eş-Şerif Ömer b. Hüseyin ve eş-Şerif Ali b.Mehmet ve eş-Şerif Davut b. Mehmet**…….es-Seyyid Yusuf b. es-Seyyid Kanber Abdal** es-Seyyid Ahmet b. es- Seyyid Otman b.es-Seyyid Unsur b. es-Seyyid Ali b. es-Seyyid Cafer b. es-Seyyid Balı b. es-Seyyid Pehlül b. es-**Seyyid Habib** b. **es-Seyyid Hıdır Abdal b. es-Seyyid Ahmed Karaca'**nın adları yer almaktadır. Yine secerenin bundan sonraki bölümünde "**Hıdır Abdal'ın dalı ve kolunun göklere kadar yükselen ulu bir ağaca benzediği, yeşil sarık sarma yetkisine sahip bulunduğu, Arapkir kazasında oturduğu, Peygamber soyundan ve İmam Zeynel Abidin evlatlarından olduğu…"** belirtilmektedir. Bilindiği gibi Hz. Zeynel Abidin, Hz. On İki İmam'ın dördüncüsüdür. Kerbela'da şehit düşen Hz.Hüseyin'in oğludur.
Özellikle, Hıdır Abdal Şeceresi'nde ismi geçen Hıdır Abdal'ın oğlu Seyyid Habib'le, kendisine şecere verilen daha sonraki kuşaklardan Seyyid Yahaya'ya kadar sayılan isimlerin hiçbirine ait mezar izi kalmamıştır. Doğal şartlar, mezar taşlarındaki yazıları silip atmıştır veya bu taşlar zamanla parçalanıp dökülmüştür .

Bu şecerinin orjinal bir yanı da Divriği'deki **Kamberabdallı Ocağı**'nın kurucusu **Kamber Abdal'**ın, 12. göbekten **Karaca Ahmet'**in torunu olduğunu belgelemesidir.
Bizde fotokopisi bulunan bir iczet ve inabetnamede ise şu ifadeler yer almaktadır:

"**Sultan Hacı Bektaşi Veli** ılliyesine müntesip **Gözcü Karaca Ahmet** sülalesinden **Hıdır/Hızır Abdal** evlatlarından **Seyyid Ahmet Çelebi** tarik-ı evliyayı(evliya yolunu) kabul edüp yed'ine izni **icazet ve inabet** verildi.(…) Mürit tutuna ve muhip edine…Sene **1251(1835) "[8]**
Görüldüğü gibi bu belgede de Hıdır Abdal evlatlarından Seyyit Ahmet Çelebi'ye tekke açması için icazet verilmektedir.

Halk Şiirimizde Hıdır Abdal Sultan
Deyiş
Horasan Eri'nin medhin ederim
Cümlenin muradın ver **Hıdır Abdal**
Dertliyim derdime dermana geldim

Derdimin dermanın ver **Hıdır Abdal.**
Horasan'dan kalkıp **Urum**'a gelen
Nice düşmüşlerin elini alan

Hem cümle erlerin nefesin veren

Cümlenin muradın ver **Hıdır Abdal.**
Hızır ile böyle postta oturan
Çevresini ayağına getiren

Cümle taliplerin eksiğin bitiren

Taliplerin muradın ver **Hıdır Abdal.**
İstanbul'dan mermer taşının atan
Arafat'ta kırklara gözcülük eden

Nesl-i Muhammet'tir, zat-ı **Ali**'den
Cümlenin muradın ver **Hıdır Abdal.**
…….okunur ismi ya **Veli**
Hasan, Hüseyin'dir ol sadık yari
Zeynel ile **Bakır** ol gonca güli
Cümlenin muradın ver **Hıdır Abdal.**
İmam Cafer Buyruğu'nu kim görmüş
Kazım meğer **Rıza'**dan bir nişan almış
Taki, Naki, Askeri'ni vird etmiş
Cümlenin muradın ver **Hıdır Abdal.**
Sefil Edna'm der ki **Mehdi** gelecek

İmamların hayıfını alacak

Eba Müslim teberini çalacak
Cümlenin muradın ver **Hıdır Abdal.[9]**

---

[1] Doç.Dr.Bedri Noyan, **Karaca Ahmet Sultan,** Türk Folkloru, Sayı: 33, Nisan l982, s.12-15 ve ayrıca Mehmet Şimşek, **Hıdır Abdal Sultan Ocağı**, İstanbul 1991,s.68-71.
[2] Mehmet Şimşek, a.g.e., s. 72-75.
[3] Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde…**, s.129.
[4] Mehmet Şimşek, a.g.e., s.75-76 ve ayrıca Ruhi Kara, **Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma**, Ankara 1993, s.49'da Mehmet Şimşek'in bu menkıbeyi Abdalgilli Ali Dede'inin torunu Mehmet Tamer'den derlemiş olduğunu belirtir.
[5] Mehmet Şimşek, a.g.e., s. 79
[6] Mehmet Şimşek, a.g.e., s.66.
[7] Mehmet Şimşek, a.g.e., s.124
[8] Belgenin aslı Kemaliye'ye bağlı Ağıl köyü doğumlu Haydar Gedikoğlu'nda bulunmaktadır. Tarafımızdan günümüz Türkçesine aktarılmıştır. K.Ö.
[9] Özel kitaplığımızda bulunan 19 yy'da Divriği Karakale köyünde tutulmuş olan 7 numaralı cönk. **Sefil Edna/Fakir Edna,** 18 yy'da yaşamıştır. Divriği'nin Ziniski köyündendir. Bkz. İbrahim Aslanoğlu, **Divriği Şairleri**, s.18.

Sultan Melek/Sultan Melik Yatırı
20 EYLÜL 2022KUTLU ÖZEN
Sivas, 5 Ağustos 1997, Salı

Halk arasında **Sultan Melek** olarak adlandırılan **Emir Mengücek Gazi'**nin türbesi Kemah ilçesindedir.[1] Fırat köprüsünün yukarı tarafındaki kayalıklar üzerindedir. Aynı yerde çift kubbeli bir türbe daha bulunmaktadır. Bu türbe de **Fahrüddin Behramşah**'a aittir.[2]
Bilindiği gibi Emir Mengücek Gazi, **Alparslan**'ın komutanlarındandır. Erzincan-Kemah-Köğonya-Divriği coğrafyasında kurulan **Mengücekoğulları Beyliği'**nin kurucusudur. Ölüm tarihi 1118 civarlarındadır.Yine aynı bölgede türbesi bulunan **Fahrüddin Behramşah**, 63 yıl süreyle Mengücekler'in Beyi olmuştur. Beyliğin merkezini Kemah'tan alıp Erzincan'a taşımıştır. Ölüm tarihi 1225'tir.
Sultan Melik Türbesi:
Sultan Melik türbesi, sekiz köşeli, piramit çatılı bir Selçuklu kümbetidir. Türbenin yapımında tuğla kullanılmıştır. İki katlı türbenin üst katında sembolik bir mezar, alt katında ise Melik Gazi'nin açık bir tabut içindeki çürümemiş vücudu bulunmaktadır.

Birinci Menkıbe: Zamanın birinde Kemah'a bir doktorla bir savcı gelir. Bunlar Sultan Melik'in çürümemiş vücuduna inanmaz ve inananlarla alay ederlermiş. Sonunda türbeye gitmeye karar vermişler ve alt kata inmişler. Melik Gazi, açık bir tabut içinde yatıyormuş. "Bu, mumyadır" demişler. Sonra bir tanesi iğne çıkararak, bu mübarek zatın vücuduna batırmış. İğnenin yerinden kan çıkmış. Bunu gören doktor çıldırmış; savcı ise paniğe kapılmış, kaçarken Fırat'a düşüp boğulmuş. Sultan Melik'a batırılan bu iğnenin yeri büyümüş, sonradan küçülerek kapanmış.[3]

İkinci Menkıbe: Sultan Melik'in abdest alıp namaz kıldığı söylenir. Türbedeki bekçi her gün ıbrığa su doldurup, leğeniyle birlikte yanına bırakırmış. Sabahleyin geldiğinde suyun kullanılmış olduğunu görürmüş. Bekçi bazen su koymayı unuturmuş; böyle durumlarda Sultan Melik çok kızar, ıbrığı dışarı atarmış.[4]

Kemah halkı, Sultan Melik'in türbesinden çıkarak, Fırat nehrinde abdest aldığına inanır.

Üçüncü Menkıbe: 14 Şubat 1916'da Erzurum'a giren Rus kuvvetleri, 6 Temmuz 1917'de Erzincan'ı da işgal edip 11 Temmuz 1917'de Kemah Boğazı'na yaklaşırlar. Halkın inanışına göre boğazı tutan Melik Şah'ın sayesinde daha fazla ilerleyemezler. Rus askerleri geri çekilirken, yeşil sarıklı askerlerin kendilerini engellediğini söylerler.

İnanışlar ve Uygulamalar: Sultan Melik, bu yörede evliyalığına inanılan kutsal bir zattır. Onun Mengücekler dönemindeki komutanlık ve beylik vasfı unutulmuş ve evliyalık vasfı ön plana çıkmıştır. Bu nedenle her türlü dilekler için Sultan Melek türbesine gelinmekte ve dilek dilenmektedir. Divriği ilçesinden gelenler daha çok evlat sahibi olmak için türbeyi ziyaret etmektedir. Kız çocuklarına **Sultan, Melek, Melike…** gibi adlar verilmektedir.[5]

---

[1] Necdet Sakaoğlu, **Türk Anadolu'da Mengücekoğulları** adlı eserinde **Sultan Melik Türbesi** için şu ifadeleri kullanır: "…Yalnız, Kemah-Erzincan yolundaki **Sultan Melik Türbesi'**nin sıvaları üzerinde Farsça olarak Mengücek'in, Erzurumu, Diyarbakır'ı, bunlara yakın yerleri aldığı yazılmıştır. Söylentiye bakılırsa bu türbe Mengücek Gazi'nindir. Soyundan gelen bazı beyler de yanındaki diğer türbeye gömülmüşlerdir…" s.32-33.

[2] Ruhi Kara, **Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma,** Ankara 1993, s.53; Necdet Sakaoğlu, Türk Anadolu'da Mengücekoğulları adlı eserinde "**Behramşah'**ın Erzincan'da ya da Kemah'ta gömülü bulunduğu konusunda muhtelif söylentiler vardır. Erzincan'ın Aşağı Ula köyündeki bir kümbete halk **Behram Şah Kümbeti** demektedir…" şeklinde bir ifade kullanır. Bkz. A.g.e., s.55.

[3] Ruhi Kara, **Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma,** Ankara 1993, s.52-53.

[4] Ruhi Kara, a.g.e., s.52

[5] Kutlu Özen, **Divriği Yöresinde Ziyaretler Yoluyla Çocuk Sahibi Olma İnancı ve Diğer Uygulamalar,** Türk Folkloru, Sayı:18, Ocak 1981, s.

Er Aslan Tekkesi

Tekke, Yıldızeli'ne bağlı Güneykaya köyündedir. Türbede biri Er Aslan'a, diğeri Hanımına(?) ait olmak üzere iki kabir bulunmaktadır.

Menkıbe: Menkıbeye göre Er Aslan, Hacı Bektaş Veli'yi ziyarete giderken bir aslana biner, yılanı kamçı olarak kullanır. Hacı Bektaş Veli de kuru bir duvara binerek Er Aslan'ın önünü keser. Hatasını anlayan Er Aslan, Hünkar'dan özür diler. Hacı Bektaş Veli de Er Aslan'a nasip vererek onu Çorum yöresine gönderir. Er Aslan bir müddet sonra buradan ayrılır Sivas topraklarına geçer, Yıldızeli'nin Aslandoğmuş köyüne gelir. Bu köyde fazla kalmaz, Güneykaya köyüne gelip yerleşir. Burada bir tekke açar. Kendisinin ölümünden sonra oğlu Seyyit Halil, onun ölümünden sonra Seyyit İbrahim ve Seyyit Ali tekkeye hizmet ederler.
Menkıbe: Yöre halkının inancına göre Er Aslan'ın asıl adı Seyyit Mahmut Hayrani'dir. Ehli Beyt soyundan gelmektedir. Babasının adı Mesut'tur. Eğitimini Horasan'da bitirdikten sonra Anadolu'ya gelmiştir. İlk zamanlar Tunceli civarına yerleşmiştir.
Menkıbe: Hacı Bektaş Veli'yi ziyarete giderken aslana binmiş, yılanı kamçı olarak kullanmıştır. Sivas'ın Seyfe Beli'nden geçerek Suluca Karaca Höyük'e geldiğinde Hacı Bektaş Veli'nin gözeticilerinden Karaca Kul Ahmet, birinin gelmekte olduğunu görerek:
-Pir'im, bir er geliyor…Aslana binmiş, yılanı kamçı olarak kullanıyor…Ne yapalım?

Bunun üzerine Hacı Bektaş Veli şöyle cevap vermiş:

-Canlıyı herkes yürütür, iş cansızı yürütmek….

deyip bir duvara binip Seyyit Mahmut Hayrani'nin önünü kesiyor. Kabahatini anlayan Seyyit Mahmut Hayrani, aslandan inip, yılanı serbest bırakıyor. Hacı Bektaş Veli'den af dileyerek onun müridi olmayı kabul ediyor. Hacı Bektaş Veli, bu davranışından dolayı ona ***Er Aslan*** adını veriyor.[1] Er Aslan, Hacı Bektaş Veli'den nasip istiyor. Hacı Bektaş da:
Dervişlerini çağırıyor.

-Herkesin öksösünü/kösevisini atacam, diyor.

-Herkes ordakileri irşat etsin, diyor.

Horasan pirleri düşen yere gidiyor. Er Aslan devletli buraya düşüyor.

-Nasibini verdim, git onu bul ve orada devranını sürdür, diyor.

Çorum'a gelmesi: Er Aslan ilk önce Çorum yöresine geliyor. Alaca ilçesinin Küre köyünde misafir iken, onun gitmesini engellemek isteyen bir kadın çizmesinin içini çivi ile dolduruyor. Fakat Er Aslan buradan ayrılıyor. Tokat'ın Artova yöresinden geçip Sivas'a geliyor.
*Sivas'a gelmesi:*Sivas yöresine gelinceye kadar bu durumu hissetmiyor. Sivas topraklarına geçince ayaklarındaki acıyı hissediyor. Çizmesine baktığı zaman içinin kanla dolduğunu görüyor. Sonra çizmelerini çıkarıp 12 adım yürüyor. Adımını attığı yerlerde akan kanlar taş

oluyor. Günümüzde bu taşlar Yıldızeli'nin Aslandoğmuş köyü yakınlarındaki "Adımlar" bölgesindedir.
Aslandoğmuş köyüne gelmesi:Er Aslan köyün girişine geldiğinde dinlenmek için oturuyor. Oturduğu yerden, asasıyla vurduğu yerden bir su çıkarıyor. Buğle adı verilen bu suyun özelliği dört mevsim çok gür akmasıdır. Buna rağmen, kaynaktan 15 metre kadar uzaklaşınca azalıp kaybolmasıdır. Zamanın birinde bir adam bu su ile yıkanmış, adamın evi yanmış ve sülale dağılmış.
Zamanın köy ağalarından biri bu suyu köye indirmeye çalışmış; fakat bu su köyün içinde yok olmuştur. Köye kadar inmemiştir.

Buğle'nin bulunduğu yerde kutsal çamlar vardır. Kimse bu ağaçlardan bir dal bile koparamaz. Adamın biri oradaki çamlardan birini kesmiş; evi yanmış, canını zor kurtarmış. Başı ağrıyanlar çama ip bağlıyorlar, saçlarının bir telini bağlıyorlar.

Er Aslan, kısa bir süre bu köyde kaldığından dolayı bu köye Aslandoğmuş köyü adı verilmiştir.

Asası ile bir taş getirmiş. Kaya parçası en az yarım ton ağırlığındadır. Çevrede buna benzer bir taş yoktur. Bu kaya parçası Aslandoğmuş köyündedir.

Güneykaya köyüne gelmesi: Oradan geçerek Bidohtun(Güneykaya) köyünde aradığı "Öksük"ünü buluyor. Bu öksük, 1.5 metre uzunluğunda, 0.5 metre çapında silindire benzeyen bir taştır. Bu taş, Hacı Bektaş Veli tarafından atılan nasiptir. Söylenceye göre bu taş zamanın Sivas Valisi tarafından Sivas'a getirilmiş, getirildiği gece eski yerine dönmüştür. Kutsal taş ile Er Aslan türbesi arasında 150 metrelik bir mesafe vardır. Köylüler bu taşı türbenin yanına getiriyorlar; fakat taş eski yerine dönüyor.
Çok bir sel oluyor. Mucizatını gösteriyor. Sancağını asıyor. Seli önlüyor.Er Aslan'ın sancağının ve kılıcının Sivas müzesinde olduğu söylenmektedir.

Er Aslan, bilinmeyen bir tarihte Güneykaya köyünde vefat etmiştir.

Türbe, erkek çocuk isteyenlerle baş ağrısı çekenler tarafından ziyaret edilmektedir.[2]

---

[1] **Vilayetname**'de Hacı Bektaş Veli ile Seyyid Mahmut Hayrani'nin hikayesi şöyle anlatılır:
"Hacı Bektaş'ın ünü her yana yayılmıştı, her taraftan erenleri görmeye geliyorlardı. Akşehir'de bir er vardı, adına Seyyit Mahmut-ı Hayrani derlerdi. Bu er, bir arslana bindi, bir yılanı da kamçı yaptı, üç yüz Mevlevi dervişiyle, Hünkar'ı görmek için yola çıktı. Sulucakarahöyük'e yaklaşınca, bu hali Hünkar'a haber verdiler, "Aliler Sırtı"na yaklaştı dediler.

Hünkar, o gelen kimse dedi, canlıya binmiş, gelmiş; biz cansıza binelim. "Kızılca Halvet" yakınında bir kızıl kaya vardı, bir dam duvarı kadar büyüktü. Hemen o kayanın üstüne bindi;

“Ey kayacık” dedi, “Tanrı’nın izniyle o gelen erenlerden yana yürü. Kaya, hemencecik kuş uçar gibi gürleyip Aliler Sırtı’na doğru yürümeye başladı. O kayanın şimdiki halde başı, tıpkı bir kuşa benzer.

Öte yandan Seyyid-i Mahmut Hayrani de arslan üstünde, elinde yılan, gelirken bir de baktı ki Hünkar, cansız bir kayaya binmiş, yürütüp gelmede. “Er nazarında küstahlık, edepsizlik etmişiz” deyip arslandan indi; yılanı da elinden attı. Hünkar’a karşı vardı. Hünkar da kayaya dur, dedi; kaya durdu. Seyyid Mahmut’la dervişler, Hünkar’ın eline ayağına düştüler. O, Tekkaya’nın dibinde oturdular. Tam bir hafta sohbet ettiler. Bir hafta sonra Seyyid-i Mahmut Hayrani, peymençe durdu, izin istedi. Hünkar:”Hayranım” dedi. “Yürü, seni o bulunduğun yere saldık. Orası ekmeğin olsun. Hayrani, vedalaşıp Akşehir’e doğru yürüdü gitti.”, Vilayetname, Hazırlayan: Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul-1958, s.49-5o. Görüldüğü gibi, yöre halkı Er Aslan’ı, Seyyit Mahmut Hayrani olarak bilmektedir. Aynı menkıbeyi anlatmaktadır. Bunlar ayrı ayrı kişilerdir(K.Ö.)

[2] Eraslan Yılmaz, Aslandoğmuş köyü doğumlu. MYO’da öğrenci

Hızır Nebi Efsaneleri

Soku Baba

Yemen Baba, bostancılık yaparak hayatını kazanır. Köylülerden biri kendi koyunlarının sütünü sağdıktan sonra, komşusuna ait kara koyunun da sütünü sağıp katar. Hediye olarak getirdiğinde: Yemen Baba kabul etmez.

-Kara koyunun sütünü niye kattın, der.

O tarihlerde çevre köylerden biri olan Törnük’te İbrahim isminde bir veli yaşamaktadır. Yemen Baba ile samimiyeti çok ileridir. Günün birinde İbrahim Efendi, Yemen Baba’yı çok arzular, yürüyerek Celalli’ye kadar gelir. Bir eve misafir olur. Törnüklü İbrahim Efendi, Fertelliye doğru yola çıkınca, Yemen Baba, hanımına:

-Misafirimiz gelecek, yemek yap, der fakat kapıyı da kilitler.

İbrahim Efendi kapının önüne gelince, içeriye bağırır:

-Aç Kara Yemen, aç kapıyı…Pilav pişti mi, der…

Kapı açılır, iki evliya kucaklaşır, saatlerce ağlaşırlar.

Bir gün Yemen Baba’nın kızı Zeynep, sabah namazı, dışarı çıkar ki Yemen Baba, kapının önünden evine doğru gidiyor. Kızını görünce iki tane sıcak bişi(pişi) çıkarıp verir.

-Kızım, al bunları ye, der.

Zeynep:

-Baba, sabah vakti bunları nereden aldın, der.

Yemen Baba, sırrını söylemek istemez. Ancak kızı, tekrar yemin ve ısrarla sorunca:

-Kızım, sabah namazını Mekke'de kıldım, ordan getiriyorum….

Peşinden de:

-Demek bizim vade tamam oldu, der.

Köyden bazılarını çağırtır ve dünyasını değiştirir…..

Ölüm tarihi belli olmayan Yemen Baba, Fertelli köyünün ırmak kenarında bir tepe üzerinde yatmaktadır.[1]

Soku Baba'nın mezarı Avcıçayı köyünde, köy mezarlığı içindedir. Hayatı hakkında bilgi sahibi değiliz.

Söylence: Soku Baba, sabahleyin ahıra hayvanları yemlemeğe gittiğinde hayvanların yemlenmiş olduğunu görür. Bir de bakar ki bütün ağaçlar secdeye kapanmış. Bunu köylülerine anlatır ama kimseyi inandıramaz. Ölümünden sonra ermiş bir insan olduğuna karar verilir.

Yanmayan tahta kaşıklar

Halk inanışı: Bizim yörede(Tozanlı Deresi), yedi gün oruç tutulduktan sonra oruç bitimine üç gün kala kavurga yapılır. Değirmende çekilir, un haline geldiği zaman, cuma akşamı yapılır. Evin hanımı, Perşembeyi cumaya bağlayan gece bir kabın içine un kor. Daha sonra bunu el değmedik bir yere koyar. Ertesi sabah, eğer el izi varsa bunu kimseye söylemeden "Evimize Hızır gelmiş" diye kurban keser ve onu dağıtır. Hızır Orucu'ndan on gün sonra, koyunun kuzulamasına elli gün kala "koyunun yüzü"diye "saya gezme""yapılır.[2]

Tiflis Baba

Söylence: Köylüler, yıllarca önce Tiflis Baba'nın üzerine türbe yapmak isterler. Fakat, sabahleyin kalktıklarında türbenin damının uçtuğunu(yıkıldığını) görürler. Üç gün bu böyle devam eder. Bunun üzerine adak yerine 12 kazan getirirler ve Tiflis Baba aşkına 12 İmam Çorbası(aşure) yaparlar. Ayrıca kurbanlar kesip, 12 kazanda pişirirler. Köy halkına ve adak yerinde bulunanlara dağıtırlar. Kurbanlar kazanda kaynarken adak yerine köyün alt tarafından tanıdık bir sima gelir. Kaynar kazanlara kolunu sokarak etleri karıştırır. Orada bulunanlardan bir kısmı dini duygularla ağlarken, diğer bir kısmı da "Kolunu kazana sokma, kolun yanar!…" diye uyarırlar. Köydeki herhangi birine benzetilen; fakat halkın tanımadığı bu meçhul kişi, "Bu kurbanların kaşığı al alıçtandır(ağaçtır), yanmaz!…" diye karşılık verir. Kaynar kazandaki etleri koluyla karıştırmaya devam eder. Son kazana gelince bir tike(pişmiş et parçası) alır; "Lokmanız

kabul olsun" diyerek kazanların yanından ayrılır…..Birkaç adım sonra gözden kaybolur. Kaybolmadan önce de tosun gibi böğürür. [3]

Hızır Baba:

Adak yeri, Kaledibi'nin Sulak mezrasındadır. Bir tepe üzerindeki iki ardıç ağacıdır. Tepedeki kayalıklar üzerinde bir takım çukurlar vardır. Bu çukurların Hızır'ın atına ait olduğuna inanılır. Hızır Orucu'nun son günü lokma ile adak yerine çıkılır. Lokma olarak bir kap içinde un, ince çekilmiş bulgur(düğürcek), bal, erik ezmesi…vb. götürülür. Bu yiyecekler adak yerine bırakılır. Ertesi gün bunlar kontrol edilir. Eğer iz varsa, Hızır'ın uğradığına inanılır.[4]

Hıdır-Ellez Kayası

Karasar köyünün üst tarafındaki kayalık bir alandır. Kabayel düşeğidir. Kışın şiddetli geçtiği yıllarda Hızır Orucu(13-14-15 Şubat)'ndan sonra "Kabayele Karşı Gitme" merasimi yapılır. Bir gün önceden hazırlıklarını yapan köy halkı, karların erimesi için, Hıdır Ellez Kayası'na doğru yürümeye başlarlar. "Es kabayelim es…Düşmanın kapısından kes….." diye bağrışırlar. Yanlarında getirmiş oldukları lokmaları(ekmek, çörek, peynir, kıyma, yumurta…) adak yerine bırakırlar. Daha sonra cem yaparlar. Kabayelin çıkması ve karların erimesi için dua ederler. Hıdır Ellez Kayası kutsaldır, çeşitli adaklar için de gidilir.

Söylence: Yakın tarihteki bir söylenceye göre bu köye beş vakit namazında bir kadın gelir. Bu kadın köy öğretmeninin annesidir; köyün yabancısıdır. Kadın, sabah namazında üç gün üst üste Hıdırellez Kayası'nın olduğu yerde allı yeşilli ışıkların yanıp söndüğünü görür. Merak edip köylülere sorar. Onlar da burasının adak yeri olduğunu söylerler. Daha sonra aynı kadın rüyasında ak sakallı, nur yüzlü bir ihtiyarın, kayalıklarda dolaştığını görür. Köylüler de rüyada tarif edilen yere sembolik bir mezar yaparlar.[5]

Hızır Pınarı

Adak yeri Divriği'nin Kuluncak köyündedir. Hızır Pınarı tepesinin altındadır.

Efsane: Efsaneye göre Hızır Peygamber, bu mevkiye gelmiş ve susamış. Su bulmak için asasını kayalara vurmuş; ama su çıkmamış. Bu hareketi üç defa tekrarlamış….Üçüncü defa vurduğunda kayadan berrak bir su fışkırmış. Buna rağmen Hızır'ın öfkesi geçmemiş. Gecikerek çıkan suya hırslanmış, "Bu zamana kadar nerdeydin?" demiş. Kayalardan fışkıran su da "Üç dağı dolaştım, geldim" demiş. Gerçekten de bu dağı takip eden iki dağ daha vardır: Küçük Baydığın ve Büyük Baydığın.Hızır, öfkesini alamadığı için asasını kayalara vurmaya devam etmiş. Dik vurduğu yerden sular dikine, yatık vurduğu yerden oluktan akar gibi yatığına sular akmaya başlamış.Suyun çıktığı kayanın dik yüzünde, nal izine benzeyen çukurlar vardır. Bunlar, Hızır Peygamber'in atının ayak izleridir. Yine inanışa göre kayadan çıkan sular, Zemzem gibi kutsaldır. Temizlik işlerinde kullanılmaz.[6]

Günüzlü:

Adak yeri Mursal köyündedir. Baraj gölüne yakındır. Abdullah Bey'in Ağılı üzerindeki büyük bir taştır. Taşın üzerinde ve ortasında kılıç izine benzeyen delikler ve çizikler mevcuttur. Siyah bir taştır.

Efsanesi: Hazreti Ali, düşmanlarla savaşmak için bu bölgeye gelir. Her nedense sinirlenir. O kızgınlıkla yol üzerinde bulunan siyah taşa kılıcını gelişi güzel saplamaya başlar. Gerçekten de taşın orta yerinden kılıç girmiş, öbür taraftan çıkmış gibi bir görünüm vardır.[7]

Dikmetaş

Şamanizm'e inananlar özellikle dağ doruklarında ya da geçitlerinde taşları üst üste yığarak kutsal alanlar oluştururlar. Her gelip geçenin yığına bir taş koyması ya da bez bağlayarak ruhlara sunuda bulunması gerekir.[9] Şahin ile Mamoağa yol ayrımına yakın bir yerde Dikmetaş adını taşıyan bir "*Yol düşeği"* vardır. Bu yörede düşek, kutsal mekan anlamındadır. Yolculuk sırasında Dikmetaş'tan geçerken taşa niyaz edip, kazasız belasız bir yolculuk için dilekte/talepte bulunurlar. "*Beni/bizi yaramazdan, uğursuzdan, her türlü belalardan koru…"* diye dua ederler. "*Yolun ruhu'ndan*" yardım isterler. Bunlara Anadolu'da "*Geçit bekçileri"* de denir. Bugün aynı uygulamayı Asya'daki Saha, Tuva ve Hakas Türklerinde de görmekteyiz

Hızır Direği:

Sivas Ulu Cami içindeki bir direk Hızır Direği diye anılırmış. Hızır aleyhisselamın bu cami içinde bulunduğunu, burada namaz kıldığını ve o direğe yaslanıp oturduğunu söylediler.

Halk inancı: Ulu Cami içinde kırk gün boyunca devamlı namaz kılan kişinin Hızır aleyhisselamı göreceği inancı hakimdir. Kırk gün boyunca namaz kılan her kişi Hızır Peygamber'i göremez. Onu görmek için kalbinin temiz olması gerektir. Söylentiye göre şimdiye kadar Hızır Peygamberi yalnız bir kişi görmüştür; o da İhramcızade İsmail Hakkı Toprak Efendi'dir.[10]

Eğri Minare/ Sivas Ulucamii

*Efsan**e*:** Minare yapıldıktan sonra, yan tarafa eğilmeye başlamış. Yıkılmak üzereyken Hızır Aleyhisselam eliyle destek vererek yıkılmasına engel olmuş. Fakat Hızır, minareyi tam olarak oturtamadığı için biraz eğri kalmış.[11]

Hızır Baba

Adak yeri, Kaledibi'nin Sulak mezrasındadır. Bir tepe üzerindeki iki ardıç ağacıdır. Tepedeki kayalıklar üzerinde bir takım çukurlar vardır. Bu çukurların Hızır'ın atına ait olduğuna inanılır. Hızır Orucu'nun son günü lokma ile adak yerine çıkılır. Lokma olarak bir kap içinde un, ince çekilmiş bulgur(düğürcek), bal, erik ezmesi…vb. götürülür. Bu yiyecekler adak yerine bırakılır. Ertesi gün bunlar kontrol edilir. Eğer iz varsa, Hızır'ın uğradığına inanılır.[12]

Göz Dede

Göz Dede, Hafik'e bağlı Emre köyünün üst tarafındaki kutsal bir su gözesidir. Köyün kenarından geçen Bunaz deresi, kaynağını bu gözeden alır.

Efsane: Efsaneye göre göre Yunus **Emre ile Hızır Peygamber** burada buluşmuştur. Gözeden çıkan suyun 50 metrelik yatağı kutsal sayılır. Çünkü bu yatak içerisinde ayak izlerine benzeyen çukurlar bulunmaktadır. Bu izler inanışa göre önde giden Hızır'ın ve onu takip eden Yunus Emre'nin ayak izleridir.[13]

Halkın inanışına **göre Hızır Peygamber bir müddet kalmıştır. Gözenin kutsallığı Hızır Peygamberden dolayıdır. Köy halkı her perşembe, Göz Dede'yi ziyaret edip lokma dağıtır.**

Göz Dede ziyareti yakınlarında Hızır Peygamber tarafından getirildiğine inanılan kutsal bir kaya bulunmaktadır.**[14]**

Üç atlı

Bundan yıllarca önce Divriği'nin Savrun köyü camisine üç atlı gelmiş. Atlılar atlarından inmiş, atlarını caminin yanına bağlamışlar. Köylüler bir akşam üzeri köylerine gelen bu yabancıları çok merak etmişler; onlara geliş sebebini sormuşlar.

O sırada Savrun köyünde bir kadın doğum sancıları çekiyormuş. Onlar da "Biz Ömerli köyünden, Karadonlu Can Baba türbesinden geliyoruz. Biraz sonra bir kadın doğum yapacak, doğan çocuğun adını **Veysel** koysunlar" demişler. Bunlar Anadolu Erenleriymiş; çünkü atlarına biner binmez gözden kaybolmuşlar. Onlar gözden kaybolur kaybolmaz bir oğlan çocuğu doğmuş, adını da Veysel koymuşlar. Bu, Savrun köyü halkından Muhittin Işık'ın(l943 doğumlu) dedesiymiş.[16]

Hızır-İlyas:

Efsaneye göre Sultan'ın birisi **Muhittin Arabi**'nin **Hıdır ve İlyas** adlı çocuklarını "**Ab-ı Hayat Suyu**"nu bulmaya gönderir. Anneleri kavurga yapıp azıklarına koymuş. Nedeni de önlerine birileri çıkıp onları hareketsiz hale getirdiğinde, kavurgaları rüzgara tutup gözlerine gitmesini sağlamak.

Ab-ı Hayat suyunu bulmaları için iki tane pişmiş balık koymuş. Ab-ı Hayat suyunu bulduklarında balıkları suyun akış tersine bıraktıklarında hareket ederlerse, bu Ab-ı Hayat Suyu'dur.

Suyu bulup dönecekleri zaman Sultan'ın yanlarına koruyucu olarak verdiği yedi koruyucu suyu almaya kalkışmışlar.

-Suyu biz götüreceğiz, diye kavga etmişler.

Kardeşler de bu Ab-ı Hayat Suyu'nu içmişler ve ölümsüz olmuşlar. Hıdır karaların, İlyas da deryaların bekçisi olmuş.

Halk dilinde de bu böyle anlatılır. Yedi gün tutulan oruca/Hızır orucuna Tozanlı Deresi'nde **Hubyar Sultan** felsefesine göre çok önem verilir.[17]

Hızır Orucu Efsanesi:

*Efsane:*Doğanşar yöresinde bilindiği üzere Cenabı Allah, dünyanın yaratılışını 6 günde tamamlayıp 7 gün yürüttüğünü(harekete geçtiğini), dünyanın kuruluşuna nispeten ocak-şubat arasında yapmıştır. 7 gün tutulan Hızır Orucu bu sebepten tutulur.

Halk inanışı: Bizim yörede(Tozanlı Deresi), yedi gün oruç tutulduktan sonra oruç bitimine üç gün kala kavurga yapılır. Değirmende çekilir, un haline geldiği zaman, cuma akşamı yapılır. Evin hanımı, Perşembeyi cumaya bağlayan gece bir kabın içine un kor. Daha sonra bunu el değmedik bir yere koyar. Ertesi sabah, eğer el izi varsa bunu kimseye söylemeden "Evimize Hızır gelmiş" diye kurban keser ve onu dağıtır. Hızır Orucu'ndan on gün sonra, koyunun kuzulamasına elli gün kala "koyunun yüzü"diye "saya gezme""yapılır.[18]

Üç Gelin

İnsan her zaman insan, hayvan da her zaman hayvandır. Bir hayvan, insan kılığına girerse yine hayvani özelliklerinden kurtulamayacağı gibi, hayvan kılığına giren bir insan da insani özelliklerini kaybetmez.

Şarkışla'nın Cemel köyünde anlatılan aşağıdaki efsane buna güzel bir örnektir:

Adamın birinin bir kızı varmış; hem yüz güzellliği, hem de huy güzelliği açısından çok meşhurmuş. Gelin olma çağı geldiğinde, babasının çok sevdiği üç arkadaşı oğularına vermesi için dünür giderler. Adam hiç birini kıramaz ve üçüne de ayrı ayrı söz verir. Kızı bir tanedir; ama söz verdiği üç kişi…

Dolayısıyla bir türlü işin içinden çıkamaz.

Düğün günü yaklaştığında evliyalardan birinin yanına giderek durumu anlatır. Evliya, adama bir kedi, bir de köpek yavrusu getirmesini söyler. Adam giderek bir kedi, bir de köpek yavrusu bulup getirir.

Evliya, kedi yavrusunu, köpek yavrusunu ve kızı bir odaya kilitleyerek dua eder. Bir kaç saat sonra kapıyı açarlar. Kedi yavrusu, köpek yavrusu kızın kılığına girmiştir. Hangisinin kızı, hangisinin kedi ve köpek yavruları olduğunu adam bile ayıramaz.

Düğün günü geldiğinde her birini rastgele bir arkadaşının oğluyla evlendirir. Bir müddet sonra kızlarını ziyarete gider. Arkadaşlarına huyunun suyunun nasıl olduğunu ayrı ayrı sorar.

Birisi:

-İt gibi adamın yüzüne atlıyor, der.

Diğeri:

-Çok memnunum, der.

Sonuncusu da:

-Kedi gibi onun bunun yüzünü tırmalıyor, der.[19]

Yanmayan Tahta Kaşıklar

Yurdumuzun her yöresinde, inanan her aile Hızır'ın evlerine gelerek sofralarını bereketlendirmesini ister. Bu sebeple misafirperver halkımız, *"Her geleni Hızır bil"* sözüne uyarak kapılarına gelen bir yabancıyı geri çevirmemeye gayret gösterir. Pek çok kimse de Hızır'ın evine gelip gelmediğini merak etmeden duramaz. Kendi kendilerine, "*Acaba, Hızır bizi ziyaret etti mi? Bunu anlamanın bir yolu yok mu?"* sorusunu sorarlar.

İyi kalpli saf bir adam, Hızır'ın evine gelip, kendisini denemediğini zannederek sürekli üzülmektedir. Bir gün yakınlarında bulunan bir velinin yanına giderek derdini ona anlatır. Veli, iyi kalpli adama:

-Zannettiğinin tam aksine, Hızır, seni sık sık ziyaret ediyor; fakat sen, bunun bilincinde değilsin, der.
İyi kalpli adam velinin kendisini avuttuğunu zannederek inanmak istemez. Ona:

-Peki, Hızır'ın beni sık sık ziyaret ettiğini nasıl anlayabilirim? der.

Veli de:

-Bugünden itibaren, evine gelen misafirlerine tahta kaşıkla yemek yedir. Kaşıkları yıkama ve aynı kaşıkla başka bir misafirine yedirme. Bir köşede biriktir. Bir ay sonra o kaşıkları da alarak benim yanıma gel. Ben de sana Hızır'ın seni ziyaret etmeye sık sık geldiğini ispatlayayım, der.

Adam, evine gider. Velinin dediklerine harfiyen uyar. Bir ay sonra kaşıkları alarak velinin evine gider. Veli, adamdan kaşıkları alıp gürül gürül yanan ocağın içine atar. Velinin bu hareketine hiçbir anlam vermeyen iyi kalpli adam, ona "kaşıkları neden ocağa attığını" sorar.

Veli de:

-Bu kaşıkların hangisiyle veya hangileriyle Hızır yemek yemişse, o kaşık veya kaşıklar yanmayacaktır" der.

Ocak söndüğü zaman gerçekten de velinin dediği çıkar. Ocağa atılan kaşıklardan tam yedi tanesi ateşten etkilenmemiştir. İyi kalpli adam böylece Hızır'ın kendisini sık sık ziyaret ettiğine emin olur; sevinerek evinin yolunu tutar.[20]

Ayının Yaratılış Efsanesi

Ayı eskiden cimri bir sürü sahibiymiş. Kırkım zamanı büyük bir keyifle kırktığı yünleri ortalık bir yere yığıyormuş. Koyunlardan çok miktarda yün çıkarmış.
Bu cimri kişinin küçük bir tepeciği andıran yün höyüğüne Hızır Peygamber, dilenci kılığında o tarafa doğru yürümeye başlamış. Sürü sahibi birisinin kendilerine doğru yaklaştığını görünce telaşlanmış ve çobanlarına:

-Aman, birisi bu tarafa doğru geliyor. Her halde bir dilenci, ben yünün içine gizleniyorum. Eğer yün felan isterse kesinlikle vermeyin. "*Sahibi burada yok"* deyin, demiş.
Hızır Peygamber çobanların yanına gelmiş ve Allah rızası için bir sadaka veya bir miktar yün vermelerini istemiş. Çobanlar:
-Sahibi burada yok, biz bir şey veremeyiz,

deyince, Hızır Peygamber yün çuvalına bakarak:

-Kalk lan ayı!….demiş.

Bu sırada sürü sahibi birden irkilerek yünün içinden çıkmış ki ne görsün; her tarafı kıl içinde….Ayı suretine girmiş. Çobanlar onun bu halini görünce korkup kaçmışlar. O günden bugüne ayı neslinin bir kısmı da bu adamdan türemiş.[21]

Musa Peygamber'in Çobanlığı:

Cebrail, Azrail, Mikail…Üçü kurt şeklinde geliyorlar. Tur Dağı'nda koyun güderken Musa Peygamber'den davar istiyorlar. O da "Davarla alakasının olmadığını, sahibine danışmadan veremeyeceğini söylüyor. Kurtlar:

-Git, ağana danış gel, diyorlar

-Ben giderim ya, siz kurtsunuz, davarı hep kırarsınız.

Kurtlar, "Kırmayacağız" diye yemin ediyorlar. Musa Peygamber, ağasına danıştıktan sonra kurtlara koyunu veriyor. Kurtlar koyunu kesip, karnından kuzusunu çıkarıyorlar. Koyun:

-Körpe kuzumu götürmeyin, diye ağlıyor.

Onlar da:

-Eğer kuzucuğunu ararsan, İsmail'de koçunu kurban bil, diyorlar.

Musa'm Tur Dağı'nda koyun güderken
İki Cihan Serveri'ne pir dedi.
Allah için ibadetin ederken
Üç kurt geldi: Nasibimi ver, dedi.
Göğden indi, Hallac-ı Mansur yaydı
Okuduğumuz da elif-be idi
Kurtlar sizin dileğiniz ne idi?
Can ürkütme yanımızda dur, dedi.
(Bizden evvel bir sahibi var, dedi)
Sevgili Muhammed, halkı n'ideriz
Rızasız lokmaya haram ideriz
Var git Musam, koyununu güderiz
Sen git Musa'm, var ağanı gör, dedi.
Sevgili Muhammed, gülleri gonca
Size tabi olsun belleri ince,
Kırdırırsın sürümü, ben gidince
Azcık yumuşunuz bana güç, dedi.
Hazreti İsa'nın pir hakkı için
Hazreti Ali'nin iş hakkı için
Hasan Hüseyin'in baş hakkı için
Sürünün hesabını tam bil, dedi.
Musa'm vedalaşıp yollara düştü
Melekler önünden bir sancak açtı
El bağlayıp Musa'm ağaya danıştı
Var git Musam, nasibini ver, dedi.

Musa'm vedalaşıp geri dönünce
Kurtların dileği kabul olunca
Mor-ala koyunu tutup verince
Allah sizden razı olsun pir, dedi.
Koyunu tuttular, koyun gerildi
Karnını yardılar koyun dirildi
Koyun ağlar: Körpe kuzum var, diye.
Eğer koyun kuzucuğun ararsan
Arafat'ta koçun kurban bil, dedi
*İsmail'de koçun kurban bil, dedi.**[22]***

Nasipsiz Ev Sahibi:

Şarkışla ve çevre köylerde, yurdumuzun her yerinde olduğu gibi Hz. Hızır hakkında anlatılan birçok efsane vardır. Bu efsaneler, Anadolu'nun değişik yörelerinde anlatılanlarla zaman zaman büyük benzerlikler göstermekte, bazen de aynı şekilde anlatılmaktadır.

Bilindiği gibi, halk arasındaki inanışa göre herhangi bir evi denemeye giden Hızır, kılık olarak dilenciliği seçmektedir. *"Her geleni Hızır bil…"* sözü de buradan gelmiş olmalıdır.
Adamın biri Hızır'ın kendisini hiç ziyaret etmediğinden yakınır. Bir gün evine yakın olan bir veliye danışmaya giderek derdini anlatır. Hızır'ı misafir etmek istediğini, ona izzet-i ikramda bulunmaya niyetli olduğunu, söyler. Veli, adama:

-Sen var evine git; ben yarın Hızır ile konuşur, onu evine gönderirim; böylece sen de muradına ermiş olursun, der.

Adam evine gider. Ertesi gün bütün hazırlıklarını yaparak Hızır'ı beklemeye başlar. Bir süre sonra sersefil bir dilenci gelerek adama:

-Hem aç, hem de yorgunum. Allah rızası için karnımı doyurup, bana bir süre kalacak yer gösterin, der.

Adam da:

-Bugün çok ağır bir misafirim gelecek, seni bu kıyafetinle evime alamam, diyerek gelen dilenciyi kovar. O gün akşama kadar bekler; fakat başka gelen giden olmaz.

Veli'nin kendisine yalan söylediğini zannederek, koşarak evine gider. Sert bir dille:

-Hani Hızır'ı evime gönderecektin, diye çıkışır.

Veli de, Hızır'ın dilenci kılığında geldiğini; fakat kapı dışarı edildiğini anlatır. Adam tekrar ısrar eder. Kendisine bir şans daha verilmesini ister. Veli kabul eder. Ertesi gün Hızır'ı yeniden evine göndereceğini söyleyerek adamı evine gönderir.

Ertesi gün Hızır, bezirgan kılığında gelir. Bu sefer de Hızır'ı dilenci kılığında bekleyen adam, gelen bezirganı kovar. O gün de bezirgandan başka gelen olmaz. Tekrar Veli'nin evine gider. Aynı şekilde Veli'ye çıkışır. Veli, gelen bezirganın Hızır olduğunu söyleyince adam yine pişman olur. Veli'den kendisine son bir şans daha verilmesini ister. Veli de:

-Yarın Cuma namazı çıkışında caminin önünde bekle. Camiden en son kim çıkarsa bil ki o Hızır'dır. Eline ayağına kapan, al evine götür, der.

Adam da ertesi gün, velinin dediği gibi Cuma namazı çıkışında caminin önünde bekler. Camiden en son pejmürde bir çocuk çıkar. Adam kendi kendine:

-Bu çocuğun Hızır olduğunu benden başka kimse bilmiyor. Çocuğa yalvarsam şanıma gölge düşecek, diye düşünür.

Gidip de çocuk kılığındaki Hızır'ı evine davet etmeyi gururuna yedirmez. Böylece o adama Hızır'ı evinde uğurlamak bir türlü nasip olmaz.[23]

Lokman Hekim ve Limon Ağacı:

Lokman Hekim hanımıyla birlikte memleket memleket gezip hastalara şifa dağıtırken, yolları bir köye düşmüş. Bakmışlar ki köyün etrafı limon ağaçlarıyla kaplı. Lokman Hekim'in Hanımı:
-Ya Lokman!…Buraya hiç uğramayalım; eğer buranın insanları şu limon ağacının meyvesini yeteri kadar yiyorlarsa burada hasta olmaz, demiş.

Lokman Hekim biraz düşündükten sonra hanımına:

-Hayır uğrayalım; belki limonun çekirdeğini yiyenler vardır, demiş.[24]

---

[1] Ahmet Delibaş, MYO, Maliye Böl. ,
[2] Bayram Kayadibi, C.Ü.MYO, Elektrik Bölümü, 99332003, Derleme Mayıs 2000
[3] Kutlu Özen, **Divriği Yöresinde**…., s.225
[4] Mercan Çelik, Kaledibi 1938
[5] Kutlu Özen, *Sivas ve Divriği Yöresinde Hızır-İlyas Kültüne Bağlı Adak Yerleri***, Türk Kültüründen Derlemeler**, Ankara 1990, s.126
[6] Ali Çağlayan, Kuluncak 1944
[7] Ali Dehmen Mursal 1929, Orhan Mursal, Mursal 1956
[8] Ali Çağlayan, Kuluncak 1944
[9] Sinan Anadol, *Şaman Türkler*, **Atlas,** Sayı : 82, Ocak 2000, s. 44
[10] M. Ercan İlter derlemesi , Muala Yıldırım, İnönü Mah.,Sivas)
[11] M. Ercan İlter derlemesi, Mualla Yıldırım, İnönü Mah. Sivas
[12] Mercan Çelik, Kaledibi 1938

[13] Kutlu Özen, *Hafik Emre Köyündeki Yunus Emre Düşeği*, **Halk Kültürü Araştırmaları 1991/1,** Ankara 1991, s.56
[14] Filiz Çil, MYO, Makine Böl. ,
[15] Kutlu Özen, *Sivas ve Divriği Yöresinde Hızır-İlyas Kültüne Bağlı Adak Yerleri***, Türk Kültüründen Derlemeler**, Ankara 1990, s.126
[16] Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde…**, s.105
[17] Bayram Kayadibi, C.Ü.MYO, Elektrik Bölümü, 99332003, Derleme Mayıs 2000
[18] Bayram Kayadibi, C.Ü.MYO, Elektrik Bölümü, 99332003, Derleme Mayıs 2000
62. Zekeriya Metin, **Şarkışla Efsaneleri,** Elazığ 1994, s.66
[20] Zekeriya Metin, **Şarkışla Efsaneleri,** Elazığ 1994, s.61
[21] Kadir Pürlü, *Sivas İlbeyli Yöresinden Derlenen Efsaneler,* **Revak,/98,** s *.48*
[22] Önder Çağıran, *Musa'm Tur Dağı'nda Koyun Güderken*, **Erciyes,** Sayı: 130, Ekim 1988, s.2
[23] Zekeriya Metin, **Şarkışla Efsaneleri,** Elazığ 1994, s.35
[24] Kadir Pürlü, *Sivas İlbeyli Yöresinden Derlenen Efsaneler,* **Revak,/98,** s *.58*
40.Necati Demir derlemesi, Hatice Soysal, Eğitim Fak. Sınıf Öğretm

Geyik Efsaneleri

Koca Haydarın Geyikleri
Koca Haydar, yöre halkının inanışına göre **Hacı Bektaş Veli** ile birlikte yola çıkan "**Horasan Erenleri"**nden dir. Anadolu'ya geldikten sonra Sarıçiçek Yaylası'na yerleşir. Bir tekke kurar ve halkı bilgilendirmeye başlar. Aradan yıllar geçer. Padişahlar değişir ve IV.Murat, Revan (l635) veya Bağdat (l638) seferine çıkar. Ordu, Sarıçiçek Yaylası'nda konaklar.
Koca Haydar, Sultan Murat'ı karşılar:

-Padişahım, gelişiniz uğurlu kademli olsun… İnşallah zaferle dönersiniz, der. Bu sözler, Sultan Murat'ın hoşuna gider. Derviş'e iltifatta bulunur.

Koca Haydar, tekrar Padişah'a dönüp:

-Sultanım, bugün benim misafirim olunuz. Sizi ve ordunuzu ağırlayayım, der. Padişah gülümser, bir ordunun çokluğuna bir de dervişin garipliğine bakar. Yine de bu Türkmen kocasını kırmak istemez:

-Benim dağa taşa sığmayan yüzbinlerce kişilik ordum ve ordunun ağırlıklarını taşıyan binlerce binek hayvanım var. Sen bunları ne ile doyuracaksın, ne ile besleyeceksin, der. Koca Haydar da:

-Sultanım, sizi ve ordunuzu bağlı olduğum ocağın himmetiyle konaklarım, kimse aç kalmayacak şekilde yedirir, içiririm, der.

Sultan Murat'ın ordusu, türbenin karşısındaki **Ordu Düzü**'ne iner. Ağırlıklarını bir tarafa bırakıp dinlenmeye çekilir. Ordu dinlene dursun, Koca Haydar tenceresine bir miktar su kor, bir avuç da bulgur atar…Ocağı yakar ve tencereyi ateşe oturtur. … Pilav pişer… Koca Haydar, Sultan'a haber verir:
-Sultanım, yemekler hazır…Ordu, sofraya buyursun!

Bütün ordu, Koca Haydar'ın tenceresindeki pilavı yiyip yiyip bitiremez. Tencerenin dibinde bir miktar yemek kalır. Ocağın himmetiyle herkes doyar…

Sıra atların yemlenmesine gelmiştir. Koca Haydar, yanında taşıdığı küçük torbasından ot ve saman çıkarır ve atların önüne döker. Atlar, katırlar, yük taşıyan bütün hayvanlar çatlayıncaya kadar yerler yine de bitiremezler.

Sıra Padişah'ın özel atlarına gelmiştir. Sultan Murat'ın birbirinden güzel üç Arap atı vardır. Koca Haydar, atlardan her birinin torbasına birer avuç arpa koyar. Fakat padişahın seyisi, padişahın atlarından birinin torbasındaki arpayı alarak diğer atın torbasına kor. Daha sonra da Padişah'a gelerek:

-Padişahım, atlarınızdan ikisi doydu; fakat ihtiyar dervişin verdiği arpa üçüncü ata yetmedi, hayvancağız aç kaldı, der.

-Padişah hiddetlenir. Tez, o dervişi bana çağırın, boynunu vurdurayım, der. Koca Haydar'ı huzura çağırırlar. Sultan Murat, Koca Haydar'a dönerek:

-Hani sen hiç kimseyi aç bırakmayacaktın…, benim Arap atım aç kalmış, der. Koca Haydar, seyisin yapmış olduğu hainliği bildiğinden "Padişahım gidip bakalım, eğer seyis doğru söylüyorsa boynum kıldan incedir." der .

Hep birlikte atların yanına giderler. Atlardan biri karnını doyurmuş ve torbasında bir şey kalmamıştır. İkinci at karnını doyurmuş fakat üçüncü atın hakkını yememiştir. Torbasında bir avuç arpa olduğu gibi durmaktadır. Koca Haydar, ikinci torbadaki arpayı alıp, üçünçü atın torbasına kor…Arap at da bu şekilde karnını doyurmuş olur. Padişah olanları şaşkınlık içinde izler; daha sonra olup bitenleri Koca Haydar'a sorar. Koca Haydar da Sultan'a şöyle cevap verir:

Padişahım, atlardan ikisi kendi haklarını yediler, üçüncü atın hakkını öylece bıraktılar. Çünkü seyis, beni küçük düşürmek için, üçüncü atın torbasındaki arpayı ikinci atın torbasına koydu. Fakat at kendi arpasını yedi, diğerine dokunmadı. At bile haram lokma yemedi; üçüncü at da seyisiniz yüzünden aç kaldı, der.

Koca Haydar'ın bu hareketi Padişahın çok hoşuna gider…Seyisi cezalandırır. Koca Haydar'ın kerametine inanır, bu olaydan sonra ona daha çok hürmet eder. [1]

IV.Murat, Sarıçiçek Yaylası'ndan ayrılırken, Koca Haydar'a bir cariye bağışlar. "Sen yaşlı bir dervişsin, bundan sonra hizmetini bağışlamış olduğum cariye görsün" der. Cariye, Koca Haydar'ın hizmetini görmeye başlar.

Koca Haydar, tek başına yaşadığı için geyik sütü ile beslenirmiş. Her sabah geyikler yaylıma çıkarır, akşam olunca da geri dönerlermiş. Koca Haydar da bunları sağar ve sütlerini içermiş.

Geyikler yaylımdan dönmüşler, Koca Haydar'ın yanına gelmişler. Koca Haydar, yanındaki cariyeye geyikleri sağmasını söylemiş. Cariye, geyikleri sırasıyla sağmaya başlamış. Sağdığı sütleri de bir tencerede toplamış. O güne kadar Koca Haydar'a sağılan geyikler, kendilerinin bir yabancı tarafından sağıldığını hissedince tenceredeki sütü ayaklarıyla vurup devirmişler. Olup bitenleri seyreden Koca Haydar, toprağa dökülen sütleri, boşa gitmesin diye parmağıyla karıştırmaya başlamış. Geyik sütü ile, toprağın karışımından hoş kokulu ve krem renginde bir çamur meydana gelmiş. Sonra çamur kurumuş cevher olmuş. Bugün türbenin biraz ilerisinden çıkarılan cevher/cöher bu şekilde meydana gelmiş.[2]

Divriği yöresindeki adak yerlerinde **cöherlik** adı verilen bir yer vardır. Eğer bu bir mezar veya sanduka ise toprak, ayak dibindeki çukurdan alınır. Böyle değil de **Yer-Su** inancına bağlı bir adak yeri ise, toprak; ağacın, kayanın, çalının… dibinden alınır. Şifasına ve kutsallığına inanılan bu toprak bir miktar yenilir.

Geyikli Baba Yatırı: :

Divriği arazisi içinde kalan bu dağ, kutsallığını Geyikli Baba'dan almaktadır. Kimliği bilinmeyen Geyikli Baba'nın türbesi, dağın eteklerinde yer alır. Geyikli Baba hakkında iki efsane anlatılmaktadır.

Efsane: Efsaneye göre, o tarihlerde Geyikli dağı ormanlıkmış. Ormanda yaşayan geyikler Baba'yı ziyaret ederlermiş. Baba da onların sütünü sağar içermiş. Bu yüzden, bu Anadolu Ereni'ne Geyikli Baba demişler.

Söylence: Söylenceye göre Geyikli Baba, Divriği Anzağar köyündeki Veli Ağa'nın rüyasına girer(Ölm. 1960). Ona:-Felan taşın altında borazanım, mühürüm, kazanım, kevgirim var. Bunları olduğu yerden çıkarıp türbeme koyacaksın. Üzerime bir türbe yaptıracaksın. Her Cuma burada borazanımı öttüreceksin. Veli Ağa, sabah olunca gördüğü rüyayı köy halkına anlatır. Rüyada tarif edilen yeri eşerler. Türbeye ait eşyaları çıkarırlar. Türbeyi onarırlar. Bu eşyaları da türbeye bırakırlar. Kaynak şahsın ifadesine göre bu eşyalar sonradan Veli Ağa'nın çocuklarına düşmüştür. Türbeye ait kevgir, kazan, şamdan, borazan kapanın elinde kalmıştır.

Söylence: Horozçukuru köyünden Bulgar Sadık, 1. Dünya Savaşı'nda Bulgarlara esir düşer. Sonra esaretten kurtulup köyüne döner. Bütün uyarmalara rağmen batıl itikadı olmadığı için Geyikli Baba'dan odun keser. Köyüne döner dönmez felç olur. Ağzı gözü eğilir, çeke çeke ölür.[3]

***Söylence:* :** Eski yıllarda bu civarda avlanan avcılar önlerine bir geyiğin çıktığını görürler. Geyiği kovalarlar. Geyik, adak yerinin bulunduğu yere gelince silkinip sakallı bir dede olur. Avcılar da bu civarda avlanmaktan vaz geçerler.[4]

Her yıl yayla zamanı yaylaya çıkanlar, çıkışlarında ve dönüşlerinde Geyikli Baba'yı ziyaret edip kurban keserler.

Geyik Baba:

Geyik Baba, Beypınarı nahiyesi Büyükköy'de yatmaktadır.

Efsane: Efsaneye göre Seyyit Battal Gazi, Rum diyarını fethe giderken bu yöreden geçmiş; Geyik Baba da onun silah arkadaşlarındanmış.

O civarda yapılan bir savaşta Geyik Baba şehit olur ve aynı yere defnedilir. Şehit olduğu güne rastlayan her yıl geyikler mezarını ziyaret ederlermiş. Bazen kendisi de geyik şeklinde gezermiş. Kaynak şahıs, iki yıl önce Geyik Baba'yı beyazlar içinde Kıbleye dönük namaz kılarken görmüş.[7]

Akkoca Sultan Gel muat ovası

Menkıbe: Akkoca Sultan çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşırmış. Günün birinde Akkoca, Şeyh Halil köyünün Büklüce tepesine çıkıyor. Şimdiki ismi Yağlıdere'dir. Bu mevki o zamanlar ormanlıkmış. Ormanlık olduğu için çok geyik yaşarmış.

Akkoca tepenin başına çıkıp, geyiklere:

-Gel buam….Gel buam….., diye seslenirmiş.

Geyikler hemen Akkoca'nın etrafına toplanırlarmış.

Akkoca'nın geyiklere "gel buam…" diye hitap etmesi zamanla "gel muat" şekline dönüşmüştür. Günümüzde o bölgede yer alan ovaya çevre sakinleri tarafından Gel Muat ovası denilmektedir.[8]

Geyik sürüsü

Sivas'a bağlı Ebugen(Dedeli) köyünde şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

Efsane: Ebugen köyünün koyunlarını yayan çoban, süt içmeyi çok severmiş. Kaynağı belli olmayan bir yerden süt sağarmış.. Ama ne sağdığını, ne zaman sağdığını gören yokmuş.

Köy halkı bir beklemiş, iki beklemiş; fakat bu işin sırrını çözememiş. Sonunda çobanla konuşmaya karar vermişler:

-Sen, bizim koyunlarımızın sütünü bizim rızamız olmadan sağıp içiyorsun, demişler.

Çoban, cevap vermemiş…..Bir gün değil, beş gün değil…her gün aynı iftira.

Çoban bakmış ki sabredilir gibi değil:

-Sabah namazı gözeye gelin, koyunlarınızın sütünü sağıp içmediğimi orada göstereceğim, demiş.

Köy halkı, seher vakti, köyün yakınındaki gözede toplanmışlar…..Bakmışlar ki bir geyik sürüsü toplanmış geliyor….. O zaman, çobanın kerametine inanmışlar, iftira ettikleri için de utanmışlar.

Bütün bunlara rağmen, çoban, kendisine yapılan iftirayı hazmedememiş….Kendisine iftira atanlara :

-Köyünüzde sakallı yaşlı olmaya…Dilleriniz lal ola!.. demiş.

Köylüler, çobanın bedduasından sonra korkularından sakal bırakmamaya başlamışlar; konuşmaları da değişmiş…[9]

Kör Olan Avcı:

Efsane: Attığını vuran bir avcı, ava çıkar. Koyulhisar'ın Kurt Kuyusu denilen bölgesinde bir geyik görür. Hemen pusuya yatarak ona ateş eder. Ancak söylendiğine göre evliya olan; ancak avcıya görünmeyen kadın geyikten süt sağmaktadır. Avcının silah sesine ürken geyik, sütü devirir. Evliya kadın da:

-Hay gözün kör olsun, der.

Avcının o anda gözleri kör olur.[10]

Dedeli/Mehmet Dede:

Mehmet Dede, Sivas'a bağlı Ebuhan(Dedeli) köyünde yatmaktadır. Kaynak şahısların ifadesine göre 1870'li yıllarda yaşamıştır.

Efsane: Efsaneye göre Mehmet Dede, köyün koyunlarını güderek geçimini sağlamaktadır. Fakat köylüler onu rahat bırakmamaktadırlar. Devamlı alay eder, dalga geçer, ona iftira edip horlarlarmış.

Mehmet Dede'nin evinde hayvansal ürünler bolca bulunurmuş. Sütü, yoğurdu, peyniri, yağını gören köylüler, "Mehmet Dede bizim hayvanlarımızı sağıyor" diyerek ona iftira atmışlar. Mehmet Dede, "Yapmayın, etmeyin" demişse de köy halkı onu dinlemeyip daha da üzerine gitmişler.

Bunun üzerine Mehmet Dede, köy halkını şimdi köy mezarlığı o**lan yere toplayıp gökten geyiklerini çağırıp, onları sağmış.**

-İşte benim hayvanlarım, demiş.

Bu olaya çok şaşıran köylülere Mehmet Dede beddua etmiş:

-Ak sakallınız töremesin, körpe kuzunuz büyümesin, demiş.

O günden sonra kuzulayan koyunların dörte biri ölmeye başlamış. Kimsenin yaşı erkeklerde 72-73' ü geçmemiş. Mehmet Dedenin vefatından sonra mezarı türbe haline getirilmiştir. Konuşamayan, gözü görmeyen, felçli hastalar buraya getirilir.

Mehmet Dede'nin kardeşinin olduğu söylenen bir göze vardır. Bu göze, tarımsal amaçlarla kullanılır. Bu gözeye boy abdesti almak için girenler olursa, gözenin suyu çekilerek kurur. Cünüp olanlar bu gözede yıkanamazlar. Gözenin suyu bu nedenle kuruyunca kurbanlar kesilir, dualar edilir.

Bir söylentiye göre, köy halkı yağmur duasına çıkar. İçlerinden biri:

-Senin bize bir faydan olmadıktan sonra burada ne yatıyorsun? diyerek mezar taşını tekmeler.

Bu olaydan hemen sonra çok şiddetli bir yağmur yağar; mezarı tekmeleyen kişini hayvanları sele kapılarak boğulur…..[11]

Seyit Ali Dede :

Türbesi İmranlı ilçesinin Karacaören bucağına bağlı Sarıçubuk(Bahadum) köyündedir.

Bu Anadolu ereninin hayatı hakkında tarihi bilgiye sahip değiliz.

Efsane: Efsaneye göre Seyit Ali Dede'nin geyikleri varmış. Her gün sabahleyin ormana gider, geyikleri sağar, evine helkelerle süt getirirmiş. Hanımı da sütlerin nereden geldiğini hiç merak etmezmiş.

Köylüler koyunu, ineği olmayan Seyit Ali Dede'nin evine süt getirmesini iyi karşılamamışlar. Dedenin hanımına bu sütlerin nereden geldiğini, sormuşlar. O da bilmediğini söylemiş. Köylüler, Seyit Ali Dede'yi hırsızlıkla suçlamışlar. Demek ki bizim koyunlarımızı sağıyor, demişler.

Kadın, akşam olunca suçlamaları Seyit Ali Dede'ye söylemiş. Dede de hanımına:

-Dağdaki geyikleri sağıyorum, onların sütünü getiriyorum, demiş.

Fakat hanımı inanmamış. Akşam yatağa yatınca Dede'nin gömleğini kendi gömleğine düğmelemiş. Sabaha doğru Dede yatağından kalkmış, bir kuş gibi demir parmaklı pencereden süzülerek gitmiş. Kadın, Dedenin pencereden çıkıp gitmesine hayret etmiş…

Seyi Ali Dede, sırrını öğrenen hanımına kızmış:

-Gözün kör olsun, demiş.

Kadının gözleri anında kör olmuş.

Seyit Ali Dede, ertesi gün sağdığı geyikleri köye getirmiş. Koyunların sağım yerinde, geyiklerini sağmaya başlamış. Sağdığı sütleri helkelere doldurmaya başlamış. Köylüler dedenin kerametini görünce, yaptıklarına pişman olmuşlar, dededen özür dilemişler.

Dede, yedi yıl daha geyiklerini sağmış. Ölümüne yakın, eşini yanına çağırmış, tekrar gözlerini açmış. Köylülerden helallık alıp, Hakk'a yürümüş.

İnanışa göre o günden sonra her cuma akşamı dağdan üç geyik iner, dedenin mezarındaki kurumuş otları ayaklarıyla temizleyip, ziyaret yerini terk ederlermiş. Geyikler diz çöküp

dedenin mezarına niyaz ederlermiş. Kaynak şahısların ifadesine göre bugün de geyikler dedeye niyaz için dağdan iniyorlarmış.[12]

Koca Saçlı :

Koca Saçlı yatırı, Divriği'ye 28 km uzaklıktaki Erikli köyündedir. Türbe, köyün kuzeyinde ve Erikli İçmesi'ne giden yolun üzerindedir. 1986 yılında onarım gören türbede Koca Saçlı ile birlikte üç kabir daha bulunmaktadır.

Menkıbevi Hayatı: *Koca Saçlı/Seyyit Resul Baba hakkında tarihi bilgilere sahip değiliz. Yöre halkının inancına göre, Koca Saçlı'nın asıl adı Resul Baba'dır. Horasan Erenleri'nden olan Resul Baba, Hünkar'dan/Hacı Bektaş Veli'den izin aldıktan sonra Erikli köyü arazisi içindeki Fıdıl Baba/Fidan Baba Dağı'na düştü. Dağ, o tarihlerde çok ormanlıktı. Resul Baba, Fıdıl Dağı'na düşünce geyik donuna/kılığına girdi. Boynuzları altın yaldızlı idi.Güneş vurdukça parıl parıl parlıyordu.*

Erikli köyünde, ***Beş karış*** adında yaman bir avcı vardı. Attığını vururdu. Gene avlanmaya çıkmıştı. Bu geyiği gördü, hayret etti. Gözler görmedik bir geyik idi. Tutmak istedi tutamadı; vurmak istedi vuramadı…Geyik önde, avcı arkada bir hayli yol gittiler. **Gölcük** adlı mevkiye gelince geyik yattı; silkinip doğruldu, ulu bir kuş donuna girdi. Avcı hayret etti…

Kuş, Erikli köyüne doğru uçtu. Beş karış da arkasından gitti. Sonra uçtu, kilisenin damına kondu. Köylüler kilisede ayin yapıyorlardı. Varıp keşişe haber verdiler. "Bir ulu kuş, kilisenin damına kondu…Bugüne kadar böyle bir kuş görmedik" dediler. Kilisedekiler ayini bırakıp dışarı çıktılar. Kuşa bakıp "İnşallah hayra gelmiştir" dediler.

Onlar bu halde iken kuş uçtu, silkindi, sakallı pir donuna girdi. Kilisenin ileri gelenleri "Bir soralım" dediler. "Baba, sen kimsin, in misin, cin misin, nereden geliyorsun?" diye sordular.

Pir de: " Ben, Horasan ilinden gelmekteyim. Beni bu yere ***Hünkar Hacı Bektaş Veli*** tayin etti; burayı yurt verdi. Sizin kiliseniz bundan sonra benim yatağım olsa gerektir." dedi. Onları imana davet etti.

Başta keşiş olmak üzere hepsi kelime-i şahadet getirip Müslüman oldular. "Gelmişliğin mübarek olsun" deyip Koca Saçlı'nın eteğine yüz sürdüler…[13]

Menkıbe: Zinski köyündeki Seyyit Baba, batın gözüyle/kalp gözüyle Koca Saçlı'nın Erikli'ye indiğini gördü. Ona, "Gelişin mübarek olsun" dedi. Koca Saçlı da Seyyit Baba'nın selamını aldı. Seyyit Baba, Erikli köyüne gitti. Koca Saçlı'yı yemeğe davet edip, köyüne döndü. Koca Saçlı bu davete sevindi; fakat çok yaşlı olduğunu söyleyerek Seyyit Baba'dan yemekleri Erikli'ye getirmesini söyledi. Seyyit Baba da pişirdiği yemekle birlikte Erikli'ye gitti… Bu böyle devam etti. Seyyit Baba, pişirdiği yemekleri Erikli'ye götürür ve beraberce yerlerdi…[14]

Koca Saçlıya ait bu menkıbe Vilayetname'de Resul Baba'nın etrafında geçer.. Erikli köyünde anlatılanlarla, Vilayetname'de geçenler arasında büyük bir benzerlik bulunmaktadır.[15]

Şeyh Bahaettin Babanın Geyikleri

***Söylence:* :** Eski yıllarda bu civarda avlanan avcılar önlerine bir geyiğin çıktığını görürler. Geyiği kovalarlar. Geyik, adak yerinin bulunduğu yere gelince silkinip sakallı bir dede olur. Avcılar da bu civarda avlanmaktan vaz geçerler.[16]

Her yıl yayla zamanı yaylaya çıkanlar, çıkışlarında ve dönüşlerinde Geyikli Baba'yı ziyaret edip kurban keserler.

Menkıbe: "Bir gün Bahattin Baba Belh'ten sefer edip Mekke'ye geldi. Dokuz ay Kabe-i Şerif'te kutbü'l-aktap oldu. Şam'ın evliyaları gelip Bahaddin Baba'yı ziyaret ettiler. Oradan Kudüs'e geldi. Beş ay kaldı; oradan Mısır'a geldi. Dayısı Şeyh Muhammed'i ziyaret etti. Daha sonra buradan ayrılıp Kerbela'ya geldi. Hz.İmam Hüseyin'in makamını ziyaret etti. Yemek pişirip ziyafet verdi. Ve evliyalığını izhar eyledi/açıkladı.
Burada iken Aşure Ayı idi. Şam'ın evliyaları ve Rum'un Erenleri ve Horasan Pirleri, cümle erenler-evliyalar orda idi. Şeyh Nusret ve doksan bin evliya orda hazır oldu. Evliyalar Bahaddin Baba'yı imtihan etmek istediler. Şeyh Nusret Hazretleri, Bahaddin Baba'ya hitaben:

-Bir geyik yavrusu ile doksan bin evliyayı doyur, dedi.

Ol vakit Bahaddin Baba, Kerbela'ya nazar kıldı: Gördüler ki bir geyik kuzusu meleyerek doğruca Bahaddin Baba'nın önüne geldi. Allah'ın izniyle dile gelen kuzu:

-Beni kurban eyle, evliyaların kursağına nasip olayım, dedi.

Ol vakit Bahaddin Baba hemen tekbir alıp, kuzuyu kurban eyledi. Yine aynı şekilde ateşsiz ve susuz olarak kuzuyu pişirdi. Ve "Bismillahi min evvelini ve ahirini" deyip, ortaya getirdi. Doksan bin evliyaya taksim edip yedirdi. Hepsi doydular. Ondan sonra evliyalar nazar edip gördüler ki kuzu tamam duruyor. Bahaddin Baba, geyik kuzusuna dua eyledi. Kuzu dirilip Kerbela çölüne doğru gitti. Bu hadiseden sonra Bahaddin Baba'ya mürid oldular.

Bahaddin baba zemheri ayında yüksek yerlerden kırmızı gül, tutya ve sair çiçeklerden toplar getirirdi. Her gün kırk geyik Bahaddin Baba'nın kapısına gelir, bunlardan beşini her gün kurban eder, diğerlerini sağıp sütünü içerdi. Her gün yedi arslan gelip tekkeyi beklerdi. Bahaddin Baba'nın çobanı koyun otlatırken namaz kılardı. Kurtlar, koyunların yanında gezer, asla zarar etmezdi…."[17]

---

[1] Ahmet Koca'dan yapılan derleme.
[2] Kutlu Özen, **Divriği Yöresindeki Alevi-Bektaşi Türk Toplumunda Toprak Kültü**(Cöher), Halk Kültürü l985, s.59-63.
[3] Kutlu Özen, *Sivas ve Divriği Yöresinde Geyik Motifine Bağlı İnançlar, Adak Yerleri, Efsaneler,* **Erciyes,** Sayı: 190, Ekim 1993, s. 13
[4] Mehmet Tellioğlu, Divriği 1958
[5] Kutlu Özen, *Sivas ve Divriği Yöresinde Geyik Motifine Bağlı İnançlar, Adak Yerleri, Efsaneler,* **Erciyes,** Sayı: 190, Ekim 1993, s. 13
[6] Mehmet Tellioğlu, Divriği 1958

[7] Hülya Karakuş, MYO Sigortacılık Böl.
[8] İhsan Elçi, İşletme,
[9] Hilal Tutar, Eğitim Fakültesi, 98231009
[10] Sibel Başaran, Sınıf Öğretmenliği.
[11] Fatih Sabah, SMYO, Elektrik Böl., 99332038
[12] Kutlu Özen, *Sivas ve Divriği Yöresinde Geyik Motifine Bağlı İnançlar, Adak Yerleri, Efsaneler,* **Erciyes,** Sayı: 190, Ekim 1993, s.14-15
[13] Zeynal Özcan(Kırmızı Dede), Ziniski(Akmeşe), l9l2-l986
[14] Veyis Yılmaz, Ziniski(Akmeşe), l9l3
[15] **Vilayet-name**, Hz. Abdülbaki Gölpınarlı,İnkılap Kitabevi, İstanbul, l958, s.88-89 ve ayrıca **Hacı Bektaş Veli Vilayetnamesi**(İlk Velayet-name), Hz. Doç.Dr.Bedri Noyan, Aydın, l986, s.419-425.
[16] Mehmet Tellioğlu, Divriği 1958
[17] İlyas Ege, *Suşehri'nde Şeyh Bahaddin*, **Sivas Folkloru**, Sayı: 69, Ekim 1978, s.17; Sayı: 70, Kasım 1978, s.18-19

Atlar ile ilgili efsaneler

Ahmet Turan Gazi'nin atı:
Efsane: Ahmet Turan Gazi, Beypınar köyü yakınlarında yaralanır. Kelle koltuğunda, atıyla beraber, Soğuk Ilıca kayalıklarına atlar. Atının ayakları kayalıklara gömülür. Mezarının ilerisinde ayak izlerine benzeyen çukurlar vardır. Bunlar inanışa göre Ahmet Turan'ın atının ayak izleridir. Aynı izler, karşı kayalıklarda da bulunmaktadır. Çukurbelen Köyü kayalıklarındaki izler iki tanedir. At şaha kalktığı sırada oluşmuştur.[1]
Efsane: (…) O yüce yiğit koca Bizans ordusuyla vuruşmaya başlamıştır. Döğüşe döğüşe ; vuruşa vuruşa bugünkü Soğuk Çermik mevkiine varmıştır. Yanındaki askerleri hep şehit düştüğünden, atını tek başına Kelime-i Şehadet getirerek Bizans ordusunun üstüne sürmüştür. O anda Allah, onun atını kanatlandırıp bir tepeden öbürüne uçurmuştur. Bizans askerleri şaşırmış, korkudan onu takip edememişlerdir. Müslüman olmak için Ahmet Turan Gazi'ye yaklaşanlar, atın ön ayaklarının yere saplanmış olduğunu görmüşlerdir. Yerdeki kan izlerini takip etmişler ve izlerin bittiği yerde Ahmet Turan Gazi'yi bulamamışlardır. Bu gördüklerini Sivas kalesine gelip, Bizans komutanına anlatmışlardır.[2]
Halk inanışı: İnanışa göre Ahmet Turan Gazi, sabahleyin erken saatlerde Çermik havuzunda abdest alırmış. Abdest alırken ya kolu veya bütün vücudu görünürmüş. Ahmet Turan Gazi'nin abdest aldığını gören kişi, daha sonraki zamanlarda bir günah işlerse veya olmayacak bir şey yaparsa, Ahmet Turan Gazi tarafından ikaz edilirmiş.
Ahmet Turan Gazi yatırı daha çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından ziyaret edilir. Doğan çocuğa yatırın ismi verilir.[3]
Hüseyin Gazi :

Görüldüğü gibi bütün bu rivayetlerde Divriği halkı, Hüseyin Gazi'nin Divriği yakınlarında şehit düştüğüne inanmaktadır. Destanlarda geçen yer adlarını Divriği'ye bağlamaktadır. Bugün bile Palanga Yazısı'ndaki Hars mevkii, Hüseyin Gazi'yi şehit eden Mihriyabil'in ***"Has Bahçe"***si olarak düşünülmektedir.

Halk inanışı: Yatırın bulunduğu tepeye yakın hafif meyilli düzlükte ve kayalar üzerinde on iki adet çukur vardır. Halk bunun Hüseyin Gazi'nin atının ayak izleri olduğuna inanmaktadır. Aynı izleri Sivas Soğuk Çermik'te yatmakta olan ***Ahmet Turan Gazi*** ziyaretinde de görmekteyiz. Bilindiği gibi Ahmet Turan Gazi, Seyyit Battal Gazi'nin silah arkadaşıdır.[4]

Erenlerin atı:

Bundan yıllarca önce Divriği'nin Savrun köyü camisine üç atlı gelmiş. Atlılar atlarından inmiş, atlarını caminin yanına bağlamışlar. Köylüler bir akşam üzeri köylerine gelen bu yabancıları çok merak etmişler; onlara geliş sebebini sormuşlar.

O sırada Savrun köyünde bir kadın doğum sancıları çekiyormuş. Onlar da "Biz Ömerli köyünden, Karadonlu Can Baba türbesinden geliyoruz. Biraz sonra bir kadın doğum yapacak, doğan çocuğun adını **Veysel** koysunlar" demişler. Bunlar Anadolu Erenleriymiş; çünkü atlarına biner binmez gözden kaybolmuşlar. Onlar gözden kaybolur kaybolmaz bir oğlan çocuğu doğmuş, adını da Veysel koymuşlar. Bu, Savrun köyü halkından Muhittin Işık'ın(l943 doğumlu) dedesiymiş.[6]

Erenler Tepesi ve Çıngır Gazi Baba: At

Adak yeri Doğanşar'a yaklaşık 30 km mesafedeki Kızıldağ'ın zirvesindedir. Mezarının etrafı toplama taşlarla çevrilidir. Daha önceleri burası toplama taşlardan ibaret bir mezarmış. Görülen bir rüya üzerine etrafı duvarla çevrilmiştir.

Söylence: Deli Mehmet, bir gün atını kaybeder. Zara, Şerefiye ve o yöreyi karış karış gezer; ama atı bulamaz. Doğanşar'a dönmeye karar verir ve yola koyulur.Kızıldağ'da kabrin yakınlarında bir yerde yorulduğu için yatar. Halkın evliya olarak nitelendirdiği mezara yönelerek:

-Herkes seni ziyaret ediyor, medet umuyor, atımı bulsana, der.

Ve ardından uyur. Rüyasında biri:

-Kalk Mehmet!…Atın burada, der.

Uyanır, kimseyi göremez. Tekrar yatıp uyur. Bu sefer ayağına birisi vurur:

- Kalk, atın burada!….Kaybedersen bir daha bulamazsın, der.

İkinci kez uyandığında atının yakınında olduğunu görür. Bu olay üzerine mezarının etrafını çevirir.

Körhana

Divriği ilçe merkezindeki bir türbe kalıntısıdır. Körhane'ye sancılanan atlar getirilir, türbe kalıntısının etrafında üç defa dolaştırılırdı.

Efsane: Körhane için şöyle bir efsane anlatılır:Ölümden çok korkan bir adam varmış. Körhane'nin önünden her geçtiğinde ölüm aklına gelir, "Öldüğümde bu ölülerle ne yapacağım?" dermiş. Bunu herkese anlatırmış. "Ölüm nerede yoksa, oraya gideyim" diye söylenir dururmuş. Bir gün kendisine demişler ki, "Ölümün olmadığı bir ülke var… Madem ölümden bu kadar korkuyorsun, oraya git…"Adamcağız bunu duyunca çok sevinmiş…"Yalnız…" demişler; "Hastalandığın zaman o ülkenin insanlarına, 'Ben hastayım' demeyeceksin; yoksa seni kesip, pişirip yerler."Ölümden korkan adam; karısını, çocuğunu, eşini dostunu terk edip ölümün olmadığı ülkeye gitmiş. Kendisini çok iyi karşılamışlar; bir dediğini iki etmemişler… Bolluk ve rahatlık içinde uzun müddet yaşamış. Zamanla bu ülkeye gelmeden önceki tembihleri unutmuş. Bir gün hastalanmış….Verilen tembihleri unuttuğu için o ülkenin halkına: "Başım ağrıyor, ben hastalandım, beni bir doktora götürün…" demiş. Ölümden korkan adamı hemen kesip, pişirip yemişler…Poçiğinden(kuyruk sokumundan) de tarhana çorbası yapmışlar. Daha sonra da hanımına olan bitenleri haber vermişler. Karısı da: "Oh olsun!…" demiş. "Korkuyordun Körhana'dan, Poçiğin çıktı tarhana'dan…." Yani ölümden bu kadar korktun da ne oldu? Korktuğun başına gelmedi mi?… Ölümden kurtulmadığın gibi, bir de seni pişirip yediler!….[7]

Attan inmeyen gelin Ve Kanlı Bayır Divriği

Efsane: Eski Yellice'nin alt tarafındaki derenin yamacında kırmızı topraklı bir arazi vardır. Efsaneye göre, bir gelinle üç görümce ***Molla Yakup Düşeği'***nin önünden geçerken attan inmezler. Niyazlarını at üstünde yaparlar. Ziyaretin dik yokuşuna gelince atlarından düşüp parçalanırlar. Sırtın/yamacın yüzü kıpkırmızı kan olur. Kanlı Bayır, bugün terk edilmiş olan Eski Yellice'ye çok yakındır.[8]

---

[1] Dr.Necati Demir-Kutlu Özen, **Hz.Peygamber'in Sancaktarı Abdülvehhab Gazi Hazretleri ve Gaza Arkadaşları,** Sivas 1996, s.105-109

[2] Dilber Altınöz Ercanlı, Sınıf Öğretmenliği, 98231105

[3] N.Demir-K.Özen**, a.g.e**., s.110

[4] Kutlu Özen, *Ahmet Turan Gazi***, Sivas Folkloru**, Sayı: 3, Nisan l973, s.l2-l3.

[5] Ahmet Koca'dan yapılan derleme.

[6] Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde…**, s.105

[7] Necmiye Özen, Divriği(1915-1998). Buna benzer bir efsaneyi M.Suphi Yaman, *Mezarlıksız Yer,* **Türk Folkloru,** *Sayı:6, Ocak 1980, s.24'te neşretmiştir. Kaynak şahıs Tokatlı'dır.*

[8] İbrahim Torun, Yellice l934

Giriş: Daha önceki dönemlere ait yeteri kadar kaynak ve malzemeye sahip olmadığımız halde, Sivas halıcılığının 20. yüzyıl başlarındaki durumunu anlatacak yazılı kaynaklara ve halı, kilim örneklerine sahibiz.

Bu kaynaklardan ilki Protextat-lecomte tarafından yazılan "Türkiye'de Sanatlar ve Zenaatlar 19.yüzyıl Sonu" adlı eserdir. Eser, İstanbul Mayıs 1901 tarihini taşımaktadır. Yazar, eserinin çeşitli bölümlerinde Sivas ilinde dokunan halıları şu şekilde tanıtmaktadır:"…Sanat değeri olan halılardan söz edeceğiz. Şarkta her imal muhiti, her şehir "cins halı"ya adını vermektedir. Öyle ki; söylemiş olduğumuz gibi hepsini sayalım dersek üç yüzü buluruz. Biz şunlardan söz edeceğiz: **Kula, Gördes, Milet, Sivas…**

Sivas halıları çok meşhurdu. Sivas bilindiği gibi Türkiye'nin surlarla çevrili bir şehridir. Yüzyıllardan beridir orada halı dokunur. Ve iki, üç yüz yıldan beridir de bu sanayi çok gelişmiştir. Bu devre ait halılara paha biçilmez. Hatta dendiğine göre iki üç taneden fazla eski halı bulmak imkansızdır. Birkaç yıl öncesine kadar düşüşte olan bu sanayi yeniden hamle yapmıştır. Ve biz gerçekten güzel dokunmuş birkaç tip gördük.

Sivas halılarının belli başlı dokuz türü vardır. ***Döşek halısı, seccade, kurce(at heybesi), yol halısı, yastık, Kürt kilimi, Şarkışla, perde kilim, kilim seccade.***

Sivas ve kiskilim perde kilimleri bilgili bir dekor anlayışı ile icra edilmektedir. Dalgalı ve düz çizgiler zarif bir şekilde birbirini izler. Geometrik şekiller panolar Meiden getirir. Ve bu muhitte acayip bir bitki topluluğu parlak renkler serpiştirir. Şam'da imal edilen kilimler zengin ve şatafatlı, Sivas ve kiskilim'dekiler ise ağırbaşlı ve aynı zamanda çok dekoratiftir."[1]

Yine **Reşit Akif Paşa'**nın Sivas Valiliği zamanında çıkarılan 1325(1909) tarihli Sivas Salnamesi'nde ise şu bilgiler yer almaktadır: "…Merkez Sancağı(Sivas İli) ziraatten ziyade, sınai yönünden de terakkiye daha elverişlidir. Gerçekten senede nihayet üç ay güneşin hararetinden istifade edebilen ve hububattan başka ürün yetiştirmeğe müsait olmayan Sivas havalisinin bir de sahilden oldukça uzak bulunması göz önüne alınırsa, buraların terakkiyat-ı iktisadiyesi için sanat-ı ziraatın kifayet etmeyeceğine kanaat gelir. Halbuki ziraatın ilerlemesine set çeken olumsuz tabiat şartlarına mukabil, bu yöre halkının el sanatlarına karşı doğuştan getirmiş olduğu yetenek görülmektedir.

Vilayetimizin bir takım sanatlarda göstermeğe başladığı terakki takdire şayandır. Bu alanda bir örnekleme yaparsak; Sivas ilinde halı ve kilim gibi dokuma, Gürün kazasında yünlü kumaş gibi sanatlar görürüz.

Bugünkü günde(1909) Sivas ilinde dokunan halıların dayanıklı ve desen yönünden ne kadar yüksek bir yer işgal ettiğini Konya ve Sivas'ta açılan sergilerde gördük.

Sivas'ta halı imal edenler iki kısımdır:

a.Bir kısmı halıcılığı bir geçim kaynağı olarak kabul etmişlerdir. Bunlar dokumuş oldukları halıları satılığa çıkarırlar.

b.Diğer bazı aileler vardır ki halıcılık bunlarca genç kızların el maharetlerinin en güzel örnekleridir. Evlendikleri zaman cehiz olarak götürürler. Dokudukları halılarla öğünürler. Vilayet Merkez Sancağı'nda şu anda(1909) halı ve kilim imal eden on bine yakın dest-gah(tezgah) tahmin olunmaktadır. Bu tezgahlardan iki bin kadarı Sivas şehrindedir. Bu tezgahlarda çalışan amele umumiyetle kadındır. Hele köylü kadınlar ziraata müsait olmayan kış günlerini halı ve kilim dokumaya ayırırlar."[2]
Salname'nin diğer bölümlerinde ise Sivas ilinde dokunan kilimler anlatılmaktadır.

"…Sivas ilinde imal olunan kilimler; zerafet ve metanet ve müzahariyet ve tabiat cihetiyle başlıca dört kısma ayrılırlar:

1. Rişvan kilimleri: Ufak kıtada ve ekseriya çift olarak yapılır. Boyaları halis ve nakışları zarif ve zeminleri pek nazik olmakla beraber gayet dayanıklıdır. Aziziye kazasının Sarız ve Avşar kilimleri üstün özelliğe haizdir.
2.Kürt perdelikleri: Bunlar isminden de anlaşıldığı üzere süs için oda duvarlarına asılan bir çeşit kilim dokumadır. Perdesine göre üç arşından, altı-yedi arşın boyunda ve yarım arşın eninde dokunmuş parçaların yek diğerine irtibatından husule gelir. Kaangal kazasında Karanlık köyünde ve Darende'nin Ayvalıdere köyünde bu perdeliklerin en makbulleri imal olunur.
3. Elbeyli kilimleri: Bunlar da Rişvan kilimleri gibi ufak kıtalarda bazen tek ve ekseriya çift olarak dokunur. Dayanıklılıkça bunlar Rişvan kilimlerinden geri kalmaz, fakat onlar kadar zarif nakışlı olmadığından fiyatça düşüktür. Bunlara Elbeyli kilimi denilmesi genellikle bu çeşit kilimlerin Elbeyli nahiyesinde dokunmasından ileri gelmektedir. Diğer yörelerde de bu gibi kilimler yapılır. Nakışlarına göre mihraplı, kolanlı ve boncuklu gibi adlar verilir.
4.Muşabbahlı kilimler: En çok Tonus kazasında dokunur. Ayrıca Sivas iline bağlı Yıldızeli, Kangal gibi bazı kazalarda, bir çok köylerde bu çeşit kilimler dokunur. Bu nevi kilimler 15 arşından başlayarak 60-70 arşın murabbaya kadar dokunur. Nakışları arasında süs için bir takım delikler bırakılmıştır ki bunlara muşabbah denilip dokunan kilimler de bu adla adlandırılır.
Tonus kazasından başka muşabbahlı kilimler İlbeyli nahiyesine bağlı Kabasakal, Söğütçük, Kürtler köyü, Eskiköy, Güney, Hanlı, Kayadibi, Çongar, Aylı, Keçili, Koyuncu… gibi köylerde de dokunmaktadır.

Sivas iline bağlı Zara, Kangal, Yıldızeli gibi diğer kazaların merkezinde ve köylerinde dahi bol miktarda muşabbahlı ve Elbeyli usulü yan kilimleri ve **atya** adı verilen ikinci nevi halılar dokunmaktadır." [3]
Bugün de bu yöreler en önemli halı ve kilim dokuma merkezleridir.

Sivas Tipi Sivas Halıcılığı

(1891-2002)

Kutlu Özen

Giriş: Türk halı sanatının tarihi içinde 19. Yüzyıldaki gelişmelerin önemli bir yeri vardır. 19. Yüzyıl sonlarına doğru halıcılık yüksek bedii kıymetini koruyamamıştır. Fakat sınai ve ticari bir mahiyet almıştır. Batılı bazı iş çevrelerinin Türk halılarına sanat eseri olmaktan ziyade kısa sürede iyi gelir temin eden bir ticari meta gözüyle bakmaları ve müdahaleleri sonucu Türk halı sanatının orijinal karakterinde olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu da halı memleketlerinde bulunan ecnebilerin vücuda getirdikleri teşkilatla başlamıştır.[4]

Memleketimizde, İran'da, Kafkasya'da, Hindistan'da ve hatta Çin'de şirketler vücuda getirilmiş, bu şirketler bir taraftan eski halıları toplayıp antika olarak satmışlar, bir taraftan da eski resimlerden istifade ederek dış piyasalar için ucuz halı imal etmişlerdir.[5]

Bilinen ilk geniş çerçeveli faaliyetler 1864 yılında **P.De Andrea, Habif ve Polako, T.A. Spartalı** adlıüç İngiliz ticarethanesinin, iplik ve model vererek **Uşak** ve çevresinde halı dokutmaları ile başlamıştır. Bu tarihten sonra Batı Anadolu'da dokunarak Avrupa'ya ihraç edilen halıların bütününe yakını İngiliz tüccar ve şirketleri eliyle gerçekleştirilmiştir.[6]

İngiliz halı ticarethaneleri tarafından malzemesi dağıtılan ve dokunmak üzere evlere siparişi verilen halılar daha sonra komisyoncular aracılığıyla üreticilere düğüm sayısına göre ücretleri ödeniyordu.[7]

Tam bir serbest piyasa ortamı içinde gelişen rekabet, daha sonra 1908 yılında 6 İngiliz ticarethanesinin birleşmesi ile büyük bir şirket haline geldi. **The Oriental Carpet Manufacturers Ltd.(Doğu Halı İmalatçıları Şirketi)** adını taşıyan bu ortaklık halı imalatının bütün safhalarına ve ihracata hakim olmuş, diğer şirketler kısa sürede rekabete dayanamayarak piyasadan çekilmişlerdir.[8]

Adı geçen ortaklık kuruluşundan çok kısa bir süre sonra halı dokuma işini de ıslah ettirdiği çok sayıdaki dokuma tezgahını belirli yerlerde toplayarak bir çeşit fabrika kurma yoluna gitmiştir. Önce Batı Anadolu Bölgesi'nde İzmir, Burdur, Isparta, Urla, Haçin ve Karaağaç'ta 6 fabrika imalata geçmiş, bunu Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki on bir fabrika takip etmiştir. Bunlar **Sivas, Kayseri** ve **Ürgüp** gibi merkezlerde toplanmakta idi.[9]

Bugün **Sivas Yarıaçık Cezaevi** ve **Özel İdare Halıcılık Okulu** atölyelerinde dokunmakta olan ve "**Sivas Halısı"** adı ile adlandırılan yeni tip halı çeşidi görüldüğü gibi tamamen İngiliz halı ortaklığının müdahalesi ile ortaya çıkmıştır. **Sine-İran(Açık düğüm)** düğümlü ve daha çok İran motiflerini taşıyan bu halılar Sivas il merkezindeki çeşitli atölyelerde dokunuyordu.

Adı geçen şirketin kendi fabrikalarında ve evlerdeki halı tezgahlarında dokuttuğu halılarda, Batılı halıcıların istekleri doğrultusundaki desen ve renkleri sistematik usule göre tatbik ettirdiğini de burada bilhassa belirtmemiz gerekir. Bu durum ticari açıdan çok karlı olmakla birlikte, dokuyucunun yaratıcı gücünü yok ederek, halıları sanat eseri olmaktan çok uzaklaştırmıştır.[10]

1913-1915 yılları Osmanlı Sanayii İstatistikleri'ne göre adı geçen şirketin halı dokuyucusuna ödediği ücretlerde düğüm sayısı kadar, imal edilen yerin ihracat merkezine(İzmir) olan uzaklığı da göz önüne alınmıştır. Mesela, İzmir'de 1700, Uşak'ta 2.200, Kırkağaç'ta 2400, Isparta'da

2600, Sivas ve Burdur'da 3000 düğüme 40 para ödenmiştir. Adı geçen şirketin 1. Dünya Savaşı yılları arasındaki faaliyetleri hakkında şimdilik fazla bilgi sahibi değiliz.[11]
Şark Halı Ortaklığı'nın Sivas'tan çekilişinden sonra bazı tüccarlar bu işe el atmışlar ve durumu idame ettirmişlerdir. Daha sonra özel teşebbüs de bu işten ayrılınca Vilayet'e bağlı **Öksüz Yurdu'**nda ve **Sanatlar Evi'**nde imalat devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan halıcılık faaliyeti şöyle bir gelişme göstermiştir:

a.Darülenas(Sivas Kız Öğrenciler Öksüz Yurdu)

b.Sanatlar Evi(1927-1946)

c.Sivas Yarıaçık Cezaevi(1949-)

d.Sivas Özel İdare Halıcılık Okulu(1963-)

Bütün bu atölyelerde "Sivas Halısı" adını verdiğimiz yeni tip halılar dokunmuştur ve dokunmaktadır.

a. Sivas Kız Öğrenciler Yurdu Halı Atölyesi

Kurtuluş Savaşı yıllarında yakınlarını kaybeden öksüz kız öğrenciler için Dürülenas**(**Sivas Kız Öğrenciler Öksüz Yurdu) açılmış ve bu yurtta öğrencilere Sivas halısı dokutturulmuştur. O yıllarda dokunan halılardan bir tanesi halen Kongre Müzesi'nde, diğerleri ise Valilik odasında ve Ticaret Sanayi odasında bulunmaktadır. Bu yurdun hangi tarihler arasında faaliyette bulunduğunu bilmiyoruz. Yalnız 1922 yılında çekilmiş olan bir fotoğrafta bu öğrencileri öğretmenleri ile birlikte görmekteyiz.

b.Sanatlar Evi

(1927-1946)

Okulun kuruluşu hakkında şu bilgi verilmektedir. "…Vilayet'in sanat sahasındaki inkişafını temin etmek ve memlekete sanatkar yetiştirmek maksadıyla ilk defa Vali **Hacı Hasan** tarafından düşünülüp taşınılan ve Sanatlar Mektebi olarak kurulmak istenen bu ev, uzun müddet geçirdiği istihalelerden sonra **Vali Reşit Akif** tarafından 1318(1902) yılında ikmal edilerek Sanayi Mektebi halinde kurulmuştur. O tarihten sonra yavaş yavaş inkişaf eden mektep 1329(1914) tarihinde Vali **Muammer Bey** tarafından sarf edilen büyük himmetlerle bir derece daha tevessü ve inkişaf etmiş ve mektepte demircilik, marangozluk ve halıcılığın tamamen gösterilebilmesi için muhtelif atölyeler açılmıştır. Demircilik, halıcılık ve marangozluk atölyelerine ait binalar Vali Muammer Bey tarafından yaptırılmıştır. Genel Savaş(Kurtuluş Savaşı)'ta durgunluğa uğrayan mektebin faaliyeti 1927 tarihinden sonra tekrar başlayarak çok büyük himmet ve yardımları geçen **Vali Süleyman Kepenek** zamanında çok mükemmeliyet göstermiştir."[12]

Diğer bir kaynakta ise Sanatlar Evi'ndeki halı dokuma faaliyetleri hakkında şu bilgiler verilmiştir: "…1.Dünya Harbi içinde sanatkar yetiştirmek amacıyla Vali Muammer Bey tarafından Sivas'ta **Sanayi Mektebi(Sanat Okulu)** kurulmuştu. Daha çok atölye şeklinde çalışan okulda kunduracılık, marangozluk, terzilik, tenekecilik, kuyumculuk, döküm işleri gibi sanatlar öğretildi. 1925 yıllarında okula bir de halı atölyesi eklendi. Bundan sonra okulun ismi **Sanatlar Evi** olarak değiştirildi.
Halıcılığın gelişmesinde Şarkışlalı öğretmen **Rasim Çeliker(Kara Rasim)**'in büyük hizmetleri dokunmuştur. "[13]
Yine 1935 yılında yazılan **Sivas Bülteni** adlı eserde ise bu okulda yapılan çalışmalar hakkında şu düşünceler yer almaktaydı: "…Son senelerde Sivas Sanatlar Evi'nde açılan halıcılık atölyesi çok inkişaf etmiş olduğundan bu sanatın terakki etmesi mümkündür."[14]
1946 yılına kadar faaliyetini sürdüren Sanatlar Evi Halıcılık Atölyesi'nde dokunan halılara ait elimizde bir çok örnek vardır.

c. Sivas Yarı Açık Cezaevi Halı Atölyesi

1927'lerde kurulan Sanat Okulu Halı Atölyesi 1946 yılına kadar faaliyetine devam etti. Bu tarihte Sivas halıcılığının daha fazla geliştirilmesi düşüncesiyle tesisler özel teşebbüse satıldı. Ancak özel teşebbüs bu konuda umulanı veremedi.

1.7.1949 tarihinde Adalet Bakanlığı halıcılık işi esası üzerine Sivas'ta muhasebe ve muamelesi bir yerden idare edilmek üzere erkek ve kadın yeni cezaevleri tesis etmişti. İlk defa 1950 yılında Kapalı Cezaevi'nde 8 tezgah ve 35.000 Tl. sermaye ile kurulan bu müessese zamanla büyümüş, yeni modeller ve tezgahlar alarak tezgah sayısını 35'e çıkarmıştır. Kadın mahkumların da çalışabileceği bir yer daha kiralanarak imalata hız verilmiştir.[15]
1952 yılında Sivas Cumhuriyet Savcısı Baha Arıkan'ın girişimleri ile özel teşebbüs elinde bulunan tezgahlar da satın alınarak tezgah sayısı 76'ya çıkarılmıştır.[16]
1958 yılında yapılan yeni atölyede tezgah adedi 150'ye çıkarılmıştır. 1962 yılında yün-iplik fabrikası inşa edilmiştir. Atölye, kendi ihtiyacını karşıladığı gibi diğer cezaevlerinin ihtiyaçları da buradan temin edilmektedir. Yılda 100 ton yün ve pamuk ipliği üretilmektedir. 1966-1967 yıllarında 2 milyonluk bir yatırım daha yapılarak 500 kişinin barınabileceği Cezaevi daha modern bir hale sokulmuştur. [17]1968 yılında bu tesise boyahane ilave edilmiştir. Bu tesiste günde 150-160 kg. arasında ve 17 çeşit renkte yün ipi boyanmaktadır.
Araştırmanın yapıldığı 1984 yılında 124'ü erkekler bölümünde, 31'i kadınlar bölümünde olmak üzere 155 tezgahta Sivas halısı dokunmaktadır.

d. Özel İdare Halıcılık Okulu

(1963-)

Bugün Sivas halısı dokuyan ikinci büyük kuruluş da Sivas Özel İdare Halıcılık Okuludur.

Sivas halıcılığını geliştirmek amacıyla Sumerbank Genel Müdürlüğü tarafından halıcılık okulu kurulmuş ve buradan yetişenlere tezgah verilmesi düşünülmüştür. Fakat zamanla bu atölye istenilen gayeye ulaşamadığından Sumerbank Genel Müdürlüğünce kapatılmıştır.[18]
1962 yılında Sivas Valiliğine gelen Mehmet Varinli, bugünkü halıcılık atölyesini Sumerbank Genel Müdürlüğünden 500 bin liraya Özel İdareye satın aldırmış ve 10.12.1963 tarihinde faaliyete geçen bu müessesenin bedeli beş yılda ödenmiştir.[19]
1963 yılı başında beş tezgahla işe başlayan okul, 1964 yılında tezgah sayısını 60'a çıkarmıştır. 1967 yılında 157 tezgahtan 52'si faaliyette idi.[20]
Bu okula bağlı olarak 1972 yılında Şarkışla ilçesi Deliilyas kasabasında,1973 yılında Samankaya köyünde, 1981 yılında Ulaş kasabasında ve 1983 yılında İmranlı ilçe merkezinde okulun şubeleri açılmıştır. 1984 yılında bu şubelere ilaveten Şarkışla ilçe merkezinde ve Sivas Çayboyu köyünde yeni atölyeler kurulması planlanmıştır.

Araştırmanın yapıldığı 1984 yılı Ekim ayında dört merkezde(Sivas merkez, Deliilyas, İmranlı, Ulaş) toplam 66 tezgahta 131 öğrenci ile halı dokunmaktaydı.[21]

Sivas Halısı Dokuyan Atölyeler Hakkında Teknik Bilgi

Kutlu Özen

Giriş: Daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi bugün "**Sivas Halısı"** adını verdiğimiz halı tipi iki ayrı kuruluşun tezgahlarında dokunmaktadır. Bunlardan birincisi Sivas Yarıaçık Cezaevi; diğeri Özel İdare Halıcılık Okuludur. Her ikisinde de Sivas halısı dokunmakla beraber gene de teknik yönden bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bunlar sırası geldikçe bölümlerinde anlatılacaktır. Yalnız okuyucunun Sivas halısını tanıması için genel bir açıklama yapmayı uygun gördük. Bu açıklamalardan sonra teknik bilgilere geçeceğiz.
Sivas Halısı

Sivas halısı, geleneksel Sivas halılarından farklı ve yüzyıllık bir geçmişi olan bir halı tipidir. Gerek düğüm sayısı, gerek desen ve gerekse kompozisyon yönünden orijinallik gösterir.

Bu halı çeşidi başlangıcında tamamen İran halılarının tesiri altında kalmıştır. Geleneksel Türk düğümü(Gördes/kapalı düğüm) yerine; Sine-İran(Açık düğüm) düğümü kullanmıştır. Yine Türk desenleri yerine İngiliz şirketlerinin arzusu ağır bastığı için daha çok İran desenleri işlenmiştir. 1891 yılında başlayan bu müdahale 1915 yılına kadar sürmüştür. İngiliz Halı Ortaklığı'nın 1. Cihan Savaşı'nı takiben tezgahlarını bırakıp Sivas'tan ayrılmalarından sonra bu işe Sivaslı tüccarlar talip olmuştur. Bunlar da daha öncekiler gibi ticareti ön planda tuttukları için eski desenleri kullanmışlardır.

1927'li yıllarda Sivas Sanatlar Evi'nin bu işe müdahale etmesi sonucu İran zevkinin yanı sıra Türk zevki de başlamıştır. Aslen Şarkışlalı olan Rasim Çeliker'in bu işte emeği büyüktür. Halen Kongre Müzesi'nde sergilenmekte olan halıların büyük bir kısmı bu döneme aittir. Türk zevki ve Türk deseni bu dönemde(1927-1946) dokunan halılarda açıkça görülmektedir.

Yeri gelmişken bir konuya da temaz etmeden geçemeyeceğim. Bu da desen meselesi. Bilindiği gibi Sivas halılarında İran desenlerinin etkisi büyüktür. Yalnız İran deseni adını verdiğimiz bu desenler aslında Türk desenleridir. Nitekim Reşat Benerli de "Halıcılığımız" adını taşıyan makalesinde bu konuya temas etmiştir. "…İran'da bugün bile bilhassa Türk boylarının bulundukları mıntıkalarda halı dokunur. Kaşkariler, Azeriler…hep halı dokurlar. Hatta ahalisi tamaman Farisi olan Kirman ve Keşan'da bile halı dokuyanlar, oralara giden Azerbeycan Türkleri'dir." [22]
Yine bilindiği gibi halı, Orta Asya'da, eski Türk illerinde doğmuştur. İran'a da bu yolla girmiştir. Bu hatırlatmadan sonra asıl konumuza geçebiliriz.

1950'li yılarda Sivas halısı dokuma işini Sivas Yarı Açık Cezaevi üstlenince tamamen yerli kaynaklara dönülmeye başlandı. Daha önce envanterlerinde yer alan **Tebriz, Buhara, Semerkant, Afgan, İsfahan…** modellerinin yanı sıra Sivas Gökmedrese kapı süslemelerinden esinlenerek yeni modeller yaratıldı. Ayrıca desinatör **Hamdi Berdi** tarafından aslı Viyana müzelerinde bulunan 16.yüzyıl Türk halılarının modelleri çizilerek tezgahlarımızda dokunmaya başlandı. Bu da gösteriyor ki 1950 yılından sonra eski desenlerden mümkün olduğu kadar uzaklaşılmış, Selçuklu ve Osmanlı halı desenleri ile geleneksel Sivas desenleri, Sivas halısına hakim olmaya başlamıştır.
Sivas halıları için ikinci bir eleştiri konusu da düğüm çeşitleridir. Bilindiği gibi Türk halıları, Orta Asya'dan bu yana Gördes Türk düğümü dediğimiz kapalı düğümle dokunmuştur. Fakat Sivas halısı dediğimiz 20. Yüzyıl başlarında ortaya çıkan yeni halı tipinde Sine-İran dediğimiz açık düğüm kullanılmaktadır. Bu düğüm daha önce, yani İngiliz halı şirketlerinin müdahalesinden önce geleneksel Sivas halılarında kullanılıyor muydu? Bunu bilmiyoruz. Yalnız, **Zehra Özgür** bir makalesinde Sine-İran düğümünün 16. Yüzyıldan itibaren Anadolu'ya girmeye başladığını belirtmektedir. Sayın Özgür. Adı geçen makalesinde şöyle demektedir: "… 16. Yüzyıldan itibaren halı desenlerinde karakter değişmeleri ani ve barizdir. Bununla Osmanlı İmparatorluğunun tarihi inkişafı ile paralel gittiği görülmektedir. 1514'te Tebriz'e, 1517'de Mısır'a giren Osmanlılar, İran ve Memlük halı sanatı ile yakından temas etmişlerdir. Gerçi bu değişmede hiçbir surette İran ve Memlük halılarından iktibas edilmiş desenler görülmemiştir. Ancak İran düğüm tarzı bu tarihten sonra Anadolu'ya girmiştir."[23]
Prof.Dr.Şerare Yetkin'in bu konudaki düşünceleri de şöyledir: "… Şöyle ki Sivas halıları Gördes veya Türk düğümü ile değil, Sine-İran düğümü ile dokunmaktadır. Bu, Sivas halılarının kalitesini düşürmez, yükseltir." [24]
Bilindiği gibi Sivas Halıları da karede 60×60 veya 50×50 kalite ile dokunmaktadır. Yani halının dm. karesinde 3600 veya 2500 düğüm vardır. **Hereke**'nin dışında hiçbir halı üretim merkezinde bu sıklıkta düğüm atılmamaktadır(Sivas tipi halı dokuyan cezaevleri hariç). Düğüm sayısı arttıkça kalite yükselir ve desenler belirgin bir hal alır.

Halen dokunmakta olan yüz model üzerinde(buna sicil diyorlar) beyaz, bakırı, lacivert, gülkurusu renklerin zemine hakim olduğunu tespit ettik. Ayrıca kırmızı, sarı ve deve tüyü renkler de zeminde kullanılmıştır. Halen Sivas'taki iki büyük atölyede 17-20 arasında değişen renklerle bordür ve zemindeki desenler dokunmaktadır. Bu kadar renk zenginliği diğer merkezdeki halılarda pek az görülür. Sivas halıları daha çok serpme desenlidir. Halının üzeri çiçeklerle bezelidir. Bunu ilkbaharda kırlara serpilmiş çiçeklere benzetebiliriz. Toplu ve göbekle halılar daha azdır.

Sivas halısını tanıtan bu genel bilgiden sonra atölyelere geçebiliriz.

Sivas Yarı Açık Cezaevi Halı Atölyesi

a.Atölyenin yeri: Atölye, Hükümet Meydanı'nı Anadolu Lisesine bağlayan ana caddenin sağ tarafında bulunmaktadır. Tam karşısında Endüstri Meslek Lisesinin atölyeleri vardır. Sivas halkı bu semte "Kabak Yazısı" adını vermiştir.
b.Atölyenin kuruluş tarihi: Atölye, 1.07.1949 tarihinde resmen kurulmakla beraber, 1950 yılında üretime geçmiştir.
c.Tezgah sayısı: Kuruluşta 8 tezgahla işe başlayan atölye 1984 yılında 155 tezgahla üretim yapmaktadır. Erkekler bölümünde 124, kadınlar bölümünde 31 tezgah bulunmaktadır.
d.Tezgah tipi: Halılar sarma tezgahlarda dokunmaktadır. Genellikle bir tezgahta üç işçi çalışmaktadır.
e.Atölyede dokunan halı çeşitleri: Atölyede üç çeşit halı dokunmaktadır:
1.Taban halısı

2.Kelle

3.Seccade

f. Atölyede dokunan halıların özellikleri:
1.Taban Halısı
Taban halıları 60×60 veya 50×50 kalitede dokunmaktadır. Halen 11 model üzerinde çalışılmaktadır. Bu halıların boyut ve alanları 2.18 x 3.10= 6.7580 m kare ile 2.72 x 3.72= 10.1184 m kare arasında değişmektedir.

Zeminde kiremit bakırı, gül kurusu, lacivert, limon küfü, deve tüyü ve krem beyaz renkler kullanılmaktadır. Halılar genellikle serpmedir. Göbekli halı pek azdır. Bu halılar "**Serpme Buhara, Göbekli Çamursaray, Serpme Lalezar, Kır Çiçekli El Devri, Göbekli Menderes…"** gibi adlarla adlandırılmıştır. Hayvan figürlü halılar pek azdır. Hav yüksekliği 0.7 mm'dir. Taban halıları 16-18 ay arasında dokunmaktadır.
2.Kelle

Kelle adı verilen halılar da 60 x 60 veya 50 x x5o kalitede dokunmaktadır. Halen üç model üzerinde çalışılmaktadır. 1.94 x 2.70 = 5.238 m. kare halılara kelle denilmektedir. Bu halılar da genellikle serpmedir. Zeminde kiremit, gül kurusu ve lacivert renkler kullanılmıştır. Yılda 60 adet kelle halı üretilmektedir. 6-10 ay arasında dokunmaktadır. Bu halılarda hav yüksekliği 0.7 mm' dir.

3.Seccade

Bunlar da 60 x 60 veya 50 x 50 kalitede dokunmaktadır. Halen yedi model üzerinde çalışılmaktadır. Seccadelerin boyutları ve alanları 138 x 2.10 = 2.8980 ile

1.72 x 2.65 = 4.5580 m kare arasında değişmektedir. Zeminde gül kurusu, şarabi, krem beyazı, bakırı, lacivert… gibi renkler kullanılmıştır. Toplu, göbekli ve serpme desenlidir. Hav yüksekliği 0.7 mm'dir 6-7 ay arasında dokunmaktadır. Yılda 120 seccade üretilmektedir.

g. **Atölyenin yıllık halı üretimi**: Üretim, yılda 900-1000 m. kare arasında değişmektedir.

h. **Maliyet ve satış**: Pamuk ipliği ve yün ipi tamamen bu atölyenin diğer bölümlerinde ve hükümlüler tarafından yapıldığı için maliyet haliyle düşük olmaktadır. Tezgahta çalışan hükümlüler de piyasada çalışan işçilerden farklı bir ücrete tabidir. Bu nedenle maliyet için bir rakam veremeyeceğiz. Sonra satışlar daha çok resmi dairelerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekildedir. Dış piyasalarda m karesi 175.000-250.000 Tl. arasında değişen Sivas halısının bu atölyedeki satış fiyatları şöyledir:

60 x 60 kalite halının m karesi 45.000 Tl.

50 x 50 kalite halının m karesi 40.000 Tl'dir.

i. Sivas halısı dokuyan diğer cezaevleri:

Cezaevlerinde halıcılığın ele alınması, memleket halıcılığının kalkınmasında, dirilmesinde ve geleceği yönelmesinde önemli bir adım olmuştur. Hükümlü vatandaşlarımızın emeğini değerlendiren, devlet bütçesi üzerinde tüketici bir durumdan kurtarmak ve topluma faydalı birer insan olarak iade edebilmek için Sivas, Isparta, Kayseri, Yozgat, Burdur, Konya, Kastamonu, Aksaray, Niğde, Kırşehir, Çankırı, Bursa, Kocaeli, Elazığ, Bitlis, Amasya ve Artvin cezaevlerinde 1984 yılı itibariyle 800 adet halı tezgahı kurulmuştur.

60 x 60 ve 50 x 50 kaliteli Sivas halıları, Sivas Yarıaçık Cezaevi dışında Kastamonu, Çorum, Amasya, Elazığ cezaevleri ile Niğde Yeni Cezaevinde dokunmaktadır.

Sivas Yarıaçık Cezaevinde Dokunan Halıların Teknik Özellikleri

1.Düğüm çeşidi:

Sivas cezaevi halı atölyesinde dokunmakta olan halılarda Sine-İran(açık düğüm) düğümü kullanılmaktadır. Sine, Batı İran'da küçük bir kasabanın adıdır. Bu düğümde renkli yün ipliğinin yalnız bir ucu çözgünün birinin etrafına sarılır. Diğer ucu ise sarılmadan çözgü ipinin arkasından üste çıkarılır. Sine-İran düğümünde, renkli yün ipliklerinin uçları birbirlerine daha yakın

olduğundan bu şekilde dokunan halılar daha yumuşak ve renkleri parlak olur. Örnekleri daha seçkindir. Yalnız düğüm ucunun birisi serbest bırakıldığı için Gördes düğümü kadar sağlam değildir.

2.Düğüm sayısı(kalite):
Daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi Sivas halıları 60 x 60 veya 50 x 50 kalitede dokunur. Halının kalitesi halının 10 cm karesine isabet eden endeki çözgü teli ile ilme sırası sayısıdır.

Bir örnek verecek olursak, 60 x 60 kalite denildiği zaman eninde 10 cm'de 60 tel, boyunda 10 cm'de 60 sıra bulunmasıdır. 60 x 60 kalite bir halının 1 dm karesinde 3600, 1 m karesinde 360.000 düğüm vardır. 1 cm karede ise 36 düğüm bulunur.

Düğüm sayısı arttıkça renkler canlılaşır ve desenler ortaya çıkar. Halılar bir tablo güzelliğini alır. Düğüm sayısı azaldıkça desen, kaba bir görünüm alır. Sık düğümlü halılarda desenleri en ince ayrıntılarına kadar görebiliriz. Sivas halıları bu özellikleri ile diğer halılardan üstündür. Her halı zevkle seyredilen bir tablo gibidir.

3. Çözgü(Eriş):
Bilindiği gibi erişi meydana getiren tel sayısını hesaplamada düğüm sayısı hesaba katılır. Şöyle ki: 2.18 eninde ve 3.10 boyunda bir taban halısı dokunduğunu düşünelim. Bunu 60 x 60 kalitede dokuyorsak 2.18 x 60 = 1308 tel kullanırız. 50 x 50 kalitede dokuyorsak 2.18. x 50 = 1090 tel kullanırız.

60 x 60 kalite Sivas halısında 20/10 numara; 50 x 5o kalite Sivas halısında 20/11 numara pamuk ipliği kullanılmaktadır. Bunların büküm sayısı 200'dür.

4. Atkı ipliği(kayar):
İki çeşit kayar vardır: İnce kayar, 10 numaralı pamuk ipliğinden, kalın kayar ise 11 numaralı pamuk ipliğinden oluşur. Halıyı sağlam tutan ince kayardır. Düğüm atma işi bitince kalın kayar çekilir. Daha sonra ince kayar çekilir. Kirkitle sıkıştırılır. Tekrar düğüm atılmaya başlanır. Geleneksel köy halılarında ince kayar kullanılmaz.

1 m kare halıda 1.5 kg. çözgü ve atkı ipliği kullanılır.

5. İlme ipliği:
Sivas halılarında 60 x 60 kalitede 3.5 ve 50 x 50 kalitede 3.3. numara yün ipliği kullanılır. Bunların büküm sayısı 120-140 arasında değişir. Yine 1 m kare halıda 5.5. kg yün ipliği kullanılır.

Renk zenginliği: Sivas halılarındaki renk zenginliği, onu diğer halılardan üstün kılan özelliklerden birisidir. Bir halıda 17 ile 24'e kadar çıkan çeşitli renkler kullanılır. Bunlar hem zeminde, hem desenlerde kullanılır. Renk çeşitlerini şöylece sıralayabiliriz:

Kiremit, beyaz, siyah, sarı kan kırmızı(şarabi), yeşil, kötü yeşil, pembe, lacivert, deniz, iyi yeşil, iyi mavi, kötü mavi, gül kurusu, bakır, deve tüyü, portakal(turunç)…

Sivas Yarıaçık Cezaevinde Dokunan Halıların Desen ve Motif Özellikleri

Bu bölümde Sivas Yarıaçık Cezaevi envanterinde yer alan 100 adet Sivas halısından bir kısmı desen ve motif özellikleri ile tanıtılacaktır.

Bilindiği gibi Sivas halısı başlangıçta tamamen İran etkisi altında kalmış ve daha sonraki yıllarda(1930 sonrası) Türk desen ve motiflerine dönülmüştür. Bu nedenle Sivas halılarını desen ve motif yönünden iki grupta toplayabiliriz:

a.İran tesirindeki halılar

b.Türk desenli halılar

a.İran tesirindeki halılar:
Bu halılar Buhara, İsfahan, Tebriz yöresinde dokunan halıların özelliklerini taşır. Taban halılarında İran tesiri devam ederken, seccadelerde bu tesir azalmıştır. İran halılarının zeminlerinin hemen hemen tamamının motiflerle kapalı olması, düz zemine yer verilmemesi, onları Türk halılarından ayıran önemli özelliktir.

1.Buhara:
60 x 60 kalitede, 2.49 x 3.47 boyutlarında, lacivert zeminli serpme taban halısıdır. 39 sicil no ile envantere kayıtlıdır. 16. Yüzyılda dokunmuştur. Aslı Viyana Müzesindedir. Desinatör Hamdi Berdi tarafından modeli getirilmiştir. Lacivert zeminli taban halısı olup, serpme çiçek ve dalları ile klasik Türk tarzı dışında bir hususiyet bir güzellik taşımaktadır. Büyük kenar suyu bakırı, küçük kenar suyu bej olup muhattır.

2.İsfahan:
50 x 50 kalitede, 2.98 x 4.29 boyutlarında çağla yeşili zeminli göbekli taban halısıdır. 51 sicil no ile envantere kayıtlıdır. İsfahan tarzının klasik nümunelerinden olup göbekli ve erik çiçekli bir taban halısıdır. Çağla yeşili zemini ayrı bir hususiyet vermektedir. Gül kurusu, beyaz ve mavi kenar suları ile muhattır.

3.Tebriz:
50 x 50 kalitede, 1.47 x 2.52 boyutlarında, beyaz zeminli, göbekli seccadedir. Beyaz zemin üzerine, şarabi göbekli, sık ve bol hayvan-bitki figürlü, köşe ve göbek içinde kuş motifleri ile müzeyyen bir seccade olup Tebriz tipidir. Bu seccadenin aslı Tebriz halısı diye meşhur olup, koleksiyonlarda yer almıştır. Kenar suyundaki sandık motifleri içinde yer alan Acem beyitleri çıkarılmış, yerine Türk bulut motifleri konmuştur. Lacivert, koyu mavi ve şarabi kenar suları ile muhattır.

b. Türk desenli halılar:
Bu halılar Selçuklu, Osmanlı ve yöresel desenli halılardır. Cumhuriyetten sonra Türkiye haritası, Atatürk'ün vecizesi, Kongre binası gibi desenler de işlenmiştir.

1. Selçuklu:
50 x 5o kalitede, 2.42 x 3. 24 boyutlarında, lacivert zeminli, göbekli taban halısıdır. 56 sicil no ile envantere kayıtlıdır.

Lacivert zemin üzerine deniz yeşili motifler içinde Selçuki tarzında şekilleri ihtiva eden zemin üzerinde lale, karanfil ve sümbüllerle müzeyyen klasik, Türk tipi bir taban halısı olup, kenar suları yine Türk motifleriyle gül kurusu, mavi zemin üzerinde tertip edilmiştir.

2.Osmanlı:
50 x 50 kalitede, 2.74 x 3. 91 boyutlarında, bakıri göbekli taban halısıdır. 28 sicil no ile envantere kayıtlıdır. 16. Asrın motiflerini ve orijinal renklerini ihtiva etmektedir. Aslı Viyana Müzesinde olup , modeli Hamdi Berdi tarafından temin edilmiştir. Lacivert kenar suyu ve zemini tamamen Türk motif ve renkleri ile bezenmiş; ayrıca lacivert yanında bakırı yeşil kenar suları vardır.

3.Cumhuriyet:
22 sicil numaralı halı: 50 x 50 kalitede, 2.03 x 3.00 boyutlarında lacivert zeminli, serpme çiçekli taban halısıdır. Sivas'ta Gök Medrese'den adapte edilmiş devri bir modeldir.
Ayrıca Cumhuriyet döneminde yapılmış resimli halılar da vardır. Bunların çoğu o dönemde(1927-1946) Sivas Sanatlar evinde dokunmuştur. Bir fikir vermek bakımından üç halı örneği üzerinde duracağız.

16 sicil numaralı halı: 50 x 50 kalitede, 0.62 x 0.83 boyutlarında beyaz seccade. Atatürk'ün Sivas'ı ziyaretlerinde. Sivas Lisesi Defter-i Mahsusu'na yazdıkları el yazısı ile Sivas Lisesinin resmini havidir.
55 sicil numaralı halı: 60 x 60 kalitede, o.47 x 0.62 boyutlarında beyaz seccade. Krem zemin üzerine Atatürk'ün büst fotoğrafı afiş tarzında tersim edilerek yapılmıştır.
57 sicil numaralı halı: 60 x 60 kaltade, 1.06 x 2.16 boyutlarında beyaz seccade. Türkiye'nin idari taksimatını gösterir duvar halısı. Kenar suyu Gökmedrese'den alınmış Selçuklu motifleri vardır. [25]
Özel İdare Halıcılık Sanayii Okulu Atölyeleri

a.Atölyenin yeri(merkez):
Özel İdare Halıcılık Sanayii Okulu merkez atölyesi Bezirci semtindedir. Sivas Kız Meslek Lisesinin karşısına düşmektedir.

b.Kuruluş Tarihi:
1956 senesinde Sumerbank Genel Müdürlüğüne bağlı bir halı atölyesi olarak kurulmuştur. Ancak bu kuruluş kısa ömürlü olmuş, 1962 yılında faaliyetine son vermek zorunda kalmıştır.

Kapanan bu tesisler 1962 yılında zamanın Sivas Valisi Mehmet Varinli'nin gayretleri ile Sumrebank'tan , Özel İdare adına satın alınarak 10.12.1963 tarihinde yeniden faaliyete geçirilmiştir. Bu tarihten itibaren atölyenin adı "Sivas Özel İdare Sanayii Okulu" olmuştur.

c.Tezgah sayısı:
1963 yılında 5 tezgah ile işe başlayan okul, 1964 senesinde 60 tezgah'a ulaşmıştır. Bu okula bağlı olarak 1972 yılında Şarkışla Deliilyas kasabasında, 1973 yılında Samankaya köyünde, 1981 yılında Ulaş kasabasında ve 1983 yılında İmranlı ilçe merkezinde okulun şubeleri kurulmuştur. Bu şubelere ilaveten 1984 yılı Temmuz ayı içerisinde Şarkışla ilçe merkezinde ve Sivas merkez Çayboyu köyünde yaptırılan atölyeler faaliyete geçirilmiştir.

Kalıcı olarak kurulan bu Halıcılık Sanayii Okulu şubeleri haricinde halıcılığı yaymak amacıyla Sivas merkez Beştepe ve Karayün köyünde , merkez Celalli bucağında, Yıldızeli, Kangal ve Hafik ilçe merkezlerinde, Suşehri Gölova kasabasında geçici atölyeler kurulmuş ve 822 öğrenciye halı dokutulması öğretilmiştir.

1984 yılında faaliyet gösteren atölyeler:

Merkezin adı	tezgah sayısı
1.Merkez	30
2.Deliilyas	18
3.İmranlı	10
4.Ulaş	8
5.Çayboyu	10
6.Şarkışla	30
Toplam:	106 tezgah

Bu atölyeler 1984 yılında 4 usta, bir desinatör ve 200'e yakın öğrenci ile faaliyet göstermekteydi.

d.Tezgah tipi:
Yarıaçık Cezaevi atölyelerinde olduğu gibi bu atölyede de sarma tezgah kullanılmaktadır.

e. Atölyede dokunan halı çeşitleri:
Sanayi Okulunun atölyelerinde taban halısı, kelle ve seccade olmak üzere üç çeşit halı dokunmaktadır.

f. Teknik Özellikler:

Halılar Sivas halısı tipi olup 60 x 60 kalitede Sine-İran düğümü ile dokunmaktadır.

g.Atölyenin yıllık halı üretimi:
Yıllar itibariyle

Yıl Üretim(m kare)

1. 110
2. 210

1981 300

1. 328
2. 400(tahmin)

Merkez itibariyle(1983)

Merkez 150 m kare.

Deliilyas 100 m kare

İmranlı 50 m kare

Ulaş 30 m kare

Toplam: 328 m kare

h.Maliyet ve satış:
Halıların dokunmasında kullanılan malzeme(yün ve pamuk ipliği) tamamen Sumerbank'ın Isparta tesislerinden elde edilmektedir. Halı dokuyan kız öğrencilere 1984 yılı itibariyle 1000 ilmede 80 Tl ücret ödenmektedir.

Satışlar her yıl İstanbul'da açık artırma ile yapılmaktadır. 1983 yılında 60 x 60 kalite Sivas halısının serbest piyasadaki değeri 1 m karesi 175.000 Tl. idi. 1984 yılında 225.000 Tl. tahmin edilmektedir. Görüldüğü gibi siparişe göre halı dokunmaktadır.

i.Desen ve motif özellikleri:
1984 yılı itibariyle okulun tezgahlarında 24 çeşit motif işlenmektedir. Buhara, Ferehan, İsfahan, Tebriz, Keşan… motifleri Sivas Yarıaçık Cezaevinden alınmıştır. Bir kısım motif de Sumerbank'tan temin edilmiştir. Ayrıcı Şarkışla ilçesinden alınan 5 ayrı motif de tezgahların zenginliğini artırmaktadır.[26]
Yaşları 12-15 arasında değişen sevimli ve becerikli Türk kızlarının dokuduğu bu halılar gerçekten bir tablo gibidir.[27]

Sivas Halısı Dışında Halı Dokutan Kuruluşlar

Kutlu Özen

Giriş: Sivas ilinde, Sivas halısı adını verdiğimiz halı çeşitleri dışında Hereke, Isparta… tipi halılar da çeşitli kuruluşlar tarafından dokutulmaktadır. Bu bölümde çeşitli kuruluşların faaliyetleri hakkında bilgi verilecektir.

Sumerbank Halıcılık Bölge Müdürlüğü

1.Kuruluş:
Bilindiği gibi Sumrebank Genel Müdürlüğü ilk defa 1959 yılında, Sivas ilinde halı dokutmaya başlamış; ancak bu çalışma uzun ömürlü olmamıştır. 1962 yılında halı dokutma işine son verilmiştir.

Uzun bir aradan sonra, 1977 yılında bu merkez "Sumerbank Halıcılık Bölge Müdürlüğü" adı altında yeniden çalışmaya başlamıştır. 1980 yılından sonra Sivas ili dışındaki merkezler de bu teşkilata bağlanmıştır. Bunlar Erzincan ve Tunceli illeridir. Bütün bu merkezlerde Hereke tipi 60 x 60 kalite halılar dokunmaktadır.

2.Kuruluşun idare yeri:
Sumerbank Halıcılık Bölge Müdürlüğünün idari binası Vakıf İş Hanında bulunmaktadır.

3.Atölyeler:
Atölyeler Sivas, Erzincan ve Tunceli vilayetinin çeşitli yerleşim yerlerine dağılmıştır. Sivas ilindeki atölyeler şunlardır:

Merkezin adı	**Tezgah sayısı**	**Dokuyucu sayısı**
Merkez ilçe	12	26
Gemerek	32	65
Şarkışla	20	42
Gürün	16	35
Kangal	10	22
Suşehri	25	60
	Toplam: 115	Toplam 250

4.Yıllara göre halı üretimi(Sivas):
1978 Üretime başlama

1979 64 m kare

1980 201 m kare

1981 177 m kare

1982 304 m kare

1983 332 m kare

1984 402 m kare (tahmin)

5. Maliyet ve satış:

a.İşçilik: Bilindiği gibi halı dokumada işçilik ücreti 1000 düğüm esasına göre hesaplanmaktadır. Bu kuruluşta 1000 düğüme 80 Tl. ödenmektedir. Hatasız dokumalarda ayrıca 5 Tl. pirim verilmektedir.

b.İşletme: 1 m. karede 8.000 Tl.

c. Yün ve pamuk ipliği:

Yün(ilme ipliği): 1 m. karede 5-5.5. kg yün(ilme) ipliği kullanılmaktadır. 3.5 numara yün ipinin kg. 1558 Tl. dir. Dokuyucuya m. karede 500 gr. Kırpıntı hakkı tanınmaktadır.

Çözgü: 20/12 çift büküm pamuk ipliği kullanılmaktadır. Kg. 1309 Tl.

Atkı(kayar): İnce kayar için 20/6 pamuk ipliği kullanılmaktadır. Fiyatı kg. 1309 Tl. dir. Kalın kayarda 20/12 tek büküm pamuk ipliği kullanılmaktadır. 1 M. kare halıda ortalama 1.5 kg. pamuk ipliği kullanılmaktadır.

Buna göre 1984 rakamlarına göre 1 M. kare halının bu kuruluşa maliyeti 50.000 Tl. civarındadır. Halıların 1. M kare satış fiyatları 60-65.000 Tl. arasında değişmektedir.

6. Halı Tipi:

Bu kuruluşun atölyelerinde Hereke tipi (Gördes/Türk düğümlü) halılar dokunmaktadır. Motifler Sumerbank tarafından Türk motiflerinden esinlenerek hazırlanmıştır. Halıların hav yüksekliği 0.6-0.7 mm. arasında değişmektedir.[28]

Kooperatifler 15. Bölge Müdürlüğü

1.Kuruluş:

Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğüne bağlı bir kuruluştur.

Kooperatifler 15. Bölge Müdürlüğü 1972 yılında kurulmuştur. Kuruluşta il müdürlüğü iken 1975 yılında bölge müdürlüğü olmuştur. Sivas ve Tokat illeri bu bölgeye bağlıdır.

2.Kuruluşun idari yeri:

İdari bina Şirinevler, Cuma pazarı civarındadır. Bu bina 1982 Aralık ayında hizmete girmiştir.

3. Atölyeler:

Bölge müdürlüğü, 1973-1983 yılları arasında Sivas ilinde 37 köy biriminde kurs açmış ve bu kurslardan 879 kursiyer mezun olmuştur. Gezici köy kurslarında kursiyerlere 26 x 33 kalite halı(Isparta tipi) dokutulması öğretilmiştir.

Kurs faaliyetleri en az 25 kursiyer, bir usta öğretici, 3 tezgahtan oluşan üç aylık kurslar şeklindedir. 1984 yılında Hafik-Doğanşar, Hafik-Celali ve İmranlı-Sarı Çubuk olmak üzere üç yerde faaliyet göstermiştir.

Kooperatif faaliyetleri, dağlık, ziraata elverişsiz, iş imkanlarının az olduğu köylerde 50-100 tezgahlık projeler halinde ve kooperatif ortaklığı şeklinde dokutulmaktadır. 1984 yılı itibariyle bu şekilde faaliyet gösteren 9 yerleşim biri vardı. Bunlar Kangal Alacahan ve Soğukpınar, Gürün Suçatı ve Merkez, Suşehri Taşbayır, Şarkışla Samankaya, Yıldızeli Sarıçal, Kaman ve Topulyurt'tur.

El Sanatları Eğitim Merkezi Müdürlüğü

1.Kuruluş:
1966 yılında, Köy İşleri Bakanlığına bağlı bir müdürlük halinde kurulmuştur. Erzincan, Tokat, Amasya, Samsun, Giresun, Ordu, Nevşehir, Kırşehir, Yozgat, Kayseri ve Niğde illeri bu müdürlüğe bağlıdır.

2.Kuruluşun idari yeri:
Sivas El Sanatları Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Kooperatifler 15. Bölge Müdürlüğünün bulunduğu binada faaliyet göstermektedir.

3.Atölyeler ve atölye faaliyetleri:
Eğitim merkezine bağlı illerin, köy ve kasabalarda oturan 14-20 yaş grubu arasındaki kız çocukları, eğitim merkezindeki binada yatılı olarak 8 aylık bir kursa tabi tutulmaktadır. Her kursa 80 öğrenci çağırılmaktadır.

Sekiz ay süreli kurslarda halı, kilim ve ipek halıcılığın yanı sıra kursiyer kızlara biçki, dikiş, ev ekonomisi dersleri de verilmektedir.

Bu şekilde faaliyet gösteren yedi eğitim merkezi daha vardır. Bunlar; Bilecik, Kastamonu, Düzce, Elazığ-Ağın, Kars, Mersin ve Muş El Sanatları Eğitim Merkezi Müdürlükleridir.

Kursiyer öğrencilere sırasıyla: 20 x 33, 30 x 30, 40 x 40, 50 x 50 kaliteli halıların dokunması öğretilmektedir.

Geleneksel Sivas Halıcılığının Bugünkü Durumu

(2003)

Kutlu Özen

Giriş: "**Sivas Halısı**" adını verdiğimiz Sivas tipi Sivas halısı dışında, Sivas köylerinde geleneksel yöntemlerle dokunan ve yöreye özgü renk ve desen uyumu içinde olan halılar da vardır. Biz bunlara "geleneksel Sivas halısı" diyoruz.
Bu bölümde sözünü edeceğimiz, geleneksel Sivas halıları konusunda bugüne kadar bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmalar da bireysel birkaç makaleden öteye gitmemiştir.

Yakın zamanlara kadar Doğu Anadolu Bölgesi'nin halılarının da durumu böyle idi. Yabancı birkaç araştırmacıyı bir kenara bırakırsak bu konudaki ilk ciddi araştırma **Neriman Görgünay** tarafından yapılmıştır. Geleneksel Sivas halılarını anlatırken bu eserden de alıntılar yapacağız.[29]
Geleneksel halı dokuyan yerleşim yerleri

Giriş: Sivas, Orta Anadolu Bölgesi'nin doğu kesiminde, Yukarı Kızılırmak Havzasında yer alır. Ekonomisi tarıma dayalı bir il olduğundan, nüfusu kırsal nitelik taşımaktadır. 1980'de 750 bini aşan il nüfusunun 477 bini; yani nüfusun % 63'ü köy ve bucaklarda oturmakta idi.[30]
Kırsal kesim, iklim şartlarından ötürü yılın ¾'nü evlerinde geçirmek zorundadır. Geriye kalan zamanlarını tarımla geçirmektedir(1984). Bu nedenle boş kalan zamanlarını halı, kilim, cecim… gibi sergi unsurlarını dokuyarak değerlendirmek zorundadır. Kırsal kesimde dokunmakta olan halı ve kilimler aslında ticari amaçtan ziyade ev ihtiyaçlarını karşılamak, kızların çeyizlerini tamamlamak amacıyla dokunmaktadır. Geleneksel Sivas halısı ve kilimi dokuyan merkezler için belirli bir sayı vermek oldukça zordur. Biz bu çalışmamızda önemli merkezleri tanıtmaya çalışacağız.

Divriği İlçesi:
Divriği, Sivas'a 169 km. uzaklıkta, 41.420 nüfuslu ve 107 köyü bulunan bir ilçe merkezidir. Divriği ilçesinde halı ve kilim dokumacılığı daha çok "Aşudu" adı verilen yörede yaygındır. Höbek, Avşarcık, Kuluncak, Karasar, Yalnızsöğüt, Çüksüzer, Yellice köyleri Aşudu yöresinde yer alır. En iyi halı ve kilimler Höbek ile Yellice'de dokunmaktadır.

Yine "Çamşıhı" yöresinde Çakırağa ve Kırkgöz, Danişment yöresinde Selimoğlu, Ortaköy, Murçinge köylerinde halı ve kilim dokunmaktadır. Gezey ve Bağdere köylerinde cecim ve çul dokunur. Karageban nahiyesine bağlı köylerde halı ve kilim dokunmaktadır.

Gemerek İlçesi:
Gemerek, Sivas'a 112 km. uzaklıkta 35.000 nüfuslu ve 38 köyü bulunan bir ilçe merkezidir. Gemerek'in bazı köylerinde kilim dokunmaktadır.

Gürün İlçesi:
Gürün, Sivas'a 154 km. uzaklıkta, 35. 520 nüfuslu ve 61 köyü bulunan bir ilçe merkezidir. Geleneksel halı ve kilim dokuma Konakpınar nahiyesine bağlı köylerde yapılmaktadır.

Hafik İlçesi:
Hafik, Sivas'a 30 km. uzaklıkta 44.481 nüfuslu ve 106 köyü bulunan bir ilçe merkezidir. Geleneksel nitelikteki halı ve kilim dokumacılığı Pir Hüseyin, Kurugöl, Ornovut, Kesirik ve Demircik köylerinde yapılmaktadır.

İmranlı İlçesi:
İmranlı, Sivas'a 93 km. uzaklıkta 29.657 nüfuslu ve 99 köyü bulunan bir ilçe merkezidir. Yörede halı ve kilim dokumacılığı yaygın olmakla birlikte özellikle Karacaören nahiyesinde cecim, Boğazören, Karapınar ve Karataş köylerinde halı, Bolucan nahiyesinde sedir halısı ve halı yastık dokunmaktadır.

Kangal İlçesi:
Kangal, Sivas'a 101 km. uzaklıkta, 54.498 nüfuslu ve 124 köyü bulunan bir yerleşim merkezidir. Bektaş, Kuzukaya, İğdelidede, Çavdar, Alibey Köy, Dışlık, Bulak, Küllük, Güneşli, Karagöl, Törnük, Kangal Mescidi, Mancınık ve Hamal köylerinde halı ve kilim dokunmaktadır.

Koyulhisar İlçesi:
Koyulhisar, Sivas'a 172 km. uzaklıkta 26.670 nüfuslu ve 45 köyü bulunan bir ilçe merkezidir. Yörede daha çok kilim dokumacılığı vardır.

Suşehri İlçesi:
Suşehri, Sivas'a 131 km. uzaklıkta, 58.089 nüfuslu ve 131 köyü bulunan bir yerleşim merkezidir. Halı ve kilim Polat deresi köyleri ile Gemin Beli köylerinde dokunmaktadır.

Şarkışla İlçesi:
Şarkışla, Sivas'a 79 km. uzaklıkta, 64.298 nüfuslu ve 110 köyü bulunan bir ilçe merkezidir. Sivas'ın en önemli halı ve kilim dokuma merkezlerinden biridir. Elbeyli yöresindeki 42 pare köy ile Bedirli ve Kayadibi nahiyesine bağlı köylerde, Deliilyas ve Tonus havalisinde, bundan başka Ağcakışla ve Yahyalı'da daha çok kilim dokunmaktadır. Zaten Şarkışla denildiğinde akla kilim dokumacılığı gelir. Elbeyli yöresindeki Kavlak, Yapalı, Keçili köyleri kilimleri ile meşhurdur. Ayrıca bu bölgede "Tülüce" adı verilen bir çeşit halı-kilim dokunmaktadır. Buna Doğu Anadolu'da "Geve" adı verilmektedir. En güzel tülüceler "Emlek" yöresi köylerinde dokunmaktadır. Bu yörede halı yastık, makat halısı da dokunmaktadır. O zamanki(1935) Sivas Vali Vekili Fahrettin Başel, Kayadibi nahiyesinde dokunan halılardan övgü ile bahseder.[31]

Yıldızeli İlçesi:
Yıldızeli, Sivas'a 47 km. uzaklıkta, 73.235 nüfuslu ve 128 köyü bulunan bir ilçe merkezidir. Bu ilçenin merkezinde dokunan halı ve kilimler, Şarkışla yöresinde dokunan halı ve kilimlerin özelliklerini taşır. Büyük Ağören ve Direkli nahiyesine bağlı Kızılırmak boyundaki köylerin tümünde halı ve kilim dokunur. Şarkışla-Yıldızeli sınırı arasındaki köylerde dokunan kilimlere motiflerinden dolayı "aynalı kilim" denir. Ayrıca Yıldızeli köylerinde "budaklı" adı verilen kilimler de dokunur. Davulalan ve Katıralan'ın halı heybeleri meşhurdur. Kaman, Höyük, Sarıçal, Karakaya, Kale köyü, Yuvalı, Çayır ve Nallı köylerinde halı, halı yastık, makat halısı

dokunmaktadır. 93 Muhacirleri'nin oturduğu köylerde "Karslı kilimi" adı verilen kilimler dokunur. Bu ilçemiz de önemli bir dokuma merkezidir.[32]

Zara İlçesi:

Zara, Sivas'a 61 km. uzaklıkta, 45.830 nüfuslu ve 131 köyü bulunan bir ilçe merkezidir. Bu yörede daha çok kilim dokunmaktadır. Halı ve kilim dokuyan köyler şunlardır: Kızılkale, Korkut, MahmutpaşaÇiftliği, Taşgöze, Girit, Demiryurt, Gümüşçevre, Tuzla Gözü, Osmanbey, Ekinli, Deredam, Kaplan, Aşağımescit, Becekli, Kızık, Çaypınar, Bağlama, Yayıközü, Bolucan yöresi.

Kullanılış biçimlerine göre halı çeşitleri

Sivas köylerinde sergi ihtiyaçları, tamamen köylüler tarafından üretilerek karşılanır. Her ev bunları ya dokur ya da köy içindeki birine ücret karşılığı dokutturur. Geniş nüfuslu zengin aileler, kış aylarında gelinlerine ve evdeki genç kızlarına halı ve kilim dokuttururlar. Bunlardan bir kısmını sergi için kullanırlarken, diğer bir kısmını cehiz olarak saklarlar. Çünkü, düğünden önce ve düğünden sonra her iki taraf da birbirlerine karşılıklı olarak halı ve kilim hediye ederler. Şarkışla-Elbeyli yöresi köylerinde düğün için en az 4 heybe dokunur. Bunlardan biri düğün kahyasına hediye edilir. Yine her genç kız en az bir adet halı seccade götürmek zorundadır. Yine her gelin, kocasının evine giderken en az 6 adet halı yastık ve bunlara yetecek kadar sedir halısı götürür. Bütün bunlar ya gelin tarafından ya da akrabaları tarafından dokunur. Fakat son yıllarda bu töre gittikçe azalmakta, bir kısım köylüler işin kolayına kaçarak ucuz olduğu için fabrika halısı alarak cehiz hazırlamaktadırlar. Bu da geleneksel halı ve kilim dokumacılığının giderek azalmasına neden olmaktadır.

Yörede dokunmakta olan halı çeşitlerini kullanım amaçlarına göre şöylece sıralayabiliriz:

1. Makat(sedir) halısı
2. Halı yastık
3. Duvar halısı
4. Taban halısı
5. Tülüce
6. Namazlık
7. Heybe ve çanta

Makat(Sedir) halısı:

Köy evlerindeki oturma odalarında daha çok toprak sedirler bulunur. Köylüler bu sedirlere makat halısı adını verdiğimiz halıları sererler. Duvarlara da halı veya kilim yastık dayarlar. Köy evlerinde daha çok makat halısı kullanılır. Taban halısı hemen hemen hiç kullanılmaz. Ancak düğün, bayram gibi özel günlerde geçici olarak serilir.

Makat halıları evin sedirine göre dokunmakla beraber daha çok, 90 x 100, 90 x 105, 105 x 350 cm. boyutlarındadır. Bu halılar geleneksel ev mimarisinin hakim olduğu kasabalarda sergi unsuru olarak da kullanılmaktadır.

Yan halı: İki minderi örtecek büyüklükte dokunmuş olan makat halısına yan halı denilmektedir.

Halı yastık:
Kullanım alanı çok geniş olan bir halı çeşidi de yastık yüzü olarak dokunan halı yastıktır. Sivas yöresindeki yastıklarda şu ölçüler kullanılır: 45 x 95, 47 x 100, 50 x 100, 55 x 95 cm.

Bazı yerlerde yastık yüzleri kilimden yapılmaktadır. Bu çeşit yastıklara Şarkışla yöresinde "berdi yastık" adı verilmektedir. Berdi yastıklar daha çok zili tekniği ile dokunur. Yine Elbeyli yöresinde kilim dokuma tekniği ile dokunan yastık yüzlerine "çalma yastık" adı verilir.

Duvar halısı:
Taban halısına göre daha zariftir. Duvara asılır. Belli bir ölçüsü yoktur. Fakir evler duvarlarına kilim asarlar.

Taban halısı:
Odanın büyüklüğüne ve siparişe göre dokunur. Köylüler toprak tabana daha çok kilim ve çul sererler.

Halı seccade/namazlık:

Daha çok namazlık olarak bilinir. 105 x 165 boyutlarında dokunduğu gbi değişik ölçülerde dokunur.

Tülüce:
Bu çeşit dokumaya Doğu Anadolu Bölgesinde "geve" adı verilmektedir. Tülüce dokumalar kitabımızda ayrı bir makale olarak yazılacaktır.

Heybe ve çanta:
Heybeler günlük ihtiyaçları karşılamakta kullanılır. Çantalar daha çok turistik amaçlarla dokunmaktadır. Özellikle Şarkışla, Yıldızeli, Zara ve Kangal yörelerinde dokunan heybeler çok otantiktir. Yöreye has motifler taşırlar.

Halı heybelerin yanı sıra zili tekniği ile dokunan heybe ve çantalar da vardır. Kilim desenli heybeler yörede "çalma veya ferda" adı verilmektedir.

İyi pazarlandığı taktirde Sivas yöresinde dokunmakta olan çantalar, bölge için iyi bir gelir kaynağı olacaktır. Çünkü turistler ucuz olduğu için çantalara rağbet etmektedirler.

Halılarda kullanılan materyal ve bunların hazırlanması

a.Hammadde: Köylerde geleneksel yöntemlerle dokunan halılarda daha çok yün malzeme kullanılır. Pamuk ikinci sırayı alır. Görgünay, Doğu Anadolu Bölgesi halılarında bu oranı % 83.86 olarak tespit etmiştir. Bu oran, Sivas halıları için de geçerlidir.
b.Hammaddenin hazırlanması:

1.İp haline getirme: Atkı, çözgü ve ilmelerde kullanılan yün ipliği evlerde hazırlanır. Kırkımdan sonra yıkanıp temizlenen ve kurutulan elyaf, yün taraklarında taranır. Bu tarama sırasında yünler üç kısma ayrılır:
En uzun ve sağlam yünler eriş(çözgü) için ayrılır. Bunların bükülmesi ile elde edilen birinci kalite ipe "zulal" denir.

Orta boy yünlerden ikinci kalite ip elde edilir. Bu yünler ilme ve atkı(çalma, tapan) için ayrılır. İlme için ayrılan yün daha sonra bükülüp boyanarak kullanılır.

Çok kısa ve çöpürlü yünler üçüncü kalite elyaftır. Bunlar ancak yastık, minder, yorgan doldurmada kullanılır. Halı ve kilim dokumada kullanılmaz. Kalitesiz yünlere Divriği köylerinde "hırtiki" denir.[33]
Divriği köylerinde yün eğirmede daha çok ig(teşi) kullanılır. Görgünay, Doğu Anadolu'da dokunan halılarda kullanılan iplerin % 96.85'inin köylüler tarafından evlerde büküldüğünü tespit etmiştir. Yine Görgünay'a göre bu ipler düzgün ve standart değildir. Atkı, çözgü ve ilme ipleri birbirlerine çok yakın olmakla birlikte en fazla büklüm çözgü ipliğinde, en az büklüm ilme ipliğinde görülür. Halının iskeletini oluşturan çözgü ipliklerinin daha sağlam olması gerekir. İlmeleri sıkıştırmada kullanılan atkı iplerinde büklüm sayısı daha azdır.[34]
2.İplerin boyanması:
Evlerde bükülerek hazırlanan ilme ipleri, gene halı dokuyanlar tarafından evlerde boyanır. İlme iplerinin boyanmasında sentetik boyaların yanı sıra çevredeki doğal(toprak) boyalardan da faydalanılır. Ayrıca doğal bitki örtüsü de kullanılır.

Divriği ilçesi köylerinde ilme ipleri şu şekilde boyanır. Kaynak şahıs Hatice Yılmaz, boyama işini annesi Aşurey Ercan'dan öğrenmiştir. Yılmaz, kırmızı, çivit/lacivert , deve tüyü, siyah, yeşil, sarı, sıçan tüyü ve gök mavi olmak üzere sekiz çeşit rengin geleneksel usullerle elde edilmesini bilmektedir. Yılmaz, ip boyamada şu sırayı takip etmektedir:

Aşgarlama: İplikler boya işlemine girmeden önce aşgarlanır. Aşgarlama, yünün iyi boya tutması için yapılır. Aşgarlanmayan yünler boya tutmaz.
Aşgarlama sırasında "deve damağı" denilen, kuzukulağına çok benzeyen bir bitkinin yaprak ve kökleri toplanır. Bu bitki çok ekşidir. Toplanan kök ve yapraklar kazanda kaynatılır. Daha sonra ipler kazana atılır. Kazanda kaynatılan yünler bir müddet sonra kazandan çıkarılır. Bu kaynatma işlemine aşgarlama adı verilir. Aşgarlanan yünler o sırada kaynamakta olan diğer boya kazanlarından birine atılır. Aşgarlama bir çeşit asitleme, asitten geçirme oluyor.

Kırmızı: Sarmaşık cinsi, 1.30 cm. boyundaki "boya otu" tabir edilen bir bitkinin kökleri kazanda kaynatılır. Kaynatma sırasında tuz ve ekşi hamur da boyalı suya ilave edilir. Daha sonra iplikler kazana atılarak en az iki saat kaynatılır. Bu boyaya soğan kabuğu ve elma pürü(yaprağı) de ilave edilir. Bu bitkiler yüne parlaklık verir. Kazandan çıkarılan yün iplikler en az 15 gün açık havada kurutulur.

Kızılkavak ağacının kabukları da kırmızı boya yapımında kullanılmaktadır. İlkbaharda, kabukların oynak zamanı soyulan kabuklar, kazanda kaynatılır. Boyanacak yünler kazana atılır. Kızılkavağın çok tatlı bir kırmızılığı vardır.

Çivit(lacivert):
İlkbaharda, dere boylarında yetişen "narpuz" bitkisi, yaprağı ve çiçekleriyle beraber toplanır. Çiçekleri mordur. Toplanan yapraklar ve çiçekli dallar, soku'da ezilir. Sokuda ezilen 30-40 kg. lık pelte küplere doldurulur. Bu pelteye bir miktar ekşi hamur, tezek külü ve tuz ilave edilir. Bir miktar da su katılır. Küp sıcak bir yere; genellikle ateşi eksik olmayan ocağın yanına konulur. Bir ay kadar mayalanmaya bırakılır. Mayalanma işlemi tamamlanınca, ekşimiş sıvı kazana konup kaynatılır. Daha önceden aşgarlanmış yünler, kazana atılarak bir saat kadar kaynatılır. Bu sıvıya bir miktar kimyevi boya da ilave edilir.

Deve tüyü:
İplik portakal kabuğu ile aşgarlanır. Aşgarlanan iplik, ceviz kabuğu, baca kurumu karışımı boyalı suyun içinde kaynatılır. 5 kg. ceviz kabuğuna 1 kg. kurum ilave edilir.

Siyah:
İpler ilk önce ceviz kabuğu ile aşgarlanır. Daha sonra başka bir kazanda siyah kimyevi boya kaynatılır. Soğumaya bırakılır. Bu suya bir tatlı kaşığı kezzap ilave edilir. Tekrar kaynatılır; kaynama noktasında aşgarlanmış iplikler kazana atılır.

Yeşil:
Devedamağı ile daha önce aşgarlanmış iplikler, karamuk kökü ile yeniden aşgarlanır. Daha sonra yeşil kimyevi boya ile üçüncü kez kaynatılır.

Sarı:
Karamuk kökü ile ip aşgarlanır. Daha sonra kimyevi sarı boya ile yeniden kaynatılır.

Gök Mavisi:
Nisan veya mayıs aylarında taze kavak veya selvi sürgünleri 20 cm. lik parçalar halinde kesilir. Üzerlerindeki ince mum tabakası kabuk kazınır. Açığa çıkan yeşil kabuk gübreye gömülür. Bu kabuk 20 gün sonra mavileşir. Daha önce aşgarlanmış ipler, bu kabukların kazanda kaynatılması ile elde edilen sıvının içine atılarak kaynatılır. Güzel bir mavilik verir.

Sıcan tüyü/Gri:
Siyah yün ile beyaz yün birbirine katılarak taranır. Daha sonra eğrilir. Ortaya sıçan tüyü renginde bir iplik çıkar.

Bütün bu renklerin elde edilmesi sırasında kazanda kaynayan yün 24 saat bekletilir. Daha sonra temiz bir su ile yıkanarak iplere asılır. Kurumaya terk edilir.

c. Geleneksel Sivas halılarının teknik özellikleri

Kalitenin belirlenmesi:

Düğüm sayısı:

Yörede dokunmakta olan halılarda düğüm sayıları değişmektedir. Bu nedenle Sivas tipi Sivas halılarında olduğu gibi 50 x 50 veya 60 x 60 şeklinde bir rakam mümkün değildir. Bu nedenle halılardaki kalite 10 cm. karedeki düğüm sayısına göre hesaplanmıştır. Görgünay, incelemiş olduğu 285 halıda 10 cm. karedeki düğüm sayısının en az 166, en çok 1029 olduğunu tespit etmiştir. Şarkışla yöresinde dokunan bazı halılarda da düğüm sayısı 1200 imleye kadar çıkmaktadır. Divriği yöresindeki halılarda 1000 ilmelik ölçüye ulaşılmaktadır.[35]

Hav yüksekliği:

Hav, ilme adı verilen düğüm uçlarının belirli uzunluklarda kesilmiş şeklidir.Bu yükseklik dokuyanın beğenisine göre uzun veya kısa olabilmektedir. Halılardaki hav yüksekliği 0.7-20 mm. arasında değişmektedir.

Deseni meydana getiren özellikler:

Yüzey bölümleri: İlmesiz kısımlar:

Saçak:

Halının iki başında çözgü iplerinin kesilmesinden arta kalan 20-30 cm. arasındaki uzunluklardır. Divriği köylerinde saçaklar, saç örgüsü şeklinde örülür. "Eriş saçağı" adını alır.

Çiti:

Halı kiliminin sökülmemesi için saçakların dip kısmında yer alan zincir şeklindeki bir sıra örgüdür. "Sıçan dişi" de denir.

Halı kilimi:

Halı dokumasının dağılmaması için, çiti ile halı dokumasının başlangıcı arasındaki 05-20 cm. arasında değişen kısımdır. Divriği köylerinde bu bölüme "Çul dokuma" denir.

Kenar örgüsü:

Halının yanlarının sağlam olması için zemin renginde dokunan ince örgüdür. Divriği köylerinde iki renk iplik bükülerek, halı dokundukça kenar örgüsü devam ettirilir.

İlmeli kısımlar:

Halının ilmeli yüzü, bordür ve zemin olmak üzere iki kısma ayrılır.

Bordür:

Halının orta kısmının zemin çerçevesidir. Divriği köylerinde bordüre "cıkcık, halek" denilmektedir.[36]

Zemin:

Bordürün çevrelediği kısımdır. Zemin veya orta adını alır. Divriği köylerinde zemine "göbek" denir.

Halıların desenlerine göre çeşitleri:

Geometrik desenli halılar

Mihraplı halılar
Bitkisel desenli halılar
Hayvan desenli ve manzaralı halılar
Geometrik desenli/madalyonlu halılar da kendi aralarında

Dörtgen madalyonlu halılar, üçgenlerle çevrili madalyonlu halılar, altıgen madalyonlu halılar, sekizgen madalyonlu halılar, kartuşlu madalyonlu halılar, bir eksende sıralanmış değişik geometrik şekilli madalyonlu halılar ve yıldız madalyonlu halılar olmak üzere adlandırılmaktadırlar.[37]

---

[1] Protextat-lecomte, **Türkiye'de Sanatlar ve Zenaatlar**, Baskıya hazırlayan Ayda Düz, Tercüman 1001 Temel Eser, s.95-96-105
[2] Sivas Salnamesi, Reşit Akif Paşa'nın valiliği zamanında hazırlanmıştır. Ziya Bey Kütüphanesinde mevcuttur. 1325(1909) tarihini taşımaktadır. 191-192-193 numaralı sayfalar bu konuya ayrılmıştır.
[3] **Sivas Salnamesi,** Sivas Vilayet Matbaasında tab olunmuştur. Sene-yi Hicriye 1321(1905), s.179-184.Bu eser Sivas Müzesi Kütüphanesinde mevcuttur.
[4] Reşat Benerli, 19. Asırdan sonra Türk Halıcılığı, **Mensucat Meslek Dergisi,** İstanbul 1949, Sayı:4,s.57
[5] Benerli, a.g.m, s.57
[6] Zeki Sönmez, Batı Anadolu'da Türk Halıcılığının 19.yüzyıldaki Durumu Üzerine, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul 1984, Sayı:32, s.98
[7] Sönmez, a.g.m., s.102
[8] Sönmez. A.g.m., s.103
[9] Sönmez, a.g.m., s.105
[10] Sönmez, a.g.m., s.105
[11] Sönmez, a.g.m.,s.105
[12] Fahrettin Başel, **Sivas Bülteni,** Sivas 1935, s.96-97
[13] Kemal Önder**, Sivas İli,** Ankara 1970, s.57
[14] Başel, a.g.e., s.96-97
[15] **Sivas İl Yıllığı/**1967, s. 239
[16] **Sivas İl Yıllığı/**1967, s. 239
[17]**Sivas İl Yıllığı/**1967, s. 239
[18] **Sivas İl Yıllığı/**1967, s. 240
[19] **Sivas İl Yıllığı/**1967, s. 240
[20] **Sivas İl Yıllığı/**1967, s. 240
[21] Ahmet Soykan, Özel İdare Halıcılık Okulu Müdürü.
[22] Reşat Benerli, Halıcılığımız, **Mensucat Meslek Dergisi**, İstanbul 1949, Sayı:2, s.4

[23] Zehra Özgür, Türk Halıcılığının Tarihi Gelişmesi ve Bugünkü Durumu, **Sumerbank Halıcılık Semneri**, İstanbul 1965, s.13
[24] Prof.Dr.Şerare Yetkin ile yapmış olduğumuz özel konuşma. 7 Ekim 1984 İstanbul.
[25] Derleme tarihinde(1984) Yarıaçık Sivas Cezaevindeki kaynak şahıslar: Yusuf Aslan, çözgü ustası, 1956 Malatya doğumlu, Rıfat Tarık, halı ustası, 1950 Malatya doğumlu, Hasan Hüseyin Boyacı, boyacı ustası, 1933, Niğde-Bor doğumlu.
[26] F.Emerküz, Sivas Halıcılığında Yeni Bir Hamle, Mensucat Meslek Dergisi
[27] Ahmet Soykan, Özel İdare Halıcılık Okulu Müdürü, Nuriye Yıldırım(atölye şefi), Zehra Erdoğan(desinatör), 1984 yılındaki derlememiz.
[28] Vural Muslu, Sumerbank Halıcılık Bölge Müdürü(1984), Sivas
[29] Neriman Görgünay, **Doğu Yöresi Halıları,** İş Bankası Yayınları
[30] **Yurt Ansiklopedisi,** Sivas mad., Fasikül 124
[31] Başel, Sivas Bülteni
[32] Hasan Salman, Em.Öğretmen, Yıldızeli 1954 doğumlu.
[33] Sadık Yılmaz, Çiftçi, Divriği Çayören, 1946 doğumlu. (1984 yılındaki derlememiz)
[34] Görgünay, a.g.e., s.16
[35] Görgünay, a.g.e., s.23
[36] Hatice Yılmaz, Divriği Palha köyü 1944 doğumlu kaynak şahıs. (1984 yılındaki derlememiz)
[37] Görgünay, a.g.e., s.141-144

Sivas Yöresinde Geleneksel Türk Çadırcılığı

Sivas'taki Çadırcı Esnafı
Bilindiği gibi çadır yapan ve satan kimselere "çadırcı" denir.

Sivas ilinde çadırcılığın çok eski bir geçmişi vardır. Fakat I. Dünya Savaşı'ndan önceki çadırcı esnafı hakkında bir çalışma yapılmadığı için biz bu araştırmamızda Cumhuriyet dönemindeki çadırcı esnafını tanıtacağız.

İlki 1290(1873) yılında yayınlanan "*Sivas Salnameleri*"nde demirci, marangoz, yemenici, terzi… esnafı hakkında bilgi verildiği halde, çadırcılar hakkında bilgi verilmemiştir. Cumhuriyetten sonra yayınlanan il yıllıklarında da(1935, 1967, 1973 ve 1998) çadırcı esnafı üzerinde durulmamıştır.
Sivas çadırcı esnafı hakkında vereceğimiz bilgiler tamamen çadırcı Tahsin Çadırcı'nın anlattıklarına dayanmaktadır.[1]
Çadırcı esnafı, diğer esnaflar gibi kalabalık değildi. Bezazlar içinde çadır yapan üç-beş ustadan ve dükkandan ibaretti.[2] Bunlar da çadır mevsimi çadır yaparlar, diğer zamanlarda ya dinlenirler ya da terzilikle uğraşırlardı. Ayrıca çermik zamanı çadır alım satımı ile uğraşan bazı şahıslar da vardı.
Bilinen en eski çadırcı esnafı Hacı İbrahim ile Ali Usta'dır.

Hacı İbrahim Usta: 1303(1885) yılında Sivas'ta doğmuştur. Çadırcılık mesleğini belli bir ustadan öğrenmemiştir. Tamamen yeteneğine bağlı olarak geliştirmiştir. "*Şemsiyeli Çadır*" adı verilen çadır çeşidi bu ustaya aittir. Sağlığında oğlu Tahsin Çadırcı'yı, Şükrü Kayhan'ı, Kazım Usta'yı ve Abdullah Halfe'yi yetiştirmiştir. 1969 yılında ölen bu şahıs 75 yaşına kadar çadırcılık mesleğini sürdürmüştür. Gençlik yıllarında da Sivas Valisi Muammer Bey(1912)'in taktirini kazanmıştır.

Ali Usta: Sivas doğumludur. Çadırcılığa Hacı İbrahim Usta ile birlikte başlamıştır. 1930'lu yıllara kadar bu mesleği sürdürmüştür. Köseoğulları'ndan olan Ali Usta(Ali Çavuş) mesleğini tek başına yürütmüştür. 1969 yılında ölmüştür.

Tahsin Çadırcı: 1923 yılında Sivas'ta doğmuştur. Çadırcı Hacı İbrahim Usta'nın oğludur. İlkokulu bitirdikten sonra Sivas Sanat Mektebi'ne devam etmiştir. 1937 yılında babası Hacı İbrahim Usta'nın yanında çadırcılığa başlamıştır. Çadırcılık mesleğini sürdüren tek ustadır. Tahsin Usta, Mehmet, Kaya, Rıza ve Hüseyin Ustaları yetiştirmiştir. Fakat bugün bunlar çadırcılığı bırakmışlardır.

Tahsin Usta mesleğini çocuklarına da öğretmiştir. Yakın bir gelecekte bu meslek çocukları tarafından sürdürülecektir.

Tahsin Çadırcı aslında üzerinde durulması gereken ve bu mesleği çok iyi bilen, yaratıcı güce sahip yetenekli bir ustadır. Mesleğini elli yıldır aralıksız sürdürmektedir. Çadırcılık aslında kolay bir meslek değildir. Bir çeşit mühendisliği gerektirmektedir. İyi bir çadırcı marangozluğu, terziliği ve saraçlığı da bilmek zorundadır. Tahsin Çadırcı'da bu meziyetlerin hepsi vardır.

Tahsin Çadırcı, geleneksel "*Sivas Çadırı*" tipini unutulmaktan kurtarmıştır. Sivas çadırlarındaki iç ve dış süslemeleri, bunların kalıpların bir defterde toplamıştır.

Tahsin Çadırcı Devletçe himaye ve teşvik görmesi gereken bir ustadır. Onun meslekten el çekmesi ile Sivas çadırcılığı tarihe karışacaktır.

Çadır

Bilindiği gibi kalın bezden veya keçe, deri yahut kıl dokumadan yapılan; bir veya daha fazla direklerle çatılıp kurulan barınma yerine **çadır**, denilir.[3]

Çadır, Türkçe bir kelimedir. Çat-mak mastarından –ı-r yapım ekleriyle türetilmiştir. Aslı **çatır**'dır. Zamanla çadır şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Kelime, Divan-ı Lügat-ı Türk'te çatır şeklinde ve Türkçe bir kelime olarak gösterilmektedir. Yapı ve anlam bakımından da çadırın çat-(mak) fiilinden geldiği açıktır.[4]

Yüzyıllar boyunca göçerek yaşamak zorunda kalan Türklerin kullandıkları, kurulup sökülen ve kolayca taşınan çeşitli şekillerdeki bu meskenlere çadır'dan başka şu adlar da verilmiştir: "*oba, otak(otağ), kerkü, gereke, ev, iv,iy,çerge, çergi, çatır ve çetir".**[5]***

Türk insanını Orta Asya'dan beri sadece tabii etkenlerden ve düşmanlardan koruyan birer sığınak olmayan çadırlar, içlerinde yaşayan insanların ekonomik, inanç, gelenek, görenek, hayat tarzı, süsleme vb. sanatlarını kısaca kültürlerini çeşitli yönleriyle aksettiren; dahası devam ettiren bir yapıya sahiptirler.

Bugün Orta Asya'da yaşayan Türk boylarının hayatında çadır kültürü bütün özellikleriyle devam etmektedir. Yayla geleneği diyebileceğimiz bu gelenek, Anadolu'nun pek çok bölgesinde bugün de yaşamaktadır.[6]
Bir barınma yeri olarak kullanılan çadırların çeşitli biçimleri vardır. Biz bu araştırmamızda Sivas ilindeki çadırları tanıtacağız. Ayrıca Türkiye genelindeki bazı çadırlar hakkında da kısa bilgiler vereceğiz

Çadır Çeşitleri:
Sivas ilinde bugün kullanılmakta olan çadır çeşitleri şunlardır:

A.Sivas'a özgü olanlar:
a.**Tenefli Çadır**
1.Tam tenefli

2.Yarım tenefli

b.**Şemsiye çadır**
c.**Kumandan çadırı**
B.Türkiye genelinde olanlar
a.**Beşik çadır**
b.**Mahruti çadır**
Ayrıca çermik zamanı yurdun çeşitli yörelerinden gelenler değişik tipte ve biçimde çadırlar kullanmaktadırlar. Yurt dışından gelenlerin getirmiş oldukları piknik çadırlarını ve benzerlerini bunlara örnek olarak verebiliriz.[7]
Tenefli Çadırlar:
Tenefli adı verilen çadır çeşidi Sivas yöresinde kullanılmaktadır. Bu çadırın uzun bir geçmişi vardır. Son Osmanlı dönemi kuşağı ile genç Cumhuriyet kuşağında yetişen çadır ustaları bu çadır çeşidini orijinalliğini bozmadan günümüze kadar getirmişlerdir.

Dün olduğu gibi bugün de tenefli çadırlar ısrarla aranmaktadır. 1937'li yıllarda tenefli bir çadır beş-altı kişinin bir hafta çalışması ile meydana gelirdi. Bugün de değişen bir şey yoktur. Yapımı zor olan bir çadır çeşididir.

Sivas'ta tenefli çadır yapan bir usta kalmıştır; o da kaynak şahıs Tahsin Çadırcı ustadır. Çok değil on –onbeş yıl sonra tenefli çadırları ancak müzelerde göreceğiz.

Tenefli çadırlar, direkli çadırlardır. Fakat kendi aralarında da yapılış biçimi bakımından bir takım farklılıklar gösterirler. Bu yüzden tenefli çadırlar:

a.Tam tenefli

b.Yarım tenefli olmak üzere ikiye ayrılırlar.

A. TAM TENEFLİ ÇADIR

Tam tenefli çadır iki bölümden meydana gelmiştir. Bölümler ayrı ayrıdır. Çadır kurulurken bu iki parça "***ovak***" adı verilen bir bağlantı ile bağlanır. Tam tenefli bir çadır:
a.Üst tenef

a.Etek olmak üzere iki parçadır.

a.Üst tenef:
Üst tenef; çadır tepeliği, tenef üstü, üst gibi adlarla adlandırılır. Üst tenef, çadır bezinden yapılmış koni biçimli bir bölümle ***çadır çanağı***(sahan) ve çadır direğinden meydana gelmiştir. Üst tenefi meydana getiren bezler, etekten başlayarak, çadır saçağına kadar bir üçgen meydana getirecek şekilde daralarak uzar.
Üçgenin tabana 100-130 cm. arasında değişir. Daha doğrusu bu genişlik eteklerdeki dilimlerin genişliğine bağlı olarak değişir. Mesela, 12'lik bir çadırda on iki üçgen vardır. Bu üçgenler tabandan başlamak üzere, çadır çanağına kadar ***kolan***(golan) adı verilen kalın şeritlere birleştirilerek dikilir. Kolan(kalın fitil), hem üçgen şeklinde kesilmiş bezleri biri birine bağlar; hem de üst tenefin konik bir şekil almasını sağlar.
Üst tenef, ***çadır çanağı***(sahan) adı verilen 35 cm. çapında , 10 cm. kalınlığında yuvarlak bir tahtaya raptedilir. Daha sonra buraya iki kat meşin çakılır.
Çadır çanağının alt tarafında ise 10 cm. çapında bir oyuk bulunmaktadır. Bu oyuğa ***zivane*** adı verilir. 350-450 cm. arasında değişen çadır direğinin üst tarafı bu oyuğa(zivane) oturtulur.
Çadır direği, toprağa biraz yerleştirildikten sonra, üst tenef, ipler yardımıyla gergin bir şekilde kazıklara bağlanır. Çadır, bu haliyle uzun saplı bir şemsiyeye benzer.

b.Etek:
Etek; çadır eteği, tenef altı, alt tenef gibi adlarla adlandırılır. Tam tenefli çadırlarda etek, üst teneften ayrıdır. Etek yüksekliği 160-210 cm. arasında değişir. Bütün olarak kesilen etek, çadırın cinsine göre 10,12,14… gibi değişen sayılardan birisine göre bölünür. Mesela, 14'lük bir çadırda eşit aralıklı on dört bölüm vardır. Bölüm aralıkları biri birine eşittir. Bazı çadırlarda bölümler 100 cm., bazı çadırlarda ise bundan dah fazladır. Fakat bölümler arasındaki aralık 130 cm. den fazla olmaz.

Eteklerin dik durması için kayın ağacından yapılmış yan direkler kullanılır. Etek kaç bölümse, o kadar da yan direk kullanılır.

Yan direkler için etekte, direk genişliğinde yollar açılır. Yan direkler buralardan içeri sokulur. Yan direklerin üst kısmında, üst tenef deliklerinin geçmesi için 10 cm. uzunluğunda demir çubuklar bulunur. Yan direklerin alt kısmı etekten 20-30 cm. kadar uzun olup, bu kısım toprağa gömülür. Eteğin gergin durması ve yan direklerin oynamaması için direkler çadır kazıklarına bağlanır.

Tozluk:

Eteğin kirlenmemesi, yıpranmaması, çadıra yağmur suyu girmemesi için de etek altına bir karış enliliğinde tozluk dikilir.

Tam tenefli çadırlar genellikle iki kapılı ve 2 pencereli olurlar. İhtiyaca göre bazan iki kapı da birlikte kullanılır.

Padişah çadırlarında çadır direği, ağaç süsleme sanatının en zengin süsleme örnekleriyle doluydu. Sivas'ta yapılan tenefli çadırlarda çadır direği çam ağacından yapılmaktadır.

Kuşak:
Tenefli çadırlarda üst tenef ile etek arasındaki bölmeye kuşak adı verilmektedir. Kuşak, tenef tentesi ile çevrilmiştir. Bazı tenteler sade olduğu halde, bazı tentelerde ***doğrama*** adı verilen kenar süslemeleri bulunur. Aynı süslemeler çoğu kez kapı kenarlarında da yer alır.
Çadır astarı; süslü yorgan yüzü, pazen, basma, ipekli ve hatta kadife ile döşenebilir. Ayrıca çadırın iç tenefi ve etek bölmeleri, pencere kapağının içe gelen kısımları çeşitli motiflerle süslenir. [8]

B. YARIM TENEFLİ ÇADIR

Kurulması, yapılması ve taşınması kolay olduğu için bugün Sivas'ta daha çok yarım tenefli çadırlar tercih edilmektedir.

Yarım tenefli çadırlar, tek parçadan ibaret direkli çadırlardır.

Yarım tenefli çadırlar, tam tenefli çadırlardan şu özellikleriyle ayrılmaktadır:

a.Yarım tenefli çadırlar tek parçadan ibarettir. Bu yüzden "Ovak" adı verilen kısım bulunmaz.

b.Tam tenefli çadırlardaki üst tenef, yarım tenefli çadırlarda da vardır.

c.Yarım tenefli çadırlarda etek kısmı, tam tenefli çadırlardan farklıdır. Yarım tenefli çadırlarda yan direkler kullanılmaz.

d. Tam tenefli çadırlarda etekler eşit dikdörtgenlere ayrılmışken, yarım tenefli çadırlarda etekler eşit yamuklara ayrılmıştır.

e. Tabanda 100 cm. olan açıklık, kuşakta 82 cm.'ye düşer, tepe noktasında sıfıra iner.

f. Tam tenefli bir çadırda kolonlar üst teneften başladığı halde yarım tenefli çadırlarda tabandan başlayıp çadır çanağına kadar devam eder. Çadırın sağlamlığı bu kolonlara bağlıdır.

g. Yarım tenefli çadırlarda, çadır süslemesine yer verilmez. Astardaki desenler çadırın içini süsler.

h. Yarım tenefli çadırlar da tam tenefli çadırlarda olduğu gibi 14'lu, 12'li diye adlandırılır.[9]

C. ŞEMSİYE ÇADIR

Şemsiye çadır, çadırcı Hacı İbrahim Usta tarafından geliştirilmiş bir çadır çeşididir.

Görünüş itibariyle tabanı kare olan, tek odalı ve çatılı bir eve benzer.

Şemsiye çadır:

a. Şemsiye(tepe)

b. Etek, olmak üzere iki parçadan meydana gelmiştir.

Şemsiye çadır, örneği pek az olan bir çadır çeşididir.

a.Şemsiye: Çadırın tepesi şemsiyeye benzer. 320 cm. tabanlı dört ikizkenar üçgen, kolonlar yardımıyla birleşerek bir piramit meydana getirir. Tepenin dik durması için kolonların arasına ince çubuklar geçirilir. Bu yüzden şemsiye çadır, direksiz çadırdır.
b.Etek: Etek yapı itibariyle tam tenefli çadırın alt tenefi gibidir. Tenefli çadırlarda etek, yuvarlak bir tabana oturtulmuşken, şemsiye çadırlarda 320×320 cm.'lik kare bir tabana oturtulmuştur. Etek yüksekliği 165 cm. olup 160 cm.'lik aralıklarla bölünmüştür. Eteğin dik durması için yan direklerden faydalanılmıştır.Yan direkler hem eteği dik tutar, hem de şemsiyenin eteğin üzerine yerleşmesini sağlar.
Şemsiye çadırlarda şemsiye ve etek, "ovak" adı verilen bir bağlantı ile birbirine bağlanır. Ayrıca bağlantı bölümünde desenli veya desensiz çadır tentesi bulunur.

Şemsiye çadırlar dört pencereli ve çoğu kez tek kapılıdır. Kapılar 165×320 cm. boyutundadır. Çadırın içi çoğu zaman desenlidir.[10]

D. KUMANDAN ÇADIRI

Kumandan çadırı, çadırcı Tahsin(Çadırcı) Usta tarafından geliştirilmiş bir çadır çeşididir.

Görünüş itibariyle şemsiye çadıra benzer. Fakat şemsiye çadırdan daha farklı bir yapıdadır. Şemsiye çadırın direksiz olmasına karşılık, kumandan çadırı direklidir. Direk yüksekliği 300-320 cm. arasında değişir.

Kumandan çadırı:

a. Üst tenef

b. Etek , olmak üzere iki parçadan meydana gelmiştir

a.Üst tenef:
Üst tenef, tenefli çadırlardaki gibidir. Tenefteki dilim sayısı 12-14 arasında değişir.Genellikle 12 dilimlidir.

b.Etek:
Etek, yapı itibariyle tam tenefli çadırlardaki gibidir. Yalnız; tenefli çadırlarda etek, daire bir tabana oturtulduğu halde, kumandan çadırında genellikle 360×360 cm. ölçülerindeki bir tabana oturtulur. Etek yüksekliği 120-160 cm. arasında değişir. Eteklerdeki bölüm sayısı da üst tenefe bağlı olarak 12-14 dilim arasında değişir. Tenef etekleri yan direkler üzerine oturtulur. Üst tenef ile etek "ovak" adı verilen bir bağlantı ile birbirine bağlanır.Eteği dik tutmaya yarayan yan direkler, aynı zamanda üst tenefi de eteğe bağlamaya yarar.

Kumandan çadırlarında ara etekler kullanılarak, çadır içinde mutfak olarak kullanılan 120×160 cm.'lik bir oda meydana getirilir.

Kumandan çadırları iki kapılı, iki pencereli olup, ihtiyaca göre bu kapılardan ikisi birden kullanılır.

Kumandan çadırlarında süslemeye büyük önem verilir. Kuşak, çadır tentesi ile çevrelenmiştir. Çadır tentesinde ve kapı kenarlarında doğrama motifleri kullanılır. Ayrıca kapının bulunduğu bölüme bir güneşlik ilave edilmiştir.

Kumandan çadırı, gerek görünüşü, gerek kullanılışı itibariyle çok aranan bir çadır çeşididir.[11]

E. BEŞİK ÇADIR

Beşik çadır, çatılı bir ev görünümündedir. İşçiliği kolaydır. Ucuza mal edildiği için daha çok kalabalık aileler tarafından tercih edilir.

Beşik çadır:

a. **Tepe**
b. **Etek**, olmak üzere iki parçadan meydana gelmiştir. Parçalar birbirine dikili olup, yan direkler üzerine oturtulur. Ayrıca çadırı meydana getiren parçalar kolonlara dikilir. Kolonlar, çadırın şekil almasını ve sağlamlığını sağlar.
Beşik çadırlarda çatı yüksekliği 280 cm., etek yüksekliği 180 cm.'dir. Dikdörtgen planlı olan bu çadırlarda taban ölçüsü 350×440 tan başlayıp, 350×750 cm.'ye kadar değişir.

Beşik çadırlarda iki pencere ve iki kapı bulunur.[12]

F. MAHRUTİ ÇADIR

Mahruti(konik) çadırlar daha çok askeri maksatlarla kullanılan çadırlardır. Kızılay Kurumu'nun çadırları da mahruti tarzda yapılmış çadırlardır.

Mahruti çadırlar, direkli çadırlardır. Çadır tepeliği bu direk üzerine oturtulur. Direk yüksekleği 280 cm.'dir. Koni biçimindeki tepe 21, 23…dilime(kanat) bölünmüştür. Dilim sayısı çadırın büyüklüğüne göre azalıp çoğalır. Mahruti çadırlarda etek yüksekliği genellikle 70 cm.'dir. Etek, tepeyle birleşmiştir. Bu yüzden mahruti çadırlar tek parçalı çadırlardır. Bir kapı ve iki penceresi bulunan bu çadırlarda ayrıca tepede hava delikleri bulunur.[13]

İKİNCİ BÖLÜM
ÇADIR SÜSLEMELERİ

Geleneksel Sivas çadırlarında yüzyıllardır değişmeyen Türk motifleri kullanılmaktadır. Bu motiflerde hakim renk: kırmızı, bordo, mavi, yeşil, sarı ve laciverttir. İstenilen renkteki çuha kumaş, motiflere uygun olarak kesilir ve çadırın muhtelif yerlerine dikilir.

Çadırdaki süslemeleri ikiye ayırmak mümkündür:

a. Dış süslemeler

b. İç süslemeler

a.Dış Süslemeler:
Tenefli, şemsiyeli ve kumandan tipi çadırlarda çadır tepeliği, tente ve kapı kenarları geleneksel motiflerle üslenir. Dış süslemelerde "doğrama" desenlerinden biri kullanılır.

b.İç Süslemeler:
İç süslemeler yukarıda sözü edilen çadırların pencere kapaklarında, iç tentesinde, eteklerinde ve tenef'inde kullanılır.

1. İç tente: İç tentede doğrama motiflerinden biri kullanılır. İç tentedeki motife "miçemiç" adı verilir. Miçemiç, bütün çadırı çepçevre kuşatır.
Pencere kapağı: Çadırın iç kısmına bakan pencere kapağında bitiş motiflerinden biri ile yürüyüş motifler(elma, armut…) kulanılır.

2. Etek motifi: Etekler birbirine dikili dikdörtgenlerden meydana gelmiştir. 12'li bir çadırda 12 dikdörtgen vardır. Bütün dilimler motiflidir. Saksı motifi ile başlayan desen, yürüyüş motifi ile devam eder ve bitiş motifi ile sona erer.
3. Kapı motifi: Eteklerden biri veya ikisi kapıyı meydana getirir. Bu nedenle etek motifi ile kapı motifi aynıdır.
4. Tavan(tenef) motifi: Tavan motifi tentenin biraz üzerinden başlar, yeter kadar yürüyüş motifi ile devam eder ve tepe tahtasına yakın yerde bitiş motifi ile sona erer.

[1] **Tahsin Çadırcı** ile 6 Temmuz 1987 tarihinde yapmış olduğumuz konuşma.
[2] Bezazlar 1987 yılında tamamen yıkıldı ve istimlak edildi.
[3] **Hayat Ans**. C:2, s.771
4 **Meydan Larousse**, C:I, s.116
[5] **Hayat Ans.**, C:2, s.771
[6] **Osmanlı Çadır Sanatı**, Prof.Dr.Taciser ONUK, Ankara 1998, s.1-2
[7] Kutlu Özen, **Sivas Yöresinde Geleneksel Türk Çadırcılığı**, Türk Folkloru Araştırmaları 1988/1'den ayrı basım. Ankara 1988, s.22
[8] Özen, a.g.m., s.26
[9] Özen, a.g.m, s.27
[10] Özen, a.g.m., s.28
[11] Özen, a.g.m., s.30
[12] Özen, a.g.m., s.31
[13] Özen, a.g.m., s.31

Bahattin Hazretleri

Adak yeri, Akıncılar ilçesine bağlı Doğantepe köyündedir. Bahattin Hazretleri'nin menkıbesi şöyledir:

Menkıbe: Horasanlı Eyüp Bey'in 7 erkek kardeşi vardır. En küçüğünün adı Bahattin'dir. Bir gün babaları bunları bir araya toplayarak Allah'ın kendileri için gökten 7 taş gönderdiğini ve herkesin taşının ayrı bir yere düştüğünü söyler. Oğullarına taşların yerini söyleyerek gitmelerini ister. Küçük oğlu Bahattin'in taşı şimdiki Doğantepe köyüne düşmüştür. Babası oğluna bu yöreye gitmesini ister. Ayrıca o bölgedeki iki dağın arasından geçerken dağların üzerine doğru geleceğini ve dağa sırtını yaslayarak durdurması gerektiğini söyler.
Bahattin Hazretleri denilen yere gelir ve o sırada dağ üstüne gelmeye başlar. Sırtını dağa vererek, "Bana zarar verme" der. Dağı durdurur. Bugün dahi Bahattin Hazretlerinin sırtını verdiği kayanın üzerinde çukurluk vardır.

Bu olaydan sonra Çilehane Deresi'ne çekilerek taşlar arasında kırk yıl çile çeker ve kırk yıl boyunca kayalar arasından sızan yoğurtla beslenir. Hala günümüzde o taşlar bembeyaz, yoğurt tortusu gibidir. Hastalıklarına şifa olması için **Yoğurt Kayası**'ndan yoğurt yemek için gelenler vardır.[1]
Şeyh Bahattin/2: Türbesi Suşehri ilçesinin Doğantepe/ Bahattin Şeyh Köyündeki ormanlık bir tepenin yamaçlarındadır.

İlyas Ege'nin tesbitlerine göre, Şeyh Bahattin Hazretleri, Belh şehrinden ayrılıp Anadolu'ya gelmiştir. Bu zatın küçük bir menakıpnamesi vardır. Menakıpnameye göre Şeyh Bahattin'in Anadolu'ya gelmesi şöyle olmuştur:

Menkıbe: "Bir gün Bahattin Baba Belh'ten sefer edip Mekke'ye geldi. Dokuz ay Kabe-i Şerif'te kutbü'l-aktap oldu. Şam'ın evliyaları gelip Bahaddin Baba'yı ziyaret ettiler. Oradan Kudüs'e geldi. Beş ay kaldı; oradan Mısır'a geldi. Dayısı Şeyh Muhammed'i ziyaret etti. Daha sonra buradan ayrılıp Kerbela'ya geldi. Hz.İmam Hüseyin'in makamını ziyaret etti. Yemek pişirip ziyafet verdi ve evliyalığını izhar eyledi/açıkladı.
Burada iken Aşure Ayı idi. Şam'ın evliyaları ve Rum'un Erenleri ve Horasan Pirleri, cümle erenler-evliyalar orada idi. Şeyh Nusret ve doksan bin evliya orada hazır oldu. Evliyalar Bahaddin Baba'yı imtihan etmek istediler. Şeyh Nusret Hazretleri, Bahaddin Baba'ya hitaben:

-Bir geyik yavrusu ile doksan bin evliyayı doyur, dedi.

Ol vakit Bahaddin Baba, Kerbela'ya nazar kıldı: Gördüler ki bir geyik kuzusu meleyerek doğruca Bahaddin Baba'nın önüne geldi. Allah'ın izniyle dile gelen kuzu:

-Beni kurban eyle, evliyaların kursağına nasip olayım, dedi.

Ol vakit Bahaddin Baba hemen tekbir alıp, kuzuyu kurban eyledi. Yine aynı şekilde ateşsiz ve susuz olarak kuzuyu pişirdi. Ve "Bismillahi min evvelini ve ahirini" deyip, ortaya getirdi. Doksan bin evliyaya taksim edip yedirdi. Hepsi doydular. Ondan sonra evliyalar nazar edip gördüler ki kuzu tamam duruyor. Bahaddin Baba, geyik kuzusuna dua eyledi. Kuzu dirilip Kerbela çölüne doğru gitti. Bu hadiseden sonra Bahaddin Baba'ya mürid oldular.

Bahaddin baba zemheri ayında yüksek yerlerden kırmızı gül, tutya ve sair çiçeklerden toplar getirirdi. Her gün kırk geyik Bahaddin Baba'nın kapısına gelir, bunlardan beşini her gün kurban eder, diğerlerini sağıp sütünü içerdi. Her gün yedi arslan gelip tekkeyi beklerdi. Bahaddin Baba'nın çobanı koyun otlatırken namaz kılardı. Kurtlar, koyunların yanında gezer, asla zarar etmezdi…."[2]

---

[1]Necati Demir derlemesi, Mehtap Gez, Tarih Bölümü.
[2] İlyas Ege, *Suşehri'nde Şeyh Bahaddin*, **Sivas Folkloru**, Sayı: 69, Ekim 1978, s.17; Sayı: 70, Kasım 1978, s.18-19

Örenler Efsanesi

11 HAZİRAN 2022KUTLU ÖZEN

Zara'ya bağlı Göhertaş köyünün yaylasında yıllarca önce Örenler adında bir köy varmış.

Bu köyün bulunduğu kesimde iki tepe vardır. Bu tepelerden birinin başında Örenler adında bir köy olduğuna inanılan kayalar, diğer tepede ise kayaya dönüştüğüne inanılan gelin, damat, davar sürüsü, düşman ordusu ve küp bulunmaktadır.

Efsaneye göre Anadolu'nun fethi sırasında bir çoban eşiyle birlikte bu tepelerden birinde koyun güderken, düşman askerleriyle karşılaşır. Askerler tepenin yamacı kadar gelmiştir.

Bunu gören gelin, kendisinin ve eşinin kurtulamayacağını anlayınca ellerini açarak Allah'a dua eder:

-Allah'ım bizi bunların eline vereceğine, taş eyle daha iyi, der.

Bunun üzerine gelinle birlikte, çoban , sürüsü ve düşman askerleri taşa dönüşür.

Bu tepe bir adak yeridir. Adak adayanlar genellikle horoz keserler. Burada ufak bir çukur vardır. Öncelikle bu çukurun etrafında belli sayıda dönülür. Daha sonra çukurun içinde bulunan topraktan şifa niyetine bir miktar yenilir. Daha sonra iki rekat nafile namaz kılınır. Ağaçlara çaput, bez parçaları bağlanır. Bu işlemlerden sonra taşlaşmış olan gelin, damat, davar ve düşman askerleri ve küp gezilir.

Adak yerinin karşısında Ören tepe vardır. Adaklarını adayanlar, kurbanlarını kesenler daha sonra Ören tepeye çıkarlar. Kayalıklardan oluşan ve taşa dönüşmüş olan evleri gezerler. İsteyen burda da adak adayıp kurban kesebilir..[1]

---

[1] Cennet Geyik. A.g.ş.

Celal Oğlan Ağıtı

Celal Oğlan ağıtı şimdiye kadar Anadolu'da yakılmış/söylenmiş ağıtları içinde dörtlük sayısı yönünden(103 dörtlük) en uzun ağıt olarak ilk sıralarda yer alır.

Kadir Pürlü'nün tespitlerine göre , Celal Oğlan takriben 1920 yılında Altınyayla ilçesine bağlı Deliilyas beldesinde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Celal Kulmaç'tır.

Sonradan dillere destan olacak ağıtın hikayesi şöyle başlar: Celal Oğlan askerden döndükten sonra, aynı köyden Döndü isimli bir kızla nişanlanır. Celal Oğlan, düğününü yapabilmek için

para kazanmak zorundadır. 1930'lu yılların sonunda Sivas'a gelir, Çimento fabrikasının kuruluş yıllarında inşaatta çalışır. Düğününü yapacak kadar para biriktirdikten sonra 1947 yılında köyüne döner. Evlenme işlemlerini yaptırmak için Şarkışla'ya gider. Nikah işlemleri bitince çok soğuk bir havada köye dönerler. Celal hastalanmıştır. Şarkışla'dan geldiği akşam yatağa düşer. Bir daha da yataktan kalkamaz. Ailesinin ve yakınlarının çaresiz bakışları içinde çırpına çırpına can verir. Ertesi gün düğün bayrağı yerine cenazeyi kaldırırlar. Her taraftan ağıt sesleri gelmektedir.

Ağıtın ilk ve önemli bölümünü Celal'in nişanlısı Döndü söylemiştir. Ağıtın büyük bir bölümü ağıtçı kadın Gıyo söylemiştir. Ağıt yakın yıllarda Uğur Kaya tarafından notaya alınmıştır.

İpek mendil dane dane
Yudular, serdiler güne
Ana, Celalim yudular
Baş ucumda döne döne/ Celal oy oy…Yavrum oy oy….
Evlerinin önü yonca
Yonca kalkmış dam boyunca
Bu yoncayı kim biçecek
Celal Oğlan olmayınca
Evlerinin önü kare
Selam söylen Celal yare
Nişanlısın eller almış
Bulunmaz mı buna çare
Sivas'taki büyük ordu
Babam da talime durdu
Galhın gidek Çimento'ya
Çimento Celal'in yurdu.
Al işliğin mor yeleği
Gısa dilemiş dileği
Ahşamdan geri gidiyor
Celal'in başlıh ineği
Nazlı benim eşim nazlı
Oh kirpikli, oyma gözlü
Ben de buna yanmayım mı
Her sırları bende gizli.
Gurban olayım canına
Felek düşürdü şanına
İki gözüm kör olaydı
Günde geleydim yanına
Gara ceket dal istiyor
Sallanmaya kol istiyor
Uyan Celal Oğlan uyan

Döndü gelin yar istiyor.
Bayrağı gara galdırın
Davulu çifte vurdurun
Hacı Mehmetler takımı
Beni oraya indirin
Açın kapıyı kapıyı
Duyanlar gelsin sesime
Pullu keten haram olsun
Soyha galasıca fesime
Gurban olam Döne Bacı
Celal ordan savuştu mu
Dünkü giden ağca bebek
Dayısına gavuştu mu
İğde bitmiş dal atıyor
Celal odada yatıyor
Uyan Celal Oğlan uyan
Nişanlını el satıyor.
Gurban olam Döne Bacı
Ne zorumuş keskin acı
Bunun işi bitmiş diye
Dohtur vermemiş ilacı
Aşağıdan gelen deve
Gevişini geve geve
Sanki ben de gelin oldum
Yuhardaki büyük eve
Celal de cirite binmiş
Davulcuya vur diyerek
Döndü Gız'a altun etmiş
Nefsine vur diyerek
Neşet'e gelinlik bozdum
Hem okudum hemi yazdım
Akşam başlık giderkene
Çatlayıp da öleyazdım
Görümümün adı Döne
Ellerine yakın gına
İnce diktim ağca yudum
Helal olsun gana gana
Bağdat Teyze Bağdat Teyze
Yine oldum derdim taze
Beş gızınan davet gezdim
Bizim düğün galdı güze

Yüksek evlik büyük bucah
Gül topladım gucah gucah
Hey n'olurdu gadir Mevlam
Öksüze düğün olacak
Eser deli poyraz eser
Ciğerim içinden keser
Ana ben Sivas'a gitmem
Celal duyar bağa(bana) küser
Babası trenden inmiş
Satar gızını gızını
Galdıramam Kürt Celal'im
Yatsın sözünü sözünü
Şarkışla'da muane olduk
Beraber trene bindik
Bize nazar değer diye
Sorana gaynımız, dedik.
Aha gınacım geliyor
Hacı gaynım düşmüş öne
Hoca namazı kılınca
Celal'a buyurmuş dua.
Urban olayım Mahbule
Ne ağlıyon bağırarah
Ala çeyiz yazdırmadım
Tütün kahve dağıtarak
Saçlığımın topu gümiş
Ölüyorum emmi demiş
Şarkışlalı Hac çavuşu
Söyle Kürt yiğidi demiş
Dohuz geyim çorap ördüm
Dohuz gaynım giysin diye
Sandıhtan poşu çıhardım
Celal guva olsun diye
Gurbanlar olayım Fidan
Bayrağın geri mi endi
Yürüyerek gelin geldim
Geldim de Celal'im öldü.
Yaz gelir de garlar erir
Sular gelir dura dura
Celal eşim can veriyor
Avazına vura vura
Adım batsın adım Döndü

Yüceden engine indi
Sana diyom gız Nafiye
Gelin Hocalar'a indi
Susuz yerde bitmez söğüt
Deli oldum verin öğüt
Çevrelerde var mı ola
Celal gibi babayiğit
El camiden çıharkene
Bulandım gardaş bulandım
Döndü'yü gelin getirdik
Uyhu uyumadım dolandım
Yaz gelince biter yonca
Celal'in gülleri gonca
Beşikte bebek ağladı
Garadan bayrah galhınca
Ne yohuşun dibindeyim
Ne enişin başındayım
Bağa dulluk yahışır mı
Daha on beş yaşındayım
Ağlayıp da güleceğim
Çatlayıp da öleceğim
Yengeler gapıya geldi
Vur davulcu bineceğim
Allı entere pullu keten
Ne de güzel yahışıyor
Garadan bayrah galhınca
Gökte melek bahışıyor
Daha görmeyim görmeyim
El oğlunun acısını
Ölürsem ölüme goymayın
Nazlı yarin bacısını
Celal Oğlan yola getmiş
Sanki muradına ermiş
Bayrah dikileceği gün
Felek bana ayıp etmiş
Gapımızın önü arpa
Atlar gelir gırpa gırpa
Sanki ben de gelin oldum
Allı duvah çırpa çırpa
Arhamda beliğim ince
Örer dikerim gılınca

Vallaha da ata binmem
Celal eşim gelmeyince
Ben mi yazdım bu yazıyı
Bozdurdum elli Gazi'yi
Bana ağlama diyorlar
Nasıl unutam maziyi
Günde söylerim adını
Alamadım ben muradımı
Mezar taşına yazarım
Celal ile benim adımı
Gaynımın Eşe(Ayşe) garısı
Celal derdimin yarısı
Bahın gıyamet goptu
Düşman başına darısı
Gapıdan araba geçti
Dolan Döndü bineceksin
Sevgili gardaşın yari
Kime gelin ineceksin
Tarlalarda ot yolardım
Ayak yalın başım gabah
Beni mezara götürün
Uzun gece olmaz sabah
Mezarımın gara daşı
Yandı yüreğimin başı
Çekip gitti Kürt Celal'im
Zehir etti bize aşı.
Dostlar bakın düştüm dara
Yürekte açıldı yara
Onu Allah'a yolluyorum
Sebebi çekin dara
Mezarlığın böğrü çayır
Celal gitmiş orda uyur
Öksüz gız gelin oluyor
Celal oğlan sen de buyur.
Mezarımın sıra daşı
Yandı yüreğimin başı
Beni Yusuf'a versinler
Yusuf Celal'in gardaşı
Daha neler diyecektim
Celal gomadı halimi
Tandırın ağzını örtmemiş

Allah'ın ganlı zalimi
Sana diyom Döndü Bacı
Yıhılaydı vatanınız
Ne yapayım ben Celal'siz
Galhmaz sizin yatanınız
Gayırmadın gadir Mevlam
Boynu bükük guvame(güveyime)
Hele bahsan Bağdat Teyze
Gara verdim duvağıma
Eğil yüce dağlar eğil
Otu biter yeşil yeşil
Şu şurda süzgün duruyor
*Celal'in teyzesi değil**[1]***

Celal Oğlan Ağıtı/2:

Celal Oğlan, Şarkışla'ya mal edilmek istenmektedir. Halbuki bu ağıtın diğer bölgelerde de değişik varyantları bulunmaktadır. Yozgat yöresinde söylenen Celal Oğlan ağıtı ile Şarkışla'da söylenen ağıt, aynı olay ve motifleri taşımaktadır. Yozgat yöresinde bu ağıtın hikayesi şöyle anlatılmaktadır:

Celal isimli genç delikanlı askerden geldikten sonra aynı köyden Elif adlı bir kızla nişanlanır. Kızın babası başlık parasını çok ister. Celal için bu yolda ölüm var dönüm yoktur. Onun için gurbete çıkar. Başlık parasını kazanmak için tamı tamına üç sene köyüne dönmez.

Başlık parasını tamam eden Celal Oğlan, köyüne dönüp tez elden düğün hazırlıklarını tamam edip, bayrağı kaldırır. İki hasretli kavuşacağı günleri iple çekerken, düşmanları da boş durmazlar.

Elif'e başkaları da göz koymuştur. "Su uyur, düşman uyumaz" derler ya, Elifin çeyizi yazılırken Celal Oğlan düşmanları tarafından mavzerle vurularak öldürülür. Kara haber köyü baştan başa yasa boğar. Alı-yeşili ortada kalan Elif, elinin kınası, başının duvağıyla ağıt söylemeye başlar. Ölünceye kadar kimseyle evlenmez.[2]

---

[1] Kadir Pürlü, *Celal Oğlan Türküsü ve Bu Türkünün Doğuş Hikayesi,* **Revak/99,** Sivas 1999, s. 35-48 ve ayrıca *Derleme: Hanlı köyü, Oktay Çalışkan Elektrik, 98301047)*
(Hatun Sungur, Gülhanım Darıcı, Durdu Aydın, Fidan Gür, Nuriye Darıcı)

[2] Nazım Halat, Kamu Yönetimi, 96209061

Ağca Baba Yatırı

Ağca Baba'nın türbesi Karakale köyündedir. Karakale'yi Ovacık'a bağlayan yolun kenarındadır. Türbenin bulunduğu yamaçta yakın yıllara kadar varlığını koruyabilen yüzlerce yıllık çam ağaçları bulunmaktadır. Ağca Baba'nın Selçuklu kümbetlerine benzeyen türbesi yakın yıllarda tamir görmüştür.
Menkıbesi : İnanışa göre Ağca Baba, Battal Gazi'nin sancaktarı imiş. Rumlarla yapılan bir savaşta şehit düşüp bugünkü yerine gömülmüş.
Diğer bir menkıbeye göre de Ağca Baba kendi halinde bir dervişmiş. Ağca Baba'nın ününü duyan bir zat, onu ziyarete gelir. Ağca Baba o sırada Karakale'nin eteklerinde burçak yoluyormuş. Ziyaretçi, Ağca Baba'nın kapısını döğer. Kapıyı hanımı açar. Ağca Baba'nın hanımı çok huysuz ve geçimsiz biriymiş. Ağca Baba'nın nerede olduğunu soran ziyaretçiye:

– Her gelen Ağca Baba'yı soruyor, bıktım usandım…Yukarıda burçak yoluyor!.., diye ters bir cevap verir. Buna üzülen misafir de içinden "Tez günde geberir inşallah!…" diye beddua eder.

Evden uzaklaşan ziyaretçi, Ağca Baba'yı burçak yolarken bulur. Ağca Baba, misafirini güler yüzle karşılar. Bir müddet karşılıklı olarak hal hatır sorarlar, sohbet ederler. Ziyaretçi, Ağca Baba'dan izin ister…Ağca Baba, misafirini uğurladığı sırada ziyaretçisine dönüp:

– Sen, bizim evden ayrılırken kırk yıllık karıma 'İnşallah tez günde geberirsin' diye karış verdin ve onu öldürdün…Ben kırk yıldır kahrını çekiyorum, sen birkaç dakika bile dayanamadın, diye serzenişte bulunur.

Gerçekten de köye indiklerinde kadının ölmüş olduğunu görürler.[1]
Ağca Baba'nın türbesi her yıl topluca ziyaret edilir. Haziran ayı içinde yapılan ziyarete civar köylerden de ziyaretçiler gelir.Küçük baş hayvanların salgın hastalıkları sırasında da türbe ziyaret edilir. Hastalıklı hayvanlar türbenin etrafında dolaştırılır. Bu işlemden sonra toplu ölümlerin son bulacağına inanılır.[2]

---

[1] İlyas Aydoğan, Karakale, 1959 doğumlu; Mustafa Yüzgenç, Çukuröz, 1930 doğumlu.
[2] Kutlu Özen, **Divriği Evliyaları**, Sivas 1997, s.75
[3] Muzaffer Polat, Aydoğan(Örenik), 1941

Ana sütüne bağlı adak yerleri

Süt Pınarı (Zara Baharşeyh)

Süt Pınarı(Hafik Gölcük)

Süt Pınarı(Zara Ahmet Hacı)

Sütlü Pınar(Doğanşar)

Süt Oluk(Şarkışla Gökçebel)

Süt Evliyası(Sivas Merkez)

Süt Pınarı: Zara'nın doğusunda ve ilçeye 25 km. uzaklıktaki Baharşeyh köyünde etrafı taşlarla örülmüş bir çeşme vardır. Efsaneye göre bu çeşmeden her cuma akşamı süt akarmış. Şimdilerde ana sütü yaramayan zayıf ve çelimsiz çocuklar süt pınarına getirilir, pınarın/çeşmenin suyundan içirilir.(i.Hakkı Acar, Süt Pınarı, SF 14, Mart 1974, s.4

Süt Pınarı: Hafik /Gölcük köyü yakınlarındaki bir çeşmedir. (M.Üçer, Loğusa Sütünün Bol Olması İçin Yapılan İşlemler, SF, Sayı:31, Ağustos 1975, s.4)

Süt Pınarı: Adak yeri Zara/Ahmet Hacı köyündedir. Sütü az olan anneler süt pınarına götürülür; çeşmenin suyundan aç karnına yedi avuç içirilir. (A.Turan Akpınar, Zara'nın Ahmet Hacı Köyündeki Şifalı Sular, SF, Sayı: 61, Şubat 1978, s. 13)

Süt Pınarı: Adak yeri Divriği Akmeşe/Ziniski köyü ile Eskibeyli/Norşun köyü yolu üzerindedir. Buraya emzikli kadınlar sütlerinin çoğalması, göğsü tutan kadınlar, keçiler ve koyunlar göğüs tutukluluğunu önlemek için gelirler. Emzikli kadınlar, sütlerinin çoğalması için gözeye sütlerini sağarlar. Daha sonra gözenin suyundan bol bol içerler. Ayrıca evlerine de götürürler. Adak olarak horoz, tavuk keserler, lokma dağıtırlar. Göğsü tutulan kadınlar pınarın suyu ile göğüslerini yıkarlar. Göğsü tutulmuş koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanların göğüsleri pınardan alınan su ile yıkanır. Ayrıca hayvanların üzerine pınarın suyu serpilir. (Kemal Gürsoy, Ziniski 1939; Gülizar Demir, Norşun 1954)

Süt Pınarı: Pınar Divriği yöresindeki Fıdıl dağının üst yamacındadır. Erikli ve Çamurlu köyleri Fıdıl dağının eteklerinde kalır. Yeni doğum yapmış emzikli kadınlar sütlerinin çoğalması için pınara gelirler. Pınarın içine haşlanmış buğday/hedik atarlar. Pınarın suyundan içerler. Adak olarak hedik dağıtırlar. (Erikli; Hüseyin Aslan, Dursun Diktaş)

Süt Pınarı: Divriği ilçe merkezindeki süt pınarı Çaltı çayının karşı kıyısındaki "Eşek Meydanı"nın alt tarafındadır. Eskiden burada şimdi yıkılmış olan Mahmut Çavuşgil'in değirmeni bulunuyordu. Emzikli kadınlar, emzirdikleri küçük çocuklarını da yanlarına alarak pınara gelirlerdi. Emzikli kadın yanında getirmiş olduğu küçük bir kaba sütünü sağar; sağmış olduğu pınara dökerdi. Gözeden aldığı suyu içer; bir miktar da diğer günler içmesi için evine getirirdi. Ayrıca saçı/adak olarak kuşların yemesi için gözenin yakınlarına buğday saçardı/dökerdi. (Necmiye Özen, Divriği/Ölümü 1998)

Süt Pınarı: Adak yeri Divriği/Bahçeliköy(Pengürt) yakınlarındadır. Divriği-Güneş demiryolu kenarındadır. Emzikli kadınlar sütlerinin çoğalması için pınara gelirler ve pınarın suyundan içerler. Karaağaç mevkiinde bulunan pınarın yakınlarındaki ağaçlar da kutsaldır. Efsaneye göre köylülerden biri buradan ağaç kesip evine götürmüş; geceleyin bir ihtiyar rüyasına girip ağaçları geri getirmesini ve aldığı yere koymasını istemiş. (Mehmet Taşkıran, Pengürt 1935)

Sütlü Pınar: Doğanşar'a girişte önceki orijinalinde kadın memeleri şeklinde oyuntuları bulunan bir kaya ve alt tarafında bir su gözesi vardı. Daha sonraki yıllarda bu heykel yerinden sökülmüştür. Yeni doğum yapmuş/loğusa kadınlar sütlerinin çoğalması için pınarın/gözenin suyundan içerler. (Fikri Karaman)

Süt Oluk: Şarkışla ilçesinin Gökçebel mevkiindedir. Kutsallığına inanılan bir çeşmedir. Sütü az olan anneler çeşmenin suyundan içerler. (Emin Kuzucular, Süt Oluk, SF. Sayı: 27, Nisan 1975, s.9-11)

Süt Evliyası: Şehitler Mahallesinde "Eğriköşe" denilen yere yakın ahşap yapılı bir türbedir. Sütü bereket/az sütlü kadınlar bu türbede okunur. Mezar üzerine bir gün önce bıraktıkları suyu, sütü bereket kadına içirirler. (M.Üçer, Loğusa Sütünün Bol Olması İçin Yapılan İşlemler, SF, Sayı:31, Ağustos 1975, s.4-5)

Ahşap türbe Demricilerardı Mahallesindedir. Türbede üç erkek ve bir kadın mezarı vardır. Sütü az kadınlar türbeye giderek okunurlar ve "Süt Evliyası sütümü gür getirsin, çocuğumun nasibi bollaşsın" diye dua ederler. Ayrıca mezarın üzerine bir gün önce bırakılmış olan suyu evlerine getirerek içerler. (Saniye Koldemir, Demircilerardı Mah. 1923 doğumlu9

Uygulamalar:

Loğusa kadınlar, süt pınarına/gözeye adak olarak hedik/kaynatılmış bulgur atarlar, suyundan içerler(Divriği/Erikli).

Pınardan su içerler, adak yerinden aldıkları bir miktar toprağı(cüher) yerler.

Adak olarak horoz keserler(Divriği/Ziniski)

Kırk baskını ve buna bağlı adak yerleri

Ayırt: Adak yeri, Divriği'nin Cedit Paşa Mahallesindeki "Ayırt Bağı"ndadır. Daha çok kırk baskını, yetnük/gelişmeyen çocukların getirildiği kutsal bir su gözesidir. Gözenin suyu azdır. Kırk baskını çocuklar gözenin suyuyla yıkanır. Hastalığın, çocuğun vücudundan ayırt olacağına inanılır. İnanışa göre burası peri kızları tarafından korunmaktadır. Eski yıllarda Cuma geceleri gözenin başında mum yakılırdı.

Ayırt Bağı, 1980'li yıllarda tertemiz bir su gözesiydi. Şimdilerde mahallenin çöplüğü durumundadır. Çevre kirlenmesinin tipik bir örneğidir. Gözenin suları çöplerin altında kaybolmuştur.

Uygulama:Ayırt Bağı'nın ocaklısı Sarıömergil'di. Bir hasta geldiğinde evlerinden küçük bir kazan, bakır bir maşrafa, birkaç dal odun getirirlerdi. Hastalar, mevsim yazsa gözeden alınan; mevsim kışsa tencerede ısıtılan suyla yıkanırlardı. Hasta sahipleri adak olarak gözenin başına bir miktar para bırakırlardı. Herkes gittikten sonra ocak sahipleri bırakılan parayı alırlardı.Ayırt Bağı'na kebe için de gidilirdi..(Kifayet Durdu, Divriği)

Ayırt Gözesi'ne bağlı pratikler:

1.Kırk baskını çocuk gözeden alınan suyla yıkanır. Bu yıkanma işleminde ocaklının bırakmış olduğu tencere ve tastan faydalanılır. Kırk baskını çocuğa ılıtılmış su; sıtmalı çocuğa gözeden alınmış soğuk su dökülür.

2. Gözeden alınan su eve getirilir. Çocuk evde ısıtılan suyla Cuma günü sela ile ezan arası yıkanır. Kullanılan su dut ağacının veya gül çalısının dibine dökülür.

3.Yumurtanın üzerine ayet yazılır, ayetli yumurta gözeye bırakılır.

4. Çocukların yemesi için göze yakınlarına pişmiş yumurta bırakılır. Ayrıca kuşların yemesi için civara buğday, bulgur gibi şeyler dökülür.

5. Yürümesi geciken çocuklar gözenin suyu ile yıkanır.

Görüldüğü gibi Ayırt gözesi kırk baskını çocuklarla, sıtmalı ve yürümesi geciken çocukların şifa bulduğu bir gözedir. Yer-Su Kültü'ne bağlı bir adak yeridir.

Durdulu Ocağı: Bedirli bucağına bağlı, Durdulu köyünde devamlı olarak ağlayan, huzursuz çocukların getirildiği bir ocaktır. Ocaktaki tas, çocuğun vücuduna sürülünce çocuk sakinleşir, rahatlar. (Bilal Deliser, Durdulu 1968)

Deliktaş/Dilektaşı:Sivas merkez Ali Baba Camii önünde bir delik taş bulunmaktadır. Çok hasta –yani ne ölen, ne de çok iyi olan, ölümün eşiğinde- olan çocukları delikli taştan üç defa geçirirler. Sonra da yan taraftaki musalla taşının üstüne yatırırlar. "Dilek taşı, dilek taşı, ya ölsün ya büyüsün" diye bağırırlar. Çocuk ölecekse o esnada ağlamaz. Sağlığına kavuşacaksa ağlar. (Mete Haraççı, Sivas/Bezirci Mah. 1967).

Kebe Ziyareti: Adak yeri Divriği Karageban bucağına bağlı Yozyatağı köyü yakınlarındadır. Zara ile Divriği hudutları arasındaki birkaç mezardan ibarettir. Buraya kebeli çocuklar/doğup da yaşamayan çocuklar götürülür.

Kubbedibi(Kamereddin Türbesi): Halkın Kubbedibi adını verdiği Kamereddin Türbesi, Ulucami'ye yakın olup, çarşı yolundadır. Garipler Mezarlığı'nın ortasındadır. Divriği halkı burayı "Ulucami mimarının mezarı" olarak kabul eder.

Kamereddin Türbesi, sekizgen plan üzerine, klasik çadır stilinde ve esmer kalker taşından yapılmıştır. Türbedeki kitabelerin birinde "592 yılı Şaban ayının 20. günü/19 Temmuz 1196…" ifadesi bulunmaktadır.

Kubbedibi'ne bağlı pratikler:

Kubbedibi'ne daha ziyade kırk baskını, halkın "yetnük" dediği gelişip serpilip büyümeyen hastalıklı çocuklar getirilir. Köylerde bu tip çocuklara "çorlu" adı verilir. Bu kelime hastalıklı, cılız….anlamına gelir. Evden su alınır; Cuma günü sela ile ezan arası hastalıklı çocuk Kubbedibi'nde yıkanır. Evden getirilen su, yine evden getirilmiş olan küçük kazana konulur. Çevreden toplanan üzerlik ve benzeri kuru otlarla kazandaki su ısıtılır. Isıtılan su ile çocuk oracıkta yıkanır. Kaynak şahıs M.T. kendi yakınına uyguladığı pratiği şöyle anlattı: "Mehmet'i Kubbedibi'ne götürdük. Ot topladık. Mirasa girmeyen tavada su ısıttık. Çocuğu yıkadık, kurulayıp giydirdik. Mehmet'i kırk basmıştı. Kırk basan çocuk nasıl doğdu ise öyle kalır; cız cız cızlar… Hiç ilerlemez. Çocuğu yıkadığımız suyu sakladık. Gelini, yani Mehmet'in annesini hamama götürdük. Hiçbir şeyden haberi yok. O suyu ılıtıp, gelin sabunlanırken, o görmeden üzerine döktük. O gece çocuk rahat uyudu."

Sıtmaya yakalanmış çocuklar da Kubbedibi'ne getirilir. Aynı pratikler uygulanır.

Sinaniye Hatun: Adak yeri Divriği'nin Kalealtı mahallesinde olup eski bir türbe kalıntısından ibarettir. Mengücekler döneminden kaldığı sanılan bu türbe 5 x 5 m. boyutlarındadır. Bugün türbenin sadece bir köşesi, bir tonoz bingisi ve bir pencere kemeri kalmıştır. İri kesme taşlardan kurulu kalıntının yapısal özelliği, Anadolu Selçuklu Dönemi işçiliğini yansıtmaktadır. Sinaniye Hatun türbesinde bugün mezara benzer bir şey yoktur. Eskiden bu civarda "Sinaniye Hatun" isimli bir medrese olduğuna göre, bu medreseyi yaptıran veya medrese ile ilişiği bulunan bir kadının burada gömülü olduğu tahmin edilebilir. Daha önceki yıllarda Sinaniye Hatun türbesinin 15-20 m. uzağında Zeynebiye Hatun türbesi ile mescidi vardı. Cumhuriyet'ten önce burada Kur'an okurlar, ders yaparlardı.

Sinaniye Hatun Türbesine Bağlı Pratikler:

a.Bir türlü iyileşmeyen yatalak hastaların iyileşip iyileşmeyeceğini anlamak maksadıyla hastanın gömleği Cuma günü sela ile ezan arası türbeye serilir. Hastanın gömleği serilirken "Yarabbi…Ya o tarafa ya bu tarafa; iki iyilikten birini ver!…" diye dua edilir. Gömlek gece orada kalır Ertesi gün hasta sahipleri gömleğe bakmaya gelirler. Eğer gömlek toplanmışsa, hastanın öleceğine, olduğu gibi serili duruyorsa iyi olacağına inanılır. 1955'li yıllarda komşumuz Makbule (Öztuğut) Hanımın, yatalak annesi için bu işlem uygulanmıştı. Görüldüğü gibi bu pratikte hasta ya çabucak şifa bulsun ya da daha fazla dert çekmeden ölsün düşüncesi vardır.

b.Yürüyemeyen, bir türlü eme gelmeyen, yetnük/gelişmeyen hastalıklı cılız çocuklar türbeye götürülür. Kundağı ile bırakılır. Biraz uzaklaşılır. Eğer çocuk ağlarsa iyi olacağına inanılır.

c.Kırk baskını çocukların zıbını perşembeden türbeye serilir; Cuma günü sela ile ezan arası zıbına bakılır; eğer toplanmışsa, çocuğun öleceğine inanılır. Mesela kaynak şahıs Hayriye Tanınmış bana "Türbeye serdiğimiz gömlek toplanmıştı; onun için hastamız ölmedi" şeklinde bilgi vermiştir. Eğer hasta iyi olacaksa, türbeye serilen gömlek veya zıbın hastaya giydirilir.

Görüldüğü gibi türbeye serilen gömleğin toplanması ile ilgili iki ayrı inanış vardır. Birinci örneğe göre gömlek toplanmışsa hasta ölür; son örneğe göre gömlek toplanmışsa, hasta yaşar.

Velledin Baba: Adak yeri Sivas/Karaçayır/ Başsöğüt(Velledin) köyündedir. Ağzı eğilen çocukların getirildiği bir adak yeridir. Çocuk iyileşirse kurban kesilir. Bir miktarı da çobana verilir. Çoban, eti pişirip iyileşen çocuğa yedirir. (Hüseyin Eryıldız, Velledin 1968)

KUYUMCULUK/SİVAS GÜMÜŞLERİ

Kuyumcu, değerli maden(altın ve gümüş) ve taşlardan bilezik, küpe gibi süs eşyası yapıp satan kimsedir. Osmanlıcadaki karşılığı "zer-gerlik" tir.

Kuyum; altın ve gümüşten yapılmış süs maddeleridir.

Müjgan Üçer, kuyum kelimesinin Türkçe bir kelime olduğunu, tunç dökme işine de kuyum denildiğini belirtmiştir.Yine kuymak sözcüğü Eski Türkçede eritmek anlamında kullanılmıştır.

İlk süs eşyası madenden dökülerek yapıldığından, sonradan kıymetli taşlardan süs eşyası yapmaya da "kuyumculuk" denilmiştir.[1]
İlk çağlarda maden eritmeyi öğrenen insanlar altın ve gümüşü eritmişler ve bundan süs eşyaları dökmüşlerdir. Eski Türkler, ince döküm işlerinde çok ileri idiler. Osmanlı döneminde, altın, gümüş ve kıymetli taşlarla çok değerli, paha biçilmez sanat eserleri meydana getirilmiştir.

Sivas'ta kuyumculuk, günümüze kadar gelen ürünlerinden görüldüğü üzere, çok gelişmiş olan bir sanattır.

Sivas'ta kuyumcu dükkanları, eskiden Meydan Camii çevresinde ve şimdiki Terziler Çarşısı'nın yerinde olan Bezazlar Çarşısı'ndaydı. Sivas'ta özel kuyumculuk işleri, eserlerdeki ustalık ve bunların zarafetiyle İstanbul'dan sonra ikinci sırayı alırdı. Osmanlı döneminde, gümüş ve altın üzerine vurulan damgalar üç ilin adını taşırdı ki, bunlar İstanbul, Sivas ve Van idi.

Son yıllarda kuyumculuk bir el sanatı olmanın ötesinde bir sektör olarak geliştiğinden, artık Sivas'taki kuyumcuların pek çoğu kendi imal ettikleri eserlerin yanında, İstanbul'da veya diğer yörelerde(Beypazarı, Eskişehir gibi) imal edilen ürünleri de satmaktadırlar.[2]

Gümüş işleme teknikleri:
Sivas'taki gümüş ustaları "telkari, savat, kalem işi ve kakma olmak üzere dört çeşit teknik kullanmaktadırlar.

Telkari:
Kelimenin yazılışı tel-kari'dir. Türkçe ve Farsça iki kelimeden meydana gelmiştir

Adından da anlaşılacağı gibi telkari, ince gümüş tellerin şekil verilerek telkari adını alan , kemerler, bilezikler, bardak zarfları ve tabakları, broşlar, yaka çiçekleri, ağızlık vb. üzerlerinin süslenmesi gibi eserlerde görebildiğimiz tarzdır.[3]
Telkari, yüzde yüz saf gümüşten yapılır.

Telkaricilik, kökü Osmanlı'ya dayanan, babadan oğla geçen, usta-çırak ilişkisiyle yürüyen bir meslektir.

Telkari yapımı sırasında gümüşün ham maddesi eritilip çubuk haline gelebilmesi için kalıba dökülür. Soğumaya bırakılır. Soğuyan parça istenilen şekilde tel haline getirilir. Önce yapılacak işin taslağı(iskeleti) hazırlanır. Yüzde yüz saflıktaki gümüş 950 derecede hararetle ısıtılarak yapılmış olan parçalar birbirine kaynatılır. Diğer taraftan çubuk halindeki gümüş bir saç teli kalınlığına(0.22) getirilir. Örülerek şekiller verilir. Daha önce hazırlanmış olan taslağın boş olan bölümlerine yerleştirilir. Sıkıştırılıp kaynak aşamasına geçilir. Toz haline getirilen gümüş, parçaların üstüne eşit miktarda serpilir. İstediğimiz ebatta ve ölçüde takılar, süs eşyaları, biblolar, şekerlikler vb. eşyalar yapılabilir. Telkariyle yapılan gümüş işlemeler, diğer döküm veya başka işlemlerde yapılan mamüllerden, sağlamlık ve kararma açısından daha dayanıklıdır.[4]
Telkari tekniği, kuyumculuktaki en zor tekniktir. Telkari yapan, kuyumculuğun bütün tekniklerini yapar.

Telkari sanatını bugün Şahin Kantarcıoğlu ve kardeşleri sürdürmektedir. Gerçek bir sanatkar olan Şahin Kantarcıoğlu, 1948 yılında Sivas'ta doğmuştur. Telkari sandık, su bardağı ve tabağı işlemesi, yuvarlak ve elips tepsiler, çeşitli takılar hep onun eseridir.

Bu sanat Katarancıoğlu ailesi ve Toros Basmacı ailesi tarafından sürdürülmüştür. Aytaç Sirer ve Acar Beyleroğlu da tanınmış telkari ustasıdır.[5]

Savat:
Sevad/Sevad, , karanlık, siyahlık, yazı karalama(müsvedde) gibi anlamlara gelmektedir. [6]
Beyaz gümüşün üzerinde siyah süsleme yani savat, tütün tabakası, enfiye kutusu, sigara ve kül tablaları, kemer, ağızlık, semaver, nargile üstü, hamail(hamaylı), at koşumu, kılıç, kama ve hançer kabzası ve kınları, su tası, hamam tası, tepelikler, düğmeler ve fincan zarfları gibi eşyaların üzerine işlenmiştir. Gümüşten yapılan bir çok eşyanın üzerinde savat işçiliği vardır.

Bu işçilik, Anadolu'muzun doğusunda, bugün sınırlarımızın dışında kalan ve Kafkasya'yı da içine alan eski Türk topraklarında pek yaygındı. Birinci Dünya Savaşı öncesinde sınırlarımızı

aşmış ve Avrupa'da, özellikle Fransa'da, çok ilgi görmüştür. Bu ilginin derecesini belirtmek için, büyük savaş öncesi Van şehrimizde 120 dükkanda savat işçiliği yapıldığını söylemek yeterlidir. (…) Van işçiliğinin dışında Bitlis ve Erzincan işleri de son derece zarif ve ustalıklı işlerdi. Daha sonraları Sivas, Eskişehir, Kula, Trabzon, Samsun gibi bölgelerde de savat işlerinin güzel örnekleri yapılmıştır.[7]

Savat ustası Kamil Babalar: 1935 Sivas doğumludur. 1946 yılında Sıtkı Togay Usta'nın yanında çıraklakla başlayan meslek hayatına, Sıtkı Usta'nın birkaç yıl sonra İstanbul'a göç etmesinden sonra, onun isteğiyle Turan Özavcı ve Alaadin Kiriş ustaların yanında devam etmiş, askere gidip kendi işini kurana kadar bu ustaların yanından ayrılmamıştır. Kamil usta evli ve sekiz çocuk babasıdır.[8] (Fatih Dervişoğlu).

Savatlama işlemi:

Savatlanacak gümüş eşyanın üzerine işlenecek desen çizilir. Sonra bu desen, çelik kalemler yardımıyla ve "kalem işi" denilen tarzda oyulur. Burada iki önemli husus vardır:

a. Kalınca gümüş levha üzerine derin kalem atılır. Bu hem eserin ömrünü uzatır, hem de güzel gösterir. Bu tip derin kalem işine "Kafkas işi" denir. Bu tarzda en ziyade kemer, kemer tokası, kılıç ve hançer kabzası, koşum takımları yapılmıştır.

b. Bir veya bir buçuk milimetre incelikte levha haline getirilen gümüş üzerine atılan kalem ise daha az derindir ve incedir. Bitlis, Van, Erzincan, Sivas işleri bu kalemden işlerdir. Tütün tabakası, enfiye kutusu, bilezik, tepelik süslemelerinde kullanılır.

Savatın hazırlanması:

Gümüşün üzerindeki oyma işi tamamlandıktan sonra, savat hazırlanır. Formülü şöyledir:

Bir ölçü gümüş, dört ölçü bakır, dört ölçü kurşun, yeterince kükürt. Gümüş ve bakır bir potada eritilir; buna kurşun ilave edilir. İkisi de eritildikten sonra bu eriyik içine kurşun ilave edilir. Kurşun da eriyince kükürt karıştırılmaya başlanır. Kükürt yedirme işi karışımın yeterince siyah olmasına kadar devam eder. İyice eriyip karışan mahlul bir madeni kaba boşaltılarak soğumaya terk edilir. Soğumakta olan savat güvercin kanadı rengindedir. Soğuyup sertleşen savatı kırıp parçalarlar. Bir havanda toz haline gelinceye kadar döver, un ederler; elekten geçirirler. Tenkar(boraks) karıştırılıp sulandırılan savatı çamur kıvamına getirirler. Savat hazırdır. Bu durumda çamur olarak(sürme savat) kullanıldığı gibi, kuruduktan sonra toz halinde de(ekme savat) kullanılabilir.

Önceden çelik kalemlerle hazırlanmış olan işin oyuk yerlerine savat doldurulur ve ocak ateşine tutulur. Yeniden erimeye başlayan savat, bütün boşlukları doldurur. Böylece işin önemli kısmı biter. Ateşten indirilen iş, soğuduktan sonra eğelerle tesviye edilir. Lüzumsuz görülen yerlere yeniden kalem atılır ve en sonra da keçeyle parlatılır.[9] Altın üzerine de savat yapılır.

Savat tekniğiyle yapılan süs eşyaları: Hamaylı, yüzük, broş, saç tokası, ağızlık, kemer,muska, çay kaşığı, tepsi, ibrik, tabak…..(Fatih Dervişoğlu)

Kakmacılık:

Gümüşçülüğün diğer bir dalı ise, dövülerek işlenen kakmacılıktır. Plaka haline getirilen gümüş, kurşun kalıp üzerine gerdirilerek –ustanın kendine ait yapmış olduğu- çelik kalem diye adlandırılan nesneyle dövülerek şekillendirilmesi sağlanır. Bu parçalar işlenerek tepsi, tabak vb. eşyalar haline getirilir. (R.Yıldız)[10]

Döküm:

Döküm yapabilmek için tahtadan veya kurşundan yapılmış kalıplar hazırlanır. Bu kalıplar "derece" diye tarif edilen, sarı(maden)'dan yapılmış dikdörtgen biçiminde makromeden daha büyük çerçeve içine konur. Daha sonra daha ince ırmak kumuyla (kalıp tam ortasına gelecek şekilde) çerçeve doldurulur.Çerçevenin tam ortasında bulunan kalıp, kumla iyice sıkıştırılır. Kalıbın şeklinin kuma geçmesi sağlanır, kalıp çıkartılır. Kumun arasında kalan boşluğa maden eritilerek dökülür. Bu yöntem pek sağlıklı değildir. Madenin fazla ısınması moleküllerinin çabuk çürümesine yol açar. İleride çatlamalar ve kararmalar oluşur. Fakat ucuz olduğundan dolayı tercih edilmektedir.(R.Yıldız)[11]

Sivas'ta yapılan gümüş işleri:

Sivas kuyumculuk sanatının en güzel örneklerini Sivas Müzesi'nde görebildiğimiz gibi, aileden intikal eden ve ata yadiğarı olarak özenle muhafaza edilen gümüş eşyalar birer antika olarak evlerimizde yer almaktadır.

Günümüzde gümüş eşya olarak en fazla yapılan eserler şöylece sıralanabilir:

Gümüş çekmece(küçük sandık), nalın, hamam tası, kemer, çay tepsisi, çay kaşığı ve tabakları, telkari bardak zarfı, kalem, yüzük,, sigara kutusu, sigara tablası ve ağızlığı, bilezik(kolbağı), toka, kolye olarak kullanılan muska ve mutlaklar, kolyeler, küpe, çeşitli broşlar, yaka çiçekleri, yüksük ve düğmedir.

Eskiden kadınların baş süslemede kullandıkları gümüş tepelikler, nazarlık amacıyla kullandıkları muska, mutlak ve hamailler de antikadır. Gümüş paradan(iki kuruş) yapılmış olan çay kaşıkları ve şekerlikler, gümüş ayaklı şerbet tasları, atların koşum takımlarının gümüşleri, uzun örgü saçlara takılan gümüş saç boruları ise çoktan unutulmuş olan gümüş eşyalar arasında sayılabilir.

Eski gelinlerin süsü olan şıkırdaklı nalınlar, gümüşten olduğu gibi bafon(alpaka)' dan yapılırdı. Günümüzde antika olan bu nalınlar, şimdi turistik amaçla yine yapılmaktadır.

Sivas'ta kuyumcuların imal ettikleri altın toplar, eskiden her Sivaslı hanımın süsü olan kolyelerdi. Günümüzde de yapılan altın top, 14 ayar altının dövülerek, 1 cm çapında içi boş küreler haline getirilmesi ile hazırlanır. Bir kolyede 18-20 kadar top bulunur.

Kuyumcuların, fildişi tarak üzerine yapmış oldukları mücevherli süslemeler , altın çiçekler ve üzerine kuş konmuş olan altından dallar, yine fildişi tarak üzerindeki altınlı zarf, kuyumcu ustalarının artık imal etmedikleri eserlerdir.[12]

Kuyumcuların kullandıkları alet ve avadanlıklar:

Kuyumcular silindir, kömürlü körük, pense, kargaburnu, kıl testeresi, eğe, el mengenesi, el matkabı, küçük örs, kalıplar, modeller, döküm dereceleri gibi aletler kullanırlar. Gümüşü ETİBANK'tan veya ikinci elden alırlar. Gümüş çekmece ve nalın yapımı için gümüşü eriterek plaka haline getirirler.

Kuyumcu esnafının inancına göre, Hz.Süleyman, kuyumculuğun piri olarak bilinmektedir. Meslekte doğruluk, dürüstlük ve mesleğe bağlılık esasıyla yetişenler usta olmuş, aksi davrananlar ise meslekten ihraç edilmiştir. Kuyumculuk, Sivas halkı tarafından, temiz ve kazancı bol meslek olarak kabul edildiğinden "Akıllı oğlum kuyumcu" denilerek bu meslek özendirilmiştir. Çok çalışıp ve kendini dünya işlerine yorarak ibadette kusur edenlere ise, "Ahirette kuyumcu mu olacaksın?" latifesi yapılır. Sivas'ta ünlü ve zarif bir çorap nakışı ise "kuyumcu iğnesi" adını almıştır.[13]

Kuyumcu esnafı:

1930'lu yıllarda Zileli Nuri Usta ve Kafkas kökenli Ömer Usta, gümüş işçiliğine kendi üsluplarını hakim kılmışlar; sanatkarların yetişmesine ve Sivas'ta bu mesleğin altın devrini yaşamasına vesile olmuşlardır.

Adı geçen ustaların ilk takipçileri Mustafa Enes, Bahattin Usta, Turan Çaycı, Boğos Elmadağ ve Sahak İpekli gibi isimlerdi.(Fatih Dervişoğlu)

1950-1970'li yıllarda en güzel örneklerini veren gümüş işleme sanatı, çeşitli atölyelerde "telkari" ve "savat" işlemelerinin en güzel eserlerini ortaya koymuştu. Ustalar kendi aralarında kaynakçı, telkarici, kalemci, parlatıcı gibi gruplar oluşturmuştu ve her usta kendine özel kalıplar kullanırdı ve bir tarz sahibiydi.(Fatih Dervişoğlu)

Sivas'ta gümüş işçiliğinin emektarları: Zileli Nuri, Ömer Usta, Sıtkı Togay, Mustafa Enes, Mico, Varujyan, Şeref, Nezaret, Aytaç Siler, Acar Ustalar, Kamuran Güvenal gibi niceleri; kimi şehrimizi, ülkemizi hatta fani dünyamızı bile terk ettiler ama Turan Çaycı, Kamil Babalar, Mehmet Nallar, Şahin Katrancıoğlu, Basri Dönmez, Minas Ustalar hala geçimlerini bu meslekten sağlıyor. Zaman zaman büyük şehirlere ve hatta Avrupa'ya, Amerika'ya yerleşmiş eski meslektaşlarının ziyaretleriyle tazelenip sanatlarının ihtişamlı günleriyle avunuyorlar.(Fatih Dervişoğlu)

Halen Sivas'taki kuyumculardan, Sivas'a has kuyumculuk örneklerini imal eden ve yaşatan ustalar Kamil Babalar, Yadigar Balcılar, Basri Dönmez ve kardeşi Bahri Dönmez, Şahin Kantarcıoğlu, Şükrü Gülen ve Turan Çaycı(Telören)'dır.

Bu geleneksel sanatı yaşatan kuyumcu esnafının çalışmalarının zaman kaybetmeden belgelenmesi, Sivas'a has bu el sanatının unutulmaması, tanıtılması, gençlerin bu mesleğe özendirilmesi, hatta bu mesleğe elaman yetiştirmek üzere bir okulun veya kursların açılması en samimi dileğimizdir.

---

[1] Müjgan Üçer, Sivas'ta Kuyumculuk, **REVAK/97,** s. 73
[2] Üçer, a.g.m., s. 73
[3] Üçer, a.g.m., s. 73
[4] Recep Yıldız, Gümüşçülük, Revak/2002, s.215
[5] Kutlu Özen, Şahin Katrancıoğlu ile yapılan konuşma(25 Şubat 2005)
[6] Orhan Sağlamer, Savat, Revak/92, s.134
[7] Orhan Sağlamer, Savat, REVAK/92, s.134
[8] Fatih Dervişoğlu, C.Ü. Eğitim Fak. Öğretim Üyesi
[9] Sağlamer, a.g.m., s. 135-136. Sağlamer, bu bölümü hazırlarken Savak İpekli, Adil Ayter ve M.Zeki Kuşoğlu'nun bilgilerinden faydalanmıştır(1992).
[10] R.Yıldız, Gümüşçülük, Revak/2002, s215
[11] R.Yıldız a.g.m. s.215
[12] Üçer, a.g.m., s. 75
[13] Üçer, a.g.m., s. 75-76

PURUTÇULUK/ÇÖMLEKÇİLİK

Topraktan yapılmış çanak, çömlek vb. kaplara purut adı verilir.

Purutçuluk insanlık tarihi kadar eski bir meslektir. Sivas'taki purutçuların sonuncusu olan purutçu Bekir Usta'ya göre çamura basan bir devenin ayak izinin kurumasıyla oluşan kalıbı alıp ateşe koyan ve yemeğini pişiren peygamberimiz **Hz.Muhammed**(S.A) **Müslümanların ilk çanak çömlek yapanı ve purutçuların kurucusu, piridir.[1]**
İnsanoğlu önceleri mutfak eşyalarının çoğunu topraktan yapmaktaydı. Daha yakın zamana kadar güveçler, boy boy turşu küpleri, testiler mutfakları süslerdi.

Bu meslek daha çok Zara'nın Tüdürge köyünde ifa edilmiştir. Turşu, peynir, yoğurt ve su testilerinin en sağlamları bu köyün damgasını taşır. Yörede su testilerine "kınkıl" denir.[2]
Orhan Solak, Hayat Ağacı'na yazdığı makalede Tödürge çömlekçiliğini şöyle anlatmaktadır: "Anadolu'da ilk yerleşim birimlerinden olan ve taş devrine ait kaya mağaraları bulunan Tödürge köyünde hemen her evde küp, testi ve çanak benzeri imalat yapılırmış Bu imalatın

özelliği kullanılan toprağa köyün içinden geçen Kızılırmak'tan alınan çok ince mil ile karışık kumun katılmasıdır.

Çocukluğumda akrabalarımızı ziyarete sıkça gittiğimiz altmışlı yıllarda tek tük imalat yapan bulunuyordu. Bugün Tödürge köyünde ne yapan, ne alan-satan, ne kullanan ve de en önemlisi nasıl yapıldığını ve kullanıldığını bilen var; hatta her ne hikmetse o güzelim "**Tödürge/Dodurga**" adı Demiryurt olarak değiştirildi."[3]
Zara'nın Tödürge köyünde çömlekçi çamurundan çeşitli boyda küpler, güveç, süzek ve testi gibi mutfak gereçleri yapılırdı. Özellikle Tödürgeli genç kızlar ve kadınlar toprak eşya yapmakta çok mahir/yetenekli idi.Tödürge küpü, Tödürge testisi Sivas'tan Suşehri'ne kadar bütün çevre köylerde çok iyi bilinen ve aranan bir üründü. Plastik kapların 1960'lardan sonra yaygınlaşması Tödürge çanak ve çömlekçiliğini de etkilemiş bu sanat son yıllarda tamamen terk edilmiştir. Bir zamanlar çok ünlü olan Tödürge küpleri günümüzde artık üretilmemektedir.[4]
İlçede(Zara) ise geniş bir sahaya yayılmış ocak ve atölyeleriyle bu mesleğin icracısı **Purutçu Sıddık(Öztürk**) ustadır. Sıddık usta atölyesinde kiremit de üretirdi. 1960'lı yıllara kadar ocakları fiili durumdaydı.Çatılarda sac kullanımının artmasıyla bu iş yeri kapanmıştır.[5]
Orhan Solak da Purutçu Sıddık Emmi(Sıdık Öztürk) hakkında şöyle demektedir: "Zara'da purutçulukla uğraşanlardan başlıca tanıdığım 60'lı yılların başında tezgahını kapatıp Zara'dan Sivas'a taşıyan ve bir süre orada devam ettiren Purutçu Sıddık Emmi(Sıddık Öztürk)'dir.

Sivas'ta askerlik yaparken purutçuluğu öğrenen Sıddık Usta, tuğla, kiremit imal eder, ayrıca Sivas'tan getirdiği ustalarla küp ve testi üretirmiş." [6]
Çanak-Çömlek Üretimi:
a. **Tödürge:** Tödürge gölünün kuzeydoğusunda bulunan ve "Topraklık" denilen bir araziden çıkan özel topraktan yapılan her boy ve tipteki çanak, çömlek, küp, testi, ibrik, gicik süzek vb. bir zamanlar köyde tüm ailelerin geçim kaynağı idi. Hemen her evde imalat/üretim yapılırdı. Hanımların yaptığı bu el sanatları nesilden nesile aktarılarak yakın zamanlara kadar devam etmiştir. Bu sanatın son nesilden ustaları hayatta olmalarına rağmen Tödürge'de artık testi yapılmamaktadır. "**Gurk**" denilen el yapımı basit döner tezgahlarda yapılan kaplar "**Turz"** denilen büyük yığınlar halinde dıştan tezek ve gübre ile kaplanarak yakılır ve pişirilirdi. Kamer Ün, Dudu Yiğit, Dudu Altıkulaç gibi ustalar akla ilk gelenlerdi.[7]
b. **Sivas:** Sivas'ta Kızılırmak üstündeki Eğriköprü civarındaki Purutçular t**uğla**, günümüzde Ata Sanayi olarak bilinen bölgede toplananlar ise **küp, pöhrenk** imalatı yaparlardı. Halen purutçuluk yapan **Bekir Çömlekçioğlu'nun** ağabeyi Osman Zeki ile Seyit Meralli, onun oğlu Hasan Meralli ile Ömer ve Bekir Özdemir kardeşler son dönemde küp ve çanak- çömlek imalatı yapan ustalardan bazılarıdır. Günümüzde(2006) ise Purutçu Bekir(Çömlekçioğlu) Usta tek kalmıştır. Bekir Usta'ya göre basit bir meslek olan purutçulukta hüner göstermek için toprağın dilinden anlamak ve bu işe gönül vermek, çamurla yoğrulmak, yaparken onunla şekillenmek, fırında onu pişirmek gereklidir.

Bekir Usta'nın çömlek fırını Eğri köprü'yü geçtikten sonraki "Uyuz Gölü" denilen bölgede ve bir bahçe içindedir.[8]

Çömlek Yapımı:

Toprak yoğrulduktan sonra çamur içindeki toprakları ve taşları ezmek için silindirden geçirilip dinlendirilir. Dinlendirilen çamurdan yapılmak istenen eşyaya göre parça alınır ve tezgah üstünde tekrar yoğrulur. Bu çamura **"küt**" adı verilir. Daha sonra döner tezgahın başına oturularak tezgah ayakla döndürülürken elle buna istenen şekil verilir. Son şekli verilip tabanı iple kesilerek tezgahtan alınır ve kurumaya bırakılır. Kuruduktan sonra gerekiyorsa içi sırlanır. Sır denen şey günümüzün bir tür emaye kaplamasıdır.

Küpler, testiler ve diğer ürünler tabandan başlayarak fırının içine dizilir. Yan delikler çamurla sıvanarak kapatılır. Fırın eskiden kesmükle, günümüzde ise odun talaşıyla yakılmaktadır. Pişirilirken alttan yanan ateşin alevi üstten çıkmalı ve mavi bir renk alana kadar pişirmeye devam edilmelidir. Pişirme işi bittikten sonra ocağın ağzı kapatılır ve soğumaya bırakılır.[9]

Toprak eşyalar:

Güveç: Sebzeli et yemeği, sade et ve yaprak sarması yapılan güveçler tandır üzerinde pişirildiği gibi taş fırınlara da konulunca içindeki yemeği daha lezzetli yapan toprak kaplardır.

Küp: Eski kilerlerin en ağır başlı kapları küplerdi. Peynir, turşu, bulgur, yağ ve hatta kıyma küplerde muhafaza edilirdi. Ayrıca bal, reçel, nişasta ve benzeri gıdaların dolu olduğu küpler, kilerlere dizilirdi. **Cazı küpü** denileni ise içine insan sığacak büyüklükte olanı idi, turşu vurmak için kullanılırdı.[10]

Küpler ustasının zevkini ve estetiğini yansıtan, adeta kişisel özellikler taşıyan eşyalardı. Büyüklükleri değişikti. Kullanıldıkları yere göre kimi yoğurt küpü, kimi turşu küpü, bazen peynir küpü ya da tarlaya, bahçeye azık götürülen çorba ve azık küpü…

Küpler, Divriği kiler kültürünün çok önemli unsurlarından biriydi. Turşudan leblebiye, salçadan keskin olmayan sirkeye kadar bir çok ürünün sağlıklı saklanma kabıydı.

Küplerin koyu kahverengi gövdelerini taşıyan iki kulpu olur. Suyu içine doldurduğunuz zaman, fışır fışır bir ses çıkararak suyu emdiğini duyarsınız. Güneşin altında da olsa küp içine konulan suyu soğutmakla görevlidir. Üstünü tahta bir kapakla örtersiniz. Ve üstüne kalaylı bir maşrapa koyarsınız. Tabii bunlar öyle rasgele konulmaz. Küpün kullanma adabı vardır. Küpün kulpu, küp kapağının kolu ve maşrapanın sapı aynı istikamette, aynı yönde olmalıdır. [11]

İki veya üç teneke su alan bu küpün etrafı daima ıslak olurdu. Su küpünün iyisi , suyu soğuk tutmak için dışına sızdırırdı, bu yüzden ıslak olurdu.

İçi yeşil sırlı olanı daha ziyade peynir veya yoğurt kabı olarak kullanılırdı. Karasakız astarlıları ise genellikle üç beş teneke su alan büyüklükte , üç kuşaklı, dört kulplu olurdu. Turşu küpü olarak kullanılırdı. Bu küplerin her yıl bakımı yapılır, içinin karasakızı gerekiyorsa yenilenirdi. [12]

Günümüzde küpler ya çatı katlarına atıldı ya kırılıp çöpe… Canlarını kurtaran küpler de üzerleri boyanarak, mutfakların dışında ev dekorasyonunda kullanılan bir eşya oldu. [13]

Testiler/destiler: Su taşımaya yarayan , ağzı dar, karnı şişkin toprak kaplara testi denir. Genellikle su küpünün yanında bulunur, sofra zamanı, bardağı ile birlikte sofraya gelirdi. Suları serin tutan testiler çok sıcak zamanlarda bir iple bağlanarak kuyulara sarkıtılırdı. Adeta mis gibi toprak kokan bu suların içimine doyum olmazdı. [14]
Eski Sivas evlerinde, çatının bir yerinde bir testi bulunurdu. Nisan yağmurları bu testinin içine de yağdığı için biriken su, bereket ve uğur düşüncesiyle saklanır, yeri gelince içilirdi.[15]
Aynı uygulamayı Divriği'de de görmekteyiz: "Nisan yağmuru şifalı olarak bilinir. Saç açılıp yedi damla yağmurun yağması sağlanırsa, saçın gürleşeceğine, baş hastalıklarına iyi geleceğine inanılır. **Nisan yağmuru zemzemden sayılır,** şifa niyetine içilir. **Gahlık** denilen oyma taş oluklara, nisan ayında yağan yağmurla biriken su, bir testi ile eve getirilir. Bununla çay, kahve yapılıp içilir. Çocuğu olmayanlara, hastalara, dilek sahiplerine içirilir.[16]

---

[1] Orhan Solak, Küplerimizin Hikayesi, **Hayat Ağacı**, Sayı:6, Yaz/2006, s.38
[2] Adnan Mahiroğulları, **Dünden Bugüne Zara**, Sivas 1999, s. 127
[3] Orhan Solak, Küplerimizin Hikayesi, **Hayat Ağacı**, Sayı:6, Yaz/2006, s.40
[4] Müjgan Üçer, **Sivas Mutfağı,** İstanbul 2006, s.373
[5] Adnan Mahiroğulları, **Dünden Bugüne Zara**, Sivas 1999, s. 127
[6] Orhan Solak, Küplerimizin Hikayesi, **Hayat Ağacı**, Sayı:6, Yaz/2006, s.39
[7] Ali Lafçı, **Sivas Zara Tödürge Köyü Rehberi,** İstanbul 1991, s. 25 ve Müjgan Üçer, **Sivas Mutfağı,** İstanbul 2006, s.373
[8] Orhan Solak, Küplerimizin Hikayesi, **Hayat Ağacı**, Sayı:6, Yaz/2006, s.40
[9] Orhan Solak, Küplerimizin Hikayesi, **Hayat Ağacı**, Sayı:6, Yaz/2006, s.40-41
[10] Müjgan Üçer-Fatma Pekşen, **Divriği'de Mutfak Kültürü**, Sivas 2001, s. 179
[11] . Ahmet Mahir Peşken, **Kainatın Başşehri Divriği,** Sivas 2000, s. 179
[12] Orhan Solak, Küplerimizin Hikayesi, **Hayat Ağacı**, Sayı:6, Yaz/2006, s.38
[13] Müjgan Üçer-Fatma Pekşen, **Divriği'de Mutfak Kültürü**, Sivas 2001, s. 180
[14] Müjgan Üçer-Fatma Pekşen, **Divriği'de Mutfak Kültürü**, Sivas 2001, s . 179
[15] . Müjgan Üçer, **Sivas Mutfağı,** İstanbul 2006, s. 372-373
[16] Müjgan Üçer-Fatma Pekşen, **Divriği'de Mutfak Kültürü**, Sivas 2001, s. 240

Yeşil Direk/Mıhlı Direk Düşeği

Adak yeri Hafik'e bağlı Emre köyündedir. Burası Yunus Emre'nin bir müddet oturup kalmış olduğuna inanılan kapalı bir mekandır; yani düşektir. Düşek, bu yörede kutsal tanınan kişilere ait makam, adak yeri anlamında kullanılmaktadır.

Yörede daha çok “Yeşil Direk” olarak bilinen bu adak yeri, köyün içerisinde bulunmaktadır. Yoldan bir hayli aşağıda, toprak damlı bir köy odası şeklindedir. Yapıda ardıç ağacı, kerpiç ve çay taşı kullanılmıştır.

Yol üzerinde küçük bir giriş yeri(sahanlık) ve bu giriş yerinden sonra başlayan on üç, on dört basamaklı bir iniş yeri vardır. Binanın tavanını dört metreye yaklaşan ardıç direkler tutmaktadır. Bu direklerden bir tanesi kutsaldır. Bu direğe Yunus Emre’nin veya Hızır’ın sırtını verdiğine inanılmaktadır.

Menkıbe: Menkıbeye göre bir tamir sırasında kutsal direk yerinden sökülür ve diğer direklerin yanına bırakılır. Fakat, sabahleyin inşaat yerine gelenler, kutsal direğin eski yerine gittiğini, dik olarak desteksiz bir şekilde durduğunu görürler. Diğer direkler ise olduğu gibi durmaktadır.[1]
Menkıbe: Yöre halkının inancına göre Şeyhine kırk yıl hizmet eden Yunus Emre, bir türlü erişemediğini/evliyalık mertebesine ulaşamadığını görünce Hızır’ı aramak için tekkeden kaçıp dağlara, ovalara düşer. Yolu Sivas’a da uğrar. Şimdiki Emre köyünün bulunduğu yere kadar gelir. Çok yorulduğu için bir müddet oturup dinlenir. Daha sonra köyün kıyısından geçmekte olan Bunaz deresi boyunca ilerlemeye başlar. Dere yatağında bir kişi ilerlemektedir. Bu, Hızır’dan başkası değildir. Adım attığı yerlerde ayağının izi kalır. Yunus Emre, Hızır’ın ardından koşar. Bunaz deresinin kaynağında Hızır’a yetişir. Yunusun bir müddet kaldığı ve sırtını verip dinlendiği ağaç ve Bunaz deresinin kaynağı Göz Dede bu olaydan sonra kutsallık kazanır.[2]
Metin Bozkuş’un yakın tarihlerdeki(2000) tespiti şöyledir:

Köy halkının söylediğine göre Yunus Emre, Emre köyüne kadar gelir. Bir müddet bu binada kalır. Bu direklerin bulunduğu yere Yunus Emre’nin uğradığına, bir yazı yazarak “Beni arayan burada bulsun, başı dişi ağrıyan beni burada bulsun” dediğine inanılmaktadır. Burada bulunan iki direkten birisinin Yunus Emre, ötekinin ise Hacı Bektaş Veli tarafından dikildiğine inanılmaktadır.[3]
Yunus Emre, köyde kaldığı süre içerisinde hastalıkların çaresi hakkında bir kitap yazar. Bu kitabın 1970’li yıllara kadar köyde olduğu, daha sonra kaybolduğu söylenmektedir.[4]
Halk uygulaması: Buraya deliler, birden bire delirenler, saralılar, felçliler getirilir. Ayrıca baş ağrısı çekenler, yüzü şişenler ve çocuk sahibi olmak isteyenler de gelirler. Gelirken yanlarında birkaç mum ve hiç kullanılmamış çivi getirirler. Hastalar kutsal direğin dibine yatırılır. Bunların adına mum yakılır, adak direğine taze çivi çakılır. Çivi çakılırken:
-Benim derdim de bu direğe çivi gibi çakılsın, denilir.

Orada bulunanlar da:

-Mıhlı Direk yoldaşın olsun, derler. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar saçlarından kopardıkları birkaç teli çiviye bağlarlar.

Adak yerinin dekorunu yerine getiren ağaç direklerin üzerlerinde binlerce çivi vardır. Bu direkler al-yeşil ipeklilerle örtülmüştür. Adak yerinde her hangi bir kabir bulunmamaktadır.[5]

[1] Kutlu Özen, *Hafik Emre Köyündeki Yunus Emre Düşeği*, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları, 1991/1**, Ankara 1991, s.55
[2] Kutlu Özen**, Hafik Emre Köyündeki** … s.54.
[3] Dr. Metin Bozkuş, **Sivas Yöresinde Alevilik**, Sivas 2000, s.253
[4] Filiz Çil, MYO Makine Bölümü.
[5] Kutlu Özen**, Hafik Emre Köyündeki**…,s.55

Seyit Ali Dede

Türbesi İmranlı ilçesinin Karacaören bucağına bağlı Sarıçubuk(Bahadum) köyündedir.

Bu Anadolu ereninin hayatı hakkında tarihi bilgiye sahip değiliz.

Efsane: Efsaneye göre Seyit Ali Dede'nin geyikleri varmış. Her gün sabahleyin ormana gider, geyikleri sağar, evine helkelerle süt getirirmiş. Hanımı da sütlerin nereden geldiğini hiç merak etmezmiş.

Köylüler koyunu, ineği olmayan Seyit Ali Dede'nin evine süt getirmesini iyi karşılamamışlar. Dedenin hanımına bu sütlerin nereden geldiğini, sormuşlar. O da bilmediğini söylemiş. Köylüler, Seyit Ali Dede'yi hırsızlıkla suçlamışlar. Demek ki bizim koyunlarımızı sağıyor, demişler.

Kadın, akşam olunca suçlamaları Seyit Ali Dede'ye söylemiş. Dede de hanımına:

-Dağdaki geyikleri sağıyorum, onların sütünü getiriyorum, demiş.

Fakat hanımı inanmamış. Akşam yatağa yatınca Dede'nin gömleğini kendi gömleğine düğmelemiş. Sabaha doğru Dede yatağından kalkmış, bir kuş gibi demir parmaklı pencereden süzülerek gitmiş.Kadın, Dedenin pencereden çıkıp gitmesine hayret etmiş…

Seyit Ali Dede, sırrını öğrenen hanımına kızmış:

-Gözün kör olsun, demiş.

Kadının gözleri anında kör olmuş.

Seyit Ali Dede, ertesi gün sağdığı geyikleri köye getirmiş. Koyunların sağım yerinde, geyiklerini sağmaya başlamış. Sağdığı sütleri helkelere doldurmaya başlamış. Köylüler dedenin kerametini görünce, yaptıklarına pişman olmuşlar, dededen özür dilemişler.

Dede, yedi yıl daha geyiklerini sağmış. Ölümüne yakın, eşini yanına çağırmış, tekrar gözlerini açmış. Köylülerden helallık alıp, Hakk'a yürümüş.

İnanışa göre o günden sonra her cuma akşamı dağdan üç geyik iner, dedenin mezarındaki kurumuş otları ayaklarıyla temizleyip, ziyaret yerini terk ederlermiş. Geyikler diz çöküp dedenin mezarına niyaz ederlermiş. Kaynak şahısların ifadesine göre bugün de geyikler dedeye niyaz için dağdan iniyorlarmış.[1]

---

[1] Kutlu Özen, *Sivas ve Divriği Yöresinde Geyik Motifine Bağlı İnançlar, Adak Yerleri, Efsaneler,* **Erciyes,** Sayı: 190, Ekim 1993, s.14-15

Harami Deresi Efsanesi

Efsane: Koyulhisar'ın Akpınar isimli bölgesinde bir saray varmış. Bu sarayın Kralı'nın bir kızı bir de yeğeni varmış. Kızının ismi ***Sedef,*** yeğeninin ismi çobanların kahyalığını yaptığından dolayı ***Kahya*** imiş.
Sedef ile Kahya birbirlerini seviyorlarmış. Fakat bu sevgiden Kral'ın haberi yokmuş. Yazları sarayın hayvanları Dumanlıca yaylasına götürülürmüş. Hayvanlar orada iyice otlatılırmış. Yayladaki hayvanlardan sağılan sütler 4-5 km. bir mesafeden boru ile saraya akıtılırmış.

O zamanlarda dağlarda harami denilen vahşi dağ adamları yaşarmış. Bu vahşi dağ adamları bir gün Dumanlıca yaylasını basmışlar. Yayladaki çobanları öldürmüşler. Fakat Kahya'yı rehin almışlar. Kahya, Haramiler'e:

-Bana biraz müsaade edin, biraz kaval çalayım ve iki rekat namaz kılayım, demiş.

(Daha önceleri Kahya, dağların zirvesine çıkıp kaval çalar ve sevdiğine işaretler gönderirmiş. Sedef te sarayın balkonundan görebildiğince Kahya'yı gözler ve Kahya'nın söylediği türküleri ve kavalın sesini dinlermiş.)

Haramiler, Kahya'yı rehin aldıktan sonra keçi kılından örme iplerle sıkı şekilde bağlarlar. Kahya kavalını eline alıp çaldıktan sonra şunları söyler:

Kara kancık kanlar kustu
Kıl bağlar elimi kesti
Haramiler yaylayı bastı
Yetiş emmim kızı Sedef.

Sedef, her zamanki gibi balkona çıkar ve Kahya'nın sözlerini duyar. Derhal babasına haber verir. Kral, atlı askerlerini yaylaya gönderir. Fakat bu sırada Kahya, namazını da kılmıştır. Haramiler, Kahya'yı öldürürler. Askerler yaylaya geldiğinde iş işten geçmiştir. Haramilerin hepsini öldürürler; fakat Kahya'nın ölümüne engel olamazlar.

Sedef, Kahya ile arasındaki aşkı babasına anlatır. Babası da haramilerin öldürüldüğü bu yere "***Harami Deresi***" adını verir. O günden bu yana derenin ismi değişmez, Harami Deresi olarak kalır….[1]

---

[1]M.Ercan İlter derlemesi, Zikri Karakullukçu, MYO Kontrol Sist.

Duman Baba Efsanesi

1. Duman Baba/1:

Koyulhisar'dan çıkıp on iki-on üç kilometre kuzeye doğru ilerleyince Dumanlıca'yla karşılaşılır. Çok sık çam ve köknar ağaçlarının meydana getirdiği ormanlık tepe yaz bahar aylarında burcu burcu kekik kokar. Dumanlıca'da bir de yatır vardır…İsmi: Dumanlı Baba..

Efsane: .Efsanelere göre Duman Baba, 1071 Malazgirt zaferinden sonra buralara kadar uzanan ilk Türk ordusunun kumandanı imiş. Bazılarına göre de İslam ordularının öncü komutanı…

Her yıl haziran başından eylül sonuna kadar bölük bölük kervanlar, arabalar dolusu insan Duman Baba'yı ziyaret ederler; büyük bir zevkle adaklarını yerine getirirler. Yaptıkları dualarda "Allah'ım bana nur topu gibi bir evlat ver, bir oğul ver; asker olup gittiğinde kurbanlar keseyim, dönüp geldiğinde rızan için oruçlar tutayım" derler.Kurbanlar kesilir, pilavlar pişirilir….Fakir fukara, bıkıncaya kadar yer içer…

Halk inanışı: Rus orduları Çardaklı'ya kadar gelir. İşte o günlerde Dumanlıca tepesinden bir nur direklenir, ardı arkası kesilmeyen patlamalar olurdu. Duman Baba darda kalan askerlerimize yardım eder.[1]

1. Duman Baba/2:

Dumanlı Baba yatırı Koyulhisar ilçesinin kuzeyinde adı ile maruf Dumanlıca Tepesi'ndedir. Kayaların üzerinde, etrafı taş duvarlarla çevrili bir yerdedir. 1243 Kösedağ Savaşı'nda Selçuklu ordusu, Moğollara yenilince, geriye çekilen askerlerin kumandanı olan Duman Baba, türbesinin bulunduğu yerde şehit olmuştur.

Halk inanışı: Halk arasında yedi kardeş oldukları söylenir: Kösedağ'da Kösebaba, Kelkit çayı kenarında Dumancak, Şeyhler Mahallesinin mezarlığındaki Ahmet Abdal…..

Duman Baba'ya her yıl yaz aylarında çeşitli köy ve kasabalardan gelen vatandaşlar kurban kesmeye ve dua etmeye gelirler.

Söylenceler: Birinci Cihan Savaşı sırasında, evliyanın bulunduğu tepeden top sesleri geldiğini, tepenin eteğinde ikamet eden Çakıl Çiftliği sahipleri ile ilçenin yaşlı kişileri söylemektedir.
*Söylenceler: "*Bir yaz günü kayınpederim, kayınvalidem, ben ve eşim Duman Baba evliyasına kurban kesmeye gittik. Kurbanı kestik. Kadınlar etli pilav hazırlarken biz erkekler bir çam ağacının dibine oturduk. Hava çok güzel ve bulutsuzdu. Aniden gökten öylesine uçak gürültüleri geldi ki, kulaklarımızı patlatan bu sesten kurtulmak için ellerimizle kulaklarımızı kapatarak başımızı kollarımızın arasına alıp yere yattık. Ömrümde böyle korkunç bir ses görmedim. Ses, beş dakika kadar devam etti. Yere kapanmış vaziyette kolumun altından etrafı gözetlemeye çalışıyordum; o ses küçük bir toz bulutu şeklinde evliyanın ihata duvarının içerisine girdi ve ses de kesildi." *(*Turhan Arslan'ın tespitleri)
Söylenceler: "Bir gece eşeğimiz akşam eve gelmedi. Babam, yatsı namazı sıralarında beni aramaya gönderdi. Köyün üzerinde, Duman Baba Tepesi tarafına doğru yürürken aniden önüme sakallı bir ihtiyar çıktı. Ben çok korktum. Bana ''Korkma….Cebinden defter ve kalemini çıkar" dedi. Ben de küçük not defterimle kalemimi çıkardım. Bana, 'Yaz!…' dedi:
-Zina yapma, yalan söyleme, dedikodu yapma, haram yeme, bu sözlerime uy; korkma… Benim Duman Baba olduğumu unutma…

Bunları dedikten sonra kayboldu. "

Cumhuriyet'in ilk yıllarında İlçe Müftüsü Hıfzı Hoca öncülüğünde Duman Baba'ya yağmur duasına giden Koyulhisarlılar, Ayran Pınarı mevkiinde iki yaşlı insana rastlarlar. Kafileye onlar da katılır. Duman Baba da dualar edilir. Kurbanlar kesilir, yemekler hazırlanırken, yolda onlara iltihak eden yaşlı zatın birisi eline ibriği alarak ormana gider. Aradan çok zaman geçmesine rağmen adam gelmez. Millet onu aramaya koyulur. Bulamazlar, yemekler hazır ama onun gelmesini beklerler. Aradan iki saat geçtikten sonra adam elinde ibrikle görünür.

-Baba, neredeydin, diye sorduklarında:

-Efendiler, bu tepenin üstü şehit mezarıyla dolu…Şu yukardaki köyün yanına gitmek zorunda kaldım, der.

Yemekten sonra da rahmet yağmaya başladığından, bizimkiler sevine dursunlar, yaşlı adamların ikisi de kaybolurlar. Bunlar belki de ilçe halkının devamlı ziyarette bulunduğu, gittiği yer için mesajda bulundular. Etrafın kirletilmemesini istediler.[2](Cevat Fırat'ın anlattıkları)
***1. Duman Baba /3*:**
Duman Baba'nın mezarı, Koyulhisar'a bağlı Dumanlıca'da bulunmaktadır. Dumanlıca adak yeri olarak her sene Temmuz-Ağustos aylarında ziyaret edilir. Adaklar kesilir ve dualar edilir. Duman Baba hürmetine Allah'tan yardım istenir.

Fakat bazı cahil insanlar var. Bunlar Duman Baba'yı Tanrı gibi görmekten ve ondan yardım istemekten çekinmezler. Bazıları da bunların ikisini de yapmazlar, karınlarını doyurmak için gelirler.[3]

---

[1] Mehmet İpsileli, *Duman Baba*, **Sivas Folkloru**, Sayı: 57, Ekim 1977, s.22
[2] M.Buket Helva, MYO İşletmecilik Bölümü.
[3] M.Ercan İlter Derlemesi, Zikri Karakullukçu

Uçuk Mağara

Uçuk Mağara, Kangal ilçesine bağlı Yeniköydedir.

*Efsane:*Efsaneye göre çok eskiden Türklerle Hıristiyanlar birlikte yaşarlarmış. O zamanlar bu köy çok büyük bir yerleşim yeri imiş. Bu köyde pazar kurulur, kayalık yerler oyularak ev haline getirilirmiş.
O köyün ağası da çok büyük bir mağarada yaşarmış. Ağanın mağarası oldukça yüksek bir yerde imiş. Diğer evler derenin kenarındaymış.

Ağanın oğlu çok hayırsız bir evlatmış. Babası üzüntüden ölmüş. Oğlu da babasının malını har vurup harman savurmuş. Bu adam ailesine acı çektirdiği gibi; köylünün de başına bela olmuş. Ağanın zulmünden halk isyan edecek olmuş. Ağa, köylünün tarlasını, bahçesini, hayvanlarını ellerinden zorla almış.

İnsanların eli kolu bağlı, bu belayı yok edecek güçleri de yok. Sadece beddua eder olmuşlar.

-Umarız, senin de elin ayağın tutmaz olur, bize ettiklerini bir bir çekersin. Evin, eşiğin başına tepsin, taş kesilesin…Çocuklarının gününü görmeyesin, yurdun yuvan dağılsın…

Halk böyle bedduayla, ıstırapla gün geçire dursun; nihayet ahları tutmuş.

Köyde büyük bir zelzele olmuş. O acımasız adam ettiklerini çekmiş. Köydeki hiçbir ev yıkılmadığı halde onun yaşadığı mağara yerle bir olmuş. Ağılı, ahırı, hayvanları telef olmuş.

Ağa, yaptıklarına bin pişman, karısı ve çocuğuyla karşı dağın tepesinde olan bitenleri seyrederken taş kesilmiş.

Bugün kucağında bir çocukla bir kadın, 15-20 metre ötesinde eli çenesinde bağdaş kurup oturmuş vaziyette bir erkek heykeli kayalardan oluşmuş; hiç zarar görmemiş bir şekilde

durmaktadır. Ağa’nın mağarası depremde uçtuğu için, köylüler bu mağaraya Uçuk Mağara demişlerdir.[1]

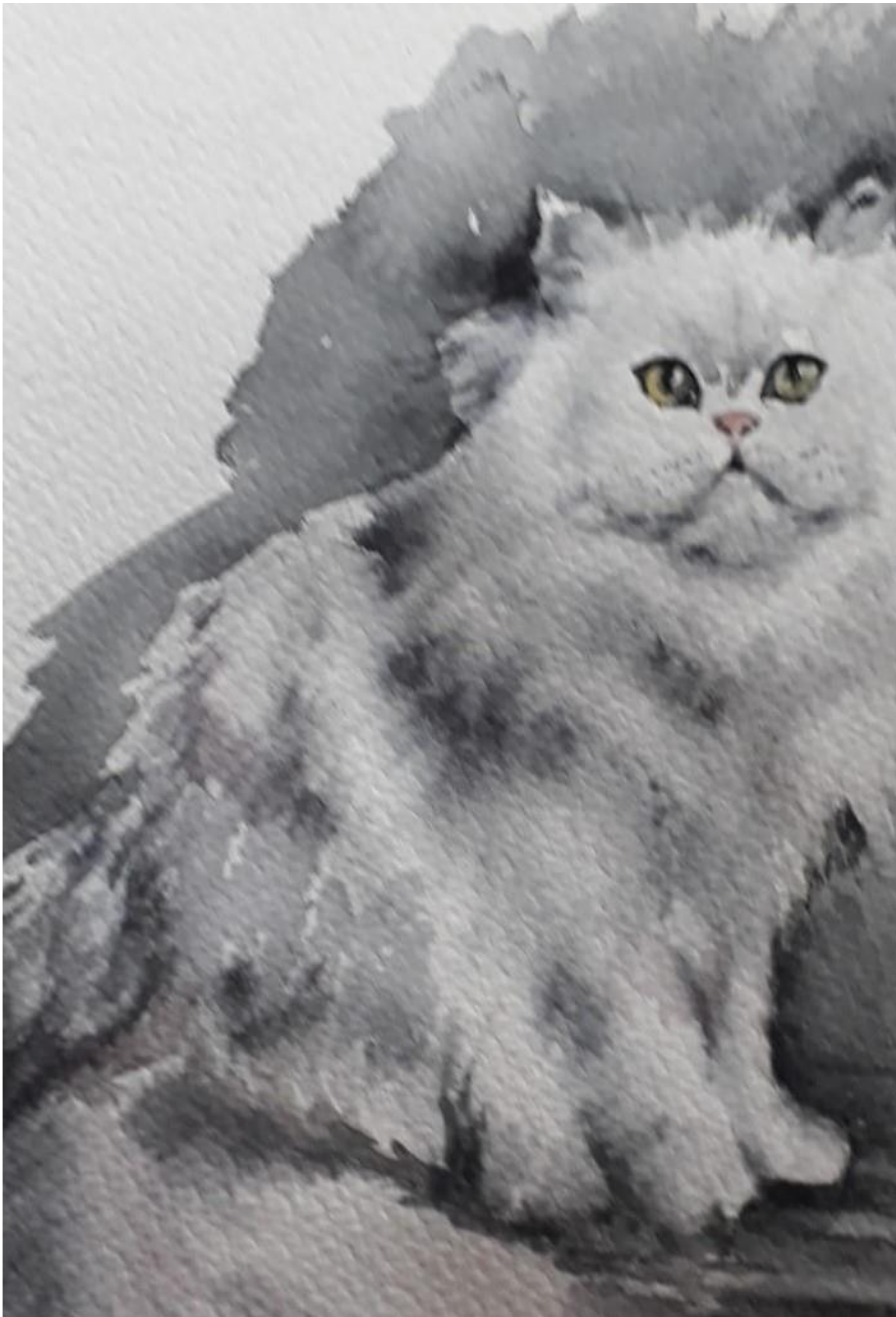
---

[1] Ayşe Çakmak, MYO, İnşaat Böl.

Divriği Kedileri

11 KASIM 2021KUTLU ÖZEN
Fatma PEKŞEN-Kutlu ÖZEN

Evliya Çelebi'den bu yana 'Divriği Kedisi/Kedileri' üzerinde duran olmadı. Daha çok Ankara Kedisi, Van Kedisi üzerinde duruldu. Halbuki Evliya Çelebi 1640-1650'li yıllarda Erdebil vilayetinde satılan Divriği kedilerinden bahsediyordu. Yine aynı yıllarda Trabzon ve Sinop kedilerinden de bahsetmekteydi. Henüz o tarihlerde Ankara ve Van kedileri Evliya Çelebi'nin dikkatini çekmemişti. Benim çocukluğumda her evin fare tutan cins kedileri vardı. Hiç unutmam ortaokul yıllarımda (1951-1955) Divriği Halk Kitaplığı Müdürü olan Süruri dayı kedi meraklısıydı. Bizden çok sevimli kedi yavruları getirmemizi isterdi. Biz de kitap okuma karşılığında kedi yavruları getirirdik. Sevimli kediler kitap dolapları arasında miyavlayarak gezerlerdi Dayı ölünce kedilere sahip çıkan olmadı. Onlar da birer ikişer dükkanların arasına dağıldılar.

Evliya Çelebinin bahsettiği kediler daha çok sarı, kahverengi, siyah, portakal rengi tüylere sahipti. Divriği kedilerinde bazen bu renklerin üçü bir arada bulunur. Bazen de süt beyazı veya siyah olmak üzere tek renk hakimdir.

Biz bu yazımızı nesilleri gittikçe tükenen Divriği kedilerini tanıtmak için yazdık

Bugün dünyaca ünlü **Kangal köpekleri** de yirmi yıl öncesine kadar yöresel olarak tanınıyordu. Eğer bir veteriner hekim Kangal köpeklerini tanıtmasaydı kimsenin dikkatin çekmeyecekti. Divriği kedileri de aynı durumdadır. Divriği'nin zengin kültürü içinde Divriği kedilerinin de ayrı bir yeri vardır.

Evliya Çelebi'nin anlattıkları

" Rum- Arap ve Acem ülkelerinde bu Divriği'deki kediler kadar nazlı sevimli, avcı, edepli kedi bulunmaz. Gerçi Mısır elvahının, Trabzon'un ve Sinop şehirlerinin kedileri de meşhurdur amma bu Divriği'de yağlı, iri, samur gibi parlak postlu renkli kediler yetişir. Hatta **Acem(İran)** ülkesinde[1] Erdebil vilayetine hediye götürülerek orda tellallar kafes içinde başlarında gezdirip büyük pazar yerlerinde ve bedestanda "bir tomuş, iki tomuş diye satarlar. Dellalların ne şekilde bağırıp bir takım kendilerine has sözler söylediklerini "Erdebil" seyahatimizde yazmıştık.

Amma Divriği kadılarının müflis olanları gayet hasistir. Senede kırk-elli adet kediyi insafsızca öldürerek dabaklatıp kış için kürk yaptırıp giyerler. Rusya'nın **sincap kürkünden asla fark edilemeyin kırmızı renkli bir kürk olur. [2]**

Bu Erdebil'de kedi yaşamadığından faresi çoktur. **Erdebi**l halkının elbiseleri fare derdinden parça parça olmuştur. Onun için bu şehirde kedi para ile satılır. Ayrıca kedi tellalı vardır. Kafes içine koyup, alıp satarlar. Bilhassa Divriği kedisi burada çok değerli olup yüz kuruşa satıldığını gördüm. Amma yine yaşamaz. Dellalları(tellalları) kedi sattıkları vakit şu tasarlama beyitleri yüksek sesle söylerler:

Ey talibler merabe
Senuretün sayyade
Müeddebe ve herrabe
Munise ve tarabe
Suraka değil gamhare

Fareye vermez çare

Daha bir çok görülecek şeyleri vardır ama yazmaktan vazgeçildi… [3]

Günümüzdeki Divriği Kedileri

a. **Kedilere takılan adlar:** Mestan, Meliki,Maviş, Minnoş,Boncuk, Hanım, Yumak…Bunların dışında herhangi bir ünlünün, sporcunun adı da verilir. Ayrıca "Aysun, Yıldız…gibi bayan adları da verilir.

Sarı renkli ve iri olanlarına 'sarman', Siyah benekli ve çizgileri gri olanlarına 'tekir' denilir.

b.**Cins Kedi:** Eğer eve kedi alınacaksa soyu sopu (Meliki, Tekir, Sarman) araştırılıp ağzının içinde mührü olup olmadığı kontrolden geçip , anasında babasında hırsızlık olup olmadığına dikkat edilir.Hatta yıllarca önce bir akraba evine cins kedi olarak verilenlerden bir tanesi "Bizim evin torunu o; aslı belli, nesli belli" diye rica minnet ama gönül rahatlığı ile istenebilir. (Pekşen)

Kilerlerin sadık bekçiliği görevini gönül rahatlığıyla yapan bu sevimli hayvanların cins yavrularını isteyen aileye verme işine 'kedinin gelin edilmesi' denilmektedir.(Divriği'de Mutfak Kültürü)

Bu arada eve öyle sırmalı tahtırevanla getirildikten sonra , köşe minderlerinin üstünde istirahata çekilen , farelerin tavan aralarında , yük dolaplarında köşe kapmaca oynamalarına izin verilen kedilere hiç de hoş bakılmaz. Kedi dediğin cevval olmalı, kulağı kirişte olup en ufak çıtırtıda avının üstüne atılabilmelidir.(Pekşen)

Hadis: Divriği yöresinde kedilerle ilgili şöyle bir hadis anlatılır. " Meliki" denilen siyahlı grili bir kedi cinsini beslemenin sevap olduğuna inanılır. Bu kedi cinsinin Hz.Peygamber'in dizinin dibinde uyuduğu ve onun tarafından sevildiği hatta uyandırmaya kıyamadığı için eteğini keserek namaza kalktığı söylenir.

Avcı kedinin bulunduğu evde karafatma, hamam böceği, örümcek, …türü haşere, hele hele yaz aylarının korkulu rüyası akrep bulunmaz. Komşu evlerin tavuklarını, cücüklerini bahçeye sokmaz; Siniye sofraya yanaşmaz. (Hacı Veli Karşıt, Pekşen derlemesi).

Kedilerin dışarı ihtiyacı olunca kapı dibinde miyavlamasına bakılarak kapı açılır; geri geldiğinde de kapıya sürtünmesi, tırnaklayarak miyavlaması hissedilince içeri alınır.

c. Kedilerin davranışları: Kışın soba dibinde güzellik uykusuna yatan; uyandıktan sonra ön patisini üç kere aşırarak yalanan kedinin bu hareketi misafir geleceğine yorumlanır. Kedinin pıskırması da misafire yorulur. Yine küçük çocukların bacağının arasından bakması, yürüyen çocukların sürünmesi; ocaktaki odunların hırıltılı bir ses çıkararak yanması, çaydan çıkan iri çöpün bardakta yüzmesi…misafir geleceğine işaret eder.

" Bizim kedimiz dişi idi. Meliki denilen kırçıl renkli, ince yollu, tüyü az olup dökülmediği için makbul sayılan cinstendi. Doğuracağı zaman millet sıraya girerdi. 'Aman n'olursuz, bize bi tane yovru veresiz. Sizinkisi çok cins hayvan'…

Bizimkisinin adı yoktu. Babam 'Gel gızı…Gel gızı' derdi. O da yanına gelirdi. Gızı, kızım, anlamındaydı. Avcıydı. Eğer kilerden bir çıtırtı duyarsa oraya siner, şurada yemeğe soğusa bile oradaki çıtırtının sebebini anlamadan, o sıçanı yakalamadan içeri gelmezdi.

Güz gelip de kızılcıklar oldu muydu, ayazdaki kızılcık ağacımızın yanıbaşında bulunan ayva ağacının dalına siner, gelen kuşları takip ederdi. Eğer olmuş kızılcıkları yemeye yeltenen bir serçe olursa onu kapardı. Hem karının doyurmuş, hem de kızılcıkları kurtarmış… Birinde serçe ile birlikte gölün içine(su birikintisi) düşmüştü.

Eğer yağmur yağdıysa, ayazdaki taşlara basarak narin adımlarla yürürdü. Elin pisikleri(kedileri) gibi soba kurumuna bulanmaz, pöhrenklerin içinden geçip kara çamura bulanmazdı.

d. Kedi toprağı: Kediler kış aylarında dışarı çıkmazlardı. Bunlar için evin bir tarafında kedi toprağı hazırlanırdı. Evin köşesindeki çukura ölük(killi toprak) konulurdu. Kedi de ihtiyacını burada görür: evin içini ıslatmazdı, kirletmezdi. Evin hanımları kedi yavrularını buraya alıştırırlardı. Cins kediler asla bu yeri şaşırmaz.
Evin içinde kedi toprağı denilen yere burnu sürtülerek tuvalet alışkanlığı sağlanan hayvan, kapı arkasında mırıldanarak tuvalet ihtiyacını belirtir. Kedi toprağı zaman zaman değiştirilerek yenisi konur. Yavru ve yetişkin kediler bu toprağın dışında bir yere pislik etmezler. Kedi toprağı çocuk ve loğusa için lazım olan, killi bir topraktır. Bu topraklar Divriği'de ölüklük denilen yerlerden temin olunur. Bu işi meslek edinen öllükçüler vardı. Dıngıl Bekir bu işin uzmanıydı. Eşeği ile öllüklüğa gider, çuvalına doldurduğu ince ölükleri teneke hesabı satardı. Benim Divriği'deki öğrencilik yıllarımda (1946-1956)Bekir Ağa orta yaşlı bir adamdı.

Benim en küçük çocuğum Divriği'den Sivas'a gelince(1965) öllük bulmakta bayağı zorlandık. Sivas'ta da bu işi meslek edinen höllükçüler/öllükçüler vardı. Zaman zaman "Öllüga…" diye bağırarak dolaşırlardı.Kadınlar bunlardan ölük alırlardı.

e. Pisik deliği: Evin dış kapısının yanında küçük,yuvarlak, bir kedinin geçebileceği büyüklükte hazırlanan bir delik bulunurdu. Kediler bu delikten çıkarak gezinirlerdi. Pisik deliği hayvana verilen değerin bir göstergesidir.
Evi müsait olmayanlar, ahır, samanlık gibi yerlere bu deliklerden koyarlar. Akşam olup kedi içeri girdikten sonra bu delik eski minder, çul çaput gibi şeylerle kapatılır.Tilki, sansar gibi kümes hayvanları zarar görmesin diye. Hatta akşam otururken ev ahalisi birbirine bu durumu sorar: "Pisiğin deliği kapandı mı, ahır samanlık kapısı kilitlendi mi?.." diye.

f. Kedi çanağı: Kedilere ait özel tabağa/çanağa kedi çanağı denir. Bu bakırcılar tarafından yapılmış olan özel bir eşya olduğu gibi peynir tabağı/mahledür(küçük tabak) gibi bir tabak da olabilir. Bu tabağa bir daha yemek konulup yenmez. Bu tabak kedilere aittir. Kedinin su içtiği tas da insanlar tarafından kullanılmaz. Kedinin suya, yemeğe ağzının değmemesine dikkat edilir. Özellikle çocukların oynaşmasına, ağzını burnunu öpmesine izin verilmez.

Kedilerin yemeği: Evin artan yemekleri; ciğerin/etin artık kısımları verilir.

g Hırsız kedi: Önüne konulanı yemeyen, yalana yalana karnı şişmiş vaziyette eve gelince bir suç işlediği anlaşılan kediye hırsız kedi denir.

Buz dolabı olmadığı dönemlerde "süt selesi" altına gizlenen yemeklere hırsızlama dalan kedinin vay haline. … Evin hatununca/hanımınca "Seleyi devirmiş, tırhıdı yalamış. Kulaklı sahanın dolusu tırhıdı kaldırdım yunduya döktüm: demesi o akşamın hararetli konusu olmaya namzettir artık.(Pekşen)

Çocukluğumdan hatırlarım. Yan komşumuzun oldukça büyük, hırsız bir kedisi vardı. Azıtsan azıtılmaz. Dövmeye kalksan dövülmez. Her gün bir evden "…gilin kedi/pisik cücükleri kaçırdı" yahut "peynire battı" gibi sesler gelirdi. Rahmetli annem "…gilin kedi gene bir yar yıktı…" derdi. Çok yaşlı olan bu kedi ölüp gitti de mahalleli kurtuldu.

h. Kedilerin gırnova gelmesi: Kediler normal yaşantılarında 'miyav', Mart ayı gelince gırnov' diye seslenirler.Kedilerin evden kaçıp damlarda duvar üstlerinde, saçak uçlarında gezmesine 'gırnova gitti' denilir. İşte o zamanda Divriği tabiriyle 'elleri yüzleri belürsüz' gelirler. Tüyleri sim siyah, çamura belenmiş, yüzleri çizilmiş bir halde eve dönerler.

ı. Kedi/pisik yavrusu(yovrusu) : Bu evcil hayvanlar beş altı tane yavru meydana getirirler. Bazı sokak kedileri de doğurma zamanı gelince müsait buldukları ahır, samanlık, çatı gibi yerlere birkaç gün öncesinden gizlice yerleşip orada doğururlar. Yanına yaklaşanı pofurtulu sesler çıkartıp kovarak yanlarından uzaklaştıran bu sahipsiz kedilere loğusa zamanlarında mahelle halkı bakar, karınlarını doyururlar buna rağmen bu yavrulardan bir ikisi hayatta kalır. Kimisini karga kapar, kimisini yabanıi Bazen da bu yavrular erkek kediler tarafından yenilir.

i Kedilerin çağrılması: Divriği'de kediye pisik denir, Kediler "pis, pis ,pis…"ya da "Gel pisi pisi…", "Güpüs, güpüs, güpüs..diye çağırılır. Bir suç işlediği zaman "Pişt…" diye kovulur.

k. Kedinin azıtılması: Mahallenin küçük çocukları kedinin/kedilerin azıtılması işleminde kullanılırdı. Kediler evin büyükleri tarafından bir torbaya konulur ve çocuklardan mahallenin uzağına bırakılması istenirdi. Kediler çok kasap dükkanlarının önüne bırakılırdı. Yine kasabanın dışındaki hayvan kesim yerleri de/salakhane kedilerin azıtılma mahalleriydi. Çoğu zaman da yakın köylere bırakılırdı. Kedilerin yük vagonlarına bırakıldığı da olurdu. Bunlar Çetinkaya ya da Erzincan istikametine yolcu edilirdi. Çetinkaya istasyonuna azıttığımız kedi bir ay sonra evimize gelmişti.

Azıtılan kedilerin yıldızlara bakarak yolunu bulacağına inanılır.

Eğer kedi çoksa, azıtmak icap ediyorsa , gözü açılmadan bir torbaya konulup kır bir yere götürülüp bırakılır. Karga kuş halletsin diye.

Kedi yaşlanınca azıtılmaz. Yaşlı kedinin azıtılmasına hoş bakılmaz. Uygun bir köşede öldüğü güne kadar bakılıp beslenir. Komşumuzun sarı, koyu kahverengi ve beyaz renkli kedisi yıllarca o şekilde yaşamıştır. Yaşlı kedilerin azıtıldığı takdirde evdekilere beddue edeciği inancı mevcuttur.

k. Kedilerin çümdürülmesi: Kediler de senede bir iki kere çümdürülür. Teşine ılık su konulup sabunla yıkanır. Kedi yıkayanların elini kolunu cırmalar.

l. **Kedilerin Süslenmesi:** Kadınlar kedi yavrularına ve kedilere bir takım süslemeler yaparlar. Kedinin boynunun arka kısmına ; yani dille yalayamayacağı yere kına vurup ; kulaklarına püskülden küpe takarlar. Püskül daha çok yavru kedilere takılır. Püskülün ucunda mavi boncuk bulunmaktadır.

"Hatta kimi çok titiz kadınlarca da bal mumu eritilmiş ceviz kabuğunun içine kedinin patilerinin sokulup dondurulduğu tık tıkır gezen bu kedilerin ayağının/ceviz kabuğu ayakkabısının sık sık silinerek temizlik sağlandığı söylenmektedir. (Pekşen)

i.Kedi menekşesi: Divriği bahçelerindeki minik mavi çiçekli bir bitkinin adı 'kedi menekşesi' dir.Kediler ot yerlerse, başlarının ağrıdığına yorulur.

Kedinin ölümü: Evin kedisi öldüğünde 'Evin emektarıydı' denilerek kefenlenip gömülür. Kimilerinden de 'Pisik ölünce başı kefenlenip öyle gömülür' denildiğini işittim(Fatma Peşken).

Kedilere dair hatıralar: Kedilerin –daha çok yavru kedilerin- topla oynaması sadece kediyi değil; evdekileri de eğlendirmektedir. 'Eskiden kalaycı dükkanı yıkıldıktan sonra bakkaliye dükkanı ve marangozluk gibi işler deneyen Büyükbabam Besnili Veysel Usta'nın tahtadan yaptığı bir top vardı. Ucundaki çiviye ip bağlar, onu da anneannemin yattığı karyolanın demirine bağlardı. Anneannemin kedisi Movuş(Maviş) o tahta topla oynar, sürekli hasta olan sahibini canlandırırdı.'

Kedilerle ilgili masallar/söylenceler:

Zurnacı Başı: "Divriği'de hamamcılık yapan bir kişi varmış, Bu adamın da sim siyah bir kedisi varmış. Hamamcı bir gün hamamın kubbesinden bakarken siyah kedinin zurna çalarak hamamın içinde dolaştığını görmüş. Zaten siyah kedi akşam gider, sabahleyin dönermiş.

Siyah kedi sabah olunca evine dönmüş. Ev sahibi, sabahleyin kedinin eve geldiğini görünce " Hoş geldin zurnacı başı " demiş: ama bu lafı söyledikten sonra siyah kedi bir daha eve gelmemiş. "(Fatma Tugut/Divriği)

Kedinin yemek yemesi: Kedi inanışa göre gözünü yumarak yemek yermiş. Yani verilene şükretmezmiş. Güya köpek dermiş ki "Sen sıcak evin içinde oturuyorsun, inkar ediyorsun, ben dışarıdayım ve inkarcı değilim. Yemek, kedinin çanağına konulurken besmele çekilir "Yer gök şahidim olsun!…" denilir. Köpeğe söylenmeyen bu söz ile ev sahibi yeri göğü kendisine şahit tutar.

Kedi ile Köpek Efsanesi: Kedi ile köpek bir araya geldiklerinde aralarında şöyle bir konuşma geçmiş; kedi:-Ev halkının hepsinin gözü kör olsa da evde ne var ne yok hepsini yesem,demiş.

Bu konuşmaya içerleyen köpek:

-Ev halkı çok kalabalık olsa, her biri bana bir ekmek verse de yesem, demiş.

Bu olaydan anlaşıldığı gibi kedi daima nankör, köpek ise sadık olmuş.[4]

Kedi –Köpek Geçimsizliği: Kedi ile köpek arasındaki geçimsizliğin sebebini halkımız bir efsaneyle açıklamaya çalışmıştır.
Ahirette, hesaplaşma günü geldiğinde kimin kimde hakkı varsa alacaktır. Bu durum sadece insanlar için değil, hayvanlar için de geçerlidir. Hayvanlar, dünyada sahipleri veya başkaları tarafından zulme uğramışlarsa, haklarını aldıktan sonra tekrar toprak olacaklardır.

Aşağıdaki efsanede kedilere, "kör pisik" veya "nankör hayvan",köpeklere "sadık dost" denilmesinin izahı da olabilmektedir.

Sorguya çekilen bir adamdan bütün hak sahipleri gelip haklarını aldıkları zaman, bir kedi ortaya çıkarak:

-Bu adam dünyadayken benim sahibimdi. Bana hiçbir zaman iyi davranmadı; yemek vermedi. O zaman ağzım dilim yoktu, derdimi anlatamadım; şimdi hakkımı almak istiyorum; gereken cezayı verin, diyecektir.

Bu sırada bir köpek çıkarak:

-Hadi oradan sen de kör pisik(kedi)! Bu adam dünyada iken benim sahibimdi. Yedi kapı dışında olduğum halde beni aç bırakmadı. Sevgisini ve merhametini benden esirgemedi de evin içinde olduğun halde seni mi aç bıraktı?… diyerek kovalayacaktır.

Yukarıdaki efsaneye dayanarak halkımız, dünyadaki kedi-köpek geçimsizliğini bir nevi erken hesaplaşma olarak görmektedir.[5]

---

[1] Günümüzde Irak toprakları içerisindedir.
[2] Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Üç Dal Neşriyat, Cilt: 3-4, S.168
[3] Evliya Çelebi, Üçdal Neşriyat, C:.1-2, s. 594
[4] Kadir Pürlü, *Sivas İlbeyli Yöresinden Derlenen Efsaneler,* **Revak,/98,** s *.51*
[5] Zekeriya Metin, **Şarkışla Efsaneleri**

DİVRİK KEDİSİ

Divrik Kedisi'ni böyle bilmezdim
Çok meşhurmuş meğer bizim kedimiz
Sıradan kedi der önem vermezdim
Çok meşhurmuş meğer bizim kedimiz

Evde yan geliyor bolca yatıyor
Sokakta gezinip hava atıyor

Diğer kedilere caka satıyor
Çok meşhurmuş meğer bizim kedimiz

Kaplan gibi tüyü var parlak sarı
Gözlerine dersin araba farı
Hem şakacıdır hem biraz uçarı
Çok meşhurmuş meğer bizim kedimiz

Temizler etrafı fare bırakmaz
Yılandan akrepten bile hiç korkmaz
Kızma onurludur yüzüne bakmaz
Çok meşhurmuş meğer bizim kedimiz

Önceden onları tanıyan azmış
Evliya Çelebi görünce yazmış
Ünlenmiş adını tarihe kazmış
Çok meşhurmuş meğer bizim kedimiz

İRADİ der gelin sahip çıkalım
Divrik Kedisi'ni marka yapalım
Onları dünyaya biz tanıtalım
Çok meşhurmuş meğer bizim kedimiz

İRADİ (İsmail Aydoğmuş)

Üç Göz Köprü
(Ulaş Efsanesi)

Ulaş yakınlarında Üçgöz Köprü adı verilen bir köprü ve başında her gece mum yanan bir mezar vardır. Bu köprü ve mezara ait olan efsane halen anlatılmaktadır.

Ulaş yöresinde birbirini seven iki genç vardır. Bu iki genç her gün Üçgöz Köprü'de buluşurlar. Ve bu köprü o günden sonra tüm aşıkların buluşma yeri olur. Oğlan fakir bir ailenin çocuğuyken, kız, ağa kızıdır.

O zamanın törelerine göre bir ağanın kızının kendi dengine verilmesi uygundur. Buna rağmen, ne kız oğlandan, ne de oğlan kızdan vazgeçer.

Oğlunun her geçen gün acısının arttığını gören baba, tüm imkansızlıklara rağmen, ağa evine kız istemeye gider. "Allah'ın emri, Peygamber kavli"yle söze başlayan baba; daha sözünü bitirmeden sille tokat evden kovulur.Bunu duyan oğlan ve kız çok üzülürler.

Oğlan, üzüntüsünden hastalanır. Her geçen gün mum gibi erir; çok geçmeden ölür…. Tek çocuğunun bu acı sonuna çok üzülen baba, oğlunu evinin bahçesine gömer. O günden sonra kız, her gün bu mezarın başına gelerek bir mum yakar. Ve yine efsaneye göre, kız öldükten sonra da her gün ruh halinde gelerek mumları yakmaya devam eder.

Bugün o yörede oğlanın odasının penceresinden bakıldığında, halen ışığın yandığını görenler vardır…..[1]

---

[1] Türkan Zorlu, Eğitim Fak. Sınıf Öğretmenliği

Aşık Veysel'in Maskı (Yüzünün Kalıbı) Nasıl Alındı?…

16 MAYIS 2022KUTLU ÖZEN

Son günlerde Aşık Veysel'in maskı konusu kamu oyunu o kadar meşgul eder oldu ki ister istemez bu makaleyi yazmak zorunda kaldım (1982). İleride Aşık Veysel'i her yönü ile tanıtan bir monografi yazıldığında bu makale kaynak alınsın istedim.

Şunu öncelikle belirteyim ki Aşık Veysel'in maskının alınması bir ekip çalışmasıdır. Bu ekip çalışmasına o yıllarda Atatürk Lisesi Müdürü olan Hocam **Selahattin Aydemir**, Dört Eylül Ortaokulu Resim Öğretmeni **Özdemir Baran,** Resim Öğretmeni **Yusuf Toprak** ve ben katılmıştım.
Benim, Aşık Veysel'in yüzünün kalıbını almam bir rastlantı sonucu olmuştur. Nitekim **Sivas Folkloru Dergisi'**nin Mayıs 1973 tarihli özel sayısında "Veysel'in Köyünde" adlı bir yazım yayınlanmıştı. Ben o yazımda şunları yazmıştım:
"…Hastalığını duyduğum zaman çok üzülmüştüm. Birkaç defa köyüne gitmek, onu ziyaret etmek istedim; fakat nasip olmadı. Öğretmenim Selahattin Aydemir, Resim öğretmeni arkadaşım Özdemir Baran, Veysel'in maskını almak istemişler, bana da uğradılar. Gerekli malzemeleri aldık, yola çıktık. Şarkışla ile Sivrialan köyü arasındaki uzaklık 30 km.'den fazla. Yol çok arızalı. Ancak Kaymakamlığını verdiği jiple gidebildik. Biz köye girerken rüyada gibiydik. Okulun bayrağı yarıya kadar indirilmişti. Köylüler damlarda, duvar diplerinde sessiz ve donuk gözlerle bize bakıyorlardı. Okul kapalı olduğu için öğrenciler sokaklarda siyah önlükleri ile Veysel'in yasına katılmışlardı.

“Veysel’in evi” dediler. Arabadan indik, içeri girmek için oldukça zorluk çektik. Çok kalabalık vardı. Civar köylerden de gelenler olduğunu söylediler. Evin iki odası var. Bizi kapıdan girişte sol kol üzerine düşen odaya aldılar. Oda kapısının hemen karşısında bir sedir ve sedirin sağ köşesinde Veysel’in yatağı vardı. Veysel’in üzerini yatak çarşafı ile örtmüşlerdi. Yorganı katlayıp duvara dayamışlardı. Kapıdan girişte sol kol üzerinde bir sedir daha vardı. Pencere önünde ve sedirin üzerinde ziyaretçiler oturuyordu. Veysel’in yatağının baş tarafında ve köşede iki saz asılıydı. Birisi meydan sazı, diğeri cura idi. Bu köşede ayrıca sağlığında çektirmiş olduğu fotoğraflar vardı. Diğer köşede ise Atatürk’ün büyük boy portresi asılı idi.

Biz odada iken içeriye bir kaç tane yaşlı kadın girdi. Veysel’in yüzündeki örtüyü açtı. Hep birlikte “Uyuyor!…” dediler. Biz de ölünün soğuk yüzünü ilk defa o zaman gördük. Başında her zamanki takkesi vardı.”[1]
Yine aynı yazımda Aşık Veysel’in maskının alınma işlemini birkaç satırla şöyle anlatmıştım:

“ Taziyeden sonra, küçük oğlu **Bahri Şatıroğlu’na** babasının maskını alacağımızı söyledik. Anlayışla karşıladı ve kabul etti. Alçıyı kardık ve yüzüne döktük. Bu sırada yanımıza Aşık **Ali İzzet Özkan** da gelmişti. Kalıp alma işi bittikten sonra Veysel’in ruhuna Fatiha okuduk.” [2]
O zaman bu kadarla yetinmiş; fakat ayrıntıya girmemiştim. Çünkü bu teknik bir konu idi. Ama bu makalemde istemiyerek teknik bir konuya da gireceğim. Artık bu kaçınılmaz durum oldu.

O yıllardaki **Sivas Valisi Sayın Celal Kaya Can**, Aşık Veysel’in ölümünden hemen sonra Selahattin Aydemir Hocamı aramışlar. Hocam da durumu Özdemir Baran’a ve yine resim öğretmeni olan Yusuf Toprak’a duyurmuş. Ben o yılarda Dört Eylül Ortaokulu’nda Türkçe öğretmeni idim.
Sabahın erken saatlarıydı; Selahattin Bey okula geldi. Özdemir Bey’le bir şeyler konuştu. Ben, kendilerine önemli bir şey mi var? diye sorunca:

– Aşık Veysel vefat etmiş, yüzünün maskını almaya gideceğiz, dediler.

Ben de kendilerinden beni de götürmelerini rica ettim. Önce razı olmadılar, sonra peki, dediler. Benden biraz zeytinyağı, bir eski naylon çorap ve bir miktar pamuk ile gazete kağıdı almamı istediler. Eve gidip malzemeleri aldım. Kendileri de hazırlıklı gelmişlerdi. Çimento Fabrikası’na uğrayıp tuğla çamuru da aldık.

Şarkışla’ya öğle üzeri vardık. Bir lokantada öğle yemeği yedikten sonra Şarkışla Kaymakamı’na uğradık. Aşık Veysel’in hanımına ve çocuklarına hitaben yazılmış bir izin yazısı aldık. Köye öğleden sonra varabildik. Aşık Veysel’in cesedinin bulunduğu oda karanlık olduğu için köylülerden lüks lambası istedik. Ayrıca bir de çalışma masası getirttik.

Sayın Hocam Selahattin Aydemir, karşı odada kaldı. Kalıp alma müddetince de bu odadan bize seslenmek suretiyle yardımcı oldu. Selahattin Bey gibi, Özdemir Baran da cenazeden korktuğu için mask alma işi bana düştü.

İlk önce Aşığın kafasındaki takkeyi çıkardım. Sonra naylon çorabı kafasına geçirdim. Kalıp alınacak yerleri açık bırakmak suretiyle geriye kalan bölümlerini çamurla doldurdum. Burnuna pamuk tıkadım; gözlerini ince bir pamuk örtüsüyle kapadım. Bu işlemler bittikten sonra arap sabununu fırçayla yüzüne sürdüm. Ayrıca bazı yerlerine de zeytinyağı sürdüm. Bu işlemler bitince Özdemir Baran'ın kardığı alçıyı Aşığın yüzüne döktüm. Alçı dökme işlemi bitince Selahattin Bey, karşı odadan seslendi:

– Alçı ısınana kadar bekleyiniz!…

Rahmetli Aşık Ali İzzet Özkan, Bahri ve Ahmet Şatıroğlu ve diğer ziyaretçiler yanımızda idiler; bizi merakla izliyorlardı.

Kalıp donunca, benim gücüm yetmediği için köylüleri yardıma çağırdım. Köylüler Aşık Veysel'in yüzünden alçı kalıbı çıkardılar….Bu sırada kalıba Aşığın kaşı, kirpikleri ve bıyıkları yapışmıştı… Çocuklarının bu duruma üzüldükleri belliydi. Yanlış hatırlamıyorsam Bahri Şatıroğlu:

– Baba, hayatında çok eziyet çektin; şimid bile eziyet bitmiyor, dedi.

Köyden 21 Mart 1973 günü saat 16.00'da ayrıldık.
Aradan tam dokuz yıl geçti. Kimse aldığımız kalıbı arayıp sormadı bile. Geçen ay, Sayın Vali **Yardımcısı Rahmi Yaldız Bey'i** ziyaret ettiğimde:
– Sayın Rahmi Bey, gazetelerden okuyup öğrendiğime göre Aşık Veysel'in evi müze haline getirilmiş, biz bundan dokuz yıl önce Aşığın maskını almıştık, Veysel'in maskı müzeye konulursa iyi olur, demiştim. Sayın Rahmi Yaldız da:

– Kalıp kimde?…, diye sorunca:

– Sayın Kültür Müdürü Selahattin Aydemir'den sorunuz; çünkü bu işle o ilgileniyor, demiştim.

Birkaç gün önce(24 Mart 1982) **Sayın Sivas Valisi Şükrü Er'e** verilen, Aşık Veysel Müzesi'ne ve Aşığın mezarına konulan maskın dişi kalıbı bu kalıptır.
Görüldüğü gibi Aşık Veysel'in yüzünün kalıbı bir ekip çalışması sonucu alınmıştır. Bu hizmette herkesin payı vardır.

(Türk Folkloru, Sayı: 40, Kasım 1982, s.10-11)

---

[1] Kutlu Özen,Veysel'in Köyünde**, Sivas Folkloru**, Sayı: 4, Mayıs 1973, s.15-16.
[2] Kutlu Özen, Veysel'in Köyünde…., s.15-16

Huri Kızı Efsanesi

72. Nesil (Millet): Nesil Adem nesli…. kesilen adak kurbanı. Abdal Musa Kurbanı

73. Nesil: Tarikat yolu, Muhammet-Ali yolu. Bu yolda kesilenler tercümandır. **Şit nesli, Güruh-u naci, Huri Kızı'ndan olma.**

Havva Ana, Adem'in işini görüyordu, çok yoruluyordu. Allah, Hz. Adem'e evlenmesi için Huri kızını gönderdi. Havva Ana, Huri kızını görüp kıskandı. Adem Peygamberle evlenmesini istemedi. **Helva** pişirdi. Hz. Adem'e gitti. Adem'in, Huri kızından haberi yoktu. Adem'e "Benden başkası ile evlenmeyeceğine söz ver, yemin et" dedi. Adem ile sevişti, birleşti…Adem'i ikna etti. Adem Peygamber evine dönünce Huri kızını gördü…Şaşırdı kaldı. Ona aşık oldu…Yemin ettiği için evlenmesine imkan yoktu. Adem Peygamber, oğlu Şit'i, Huri Kızı ile evlendirdi. Peygamber nesli Şit'ten…İnsan nesli Havva'dan geldi. (Tayyar Temizer)

Rivayet 1

Allah tarafından Hz. Adem'e ikinci eş olarak gönderilen, güzel mi güzel Huri kızı önce Havva ile karşılaşır. Havva onun Adem'e ikinci eş olarak gönderildiğini anlar ve o gün bu meseleyi halletmek için hazırlık yapmaya başlar. Akşama kadar süslenir, hazırlanır. Hz. Adem akşam eve geldiğinde karşısında daha da güzelleşmiş olan bir Havva bulur. Havva o gün bir başka güzeldir ve konuyu Huri kızından bahsetmeden, Hz. Adem'e açar. Kendisini hala sevip sevmediğini sorar. Hz. Adem'de onu hala çok sevdiğini ve ondan başka kimsenin kalbinde olmadığını, zaten dünya üzerinde ikisinden başka bir kimsenin de bulunmadığını söyler. Havva ise "peki ya olsaydı" der. Hz. Adem'de olmadığını düşünerek "ondan başkasını sevmeyeceği sözünü verir". Havva bu söz üzerine rahatlar. Ertesi gün Hz. Adem Huri kızıyla karşılaşır ama Havva'ya verdiği söz aklına gelir. Dolayısıyla Huri kızını Hz. Şit ile evlendirir.

Rivayet 2

Havva'nın her yıl, hep ikiz çocuğu olurmuş. Doğanlardan biri erkek, biri kız olurmuş. Yaşayan 36 ikiz (yani 72 millet) bir sonraki veya önceki ikizi olmayan kardeşleriyle evlenerek insan neslini çoğaltmışlardır. **Adem ve ikinci eşi Hür'den olan Şit** ise ikiz doğmamış, (73.Millet) diğer 39 kardeşi gibi tek doğmuş. Şit'in diğer erkekli, kızlı kardeşleri, yeryüzünde yaşamamış, göğe çekilmişler (bunlar Kırklardandır denmektedir). Şit ise Havva'nın ilk oğlu **Kabil'in** öldürdüğü **Habil'in** ikizi **Iklıma** ile evlendirilerek bu soyu sürdürmüş.

Her iki rivayette de Hz.Şit neslinin Huri kızından gelen saf bir soy olduğu ve peygamberlerin bu soydan geldiğini görüyoruz. Hz. Adem vefat edeceği zaman oğlu Hz. Şit'e: "Yavrum! Bu alnında parlayan nur, son peygamber olan Hz. Muhammed'in nurudur. Bu nuru mü'min, temiz ve iffetli hanımlara teslim et ve oğluna da böyle vasiyette bulun" buyurdu. İşte bu soy **Nuh** peygambere kadar, babadan oğula, temiz bir şekilde gelmiştir. Burada antiparantez şunu da öğreniyoruz ki, sadece babadaki nur doğacak çocuğun nurlu doğmasında etkili değil. Annenin de temiz ve iffetli olması gerekiyor. Daha sonra Nuh peygamberin (anneleri ayrı) kızı Naci **(Gürufu Naci)** ve oğlu, **Lem**'in evliliklerinden doğan çocukları ile bu soy **Muhammet** peygambere kadar devam etmiştir. **Hz. Muhammet ve Hz. Hatice'den** olma kızı **Hz. Fatma ve amca oğlu Hz. Ali'den** olan **12 imamlar** ve onlardan da **Alevi Dedeleri** soyundan, bu soy hâlâ devam

etmektedir. Aynı soydan Hz. Muhammet'e kadar, sürekli peygamberler zuhur etmiştir. Son peygamberde, en iyi şekilde devam ettireceğini bildiği, bu soya "yolu" emanet etmiş ve Hakk'a yürümüştür. Fakat Hz. Muhammed'in dünyayı terkinden sonra onun soyuna karşı "islamız biz" diyenler tarafından (Muaviye, oğlu Yezit ve yoldan çıkmış Abbasi yöneticileri) yapılan kıyımlar aşikardır. Hz. Muhammed' in en başta belirttiğimiz isteği açık olarak gerçekleşmese de, bilenler tarafından devam ettirilerek, günümüze kadar ulaşmış, burada bile kelimelere dökülmüş, yine canlanmıştır.

Yezit, babası Muaviyenin ölümünden sonra, Hz. Muhammet'in soyunu yok etmeye kesin kararını vermiştir. Kerbala denen yerde Hz. Muhammet'in soyundan 72+1 kişiyi katlediyor, dolayısıyla İslam sancağını da alıyor. Bu saf soydan sadece tek bir kişi kalıyor. Oda İmam Hüseyin oğlu İmam Zeynel Abidin'dir. Onun da hayatta kalması, Allah'ın emri olsa gerek. Kendisi çok küçük ve hasta olduğundan, birkaç kişinin de yardımıyla, öldürülmekten son anda kurtuluyor. Bakımı için büyüyünceye kadar Yezit'in emri ile hristiyan olan bir ailenin yanına veriliyor. Ancak bu şekilde ona gerçekleri öğretmeyebiliriz düşüncesi ile yapılıyor. Ama onu alan kişi, hristiyan biri de olsa, ondaki nuru görüyor ve onu doğru bir şekilde yetiştiriyor. Belli bir yaşa gelince Yezit, İmam Zeynel Abidini alıp hapse atmak istiyor fakat yetiştiren ailenin şartıyla karşılaşıyor. O mübarek şahıs, beni ancak İmam Zeynel Abidin'in gardiyanı yaparsanız, onu size teslim ederim diyor. Yezit' de, adamın hala hristiyan olduğunu düşünerek, bir zarar göremediği bu işe, olur diyor. Uzun lafın kısası, yıllarca hapis yatan İmam Zeynel Abidin, kendisini büyüten ve ona gardiyanlık yapan bu; dışta hristiyan, içte İslam olan kişinin kızından, neslini devam etmiştir.

Kirvelik

12 MAYIS 2022KUTLU ÖZEN

Kirvelik peygamberlerden kalan kutsal bir gelenektir. İnanışa göre İbrahim Peygamber, "*Bana bir oğul verirsen, onu sana kurban edeceğim"* demiş. Bir oğlu olmuş ve bıçağı taşa vurmuş yarılmış.

Musa Peygamber zamanında, Musa Peygamber "*Tur"*da koyun güderken üç kurt geliyor. Musa Peygambere:

–Bizim nasibimizi ver, diyor.

Musa Peygamber de:

-Ben sahibine danışmadan veremem, diyor.

Kurtlar da:

–Biz, sürüyü bekleyelim, siz sahibinden müsade alın gelin, diyorlar.

Musa Peygamber, kurtlara güvenmediği için:

– Ben gidersem, siz koyunlarımı yersiniz, diyor.

Kurtların, Musa Peygamber'i inandırması gerekiyor:

–Hz.Muhammet ve 12 İmamlar adına yemin ederiz ki koyunlarını yemiyeceğiz, diyorlar.
Hz.Musa, inanıyor. Aslında ***Cebrail, Mikail, İsrafil*** kurt donunda geliyorlar.
Hz.Musa koyunların sahibine gidiyor. Koyun sahibi cömert bir adammış:

– Git, kurtlara nasiplerini ver, diyor.
Kurtlar, koyunları yemiyorlar. ***Gövelek koyun***'un karnını yarıp içinden kuzusunu alıyorlar. Cennet'e götürüyorlar. Bir rivayete göre Hz.İbrahim Peygamber gününe kadar bu kuzu besleniyor. İsmail Peygamber'e inen koç budur.
İbrahim Peygamber'in kulağına bir ses geliyor:

–Allah, senin niyetini kabul etti…Oğlunun yerine bu koçu kurban edeceksin.
İbrahim Peygamber'in kan akıtıp sözünü yerine getirmesi lazım. İbrahim Peygamber'in aklına *"sünnet"* geliyor.
Cebrail aleyhisselam İsmail'i kucağına alıp kirve oluyor. İbrahim Peygamber de elindeki bıçakla oğlunu sünnet ediyor. Allah'a vermiş olduğu söz, yerine geliyor. Kirvelik ve sünnet bu olaydan kalmadır.(Hafik yöresi)

Görüldüğü gibi Doğu ve İç Anadolu'da kirvelik en önemli geleneklerden biridir. Kirvelik, kutsallığına inanılan sanal bir akrabalıktır. Nitekim Divriği'nin Yağbasan köyünde erkek çocuk birkaç günlük olur olmaz kirve bulmak endişesine düşerler.

Muallim Halil Sami ÖZEN, 1926 tarihli derlemesinde kirveliği şöyle anlatır: " Çocuk birkaç günlük olur olmaz kirve bulmak endişesine düşerler. Kirve intihabında/seçiminde herkes servetçe kendi mislini arar. Zira aşağıda da görüleceği veçhile sünnet düğününde bir çok masraflar yapılıyor. Köylülerce kirvelik çok mühimdir. Kirve olan adam, kirvesi olduğu evin ırzını, namusunu, malını, canını aynı kendi ırzı, namusu, malı, canı gibi bilip muhafaza edecek. Fena gözle bakmayacak ve daha bir çok evsafı bilip itaat edecek.

1. Çocuğun kirvesi ve iki tarafın vazifeleri:

Çocuğu doğan baba intihap ettiği (seçtiği) adama "Seninle kirve olmak istiyorum" der. O adam kabullenirse günün birinde çocuğa bir kat elbise ve başına takılmak üzere bir adet altın alarak giderler. Bu getirdiklerini çocuğun anasına verirler. Eğer çocuk beşikteyse beşiğiyle, yok eğer yürüyorsa getirip kirvenin kucağına oturturlar. Bu da üç defa selavat getirdikten sonra çocuğu bırakır. Bir zaman bir zaman oturup yemeklerini yedikten sonra evlerine giderler. İşte kirvelik buradan başlar.

Kirve demek "Peygamber dostu" demektir. Çocuk büyüyüp de sünnet edilmek zamanı gelince sünnet edilecek çocuğun yanına bir adam katarak kirvesini davet etmeye yollarlar. Bu çocuk servetleri derecesinde bir davar, bir top dokuma veya başka bir şey getirir. Kirvesi olan adam da çocuğa baştan ayağa elbise giydirir. Ertesi gün çocuk arkada, kirve önde olarak eve gelirler. Fakat kirveliğe giden adam da, kirvesine ve akrabalarına hilat götürür. Kirve olan adamın evindeki külfeti(eşi, çocukları…) de birlikte sünnet düğününe gider.

2. Sünnet düğünü:

Sünnet, Hz.İbrahim'den kalmıştır.

Kapıda davulcu karşılar. Bahşişini verip içeriye girerler. Bu defa da kirveleri tarafından karşılanırlar. Bir zaman hal hatır ettikten sonra kahveler gelir; içtikten sonra herkes kahve tepsisine para atar. El yıkamak için leğen-ibrik getirilir. İki kirvenin eli bir yıkanır. Evvela su birisinin eline konur, öteki altında yıkar, sonra altta yıkayan üste çıkar; yani üçer kere ellerini yıkarlar. Leğen kalkmadan herkes gene suya birkaç kuruş atar; fakat kirveler her zaman fazla atarlar. Bu el yıkamanın manası "artık yek vücut olduk, peygamber dostu olduk" demektir.

Yemek gelir, yenildikten sonra birer kahve daha içerler. Kirve çocuğu kucağına alır, daha kesilmeden bahşişini avcuna kor. Sünnetçi, çocuğun zekerini eline alınca, çocuk "Peygamber ruhuna selavat" der. Ağzına şeker verirler, çocuğun pederi(babası), kirvesinin kucağından alarak yatağına götürür. Sünnetçi de kestiği deriyi kül tepsisinin üstüne koyup örtüsünü çeker. Kirve buraya bir mecidiyeden beş mecidiyeye kadar atar. Bu işler bittikten sonra davetliler de, kirveler de evlerine giderler. Artık bu iki kirvenin yakın ve uzak akrabaları da birbirleri ile kirve sayılırlar. Birbirleri ile konuşunca "Ali kirve, Zeynep kirve…" diyerek isminin evveline muhakkak kirve kelimesini ilave ederler. Günün birinde kavga edecek olsalar "Yazık sana, hiç olmazsa kucağımıza veya kucağınıza bir damla kanımız düştü, ikrarımız(verilmiş sözümüz/andımız) var" gibi kakıç söylerler. Çocuk iyi olup kalkmadan kirveye davetçi gider. O da gerek kirvesinin evine ve gerek yakın akrabalarına herkesin münasibince bir şeyler götürür. Bir veya birkaç gün orada kalır. Kime hediye gittiyse o da karşılık olarak bir misli fazlasıyla başka bir hediye götürür.. Mesela, on kuruşluk bir mendil verdi, o adam da fakir, hemen bir çift çorap mendile bağlayarak götürür. Kirve gitmeden çocuğu sünnet edenler, sarf ettiği parayı, getirdiği eşyaları hesap ederler. Bir kuruş tutarsa, en aşağı beş yüz kuruş fazla olmak üzere hediyeler tertip ederler. Hatta kirvesine at, öküz, inek verenler de çok oluyor.

Takunya, tıktık ve nalınlar

Takunya: Nalın gibi odundan oyulmuş ve üstüne sadece ayağı tutacak köseleden bir tasma çakılmış basit bir ayakkabıdır; fakat nalından farklıcadır. Farkı da yalnız ondan alçak oluşu değildir. Takunyanın 3-4 parmak yüksekliğinde, tıpkı kundura ökçesi gibi ökçesi vardır ve taban kısmı da içi dolu bir kaşık şekline benzer.[1]
Müjgan Üçer'in tespitlerine göre "Sivas'ta on-on beş sene önce(1960) öncesine kadar takunya pek fazla kullanılırdı. Evlerin dışında, avlularda, bahçelerde ve çeşmeye giderken takunya giyilirdi. Şimdi yıkılmış olan(1973) takunyacı dükkanları/tıhtıhçılar yakın zamana kadar çarşıda ayrı bir yerde idiler."[2]
R.Ekrem Koçu da takunyanın giyildiği yerler hakkında şu bilgiyi vermektedir:

Evlerde zemini taş döşeli mutfaklarda ve bahçeye çıkarken giyilir. Alaturka ayak yollarında da bazen nalın yerine takunya konulurdu.

Büyük şehirlerde, bilhassa İstanbul'a kadın, erkek ve çocuk avam tarafından sokakta giyilmiştir. Mahalle karıları, kızları sokakta takunyalarına kıvrak bir tıkırtı verdirerek dolaşırlardı. Çeşmelerden su almaya, hemen istisnasız takunya ile ve takunyayı çıplak ayakla giyerek gidilirdi.

Yakın geçmişe kadar çarşılarda dükkanlar sokak yüzünden daima yüksekçe yapılır; dükkana bir iki basamak merdivenle çıkılırdı. Bütün esnaf çırakları her sabah dükkana gelince papuçlarını çıkarırlar, dükkan içinde yalın ayak hizmet eder, sokağa çıkmak gerektiğinde ayaklarına takunya giyerlerdi.

Eski sibyan mekteplerine(ilk okullara) dar gelirli ailelerin çocukları takunyalarıyla giderlerdi.

Zamanımızda gemi ateşçileri, fırın işçileri don paça, yalın ayak ve ayaklarında takunya ile çalışır.

Camilerimizde abdest alacak kimseler için yeteri kadar takunya bulundurulur.

Takunyacılıkta son zamanlarda(1967) hasis bir kazanç duygusu ile kösele tasmalar yerine hurda otomobil ve kamyon dış lastiklerinden kesilmiş tasmalar konmaya başlanmıştır. Çirkin düşmüş yeniliktir.[3]

Takunya yapımı: Müjgan Üçer bu konuda şöyle demektedir: "Eskiden takunya yapımında dayanıklılığı nedeniyle gürgen kullanılmaktaydı. Dut ve ceviz ağacından da iyi takunya yapılırdı; lakin bunlar zor bulunduklarından pahalı idiler. Bu ağaçlardan başka cins ağaçtan takunya biçilmezdi; çünkü başka cins ağaçlar düzleşir, takunyanın topuk ve ökçesi kaybolurdu.
Gürgenler köylüler tarafından baltayla yarılarak ve kağnılara yüklenerek Sivas'a getirilirdi. En fazla Yıldızeli'nin Demirözü köyünden gelen gürgenler kullanılmaktaydı.[4]"

Sivas İl Yıllığı'nda ise şu ifadeler yer almaktadır: " Sivas'ta takunyacılıkla iştigal eden 6 adet dükkan mevcut olup, bunlar senede vasati 18.000 çift takunya imal ederler. Kayın ağacından imal edilen bu sanatın ham maddesi Tokat Devlet Orman İşletmelerinden temin edilmektedir."[5]

Müjgan Üçer'in tespitlerine göre "ağacın büyüklüğüne göre kesilmiş 2.5-3 m. boyunda , 20-100 cm. genişliğinde kalınlıkları, 8 veya 12 cm. ye varan lotalar/latalardan bir kağnı ancak dört veya beş tane taşıyabilirdi. Altmış sene önceleri(1910) bu şekilde Sivas'a getirilen lotaların tanesi, tahtanın genişliğine göre bir veya üç mecidiye arasında değişmekteydi. Ağaççı denilen kimseler tarafından satın alınan bu tahtalar bir takunya kalınlığında hiç ziyan edilmeden ve usta ayakta olduğu halde biçilirdi. Gürgeni kalınlığına biçmek çok zor ve o devirlerde makine olmadığından biçme işlemi fazla yorar ve maharet isterdi.

Ağaç, kuzey ağacı ve kurumuş ise adeta bıçkı ile dişleşir, ustayı çok yorardı. Yaş gürgen ve güney ağaçları nispeten kolay biçilirdi. Biçme işleminde kullanılan bıçkının genişliği 1.5-2.5 santim idi ve dişleri testere dişlerinden biraz iriydi. Bir usta günde en fazla kırk çift takunya biçebilirmiş. Ağaççı usta gürgeni biçerken hiç zayiat vermemek için, birinci sıra biçmesinde bir takunyanın ayağa gelen yüzeyini biçerken üstteki takunyanın toprağa gelen yüzünü biçmiş olurdu.

Takunyanın sağ ve sol ayak için ayrı şekli yoktu ve bir çeşit biçilirdi. Muntazam biçmek için ağaç önceden endaze(kalıp) ile çizilmekteydi. Kalın latalardan biçilen takunyalar büyük olurdu. Böylece tahtanın verimine göre biçilen parçalara sıfırdan başlayarak 7'ye kadar numara verilirdi. Yedi, en büyük takunya numarasıydı. Bundan ekseri **burnu kapalı tıktıklar** yapılırdı. Biçilen parçaların kuş bakışı görünümleri dikdörtgen olup, bunlar üzerine numarasına göre endaze ile çizilerek takunyanın şekli belirtilir, bıçkı ile kesilirdi. Bu işleme **çevirme** denilmekteydi. Çevirme bıçkısı, biçme bıçkısından dar, testere dişleri büyüklüğünde dişleri olan bir bıçkıydı. Çevirme işi de biçme işi gibi usta ayakta olmak üzere yapılmaktaydı. Kesilen takunyanın burun ve topuk kısmı ağaç törpüsüyle hafif törpülendikten sonra çevirme işi bitmiş olurdu.

Takunya yapımında üçüncü işlem ökçe vurma(ökçe oyma) işi idi. Usta, mindere oturur ve önüne bir kütük alırdı. Kütükte bir oyuk vardı ki biçilirken belirtilmiş topuk bu oyuğa yerleştirilerek özel bir keserle ökçe oyulurdu. Ökçe keserinin ağzı oyuk gibi idi. Keser normal keserlerden biraz ufaktı. Ökçe vurma, biçmeye göre kolay sayılırdı. Yalnız, topuğu daire oyabilmek de yine maharet isterdi. O zamanların en iyi ökçe vuranı Halit Usta, adeta pergelle çizilmiş gibi ökçe oyarmış. Biçme işinde de Topal Minas pek mahir imişler."[6]

"Takunya sayasının pervazı meşin olup, tasma ortadan dikişli olurdu. Böylece hem küçük derilerden istifade edilerek bunlar değerlendirilmiş olur, hem de bu dikiş bir pens gibi görev yapıp takunyanın ayağa intibakını sağlardı. Tasmanın ortasına, dikişin üzerine , pamuk ipliğinden renkli boyanmış küçük bir püskül tespit edilirdi. Saya, takunyaya, ince şerit halinde kesilmiş tenekelerin üzerinden çivilerle çakılmak suretiyle tespit edilirdi. Böylece derinin pürüzü örtülür, takunyanın içine renkli elişi kağıdı yapıştırılır, kenar ve topuklar turuncu aşı boyası suda ezilerek boyanır, takunya süslü görünümüyle hazır hale gelirdi."[7]

Kendisi de bir takunya ustası olan araştırmacı Necdet Buluz, takunya yapımı hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Takunyanın yapılışı emek ve sabır isteyen, zaman alan bir iştir. Yapılacak takunyaların ölçülerine göre en iyi cins ağaçlardan kalıpları fabrikasyon usulü ile çıkarılır. Ağaç takunya taslakları belirli numaraları taşır. Küçük çocukların giyeceklerinden, iri ayaklıların giyeceklerine kadar her boyu kesilir, daha sonra takunya taslakları iriliğine, ufaklığına göre eşleştirilir. Ayırım yapıldıktan sonra takunyalar sarı renge boyanır ve kurumaya bırakılır.

İyi takunya yapımcıları ağaçlardaki bazı hataları zımpara ve el aletleri ile giderirler ve daha bir şekil verirler. Sonra renk renk elişi kağıtları ile takunyaların üst kısmı kaplanır. Böylece renkli renkli çeşitli takunyalar belirlenmeye başlar. Bu işlem de tamamlandıktan sonra, sıra takunyanın meşin bağ kısmına gelir. Takunya yapımcıları yine takunyanın iriliğine veya ufaklığına göre daha önceden hazırladıkları ve dikişini yaptıkları bu bağları her iki tarafa çivi ile pekiştirirler. Bu bağlar, yapımcının zevkine göre değişiklik gösterir, şekillendirilir. Böylece irili ufaklı takunyalar satışa hazır vaziyete gelmiş olur. Takunya yapımcıları hazırladıkları bu takunyaları dükkanlarına asarak satışını yaparlar. Eskiden arabalarda da sokak sokak takunya ve nalın satışı yapılırdı.

Sivas'ta eskiden(1976'dan önce) takunya giymek yaygındı. Bilhassa küçük çocukların ayağından düşmezdi bu giyecek. Özellikle yaz aylarında sokak aralarında oynayan hemen hemen her çocuğun ayağında takunyaya rastlamak mümkündü. Ucuz ve dayanıklı oluşu, bilhassa ıslak yerlerde rahatlıkla giyilebilmesi yönünden ilgi gören takunyalar, gerçekten de tarihe karışmaktadır.

Takunya, erkek hamamlarının vazgeçilmez ayakkabısıydı. Erkek hamamlarında hamam demirbaşı olan takunyalar, erkekler tarafından giyilir; hamama takunya ile girilirdi. Daha sonraları gerek erkekler takunya, gerek kadınlar nalın giymemeye başlamıştır. Bütün bunlara rağmen hala geleneği sürdürenlerin olduğu görülmektedir."[8] (Makalede 2 fotoğraf vardır)

Tıktık:

Müjgan Üçer, tıktık hakkında şu bilgileri vermektedir: "Rengi sarı veya siyah olan dana veya keçi derisi işlenir, takunyalara saya(tasma) yapılırdı. Takunyacı sayayı elle dikerdi. Sonraları makine ile dikilmeye başlandı. Bazı takunyaların burnu kapalı olurdu ki bunlara **tık tık** denirdi.Ekseri mes üzerine giyilir, yakın bir yere, avluya çıkarken bugünkü lastik (ayakkabı) vazifesini görmekteydi. Eskiden ekseri burnu kapalı takunyalara(tıktıklara) iri başlı kara çiviler(kabara) çakılırdı. Bir ökçeye beş veya yedi kabara çakılırdı. Altına ise on beş kadar kabara çakılabilirdi. Buzda kaydığından kabara kışın tercih edilmez, o taktirde buz mıhı tabir edilen iki çivili demir çakılırdı. İsteyen buz mıhını kundurasına da çaktırabiliyordu."[9]

Ustalar:

Müjgan Üçer, bugün hayatta olmayan takunyacı esnafı hakkında şu bilgileri vermektedir: "Bugün(1973) hayatta olan ve satan tek takunyacı Mehmet Durmaz 74 yaşında. Artık takunya biçmiyor. Sivas'ta zaten bu işi yapanlar kalmamış. Sivas takunyasına benzemeyen ve Tokat'ta biçilen takunyalara diktiği plastik tasmaları çakıyor, öyle satıyor.

Sivas takunyacılığı kaybolan bir zanaattır. Alıcısı yok, emeği çok; çünkü artık takunya giyilmiyor. Gayri sıhhi oldukları halde, plastik ayakkabı ve lastiklere rağbet ediliyor.

Sağ olan takunyacı ustaları Osman Bıçkı ve Kazım Buluz'dan başka, şimdi vefat etmiş yakın zaman takunyacıları Alibaz, İsmail ve Tevfik Efendilerdir. Bu yazının hazırlanmasında bilgi veren marangoz Kazım Arslan da 1916-17 yıllarında bir ara takunya biçmiş, hatta rekor seviyede, günde yüz çift biçerek bu işten çok para kazandığını söylemiştir."[10]

Nalın: Odundan(Tahtadan) yontularak yapılmış ve ayağı tutması için köseeden tasması bulunan, zemini taş döşeli ve hatta ıslak, sulu yerlerde, ayak yolunda ve hamamda giyilen ayakkabı.

Kelimenin aslı, arapça ayakkabı anlamında "na'l" isminden ikilik ifade eden, yani bir çift ayakkabı karşılığı "na'leyn"dir. Dilimizde daima nalın denile gelmiş, bazen de inceltilerek nalin diye yazanlar, söyleyenler olmuştur.

Üstüne çakılarak eklenen tasması hariç, her biri odundan tek parça olarak oyulmuş, bu ayakkabı yapılış tarzı ve hatta tasması ile takunya adını taşıyan ayakkabının bir benzeri ise de ondan şekil yönünden çok ayrıdır.

Önce takunyaya nispetle yüksektir. Sonra takunyanın bir ökçesi ile dolgun tabanı olduğu halde anılının altı, nalın iki ayaklı bir köprü gözü şeklindedir. Bilhassa eski hamam nalınlarının ayakları dar ve uzun bir teber, balta şeklinde yapılırdı. Ve geniş tarafı aşağıya, zemine gelirdi. Takunyalar kalitesiz odunlardan yontula gelmiştir. Nalınların ise odunu seçilmiş ve şimşirden, abanozdan yapılmış, ayak basılacak üstü, kenarları ve nalının kendi ayakları sedef işlemeli, gümüş tel, mercan kakmalı, yalnız üstü sırma işlemeli kumaş kaplı, tasmaları sırma işlemeli hatta sırma ile karışık inci işlemeli, kadifeden, ayna kırıkları ile süslü yapılmış hakikaten sanat eseri olanları vardır.

Nurettin Rüştü Bingül, nalınların Sinop'ta sadefle(sedefle), Afyonkarahisar'de telle işlendiğini yazmaktadır. Som gümüşle yapılanları da bulunmaktadır.[11]
XIX. yüzyılın İstanbullu zengin Ermeni ailesi Düzoğullarının harem hamam nalınlarının ayak konacak üstü ve tasmaları altın tel ve inci ile işlenmiş atlas kaplı idi.

XVII. yüzyılda da İstanbul'un büyük çarşı hamamlarının şimşirden yapılmış ve türlü şekillerde süslenmiş nalınlarının tasmalarına, yahut nalın ayaklarının ön kısmına ait olduğu hamamın adını bildiren beyitler yazdırılırdı.

"Kaptan Paşa hamamı

Cihanı tuttu namı"

Eski berber esnafının çırakları, kalfaları esnaf nizamnamelerinde kendileri için tespit edilmiş maddeler gereğince dükkanlarda yalın, çıplak ayak ile nalın giymek zorundaydılar.

Memleketimizde avam tabakasından kadın, erkek ve çocuk ayağında takunya sokak ayakkabısı olarak da giyilmiştir. Büyük şehirlerde nalın ile sokağa çıkılmamıştır. Daha doğru bir tabir ile nalın sokak ayakkabısı olmamıştır. Yalnız bazı Anadolu kasabalarında, yalnız kadınlar, ayaklarına mest giyerek ve nalının ayakları çok yüksek olmamak şartıyla nalınla sokağa çıkmışlardır. Reşat Ekrem Koçu, hamamda giyilen nalınları a. Natır nalını, b.Dellak nalını,c. Müşteri nalını olmak üzere üçe ayırmaktadır.[12]
Sivas'ta Yapılan Nalınlar:
"Bugün(1973) satılan takunyalar hamamda giyilmek için alınıyor. Eskiden özel hamam nalınları yapılmaktaydı. Ekseri ceviz ağacı, dut veya fırınlanmış gürgen, yekpare olarak taban ve topuğu 7-8 santimetre yükseklikte oyulur, bu takunyanın üzerinde, ayak adeta köprü üzerindeymiş gibi dururdu. Bu nalınların burnu köşeli olurdu. Sipariş üzerine takunyacılar tarafından hazırlanırdı. Oyulan hamam nalınları kuyumcuya verilir, kuyumcu yere gelen yüzler hariç, nalının her tarafını gümüş veya bafonla kaplardı. Süslü şekilli kurşun kalıplarla şekil verilen gümüş plakalar takunyaya çakılır; meşin tasması bile gümüş süslü olurdu. Bu nalınların bir özelliği yanlarına, topuklarına gümüş küçük toplar, halka ile tutturulur, pek çok sayıdaki bu gümüş toplar, yürüme esnasında metalik güzel sesler çıkarırlardı. Bu sebepten hamam nalınlarına **şıkırdaklı nalın(lalin)** denilmekteydi.

Sivas'ın eski düğün adetlerine göre hamam nalını ve peştamal oğlan evi tarafından alınır, düğün hamamında geline giydirilirdi. Haline göre gümüş alamayanlar hiç olmazsa bafon kaplı nalın alırlardı. Çok az da olsa günümüzde de rastlanan antika olmuş bu nalınlar eskiden gelinlerin adeta süsüydüler."[13]
Necdet Buluz da nalın konusunda şu bilgileri vermektedir: "Nalın da bugün Sivas'ta tarihe karışan ve bir zamanlar çok giyilen bir ayakkabı çeşidiydi. Daha yüksek oluşu, pullarla donatılması yönünden biraz daha zahmetli, zaman isteyen bir işti nalıncılık. Takunyaya yakın bir yapımı vardı. Önceleri ağaçlardan yapılan nalınlar daha sonra madeni olarak yapılmış, bugün unutulmaya yüz tutmuştur.

Nalının yapımı da takunya yapımının benzeri bir işlemi gerektirir. Yalnız takunyaların iç kısımlarına renkli elişi kağıtlar yapıştırılmazdı ve sarı tabir edilen ince bir madeni çivi ile oturtulurdu(?). Nalınların çevresi de yapımcının ustalığına göre sarı ile desenli bir şekilde çevrilir, dah sonra da pullarla ince ince işlenirdi. Sivastaki takunyacı ustaları aynı zamanda nalın da yapıp satarlardı.

Nalın, Sivas'ta bilhassa gelinlik kızlara, damat evi tarafından armağan edilen hamamlık eşyaların başında gelirdi. Oğlan tarafından kız tarafına verilen nalın, kızın her hamama gidişinde giyilirdi. Bu arada Sivas'ın genç kızları da hamamlarda çeşit çeşit, rengarenk nalınlar giyerlerdi. Genç kızların ve gelinlerin nalınlarla hamama girişleri, hamamda yürüyüşleri Sivas'ın hamam adetlerine ayrı bir renk katardı. Sivas'ta hamama giden diğer kadınların bile hamam bohçalarında mutlaka nalın bulunurdu."[14]

---

[1] R. Ekrem Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Sümerbank Yay, Ankara 1967,s.221
[2] Müjgan Üçer, Takunya, Tıktık ve Nalınlar, **Sivas Folkloru**, Kasım 1973, Sayı:10, s.6
[3] R. Ekrem Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Sümerbank Yay, Ankara 1967,s.221
[4] Üçer, a.g.m., s.6
[5] **Sivas İl Yıllığı/1967**, Doğuş Matbaası Sivas 1967, s.192
[6] Üçer, a.g.m., s. 7
[7] Üçer, a.g.m., s.8
[8] Necdet Buluz, Sivas'ta Takunyacılık ve Nalıncılık, **Sivas Folkloru**, Sayı: 36, Ocak 1976, s.8-9
[9] Üçer, a.g.m., s.8
[10] Üçer, a.g.m., s.8
[11] Bingül, **Eski Eserler Ans.** C.2, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul- ?, , s. 28
[12] R.Ekrem Koçu, a.g.e., s.180
[13] Üçer, a.g.m., s.8
[14] Buluz, a.g.m., s 9-10

Şarkışla Kilimleri

Tarihin derinliklerinden kopup geleni edebiyatımıza, folklorumuza renk katan, Şarkışla'daki bu sanat dalını incelemek ve bir seri yazı halinde meraklılarına sunmak hiç de kolay olmadı. Bir nakış, bir motif bir yerden bir yere ad değiştiriyor. Bir köydeki motif diğer bir köydekine uymuyor. Bir yerde "gelin ağlatan" adı verilen bir nakışa bir yerde «"katır tırnağı, başka bir yerde "hardal" deniliyor. Bu yüzden bu nakış ve motiflerin adlarını, çeşitlerini belli bir çevreden alarak karışıklığa sebep olmamaya çalıştık ve araştırmalarımız sırasında özellikle yönleri tespitle yola çıktık.

Şarkışla ve yöresinde kilimcilik eski bir sanat dalıdır. Yurdun her tarafında ortak özellikleri ile tanınır. Bu özelliklerin başlıcaları renkleridir. Şarkışla kilimlerinde çoğunlukla kırmızı, mor, sarı ve beyaz renkler hakimdir. Nakış ve motifler dikdörtgen, veya eşkenar dörtgen şekillerinde oluşur. Burada tahta adı verilen aynı renkler bir araya gelir, içinde 15 cm.lik, kilimi enine kat eden parçaların serpiştirildikleri nakışlar yer alır. Renk renk tahtaların çoğalması ile kilim bütünleşir. Tahtalardaki renklerin zıtlığı kilime ayrı bir güzellik verir, içine atılan nakışlar da aynı şekilde zıt renklerdir. Bu özellik başka yerde dokunan kilimlerde görülmez. Bakıldığında gözü doyurur.

Şarkışla'da kilimcilik bir gereksinme olarak değil, bir sanat olarak dokunur. Bu sanat halkın benliğine öylesine sinmiş . öylesine yerleşmiştir ki dünür gidilen kızın ahlakından sonra işine ve nakışına bakılır. Bir kadının evine önce sadakati, sonra da yaptığı işin başında kilim dokuyup iş yapabilmesi gelir.

Kilim sanatı her ne kadar maharet isterse de, kıymetini ip ve yünü tayin eder. Bu nedenle kilimlik yüne ayrı bir özen gösterilir.

Yünün hazırlanması:

Koyunlar kırkılırken, kilimlik yünler de ayrılır. Bunların uzun saçaklı olması tercih edilir, özellikle koyunların sırt kısımlarından alınır. karın altındaki, bacaklardaki kısa lifli tüyler onlara karıştırılmaz. Bu yünleri verecek hayvanların semiz ve bakımlı olması şarttır.

Bilhassa yoz denilen kısır davarlarla kalıntıların ve koçların yünü en iyisidir. Ala veya kara davarların yünü bu işte asla kullanılmaz. Yünün çok beyaz ve parlak olması da gereklidir.

Özenle ve titizlikle kırkılan yünler kireç kaymağına yatırılır. En az yirmi dört saat orada bekletilir. Sonra akarsuda iyice tokaçlanarak yıkanır ve kireçten temizlenir. Üstüne "cuvan" denilen bir otun kök kısmından elde edilen bir toz serpilerek bir müddet bekletilir. Bu bitkisel ilâç ,yüne istenilen parlaklığı kazandırmaya kafi gelir. Yün tekrar yıkanıp gergin sicimlerde kurutulur. Yere değdirilmemeğe dikkat edilir.

Kuruyan yünler bir çul veya kilim üzerine yığılır. “yün çubuğu” denilen uzun sopalarla çırpılarak kabartılır. Çubuklanan yünlerde toz, toprak ve saman gibi artıklar kalmaz. Sonra elle didiklenerek taranmaya hazırlanır. Bu iş de bitince, yünlerden elçimler meydana getirilir. Taranmayan kısımlara “çöpür”denir ki asla kilimlik yüne katılmazlar.

Özenlenerek hazırlanan özenilerek hazırlanan elçimler, oklava ya da düzgün bir çubukla kıvratılır. Yapılan işleme “burma” denir. Burulan yünler büyük yumaklar haline getirilip eğrilmeğe hazırlanır. Bu yünler büyük yumaklar haline getirilip eğrilmeğe hazırlanır. Bu yünleri “kirman” ya da “iğ” adı verilen araçlarla eğirip ip haline getirmek büyük bir hünerdir.

İş acele değil de boş zamanı değerlendirmek kabilinden yapılıyorsa evin kadını ipini kendi olanakları ile eğirir, ıyar ve dokur. Bunun dışındaki kilim işleri hep imece usulü ile yapılır. . Yumaklar köydeki genç kızlara birer birer dağıtılır. Hele cehiz eşyası olarak hazırlanmıyorsa evin sahibi bu işle pek ilgilenmez. Her işi genç kızlar yapar. Kilimcilikte yardımlaşma, müşterek iş yapma çok yaygındır. Yıkanırken, taranırken, eğirilip dokunurken en az üç beş kişi ile çalışılır.

Bu işlerde iğ fazla kullanılmaz; onun yerini “kirman” alır. Kirman üç kısımdan oluşur, daha doğrusu üç ağaç parçasından ibarettir. Yayvari ve kabaca bir ağacın eninden dört köşe delinmiştir. Buna dişi denir. Başka yayvari bir ağaç dişinin oyuğundan geçirilir. Her ikisinin de ortasında yuvarlak bir delik vardır. Ok adı verilen ince bir çubuk delikten dik olarak geçer ve iki yayvari ağacı sağlamca birleştirir. Okun sivri ucu çentiklidir. Alt tarafı şişkince olup piramide benzer. Kirmanın kanatları sapın şişkin yerine oturur. Kulpun üstündeki çentiğe yün dolanarak bağlanır. Sol el yünü tararken, sağ el kanadı sallar. Kirman bir mihver etrafında dönerken ellerin yardımı ile yün “süyümlenir”. Süyümlenen yünler bu dönüşle kıvrılmaya başlar. Fazla kıvratmak iyi olmaz. Yünün fazla kıvratılması, mahalli deyimle “sulu” eğrilmesi gerekir. Çorap ipi gibi fazla kıvrarsa ip kullanışlı olmaz. Kirmanın bir ucu yere değerken eğrilen ipin ucu da baş hizasında, kolun kalka bildiği kadar uzar. Bu ipler sol elde toplanır, kirman sağ ele alınarak kanatlar arasına dolaştırılır ve sarılır. Buna “bir süyüm ip” denir. Süyümler çoğaltılarak kirman doldurulur. Dolu kirmanın çentikli tarafı bir bekliğe vurularak sap çıkartılır. Sonra erkek dişiden ayrılır ve eğrilen yumak meydana çıkar ki, buna da “goş” denir. Anlattığımız işlemler tamamlanınca erişin hazırlanmasına geçilir.

Eriş:

Erişlik ipin yünü her türden olabilir. Pamuk ipliği de kullanılabilir. Yalnız, eriş kilimin kalitesine çok etki yapar. Evde kullanılacak kilimlere adi ip veya iplik kullanılırsa da, pazarlanacak olanlara bu tür erişler kullanılmaz. Onların erişlerine epeyce özenilir. Yukarıda anlatılan usulde yünler ip haline getirilir. Yalnız bu ip biraz daha kıvrak eğrilmelidir. Goşların iki ucu bir araya getirilerek ikili bir yumak meydana getirilir. Sonra kirmanla kıvratılır. Buna “yefeme” denir. Yefenen ipler kaim olursa bir çubukla sıyırgılanır. Onun için hazırlanan ipler pürüzsüz ve düzgün olur. Aslında eriş kilimin temelidir. Gerçi son yıllarda çöpürden, dabak yünü yününden hatta pamuk ipliğinden eriş olarak faydalanıyor ve kilimler ucuza mal oluyorsa da, hem kalitesi düşüyor,

hem de ömrü kısalıyor. Bazı köylerde iki. hatta üç yüz senelik kilimlere rastlanıyor ki bunların erişleri ve renkleri daha dün dokunmuş gibi sapasağlam duruyor.

İpin hazırlanıp boyanması:
Eğrilen ipleri usta sarıcılar (iki dizlerini ve ellerini kullanarak) dizlerinde "kelep" yaparlar. Bu kelepler kilimin boyutu göz önüne alınarak tartılıp ayrılır Tartılar eski ağırlık .ölçülerine göredir. Bunlar ağırlıklarına göre: batman (8 kg.), okka (batmanın altında biri, yani 1.333 kg.), nuğ (okkanın yansı), buçuk (nuğun yarısı), çerik (buçuğun yarısıdır).

Uzunluklar ise kulaç, karış ve süyemle ölçülür. Ama satılırken veya başka bir şekilde değerlendirilirken ağırlığı üzerinde söz edilir. Kilimin ağırlığı kıymetini çok etkiler. Büyük kilimler okkasına göre değerlendirilir. Kelep kelep yünler renklere göre sıralanır, örneğin "Üç okka kırmızı, iki okkası da kara olacak" diye tartılıp alınır.

İpin boyanması:
Kilimlik iplerin boyanmasına ve avkulanmasına çok dikkat edilir. Boyama işlemi çoraplarda olduğu gibidir. (Bkz. Sivas Folkloru, Sayı: 40, s. 11)

Araçlar:
Tezgah: Buna bazı yerlerde "kemk" , bazı yerlerde "ip ağacı" denir; iki kalın ağaçtan oluşur. Ağaçların dip kısımları kalın kütük şeklinde, 75 cm. uzunluktadır. Bu kısım toprağa gömülür. Kütük kısmının üzerinde büyükçe bir delik vardır. Tepe tarafında da aynı boyda delik bulunur. Ağaçların her birine "direme" denir. Kütük kısmından yukarısı dört köşe yontulmuştur. Boyları muhteliftir. Dokunacak kilime göre tezgah seçilir.
Mazı : İki metre boyunda, orta kısımları silindir şeklinde, başlan dört köşe yontulmuş tezgahın deliklerine rahatça sığacak biçimde inceltilmiş iki ağaçtır. Gövde kalınlığı muhtelif olursa da en çok kullanılan otuz santimetre çevreli olanlarıdır. Mazılar, usta bir marangoz elinden çıkar; üzeri pürüzsüz ve düzgün olurlar.
Çiti çubuğu: Adından da anlaşıldığı gibi kalınca (beş santimetre çapında) bir çubuktur. Düzgün ve budaksız ağaçlardan yapılır. üzerine belli aralıklarla çentikler açılır.
Kücü ağacı: Çiti çubuğu gibidir. Boyu mazıların uzunluğunda olur.
Varan gelen: Çiti çubuğundan ince. olur, boyu kilim boyundan iki karış fazlasıdır.
Bu parçalar hazırlandıktan sonra tezgâh kurulabilir. Kilimin dokunacağı ev veya evlikte iki derin kuyu açılır. Tezgahın kütüklü uçları bu çukurlara indirilir, üst uçları duvara dayanır. Otuz derecelik *bir* açı verildikten sonra dipleri toprak ve molozla sıkıca doldurulur.Tezgâh bekletilmeden önce mazılar yerine takılmalıdır. Sonra zorluk çekilir. Mazıların alt kısınma birer de "palavara" konur. Artık kilimi ıyabiliriz.[1]
Iyma:
Kilimin özelliğine ve kalitesine tesir eden faktörlerin başında ıyma gelir. Usulüne uygun ıyılan kilimler düzgün ve güzel olurlar. Herkes kilim ıyamaz. Her köyde bu işlerde ustalığını kabul ettiren bir kaç kadın bulunur. Bunlar köyde dokunacak kilimleri ücret kabul etmeden ıyarlar. Kilimin boyu ve eni usta tarafından kulaçla tespit edilir.

Sonra yukarıda hazırladığımız eriş ipi düzgün yumaklar haline getirilir. Çiti çubuğu alt mazıya geçici olarak bağlanır. Erişin bir ucu bu çubuğa düğümlenir. Bir defa dolanır. Alt mazının dış tarafından iç tarafına doğru eriç sarılır. İçten yukarıdaki mazıya saracak olan ikinci kadına uzatır. Üst kısımdaki kadın mazıya erişi içten alır,dıştan aşağıdaki ustaya verir. Bu gidiş, gelişler belli bir aralıkta erişin ıyılmasını tamamlar. Bizim anlatışımız her ne kadar basit gibi görülse de iki milimetrelik bir hata, sonunda kilim kalitesine tesir eder. Fiyatını yüzlerce lira düşürür. Metresiz ve santimsiz verilen bu aralıklar sadece tırnak ucu ile ölçülür. Iyılama işi biter bitmez çiti çubuğu mazıdan çözülür. Bundan sonra yapılacak ilk iş kücülemedir. Kücü çubuğu, mazıların tezgahın dışında kalan uçlarına uzunca bir iple bağlanıp sarılır, sarkıtılır. Tezgahın tam orta yerine gelecek şekilde kilimin enine göre durdurulur. Arkasından da bir baştan eriş alınır, ikinci ve kalınca bir iple eriş bu çubuğa bağlanır. Ama sıkı tutulmaz. Erişler bu kalın ip(kücü ipi) arasında rahat hareket etmelidir. Sarma o kadar ölcülü olur ki her eriş biri birinden belli ve eşit uzaklıkta kalırlar.

Varan gelen: Adı üzerinde seyyar bir çubuktur. Bunun yerleşmesi ise hayli zordur. Takılırken çok dikkat ister. Erişin biri içte, biri dışta kalmak üzere arasına yerleştirilir. Kücük iplerinin yardımı ile aşağı yukarı hareket ettiği zaman, erişin bir kısmı içerde, bir kısmı dışarıda kalır. Başka bir durumda ise, eriş ipleri devre değiştirirler. Bu işlem bittikten sonra sıkılama yapılır. Sıkılma, erişlerin gergin hale gelmesidir. Önce mazılar altına konan palavralar çekilir. Üst mazının palavrası biraz daha kalınca ve düzgün olur. Mazıyı sağa sola sallamayacak şekilde ayarlanır. Bu mazının altına konur. Alt mazının altındakiler de çıkarılır, özel çiviler hazırlanır. Bu çivilerin uçlan sivri ve geriye doğru kalınlaşır biçimdedir. Mazının başına çökülerek çitinin ucu tezgahın oyuğuna yerleştirilir. Aynı şekilde öbür taraf da ayarlanır.Sonra bu çiviler balta ile çakılır. Yukarıdaki mazı aşağı gelmediği için aşağıdaki mazı biraz daha alta doğru inmeye zorlanır. Mazı aşağı indikçe erişler gerginleşir. Durumun normal olup olmadığını usta, eli ile yoklayarak kontrol eder. Normal bir gerginlik elde edilince dokumaya geçilir.

Ağızlık açma:

Kilimin başlangıcına ağızlık açma denir. Hayli ustalık isteyen bir iştir. Ağızlık ne kadar düzgün açılırsa, kilimin uçları o kadar muntazam olur. Ağızlık açılırken kirkit (ön tarafına tarak dişi gibi dişler açılmış elips şeklinde bir tabana diklemesine yerleştirilmiş bir kulptan ibaret araç) bu sırada kullanılmaz. Özellikle bir kaç kat edilmiş beyaz bir ip, kilimin erişleri arasından geçirilerek bir zincir oluşturulur. Zincir parmaklarla sıkıştırılır. Sonra "ağız tahtası" denilen kısım dokunmaya başlanır. Artık kirkit kullanılır hale gelmiş demektir. Kirkit erişler arasına geçen ipleri vurmak suretiyle sıkıştırır. Ne kadar hızlı vurulursa ipler o kadar iyi olur. Boyanan ipler, renk renk, boy boy menikler (ince uzun yumaklar) yapılarak bir kalbura doldurulup yana alınır Hangirenk lazım olacaksa kolayca bu kalburdan alınır. Kilimi rahatça dokumaya artık hiç bir engel kalmamıştır. Tahtalar oluşurken onlara atılacak nakışlar düşünülür.

Şarkışla kilimlerinde nakışlar şekillerine göre ad alırlar. Yukarıda da belirttiğim gibi bu adlar köyden köye değişirler. Örnek olması bakımından birkaç nakış ismi verelim: Tazı kuyruğu, koç boynuzu, göbek, batırak, gelin ağlatan, alaca, su gerdan, döş, kuma döşü, kuma dişi, sarıca, kaytan, kayma, haber, postacı, ninik, nenni, katip, cimcik, konut, sırça, koyun gözü…

Biz isimlerden ziyade nakışları şu gruplarda toplayabildik:

1. **Hayvansal motifler**: Bu motif ve nakışlarda bir hayvanı tamamen görmek olanaksızdır. Baş modeli, bir kanat veya göz nakış olarak o kadar ustaca işlenir ki bunu seçmek bir hayli araştırmaya bağlıdır. Motifler bir çizgi, bir münhani ve bir hayvanı temsil ederler. Dolgu olarak kullanıldığı gibi kenar süsleri olarak da kullanılırlar.
2. **Nebati motifler:** Bir dal, bir çiçek, hatta bir meyve motifidir bunlar. Renkler o kadar estetik kaynaşır ki; bunları da, bu bir yapraktır, bir çiçektir diye ayırt etmek ustalık ister. Doğanın bütün renklerini, hem de doğal olarak kaynaştırmak, usta bir ressam gibi onu işlemek, üstün bir sanat eseri yaratmak, az bir sanatkârlık olmasa gerektir
3. **Geometrik motifler:** Bunlar Şarkışla kilimciliğinin esasını temsil ederler. Üçgenlere, dörtgenlere, kare veya altıgenlere, hatta çokgenlere yer yer rastlamak, hem de açık olarak rastlamak mümkündür.Bunlar şekil olarak süs verdiği gibi, nakış olarak da ayrı bir özellik ve renk katarlar.
4. **Sembolik motifler:** Bir çiçeğin, bir ağacın, bir hayvanın, daha doğrusu doğada ne varsa onların sembolleridir. Renkler onu yansıtır, şekiller neyi ifade edecekse aynen odur. Burada ustanın duygularını, düşüncelerini, aşk ve özlemlerini açıkça okumak mümkündür. Her sanatta olduğu gibi kilimde de ustanın duyguları önemlidir. Yaratma sanatı buradan başlasa gerek.
5. **Geçmeler:** Kilimde nakış araları ile tahtaların bütünlemesinde kullanılır. Sanat yönü olmamakla birlikte işi meydana çıkaran bir işlemdir.
6. **Bordürler:** Ekseriya kenar süsü ve dolgu olarak kullanılır. Bir kompozisyon olarak kilimleri tamamlarlar. Bordürler ne kadar çok renk ve desen verirse motifler de bunlara uyar., kilimi özellik yönünden tamamlarlar. Bordürler bir sanat şahikası olup mahir ellerin güç ve maharetini yansıtırlar. Başka bir deyimle bordürler sonsuzluğa giden bir anlayışın ifadesidir.
7. **Karma motifler**: Renk, desen, şekil yönünden karışıklık arz ederse de bördürlere uymak zorundadır. Yukarıdan beri sunduğum bu tün motiflerin karışımıdır. Tahtalar arasına serpiştirildikten gibi fert olarak da görev yaparlar Kilimin tamamlanmasında yardımcı olurlar. Ahenkli bir renk uyumuna sahiptirler. Kenarlarda boncuk görevi yapmak, tahta aralarındaki sınırı tespit etmek bunların görevidir. Bu nakış ve motifler birbirinin içine o kadar ustalıkla girer ve kaynaşır ki, aşk gibi, şiir gibi birbirini bütünler, işte bu sanatın içine aşklar, özlemler ve duygular da karışırsa kilim, sanat olarak gözümüzde şiirleşir, destanlaşır ve türküleşir.

Kilim türleri:

Kilimler, kullanılacakları yerlere göre boy boy ve çeşit çeşittir. Daha dokunmadan önce nerede kullanılacağı tespit edilir.ve ona göre ıyılır. Satılacak mı? Duvara mı asılacak? Yoksa cehiz eşyası mıdır? Bunları zamanında belirlemek gerektir.

1.Cehizlik kilimler: Şarkışla yöresinde gelin gidecek kızın bir çift kilimi olması en doğal hakkıdır. Zengin olsun, fakir olsun herkes bu kilimleri verir. Cehizlik kilimler eve pek yük sayılmaz. Bunun eğrilmesi, dokunması imece usulü yapılır. Bu kilimler standarttır. Hemen hepsi bir örnekte olur. Özelliği sadece mahir ellerde dokunmasıdır. Çok mecbur kalınmadıkça satılmazlar. Daha doğrusu bu kilimler kara koca arasında bir vefa örneğidir. Sanat değeri kıymetli, satışında da çok kıymetli bir türdür.

2.Evde kullanılan kilimler: Sanat yönüne o kadar önem verilmez. Zengin aileler arasında ise kıymeti fazladır. Sanat değeri ve kalitesi kullanana göre değişen kilimlerdir. Evlerde ve odalarda sergi olarak kullanılır. Boyaları muhtelif olur. Serilecek yere göre ölçülüp dokunur. En yaygın olan türdür.

3.Masura kilimleri: Bunların örgü ipleri masura ile geçer. Çok kıymetli bir türdür. Üstün sanat değeri vardır. Yalnız geçmelerde hafif delikler kaldığından uzun ömürlü olmazlar. Şarkışla merkez köylerinde çok bulunur. Genellikle yere serilmez, duvara asılır. Bir çeşit süs kilimleridir. Turistik değerleri olduğu için piyasada tutunurlar. Küçük boyları karyola örtüsü olarak da kullanılır.

4.Çullar: Yün veya kendirden dokunur. Düz ve nakışsız olduğundan sanat değeri yoktur. Dışarıda da bulgur ve buğday kurutulurken sergen olarak kullanılır. Düz tahtalara birkaç renk verilerek dokunur.[2]

5. Cecimler: Nakışları ve sanat üstünlüğü bakımından çok kıymetli bir kilim türüdür. Her tarafı nakışla donatılır. Bundaki nakışlar diğerine göre daha ufak ve birbirine girmiş şekildedir. Daha önceleri Kalacık köyü yörelerinde çok dokunurdu. Şimdi pek rastlanmıyor. Eldekiler de yerinde bir deyimle antika değerindedir. Dokunduğu sıralarda da sergen değil, oda ve konakların duvar süsü olarak kullanılırdı. Bugün küçük cinslerini heybe ve torba şeklinde görmekteyiz. Bazen evlik ve kilerlerde perde olarak kullanılmaktadır.

6. Tülüceler:Her ne kadar kilim türüne benzetmek mümkün değilse de dokunuş bakımından bu kategoriye almak zorunda kaldık Aslında tülüceler başlı başına bir sanat dalıdır. Bunda eriş daha kalın,ıyma daha seyrektir. Dolgu ipi kullanılmaz. Tiftik keçilerinin tüyleri kırklıkla itina ile alınır. Temizce yıkandıktan sonra taranmadan boyanır. Bunda sarı, yeşil ve al renkler hakimdir. Eğrilmeyen bu tiftiklerden küçük demetler yapılır. Bir uçları erişe dolanır ve kirkitle sıkılanır, üzerlerine ipler geçme yapılarak uçlar erişe bağlanır. Diğer uçları aşağı doğru sarkar. Renklerle nakışlar ve desenler verilir. Artan uçlar en az on santimetre uzunlukta kalır. Duvar süsü, beşik örtüsü, makat ve karyola örtüsü olarak kullanılır. Kaba görünümlü ise de çok sanatkârlık isteyen bir dokuma türüdür. Herkes tülüce dokuyamaz. Dokusalar dahi pahalıya mal olduğu için sürümü zordur. Eski evlerde bol bulunur. Yüz veya yüz elli senelik olanlarına rastladık.

7. Kaymalar: Kilim gibi dokunup araları dikilerek çuval haline getirilen ve genç kızlara çeyiz eşyası olarak verilen, bazen de bulgur koymak için kullanılan bir nevi çuvaldır. Adını üzerindeki "kayma" denilen nakıştan alır. O nakışlar birbirine çok girgin ve kaynaşmış bir haldedir. Sanat değeri üstün bir türdür. Arası açılınca kilim görevini de ifa eder. Hayli pahalıya mal olur.

8. Ticari kilimler: Bunlarda boyut pek aranmaz. Daha çok malzemeye önem verilir. Katıksız saf yünden olanları bol nakışlıdır. Piyasada en çok rastlanan bunlardır. Fakat son zamanlarda kalitesiz yünler, çiğ iplik adı verilen pamuk ipliğinden yapılan bu kilimlerin kalitesini oldukça düşürdü. Bu yetmiyormuş gibi bir de, dabak yünü denilen deriden yolunarak alınan kısa lifli yünler katılmağa başlandı.

Peşinen ifade edeyim ki, bu kalitesiz mallar Şarkışla'da dokunmuyor. Başka yerlerde dokunup buraya getiriliyor ve Şarkışla kilimi diye piyasaya sürülüyor. Ucuza mal olduğu için kazanç sağladığından önlemek zorlaşıyor. Ticari kilimler özelliklerine göre şöyle sıralanır:

a. Emlak kilimleri: Merkezi Akçakışla olmak üzere Çanakçı, Gazi köyü, Karaçören ve Ortabucak yörelerinde dokunan kilimlerdir. Bunlarda renkler bol ve tatlı bir uyum içindedir. Bol nakışlı ve kaliteli kilimlerdir.

b. Güzyüz kilimleri: Iğdecik, Kalacık, Yapracık, Arıklar ve Abdallı yörelerinin kilimleridir. . Bu kilimlerde renk azdır. Daha çok sarı renk hakimdir. Kaliteli, bol nakışlı ve motiflidirler.

c. Gedik kilimleri: Şarkışla merkez ve merkez köylerinin kilimleridir. Emlâk ve Güzyüz kilimlerinin tesiri görülür. Buraların mesura kilimleri, kirkit kilimlerinden daha üstün ve sanatkaranedir. Bu kilimlerde beyaz renk hakimdir.

d. Elbeyli kilimleri : Gedik kilimlerinin aynıdır. Sarı renk hakimdir. Eğrilmesi biraz daha kabadır. Nakışları bol ve güzeldir. Dayanıklı oldukları için piyasada tutulur.

e. Tonus kilimleri: Altınyayla ve Deliilyas merkez olmak üzere bütün çevre köylerde dokunur. Renk ve desen yönünden Gedik ve llbeyli kilimlerinin özelliklerini yansıtır. Nakışları daha karışık ve sık olur. Dayanıklı ve katkısız kilimlerdir. Bu kilimlerin en orijinal kısımları ağızlarıdır. Erişler ustalıkla örülür.

Pazarlama:

Önceleri köylere alıcılar gelir, toplar, denkler yapar, alır giderdi. Nakliyenin bollaşması pazarlamayı kolaylaştırdı. Büyük kentlere giden kilimler hemen alıcı bulmaktadır. Şarkışla'da bu işle uğraşan mağazalar da vardı. Ama tek tek silindiler. Şimdi pazarlarda sergilenmek suretiyle satılmaktadır, önceleri **Paşa Camii** avlusunda bu kilimlere çok rastlanırdı. Oralar da hafızalardan silinmeye yüz tuttu.. Kilim satılırken halen Şarkışla ve köylerinde şu deyimlere rastlanır:

"Su sızdırmaz, ayakta durur, kilim değil Acem halısı, sıfatın görünür, gön gibi, yedi dağın çiçeği, erişi kiriş gibi, yün değil ipek, solma bilmez, ayna gibi, gelinlik kız, yüzüne güler, gün gibi yanar, ay gibi doğar, ayna gibi parlak, sırmalı gelin, al beşe, koy başa, kilimde hüner olmaz, yapana bak yapana…

Şarkışla kiliminin folklorumuzdaki yeri:

Şarkışla çevresinde geniş bir sahaya yayılan kilimcilik sanatı, folklor ve edebiyatımıza çoktan girmiştir. Sivas kilimciliği üzerine ünlüler destanlar dizmişler, türküler yakmışlar, şiirler söylemişlerdir. Sanat insanların duygularını yansıtır. Kilimler de öyle. Gerek dokuyanlar, gerek seyredenler bu şahane sanat karşısında kendilerini tutamamışlar, ona bir söyler söylemiş, içlerini bazen sazla, bazen sözle dökmüşlerdir. Aslında bu konu çok geniş. Bu nedenle araştırmaya ve incelemeye değer.

Cehizlik kilimler dokunurken, ev sahibi imecilere Öğle yemeği verir. Bu yemek molasına öğlene çıkma denir. Aslında dinlenme ve eğlenme faslıdır. Yemek verilmese de karınları aç sayılmaz ki. Türlü yemiş ve çörekler yanlarındaki kalburda bolca bulunur.[3]

Atasözleri ve deyimler:

Eli erişte, kulağı kirişte/ Kilim altında davul çalınmaz/ Kilimi, kebeyi serdi/ Kilimi suya verdi/ Kilimini cehenneme serdi/ Kilimin dört ucunu koyuverdi/ Kim der, kilimin yamalı/ Kimi enini, kimi boyunu sever/ Tarla değil, kilim/ Kimi altına serer, kimi üstüne alır/ Kilim kilim üstüne,

kilim benim üstüme/ Kimi hasret kalmış keçi postuna/Ya erişi ayır ya kirişi kır/ Erişi çarık sırımı/ Kemkin dibinde yatar; evliyaya şor(söz) atar/ Eli tapıda, gözü kapıda[4]/

---

[1] Emin Kuzucular, Sivas Folkloru, Sayı:48, Ocak 1977, s.18-20
[2] Kuzucular, a.g.m., **Sivas Folkloru,** Sayı: 49, Şubat 1977, s.19-23
[3] Kuzucular. A.g.m., Sivas Folkloru, Sayı: 50, Mart 1977, s.20-22
[4] Tapı: Erişleri gerginleştiren çiviler.

Tarakçılık

A. Tarakçılık:
"Türkiye'de sanatlar ve zeneatlar" adlı eserin sahibi Pretextat-lecomte , 19. yüzyılda yapılmış olan Türk tarakları için şöyle diyordu:

"Tarak imalcileri İstanbul'da Mahmutpaşa ile Kapalıçarşı arasındaki caddede toplanmışlardır. Bu imalat Avrupa'da geliştirilmiştir. Bununla beraber Türk zanaatkarlarının tatbik ettikleri basit metotlar incelenmeye değer.

1901 yılında, ufacık bir dükkanda, bir işçi yere yastık atmış, üstüne bağdaş kurmuş, fildişini sıkıştırdığı bir mengenenin önünde işe koyulmuş. Başka bir işçi, daha önce alelade bir testereyle fildişini istenen büyüklükte kesmiştir. Bu tarakların boyu genellikle 20 cm.; eni 5 cm. ile 6 cm. arasında değişir.

Tarakçı ilk iş olarak testereyle dişlerin yerini işaretler. Avrupa'da testereli makinede otomatik olarak işleyen bir bölücü vardır ve testerelenecek parçayı tedricen yuvarlak testerenin önüne iter. Bu durumda meydana gelen tarak çok muntazamdır. İstanbul'da icra usulü son derece iptidai olduğu halde Türk zanaatkarının meydana getirdiği mal Avrupa'daki kadar mükemmel ve düzgündür. Türk işçisinin bölücüsü paş parmağıdır. Ne mezura kullanır, ne yükseklik, ne en ölçer; buna rağmen dişler kusursuz derecede muntazamdır. Bütün güçlük el testeresinin kullanılmasındadır. Şakuli(düşey) olarak tespit edilen yuvarlak testere şakuli keser elbet; ama icrada o emniyeti bulabilmek, tarağın bir dişinin ötekinden dar olmaması veya yanlış bir hareketle uçup gitmemesi için ne el hüneri ne büyük bir tecrübe gereklidir; tahmin edilir. Dikkatinizi çekmek istediğim bu noktaydı; zira bu hüneri zanaatçıların faaliyeti daha müspet bir sanayi dalına yöneltilebilse müstesna ve güçlü bir randıman alınacağı muhakkaktır.

Gelelim konumuza. Fildişi parçası hemen testerenin altına konmaz, zira zedelenir, işçi, dişlere dilediği yüksekliği ısınmadan korktuğu için bir çırpıda vermez; bir kaç darbede, yani testerenin altına durup durup koyar. Bundan sonra tarak cilalanır. Bitmiş haliyle bu tarak, Avrupa'da imâl edilenlerden üstündür. Tercih sebebi de şunlardır: Saçları çekmez ve ısının tesiriyle deforme

olmaz. Fildişi kırpıntılarına gelince; bunlar Avrupa'ya gönderilir. Orada şaplı sıcak suda kaynatılır, sonra kalıplanır. Ancak bu eritilmiş fildişinin, tabiî fildişi kadar değeri yoktur elbet.

İstanbul'da tarak, dirhemi l ilâ 4 para arasında satılmaktadır. Şimşir tarak 5 ilâ 8 para. Şimşirden veya şimşir taklidinden yapılma taraklar (ıhlamur) da aynı usûlle işlenirler.Bir yıldan beridir taraklar, Avrupa'dan gelme testereli makinelerle imâl edilmektedir.

Kaşık: Makine tedarik edemeyen eski tarak imâlcileri ise işi fildişinden, hayvan kabuğundan, şimşirden veya şimşir taklidinden kaşık imâlatına dökmüşlerdir. Aynı parçadan aksi istikametlerde testereyle iki kaşık kesilmekte, sonra bir oluklu oyma kalemiyle çukur kısmı kazılmaktadır. Sonra bütünü törpüden ve zımparadan geçirilir; pomza taşıyla da cilalanır.
Kaşağı: Kaşağılar da imâl edilmektedir. Bu, bir sopanın ucuna geçirilmiş, üzeri tırtırlı, kaşık şeklinde bir şeydir. Şarklıların kullandığı bir âlet olan kaşağı dendiğine göre insana değişik bir haz vermektedir. Türkler ve bilhassa mucidi olan Çinliler, Avrupalıların bu hazdan kendilerini mahrum edişlerine pek şaşmaktadır. [1]

B. Sivas merkezinde tarakçılık:

Sivas il merkezinde tarakçılık yapan bir dükkan bulunmaktadır. Bu 1933 Sivas doğumlu Mustafa Kutluca'ya ait dükkandır. Kardeşi İhsan Kutluca da zaman zaman bu iş yerinde çalışmaktadır.

Daha önceki yıllarda Kadir Kutluca(Ölümü 1960), Abdurrahman Emmi ve Mehmet Ustalar da bu mesleği sürdürmekteydi.

Ustalar: Tarakçı Kadir Usta(Ömer Şan'ın babası), Osman(Keskinbıçak) Usta, Abdurrahman Usta(Tarakçılığının yanı sıra aynı zamanda diş çekiyordu.), Meydan Hamamı civarında İdris Usta(Berberlik ve sünnetçilik de yapardı),Ali Usta, Mehmet Usta….

C. Boynuzdan yapılan eşyalar:

Tarak, toka ve kolye yapımında manda, öküz ve koç boynuzu kullanılır. Öküz boynuzu renklidir, manda boynuzu siyahtır, koç alacalı veya sarı olur.

1.Taraklar: Bunlar kendi aralarında ikiye ayrılırlar:
a.Erkekler için: Koç boynuzundan erkek tarağı ve sakal tarağı.
b.Bayanlar için: Klasik iki taraflı tarak, oymalı tek taraflı tarak, çanta tarağı, öküz veya manda boynuzundan yapılan saplı tarak.
c.Vitrin için: Koç boynuzunun orijinal halini bozmadan yapılan boynuz tarak.
2. Tokalar : Bunlar öküz boynuzundan yapılır. Tokalar kendi aralarında ikiye ayrılırlar:
a.Büyük tokalar: Atatürk portresi, kuğu, balık, kalp, bukle, kelebek, elips, baklava dilimi, kuş, kartal, çift kalp….
b.Küçük tokalar: Kalp, kelebek, elips, çift kalp….
3. Kolyeler: Bunlar da boynuzdan yapılır. İsteğe göre şekil verilir. Bunlar: kalp, damla, baklava dilimi, yıldız…. gibi şekillerdir.

D. Tarak çeşitleri:

Kadınlar İçin:

1. İki taraflı klasik.
   a. Oymalı, tek taraflı.
   b. Çanta tarağı, tek taraflı.
   c. Saplı tarak
   d. Tırmık diş: Seyrek dişe tırmık denilir. Saçı uzun olanların saçları kolay açılsın diye.

Erkekler için:

1.Normal tek taraflı(ince ve kalın dişli).

2. Sakal tarağı(yelek cebinde taşınacak küçüklükte).

3. Ufacık bıyık tarağı.

E. Diğer bilgiler:

1.Toka çeşitleri: Kadınlar için toka ve kolye çeşitleri.

2.Gelenek: Bir geline, fil dişi tarak, ipek peştamal/Keşan, gümüş lalin, el leğeni ibrik verilirdi.

3.Tarakçılık yapan iki kardeş kalmıştır. Bunlar, Çifte Minare, Cıbıllar Parkı civarında bir yer istemektedirler. Hem imalat, hem satış için.

- Mızrap: Boynuzdan telli çalgılar için mızrap yapılır.
- Manda boynuzu: Siyah renklidir.Sert olduğu için çabuk kırılır. Genellikle kadın tarağı yapılır.
- Öküz boynuzu: Çeşitli renklerde olur. Öküz boynuzundan her çeşit tarak yapılır.
- Koç boynuzu: Erkek tarağı, süs eşyası olarak vitrin tarağı yapılır.
- Eskiden hayvan tırnağından sakal tarağı yapılırmış.
- Tabanca kabzası.
- Boynuzun dolu uç kısmından bıçak sapı olur.

F. Alet ve avadanlık:

Alet ve avadanlık: Motor yoktu. Deriden yapılmış perdah yastığına parlatılacak şeyler sürülürdü. Zeytin yağı boynuza sürülür, kömür tozu ile parlatılırdı. Şimdi makinede keçe ile parlatılıyor.Daha önceden testere ile diş açılırdı. Şimdi motor yardımı ile açılıyor.

Boynuza önce tesviye yapılır. Daha sonra imalata göre belli boyutlarda kesilir. Kesilen parçalar kömür ateşinde ısıtılır. Belli bir kıvama gelince presle düzeltilir.

Kaynak şahıslar:

Mustafa Kutluca, Sivas 1933

İhsan Kutluca, Sivas, 2 Ocak 1949

Habibe Kutluca: Sivas 1979, Cumhuriyet Üniv., Eğitim Fak., Resim Böl. 4. Sınıf öğrencisi.

[1] Pretextat-lecomte, **Türkiye'de Sanatlar ve Zeneatlar**, Tercüman 1001 Temel Eser, s.189-191

Sivas Yöresi Tülüce Dokumaları

Sivas Yöresi Tülüce Dokumaları "geve, hopan, tülü, tülüce, filik…" denilen post benzeri uzun tüylü dokumalar, uzun yıllardan beri Anadolu'da ve Fırat havzasında dokuna gelmiş; fakat bugün artık unutulmaya yüz tutmuştur.[1]

Neriman Görgünay, bu çeşit dokumaların kilimden halıya geçiş döneminde meydana çıktığını ileri sürmektedir. Nitekim "Doğu Yöresi Halıları" adlı eserinde "…kanıma göre, geve adı verilen bu yaygı, kilimden halıya geciş sırasındaki dönemde, hayvan derilerini örnek alarak suni post dokuduğunu öne süren yazarların iddialarını doğrulamaktadır"[2] dedikten sonra şu bilgiyi vermektedir: "Kars ve yöresinde halılara geve adı verilmektedir. Bu adlandırma geve ile halı arasındaki bağlantıyı göstermek ve gerekse eski yöntemlerin bugün de uygulandığını kanıtlamak bakımından çok ilginçtir. Halı gibi yer tezgahında dokunan(Sivas ve yöresinde ıstar tezgahlarda) geve''de (halıda yün ipliğinden ilmek yapıldığı halde) bükülmemiş ve sadece boyanmış saçak yünlerinden ilmek yapılmaktadır. Bu ise, geve ile halı arasında bir ilişki olduğunu ve yıllardan beri aynı geleneği bağlı kalındığını göstermektedir."[3]

Yine Görgünay'ın verdiği bilgilere göre, tülüce dediğimiz bu dokuma çeşidi bin yıl kadar önce Türkler tarafından bilinmekteydi. Kaynaklara göre M.S. 930 yıllarında Tiflis ve Çıldır arasındaki Türkler tarafından yapılmaktaydı.[4]

Tülüce konusunda, Sayın Görgünay'ın dışında ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Sivas yöresinde dokunmakta olan tülüceler konusunda Emin Kuzucular, Mut yöresinde ise Hilmi Dulkadır çok kısa bir bilgi ile yetinmişlerdir.[5]Benim bu araştırmam Sivas yöresindeki ilk çalışmadır.

TÜLÜCENİN ADLANDIRILMASI

Tülüce adını verdiğimiz bu dokuma çeşidi, Sivas yöresinde "tülüce"[6] Ağrı'nın çeşitli köylerinde "geve"[7], Kayseri Pınarbaşı ilçesindeki Kırkgeçit, Hacı Murat Kefenli yaylalarındaki yörüklerde(Göğe Bakanlı, Kelebekli, Sarıkeçili, Tekeli), "filikli"[8] Taşeli yöresi Türkmenlerinde "tülüce"[9] adıyla adlandırıldığı gibi Anadolu'nun muhtelif yerlerinde "hopan, tül, tülüce" adlarıyla adlandırılmaktadır.[10]

TÜLÜCENİN KULLANILDIĞI YERLER

Tülüce, Sivas yöresinde:

1. Yatak örtüsü,
2. Duvar süsü
3. Beşik örtüsü
4. Makat/sedir örtüsü
5. Karyola örtüsü

6. Namazılık olarak kullanılır.[11]

Ayrıca bu teknikle kış ayları için başlık, eldiven ve çorap da dokunur. Kayseri-Pınarbaşı yaylalarında yaylayan yörükler develeri için süs örtüsü, çuvallar için örtü olarak kullanırlar.[12] Mut yöresinde ise, sedir örtüsü ve minder olarak kullanılmaktadır.[13]

TÜLÜCE DOKUYAN YÖRELER

Sivas yöresi: **Divriği**(Yellice, Karasar, Mumsal, Ödek), **Kangal**(Çetinkaya, Tabanözü, Dışlık, Bulak), **Şarkışla**(Elbeyli yöresi, Deliilyas, Tonus, Ağcakışla, Kavlak, Yapalı, Keçili…), **Yıldızeli**(Büyükağören, Direkli, Kale, Güney, Hanlı); ayrıca **Suşehri** ve **Koyulhisar** ilçelerine bağlı köyler.

Türkiye genelinde: **Yozgat(**Akdağ), **Kayseri**(Pınarbaşı), **Tokat**(Çamlıbel ve Kızık), **Kars, Ağrı, Taşeli** yöresi Türkmenleri.

Türkiye dışında: Görgünay, Türkiye dışında tülüce dokunan yerler hakkında şöyle söylemektedir:"… ayrıca Yugoslavya'da bir Türk köyü olan Vranafça'da uzun yıllar tülüce yapıldığı yine araştırmalar ile tespit edilmiştir. Türkistan'dan bu yana yüzyıllar boyu dokunmuş olan bu dokumayı biz dünyaya tanıtmamışız. Fakat Yugoslavya ve Yunanistan bugün bu dokumayı endüstrileştirmiş, Avrupa piyasalarına sürmüştür. Battaniye, köşe yastıkları işçilerimiz tarafından alınıp götürülmektedir."[14]

TÜLÜCENİN FİYATLARI

Tülüce dokumalar metrekare hesabına göre satılmazlar. Göz kararına göre kalitesi de dikkate alınarak pazarlık usulü ile satılırlar. Sivas'taki halı tüccarları Sivas yöresi tülücelerinin 150-600 bin lira arasında değişen bir fiyatla satıldığını söylediler(Ocak 1990).[15]

TEKNİK ÖZELLİKLER

a.Tezgah:

Tülüce dokumalar Sivas yöresinde "ilkel dik tezgah-ıstar tipi" tezgahlarda dokunur. Bu tezgahların boyları muhteliftir. Dokunacak kilimin özelliğine göre tezgah seçilir.

Tezgah; mazı, çiti çubuğu, kücü ağacı ve varangelen'den oluşur. Tezgah otuz derece meyille hazırlanır.[16]

Bu tezgahlarda çeyizlik kilimler, evde kullanılan kilimler, masura kilimler, çullar, cecimler, tülüceler, kaymalar, ticari kilimler(Emlak kilimleri, Güzyüz kilimleri, Gedik kilimleri, Elbeyli kilimleri, Tonus kilimleri…) dokunur.[17]

b.Malzeme:

1.**Eriş**(çözgü) ipliği: En uzun ve sağlam yünler eriş için ayrılır. Bunların bükülmeleri ile elde edilen birinci kalıte ipe "zulal" denir.

2.**Atkı**(çalma, tapan) ipliği: Orta boy yünlerden ikinci kalite ip eldeedilir. Bu yünler ilme(halı dokumada) ve atkı(halı ve kilim dokumada) için kullanılır.

3.**Saçak:** Tülücenin saçakları genellikle tiftik(filik)'ten olur. Filik bulunmazsa yün kullanılır. Tiftik keçilerinin tiftikleri kırklıkla itina ile alınır. Temizce yıkandıktan sonra taranmadan boyanır. Tülücelerde sarı, siyah, yeşil ve al renkler hakimdir. Eğrilmeyen bu tiftiklerden küçük demetler

yapılır. Saçak için kullanılacak tiftikler Konya, Afyon, Ankara, Yozgat(Akdağ), Şarkışla ve Yıldızeli gibi yörelerden temin edilir.

TÜLÜCENİN DOKUNMASI

Tülüceler, düz kilim dokuma tekniği ile ıstar tipi tezgahlarda dokunur. Tülüce dokumalarda eriş(çözgü) daha kalın, atkı daha incedir. Çözgü ve atkı ipliği boyasızdır.

Sivas yöresinde kilim aralarına "çubuk" adı verilir. İlkin 1.5 cm. kalınlığında bir sıra dokunur. Buna ince çubuk denir. Bunun ardından tülüceyi Meiden getiren saçaklar geleneksel Türk düğümü(Gördes-kapalı düğüm) ile erişe dolanır(düğümlenir) ve kirkitle sıklanır. Daha sonra yine 1.5 cm. kalınlıkta ince çubuk(sıra) dokunur. Bunu 8-10 cm. kalınlıktaki kalın çubuk(sıra) takip eder. Çubuklar hep aynı renktedir. Kalın çubuktan sonra tekrar ince çubuk atılır(dokunur). Bunu yeniden 8-10 cm. kalınlıktaki kalın çubuk takip eder.

Bazen de 3'er cm. aralıklı kilim dokumalar görülür. Bu çeşit dokumalarda da birinci çubuk dokunduktan sonra ikinci çubukta saçak düğümlenir. Üçüncü çubuk dokunduktan sonra, dördüncü çubuğa geçerken yeniden saçak düğümlenir. Bu şekilde dokuma işlemi devam eder.

Tiftik saçaklar 10-12 cm. arasında değişir. Seyrek aralıklı dokumalarda renkli kilim araları görüldüğü halde, sık aralıklı dokumalarda sadece renkli saçaklar görülür. Bunlar renkli post havası verir. En makbul tülüceler de sık aralıklı tülücelerdir.

TÜLÜCENİN BOYUTLARI

Tülücenin boyutları, kullanılış amacına göre değişmektedir. Sivas yöresinde dokunmakta olan tülüceler şu boyutlardadır:

Makat üstü: 120 x 300 cm.; diğerleri 70 x 130, 80 x 150, 100 x 200, 120 x 190, 120 x 200, 120 x 220, 125 x 225, 135 x 220; Kayseri-Pınarbaşı yörükleri ise deve örtüsü olarak 100 x 250, çuval üstü olarak 100 x 600 cm. boyutlarında dokumaktadırlar.[18]

TÜLÜCENİN DESENLERİ

Tülücede renkler, desenler saçak örgüsü ile sağlanır. Bu da dokuyucunun ustalığına ve yaratıcılığına bağlıdır. Tülüceler ilk bakışta kaba görünümlü iseler de çok sanatkarlık isteyen bir dokuma türüdür. Herkes tülüce dokuyamaz.[19]

Tülüce dokumalar desenlerine göre beşe ayrılırlar:

1. Düz kilim desenli tülüceler
2. Dikdörtgen desenli tülüceler
3. Kare desenli tülüceler
4. İç içe kare desenli tülüceler
5. Baklava dilimli tülüceler.[20]

[1] . Neriman Görgünay'ın özel notları.
[2] .Neriman Görgünay, **Doğu Yöresi Halıları**, İş Bankası Kültür Yayınları: 163, Ankara-?, s.138
[3]. Görgünay, a.g.e., s.138
[4] .Neriman Görgünay'ın özel notları.
[5] .Emin Kuzucular, Şarkışla'da Kilim ve Kilimcilik, **Sivas Folklaru,** Sayı: 48, 49, 50, 51; Hilmi Dulkadir, **Mut ve Çevresinde Milli El Sanatlarımız(Istar Dokuma),** Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1985.
[6] .Kuzucular, a.g.m.
[7] .Görgünay, a.g.e., s.138
[8] .Mustafa Çakmak, Hassa-Hatay(C.Ü. MYO Öğrenci)
[9] .Dulkadir, a.g.e., s.23
[10] . Neriman Görgünay'ın özel notları.
[11] . Kuzucular, Şarıkışla'da Kilim…, **Sivas Folkloru,** Sayı: 50, Mart 1977, s.20
[12] .Mustafa Çakmak
[13] Dulkadir, a.g.e., s.23
[14] .Neriman Görgünay'ın özel notları.
[15] .Kaynak şahıslar: Mehmet Sepik, Divriği-Ortaköy 1929, Ali Kan, Divriği-Ortaköy 1946, Cemalettin Yılmaz, Sivas 1967.
[16] . Kuzucular, Şarkışla'da Kilim…, **Sivas Folkloru,** Sayı: 48, Ocak 1977, s.19-20
[17] . Kuzucular, Şarkışla'da Kilim…., **Sivas Folkloru**, Sayı: 49, s.22-23 ve Sayı: 50, s. 20-21.
[18] .M.Sepik, A.Kan, C.Yılmaz.
[19] .Kuzucular, Şarkışla'da Kilim…., Sivas Folkloru, Sayı: 50, s.20
[20] Kutlu Özen, Sivas Yöresi Tülüce Dokumaları, **Türkiye İş Bankası**, **Kültür ve Sanat /Sivas Özel Sayısı,** Sayı: 6, Haziran 1990, s.31-34

Orhan Gazi Dönemindeki Alp Erenler ve Bunlara Bağlı Menkıbeler

Turgut Alp

Turgut Alp, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi(1281-1326)'nin silah arkadaşı olup İnegöl fatihidir. Osmanlı Beyliğinin kuruluşunun ardından Domaniç'ten Uludağa'a kadar olan bölge kendisine tımar olarak verilmiştir. Söylenceye göre ömrü bu yaylada geçmiş, ileri bir yaşta koleradan ölmüştür. Öleceğini anladığında sahip olduğu tımardaki önde gelenleri yanına çağırmış, onlara:

-Ağalarım, yiğitlerim!…Gayri ölüyorum, hakkınızı helal edin. Ölümümden sonra beni öyle bir yere gömün ki mezarım toprağımda olsun. Gözlerim Fethettiğim İnegöl'ü görsün. Esen rüzgarlar yüzüme ferahlık versin.,demiş ardından da gözlerini bu fani dünyaya yummuş.

Türbesi, Turgut Alp(Genci) köyünde olup, köyün 5oo m. batısında bulunan üzeri geniş bir tepenin üzerindedir. Türbe, 1986 yılında betonarme olarak yapılmıştır. [1]
Neşri tarihinde Turgut Alp şöyle anlatılır: "*Orhan, Bursa fethine giderken babasının önünde yer öpüp itaat gösterdi. Ve yine Köse Mihalı ve Torgut Alp'ı, Orhan Gazi'ye yoldaş koşdu.****[2]*** Turgut Alp, Orhan Gazi zamanında oldukça yaşlı bir Alp Eren'dir. Geyikli Baba ile büyük bir dostluğu vardır. Orhan Gazi, Geyikli Baba ile görüşmek için Turgut Alp'i görevlendirir. Aşık Paşazade, bu hadiseyi şöyle anlatır: "*Amma içlerinde bir derviş vardı. Dağda geyikleri ile gezerdi. Turgut Alp onu çok severdi; her zaman onunla sohbet ederdi. Turgut Alp, o zaman çok ihtiyarlamıştı. Orhan Gazi'nin dervişleri teftiş ettiğini işitince, bir dervişini gönderip onu uyardı. Benim köylerim içinde bir çok dervişler gelip yerleşmişlerdir. İçlerinde bir derviş vardır geyikler ile konuşur. Hiç bir hayvan ondan kaçmaz. Dervişlerime dokunma…"* Turgut Alp'in uyarısı üzerine, Orhan Gazi, Geyikli Baba'yı görmek ister.[3]
Turgut Alp, her yıl Hıdırellez haftasında ya da haziranın ilk günü törenlerle kutlanmaktadır. Bu törene çevre köyler ve İnegöl halkı davet edilmektedir. Tören günü davetliler Turgut Alp türbesinin olduğu yere gelirler; türbeyi ziyaret ederek dilekte bulunurlar; bu arada adak kurbanları kesilir; daha sonra pişirilen yemekler yenir. Yemekten sonra çeşitli eğlenceler yapılır. Bahar kutlaması bir piknik havası içinde akşama kadar sürer.[4]

Yiğit Alp/Yiğit Baba

Yiğit Alp'in türbesi İnegöl'e bağlı Yiğit köyündedir. Söylenceye göre Yiğit köyünün bulunduğu yer, Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu sırada, Osman Gazi'nin silah arkadaşları tarafından zapt edilmiştir. O yıllarda Osman Gazi, 80 askeri ile Mezit Boğazı yoluyla şimdiki Kınık köyünün bulunduğu yere gelir. Maksadı bir baskınla İnegöl'ü ele geçirmektir. Osman Gazi'nin gelişini haber alan İnegöl Tekfuru bir tuzak hazırlar. Hazırlanan tuzağı bir düşman askeri gizlice Osman Gazi'ye haber verir. Osman Gazi, beklenmedik bir baskın yaparak düşmanı bozguna uğratır. Söylenceye göre kaçan düşmanları kovalamak ve imha etmek için Osman Gazi'nin küçük kardeşi Yiğit Alp, düşmanların arkasından at sürer. Yiğit Alp, bugünkü Yiğit köyün bulunduğu yerde Harmankaya Tekfuru'nun askerleri tarafından şehit edilir. Arkadan gelen Osman Gazi'nin süvarileri düşmanı yenerler; Yiğit Alp'i şehit olduğu yerde toprağa verirler. Daha sonra burası bir yerleşim yeri olur. Kurulan köye Yiğit Alp türbesine izafeten Yiğit köyü denir.[5]
Dolu/Duglu Baba
Dolu Baba'nın türbesi Uludağ eteğindeki Kirazlıköy mezarlığındadır. Kirazlıyaylaya gelen yaylacılar, Dolu Baba'nın mezarını ziyaret ederek adak adarlar. Burası mesire yeridir. Uludağ kaşar peyniri türbe civarındaki bir mandırada yapılır. [6]

Dolu Baba'nın Bursa'nın alınışı(6 Nisan 1326) sırasında ön saflarda savaşan dervişlerden biri olduğu söylenmektedir. Ağzına ayrandan başka bir şey koymazmış. Savaş sırasındaki dinlenmelerde askere ayran dağıtırmış. Eski Türkçe'de "dug" ayran anlamına gelmektedir. Dervişin adı da buradan kaynaklanmaktadır. Hayatına ait bir şey bilinmemektedir. Dört arşınlık tahta kılıcıyla askerlere yol açtığı söylenir. Kimi söylencelerde bu kılıç, Bursa'nın alınışı sırasında ön saflarda çarpışan Abdal Murad adlı dervişe yakıştırılır.[7]

Abdal Murad

Güldeste sahibi Beliğ'e göre Abdal Murad, Bursa'nın fethinden önce Buhara'dan Bursa'ya gelen kırk abdaldan biridir. Bursa'nın fethinde(1326), Orhan Gazi'ye yardım etmiş, fetihten sonra vefat edince bugünkü türbesinin bulunduğu yere defnedilmiştir.

Bursa'nın fethinde büyük bir tahta kılıç ve merkebi ile bulunmuş, Molla Arap ve Kükürtlü önündeki gözetleme kuleleri arasındaki irtibatı sağlamış bir gazi dervişti.[8]
Menkıbelere konu olan kocaman kılıcı ile yılan şeklindeki tunç topuzunun 17. Yüzyılda türbede bulunduğu söylenmekte ise de 19. Yüzyıl sonlarında bunların ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Avrupalı seyyahlara dayanarak bilgi veren Hasluck ile Beliğ'in ve Evliya Çelebi'nin kılıçla ilgili rivayetleri farklıdır.

Evliya Çelebi, Abdal Murad adına Orhan Gazi tarafından yaptırılan tekkeye yine Orhan Gazi'nin binden fazla bakır kap kacak vakfettiğini, çevresinin bir mesire yeri olduğunu anlatırken, tekkenin o devirde Bektaşiler'in elinde bulunduğunu söyler. 20. Yüzyıl başlarına kadar Bektaşi tekkesi olarak varlığını sürdüren Abdal Murad Tekkesi, 17. Yüzyılın ikinci yarısından önce Bektaşiler'in eline geçmiş olmalıdır. Türbe ve zaviyenin, Alacahırka semtinin yukarısında bulunan kireç ocağının üst tarafında bugün yalnızca kalıntıları vardır.[9] Burası elli yıl öncesine kadar Bursa esnafının peştemal kuşandığı bir türbe olmuştur.
Hikmet Tanyu, Abdal Murad Türbesi'ndeki "*peştemal kuşatma*" törenleri şöyle anlatmaktadır:
*" Esnafın peştamal kuşanması sebebiyle bir nevi ayin, eğlence, kutlama hareketi karışık olarak yapılmaktadır. Buna '**tanie'** veya halk dilinde '**tehniye, tamie'** deniliyor.*
Bu merasimin bizi ilgilendiren yönü tanie'nin Abdal Murad veya Akçağlayan mevkilerinde yapılmasıdır. Bu yerlerin Uludağ eteklerinde ağaçlar, subaşları olduğunu görüyoruz.
Önce toplu namaz kılınır. Sonra önde şeyh efendi, arkasında usta olacak kalfalar ve kalfa olacak çıraklar olduğu halde Abdal Murad'ın türbesi ziyaret ediliyor. Salavat getiriliyor, Fatiha okunuyor. Esnaf şeyhi orda bulunanlara şu duayı ediyor:
'Destini destime vergil, dest-i keremdir. Allah bir, dedik pervane geldik. Yönümüzü dergaha döndük. Kıblemiz dergah, gün kubbe altında, yeşil seccade üzerinde, erenler meydanında, sizler huzurunda peştamal kuşanıp bir murat almaya geldik. Şeyh Efendi, Ahi Baba, Yiğit Başı, ihtiyar ustalar ne buyurursunuz?

Tarikat, hakikat, marifet sözlerinin de sık sık yer aldığı dua içerisinde, dört bin dört yüz kırk dört evliyanın ruhlarından yardım istenir. Dua bittikten sonra Şeyh Efendi'nin işareti üzerine kalfalar ve çıraklar esnafın en yaşlısının ve ustasının ellerini öperler. İhtiyar usta onlara:
-Allah mübarek etsin oğlum, sanatında doğru ol!.. der.
Türbeden çıktıktan sonra, yine önde Şeyh Efendi bulunduğu halde tekbir alınarak namaz kılınan çınar ağacının altına gelirler.
Esnafın peştamal kuşanması Anadolu'nun bir çok ilinde önceleri vardı. Burada bilhassa bir türbe ziyareti ile peştamal kuşanılması, tarihi öncelere giden bir törenin devamıdır." ***[10]***

Baba Sultan/ Geyikli Baba

Geyikli Baba, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu yansıtan dönemin menkıbevi kahramanlarından, gazi-derviş tipinin en iyi temsilcilerinden biridir. Çağdaşı Abdal Musa ile birlikte bu tipin, en dikkat çeken simasıdır.[11]
Türk velileri için sık kullanılan bir motifi yansıtan menkıbeye göre, Geyikli Baba dağlarda bir geyiğe binip geyiklerle dolaştığı veya geyiklerle ünsiyet edip aralarında yaşadığı için bu şekilde adlandırılmıştır.[12]
Geyikli Baba, onun adı değil, lakabıdır. Fakat bu lakap kendisine geyiklere binip gezmesi veya onlarla birlikte yaşamış olmasından çok, sırtını bir hayvan postuyla örten Kalenderiyye'ye mensup diğer meczup dervişler gibi muhtemelen geyik postuyla dolaştığı için verilmiş olmalıdır.[13]
Asıl adının **Hasan** olması gerektiği Yunus Emre'ye ait bir manzumeden anlaşılmaktadır.[14] Mehmet Kardeş, Geyikli Baba'nın asıl adının Mehmet olduğunu kaynak göstermeden belirtir.[15]
Rivayete göre Geyikli Baba, Orhan Bey zamanında Anadolu'ya Hoy'dan(Azerbaycan) gelmiş bir derviş olup müridleriyle beraber İnegöl yakınlarına yerleşmiştir.

Menkıbeler onun, tıpkı kendisi gibi geyiklere binmiş müridleri eşliğinde Bursa'nın fethine katıldığını nakleder.[16] Başka bir söylenceye göre de Geyikli Baba, Bursa feth edilirken geyiğine binerek ve 60 okkalık kılıcını sallayarak ordunun önüne geçiyor, yine düşman ile harp ederken sıkıntıda kaldığı için, bir zeytin ağacı yarılmak suretiyle kendisini gizliyor ve emniyete alıyor. [17] Yine başka bir söylenceye göre 60 okkalık kılıcıyla düşmanı yararak askerlere yol açar, Bursa alınıncaya kadar savaşır; gün batarken bir kestane ağacının yanında gözden kaybolur.[18]
Caminin önünde tahminen 50 kilo ağırlığında olup 1954 yılında kırılan yuvarlak bir taşın Geyikli Baba'dan kalma olduğu ve bu taşı bir top mermisi gibi kullanarak bulunduğu yerden düşman üzerine, İstanbul'a ve Makedonya'ya attığı yine rivayetler arasındadır.[19]
Kaynaklarda anlatılan diğer menkıbeler Geyikli Baba'nın başka fetih hareketlerine de katıldığını işaret etmektedir. Bunlardan biri de Kızıl Kilise denilen yerin fethidir. Reşat Ekrem Koçu, bu menkıbeyi şöyle anlatmaktadır:

"(Geyikli Baba)*İnegöl taraflarında kayalar üstünde üç yüz altmış kapısı olan ve Kızıl Kilise denilen yeri tek başına feth etmiştir.Gündüzleri cenk eder, geceleri de orada bulunan ulu bir kestane ağacı Geyikli Baba'yı içine alıp saklarmış. Düşman gelir Geyikli Baba'yı bulamazmış. Baba, sabah yine çıkar cenk edermiş. Bu halden ürken düşman,Kızıl Kilise'yi Baba'ya bırakıp kaçmış.*

Bunu Orhan Gazi'ye müjdelemişler. Orhan Gazi de:

-Baba meyhordur(içki içmeyi sever) diye iki yük rakı, iki yük şarap göndermiş. Geyikli Baba, yanındaki Balım Sultan'a:

-Padişah bana iki yük yağ ile iki yük bal gönderdi, demiş.

Ateş yaktırıp kazan koydurmuş ve gelen tulumları açtığında içlerinden yağ ile bal çıkmış. Kazanlara pirinç attırıp zerde pişirmiş. Hediyeyi getirenler hayrette kalmış. Orhan Gazi'ye de bir tas zerde göndermiş. Ayrıca ateşten bir kor alıp, pamuğa sarıp göndermiş. Ne kor küllenmiş, ne de pamuk yanmış.(R.E.Koçu, Orhan Gazi'den Atatürk'e, s.20)*"**[20]***

İkinci gruptaki rivayetler ise Geyikli Baba'nın Orhan Gazi ve onun yakınındaki bazı devlet adamları ile sıkı ilişkisini ortaya koymaktadır. Aşık Paşazade "*Hikaye-i Geyikli Baba Hazretleri*" başlığını taşıyan bölümde Geyikli Baba'yı şöyle anlatmaktadır:

Rivayet olunur ki, çünki Sultan Orhan Gazi Bursa'ya geldi. Bursa'da bir imaret yapdırub dervişleri teftiş itmeğe başladı.

İnegöl yöresinde Keşişdağı yanında bir nice dervişler gelüb karar itmişlerdi. Amma içlerinde bir derviş vardı, dağda geyikcikler ile bile yürürdü. Turgut Alp ana gayet muhabbet itmişdi; dayim anınla musahebet iderdi.

Turgut Alp o vakit gayet pir olmuşdu. Sultan Orhan Gazi'nin dervişleri teftiş ittügün işidüb, (Orhan Gazi'ye) adem gönderüb ayıtdı:

-Benim köylerim dayiresinde(hudutları içinde), bir nice dervişler gelüb tavattun itmişlerdir(vatan tutup yerleşmişlerdir). İçlerinden bir derviş vardır, geyikcikler ile musahabet ider(konuşur). Hiç bir hayvan andan kaçmaz, haylı kimesnedir((müridi çok olan bir kimsedir). Deyü haber gönderdi.

Sultan Orhan Gazi işidüb:

-Kimin müridlerindendir? Sorun…,

diyüb yine kendünden(dervişten) istifsar itdiler(sorup anlamak istediler).

Andan derviş ayıtdı:

-Baba İlyas müridlerindendir ve Seyyid Ebu Elvan tarikatindendir, dedi.

Gelüb Sultan Orhan Gaziye didiler(dervişin vermiş olduğu bilgiyi ilettiler. (Orhan Gazi):

-Adem gönderüb varın ol dervişi bunda getürün, didi.

Varub dervişi davet itdiler gelmedi. Ayıtdı(Derviş,habercilere söyledi):

-Zinhar(sakın), Orhan(Gazi) dahi bunda gelüb(buraya gelip) beni günaha koymasın.

Bu haberi Sultan Orhan Gazi'ye didiler. Yine adem gönderüb ayıtdı:

-Bizim hazretimiz ile didar görüşmek gayet muradımızdır(Bizim en büyük dileğimiz, mübarek yüzünüzü görmektir). Niçün gelmezsiz(Niçin gelmezsiniz?) veya niçün bizi anda varmağa komazsız(Niçin ziyaret etmemizi istemezsiniz?), didi.

Derviş yine cevap virdi ki:

-Dervişler gözcü olur; dua iderüz….

Bunun üzerine(bu konuşmadan sonra) bir kaç gün geçti. Bir gün ol derviş bir kavak ağacın omuzuna koyub, getürüb Bursa hisarında Bey Sarayı havlusının kapusının iç yanında bu kavağı dikmeye başladı. Tiz(hemen) Sultan Orhan Gazi'ye haber verdiler kim:

-Ol derviş bir kavak ağacı getürmüş dikeyordu.

(Orhan Gazi dervişin yanına geldi). Sultan Orhan Gazi dahi sormadan derviş haber virdi kim:

-Bizim teberrükümüz(hediyemiz) oldukca budur. Amma dervişlerin duası sana ve senin nesline makbüldür…

deyüb hemandem dua idüb ve durmayub yine dönüb gitti.

Ol kavak ağacının şimdi eseri vardır. Saray kapusunun iç yanındadır. Gayet yoğun ve büyük ağaç olmuşdur. Padişahımız ol ağaca timar idüb daima kurucasın giderirler.

Sonra Sultan Orhan Gazi dahi ol dervişin mekanına varub(vardı); bir vafir(bol) eşya virmek murad idüb(edince), derviş ayıtdı:

- *Ey Han! (Allah)bu mülk ve mal-i hüdayi mütteal ehline virir; biz bunların ehli değiliz. Yine mal sizlere layıktır, didi.*
- *Sultan Orhan Gazi, ibram idüb(ısrar edip) ayıtdı:*
- *Derviş elbet de sözü kabul eyle, didi.*

Derviş, ayıtdı:

-Padişahım, senin sözün sınmasun(yerde kalmasın), şol karşıda duran depecikten beri yerceğiz, dervişlerin avlusu olsun, didi.

Sultan Orhan Gazi kabul idüb, dervişin yine hayır duasın alub gitti.

Sonra ol derviş vefat ediycek Sultan Orhan Gazi üzerine türbe yapub yanına bir tekye ve bir cami dahi yapdı. Şimdiki alde anda beş vakitte dua olunub ihya olunmuşdur. Geyikli Baba Zaviyesi dirler"***[21]***

Geyikli Baba'nın türbesi Bursa'nın Kestel ilçesine bağlı Babasultan köyünde bulunmaktadır. İnegöl'e 12 km. mesafededir. Babasultan'ın türbesi tek katlı , ahşap, üzeri kiremitli bir yapıdan ibarettir. Türbe ulu çınarlar arasındadır.[22]

Kabri ziyaret edilen Baba Sultan'ın türbesini, cami ve zaviyeyi, Sultan Orhan'ın yaptırdığı biliniyor. Baba Sultan köyündeki bu camiye yakın olan ve çevresi 16 metre gelen çınarın, Baba Sultan tarafından 1318 yılında diktiği ileri sürülüyor. Halen oyulan çınar 20 kişiyi içine alabilecek genişliktedir.[23]

Geyikli Baba/Babasultan ile ilgili kutlama törenleri her yılın haziran-temmuz aylarında, türbenin çevresinde yapılmaktadır. Kutlamanın amacı Geyikli Baba'yı anmak, yaza kavuşmanın sevincini yaşamak, birlikteliği pekiştirip Baba'nın yüzüsuyu hürmetine Tanrı'dan sağlık ve iyi dileklerde bulunmaktır. Tören masrafları köy halkı tarafından karşılanmaktadır. Kutlamadan önce, köy muhtarı tarafından çevre köyleri, İnegöl, Kestel, Bursa halkı ile ilgililer törene çağrılır. Tören günü, davetliler belirtilen yerde bir araya gelir. Önce mevlid okunur, dualar edilir, konuşmalar yapılır; ardından toplu olarak etli pilav, ayran üzüm hoşafından oluşan yemekler yenir. Sonra eğlenceler yapılır, akşama doğru dağılınır.[24]

[1] Numan Kartal**, İnegöl Folkloru**, İnegöl 1998, s.170
[2] Ömer Lütfi Barkan, *İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri,* **Vakıflar Dergisi**, Sayı: II, İstanbul 1974s.288
[3] Barkan, a.g.m., s.290
[4] Kartal, a.g.e., s. 226
[5] Kartal, a.g.e. /1973, s.136, s. 167
[6] **Bursa İl Yıllığı**/1973, s.136
[7] **Yurt Ans.,** C: 3, s.1760
[8] **Yurt Ans.** C: 3, s.136-137
[9] Orhan F.Köprülü, *Abdal Murad maddesi*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.I, s. 64**
[10] Hikmet Tanyu**, Ankara Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara 1967, s.186-187(Dr.Osman Şevki Uludağ, *Bursa'da Taineler-Müşahede***, Halk Bilgisi Haberleri**(İstanbul), Sayı: 98,Aralık 1939, s. 46-48)
[11] Ahmet Yaşar Ocak, *Geyikli Baba mad*., **Türk Diyanet Vakfı İslam Ans**. C:14, s.45
[12] Ocak, a.g.m., s.46
[13] Ocak, a.g.m., 46
[14] Ocak, a.g.m., s.46
[15] Mehmet Kardeş, *Babasultan'ı Anma Törenleri,* **Erciyes,** Sayı: 141, Eylül 1989, s.28
[16] Ocak, a.g.m., s.46
[17] Tanyu, a.g.e.,s.188
[18] Yurt Ans. C:3, s.1760
[19] Tanyu, a.g.e., s.188
[20] Bedri Noyan**, Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik**, C:I, Ankara 1998, s.291
[21] Barkan, s.290-291
[22] Kartal, a.g.e. s. 225
[23] Tanyu, a.g.e.,s. 188
[24] Kartal, a.g.e., s.225

Köroğlu'nun Sivas Coğrafyası

A.Köroğlu konusundaki çalışmalar:

Köroğlu Destanı, uzun asırlar ötesinden günümüze ulaşan ünlü bir destanımızdır. Bugün, Bolu halkı için övünülecek bir husus, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen destanın, bir yaşama alanı olarak **Bolu Vilayeti '**ni seçmiş olmasıdır.[1]

Köroğlu'nun yaşadığı 16.yüzyılda Bolu, Osmanlı İmparatorluğu'nun gözde şehirlerinden biriydi. Doğuya giden birçok ana yol bu havaliden geçmekteydi. Kanuni zamanında yeni açılan ve halkın günümüzde Bağdat Caddesi diye isimlendirdiği yol üzerinde birçok kervansaraylar inşa ettirilmişti.[2]
Köroğlu, destan kahramanı olarak ilk önce Bolu çevrelerinde şöhret kazanmış olmakla beraber, hikayesi ve destanı diğer yerlerde de gelişmiştir.

"Köroğlu hikayesinin ll, l7, 24 hatta 366 ve 700 kolunun olduğunu çeşitli kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bunlardan birisi de "Bolu Beyi" koludur.[3]
Türkiye'de halk hikayelerinin derlenmesine Cumhuriyet'ten sonra önem verilmiş ve yüzlerce hikaye derlenmiştir. Köroğlu konusundaki en kapsamlı çalışma Pertev Naili Boratav'ın **Köroğlu Destanı**'dır.[4]
Bu alandaki diğer çalışmalar daha sonraki yıllarda M.Şükrü Elçin, Mehmet Gökalp, M.Fahreddin Kırzıoğlu, Ahmet Kudsi Tecer, Ali Rıza Yalgın, Mehmet Anıl, Ümit Kaftancıoğlu, Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın, Muhan Bali, Saim Sakaoğlu, Cahit Öztelli, Tahir Kutsi Makal, Haşim Nezihi Okay..gibi araştırmacılar ve bilim adamları tarafından sürdürülmüştür..

Sivas yöresinde bugüne kadar **Köroğlu** konusunda bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Dr. Doğan Kaya'nın derlemiş olduğu iki kol destanı da henüz neşredilmemiştir.
Biz bu tebliğimizde Dr. Doğan Kaya'nın derlediği iki kol destanının kısa bir özetini verdikten sonra **Köroğlu'nun Sivas Coğrafyası'**nı tanıtmaya çalışacağız

B. Dr.Doğan Kaya'nın Derlediği İki Kol Destanı

1.Köroğlu'nun Döne Hanım'ı Çamlıbel'e Getirmesi:
Bolu Beyi'nin zulmünden kaçan Seyis Yusuf, oğlu Ruşen Ali/**Köroğlu'**yi ve hanımını alarak, kır tayla birlikte yola çıkarlar.Uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Çardaklı-Çamlıbel'e varırlar. Burayı yurt tutarlar. Seyis Yusuf, Kır Tayı yetiştirirken, oğlu Ruşen Ali de koçakları toplamaya başlar.
Bolu Beyi, Köroğlu'nun kendisinden intikam alacağını bilmektedir. Köroğlu'ndan kurtulmak için üç kişilik bir ekip hazırlar.

Bunlardan biri Bolu Beyi'nin yakını Yusuf Bey'dir. Ekip Köroğlu'nu yakalayıp Bolu'ya getirebilirlerse, ödül olarak Yusuf Bey, Döne Hanım'la evlenecektir.

Üç atlı yola çıkarlar. Çamlıbel'e kadar gelirler. Köroğlu bunları yakalar. Geliş sebeplerini sorar. Onlar da tanımadıkları Köroğlu'na geliş sebeplerini anlatırlar. Köroğlu, bunların samimi davranışlarından hoşlanır. Kendilerine yardımcı olacağını söyler.

Köroğlu ve diğer üç kişi Çamlıbel'den ayrılıp Bolu'ya doğru yola çıkarlar..Bunlar Bolu'ya yaklaşırken fitnelik düşünürler. Köroğlu'nu böyle götürürsek Bolu Beyi bize inanmaz; yaralı

olarak götürelim ki bize inansın, derler. Köroğlu'nu kalleşlikle yaralarlar. Bir kahraman edasıyla Bolu Beyi'ne getirip teslim ederler.

Bolu Beyi'nin kızı Döne Hanım, Köroğlu'na hayranlık duymaktadır.Onun öldürülmesini istemez. Babasına bir mektup yazarak, Köroğlu'nun kendisine teslim edilmesini; onu kendi elleriyle öldürmek istediğini, yazar. Bolu Beyi, kızının sözüne inanır. Köroğlu'nu Döne Hanım'a teslim ederler. O da sanki eliyle öldürmüş gibi Köroğlu'nun kanlı gömleğini babasına gönderir.

Döne Hanım, Köroğlu'nu kendi konağındaki susuz bir kuyuya indirir. Doktor bularak yaralarını tedavi ettirir.

Köroğlu'nun eşi Niğar Hanım, Çamlıbel'deki koçakları toplar. Bolu'ya gidip Köroğlu'nu bulmalarını ister. O kadar yiğidin içinden sadece Esebeyli(Esebali) Köroğlu'nu bulmaya talip olur. Esebeyli, aşık kisvesiyle Bolu sokaklarında dolaşır. Ahmet Bey'in konağı önünden geçerken, bir aşık gelmiş diye içeri alırlar. Esebeyli, Köroğlu'nu öven şeyler çalıp söylediği için konaktan kovulur. Bunu duyan Döne Hanım, Esebeyli'yi konağına davet eder. Esebeyli, Döne Hanım'a Köroğlu'nu bulmak için geldiğini söyler.

Döne Hanım, Esebeyli'yi kuyunun başına götürür. Köroğlu onu öksürüğünden tanır. İp sarkıtıp Köroğlu'nu kuyudan çıkarırlar.Çamlıbel, Köroğlu'nu beklemektedir. Ayrılık günü gelip çatmıştır. Hazırlıklar yapılır. Tam Bolu'dan ayrılacakları sırada Köroğlu, su istemek bahanesi ile Döne Hanım'ı atının terkisine atar…Bolu'dan kaçarlarken, Ahmet Bey'in konağının önünden geçerler. Gürültüye uyanan Ahmet Bey, topladığı kuvvetle Köroğlu'nun ardına düşer.

Köroğlu düşmanın çokluğu karşısında Döne Hanım'ı Esebeyli'ye teslim eder. Ahmet Bey'i tek başına karşılar. Ahmet Bey'i bir kılıç darbesiyle attan indirir; bunu gören askerler savaşa cesaret edemezler ve Bolu'ya doğru kaçarlar.

Her gün, dürbünle çevreyi gözetleyen Ayvaz, Köroğlu'nun geldiğini görür. Koçaklara haber verir. 5oo atlı ile kendisini karşılarlar. Çamlıbel'de kırk gün, kırk gece şenlik yapılır; Esebeyli Döne Hanım'la evlenir.

Köroğlu'nun İran Seferi ve Oğlu Hasan Bey

İran Şahı, Şahoğlu Şah Abbas, tellal bağırtır. Kim Köroğlu'nun ünlü Kırat'nı İran diyarına getirirse, dünyalığını vereceğini söyler. Keloğlan bu işe talip olur. Van,Erciş, Erzurum,…derken Çardaklı-Çamlıbel'e gelir. Çamlıbel'de o kadar insan misafir olarak ağırlanmaktadır ki, Keloğlan dikkati çekmez. Seyis ile arkadaş olur, onun güvenini kazanır. Zaman zaman da Kırat'ın bakımına yardım eder.

Seyis, Köroğlu'nun hem Kırat'ına, hem Doratı'na bakmaktadır. Keloğlan, seyisin uyuduğu bir saatte anahtarlardan birini çalar. Bu, Dorat'ın ahırına aittir. Keloğlan, Dorat'a binerek Çamlıbel'den uzaklaşır. Dürbünle etrafı gözetleyen Köroğlu, Kırat'a binerek, Keloğla'nın arkasına düşer. Keloğlan, hemen bir değirmene girer. Değirmenci kılığınagirer. Köroğlu,

Keloğlan'ı değirmenci sanar. Keloğlan'ı aramak için değirmene girer. Bu arada Kırat'ın yularını değirmenci'ye yani Keloğlan'a teslim eder. Keloğlan fırsattan yararlanıp, Kırat'a biner ve değirmenden uzaklaşır. İşin farkına varan Köroğlu, Dorat'ı ile Keloğlan'ı yakalamaya çalışır. Keloğlan da, Köroğlu'na olan bitenleri anlatır. İran Şahı'ndan ödül aldıktan sonra atı getirip teslim edeceğini söyler. Köroğlu razı olur.

Aradan bir zaman geçer…Kırat'ın geldiği yok. Köroğlu derviş kıyafetine girip ran'a gider. İran şahı cirit oyunlarını severmiş. Köroğlu da halkın arasına karışır. Fakat hiç kimse, Kırat'ı istediği gibi süremez. Halk, ihtiyar dervişin iyi bir ciritçi olduğunu öğrenir. İran Şahı'na söylerler. O da razı olur. Kırat'a binen Köroğlu, halkın az kalabalık olduğu yerden uçar gibi geçerek İran topraklarından ayrılır.

Van iline gelir. Dumanlı Aşiretine misafir olur.. Aşiretin reisi, eşini kaybeden Mürvet Hanım'dır. Köroğlu, Mürvet Hanım'a kendisini tanıtır. Köroğlu'nun ününü duyan Mürvet Hanım, Köroğlu ile evlenir. Köroğlu, Çamlıbel'deki koçaklarının kendisini beklediğini söyleyerek, aşiretten ayrılır. Eğer bir oğlan çocuğu olursa adını Hasan Bey, koymasını ister. Çocuğun kendisini tanıması için kolundaki pazubendini ve kılıncını Mürvet Hanım'a teslim eder. Çamlıbel'e doğru yola çıkar.

Mürvet Hanım'ın bir çocuğu olur. Köroğlu'nun öğutlediği gibi adını Hasan kor. Hasan Bey büyür. Annesi, Köroğlu'nun emanetlerini vererek onu Çamlıbel'e gönderir. Hasan Çamlıbel'e gelir. Atını yayılıma bırakır, kendisi uykuya dalar. Köroğlu, koruluğuna gelen genci merak eder. Onu uyandırır. Genç, kendisini uyandıran Köroğlu'na dikleşir. Kavga sırasında Köroğlu'nu yere yıkar. Köroğlu, kılıncından ve pazubendinden oğlunu tanır. Ben, senin baban Köroğlu'yum, diye gence seslenir. Hasan Bey, babasını yerden kaldırır. Sarılıp öpüşürler.

Köroğlu çok mutludur; fakat Hasan Bey mutlu değildir. Babasına Dumlu Aşiretinden Meryem adlı bir kıza aşık olduğunu söyler. Köroğlu'ndan, aşirete gidip kızı istemesini talep eder. Babası, ben ünlü bir Köroğlu'yum, onlar bir aşiret beyi, benim gitmem olmaz, sen git kızı al getir, der.

Hasan, ava çıkıyorum bahanesi ile Çamlıbel'den ayrılır.Dumlu Aşiretine varır. Meryem'i kaçırmaya karar verir. Aşiret mensupları Hasan Bey'i yaralarlar. O da Meryem ile birlikte başka bir aşirete sığınır. Babasına, çok yaralı olduğunu belirten bir mektup yazar. Mektubu alan Köroğlu, koçaklarıyla Erciş'e gelir. Oğlunu ve Meryem'i Çamlıbel'e getirir.

Köroğlu tekrar Erciş'e gider, nikahlı eşi Nigar Hanımı'da Çamlıbel'e getirir.

Hasan Bey'in düğününe Nigar Hanım da yetişir. Çamlıbel'de kırk gün kırk gece düğün yaparlar.[5]

Köroğlu'nun Sivas Coğrafyası:

Destan kahramanı Köroğlu'na sağlam bir teşhis koyabilmemiz için, onun coğrafyasını da tesbit etmek zorundayız.

Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı adlı eserinde, destanın coğrafyasını üç bölümde incelemiştir.

1. Kahramanların isimlerine izafe edilen yerler.
2. Destanda Köroğlu'nun makamı olarak gösterilip bugün de aynı surette telakki edilen ve aynı isimleri taşıyan yerler. Çamlıbel, örneğinde olduğu gibi.
3. Halk muhayyelesinde Köroğlu Destanı'yla Köroğlu'nun efsanevi maceralarıyla alakası gösterilen mahaller.

Bu üç sınıftaki coğrafi isimler, aynı zamanda Köroğlu Destanı'nın intişar sahasını ve halk üzerinde icra ettiği tesiri göstermek itibariyle önemlidir.[6]
Boratav bu eserinde kahramanların isimlerine izafe edilen Köroğlu Dağı, Köroğlu Kayası, Köroğlu Kalesi, Köroğlu Boğazı, Köroğlu Derbendi, Köroğlu Çeşmesi, Köroğlu Mezrası, Köroğlu Mağarası…şeklinde Bolu'dan başlayan, Tiflis'e kadar uzayan bir coğrafya içinde 50'ye yakın yer tesbit etmiştir. Bu tesbitlerde Sivas yöresinden söz edilmez.

Çamlıbeller bölümünde ise Tokat ile Sivas arasındaki Çamlıbel Dağı alınır.

Biz bu tebliğimizde Köroğlu'na izafe edilen kapalı ve açık mekanları sunmaya çalışacağız.

I.Sivas'taki Köroğlu Mağarası: Köroğlu Mağarası, Sivas'a 6 km. uzaklıktaki Paşa Fabrikası yakınlarında bulunmaktadır. Burası Sivas halkının günübirlik gittiği bir mesire/piknik yeridir. Yakın yıllara kadar Sivas'ın içme suyu Paşa Fabrikası'ndaki gözelerden sağlanmaktaydı.
Efsaneye göre Köroğlu ile annesi Mihr-i Vefa bu mağarada yaşarlarmış. Bu kadın, Köroğlu Mağarası yakınlarına kendi adını taşıyan bir çeşme yaptırır. Bugün de Sivas'ın tatlı suyu Mihrivefa gözesinden getirilmektedir.

Köroğlu Mağarası, Köroğlu kayalıklarının oyulmasıyla meydana gelmiştir. Kayalıklarda birbirine yakın iki oda bulunmaktadır. Bunlardan biri ocaklık olarak olarak kullanılmıştır. Burayı taşlara oyulmuş dört küçük pencere aydınlatır.Ocaklık olarak kullanılan mağaranın duvarları islerle kaplanmıştır. Ahır olarak kullanılan mağaranın tavanı daha temizdir.

Mağaraya 30 basamaklı bir taş merdivenle inilip çıkılmaktadır.

Efsaneye göre Bolu Beyi'nden öcünü alan Köroğlu, annesiyle birlikte Sivas'a gelir ve gözlerden uzak bu mağaraya yerleşir. Köroğlu'nun ününü duyan çevre köyler de her yıl Köroğlu'na koyun, kuzu gibi hediyeler getirirler. Köroğlu da bunları mağarasında pişirir ve çağlayanın başında yermiş.[7]

Yine halk inanışına göre bu çağlayandan ölümsüzlük suyu akarmış. Köroğlu'nun Kırat'ı çağlayandan akan suyu içtiği için ölümsüzleşmiştir. Atının ölümsüzleştiğini gören Köroğlu çağlayanın dibine gelir. Eğilip su içmek isterken, ak sakallı bir derviş buna mani olur. Köroğlu ürpererek çağlayandan uzaklaşır. Daha sonra geldiğinde çağlayanın suyunun kuruduğunu görür.[8]

2.Sivas Çamlıbeli: Sivas Çamlıbeli, Yıldızeli ilçesine 10 km. uzaklıktaki Ilıca köyünden başlar, Tokat sınırları içinde devam eder. Köroğlu Destanı'nda geçen Çamlıbel de Sivas/Tokat Çamlıbeli olarak düşünülür. Çamlıbel, Sivas-Tokat karayolu güzergahında yer alır. Efsaneye göre Köroğlu kışları Bolu Çamlıbeli'nde, yaz mevsimini Sivas/Tokat Çamlıbeli'nde geçirirmiş.[9]

Ümit Kafancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları'nda Çamlıbel için şöyle demektedir: " Sivas batısında, Çamlıbel denen yerde yurt-yuva kuran Köroğlu'nun, Bolu kentiyle hemen hemen hiç bir ilgisi yoktur. Bolu çevresinde Köroğlu adını duyanlara bile rastlanmaz. Sivas çevresinden devşirme olarak götürülen, sonra Enderun'da paşalık rütbesine ulaşan Bolu adındaki birinin Koroğlu'yla uzun boylu savaşı olduğu akla daha yatkın geliyor. Kaynak kişiler bu doğrultuda söz ettiler."[10]

3.Kocacık Kayası: Kaya, Esen Çay ile İslim köyü arasındadır. Efsaneye göre Köroğlu, Kocacık Kayası'ndan Sivas'tan gelen kervanları dürbünle izlermiş.

Yine birgün Sivas'tan bir kervan çıkar; kervancı da Köroğlu'nun kervanı izlediğini hisseder. Soyulmamak için Yıldızeli yoluna döner. Köroğlu bakıyor ki kervan Yıldızeli yoluna dönmüş. Yoğurt torbasını hemen taşın üzerine döker, paltosunu da kayalıklardan aşağı bırakır. Palto, Akbaba gibi süzülerek kayalıklardan aşağı iner…Kervancı, kayalıklardan parlayan iki gözün Köroğlu'nun dürbünü değil de kuşun gözleri olduğuna inanır. Kuş süzülerek inmeden önce kayaların üzerine beyaz renkteki pisliğini bırakmıştır…şeklinde düşünür. Köroğlu'nun bulunduğu kayaya doğru kervanını yöneltir. Kocacık Kayası'nın dibine geldiğinde Köroğlu, kervanın yolunu keser. Kervancı, Köroğlu'na "Köroğlu beni aldattın" der…Kocacık kayasının üzerinde çok uzaklardan görülen oldukça beyaz bir bölüm vardır. Burası, Köroğlu'nun yoğurt döktüğü yer olarak bilinir.

Kocacık Kayası'nda Köroğlu Mağarası vardır. l996 yılında çobanlar mağaranın zeminini kazarken zırh yelek bulmuşlardır.Çakmak Beleni aşılınca İslim köyüne gelinir.

Çamlıbel yakınlarında Balıbey köyü vardır. l970'li yıllarda burada 15-20 hanelik bir köy halkı yaşardı. Şimdilerde köy tamamen terk edilmiştir. Balıbey, Bolubey'i çağrıştırmaktadır. Ümit Kaftancıoğlu'nun sözünü ettiği Bolu Bey, acaba bu köyde mi yaşadı? Bilemiyoruz. Kocacık Kayası civarında ayrıca Tanışmant köyü de bulunmaktadır.[11]

4.Köroğlu Köyü (Boğazköy): Köroğlu köyü Kangal ilçesine l9.km. uzaklıktadır.Köy, konumu tibariyle dağlık ve kayalıktır.

Boğazköy, Cumhuriyet'ten önce Sivas'ı Kangal üzerinden Malatya'ya bağlayan kervan yolu üzerinde bulunuyordu. Önemli bir geçit yeriydi.

Boğazköy, konumu itibariyle dağlık ve kayalıktır. Efsaneye göre Köroğlu, köyün girişindeki boğaza yerleşerek burdan geçen kervanları gözetler .Köroğlu'nun adını taşıyan mağara, köy girişindeki kayalıklar üzerinde bulunmaktadır. Mağaranın içi oldukça büyük olup 200 koyun alabilecek genişliktedir.

Efsaneye göre Köroğlu mağaranın bir bölümünde yatıp kalkmış, diğer bölümünü de atına ayırmıştır. Ahır olarak ayrılan bölümde atını yemlediği dikdörtgen planlı oyuk bir taş, onun yanı başında atını bağladığı demir bir halka bulunmaktadır.Mağara içindeki küçük çukurlar Köroğlu'nun atına ait ayak izleri olarak bilinir.

Mağara yakınlarında Köroğlu'nun arılığı bulunmaktadır. Efsaneye göre Köroğlu bal ihtiyacını burdaki kovanlardan sağlamıştır. Burası da küçük bir mağaradır.[12]
Yakın yıllarda Boğazköy'ün adı Köroğlu olarak değiştirilmiş. Köy yakınlarındaki istasyonun adına Köroğlu, onun devamı olan diğer istasyona da Ayvaz ismi verilmiştir.Bu istasyonlar Karagöl ile Bozarmut istasyonları arasındadır.

5. Köroğlu İstasyonu: Sivas'ı, Çetinkaya üzerinden Divriği ve Erzincan'a bağlı demiryolu üzerindedir.Karagöl-Bozarmut istasyonları arasındadır.
6. Ayvaz İstasyonu: Karagöl-Bozarmut istasyonları arasındadır. Demiryolu çamlık bir bölgeden geçmektedir.
7. Köroğlu Mahallesi: Suşehri ilçesindedir. İlçede aynı zamanda Köroğlu'na izafe edilen yedi delikli bir mağara bulunmaktadır
8. Köroğlu Kalesi: Kale, Kangal Termik Santrali'nin bulunduğu Hamal köyü yakınlarındadır. Eski kervan yolu üzerindedir. Bu yol, Hamal'dan sonra Karagöl üzerinden Boğazköy'e ulaşır.Hamal, Kangal'a 27 km. uzaklıktadır.
Kale oldukça sarp ve yüksektir. Efsaneye göre Köroğlu, bir müddet de bu kalede kalmıştır. Kale içinde Köroğlu'nun oturduğu yerler, silahlarını koyduğu bölümler, atını beslediği bir ahır bulunmaktadır.

9. Köroğlu Mağarası: Zara ilçe merkezinde, Sami Paşa Çiftliği civarında Haçin adını taşıyan kaya mağarası vardır. Köroğlu'nun bir müddet bu mağarada kaldığına inanılmaktadır.
1o. Köroğlu Mağarası: Zara'ya l8 km. uzaklıktaki Canova köyünde Köroğlu mağarası vardır. Üç gözlü küçük bir mağaradır. Giriş, Köroğlu'nun oturduğu bölüm ve Kırat'ın ahırı olmak üzere üç bölümden ibarettir.
ll. Köroğlu Mağarası: Köroğlu'nun adını taşıyan mağara Kızılkavraz köyündedir. Köyün yamacındaki kayalıklar içindedir. Mağara girişi çok dar olup, karanlık ve havasızdır. Efsaneye göre Köroğlu, bu mağarada bir gece geçirmiştir.
12. Köroğlu Mağarası: Porsuk köyü yakınlarındaki bu mağara Köroğlu Mağarası olarak bilinir. Efsaneye göre bu mağaranın bir kapısı varmış. Kapı kendiliğinden açılırmış. Mağara içinde Köroğlu'na ait eşyalar bulunuyormuş. Mağaraya giren, bir daha dışarı çıkamıyormuş. Tılsımlı bir mağara olduğu için kapı kapanınca bir daha açılmıyormuş.

13. Köroğlu Mağarası: Köroğlu'nun adını taşıyan bir mağara da Yıldızeli'nin Ortaçakmak köyündedir. Efsaneye göre Köroğlu Çamlıbel'de savaş yapmış. Savaştan sonra arkadaşları ile birlikte bu mağaraya sığınmış. Mağaranın aşağı taraflarında büyük bir düzlük bulunmaktadır. Burası Köroğlu'nun at koşturduğu yermiş.

14. Köroğlu Mağarası: Mağara, Ulaş'a bağlı Yenikarahisar/Karataş mezrasındadır. Kemer şeklinde oyulmuş bir dehliz; namazgah ve gözetleme yerinden ibaret bir mekandır. Ayrıca mağara içinde bir kaç su kuyusu da bulunmaktadır. Köroğlu, gözetleme yerinden gelip geçen kervanları gözetlermiş. Mağara içindeki çukurlar Köroğlu'nun atına ait ayak izleri olarak bilinir.

15. Köroğlu Mağarası: Mağara Ulaş, Karacalar Tekkesi yakınlarındadır. Mağaraya taşlara oyulmuş basamaklardan çıkılmaktadır. Mağara içinde oyuk bir yer bulunmaktadır. Efsaneye göre Köroğlu buraya ibriğini ve leğenini kormuş. Mağara içinde ayrıca Köroğlunun oturması için bir bölüm, atına ait ahır olarak kullanılan ikinci bir bölüm daha bulunmaktadır.

16. Köroğlu Mağarası: Mağara, Sivas Eğribacak/Germe köyü yakınlarındadır. Kayalık bir tepe şeklindedir. Kayanın yüzünde iki mağara deliği vardır. Efsaneye göre Köroğlu hırsından kılıcını kayalara vurmuş ve bu delikler meydana gelmiştir. Mağaraya ip sarkıtılarak inilip çıkılmaktadır.

17. Köroğlu Mağarası: Bu mağara Şarkışla Alaman köyü yakınlarında bulunmaktadır. Kayalara oyulmuş mağara iki bölümden ibarettir. Birinci bölüm Köroğlu'nun yaşadığı yer; ikinci bölüm atının ahırıdır. Kayanın alt tarafında sıcak çermik bulunmaktadır.

18. Köroğlu Hanı: Köroğlu'nun adını taşıyan bu han Sivas-Tokat arasında ve Çamlıbel mevkiindedir. İhsanlı köyü yakınlarında, Tokat istikametine giderken yolun sol tarafındadır.

19. Köroğlu Çeşmesi: Çeşme,Yıldızeli'nin Yeniyapan köyündedir. Çeşme taşları zamanla dökülmüş, kitabe yazısı okunamayacak derecede silinmiştir.

20. Köroğlu Deresi: İmranlı-Refahiye arasında, Erzincan yolu kenarındaki küçük bir deredir. Derenin bulunduğu yerde çam ormanları vardır.

2l. Köroğlu Koruluğu: Refahiye'nin Alt köyünde Köroğlu koruluğu vardır. İnanışa göre Köroğlu ömrünün büyük bir bölümünü bu köyde geçirmiş ve yine bu köyde ölmüştür. Kırat'ı ölümsüzlük suyu içtiği için zaman zaman köylüler tarafından görülürmüş. Aynı inanış Tokat yöresinde de vardır. Kırat, Tokat Çamlıbeli'nde de zaman zaman çobanlara ve yolculara görülürmüş. Süt beyaz bir atmış. Köroğlu koruluğunda ayrıca Köroğlu'na izafe edilen küçük bir mağara vardır.

22. Köroğlu Çayırı: Köroğlu'nun adını taşıyan çayır, Kangal'ın Kurdoğlu köyünde bulunmaktadır. Köroğlu bu çayırda atları ile yarış yaparmış.Çayırın ortasında küçük bir tepe bulunmaktadır. Tepe üzerindeki çukurlar, Köroğlu'nun Arap atlarının izleri olarak bilinir.

- **Köroğlu Çayırı:** Hafik'e bağlı Çimen/Yenice köyünde Köroğlu çayırı vardır. Burada aynı zamanda Köroğlu'nun kayalara oyarak meydana getirdiği bir mağara bulunmaktadır.

Köroğlu Destanı'nın Sivas-Şarkışla Varyantı

4 Kasım l995,Sivas

Sivas, Şarkışla Maksutlu köyü

Köroğlu'nun Döne Hanımı Kaçırması

Köroğlu'nun babasının ismi Yusuf'tur. Bolu Beyleri'nin seyisi idi. Bolu Beyi, Yusuf'un attan çok iyi anladığını bildiği için ona Bolu ve civarında, Osmanlı topraklarında isim yapacak bir tay bulmasını söyler. O da köylünün birinden çok cins bir kıratın tayını alır. Tay, görünüşte çok zayıftır.

Yusuf, bu tayı Bolu Beyi'ne getirir. Bolu Beyi, cılız tayı görünce, Yusuf'a kızar. Gazaba gelerek Yusuf'un gözlerine mil çeker.

Yusuf'u, eşini ve oğlunu Bolu'dan kovar. Onlar da cılız tayı yanlarına alarak, uzun bir yolculuktan sonra Bolu'dan ayrılıp Çamlı- Çardaklı Bel denilen yere gelirler. Kendilerine barınacak bir yer yaparlar.

Yusuf'un oğlu/Köroğlu, gözü pek gençleri Çamlı-Çardaklı Bel'de toplar. Onları yetiştirir.

Birgün yolu İstanbul'a düşer, İstanbul'da bir kasabın yanında Ayvaz adlı bir çocuk görür. Kasaba bir akçe verir bu çırağı da alır getirir Çamlıbel'e.

Köroğlu haksızdan alıp haklıya veren bir kişi olarak ünvan kazanır. Bunu duyan Bolu Beyi'nin rahatı kaçar. Köroğlu, babasının intikamını benden alır, der.Köroğlu'nu ortadan kaldırmaya karar verir.

Kim Çamlıbel'e gidip Köroğlu'nu getirirse onun dünyalığını vereceğim. Kızım Döne Hanımı da vereceğim der.

Bolu Beyi'nin akrabalarından Ahmet Bey diye biri vardır. Döne'ye aşıktır. Bunu fırsat bilerekten Bolu Beyi'nin huzuruna çıkar, ben Köroğlu'nu Çamlıbel'den getireceğim, der.

Ahmet Bey, yanına iki atlı daha alarak yola çıkar ve Çamlıbel'e kadar gelir. Köroğlu bu üç yabancıyı görür. Yanlarına gidip kim olduklarını ve niçin geldiklerini sorar. Onlar da Köroğlu'nu tanımadıkları için "Bolu'dan geldiklerini, Çamlıbel'e gidip Köroğlu'nu yakalayıp Bolu Beyi'ne götüreceklerini, eğer başarırlarsa, arkadaşlardan birinin Bolu Beyi'nin kızkardeşi Döne Hanım'la evleneceğini, diğer iki kişinin de fakirlikten kurtulacağını " söylerler.

Koçyiğit Köroğlu, bunların samimi sözlerinden hoşlanır. Kendisini tanıtır. Onlarla birlikte yola çıkar. Bunlar, Bolu'ya yaklaşırken, fitnelik düşünürler..Köroğlu'nu böyle götürürsek Bolu Beyi bize ne kızkardeşini verir, ne de para…Yaralı olarak götürelim ki mükafata kavuşalım…derler. Köroğlu'nu kalleşlikle yaralarlar. Bey'in huzuruna yaralı olarak çıkarırlar.

Ahmet Bey, bir kahraman gibi karşılanır. Fakat Bolu halkı Ahmet Bey'den kuşkulanır.

Köroğlu'nun yaralı olarak geldiğini duyan Döne Hanım, Ahmet Bey'in kendisini alacağını bildiği için babasına bir mektup yazar. Köroğlu'nun Ahmet Bey'e teslim edilmesini ister. Köroğlu, Ahmet Bey'e teslim edilir. Döne Hanım, bu defa da Ahmet Bey'e bir mektup yazarak, yaralının kendisine teslim edilmesini ister. Ahmet Bey, istemeyerek Köroğlu'nu Döne Hanım'a teslim eder. Döne Hanım da, kanlı bir gömleği,"Köroğlu'ndan intikamımı aldım" diye Babasına gönderir.

Köroğlu'na hayranlık duyan Döne Hanım, onu bir kuyuya indirir, gizlice bir doktor getirtip yaralarını iyileştirir.

Köroğlu'nun hanımı Nigar Hanım, Köroğlu'nun keleşlerini çağırır. Babanız gideli kırk gün oldu, ne izi belli, ne sözü belli, diye. Hiç kimseden ses çıkmaz. Sadece Esebeyli, Bolu'ya gideceğini ve Köroğlu'ndan haber getireceğini söyler. Onu bulacağım eder.

Bolu'ya gelir, atını bir hana çeker. Ahmet Bey'in konağının önünden geçer. Sazı omuzundaki Esebeyli'yi, aşık gelmiş diye konağa davet ederler. Saz çalıp söylemesini isterler. Esebeyli "Nerde ne olsa duyarlar, Köroğlu'nun koçakları"…Köroğlu'nu öven dörtlükler söyler. Döne Hanım7ın hizmetçisi gelip olanı biteni haber verir. Döne Hanım, Ahmet Bey'den aşıkı konağına davet eder.

Esebeyli'yi konağından kovar. O da Döne Hanım'ın konağına gelir. Döne Hanım'a Köroğlu'nu aramaya geldiğini söyler. Kendisinin Köroğlu'nun baş koçağı olduğunu… Döne Hanım, Esebeyli'yi Köroğlu'nun bulunduğu yere götürür.

Köroğlu kuyunun dibinde Demircoğlu'nu, Bıyıklı Yusuf'u, Halil Ahmet'i meth eden dörtlükler söyler. Kendisini aramaya gelenin bunlardan biri olduğunu zanneder. Halbuki sadık dostu Esebeyli'dir….Esebeyli, Köroğlu'nun kendisini tanıması için kuyunun başında öksürür. Köroğlu, öksürüğünden Esebeyli'yi tanır. Koç İsabeyli, Ayvaz, …Kemendi sallayıp kuyudan çıkarırlar.

Hazırlıklarını tamamladıktan sonra, Döne Hanım'dan su ister, bu sırada kolundan tutup atına atar…Ahmet Bey muradına ersin, öbürleri fakirlikten kurtulsun diye yardım etmiştim onlar bana kalleşlik etti. Sabahın seherinde Ahmet Bey'in konağı önünden geçerler…

Akdeniz üstünde yüzen gemiler

İster Hünkar gelsin, Bolu Emirler

Yatağında gümbür gümbür gümüler

Kılıç çalar Oğuz atlı Köroğlu

Ahmet Bey, bunların kaçtığını görünce davul çaldırıp askerlerini toplar. Köroğlu'nun ardına düşerler.

Köroğlu, düşmanın kalabalığını görünce Döne Hanım'ı Esebeyli'ye teslim eder; atlıları kendisi karşılar. Ahmet Bey'i attan indirir…Ahmet Bey'in akibetini gören atlılar Bolu'ya dönerler.

Ayvaz, Köroğlu'nun geldiğini görür. Koçaklara haber verir. 500 atlı ile kendisini karşılarlar. Köroğlu Ayvaz'a bir türkü söyler. Döne Hanım, Ayvaz'ı kıskanır.

Çamlıbel'de kırk gün kırk gece şenlik yapılır. Döne Hanım ile Esebeyli'nin düğünleri yapılır.

Köroğlu'nun bir fenninen götürüldüğü zaman Döne Hanım'ı da alıp tekrar Çamlıbel'e dönüşünün koludur.

b.Köroğlu'nun İran Seferi

Köroğlu'nun İran Seferi:

İran Şahı Şahoğlu Şah Abbas Bir tellal bağırttırıyor ki ünü şanı dillere destan olan Köroğlu'nun kır atını Osmanlı diyarına gider kim getirirse onun dünyalığını verecem, diyor.

Geçiminden aciz kimsesiz bir keloğlan, Şahın huzuruna çıkıyor:

Padişahım , her mahallede tellalların bağırıyor "Çamlı çardaklı Bel'den Köroğlu'nun Kıratı'nı kim getirirse, onun dünyalığını verecem" diyor, bu gerçek mi?

Evladım, sen yeter ki Kırat'ı buraya getir,

Padişah bir miktar yol harçlığı veriyor, "Nasıl getireceksin, Kırat'ı? Köroğlu şöyle ünlü, böyle ünlü…diyor. Padişahım, siz bu tarafını düşünmen, kılıçla-kalkanla, zorla getirecek değilim; ben bunu planla, bir fenle getireceğim.

Peki, göreyim seni Keloğlan, getir, dünyalığını iste.

Keloğlan İran'dan ayrılıyor…Dağlardan aşarak, konarak göçerek, Van, Erzurum, Erciş derken Camlı-Çardaklı Bel'e gelip dahil oluyor. Çamlı-Çardaklı Bel deyince Köroğlu'nun 5oo keleşi var, hanında bin, bin beşyüz kişi parınıyor. Gelen giden, yiyen içen…Nerden gelip nere gidiyon diyen yok. Keloğlan da bu fırsattan, ganimetten yararlanaraktan oyannı buyannı yiyip içip geziyor…Kırat'ın bakımcısı seyisin yanına gidip kalıyor, koruluğa. Bir gün, iki gün, üç gün, beş gün derkene seyisle eyice arayı yapıyor; fakat Kırat'ın poo anahtarını nasıl alacağını düşünüyor.

Aradan bir müddet geçiyor, Keloğlan'dan hiç kimse kuşkulanmıyor. Atlarla artık seyis kadar Keloğlan da ilgileniyor. Fakat aradan bir zaman geçince ben burdan Kırat'ı götürecem, dünyalığımı alacaktım İran Şahı'ndan, mahallinde sevdiğim kızı da alacaktım. Para için geldim, parayı alacağım ki muradımı alayım.

Kırat'a, Dor'at'a bakan seyis uyuyor. Keloğlan, Kırat'ıın değil, Dorat'ın poo anahtarını alıyor. Kırat'ın poo'asına anahtarı şey yapıyor bir türlü açamıyor. İkinci bir anahtar için uğraşsa seyis uyanacak…Kırat olmasa, Dorat olsun, diyor. Pooasını açıyor…Köroğlu devamlı surette koruluğu gözetliyor, bir de bakıyor ki Dorat'a binmiş birisi gidiyor. Keloğlan…Hemen Köroğlu koruluğe eniyor, Kırat'a biniyor, Keloğlan'ın peşi sıra sürüyor. Keloğlan bakıyor ki …Kırat'ınan Köroğlu geliyor, hayvah diyor, Köroğlu şimdi benim bağazımı uçurup…

Yolun kenarında bir değirmen varmış…Değirmenciye sesleniyor. Gel lan buraya diyor. Herkes onda bir alıyormuş, sen beşte bir alıyormuşsun, Köroğlu gelirse senin boynunu vuracak diyor. Sen şu elbiseni bana ver, sen şu atı tut, sen domuzluğa en diyor. Keloğlan, değirmencinin elbisesini alıyor, yüzüne un çalıyor, atı tutuyor. Köroğlu geliyor, bakıyor ki at orda, o atı getiren nereye girdi? O da domuzluğa girdi, diyor. Dut şu Kırat'ı diyor. Köroğlu, atın dizginini Keloğlan'ın eline veriyor. Çık bakayım….gel çık yukarı, diyor.

O adamın kabahatı yok. İran Şahı bir tellal bağırttırdı. Kırat'ı götürüp dünyalığımı alacağım . Sen Kırat'ın hastasısın. Nasıl olsa Kırat'ın peşine gelin. Ben bu atı senden aldığım gibi teslim edeceğime söz veriyorum.

İran Şahı'nın vereceği ödülü ben vereyim…

Keloğlan, Kırat'ı aldı yola revan oldu; Köroğlu da doratı aldı….Çamlıbel'e koruluğa geldi bıraktı. Köroğlu Çerçi Deresi'nde geliyor…Ayvaz ona bakalım ne söyledi…

Sen bir hoş olmuşsun

Yeni çerçiye dönmüşsün

Alış veriş öğrenmişsin

Pazarın mübarek olsun.

Bahçeye ekerler darı

Neydi bu kelin zoru

Aldı kırı, verdi doru

Pazarın mübarek olsun

Köroğlu dedi ki durum böyle böyle…Gara gara düşünmeye başladı amma…epey zaman geçenden sonra keleşleri topladı:

Ya bulurum yarimi, ya veririm serimi…bu dünyada yaşamam. Bu kırat için İran'a kadar gidecem. Benim yerime sen sen sen…şu işleri yapacaksın, sen sen sen koruluğa bakacaksın.

Ağam biz de gidelim, paşam biz de gidelim. Babam biz de gidelim.

Yook, dedi, ben tek başıma giderim işimi hallederim. Derviş gıyafetinde bir Osmanlı dervişi oldu. Saçı sakalı bıraktı. Uzun bir müddet yol aldıktan sonra İran'a dahil oldu. Şimdi bizim Türkiye'de olduğu gibi o zamanlar da cumadan sonra hergün cırıt oynarımış.

Birkaç gün bir hana yerleşti, handa…..Cumadan sonra bir tellal bağrıldı ki "Köroğlu'nun Kıratıynan bugün cirit oynayacaklar, duyan duymayana haber versin" dedi.

Millet akın akın gidiyor, Köroğlu duyuğu halde..Soruyor: Bayra mı var, millet akın akın gidiyor.

Köroğlu da halkın arasına karışıyor gediyor, şimdi büyük bir sahanın üzerinde herkes atıynan çekiliyor…İran Şahı'nın oğlu da Kırat'ın huyunu suyunu bilmiyor…Oyannı buyannı oynatıyorsa da bir türlü imkanı yok Köroğlu gibi işletemiyor.

Keloğlan korulukta bir müddet kaldığı için Kırat'ın enmesini binmesini biliyor; fakat Köroğlu halkın içerisinde tir tir titriyor böyle, at oyana bu yana şey ettikçe.. Bunun heyecanını çevreden fark edenler diyor ki "Baba sen…" "Yavrum, diyor; eskiden binerdim amma ben şimdi atmış yetmiş yaşıma değmişim…Şimdi imkanı yoktur. Eskiden çok atçıydım. Benim de buna benzer bir atım vardı, meydana çıktımı..

Hemen İran Şahı'na haber veriyorlar. Burda bir Osmanlı var, Kırat gidip geldikçe adam titiriyor böyle. Bunda bir hüner var.

Çağırın gelsin

Derviş baba, gel bakalım…İran Şahı'nın huzuruna varıyor.

Buyurun Şah

Baba sen Osmanlı…geliyon. İyi cirit oynarsınız ata bin, şu hünerini göstert.

Şahım sağ olsun, ben, diyor; yaşım geçti, eskiden oynardım, güzel de cirit oynardım, ata binerdim ama şimdi ben, malum ya şu yaşta..

Olmaz, diyor; ne hüner varsa zaten senin gibilerde var. Gençleri bindirdim, bir hareket yapamadılar, başarı gösteremediler.

Şah'a karşı ben hürmetsizlik yapamam. Şahım sağolsun, hay hay ,diyor.

Köroğlu derviş kıyafetinde Kırat'ın yanına yaklaşıyor,…atını tanır. Köroğlunu görünce hemen anlıyor. Attan inerken diyor; söz değirmendeki söz…Ben muradımı aldım, paramı da aldım, dediğim kızı da aldım; aha at senin, diyor kulağına.Köroğlu ata biniyor, bir o yannı iki bu yannı …O kadar kalabalık …için gelmiş. Halkın seyrek bir yerini buluyor, birkaç tur daha yapandan sonra, toplumun az olduğu yerden zayat(zayiat) vermeyecek şekilde Kırat'ı mahmuzluyor, atlatıp geçiyor.

Şimdi Köroğlu gide dursun, hayvah!…Gelen Köroğlu'ydu, Köroğlu gidiyor…..dedilerse de, yok…Uçan guş yetişemiyor

Köroğlu o vaziyette konarak göçerek Van iline geçiyor. İran'dan geçtikten sonra Osmanlı diyarına düşüyor.

Van'ın Erciş'in Dumanlı Aşireti varmış, bu aşiret reisi ölmüş, bunun bir hanımı kırk-kırkbeş yaşlarında bir güzel hanım varmış; aşireti o yönetiyormuş.

Malum ya orda çadır var, aşiret reisinin çadırı besbelli, Köroğlu da gurbet adamı, anlıyor; reisin çadırı ora. Aşiret reisinin çadırının önüne varıyor, genç bir kız çıkıyor; yavrum, konukla nasılsınız, diyor. Bir dakika efendim, valide sultana söyleyem, diyor, genç kız içeri giriyor. Valide Hanım, bir atlı geldi "konukla nasılsınız" diyor. Köroğlu olduğunu biliyor ama, at üstünde babayiğit, güçlü kuvvetli bir adam..Hay hay buyurun, diyor.

Köroğlu'nu attan indiriyorlar. Yiyorlar, içiriyorlar…Köroğlu, Kırat'ın peşine gittiğini, böyle bir düzenle Kırat'ın kaçırıldığını anlatıyor…Çamlıbel'de böyle 500 tene keleşi olduğunu; aşiret reisi hanım da kocasının yakın bir zamanda öldüğünü, aşireti kendisinin idare ettiğini, kendisinin ondan sorumlu olduğunu bahsediyor. Fakat, Köroğlu bu Mürüvet Hanım'a, Mürüvet Hanım da Köroğlu…ruhen seviyorlar ama içlerini dökecek bir açık kapı bulamıyorlar.

Köroğlu gitmek istediği zaman, Mürvet Hanım, yok diyor; bir kaç gün daha kal, bir kaç gün daha kal…derkene birgün samimiyetleri koyulaşıyor, gitmeye karar verince gine Hanım buna bir kaç gün daha misafir olun, diyor…Köroğlu diyor ki "Benim orda 500 tane keleşim var, beni aramaya çıkarlar, madem ki ruhen bir birimizi sevdik…sorumlusuyum, siz de bu aşiretin sorumlusunuz…benim bir teklifim olacak kabul ederseniz. Benimle Allah'ın emriyle, Peygamberin sünnetiyle İmam-ı Azam'ın içtihatıyla….Hay hay Köroğlu, diyor. Bunlar Allah'ın emriyle nikahlanıyorlar. Birkaç gün daha alıkoyuyor…

Köroğlu'na muazzam bir hazırlık yapıyor. Gideceği zaman Köroğlu diyor ki: "Kızım olursa eğer hamile kalırda ismini ne istersen onu koy, amma oğlum olursa adını Hasan koyacaksın, şu pazubandınan şu yalın kılıcımı on sekiz yaşına değinceye kadar söyleme, on sekiz yaşına değince…Şayet ömrüm vefa etmez de ben gelemezsem, o gelir bunla beni bulur.

Pazubendnen kılıcını bırakıyor…Çamlıbel'e hareket ediyor. Uzun bir müddet yolculuktan sonra Çamlıbel'e dahil oluyor.

Haberi kimden verelim?…

Aşiret reisinin hanımı Mürüvet Hanım, burada hamile kalıyor, dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat gelip olandan sonra bir oğlan çocuğu oluyor. Gürbüz, güçlü..Hakikaten de Köroğlu'nun evlatlığına yakışacak bir çocuk, Hanım da bu çocuğun üzerine titiriyor..Yazları yaylada,…..Hocaya veriyor. Çocuğun ismi Hasan amma babası orada olmadığı için bir kısım…o aşiretin ileri gelenleri maziyi biliyor amma tabi bir…..Bir gün böyle beş gün böyle…Çocuk gelip annesine söylüyor…Hele zamanı var diye. Nihayet gün gelip çatıyor, on yedi on sekiz yaşlarına gelince artık dayatıyor "Yeter artık burama çıktı…Şu benim babam kim ise, babamı söyle.

Kadıncağız, Köroğlu'nun emanet ettiği kılıncı, pazbandı, senin baban Çardaklı Bel'de Koç Köroğlu derler, bugün ismi dünyaya duyulmuş. İşte bunu sana hediye etti, İranda böyle bir seferden gelirken uğradı kaldı. O ruhen birbirimizi sevdik, Allah'ın emri ile nikahlandık…Nikahlı evladısın onun. Bunları hediye etti. Bunlardan o beni bulur, dedi. İnşallah bulursun, diyor; oğluna.

Hasan Bey, şimdi Çamlı-Çardaklı Bel nere, kendinin bulunduğu yer nere? Ata hareket, kamçıya bereket…Nihayeti – Allah netmeye kadir değil- Çamlı-Çardaklı Bel'e varıyor.

Koruluğa gelince atı şey yapıyor, koruluğa güveriyor. Oraya yatıp uyku uyurken; Köroğludürbünle bakarken bir at yayılıyor, bir de delikanlı yatıyor. Allah Allah…bu ne hikmettir, diyor. Ata atlıyor Köroğlu, geliyor ki orda bir delikanlı yatıyor amma on sekiz yaşlarında, babayiğit, becatlı…Fakat, hatırından dahi geçmiyor kendinin oğlu olduğu. Çocuğun ayağından hafiften dokunuyor; kalk bakayım, diyor; sen nerden geliyon, nere gidiyon, diyor. Çocuk: "Sen sorgu sual meleği misin?" diyor. Köroğlu da: "Sen ne biçim insansın, benim koruluğuma giriyorsun, bir de kafa tutuyorsun bana" diyor.Çocuğun zoruna gidiyor. Bunlar kalkıyorlar… Hasan Bey dikleşince Köroğlu diyor ki ben şuna bir iki kıta söyleyim de belki anlar, diyor.

Çaylak bir cücük üzmüştür

Üzmüş yollara dizmiştir

Yaklaşma gözün kızmıştır

Öldürürüm çocuk seni

diyor… Senin öldüreceğine, diyor; Hasan Bey saldırıyor. Kolunda pazubent takılı. Bunlar tutuşur tutuşmaz, Köroğlu'nu nasıl ediyorsa altına alıyor…"Derviş misin, şeyh misin" diyor kılıcı

çalmadan evvel…Köroğlu, bakıyor ki kendisinin hediye ettiği kılıç ve pazubent…Dur Hasan Bey, Dur, diyor.

Çocuk üstünden iniyor. Sarım gürüm, efendime söyleyem, tanışıyorlar. Arz-ı rah ediyorlar…Geliyorlar Çamlıbel'e; yalnız bu arada Hasan Bey babasını aramaya gelirken Dumlu Yaylası'na ….Dumlu aşireti diye bir aşiret var; Hasan Bey misafir kaldı, Dumlu aşiretinin kızı Meryem diye birtanesi ile sözleştiler. Kavletti ki ben Çamlı-Çardaklı Bel'e gidecem, babamı ziyaret edecem, ya babamla gelirim, ya kendim gelirim, dediydi.

Çamlı-Çardaklı Bel'e geldi, ordaki zevki safayı görünce bir müddet Meryemi unutur gibi oldu.

Nigar Hanım da bunu bağrına bastı kendi öz evladı gibi…Köroğlu İran'dan gelirken başından geçenleri anlatmıştı. Nigar Hanım da hakikaten görgülü tecrübeli bir hanım idi. Kendi yetiştirmiş evladı gibi ilgilendi, bağrına bastı; fakat bir zaman sonra Hasan Bey'de bir acayiplik peydah oldu kız aklına düşünce, bünyede bir sararma, bir zayıflama…Bu Köroğlu'nun dikkatini çekti. Oğlum, sen şu şekilde geldin, biz seni karşıladık, annenden mi, koçaklardan mı şikayetin var? Niye birden bire değiştin? Yok baba, dedi. O benim annem, yetiştirmiş annemden bana daha yakın …Yalnız benim sana açamadığım bir sırrım var. Ben, biliyorsun Dumanlı aşiretinin Mürüvet Hanım'ın oğluyum, babam sensin, aramaya gelirken Dumlu aşiretinden Meryem adlı bir kızla tanıştım, bir birimize nişan yüzüğü taktık kendi aramızda…Ben gelip seni bulurum dedim, şimdi ise sen bu kızı alacaksın. Almazsan helak olurum, aşkı beni yakıyor. Oğlum Hasan, ben, dedi; Osmanlı Ülkesinde namlı bir adamım…Bir aşiret reisine gidip de "Kızını oğluma verin, demek bana güç gelir", dedi. Sen bilirsin baba, sen gitmezsen ben giderim, ben sözümü yerine getirecem.

Hasan Bey, birgün hazırlığı yaptırdı, ben ava gidiyorum, dercesine…Mürvet Hanım'a dedi ki "Anne ben biraz avlanacam"… Dumlu yaylasına doğru yola revan oldu. Çok uzun bir yolculuk edenden sonra Dumlu aşiretine vardı. Sevdiği Meryem ile buluştu. Kızı kaçırmaya karar verdi, kızı nitekim de kaçırdı. Tabii bunlar bir aşiret. Çevirdiler sağdan soldan, yaraladılar. Kız bunu kendi çevresi/tülbenti ile yaralarını tedavi etti, başka bir aşiretin çadırına dar düştüler. Hasan Bey babasına bir Tatar gönderdi. Tatar dediği de yol bilen bir atlı….Koç Köroğlu sen isen ya sağlığıma yetiştin ya yetişemedin. Ben aşiret reisinin kızı Meryem'le beraberim ancak yaram çok derin…beni çok derin yaraladılar; diğer bir aşirete sığındım.

Köroğlu bu nağmeyi aınca, vah dedi…Topladı aşiretleri, yürüdü Erciş tarafına…Köroğlu'nun içinden kan akıyor, yavrumun sağlığına yetişelim, diye. Dumlu aşiretine vardılar Hasan Bey yok. Dediler ki yaralı, diğer aşirete gitti. Bunların dedikleri aşirete vardılar. Gerçekten de o aşiret, yaralarının bakımını yapıyor. Orda birkaç gün kaldıktan sonra, tekrar dönüş yapıyor bunları yolcu ediyorlar. Uzun bir müddet geldikten sonra Çamlı-Çardaklı Bel'e dahil oluyorlar. Meryem'in ve Hasan'ın düğün hazırlıklarını yapıyorlar.

Tekrar, mecburiyetten Dumanlı aşiretine dönüş yapıyorlar; çünkü Hasan'ın annesi orda. Ona da bir güzel karşılama töreni yapıyorlar. Nigar Hanım da üzerine kuma geldiği halde hiç bir tedirginlik, yabancılık şey yapmıyor, aynen Köroğlu'nu olsun, Hasan Bey'i olsun, gelen kumasını olsun mütevazi bir şekil davranıyor. Hasan Bey'in düğününe annesini de yetiştiriyor. Meryem de orda. Çamlı-Çardaklı Bel'de düğünlerini yapıyorlar. Onlar erdi muradına biz de çıkalım kerevetine.

Köroğlu Destanı:
Bolu Beyi at meraklısıdır. Seyis Yusuf'u güzel ve cins at aramağa gönderir. Yusuf, günlerce gezdikten sonra Fırat nehrinin sularından çıkarak bir kısrağa aşan aygırdan olma tay bulur. Satın alır. Tayın şimdilik gösterişi yoktur. Fakat ileride mükemmel bir hayvan olacaktır. Bey, bu sevimsiz tayı görünce çok hiddetlenir. Yusuf'un gözlerini çıkartır, tayını da verir, kovar.

Kör Yusuf köyüne döner. Oğluna olanı anlatır. İntikam alacağını söyler. Tayı terbiye eder. Oğlu Ruşen Ali de büyür, güçlü bir delikanlı olur.

Birgün baba ile oğul, Bingöl dağlarından gelecek üç sihirli köpüğü, Aras ırmağında beklerler. Bu üç sihirli köpükle Yusuf'un hem gözleri açılacak, hem de intikam almak için gereken kuvvet ve gençliği elde edecektir.

Oğlu, köpükler gelince babasına haber vermeden kendisi içer. Yusuf bunu öğrenince üzülür. Fakat oğlunun kendi yerine intikamını alacak bir bahadır olacağından sevinir. Bu sihirli köpüklerden biri Köroğlu'na ebedi hayat, biri yiğitlik, biri şairlik bağışlamıştır.

Bir müddet sonra Kör Yusuf, oğluna intikamını vasiyet ederek ölür.

Kör Yusuf'un oğlu Ruşen Ali, Köroğlu namıyla dağa çıkar. Gelen geçeni soyar. Kendisi gibi kanundan kaçanları etrafına toplar. Yavaş yavaş Köroğlu, etrafta nam salmaya başlar. Çamlıbel'de bir kale yaptırır. Artık küçük bir ordusu da vardır. Zenginlerden aldıklarını fakirlere, köylülere dağıtır. Üzerine gönderilen orduları bozar.

Bir gün güzelliğini duyduğu, Kasap Başı'nın oğlu Ayvaz'ı kaçırır evlat edinir. Başka bir gün Bolu Beyi'nin bacısı Döne Hanımı kaçırır evlenirler. Bolu Beyi'nin askerlerini her zaman bozar. Gelen geçen kervanlardan bac alır. Böylece uzun yıllar bir derebeyi gibi yaşar. Ara sıra da büyük seferlere girişir.

Söylentiye göre Beylerine dağılmalarını söyler, kendisi de kırklara karışarak kaybolur.[13]
Köroğlu, halkın gözünde mert bir insan, çetin bir bahadırdır. İyilik sever, zavallılara dokunmaz, halka zulmeden derebeylere aman vermez, sevimli bir kahramandır.[14]
Köroğlu ve Döne: Babasının öcünü almak için Bolu Beyi'nin üstüne yaptığı akınlardan birinde Köroğlu, Beyin güzel bacısı Döne'yi görür. Gördüğü gibi de vurulur. Döne'ye aşık olur. Çamlıbel, Köroğlu için aşkının alev alev yandığı bir yer haline gelir. Böyle günlerden birinde alır sazı eline başlar çalıp söylemeğe

Köroğlu çıktı köşküne

Çok yardım eder düşküne

Şirin Döne'nin aşkına

Ayvaz mey doldur, mey doldur.

Ve birgün bu aşka dayanamaz atına atına atladığı gibi Bolu'ya varır. Döne'yi, konaktan kaçırır, evlenir. Bu evlilikten oğlu Hasan doğar.

Akınlar akınları kovalar, Köroğlu zalimlerin hakkından gelir; akınlardan birinde tutsak olur.

Köroğlu'nun yiğitlerinden Güdümen, Köroğlu'nu kaçırmak için görevlendirilir. Güdümen varıp Köroğlu'nu bulur.

Güdümen der karlı dağlar

Dağda çamlar kara bağlar

Döne söyler Ayvaz ağlar

Ağlaşırlar soluk soluk.

Köroğlu bu konuşmadan sonra tutsaklıktan kurtulur; kaçar. Kır atına atlar ve kır at surların üzerinden kanatlanıp uçarak geçer ve Köroğlu'nu kurtarır. Çamlıbel'e hasret kalan köroğlu, uzaktan Çamlıbel'i görünce:

Köroğluder tepelerden bakarım

Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim

Bunca yıldır hasretini çekerim

Arkam sensin, kalem sensin dağlar hey![15]
Pertev Naili Boratav'ın Köroğlu Destanı/ Ankara-l93l, Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın ve Muhan Bali'nin hazırladığı Köroğlu Destanı/Behçet Mahir Anlatması, Ankara l973, Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları, Ankara l979

---

[1] Doç.Dr.Dursun Yıldırım, Köroğlu Destanı'nın Ortaasya Rivayetleri, Köroğlu Semneri Bildirileri, Ankara l983, s.l03 ve 114.

[2] Enver Konukçu, Köroğlu Devrinde Bolu'nun Siyasi Durumu, Köroğlu Semineri Bildirileri, Ankara l963, s. 56
[3] Dr.Ali Berat Alptekin, Köroğlu Hikayesinin Bolu Beyi Kolu'ndaki Milli ve Beynelmilel Motifler, Köroğlu Semineri Bildirileri, Ankara l983, s.23
[4] Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Birinci Basım l93l, Adam Yayıncılık, İstanbul 1984.
[5] Dr.Doğan Kaya'nın Şarkışla'nın Maksutlu köyündeki Aşık Gafili'den yapmış olduğu 4 Kasım 1995 tarihli derleme.
[6] Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yayıncılık, İstanbul l984, s. 126
[7] Mehmet Angı, Sivas merkez, l967 doğumlu.
[8] Fatih Karaoğlu, Sivas Merkez 1980 doğumlu.
[9] M.Necati Sepetçioğlu, Türk Destanları, s.l7l
[10] Ümit Kaftancıoğlu, Köroğlu Kol Destanları,, İstanbul 1979, s.9-l0.
[11] Ali Özel, Kulak köyü muhtarı, 1936 doğumlu
[12] Salih Zafer, Köroğlu(Boğazköy) , 195l doğumlu.
[13] Cahit Öztelli, Köroğlu ve Dadaloğlu, Varlık Yayınları, İstanbul l962, s. 5-6.
[14] Cahit Öztelli, a.g.e., s.7
[15] M.Necati Sepetçioğlu, Türk Destanları, Toker Yayınları, İstanbul 1972, s. L62-166

DİVRİĞİ DEMİRCİ ESNAFININ KAPI SÜSLEME SANATI

Makaleme bir alıntı ile başlamak istiyorum.

Necdet SAKAOĞLU,"Divriği'de Ev Mimarisi(1978)" adlı eserinde maddi kültürümüzün içler acısı durumunu şöyle ifade ediyordu:

"Sanat ve kültür mirasımız, şu son otuz yıl boyunca(1978) acımadan harcanıyor. Bu tükeniş dün menkul(taşınır) değerlerimizi hedef almıştı; bugün, menkul ve gayrimenkul nemiz varsa can çekişiyor. Muhtemelen gün gelecek, azgın çağ yapılarının arasında boğulmuş tek tük tapınaklar, saraylar, türbeler, müzeler… biricik tesellimiz olacak.

1945'lerde, Anadolu'nun her köyü, her kasabası ve bir çok kenti, kendi öz mimarisini canlı tutmaktaydı; yeniler, eskilerle bağdaşmak zorundaydı. Eski evleri ve konakları, bahçeler, minareler, çeşmeler, türbeler sarıyordu. Artık bu toplu manzaralar da silinmiştir.

Anadolu halkı, 1900-1945 arasını savaşlar, savaş tehlikeleri ve ekonomik güçlükler altında geçirmiştir. Bu yarım yüzyıl, Anadolu için iş ve ekmek çabasının her şeyin önüne geçtiği bir dönem olmuştur. Bir çok eşya yok pahasına satılmış, bir çok ev enkaz pahasına satılarak elde edilen cüzi parayla ancak mevsimlik ev ihtiyaçları giderilebilmiştir.

Sonra şu otuz yılın sanayileşme, şehirleşme yarışları… Eski Urfa, eski Bursa, eski Konya… bir yana, eskiyi andıracak bir iki sokağı sinesinde koruyan kasabalarımızın sayısı da günden güne azalmaktadır."[1]

Sayın Necdet Sakaoğlu'nun endişelerine ben de katılıyorum.

Divriği Evleri:
Divriği evlerinin yapılışında ağaç ve toprak malzeme kullanıldığından XI-XVI. Yüzyıla ait ev örneği bulmak mümkün değildir. Necdet Sakaoğlu, Bağlar semtindeki "Kalıpsız" evini 200 yıllık bir geçmişe bağlamaktadır. Diğer evler daha sonraki tarihlere aittir.

1925'lerden sonra ise, Divriği'nin kendisine özgü mesken mimarisinden hızla uzaklaştığı; malzeme, tavır ve teknik bakımından çağın icaplarına ayak uydurmaya çalıştığı görülmektedir.

İnceleme konumuz olan Divriği kapıları ise ev mimarisine uygun olarak Türk zevkinin özelliklerini taşımaktadır. Divriği kapılarında yer alan süslemeler için bir tarihleme yapmamız şimdilik mümkün değildir. Yalnız demir malzeme, ağaç malzemeden daha dayanıklı olduğu için özellikle kapı süslemelerini daha nceki tarihlere götürmemiz mümkündür. Çünkü, çürüyen bir kapının tokmak ve şakşakları bugün de yeni bir kapıya takılmaktadır.

Divriği ev mimarisinin son dönemini oluşturan 200 yıllık(1725-1925) süreye baktığımızda evlerin şu bölümlerden meydana geldiği görülür:

Açık kısımlar:
1.Kanatlı kapı(sokak kapısı)

2. Avlu

3. Ayaz

4. Bahçe

Ev bölümleri:
1. Dış daire(selamlık)

2. İç daire(harem)

Not: Haremlik ve selamlık olarak kullanılan bölümler iki katlı olup elli yıl öncesine kadar toprak damlıydı.

Konumuz, Divriği evlerindeki kapı süsleme sanatı olduğu için bu bölüm hakkında bilgi vereceğiz.

a. Kapılar:
Dış cümle kapısına "kanatlı" denir. Bu ilk bakışta ailenin iktisadi ve içtimai mevkiini gösteren bir elemandır. Ailenin soyluluğuna göre büyük ve muhteşem, tevazuuna göre dar, basık ve gösterişsizdir. Rençber(çiftçi) ailelerinin kanatlıları, yük hayvanlarının geçebileceği bir yükseklik ve genişliktedir. 70-80-90-100 cm. eninde ikişer kapı kanadının örttüğü bu açıklıklar,

her iki yanda kesme taşlarla örülmüş açıt ayakları, üstte kiremit çatılı taşkın ve alınlıkla bir saçakla kuşatılmış, sorguçlar ve sırça kiremitlerle süslenmişse ev, asalet güden bir ailenindir.

Kanatlar, kalas kalınlığında tahtaların arkadan iki kuşakla bağlanması ile yapılır. “Kuşaklı kapı” denilen bu örtülerin üzerine dıştan yuvarlak demir pullar çakılır. Bu şekildeki çivili kapılara “kabaralı kapı” denilmiştir. Büyük kapıların açıt ayakları arasında saçakla siperlenmiş sığ bir eyvan bulunur. Bu tip girişlere “avadanlıklı kapı” denir. Avadanlıklı kapıların yayvan saçak bindirmeleri, alınlıkları, kapı kanatlarını koruduğu gibi yoldan geçenlerin, bu kapı eyvanlarındaki binek taşlarında oturup dinlenmelerine yardım eder.

Düz kapı işçiliği gösteren kanatlılarda, mahalli demirciliğin en güzel eserleri durumundaki tokmak(şakşaklar), oymalı iri pullar(çekecek), anahtar ağızlıkları, kilitler(frenk), zemberekler, kapı kolları(kos)… görülür. Kanatlar birer ökçe demiri üzerinde hareket eder. Altta ve üstte birer bağlantı halkası(gullap) ile taş açıt ayağına yahut süve ağacına bağlanmıştır.

İç bölme kapıları küçüktür. Bazı selamlık ve harem girişlerinin, yaz odalarının çift kanatlı kapılarına karşılık genel1ikle diğer kapılar tek kanatlıdır.[2]

b. Kapı süsleri:

Türk zevki, taş ve ağaç işçiliğinde olduğu kadar demir işçiliğinde de kendisini göstermiştir. Kapı tokmakları, şakşaklar, anahtar ağızlıkları bir yerde belirli bir işe yararken, diğer yanda da estetik bir zevkin devamlılığını sağlamıştır. Bu yüzden adı geçen kapı unsurlarını sadece belirli bir işe yarayan demir parçaları olarak görmemek lazımdır. Kabaralardaki, aynalardaki, tokmaklardaki süslemeleri, Türk zevkinin kapılardaki ifadesi olarak görmek lazımdır. Kabaralardaki, aynalardaki, tokmaklardaki süslemeleri, Türk zevkinin kapılardaki ifadesi olarak görmek lazımdır. Sadece işe yararlılık ön planda tutulsaydı ortaya sanat değeri olmayan eğri büğrü demir parçaları çıkardı. Her şeyde olduğu gibi demir işçiliğinde de estetik ön planda tutulmuştur.

Kapıyı süsleyen parçalar şunlardır:

1. Kabaralar

2. Tokmaklar

3. Şakşaklar

4. Anahtar gireceği

Kabaralar

Kapı kanatlarını kuşağa bağlayan, genelde yuvarlak başlı, uzun çivilerdir. Kemaliye’de bu çeşit çivilere mıh denilmektedir. Kanatlara çakılan bu çiviler, kuşağı delerek arkadan dışarı çıkar. Çivinin dışarıda kalan kısmı kıvrılarak bağlı bulunduğu ağaca perçin edilir.

Kabaralar bir yandan kapı kanatlarını kuşağa bağlarken, diğer yandan kapılarda süs öğesi olarak kullanılır.

Divriği kapılarında görünüş itibarıyla dört çeşit kabara kullanılmıştır.

1.,İşlemesiz yuvarlak başlı kabara

2.İşlemeli yuvarlak başlı kabara

3.Badem başlı kabara(Baklava dilimli)

Bütün bu kabaralar , demirin ocakta ısıtılması ve örste dövülmesi ile yapılırlar. Divriği evlerinde daha çok işlemesiz, yuvarlak başlı kabara kullanılır. Çünkü yapılması çok kolaydır. İşlemeli yuvarlak başlı kabaralar, işlemesiz kabaralara nakış vurulması ile elde edilir. Badem başlı kabaralar ile üçgen başlı kabaralar yapılışta aynıdır. Sadece baş kısımları farklıdır.

Ocakta ısıtılan kabaranın önce gövde kısmı yapılır; daha sonra baş kısmı çekiçle şekillendirilir. Ağaca girecek olan sivri uç ortadan keski ile ayrılır, tekrar çekiçle bitiştirilir. Kabara ağaca girdikten sonra bu kısım tekrar ayrılarak sağlı sollu perçin yapılır.

Paslanmasın diye kabaralar, kapıya çakılmadan önce kalaylanırlar.

Divriği kapılarında kabaralar genellikle birbirlerine paralel üç sıra halinde bulunurlar. Bazen kapılara üçgen düzeninde kabara çakıldığı da olur. Üçgen ve badem biçimli kabaralar, demir şeritler üzerine süs unsuru olarak çakılırlar. Üçgen ve badem biçimi kabaralı evlerin sayısı üç dört tanedir.[3]

Şakşaklar:

Ayna veya göbek adı verilen bir parçayla, bu parça üzerine bağlantılı bir halkadan meydana gelmiş süs unsuruna şakşak denir. Necdet Sakaoğlu, şakşak kelimesinin yerine çekecek kelimsini kullanmıştır. Eğin(Kemaliye)'de bu çeşit süslemelere şakşak adı verilmektedir.

Şakşaklar, hem kapı tokmağı gibi ses duyurmada, hem de kapı kanatlarını açıp kaparken kanatları çekmede kullanılır.

Divriği kapılarında şakşaklar, üst kabara dizisinin hemen altında ve kapa kanatlarının iki yanında yer alırlar. Kapıya/kapılara gerçekten nefis bir görünüm kazandırırlar.

Sade görünüşlü şakşaklar fazla işçilik istemeyen kapı süslerdir. Bir göbek, bir halkadan ibarettirler. Yapılmaları da çok basittir. Oldukça kalın bir sac, ustanın zevkine göre kesilir. Sonra ocakta ısıtılır. Önceden toprakta hazırlanmış olan çukura yerleştirilir, çekiçle bombeleştirilir. Daha sonra makasla kenarları düzeltilir. Zımba ile çeşitli yerleri delinerek desen yapılır. Sade görünüşlü şakşaklar oldukça fazladır. Çünkü fazla işçilik istemezler. Ayna veya göbek adını verdiğimiz parça bu şekilde hazırlandıktan sonra kapıya çakılır ve göbek kısmına halka adı verilen parça takılır.

İnce işçilik isteyen kapı şakşakları/süslemeler daha ince sacdan veya oldukça kalın tenekeden yapılır. Kapı süslemesi eğer düz değil de göbekli olarak yapılacaksa bir önceki işlem tekrarlanır. Daha sonra makas, zımba, burgu gibi aletlerle çok ince desenler verilir. Bu desenlerden bazıları halı desenleri kadar zariftir. Desenler çoğunlukla bitki, hayvan unsurlarının stilize edilmeleriyle meydana gelmiştir. Ustanın yaratıcı gücü ön plandadır.

Şakşak kapıya çakılmadan önce, dışarıdan görülecek şekilde göbeğin iç kısmına kırmızı kadife veya çuha yerleştirilir. Bu şak şakın aynasına veya göbeğine nefis bir görünüm verir. Her şakşak teker teker yapıldığı için ortaya çıkan eser, o demircinin ustalığını belli eder. [4]

Kapı Tokmakları:

Tokmak adını verdiğimiz demir aksam, daha çok ses duyurmada kullanılır. Tek parçadan ibaret olan tokmak, köcek adı verilen bir bağlantı halkası ile kapıya takılır. Ayrıca tokmağın geldiği yere ayna adını verdiğimiz, ince sacdan kesillerek yapılmış süsler çakılır.

Bazen da tokmak olduğu gibi kapıya takılır. Sade görünümlü kapılarda süs unsuruna rastlanmaz. Tokmağın değeceği yere kabara çakılır. Tokmağın doyurucu ve oldukça tok ve kaba bir sesi vardır. Ev sahibi yakında ise, daha çok sabahın erken saatlerinde şakşak ile ses duyurulur. Çocukların, hastaların rahatsız edileceği düşünülür.Şakşak ile ses duyurulamayınca tokmakla kapı döğülür. Bugün artık kapı tokmakları ses çıkarma/duyurma özelliğini yitirerek birer süs unsuru haline gelmiştir. Hemen her kapıda zil bulunmaktadır.

Kapı tokmaklarını dış görünüşlerine ve işçiliklerine göre tasnif etmek mümkündür. Çünkü çok sade kapı tokmaklarının yanı sıra, işçilik isteyen çok süslü kapı tokmakları da Divriği kapılarını süslemektedir.

Ben bu araştırmamda Divriği'de dört çeşit kapı tokmağı tespit ettim:

1. Düz tokmaklar

2. Bükmeli tokmaklar

3. Kıvrımlı tokmaklar

4. Nakışlı tokmaklar.

1.**Düz tokmaklar.**

Düz tokmaklar, fazla işçilik istemeyen kapı tokmaklarıdır. Görünüşleri "L"

Şeklindedir. Divriği kapılarında daha çok bu tip tokmaklara rastlanmaktadır. Yapılışları şöyledir: Belirli uzunlukta demir kesilir. Ateşte kızdırılan demir, örste dövülerek yuvarlak veya köşeli çubuklar haline getirilir. Daha sonra bir tarafı kızdırılıp dövülerek kafa kısmı meydana getirilir. Demir çubuğun diğer tarafına delik açılır. Bu delik örsün sivri tarafında dövülerek genişletilir.

Genişlik, köcek demirine geçecek kadardır. Bu işlemlerden sonra yeniden ısıtılan demir, kafaya yakın kısımda "L" halini alacak kadar eğilir.

2. Bükmeli tokmaklar:
Yapılışları düz tokmaktaki sırayı takip eder. Yalnız halka deliği yapıldıktan sonra gövde kısmı ocakta yeniden ısıtılır. Soğuk olan kafa kısmı mengeneye sıkıştırılır. Halkaya uzun bir demir geçirilerek gövde bükülür. Daha sonra yeniden ısıtılan demir kafaya yakın kısımda "L" şeklini alacak şekilde eğilir.

Bu şekilde yapılan tokmaklar işçilik istediğinden, benim tespitlerime göre ancak beş-altı kapıda bulunmaktadır.

Kıvrımlı tokmaklar:
Bu çeşit tokmaklar "S" harfine benzer, yılan kıvrımı meydana getirmektedir. Yapılışları diğer tokmaklar gibidir. Yalnız bu tokmaklarda daha çok yassı demir kullanılır. İstenirse nakış da vurulur. Divriği kapılarında kıvrımlı tokmaklar oldukça fazladır.[5]
Nakışlı tokmaklar:
Bu çeşit tokmaklar, demir işçiliğinin zarif örnekleridir. Yapı bakımından "L" tokmaklara benzer. Fakat işçilik mükemmeldir. Bu tip tokmaklar ayrıca ayna ile süslenmişlerdir. Tespit ettiğimiz tokmakların sayısı oldukça azdır. Bunlar mutlaka korunmaya alınmalıdır.[6]
Sivas, 17 Temmuz 2004

---

[1] Necdet Sakaoğlu, **Divriği'de Ev Mimarisi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1978, s.5-6
[2] Sakaoğlu, a.g.e., s. 28 ve 40
[3] Kutlu Özen, **Divriği Demirci Esnafının Geleneksel Kapı Süsleme Sanatı,** Türk Folkloru Araştırmaları 1985/1, Ankara 1985, s. 57
[4] Özen, a.g.m., s.58
[5] Özen, a.g.m., s.58-59
[6] Özen, a.g.m., s.60

Yağmur Duası

Bugün Anadolu'da yağmur yağması bereket, rahmet ve bolluk olarak algılanmıştır. Yağmurun yağmayışı kuraklık, çok yağışı sel, yağmur mevsiminde dolu yağması ise Anadolu insanına göre felaket, kıtlık ve sefalettir.[1]
Yağmur duası:

Mevsimi gelip de düşmesi geciken yağmurları sağlamak ve böylece kuraklığı, kıtlığı önlemek için girişilen işlemlere yağmur duası denir.

Yağmur yağdırma törenleri iki bölüme ayrılır:

a. Büyüklerin katıldığı "yağmur duaları" ile bunlara bağlı büyülük ayrıntılar.

b. Çağımızda çocuk gelenekleri arasında yer alan **oyunumsu törenler.** Bu törenler eski (Şamanist) törenlerin kalıntıları olmalıdır.[2]
Çocukların oyunumsu törenleri, büyüklerin yağmur dualarından farklıdır. "Kepçe Kadın, Çömçe Gelin, Yağmur Gelini" diye adlanan bir kuklayı çocuklar törene özgü tekerlemeler söyleyerek kapı kapı dolaştırırlar. Kadınlar evlerden bu kuklanın başına su dökerler ve çocuklara da yiyecek şeyler; yahut yemek yapılacak maddeler verirler. Çocuklar topladıkları erzakla bir sofra hazırlayıp toplu olarak yemek yerler. Samsun ve Sinop bölgelerinde bu törene "göde göde" denir. Göde, kurbağa anlamına gelmektedir.

1. Yağmur Duası(Yıldızeli)
Yörede yağmur duasına genellikle mayıs ve haziran aylarında çıkarlar. Köylülerin ektiği mahsulün sıcaklıktan fazla etkilenmemesini sağlamak amacıyla bu aylar tercih edilmektedir.

a. Yağmur duasının yapıldığı yer: Yağmur duasının yapıldığı bir yer vardır. Burası ortalama 150-200 metre yüksekliğinde bir tepedir. Her türlü kurban burada kesilmektedir. Buraya "Ziyaret" adı verilmiştir. Bu ziyaret hakkında fazla bilgi bulmamakla birlikte buranın bir evliya mezarı olduğu kulaktan kulağa söylene gelmiştir. Yörede çobanlık yapmış olan hemen her insanın gece bu ziyaret ve çevresinde davar yatırdığında rüyalarında bu tepenin evliya mezarı olduğunu görmüşlerdir. Hala bugün bunun canlı şahitleri bulunmaktadır.
b. Günün belirlenmesi: Yağmur duasına çıkılması gereken zamanlarda köylüler bir araya toplanırlar. Duanın yapılacağı günü belirlerler. Gün belirlendikten sonra bütün köylüye ve diğer komşu köylere haberci gönderirler.
c. Hazırlıkların yapılması:Hazırlıklar yapılmaya başlanır. Kurbanlık hayvanlar gönüllü olarak toplanır. Kurban vermek isteyen şahıslar muhtara gider ve vereceği kurbanı haber verir. Kurbanları genellikle zenginler verir. Şahıslar maddi durumlarına göre büyük veya küçükbaş hayvan verir. Çevre köylerden de kurbanlıklar gelir.
Kurbanlık hayvan sayısı yıllara göre 5 – 10 hayvan arasında değişmektedir. Dua yapılacak gün geldiğinde köylülerden yakacaklık odun, pilav yapmak için bulgur, yemek pişirmek için de büyük kazanlar toplanır. Kurbanları ve toplanan malzemeyi birkaç kişi ortaklaşa duanın yapılacağı yere götürürler. Duaya katılacak olan diğer kişiler de büyük bir kalabalık oluşturarak dua yerine doğru yol alırlar.

d. Dua edecek gencin seçimi: Son hazırlıklar yapılmaya başlanır. Köylülerin içinden kendine güvenen bir genç alınır. Bu genç kesinlikle hayatında haram olan hiçbir şey yapmamış olacaktır. Yani en temiz genci seçerler.
e. Merasimin başlaması: Onun ile beraber bir ırmağın veya gölün, su topluluğunun yanına giderler. Bu genç önce yağmur yağması için dua eder. Sonunda da ırmak gibi yağmur yağması için dua eder. Eline bir taş alarak suya atar ve taşı ıslatır.

f. Dua yerinde saf tutma: Bu iş yapıldıktan sonra tekrar duanın yapılacağı yere gelirler. Orada saf tutarlar. Ceketler ters giyilir. Şapkalar ters çevrilir. Ayakkabılar çıkarılır. Kıbleye dönülür. İmam cemaate döner, dua etmeye başlar. Cemaat ellerini aşağı sarkıtarak dinler.

g. Yuğmur duası: Allahım!… Bize yardım eden, içimize sinen, ferahlık veren, bol, yararlı, her tarafı kaplayan, her tarafı sulayan yaygın bir yağmur ihsan eyle.
Allahım!… Bizi yağmurla sula. Bizi ümitlerini yitirmiş kimselerden eyleme.

Allahım!… Beldelerin, kulların ve diğer yarattıkların öyle güçlü bir darlığa uğrdı ki senden başkasına arz edemeyiz.

Allahım!… Bizim için ekinleri bitir. Bizim için hayvanlarımızın memelerini sütle doldur. Bizi göğün bereketleriyle sula, bize yer yüzünün bereketlerinden ihsan eyle.

Ey bol kereme sahibi Allah'ım! Biz senden mağfiret dileriz. Şüphe yok ki sen çok bağışlayıcısın. Bize gökten bol bol yağmurlar yağdır. Ey bağışlayıcı, merhametli Rabbimiz; bizlere acı ve merhamet eyle…..

h. Duadan sonraki merasim: Dua bittikten sonra bütün yörenin koyun sürüleri bir tarafa; sığırı bir tarafa yaklaştırılır. Kuzular koyun sürüsüne bırakılır. Kuzular koyunlar ile karışırken ortamı duygusal, hüzünlü bir hava kaplar. O anda, oradaki bütün insanlar kendi içinden dua ederler. İnanışa göre, kuzularla koyunların karışmasıyla ortaya çıkan sesler, hayvanların yağmur yağması için Allah'a duası olarak kabul edilir.
ı. **Kurbanların kesilmesi:** Sonra kurban duası yapılır ve kurbanlar kesilir. Birkaç yerde ateş yakılır. Büyük kazanlar o ateşin üzerine yerleştirilir. Kurban etleriyle bir çok yemek yapılır. Toplu halde yemek yenilir. Artan yemekler köye götürülür ve fakir ailelere paylaştırılır. (Yıldızeli Karacaören köyü imamından ve köydeki yaşlı kimselerden derlenmiştir.)[3]

2. Yağmur Duası(Hafik):

Yağmurun yağmadığı, kuraklığın olduğu zamanlarda Allah'tan yağmur yağdırması için Allah'a yapılan dualar ve yakarışlardır.Köylerde birkaç köy, kasaba ve şehirlerde ise o kentin insanları belirli bir yerde toplanarak Allah'a yalvarırlar.

a. Taş toplama: Yağmur duası için taş toplarlar. Her taş için yağmur duası okurlar. Okudukları taşları bir yere yığarlar. Yağmur duasında 700 taş toplanır. Bu taşın sayısı değişebilir. Kesin 700 olacak diye bir şey yoktur.
Yağmur duası için taşların her birine Şura suresi'nin 28. ayeti okunur. Taş toplayanların bu ayeti bilmesi şarttır.

"Umutsuzluğa düşmelerinin ardından yağmuru indiren, rahmetini yayan O'dur. O, övülmeye layık olan dosttur." Şura, 28. ayet.

b. İmamın duası: Taşların toplanmasından sonra imamın yaptığı dua ile Allah'a yalvarırlar. Orada bulunan cemaat da bu duaya katılır. Elbette ki her duaya çıkınca yağmur yağacak diye bir şart yoktur. Yağmayabilir… O, Allah'ın takdiridir.
c. Kurbanların kesilmesi: Duadan sonra kurbanlar kesilir ve yemekler yapılır. Yemekten sonra herkes evlerine döner.[4]
3. **Yağmur Duası:** Sivas/Karaçayır/Hıdırnalı
"1974 yılında köyümüz oldukça kurak aylar geçiriyordu. Böyle giderse hiç hububat alamayacaktık. Aylardan Temmuz ayı idi; köy halkının susuzluğa dayanacak gücü kalmamıştı. Artık yağmur duasının yapılması gerekiyordu.

Köy halkına hoca efendi tarafından bir duyuru yapıldı. "Önümüzdeki Cuma günü yağmur duasına çıkacağız. Köy halkının eksiksiz olarak katılmasını istiyorum" demişti.

Büyük bir toplulukla gidilmesindeki amaç, topluluğun içinde günahı az olan ve Allah katında sevilen insanların olması ve bunların dualarının kabul olacağı inancından dolayı.

Cuma olunca, hal , Cuma namazını kılmak için toplanmıştı. Yaşlı bir amca caminin önünde namaz kılmak için bekleyen halka seslenerek:

-Sayın komşular, Cuma namazını kıldıktan sonra kimse bir tarafa dağılmasın; yağmur duası için köyün ön tarafında bulunan "Çorak Tepe" ye gidilecek, diye seslenmişti.

Öğle ezanının okunması ile Cuma namazı kılında ve öğle namazı da kılındıktan sonra köy halkı cami önünde toplandı. Hoca önde, onun arkasında erkekler ve onların da ardında kadınlar bulunuyordu. Köyün bir kem. Uzağındaki Çorak Tepe'ye gelinmişti.

Çorak Tepe'nin seçilme nedeni, köyün en yüksek mevkii olması ve orada bir dervişin mezarının bulunması idi.

Burada yatan derviş hakkında pek bir şey bilinmiyor; yalnızca çok iyi bir insan olduğu biliniyor.

Çorak Tepe'de biraz dinlendiler. Bu arada abdest almayanlar abdest aldı. Hoca, cemaate hitaben bazı nasihatlerde bulundu. Ardından yağmur duası için herkesin ellerini kaldırmasını(?), Allah'a yalvarmasını söyledi.

-Benim okuyacağım duayı sizler de kamet getirerek tekbirler eşliğinde tekrarlayın, diye bizleri uyardı.

Hoca duasını okudu, bizler de kalbimizden isteyerek amin, dedik. Cenab-ı Allah bu okunan duaların yüzü suyu hürmetine kabul etmiş olacak ki daha köye varılmadan hava karışmaya başladı ve rahmet kendini gösterdi. İşte o an oluşan insanlardaki tebessümleri ve mutluluklarını görmek her şeye değerdi.

Köylü bu yağan yağmura çok sevindi. Mahsulün yüzü güldü. Halk belki onca yolu boşa çiğnememiş oldular ve emellerine kavuşmuşlardı.

O sene çok güzel mahsul alındı. Köylüler, Allah'a karşı şükran borçlarını unutmadılar.[5]

---

[1] **Ergin Doymuş,** Her Yönüyle Kangal, Sivas 1999, s. 89
[2] . **Pertev Naili Boratav,** 100 Soruda Türk Folkloru(II), İstanbul 1973, s.168-169
[3] Mustafa Yılmaz, Fen Ed.Fak. Tarih Böl., Yıldızeli Karacaören köyü 2000 yılı derlemesi.
[4] Ali Kılıç, MYO Maliye Böl. Hafik/Besinli Köyü, 1997
[5] Semra Sarıgüzel, Karaçayır/Hıdırnalı, 1997 tarihli derleme.

Yoz Katımı

Kış yaklaşırken yazın ayrılan yozlar da sürüye katılır. **Koç katımına** hazırlık sayılan bu durum merasime tabi değilse bile, bazı bölgelerde duyarlılık gösterilir ve takvim olarak kullanılır.[1]
Davar Katma

Her evin genellikle davarı(koyun ve keçi) vardır. Bunlar baharın gelişiyle ağıllardan çıkarılır. Dört beş evinki bir araya getirilip keşik keşik güdülür yani sırasıyla otlatılır. Bu iş , tabiatın baharı bağrına basıncaya kadar devam eder. Dağlar alırevan çiçeklerle dolup taştığı zaman durum daha başka olur. Davarlar seher vakti ağıllardan çıkarılır, sırası gelen gütmeye götürür. Akşam üzeri tekrar köye getirir. Böylesi günlerin birinde ertesi günün hazırlığı için aralarında şu şekilde bir konuşma geçer:

-Adıgüzel, yarın keşik kimin?

-Yarın keşik…Kadirgil'in Mehmet'in

-Öyleyse unutma ha, o iki gün güdecek.

Su konuşmalar hemen her günün akşamında tekrar edilir. Davarın köye gelişi gün batma zamanına denk gelir. Bu arada o gün kimin davarı kuzulamışsa keşik çobanı, davarı kuzulayandan "**dölücek"**alır. Bunlar yumurta, para gibi şeylerdir. Çoğu zaman çoban, kuzulayanı köye göndermek için sekiz-on yaşlarındaki bir çocuğu da beraberinde götürür. Getiren çocuk da bunun karşılığında dülüceğini alır.
Artık her taraf baharın geldiğini tam manasıyla belli eder. Mayıs aylarının başlarıdır. Günün birinde yiğidin birisi, örneğin Kadirgil'in Mehmet:

-Bu sene çobanlık yapmak istiyorum

Der. Komşular harman yerine toplanıp sorarlar:

-Nerede güdecekmiş?

-Çavuş Dağı'nda, bizim Kızılçeşme'de…

Ertesi günü davarlarını yaydırmak isteyenler davarlarını Kadirgil'in Mehmet'in önüne katarlar. Mehmet artık çoban olmuştur. Sürüsünü alıp yaylanın yolunu tutar.[2]

Akşam Davarı

Davar, seher yellerinin ılgıt ılgıt estiği zaman yürütülür. Öğleyin güneş dikildiği sırada öğlen yatağına vurulur. Davar gelip dinlenince gelinler ve kızlar sürünün içine dalar. Herkes kendi davarını sağmağa başlar. Bu iş bittikten sonra genç kuzu ve oğlak sürüsü davarın içine bırakılır. Koyunların, keçilerin bir kısmı yavrularını kendisi bulur. Bir kısmını da sahipleri buldurur. Emişme bitince kuzular ve oğlaklar heylenerek davarın içinden ayıklanır. Davar yürüdükten/otlamaya gittikten sonra sağılan sütleri herkes sırası gelene verir. Buna süt keşiği denir. Sütleri toplayan ev bunları ya peynir yapar veya yoğurt çalıp hem yağından faydalanır, hem de çıkan ayranını çökelek haline getirir. Sut keşiği gelen ev mutlaka çobana bir tabak kaymak ayırır.

Davar öğlen yatağından sonra akşam yatağına getirilir. Genellikle kimse sağmaz, bütün sütü kuzulara bırakır. İşte yaylanın da yaylacıların da neşelerini buldukları , her şeylerini unuttukları an akşam davarıdır.

Güneşin batma zamanı davar yatağına vurulur.Kuyunlar, kuzular, keçiler, oğlaklar birbirine koşuşur. Yine davarın bir kısmı yavrularını bulur, bir kısmına sahipleri yardım eder. Emişme en az bir saat kadar devam eder. Kadınlardan birisi, "Haydin hep birlikte heyleyelim" der. Kadınlar, kızlar davarın bir tarafına geçerler, heyyy…heyyy…diye ayıklayarak öbür tarafından çıkarlar. Epeycesi birbirinden ayrılır. Geriye kalanlar da tek tek ayıklanır. Sonunda davar bir tarafa, genç(kuzu) bir tarafa gider. Artık bugünlük iş bitmiş demektir. Çoban davarı dağın eteğine doğru sardırır(bırakır). Akşam davarı yürüdükten sonra iş bitmiştir. Fakat genç kızların işleri bitmemiştir. Kendi aralarında oynamaya başlarlar.

Çobanlar da heç inmesin yayladan
Kaşıyınan gözün beni del(i) eden
Yaylalar çobanın yurdu değil mi
Kavalının sesi beni ağlatan
Çoban yarim, koyununu yürütme
Yürütüp de bel başında oturma
Birden sürüp nazlı yarin unutma
Duyarken adamlar, beni el alır.
Çoban oturmuş da kavalın yağlar
Kavalın ucuna menekşe bağlar

Kaldır dumanını dumanlı dağlar
Gün doğsun ki ben yarimi göreyim.
Türküler bittikten sonra oyun oynayanlar yaylasına/yayla evine dönmüştür. Akşam yemeği için bir şeyler yerler.[3]
22 Mart 2003/19 Mayıs 2003

---

[1] Emin Kuzucular, Şarkışla Takvimi(3), **Sivas Folkloru,** Sayı:74, Mart 1979, s.21
[2] Ali Kanat, Hafik'in Karlı Köyünde Yayla Zamanı, Sivas Folkloru, Sayı:18, Temmuz 1974, s.18
[3]Ali Kanat, Hafik'in Karlı Köyünde Yayla Zamanı, Sivas Folkloru, Sayı:18, Temmuz 1974, s.19

Yoğurt bayramı

Gemerek'in boğaz köyleri dedikleri Hınzırı ve Karadağ çevresinde kurulmuş köyleri vardır. Bu köyler Türkmenler adıyla da anılır. 13. yüzyılda Moğol akınlarının önünden gelen Türklerdir bunlar. Ta o eski çağlarda bu yöreleri sonsuz yurt tutmuşlardır onlar. Geleneklerini, göreneklerini bu güzel topraklara dökmüşler, doğayla içli-dışlı olmuşlardır.

Bu köylerde yılın nisan, mayıs aylarında bahara kavuşmanın ve döl bereketi almanın sevinciyle bir çok geleneksel bayramlar yapılır. Bunlardan birisi de "**yoğurt bayramı**" dır. Altı mayısta yine Hızır-İlyas(Hıdırellez) töreni yapılır. Yaylaya gidiş şenlikleri çevreyi sarar. Ayrıca Orta Asya'da koyunun erkeği koç, kutsal sayılır. Orta Asya kurganlarında koç başları çok bulunmuştur. Geyik de aynı şekilde kutsaldır. Eti ve Hun efsanelerinde geyiğin önderliği temi işlenmiştir.
Bahar mevsiminde koyunlar kuzulamaya başlar. Genel olarak Gemerek ve çevresinde kuzu doğumu nisanın beşi ve onu arasında son bulur. Kuzular analarını tam kırk gün emerler. Bu sırada kimse davarın memesine dokunamaz. Sütler tüm kuzularındır. Eğer bir kişi bu sırada koyun sağarsa geleneğin dışına çıktığı için o kişiye ceza verilir. Davarı sürüden çıkarılır, kendisi de bayrama sokulmaz.

Kırk birinci gün kuzu memeden kesilir, koyunlar sağılmaya başlar. Tüm halk ilk sağım gününün südünü yoğurt çalar. Perşembe günü herkes bir meydana toplanır; kısır koyun, kuzu kesilir. Yoğurtlar da getirilip kırda hep birlikte yenilir. Bu arada davul zurna oyun havaları vurur. Türküler söylenir, halaylar çekilir, ortaoyunu oynanır. Halk büyük bir şenlik yapar. Tören kırk ikinci günü de devam eder. Bu arada yoksullara, kimsesizlere yoğurt verilir.

Kırk üçüncü gün kadınlar davarı sağmaya gelirler. Çoban davara sokmaz kadınları. Çobana hediyeler verilir. Çoban buna da razı olmaz. "Bugün de bayram kuzuların. Davardan çekilin" der. Kadınlar gider, o gün de kuzular bayram yapar.

Yoğurt bayramı 16 Mayıs'ta başlar, 17 akşamı sona erer. 18 Mayıs'ta kuzular bayramı olur. Yani kuzular analarını bir daha doya doya emerler. Bugünlerden sonra davar sağımı başlamış olur.[1]

---

[1] Mehmet Güner Demiray, Gemerek'te Yoğurt Bayramı, **Sivas Folkloru**, Sayı: 5, Haziran 1973, s. 12

Yılbaşı

Yılbaşı: Suşehri
Köylerdeki yılbaşı, Miladi tarihte 14 Ocak eder.

Gece delikanlılar bir odaya toplanırlar. Köyün ev durumuna göre gruplara ayrılırlar. Bu gruplar iki veya üç tane olabilir. Her grubun sayısı 6-8 kişiyi geçmez.

Grubun içinden iki torbacı ile bir yağcı seçilir. Her iki torbanın yanına bir kap alınır. Torbalara birer ip bağlanır. Birine un, birine bulgur; kaba da yağ toplanır.

Torbacıların giyimleri değişik, yüzleri sarılıdır. Tanınmamaları için gayret gösterirler. Tanındıkları taktirde uyuz olacaklarına inanırlar.

Köydeki bütün kapılar birer birer vurulur. Değişik sesle "Torba…" diye bağırırlar. Kapı açılınca iki torba da içeri atılır. İpleri ellerinden bırakmazlar. Ev sahibi ne verecekse torbaya kor. "Çek…" der, torbalar çekilip alınır. Yahut da "Yağda…" der. O zaman yağ kabı içeri uzatılır. Kaba yağ konulur.. Elinde ip olmayanlar tetikte durup beklerler. Çünkü arkadaşları tutulup aniden geri çekilebilir. Öyle hallerde odalarda bekleyenlere karşı mahcup olunur.

Bazen de evde kimse yokmuşçasına kapı açılmaz. O zaman torbalar bacadan sarkıtılır. İş inada binerse, ev sahibi torbayı alır ama içine un, bulgur veya yağ yerine kedi kor. Tabii bunlar latife olsun diye yapılır. Yoksa istenileni vermek töredendir.

Torbacılar köyü dolaşıp başka ev kalmadığını anlayınca, odaya dönerler. Undan katı bir hamur yoğrulur. Bu hamur kızdırılmış düz bir taşa yapıştırılır. Harlı ateşin karşısına bir taş dikilir. Hamur, arkası ve önü çevrilerek pişirilir. Buna "Taş böreği" veya "Taş kömbesi" denir.

Bulgurdan da yağlıca pilav pişirilip beraberce güle oynaya yenilir. İşte bu gibi eğlencelerle yeni yıl kutlanır.

Not: Sivas köylerinde yapılan Kışyarısı törenleri ile Suşehri'ndeki Yılbaşı törenleri Zemheri'nin/Ocak ayının 15. gününe gelmektedir.

Kömbe:

Köylerde ocaklar geniştir. Altında da gömülü bir taş vardır. Yılbaşı gecesi hamur katıca yoğrulur. Ocaktaki düz taşın üzerinde bulunan harlı ateş geri çekilir. Taşın üzeri temiz bir bezle silinir. Hamur, kızgın taşın üzerine yapıştırılır; yahut kalınca açılıp arasına yağ konur. Yılın talihlisini seçmek için kömbenin içine bir adet para veya boncuk saklanır. Üzeri külle örtülür. Harlı ateş külün üzerine yayılır. Üstten kül, alttan kızgın ateş kömbeyi pişirir.

Kömbe dilimlere ayrılır. Soğukluk denilen hoşafla beraber yenilir. Kömbe yenirken içindeki para veya boncuk kime çıkarsa yılın talihlisi olur.

Soğukluk: Kayısı kurusu, armut, erik, elma, ahlat ve kuşburnu kurusundan yapılır.[1]

Kağıt Dede: Zara

Genellikle Zara'nın **Öz köylerinde** görülen bir gelenektir. Eski hesap **Zemheri** ayının birinci günü(14 Ocak) köy halkı gündüzden kömbe yapar, turşu ve ayranlarla akşamleyin bir evde toplanılır, yenilir, içilir sohbet edilir. Kağıt Dede geleneğinin esas motifi., kömbe yoğururken içerisine birbirinden farklı üç tane mavi boncuk konmasıdır. Bu boncukların biri "devlet", biri "arı", diğeri de "başak" anlamındadır. Kömbe sofrada parçalara ayrılır; yediği dilimlerde bu boncuklardan biri çıkan kişi şanslı kabul edilir. Zira "devlet", gücün, kuvvetin simgesi, "arı" Allah'ın sırrı, "başak" bereketin simgesidir.[2]

Yılbaşı: Varto

Doğu illerindeki halk ve en çok Aleviler, 17 Rumi Mart(Miladi 30 Mart) gününü yılbaşı ve bayram sayarlardı. Bunların inanlarına göre, o günün gecesinde herkes uykuda iken bütün dağlar, ağaçlar, nebat ve mahlukat Tanrı'ya secdeye iner. O gün herkesin yıllık rızk ve mukadderatı tayin edilirdi. Bu maksatla her evin aile reisi akşamdan evindeki nüfusların adedine göre ufak taş toplar, bu taşları ev bacasının dış kısmında bir yere kordu. Her taşın hangi nüfusa ait olduğunu içinden belli eder, sabah bu taşlar yoklanırken hangisinin altına kırmızı böcek girmişse, o evin rızkı, o nüfusun yüzünden verilir diye itikat edilirdi. 17 Rumi Mart(Miladi 30 Mart) sabahı herkes güzel giyinir, bayram yapar, bütün evlerde yemekler ve ziyafetler yapılır, köylüye ikram edilir ve yemeğin sonunda ölülerin ruhuna Fatiha okunurdu. [3]

---

[1] .**Hüseyin Candan**, Yılbaşı Gecesi Eğlenceleri, Sivas Folkloru, Sayı: 21, Ekim 1974, s.10

[2] . **Adnan Mahiroğulları,** Dünden Bugüne Zara(3.baskı), Sivas 1999, s.154-155

[3] **M.Şerif Fırat**, Doğu İlleri ve Varto Tarihi(2.baskı), Ankara 1961, s. 155

Saray Halı Fabrikası'nın Haziran/Temmuz 1996 tarihli Fabrika Bülteni'nde "Seyrani Delisi Ali Çatak'ı Kaybettik" diye yazıyordu.[1] . Ben kendisini 12-13 Mayıs 1984 tarihleri arasında yapılan "IV. Seyrani Şenlikleri" sırasında tanımıştım. Tek başına, 30'dan fazla bilim adamını ve 50'ye yakın halk şairini misafir edip ağırlamıştı. Bakanlıkların ve Üniversitelerin çok kişiyle zorluk çektikleri sempozyumları Aşık Ali Çatak'ın mütevazı bir bütçeyle organize etmesi dikkatimi çekmişti.

Daha sonraki yıllarda dostluğumuz devam etti. Aşık Ali Çatak, halk şiiri tarzında şiir yazan bir aşık mıydı; yoksa bir araştırmacı mıydı? Öyle sanıyorum ki onun araştırıcılık yönü daha ağır basmaktaydı. Bu nedenle Aşık Ali Çatak'ın araştırmacı yönünü ele aldım. Çünkü ölüm tarihi olan 1996 yılına kadar araştırmalarını duraksamadan sürdürdü.

A. Hayatı:

Âşık Ali Çatak, 1924 yılında Kayseri'nin Develi ilçesinde dünyaya gelmiştir.[2] Babası Derviş Hocalar'dan merhum Derviş Çavuş, annesi Müderris Abdullah Efendi'nin kızı Fatma Hanım'dır. Aşık Ali'ye dedesinin ismi verilmiştir. Gözleri çakır olduğu için, hemşehrileri arasında "Gök Ali" diye tanınan Ali Çatak, ilk ve orta tahsilini Develi'de yapmıştır.[3]

Fakir bir ailenin tek çocuğu olduğundan hem geleceğini garanti altına almak, hem de ailesinin geçimini sağlamak mecburiyetinde kalmıştır. Bu amaçla henüz çocuk denilebilecek bir yaşta gurbete çıkar. Gurbete bu ilk çıkış(1939) aşığımızı hayatın mücadele edilmesi gereken yüzüyle karşı karşıya getirir. Gurbette geçen bu yılları onun şiirlerinin gelişmesinde etkili olur. Aşık Çatak, Ankara'da amelelik, kalfalık ve taşeronluk yaptığı yıllarda "Ankara Ankara" şiirini yazar.[4]

13 Mart 1946 yılında Erzurum Karskapı'da vatani görevini yaparken Rus-Alman Savaşı'nın Rusya'nın galibiyetiyle sonuçlanması, Rusları saldırgan hale getirir. Ruslar, Türkiye'den Erzurum, Kars, Ardahan ve Sarıkamış'ı isterler. Aşık Ali Çatak bunun üzerine bir koçaklama yazar.[5] Çatak, dört sene askerlik yaptıktan sonra 1949'da Ankara'ya dönerek inşaat ustalığına devam eder.

Aşık Ali Çatak, askerlik dönüşü evlendiği eşinden ayrılmış ve 1954' de ikinci evliliğini yapmıştır. Ne var ki, iki erkek ve bir kız çocuğu dünyaya getiren ikinci eşinin 1974 yılında vefat etmesi üzerine, bütün gücünü çocuklarının iyi bir şekilde yetişmesine hasretmiştir. 1939'dan bu yana(1985) Ankara'da inşaat kalfalığı ile uğraşarak hayatını kazanan şairimiz hayatı boyunca çok acı ve ıstırap çekmiş, bu yoldaki çile ve duygularını şiirlerinde dile getirmiştir.[6]

Develi'deki Saray Halı Fabrikası'nın kadirşinas idarecileri 1992 yılında Aşık Ali Çatak'ı himayelerine almışlar, onun ölüm tarihi olan 22.10. 1996 yılına kadar himayelerini sürdürmüşlerdir. Yukarıda da temas ettiğimiz gibi Aşık Ali Çatak, 22.10.2002 tarihinde Develi'de vefat etmiş ve Kızık yolu üzerindeki mezarlığa gömülmüştür.

B. Şair Kişiliği ve Edebi Şahsiyeti:

Ali Çatak, gençlik yıllarında özellikle tasavvuf ve halk şairlerinin divan ve şiirlerine merak sarmış, onları yakından izlemiştir. Bunun sonucu olarak gönül ufku ve hayâl âlemi genişlemiş, gönlü vatan aşkı, tabiat ve insan sevgisiyle dolup taşmıştır.

Aşık Ali Çatak'ın şiire başlaması inanılması güç bir olayla başlamıştır. Aşık Ali Çatak bu olayı şöyle anlatmaktadır:

"18 Mart 1939 gecesi uyku ile uyanıklık arasında esrarengiz bir fısıltı tarafından "Ali… Ali… Ali…" diye üç defa çağrıldım. Yatak kıyafetiyle fırlayıp bahçeye çıktım, sesin sahibini aradım; ama hiç kimseye rast gelemedim. Bu esnada saat takriben gecenin ikisini gösteriyordu. Bu olaydan sonra beni uyku tutmayacağını düşünerek ortaokul binasının olduğu yere gittim. Burada birkaç kişiyle birlikte zamanın Develi kaymakamı olan Yusuf Cemal Bey'lc karşılaştım. Yusuf Cemal Bey'in büyük bir üzüntü içersinde olduğunu gürdüm. Ne olduğunu sorduğum zaman, "Ali, Erzincan'da çok şiddetli bir deprem olmuş, deprem bizim buralarda da kuvvetle hissedildi. Soysallı köyünde çökmeler olmuş, bir ekip kurarak kurtarma çalışmaları için hemen oraya hareket edelim. Sen hemen arkadaşlarını topla" dedi. Develi'ye sekiz kilometre uzaklıkta olan Soysallı köyündeki bu enkaz kaldırma çalışmalarımız sırasında nişanlı bir kızın cesedini çıkardım. Bu olay üzerine kendini kaybettim. O esnada "Ağıt" isimli şiirimi söyledim. Kaymakam Bey beni çok takdir etti ve ilerde büyük bir şair olabileceğimi söyledi. . Bu hadiseden sonra halk edebiyatı tarzında şiirler söylemeye başladım" [7]
Pek çok halk şairimiz gibi Aşık Ali Çatak da Yunus Emre'ye hayran kalmış, onun şiirlerini büyük bir hassasiyetle okumuştur. O da Yunus'u halk şiiri üstadı kabul etmiş, bazı şiirlerine nazireler yazmıştır.

Seyrani örneğinde olduğu gibi hemen hemen bütün halk şairleri zamandan ve toplumdaki aksaklıklardan şikayet olmuşlardır. . Âşık Çatak da kendi devrindeki aksaklıklara, toplumsal düzensizliklere eğilmiş, şiirlerini bu paralelde söylemiştir.

Şiirlerini millî bir zevk ve rindâne eda ile söyleyen Âşık Çatak insan, vatan, tabiat, kahramanlık, bayrak, din temalarını kendine has üslubuyla derin bir lirizm içerisinde işlemiştir.

Koşma, halk edebiyatı nazım şekli çerçevesi içinde ağıt, güzelleme, koçaklama, taşlama gibi şekilleri sıkça kullandığı görülür. Yine bu noktada halk edebiyatımızın sekizli, on birli hece vezinleri onun genellikle tercih ettiği ölçülerdir. Şiirlerindeki ahengi de zengin ve tam kafiye ile sağladığı görülür. Pek çok şiiri halk şiiri antolojilerinde yer alınıştır.

C. Eserleri:

1. Erciyes'ten Anadolu'ma: Abdullah Satoğlu'nun vermiş olduğu bilgilere göre bu kitap 1974 yılında yayımlanmıştır. Şiirlerinden bir kısmını bu kitaba almıştır.

2. Derdin Derdim Anadolu:

Şiirleri çeşitli dergi ve gazetelerle, Ankara ve İstanbul Radyolarında yayınlanan Aşık Ali Çatak, son şiirlerinden bir kısmını da, Folklor Araştırmaları Kurumu'nun 30 Mart 1985 günü düzenlediği jübile dolayısıyla **'Derdin Derdim Anadolu'** isimli bu kitapta bir araya getirmiştir.[8] Bu kitabı da kadirşinas araştırmacı-yazar/şair Abdullah Satoğlu hazırlamıştır. Kitapta şairin 72 şiiri yer almıştır. Eser 1985 yılında Osmanlı Matbaası'nda basılmıştır.

3. Bütün Yönleriyle Seyrani:

Aşık Ali Çatak'ın en büyük çalışmasını Seyrani üzerine yapmıştır. "Dedem" diye sevgisini belirttiği Seyrani için hiçbir fedakarlıktan kaçınmamıştır. Bu amaçla araştırmalarında kullanmak gayesiyle Ankara'daki dairesini satmıştır. Bu olaydan sonra Aşık Ali Çatak, "Seyrani Delisi" olarak anılmaya başlanmıştır.

Bütün Yönleriyle Seyrani, adını taşıyan bu eser 1992 yılında Saray Halı A.Ş. tarafından basılmıştır. 544 sayfadan meydana gelen eserde Seyrani bütün yönleri ile ele alınmış; şiirlerinin hemen hemen tümü bu kitapta toplanmıştır.

4. Develi Fidanlığı: Dr.Kadir Özdamarlar'ın vermiş olduğu bilgiye göre Aşık Ali Çatak, Develi Orman Fidanlığı hakkında da bir kitap çıkarmıştır.
Bunların dışında birkaç kitabı daha Özdamarlar tarafından tespit edilmiştir.

D. Aşık Ali Çatak'ın Develi Halk Kültürüne Hizmetleri

1.Seyrani Seminer ve Şenlikleri:

Aşık Ali Çatak,1979'dan itibaren kendisinin teşebbüs ve gayretiyle her yıl mayıs ayı içerisinde değerli bilim adamı ve sanatçıların katılımıyla "Seyrani Seminer ve Şenlikleri" ni düzenlemiştir. Bu seminerler "Seyrani" ağırlıklı olmakla birlikte Develi yöresinin halk edebiyatı araştırmalarına da önemli katkılarda bulunmuştur. 1983 yılında yapılan 3. Seyrani Şenlikleri'ne katılan Aşık Şeref Taşlıova, gördüklerini şöyle anlatmıştır:

"15 Mayıs 1983 günü Develi'de Aşık Seyrani Semineri ve Şenlikleri yapıldı. Gerçekten çok başarılı oldu. Seçkin bilim adamlarımızın hazırlamış oldukları bildirileri, Seyrani üzerinde enine boyuna tartıştılar. Aynı günün akşamı Develi Kapalı Spor Salonunda yer yoktu. Yurdun dört bir yanından gelmiş olan aşıklar dinleyicilere güzel bir gece yaşattılar. Develi'li AşıkAli Çatak, gerçekten Seyrani'ye gönül vermiş bir kişi. Bu seminerde de yararlı olduğuna inanıyorum.

Son yıllarda halk edebiyatı ve folklor konulu seminerler, şenlikler ve kongreler biz halk aşıklarını memnun etmektedir."[9]
Seyrani Seminer ve Şenlikleri'nin 4. 'sü 12-13 Mayıs 1984'te yapıldı. Seminere katılan İsmet Alpaslan, seminer konusundaki düşüncelerini şöyle anlatmıştır:

"Kayseri/Develi'li Aşık Seyrani adına düzenlenen seminer ve şenliklerin 4.'sü bu yıl 12-13 Mayıs 1984 tarihlerinde aynı ilçede yapıldı. 19. yüzyılın güçlü hiciv, sosyal, tasavvuf ve lirizm şairi olan Everekli(Develi) Mehmet Seyrani(1807-1866) için ilk seminer ve şenlik 1979 yılında yapılmıştı. İkincisi 1982, üçüncüsü 1983 yılında yapılan seminer ve şenliğin bu yıl yapılan dördüncüsü başarılı ve ümit verici oldu. Her şeyden önce bu tip kültürel çalışmalara şimdiye kadar ilgisiz kalan veya az ilgilenen Devlet kuruluşları konunun içine girmiş oldu. Seminer ve şenlik bilim adamlarını, folklorcuları, araştırıcı ve halk şairlerini bir araya getirdi.

İki gün süren seminer ve şenliklere Doç. Dr. Saim Sakaoğlu, Doç .Dr. Umay Günay, Doç .Dr .Meserret Diriöz, Doç. Dr. Tuncer Gülensoy, Dr. Müjğan Cumbur, Dr. Hasan Köksal, Fevziye Abdullah Tansel, H.Fethi Gözler, Coşkun Ertepınar gibi edebiyat uzmanları; branşları edebiyat

olmamakla birlikte edebiyat ve folklor alanında üstün hizmetleri olan Enver Tuncalp, Ali Rıza Önder, Hayrettin İvgin; Seyrani üzerine çalışmaları olan şair, yazar ve öğretmenlerden Abdullah Satoğlu, Sami Ateş, Ayhan İnal, Kadri Özdamarlar, Kutlu Özen, Ali Şahin, Doğan Kaya, Güzide Taranoğlu, İsa Kayacan, Rasim Deniz, Bekir Oğuz Başaran, Fehmi Genç, Seyrani aşığı Aşık Ali Çatak…vb. bildiriler sundular; konuşmalar yaptılar.

Kars'tan Eskişehir'e, Çukurova'dan Giresun'a, Ankara'dan Sivas'a kadar 50'ye yakın halk şairi bu vesile ile bir yerde toplanıp üstatları Seyrani'nin ruhunu şad etmek için çaldılar, söylediler, atıştılar, yeni yeni bestelerini icra ettiler.

4. Seyranı Seminer ve Şenlikleri gördüğü büyük ilgi ve sağladığı başarı ile yapılacak benzeri çalışmalara ışık yakmıştır."[10]
Bu yıl 26-28 Ekim 2002 tarihleri arasında I.'si yapılacak olan "Bütün Yönleriyle Develi Bilgi Şöleni", Aşık Ali Çatak'ın tek başına yaktığı meşalenin devamıdır.

2. Edebiyat Araştırmaları:
Aşık Ali Çatak bütün ömrünü Seyrani'ye vermekle beraber, ismi pek az duyulan halk aşıklarını da gün ışığına çıkarmıştır. Bunlar Derviş Osman ile Aşık Dudu'dur.

a. Derviş Osman:
1795 yılında Develi ilçesinin Yazıbaşı(Madazı) köyünde doğdu. Babasının adı Halil İbrahim Kahya'dır.

Derviş Osman kendi köyünde Molla Osman adıyla tanınırdı. Deyişlerinde 'Derviş Osman' veya 'Derviş' diye tapşırmıştır. Hakkında bilgi veren torunu, 1901 doğumlu Halil İbrahim Ağa, Aşık Ali Çatak'a şunları anlatmıştır: 'Dedem Molla Osman, Seyrani'nin müridi idi. Büyüklerimden işitmiştim, bir kış günü mevsimin ilk av eti yenecekmiş. Sofra hazırlanmış. Dedemin gözleri görmediğinden kolundan tutup sofraya oturtmak istemişler. Dedem itiraz etmiş:

-Yooo…, demiş. Acele etmeyin, sofranın bir kısmetlisi daha var. Neredeyse gelir…..

Kimi susmuş, kimi de rast gele söylenmiş:

- Soğursa tadı kalmaz ki…Gelen misafiri aç bırakacak halimiz yok. Onu da doyururuz elbet.

Molla Osman, eliyle susmalarını işaret etmiş.

- Hayır, bildiğiniz gibi değil. Gelecek misafirin fazileti başka.

Daha sözünü bitirmeden Seyrani avlu kapısından içeri girmiş. Karşılayıp buyur etmişler. İçlerinden birisi şöyle düşünüyormuş: 'Bizi bu pasaklı adam için mi beklettiler?' Onun içinden geçirdikleri galiba Seyrani'ye malum olmuş ki, içeri girmeyip avluda beklemiş. Dedem, camı tıkırdattıktan sonra seslenmiş:

- Gel, Seyrani gel; ben buradayım.

Bunun üzerine Seyrani, sessizce odaya girip kapının yanına çömelmiş. Odadakilere de 'Susun…' anlamında işaret vermiş. Derviş Osman, gözleri sanki o bir anda açılmış gibi yerinden fırlayıp, Seyrani'nin kolundan tutup baş köşeye oturtmuş.

- Misafir başımızın tacıdır. Senin yerin orası değil burası.

Kısa bir hoş beşten sonra dedem, Seyrani'ye demiş ki:

- Artık benim gözlerim görmüyor, ne yapacağım bilmem ki?

Seyrani, latife yollu teselliye çalışmış:

- Üzüleceğine haline şükret. İyi ki görmüyor. Dünyada bakılacak yüz mü kaldı?

Aşık Ali Çatak, bu bilgiden sonra Derviş Osman'a ait üç koşma örneği vermiştir. Biz bu tebliğimizde bir koşmasına örnek vereceğiz.

Ayrılık günleri geldi erişti
Ağlama gözlerim gülemem gayrı
Ecel geldi, dil damağa yapıştı
Ben bu derde çare bulamam gayrı
Azrail gelince kabzeder canım
Turaba kavuşur şol nazik tenim
Eskimeden soyarlar esvabım benim
Kaldı esvaplarım giyemem gayrı
Bahçeler içinde gonca gül idim
Gül dalında öten şen bülbül idim
Derviş Osman der ki kör bir kul idim
*Geçti ömrüm dala konamam gayrı.****[11]***

Aşık Ali Çatak, aynı şairin 1837 yılında, İstanbul'da askerlik görevini ifa ederken patlak veren 'Alemdar Mustafa Paşa İsyanı'nı bütün incelikleriyle girerek yazdığı ve Mustafa Paşayı yeren 17 kıtalık bir Yeniçeri Destanı'nı da Başvekâlet Arşivinden bularak yayınlamıştır.[12]

b. Aşık Dudu:

Aşık Dudu hakkında, Aşık Ali Çatak'ın vermiş olduğu bilgi şöyledir: "Develili Aşık Seyrani'nin üç kızı vardı. Emine, Havva ve Zeliha. Emine'nin oğlu İdris'tir. Onun da üç oğlu olmuştu. Sait, Abdullah ve Mehmet. Abdullah ile Mehmet yakın arkadaşım idiler. Her ikisi de öldüler. Bu nedenle İdris'in hanımı ve arkadaşlarımın da anası olan 1895 doğumlu Dudu Karabıyık, beni çok sever; bana oğluymuşum gibi yakınlık gösterirdi. 25.5.1978'deki ziyaretimde aynı sıcak sevgiyi gördüm. Dudu Hanımın verdiği bilgiye göre Seyrani'nin kızları Emine Hanım ile bacıları Havva ve Zeliha da aşıkmış. Onların da çok deyişleri varmış. Aşık Dudu, bu sohbet sırasında irticalen şunları söyledi:

Babamız Seyrani, neslimiz ulu

O içmiş pirinin elinden dolu

Bize o gösterdi hakikat yolu
Bu yolda yürüyen kervanımız var.
Aşık Dudu der ki yanıyor içim
Mevla'm her kuluna vermiş bir biçim
Üç yiğidin Hakk'a gönderdim göçün

c. İncili Çavuş:
Aşık Ali Çatak, halk şairlerinin yanı sıra Kayseri'nin Tomarza ilçesine bağlı Trafşınlı İncili Çavuş hakkında da araştırma yapmış; 150'ye yakın fıkrasını ortaya çıkarmıştır.

d. Seyrani Halk Kütüphanesi:
Develi'de Seyrani Halk Kütüphanesi'nin gerçekleşmesini sağlayan da Aşık Ali Çatak'tır.

Sonuç:

Görüldüğü gibi Aşık Ali Çatak, hiç kimseden maddi ve manevi yardım beklemeden bütün ömrünü Develi ilçesinin kültürüne vakfetmiştir. Kadirşinas Develi halkı ve biz Türk kültürüne emek verenler, bugün aramızdan ayrılmış bulunan Aşık Ali Çatak'ın hizmetlerini unutmayacağız.

Ona Tanrı'dan rahmet dilerim.

---

[1] **Saray Halı/Fabrika Bülteni**(Develi), Sayı:17, Haziran/Temmuz 1996
[2] Develi'li Aşık Ali Çatak, **Derdin Derdim Anadolu,** Hazırlayan Abdullah Satoğlu, Kayseri 1982, s.3
[3] Mehmet Tatar, **Develili Aşık Ali Çatak ve Şiirlerinden Seçmeler(Mezuniyet tezi),** Erzurum 1996, s.2
[4] Tatar, a.g. e., s.1
[5] Tatar, a.g.e., s.1
[6] Satoğlu, a.g.e, 5
[7] Tatar, a.g.e., s.3
[8] Satoğlu, a.g.e., s.4
[9] Şeref Taşlıova, Develi'de Yapılan 3. Seyrani Şenliklerinde Gördüklerim, **Türk Folkloru**, Ağustos 1983, Sayı:49, s.22
[10] İsmet Alpaslan, 4. Seyrani Seminer ve Şenliklerinin Ardından, **Türk Folkloru,** Temmuz 1984, s.16-17
[11] Ali Çatak, Derviş Osman, Türk Folkloru, Ekim 1982, Sayı: 39, s. 26-27
[12] Satoğlu, a.g.e., s.8

Kabayel'e Karşı Gitme

Sivas ilinin büyük bir kısmı, yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve karlı geçen karasal İç Anadolu ikliminin tesiri altında kalmaktadır.

Karasal iklim kuşağına giren ve Kızılırmak Havzasında kalan Merkez, Zara, İmranlı, Hafik, Yıldızeli, Şarkışla ve Gemerek ilçeleriyle; Doğu Anadolu'nun yüksek bölge iklim kuşağına giren ve Fırat havzasında kalan Divriği ve Kangal ilçelerinde aylar ve gece-gündüz arasındaki ısı farkları büyüktür.[1]
Ortalama kar yağışlı gün sayısı 17-31 gün arasında değişmektedir. Hele kışların ağır geçtiği yıllarda kar örtüsü uzun süre yerden kalkmaz. Ulaşım güçleştiği gibi hayvanların bakımı ve beslenmesi de büyük bir sorun olur. Koyunlar ağılda kapalı kalır. Eldeki ot, saman,yonca, keven, çakşır… gibi hayvan yemleri azalır. Bunun sonucu koyunlar kuzularını atar, bahara çıkanlar da çok yaşamaz.[2]
İşte "Kabayel, ters yel, aşağı yel, güney, kıble…" adını alan bu yel, bir takım törenlerle, büyüsel işlemlerle karşılanır. Bu merasime "Kabayele karşı gitme" denir.[3]
Bu törenler her yıl yapılmaz. Ağır kış şartlarının hüküm sürdüğü yıllarda yapılır. Eğer o yörede kış normal geçmişse, hayvanların yeteri kadar yemi kalmışsa böyle bir tören yapmaya gerek kalmaz. Zaten son yıllarda bu gelenek terk edilmeye ve unutulmaya başlanmıştır.

Bu geleneğin terk edilmesinde, köylere yapılan hizmetlerin rolü büyüktür. İlimizde yolsuz, elektriksiz, susuz hemen hemen hiçbir köy kalmamıştır. Bu hizmetler, köylüleri doğaya muhtaç etmekten kurtarmıştır.

Makalemizde yer alan bu merasimler daha önceki yıllara aittir. Son olarak bu merasim Divriği'nin Karasar köyünde 1985 yılı kışında yapılmıştır.[4]
a. Kabayel Efsanesi:
"Kabayele karşı gitme" adı verilen bu ritüel kaynağını aşağıdaki halk efsanesinden almıştır. Bu efsanenin Divriği varyantı şöyledir:

Divriği köylerinin birinde geçimini hayvancılıkla sağlayan oldukça fakir bir aile varmış. O yıl kış ağır geçmiş. Hayvanların(malın, davarın) yemi tükenmiş. Adamcağız da komşulardan ot toplamaya başlamış. Fakat komşuların durumu da bu köylüden farklı değilmiş. Kış, bir türlü bitmek bilmiyormuş…

Aynı köyde hali vakti yerinde çok zengin bir keşiş varmış. Bütün kapıları çalan köylü, çaresiz kalınca keşişe gitmiş.

-Benim alafım(hayvan yemi) azaldı, malım-davarım açlıktan kırılmaya başladı. Hayvanlarımı bahara çıkaracak kadar ot ver de bahar gelince çalışır öderim, demiş

Keşiş razı olmamış:

-Benim paraya pula ihtiyacım yok…Parayla ot satmam; eğer kızını bana verirsen istediğin kadar ot-saman alırsın, demiş.

Köylü yalvarmış yakarmış ama keşişi razı edememiş.

Çaresizlik içinde _hem hayvanlarını, hem de genç ve güzel kızını düşünerek- eve dönmüş. Olanı biteni evdekilere anlatmış. Onlar da:

-Allah büyüktür, hele birkaç gün daha sabredelim, bir bakarsın bir kaba yel çıkar, dağı taşı eritir, demişler.

Ama düşündükleri gibi olmamış. Karın kalkması şöyle dursun, komşudan komşuya gidemez olmuşlar.

Çaresiz kalan köylü, belki keşişi ikna ederim diye ikinci defa kapısına gitmiş. Yalvarmış yakarmış ama nafile… Sonunda kızını keşişe vermeye razı olmuş. Anlaşmaya göre sabahleyin kız, keşişle evlenecek; köylü de istediği kadar ot-saman alıp evine dönecek.

Bu anlaşmaya genç kızdan başka hepsi razı olmuşlar. Herkes yataklarına çekilince genç kız, yatağın üzerine oturup Allah'a yalvarmaya başlamış:

-Aman Allah'ım, bir kaba yel çıkar da beni keşişin kapısına gönderme, demiş.

Yine efsaneye göre ağaçtan bir fırfır yapıp üflemeye başlamış. Fırfırdan çıkan yel, yavaş yavaş karları eritmeye başlamış. Genç kız bir yandan fırfırı dönderiyor, bir yandan da:

Es kabayelim es
Düşmanın kapısından kes,
Babam beni atıyor;
Üç burmaya satıyor…, demiş.
Sabahleyin, güneşle birlikte uyanan köylüler, gördüklerine inanamamışlar. Geçit vermez dağlar; aşılmaz beller; bacalara kadar çıkan kar yığınları eriyip akmış….

Karların eridiği yerlerden kar çiçekleri çıkmaya başlamış. Köylüler sevinçlerinden tepelere doğru koşmaya başlamışlar.

Bu işe elbette ki genç kız sevinmiş. Kendisini keşişin karısı olmaktan kurtaran Allah'a şükretmiş. Fakat, babasının yaptıklarını da unutmamış. Hiç kimseye bir şey demeden güneye doğru başını alıp gitmiş….. Köylüler arkasından seslenmişler ama bir daha dönüp bakmamış…. Onu bir daha gören olmamış…. Üçler'e mi karışmış? Kırklar'a mı?…[5]
İşte o günden sonra, hayvanlarına yem bulamayan köylüler eski hesap Şubat'ın 18'ine kadar beklerler. Eğer kabayel çıkmazsa çoluk çocuk, güneydeki bir tepeye doğru, yalınayak "Es kabayelim es…./ karın kaddini kes!…" diye bağırarak ve ellerindeki fırıldakları çevirerek giderler. Bu ermiş kızdan yardım isterler.[6]

b. Kabayeli Karşılama Ritüeli: Divriği köyleri

Bilindiği gibi kabayel, güneyden gelen ve karları eriten bir güney rüzgarıdır. Kuzeyden esene poyraz denir. Divriği yöresinde kaba yel'e "aşağı yel, kıble, güney, ters yel…" adları verilir. İstanbul'da ve sahillerde güneyden esen rüzgara lodos denir.

Kabayel için halk arasında "Kara köz(ateş) gibi; insana buz gibi" sözü kullanılır. Yine halk arasında şöyle bir efsane vardır:

"Kabayel demiş ki ben Şubat'ın 7'sinde gelirim, 7'sinde gelmezsem 17'sinde gelirim, 17'sinde gelmezsem 27'sinde gelirim. Eğer 27'sinde de gelmezsem, hiç gelmem…"[7]
İşte köylüler eski hesap Şubat 18'e kadar beklerler, kabayel çıkmazsa bir takım ritüellere/merasimlere baş vururlar.

1. Hazırlık:

Törenin yapılmasına köyün yaşlı kişileri karar verir. Akşamdan haberci çıkarılarak "Yel övü" yapılacağı köylülere doyurulur. Her ev o gün için lokma adı verilen yiyecek maddeleri hazırlar. Bunlar haşlanmış et, ekmek, çörek, yoğurt, peynir, dut kurusu, üzüm, leblebi, şeker…. gibi şeylerdir. Bazen köy ortasından para toplanıp kurban kesildiği, bulgur pilavı pişirildiği de olur.[8]

2. **Köy meydanında toplanma:**

Sabahleyin bütün köy halkı köy meydanında toplanır. Tecrübeli biri, meydandaki topluluğa:

-Ey cömaat, bugün gabayel düşeğine gidip, gabayeli garşılayacağız; bir lokma yapalım da gabayel gelsin, der.

Köy halkı lokmalarını alarak kaba yel düşeğine(adak yerine) doğru yola çıkarlar.[9]

3. **Kabayel düşeği:**

Merasim, kabayel düşeği adı verilen adak yerinde yapılır. Her köyün kabayel düşeği bellidir. Bu adak yeri genellikle bir yamaç üzerindedir ve köyün güneyine düşer. Kabayel düşekleri sadece bu merasimler için ziyaret edilir.

Yağmur duası, hastalık ve çeşitli dilekler için gidilen adak yerleri kabayel düşeklerinden farklıdır. Her köyün mutlaka bir kabayel düşeği vardır. Ben, kabayel düşeklerine birkaç örnek vereceğim:

Divriği Karasar köyü: Hıdır-Ellez tepesi

Divriği Ovacık köyü: Torba Baba(dağ yamacı)

Divriği Ziniski köyü: Siğilli Çalı(Karamuk çalısı topluluğu)

Divriği Yağbasan köyü: Garip Ardıç(Tepe)

Divriği Kürtbeyaz köyü: Ardıç Baba(Tepedeki ardıç ağacı)

Divriği Eşke köyü: Tebit Hızır, Tepedeki çam ağaçları

Kangal Karanlık köyü: Garip Dede(Mezar)

4. **Kabayel düşeğine gidiş:**
Köy meydanında toplanan halk, yanlarına lokmalarını da alarak karlar üzerinde kabayel düşeğine doğru giderler. Duası makbul bir kişi en öndedir. Bundan yirmi yıl kadar önce bu merasimi Karanlık köyündeki Sülü Dede yaparmış. Kangal merkezindeki Melek Ana halkın önünde gidermiş. Yine Divriği'nin Ziniski köyünde de ermişliğine inanılan bir kadın, topluluğun önünde giderdi.[10]
Bu uygulamalarda kadınların önde gitmesi, Kabayel efsanesindeki genç kıza bağlanmış olmalıdır.

Yine bazı köylerde kabayel bayrakla karşılanır. Divriği Ziniski köyünde, kabayeli karışılamaya giden topluluğun önünde bayrak taşıyan bir delikanlı vardır. Dualaların makbul olması için çoluk çocuk çoraplarını çıkarıp yalınayak karların üzerinde giderler. Bu sırada hep bir ağızdan:

Es, kaba yelim es…
Karın kökünü kes…
Samanlılar salınır,
Samansızlar yerinir
Bir gün güney delinir…..
Diye bağrışırlar. Gelinler, kızlar ağlaşırlar; çocuklar fır fır adı verilen fırıldakları döndürüp rüzgar sesi çıkarırlar.[11]
Kaba yel düşeğine gelince, herkes düşeğe niyaz eder. (Adak yerine gelince herkes adak yerindeki taşı veya ağacı eğilip öper.)

5. Merasimin başlaması:
Herkes düşeğin/adak yerinin başında toplanınca, bu işi bilen bir kişi(genellikle dede) aşağıdaki konuşmayı yapar:

-Ey cömaat!…Kabayelin gelmesi için cem yapıp, gülbank çekeceğiz. Öz birliği ile herkes birbiriyle barışsın. İçimizde küsülüye, dargına yer yok…

Bu sırada herkes birbirleriyle kucaklaşırlar; küsülü olanlar barışırlar. Daha sonra 12 kişi karlar üzerinde bir halka oluşturur. Halkadakiler diz üstü otururlar. Kadınlar halkanın biraz uzağında ve ayakta dururlar.

Dedenin işareti ile aşıklar, saz eşliğinde aşağıdaki Düvaz-İmam'ı okurlar:

İnayettir bize fazl-ı Hüda'dan

Umarım kurtara dertten beladan

Her dem ola bize Muhammet'ten şefaat

Veli hümmet, Aliyyel Mürteza'dan.

(…)

Düvaz-imam sonuna kadar okunduktan sonra tevhit çekilir. Allah, Allah!… sözleri dakikalarca devam eder. Herkes bu sırda manevi bir duyguyla ağlar. Daha sonra dede, aşağıdaki duayı okur:

-Allah…Allah!… Pirimizin, Üçler'in, Yediler'in, Kırklar'ın, On iki İmamlar'ın , On sekiz Masum u Paklar'ın, Kırksekiz Cumalar'ın, evliyaların, enbiyaların yüzü gözü hürmetine Cenab-ı Allah bir kabayel göndersin, bizi bu darlıktan kurtarsın…. Hüüüüü(amin)…..

Adak yerinde bulunanlar Allah, Allah!….sesiyle dalgalanırlar. Herkes olduğu yerde secdeye kapanır. Toprağa/kar örtüsüne niyaz eder…

Daha sonra lokmalar dağıtılır. Eğer hava uygunsa kurban kesilip yemek pişirilir. Hava müsait değilse getirilen lokmalar orda bulunanlara dağıtılır.

Bu merasimden sonra halk yine "Es kabayelim es!…" nidalarıyla köye döner.

Köylüler, adak yerinden(kabayel düşeğenden) ayrılır ayrılmaz rüzgarın çıktığını söylemektedirler. Köylüler köye döndükten sonra kendi aralarında ot, saman…toplayıp otu, samanı olmayan köylülere dağıtırlar.[12]

Kabayele Karşı Gitme: Divriği Çamşıhı yöresi

Hele kışların ağır geçtiği yıllarda kar kalınlığı 1-2 metreyi bulur. Bu yüzden yollar kapanır. Gidip gelmeler çok zorlaşır. Hayvanların beslenmeleri, öldürmeden yaza çıkarılmaları da ayrı bir problemdir. Davarların çoğu yavrularını düşürür. Bahara çıkanların da bir kısmı ölür.

Halk şairi Elif Ana "Aman Lodos Baba, yetiş carıma" diye uzun bir destan yazmıştı. Hatırımda kalan bir dörtlüğü şöyledir.

Kız gelin kalmadı kabuk soyuyor
Sarıya gidenin gözü batıyor
Samanı olanlar çalım satıyor
*Aman Lodos Baba, yetiş carıma**[13]***

Kabayele Karşı Gitme: Hafik Yanalak

Karın bol yağdığı yıllarda, karlara eritmek için kabayele karşı gitme adı verilen bir merasim yapılır.

Bilen kişiler bir kağıda dualar yazıp bunları küçük çocukların ellerine verirler. Bu çocukların masum olduğuna inanılır. Çocuklar ellerindeki kağıtla birlikte kabayelin estiği tepeye doğru koşarlar. Tepeye varınca ellerindeki kağıdı adak yerine bırakırlar. Ve yine çok hızlı koşarak köye geri dönerler.

Bu çocukların devamlı koşmalarındaki amaç, kabayelin sürekli ve çabuk gelmesi içindir.

Çocuklar koşarken de köyün yaşlıları "Hadi bakalım, sen mi çabuk geleceksin yok sa yel mi?" diye onları teşvik ederler. Böylelikle çocukların duraksamadan koşmalarını sağlarlar.[14]

Kabayele karşı gitme: Tonus

Koyun Yüzü'nden(15 Şubat) hemen sonraki günlerdir. Kabayel, lodos rüzgarına verilen yöresel bir addır. Güneyin bu sıcak rüzgarının bu günlerde esmesi gereklidir. "Kar'a köz(ateş) gibi; insana buz gibi " sözü kaba yel için söylenmiştir.

Çok faydalı bir rüzgardır. Ekili tarlalar bu ayda açılmazsa, ekinler nefes alamazlar. Bu durum da kıtlığa sebep olur.

Kabayel dermiş ki: "Şubatın birinde gelirim, gelemezsem dokuzunda bekle, o gün de gelemezsem on sekizinde top arabası ile gelirim". Şayet sözünde durup da on sekizinde de gelmezse daha fazla beklenmez. Eline kazmayı, küreği alan tarlaya koşar. Ekinlerin orta yerlerinin karı ayıklanarak açılır. Böylece tarlanın nefes alması sağlanır.

Kabayeli bekleme yörelere göre değişik özellikler arz eder. Çanakçı köyünden derlediğim **kabayel pilavı**'nı birkaç cümle ile de olsa anlatmadan geçemeyeceğim.

Şubatın ortalarında delikanlılar ev ev gezip bulgur, yağ, tuz ve yakacak toplarlar. Köyden dışarıda bir pilav pişirirler. Yanan ateşin etrafında hem halay çeker, hem türkü çağırırlar. "**Es kabayelim es, beni gavurun dilinden kes"** diye durup durup hep bir ağızdan bağırırlar. Güney rüzgarlarının bu ayda esmesi, karı eritmesi gereklidir.

Kış uzarsa saman ve yem kıtlığı başlar. Bu da çiftçinin zararı demektir. Tonus köylerinden derlediğim şu dörtlük bu gerçeği yansıtmaktadır:

Samanlılar sallanır
Samansızlar yerinir
Ne sallanın samını
Yarın güney delinir.

Güneyin delinmesi, karın erimesi demektir. Bu, hiç değilse davarların ot bulması demektir.[15]

Diğer uygulamalar:

Sivas'ta ve yurdumuzun çeşitli yerlerinde buna benzer uygulamalar görmekteyiz. Benim tespit ettiğim uygulamalar şunlardır:

1.Sivas/Ulaş Karagömlek köyünde kabayel çıkınca, kadınlar ellerine kazanları, sitilleri alırlar. Köyün dışına çıkarlar. Karlar üzerinde oynayıp türkü söylerler. Getirdikleri yiyecekleri yedikten sonra sitillere kar doldurup köye dönerler.[16]

2.Kangal'ın Düzce köyünde ise kaba yel esmeye başlayınca her evden odun toplarlar. Bir evin damına çıkıp ateş yakarlar. Topladıkları unları yoğurup bu ateşte kömbe/çörek yaparlar. Daha sonra çoraplarını çıkarıp karlar üzerinde koşarlar. Köyden bir hayli uzaklaşan çocuklar yanlarında getirdikleri kaplara kar doldururlar. Topladıkları karın üzerine biraz tuz atarlar. Koşa koşa köye gelirler. Yaşlılara getirmiş oldukları karları dağıtırlar. Neşe içerisinde daha önceden pişirilmiş olan kömbeleri yerler.[17]
3.Sivas/Elbeyli yöresindeki bazı köylerde kış ağır geçerse "karın cenazesi" ni kaldırırlar. Tarlalardan topladıkları karları bir tabuta doldurup cenaze namazını kılarlar. Bazı köylerde kardan bir bebek yapıp, namazını kılarlar; tabuda koymuş oldukları bebeği kara gömüp, üzerini kapatırlar.[18]
4.Isparta'da bundan 50-60 yıl önce havaların ısınmasını ve karların erimesini sağlamak için "Lodos'un kızını, Poyraz'ın oğlu ile evlendirme merasimi yapılırdı.[19]

---

[1] **Yurt Ans**., Fas. 123, s.6845
[2] Halil Sami Özen, **Divriği Yağbasan Köyü Folkloru**(Hazırlayan Kutlu Özen), Sivas 2003, s.101
[3] Kutlu Özen, Divriği Köylerinde Mevsimlik Toplu Törenler(Yel Övü), **Türk Folkloru,** Sayı: 23, Haziran 1983, s. 21-22
[4] Kaya Kaya, Divriği Karasar Köyü,
[5] Abbas Yalçın, Divriği Çüksüzer köyü, 1948 doğumlu, 1986 tarihli derleme.
[6] Celal Öztürk, Divriği Tülünk köyü, 1932 doğumlu
[7] Metin Mermer, Yıldızeli, Yavu Beldesi, 1958 doğumlu.
[8] Süleyman Özcan, Divriği Ovacık Köyü, 56 yaşında.1986 tarihli derleme
[9] İsmail Meral, Kangal Karanlık Köyü, 1930 doğumlu.
[10] Şükrü Ocak, Divriği Ziniski Köyü, 1940 doğumlu.
[11] İ.Hakkı Çaylı, Karageban köyü 1944; Hüseyin Aslan, Eşke köyü 1958
[12] Mehmet Gürsoy, Divriği Ovacık köyü, 52 yaşında, derleme 1986
[13] Halil Sami Özen, **Divriği'nin Yağbasan Köyünde Koçkatımı ve Davarın Yüzü Şenlikleri,** Sivas Folkloru, Sayı: 75, Nisan 1979, s.3
[14] Dilek Kelek, Fen.Ed.Fak. Tarih Böl. Hafik Yanalak Köyü, 2000 tarihli derleme.
[15] Emin Kuzucular, Şarkışla Takvimi(1**), Sivas Folkloru,** Sayı: 71, Aralık 1978, s.17
[16] Veli Alp, Ulaş Karagömlek köyü, 1957 doğumlu
[17] M.Sinan Sönmez, Kangal Düzce köyü, 1959 doğumlu, 1986 tarihli derleme.
[18] Nuri Taner, Yalova Halk Eğitimi Merkezi Müd.
[19] Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, İst. 1973, s.173

Kuzu Meledi

Döl, nisan ortalarında başlar. Koçun erken katıldığı yerlerde döl erken, geç katıldığı yerlerde ise geç düşer. Kısacası, koyunların kuzuladığı döneme döl denilir. Mevsimin en hareketli ve sevimli zamanıdır. Bazı yerlerde buna **"kuzu meledi**" de denilir.[1]

“Kuzu Meledi: Nisan yağmurları yeni başlamıştı. Sürüler köyden uzaklaşmış, kırlar kelek sesleriyle dolmaya başlamıştı.

O gün sınıfın kapısını açtığımda masaların boş olduğu dikkatimi çekti. Çocukların “Kuzu meledi” ye gittiklerini öğrendim. Ben de bir at bulup yola düştüm. Altımızdaki şahbaz atlar **pernekl**ere çabuk kavuşturdu. Pernek benek benek giysiler içerisinde kadınlı erkekli kümelerdi. Davar sağmaya giderken bu tür gruba çok rastlardım. Fakat bugünkü giysileri bayram ya da bir düğünü andırıyordu. Hep pahalı kumaşlardan renagarenk giyinmişlerdi. Sabahın kuşluk vaktinde tozlu yollar cıvıltılarla dolmuş, ta ilerlerden gelen türkü sesleri inin gölgeli kayalıklarında yankılar yapıyordu. “
Bu gelenek Akçakışla’da her nisan ayında tekrarlanırmış. Koyunlar bu ayda kuzuladığı için bu aya “döl ayı” denirmiş. Koyunları kuzulayanlar, çobana **şükrencelik** sunarlarmış. Akşama kadar yer, içer, eğlenirlermiş.
Sivas geçiminin büyük bir bölümünü hayvancılıkla sağlar. Hayvan sevgisi köklüdür. Koyunu ölünce çocuğu ölmüş gibi ağlayan kadınlara çok rastlanır.

Daha güneş kızmadan ağıllar göründü. Sürüler ağılların başındaki yamaçlarda yatıp geviş getiriyordu. Sıra sıra ağıllar, köpek havlamaları, yorgun çıngırak sesleri doğaya bambaşka bir canlılık katıyordu. Arkamızda bıraktığımız pernekler de gelip kavuştu. Az sonra çoban kuzuların geldiğini söyledi. Kadınlar ellerinde söğüt dalcıkları ile kuzunun önüne gittiler. Bu körpe hayvanları koşturmadan, yormadan sürüye kattılar. Melemeden doğan bir uğultu bütün vadiyi sardı. Meleşi meleşi davarları emiştirdiler. Biraz sonra kadınlar hep bir ağızdan “Uhuuuuuh!…. Uhuuuuuh!…” sesleri ile kuzuları analarından seçtiler. Arta kalan sütleri foşur foşur sağarak bakraçlara doldurdular.

Kuzu çobanı Kasım, sürüsünden bir **kış kuzusu** ayırarak keskin bıçakla başını gövdesinden ayırdı. **Çoban kavurması** bir saatte hazırlanabilir, dedi. Kuru odunlarla gerçekten çabuk hazırlandı. Az sonra bu vadideki davar sürülerinin tüm perneği Kaldırak çayının suladığı gür söğüt ağaçlarının altına toplandılar. Herkes çıkınını açarak çobanlara getirdikleri armağanları ortaya serdiler. Haşlanmış yumurtalar, çörekler, sarığı burmalar, neler neler… Kümeler halinde toplanarak tasavvur edilmeyecek bir iştahla öğle yemeği çar çabuk yenildi.
Yemekten sonra kızlar, gelinler, kadınlar; yüz-yüz elli kişinin iştiraki ile halaya durdular:

Koyun sana çıngıraklar takayım
Takayım da ben keyfime bakayım
Meleme koyunum, ağlatma beni,
Diye başlayan bir halay ki yerleri oynatıyor, söğütleri sallıyor.

Ak koyun meler gelir
Dağları deler gelir
Hakikatli yar olan
Geceyi böler gelir.

Diyerek bir o yana, bir bu yana sallanıştaki içtenlik insanı hayal aleminin enginlerine salar gider.

Çobanın elinde kaval
Arkasında sürü davar
Ley ley çoban sana kurban.
Bu tür halaylar, oyunlar, çobanların çaldıkları kavallarla güneş kaydı gitti. Bundan sonra anladım ki Sivas yörelerinde hayvancılık bile başlı başına bir folklor kaynağıdır.[2]

Döl düşme:

Döl düşünce çobanlar daima ikişer giderler. Kimin davarı kuzularsa, kuzusunu çoban getirip sahibine teslim eder. Dölcekliğini ister. O da yumurta, kavurga, haşıl, kömbe, oymaç/umaç'dan birini pişirerek gönderir. İki çoban kemal-ı afiyetle günde birkaç evin yağlıklarını yerler. Şayet dölçeklik vermeyecek olurlarsa, çoban: "Kuzuladığı yerde ateş yakarım" der. Ateş yakılırsa, güya o kuzu ölürmüş, Çoban zorla dölçekliğini alır. Davarı çok olan evler bir ikindide, bir ortasında, bir de son kuzulamada üç kere dölçeklik verir.[3]

Kös: Gemerek-Karaözü:

Kös, döl mevsiminde yapılır. Köyden bir iki km. uzaklıkta bir saha seçilir. Burası sürülerden birinin köslüğü olur. Bu alana herkes birer tane köslük yapmak zorundadır. Takriben bir iki metreküp kadar toprak kazılır ve çıkan toprak bir kenara yığılır. Bu çukurun üstü ağaçlarla örtülür. Üstten bir çocuk sığacak kadar bir delik bırakılır. Böylece kös yapılmış olur. Buraya körpeler(oğlak-kuzu) konulur. Gün boyu otlayan yavrular , geceleri bu köse konulur. Öğle vakti de getirilir bu köse atılır. Küsün üstündeki delik bir kapakla kapatılır. Biraz sonra sürü gelir. Kadınlar koyunları sağarlar. Sütün geri kalanlarını da kösteki yavrulara emzirtirler.[4]

Elbeyli Yöresi: Dölcelik-Kuzu Getirme

Koyun veya keçi, açık arazide, sürüyle birlikte kuzularsa, çoban onları heybesine veya hurcuna koyarak köye getirir. Kuzu veya oğlak getiren çoban veya çocuklara, yumurta, şeker, üzüm gibi yiyecekler vermek bir gelenektir. Buna **dölcelik** adı verilir. Kuzu getirene getirdiği her her kuzu için bir yumurta bahşiş verilir.[5]

---

[1]Emin Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), Sivas Folkloru, Sayı: 72-73, Ocak-Şubat 1979, s.14
[2] Emin Kuzucular, Kuzu Meledi, **Sivas Folkloru**, Sayı: 8, Eylül 1973, s. 11-12
[3] Halil Sami(Özen), **Divriği Yağbasan Köyü Folkloru** (Hazırlayan : Kutlu Özen), Sivas 2003, s.29
[4] Ahmet Özerdem, **Karaözü Manileri,** Sivas Folkloru, Sayı:28, Mayıs 1975, s.11-13
[5] Kadir Pürlü, **Sivas'ta İlbeyli Türkmenleri,** (Cilt:2), Sivas 2002, s. 879

Koç katımı, ekim veya kasım aylarında kınalanmış ve süslenmiş koçların şenlikler arasında koyuna katılması olayıdır.
Koç katımı ve şenlikleri 20 gün kadar sürer.. Koç katımının şenliklerle kutlanmasının sebebi, yöre halkının geçim kaynağının hayvancılık olmasıdır.

Zara yöresinde koç katımı şenlikleri her yıl 6 kasımda yapılır. [1]
Koç katımında koçu olmayana, koçu fazla olan tarafından tekrar iade etmek üzere koç verilir. Bu ve buna benzer bir çok şekilde karşılıklı yardımlaşmalar olur. Şenlik gününde özel yemekler yapılır. Çobanlara armağanlar verilir. O yılın kuzulama bakımından bol ve bereketli olması için dileklerde bulunulur.

Koç katımı merasimi eski yıllara nazaran günümüzde pak rağbet görmemektedir. Bunun nedeni ise yöre halkının geçim kaynağı olan hayvancılığın önemini yitirmesidir.[2]
a. Koçların hazırlanması:
Yeterince büyümüş erkek koyuna koç denir. Koç katımı sonbahar ortasında yapılmaktadır. Koç katımını köyün büyükleri kararlaştırır. O da tahmini 10-12. aylarda olur. Bazı yerlerde mercimek ekimi zamanı yapılır.

Koç katımı yapılmadan önce koçlar tımar edilir, boyanır. Boyanın rengi genelde mavi, yeşil ve kırmızıdır. Daha sonra koça büyük, iyi sesli bir takılır. Koç olduğu belli olsun diye. Daha sonra koç katılmadan dua edilir. Dua etmelerinin sebebi o yılda olacak kuzuların ölmemesi, sakat kalmaması; yani bereketli ve hayırlı olması için Allah'a dua edilir. Duadan sonra koç, koyunların içine salınır. Koç, koyunların kuzulamasına kadar durur.[3]
b. Divriği ilçesi:
Divriği'nin Yağbasan köyünde her yılın 28 Ekim'i koç katımı günüdür.Bir gün önceden yumurta haşlanır; bulgur kaynatılır, kavurga kavrulur, kömbeler yapılır. Sabahleyin her zamankinden daha erken kalkılır. Yapılması zorunlu işler görülür. Hazırlanan yiyecekler bohçalanır. Koç katımı yeri olan Küsme Tepesi'ne doğru beşer onar kişilik kafileler birbiri arkasına yola düşerler. Çam ağaçlarının altlarında yorgunluklarını çıkarmaya koyulurlar.

Bu sırada çobanlar yavaş yavaş köyün sürülerini getirmeye başlarlar. Boynuzlarına kırmızı elmalar takılı, renk renk boyanmış koçlar, hayırlı uğurlu olsun, dilekleriyle sürüye bırakılırlar. Çobanlara getirilen yiyeceklerden bol bol pay çıkarılır. Ayrıca hediyeler verilir. Yemekler yenilir, sazlar, kavallar çalınır, türküler söylenir; oyunlar oynanır. Adeta bir bayram havası yaşanır. Akşama doğru neşe içinde köye dönülür.[4]
c. Divriği ilçesinde teke katımı:
Evvela teke katılacağı gün herkes iyi elbiselerini giyer. Tekeleri süslerler. Herkes bir şey pişirir. Çobanlar da o gün sürüleri birleştirirler. Teke gelmeden tuz taşlarında davarlara tuz yalatırlar. Sonra teke katılır. Çobanlar ve köylüler oraya gelmiştir. Karınlarını doyururlar ve çobanlara da tekrar pay ayırırlar. Çobanlar da bu kömbelerden yakınlarına/dostlarına birer parça dağıtırlar. Teke katımında merasim mükemmeldir.[5]
d. Koç katımının hesaplanması:

Sonbahardan beri sürüden ayrı bırakılan koçu, bahar aylarının şiddetli soğuklarının bitip havaların ısındığı zamana göre hesap yaparak, kuzuların doğum vaktini hesaplıyarak koçu sürüye katarlar. Koç katımı Kasım ayının 8-15'i arasında olur. Bu günler arasında koçun sahibi koçunu boyayıp süsler. İmamın da bulunduğu bir merasimle verimli döller elde edebilmek için dualar edilir. Duadan sonra ev sahibi misafirlerine ikramlarda bulunur. 2-3 aydan itibaren sürüden ayrı bırakılan koçu, şenlikler içinde sürüye katarlar. Böylece Koç katımı gerçekleşmiş olur.[6]
Koçlar, koyunların içerisine üç ay bırakılmaz. Sonbaharda koyunların içine bırakılır. Koç süslenir, yemekler yapılır, kadınlar bayramlık elbiselerini giyerler. Çünkü kuzuların sağlıklı doğması kadınlar süslenirdi.

Koç koyunların içine götürülürken, koçun üzerine erkek çocuğu bindirilir. Çünkü kuzuların çoğunun erkek doğması için. Erkek kuzular daha çok paraya satılır.

Koç, koyunların içine katılınca halaylar çekilir. Çocuklara para, şeker dağıtılır. Çobanlara hediyeler alınır.[7]
Sivas Tatlıcak'ta kasım ayının 15'inde koçlar katılır. Bir hafta sonra koçlar ayrılır. Martın 15'inde koyunlar kuzulamaya başlar.[8]
Gemerek'te bu merasim ekim ayının 10-20'si arasında yapılır. Bunun özel bir nedeni vardır. Daha erken ve daha sonra da olabilir. Ancak hayvanın 150 günlük hamilelik devresi öyle ayarlanmalı ki yavrular doğduğu zaman aç ve sefil kalmamalı. Kısa bir süre sonra hemen ot bulabilmeli. Onun için de önü ilkbahar yeşilliğine getirilmeli. Zaten bu düşünceden yola çıkılarak koçları gündönümünde (21 Haziran) koyun sürülerinden ayırırlar ve ayrı bir çoban tutarlar.

e. **Hayırlı olsun :**
Katım alanına her gelen selam verir, hayırlı olsun der. Bu arada çoban koça /bu , teke de olabilir, yaklaşır üzerindeki şeyleri alır. Hayırlı olsun deyip hayvanın ardına avuç içi ile vurur, koyunlardan tarafa sürer. Koç ve heybeyle getirilen şeyler çobana aittir. Siniler de bir araya toplanır. Erkekler bir yerde, kadınlar bir yerde öbek/küme olurlar. Gelen şeyler hep birlikte/müştereken yenilir. Ağa bu işi bizzat yürütür. Bazıları da önceden cebine aldığı rakısını sofraya kor. Zaten onların ayrı bir öbeği olur. Hemen hemen o mahallenin en seçkin kişileridirler. Bunlara ayrı servis yapılır. Servisi ağanın karısı veya dengi yapar. Delikanlılar da bu gibi hizmetlerde önemli yer alırlar.

Merkez Kartalca köyünde koç katımı koçların koyunlardan ayrılarak 15 Ağustos'tan, 10 Kasım'a kadar olan zamandır. Koç katımında Perşembe günü tercih edilir. Bu nedenle 10 Kasım'da koç katımı zorunlu değildir. Bir iki gün önce veya sonra olabilir. Koçların üzerine habeler/heybeler, halılar, her türlü hediyeler atılır. Bu hediyeler daha sonra köy halkına dağıtılır.[9]

Hafik, Yanalak Köyünde kadınlar sürüleri bir yere toplamadan önce çörek, kavurga yaparlar. Bunun yanı sıra ceviz, elma, armut gibi yemişler de hazırlarlar.

Koçlar rengarenk boyanır ve bir yerde –ahbunluk, harmanlık- birikirler. Hoca dualar okur. Duadan sonra koçlar sürünün içine bırakılır ve yapılan çörekler, kavurgalar, ceviz, elma, armut…gibi şeyler orada toplananlara dağıtılır. Çobanın çıkınına da bunlardan konur.

Doğacak kuzuların dişi olması için koçların üzerine kız çocukları oturtulur…. Koç yaşlı olursa doğacak olan döl/kuzu dişi olur; eğer koç genç ise döl erkek olur inancı da mevcuttur.[10]
Sivas köylerinde koç katımı bir nevi tarih başlangıcıdır. Başka bir deyimle yeni bir takvimdir. Pazarlıklarda, borçlanmalarda, faizle para almada bu takvim uygulanır."Koç katımı, koçtan bir ay önce, koçtan bir ay sonra, döl…"gibi.

Birkaç ay önce sıska vücutlu, çelimsiz yürüyüşlü olan bu hayvanlar, özel bakım sayesinde koç gibi olmuşlardır. Her zaman cömert olan köylüler bugün nedense hasis olurlar. Kendi hayvanlarına kendi damızlık hayvanlarını katar, koç veya tekesi olmayanların hayvanlarını sürülerine pek katmak istemezler.

O gün koçlar yaylıma bırakılmaz. Topluca ağıldan alınıp köyün meydanına sürülür. Allı yeşilli, kınalı koçların etrafı sarılır. Hoca koç katımı duasını yüksek sesle okur. Oradakiler hayırlı uğurlu olması için "Amin…" derler. Mal sahipleri hayvanlarını yedekleyerek kendi sürülerine bırakırlar. O gün akşama kadar hangi koyunun **koçsadığını,** hangi keçinin **telesidiğini** merakla izlerler. O günün tarihi duvarlara, direklere yazılır. Dölün geleceği bu tarihlerden hesaplanır.
O gün kadınlar, kızlar türlü giysiler içinde bir bayram ya da düğün havası estirir. Güler, oynar, halaylar çekerler.

Koçla döl arası altı aydır. Döl ayı nisana rastlar. Şarkışla, Tonus(Altınyayla) yörelerinde takvim bu yönden pek geçerli değildir. Eskiler yenilere de bu mahalli/yerel takvimi kolayca aşılarlar. Abrul, Zaradost, Koç, Döl, Orak, Herk, Teşrinievvel, Teşrinisani, Kanunuevvel, Kanunisani gibi ayların adları ya eski dildendir, ya da mahalli isimle anılır.

Ulaş, Kangal, Altınyayla ve Şarkışla yöreleri koyunculukta çok ileridir.[11]
Koç gılığı:
Koç katımı Elbeyli yöresinde genellikle 14 Kasım'da yapılır.Bu tarih aynı zamanda halk takvimindeki "Koç Ayı" nın başlangıcıdır. Akşamdan koç gılığı hazırlanır. Koçlar akşamleyin veya sabahleyin erkenden boyalanır, süslenir.

Sürü sahipleri köy meydanında toplanır. Çobanlar dişi koyunları bir tarafa, koçları ayrı bir tarafa toplarlar. Hoca dua eder. Sürü sahipleri topluca bu duaya amin, der. Orada bulunan kalabalığa "koç gılığı, çörek, börek, kavurga, dut, üzüm, kınalı şeker, elma gibi yiyecekler dağıtılır. Daha sonra tekbirlerle koçlar sürüye katılır. Kasım ayına koç ayı denmesinin sebebi budur.

Yumurtalığı karnının içerisinde olan ve "madah" adı verilen koçun dölünün dişi olacağına inanılır. Bu yüzden bu tür koçlar itibar görür. Yine koç katılırken, koçun sırtına küçük bir kız çocuğu bindirilir. Böyle yapılırsa kaçun döllerinin dişi olacağına inanılır.[12]
Koç katımı Gürün köylerinde yılının birinci ayı olan kasım ayının birinci gününe denk gelir. Bazı köylerde çiftçiler bu kutlamayı kasım ayının ilk günü yaparlar. Koç katımı nisan ayından itibaren kasım ayına kadar olan bir süreyi kapsar.

Baharda ilk olarak çoban tutulur. Çobanın süresi kasıma kadardır. Çobanın bütün masrafları sürüsünü otlattığı kişiye yani ağa'sına aittir. Yemesi, içmesi, yakıtı hatta dini bir koşul olan fitresi dahi ağa tarafından ödenir.

Bahar mevsiminden başlayarak koçlar, ağustos ayının sonuna kadar sürüyle birlikte otlatılır. Eylül ayının başına kadar sürüden seçilen koçlar, kuzuların içine katılır ve besiye alınır. Koçlar, kuzularla birlikte çayırlıklarda otlatılır.

f. Koç seçimi:
Koçlar, daha kuzu iken seçilir. Koç olmadan; yani sürüye ilk kez bırakılacakları zamanki isimlerine "**koçluk**" denir. Koçluk kuzu şu özellikleri taşır: Koçluk kuzu, kuzuların içinde cinsi en güzel, güçlü, parlak tüylü, kuyruğu değirmi(yuvarlak), bacakları kalın, göğsü geniş olmalıdır. Koçluk kuzunun annesi de iyi olmalıdır. Gürün köylerinde hava şartlarının ilkbahar ve sonbaharda soğuk geçmesi nedeniyle "tüyü köpen kuzu" dedikleri; yani tüyleri sık ve sert olan kuzulardan seçilir. Bunun sebebi, eğer koçlukların tüyü yumuşak ve sık olmazsa, bunlardan olacak kuzular da aynı özelliği taşır ve rüzgar vurduğunda koyunlarını sırtını açar ve üşütür. Bunun için tüyü sert ve sık kuzular seçilir ve iyi bir şekilde bakılarak koç katımına hazırlanırlar. Bir yaşını doldurmayan koçluklar sürüye bırakılmazlar. Bir yaşını dolduran koçlukların ilk sürüye bırakıldığında bu bırakılma işine bir salım denir. İkinci sene bırakılırsa, iki salım… Bu süreç bu şekilde gelecek yıllarda devam eder. Koçun en verimli zamanı ilk üç salımdır. Bir sürünün ırkının verimi, güzelliği, güçlülüğü koçlarla sağlanır. Bunun için koçluk seçimi çok önemlidir.

Gürün köylerinde şöyle bir söz vardır: "Koçluk kuzu çığda belli olur"..Çığ, kurumuş ağaçları iplerle örerek ağılın bir bölümünü çevirmeye verilen isimdir. Kuzular çok küçükken bu çevrilen yerde kalır ve o zaman koçluk kuzular seçilir.

Koçlardan ayrı otlayan koyun sürüsü, sütten çıkınca(sütleri bittiğinde, sağımları kesildiğinde) yaklaşık üç ay boyunca ağıla dönmez. Dağda yatarlar ve orda otlarlar. Bunun sebebi ise, dağ ile evin arasındaki mesafenin uzak olmasıdır. Böylece koyunlar yorulmaz ve daha uzak yerlerde otlamaları sağlanarak daha besili, daha iyi olurlar. Koyunlar, koç katımı gününe kadar ağıla gelmezler.

1.Hazırlıklar: Belirlenen koçlar koç katımına bir gün kala çeşitli renklerle boyanırlar. Koçların boyanmasının iki nedeni vardır: Birincisi göze hitap etmesi, güzel görünmesi için, ikincisi sürüde belli olmaları içindir.
2.Koç katımı sabahı: Koç katımına bir gün kala köy halkının eşi dostu ve akrabalarına haber verilerek bu şölene davet edilirler.
Koç katımı sabahı küçüklü büyüklü herkes bir koşuşturma içindedir. İlk önce yemekler bayanlar tarafından yapılmaya başlanır. Sürü sahibi ağa tarafından bir koyun kesilir. Bu koyunun eti ile yaprak sarması, pirinç pilavı, kuru fasulye yapılır. Yoğurt, tatlı olarak sütlaç ve koç helvası yapılır.

3. Koç helvası: Koç helvası sürünün gelmesine iki saat kala yapılmaya başlanır. İki kilo taze tereyağı ocakta, odun ateşinde eritilir, ocaktan alınarak yere konur. İçine un katılarak karıştırılıp tekrar ocağa konulur. Un kıvama gelinceye kadar tekrar karıştırılır.Un, bu kıvama yaklaşık yarım saatte gelir. Ocaktan tekrar yere indirilir. İçine sütte eritilmiş şeker katılarak karıştırılır. Bu defa ocağa değil de ocaktan çekilen az bir közün üzerine konularak pişirilir. Bir süre bu közün üstünde karıştırıldıktan sonra artık helva servise hazırdır. (Nuriye Takçı, Gürün-Suçatı, Sazcağızsuyu köyü, 1920 doğumlu)[13]
Sabah saatlerinde gelen misafirler ve köy halkı daha önceden belirlenen, yemeklerin yapıldığı evde toplanırlar. Sürülerin gelmesiyle sürüler havşaya alınarak yemek yemeye geçilir. Yemekler yenilir, sohbetler yapılır, eğlenceler yapılır, dua edilmeye başlanır. Duada bereket ve sürünün sağlıklı olup nazar değmemesi, sütünün bol ve verimli olması istenir. Öğle saati olduğunda misafirler ve köy halkı koç katımının yapılacağı alana giderler. Bunlarla birlikte sürüleri de çobanlar koç katımının yapılacağı alana götürürler.

Sürü, koç katımı günü otlaktan eve 11.00 civarında gelir. Öğle sıcağında serinlik olana kadar havşada yatar.

Sıra koçların meydana götürülmesine gelmiştir. Dünden hazırlanmış, boyanmış koçların boğazına mavi boncuk ve büyük kırmızı olan Gürün elması takılarak koç katımı alanına götürülür. Artık her şey hazırdır. Koçlar meydanın bir ucunda bekletilir ve köyün gençleri her biri bir tane koçu tutar. Köy ağasının silah sıkmasıyla koçlar sürüye bırakılır. Koçlar hızla sürünün içine dalarlar. Koçların boğazındaki elmaları alabilmek için çocuklar da sürüye dalarlar. Bu esnada çobanlar ve gelen misafirler silah sıkarlar. Böylece koç katımı gerçekleşmiş olur.

4. Çoban değneği: Çobanın işi artık bitmiştir. Elindeki çoban değneğini getirir ve ağasının önüne atar. Ağa buna karşılık olarak çobanına bahşiş/para verir. Bu arada ağanın hanımı çobana çeşitli hediyeler verir. Bunlar gömlek, avlu, çorap ve çerezdir. Ağa sürüsünü çobanından teslim alır. Eğer ki aynı çoban tekrar güdecekse sürüyü alıp gider; fakat aynı çoban gütmeyecekse, yeni tutulan çoban sürüyü götürür.
Koç katımı böylece sona ermiştir. Misafirler ve köy halkı evlerine dönerler. Sürünün koçlanma işi on beş gün boyunca sürer ve biter. Artık son kalan bir şey vardır; koçun karını beklemek ve koyunların sağlıklı ve iyi kuzular yavrulamasını beklemek.[14]

g. Koç Karı:
Sonbaharda, kasım ayında ilk yağan kara "koç karı" denir. Bu bazı yörelerde "koç kışı" olarak da adlandırılır. Bu kar, koç katımından önce veya sonra yağabilir. Bu iş koç katımının son bölümüdür. Yani son noktayı koç karı koyar. Ta ki gelecek yıllardaki koç katımına kadar…. Araştırma yapılan Sazcağızsuyu mezrasında koç karı 1999 yılında koç katımından iki gün sonra yağmıştır. Koç karı ilk yağışta fazla yağmaz, sadece yüksek dağların tepesine yağar. Bu köyde/mezrada Say dağına yağmıştır.[15]
Havşa: Etrafı duvarlarla çevrili, üzeri açık, sürünün bekletildiği veya dinlendirildiği; gece sıcak olduğunda ağıldan alınarak yatırıldığı yer.
h. Koç çobanı:
Bu çobana koç çobanı denilir. Her koç sahibi çobana otlak parasını kendisi verir. Onun için de sürüdeki koyunlarına ayrı bir otlak parası(çoban ücreti) aynı zamanda çoban ekmeği vermez. (Çobanlar ekmeği koyun sahiplerinden temin ederler).

Sürüde hizmetleri yürüten bir ya da birkaç ağa olur. Burada koyunları olanlara mahalleli, bu sürüye de mahalle(felan ağanın mahallesi) denilir. Koyunların adedine göre mahalle bir ya da bir çok olabilir.

ı. Koç yoğurdu: Ağa, koç katımının ne zaman yapılacağını önceden kesin tarih vererek belirtir. Tüm mahallelinin o gün için hazır hale gelmelerini sağlamış olur. Koç katımından bir gün önce sürü ağa tarafından sağdırılır. Yoğurt yaptırır. Buna "koç yoğurdu" denilir. Aynı gün çobanı köye yollar. Koç ve tekesi olan evleri birer birer gezmenisin, bunları kınalamasını/boyamasını söyler. Tohumluk hayvanlar da böylece yarına hazır hale getirilir.
Ağa koç yoğurdundan sonra kendi kesesinden bir davar keser. Kendine göre bir takım hazırlıklar yapar.

Koç katım günü tüm gençler bayramlık elbiselerini giyerler. Kızlar donanır, koçlar, tekeler kınalanmış, boyunlarına, boğazlarına, boynuzlarına mevsimlik elma , armut, ahlat, alıç…dizilir. Ayrıca da hayvanların üzerlerine bir iki metre basma sarılır.

Hali vakti yerinde olan her ev sini/sofra donatır. Yörenin en güzel yemekleri o sini üzerine dizilir. Üzeri temiz bir örtü ile örtülür. Önde ev reisi, arkada bağlı yada bağsız bir koç, teke; gene arkada siniyi tepesinde götüren genç bir kız ya da gelin; yanında varsa evin delikanlısı, annesi toplu halde koçun katılacağı kasabanın dışında önceden belirlenmiş düzgün bir alana getirilir.

Ağa bir etli pilav yaptırmıştır. İki delikanlı yakalar pişen bu pilavlı büyük kazanın iki kulpundan bir sopa geçirir, bunların eline verir.

Yoğurtlar da alınır, koçun katıldığı yere,Karaözü'nde Köprübaşı, Kayanın Başı, Öte Geçe… gibi yerlerden birine gidilir.

Fakirler sini donatmazlar. Bir heybe alır içine soğan, patates, kuru fasulye, kayısı…. doldurur yola koyulurlar. Ancak mahallede koyunu olsun olmasın herkes koç katımına davet edilir.

i.**Yüz kömbesi:**
Yemekler yenilir, sohbetler edilir; sonra herkes ayağa kalkar. Ağa'ya, çobana ve birbirine hayırlı ve uğurlu olsun, der. Getirdiklerini toplar yol koyulurlar… Bu, koç katımı merasiminin birinci aşamasıdır. Buna dayalı olarak bir de yüz kömbesi vardır. Koç katımından yüz gün sonra yapılır.[16]

---

[1] Erkan Dönmez, C.Ü.MYO, Zara doğumlu.
[2] Fatih Ağurtay, Van-Çaldıran, Direkli köyü, C.Ü. Kamu Yönetimi.
[3] Bülent Yıldırım, C.Ü. Radyoloji Böl.
[4] Halil Sami Özen, **Divriği Yağbasan Köyünde Koç Katımı ve Davarın Yüzü Şenlikleri,** Sivas Folkloru, Sayı: 75. Nisan 1979, s.3-4
[5] Halil Sami , **Divriği Yağbasan Köyü Folkloru** (Hazırlayan:Kutlu Özen), Sivas 2003, s.28-29
[6] Halit Kuruçay, Kontrol Sist.
[7] Hamza Taş(55 yaşında çoban), derleyen Hüseyin Şakulluoğlu(Kahramanmaraş), C.Ü. Kamu Yönetimi.
[8] Ayşe Angı, 1944 doğumlu, Tatlıcak köyü.
[9] **Yusuf Topal,** Sivas Merkez Kartalca köyü,(C.Ü. MYO, İnşaat Böl., 1997)
[10] **Dilek Kelek,** C.Ü. Tarih Böl. , Derleme: Hafik Yanalak köyü Kamış mezrası, Keziban Gül ve Zeynep Kelek, 2000
[11]Emin Kuzucular**,** Koç Katımı, **Sivas Folkloru,** Sayı:7, Ağustos 1973, s.16-17
[12] Kadir Pürlü, **Sivas'ta İlbeyli Türkmenleri** Cilt:2), Sivas 2002, s. 875
[13] **Nuriye Takçı**, Gürün-Suçatı, Sazcağızsuyu köyü, 1920 doğumlu
[14] **İbrahim Durdu**, C.Ü.MYO, Elektrik Böl. (Kaynak şahıs :**Nuriye Takçı**, Gürün-Suçatı, Sazcağızsuyu köyü,1920 doğumlu.) 12 Kasım 2000 tarihli derleme.
[15] İbrahim Durdu
[16] Ahmet Özerdem, Karaözü'de Koç Katımı, Sivas Folkloru, Sayı:48, Ocak 1977, s. 21

AŞIK VEYSEL

Aşık Veysel'i 1956'lı yıllarda tanıdım. O tarihlerde Sivas İlköğretmen Okulu'nda öğrenci idim. Bir akşam, okulun konferans salonunda bizlere unutamayacağımız nefis bir konser verdi. Usta malı şiirler yerine kendisine ait türküleri çalıp söyledi. Adeta sazıyla konuşup dertleşti. Hiç bir

aşık sazıyla bu kadar içli dışlı değildi. Kısaca o gece Aşık Veysel bizleri büyüledi… Sonra aradan yıllar geçti. 1967 yılına kadar çeşitli vesilelerle Aşık Veysel'i dinlemek, sohbetlerine katılmak mutluluğuna eriştim. Bahri ve Ahmet Şatıroğlu ile 1967 yılında tanışmıştım; dostluğumuz bugüne kadar artarak devam ediyor….

Böyle olmasına rağmen Aşık Veysel konusundaki ilk yazım 1973 tarihini taşımaktadır.

Bildiğiniz gibi ünlü halk ozanı Aşık Veysel, Şatıroğulları ailesine mensuptur. Bu aile Türkmenistan'dan gelmiştir. Uzun müddet Kars ilinde oturan Şatıroğlu ailesi daha sonra Kars'tan ayrılıp Erzurum, Malatya, Konya, Trabzon, Urfa gibi illerimize gelip yerleşmiştir.

Aşık Veysel'in mensubu olduğu Şatıroğulları oymağının bir kolu Kars'tan ayrıldıktan sonra Divriği'ye, bunun ardından Şarkışla'ya ve sonunda Sivrialan köyüne gelip yerleşir. Aşık Veysel, 1894/95 yılında bu köyde doğar. Babasının adı Ahmet, annesinin adı Gülizardır. Yedi yaşlarında iken gözünü kaybeder; on-onbir yaşlarında iken sazla tanışır. İlk saz derslerini Molla Hüseyin'den alır. Daha sonraki saz ustası Çamşıhlı Ali Ağa'dır. 25 yaşlarında iken ilk evliliğini yapar. İlk eşi bir başkasına kaçar; ikinci eşi Gülizar Hanımla 1929'lu yıllarda evlenir.

1931 yılı Aşık Veysel için bir dönüm noktasıdır. Ahmet Kutsi Tecer'in hazırlamış olduğu 1.Sivas Halk Şairleri Bayramı(5-7 Kasım 1931)'na katılır. Dinleyicilerin ilgisini çeker. O tarihe kadar usta malı söyleyen Veysel, 29 Ekim 1933'te ilk şiirini söyler. Bu "Atatürk Destanı"dır. Daha sonra yurt gezilerine çıkar. 1941 yılında öğretmen yetiştiren okullarda/köy enstitülerinde saz öğretmenliğine başlar; bu görevini 1946 yılına kadar sürdürür. Yirmiye yakın köy enstitüsünde öğretmen adaylarına halk türkülerini öğretir, saz dersleri verir.

L952 yılında İstanbul'da Aşık Veysel için bir jübile yapılır; basın ve radyo yoluyla Veysel, geniş kitlelere tanıtılır. 1964 yılında Sivas'ta düzenlenen 2. Sivas Halk Şairleri Bayramına katılır; bir yıl sonra Türk diline ve Milli Birliğimize yapmış olduğu hizmetlerden dolayı TBMM'ce özel bir kanunla maaş bağlanır. Aşık Veysel 1971 yılına kadar bütün yurdu dolaşarak konserler verir; aşıklar bayramına katılır.

Cumhuriyet döneminin bu ünlü halk ozanı 21 Mart 1973'te ecele yenik düşer; doğum yeri olan Sivrialan'da hayata gözlerini yumar.

Çağımızda yaşayan halk ozanları arasında Aşık Veysel'in özel bir önemi ve yeri vardır. Veysel bir yandan geleneği sürdürmüş; öte yandan ise yeni bir ses getirmiştir.

Aşık Veysel sadece saz çalan, türkü söleyen, şiir yazan sıradan bir şair değil, milli kültürümüzün, milli birliğimizin, Atatürk Türkiye'sinin, Cumhuriyetin sanatcısıdır.

Milletimizin bugünü ve yarını, halk şiirimizde yeni Aşık Veyseller'le daha huzurlu, daha aydınlık olacaktır. Çünkü Türkiye ancak Aşık Veysel gibi seven, acıyan, koruyan, birleştiren, yüceltmek

için çırpınan evlatlarının varlığıyla başını dik tutacaktır. Türk milleti ve Türk dili var oldukça Aşık Veysel yaşayacaktır.

Sözlerimi Aşık Veysel'in bir şiiri ile bitirmek istiyorum:

Dünya dolsa şarıkıyılan

Türküz türkü çağırırız

Yola gitmek korkuyulan

Türküz türkü çağırırız.

Türküz, Türkler yoldaşımız

Hesaba gelmez yaşımız

Nerde olsa savaşımız

Türküz, türkü çağırırız.

Bayramlarda, düğünlerde

Toplantıda yığınlarda

Sıkılınca dar günlerde

Türküz, türkü çağırırız.

Su başında sulaklarda

Türkün sesi kulaklarda

Beşiklerde beleklerde

Türküz, türkü çağırırız.

İnler Veysel arı gibi

Bülbüllerin zarı gibi

Turnalar katarı gibi

Türküz türkü çağırırız.

Aşık Veysel'in Şiirlerinde Konu Zenginliği

Bir çok ulusların sanat tarihlerinde ulusal sanatçılar vardır. Uluslar bunlarla öğünür, tanınır ve saygı görürler yeryüzünde. Aşık Veysel de çağdaş ozanlarımız içinde ulusal övgüye layık bir sanatçımızdır.

Ben bu konferansımda büyük ozanın hayat hikayesinden söz etmeyeceğim. Şiirlerindeki konu zenginliği üzerinde duracağım.

Bilindiği gibi Aşık Veysel, 1894 yılında Şarkışla ilçesinin Sivrialan köyünde doğmuş ve 21 Mart 1973'te hayata gözlerini yummuştur.

Aşık Veysel sesini ilk defa **Ahmet Kutsi Tecer**'in düzenlemiş olduğu 5 Kasım 1931'de yapılan "**Sivas Halk Şairleri Bayramı**"nda duyurmuştur.
Veysel bu tarihlerde usta malı dediğimiz diğer halk şairlerine ait şiirleri söylemekteydi. Kendisi ile birlikte bu bayrama katılan **Talibi Coşkun** ise usta malı şiirlerin yanı sıra kendi şiirlerini de söylüyordu. Veysel, hatıralarının bir bölümünde şöyle demektedir:
"Bayram üç gün devam etti. Üç gün çaldık çağırdık. Sonra serbestledik. Ahmet Kutsi Bey, işte o geceden sonra "Halk Şairi" olduğumuza dair bize birer kağıt verdi. O zamanın zihniyeti dolayısıyla elimizde sazla bir kasabaya bile gidemiyorduk. Hem ayıp, hem günah sayılıyordu. Ancak köylerde dolaşıyorduk. Düğün ve eğlence olduğu zaman alıp bizi götürürlerdi. Ayağımızın bağını Ahmet Kutsu Bey açtı.

O zamana kadar ben hiç şiir yazmadığım için usta malları satıyordum. Bayramın birinci günü "Seherde ağlayan bülbül/ Sen ağlama ben ağlayım/Ciğerim dağlayan bülbül/Sen ağlama ben ağlayım…" dörtlüğüyle başlayan bülbülü ; daha sonra da Kul Abdal'dan öğrendiğim "Takdirden gelene tedbir kılınmaz/Ne kılayım çare ben şimden geri" adlı türküyü okudum…" demektedir.

Aşık Veysel'in ilk şiiri Atatürk Destanı/Cumhuriyet Destanı'dır. Cumhuriyet'in 10. yılında söylemiş olduğu bu destanda Atatürk'e duyduğu sevgiyi ve cumhuriyete duyduğu coşkuyu dile getirir. Veysel bu tarihte 40 yaşlarındadır. 16 dörtlükten oluşan bu destandan bir dörtlük okuyacağım.

Türklerin ihyası Hazreti Gazi

Kurtardı vatanı düşmanımızdan

Canını bu yolda eyledi feda

Biz dahi geçelim öz canımızdan

Henüz o tarihlerde Soyadı Kanunu çıkmadığı için Atatürk'e Gazi diye hitap edilmekteydi.

Sivas ,"Cumhuriyetin temelinin atıldığı ve Sivas Kongresi"nin yapıldığı bir yerdir. Veysel, **19 Mayıs'ta Parlayan Zafer,** adlı şiirinde:
Tokat'tan, Sivas'tan doğru Erzurum

Kurdu Kongre'yi düzeldi durum

Yollardan geçerek aynı yıldırım

Şanlı Ankara'ya kurdu otağı.

Dörtlüğüyle Kurtuluş Savaşı'nı nasıl bir coşku ile izlediğini belirtir.

Cumhuriyetle birlikte yurt genelindeki her yenilik, her açılan fabrika, döşenen demir yolları, kurulan her baraj…Sivas'a da yansır. Aşık Veysel, Sivas'a bir gelişinde bu ilerlemeleri şöyle anlatır:

Ziyaret eyledim koca Sivas'ı

Silindi gönlümün kalmadı pası

Durmayıp çalışır Cer Atelyesi

Gittikçe artıyor şanı Sivas'ın

İptida Kongre kuruldu burda

Cumhuriyete karar verildi burda

Bulanık fikirler duruldu burda

Yayıldı aleme ünü Sivas'ın

Kısa bir süre içinde adını duyuran Veysel, 1933 yılından sonra Ankara'yı, İstanbul'u ve Anadolu'yu dolaşmaya başlar.

Aşık Veysel'i 1940'lı yıllarda saz öğretmeni olarak görmekteyiz. Köylerdeki öğretmen açığını kapatmak için 1940 yılında 14 Köy Enstitüsü açıldı. 1942 yılında ise bu sayı 20'ye çıkarıldı.

Köy Enstitülerinin açıldığı yıllarda Aşık Veysel, Anadolu'nun bir çok yöresini dolaşmış ve sesini duyurmaya başlamıştı. Fakat bu geziler onun geçim sıkıntısını hafifletmeye yetmiyordu. Onun ağır bir gam yüküyle gurbete düştüğü yıllarda ona en çok yardımcı olanların başında yine A. Kutsi Tecer'i görmekteyiz. Zamanın iktidarı, Ahmet Kutsi Tecer'in gayretiyle Aşık Veysel'i Köy Enstitülerine tayin etti. Veysel, altı Köy Enstitüsünde kendisi gibi köyden çıkıp gelmiş

öğrencilere saza nasıl düzen verileceğini ve halk türkülerini öğretmeye çalıştı. Diyebiliriz ki en güzel şiirlerini bu dönemde yazdı. Okur – yazarlığın yüzde yirmilere vardığı bu dönemde okumayı ve okutmayı savundu.

Olmak istiyorsan dünyada mesut

Hakk'a, halka yarayacak bir iş tut

Çalıştır oğlunu, kızını okut

İnsan olmak için okumak gerek.

Aşık Veysel sözlü halk kültürünün, gelenekçi halk şairliğinin bozulmamış bir örneği ve belki de son halkasıdır. Bununla beraber Aşık Veysel çağının, yeni Türkiye'nin sesine kulak vermiş, eski sazda yeni şeyler söylemesini bilmiştir. Onun türkü ve şiirlerindeki kardeşlik, birbirini sevme, dayanışma, birleşme ve birlik gibi üstün insan sevgisi diğer halk şairlerinde Aşık Veysel'deki kadar belirgin değildir. Hiçbir zaman çatışmayı önermemiş, insanlarla yaşantılarında sertliği değil uysallığı öğütlemiştir. Ulu Önder Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" sözünü kendisine rehber edinmiş; yurtta ve dünyada dirlik ve düzenliği savunmuştur.

Çalışalım, kurtulalım buhrandan

Nedir senlik benlik usandık candan

Irkımız neslimiz aynı bir kandan

Yurdun yaraların saralım kardaş

Yürüyelim Atatürk'ün izine

Boş verelim bozguncular sözüne

Göz atalım şu dünyanın hızına

Yürüyüp hedefe varalım kardaş

Aşık Veysel, her şeyden önce bir köylü çocuğudur. Bu nedenle toprağa sıkı sıkıya bağlanmıştır. Veysel için toprak apartmanların, gökdelenlerin, yazlıkların, yalıların inşa edildiği bir zemin değildir. O, toprağa işletmeci gözüyle bakmamıştır. Toprağı parsellememiştir. O, toprağa bir dost gözüyle bakmıştır. Toprak onun "sadık yari" olmuştur.

Dost dost diye nicesine sarıldım

Benim sadık yarim kara topraktır

Beyhude dolandım, boşa yoruldum

Benim sadık yarim kara topraktır.

Aşık Veysel'in diğer bir yönü de Türk diline sahip çıkmasıdır. Şiirlerinde yalın bir ifade kullanmıştır. Osmanlıca sözcüklerden kaçınmıştır. Zaman zaman yöresel kelimelere, deyimlere ve benzetmelere baş vurmuştur.

Sen bir ceylan olsan, ben de bir avcı

Avlasam çöllerde saz ile seni

Bulunmaz dermanı, yoktur ilacı

Vursam yaralasam söz ile seni.

(……)

Veysel der ismini koymam dilimden

Ayrı düştüm vatanımdan ilimden

Kuş olsan da kurtulmazdın elimden

Eğer görsem idi göz ile seni.

Veysel'in şiirlerinde memleket özlemi büyük bir yer tutar.

Gelen yok, giden yok, uzadı ara

Ilgaz Dağı yol vermiyor geçilmez;

Havalansam yoldaş olsam kuşlara

Kollarım yok, kanadım yok uçulmaz.

Yine başka bir şiirinde

Sinemi yakıyor sılanın aşkı

Deli gönül farımadan yetişek

Mor çiçekli yaylaların çağıdır

Güller solup kurumadan yetişek, der.

Bunlardan en duygusalı “Mektup “ şiiridir.

Yeni mektup aldım gül yüzlü yardan

Gözletme yolları gel, deyi yazmış

Sivralan köyünden, bizim diyardan

Dağlar mor menevşe gül deyi yazmış.

(……)

Kokuyor burnuma Sivralan köyü

Serindir dağları, soğuktur suyu,

Yar mendil göndermiş yadigar deyi

Gözünün yaşını sil deyi yazmış.

Bu örnekleri daha da çoğaltabiliriz.

Veysel bir gönül adamıdır. Dostluğa, kardeşliğe çok önem verir. Nitekim son şiirinde de dostları tarafından hatırlanmak ister.

Dostlar Beni Hatırlasın

Ben giderim adım kalır,

Dostlar beni hatırlasın.

Düğün olur bayram gelir,

Dostlar beni hatırlasın.

Can kafeste durmaz uçar,

Dünya bir han, konan göçer.

Ay dolanır yıllar geçer,

Dostlar beni hatırlasın.

Can bedenden ayrılacak,

Tütmez baca, yanmaz ocak,

Selam olsun kucak kucak;
Dostlar beni hatırlasın.

Ne gelsemdi ne giderdim

Günden güne arttı derdim

Garip kalır yerim yurdum,

Dostlar beni hatırlasın.

Açar solar türlü çiçek

Kimler gülmüş, kim gülecek

Murat yalan, ölüm gerçek;

Dostlar beni hatırlasın.

Gün ikindi akşam olur,

Gör ki başa neler gelir;

Veysel gider, adı kalır

Dostlar beni hatırlasın.

Bütün ömrünü Türk milletinin dirlik ve düzenliği, ilerlemesi ve yükselmesi için harcayan, Atatürk sevgisiyle bütünleşen; Türk diline ve Türk kültürüne büyük önem veren; bizlere halk türkülerini sevdiren büyük ve çağdaş halk ozanı Aşık Veysel'i ölümünün 30. yılında saygı ve şükranla anarım.

O'na Allah'tan sonsuz rahmet dilerim.

ANADOLU ERENLERİNİN MENKIBELERİ

Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'a saygılarımla
Kutlu ÖZEN

İslam dünyasında IX yüzyıldan itibaren tasavvuf akımları görülmeye başlanmış, XI yüzyıldan itibaren de tarikatlar ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeye paralel olarak, bir velinin kerametlerini anlatan kısa hikayelere **menkıbe** denilmiştir. Evliya menkıbeleri Ahmet Yaşar Ocak'a göre XIII yüzyıldan itibaren kaleme alınmaya başlanmıştır. O devirde Anadolu'da faaliyet gösteren

Mevlevilik, , Kadirilik, Rifailik ve benzeri tarikat çevrelerinde ün salmış pirlerin ve şeyhlerin adına bir takım menakıp- nameler tertip edilmiştir.

XIV yüzyıl başlarında **Rum Abdalları**(Abdalan-ı Rum) adı verilen bir zümre meydana gelmiştir. İlk Osmanlı hükümdarlarının da desteklerini sağlayan bu zümre mensupları, devletin kuruluş yılları boyunca fetihlerde ve iskan hareketlerinde önemli işler görmüşlerdir.

Baba İlyas'ın ölümünden sonra(Öl.1240) , bir kısım Babai dervişleri Hacı **Bektaş-ı Veli'**nin (Öl. 1271), ananeleri etrafında birleşerek kurdukları tarikata **Bektaşilik** adını vermişleridir[1].

Bektaşi edebiyatının bir bölümü de mensur eserlerden meydana gelmektedir. Bektaşi edep ve erkanını açıklayan mensur risaleler, vilayetnameler ve menakıpnameler bu cümledendir.

Ahmet Yaşar Ocak'a göre menakıpnameler XIII yüzyıldan itibaren kaleme alınmaya başlamıştır. O devirde Anadolu'da faaliyet gösteren Mevlevilik, , Kadirilik, Rifailik ve benzeri tarikat çevrelerinde ün salmış pirlerin ve şeyhlerin adına bir takım menakıp- nameler tertip edilmiştir.

XIV yüzyıl başlarında Rum Abdalları(Abdalan-ı Rum) adı verilen bir zümre meydana gelmiştir. İlk Osmanlı hükümdarlarının da desteklerini sağlayan bu zümre mensupları, devletin kuruluş yılları boyunca fetihlerde ve iskan hareketlerinde önemli işler görmüşlerdir.

Baba İlyas'ın ölümünden sonra(Öl.1240) , bir kısım Babai dervişleri Hacı Bektaş-ı Veli'nin (Öl. 1271), ananeleri etrafında birleşerek kurdukları tarikata Bektaşilik adını vermişlerdir.

XV yüzyılın sonlarına doğru, bu yeni tarikat çevrelerinde başta Hacı Bektaş Veli olmak üzere, Hacım Sultan, Abdal Musa, Kaygusuz Abdal gibi onun yakın halifelerinden bazıları ve Rum Abdalları'nın ileri gelenleri için yeni menakıpnameler yazıldı ki bunlara genellikle Vilayetname(Velilik kitabı) denilmektedir. **Menakıbu'l-Kudsiye fi Menasıbi'l-Ünsiye(Elvan Çelebi), Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli(Uzun Firdevsi), Vilayetnami_i Hacım Sultan(Derviş Burhan?), Vilayetname-i Abdal Musa, Menakıb-ı Kaygusuz Baba, Vilayetname_i Seyyid Ali Sultan(Cezbi), Vilayetname-i Sultan Şucauddin(Esiri), Vilayetname-i Otman Baba(Küçük Abdal)** bilinen vilayetnamelerdir.

MOTİFLER

Anadolu'da yazılmış evliya menakıpnamelerinde mevcut motifler dikkatle gözden geçirilirse, yüzlerce yıldan beri kaydedilen binlerce menkıbe olmasına rağmen, kullanılan motiflerin tekrarlandığı gözden kaçmaz. Sivas yöresinden derlediğimiz eren/evliya menkıbeleri de aynı özellikleri taşımaktadır. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

1. İnsanı diriltmek:

Divriği'nin Anzağar köyünde yatırı bulunan **Derviş Muhammet**'e ölmüş bir çocuğu getirirler. Çocuk, ailenin tek evladıdır. Derviş Muhammet, çocuğu getiren kadınlara, "Çocuğu tekkeye bırakınız" der. Derviş Muhammet tekkeye gider. Ölen çocuk dirilip ağlamaya başlar. Tekkeden

dönen Derviş Muhammet, "Kızlar kalkın, çocuğunuzu alın!…Kimseye bir şey söylemeden, köyünüze dönün" der. Kadınlar büyük bir sevinç içinde tekkeden ayrılıp köylerine dönerler.[2] Asıl adı Mehmet olan **Sultan Yalıncak,** Hacı Bektaş Veli'nin halifesi Pirab/Pirabi Sultan'ın oğludur. Pirab Sultan'ın Konya'da yaşadığı yıllarda veba salgını çıkar. Sutan'ın üç oğlu bu salgın sırasında vefat eder. Üçüncü oğlu Mehmet'in çocuk yaşta ölmesi, annesini çok üzer. Eşinin feryadına dayanamayan Pirab Sultan, teneşir tahtasındaki oğlunun yanına vararak ellerini gökyüzüne açar, "İlahi Yarap! Sen iki oğlumuzu aldın; elbet de veren sen idin, alan sen olacaksın. Ben sabretsem de anası, bu masum-pak için feryat eder. Ben sabretsem de anası sabretmez, hikmetine sığındım" der ve oğlu Mehmet'e hitap ederek: "Kalk oğul, uzat elini" der. Çocuk dirilerek teneşir tahtasından kalkar. Bu olaydan sonra giyinik olmadığı için "Yalıncak" adını alır. [3]

2. Diriyi öldürmek:

Divriği'nin Yellice köyü arazisi içinde yatırı bulunan **Molla Yakup,** o yöreye gelince bir sınavdan geçirilir. Köylüler bir tabut hazırlarlar. İçine bir genci yerleştirirler. Sonra da Molla Yakup'a gelip, "Bir cenazemiz var, kıldıracak kimsemiz yok" diye haber verirler. Molla Yakup, namaza başlamadan önce, cemaata sorar: "Ölü niyetine mi kıldırayım, diri niyetine mi?". Onlar da "Hiç diri kimsenin namazı kıldırılır mı? Elbette ki ölü niyetine kıldıracaksın" derler. Molla Yakup, istemeye istemeye ölü niyetine namazı kıldırır. Namazdan sonra tabutu açarlar ki, delikanlı birkaç hafta önce ölmüş biri gibidir. Bunun üzerine ayağına kapanıp: "İnandık" derler. Olayın geçtiği yer zamanla İnandık/İnanlı mezrası olur.[4]

3. Duayı gerçekleştirmek:

Akkoca Sultan, Yıldızeli'nin Akkoca köyünde yatmaktadır. Bir gün, misafirleri Akkoca Sultan'ı ziyaret etmeye gelirler. Akkoca Sultan'ın hanımı, misafirlere hakaret eder. Buna çok üzülen Akkoca Sultan, hanımanı, "Taş kesilesin "diye beddua eder. Hanımı o anda taş kesilir. Şimdi türbenin dışında taş kesilmiş bir kadın heykeli bulunmaktadır. Köylüler yakın yıllarda bu taşı türbenin içine alarak, mezar haline getirmişlerdir.[5]

4. Gayptan ve gelecekten haber vermek:

Törnüklü **Şeyh İbrahim** yatırı, Karayün bucağına bağlı Gözeli köyünde bulunmaktadır. İbrahim Efendi, 1900'lü yıllarda, köylülerin bir sorusu üzerine Atatürk'ün geleceğini işaret eder. "Sarı benizli, çakır gözlü, ismi Kemal olan birisi gelecek; bu kişi büyük bir komutan ve devlet adamıdır. Ona uyun ve yardımcı olun, verginizi verin" der.[6]

5 .Mekan aşmak:

Kemaliye/Eğin'de yatırı bulunan **Hıdır Abdal,** Padişahtan büyük bir mermer parçası ister. Padişah da mermer parçasını Hıdır Abdal'a verir. Hıdır Abdal mermeri tutuarak havaya kaldırır. Parmakları mermere gömülür. Daha sonra "Yetiş ya Allah, ya Pirim…" diyerek mermeri erlik kuvvetiyle sallayıp ufuklara doğru fırlatıp atar. Mermer, bir anda gözden kaybolur. Hıdır Abdal'ın attığı mermer, arzu ettiği yere ulaşmış; ancak biraz aşağı düşmüştür. "Eyvah, aşut düştü!…" demiş, hemen yönünü doğuya çevirmiş, uçar gibi kayıplara karışmış. Hükümdar birden bire kaybolan dervişi bulup getirmelerini istemiş….O anda kayıplara karışan Hıdır Abdal, bir anda Eğin'in bir köyüne inmiş. Karnı çok acıktığı için ekmek pişiren kadınlardan ekmek istemiş. İstanbul'dan atılan mermer bugün Aşutka(Dutluca) köyünde bulunmaktadır. [7]

6. .Aynı anda muhtelif yerlerde görünmek:

Pir Sultan Abdal, asıldıktan sonra Divriği'deki Garip Musa yatırını ziyarete geliyor. Daha önce Pir Sultan Abdal'ın asıldığını duyan avcılar, onu adak yerinde görünce hayret ediyorlar.[8]

7. Vahşi hayvanları emrine almak:

Erdebilli bir derviş olan **Ahi Baba,** uzun yıllar Eksirik köyü(Divriği)'nün sığırlarını yayar. Keramet sahibi bir şahsiyet olduğu için sürünün başında bulunmaz. Akşam olunca sığırlar yaylımdan dönerler. Kurt, çakal ve benzeri hayvanlar Ahi Baba'nın sığırlarına zarar vermezler.[9]

Divriği'nin Anzağar köyünde yatırı bulunan **Gani Baba'**nın sürülerine hırsız girer. Çobanlar, Baba'nın sürüsünden çaldıkları koyunları alarak yola çıkarlar. Fakat büyük bir yılan bunların hareketine engel olur. Çaldıkları koyunları bırakınca yılan da kaybolur.[10]

Yılanlı Baba(Numan Efendi) yatırı Sivas il merkezinde bulunmaktadır. Menkıbeye göre Numan Efendi, Sivas'ta dolaştığı bir sırada yılanların hücumuna uğramış.; fakat bu yılanlar ona zarar vermemiştir. O günden sonra Numan Efendi'nin ismi Yılanlı Baba olarak kalmıştır.[11]

8. Bir anda çok uzak mesafeleri kat edebilme:

Divriği'nin Anzağar köyünde yatırı bulunan **Derviş Muhammet** yatağına yatar. Kırk gün yatağından çıkmaz. Dervişler bu hale çok merak ederler. Derviş Muhammet, kırk gün sonra yatağından doğrulur; dervişlerden su ister. Dervişler: "Ya Derviş Muhammet, kırk gündür neredeydiniz?" diye sorarlar. O da dervişlerine, "Avucumun içine bakınız" der. Avucunun içi kan revan içindeymiş. Sonra devam eder, "Gavuru kırmak için Kızıl Elma'ya gittim"…[12]

9. Çeşitli hayvanların kalıbına girme:

Divriği'nin Erikli köyünde yatırı bulunan **Koca Saçlı**(Resul Baba), Hacı Bektaş-ı Veli'den izin alarak Fıdıl dağına düşer. Resul Baba, Fıdıl dağına düşünce geyik donuna girer. Erikli köyündeki bir avcı onu vurmaya çalışır. Fakat, Resul Baba, Erikli köyüne yaklaşınca silkinip doğrulur ve kuş donuna girer. Daha sonra kilisenin damına konar. Kilisede ayin yapanlar, ayini bırakıp dışarı çıkarlar. Resul Baba, uçarak kilise yakınlarındaki bir çalının dibine konar. Sonra silkinip sakallı bir pir donuna girer. Bu hali gören Hıristiyanlar, dinlerini terk edip Müslüman olurlar, Resul Baba''ın elini eteğini öperler.[13]

10. Ateşte yanmama:

Hacı Bektaş-ı Veli, Moğolları Müslüman etmesi için **Karadonlu Can Baba'**yı Divriği civarına gönderir. Moğol hükümdarı Müslümanlığı kabul etmesi için Can Baba'dan keramet göstermesini ister. Menkıbeye göre Can Baba için büyük bir fırın hazırlarlar. Üç gün odun yakarlar. Fırının içini kor haline getirirler. Karadonlu Can Baba, Moğolların din adamı ile birlikte fırına girer. Ertesi gün fırın açıldığında keşişin yanmış olduğunu görürler. Can baba, fırından terlemiş olarak çıkar.[14]

11 . Suda kaynayıp ölmeme:

Karadonlu Can Baba yatırı Divriği'nin Ömerli mezrasında bulunmaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli, Moğolları imana getirmek için Can Baba'yı Divriği'ye gönderir. Moğol hükümdarı imana gelmek için Karadonlu Can Baba'dan keramet göstermesini ister. Can Baba, büyük bir kazanın içine girer. Kazanı kapatırlar. Üç gün kızgın ateşte kaynatırlar. Dördüncü günü kazanın kapağını açarlar. Can Baba'nın buram buram terlemiş olduğunu hayretle görürler. Fakat verdikleri söze rağmen Müslümanlığı kabul etmezler.

12. Silah, zehir vs. öldürücü şeylerden etkilenmeme:

Vilayet-name'ye göre Hacı Bektaş-ı Veli, **Karadonlu Can Baba'**yı, Moğolları Müslüman etmesi için Divriği civarına gönderir. Moğol Hükümdarı, Can Baba'dan keramet göstermesini ister. Hükümdarın hanımı Can Baba'ya içmesi için zehir hazırlar. Can Baba, bu zehiri içer; fakat zehir tesir etmez. Bunun üzerine Moğollar Müslümanlığı kabul ederler.[15]

13 .Öleceği yeri ve zamanı önceden bilme:

Divriği'nin İğdir köyünde **Derviş Ali** yatırı bulunmaktadır. Menkıbeye göre Derviş Ali, ölümünden bir gün önce Zara'nın Körpınar köyünden kalkıp İğdir köyündeki taliplerinin yanına gelir. Kara Hüseyin adlı talibinin evine misafir olur. Vakit ikindi imiş; talibine, "Ben bu akşam saat 20.00'de vefat edeceğim" der. Akşam olunca taliplerinin şaşkın bakışları altında vefat eder. Ertesi gün ak sakallı bir derviş, Derviş Ali'nin mezar yerini tayin eder. Derviş Ali'nin bir gün önce dikmiş olduğu çubuğun dibine taşları döker. Sonra bir den bire gözden kaybolur. Derviş Ali'yi taş yığınının bulunduğu yere defnederler. Çubuk da yeşermeye başlar.[16]

Colü Baba yatırı Yıldızeli'nin Sarıkaya köyünde bulunmaktadır. **Colü Baba**, her gün atıyla köye hakim bir tepeye çıkır, orada oturur, düşünürmüş. Yine bir gün tepeye çıkar, etrafı temizler, yumruk büyüklüğündeki taşlarla mezar yerini belirler. Sonra köye döner. Muhtar'a, "Yarın ben öleceğim, beni bu tepeye defnediniz" der. Colü Baba, o gece Hakk'ın rahmetine kavuşur. Ertesi gün Colü Baba'yı vasiyet ettiği yere gömerler. İnanışa göre Cölü Baba, ölümünden sonra da mezar yerini temizlemeye devam eder. Atının ayak izleri yine her sabah mezarının başında görülmeye devam eder.[17]

14 . Dağları, tepeleri, taş ve kayaları yürütme:

Bahattin Hazretleri yatırı Akıncılar ilçesine bağlı Doğantepe köyündedir. Menkıbeye göre Bahattin Hazretleri Doğantepe köyüne gelir. O sırada dağ, üstüne gelmeye başlar. Sırtını dağa vererek, "Bana zarar verme" der. Dağı durdurur. Bugün dahi Bahattin Hazretleri'nin sırtını verdiği kayanın üzerinde çukurluk vardır.[18]

15 .Akarsuları durdurma, tersine akıtma:

Divriği'nin Çayören köyünde yatırı olan **Hoşavcı İbrahim Dede**, dere yatağında kuzu yayan çobanları uyarır. Kuzuları karşı kıyıya geçirmelerini söyler. Çok geçmeden azgın sel suları dere yatağını doldurur. İbrahim Dede, dere yatağında yürümeye devam eder, azgın sel suları da uysal bir koyun gibi dedeyi takip eder. İbrahim Dede, köye yaklaşınca dere yatağından büyükçe bir taş alıp selin önüne kor. Akan sel suyuna "Haydi mübarek bu tarafa doğru ak" der. İbrahim Dede'nin koymuş olduğu taşa çarpan azgın sel suları, köye zarar vermeden karaşı tarafa doğru akmaya başlar.[19]

16. Suyu ve diğer içkileri yağ, bal veya başka maddelere çevirme:

Zara'nın Tekke köyünde yatırı bulunan **Şeyh Merzuban Veli** Hazretleri Selçuklular döneminde bir tekke açar. Menkıbeye göre Zara'da konaklayan Alaaddin Keykubat, tekkenin ışıklarını görüp merak eder. Zaro adlı bir Ermeni de, Şeyh'i sevmediği için,"Sultanım orada bir sarhoş şeyh oturur, gece gündüz demez hep içer. Işığı da bu nedenle sabaha kadar sönmez." diye cevap verir.

Sultan'ın merakı daha da artar. "Öyle ise kendisine iki deve yükü şarap gönderin." der.

Askerler, sabah olunca develere şarapları yükleyip yola koyulurlar. Fakat develer tekkeye yakın bir yerde çökerler. Develeri çöktükleri yerden bir türlü kaldıramazlar. Çaresiz kalan askerler Şeyh'in huzuruna çıkmaya karar verirler.

Şeyh, askerlere: "Anladım anladım… Lakin, bize böyle hediyeler gerekmez. Sultan'a selam söyleyin , bana gönderdiklerinin bir tarafı yağ, bir tarafı bal olsun." der. [20]

17. Taşı toprağı altın yahut tohum haline getirmek.

Divriği'nin Anzağar köyünde yatırı bulunan **Gani Baba,** tohumu biten bir çiftçiye rastlar. Çiftçi, tohumu bittiği için işi bırakmış ve öküzleri de salmıştır. Gani Baba, çiftçiye selam verir; ona niçin tohum saçmayı bıraktığını sorar. O da tohumum bittiği için işi bıraktım, der. Baba, atından iner ve çiftçinin önlüğünü yerden aldığı toprakla doldurur. "Haydi, öküzleri çifte koş…Önlüğüne koyduğum toprak, tohum olacak" der. Çiftçi denileni yapar. Gerçekten de o yıl tarladan kunduru cinsi buğday alır.[21]

Ulaş ilçesine bağlı Gümüşpınar köyünde yatırı olan **Mehmet Dede,** çiftçilik yaparak geçimini sağlarmış. Dönemin padişahı sefere giderken, ününü duyduğu Şeyh Mehmet'i, elçinin eline üç altın vererek huzuruna çağırtır. Elçi, Mehmet Dede'yi bahçesini bellerken görür. Belleğiği topraklar da elçinin gözüne altın olarak görünür. Elçi, bu durumu görünce, padişahın göndermiş olduğu altınları Şeyh Menmet'e hediye etmekten vazgeçer. Padişaha teslim eder.[22]

18. .Mevsimin dışında çiçek veya meyve oldurma:

Akıncılar ilçesine bağlı Doğantepe köyünde yatırı bulunan **Bahattin Baba,** zemheri ayında yüksek yerlerden kırmızı gül, tutya ve sair çiçeklerden toplar getirirdi.[23]

19 .Yağmur, kar veya dolu yağdırma:

Divriği'nin Olukman köyünde yatırı bulunan **Hoşavcı Baba**, Olukman köyüne gelir. Köy halkı kendisini çok iyi karşılar; oturup kalkması için bir de ev verirler. O yıl, Samancı Deresi büyük bir kuraklık geçirmektedir. Kendisinden bir keramet göstermesini, köyü kuraklıktan kurtarmasını isterler. Ahmet Baba, evinin damına çıkar, başındaki külahı ters çevirip damın üstüne koyar. Biraz sonra köyü kara kara bulutlar kaplar; daha sonra yağmur yağmaya başlar.[24]

20.Yerden, taş veya kayadan su fışkırtma:

Er Aslan yatırı, Yıldızeli'nin Güneykaya köyünde bulunmaktadır. Er Aslan, Güneykaya köyüne gelmeden önce Aslandoğmuş köyünde bir müddet kalır. Yolculuğu sırasında köyün girişinde bir müddet oturup dinlenir. Oturduğu yerden, asasıyla kayalara vurup su çıkarır. Köylüler Er Aslan'ın çıkarmış olduğu suya "Buğle" demektedirler.[25]

Ünlü tekke şairi **Pir Sultan,** Yıldızeli'nin Banaz köyünde yaşamıştır. Pir Sultan, eski Banaz'da yaşarken, ördekleri birden bire köyden ayrılmış. Pir Sultan Abdal da ördeklerini takip etmiş. Ördekler, şimdiki Banaz'ın yerine gelmişler. Geldikleri yerde küçük bir su sızıntısı varmış. Pir Sultan Abdal, asasını yere vurarak, "Burası benim oturup kalacağım yer olsun" demiş. Asasını vurduğu yerden çok tatlı bir su fışkırmaya başlamış. [26]

21 .Irmak, göl veya deniz üstünde yürüme:

Eğin/Kemali'ye'de yatırı bulunan **Hıdır Abdal**'ı Padişah sarayına davet eder. İstanbul'a gelen Hıdır Abdal, denizi gemiyle geçmek istemez. Seccadesini denize salar. "Ya Allah, ya Pirim" diyerek, karşıya geçer.[27]

22.Hayvanları konuşturma:

Sarı Saltuk Ocağı'na bağlı **Pullo Dede**'nin mezarı Kayseri'nin Sarız ilçesine bağlı Darıdere köyündedir. Tunceli'den gelip Sarız'a yerleşmiştir. Pullo Dede, Tunceli'de ikamet ederken, bir gün dedeler, Pullo Dede'nin ziyaretine gelmişler. İbadet ederken herkes bir kerametini göstersin, demişler. Kimi ateşe girmiş yanmamış, kimi zehir içmiş ölmemiş; nihayet sıra Pullo Dede'ye gelmiş. Onlara demiş ki: "Benim bir çift öküzüm var. Onlar dile gelirse razı mısınız?" . Dedeler buna şaşırmışlar. "Hiç öküz konuşur mu?" demişler. Hep birlikte ahıra gitmişler. Öküzler ayağa kalkmış ve dile gelmişler: "Hoş geldiniz erenler!" demişler. O günden sonra Pullo Dede'nin adı "Öküz Söyleten" olarak kalmış.

Baba İlyas'ın ölümünden sonra Sivas'a gelen **Hacı Bektaş Veli,** Kangal'ın Bektaş köyüne gelip yerleşir. Köyün sığırlarını yaymağa başlar. O köyde, Huysuz bir kadın varmış. Bir gün ineği yaylımdan gelmemiş. Huysuz kadın Hacı Bektaş Veli'ye hakaret etmiş. Hacı Bektaş Veli, köyün sığırlarını sahiplerine teslim ettikten sonra kadının sığırını aramaya koyulmuş. Sürüden ayrılan sığıra sormuş: "Be hey hayvan, sen nerede kaldın? Sahibin bana hakaret etti." demiş. İnek de dile gelip, " Bu kadın, yavrumu doyurmadan sütümü sağıyor. Çanağını doldurmazsam bana kötülük ediyor. Bu yüzden biraz daha yayılmam gerekiyor" demiş. Bunu duyan çobanlar, köye gelip, Hacı Bektaş Veli'nin inekle konuştuğunu söylemişler. Evliyalığı ortaya çıkan Hacı Bektaş Veli de köyü terk etmek zorunda kalmış.[28]

23 .Başka yerde meydana gelen olayları bilme:

Divriği'nin Anzağar köyünde yatırı bulunan **Ahmet Baba,** tekkelerin kapandığı günlerde, Gani Baba'nın türbesi önünde davul-zurna çaldırır. Dervişlerden biri, Ahmet Baba'ya bunun sebebini sorar. O da "Susuzbel'den dört jandarma geliyor. Gani Baba'nın türbesini mühürleyecekler. Duysun diye davul-zurna çaldırıyorum" der. Gerçekten de birkaç saat sonra Divriği'den gelen jandarmalar türbenin kapısına kilit vururlar.[29]

Has Sait Efendi yatırı Altınyayla ilçesinin Tahyurt köyünde bulunmaktadır. Çevre köylerden birisi Has Sait Efendi'yi ziyarete gider. Hoca'nın tarlasının içinden geçerken, tarlaya büyükçe bir taş yuvarlar. Sonra da Sait Efendi'nin evine gider . Sohbet sırasında "Hocam, sizin yol üstünde çok iyi bir tarlanız var" diye söyler. Sait Efendi de misafirine " Evlat, ekin çok güzel; yalnız bazı insanlar tarlaya taş yuvarlamasa daha güzel olacak" der. [30]

24. Az yiyecekle çok kişiyi doyurma:

Divriği Sarıçiçek yaylasında türbesi bulunan **Koca Haydar,** Bağdat seferine giden Sultan Murat'ı yayla yolunda karşılar. Küçük bir tencere içerisinde pişirmiş olduğu yemekle bütün orduyu doyurur. [31]

Divriği Olukman köyünde yatırı bulunan **Hoşavcı Ahmet Baba**, o tarihlerde Yellice köyünde oturmaktadır. IV Murat'ın Yellice'ye geldiğini duyan Ahmet Baba, soğukluk olarak küçük bir bakraç içinde pişirdiği kayısı hoşafını Padişah'a götürür. Sultan Murat'a, "Padişahım, ordunuz için hoşaf hazırladım, kabul buyurunuz" der. Padişah gülümser. "Babacığım, bu hoşaf değil orduya, size bile yetmez" der. Ahmet Baba da "Erenlerin himmetiyle dağıtacağım hoşaf,

ordunuza yeter de artar" diye cevap verir. Buz gibi hoşafı dağıtmaya başlar. Eksilmesi şöyle dursun, arttıkça artar ve bütün orduya yeter.[32]

Akıncılar ilçesine bağlı Doğantepe köyünde yatırı bulunan **Bahattin Hazretleri** Belh'ten hareket ederek Kerbela'ya gelir. Hz.İmam Hüsüyin'in makamını ziyaret eder. Yemek pişirip ziyafet verir ve evliyalığını açıklar. Burada iken Aşure ayı idi. Şam'ın evliyaları ve Rum'un erenleri ve Horasan pirleri, cümle erenler-evliyalar orda idi. Evliyalar Bahattin Baba'yı imtihan etmek istediler. Bahattin Baba'ya hitaben, "Bir geyik yavrusu ile doksan bin evliyayı doyur" dediler. Bahattin Baba, Kerbela'ya nazar kıldı. Gördüler ki bir geyik kuzusu meleyerek doğruca Bahattin Baba'nın yanına geldi. Allah'ın izniyle dile gelen kuzu, "Beni kurban eyle, evliyaların kursağına nasip olayım" dedi. Bahattin Baba, hemen tekbir alıp kuzuyu kurban eyledi. Ateşsiz ve susuz olarak kurbanı pişirdi. Doksan bin evliyaya taksim edip yedirdi. Hepsi doydular. Ondan sonra evliyalar nazar edip gördüler ki kuzu tamam duruyor. Bahattin Baba, geyik kuzusuna dua eyledi. Kuzu dirilip Kerbela çölüne gitti.[33]

25. Ejderha ile savaşarak halkı kurtarma:

Divriği Ahi köyünde yatırı bulunan **Ahi Baba,** Dumbuca dağı eteklerinde tekkesini kurar. Dağın eteklerinden geçen kervan yolu bir ejderha tarafından kesilir. Köylüler yaylaya çıkamaz, tarlalarına gidemez olurlar. Zamanın hükümdarı, Ahi Baba'yı huzuruna davet eder. Kasaba halkını bu hayvandan kurtarmasını ister. Ahi Baba da Divriği Ulucami'nin damına çıkar. Dumbuca dağına doğru bir ok atar. Ejderhayı vurup öldürür. Hükümdarın askerleri, kervan yoluna giderler. Canavarın ölmüş olduğunu hayretle görürler. Hayvanın kulağını kesip hükümdara getirirler.[34]

26. .Hasımlarını beddua ederek çeşitli şekillerde cezalandırma:

Divriği'nin Yellice köyünde yatırı bulunan **Molla Yakup,** zaman zaman inançsız kimseler tarafından rahatsız edilir. Molla Yakup da bunlara beddua eder. "Sele, suya gidesiniz" der. İnallı köyü civarındaki halk sel suları ile kaybolup gider. Molla Yakup'un bedduasına uğrayan eski yerleşim yerinin kalıntıları İnallı deresi boyunca uzamaktadır.[35]

27. Hızır ile görüşme:

Çoban Baba yatırı, Kangal ilçesine bağlı Alacahan beldesinde bulunmaktadır. Hızır Peygamber, çobanlık yapan Çoban Baba'nın yanına gelir. Kısır koyundan süt sağmasını ister. Çoban Baba itiraz eder. Hızır, "Sen, benim dediğimi yap" der. Çoban Baba kısır koyunu sağar. Koyunun memelerinden oluk gibi süt akar. Hızır, sütünü içtikten sonra, "Yavrum, Allah seni veli kullarından eylesin" der ve oradan ayrılır. Çoban Baba, ihtiyarın Hızır olduğunu bir müddet sonra anlar; fakat iş işten geçmiştir.[36]

28. Tahta kılıçla düşmanlarını yenme:

Tahta kılıç motifinin ilk örneklerini, Vilayet-name'de görmekteyiz. Hacı Bektaş-ı Veli, batın kılıcını Kolu Açık **Hacım Sultan'**a verir. Ona, "Erenler meydanında cellatlığı sana verdik; fakat haksız iş yapma, sana ziyanımız dokunur" diye uyarıda bulunur. Fakat Hacım Sultan bu uyarıyı unutur. Hünkar tarafından verilen tahta kılıcı denemeye kalkar. Bu olay Vilayet-name'de şöyle anlatılır:

"Hacım Sultan, batın kılıcını aldıktan sonra yürüdü. Tam o sırada meydan sakası, merkebiyle mutfağa su getiriyordu. Hacım Sultan, "Bakayım" dedi., "Erenlerin verdiği kılıcı şu merkepte

bir sınayayım." Kılıcını sıyırdığı gibi merkebe bir vurdu, belinden ikiye böldü. Hünkar, bunu duyunca "Kolları tutulsun" dedi. Hacım Sultan çolak oldu. Halifeler araya girdi; Hünkar Hacım Sultan'ı bağışladı. Hacım Sultan'ın kolları açıldı.[37]

Divriği'de yatırı olan **Garip Musa,** Horasan'dan kalkıp Anadolu'ya gelirken Alan Yazısı'nda bir Ermeni kalaycıya rastlar. Ermeni, Garip Musa'nın tahta kılıcı ile alay eder. Musa da tahta kılıcı ile Ermeni'nin eşeğini ikiye doğrar. Eşeğini yitiren kalaycı ağlayıp sızlamaya başlar; söylediği sözden pişmanlık duyar. Garip Musa'ya yalvarır. Garip Musa da kalaycının haline acır, Allah'a dua eder. Eşek, sırtındaki yük ile dirilip ayağa kalkar. O vakitten beri Ermeni kalaycılar Garip Musa Ocağı'na mensup ailelerin bakırlarını para almadan kalaylarlar.[38]

29. Hasımlarını taşa çevirme:

Divriği'nin Anzağar köyünde yatırı bulunan **Derviş Muhammet'**ten, tipiye tutulan köylüler yardım isterler. Dilekleri yerine gelmeyince, Baba'ya küfrederler . O anda taş kesilirler.[39]

30. Türk ordusuna yardım etme:

Mengücek Oğulları'nın beylerinden **Melik Şah,** Kemah'ta yatmaktadır.

14 Şubat 1916'da Erzurum'a giren Rus kuvvetleri , 6 Temmuz 1917'de Erzincan'ı işgal edip 11 Temmuz 1917'de Kemah Boğazı'na yaklaşırlar. Halkın inanışına göre boğazı tutan Melik Şah'ın sayesinde daha fazla ilerleyemezler. Rus askerleri geri çekilirken, yeşil sarıklı askerlerin kendilerini engellediğini söylerler.[40]

31. Darda kalanların imdadına yetişme:

Divriği'nin Anzağar köyünde yatırı bulunan **Derviş Muhammet,** ünlü bir tekke şairidir. Menkıbeye göre, Derviş Muhammet, akşamdan yatağına yatmış. Sabah erken saatlerde yatağından bağırmış: "Dervişler kalkın, atımın terini silin!…Üzerini örtün…Atım üşüyüp hasta olmasın." Dervişler kalkıp ahıra gitmişler. At, kan ter içinde. Hayret etmişler. Derviş Muhammet, akşam erkenden yatağına yattı; yatağından hiç çıkmadı, sabahleyin erken saatlerde bizi çağırdı. Odasından ayrılmadı. Bütün bu olan bitenlere bir anlam vermemişler. Utana sıkıla bu durumu Derviş Muhammet'ten sormuşlar. Derviş Muhammet, yatağından doğrulmuş: "Ben yatakta iken, Demirli'ye giden kervan tipiye tutuldu. Yolcular soğuktan donacak, tipiden boğulacak. Kervandakilerden biri bağırdı: 'Ya Derviş Muhammet sen yetiş…'. Ben de kervanı düzlüğe indirdim"….[41]

32. Kudret top ile selamlaşma:

Divriği'nin Ovacık köyü arazisi içinde Fıdıl dağı ve Fidan baba yatırı bulunmaktadır. Yine bu dağın eteklerinde **Koca Saçlı**(Resul Baba) yatırı vardır. Menkıbeye göre Fidan Baba ile Resul Baba, kudret topu lie birbirlerine selam gönderirlermiş. Bu toplardan bir tanesi Erikli köyündeki Rıza Dede'nin evinin önünde bulunmaktadır.[42]

33. Taşta atının veya bastonunun izini çıkarma

Divriği Iğımbat dağındaki **Hüseyin Gazi** yatırı civarında on iki adet çukur vardır. Halk bunun Hüseyin Gazi'nin atının ayak izleri olduğuna inanmaktadır.

Yine aynı şekilde Sivas yakınlarındaki **Ahmet Turan Gazi** yatırının bulunduğu kayalıklar üzerinde de dört çukur bulunmaktadır. Kızılcaköy yakınındaki kayalıklarından karşı tarafa atıyla atlayan Ahmet Turan Gazi'nin atı kayalıklar üzerinde çukurlar açmıştır.[43]

34 . Kellesini koltuğuna alarak savaş yerinden uzaklaşmak:

Hüseyin Gazi'nin bir yatırı da Divriği Iğımbat dağında bulunmaktadır. Menkıbeye göre Divriği kalesinin altındaki kiliselerde on iki keşiş yaşarmış. Bunlar hile ile Hüseyin Gazi'yi şehit ederler. O da kellesini koltuğuna alarak Iğımbat dağının zirvesine çıkar, türbesinin olduğu yerde ruhunu teslim eder.[44]

35. Rüzgara ve tabiat kuvvetlerine hükmetme:

Hüseyin Gazi'nin bir yatırı da Niksar'da bulunmaktadır. Menkıbeye göre Hüseyin Gazi, Niksar civarında yapılan bir savaş sırasında yaralanır. Kendisini Hüseyin Gazi tepesine çıkarırlar. Bu sırada Niksar yönünden gelen soğuk bir rüzgar yaralarını sızlatır. Çok acı çeken Hüseyin Gazi, rüzgara, "Geri dur ya mübarek.. Yaralarım çok sızlıyor" der. Rüzgar da kesilir. İnanışa göre her yerde soğuk rüzgarlar estiği halde Hüseyin Gazi tepesinde soğuk rüzgarlar esmezmiş.[45]

36 . Halka görünerek onları ikaz etmek:

Hüseyin Gazi'nin bir yatırı da Sivas yakınlarındaki Seyfik köyünde bulunmaktadır. Menkıbeye göre Hüseyin Gazi yatırı civarında bir köylü çift sürmektedir. Hüseyin Gazi, bu çiftçiye görünerek, "Burada bir daha çift sürme…Sen çift sürerken saban demiri vücuduma batıyor ve kanatıyor" der ve gözden kaybolur. Çiftçi saban demirine bakınca gerçekten de demir üzerinde kan izleri görür.[46]

Divriği'nin Olukman köyünde türbesi olan **Hoşavcı Ahmet Baba,** bir çocuğun rüyasına girerek "buradan çabuk uzaklaşın. Türbeyi sel basacak" der. Çocuk da gördüğü rüyayı arkadaşlarına söyler. Çocuklar türbeden uzaklaşarak daha yüksek bir yere çıkarlar. Onlar uzaklaşır uzaklaşmaz türbeyi sel götürür. Sadece mezar taşları kalır.[47]

37. Yattığı yeri belli etmek:

Kevgir Baba yatırı , Yıldızeli'nin Yolkaya köyündedir. Menkıbeye göre uzun yıllar, köy halkı Kevgir Baba'nın varlığından habersiz olarak yaşarlar. Kevgir Baba, bir Tokütlının rüyasına girerek: " Ben, Yıldızeli'nin Yolkaya köyünde yatıyorum. Bataklık içerisindeyim. Beni bu bataklıktan çıkarın, türbemi yapın" der. Bunun üzerine rüyada işaret edilen yeri kazmaya başlarlar. Çeşmenin yalağında, eli kılıçlı bir şekilde yatıyor bulurlar. Bataklığın yukarısındaki tepeye o şekilde defnederler.[48]

38. Geyiklerden faydalanmak:

Divriği Sarıçiçek yaylasında yatırı olan **Koca Haydar**, tek başına yaşadığı için geyik sütü ile beslenirmiş. Koca Haydar bunları sağar ve sütlerini içermiş.[49]

Yıldızeli'nin Şeyh Halil köyünde yatırı bulunan **Şeyh Halil**, köyün karşısındaki Büklüce mezrasında ziraat yaparmış. Koşum hayvanı olarak da geyik koşarmış.[50]

39. Bir yerden diğer bir yere uçma:

Divriği Ziniski köyünde yatırı bulunan **Seyyit Baba**, Er-Kız Ana mevkiinden uçarak Uçan Kaya'nın üzerine konar.[51]

40. Suyu kutsayıp şifalı hale getirmek:

Divriği'nin Erikli köyünde, "Erikli içmesi" vardır. Menkıbeye göre Horasan'dan yola çıkan **Koca Saçlı**(Resul Baba), ziyaret için Kerbela'ya uğrar. Ziyaret sırasında bir rüya görür. Rüyasında Hz.Hüseyin, Koca Saçlı'ya hitaben "Sana bir hediye vereyim. Divriği'nin Erikli köyünde bir su gözesi var. Benim verdiğim suyu şerbet niyetine bu suya kat. Bu sudan içen şifa bulsun. Sonra gelip seni ziyaret etsin" der. Koca Saçlı uyanınca Kerbela'nın suyunu bir kaba koyup Geyik

donunda Erikli'ye gelir. Derviş donuna girip halkı Müslüman eder. Daha sonra Erikli gözesine bu sudan döker. O günden sonra içmenin çıktığı gözenin kenarı kırmızı bir renk alır. İçenler de şifa bulur.

Bu menkıbe, Türklerdeki "Yer-su kültü"nün bir uzantısıdır. Bu kült daha sonraki yıllarda İslami bir kimliğe bürünmüştür.[52]

41. Türbesinden çıkarak abdest alma:

Kemah'ta yatırı bulunan **Sultan Melek,** zaman zaman türbesinden çıkarak abdest alır, namaz kılar. Söylenceye göre türbenin bekçisi her gün ibriğe su doldurup, leğeniyle birlikte yatırın yanına bırakırmış. Sabahleyin geldiğinde suyun kullanılmış olduğunu görürmüş. Bekçi bazen su koymayı unuturmuş; böyle durumlarda Sultan Melik/Melek çok kızar, ibriği dışarı atarmış. Kemah halkı, Sultan Melik'in türbesinden çıkarak, Fırat nehrinde abdest aldığına inanır.[53]

Sivas'ın Altınyayla ilçesinde **Haşhaşi** Hazretlerinin yatırı vardır. Söylenceye göre ocakta bulunan su testisine Cuma gecesi su konurmuş. Sabah su bitermiş. Haşhaşi Hazretlerinin konulan su ile namaz kıldığı söylenir. Su bitince tekrar su koyarlarmış.[54]

42. Tekke açacağı yeri belirleme:

Akıncılar İlçesine Bağlı Doğantepe köyünde yatırı bulunan **Bahattin Baba'**nın bu yöreye gelmesi, bir menkıbe ile açıklanır. Menkıbeye göre Horasanlı Eyüp bey'in yedi kardeşi vardır. En küçüğünün adı Bahattin'dir. Bir gün babaları bunları bir araya toplayarak Allah'ın kendileri için gökten yedi taş gönderdiğini ve herkesin taşının ayrı bir yere düştüğünü söyler. Oğullarına taşların yerini söyleyerek gitmelerini ister. Küçük oğlu Bahattin'in taşı şimdiki Doğantepe köyüne düşmüştür. Babası oğlunun bu yöreye gitmesini ister. Bahattin Hazretleri de bu yöreye gelerek tekkesini açar.[55]

43. Adak yerine nur doğması:

Ali Baba yatırı Divriği'nin Güllüce-Karaman köyleri arasındadır. İnanışa göre yılda iki defa, ziyaretin üzerine nur doğar [56]

49. Öldükten sonra da varlıklarını sürdürme:

Divriği'nin Savrun köyündeki **Ayvet Dede** tepesinde yatır mezarları vardır.İnanışa göre bunlar kandillerde, bayram günleri ve cumalarda köy camiine gelirlermiş. Cami yakınlarında evleri olanlar atların ayak seslerini duyarlarmış.[57]

50. Kösevi atma:

Ali Dede, Gemerek yakınlarındaki Ali Dağı'nda yatmaktadır. Söylenceye göre bunlar üç kardeşmiş. Ölmeden önce mezar yerlerini tayin etmek istemişler. Bu meseleyi büyük kardeşlerine sormuşlar. Büyük kardeşleri de cevap verememiş. Bir zat geceleyin büyük kardeşin rüyasına girmiş; ona, "Üçünüz de bir ucu yanmış, üç çam ağacı alacaksınız. Bu sopaları dua edip atacaksınız. Közler/ucu yanmış odunlar nerelere düşerse, mezar yeriniz orası olacak." demiş. Onlar da sabahleyin kösevilerini çeşitli yönlere fırlatmışlar. Okların düştüğü yerde vefat etmişler. Ali Dede, okunu bir türlü fırlatamadığı için, Ali Dağı'nda kalmış.[58]

Divriği'nin Savrun köyünde **Savrun Baba** yatırı vardır. Savrun Baba ile kardeşi Boz Baba, eski Savrun'da yaşarlarmış. Bunlar köyü terk etmeye karar verince Ayvet Dede tepesine çıkmışlar. Ellerine aldıkları köseviyi savurmuşlar. Kösevileri bugünkü Savrun köyü'nün iki ayrı yerine

düşmüş. İlk kösevinin düştüğü yere cami, ikinci kösevinin düştüğü yere tekke yapmışlar. Bu tekke XVI yüzyıl kayıtlarında Bektaşi Tekkesi olarak geçmektedir.[59]

---

[1] Ahmet Yaşar Ocak, **Bektaşi Menakıpnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983S.1-2
[2] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.137
[3] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.139-140
[4] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.108
[5] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.288
[6] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, 227
[7] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.180
[8] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.64
[9] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.72
[10] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.150
[11] Sibel Alev-Yakup Közüz, Yılanlı Baba, Revak, Sivas/ 2001, s.276
[12] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.137
[13] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.102
[14] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.51
[15] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.51-52
[16] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.50
[17] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s. 290
[18] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.15
[19] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.116
[20] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.332
[21] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.150-151
[22] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.. 277
[23] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.16
[24] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s. 114
[25] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s. 294
[26] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s. 303-304
[27] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.181
[28] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.158-159
[29] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s. 156
[30] Hasan Coşkun, Altınyayla'da Ziyaret Yerleri, Revak/2001, s. 208
[31] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.80
[32] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s. 113-114
[33] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.16
[34] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.72-73

[35] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.109
[36] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.155
[37] Vilayetname, Hazırlayan Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1958, s.83
[38] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.64
[39] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.137
[40] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.177
[41] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s. 136
[42] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s. 103
[43] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.29
[44] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.27
[45] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.31
[46] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.31
[47] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.114
[48] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.298
[49] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s. 81
[50][50][50] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s. 307
[51] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.95
[52] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.104
[53] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.177
[54] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.25
[55] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.15
[56] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.38
[57] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, 41
[58] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, s.108-109
[59] Kutlu Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, Sivas,1996, s. 145

Aşık Kadimi

Ben, Kadimi'yi Sefil Selimi yoluyla tanıdım. Genç, yetenekli, ağırbaşlı, hürmetkar bir aşık. Yanlış hatırlamıyorsam 1978'li yıllardı… Daha sonraki yıllarda Aşık Kadimi'nin çalışmalarını takip ettim. 1983 yılında Cumhuriyet Üniversitesi'ne Türk Dili Okutmanı olarak atanınca bu yetenekli genci programlarıma davet ettim.

28 Mart 1984'de Cumhuriyet Üniversitesi konferans salonunda bir aşıklar günü yapmıştım. Aşıklar gününe Aşık Mustafa Feryadi, Veysel Cehdi Kut, Aşık Sefil Selimi, Aşık İsmet Namlı, Aşık Kul Gazi, Aşık Kadimi gibi halk şairlerini davet etmiştim. Aşıklar şiirlerini okumuşlar, türkülerini söylemişlerdi.

Yine aynı yıl Cumhuriyet Üniv.10. Yıl Kutlama Şenlikleri SİDEMAS Salonu.nda yapılmıştı, Bu geceye de Aşık Sefil Selimi, Aşık İsmet Namlı, Aşık Kadimi, Aşık Şevki Esen, Aşık Kul Gazi, Veysel Cehdi Kut… gibi aşıklar davet edilmişti.

1989 Eylülünde Sivas Belediye Başkanlığınca Aşıklar Şöleni düzenlenmiş bu şölene Aşık İsmet Namlı, Musa Merdanoğlu, Gürünlü Gülhani, Sefil Selimi, Gülşadi, Talibi, Veysel Cehdi Kut, Kadimi…. gibi aşıklar katılmıştı.

Aradan yıllar geçti; ben ihtiyarladım, Aşık Kadimi'nin de saçları yavaş yavaş ağarmaya başladı. Aşık Feryadi, Sefil Selimi, Veysel Cehdi Kut,Aşık Kul Gazi aramızdan ayrıldı …

Orta yaşlı aşıkların yerini genç aşıklar aldı… Aşıklık geleneğini bu aşıklar sürdürecek…

Hayat hikayesi

Asıl adı Yusuf Kenan Gözcü olan Aşık Kadimi 20 Ağustos 1953'te Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Hacılar köyünde doğdu. Babası Ali Rıza Efendi(1926), Annesi Leyla Hanım(1933)'dır.

Kadimi hayat şartları yüzünden ortaokula kadar okudu. Daha sonraki yıllarda ortaokul ve liseyi dışarıdan bitirdi.

Daha çocuk yaşta babası ile Almanya'ya gitti. 1974 yılında askerliğini yapmak için yurda döndü. Askerlikten sonra Karayolları Genel Müdürlüğünün açmış olduğu memur sınavını kazandı. Bu görevini 2002 yılına kadar sürdürdü. Kendi isteği ile emekli oldu.

Aşık Kadimi evli olup iki çocuk babasıdır.

Edebi kişiliği

Aşık Kadimi usta-çırak geleneği içerisinde yetişmiş bir halk ozanıdır. Kadimi'nin yetişmesinde Aşık Sefil Selimi'nin etkisi büyüktür. Aşık Kadimi, Almanya'da iken Aşık Hüroğlu'nun vasıtasıyla Hollanda'da ikamet eden Sefil Selimi ile tanışır. Ondan halk şiiri nazım şekillerini ve atışma usullerini öğrenir.

Aşık Kadimi Almanya'dan döndükten sonra Sefil Selimi'nin ustası Çoban Mehmet Can'ı ziyarete gider, onun şiir meclislerine katılır. Çoban Mehmet'ten "Kadimi" mahlasını alır. Kadimi mahlasıyla şiir söylemeye başlar.

Ustası Sefil Selimi, Aşık Kadimi'ye "Sen devamlı usta malı çal söyle ki bu kalıplar zihninde yer etsin. Öyle zaman gelir ki söyleyeceğin ne fazla ne de eksik söylersin. Böylece şiir dallarını, atışma usulünü öğrenirsin." Diye öğüt verir.

Kadimi, Sefil Selimi'nin öğütlerini dinlemez. Yazdığı şiirlerle ustasına gider; Ustası bunların hiç birini beğenmez. Bu şiirleri ateşe atıp yakar.

Uzun süre usta malı söyleyen Kadimi, daha sonra kendi şiirlerini çalıp söylemeye başlar. Aşık Kadimi'nin oğlu Hüdai de saza ilgi duymakta ve güzel saz çalmaktadır

Kadimi, irticali kuvvetli bir aşıktır. İyi bir saz ustasıdır.

Aşık Kadimi'nin hemen her konuda şiirleri vardır. Şiirlerinde aşk, tabiat, gurbet, taşlama, öğüt, ve tasavvufi düşünce gibi temaları işlemiştir.

Kadimi usta bir şair olmasına rağmen şiirlerinin tümünü henüz bastıramamıştır.

Kadimi konusundaki çalışmalar da yeterli değildir. Halil İbrahim Dalkılıç ile Murat Türkyılmazın çalışmaları güzel bir başlangıçtır. Genç araştırmacıların Kadimi konusundaki çalışmalarını merakla bekliyorum.

Makalemi Kadimi'nin "Cumhuriyet Güneşi" adlı destanından almış olduğum son dörtlükle bitirmek istiyorum.

"Bu temelde Sivas'ın katkı payı büyüktür

Kadimi böyle demiş söyleyen Atatürk'tür.

Bu başarı bu zafer Sivaslı'ya aittir

Cumhuriyet Güneşi o gün doğdu Sivas'tan

İlelebet kalacak yazdığımız bu destan. "

.

Sivas, 27 Aralık 2008

Anadolu Türkmenlerinde Hızır Orucu ve Hızır Nebi Bayramı

Anadolu Türkmenlerinde Hızır Orucu ve Hızır Nebi Bayramı

Kutlu Özen

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVAS YÖRESİNDE HIZIR ORUCU

1. **HIZIR HAKKINDA BİLGİ**

Halk inançlarında Hızır veya Hızır-İlyas, her daraldığımızda yardımı istenen, bu yardımın sağlanması için de belli yollara, merasimlere başvurulan insanüstü bir güç haline gelmiştir. Özellikle Hızır, bütün ümit ve imkanların tükendiği, çarelerin sona erdiği durumlarda yardıma

çağırılan ve çağrıldığında da mutlaka geleceğine inanılan sonsuz güce sahip semavi bir kurtarıcıdır.

Türkçedeki "Kul sıkışmayınca, Hızır yetişmez", "Hızır gibi yetişti" ve benzeri atasözü ve deyimler, hep bu halk inancının ifadesidir. Bu itibarla bütün İslam milletlerinin folklorundaki en canlı, en maruf sima olup, bilhassa Türkler içinde Hz. Muhammed(s.a.v.) ve Hz. Ali'den sonra en çok bilinen bir kimse olduğunu söylemek hiç de mübalağalı sayılmaz. [1]
Anadolu Türkleri, Hızır'a ve Hızır'ın insanlara yardım edeceğine samimi olarak inanmaktadır.

1. **Hızır'ın Kimliği:**

Alan çalışması yaptığımız yerlerde halk, Hızır hakkındaki inançlarını şöyle ifade etmiştir.

Hızır bizim inancımıza göre ne nebidir, ne velidir. Hiç görülmeyen bir zattır. Hazreti Hızır, kendisini içten sevenlere görünür. Hızır, Nebiyullah'tır.[2]
Hızır, gayıp erenlerindendir. Lokman Perende ve Hünkar Hacı Bektaş Veli zahirde,Hızır Peygamber batındadır.[3]
Hızır, insanların dar günlerinde imdadına ulaşan, nur yüzlü, uzun beyaz sakallı meçhul bir şahsiyettir. [4]
Hızır ve Ellez ermiş kişilerdir. Hazreti Hızır kime görünürse, kimin evine girerse, o kimsenin, o evin bereketi artar. Zalime kötü görünür. Fakirin, mazlumun yanındadır.

Her peygamberin Allah'tan bir dileği varmış. İlyas Peygamber de Allah'tan "ölümsüzlük" dilemiş. Allah duasını kabul ederek ölümsüzlüğünü "abu hayat çeşmesi"ne boz atı ile uğratıp içirtmiştir. Bunun için ölümsüz olarak Car diyenin/yardım isteyenin carına/yardımına boz atı ile mağrıptan maşrıka/batıdan doğuya Hızır İlyas kayıba erdiğinden biz, halk, inanan kişiler olarak Hızır İlyas carımıza yetişsin diye oruç tutulur. Bazı yerlerde üç gün, bazı yerlerde yedi gün tutarlar.

b. Hızır'ın gelmesi:

Hızır, işlerin sıkı zamanında ve münasebetsiz bir anda gelir. İnsanın içinden onu defetmek geçer. Sabırlı olacaksın. Geleni ağrıtıp incitmeyeceksin. Elinden geleni yapacaksın. Evinde ne bulunuyorsa, az-çok…fakat vermemezlik etmeyeceksin. **Hızır ekseriye sümüklü, eli yüzü yaralı ve üstü başı yırtık, pislik içinde gelir. Onu gören tiksinir.[5]**
Hızır, sakallı, sümüklü bir dilenci donunda gelir. Kapıyı çalar: "*Beni misafir eden mi?"* der. Kapıya çıkan da o kılıktaki kimseye kapıyı kaparsa, Hızır da geçip gider. O evin de bereketi gider. [6]
Hızır insanlara çeşitli kılıklarda görünür. İtikatlı kimselerin kapısını çalar "Ben fakirim, bana yardım edin" der. Bazıları fakiri tersler. Fakir beş on adım gidince kaybolur. O zaman da "Eyvah!" derler. Ama iş işten geçmiştir. Hızır o kapıya ev sahibinin en zıtlandığı birinin donunda/kılığında gelirmiş.

Hızır'ın girdiği evde bereket bol olur. O sene boyunca kıtlık çekmeyeceklerine inanırlar. Ekinin bol, başakların kuvvetli olduğu zamanlar, tarlaya Hızır uğramış, derler. Ekinin iyi olduğu sene ayrıca nazar değmesin diye tarlaya iğde dalı dikerler.

- HIZIR ORUCU

a. Hızır orucunun tanımı

Şubat ayı içinde Hızır aşkına tutulan üç günlük oruca Hızır orucu denir.

Hızır orucu, şubatın ikinci haftasında başlar. salı, çarşamba, perşembe sırasını takip eder. Mesela 2005 yılında Hızır orucu 15-16-17 Şubat'ta tutulmuştur. Önemli olan salı günü başlayıp perşembe/cuma akşamı sona ermesidir. 2003 yılında Hızır orucu 11-12-13 şubat'ta tutulmuştur. Her ikisinde de Salı günü oruca başlanmış, çarşamba, perşembe olarak devam edilmiş ve cuma akşamı bitirilmiştir. Her ikisinde de üç gün oruç tutulmuştur.

Oruç gece yarısı 12'de başlar, ertesi günü hava kararıncaya kadar devam eder. 12'den sonra kesinlikle hiçbir şey yenmez, içilmez, çiğnenmez. Oruç tutan kimse karnını doyurur, niyet eder yatar. Özel bir yemek yok. Sulu yemekler başta gelir. Üç gün süreyle su içilmez.

Oruca hazırlanan kişi temizlenir. Oruç için yiyecekler hazırlanır. Şeker, kavut unu, kazan, yağ, elma, saz, yiyecek ve içecekler. Köyün büyükçe geniş bir evinde, üç gün oruçla beraber toplantı da devam eder. Toplanan yiyecekler kadın-erkek ayrımı gözetmeksizin bu insanların sığabileceği bir evde yenilir. Sazlı sözlü eğlenceler yapılır.

Hızır orucuna "Hızır bizi darda, buğda koma"diye başlanır; dua "Allah kabul ede." cümlesiyle bitirilir. Oruç güneş battıktan biraz sonra hava karardığı zaman açılır. Su içilmez. Yemeklerdeki su ile idare edilir. Üç günlük oruç bitince sabahleyin Hıdırellez kömbesi yapılır.

- **Orucun tutulma nedenleri**

Nasıl ki canlı hayvanların muhafazası/korunması için Abdal Musa namına kurbanlar kesiliyorsa, **yiyeceklerinin de bereketli olması için** Hızır Orucu tutarlar. Bu oruç her sene alaturka(miladi) senenin şubat on beşinden on sekizine kadar üç gün tutulur. En küçüklerden en büyüklere kadar herkes bu orucu tutar. [7]

Hızır, karaların bekçisi olarak tanınır. **Karadan gelecek tehlikelerde bizi kurtarsın** diye tutulur. Deryalar bekçisi **İlyas**'tır. Deryalar bekçisi bizleri deryalardan gelecek tehlikelerden korusun diye tutulur. Oruç cuma akşamına denk gelir. Dolayısıyla bu kutsal gecenin yüzü suyu hürmeti darda kalanların carına Hıdır İlyas yetişsin diye tutulur. Oruç tutarken 365 aza ve damarlara bağlı olmalı ki Hakk'ın huzuruna çıkabilesin. Dar günlerde Hak, Hızır-İlyas'ı yetiştirsin. Oruç olan kişi kovdan gaybetten, (Tanrı'nın) yasak kıldığı kötülüklerden kaçınır.

Hızır orucunda şiddetli kış aylarında dağda belde kalanlara Hızır'ın yardımcı olması; **evde bolluk ve bereketin olması amaçlanır.**

Hızır, kalbi doğru olanlara (eline, diline, beline doğru olanlara); dağda, belde, kışta, kıyamette, deryada, denizde, ateşte, suda kalanlara yardım eder. Car diyenin/yardım isteyenin carına yetişir. **Hızır orucunu bize yardım etmesi için tutarız.** Hızır'ın lokması her zaman verilmelidir.
Daraldığım zaman, bir dağda tek başıma kaldığım zaman "**Ya Hızır sen yetiş"** diye bağırırım. Hızır, **dağda taşta, karda kışta, selde suda,** daralanın imdadına yetişiyor.
Daraldığım zaman Hızır yetişsin diye (oruç) tutuyum. Hızır'ı unutmuyorum, Hızır'ı seviyorum. Bir gün daraldığım zaman Hızır'ı çağırıyorum. **Oruç tuttuğum için Hızır beni unutmamıştır**, diye.
Hızır, sularda, gediklerde bulunur. **Dara geldiğimiz zaman Hızır'ı çağırırız**. **Bunlar gedik bekçileri.** Iyi kimselerin(ulu zatların) hiçbir zaman ovalarda türbesi yoktur, hep dağ başlarındadırlar.
Beni darda buğda koyma diye tutuyorum. Hızır tehlike anlarında yardıma koşuyor. Çok daraldığın zaman çağırırsın. Maddi menfaat için çağırmazsın. Daraldım alafım yok, Allah yetiş, diyorsun. Hepsi aynı kapıya çıkıyor. Buğdayı tarlaya ekerken **ilk tohumda** ya Hızır, deyip çuvala elimi sokuyorum.[8]

- **Orucun tutulma günleri**

Hızır orucunun tutulma günleri yörelere göre değişmektedir. Mesela Kangal köylerinde bir tanesi zemheride(Ocak), iki tanesi de şubatta olmak üzere üç gün tutulur. 13 Şubatta başlayan oruç, ayın 15'inde sona erer. Salı, Çarşamba, Perşembe günleri oruç tutulur. Üç günlük orucun ardından komşulara Hızır lokması dağıtılır. Varlıklı olanlar kurban keserler. İnanışa göre Hızır, karda, kışta; suda, selde; darda kalanlara yetişir.

Divriği/Sincan Yuva mezrasında oruç herkesin kendi evinde açılmaz. Yemekler topluca dedenin bulunduğu eve götürülür. Dede duasını yapıp ilk lokmayı alır. Daha sonra diğerleri de yemeğe başlarlar. Bu merasim üç gün devam eder. [9]
Sivas/ Hüyüklüyurt köyündeki halkın inanışına göre **Hıdırellez**, zemherinin son **Cumartesi ata biner,** şubatın/güçüğün ilk cuması ise attan inermiş. Buna göre oruç 15 şubatta başlayıp 18 şubatta sona ermektedir. Üç gün oruç, dördüncü gün bayram.[10]
Divriği ilçesine bağlı Avşarcık ve Davutoğlu köylerinde Kış yarısında(15 Ocak) 3 gün Hızır orucu tutulur. Divriği'nin bazı köylerinde oruç tutma 3-7 gün arasında değişir. [11]
Divriği'nin Karasar köyünde Hızır orucu, Şubatın 18-19-20. günleri tutulur. Oruç salı günü başlar, perşembe günü biter. Perşembeyi cumaya bağlayan günün akşamı lokma olarak kömbe dağıtılır. …

. İnanışa göre şubatın ikinci haftasında "**Hızır gamçıyı vurur, otlar yeşermeye başlar".**
Yıldızeli'nde takvim hesabı yapılarak Hızır orucu tutulur. Orucun ilk günü zemheri/ocak ayının ilk gününe rastlar. İki gün de Gücük/şubat ayından alınır. Bu yörede üç gün oruç tutulur. Geceleri sazlar eşliğinde deyiş ve duvaz-imam söylenir, semah yapılır. Yapılan duadan sonra yemekler yenir. Dini tören gece 02'ye kadar sürer. Orucun son günü olan Cuma akşamı 40'lar semahı dönülür.
Yıldızeli'nin bazı köylerinde 7 gün oruç tutulur. Akşamları sohbet edilir. Sazlar çalınır, eğlenilir. Orucun son günü "**koyunun yüzü**" geleneği yapıldıktan sonra Hıdırellez şenlikleri biter.

Anneler sinirli olurlar. Çocuklarına beddua ederler. Beddualaları tutmasın/geçmesin diye bir gün noksan tutarlar. Yani üç gün yerine iki gün tutarlar. Tam tutarlarsa dualaları makbul olduğu için verdikleri karış yerini bulur. [12] Hangi oruç olursa olsun, evli ve çocuğu olanlar bir gün noksan tutarlar. Bu bir gelenektir. Çocuğuma karışım geçmesin diye. (Hıdır Göztepe. Divriği Gahnıt köyü, 1931 doğumlu, derleme 8 Şubat 1986)

Divriği yöresinde Hızır orucu, 13-15 Şubat günleri arasında tutulur. Genellikle yaşlı kimseler/anne ve babalar iki gün, genç kız ve delikanlılar üç gün tutarlar. Ana ve babalar çocuklarına vermiş oldukları beddualar tutmasın diye bir gün noksan tutarlar. Yozyatağı köyünde, orucun son günü sabahı lokma yapıp dağıtırlar. Buna **Hızır'ın lokması** denir. Karasar köyünde üç gün Hızır orucu tutulur, onun ardından **kaba yele** karşı gidilir. Köyün güneyindeki Hıdır-Ellez tepesine çıkılır.[13]

İmranlı yöresinde Hızır orucu, ramazan orucundan daha önemlidir. *"***Hızır'da yani şubat ayında her yıl üç gün Hızır niyetine oruç tutarız. Bu oruç bizim için ramazan orucundan daha önemlidir. Çünkü biz Hızır'ın en büyük yardımcı, can kurtaran olduğunu öğrendik. Ona karşı büyük inancımız vardır**."[14]

1.Hızır Orucu/Hubyar orucu: Hubyar Ocağı'na bağlı Türkmenler Hızır orucunu 7 gün olarak tutmaktadırlar. Kangal Çaltepe köylü kaynak şahıs "**Biz bu orucu, Hubyar Devletli 7 gün fırında kaldığı için; fırından sağ salim çıktığı için 7 gün tutarız. Bu oruca "Hıdır-Ellez"denir. Hubyar Devletli de Hızır'dır. Bunun şubat ayında 3 gün tutulan "Hızır Orucu" ile ilgisi yoktur. Hubyar Sultan'ın aşkına tutarız. Yedinci günün sonunda köy ortası kurban keseriz, toplu yemek yeyip orucumuzu açarız. Sonra cem-cemaat yaparız. Diğer günlerdeki altı oruç evlerde açılır. Yedinci gün, köy halkı ile birlikte açılır. Hizmetler yürütülür; Hubyar Sultan kurbanı köycek kesilir"** şeklinde bilgi vermiştir.

Yine Ali Kenanoğlu-İsmail Onarlı, Hubyar Sultan Ocağı adlı eserinde şu bilgiyi vermiştir:

"Hızır Orucu'nu diğer Alevi ocakları 3 gün tutmasına rağmen, Hubyar Ocağı'nda Hızır Orucu 7 gün olarak tutulmaktadır. Bu oruç Hubyar köyünde zemheri/ocak ayının son üç günü ve gücük/şubat ayının ilk dört gününde tutulur. İnanışa göre **Hubyar Sultan'**ın 7 gün 7 gece fırına atıldığı dönemde Hubyar'ın eşi **Gönül Ana**, yedi top madımakla 7 gün oruç tutmuştur. Bu sebeple de Hubuyarlılar 7 gün oruç tutarlar.

Hızır Orucu, Hubyar Ocağı köylerinde değişik tarihlerde kiminde bir hafta önce, kiminde bir hafta sonra tutulur. Bunun sebebi Hubyar Ocağı dedelerinin kendi oruçlarını tuttuktan sonra talip köylerine gittikleri ve buralarda da dedelerin gelmesiyle bu oruca başlanmasındandır. Hızır Orucu'nun yedinci günü "**ponud"** yapılır ve yenir. Ponud, un, şeker ve yağdan yapılan bir yemek çeşididir.

Hıdır -Ellez kaça kaça

Ponudunu saça saça

Kafirleri biçe biçe

Sefa geldin Hıdır- Ellez.

Hızır Orucu mutlaka Perşembe akşamı başlar ve Cuma akşamı bitirilir. Hızır Orucu'nun her akşamında cem yapılır ve cemde tevhit çekilir. Tevhit, aşık tarafından veya aşık dışında cemde bulunan ve tevhit duasını veya deyişini bilen birisi tarafından söylenir. Dedenin önünde bulunan meydana serilen bir seccade üzerine diz çöken üç kişi ve tüm cem erenleri tarafından sazın ve tevhit deyişinin ritmine uygun olarak vücut bir sağa, bir sola hafifçe yatırılır ve ağızlardan hep birlikte hüüü…sesi çıkar. Tevhit, Hubyar köyünde cem başlamadan önce Hubyar Tekkesi'nin içerisinde yapılır. Daha sonra ceme geçilir.

Hubyar köyüne yakın olan köylerin ve Hubyar köyü mezrasında olan yerlerde bulunan kişiler son tevhit akşamı Hubyar Tekkesi'ne gelir ve Hubyar köylüleri ile birlikte son tevhit icra ederler. **Muharrem orucunda olduğu gibi Hızır Orucunda da et ve elma yenmez. [15]**

2. Medet-Mürüvet(Masum Paklar) Orucu: Bu oruca Hızır Orucu'ndan üç gün önce başlanır ve üç gün tutulur.[16]

- **Orucun son günü yapılan pratikler**

Son gece Hızır'ın geleceği inancı ile kadın, çocuk, genç, ihtiyar gür sesleriyle bağırırlar. Allah'a yalvarıp sesleri yeryüzünü, semayı tutar. Erkekler, kadınlar çocuklar hep birlikte Allah'a yalvarır "Hızır yetiş, yetiş!…" diye bağırırlar.

Kadın, kız, gelin, erkek "**koyunun yüzü**" geleneğini hep birlikte akşama kadar eğlencelerle geçirirler.

1. Hızır cemi: Hıdırellez'de üç gün oruç tutulur. Orucun son günü herkes akşamleyin bir evi boşaltarak orada toplanır. Buna Hızır cemi denir.

12 hizmetin 12'si aynı Abdal Musa'da olduğu gibi yürütülür. Kadınlar ve çocuklar geride, erkekler önde toplanarak otururlar. Miraçlama ile son bulur. Miraçlamanın sonunda bir kız pervaz yapar. Sabi olan bir kız. Cem birlenir, farraş süpürge çalar. [17]

Cem bitince erkekler sohbet ederler, kadınlar ve çocuklar sessizce dinlerler. Sohbet sonunda **cem çöreği** ve gavut , cemde bulunanlara dağıtılır.. Halk evlere dağıldıktan sonra, gavut tozunu bir kaba koyup, un torbasının üzerine korlar. Gece eğer Hızır gelip elini vururs a, o evde refah, huzur ve bolluk olacağına inanılır. O gece evli kişiler yatmadan önce bir dilek tutarlar. Dileklerini rüyalarında görürlerse kabul olacağına inanırlar.

2. Kömbe cemi: Hızır orucu sırasında dede köyde ise **kömbe cemi** yapılır. 12 hizmet yerine getirilir, sadece delil yanmaz.

Oruç tutulur, son günü **tarikat**, cem yapılır. Son gece tarikat kurulur. Aşıklar yerini alır halk, cemaat geldikten sonra, Hıdır İlyas'ı andıran deyişler söylenir, dualar söylenir, Hakk'a ve Hızır'a yalvarılır. Tarikat sonu 12 hizmet görülür. 40'lar semahı ile son bulur.[18]

- **Hızır'ı misafir etme/ağırlama:**

Divriği'nin Avşarcık köyündeorucun son günü ambarın olduğu yerde, Hızır için oturacak bir yer hazırlanır. Biz buraya evlik deriz. Sabaha kadar yanacak şekilde ocağa odun koruz. Hızır ısınsın diye. Büyük kütükler…**Odanın bir köşesine yastık, yorgan koruz, Otursun diye. Yanına sigara, kolonya koruz…**Yemek konulmaz. Hızır zaten aç gelmiyor ki…O bize bolluk bereket getiriyor. Hızır'ın uğrayacağı yeri iyice temizleriz Hızır, pis yerlere uğramaz. Teştin içine un koruz, geldiği belli olsun, diye. Bunu Hızır orucunun üçüncü günü akşamı yaparız. Sabahleyin un üzerinde

Hızır'ın değneğinin veya elinin izi çıkar. Avşarcık köyünde Hamitgil Hızır aşkına 6 tane kısır koyun kesti…Yemek pişirdi, herkese dağıttı; çünkü Hızır evlerine uğramıştı. Teşteki(teşindeki) una elini basmış, bereketli olsun diye una karıştırırdık.[19]
Hızır orucunun son günü, perşembeyi cumaya bağlayan akşam cezveyi, kahveyi ateşin yanına hazırlarlar ve derler ki "Hızır gelir de içer" diye. Unu teşine/bakır leğene eleyip ambarın(un/bulgur deposu) önüne korlar, Hızır gelip de bastonunu unun içine batırırsa bil ki Hızır gelmiş, derler. Evin bereketini getirmiş. O un, o sene bitmez.

Orucun son günü akşamı ocakta çam kütüğü yakarlar. Bazen de lamba yakılır..Işık söndürülmez. Hızır'ın bir dağarcığı varmış, Dağarcık Hızır'dan kalmadır. Çobanlar da dağarcıkla dolaşırlar. Akşamdan sahana un konulur. Hızır gelirse una elini basar. Unun üzerinde yeşil bir iz olur. Un sahandan kabarıp taşar. Ev sahibi sabahleyin kurban keser.

Yine inanışa göre orucun son günü evler baştan aşağı temizlenir. O gece kapı açık bırakılır. Ocağın başına bir halı serilir. Üzerine yastık konur. Bir tahtanın üzerine un elenir ve bu tahta ocağın başına konur. Un tahtasının buraya konulmasındaki amaç o gece Hızır'ın gelip gelmediğini anlamak içindir. Eğer Hızır eve gelirse elini una basar böylece ev halkı da Hızır'ın geldiğine inanır.

O gece evine Hızır gelen ev halkı mutlaka **bir kurban keser** ve bütün köy halkını eve davet eder. Bir bayram sevinci yaşanır. Diğer evlerin tümü ise akşam ocak karşısına konulan un ile lokma yapıp komşulara dağıtır. Daha doğrusu köylüler karşılıklı olarak birbirlerine lokma(çörek, kömbe…) dağıtırlar.

- **Kilere un koyma:**

Gece yatınca da yiyeceklerinin bulunduğu kapların ağızlarını açık bırakırlar ki Hızır değneğini soksun da bereketli olsun. Bundan başka dede evlerine un, bulgur gibi yiyecek ve yakmaları için de kütükler ve odunlar götürürler. Akşam oruçlarını da gene dedelere götürdükleri yemeklerle bozup/açıp, dua alarak evlerine dönerler.[20]
Perşembe akşamı evin sözü geçen ehil hanımı kalkar abdest alır, yarım teneke kadar siniye un eler. Unu elini vurmadan ve eleği kaldırmadan kaldırıp yüksek bir yere koyar. Yanına da bir tas su koyar. Daha sonra İhlas ve benzeri duaları okur. Allah'a şu şekilde dua eder:

-Allah'ım, rüyamı güzel göreyim. Hızır İlyas ya at üstünde uçuyor göreyim ya da yerde yürüyor göreyim.

Sonra abdestli olarak yatar. Sabahleyin unu getirip üzerinde iz (Hızırilyas'ın atının ayak izi) var mı diye bakarlar. Eğer iz varsa kurban kesilir. Un, süt ve yağ ile yoğrulup kete yapılır. Eve göz aydınlığı vermek için gelen herkese sofralar kurulur. Kurban eti ve kete tüm köye dağıtılır. O eve ve tüm köye bereket geldiğine inanılır.

Hıdırellez gününde şu sözün söylenmesi de yaygındır:

-Hıdırellez yaz kapısı, yedi gün eser tipisi[21]

Orucun son günü un elenir. Kapı baca kitlenir. Tandırlığa/evliğe un konur. Sabahleyin **keyveni** tandırlığı açar. Una el basılmışsa sevinir. Hızır'ın elini bastığı un ambardaki unlara katılır. Un, bereketlenir. Bu işi kadın olarak evin en yaşlısı yapar. "Dola taşa, arta eksilmeye…" diye dua eder.

Yine Hızır orucunun son günü, kilere un konur. Sabahleyin bakılır, el izi varsa, o undan **guymak** yapılır.

Kangal'ın Karanlık köyünde Orucun son günü un elenir. Kapı-baca kitlenir. Tandırlığa (*evlik)* un konur. Sabahleyin **keyveni** tandırlığı açar. Una el basılmışsa sevinilir. Bereketli olsun diye bu un diğer unlara katılır. Bu işi, kadın olarak evin en yaşlısı yapar. "*Dola, taşa…; arta, eksilmeye." d*iye dua eder.[22]

Hızır orucunun son günü un eleyip, el ayak değmeyen bir yere korlar. Artık oraya kimse uğramaz. El basılan yer yeşil renkte olur. At nalı izi çıkar veya kılıç işareti vardır. Eğer Hızır'ın işareti olursa, şükran kurbanı keserler. Ayrıca bu undan lokma yapıp davetlilere yedirirler. Hızır'ın izini ev halkı ve köylüler gözleriyle görür. Hızır hangi eve uğramışsa, fakir olsun, zengin olsun mutlaka keserler.

İmranlı ilçesinin Beğendik köyünde orucun son günü un elenir. Geniş bir kap içinde tandırlığa/evliğe konur. Kapı baca kitlenir/kilitlenir. Dışarı çıkılır. Sabahleyin una el basılıp basılmadığına bakılır. Una el basılmışsa "Dola taşa, arta eksilmeye…" denir. Bu un, bereketli olsun diye evin en yaşlı kadını tarafından diğer unlara katılır.[23]

Üçüncü günü dördüncüye bağlayan gece Hızır girsin diye kapılar açık bırakılır. Bir kısmı da sadece bacayı açık bırakır Nasıl olsa Hızır istediği yerden girer diye. [24]

- **Evlenmeye bağlı uygulamalar:**

1. Rüya motifi: Evlenmeyen oğlanların, gelin olmayan kızların keyfi bu oruçta çıkar. Bunlar kiminle evleneceklerini bugün anlarlar. Orucun ikinci günü iftarda üç tek üzümden başka bir şey yemeyip içmeden üçüncü günün orucunu tutarlar. Üçüncü günü iftarda tuzlu ekmek yiyerek, su içmeden yatarlar. Gece rüyalarında hangi evden su içerlerse, nasiplerini oradan beklerler. Şayet suyu tanımadıkları yerden içerlerse kısmetlerini başka yerden beklerler. İşte buna uğundurma derler. Üç sene uğundururlar. Ekserisi kimi gördüğünü söyler. "Dervişin fikri ne ise zikri odur" fetvasınca ekserisi kiminle sevişirse, kimi kaçıracaklarsa onu söyler ve günün birinde götürür. İşte o zaman uğundurmaları iyi bir tutamak olur. Ve herkes gördüğünü alıyor, diye sevinçle orucun üçüncü günü her ev köye/komşulara dağıtmak için bir şey pişirerek akşamüzeri dağıtır. [25]

2. Uğundurma: Uğundurma üç üzüm ile olur. Hızır orucunun son günü üç üzümle oruçlarını açarlar. Bunun dışında bir şey yemeden içmeden yatağa yatarlar. Gece rüyalarında kimin evinden su içtilerse, o evin kızını eş seçerler.[26]

Uğundurma daha çok bekar gençler tarafından yapılır. Üç üzüm yenerek üçüncü günün orucuna başlanır. [27]

Gençler orucun son günü su içmezler. Kavurga, tuzlu çörek yerler. Gece rüyasında hangi kız, o gence su verirse, onunla evleneceğine inanır. Sabahleyin annesine 'Böyle bir rüya gördüm, Şu evden su içtim, bana şu evin kızını iste' der.[28]

Orucun üçüncü günügenç kızlar, erkekler su içmezler. Tuzlu kömbe (çörek)ve başka tuzlu yiyecekler yerler. Yatarken hiç su içmezler. Ve yatarlar… Hepsi de büyük bir heyecanla uyumaya çalışırlar. Yattıktan sonra eğer rüya görürlerse inanışa göre rüyalarında kendilerine kim su verirse o kişiyle evlenirler.

İnanışa göre bekar kız ve oğlanlar bu orucu üç gün tutarlar. Bu üç gün içinde hiç su içmezler. Orucun üçüncü günü çok tuzlu bir ekmek/çörek yiyerek açarlar. Sonra yatağa yatarlar. Gece rüyalarında kim onlara su vermişse, onunla evleneceklerine inanırlar. Kızlara erkek, erkeklere genç kız su verir.

Oruç tutan kızlar dilek dilerler. Dilek dilemek için belli bir yer yoktur. Aynı şeyi delikanlılar da dilerler. İstemiş olduğu dilek gerçekleşirse, vaat ettiği hediyeyi, mal veya eşyayı ertesi yıl ki Hıdırellez kutlamasına bağış olarak verir. Veya Hıdırellez gelmeden **üç gün önce** oruca başlar Mesela genç delikanlısın. "Ey Tanrım, benim alacağım kızı rüyamda bana gösterecek misin? Acaba bu kız bana yazılmış mı, yazılmamış mı? Bu kız haklım mıdır, haklım değil midir?

Niyet edersin; eğer o gece doğru kalple yatmışsan sevdiğin kızı görürsün. Sana bir bardak su verir. O kız rüyada sana su veriyorsa, o kız senin nasibindir. Rüyanı istersen o kıza, istersen ev halkına söylersin. [29](Ziniski)

3. Karga motifi: Gençler son günü tuzlu kömbe yerler. Gençler kömbelerden birini dama veya taş üzerine bırakırlar. Kargayı takip ederler. Karga kömbeyi hangi dama bırakırsa nasiplisi o evin kızıdır veya oğludur.

Ayrıca genç kız ve erkekler simit gibi küçük bir kömbe yaparak orucun son günü öğleden sonra bir dama bırakırlar. Kargalar herkesin kısmeti belirlenir. Genç kızın evlenmesi, yeni yetişen bir gencin hangi işte başarılı olacağıın hareketini takip ederler. Karga lokmayı hangi yöne veya eve götürürse oradan evleneceğine inanırlar. Ayrıca orucun son akşamı fakirlere ve komşu evlere lokma niyetine ekmek götürülür.[30]

- **Komşulara lokma dağıtma:**

"Orucun 4. günü lokma edecek ya, lokma edeceği unu bir gün öncesinden eleyip hazırlar. Bir kaba Orucun 3. günü lokma edecek ya, lokma edeceği unu bir gün öncesinden eleyip hazırlar. Bir kaba kor. Kedi, köpek batmasın, deyi üzerine kalbur örter. Bazı yerlerde derler: 'Hızır gelmiş, elini una basmış…' İşte bu unla lokma eder, herkese dağıtırız." [31]

Hızır orucu üç gün tutulur. Üçüncü günün sonunda komşulara kömbe ve helva dağıtılır. Dağıtılan şeye lokma denir. Lokma ya adak yerinde ya da köy içinde dağıtılır. Erkekler bir evde toplanarak sohbet ederler. Birbirlerine "Hızır yardımcın ola, malın bir ise bin bir ola, evine Hızır uğraya "gibi dileklerde bulunurlar.[32]

Yaşlılar da dilek dilerler. Eğer bu orucu iki gün tutarlarsa evde yaşayan çocukların ve diğerlerinin uzun ömürlü olması içindir. Bu orucu üç gün tutarlarsa, çocuklarına beddua ettiklerinde beddualarının tutacağına ve onlara zarar vereceklerine inanırlar.

Divriği/Sincan Yuva mezrasında Huzur orucu üç gün tutulur. Unu kızartırlar, yağın içine korlar, bulamaç yaparlar. Hali vakti yerinde olanlar horoz, davar, inek keserler. Dede kurbanı tekbirler. Çok olursa hepsi katılır, topluca tekbir yapılır, üçüncü günün sabahı kesilir.[33]

Sivas'ın Yıldızeli ilçesinde takvim hesabı yapılarak oruç tutulur. Önceden hazırlanan kavutlar, börekler hep bir yerde toplanarak oruç açılır. Aşıklar, Hızır deyiş ve muhabbetlerinden sohbet ederler. Bu muhabbet gecenin 02'sine kadar sürer. Ertesi sabah "**Koyun yüzü"** gezmek için bir yere toplanırlar. Saya gezilir. Hıdır-İlyas gününden elli gün sonra baharın geleceği hesaplanır. Koyunlar, kuzular çayır çimende oynaşırlar.

1. **Lokma çeşitleri:**

Haşıl: Döğürcek suda iyice kaynatılır. Pişince ateşten indirilir. Ayrı bir yerde un elenir. Un, oklava ile düğürceğin içine katılıp karıştırılır.(Zöhre Boran/Avşarcık)

Haşıl: Buğday döğülüp yarma oluyor. Yarma tekrar el taşında çekiliyor ve eleniyor. Eleğin altında kalan ince yarma ile haşıl yapılıyor. Haşılın üzerine yağ veya ayran dökülüyor. Komşulara "*Hızır lokması"* olarak dağıtılıyor.

40/Üç günlük oruç bitince sabahleyin **Hıdırellez kömbesi** yapılır.

Kömbe: Ocağa iki sac konur. Altı üstü yakılır. Sacın ortasında kömbe pişirilir, lokma olarak dağıtılır.

Gavut: Gavutun üstünde kalan kaba kısım bir kaba konulur. Daha sonra malların bulunduğu ahıra gidilir. Gavutun içine tuz da konulur. Cuma sabahı erkenden bolluk ve bereketlik için mala yalatılır. (İbrahim Hınıs, 1328, Işhanı):

46/Gavut: Kavrulmuş tahıl/kavurga el değirmeninde öğütülür. Un kıvamına getirilir. Buna gavut denir. Gavuta su ve şeker katılarak misafirlere ikram edilir.[34]

36/Haşıl(?): Buğdayı hafif kavurur, el taşında çekersin. Kazanda su ile pişirirsin. İyice koyulaşınca ocaktan indirirsin. Yedi-sekiz komşuya Hızır lokması olarak dağıtırsın. Kömbe de yapabilirsin. Haşıl koyulaşınca istersen şeker dökersin, istersen yağ dökersin. Komşulara lokma olarak vereceksin. **Hızır dede'ye** itikat edersin. 'Gurban olduğum Hızır Dede, ağzımızın tadını bozma, hayırlı bereketini ver' dersin. Artok o senin itikadına bağlı. Hızır'ın el bastığı unu kullanırsın. Eşiğinden içeri o ulu sultan girdi ya… O unu diğer unlara katarsın. İsteyen kurban kesebilir.

- **Ziyarete gitme:**

Hızır ziyareti: Ziyaret/adak yeri, köyün(Işhanı) doğusunda kayanın içine oyulu. Hızır orucunun son günü/Perşembe günü herkes elindeki lokmayla bu ziyarete gider ve orucunu orada açar. Mum yakar. Helva, çörek, kurban…Her zaman da gidilir. Dilek dileyenler, rüyada burasını görenler, çeşitli dilekler için de buraya giderler.[35]

C. HIZIR ADINA YAPILAN YARDIMLAR

a. Hızır Kurbanı:

Divriği/Sincan Yazıköy'de gücü yeten/mali durumu iyi olan Hızır'ın aşkına 3. gün kurban keser. [36] Gücü yeten Hızır'ın aşkına 3. gün kurban keser.

b. Hızır sofrası:

Orucun 3. günü bir sofra hazırlanır. Buna Hızır'ın sofrası denir. Bir kişilik servis hazırlanır. Ev halkının o akşam yediği yemeklerin aynısı sofraya konulur. Oda kilitlenir. Sabahleyin açılır.

Eğer Hızır uğramışsa, yemeklerin bir kısmı yenmiş, ekmek bölünmüş, kaşık bulaşık olmuştur. Bu sır kimseye söylenmez. Hızır'ın uğradığı o ev, o yıl darlık yüzü görmez.[37]

c. Hızır'ın lokması/Hızır Lokması

Hızır orucu'nun ikinci günü Hızır aşkına kömbe ve **haşıl** yaparlar. Bunu da üç beş komşuya lokma gönderirler. Buna da **Hızır'ın lokması** denir.

-Hızır lokması yapmak için kadınlar sabah ezanına yakın bir saatte çeşmeye giderler. Kim bu çeşmeden daha önce su alırsa, o daha çok sevap kazanmış olur. [38](İbrahim Hınıs, 1328, Işhanı)

-Hızır lokması her zaman verilir. Çünkü Hızır aşkınadır. Ama orucun son günü köylüler hep bir araya gelerek Hızır Lokması yaparlar (Mehmet Aslan, Yuva, 1932).

-Her ev köye dağıtmak için bir şey pişirerek akşam üzeri dağıtır. Bu, Hızırın lokmasıdır.

– Hızır orucunun 3. günü akşamı kömbe yapılıp en az dört-beş komşuya "Hızır'ın lokması" olarak dağıtılır Komşular da lokmayı alırken "Evinize Hızır uğrasın, lokmanız kabul olsun" derler.

–**Lokma:** Hıdırellez'de ve Hızır orucunda sac arası yapılır ve bütün mahalle halkına dağıtılırdı.

–**Lokma**: Hızır'ın son günü olan üçüncü gün, herkes kutlama hazırlıklarına başlar. Önce herkes lokma/kömbe yapar. Sonra akşama doğru, köyün içinde bulunan mağaraya gelirler. Lokmaları mağaraya bırakıp dua etmeye başlarlar. Herkes bir mum yakıp mağaranın çeşitli yerlerine dikerler. Dua ve ibadet bittikten sonra dede veya yaşlı bir adam Besmele çekerek bütün lokmaları üçe ayırır. Üçte birini sahibine verir, kalanı da orada bulunan herkese dağıtır. Sonra eve gelir, haşıl ile orucumuzu açar dağıtılan lokmaları yeriz. Ayrıca akşam yemeğinde sarımsaklı ayranla **babıko**/kömbe yeriz.

–**Hızırın lokması:** Ayrıca Hızır'ın başladığı günden itibaren köy çocukları ev ev dolaşarak Hızır'ın lokmasını toplarlar. İsteyene yiyecek, isteyene para verilir.[39]

d. Hızır'ın payı:

Çekilmiş gavut ununun bir kısmı "Hızır'ınpayı"olarak unun, bulgurun, yarmanın, yağın bulunduğu yere, yüksekçe bir yere konulur. Perşembe/Cuma akşamı 24 saat bekletilir. Daha sonra bu lokma olarak dağıtılır:

-Hızır'ın lokması

-Allah niyetini kabul etsin…[40] (İbrahim Hınıs, 1328, Işhanı):

e. Hızır'ın Kütüğü:

Gece ocaklara ateş yakılır, ateşin içine kütük korlar, buna da **Hızır'ın kütüğü** denir. Kışın son günlerinde yakacağı biten fakirler kapı kapı dolaşıp odun, tezek…gibi yakacak isterler. Ev sahibine "Hızır kabul etsin" diye dua ederler. Yakacak veren de "Helal olsun." der. Kışın son günlerinde yakacağı biten fakirler, kapı kapı dolaşıp odun, tezek…gibi yakacak isterler. "*Hızır kabul etsin"* diye dua ederler. Yakacak veren de "Helal olsun" der. (İ.Meral). Bahara doğru yakacağı tükenen fakirler "Hızır'ın kütüğü" diyerek kapı kapı dolaşıp yakacak şeyler isterler.

Onlara odun, tezek…gibi şeyler verilir. Fakirler/dilenciler de "Hızır kabul etsin…" diye dua ederler. (İsmail Meral)

f. Hızır'ın arpası:

Tohum ekme zamanı dilenciler köy köy dolaşıp "Hızır arpası, Hızır arpası diyerek dilenirler. Herkes kudretince arpa verir. Ayrıca köy içindeki fakirlere de Hızır aşkına bir ölçek kadar tohumluk arpa dağıtılır. (İsmail Meral) "Hızır gitmiş bir yerde atına arpa istemiş. Onlar da vermemişler. O da 'Malının bereketini bulmayasın' demiş. O adamın bereketi kaybolmuş. Hızır başka bir gün çok fakir bir adamın kapısını çalmış. Tına bir tas arpa istemiş. Fakir de tası doldurmuş. 'Al, Hızır'ın lokması'demiş. Hızır da o adama 'Hızır evini doldursun' demiş. Evi dolmuş, taşmış**. (**Yozyatağı 8 Şubat 1986**) Hızır Arpası:** Tohum ekme zamanı fakirler ve dilenciler kapı kapı dolaşıp "Hızır'ın arpasını almaya geldik…." diye arpa toplarlar. Herkes kudretine göre yarım teneke veya daha az arpa verir. Dilenenleri eli boş göndermez. **Hızır Arpası***:*Tohum ekme zamanı fakirler ve dilenciler, kapı kapı dolaşıp "*Hızır'ın arpasını almaya geldik…Hızır arpası!…" d*iye arpa toplarlar. Herkes kudretine göre yarım teneke, daha az arpa verir.(İ.Meral)

g. Hızır'ın atının yemi/Samanı:

Hayvanlarına yedirecek arpası, alafı olmayan fakirlere Hızır adına yem verilir. Yapılan yardıma Hızır'ın atının yemi denir **Hızır Yemi:** Bu dede'ye verilir. Dedenin gideceği günü, 4. Gün buğday, arpa verilir.(Mehmet Aslan, Yuva 1932) ***Hızır'ın atının lokması: Divriği/ Yalnızsöğüt köyü:*** *Hızır orucunun son günü dışarıdan veya köy içindeki fakirler sabahleyin teker teker komşuların kapısını döver "Hızır'ın atı yolda kaldı, arpa, saman, ot istiyor" derler. Köylüler de "Hızırın atının lokması" der, verirler.* **Hızır'ın atının yemi:** Fakirlere sadaka olarak para, saman, arpa, odun. Hızır'ın atının yemi, diyerek verirsin.[41] **Hızır'ın samanı:** "Yaşlı bir köylü elinde telisle geldi. 'Hızır'ın atı yolda kalmış, bir çuval samana geldim' dedi. Biz de bir çuval samanı verdik. (Hıdır Göztepe. Divriği Gahnıt köyü, 1931 doğumlu, derleme 8 Şubat 1986) "Son gün olsun, ilk gün olsun samanı olmayan bir kişi gelir; 'Hızır'a lokma, fakire bir yardım' der. Herkes verir. İster arpa toplar, ister saman. Bizde ekseriyetle saman toplanır."

D.HIDIRELLEZ TİPİSİ:

a. Hıdırellez Tipisi:

Zemheri ayında bir ay durmaksızın tipi eser. Bu tipiye Hıdırellez tipisi denir.

Zemheri ayında inanışa göre herkesin kısmetinin belirlendiği, genç kızın evlenmesi, yeni yetişen bir gencin hangi işte başarılı olacağı; yani hangi işte kısmeti olduğunu öğrenmek için kalın bir çörek/kömbe yapılır. Bu çöreği yoğururken ailede kaç kişi varsa o kadar düğme hamura katılır ve yoğrulur.

Çörek pişince evin en büyüğü onu herkese paylaştırır. Önceden düğmelerin rengine ve büyüklüklerine göre her düğmeye bir kısmet belirlenmiş yani mavi düğmeye devlet; beyaza mal, mülk diye ayrılmış. Çörekler yenilirken bu düğme hangisinin payından çıkarsa o kişi o işte başarılı olacağı ve kısmetinin o işi yapması halinde açık olacağı düşünülür.[42]

b. Hıdır-Ellez Yeli: Ocak ayının son üç günü ya da şubat ayının ilk üç günü görülen fırtınaya Hıdır-Ellez Yeli denir. Bu fırtınanın sebebi Ocak ile şubat ayının kavgasıdır.

c. Yel Ekmeği: Bu fırtınadan sora karlar erimeye başlar. Eğer karlar erimezse köydeki gençler damlarda karın üzerinde ateş yakarlar. Bu ateşte genç kızlar ekmek yapar ve ekmeği delikanlılar köy halkına dağıtır. Bu ekmeğe **Yel ekmeği** denir.[43]
Hıdırellez kışı: Hıdırellez ayı başladığında Akçadağ'da kar yağarsa, "Hıdırellez sakalını ağartıyor" ya da "Hıdırellez kışı" derler.[44]

İKİNCİ BÖLÜM

MALATYA VE ÇEVRESİNDE HIZIR ORUCU

A. Malatya ve Arguvan'da Hızır Orucu:

H. Nedim Şahhüseyinoğlu, Yeşilyurt, Doğanşehir, Akçadağ ve Arguvan'ın köylerinde yaptığı araştırmalarda Hıdırellez kutlamalarını şöyle anlatılmaktadır:

"Şubatın ikinci haftasında ev temizliği yapılmış, süslü giysiler giyinilmiştir. Köylüler evlerine bilinmeyen, görünmeyen bir konuk beklemektedirler. Beklenen konuk Hıdırellez'dir. Binlerce yıldan beri öyküsü dillerde destanlaşan, evlere bereket yağdıran, insanları sıkıntıdan kurtaran Hıdırellez..

Köyde Hıdırellez'in kutlama hazırlıkları yapılır. Yaşlılar oruçludur. Varlıklılar kurban kesmiş dağıtmıştır. Kimileri sac kömbesini, kimileri de yağlı ekmeğini hazırlayarak komşularına dağıtmaya başlar. Herkes hoşgörülü, güleryüzlü ve barışıktır.

Bu bireysel kutlamaların yanı sıra bir de ortaklaşa yapılan kutlama var. Bu kutlama kolektif yaşamı simgelemekte ve orada Hıdırellez canlandırılmaktadır.

Hıdırellez ritüeli/oyunu: Köyün her mezrasından katılanlarla bir grup oluşturulur. İçlerinden biri Hıdırellez rolüne girer. Hıdırellez olana yünden bir beyaz sakal takılır; saçları unla beyazlaştırılır. Göbek, tepsi veya benzeri yuvarlak bir cisim konularak şişkinleştirilir. Yırtık giysiler giydirilir. Ayakları çarıklıdır. Elinde meşeden bir sopası da bulunur.
Hıdırellez yalnız değildir. Yanında karısı da bulunur. Genellikle kadın rolünü erkekler üstlenir. Hıdırellez'in karısının giysileri yörenin geleneksel giysileridir. Üçetekli zıbın, önde mumlu ve eski peşkir, belinde kalın yün kuşak, başında siyah puşu, unla saçları beyazlanmış olarak giydirilir.

Elbette ki Hıdırellez ve karısının güvenliği için de önlem almak gereklidir. Yüzü siyaha boyanmış başında yırtık şapkası, bacağında kıl şalvarı, elinde sopası bulunan bir Arap da onların yanından hiç ayrılmaz.

Hıdırellez olacak, Alevilerin içinde dolaşacak da çalgısı olmayacak!… Olur şey mi? Gruba yörenin çalgı türlerini, saz, kaval, düdük, davul zurna çalan kişiler de katılır.

Kolektif/ortaklaşa çalışmanın ortak bir kazançları olacaktır. Topladıkları malları taşıyacak bir de eşekleri olur. Çuvalları ve kapları da yanlarındadır. Ev ziyaretleri başlamıştır. Arap, evin kapısını sopasıyla döverek "**Hızır girdi bu eve, bereket getirsin ambara"** diye bağırır. Evin kapısı açılır,

evde şenlik başlar. Çalgıcı şölenin müziğini seslendirir. Hıdırellez ve karısı meydanda oynamaya başlar. Arap, onları korumak için etraflarında dört döner. Dönmeye döner ama yine de açıkgözün biri karıyı kaçırır ve saklar. Hıdırellez karısını bulmak için etrafına saldırır, önüne geleni döver. Sonra sinirinden bayılır, yere yığılır. Arap, kadını arar ve sonunda bulur; ama Hıdırellez baygındır. Kadın kocasının üzerine kapanarak ağıt söyler. Ağıtın sonunda Hıdırellez uyanır, karısına sarılır ve şenlik sona erer. Ev sahibi, evinde bulunan yiyecek çeşitlerinden birer pay verir. Aynı oyun tekrarlanarak tüm veler dolaşılır, böylece yüklü yiyecek kazançları olur.
Toplanan yiyeceklerin bir kısmını satarak kurban alırlar. Kurban etiyle aş yapılır, eşit olarak evlere dağıtılır. Toplanan çerezler de(kuru üzüm, dut, pestil, ceviz…) aynı biçimde ve eşit olarak evlere dağıtılır. Hıdırellez payını alanlar, bozulmayanlarını bereket sağlaması için ambarlarında saklarlar.[45]

Malatya/Arguvan'da Hıdırellez:

Arguvan ilçesi ve köylerinde Hıdırellez Şubat'ın 13'ünde başlar ve kutlamalar bir hafta sürer. Hızır velidir; Hızır ölümsüzdür ve her donda/kılıkta gezer. 1980'li yıllarda büyük bir kütük yakılırmış. Şimdi ise üç gün "Hızır Orucu" tutulmaktadır. Bu süre içerisinde su içilmez. Üçüncü günün akşamı rüyaya yatılır. Eğer rüyada bekar olanlara uzaktan biri su getirip veriyorsa kısmetlisi uzak bir elden, yakından biri su veriyorsa tanıdık bir kişiyle evlenecek anlamında yorumlar yapılır. Hızır orucu bitiminde **kömbe** yapılarak komşulara dağıtılır.
Arguvan'da "Hızır her donda gezermiş, bunu tahmin etmek imkansızmış" derler. Hızırla ilgili diğer bir inanç ise, Hızır her kişiye üç defa görünürmüş; fakat kişi bunu fark etmezmiş.

Arguvan köylerindeki Hızır inancına göre her darda kalışta Hızır'ı çağırmak gerekir. O, boz atıyla hemen yetişirmiş.

Hıdırellez kışı: Hıdırellez ayı başladığında Akçadağ'da kar yağarsa, "Hıdırellez sakalını ağartıyor" ya da "Hıdırellez kışı" derler.[46]

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HIZIR NEBİ BAYRAMI

Giriş: 6 Mayıs'ta yapılan Hıdırellez merasimleri, Sünni, Alevi bütün Türkler arasında kutlanan bir halk bayramıdır. Mesela Edirne Bektaşileri, Batı ve Güney Anadolu Tahtacıları, Çepniler, Orta Anadolu Kızılbaşları ve diğer bütün Bektaşi ve Kızılbaş zümreleri de Hıdırellezi aşağı yukarı aynı biçimde kutlarlar. Fakat Alevi/Kızılbaş zümrelerinin Hıdırellez'den başka, onun kadar tanınmamasına rağmen asıl önemli bir dini bayramları daha vardır ki buna genellikle "**Nebi Bayramı"** veya **"Hızır(Hıdır) Nebi Bayramı"** denmektedir. Bu, bazılarınca Hıdırellez'le karıştırılmaktadır. Hıdırellez'in kutlama tarihi 6 Mayıs olmasına rağmen bu bayram Şubat ortalarında Salı, Çarşamba ve Perşembe günlerinde tutulan üç günlük oruçtan sonra Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan gece başlamakta ve ertesi gün devam etmektedir. Doğu Anadolu'da bu üç günden önceki kış aylarına Çile denmekte, dolayısıyla Nebi Bayramı da çilenin bitimini müjdelemektedir.[47]

Hızır Orucu: Hızır Nebi günü ve Abdal Musa Kurbanı öncesi tutulan üç günlük oruç.[48]

Hızır/Hıdır Nebi Bayramı: İran Azerbeycanı'nda şubat ayının ikinci haftasında kutlanan bayram.[49]

Alevilerde salı, çarşamba, perşembe günleri oruç tutulur. Asıl bayram perşembeyi cumaya bağlayan gece yani üç günlük oruçtan sonra başlar. Bayrama koyun ve keçiden kurban kesilerek ve geleneksel ekmek pişirerek katılırlar.[50]
Hızır bayramı adı verilen Alevi bayramı da eski Türklere çıkacak başka bir adet olarak görünüyor. Hızır bayramı bu toplulukların başlıca bayramıdır. Karların erimeye başladığı zaman, şubat ortasına doğru, İran Nevruzu'ndan altı hafta önceye gelir. Eski şubat kutlamaları (Calendes) günlerine rastlamaktadır. On iki hayvanlı takvime göre eski Türk yeni yılı ile karşılaştırılabilir. Makro Polo bu kutlamayı anlatmıştır.[51]
Aleviler Hızır Bayramı sırasında ak/beyaz rengi öne koyarlar. Üç günlük bir oruçtan sonra temizlenir, hamama gidilir/banyo yapılır. Beyazın hakim olduğu temiz giysiler giyilir.

Cuma gecesi, bir sofra üzerine ak örtü serilir. Üzerine un serpilir. Ertesi sabah at nalı izine benzeyen bir belirti görülürse, bu, Hızır Nebi'nin o eve uğramış olduğunun işaretidir. Bu un ile hemen "köme/kömme(kömbe) adı verilen kutlama ekmeği yapılır ve bölüşülür. Keçi veya koyun kurban edilir. Yemek pişirilir. Tebriz bölgesinde Hızır için hazırlanmış, kırılmış, kavrulmuş buğday "gawud(gavut)" pişirilir. Bu kutlama yemeği kavut adı altında Orta Anadolu'da da bilinmektedir.[52]
Hızır Orucu: Hızır Nebi günü ve Abdal Musa Kurbanı öncesi tutulan üç günlük oruç.[53]
Hızır/Hıdır Nebi Bayramı: İran Azerbeycanı'nda şubat ayının ikinci haftasında kutlanan bayram.[54]
Hıdırellez/Hızır Nebi:
Anadolu Alevilerinde "Hıdırellez" veya "Hızır Nebi" adıyla Şubatın ikinci haftasında(14-15 Şubat) inançsal bir tören düzenlenir. Yazılı kaynaklarda on iki hayvanlı takvimdeki yılbaşı ile ilgili olduğunu, şubat ayını, kışın son ayı olması nedeniyle çileden bolluğa kavuşmanın bayramı olarak belirtirler.

Anadolu Alevileri Hızır(Hızır Nebi)'ı peygamber olarak görürler. O görünmeyen, halk arasında değişik kılık ve biçimlerde(kör, topal, sakat, yoksul, dilenci, efendi…) dolaşan ermiş kişidir. Her yerde hazır nazır, bolluğun, bereketin, barışın simgesidir. Dara düşenin yardımcısıdır. Hz.Ali'nin ve Ehl-i Beyt'in sıfatındadırHalk, Hıdırellez'e böyle inanır, böyle algılar ve adına kutlama törenleri düzenler. Hızır Nebi törenleri Azerbeycan ve Tebriz bölgelerinde de yapılmaktadır.[55]
Nahcivan: Hıdırellez/Hıdırnebi
Nahcivanda Şubat'ta kutlanan Hıdırellez, Gök Tanrı dini geleneklerinin hakim olduğu Sibirya Türklerinden Sakhalarda "Isıakh", Tanrı'ya bir şükran bayramı olarak kutlanır.

Nahcivan'da Hızır Nebi merasimleri yapılırken kapı kapı dolaşan çocuklar "Hızır Hızır od getir" diye bağırırlar.[56]
Hızır Nebi: Van Direkli Çaldıran köyü
Çille'nin son üç günüdür. Çille sözcüğü çil sözcüğünden gelmektedir. Çil, kırk anlamına gelir. Çille ise Kırklık anlamına gelir.

Çille, Büyük Çille, Küçük Çille diye ikiye ayrılır.

Büyük Çille, 21 Aralık'tan sonra gelen 40 gündür. Yani 21 Aralık ile 30 Ocak arasında kalan kırk gün, Büyük Çille'nin hüküm sürdüğü günlerdir. Büyük Çille, kışın soğuk, şiddetli geçtiği dönemdir. Uzun kış geceleri de bu döneme rastlar. Yöre halkı bu çetin günleri atlatmak için önceden tedbirini alır. Küçük Çille ise, Büyük Çille'den sonra gelen 20 günü kapsar.

Hıdır Nebi, Çille'nin son üç günüdür. Aslında Hıdır Nebi'ye Şubatla birlikte hazırlanılır. Özellikle çarşamba geceleri çok önemlidir. Bu gecelerde özel yemekler yapılır. Yemekten sonra kavurma, tuz ve un karıştırılarak ağza atılır. Konuşmadan uykuya dalınır. O gece görülecek rüyaların gelecekle yakından ilgili olduğuna inanılır. Sabahleyin bu rüyalar yorumlanır. Bu geceler özellikle genç kızlar ve kadınlarca önemsenir. Kendi aralarında konuşan kızlar Hıdır Nebi gecelerinde bir araya gelip dilek tutar; konuşup sohbet ederler. Öte yandan bu günler baharın müjdecisi olan günler olarak kabul edilir.[57]
Ek bilgiler

19/Karda, kışta, suda, selde, darda yetişiyor.
10/ Kuyruk kesme : Nişan olarak malın kuyruğu bir makasla bir miktar kesilir. Kesilen kuyruk kılları bir yıl ahırda direğin arasında saklanır. Ertesi sene bu kıllar ya saklanır, ya da yakılır. Kesme işi Hızır orucunun cumasında yapılır. Bu her yıl tekrarlanır. Başka zaman kesilmez (İbrahim Hınıs, 1328, Işhanı), derleme: 21.02.l991)
20/Cuma lokması: Her Cuma çardak altında toplanan köylülere kömbeler dağıtılırdı. Cumalık lokmalar dağıtılırdı. Köylüler Cuma günü çifte çubuğa gitmezlerdi. Herkese ufak parçalara ayrılmış lokmalar dağıtılırdı. Buna Cuma lokması denilirdi.
Köylülerden biri "Bu herkese yetmez!deyince, hep bir ağızdan "Hızır'ın inayeti ile bu lokma herkese yeter denilirdi. (Sadık Yılmaz, Divriği Pütge köyü, 15 Haziran 1981)

26/DİVRİĞİ

Hıdır-Ellez, Hızır ile İlyas Peygamberin adından meydana gelmiş bir sözcüktür. Halk arasında yazın başlangıcı kabul edilen 6 Mayıs bu adla adlandırılır.

32/Ekin harmana gelir, buğdayı ayrılıp taneleri yani çeci bir yere yığarlar. Üzerine iğde dalı dikerler. Küreğin tersi ile çece kuşak çizerler. Allah, Halil İbrahim bereketi versin, der; küreği 'Allah, Muhammed ya Ali" diyerek çecin üstüne dikerler/saplarlar. Çecin etrafını kürekle düzeltmek önemli bir gelenektir. Buna çecin belini bağlama derler. Halil İbrahim bereketinin işareti sayılır. Beli bağlanmayan çeç harmandan eve alınmaz. (Hüseyin)

Hızır Ilm-i Cavidan (Cafer Bakır): 80 sayfa orta boy kitap.

Cenab-ı Allah meleklere emreder:
-Ben bir dünya yaratacağım; fakat sağınıza solunuza bakın; sonradan kimse sahip çıkmasın.
Bu meleklerin içinde Hızır var, başkanları Hz. Hızır.

Melekler sağa sola bakıyorlar 12 ruh var…Gah yeşil, gah al oluyorlar.
Cenab-ı Hak meleklere emrediyor:
-Bu ruhları alıp getirin, diyor.
Bu dört melaike ve Hz. Hızır, bu ruhları tutmaya çalışıyorlar. Ruhlar kaçıyor, bunlar

---

[1] . **Ahmet Yaşar Ocak**, İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü, Ankara 1985, s. 101-103
[2] E.Zaza
[3] Hasan Güler, Kangal Kocakurt
[4] Vehbi Cem Aşkun, Sivas Folkloru, Sivas 1940, s. 15
[5] Hacı Ali Kartal(52), Zeynep Kartal(45), Kangal Çaltepe Köyü
[6] Mehmet Aslan(1932), Divriği/Sincan Yuva mezrası.
[7] **Halil Sami Özen,** Divriği/Yağbasan Köyü Folkloru(Hazırlayan Kutlu Özen), Sivas 2003, s. 55
[8] **Azmi Kaya** 1954 ve **Ali Kösedağ** 1932, derleme: Divriği Yazıköy; 04.02.1986
[9] **Mehmet Aslan**(1932), Divriği/Sincan Yuva köyü.
[10] **Ulaş Kaya,** Sivas Hüyüklüyurt köyü.
[11] E.Zaza
[12] Veyis Yılmaz, Divriği Ziniski köyü1913, derleme: 1 Ağustos 1982
[13]. **Kaya Kaya,** Divriği Karasar köyü , 1934, 12.05. 1986
[14] . **Duran Kaya,** İmranlı Beğendik köyü (20)
[15] **Ali Kenanoğlu-İsmail Onarlı**, Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri, Hubyar Kültür Derneği, İstanbul 2003, s. 202-203
[16] **Kenanoğlu-Onarlı,** a.g.e., 203
[17] **Mehmet Aslan**(1932), Divriği/Sincan Yuva köyü
[18] Ömer Kılıç, Yıldızeli 1918, Derleme: Yıldızeli Yiğitler köyü, 24.11.1918
[19] Avşarcık
[20] **Muallim Halil Sami ÖZEN**, (Hazırlayan Kutlu Özen), Divriği Yağbasan Köyü Folkloru, Sivas 2003, s. 55
[21] Esra Karadağ, Rahime Karadağ Höyüklüyurt köyü 1933, derleme 1998
[22] İsmail Meral, Kangal Karanlık köyü
[23] Turan Kaya, İmranlı Beğendik köyü
[24] **İsmail Meral**, Kangal Karanlık köyü.
[25] **Halil Sami Özen,** Divriği Yağbasan Köyü Folkloru(Hazırlayan Kutlu Özen), Sivas 2003, s.55
[26] **İsmail Meral,** Kangal Karanlık köyü,
[27] İsmail Meral
[28] Yozyatağı, 8 Şubat 1986
[29] Ziniski
[30] Ziya Keskin, Doğançal köyü, İmranlı. 1986

[31]Divriği/Sincan Yozyatağı köyü, 8 Şubat 1986
[32]
[33] Mehmet Aslan, Yuva köyü 1932 doğumlu.
[34] Murat Akgül, Sivas Sinekli, 1971 doğumlu.
[35] İbrahim Hınıs(1328), Sivas İşhanı köyü.
[36] **Azmi Kaya,** 1954 ve **Ali Kösedağ,** 1932, derleme:Divriği/Yazıköy 04.02.1986)
[37] **Hasan Aygün**, Divriği Yalnızsöğüt köyü, 1939, derleme: 11.02.1986
[38] **İbrahim Hınıs**, Sivas merkez İşhanı 1328
[39] Ziya Keskin, Doğançal köyü, İmranlı. 1986
[40] İbrahim Hınıs, Sivas İşhanı köyü, 1328 doğumlu.
[41] Veyis Yılmaz'ın Hanımı, Divriği Ziniski köyü, derleme: 1 Ağustos 1982
[42] Baki Bıyık, Şarkışla Gazi köyü , derleme:1989
[43] Hatice Soysal, C.Ü.Eğitim Fak., 1997
[44] Hüseyin Şahin, Malatya ve köylerinde Hıdırellez, Türk Halk Kültüründen Derlemeler/1990, "**Hıdırellez Özel Sayısı**", s. 148-149
[45] Nedim Şahhüseyinoğlu**, Balıyan,** Ankara 1996, s.159-161
[46] Hüseyin Şahin, Malatya ve köylerinde Hıdırellez, Türk Halk Kültüründen Derlemeler/1990, "**Hıdırellez Özel Sayısı**", s. 148-149
[47] Ahmet Yaşar Ocak, **İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Ankara 1990, s. 159-160
[48] Esat Korkmaz, **Alevilik Bektaşilik Sözlüğü,** İstanbul 1993, s.168
[49] Esat Korkmaz, **Alevilik Bektaşilik Sözlüğü,** İstanbul 1993, s.167
[50] Irene Melikoff, **Uyur İdik Uyardılar**, İstanbul 1993, s. 124
[51] Irene Melikoff, **Uyur İdik Uyardılar,** İstanbul 1993, s. 126
[52] Irene Melikoff, **Uyur İdik Uyardılar,** İstanbul 1993, s. 62-63
[53] Esat Korkmaz, **Alevilik Bektaşilik Sözlüğü,** İstanbul 1993, s.168
[54] Esat Korkmaz, **Alevilik Bektaşilik Sözlüğü,** İstanbul 1993, s.167
[55] Nedim Şahhüseyinoğlu**, Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri**, Ankara 2000, s. 46-47
[56] Dr.Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, (3. baskı), Ankara 1999, s. 109
[57] Fatih Ağurtay, C.Ü.Kamu Yönetimi, Van-Direkli, Çaldıran Köyü.

Anadolu'da Alevi Dedeleri'ne Bağlı Ritüeller

Anadolu Aleviliğinde ritüellerin büyük bir yeri vardır. Abdal Musa cemi, Görgü cemi, Hızır orucuna bağlı törenler, tercüman kurbanı ve benzerleri eski Türk inancının devamından başka bir şey değildir. Bu törenlerde eski şamanlar gibi dedeler büyük rol oynarlar. Anadolu Aleviliği İslam inancı ile birlikte Şamanizm de etkin rol oynar.

Biz bu makalemizde Alevi dedelerine ait ritüeller üzerinde duracağız. Kaynak kişilerin verdiği bilgileri aktaracağız.

Bu konuyu bir alevi dedesinin kimliğinde anlatalım. Kaynak şahıs Cemal Dede, Seyit Ali (Kızıl Deli) Ocağına mensup bir dededir. Cemal Dede bu konuyu şöyle anlatmıştır:

Dedelerin Soyu

"Dede soyu l2 İmam neslinden Musayı Kazım'dan ayrılıyor. İbrahim Sani neslinden Seyyitler nesli, dedeler kolu ayrılmış. Musayı Kazım Hazretlerinden Hüseyin Atlaki'ye geldi, bundan sonra imametlik halifeliğe devroldu. [1]

Dede, mürşit, pir,talip

1.***Rehber:*** Rehber kapısı da Ehlibeyt kapısıdır. Eğer o ocaktan kimse yoksa, itikatlı temiz bir kişi rehber olarak görev yapar.

2.***Pir(***Dede): Hekimhan Darıyeri köyü, Ali Seyyit evladı Dedenin oturduğu post, **pir postu**

3.***Mürşit***(Dedenin piri, talibin mürşidi): Hekimhan Salıcık köyü(Cuma Dede)

4. ***Talip:*** Kangal'ın Mamaş köyü talip köyüdür.Pir, mürşide gider; talip pire gider. Köydeki dede köyünü görebilir. Talip, eğer köyünde dede varsa, dede talibini görmek zorundadır. Eğer köyde dede yoksa, talip köyü ise, dede çağrılır.Dede eğer görgüye çıkacaksa, dedesi(mürşit) tarafından görevlendirilir. Mürşit de kendi dedesine gider. Bu Çorum'un Alaca kazası Söğütözü köyündeki ***Dede Garkın Ocağı***'dır. Dede Garkın ocağının dedesi de Hünkar'da görülür.Koçak.Her dede ocağındaki evlat, dedelik yapamaz. Dedelik yapacak olan, dedesi tarafından imtihan edilir. Dedelik sıfatını alır. Koçak.Tercan'dan gelen dedenin müsahibi vardı. Dede, talibinden kız alıp vermez. Böyle yapanlar yadırganırdı. Divriği'deki Nurettin Dede'nin mürşidi Tuğut köyündeki Kalayıncı Dede, piri de Karagebanlı Halil Dede'dir. [2]

Dedelik-Taliplik:

Büyük kardeş, küçük kardeşe dede olur ve onu görür. Büyük kardeş taliplere mürşit olur. Büyük kardeş de **Dede Garkın Ocağı'**nda görülür. Dede Garkın evlatları da Hacı Bektaş Dergahı'ndaki postnişinlere görülürler. El ele, el Hakk'a böyle bağlanmış olur. (Cemal Koçak)

Cemal Dede, talibini görünce talibinin piri olur. Cemal Dede görülecekse kendisinden üstün olan bir büyüğüne görülür. Bu, Cemal Dede'nin piri, talibin mürşididir. Cemal Dede, dedesine göre taliptir. Cemal Dedenin dedesi de Dede Garkınlılar'ın talibidir. Dede Garkın ise Hacı Bektaş talibidir. ."[3] (Cemal Koçak)

2. Dede, Talip İlişkisi

Çamşıhı yöresinde dedeler taliplerine *Türk* derler. Çünkü kendilerinin peygamber soyundan Arap/Ehlibeyt kökenli olduklarına inanırlar. Derleme yaptığım diğer yörelerde, dedeler taliplerine *yoz/koyun sürüsü* derler. **Kendilerini Hz.Musa gibi çoban, taliplerini koyun sürüsü olarak görürler.**

3.Dede-Talip-Ocak İlişkisi

Dedelerin talipleri zamanla ve çeşitli nedenlerle başka yerlere göç ederler. Fakat ikararları aynı ocağa; yani aynı dedeye bağlıdır. Görgü yani tarikten geçecekleri zaman muhakkak kendi dedesini bulması lazımdır. Veya dedesi gidip onu bulması gerekir. (Kırmızı Dede)

Her köyün dedesi ve her dedenin talipleri bellidir. Mesela, Ziniski'de oturan bir dede, talipleri Erikli köyünde ise, cem için kalkıp o köye yani taliplerinin bulunduğu yere gider.(Kırmızı Dede)

Hiçbir dede diğer bir ocağa bağlı olan talibi kendisine bağlayamaz, benim talibim diyemez. Külliyen hatadır. Her talip kendi ikrarında kadim olması gerekir. (Kırmızı Dede)

4. Razılık Kağıdı

Eski yıllarda ulaşım zorluklarından dedeler, taliplerine her yıl gidemezdi. Ama görgüye girip günahlarından temizlenmesi, yıkanması için kusuru kabahatı varsa muhakkak sorguya çekilmesi gerektiğinden o ocağa mensup dede yoksa başka bir ocağa bağlı dede tarafından da **görülebilirdi**. Bunun için de talibin asıl dedesinden müsaade alması lazımdı. Mesela, talip dedesinin bulunduğu köye gelip: (Kırmızı Dede)

– Dede, bu yıl şu dede köyümüze geldi, kendi taliplerini görecek, ben de görgüye girmek istiyorum, razılığınıza geldim, derdi.

Dede de müsaade eder, eline yazılı bir kağıt verirdi. Vermese dahi sözle razılığını beyan ederdi. Hiçbir talip "Dedemden razılık aldım" diye yalan söyleyemezdi. (Kırmızı Dede)

5. Talibin Dürüstlüğü

Muhammet-Ali'nin yoluna giren talip hiçbir zaman yalan söyleyemez. Hırsızlık da etse, katil de olsa görgüye girdiği zaman dedesine:

– Ben şu suçun sahibiyim, diyecek.

Dede de ona göre düşünecek; suçunu affetmeye, cezasını vermeye gücü yetiyorsa görebilir. Yetmiyorsa o dede, o talibi 7 sene **düşkün** edebilir (Kırmızı Dede)

6.Düşkünlük

Düşkün olan talip ceme giremez, kendisinden bir şey alınmaz, kendisiyle kimse konuşmaz, malı davarı sürüye katılmaz… yani toplumdan tecrit edilir. (Kırmızı Dede)[4]

7. Rehber

Rah: yol, ber:önder, rahber: yol önderi/dede.

Mesela, Seyyit Baba ocağının taliplerinin bir rehberi, bir de piri vardır. Diyelim ki Kilisecik köyüne görgüye gidilecek. Aynı ocaktan, aynı aileden biri **rehber**, diğeri **pirdir**. Rehber, talibe nasihat eder, hazırlar; pire teslim eder. Pir de görgüyü yapar. Cemi idare eder. Pir bulunmadığı zaman rehber hem kendi görevini, hem de pirin(dede'nin) görevini yapar. Divriği köylerinde rehberlik görevini dedegan/dede soyundan gelen yapar.

Rah: yol, ber:önder, rahber: yol önderi/dede.

---

[1] Kırmızı Dede, Ziniski/Divriği, 11 Şubat 1999

[2] Cemal Koçak, Mamaş/Kangal, 27.03.1989

[3] Cemal Koçak, Mamaş/Kangal, 27.03.1989

[4] Kırmızı Dede, Ziniski/Divriği, 11 Şubat 1999

Alevi-Bektaşi Edebiyatında Emreler

Biz bu tebliğimizin birinci bölümünde Yunus Emre'nin de mensubu olduğu "Emreler" topluluğu üzerinde duracağız. İkinci bölümde Sivas'taki "Emre" köyü hakkında bilgi vereceğiz; üçüncü bölümde Sivas kaynaklı cönklerde geçen **Yunus, Aşık Yunus**, **Derviş Yunus, Yunus Emre** tapşırmalı ilahilerinden dört örnek vereceğiz.

1. **Yunus Emre'nin Mensup Olduğu Zümre/Emre-Emreler:**

Yunus Emre'yi ve emre mahlaslı tekke şairlerini daha iyi tanımamız için "emre" kelimesi üzerinde durmamız gerekmektedir.

Bugüne kadar Yunus Emre'nin şiirleri üzerinde önemli derlemeler yapıldığı halde, mensup olduğu zümre hakkında yeterince araştırma yapılmamıştır.

"Emre" sözcüğü ilk defa Fuat Köprülü'nün "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" adlı eserinde yer almış; daha sonraki yıllarda Abdülbaki Gülpınarlı, Faruk K.Timurtaş **emre** sözcüğüne açıklık getirmeye çalışmıştır.

Emre kelimesi hakkındaki ilk kaynak Hacı Bektaş Veli Vilayetnamesi'dir. Vilayetnamede **Tabduk** ile **Yunus**'un ünvanları "emre" olarak geçmektedir.

Abdülbaki Gölpınarlı, emre sözcüğü hakkında şu bilgileri vermektedir:

" Emre kelimesinin anlamı çeşitli yorumlara yol açmıştır. Bu kelimenin "imrenmek"ten geldiği kesindir. Bu kelime zaman zaman "imre, emre" olarak da kullanılmıştır. Bu yazılış şekilleri söylenişten doğan farktır. Bu kelime "dileyen, arzulayan, aşık" anlamlarında da kullanılmıştır. "İmre" Macarca'da aşık anlamına gelen bir sözdür. Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı "Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü"'nde "emre"ye aşık, müptela manası verilmiştir."[1]

Fuat Köprülü ise, emre konusundaki görüşlerini şöyle özetlemektedir:

"Emre kelimesi hakkındaki araştırmalar ne yazık ki kesin bir neticeye ulaşmamıştır. Hammer, bu kelimeyi "imre" tarzında okuyarak "aşık" manasına gelen aynı kelime ile birleştirmek istemiştir. Necip Asım ve Rıza Tevfik de bu fikirdedir.

Gazi Evrenos Bey'e verilen ve Diez tarafından yayımlanan fermanın giriş bölümünde emre kelimesi "kardeş" anlamında kullanılmıştır. Osmanlı dönemi yazarları bu kelimeyi "büyük birader/ağabey" anlamlarında da kullanmışlardır."[2]

Faruk K.Timurtaş, emre sözcüğü hakkındaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır:

"Emre kelimesi, Eski Türkçe devresindeki **amramak** kelimesinden gelmektedir. Amramak, **sevmek, aşık olmak** ; bundan türeyen **amrağ** ve **amrak** kelimeleri ise **aşık, seven, dost, sevgili** manalarına gelmektedir. **Aşık** manasına gelen **emre** kelimesinin XIII ve XV asırlarda bir topluluğu gösterdiği veya bir lakap olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim daha sonraları halk saz şairlerine **aşık** adı verilmiştir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde **Emre** adını taşıyan köyler bulunması, emre kelimesinin bir zamanlar çok kullanıldığını, bunun bir topluluk mensuplarını gösterdiğini veya bir lakap olduğunu ortaya koymaktadır."[3]

Ziya Gökalp ise, emre sözcüğünü **Oğuz** boylarından birinin ismi olarak kabul eder. "Yunus Emre'deki emre kelimesi Oğuz ilinin Emre(İmre) boyundan başka bir şey değildir."[4] İfadesini kullanır.

Emre sözcüğüyle anılan yalnızca Yunus'un Şeyhi **Tapduk Emre** değildir. Saruhan Bey'le oğlu İlyas Bey, **Ömer Emre** adlı azize vakıflar bağışlamıştır. Ömer Emre'nin zaviyesi de vardır.

Akşehir'de türbesi tamir edilen **Gevher Emre** adlı bir zat daha vardır. Türbenin tamir tarihi 1892/93 yıllarına aittir. İsmail Ümmi'nin de **İsmail Emre** olduğunu sanıyoruz. Belki de bu şair vesikalarda adı geçen ve Yunus'un oğlu olarak kayıtlı bulunan İsmail'dir. Yine XVIII. yüzyılda yazılmış bir ilahi mecmuasında adı geçen Vehhab Ümmi'nin de **Vehhab Emre** olduğunu, emre'nin aynı şekilde "ümmi" okunduğunu sanıyoruz. XVI. yüzyılda tertiplenen bir mecmuada "**Talbi Emre"** tapşırmalı bir şaire rastlamaktayız. Bu şairin Halvetiye Şeyhi Vehhab'ın halifesi "Talip Ümmi" olduğunu sanıyoruz.[5]

Bütün bunlar bize, "Emreler" diye bir topluluğun bulunduğunu göstermektedir. **Vefaiyye** mensupları nasıl **Baba İlyas'**ı pir tanımışlarsa ve yollarına "**Babaiyye**", kendilerine "**Babai/Babalılar**" denmişse, **Barak Baba** mensuplarına nasıl "**Barakıyyun/Baraklılar"** adı verilmişse, nasıl **Babalılar** ve **Baraklılar** denen bir zümre varsa, "**Emreler**" diye de bir zümre vardır.

Vefaiyye tarikatından meydana gelen Babalılardan da, Baba İlyas'tan pek az zaman sonra "**Baraklılar**" zümresi çıkıyor; derken **Emre** adını taşıyan bir topluluk görüyoruz. İhtimal daha adını satırlara vermemiş topluluklar da var. Bunlarla beraber **Ethemi, Cami, Kalenderi, Abdal, Haydari…**gibi tarikatlar da mevcut. Hepsinin de giyim, kuşam benzerliği bir yana, inançları aynı. Nihayet XV. yüzyılda "**Bektaşilik**" adap ve erkanıyla kurulunca artık bu zümreler, yavaş yavaş siliniyor. Artıkları, XVII. yüzyıla kadar yürümekle beraber, bağımsız varlıkları yok gibi. Bektaşilik hepsini temsil ediyor.

Burada şunu da söyleyelim: XIII-XIV. Yüzyıldan sonra Emre adını taşıyanların artık bu toplulukla ilgisi yoktur. Mesela **Vehhab Emre**'yle, **Talibi Emre**, **Halveti** tarikatına mensuptur. Bunlar, Emre lakabını, ancak **Yunus'**un şöhreti yüzünden, ona bağlılıklarından almışlardır.[6]

- **Emre adını taşıyan yerleşim yerleri:**

Emre kelimesi yalnızca bir şairin, bir tarikatın adı olarak kalmamış, yerleşim yerlerine de "Emre" kelimesinden türeyen adlar verilmiştir. **Emrem Sultan**(Ankara), **Emre**(Bursa) **İmreli**(Çorum), **Emreler**(Eskişehir), **Emrecik**(Erzurum), **Emrekü me**(Erzurum), **İmre**(Gümüşhane), **Emreler**(Kastamonu), **Emre Sultan(**Manisa), **Emre Hacılı**(Kula), **Emre**(Sivas)[7]

- **Sivas'taki Emre köyü:**

Emre köyü, Sivas-Hafik karayolu üzerinde olup, Hafik ilçesine 15 km. uzaklıktadır. Sivas-Hafik karayolunun 22 km'sinden itibaren başlayan 3 km'lik tali bir yol, Emre köyü ile bağlantıyı sağlar.

Köydeki adak yerleri Yunus Emre ile Hızır –İlyas inancından kaynaklanmaktadır. Menkıbeye göre Şeyh'ine kırk yıl hizmet eden Yunus Emre , bir türlü erişemediğini/evliyalık mertebesine ulaşamadığını görünce Hızır'ı aramak için tekkeden kaçar. Dağlara, ovalara düşer. Yunus, şimdiki Emre köyüne kadar gelir. Çok yorulduğu için bir evde dinlenir. Sırtını yasladığı zamanla kutsallık kazanır, "Yeşil Direk/Mıhlı Direk" adını alır. Birkaç gün Emre köyünde kalan Yunus Emre, köyün kıyısından geçmekte olan Bunaz deresini takip eder. Dere boyunca ilerlemeye başlar. Dere yatağında bir kişi daha ilerlemektedir. Bu Hızır'dan başkası değildir. Hızırın adım attığı yerler dere yatağındaki taşlar üzerinde çukurluklar meydana getirir. Köylüler bu çukurlara "Hızır'ın izi" demektedirler. Yunus ile Hızır, suyu kaynağında birleşirler. Burası "Göz Dede" ziyaretidir. Hızır ile Yunus bir müddet gözenin başında sohbet ederler. Yunus, Hızır'ın sözüne uyarak tekrar Şeyh'ine döner.[8]

Emre köyünde "**Gök Dede"** denilen bir adak yeri bulunmaktadır. Köylüler, Gök Dede türbesinin **Yunus Emre'**ye ait olduğunu ileri sürmektedirler. Kurak yıllarda bu türbeye yağmur duası için gidilmektedir. Törenlere civar köyler de katılır.[9]

- **Sivas ve Tokat kaynaklı cönklerde geçen şiirler:**

Sivas kaynaklı cönklerde (40 cönk) **Yunus Emre'**ye ait şiir örneklerine ancak iki cönkte rastlayabildik.[10] Çoğunlukla Alevi-Bektaşi kaynaklı diğer cönklerde daha çok Şah İsmail Hatayi, Pir

Sultan Abdal, Kul Himmet, Noksani, Budala, Derviş Ali, Dedemoğlu, Hasreti, Kemter, Sefil Ali, Teslim Abdal, Virani gibi Alevi-Bektaşi halk ozanlarının şiirleri yer almaktadır.

Sivas kaynaklı her iki cönkte Yunus'a ait 13 ilahi bulunmaktadır. Bunlardan 4 ilahi **Aşık Yunus,** 5 ilahi **Yunus**, 3 ilahi **Derviş Yunus** ve bir ilahi de **Yunus Emre** tapşırmalıdır. Biz bu tebliğimizde tapşırmaları esas alarak dört örnek verdik.

İlahi

Acep şu benim canım

Azad ola mı yarab

Yoksa yeri tamuda

Kalıp yana mı Yarab

Yarab şu benim halim

Yer altındadır Ahmed'im

Varıp yatacağım yerim

Akrep dola mı Yarab

Can hulkuma geldikte

Azrail'i gördükte

Ya canımı aldıkta

Asan ola mı Yarab

Allah'a olacak gazi

Ola mı bizden razı

Mahşerde görüp Muhammed bizi

Şefia ola mı Yarab

Yunus kabire vardıkta
Münkir Nekir geldikte

Bizden sual sordukta

Dilim tutula mı Yarab

İlahi

Canım kurban olsun senin yoluna

Adı güzel, kendi güzel Muhammed

Şefat eyle bu kemter kuluna

Adı güzel, kendi güzel Muhammed

Mü'min olanın çoktur cefası

Ahırette vardır onun zevki sefası

On sekiz bin alemin Mustafa'sı

Adı güzel, kendi güzel Muhammed

Aşık Yunus neyler cihanı sensiz

Sana inanmayan gider imansız

Hak Peygambersin şeksiz gümansız

Adı güzel, kendi güzel Muhammed

İlahi

Gelin be kardeşler biz de varalım

Düğünü var Muhammed'in cennete

Ol Habib'in didarını görelim

Düğünü var Muhammed'in cennete

Düğüne varana hülle biçerler

Başına misk ü amber saçarlar

Ab-ı Kevser şarabından içerler

Düğünü var Muhammed'in cennete

Ayağına giyer gümüş nalını

Gezer cennette salını salını

Biri **Meryem,** biri **İsa** kelimi
Düğünü var Muhammed'in cennete

Sekizdir açılır cennet kapısı

Sana gelir mü'minlerin hepisi

Salavattır müminlerin saçısı

Düğünü var Muhammed'in cennete

Yunus Emre'm eydür hublar içinde
Misk ü amber kokar insan içinde

Cennet-i ala'da Firdevs içinde

Düğünü var Muhammed'in cennete

İlahi

Günaha gark oldu başım

Medet ey sultanım Allah

Sana malumdur her işim

Medet ey sultanım Allah

Şeytan işine bandırma

Tamu oduna yandırma

Yönüm kıbleden döndürme

Medet ey sultanım Allah

Mizan terazi kurunca

Hak Hazreti'ne varınca

Her millet saf saf durunca

Medet ey sultanım Allah

Derviş Yunus söyler ayan
Sıdk ile Allah diyen

Mahrum kalmaz Allah diyen

Medet ey sultanım Allah

---

[1] Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre ve Tasavvuf, İstanbul 1961
[2] Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar(**2. Basım) Ankara 1966 , s.220
[3] Faruk K.Timurtaş, **Yunus Emre Divanı,** İstanbul 1972, s.30
[4] Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları,** İstanbul 1970, s. 143
[5] Gölpınarlı, a.g.e.,s.88
[6] Gölpınarlı, a.g.e., s. 86-89
[7] Gölpınarlı, a.g.e., s,89
[8] Kutlu Özen, *Hafik Emre Köyündeki Yunus Emre Düşeği,* **Türk Kültürü Araştırmaları 1991/1(Yunus Emre Özel Sayısı),** Ankara 1991, s.54

[9] Kutlu Özen, **Sivas Efsaneleri, Sivas 2001** s.134
[10] Solmaz Bakay, **Sivas ve Hafik Kaynaklı Cönkler Üzerinde Bir Tetkik,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2000. Sözü edilen çalışmada Yrd.Doç.Dr.Doğan Kaya'nın özel kitaplığında bulunan 16, 17, 18, 19 nolu cönkler incelenmiştir. **17** nolu cönk 1354(1937) tarihlidir. Bu cönkte Yunus Emre ile birlikte Aşık Ömer, Eşrefoğlu Rumi, Zaifi, Tevruzi, Suzi, Şemsi, Fazli, Hafızi, Muhibba, Muhiddin, Nakşi ve Nesimi''in şiirlerine yer verilmiştir. Tür olarak ilahiler fazla olup genelde aruz vezni kullanılmıştır. **18** nolu cönk 89 sayfa olup yazıldığı tarih belli değildir. Bu cönkte de Yunus Emre ile birlikte Aşık Ömer, Gevheri, Hüseyin, Kuddusi, Ali, Mehmet, Deruni, Sururi, Halis ve Katibi'nin şiirlerine yer verilmiştir.

Askere Uğurlama

Askerlik görevi halkın gözünde önemli ve kutsal bir görevdir. "Asker ocağı, peygamber ocağı"dır.

Çevrede askere gitmeyenlere cahal/cahil gözüyle bakılır. "Hala anasının goyduğu adınan geziyo" denir. Bunlara çoğu kez kız vermezler. Adları hep "süt kuzusu" dur. Şu veya bu sebeplerden askerlik yapamamış, askerlikten ihraç edilmiş olanlar bekar kalır. Ömürlerinin sonuna kadar evlenmeyenlere çok rastlanır. Dünür gidilen kızlardan şöyle karşılık alınır: "Onu devlet gabul etmemiş de ben mi edecem?…"

Gerçekten de askerlik görevi Anadolu genci için bir ufuktur. Çoğunlukla köyünden dışarı çıkmamış olan delikanlıya, memleket-yurt görme, gurbete alışma, değişik insanlarla tanışma ve kaynaşma, kısaca hayatı daha iyi tanıma ve kavrama şansı verir. [1]
Bu gençlere halkın rağbeti de fazla olur. Davetler, ikramlar, iltifatlar birbirini kovalar. Bu davet ve iltifatlar yolculuk gününe kadar sürüp gider. Bu arada özene bezene çantalar hazırlanır.

Ayrılık günü davul ve zurna köy meydanında erkenden çalmağa başlar. Zurnadan oylum oylum hasret türküleri akar. Yolcular köyün içine el öpmeğe, vedalaşmaya çıkarlar. Köy meydanı insanla tıklım tıklım dolar. Analar mutludur artık. Oğlu yetişip de askere giden bir kadın gerçekten ana olmuştur şimdi. Ona sarılıp öperken, hayır duasını ve son öğüdünü unutmaz :"Hadi oğlum, güle güle git. Gözün arkanda kalmasın. Ak sütüm helal sana!…"

Davul, Köroğlu'ndan parçalar vurarak köyden uzaklaşırken, erkekler arkalarından yürür. Süslenmiş, boyalanmış, kınalanmış kurban kesilecek koç ilerden gider. Kalabalık köyden giderken, gidenlerin ardından helki helki sular dökülür. Damların üstünde ıslak mendiller sallanır. Arkasından özlem dolu türküler söylenir:

Asker bayrağını kuma dikmişler,
Küçücük yarimi asker etmişler
Almışlar, gitmişler; bilmem nitmişler

Gülü güle hasret benden yar sana.
Bizim bayrağımız kanlı yazılı
Üzerinde ay yıldızı dizili
Askere gidenler körpe kuzulu
Gülü güle hasret benden yar sana.
Kapıda bağlıdır kınalı koçum
İzine gelirsen yar senin için
Sinemde saklıdır, verdiğin saçın
Gülü güle hasret benden yar sana.
Yaptıralım kahveleri, hanları
Kaldıralım kasavetli gamları
Dolanır da yar sılaya gelirse,
Kestiririm çifte kurbanları.
Diktir bayrağımı şanlı burçlara
Fırsat verme ah o zalim düşmana
Bu hasretlik şerefli bir taç bana
Gülü güle hasret benden yar sana.
Bu türküler böylece uzar gider. Bazen da dilekler, adaklar sıralanır dönüşlerine dek.

Uğurlayanlar köyün dönemecine doğru ilerlerken damların üzeri daha kalabalıklaşır. Nişanlı kızlar, genç gelinler de çıkarlar.

Yolun münasip bir yerinde kurban kesilir. Arkasından köyün imamı bir güzel dua eder. Amin!…dedikten sonra yanaklar öpülüp koklanır. Selavat getirilip yola vurulur…..[2]
Köyün görünmez yerinde asker adaylarını beyaz sırt torbalarıyla yakınları bekler (1981'li yıllar), onlarla da orada vedalaşılır, içerisinde çörek, börek türü yiyecekler ve çamaşırları bulunan sırt torbaların omuzlarına asan adaylar; iyice tenha sayılan bir yerde durup kağıt paralar bir yere, bozuk paralar ayrı bir yere yerleştirirler. Asker babaları uğurlama töreninden sonra evlerine oturup konuk beklerler. Tüm köylüler bu evlere uğrayıp "Sağlıkla varsın, gelsin" derler. Bu yörelerde asker dönüşü tören yapılmaz; sadece askerden dönenlere "Hoş geldin, geçmiş olsun" denir.[3]
Asker kınası: İlbeyli yöresinde "asker kınası yakmak" her annenin hayalinde yatan önemli bir olaydır. Bu yüzden başta delikanlının annesi, kız kardeşleri, erkek kardeşleri olmak üzere, diğer yakın akrabaları bu mutlu olayı kutlamak için ellerine kına yakarlar. Tıpkı düğün gibi bu olay da bir murattır.[4]

---

[1] Kadir Pürlü, Sivas'ta İlbeyli Türkmenleri (2.Cilt), Sivas 2002, s. 716
[2] Emin Kuzucular, Şarkışla'nın Ağcakışla Bucağında Askere Hazırlama ve Uğurlama, **Sivas Folkloru**, Sayı: 20, Eylül 1974, s. 18

[3] Ali Rıza Balaman, Gelenekler, Töre ve Törenler, İzmir 1981, s.105
[4] Kadir Pürlü, **Sivas'ta İlbeyli Türkmenleri** (2.Cilt), Sivas 2002, s. 716

Anadolu Aleviliğinde ELMA Kültürü

1. Tercüman elması: Eğer ki görgü görüldüğü zaman herhangi bir nedenle kurbana zaman yok ise, bir elma tercüman diye 12'ye bölünüp tercüman olarak o tarikatta tercüman kabul edilir. Ve o muameleyi (kurban muamelesi) görür. Bu, müsahip kavlinde de uygulanır. Müsahibin kurban kesmeye gücü yetmiyorsa gene bir elma tercüman olarak 12'ye bölünür ve tercüman olarak cemaata dağıtılır. Koçak, 28.3.l989

2. Miraç'ta verilen elma: Hz.Peygamber Mirac'a gitti. **Süt, elma, bal** geldi. Kudrette bir hon(el) süt, elma ve bal aldı. Elma'yı dörde böldü….Tayyar Dede

3. Miraç'ta verilen elma/ Kırklar cemi: Hz. Muhammet, Mirac'a çıkınca kendisine cennetten elma, bal ve süt geldi. Peygamber balı ve sütü yiyip içti ; fakat elmayı ikiye böldü. Yarısını cebine koydu; Hz.Ali için sakladı. Elmanın diğer yarısını tabakta bıraktı. Kırkların cemine gelince Hz.Ali'ye lokma sunmak istedi. Cebindeki yarım elmayı Hz.Ali'ye lokma olarak verdi. Hz.Ali de elmanın diğer yarısını (tabakta bırakılanı) nişan gösterdi.
Kırklar ceminde bırakılan yarım elma ile Hz. Peygamber'in getirdiği yarım elma bu suretle bütünleşti. Elma bu yüzden kutsaldır. Cennetten gelmiştir, Hz. Muhammet ile Hz. Ali'nin eli değmiştir (Kazım Yılmaz/Yıldızeli., Üreğil köyü, 48 yaşında 1 Mart 1989)

4. Cennet'ten gelen elma: Elma ilk defa cennetten Hz.Peygambere lokma olarak geldi. Eline değdi. Bu yüzden kutsal

5. Sakiye verilen elma: Tevhit bitince **Selman dolanır.** Sofu canların terini siler. Daha sonra bir elma getirilir; dedeye niyaz edilerek verilir. Dede, elmayı dualar, sakiye verir. Saki elmayı dilimlere ayırır ayırır; bir dilimini dedeye diğer dilimleri halkacıkta bulunan sofulara dağıtır.

6. Lokma olarak dağıtılan elma: Elma, kısır cemde diğer lokma çeşitlerinin yanısıra lokma olarak dağıtılır. Car çalındıktan sonra temiz bir bez serilir. Üzerine bir sofra tahtası konur. Ve lokma sini ile gelir. Siniyi getiren dara durur. Mürşitten duasını alır ve sofranın üzerine bırakır. **Saki** hepsinden birer parça alır.Lokmalardan birer örnek tabağa kor. Niyaz ederek dedeye sunar. Dede bu lokmalara da dua eder. İlk lokmayı kendisi yer. Tabağı tekrar sakiye verir. Saki, sağdan başlamak suretiyle halkada oturanlara ve diğerlerine gelen lokmaların hepsini dağıtır. Kazım Yılmaz.

7. Bayrağın üzerine takılan elma: Elma düğünlerde bayrağın üzerine takılır. Düğün tutulduğu(başladığı) zaman düğün evinin bacasına(dam) bayrak dikilir. Kapının sağ tarafına. Üç çatallı bir ağacın ucuna üç elma takılır. Bunlar Allah, Muhammet, Ali'yi temsil eder. Elmaların alt tarafında Türk bayrağı vardır. Bu bayrak evin çatısına, en yüksek yerine asılır. Düğün bitmeye yakın, gelin attan inip içeri girdikten sonra orada bulunan gençler silahla veya taşla bu elmaları düşürmeye çalışırlar. Elmayı düşüren damattan bahşiş alır. Kazım Yılmaz

8.Gelinin başına atılan elma: Gelin geleceği sırada damat ve sağdıç dama çıkar. Gelin at üstünde kapının önüne getirilir. Damat elindeki elmayı gelinin başına atar. Dokundurursa

alkışlanır. Gelinin başında duvak tası bulunduğu için atılan elma geline zarar vermez. Kazım Yılmaz.

9. Davet elması:

Düğüne davet sırasında önemli kişiler elma ile davet edilir.

10. Sevgiliye gönderilen elma: Aşıklar sevgililerine elma ile mesaj gönderirler. Delikanlı elmayı dişler, arasına karanfil kor, sevgilisine nişan gönderir.

11. Hastaya gönderilen elma: Hastayı ziyaret ederken hediye olarak gönderilir.

12. **Mektep niyetine gönderilen elma**: Mektup niyetine gönderilir. Felanca size selam etti, bu elmayı gönderdi.

13. **Okuntu elması:** Bayraktar ve düğün kahyası elma ile okunur. (Karanlık köyü)

14. Tercüman elması: Görgü sırasında dede oturur. Gözcü olan bir elma getirir. Tercüman elması diye onu diler. Dede dua eder. "Ali'ye tercüman gelen elmalar" adlı nefesi okur. Daha sonra gözcü, dedenin elini öper. Elmayı alır, halkada oturan sofu canlara birer dilim verir. İlkin dedeye, sonra diğerlerine verir. Elmayı alanlar "Ali'ye tercüman gelen elmalar" diyerek yerler. **(**İsmail Meral):

15. **Koç elması:** Koçun boynuzlarına elma elma takarlar. İki elma. Başını al, yeşil, kırmızı renkli boya ile boyarlar. (Hubyar Alevileri)

16. Cennet meyvesi elma:

Cennetin mayası(meyvesi?) elma

Pir'im kusura kalma. (Divriği)

Elmayı ilkin koklarsın, hemen yemezsin. Tercüman kurbanı kesmeye adamın gücü yetmemiş, onun yerine elma niyaz etmiş. 12'ye bölüp kurban etmiş.

17. Taziye vermede elma: Taziye sırasında taziye evine elma gider. Halil İbrahim Peygambere Cennet'ten süt, elma ve hurma geldi.(Divriği, Armutak köyü, 3.l0.l987)

18. Hizmet sahiplerine elma: Halkada cemaate dağıtılır. Dört başı tamam olana (müsahipli) ve görgülü olana. Düşkün olana verilmez. Hizmet sahabının hizmetini kabul etsin…Kapıcı, gözcü, zakir, dede, delilci, sakkacı, farraş. Halkada oturanlar ve bir de kurban sahibine verilir.(Ali Kurt)

19. Kurban niyetine elma: Eğer bir talip koç kesecek kadar zengin değilse(çünkü göğden inen koç idi), kurban kesmek zorunda ise keçinin iki boynuzuna iki elma saplanır. Tekbir alındıktan sonra kesmeye götürülürken elmayı boynuzlardan alırlar ve onu 12 dilime bölerler. Dededen başlamak üzere orada bulunan hizmet sahiplerine birer dilim dağıtırlar. Elma burada koçu temsil eder. İlkin koç kurban edilmiş olur, sonra da keçi kurban edilmiş olur.(Mehmet Aslan)

20. Bayrak kaldırmada elma: Düğünün birinci günü davul vurulmadan önce, sabahleyin köyün gençleri uzunca bir sırığa bayrağı bağlarlar. Bu iş için iki uzun sırığı bir boy birbirine bağlarlar. Elmayı sırığın ucuna yerleştirirler. Damadın evinin önünde toplanırlar. Selavat getirirler. Davul-zurna ile bayrağı kapının üzerine dikerler. Sırığın başındaki elmayı ateş edip, taş atıp düşüren düğün sahibinden bahşiş alır. Elmayı düşüren delikanlı başı olur. Bu genç, gelin alayında bayrak taşıma şerefini elde eder. Elmayı düşüren kendisi yer veya saklayıp damada verir bahşiş alır.

21. **Hz.İsmail'e /İbrahim'e inen elma**: Hz.İsmail'e kurban olarak koç iniyor, üç da elma iniyor. **(**Hıdır Çağlayan, Kuluncak, 85 yaşında):

22. Dost elması/ Tek elma: Dostum beni ansın da bir elma ile ansın. Sevdiğin kimseye dişleyip gönderirsin. O benim, ben de onun artığını yiyebilirim.

23. Halk şiirinde elma:

İptida ismine yekta dediler

Ali ile Muhammed'in şanına

Çar anasır noktasını kodular.

Evvel ismi yekta idi, Çar oldu

Hadisi "lahmeke lami yar" oldu.

Hazreti Fatıma anda sır oldu

İkisi bir **nurdan elma** idiler. (Sadık Baba)

24.Cennetten gelen elma

Kudretinden bir hun geldi,

Südü, elma, baldan aldı

Muhammet destini sundu

Nuş etti azematullah'ı

Not: O zaman Hz.Fatıma, baba beline düştü.

25. Hastaya götürülen elma: Bir elmam yok ki hastanın yanına gideyim.

26. Yalın elma:

Cebrail mi oldun gökten inersin

Evliya cemine gel yalın elma.

Bütün meyvelerin hepsinden elma kutsaldır.

27. Tercüman elması: Görgüye girenin kurban kesmeye gücü yetmiyorsa, bir elmayı tercüman diye 12 ye bölüp tercüman olarak dağıtırlar. Elma, o tarikatta tercüman kabul edilir ve o muameleyi görür. Aynı şey, müsahiplerde de uygulanır. Müsahibin kurban kesmeye gücü yetmiyorsa, elma tercüman olur(Cemal Koçak).

28. Bayrak kaldırmada elma: Düğünün birinci günü davul vurulmadan önce, sabahleyin köyün gençleri uzunca bir sırığa bayrağı bağlarlar. Bu iş için iki uzun sırığı bir boy birbirine bağlarlar. Elmayı sırığın ucuna yerleştirirler. Damadın evinin önünde toplanırlar. Selavat getirirler. Davul-

zurna ile bayrağı kapının üzerine dikerler. Sırığın başındaki elmayı ateş edip, taş atıp düşüren düğün sahibinden bahşiş alır. Elmayı düşüren delikanlı başı olur. Bu genç, gelin alayında bayrak taşıma şerefini elde eder. Elmayı düşüren kendisi yer veya saklayıp damada verir bahşiş alır.
29. **Tevhit elması:** Kırklar ceminde Cebrail, cennetten bir nişane olarak elma getirdi. Bunu kırk parçaya bölüp dağıttılar. Tevhitten önce hizmetler başlarken elma 12'ye bölünüp dağıtılır.(Ali Kurt)
30. Dedenin izin vermesi: **Nakip** elmayı böldü. İzin verilmeden bu elma yenmez. İzin istenir:
-Yeriyenin demi yeriye…Bi izni Halife, destur-u Şah(Şah'ın müsadesi ile)

Anda dört melek zuhura geldi

Hakk'ın emri ile nurdan halk oldu

Ezrail, İsrafil'e bir elma sundu

Onu böleştiler beşler, yediler…(Sadık Baba/Cafer Bakır derleme)

31. Uğur elması: Bu elmayı damadın bir yakını eliyle ikiye böler, yarısını damada, yarısını geline yedirir.
32. Gelin elması: Düğün yapılıyor. İki gün oğlan tarafında davul çalınır. Gün toplu şekilde oğlanın anası, babası, yakınları ve komşuları toplu şekilde gelinin evine giderler. Gidilince şöyle gidilir:
Gençlerden biri heybeyi omuzuna alır. Rakı, çerez…konur. Koç kınalanır, süslenir. Koçun göğsüne elma asılır. O elma uğur olur. Gelen gelin eve uğur getirsin. Kız tarafı da oğlan evine karşılık verir. Kız ve erkek evlerinin düğün kahyaları karşı karşıya gelince kadeh kaldırırlar.

33. Murat elması: Gelin kız, ata bindirilir. Gelin olacağı evin kapısına gelince at üstünde bekler. Bu sırada damat ve müsahibi ve birkaç yakın arkadaşı dama/bacaya çıkarlar. Damadın arkadaşları davetlilerin üzerine üzüm, şeker, leblebi, bozuk para saçarlar…Damadın eline önceden hazırlanmış ve 6-7 dilime ayrılmış bir elma verilir. Yarıkların arasına kağıt para, puşu sıkıştırılır. Bu, murat elmasıdır. Müsahip bu elmayı gelinin başı üzerinde üç defa dolandırır, indirip kaldırır. Daha sonra elmayı damada verir. Damadın ağzı mendille kapalıdır. Damat da elmayı gelinin başı üzerinde üç defa dolandırır. Üçüncüde gelinin tepeliğine atar. Orada bulunanlar elmayı, parayı ve şalları havada kapmaya çalışırlar. Damat, elmayı gelinin tam tepesine isabet ettirirse çok alkışlanır. Elmayı havada yakalayanlar, damattan bahşiş alarak elmayı geri verirler. Damada yedirirler.
Elma:
Ağalar, beyler,paşalar

Diz üstüne kor elmayı

Kıymetini bilmeyenler

Isırarak yer elmayı

……

İptida ismine yekta dediler

Ali ile Muhammed'in şanına

Çar anasır noktasına kodular

Anda dört melek zuhura geldi

Hakk'ın emri ile nurdan halk oldu

Azrail, İsrafil'e birelma sundu

Onu böleştiler beşler, yediler

Evvel ismi yekta idi Çar oldu

Hadisi "lahmeke lami" yar oldu

Hazreti Fatıma Ana anda sır oldu

İkisi bir nurdan elma idiler (Sadık Baba)

……

Kudretinden bir hun geldi

Südü elma baldan aldı

Muhammet destini sundu

Nuş etti azematullah'ı (Miraçlama/Hatayi)

Elma senin adın miski amber

İsmin Fatıma, kabuğun Kamber

Medet senden bulduk Halil Peygamber.

Bir elmam yok ki hastanın yanına gideyim.

Cebrail mi oldun gökten inersin

Evliya cemine gel yalın elma

Bütün meyvelerin hepsinden elma kutsaldır.

Baba Dostu /Ustam İbrahim Aslanoğlu

Benim yazı hayatımdaki en büyük ustam baba dostu, öğretmen İbrahim Aslanoğlu'dur. Sivas folkloruna onun sayesinde katıldım. Sivas folklorunu onun sayesinde sevdim. Türk folkloru ile tanışıklığım onun sayesinde oldu.

İbrahim Bey, babamın yakın arkadaşıydı, her ikisi de Divriği merkezindeki Cumhuriyet İlkokulunda öğretmenlik yapıyorlardı.her ikisi de basın hayatına erken yaşlarda başlamışlardı. Babam Halil Sami Özen ilk derlemesini 1927-1931 yılları arasında Divriği-Yağbasan köyünde yapmıştı.[1]
Ustam İbrahim Aslanoğlu 1960-1991 arasındaki çalışmalara damgasını vuran bir şahsiyettir.

İbrahim Aslanoğlu, 1920 yılında Tokat'ta doğmuştur. İlk ve ortaokulu Tokat'ta okuyan Aslanoğlu, 1944 yılında Sivas İlköğretmen Okulundan mezun olmuştur. İlk görev yeri Siirt'tir. Askerlikten sonra 1947 yılında Divriği Cumhuriyet İlkokulu'nda öğretmenlik görevine yeniden başlamıştır. 1963'te Sivas Merkez Çiçekli İlkokulu, 1965'te Gazi Osman Paşa İlkokulu'nda görevine devam etmiştir. 1976 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrılmış; 1977 yılında İstanbul'a yerleşmiştir. 1982 yılında Türk Folklor Araştırmaları Kurumu'nun onursal üyesi olan İbrahim Aslanoğlu, 1981 yılında "*İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü"* ve yine aynı yıl, "*Türk Folklor Araştırmaları Kurumu Ödülü"* nü almıştır. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Senatosu 21 Şubat 1995'te İbrahim Aslanoğlu'na ***"Fahri Doktorluk"*** payesi vermiştir.[2]
İbrahim Aslanoğlu'nun yazı hayatı, 1942 yılında Ankara'da yayınlanan Millet Dergisi'ndeki ilk yazısıyla başlamış, onun ardından Vehbi Cem Aşkun'un 1944 yılında çıkarmaya başladığı Yayla Dergisi ile devam etmiştir. **İbrahim Aslanoğlu**'nun Divriği'den Sivas merkezine gelmesiyle Sivas folkloru yeni bir ustaya kavuşmuş oldu. İbrahim Aslanoğlu, 30 Ekim 1964'te "2.*Sivas Halk Şairleri Bayramı"*nı gerçekleştirdi. Tümgeneral Fuat Doğu ve İbrahim Aslanoğlu'nun gayretleri ile gerçekleşen bu bayrama ***Aşık Veysel(Şatıroğlu), İzzeti(Ali İzzet Özkan), Derdiment(Fatma Oflaz), Feryadi(Mustafa Feryadi Çağıran), Seyit(Seyit Türk), Dertli Haydar(Haydar Tozkoparan), Ali(Ali Akış), Cehdi(Veysel Cehdi Kut), Ali(Ali Tozkoparan) ve Hamid(Hamit Şeker***) katıldı. Bu bayram bize ***Aşık Feryadi'***yi***, Derdiment'***i ***ve Veysel Cehdi Kut'***u kazandırdı. [3]
Aslanoğlu'nun çalışması bunlarla da bitmedi. 1973 yılında Sivas'ta aylık "***Sivas Folkloru*****"** dergisini çıkarmaya başladı. Dergi, 1979 yılına kadar aralıksız sürdü. Sivas'ın folklorik değerlerine yer veren bu dergi 78 sayı çıktı. Bu dergi bir okul gibi çalıştı. ***Müjgan Üçer, Doğan Kaya, Yavuz Bülent Bakiler, Musa Demirci, Haluk Çağdaş, Faruk Aburşu, Mustafa Birinci, Kutlu Özen, Mehmet Güner Demiray, Emin Kuzucular, İsmail Hakkı Acar, Hüseyin Candan,***

İlyas Eğe….gibi folklorcular bu okuldan yetişti. İbrahim Aslanoğlu bununla da yetinmedi, 1 Ağustos 1979 tarihinden itibaren, Sivas Folkloru'nun devamı olan "***Türk Folkloru"***nu çıkardı. 1 Ağustos1979 tarihinden itibaren yayımlanmağa başlanan bu dergi, Şubat 1999'da 95. Sayısına ulaştı.[4]

İbrahim Aslanoğlu'nun, 1973-1999 tarihleri arasında çıkarmış olduğu bu dergiler, Türk folklor araştırmalarının en sürekli dergilerinden biri olmuştur. İbrahim Aslanoğlu, bununla da yetinmedi*,* ***Divriği Şairleri(1962), Aşık Veysel(1964-1967), Seyit Türk(1967), Sivas Halk Şairleri Bayramı(1965), Külhaşzade Rahmi(1967), Kul Himmet Üstadım(1976), Yalınkat/Sefil Selimi(1978), Pir Sultan Abdallar(1984), Aşık Veli(1984), Söz Mülkünün Sultanları(1985), Şah İsmail Hatayi ve Anadolu Hatayileri(1985***)… gibi eserlere de imza attı.[5]

İbrahim Aslanoğlu'nun en önemli hizmetlerinden birisi de 30 Ekim 1964 yılında yapılan **11.Sivas Halk Şairleri Bayramı'dır**. Bu bayram o tarihlerde Garnizon Komutanı olan Fuat Doğu Paşanın himayesinde yapılmıştır. Bayrama Aşık Veysel(Şatıroğlu), Ali İzzet(Özkan),Derdiment(Fatma Oflaz), Feryadi(Mustafa Çağıran), Seyit Türk, Dertli Haydar(Haydar Tozkoparan), Ali Akış, Veysel Cehdi Kut, Ali Tozkoparan ve Hamit Şeker Katılmışlardır.

İbrahim İbrahim Aslanoğlu'nun Şekillendirdiği "Dördüncü dönem," Sivas yöresindeki folklor araştırmalarının en verimli dönemi olmuştur.

Bugün 1960 sonrası ne kadar eser varsa İbrahim Aslanoğlu'nun yetiştirmiş olduğu kadroyla meydana gelmiştir. Sivas folkloru bugün de 1980'li kuşaklara ve 2009' lu kadrolara önderlik etmektedir.

Babam Halil Sami Özen'i, Ustam İbrahim Aslanoğlu'nu ve bugün aramızda olmayan araştırmacıları rahmetle ve şükranla anarım.Onlar Sivas folklorunun öncüleriydi…..

---

[1] Kutlu Özen, Muallim Halil Sami Özen, **Divriği Yağbasan Köyü Folkloru(1927-1931),** Sivas 2003

[2] Müjgan Üçer, *Hocamız Dr.İbrahim Aslanoğlu'nun Ardından,***Erciyes,** Sayı:226, Ekim 1996, s.17; Kutlu Özen, *İbrahim Aslanoğlu,***Sivas(Kültür-Sanat),** Sayı:2, Kasım 1987, s.26-28

[3] Kutlu Özen*, 2. Sivas Halk Şairleri Bayramı*, **Sivas Milli Eğitim Müdürlüğü Eğitim Bülteni,** Sayı:3, 24 Kasım I983, s.21-24.

[4] ; Müjgan Üçer, *Hocamız Dr.İbrahim Aslanoğlu'nun Ardından,***Erciyes,** Sayı:226, Ekim 1996, s.17; Kutlu Özen, *İbrahim Aslanoğlu,***Sivas(Kültür-Sanat),** Sayı:2, Kasım 1987, s.26-2

[5] Müjgan Üçer, *Hocamız Dr.İbrahim Aslanoğlu'nun Ardından,***Erciyes,** Sayı:226, Ekim 1996, s.17; Kutlu Özen, *İbrahim Aslanoğlu,***Sivas(Kültür-Sanat),** Sayı:2, Kasım 1987, s.26-28

Bağ bozumu törenleri

Çepni yöresinin üzümleri ince kabuklu, yapıncak cinsi olduğundan, yüke(kasaya) dayanmaz. Bunun için üzümün bir kısmı sergiye konur, kalanı da cıvık-kara pekmez yapılır.

Pekmez işi külfetli, çok zor bir iştir. Her aile kendi bağını/bağlarını tek başına baş edemez(altından kalkamaz/gücü yetmez). Bağ bozumunda bir nevi imece yapılır. Bağlar genellikle ekim sonlarında, kasım başlarında, **koç katımında** toplanır.
Ailenin ve komşuların iş ve araç durumları göz önüne alınıp bozum günü belirtilir. İlk iş evde **sergi** yapılacak yeri hazırlamaktır. Buna elverişli yerler tahta ambarların üstleri, tabanı tahta olan boş odalar, saman üzerine yatırılan çeten tahtaların üstleridir. Elden geldiğince çok yer hazırlanır. Sergilik üzümlerin yağmur ve kırağı görmemesine dikkat edilir. Üzümlerin üzerindeki pus silinirse uzun süre saklanamaz. Serilen üzümler mart ayı sonlarına, nisan ayı ortalarına kadar saklanabilir.
Bağ bozumuna karar veren aile teşt(büyük leğen), kazan, çuval, güğüm, süzek, sele, sepet ve sandıkları toplar. Pekmez mayası olan özel üzüm toprağını bulur hazırlar.

Akşam üzeri avluda, örtmede, bahçede toplanılır. Komşu ve akrabaların genç kız ve gelinleri birer birer akıldan ve dilden geçirilir. Böylece işlerine kimlerin yarayacakları tespit edilir. Aynı zamanda bunları kimlerin haberdar edeceği de saptanır.

Davete köyün öğretmeni, imamı, aile için hatırlı kimseler, köy öğretmeni, imamı, aile için hatırlı kimseler, köyde misafir olanlar aileleri ile davet edilir. Çağrılacakların üzüm bağlarının olmaması şarttır.

Bağ evlerine **alaçık** denir. Buralarda özel bir pekmez ocağı, üzüm çiğnemek için taştan veya ağaçtan bir **havt(**çanak) bulunur. Sabahleyin erkenden genç kız ve gelinler ellerinde bağ bıçakları, kollarında selelerle üzüm kütükleri altına otururlar. Önceden bilinen sergilik üzüm kesilir. Onlar erkekler tarafından incitilmeden sandıklara yerleştirilir. İlk günler bütün bağ taranarak üzümler toplanır. Köye sevk edilip, daha önceden hazırlanmış olan yerlerine serilir. Serginin üzerine harman tozu çökertilirse, dayanma süresi daha uzun olur.
Bundan sonra sıra pekmezlik üzümün kesilmesine gelir. Çuvallara doldurulan üzümler güçlü kuvvetli genç kızlar ve gelinler tarafından ayakla çiğnenip, şıraları bakır kaplara doldurulur.

İlk pekmez kazanı ocaktan indirileceği sırada davetliler gelmeğe başlarlar. Önceden hazırlanan besiye çekilen davar kesilir ve ağaca asılıp yüzülür. Önce külbastı ve kavurması yapılır. Bakraç bakraç çemenler ortaya getirilir. Yeşil biberli domates salatası bağ bozumu süresince hiç eksik edilmez. Ziyafetler her gün bu şekilde devam eder.

Geceleri pekmez ocağının ışığında gençler, genç kızlar ve gelinler halay çekerler. Bağın her köşesinden bir şarkı ve türkü sesi yükselir. Şakalaşmalar, eğlenceler ve sohbetler devam eder, gider.

Davetlilerden önce gelenler, yerlerinden ayrılırken onların yerini yeni gelenler alır. Giden her davetliye bir sepet üzüm, bir güğüm pekmez ve bağdaki meyvelerden hediye götürülür.

Bağ bozumunda emeği geçen her genç kıza veya geline de ayrıca hediye verilir. Bunlar o ailenin maddi durumuna göredir. Örneğin elbiselik ve yazma alındığı gibi, sepetlerle üzüm, pekmez, bağın diğer meyvelerinden gönderilir.

Ayrılanlar güle güle yenmesini temenni eder ve yenisinin alınması dileğinde bulunurlar.[1]
Kayseri'nin Erkilet yöresinde Sivas'takine benzer uygulamalar yapılmaktadır.

Her yıl düzenlenmekte olan bağ bozumu şölenine çeşitli illerde oturan Erkiletliler de katılmaktadır. Şölende etli pilav ve ayran ikramı yapılmaktadır. Erkilet üzümünü tanıtmak, teşvik etmek amacıyla bir de yarışma düzenlenmektedir. Yarışmaya 30 civarında üretici katılmakta, dereceye girenlere altın ve para ödülleri verilmektedir.

Aşıkların, ses sanatçılarının, halk oyunları ekiplerinin katıldığı şölen, çok katılımlı bir şölen olarak geleneksel hale gelmiştir.[2]

---

[1] Bahattin Yalçın, "Çepni'de Bağ Bozumu",Sivas Folkloru, Sayı: 69, Ekim 1978, s.10
[2] **Sultan Çeçen**, C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu, Kayseri/Erkilet: 1999 tarihli derleme

Bulgur Çekme Geleneği

Bulgur çekileceği günün sabahı evin kadını mahalleyi tek tek dolaşarak "bulgur çekeceğini" konu komşuya duyurur. Evin evliğine çullar serilir. Sırt sırt bulgur taşları getirilir. Evin erkeği siyah sert taştan çekiçle yapılmış iri taşları **dişeğiler**. Bu, kalın taşların bir kenarından yukarıya doğru çıkan üst taştaki kulpu kontrol eder. Sapta arıza varsa giderir.
Üst taşın tam ortası daire şeklinde deliktir. Bu deliğin orta kısmına gelecek şekilde alt taş dairesinin tam merkezinde **zibek** denilen bir demir çivi vardır. Bunun da sağlam olup olmadığı kontrol edilir. Çünkü üst taşı çevirecek **germişek** buna takılacaktır. Germişekin üst taşta da bir yuvası vardır. O buraya iyice oturup bir mihver teşkil ederek taşın eksen etrafında dönmesini sağlar.
a. Bulgur çekme geleneği:
Bu kontroller yapıla dursun bulgur çekmeğe davet edilenler daha "dana, sığır dağılmadan" bulgur evinde toplanmağa başlarlar.Genç kızlar, gelinler gelir de erkekler, delikanlılar durur mu? Onlar da evlerin damlarına öbek öbek yığılır, yavuklularını seyre dalarlar.

Taşlar yerleşir, herkes taş başında yerini alır. İhtiyar bir kadın **imeci başı** seçilir. İmeci başı avuç avuç bulgurları yanındaki leğenden alarak taşın üzerindeki büyük delikten atar. Bulgur taşını döndüren eller, taşın kulpundan yukarıdan aşağıya hafif hafif kayarak kendinden sonra gelene yer açar. Taşın kulpundan ilk tutanın eli aşağıya inince(yani taşa değince) elini çeker, tekrar en üstten taşın kulpunu kavrar. Eller ine-çıka sağdan sola doğru kuvvet verdirilerek

döndürülür. Bu anda taştan garip bir uğultu çıkar. Bir cep aynasının teneke kabını bir başka taşa sürterek cıngırtılı bir sesin de çıkmasını sağlar. Hemen yüzlere bir neşe dağılır, gözler zevkten parlar.

b. Türkü ve mani söyleme geleneği:

Taş başına oturanlar iki gruba ayrılırlar. Başlarlar türkü ve manilere: Biri söyler bitirir, nöbeti öteki grup alır. Burada özellikle bir türkünün iki mısraını birinci grup söylerken, ikinci grup onu tekrarlar. Taşın sesi de bunların sesine bir çeşni kattığından türküler zevkle dinlenir.

Önce hep bir ağızdan "Alaheyyyy, alha alha alha!…" diye nara atılır. Sonra yöresel makamlarla maniler söylenir. Bunlara birkaç örnek verelim:

Değirmene taş koydum,

Al yastığa baş koydum

Yarim gelecek diye

Sol yanımı boş koydum.

Sarı hindi var bende

Çok nazarım var sende

Pek yanıma yaklaşma

Oynaş otu var bende

Bacalarda ağırşak

Benim yarim bir uşak

Uşak kahri çekenin

Sonu olur padişah

Sarı hindi satarım

Haydin alan varısa

Ben yalnız yatarım

Haydi gelen varısa

Manilerden usanılınca mahalli uzun havalar başlar. Manilerle imalar yapılır, şakalaşırlar . Hele yavukluları gelmişse, nişanlılar oralara türlü hilelerle girmişse, kızlar daha coşkun olurlar. Nişanlısı orada olan kızlara imalı imalı ba bakılarak:

Şu giden Ömer m'mola

Çağırsam döner m'mola

Bir öpsem, bir ısırsam

Yüreğim yanar m'mola?

Bir sandıktan on binlerce mani çıkar, hemen öbürüne geçilir:

Oğlan adın Osman'dır

Kanatlıya yaslandır

Beni sana vermezler

Sarı altın seslendir.

Özetle, şu örnekte görüleceği gibi köyün nişanlı delikanlıları manilerle anılır. Duyanlar heyecandan titrerken, duymayanların kulakları çınlar.

Oğlan adın Irıza

Ho…de gelsin camıza

Eğer anan gelmezse

Buyur gel odamıza.

Oğlan adın Üseyin

Döşüne gül asayım

Anan çeksin kahrını

Ben bağrıma basayım.

Oğlan adın İrecep

Gün mü buldun gelecek

Gel babamın elin öp

Beni sana verecek

Almadan kestim değnek

Al donum benek benek

Emmim oğlu dururken

El benim neme gerek

Şarkışla tepeleri

Yayılır körpeleri

Metin sana varacam

Hazırla küpeleri

Akçakışla manileri başlı başına kitap olacak kadar boldur. Yalnız kızlar bulgur başında neşeyle söyleşip dururken kapıdan bacadan onları rahatsız eden olursa hep birlikte:

Bacalarda ot oğlan

Var çöplükte yat oğlan

Beni sana vermezler

Horozlanma it oğlan

Diye taş atarlar.

Bulgurlar ekseriya sonbahar geceleri çekilir. Geceler uzun, bulgurlar çuval çuvaldır….Bu, bitene kadar çekilecektir. Maniler, türküler sıralanır gider. En sonunda usanılır. Aralarında sataşılacak, nişanlanacak genç kızlar vardır. Onlar şakacıktan orada satılırlar. Kızlardan bir kaçı ana olur.

Ana:
Ah kızım kızım

Vay deli kızım

Seni Mehmet istiyor

Vereyim ona.

Kız:

Yal yedin ana

Bal yedin ana

Vururum semeri

Çü…derim ona

Ana:
Ah kızım kızım

Kınalı kızım

Seni Hasan istiyor

Verelim ona

Kız:
Yağ yedin ana

Bal yedin ana

Varırım ona

Sarılır bana.

Başka bir manili oyun da bulgur çeken kızlardan birinin adı söylenerek(Örneğin kızın adı Emine olsun)

Emine sinin varıyor

Sinide neler geliyor

Kıdıgil'in Hakkı

Seni sarıyor

Emine'nin gönlü varsa şöyle cevap verir:

Bizim evin hezanı

El oğlunun düzeni

Emine niye sarmasın

Hakkı gibi güzeli.

Ya gönlü yoksa ?…

Ana ana

Dillerin yana

Onun kafası kelmiş

Ben vermem ona…

Bu ve buna benzer eğlencelerle bulgur nasıl çekilir? Nasıl biter? Kimsenin aklı yetmez… Bir bakarsınız ki horozlar ötüyor, şafak söküyor…

c. Ölüleme:
Çuvallarda bulgur azalınca evin hanımı bulguru "bulgur eleği" denilen özel bir elekten elemeğe başlar. Buna "ölüleme " denir. Elenen bulgurlardan bir kısmı elekten geçmez. Bunlar dökülen taneler, ya da iri öğütülen bulgurlardır. Sonra tekrar öğütülür.

Ölüleme başlarken işin biteceği akla gelir ki gecenin tadını çıkarmak için kızlar daha da coşkun havalara geçerler. Çuvallarda bulgur bitmiş, ölüleme devam ediyorsa, fırsat bu fırsattır deyip kalkılır bir güzel halay çekilir.

Bütün Sivas dolaylarında olduğu gibi, bu halaya yavaştan başlanır. Bir rüzgarın yaprağı salladığı gibi hafif hafif… Sonra halay hızlanır, sıçranır. Toprak dam güm güm öter. Kalan bulgurlar da çekildikten sonra kızlar türkü ve halaylarına devam ederken, evin hanımı taze bulgurdan tereyağlı bir pilav pişirir. Bu pilav "uğur pilavı" dır. Bu pilavda bereket vardır. **İnanışa göre Hızır, bu pilavdan tadarsa, o yıl bulgur çekildiği güne kadar bitmez..**
Pilav, büyük kazanlarda pişer. Sofralar kurulur. Gün evvel açılmış yufka ekmeklerin üzerine dökülür. Buram buram kokar bu pilav. İştahla yenilir. Yanında yeşil soğan veya turp varsa, vay geldi o pilavın başına.

Yenilir, içilir… Sabah olmuştur artık. Kocaman gecenin yorgunluğu duyulmadan yola çıkılır. Bir iş yapmanın mutluluğu ışıldar gözlerde

Ne var ki halkımızı bir birine bağlayan ibirliği, güçbirliği sağlayan bu güzel adetimiz "ateş değirmeni" denilen motorlu değirmenlerin çıkması ile ortadan kalkmıştır. Şairin dediği gibi "Hoş bir seda"dan başkı bir şey kalmadı….

Üğüt bulgurları göz yaşım gibi
Gah hayalım gibi, gah düşüm gibi
Bak özlemle yanan şu döşüm gibi
Çürüttün ömrümü ah bulgur taşı
İmeciler elvan elvan al gibi
Türküler yükselir selvi dal gibi

İçinizde benim yarim var gibi
Acıtma elini bek bulgur taşı.
Tutsun ağacından kınalı eller
Sağdan sola doğru sallansın kollar
Değirmen misali kıvransın beller
Avuçla içene bak bulgur taşı.
Yar imeci, ben bacada gözlerim
Çok bekledim, sızıladı dizlerim
Ne çektimse, senden çektim gözlerim
Akıt bulgurları sek bulgur taşı.
Kimi elekliyor, kimi yelliyor
Ak bilekler yorulduğun bilmiyor
Horozlar ötüyor, şafak söküyor
Aydınlığı doğru ak bulgur taşı
(Emin Kuzucular)

Germişek: *Un ve bulgur değirmenlerinde demir veya tahtadan* yapılmış taşların sallantısını ve fırlamasını önleyen ağaç.

Ağırşak: Yün eğrilen iğin başındaki topuzlu yer.

Hezan: Köy evlerindeki çatıyı/damı tutan kalın ağaç.[1]

Elbeyli Yöresi mani söyleme geleneği

"Bulgur taşı" adı verilen el değirmeninde, gruplar halinde köy kızları bulgur öğütürken birbirlerine sataşarak karşılıklı mani söylerler. Bu gelenek içerisinde "ölücelik isteme" ve "mani ile kız satma" gelenekleri de vardır.

Bulgur öğütülüp bittikten sonra yaşlı kadınlar öğütülen bulguru eleyerek kalbur üstünde kalan irilerini başka bir yere yığarlar. Bu iri bulgura "ölü" adı verilir. Ölünün yeniden öğütülmesi gerekir. Kızlar ölüyü öğütmeye başlamadan önce taşın kolundan tutarak "Taş, buz tutmuş dönmüyor" der ve bir maniyle ev sahibinden yiyecek isterler ki buna "ölücelik " denir. Ölücelik isteme:

Kapımızın önü erik
Tavuklar çıkartır ferik
Üzümünen çerk yeriz
Hanı bize ölüncelik?
Sivas'tan aldım hezanı
Gelir uzanı uzanı
Bize ölücelik verecek
Ağamın kekil düzeni

Ölücelik vermeyen ev sahibine

Taş dönmüyor dönmüyor
Ağam attan inmiyor
Ağamın kirli karısı
Ölücelik vermiyor.
Taş dönmüyor dönmüyor
Bulgur taştan inmiyor
Ağamın kirli karısı
Taş bahası vermiyor
Sivas'tan aldım nacağı
Kırarım kabı kacağı
Bize ölücelik vermiyor
Ağamın çavdar bacağı. ***[2]***

---

[1] Emin Kuzucular, Akçakışla Bucağında Bulgur Çekme, **Sivas Folkloru**, Sayı: 13, Şubat 1974, s.18-20
[2] Kadir Pürlü, İlbeyli Türkmenleri(1), s.388

Bulgur Kaynatma, Bulgur Gecesi/Sini Salma

Köylerimizde kış yiyeceklerinin başında bulgur gelir. Her köy evinde öyle bir iki ölçek değil, çuvallarla bulgur bulunur. Bulgur, elle çevrilen değirmen taşlarında çekilir. Bu iş imece usulü yapılır.

Güz mevsiminin en önemli işlerinden birisi bulgur çektirme işidir. Bulgur çektirecek evin sahibi, genç kız veya erkeklerin bulunduğu evleri bir gün öncesinden dolaşarak gençleri bulgur çekmeye çağırır. Erkek veya kızın ailesi tarafından bulgur çekmesine izin verilenler tespit edildikten sonra belirtilen günde(ekseriya geceleri) bulgur çekilecek evde toplanılır.

Bulgur çekme işi ya tamamen kızlara veya tamamen erkeklere yaptırılır. Taşlar, serilen kilimlerin üzerine aralıklarla oturtulur. Gençler taşın etrafına üçer beşer kişilik gruplar halinde otururlar. Çekilecek bulgur, leğenlerle bulgur çekenlerin yanına konulur. Her taşın bir idarecisi vardır. Bulgur, leğenlerden avuç avuç alınarak değirmenin boğazına konurken, üst taşın koluna yapışan eller taşı hızla döndürerek bulguru öğütür.

Bulgur çekme neşe ve eğlence içinde yapılır. Bulgur çekenler birbirleriyle mani yarıştırır ve toplu halde türküler, şarkılar söylerler. Bulgur gecesinin kendisine has mani ve türküleri

vardır. Ayrıca her bulgur gecesinde kızlar ve erkekler birbirlerini türkü ve manilerle eğlendirirler.

Ev sahibi bulgur çekenlere zaman zaman yemek, kahvaltı ve meyve çıkartır. Köy delikanlısının ve kızının en tatlı hatıraları bulgur gecelerine aittir.[1]

Bulgur kaynatma: Sivas/Merkez Pirkinik köyü

Eskiden bulgur yapılacak buğday hem ekmeden önce, hem de ektikten sonra seçilirdi. Bulgur yapılacak buğday zerun buğdayından yapılırdı. Bulgur yapılacak buğday leblebi gibi yani dolgun olmalıdır. Hastalıksız, zibilsiz, özellikle çavdarsız olmalıdır.

Bulgur kaynatma işinde söz sahibi her zaman yaşlı kimselerdir. Evin kızları ve gelinleri ninelerin talimatlarına göre hareket ederler.

Özenle yıkanan temizlenen buğday kaynatmaya hazır hale gelince, ocak kurulur ve bulgur kazanları hazırlanır. Bulgur kazanları genelikle elli-altmış haneli bir köyde sekiz-on tanedir. Bulgur kaynatma işini birkaç ev aynı zamana denk getirmişse, kazanlar sırayla kullanılır. Kazanı götürenler işleri bitikten sonra yıkayıp temizlerler.

Bulgur kazanlarının kurulacağı ocaklar büyük bir ustalık gerektirir. Ocağın sağlıklı yanması için üstüne kazan koyulacak taşlar, nineler tarafından itinayla yerleştirilir. Ocak işi akşamdan hazırlanıp bitirilmelidir. Sabah gün doğmadan kazanlar yerleştirilmeli, ocak yakılmalıdır. Tecrübeli nine, gelin ve kızlarını erkenden yatmaları konusunda uyarır ve sabahı bekler. Nine sabah erkenden kalkar ve ocakları ateşler. Önceden özenle hazırlanmış, zerun cinsi bulgurluk buğday ve kazanı dolduracak kadar su kazanlara koyulur. Bulgur kaynarken ocağın yanışının ayarlanması da başlı başına maharet ve tecrübe işidir.

Kazanların suyu kaynayana kadar harlı bir ateş, kaynadıktan sonra da harlı bir ateş olmalıdır. Bu ateşle bulgurların tamamının pişmesi gerekir. Pişme işi devam ederken sıvak bulgurun serilip kurutulması için gerekli kilim ve sergi olabilecek eşyalar hazırlanır. Sergi için kullanılacak eşyalar da çoğu zaman komşulardan tedarik edilir.

Bulgur yavaş yavaş pişerken, senede bir kere kaynattıkları bulgurun heyecanını yaşayan kadınlar, pişen bulguru sergiye taşıma ve serme işine hazırlık yaparlar. Pişen bulgur kazanın kulplarına takılan sopalarla kenara çekilir.

Kazandaki bulgur yavaş yavay patlamakta ve yarılmaktaysa artık bulgurluk buğday hedik durumuna gelmiştir ve çekmek gereklidir. Büyük leğenlerle sergiye taşınan hedik süzülür ve kuruması için serilir. Bu arada köyün ta ömür ucundan bile hedik yemeye gelen çocukların yaramazlıklarıyla uğraşılır. Zaten köyde kimin hedik kaynattığını bilmeyen yoktur. Kaynayan hedikten komşulara dağıtmak adetlerimizdendir.

Serilen bulgurlar özenle kurutlmalıdır. Şayet karıştırma işi biraz gecikirse bulgur havasızlıktan ekşiyebilir. İlk gün sertleşen bulgur, gecenin de serinliğine güvenilerek akşamları toplanır,

sabahleyin tekrar serilir. Üç-beş gün sonra bulgur kurumuştur. Yani tam anlamıyla bulgur olmuştur. Şimdi sıra bulguru çekim işlemine hazır hale getirmektir.

Bulgurluk buğday ne kadar temizlenirse temizlensin, ne kadar özenle seçilirse seçilsin, kaynatılıp kurutulduktan sonra içindeki çavdarlar ortaya çıkar. Bulgurun beyazlığını, güzelliğini bozan bu çavdarlar komşulardan gelen genç kızlar ve gelinler tarafından tek tek ayıklanır. Ayıklama işlemi sofra tahtalarının üzerine serilerek yapılır. Bulgur seçerken çocuklar ve kendini ispat etmeye çalışan genç kızlar kendilerince yaşlılarla yarışa girerler. Bu dikkati gerektiren usandırıcı iş, türkülerle, fıkralarla, dedikodularla hafifletilir.

Seçilen bulgurlar hafif ıslatılır; daha sonra sokuya konularak salgarlarla iyice dövülür; kabuklarının soyulması sağlanır. Kabuğu soyulan bulgur artık çekilmeye hazırdır. [2]

a. Bulgur yıkama: Şarkışla/Akçakışla bucağı

Hasat sonu, bulgur yapılacak buğdaylar, kalburdan iyice elenir, çuvallanır dere kenarına götürülür.

Akçakışla'nın içinden geçen Kaldırak çayı bu işe çok elverişlidir. Bu çaya **salganlar** kurulur. Salgan büyük kendir çullardan yapılmaktadır. Çulun uzun taraflarına **Kağnı çağları** veya münasip taşlar konularak su kontrol altına alınır. Suyun salgandan çıkış yerine büyük bir kalbur konulur. Akan sular bu kalburdan yanı **zibillikten** geçer. Ot tohumları, zayıf, cılız ve hastalıklı buğdaylar bu kalburda birikir. Birikintiler hayvan yemi olarak kullanılır. Salgana dökülen buğdaylar el ve ayak yardımı ile ter temiz yıkanarak çuvallara doldurulur. Arabalarla bulgurun kaynatılacağı yere götürülür.

b.Bulgur pişirme: Şarkışla/Akçakışla bucağı

Sabahtan yıkanan bulgurluk akşama kadar şişer. Buğday ne kadar çok şişerse, o kadar **bişkel** olur. Hem de çabuk kaynar. Akşam alaca karanlık çökerken hazırlanan özel ocaklara-bu ocaklar uzunca bir hendekten ibarettir- kazanlar sıralanır. Bu kazanlar beş-yedi veya on ölçek buğday alabilecek kadar büyük ve kulpludur. Beş kazana bir sıra denir. Ev sahibi bulgurunun ölçeğine göre sıralar hazırlar. Buğdaylar bu kazanlara konur. Kazanına göre bir veya iki dönüm(iki helke su) doldurulur.

Kazanların altı bir anda ateşlenir. "Vakit pişirmez, ateş pişirir" diye bir söz vardır. Bu bakımdan önce **harlı ateşle,** sonra da bulgurlar kaynamaya başlayınca az harlı bir ateşte bulgurların iyice pişmesi sağlanır. Buğdayların ortadan yarılması beklenir. Bu kural bulgurların hepsi kaynayana kadar devam eder. Pişen buğdaylar, kazanların kulplarına takılan sırıklarla, iki üç kişinin yardımı ile indirilir.

İteği denilen bir çulun üzerine dökülür. Bulgur burada dinlenir. Aslında kaynatılan bu buğday, bulgur değil **hedik**'tir. Suda haşlanarak pişmiş buğday tanesine hedik denir.

Hedik yemek mahalli bir gelenektir. "Haydin, Ahmet Çavuş buğday kaynatıyor" sözü köye yayıldığı zaman gençler, ihtiyarlar, gelinlik kızlar oraya varır, o yılki hedikten nasiplerini alırlar. İçine kavrulmuş çedene katarak yemesi ağzınıza layık olur. Sakın az yensin diye bulgurun gece kaynatıldığı sanılmasın. Serinlikte çalışılması Akçakışla'da zevk haline gelmiştir de ondan.

Kaynatılan, yeteri kadar pişirilen hedikler, sahan sahan konu komşuya üleştirilir. Kadınlar örtülerinin uçlarına çıkılar yapar, erkekler şapkalarının tersini çevirerek doldururlar. İhtiyarlar bastonlarına basa basa yemeseler bile manzarayı temaşa etmek için gece yarılarına kadar oradadırlar. Gülüşe, şakalaşa, çeşitli fıkralarla sabahı ederler.

İteğide dinlenen bulgurlar, iri kendir çullar üzerine yayılarak kurumağa terk edilir. İyi bir bulgur elde etmek için kurutma işine özenilir. Akşama kadar elde **gelberi** denilen çapa biçiminde uzun saplı bir araçla karıştırılır. Her tanenin yeteri kadar güneşlemesi sağlanır. Sonraki günlerde elle karıştırılır. Bulgurlar iyice kuruduktan sonra toplanır. Kaynama ile kuruma arasında geçen süre içinde bulgurun bir bekçisi gece-gündüz yanında kalır.
Sabahtan yıkanan bulgurluk akşama kadar şişer. Buğday ne kadar çok şişerse, o kadar **bişkel** olur. Hem de çabuk kaynar. Akşam alaca karanlık çökerken hazırlanan özel ocaklara-bu ocaklar uzunca bir hendekten ibarettir- kazanlar sıralanır. Bu kazanlar beş-yedi veya on ölçek buğday alabilecek kadar büyük ve kulpludur. Beş kazana bir sıra denir. Ev sahibi bulgurunun ölçeğine göre sıralar hazırlar. Buğdaylar bu kazanlara konur. Kazanına göre bir veya iki dönüm(iki helke su) doldurulur.
Kazanların altı bir anda ateşlenir. "Vakit pişirmez, ateş pişirir" diye bir söz vardır. Bu bakımdan önce **harlı ateşle,** sonra da bulgurlar kaynamaya başlayınca az harlı bir ateşte bulgurların iyice pişmesi sağlanır. Buğdayların ortadan yarılması beklenir. Bu kural bulgurların hepsi kaynayana kadar devam eder. Pişen buğdaylar, kazanların kulplarına takılan sırıklarla, iki üç kişinin yardımı ile indirilir.
İteği denilen bir çulun üzerine dökülür. Bulgur burada dinlenir. Aslında kaynatılan bu buğday, bulgur değil **hedik**'tir. Suda haşlanarak pişmiş buğday tanesine hedik denir.
Hedik yemek mahalli bir gelenektir. "Haydin, Ahmet Çavuş buğday kaynatıyor" sözü köye yayıldığı zaman gençler, ihtiyarlar, gelinlik kızlar oraya varır, o yılki hedikten nasiplerini alırlar. İçine kavrulmuş çedene katarak yemesi ağzınıza layık olur. Sakın az yensin diye bulgurun gece kaynatıldığı sanılmasın. Serinlikte çalışılması Akçakışla'da zevk haline gelmiştir de ondan.

Kaynatılan, yeteri kadar pişirilen hedikler, sahan sahan konu komşuya üleştirilir. Kadınlar örtülerinin uçlarına çıkılar yapar, erkekler şapkalarının tersini çevirerek doldururlar. İhtiyarlar bastonlarına basa basa yemeseler bile manzarayı temaşa etmek için gece yarılarına kadar oradadırlar. Gülüşe, şakalaşa, çeşitli fıkralarla sabahı ederler.

İteğide dinlenen bulgurlar, iri kendir çullar üzerine yayılarak kurumağa terk edilir. İyi bir bulgur elde etmek için kurutma işine özenilir. Akşama kadar elde **gelberi** denilen çapa biçiminde uzun saplı bir araçla karıştırılır. Her tanenin yeteri kadar güneşlemesi sağlanır. Sonraki günlerde elle karıştırılır. Bulgurlar iyice kuruduktan sonra toplanır. Kaynama ile kuruma arasında geçen süre içinde bulgurun bir bekçisi gece-gündüz yanında kalır.

c. Bulgur ayıklama: Şarkışla/Akçakışla bucağı

Kuruyan bulgurlar harman yerinden alınarak evin damına getirilir. Buraya büyük çullar serilir. Getirilip birkaç sofra tahtası konulur. Bu tahtalar üzerine bulgurlar öbek öbek yığılır. Kadınlar, komşu kızlar, gelinler çağrılır; bulgur ayıklanmaya başlanır. Gerek yıkandıktan sonra, gerek

kaynama ve kurutma anında içine düşen taşlar, topraklar iyice ayıklanır. Sofra tahtalarının üzerine avuç içi ile kaydırılıp üzeri sıvazlanarak karışımların iyice göze çarpması sağlanır. Alınan yabancı maddeler bulgur öbeğinin başında duran sahanlara konulur. Her sofranın başında yedi sekiz kadın bulunur. Bunların türküleri, fıkraları, fısıltı gazeteleri izlenmeğe değer.

d. Bulgurun dövülmesi: Şarkışla/Akçakışla bucağı

Taşlardan, topraklardan arınan bulgurlar dövülebilir hale gelmiştir artık. Bulgur dövme işi iki şekilde olur. Sokuda dövüldüğü gibi, **setende** de dövülür.

Seten: Çevresi altı yedi metreyi bulan, yarım küre biçiminde içi çukur bir taştır. Bu taşın içine sığacak şekilde yapılmış kocaman bir taş bir teker vardır. Bu tekerin ortası deliktir. Oraya sağlamca bir kalas raptedilmiştir. Bu taş tekeri ancak bir çift öküz çevirebilir. Taşların arasında kalan bulgurlar kürekle karıştırılarak üzerinden kepeklerin bir gömlek gibi sıyrılması sağlanır.

Soku: Koni biçiminde taştan oyulmuştur. Bulgurlar sokuya yeteri kadar konur. Üzerine setende olduğu gibi biraz su serpilir. Tokmakla vurulmak suretiyle kepekler ayırt edilmeye çalışılır. Tokmaklar kesik dikdörtgen tabanlıdır. İnce,kesik yerinden açılan deliğe bir sap yerleştirilmiştir.

Sokunun etrafında imece kadınlar sıralanırlar. Tokmakları ellerini alırlar; ırgat başının "Haydin, haydin!… Al ha, alha!.." işareti ili biri tokmağı sağ tarafından bir kavis çizdirerek tepesi üzerine kaldırır, ani bir inişle sokudaki bulgura paat!…diye vurur. Tokmağını çabucak çıkarırken kalın ucunu soku taşının kenarına vurup tık!..diye bir ses çıkartır. Bu vuruşla tokmağa yapışan bulgurlar gerisin geriye sokuya düşer. Bu hareket yanındaki imeci tarafından da tekrarlanır.

Tokmakların sırasıyla inip kalkması ile "pat…tık!..pat..tık!" sesleri bir nakarat halinde uzar gider. O kadar yeknesak bir hareket doğar ki, kimse sırasını şaşırtmaz. Bu hareket sabit bir yerde yapıldığı gibi pat patlara uyularak kısa adımlarla döne döne de yapılır.Dönüşler seyrine doyum olmayan bir dans şeklindedir. Hareketlere türkü ve maniler de karışır.

Bulguru kaynatırlar
Sokuda yaylatırlar

Bizde adet böyledir

Güzeli ağlatırlar

Çirkini söyletirler

Diye başlayan bir türkü söze başlangıç olur. Arkasından mahalli oyun havaları söylenerek ver yansın edilir. Bulgur **keperene** kadar dövülür.

Bazen imeci çok olur sokuya sığılmazsa, artanlar geride halka olup halay çekerler. Her ne kadar bu halaya Akçakışla'da pek rastlanmazsa da çevre köylerde pek yaygındır.

Gerek setende, gerek sokuda dövülen bulgurlar, o gün akşama kadar serilerek tekrar kurutulur. Akşam rüzgarı çıkınca elek ve kalburlarla yukarıdan aşağıya dökülerek savrulur ve kepekten ayıklanır. Bu iş tekrarlana tekrarlana kepek yok olur. Tekrar bir ayıklama yapılır. Sonra tepsi ve sinilerle **evsinlenir.** Bu hareket bir nevi taş pekleme/ayıklama işidir. Temizlenen bulgur artık çekilmeğe hazırdır.[3]

---

[1] 1973 İl Yıllığı/SİVAS, s.190
[2] **Ahmet Yıldız**, Sivas Pirkinik 1938 ve Talha yıldız, C.Ü. İktisat Fak., derleme: 2002
[3] **Emin Kuzucular**, Akçakışla Bucağı'nda Bulgur Kaynatma, Sivas Folkloru, Sayı:12, Ocak 1974, s.12-13

CANLI BİR MEKAN OLARAK DİVRİĞİ EVLERİ

Konuşmama, Sayın Necdet Sakaoğlu'ndan yapmış olduğum bir alıntıyla başlamak istiyorum. Sayın Sakaoğlu, ***Divriği'de Ev Mimarisi***(1978) adlı eserinin sunuş bölümünde şöyle diyordu:
"Sanat ve kültür mirasımız şu son 30(1978) yıl boyunca acımadan harcanıyor. Bu tükeniş, dün menkul değerlerimizi hedef almıştı; bugün menkul ve gayri menkul nemiz varsa can çekişiyor. Muhtemelen gün gelecek, azgın çağ yapılarının arasında boğulmuş tek tük tapınaklar, saraylar, türbeler, müzeler, biricik teselli kaynağımız olacak….
*1945'lerde Anadolu kasabalarının tipik kadın mahalle tellalları vardı. Gelinlik çağa ulaşmış kızların bulunduğu evlere uğrar, sırt bohçalarını, kuşaklarındaki keseleri çıkarırlar, ortaya sererlerdi. Gümüş ziynet kutuları, kemerler, altın cebeler, kordonlar, küpeler, yüzükler, gerdanlıklar, işlemeli fil dişi taraklar, sedef kakmalı nalinler….sıralar, tepelikler, kutnü, şetari, diba, seraser parçalar, uskufalar, üçpeşler, Gürün şalları….Bunlar ve bütün diğerleri artık bitmiştir…"****[1]***
Sayın Sakaoğlu'nun endişelerine ben de katılıyorum….. 1978 yılında kaleme alınan bu yazı bugün de geçerliliğini korumaktadır.

Ben sizlere Divriği evlerinin mimari yapısını anlatmayacağım. Sayın Necdet Sakaoğlu, ***Divriği'de Ev Mimarisi***(1978) adlı eserinde Divriği evlerini en güzel bir şekilde tanıttı. O güzelim eserde ***Deliosman Ağa*** evinden başlayarak Kalıpsız Evi, ***Ayan Ağa Konağı***, Karsılıoğlu Evi, Hafislioğlu Ebubekir Evi, ***Serey Konakları***, Dizdarzade Eyyüp Efendi Evi, Arıstak Zade Evi, Hacı İsmail Bey Konağı, ***Abdullah Paşa Konağı***, Hacı Ferhat Evi, Yolgeçti Evi, Erçüklüzade Yusuf Ağa Evi; Ede Bey Evi, Doğancıoğlu Evi, Yılankıran Zade Ali Evi, ***Çalapverdi Zade Evleri,*** Yılankıran Zade Hasan Efendi Evi, ***Mühürdar Zade Evleri***, ***Burnazpaşa Zade Evleri, Tevrüzlü Evleri***, ***Sütmolla Evi, Sancaktar Evi…***.gibi evler ve konaklar hakkında ayrıntılı bilgiler verdi; çizimlerini yaptı,fotoğraflarını çekti…..

Ben sizlere canlı bir varlık olan Divriği evlerini, bu evlerdeki günlük yaşantıyı, komşuluk münasebetlerini anlatmaya çalışacağım…

Çünkü benim hatırladığım Divriği evleri, betonlaşmadan uzak kerpiç yapılı toprak damlı evlerdi. Çoğu tek katlıydı, iki katlı olanlar da vardı…1950'lerden sonra kiremit çatılı evler çoğalmaya başladı; daha sonra kerpiç evlerin yerini beton yığınları aldı…Beton evlerle birlikte, geleneksel yapı da değişti… Fotoğrafçı Şükrü Akın'ın çekmiş olduğu fotoğraflardan 1930'lu yıllardaki Divriği'yi daha iyi tanıyabilirsiniz….

Benim hatırladığım ilk Divriği evi, toprak damlı, toyhaneli, az ışıklı bir mekandı. Büyük annem, annem ve iki kardeşimle birlikte bu evde kalırdık. Babam o tarihlerde Divriği'nin Danişment Bucağında öğretmenlik yapıyordu. İlkbahar gelince oturduğumuz evin toprak damı, yeşil bir örtüyle kaplanırdı. Divriği'nin toprak damlı evleri zamanında loğlanmamışsa, bizim evin akibetine uğrardı. Fakat yeşil damlı evleri daha çok severdik. Yattığımızda boyumuzu örtecek kadar uzayan otların içinde çocukluğumuzu yaşardık.

Henüz o yıllarda Divriği, elektriğe kavuşmadığı için, evimizi gaz lambasıyla aydınlatmaya çalışırdık. Toyhanelerde ısıtma aracı olarak kürsü kullanılırdı. Sobalı evler yok denecek kadar azdı. Resmi binalar da sobayla ısıtılırdı. Kaloriferli binaların mazisi otuz yılı geçmez..

Kürsü bir evin ocak başıydı. Uzun kış gecelerinde, bütün ev halkı kürsünün başında toplanır, yemeğini orada yer, sohbetlerini orada yapardı…
Ben, kürsüyü pek az hatırlıyorum…Bu nedenle babam ***Halil Sami Özen***'den alıntı yapacağım:
"Kışları uzun ve sert geçen yerlerden biri de Divriği'dir. Soğuktan korunmak, yakacaktan tasarruf etmek amacı ile evlerin yapımında kışlık ve yazlık olmak üzere gerek odalarını, gerekse mutfaklarını iyi ayarlamışlardır.

Yaz odaları ve mutfakların duvarları, kışlıklara göre daha ince, içerleri daha havadar, pencereleri daha geniş, tavanları daha zariftir. Hele bazı evlerin oymalı tavanları gözler kamaştırıcı birer sanat eseri olarak görenleri hayran bırakmaktadır.

Divriği'nin eski evlerinin hepsinde kış ve yaz odalarından başka bir de toyhane denilen geniş bir kış odası bulunur. Toyhaneler aşağı yukarı kullanışlı dört küçük oda büyüklüğündedir. Bir toyhanenin alanı 54 metre kare olarak düşünülürse, bunun 9 metrekaresi ***kürsü başı,*** 18 metrekaresi ***giriş,*** , 27 metrekaresi de toyhanenin diğer yarısıdır. Aslında girişiyle, kürsübaşısıyla, boşluğuyla, hepsi birden toyhaneyi meydana getirir.
Kürsüler toyhanelerde kurulmuştur. Geniş ve kullanışlı olmasından ötürü düğünlerde, konukluklarda, doğumlarda evin salonu sayılır."[2]
Bilindiği gibi Türkçe'mizde **toy,** düğün anlamına gelen bir kelimedir. Toyhane, düğün dernek yapılan yer anlamında kullanılan birleşik bir kelimedir. Necdet Sakaoğlu da ***"toyhane***" konusunda şu ifadeleri kullanmaktadır: "Toyhane yazın serin olur. Düğünler, tevhit yemeği, konukluk(akrabalara ziyafet) vb. gelenekleşmiş toplantılar, ağırlamalar burada yapılır.

Divriğililer bu tür cemiyet olaylarına “toy düğün” derler. Oğuz ve Selçuk geleneğinde büyük ziyafetlere “toy” denildiği dikkate alınırsa, “toy” ve “toyhane” arasında bu yönden de bir münasebet kurulabilir. Ancak toyhanelerin gördüğü asıl iş, kışlık salon oluşudur.”[3]
“Toyhanenin giriş bölümü ***sal*** denilen ince, düz ve parlakkilli taşlarla kaplıdır**.** Toyhanenin girişinde ***suluk*** denilen alçakça geniş bir raf bulunur. Üzerine su bakracı, hamam leğeni, soba kazanı; altına da leğen, ibrik, sabun konulur.
Her aile toyhanesini zevk ve imkanlarına göre hasır, çul, cecim, kilim, halı ile donatır. Kış mutfakları da çoğu yerde toyhanenin bitişiğindedir. Aynı zamanda mutfaklar kileri de içine alır.

Toyhanelerde yatak, yorgan, halı, kilim gibi eşyaları koymak için büyük gömme dolaplar bulunur. Salıncak, beşik, sandık gibi eşyalar da toyhanenin uygun yerlerine yerleştirilir.

Kürsü, zamanımızdan 50-60 yıl öncesine kadar Divriği’de kullanılan bir ısıtma aracı idi. Divriği’nin eski yapılarının hepsinde toyhane denilen büyük kış odalarının uygun yerlerinde kürsü başları mevcuttu. Toyhane ne kadar küçük olursa olsun, kürsü alanı 9 metrekareden aşağı düşmezdi.

Kürsüyü meydana getiren eşyalar: masa, kürsü yorganları, ateşlik, oturulacak yerin yaygıları ve çevresine yaslanmak için dizilen yastıklardır.

Kenarları 110’ar cm, yüksekliği 60-70 cm olan bir masa hazırlanır, 9 metrekarelik yere bu masayı yerleştirmek için dört tarafından 90’ar cm boşluk bırakılarak, geri kalan kısım 35 cm kadar derinliğe eştirilir. Bu eşilen yerin tam ortasından ikinci bir çukur kazılarak mangal gibi ateş konulacak topraktan yapılmış bir çanak yerleştirilir. Çevresi yine sallarla döşenir. Masa yerleştirilir. Bunun adına kürsü denir.

Soğuklar başlar başlamaz evlerde genel temizlik yapılır. Toyhane serilir. Kürsünün etrafına ***yuvarlama*** denilen, ona göre hazırlanmış yün veya pamuk minderler, onun üzerine örtüler, etrafına halı veya yün yastıklar yerleştirilir. Kürsünün üzerine göre hazırlanmış birisi büyük iki yorgan serilir. Yorganların üzerlerine de çiçekli basmalardan örtüler örtülür. Büyük yorgan kürsü etrafına dizilen yastıkların önüne kadar uzanır. Ağırlığı 45-50 kilogramdan aşağı düşmez. Çevresi on kişi alır. Birkaç kürek ateşle sıcaklğını uzun süre muhafaza ederse de, ancak oturanların belden aşağıları ısınır…”[4]
Halil Sami Özen, aynı makalede toyhaneyle ilgili bir hikayeye de yer verir:

“ Vaktiyle, Malatya’dan Divriği’ye gelen bir tüccar, Divriği’nin ünlü inşaat ustalarından Ömer Usta ile anlaşır. Birlikte Malatya’ya giderler. Adam arsayı gezdirir, krokisini çizer. Pazarlığa girişecekleri zaman Ömer Usta:

-Ben bu evi yapamam…., der.

Sebebini sorduklarında:

-Hani bunun toyhanesi?…Toyhanesiz ev olur mu? Olsa bile ben onu yapamam…. karşılığını verir.

Fazla beklemeden Divriği'ye döner." [5]
Divriği'de kışlar uzun sürerdi. Vakit geçirmek için o mahallenin zenginlerinden bir veya ikisi selamlıktaki odalardan birisini misafir odası olarak döşerlerdi. Yaz aylarında fazla kimse bulunmazdı ama; kış aylarında akşam yemeğinden sonra erkekler bu dayalı döşeli odalara giderlerdi. Gelen yaşlı misafirlere sade kahve ikram edilirdi. Herkes gördüğünü işittiğini anlatır, olaylardan bilgi edinirlerdi.

Benim çocukluk yıllarımda(1946) bu gelenek sürüyordu. Fakat çocuk olduğum için oda sohbetlerine katılmam mümkün değildi. Babam Halil Sami Özen, "***Kış Gecesi Eğlenceler***i" adlı makalesinde şunları anlatır:
"Odalarda çeşitli dini eserler okunur, tartışmalar yapılır, çok kere zamanın müftü ve kadısından da bu yolda alınan bilgiler odada bulunanlara anlatılırdı. ***Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı….***gibi kitapların okunmasına da yer verilirdi.
Ramazan kış aylarına rastlarsa yatsı ve teravih namazları ya camide veya oturdukları odalarda kılınırdı.

Oda işletenlerden bazıları namazların kendi evlerinde kılınması için özel imamlar tutarlardı. Bu imamların zaruri ihtiyaçları oda sahipleri tarafından sağlanırdı.

Kadınlar da her gün bir evde toplanır, kendi aralarında sohbet ederlerdi. Daha çok yüzük oynanırdı. Yaşlı hanımlara da kahve ikram edilirdi. Burada da hikayeler, masallar, bilmeceler, efsaneler söylenir, yüzük oyunu oynanırdı.

Misafirlere bulgur, kavurga, çemiç(dut kurusu), çir(erik veya kayısı kurusu), leblebi, havuç, yer elması, kuru üzüm ve bulunan yaş meyvelerden bir kaçı kürsü başında yenilirdi.

Yaşlı kadınlara havan veya kahve değirmeninde inceltilmiş leblebi, kavurğa gibi yiyecekler hazırlanırdı.

Oda işletenler hiç kimseden bir şey talep etmezler, ocakçılara, odada iş görenlere, imama maddi yardımda bulunurlardı.

Yılın dört mevsiminde odalar açık tutulursa da, daha çok kış aylarında dolup boşalırdı. Şimdi ne oda işletenler kaldı, ne de o odalar…"[6]
Ağır geçen bir kışın ardından Divriği, yeşillere bürünürdü….Benim çocukluk yıllarımda yeşil bir Divriği vardı

Halil Sami Özen, "***Divriği'de Gazel Süpürülmesi***" adlı yazısında o yılları şöyle anlatır:

“Divriği bundan 25-30 yıl öncelerine kadar(1978) yemyeşildi.Hele uzaktan bakıldığında görüntüsüne doyum olmazdı. Elma, armut, ayva, erik, kayısı, kızılcık, dut gibi meyvelerin çeşitleri boldu. Altları çimenlerle, çiçeklerle bezenirdi.

Sebze bahçelerinde kavun, karpuz, salatalık, fasülye, bamya, biber, soğan, havuç, mısır, turp…gibi sebzelerin en iyileri yetiştirilirdi. Uluark’ın suyu kış mevsimi dışında devamlı akardı. Her evin bahçesinde birer sebzelik bulunurdu. Buralarda günlük ihtiyaçları karşılayacak soğan, maydanoz ve reyhanın ekilmesi pek ihmal edilmezdi. Gerek Ulu ark’ın gerekse ilçeyi güneyden kuzeye ikiye ayırıp Çaltı çayına dökülen dere kenarlarında selvi, kavak, acı kavak ve söğüt ağaçları görülmeye değerdi.

Mart ayı ılık ve yağışsız geçerse, sıra güzün dökülen yaprakların süpürülmesine, sebze ekilecek yerlerin işlenmesine gelirdi. Uzun kış aylarında bir tarafa çıkamayanlar, özellikle çocuklar ve gençler mart ayını sabırsızlıkla beklerdi. Komşular kendi aralarında “gazel süpürme” gününü kararlaştırırdı. Süpürme sırası kime geldiyse bir gün önceden kapı kapı dolaşır, komşu ve yakınlarına “yarın yağmur yağmazsa……yi bize göndersin” diye haber verir. O gün bahçe düğün yerine döner; elbette ki gelenlerin çoğunluğunu genç kızlar teşkil ederdi. Çalgı adı verilen incecik dallardan(yılgın, kurmut, çay söğüdü) yapılmış süpürgelerle bütün bahçe neşe içinde süpürülür, gazeller uygun yerlere biriktirilir, her iş bitince toptan yakılırdı. Dumanlar göğe doğru yükselirken, ortalığı saran kokular genizleri gıdıklardı. Karların, daha sonra yaprakların altında kalmış olan çimenler ve çiçekler doğal bir halı gibi gözler önüne serilirdi.

Kızlar gazel süpürmekle meşgulken, ev sahibi de boş durmaz, onlara “***herfene***” denilen bir çeşit bulgur pilavı hazırlardı. Bu yemeğin tek özelliği her zaman yapılmaması, sadece gazel süpürme sırasında pişirilmesidir.
Güle konuşula yenildikten sonra kızlar temizledikleri yerde oyuna başlarlardı. Akşama doğru tekrar yemek faslı başlar, Divriği’ye özgü “iç” yenilirdi. Bu yemek hem kışın, hem yazın sık sık yapılır. Gaziantep’te çiğ köfte nasılsa, Divriği’de de iç öyledir.

Malzemesi: Sarmalık bulgur, yeşil veya kuru soğan, maydanoz, çok ince çekilmiş et veya kıyma, bahar, biber, nane, reyhan, domates yahut salça, tuz.

İçi sarmak için asma yaprağı,lahana, evelik….kullanılırdı.”[7]
Babamın makalesinden alıntı yaparken Rahmetli Nuri Üstünses’ten derlenen bir türküyü hatırladım. Bu türküde gazel kelimesi en duygulu bir şekilde dile getirilmiştir.

Gine gam yükünün kervanı geldi
Çekemem bu derdi bölek seninle
Eremem lokmana çarsiz kaldım
Çekemem bu derdi bölek seninle
……..
Bağımıza gazel düştü, güz oldu,

Geçti bu vaktiler ne de tez oldu
Derdim bin bir iken bin beş yüz oldu
*Çekemem bu derdi, bölek seninle****[8]***
Bildiğiniz gibi sararan yaprakların yere düşmesi, kuruması sonucu meydana gelen yaprak yığınına gazel denir.

Halil Sami Özen'in makalesi şu cümlelerle bitmektedir:

"Bugün yaprak süpürme şenlikleri tarihe karıştı. Çünkü akarsular azaldı. Ulu ark kaynağından bolca çıksa dahi; ancak geçtiği köylerin ihtiyacını karşılayabiliyor. Divriği'ye kadar ulaşamıyor ki….Bu yüzden son üç-dört yıl içinde meyve ağaçlarının çoğu kurudu. Kalanlar da meyve vermiyor. Yaşları yetmişin üzerinde olanlar Divriği'nin eski halini anlatıyor, içleri burkularak "vaktiyle şehrin etrafı ardıç ormanlarıyla kaplıydı" diyorlar. Gün gelecek torunlarımız da bahçeler için aynı şeyi söyleyecek, "ninelerimiz buralarda meyve ağaçlarının gazellerini süpürmüştü" diyecekler. Acı; fakat gerçek…." [9]
Divriği'de toprak damlı evler, canlı birer organizmaydı. Sevinçleriyle, acılarıyla, neşeleriyle, kederleriyle canlı bir varlık… Sabahleyin erkenden herkes kapılarının önünü sulayıp süpürürdü. Sabahleyin iş yerine gidenler, taze bir toprak kokusuyla ciğerlerini doldururlardı. Yollar, sokaklar, ara sokaklar, çıkmazlar….her yer pırıl pırıldı. Kimse evinin önüne çöp dökmezdi. Hargeleye/hergeleye giden sığırların yollara dökmüş olduğu dışkılar hemen toplanıp çöpe atılırdı. "Adam sen de, işin mi yok….Belediye'nin işini biz mi yapacağız? " denmezdi.

Komşuluk ilk planda gelirdi. Birbirlerine komşu olan aileler, komşu duvarından bir yer açıp "komşu kapısı" yaparlardı. Birbirlerine rahatlıkla gidip gelsinler diye. Şimdi bütün kapılar kapalı… Ağaç kapıların yerine demir kapılar aldı; çelik kasalar aldı. Aynı apartmanı paylaşanlar birbirlerine yabancılaştı…. Birbirlerini asansörde, merdivenlerde, kapı girişlerinde görüyorlar; yıllarca aynı apartmanı paylaştıkları halde tanımıyorlar, birbirlerine ısınmıyorlar…

Rahmetli annemin, sabahleyin işini bitirir bitirmez, komşu duvarından komşumuz Hanım Teyze'ye seslenişini hala hatırlarım. Eğer cevap vermezse, "Hanım Teyze'ye n'oldu? Acaba hasta mı? Acaba bir işi mi çıktı? Beni duymadı mı?" Sorularının cevabını arardı.

Evimizin bize yetecek kadar küçük bir bahçesi vardı. Bahçe işlerinden iyi anlayan büyük annem ve babam, dut, kayısı, erik, aluça, elma, kızılcık …yetiştirmişti. Meyveler olgunlaşınca komşulara tabaklarla, küçük bakraçlarla, taslarla komşu hakkı gönderilirdi. Onlardan da bize bahçemizde yetişmeyen meyveler gönderilirdi. Vişne, ayva, ceviz….gibi.

Ağaçlar meyvelerini taşıyamazdı…. Damlarda çir yara yara yorgun düşerdik. Eğer dutlar sallanırda, kazanlara konulursa, komşu kadınlardan veya kızlardan yardım istenirdi. Pestil yapmak başlı başına bir hünerdi….Divriği'de pestile bastık denildiği için, "bastık bezleri"ne un

katılmış şıralar, tahta bir kaşıkla serilir. Güneşte kuruduktan sonra, sabahın erken saatlerinde, pestil, bezden ayrılırdı.

Divriği'de erişte yapımı ayrı bir eğlenceydi. Komşu kadınlara ve kızlara bir gün önceden haber verilir. Ertesi gün hamur açılır, erişteler kesilir ve bunlar iplere asılırdı. Damlarda kurutulan ve boyu iki metreye yaklaşan hamur şeritleri ayrı bir güzellik verirdi.

Bütün bu maddi ve manevi değerler, yani taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları, geleneklerimiz-göreneklerimiz, folklorik unsurlar her geçen gün biraz daha yitiyor. Bunlara sahiplenenlerin sayası daha da azalıyor. Bir Müjgan Üçerin duyarlılığını başka hanımlarda göremiyorum. Necdet Sakaoğlu'nun veya Burhan Bilget'in gayretleriyle, Faruk Aburşu'nun belgesel çalışmalarıyla kültür varlıklarımıza zor sahip çıkarız.

Yalnız ben yine de ümitliyim. Konuşmamı hazırladığım sırada genç bir Divrikli hanımın çalışmalarını getirdiler. Kendisini gıyaben tanıdığım bu genç kızımızın, Fatma Pekşen'in çalışmalarını büyük bir zevkle okudum. Divriği'deki kadın folklorunu da Sayın Fatma Pekşen'in yürüteceğine inanıyorum. Kendisini kutluyorum.

Dünyada en kolay şey, toplantılara dinleyici olarak katılmaktır. Şu anda bizleri dinlemekte olan sevgili kardeşlerimden bir gün konuşmacı olarak bizlere katılmalarını isterim. O zaman, tarihi eserlerimiz de, diğer kültür varlıklarımız da unutulmaktan, yok olup gitmekten kurtulacaktır. Bir milletin maddi ve manevi kültür varlıkları resmi yazışmalarla kurtarılamaz… Bu alanda çalışanlara maddi ve manevi destek sağlanarak kurtarılır. Resmi makamların temsilcileri iyi bir dinleyici olmaktan vaz geçip, iyi bir destekleyici olarak bizlerle el ele verdikleri gün bu yakınmalarımız ortadan kalkar.

---

[1] Necdet Sakaoğlu, Divriği'de Ev Mimarisi, İstanbul 1978, s.5-6
[2] Halil Sami Özen, Divriği'de Isınma Araçlarından Kürsü, **Sivas Folkloru**, Şubat 1975, Sayı: 25, s. 3-4
[3] Necdet Sakaoğlu**, Divriği'de Ev Mimarisi**, İstanbul 1978, s.33
[4] Halil Sami Özen, Divriği'de Isınma Araçlarından…..s. 3-4
[5] Özen, a.g.m., s.4
[6] Halil Sami Özen, **Divriği'de Evler, Odalar ve Kış Gecesi Eğlenceleri**, Sivas Folkloru, Ocak 1977, Sayı:48, s.13-14
[7] Halil Sami Özen, Divriği'de Gazel Süpürülmesi, Sivas Folkloru, Mayıs 1978, Sayı: 64, s. 19
[8] Cengiz Özkan, **Divriği Halk Müziği'nin İncelenmesi**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ocak 1996, s.175
[9] Özen, Divriği'de Gazel Süpürülmesi, s.19

Çocuk Edebiyatı

4 KASIM 2021KUTLU ÖZEN

Tanımı: Çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce yeteneklerine, zevklerine hitap eden, eğitirken eğlenmelerine katkıda bulunan sözlü ve yazılı metinlerdir.
Çocuk edebiyatı, çocukluğun ilk dönemlerinden başlayarak bütün çocukluk dönemlerini inceler. Çocuğu bir bütün halinde kucaklar.

Çocuk edebiyatı, edebiyatın bütün alanlarını içine alır. Ahlaki değerlerin ön plana çıkmasını sağlar.

Çocuk edebiyatını edebiyatın diğer türlerinden bıçakla kesilmiş gibi ayırmak da mümkün değildir. Büyüklere seslenen bir çok edebiyat eserlerinin aynı zamanda çocukların dünyasına da seslendiği bilinmektedir.

Ömer Seyfettin'in bir çok öyküsü aslında büyükler için yazılmış öyküler olmasına rağmen bugün ilk gençlik çağı çocuklarının kitabı olarak kabul edilmektedir. *Kaşağı, Falaka, And, Forsa, İlk Namaz* gibi öyküleri buna örnek olarak verebiliriz. Yine büyükler için yazılmış bir kitap olan *Robinson Crusoe*, *İsveçli Robensonlar* ve daha bir çok Batı edebiyatı eseri günümüzde edebiyat ürünü olarak kabul edilmektedir.
Çocuk ve oyun:
Çocuk sürekli bir oyun arayışı içindedir. Oynamak, eğlenmek onun için vazgeçilmez bir tutku halidir.

Çocuk edebiyatı da çocuk için doğrudan bir eğlence aracıdır. Çocuğun hayal dünyasını geliştirir, onu mevcut durumdan kurtararak farklı dünyalara sürükler. Her şeyden önce çocuğun kendi ve etrafında olan bitenleri fark etmesini sağlaması açısından çocuk için vaz geçilmezdir. Bütün bunlardan daha önemlisi çocuk edebiyatı, çocukta dil gelişimini sağlayan unsurlardan biridir. Çocuğun dil gelişimine katkıda bulunur; öğrenme ve anlatma yeteneğini geliştirir. Kelime hazinesini zenginleştirir.

Büyüme ve gelişme:
İnsanın büyüme ve gelişme özellikleriyle ilgili biyolojik psikolojik araştırmalar, "bebelik" ile "ergenlik(İlk gençlik çağları)" arasında yer alan çocukluk çağının genellikle

a. İlk çocukluk çağı

b. İkinci çocukluk çağı

c. Son çocukluk çağı olarak üç alt bölüme ayırabiliriz.

İlk çocukluk çağı 2-6 yaşlarını kapsamakta ve bu çağa "oyun çağı" adı da verilmektedir.

Okul çağı olarak anılan **ikinci çocukluk çağı** terimi 6-10 veya 6-12 yaşları arasındaki yaş grupları için kullanılmaktadır.
Son çocukluk çağı ise 10-13 veya 12-14 yaşlarını kapsamaktadır. Bu çağa ergenlik çağı da denilmektedir.
İnsan ömrünün genellikle 2-14 yaşları arasında geçen gelişme dönemine "çocukluk çağı" adı verilir. Bu çağ, öğrenim bakımından "okul öncesi" dönemi ile "temel eğitim" dönemini kapsar. Çocukluk çağında bulunanların bir bölümü imkan bulurlarsa "yuva" ve "anaokulu" gibi eğitim kurumlarına giderler. Zorunlu eğitim çağına gelmiş olanlar da sekiz yıllık eğitime devam ederler. Lise ve dengi okullara devam edenler için "çocuk" sözcüğü yerine çoğunlukla "genç" sözcüğünü kullanırız.

Görüldüğü gibi çocuk edebiyatı 2-14 yaşlarındaki kimselerin ihtiyaçlarını karşılayan bir edebiyat türüdür. Gerçekten "çocuk edebiyatı" deyimi, çocukluk çağında bulunan kimselerin hayal, duygu ve düşüncelerine yönelik sözlü ve yazılı bütün eserleri kapsar. Masallar, hikayeler, romanlar, anılar, biyografik eserler, gezi yazıları, şiirler fen ve doğa olaylarını anlatan yazılar hep bu çerçeve içine girebilir.

Çocuklar için hazırlanan bu eserlerin yetişkinler için hazırlanan eserler gibi güzel ve etkili olması gerekmektedir.

Bu nedenledir ki çocuk edebiyatını "usta yazarlar tarafından özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan eserlere verilen genel ad" olarak tanımlayabiliriz.

Dünyada Çocuk Edebiyatının Gelişimi
Çocuk edebiyatına ait sözlü ürünler, daha sonraki dönemlerde yazılı metinler haline getirilmiştir.

Günümüze kadar gelen ve çocuk eğitiminde kullanıldığı anlaşılan belgeler arasında tekerleme ve çocuk şarkıları bulunmaktadır. Bu metinler İngiltere'de 45 kitap halinde derlenmiştir. 13. yüzyılın başında yazıldığı düşünülen Latince belgelerin, daha sonra ünlü İngiliz edebiyatçıları tarafından İngilizce olarak düzenlendiği bilinmektedir.

Avrupa'da matbaa teknolojisi önce Almanya ve Hollanda'da yaygınlaşmıştır. İlk basılan eserler arasında Ezop Masalları(1484) bulunmaktadır.

18. yüzyılın yarısından itibaren J.J. Rousseau çocuklar için yazdığı kitaplarda onların hayatın zorluklarına karşı koyacak bir nitelikte yetiştirilmesi gerektiğini belirtir.

İngiliz edebiyatında bu dönemde iki çocuk klasiği yazıldı. Bunlardan biri Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe isimli romanıdır. Yine aynı dönemde on yıllık bir aradan sonra Swift tarafından kaleme alınan Guliver'in Seyahatleri isimli roman da aslında büyükler için yazılmıştır.

Fransa'da çocuk edebiyatı ile ilgili ilk çalışmanın Charles Perrualt'un klasik peri masallarıyla başladığı kabul edilmektedir.

Charles Perrualt , Fransa'da halk ağzından masallar derleyerek kısaltarak çocuklar için kitaplar bastırmıştır. Bunların içinde Kül Kedisi, Parmak Çocuk, Mavi Sakal, Kırmızı Başlıklı Kız, Çizmeli Kedi, Uyuyan Güzel gibi dünyaca tanınan masallar vardır.

19. yüzyıldan itibaren çocuk edebiyatı türleri çeşitlenmiştir. İlk gençlik çağında çocukların serüven, araştırma, gezi, gözlem ve bilim kurgu türlerine duydukları ilgi yüzünden çocuk romanları yazıldığını görüyoruz.

İngiltere'de Charles Dickens'ın *Büyülü Balık Kılçığı,* Jules Verne'in *Aya Seyahat, Deniz Altında On bin Fersah, Yeryüzünün Merkezine Seyahat* romanları gibi Kipling'in *Orman'ın Öyküsü*, Mark Twain'in *Tom Sawyer'in* maceraları bütün dünyaya yayıldı. İsveçli Robinson Ailesi, Stevenson'un Hazine Adası, Pinokyo, Alice Harikalar Diyarında ve daha bir çok kitap 19. yüzyılda dünyanın bir çok ülkesinde basıldı. Çocuklara tarafından okundu. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte çizgi roman, çizgi film ve sinema filmi haline dönüştürlüdü.
Türkiye'de Çocuk Edebiyatının Gelişimi:

Türkiye'de çocuk edebiyatı, dünyadaki çocuk edebiyatının gelişimiyle yakından ilgilidir. Bizde çocuk edebiyatı Meşrutiyet'ten sonra batılı eğitim anlayışının öğretmen okullarına girmesiyle kendini duyurmuştur.

fTürkiye'de ilk çocuk kitapları Şinasi, Recaizade Ekrem ve Ahmet Mithat'ın Fransızca'dan yaptıkları çevrilerdir.

19. Yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında özellikle Ahmet Rasim, Ahmet Mithat, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Tevfik Fikret, Ali Ekrem Bolayır, İbrahim Alaattin Gövsa, Ali Ulvi Elöve ve Aka Gündüz, çocuk edebiyatı yazarları arasında yer alır.

Özellikle Milli Edebiyat Döneminde, çocuklarda dil bilincini geliştirmek, yeni nesilleri milli ve manevi değerler konusunda eğitmek amacıyla başta Ziya Gökalp olmak üzere , Ömer Seyfettin ve diğer milli edebiyat sanatçıları çocuklara yönelik bir çok eser kaleme alarak çocuk edebiyatımızın gelişmesinde katkıda bulunmuşlardır.

Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan harf devrimi ile yeni bir dönem başlamıştır. Kitaplar , yeni kabul edilen harflerle basılmıştır.

Cumhuriyet dönemi bizde çocuk edebiyatının gelişmesinde diğer dönemlerden daha farklı bir çizgi takip eder. Özellikle bu dönmede çocuk daha çok önemsenir. Çocuklara yönelik bir çok etkinlikler düzenlenerek onların da toplum içinde çok özel bir yere sahip oldukları vurgulanır.

Reşat Nuri Güntekin, Mahmut Yesari, Peyami Safa, Abdullah Ziya Kozanoğlu, Rakım Çalapala, Kemalettin Tuğcu gibi yazarlar, Cumhuriyet dönemi çocuk edebiyat yazarlarımız arasında önde gelen isimlerdir.

1952'den itibaren çocuklara yönelik yazılan eserlerde, toplumsal içerikli öykü ve romanlar yer alır.

Eflatun Cem Güney *Açıl Sofram Açıl ve Dede Korkut Masalları* ile Doğan Kardeş Ödülünü kazanırken; 1964 yılında Vala Nurettin ve Nihal Karamağaralı'nın yazdığı *Korkusuz Murat*, Doğan Kardeş Ödülünü alır.
Aynı dönemde Orhan Veli Kanık La Fontaine'nin tercümelerini ve Nasrettin Hoca'nın fıkralarını akıcı bir dille yazar.

Fazıl Hüsnü Dağlarca: Çocuk ve Allah, Açıl Sofram Açıl, Balina ile Mandalina, Okumayı Seven Ayı ve Yaramaz Sözcükler

Aziz Nesin: Şimdiki Çocuklar Harika, Üç Karagöz Oyunu, Pıtlatan Bal….

Cahit Uçuk: Kırmızı Mantarlar, Üç Masal, Türk Çocuğuna Masallar, Ateş Gözlü Dev, ve Kurnaz Tilki

Cahit Uçuk, Türk İkizleri adlı eseri ile Andersen Ödülünü kazanır.

Mümtaz Zeki Taşkın tiyatro eserlerinin yanı sıra Çocuklarımıza Resimli Şiirler, Çitlembik Kız, Çocuklara Kahramanlık Öyküleri adlı eserleri yazar.

Rıfat Ilgaz: Hababam Sınıfı, Küçük Çekmece Okyanusu, Can Kurtaran Yılmaz

Mehmet Seyda: Roman ve öykü türünde Bir Gün Büyüyeceksin, Şeytan Çekiçleri, Çikolata ve Düşleme Oyunu'nu kaleme alır.

1966'dan sonra çocuk kitaplarında büyük bir gelişme görülür.

Talip Apaydın: Toprağa Basınca, Dağdaki Kaynak, Elif Kızın Elleri

Gülten Dayıoğlu: Fadiş, Dört Kardeştiler, Suna'nın Serçeleri ve Yurdumu Özledim'i yazmıştır.

Bizde çizgi romanının bir gelenek haline gelmesinde Suat Yalaz'ın Karaoğlan çizgi romanının ayrı bir yeri bulunmaktadır. Kendi tarihimizden çoğu özgün olayların canlandırıldığı Karaoğlan dizisi özellikle 12-15 yaşa arası ilk gençlik çağı çocuklarının dünyasına seslenmiştir.

1970'li yıllardan başlayarak Sezgin Burak'ın çizgi romanı olan ve daha sonra filmleri de çekilen Tarkan, Türk tarihine ait olayları anlatan sürükleyici tefrika roman olarak önce gazetelerde yayımlanmış, sonra haftalık dergi haline getirilmiştir.

Okuldan Önce Okumaya Hazırlık/ 12 Ekim 2004

Çocuk ve Kitap: Çocuğun masal, hikaye gibi çocuk edebiyatının önde gelen sözlü eserleriyle birlikte, kitaba karşı ilgisi pek erken yaşta başlar. Henüz ilk yaşlardaki küçükler, bulabildikleri taktirde kitapları evirip çevirmekten, sayfaları açıp kapamaktan büyük bir zevk duyarlar. Kuşkusuz bu çağdaki çocuk için kitap sadece bir oyuncaktır. Hemen bunun arkasından resimleri anlamaya başlayan ve bunlara bakmaktan zevk duyan çocuğun gözünde kitap , yeni bir kimlik kazanır. Kitap artık bir oyuncak olmaktan çıkmıştır. Bu sırada ona , etrafında bulunan eşya ve karşılaştığı sahnelerle ilgili basit resimli kitaplar verilirse bu ilgi beslenmiş olur.

Hikaye ve Masala Karşı İlginin Uyanışı: Yaşı ilerleyen ve dili gereği kadar gelişen çocuk , masal, hikaye dinlemeye karşı da büyük ilgi duyar. Annesinin, ninesinin veya başkasının anlattığı basit hikayelerle masaları büyük hayranlıkla takip eder. Bunların tekrar tekrar söylenmesini ister. Çocukta edebi serlere karşı ilgi işte böyle başlar. Kuşkusuz okumayı öğreninceye adar çocuk için hikaye ve masallardan faydalanma, hep dinleme yoluyla olacaktır.

Çocuk bir masalı zevk alarak dinlerken olayların ve şahısların etkisinden kendisini kurtaramaz. İyi veya kötü ne gibi hareketler, şahıslar varsa onları benimser, hayat olayları karşısında bunları kendisine örnek tutar. Davranışlarını buna göre tayin eder. Bunun için çocuklarımıza korkunç cin, peri, dev masalları anlatırsak onlarda ürkeklik ve korku hisleri uyandırılmasına sebep oluruz. Bu şekildeki eserlerin etkisiyle çocuklar, uykularında bile masallardaki korkunç kişiler ve olaylarla karşılaşırlar.

Masal ve Hikayelerin Nitelikleri: Hangi çağda olursa olsun çocuklara anlatılacak hikaye ve masallar zevk ve neşe verecek nitelikte olmalı, onların hayal dünyasını beslemelidir. Ayrıca bazı konuları çocuklar daha çok tercih ederler. Kahramanları çocuk veya hayvan olan hareketli olaylar onlar için ekseriya daha çekicidir.

Hikaye anlatma sanatı: Çocuklara hikaye anlatmak kuşkusuz ki bir sanattır Hikayeden zevk alınabilmesi için olayları birbirine bağlamaya ve çocuğun seviyesine uygun bir dil kullanmaya, ses tonunu ayarlamaya ihtiyaç vardır.

Hikaye anlatan anlatacağı hikayenin ruhunu iyi kavramış olmalı, konuyu eksiksiz bilmelidir. İyi bilinmeyen hikayeler canlı ve doğal bir şekilde anlatılamaz Böyle olunca , anlatılan şeyin heyecanı , ruhu, nüktesi kaybolur.

Hikayeyi bilmek ezberlemek demek değildir. Hikayeci anlatış sırasında kendisinden de bazı hayaller katmalı, olayları, kişileri canlandırabilmelidir. Ancak klasik hikayelerin asıllarına mümkün mertebe(elden geldiğince) sadık kalınmalıdır.

Hikaye kesilmeden anlatılması, anlatan, sesinin, hareketlerinin doğal olmasına dikkat edilmelidir. Hikaye çocuğa gerçek gibi gelmelidir. Dilin anlaşılır olması da önemlidir.

Hikayeden ahlak dersi çıkarmak çocuğa bırakılmalıdır. Aksi takdirde çocuklar anlatılanları bir öğüt gibi karşılar, zevk almazlar.

Hikaye ve masal anlatmanın önemi:

Hikaye anlatmaktan maksat, çocuğa bilgi vermek değildir. Sadece onun zevkli, hoş bir vakit geçirmesini ve hayalinin gelişmesini, muhakeme, mukayese imkanları bulmasını sağlamaktır. Hikaye dinleyen çocukların başka kazançları da olur:

1. Dil hazineleri gelişir.
2. Dikkatle dinleme alışkanlığı kazanır.
3. İyi hikayeler çocuklara neşe, kuvvet kaynağı olur.
4. Çocukla hikaye anlatan arasında bir yakınlık meydana gelir.

Masallar:

Masal, eskiden beri çocukların ilgisini çeken bir yazı türüdür. Genellikle olağanüstü kişilere, olaylara, serüvenlere yer verilen ve ağızdan ağza , kuşaktan kuşağa anlatılarak geçen hayal ürünü hikayelere masal denir.

Masal, her şeyden önce olağanüstü olayların bir hikayesidir. Ve bu olayların ne zaman, nerede veya nerelerde geçtiği hemen hemen hiç bilinemez. Başka bir deyişle masalda genellikle zaman ve yer kavramı yoktur. Bir masalın ilk defa nerede, ne zaman ve kimin tarafından yaratıldığı belli değildir. Bilinmeyen bir zamanda, bilinmeyen bir yerde, birisi tarafından söylenmiş, zamanla söyleneni unutulmuş ve masal topluluğun malı olmuştur.

Masal konuları genellikle padişah, kral, vezir(başbakan), şehzade(sultan, prens), fakir kız veya delikanlı…gibi kahramanlar çerçevesinde gelişir. Bundan başka masallarda çok kez cüce, dev, peri kızı, cin, ejderha gibi olağanüstü tipler de bulunur.

Bazen kimi nitelikleriyle gerçek insana benzeyen kimseler de karşımıza çıkar. Keloğlan gibi.

Peri masalları diye adlandırılan edebi masallar dışındaki masallar, yaratıcısı veya yazarı belli olmayan anonim eserlerdir.

Masal ve hikaye okumak:

Okula öncesi yıllarda çocuklara bazı masal ve hikayelerin, anlatılacak yerde, kitaptan okunması, onları okumaya teşvik bakımından faydalı olur. Böylelikle çocuklar kitabın güzel şeyler anlattığına akıl erdirip okuma öğrenmeye karşı büyük bir istek duyarlar.

Okumayı bilmeyen veya okuma zevkine ermemiş küçüklere kitabın manasını kavratmakta geceleri aile arasında tertiplenecek okuma saatlerinin önemi pek büyüktür.

Tekerlemeler, bilmeceler ve manzumeler:

Okul öncesinde çocukların zevk aldıkları bir malzeme de ninniler, tekerlemeler, bilmeceler ve küçük manzumelerdir. Bebekken annesinin ninnileriyle uyuyan çocuk, daha sonraları bunları bebekleriyle oynarken kullanır. Böylelikle dil çalışması yapma imkanını kazanır.

Yine bu çağda çocuk, işittiği tekerlemelerin ahenginden hoşlanır. Öğretildiği takdirde, bunların ritmine uyan el ve kol hareketleri yapar. Tekerlemelerin önemli tarafı anlam değil, ritimdir. Ritim ise özellikle çocuğun çok hoşuna gider.

Bu yaşlarda anlamı açık mısraları, birkaç kelimelik manzumeleri de sever.

Okul çağına henüz girmemiş küçüklere ninni, tekerleme, manzume öğretmek onları hem neşelendirir, hem de konuşma rahatlığı ve serbestisi sağlar.

Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa gibi memleketlerde çocukta kitap sevgisi ve okuma arzusu uyandıracak eserler basılmaktadır. Bunlarda, konuları çocuğun yakın çevresinden ve tanınmış masallardan alınmış veya onun merakını uyandıracak renkli resimler bulunmaktadır. Bu kitapların bazılarında yalnız resim, bazılarında ise bu resimlerle ilgili kısa açıklamalar vardır(1970).

Çocuk Edebiyatı

Tanımı: Çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce yeteneklerine, zevklerine hitap eden , eğitirken eğlenmelerine katkıda bulunan sözlü ve yazılı metinlerdir.
Çocuk edebiyatı, çocukluğun ilk dönemlerinden başlayarak bütün çocukluk dönemlerini inceler. Çocuğu bir bütün halinde kucaklar.

Çocuk edebiyatı, edebiyatın bütün alanlarını içine alır. Ahlaki değerlerin ön plana çıkmasını sağlar.

Çocuk edebiyatını edebiyatın diğer türlerinden bıçakla kesilmiş gibi ayırmak da mümkün değildir. Büyüklere seslenen bir çok edebiyat eserlerinin aynı zamanda çocukların dünyasına da seslendiği bilinmektedir.

Ömer Seyfettin'in bir çok öyküsü aslında büyükler için yazılmış öyküler olmasına rağmen bugün ilk gençlik çağı çocuklarının kitabı olarak kabul edilmektedir. *Kaşağı, Falaka, And, Forsa, İlk Namaz* gibi öyküleri buna örnek olarak verebiliriz. Yine büyükler için yazılmış bir kitap olan *Robinson Crusoe*, *İsveçli Robensonlar* ve daha bir çok Batı edebiyatı eseri günümüzde edebiyat ürünü olarak kabul edilmektedir.
Ninni:

Anne ile çocuğun ahengini, birliğini, yakınlığını ve uyumunu sağlayan ninniler, tarih boyunca hemen her toplumda var olmuş müzik değeri taşıyan edebi örneklerdir.

Bütün milletlerin ninnileri ölçü alındığında , Türk ninnilerinin gerek çeşitlilik, gerekse sayı itibariyle önemli bir yer işgal ettiği görülür.

Ninniler en az iki-üç aylıktan, üç-dört yaşına kadar annenin çocuğuna , onu kucağında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak yahut ağlamasını susturmak için söylenen, bir çeşit türküdür. Anne sesinin , çocuğunun ağlamasına, gülmesine, konuşmasına göre ayarlar. Bu nedenle çocuk, ilk milli müzik zevkini ve tesirini, ninnilerle, anadilinde ve ana kucağında almaktadır.

Ninnilerimizin ilk şairi ve bestecisi genellikle annelerdir. Ninnilerimiz aynı zamanda abla, teyze, hala, babaanne, dadı gibi büyükler tarafından söylenmektedir. Yine oyuncak bebeklere kız çocuklar tarafından ninniler söylenmekte, bu davranışta anne, abla, teyze gibi büyükler taklit edilmektedir.

Ninni veya nenni sözünün, Türkçede ne zamandan beri kullanıldığını kesin olarak bilmiyoruz. Karacaoğlan'ın bir dörtlüğüne dayanarak Anadolu sahasında nenneylemek şeklinin muhtemelen 15. yüzyıldan itibaren mevcut olduğunu söyleyebiliriz.

Ninnilerimizin en belirgin yönü ninni dörtlüğünü söylemeden önce bazı kalıplaşmış sözlerin söylenmesidir: Mesela başlarda:

Dandini dandini dan ister

E yavruma e..e…e…

Hu hu dervişler

Ninni derim, ninnisine ninnisine…

Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Kov bostancı danayı

Yemesin lahanayı

Uyu yavrum uyu

Büyü yavrum büyü..

Sonlarda ise

E..e…e…

Nen nen nen, nen

Piş..piş..piş..

Uyu yavrum ninni

Büyü yavrum ninni

Uyusun da büyüsün ninni

Tıpış tıpış yürüsün ninni gibi ifadeler geçebilir.

Son olarak, kültürümüzün, edebiyatımızın zengin bir bölümünü meydana getiren ninnilerimizin bilhassa bebeklik dönemindeki tesirinin , sözlerden çok müzik yönünden önemini belirtmeliyiz.

Üç-dört yaşlarında ise annenin sevgisini , kızgınlığını, söz vermesini dile getiren ninnilerin çocuğa az veya çok etki ettiğini söylemek mümkündür.

Ninniler devamlı söylendiğinde, çocuklardaki kelime hazinesi artar. Daha erken konuşmaya başlarlar.

Oyun Tekerlemeleri

Çocuk oyunları, eğlenme, zamanı değerlendirme , gördüklerini taklit etme, arkadaşlarına uyum sağlama, hayal gücünü doyurma gibi özellikler taşır.

Çocukların kız ya da oğlan oluşları, oyunları ve oyun araçlarını kabaca iki kümeye ayırır. Kızlar genellikle top, ip, bebek…gibi araçlarla uygulanan oyunların çevresinde toplanır. At, kılıç, tabanca, tüfek, güreş ve benzeri oyunlar erkek işi sayılır. Köşekapmaca, yakartop, koşu ve benzeri oyunlar kız erkek karışımı takım oyunlarıdır.

Yağ parası mum parası

Akşam oldu kandil parası

Kömürlükte kömürlük

Hanımlara ömürlük

Merdivenden iniyor

Terlik pabuç giyiyor

Bize para veriyor

On para olsun

Yüz para olsun

Hanım abla sağ olsun.

Oooo…Eveleme geveleme

Karakuş miskin

Ne vakit geldin?

Yazın geldim

Yazılasın çizilesin

Bir tahtaya dizilesin

Al, çık

Bal, çık

Şu aradan sen çık

Çık çıkalım çardağa, yem verelim ördeğe, ördek yemini yemeden, ciyak ciyak demeden, aktım baktım, bıktım çıktım…çı-kar-dım…

Ooo!.. piti piti

Karamela sepeti

Terazi lastik

Cimnastik

İğne battı

Canımı yaktı.

Tombul kuş

Arabaya koş

Arabanın tekeri

İstanbul'un şekeri

Hap hup

Altın top

Bundan başka oyun yok…

Masal tekerlemesi:

Bir varmış, bir yokmuş…Evveli evvel iken, kediler berber iken…Annem eşikte, babam beşikte iken…Ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken…Annem düştü eşikten, alnı yarıldı kaşıktan…Annem kaptı sopayı, babam kaptı maşayı…

Karıncaya vurdum palanı….Kırk yerinden bağladım kolanı…Evvel zaman içinde bir kabadayı idim ki karıncaya biner, deveyi kucağıma alırdım….Tophane güllelerini leblebi diye yutar, minareleri boru diye belime sokardım…

Bir gün Bitpazarı'ndan geçiyordum. Baktım bir tarafı tozluk dumanlık, bir tarafı sazlık samanlık. Bir tarafta demirciler demir dövüyor denk ile, bir tarafta boyacılar boya boyuyor renk ile…Bir tarafta düşman harp ediyor top ile tüfek ile…

Masaldır bunun adı…Dinlemekle çıkar tadı…Her kim masal dinlemezse, gece rüyasına girsin kör kedi…..

Evvel zaman içinde, zenginlerden zengin bir adam varmış. Zengin adam, bir gün üç oğlunu yanına çağırarak….

Bilmeceler:

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri, insan, hayvan, ve bitki gibi canlıları; kapalı bir şekilde belirterek bulmamızı hedefleyen kalıplaşmış sözlerdir.

Sıra sıra söğütler

Birbirini öğütler

Tabanından su çeker

Tepesinden yumurtlar (Buğday)

Varma güzel yanına

On parmağın bal olur

Tutar isen usul tut

On parmağın kan olur(Kara dut)

Akşamdan çamur

Sabahtan kömür

Kadınlar yakar

Ağalar bakar(Kına)

Altı çeşme içilir

Üstü çayır biçilir.(Koyun)

Kanadı var uçamaz

Deryalara kaçamaz

Küçücük bir evi var

Kapısını açamaz.(Tavuk)

Bir tepside iki tavuk

Biri sıcak, biri soğuk(Güneş-ay)

Hanım içeride

Saçı dışarıda(Mısır)

Masalımsı Eserler

Çocukların dinlemekten ve okumaktan hoşlandıkları, genellikle masal havası taşıyan; fakat kendilerine özgü nitelikleri bulunan üç eser daha vardır. Bunlar fabllar, destanlar ve efsanelerdir.

FABLLAR

Belli bir ahlak dersi vermek amacıyla meydana getirilen hayal ürünü kısa ve hareketli hayvan hikayelerine fabl denir. Fabl sözü, Latince hikaye anlamına gelir.

Çoğu manzum olan fablların başlıca amacı, belli bir ana fikri bir veya birkaç olayın yardımıyla en kısa yoldan açıklamaktır. Bundan dolayı fabllar kısadır ve şu bölümlerden oluşur:

a.Giriş bölümü: Olayın ve kahramanların tanıtıldığı bölümdür.

b. Gelişme bölümü: Olayların düğümlendiği bölümdür

c. Sonuç bölümü: Düğümün çözüldüğü bölümdür.

d. Ders bölümü: Olay ve olayların arkasında yatan ana fikrin açıklandığı bölümdür. Eskiler buna "Kıssadan hisse" derlerdi. Yani parçadan ders alma bölümüdür.

Fabllar çocuklara cömertlik yardımseverlik gibi insani davranışlar kazandırırlar. Özellikle 10-12 yaşındaki çocuklar fabl okumaktan, anlatmaktan ve dinlemekten zevk alırlar.

Bugün hala ilgiyle okunan fablların kökleri çok eski çağlara kadar uzanır. Doğuda ilk fabl örneklerine Hint edebiyatında rastlanır. Bu türün en eski ve en ilginç örneği M.Ö. 200 yılında yazılan Pan ça tant ra Masallarıdır.

Bu türde tanınmış bir başka Hint eseri olan "Kelile ve Dimme" M.S. 300 yılında Beydaba unvanını taşıyan bir bilgin-filozof tarafından meydana getirilmiştir. Eserde yurt yönetimi, felsefe ve eğitimle ilgili sorunlar ele alınmıştır.

Doğu edebiyatında bir başka ünlü eser de Şeyh Sadi(1213-1292)'nin 1258 yılında yazmış olduğu "Gülistan" adlı eseridir.

Batıda ilk fabl yazarı olarak Firikyalı Ezop gösterilir. Ezop , baskıcı bir yönetim altında düşüncelerini küçük hayvan hikayeleri ile anlatmıştır.

Fransız şairi Jean de La Fontaine(1621-1695) bu alanda büyük bir üne ulaşmıştır. La Fontaine'nin manzum hayvan hikayeleri hemen hemen bütün dillere çevrilmiştir. Orhan Veli Kanık, bu hikayeleri Türkçeye çevirmiştir.

DESTANLAR:

Masalımsı edebiyat eserlerinden biri de destandır. Daha çok eski çağlara ilişkin kahramanlık hikayelerini, ulusların, Tanrıların ve ünlü yiğitlerin serüvenlerini veya savaşlarını anlatan uzun manzum eserlere destan(epope) denir.

Ulusların oluşumu sırasında meydana gelen ve bağlı bulundukları ulusların en eski edebiyat ürünleri sayılan destanlarda, masallarda olduğu gibi olağanüstü olaylar ve olağanüstü kişilerin başlarından geçen serüvenler anlatılır.

Bazı destanlar ulusların hangi soydan geldiğini anlamamıza yardım eder.

Destanların kaynağı doğa olayları, büyük savaşlar veya kimi kahramanlar arasında geçen amansız mücadelelerdir.

Türk ve Dünya Edebiyatında Destanlar:

Babillilerin milli destanı olan **Gılgameş,** Sumer mitoslarına dayalı bir mezopotamya şiiri olarak en eski destan örneği diye kabul edilir. M.Ö. 2000 yıllarına ait olduğu sanılan destanda Güney Babilonya şehirlerinden Uruk'un beyi Gılgameş'in savaşlarını konu edinir.[1]

Homeros'un İ**lyada ve Odysseia** destanları Yunan dünyasının temel eserleri arasındadır. İlyada bir olayın destanıdır. Anadolu'daki Troya şehrine Yunan sitelerinin ortaklaşa düzenledikleri seferi ve hileli zaferi anlatır. **Odysseia** bir kişinin destanıdır. Troya Savaşı'ndan sonra İthake kralı Odysseus'un büyük güçlükleri aştıktan sonra karısına ve evine kavuşmasını hikaye eder.

Latinler'in **Aeneis'i(M**.Ö. I. Asır/ **Vergilius)**, Fransızlar'ın **Chanson de Roland**'i (M.S.XII), Almanlar'ın **Nibelungen** ve **Gudrun** destanları(M.S. XIII), Finlilerin **Kalevela'**sı, Hintliler'in **Ramayana**, **Mahabarata**'sı, İranlılar'ın **Şehname**'si (**Firdevsi/** XI. Asır.) bu türün belli başlı örnekleri arasında sayılabilir.[2]

Görüldüğü gibi bazı destanlar o milletin şairleri tarafından yazılmıştır. Yunan şairi Homer'in İlyada ve Odise'si, İran şairi Firdevsi'nin Şehnamesi böyle destanlardır. Bazı milletlerin destanları bir şair tarafından yazılmamış, bir araştırıcı tarafından toplanmıştır. Finlilerin Kalevala'sı böyle bir destandır.[3]

Destanlar, efsanelere konu edilerek hayli değişikliğe uğramış tarihi olayların izlerini taşırlar.

İslamiyet öncesi Türk destanları birbirini takip eden altı bölüme ayrılır:

1. Yaratılış destanı
2. Saka Destanları:

a. Alp Er Tunga

b. Şu destanı

- Kun-Oğuz Destanları
- Köktürk destanları[4]
  - Bozkurt Destanı
  - Ergenekon Destanı
- Siyen-pi destanı
- Uygur Destanları
  - Türeyiş Destanı
  - Manihaizm'in Kabulü
  - Göç Destanı[5]

Bu destanlar içinde "Göç" destanının büyük bir önemi vardır. Göç destanında toprağın kutsallığı anlatılmaktadır.

"Uygur ilinde Hulin dağında Tuğla ve Selenge adlı iki ırmak akıyordu. Bir gece bu iki ırmak arasındaki ağacın üzerine gökten bir ışık indi. Ağaç zamanla şişti, ortası yayıldı, beş çocuk çıktı. En büyükleri Bögü Tigin idi. Halk, Tanrı tarafından gönderilen bu çocukları büyüttü. Bügü

büyüyünce hakan oldu. Bügü'den sonra başa geçenlerden biri olan Gali Tigin bir Çin Prensesiyle evlenmek suretiyle Çin düşmanlığını ortadan kaldırmak istedi.

Prens, sarayını Hatun dağına kurdurdu. Bu dağda kutlu bir kaya vardı. Hatun dağının saadeti bu kayaya bağlı idi. Çinliler bu kayayı istediler. Gali Tigin bu kayayı verdi. Çinliler kayayı ısıtıp üzerine sirke döktüler. Parçalanan kayayı ülkelerine taşıdılar. Bu hadiseye kuşlar, hayvanlar ağladılar. Memleketi felaket kapladı. Toprak yiyecek vermez oldu. Beşbalık'a göç ettiler."

Bu rivayet, 840 tarihinde Kırgızlar'ın hücumu ile güneye göçe mecbur kalan Dokuz Oğuz Uygurlar'ın hayatını anlatıyor.[6]

EFSANELER

Tarih, toplum ve doğa olaylarının olağanüstü ve akıl dışı açıklama ve yorumlarla anlatıldığı hikayelere efsane denir.

Efsaneler, halkın hayalinden doğarak gelişen hikayelerdir. Başlangıçta daha çok doğaüstü davranışlarıyla ünlü din adamlarının (Peygamberlerin, azizlerin, evliyaların) başlarından geçenler, dünyanın kuruluşu, ahretle ilgili inançlar efsanelerin konusu olmuştur.

Genellikle tarihten önceki çağlarda yaşamış olan insan toplulukları kendilerine özgü çeşitli efsaneler meydana getirmişlerdir. Halk masalları ve destanlar gibi efsaneler de belli bir yerde yaşayan halkın ortak yaratıcılığıyla meydana gelen sözlü edebiyat eserleridir.

Türkler Orta Asya'da çeşitli efsaneler yaratmışlardır. Anadolu'ya yerleştikten sonra da yurdumuzun türlü köşelerinde yaşayan halkımız ilginç efsaneler yaratmışlardır.

Efsaneler, hayale ağırlık veren, ulusal veya yerel bir çok olayları renkli ve çekici anlatımla dile getiren özellikleriyle çocukların hoşuna gider. Çoğu efsaneler genç okurlara, sıkmadan ve hatta hissettirmeden bir takım önemli tarihi bilgiler verir, tarih zevkini aşılar. Çocukların hayvanlar, bitkiler, yıldızlar … üzerine sordukları sorular efsanelerin yardımıyla onların hayal gücünü geliştirecek biçimde karşılanabilir.

HİKAYE VE ROMANLAR

Hikaye ve roman bir edebiyat türü olarak temel özellikleri bakımından birbirine çok benzer. Hikaye ve roman edebiyatın en önemli türleri arasında yer alır.

Hikaye: Olmuş ya da olabilecek olayları anlatan edebiyat türüne hikaye denir.

Hikayenin yapısını oluşturan dört öğe vardır: Olay, şahıs, yer ve zaman.

Hikayenin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: Romandan kısa olması, dar bir zaman parçasını kapsaması, kişilerin sayıca az olması, kişilerin yaşayışının bir yönünün anlatılması.

Roman: Olmuş veya olabilir olayları ayrıntılı bir şekilde anlatan edebiyat türüne roman denir.

Romanın amacı, çeşitli yaşantılar içindeki insanı anlatmaktır. Masal ve destanlar da aynı amacı taşımakla beraber, hayal dünyasına daha çok yer vermişlerdir. Bu nedenli insanı gerçek yönleriyle romanda görebiliriz.

EFSANELER

Tarih, toplum ve doğa olaylarının olağanüstü ve akıl dışı açıklama ve yorumlarla anlatıldığı hikayelere efsane denir.

Efsaneler, halkın hayalinden doğarak gelişen hikayelerdir. Başlangıçta daha çok doğaüstü davranışlarıyla ünlü din adamlarının (Peygamberlerin, azizlerin, evliyaların) başlarından geçenler, dünyanın kuruluşu, ahretle ilgili inançlar efsanelerin konusu olmuştur.

Genellikle tarihten önceki çağlarda yaşamış olan insan toplulukları kendilerine özgü çeşitli efsaneler meydana getirmişlerdir. Halk masalları ve destanlar gibi efsaneler de belli bir yerde yaşayan halkın ortak yaratıcılığıyla meydana gelen sözlü edebiyat eserleridir.

Türkler Orta Asya'da çeşitli efsaneler yaratmışlardır. Anadolu'ya yerleştikten sonra da yurdumuzun türlü köşelerinde yaşayan halkımız ilginç efsaneler yaratmışlardır.

Efsaneler, hayale ağırlık veren, ulusal veya yerel bir çok olayları renkli ve çekici anlatımla dile getiren özellikleriyle çocukların hoşuna gider. Çoğu efsaneler genç okurlara, sıkmadan ve hatta hissettirmeden bir takım önemli tarihi bilgiler verir, tarih zevkini aşılar. Çocukların hayvanlar, bitkiler, yıldızlar … üzerine sordukları sorular efsanelerin yardımıyla onların hayal gücünü geliştirecek biçimde karşılanabilir.

Roman ve Hikaye Arasındaki Farklar:
Roman ve hikaye arasında olay, kişiler, zaman ve çevre yönünden farkları şöyle özetleyebiliriz.

Roman oluşum halinde iç içe olaylar dizisidir. Olayların gelişimini adım adım izleriz. Kişinin bir ömürlük serüveni veya büyük bir yaşantı kesiti romanın çerçevesine girer. Hikaye, bir küçük olay üzerindedir.

Romanda kişi sayısı çok, hikayede ise azdır. Hikayenin kahramanı tek kişi olabilir. Romandaki geniş kadro içinde iki-üç kişi olaylar dizisinde daima ön plandadır. Roman kahramanları arasında esere adını veren ve ölümsüzleşen tipler vardır. Don Kişot, Goriot Baba, Madame Bovary, Robinson Crusoe gibi.

Romanda derin bir zaman koridoru vardır. Bu zaman bir ömrü kapsayabilir. Hikaye ise yaşantımızın bir anı içine sığdırılmıştır.

Roman, çevre yönünden daraltılmış değildir. Kahramanlar, değişik kentler ve ülkelerde serüvenini yaşayabilir. Hikayenin kahramanı ise sınırlı bir çevrenin insanıdır.

Çocuklar hikaye ve romanlarda çeşitli konulara ilişkin olarak çözülmesini gerekli gördükleri bir çok sorunların karşılığını, olayların "neden" ve "niçin"ini açıklayan bilgileri, görüş ve yorumları bulabilirler. Hikaye ve romanlar, çocukların sınırlı hayat tecrübelerini zenginleştirir. Türlü insan tipleri üzerinde düşünmelerine imkan sağlar., geliştirmekte oldukları değer yargılarının daha açıklık kazanmasına yardımcı olur.Böylece çocukların içinde yaşadıkları toplumsal ve kültürel ortama uymalarını büyük ölçüde kolaylaştırır. Bunun dışında, hikaye ve romanlar çocukların kendi ülkelerindeki insanları geçmişleriyle tanımalarını kolaylaştıracağı gibi onlara başka kıta ve ülkelerde yaşayan insanlar üzerine bilgi ve görüş kazandırır. Okuma alışkanlığı ve zevkinin gelişmesinde hikaye ve romanların önemi büyüktür.

Olayların anlatımı:
Olaylar genellikle üçüncü kişi ağzıyla, kimi zamanda birinci kişi ağzıyla anlatılır.

Roman kişilerinin birinin ya da birkaçının yazdığı anı defteri biçiminde anlatılır.

Roman kişilerinin birbirlerine gönderdikleri mektuplarla anlatılır.

Roman türünün gelişimi:
Roman, diğer edebiyat türleriyle karşılaştırıldığında, oldukça yeni bir türdür. Nitekim roman sanatının ilk başarılı örneği sayılan Don Kişot 17. yüzyılın ürünüdür. Roman türü asıl 18. ve 19. yüzyılda gelişmiştir. Böylece roman sanatı 19. yüzyılda özellikle İngiltere, Fransa ve Rusya'da önemli bir gelişme göstermiştir.

1950-1960'lı yıllar roman alanında yeni gelişmelerin olduğu dönemdir. Post-modernist adı verilen çağdaş roman akımı klasik gerçekçi roman anlayışını reddeder. Post-modernistlere göre romanın işlevi, insan, toplum ya da dünya hakkında görüşler bildirmek, gerçekliği yansıtmak değildir.

Konularına göre romanlar:
Macera romanları: Anlatılan olaylar ve kişiler olağanüstüdür. Alexander Dumas'ın Üç Silahşörler'i bu türün en başarılı örneğidir.
Tarihi Romanlar: Konusunu geçmişten, tarihsel olay ve geçmişten alan romanlardır. Namık Kemal'in Cezmi, Mithat Cemal'in Üç İstanbul adlı romanları gibi.
Tahlil romanı: Buna psikolojik roman da denir. Esas olan insan ruhunun derinlemesine incelenmesidir. Mehmet Rauf'un Eylül, Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu birer tahlil romanıdır.
Yaşamöyküsel roman: Bu romanda öykü, gerçekten yaşamış bir insanın karakteri üzerine temellendirilir. Oğuz Atay'ın Bir Bilim Adamının Roman bu türün başarılı bir örneğidir.

Töre romanı: Bir toplumun belli bir dönem ve çevre içindeki gelenek ve göreneklerini yansıtan romanlardır. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanları genelde bu türdendir.
Sosyal roman: Bir toplumun sosyal sorunlarını ortaya koyan romanlardır. Yaşar Kemal'in İnce Memet adlı romanı gibi.
Egzotik roman: Konuları yabancı ülkelerde geçen romanlardır. Refik Halit Karay'ın Nilgün adlı romanı gibi.
İşlenişlerine göre romanlar:
Romantik roman: Romantizm akımının etkisi altında yazılan romanlardır. Victor Hugo'nun Sefiller adlı romanı gibi.
Realist(Gerçekçi) roman: Konularını günlük hayattan seçer. Balzac'ın Goriot Baba, Tolstoy'un Savaş ve Barış adlı romanları gibi.
Natüralist roman: Hayatı tam bir nesnellikle anlatan romanlardır. Emile Zola'nın Germinal adlı romanı gibi.
Fantastik roman: Bizim gerçek dünyamızla birlikte, onun ötesinde doğa yasalarından farklı olan ikinci bir dünyanın varlığını kabul eden romanlardır. Bu romanlarda olağanla olağandışı bir aradadır. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Gulyabani adlı romanı gibi.
Çocuk Hikaye ve Romanları

Çocukların okuduğu roman ve hikayeler konuları, temaları ve kişileri ele alış bakımından çok çeşitlidir.

Yakın çevre ile ilgili hikaye ve romanlar: Aile, sokak, mahalle ve okul hayatını anlatan ve kişileri daha çok çocuklar arasından seçilen hikaye ve romanları okumaktan çocuklar zevk duyarlar. Kız çocuklar özellikle aile üyeleri arasındaki ilişkileri konu alan ve büyük anne, büyük baba teyze…gibi bir ailenin yaşlı kişilerini tasvir eden eserlere ilgi duyarlar. Erkek ve kız çocuklar arasındaki ilişkileri anlatan hikayeler kadar, bir mahallenin renkli kişilerinin (Hoca Anne-Deli Hilmi ve bekçi, bakkal, postacı, çöpçü, sokak satıcısı…) başlarından geçenleri izlemek, okul hayatı ile ilgili olaylardan oluşan, hikaye ve romanları okumak genç okurların hoşuna gider…. Ferenc Molnar, Pal Sokağı'nın Çocukları, Elanor H.Porter'in Pollyanna'sı ve George Sand'ın Köyün İkizleri….
Hayvan Hikaye ve Romanları: Bunlar, hayvanların hayatını sağlam gözlemlerle ve dikkatli incelemelere dayanarak bir hikaye ve roman çerçevesi içinde anlatan eserlerdir. Özellikle çocuklar için yazılan eserlerde hayvanların sahiplerine bağlılığı, çalışkanlığı, cesurluğu, tokgözlülüğü üzerinde durulur. Bir takım hayvanların beslenmesi, çoğalması ve yaşayışına ilişkin ilginç gözlemler ayrıntılı; fakat okuyucuyu sıkmayacak biçimde bu gibi eserlerde yer alır. Küçük çocuklar kedi, köpek gibi evcil hayvanların başlarından geçenleri; aslan, kaplan, timsah gibi yırtıcı hayvanların yaşayışlarını ve kuşların özelliklerini anlatan hikaye ve romanları heyecanla okurlar. Bu alanda Jack London'un Kurt Kanı ve Cambazhane Köpeği; Rudyard Kipling'in "Ormandaki Kavga" Comtess de Segur'un Bir Eşeğin Hatıraları, Eric Knigt'ın Yuvaya Dönüş adlı eserleri çok sevilen çağdaş çocuk kitapları arasında yer almıştır.
Mizahi Hikaye ve Romanlar: Gülmek, eğlenmek ve hoş vakit geçirmek çocukların doğal ihtiyacıdır. Olayları, gerçekleri ve kişileri şaka ve takılmalara süsleyip anlatan güldürücü hikaye

ve romanlar çocukların bu ihtiyacını büyük ölçüde karşılar. Bu alanda klasikleşmiş eserlerin başında Cervantes'in Don Kişot romanı gelir. Comtess de Segur'un Sophie'nin Başına Gelenler güldürücü bir roman örneğidir. Aziz Nesin'in, çocukları için yazdığı hikayelerini Uyusana Tosunum(1971) adlı bir kitapta toplamıştır.
Masalımsı yönü ağır basan Carlı Collodi'nin Pinokyo'su da mizahi bir eserdir.

Serüven (macera) hikaye ve romanları: Çocukların hemen hemen her yaşta okudukları eserler arasında serüven hikaye ve romanları başta gelir. Çocukların hareket ve heyecan ihtiyacını karşılayan bu tür eserlerde hayale, entrikaya, tehlikeli ve esrarlı olaylara ruhsal gerilimleri yansıtan durumlara ve beklenmedik sonuçlara geniş yer verilir. Çocukları olumlu yönde etkileyen bu tür hikaye ve romanlar okuma hızını artırır, hayal ve düşünce ufkunu genişletir.
Bu tür hikaye ve romanlara erkek çocuklar, kız çocuklara göre daha çok ilgi duyarlar. Özellikle deniz hayatı, korsanlık, defne arayıcılığı, bilinmeyen veya uzak ülkelerin keşfi, balta girmemiş ormanlarda yapılan yolculuklar küçük okurların aradıkları konulardır.

Çocuklarca çok sevilen macera romanları şunlardır: Daniel Defoe'nun **Robinson Crusoe,** Stevenson'un **Define Adası ve Kaçırılan Çocuk**, Jules Verne'in "**Aya Seyahat** ve **Seksen Günde Devrialem;** Türk yazarlarından Huriye Öniz'in Köprü **Altı Çocukları**'nı sayabiliriz.
Duygusal hikaye ve romanlar: Bazı hikaye ve romanlar, çocukların iç dünyalarında duygusal izlenimler uyandırma amacını güder. Bu tür eserlerde olaylar, kişilerin davranışları ve tüm insan ilişkileri çocuklarda sevgi, acıma, kızgınlık veya tiksinme duyguları uyandıracak biçimde işlenir; içli ve duygulu bir dil kullanılır. Özellikle kız çocuklar bu gibi eserlere karşı büyük ilgi gösterirler.
Duygusal hikaye ve romanlara örnek olmak üzere Saint Pierre'in **Pol ve Virjini,** Charlotte Bronte'nin **Jane Eyre** ve Johanna H. Spyiri'nin **Heidi** adlı eserini sayabiliriz. Cahit Uçuk'un Türk İkizleri adlı romanı da duygusal romanlar arasına girer.
Tarihi hikaye ve romanlar: Konuları, kişileri ve bu kişilerin başından geçenler bakımından gerçek tarihi olaylarla ilgisi bulunan hikaye ve romanlar bu bölüme girer.
Tarihi hikaye ve romanlar çocuklarda yurt ve ulus sevgisini uyandırmaya ve geliştirmeye, ulusal bilinci güçlendirmeye yaradığı gibi tarih derslerinde çok kez kısaca geçilen önemli olayların veya üzerinde gereği kadar durulmayan tarihi kişilerin yakından tanınmasına ve anlaşılmasına imkan sağlar. Bu tür eserler on üç veya on dört yaşlarından sonra erkek çocuklar büyük ilgi duyarlar.

Ömer Seyfettin'in bazı hikayeleri konusunu tarihi olaylardan ve kişilerden almıştır. Eserleri eski ve yeni kuşaklarca okunan bir başka yazarımız da Abdullah Ziya Kozanoğlu'dur. Kozanoğlu'nun bazı kitapları şunlardır: **Kızıltuğ, Atlı Han, Türk Korsanları, Gültekin….** Ahmet Refik Altunay da **Türk Akıncıları, Viyana Önünde Türkler** adlı eserleri yazmıştır.
Reşat Ekrem Koçu, Murat Sertoğlu, Feridun Fazıl Tülbentçi gibi yazarlarımız da tarihi romanlar yazmışlardır.

Gezi hikaye ve romanları: Çeşitli ülke ve kentlerin doğal güzelliklerini, türlü insan topluluklarının değişik yaşayışlarını anlatan serlerdir. E. Granstroem'in Issız Adada Bir Yıl, Thor Heyerdahl'ın Kon-tiki, Eloise'nin çocuklar için sadeleştirdiği Marko Polo adlı eserlerini örnek olarak gösterebiliriz.
Edebiyatımızda çocuk hikayesi ve romanı

Roman ve hikaye sözcüğü edebiyatımıza Tanzimat'la birlikte girmiştir. Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Samipaşazade Sezai, Halit Ziya Uşaklıgil, A.Hikmet Müftüoğlu ilk hikaye ve roman yazarlarımız arasında ün yapmış kişilerdir.

Daha sonraki yıllarda Ömer Seyfettin, Y.Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar, Mahmut Yesari, Memduh Şevket Esendal, Aka Gündüz, Reşat Nuri Güntekin hikaye ve roman türünde değerli eserler vermişlerdir.

Büyükler için yazılan hikaye ve romanlar çocuklarımız tarafından da uzun yıllar okunmuştur. Günümüzde de roman ve hikayeleri zevkle okunan yazarlarımız şunlardır:

Kemalettin Tuğucu: Küçük Mirasyedi, Sokak Köpeği, Dağdaki Yabancı, Şeytan Çocuk.
Mehmet Seyda: Birgün Büyüyceksin, Şeytan Çekiçleri, Ölümsüz Dostluk
Talip Apaydın: Toprağa Basınca, Dağdaki Kaynak
Mükerrem Kamil Su: Mutluluk, Olaylar Gemisi
Gülten Dayıoğlu: Kırmızı Bisiklet, Fadiş, Dört Kardeştiler, Suna'nın Serçeleri
Kemal Bilbaşar: Yonca Kız, Kurbağa Çiftliği
İbrahim Örs: Cambazlar Kralı, Almanya Öyküsü
Mümtaz Zeki Taşkın: Balık Çocuk, Çitlenbik Kız, Örkedek Ömer
Çocuk hikaye ve romanlarında aranılan nitelikler:
Konular çocukların ilgilerine, hayat tecrübelerine ve kavrayış güçlerine uygun olmalıdır.

Çocukların düşüncesine uyan sade ve gerçekçi bir plan hazırlanmalıdır.

1.Hareketli olaylar mantıklı bir sonuçla bitmelidir.

2.Ayrıntılar çocuğun dikkatini dağıtmamalıdır.

3.Şahıslar gerçek hayattan alınmalıdır.

4.Paragraflarda kısa cümlelerle kullanılmalıdır.

5.Hikayelerde sürükleyici bir anlatım olmalıdır.

6.Bol ve canlı konuşmalara yer verilmelidir.

7.Çocukların seviyesine uygun ruh tahlilleri yapılmalıdır.

8.Güldürücü sahnelere ve konuşmalara yer verilmelidir.

9.Ayrıntılar çocukların ilgisini çekmelidir.

10.Her durumun heyecanlı yanları belirtilmelidir.

11.Metinle ilgili güzel ve anlamlı resimler konmalıdır.

Çocuklara hikaye anlatma:
Çocuklar için masal ve hikaye dinlemek bir ihtiyaçtır. Anneler, babalar, öğretmenler zaman zaman masal ve hikaye anlatma gereğini duyarlar. Özellikle okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenler ve ilkokul öğretmenleri görevleri sırasında çocuklara sık sık hikaye anlatırlar.

Hikaye ve masal anlatmak rast gele bir iş değildir. Eğitsel bir amaca erişmek için bir takım kurallara dikkat etmek şarttır. Bu kurallar:

a.Hikaye ve masalın seçimi

b.Anlatmaya hazırlık

c.Hikaye ve masal anlatırken dikkat edilecek hususlar olmak üzere üç aşamada düşünülmelidir.

BİYOGRAFİLER
Çocuklar bilim, fen, sanat, spor, askerlik veya devlet yönetimi gibi alanlarda ünlü kimselerin yaşayışlarını ayrıntılarıyla öğrenmek isterler. Onların bu istekleri biyografi adını verdiğimiz edebiyat türüyle karşılanabilir.

Biyografi: Yaşayış ve yaptıklarıyla ün kazanmış önemli kişilerin hayatlarını belgelere dayalı olarak inceleyen eserlere biyografi denir.
Bu gibi eserleri okuyan çocuklar, büyük adamlara karşı hayranlık ve saygı duymaya başlarlar, yurtseverlik duyguları güçlenir. Kimi yazarlar, sanatçılar, devlet adamları ise hayat hikayelerini kendileri yazıp anlatırlar. Bu tür eserlere "**otobiyografi**" denir. Çocuklar bu gibi eserleri de aynı zevk ve ilgiyle okurlar.
Çocuklar yalnız kendi ulus ve ülkelerine mensup büyük adamların hayat hikayelerini okumakla yetinmezler. Başka ulusların yetiştirdiği, insanlığa hizmet etmiş ve ortaya koydukları eserlerle hala hatıraları yaşamakta olan ünlü kişilerin de yaşayışlarını öğrenmek isterler.

Çocuklar bu tür eserleri okuya okuya genel kültürlerini artırmış, düşünce sınırlarını genişletmiş olurlar.

Biyografik eserlerde yazarların anlatımı renkli ve çekici olmalıdır.

Küçük çocukların okumaktan hoşlandıkları bir biyografi türü de romanlaştırılmış biyografidir.

Bizde çocuklar için biyografi türünde eser yazılması çok yakın zamanlarda başlamıştır.

Ahmet Refik Altınay'ın "Mimar Sinan", Rakım Çalapala'nın Mustafa-Atatürk'ün Romanı, Ziya Taluy'un Tiryaki Hasan Paşa, Şükrü Enüs Egü'nun Onlar da Çocuktu, Mehmet Aydın'ın Meşhur Olan Fakir Çocuklar adlı eserleri özellikle çocuklar için yazılmış biyografilerdir.

ANILAR

Bir kimsenin kendi başından geçen veya tanık olduğu olayları ve durumları anlatan yazılara anı/hatıra denir.

Günü gününe tutulan anılara "günlük" adı verilir.

Anılar, sadece belli kişilerin serüvenlerini, düşünce ve gözlemlerini dile getirmekle kalmazlar, aynı zamanda o kişilerin yaşadıkların çağların toplumsal durumunu ve özelliklerini de yansıtırlar. Bu bakımdan anılar çok kez okurların bir takım olayları daha kapsamlı ve canlı olarak öğrenmelerine yardım ederler.

Anı türünde yazılmış eserlerle hikaye ve roman türünden eserler arasında ilk bakışta bir benzerlik görülürse de ani ile hikaye ve roman arasında büyük ayrılıklar vardır. Anılar yaşanmış olaylardan meydana gelir. Hikaye ve romanlar hayal gücüne dayanır. Anı yazarlar zaman zaman hatıralarını belgelerle pekiştirirler.

Halit Ziya Uşaklıgil'in Kırk Yıl, Hüseyin Cahit Yalçın'ın Edebi Hatıralar, Halide Edip Adıvar'ın Türk'ün Ateşle İmtihanı anı türündeki eserlerdir.

---

[1] **Dergah** s. 264
[2] **Dergah**, s.264
[3] Banarlı**, Edebi Bil.**, s.135
[4] **Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri**(C:I), Ötüken-Söğüt Yay. İst. 1985, 41
[5] F. Kadri Timurtaş, Türk Destanları, **Türk Kültürü,** s.33
[6] Elçin, **Halk Ed. Giriş,** s.78-79

Çocukların Yağmur Duası

a. **Yağmur şenliği:**

Bu şenlik Sivas'ın Üçtepe köyünde köyün delikanlıları arasında yapılır. Meydanda toplanan gençler aralarında bir gönüllü seçerler. O gencin adına **Yağmurcu** denir.

Yeşermeye başlamış selvi yaprakları toplanıp, yağmurcunun etrafına dizilir. Başının üzerinden ve belinden bağlanır. Belden aşağı kısmı açıktır. Gene de dallar yerlere kadar sarkar. Öyle ki yağmurcu dallardan ve yapraklardan görünmez hale gelir.

Bu durumda iken gençler, yağmurcuyu ev ev dolaştırırlar. Hepsinde de kapılar çalınıp "Yağmurcu bereket getirdi" denir. Ev sahibi yağmurcunun başından aşağı bir kova su boşaltır. Arkasından hediyesini verir.

Gezme işi tamamlanınca gençler topluca yakındaki bir dağa veya bir tepeye çıkar; yer, içer eğlenirler. [1]

b. **Çocukların yağmur duası**(Yıldızeli Tat köyü)

Yağmur yağdıktan hemen sonra (ince ince çisenti halinde yağarken) mahallenin çocukları toplanır. Süpürgenin sap kısmına, bir taraftan girip diğer taraftan çıkacak şekilde değnek geçirilir. Değneğin iki ucuna bakraç takılır. Değneğin ucundan iki çocuk tutar. Başka bir çocuğun omzuna heybe konur. Çocuklar mahallenin tüm evlerini

Yağ yağ yağmur

Leğende hamur

Teknede çamur

Ver Allahım ver

Bir sürü yağmur, diyerek dolaşırlar.

Kimi evden tereyağı, kimi evden yumurta, kimi evden de bulgur verirler. Kimileri ise çocukları ıslatmak için su serperler. Çocuklar ıslanmamak için kaçarlar. Kimileri kaçarken ayağı kayar çamura düşer. Bakracın birine tereyağı, diğerine yumurta; haybeye ise bulgur konur.[2]

c. Çocukların Yağmur duası:

Yağmur yağması için köyde çocuklar toplanır; büyük elbiseler giyinirler. Bir kukla yaparlar, onun adı "Kepçe Hatun"dur. Köydeki bütün evleri gezer, gezerken de

Yağ yağ yağmur

Teknede hamur

Ver Allah'ım ver

Selli, sulu yağmur " diye bağırırlar.

Evlerden hediye toplarlar, un bulgur, para, yağ gibi.. Ayrıca çocukların başına gittikleri evlerde su dökerler.[3]

d. Çocukların yağmur duası:

İnanışa göre yakında ölen biri ayak baş parmakları bağlı gömülmüştür. Veya kefenine yağmur damlası düşmüştür. Yağmur cenaze ile birlikte gömülmüştür.

Büyükler yağmur duasına çıkmaktadırlar, ancak onlar henüz hiçbir günahı olmayan çocukların duasının daha etkili olacağı nedeniyle onlardan medet umarlar.

Bir grup çocuk, bir araya gelerek iri bir ağaç kepçe bulurlar. Buna bir kız elbisesi giydirir Kol yerine bir değnek geçirerek bağlarlar. Kepçe gelinin kollarından iki çocuk tutar. Kapı kapı gezmeye başlarlar. Kapıların önünde hep bir ağızdan şunları söylerler:

Kepçe gelin ne ister?

Kaşık kaşık yağ ister;

Yağ olmazsa bal olsun

Ağzı burnu su dolsun.

Teknede hamur

Tarlada çamur

Ver Allah'ım ver

Sicim gibi yağmur.

Evin kapısı açılır, içeriden bir kadın hazırladığı kovayı kepçe gelin'in başından aşağı aktarır. Bu arada çocuklar da sudan nasibini alır. Sırılsıklam olurlar. Aynı kadın görevli çocuğa bulgur, yağ gibi şeyler verir. Toplanan bulgur ve yağdan grupta bulunan kızlar veya bu işe önderlik eden bir kadın çocuklara pilav pişirir, çocuklar güle oynaya yerler.[4]

d. Çocukların Yağmur Duası(Kangal).

Yağmur yağmadığı zaman yağmur duası yapılır. Bir ağacın üzerine süpürge bağlanır. Süpürgenin üstüne bir tas su dökülür. Çocuklar:

Yağ yağ yağmur

Teknede hamur

Ver Allah'ım ver

Bir sürü yağmur, diyerek bağırırlar.

Çocuklara hediyeler dağıtılır.[5]

e. Kepçe Gelin (Suşehri)

Bir grup çocuk, bir araya gelerek iri bir ağaç kepçe bulurlar. Buna bir kız elbisesi giydirir Kol yerine bir değnek geçirerek bağlarlar. Kepçe gelinin kollarından iki çocuk tutar. Kapı kapı gezmeye başlarlar. Kapıların önünde hep bir ağızdan şunları söylerler:

Kepçe gelin ne ister?

Kaşık kaşık yağ ister;

Yağ olmazsa bal olsun

Ağzı burnu su dolsun.

Teknede hamur

Tarlada çamur

Ver Allah'ım ver

Sicim gibi yağmur.

Evin kapısı açılır, içeriden bir kadın hazırladığı kovayı kepçe gelin'in başından aşağı aktarır. Bu arada çocuklar da sudan nasibini alır. Sırılsıklam olurlar. Aynı kadın görevli çocuğa bulgur, yağ gibi şeyler verir. Toplanan bulgur ve yağdan grupta bulunan kızlar veya bu işe önderlik eden bir kadın çocuklara pilav pişirir, çocuklar güle oynaya yerler.[6]

f. Kepçe Gelin (Zara)

Kepçe Gelin geleneği, bahar sonu ile yaz başında mevsim kurak geçiyorsa, yöreye yağmur yağması temennisiyle mahalledeki veya köydeki çocuklar bir araya gelerek, ellerine bir sitil, bir de kepçe alıp ev ev dolaşıp bulgur ve yağ toplarlar. Her evin önüne gittiklerinde hep bir ağızdan

Kepçe gelin ne ister?

Bir kaşık yağ, bir kepçe bulgur ister

Teknede hamur

Tarlada çamur;

Ver Allah'ım ver

Bir sulu yağmur

Diyerek ev ev dolaşırlar. Topladıkları yağ ve bulgurla, açık arazide bulgur pilavı pişirip üzerine de tere yağını döküp yerler.[7]

g. Çandır Baba (Divriği)

Bu törene sadece 5-12 yaşlarındaki çocuklar katılmaktadır. Tören "Çandır Baba" diye isimlendirilmektedir. Törene katılan çocuklar büyüklerin isteği üzerine toplanırlar. Uzun bir ağacın baş tarafını rengarenk bezlerle sararlar.

Çocuklardan biri eline bir bakır kazan/bakraç, bir de çuval alır. Köydeki tüm evleri dolaşırlar ve her evden bulgur, yağ, şeker gibi hediyeler alırlar. Her evden bu hediyeler verildikten sonra çocukların üzerine bir kova su dökülür. Çocuklar evleri dolaşırken

Çandır Baba ne gerek

Bir sürü/sulu yağmur gerek

Hanımların küpünden

Yağdan, bulgurdan gerek

Yağ yağ yağmur[8]
Teknede hamur

Tarlada çamur

Ver Allah'ım ver

Sicim gibi yağmur

Şeklindeki tekerlemeyi yüksek sesle okurlar.[9]
Aynı tekerlemeyi Ahmet Caferoğlu 1944 yılında şöyle tespit etmiştir:

Çandır baba ne gerek

Bir sürü yağmur gerek

Gökten rahmet gerek

Yerden bereket gerek

Teknede hamur

Ver Allah(ım) ver

Bir sürü yağmur.[10]

Hediyeler toplandıktan sonra, tüm çocuklar önceden belirlenen bir evde toplanırlar. Gidilen evdeki kadın, toplanan hediyelerden pilav pişirerek çocuklara ikram eder. Yemekler yendikten sonra çocuklar bir halka şeklinde toplanarak "Allahım yağmur!.. Allahım

yağmur!…Allahım bize acı" diye yağmur yağması için dua ederler. Böylece tören biter, çocuklar evlerine dönerler.

Çandır Baba adı beze sarılı ağaca verilmektedir. Bundan dolayı da törene "Çandır Baba" denmektedir.[11]
Ahmet Caferoğlu Çandır Baba'yı şöyle tanımlar:"Kepçe gelin. Bir sırığın ortasına haç biçiminde olmak üzere bir ağaç parçası bağlanır, üzerine elbise takılır, sırığın ucuna da bir fes geçirilir."[12]

h. Çocukların yağmur duası (Kangal)

Yağmur yağmadığı zaman yağmur duası yapılır. Bir ağacın üzerine süpürge bağlanır. Süpürgenin üstüne bir tas su dökülür. Çocuklar:

Yağ yağ yağmur

Teknede hamur

Ver Allah'ım ver

Bir sürü yağmur, diyerek bağırırlar.

Çocuklara hediyeler dağıtılır.[13]

ı. Godu godu gezme (Kangal)

Kangal'ın bazı köylerinde bahar mevsimi kurak gittiği zamanlar yağmur duasının dışında bir de "**godu godu gezme**" adeti vardır. Köyün çocukları düz bir sopanın ortasına madımak süpürgesi geçirirler. Bu süpürgenin başına bir tülbent veya bez bağlayarak bebek yapıp sopanın ortasına dik duracak şekilde bağlanır. Bebeğe benzetilen bu süpürgeye godu godu denilmektedir. Godu godu gezecek olan genellikle erkek çocuklardır. Bebek yapılmış süpürgenin bağlı olduğu sopanın iki ucundan birer kişi tutar. Diğerleri arkadan yürüyerek köyün her evinin önüne gidilir. Hep bir ağızdan şunlar söylenir:
Godu goduyu sordunuz mu?

Godu goduya selam verdiniz mi?

Godu godu kapınızdan geçende

Sulu bir yağmur gördünüz mü?

Orda bulunanlar "Gördük, gördük…" diye cevap verirler.

Godu geldi doduya

Selam verdi orduya

Yağ veren hatun olsun

Un veren gotur(uyuz) olsun

Amin!….

Godu goduyu gördün mü?

Goduya selam verdin mi?

Godu godu kapıdan geçerken

Eline bir yumurta verdin mi?

Teknede hamur

Tarlada çamur

Ver Allah'ım ver

Sicim gibi yağmur….. diye bağırırlar.

Bu dörtlükler her evin önünde en az üç defa tekrarlanır. Bu süre zarfında her evden mutlaka bir kişi kapıya çıkıp onlara yağ, bulgur, yumurta ve ekmek verir. Bazıları da bunların yerine yarenlik olması için başlarından aşağı su döker. Kimisi de yağmurun yağması için süpürgeden yapılan bebeğin üstüne su döker.

Godu godu gezmenin bitiminde toplanan yiyecekler alınarak kırlara gidilir. Orada çoban pilavı pişirilerek yenir. Oyunlar oynanır, şenlikler yapılır. Artan bulgur, yağ gibi şeyler köyün fakirlerine dağıtılır.[14]

j. Kemçik gelin (İlbeyli yöresi)

Bir süpürgenin tutamak yerine yakın bir noktasından, enine doğru olmak üzere bir değnek geçirilir. Bu durumda değneğin iki ucu "Kemçik Gelin''in kollarını; süpürge gövdesini, süpürgenin tutulduğu yer ise , başını oluşturur. Sıra kemçik gelinin süslenmesine gelmiştir. Gövdesine bir entari, başına ise çaputtan bir başlık yapılarak, tıpkı gelin süsler gibi renkil çapuklarla iyice süslenir. Kemçik gelinin süslenmesi genellikle yaşlı bir kadın tarafından yapılır.

Bu şekilde hazırlanan kemçik gelinin kollarını oluşturan değneğin uçlarından iki çocuk tutar; diğer çocuklar ise onun arkasına sıralanır. Çocuklar bu şekilde köyü ev ev gezerek şu tekerlemeyi söyler:

Kemçik gelin ne ister

Gaşıh gaşıh yağ ister

Yağ olmazsa bal olsun

Evdekiler sağ olsun

Verenin oğlu gızı çoğ olsun

Vermeyenin kel bir gızı olsun[15]
Ziyaret edilen her evin kadını, çocuklara yağ ve bulgur verdikten sonra, kemçik gelinin başına da bir kap su aktarır. Kemçik geline bu şekilde köyün bütün evleri gezdirilir ve uğradığı her evde tepesine bir kap su dökülür. Bu gelenek/merasim uygulandıktan sonra yağmur yağacağına inanılır.

Kemçik gelini gezdiren çocuklar evlerden topladıkları bulgur ve yağı, gelini süsleyen ihtiyar kadının evine götürürler. Bu kadın, toplanan bulgur ve yağdan onlara güzel bir pilav yapar; çocuklar pilavı yedikten sonra evlerine dağılırlar.[16]

---

[1] Ayşe Özen, Sivas'ın Üçtepe Köyünde Baharı Karşılama Törenler**i, Sivas Folkloru,** Sayı: 54, Temmuz 1977, s.19
[2] Ekrem Çınar, SMYO İnşat Böl. Sivas, Yıldızeli Tat köyü. 2000 yılı.
[3] Ayşe Yaraş, Çeko, Yıldızeli Halka Çayır köyü ve Şeyh Halil Tekkesi, 2000
[4] Olcay Tiryaki, Suşehri MYO, Besicilik Böl. 2000
[5] Gamze Şeker, Biyoloji, 1995, Kangal yöresi.
[6] .**Olcay Tiryaki,** Suşehri MYO, Besicilik Böl. 2000
[7] . **Adnan Mahiroğulları**, Dünden Bugüne Zara(3.Baskı), Sivas 1999, s. 155
[8] Fatma Pekşen'in Divriği'deki (15 Temmuz 2006) alan çalışması. Yayımlanmamış notlarını vermek lütfunda bulunduğu için kendisine teşekkür ederim.
[9] **Hüseyin Türk,** Divriği'de Yağmur Duası Törenleri, Antakya 1999, s. 7-8
[10] .**Ahmet Caferoğlu**, Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar(2. baskı), Ankara 1994, s.87
[11] **Hüseyin Türk,** Divriği'de Yağmur Duası Törenleri, Antakya 1999, s. 7-8
[12] **Ahmet Caferoğlu**, Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar(2. baskı), Ankara 1994; s. 224
[13] **Gamze Şeker,** C.Ü. Fen-Ed. Fak., Biyoloji, Kangal yöresi/ 1995
[14] . **Ergin Doymuş**, Her yönüyle Kangal, Sivas 1999
[15]**Kadir Pürlü**, İlbeyli Türkmenleri(1), Sivas 2002 s.534 ve İlbeyli Türkmenleri(11), s. 956
[16] **Kadir Pürlü**, İlbeyli Türkmenleri(11), Sivas 2002, s. 956

Çobanlık

Köy ekonomisinin ağırlıklı bir ayağını da hayvancılık oluşturur. Büyük ve küçükbaş hayvancılık birlikte yapılır. Öteden beri köyün hayvanları kırda otlatılmak suretiyle beslendiğinden bunlara güdecek çobanlara ihtiyaç duyulur. Zaman zaman keşik(ailelerin sırayla çobanlık yapması) denilen yöntemle güdülse de bu işi meslek edinmiş kişiler vardır.

Sivas yöresinde bilinen üç türlü çobanlık vardır. 1. Davar çobanlığı, 2. Kuzu çobanlığı, 3. Sığır çobanlığı

1. Davar çobanlığı: Koyun ve keçilerin karışık olduğu sürünün bakımıyla görevli çobanlardır. Her 500-600 baş hayvandan oluşan bir sürüde bir ya da iki davar çobanı bulunmaktadır. Davar çobanları sürüdeki görevleri açısından ikiye ayrılır:
a. Baş çoban: Aşiret içinde en yetkili çoban baş çobandır. Bunlar bir çobanda olması gereken özelliklerin tümüne sahip, uzun süre çobanlık yapmış, tecrübeli ve yaşlı çobanlardır. Sürünün tüm sorumluluğu bu çoban üzerindedir.
b. Ayak çobanı(Sürücü): Sürünün baş çobandan sonra gelen ikinci çobanıdır. Çoğunlukla gençlerden olan ayak çobanı "Sürücü" adıyla da bilinir. Sürünün arkasından yürür.
2. Kuzu çobanlığı: Kuzu doğumlarından, yaylada kuzuların sürüye katımına kadar olan dönemde oluşturulan kuzu sürülerini güden çobanlardır. Kuzu çobanlığı belli sorumlulukları gerektiren bir çobanlık türüdür. Yeni doğmuş kuzuları otlatmaya alıştırmak, kuzu çobanının en önemli görevidir. Kuzu sürülerinin başında çoğunlukla bir çoban bulunur. Zaman zaman gençler, kadınlar ve çocuklar kuzu çobanlığı ya da kuzu çobanının yardımcılığını yaparlar.[1]
3. Sığır çobanlığı: Yaylaya çıkarılmayan ve sayıları çok az olan büyükbaş hayvanların bakımlarından sorumlu çobanlardır.
Belli başlı bu çobanlık türlerinin dışında Hayvanların doğumundan iyi anlayan çobanlara "**Döl çobanı",** hasta hayvanları otlatan çobana da "**Aluta çobanı**" gibi adlar verilmektedir.[2]
Davarlar yaz ve güz olmak üzere iki ayrı dönemde otlatılır. Bunlara yaz çobanı ve güz çobanı denir. [3]
Koç çobanı: Gemerek Karaözü
Koçları gündönümünde (21 Haziran) koyun sürülerinden ayırırlar ve ayrı bir çoban tutarlar. Bu çobana koç çobanı denilir. Her koç sahibi çobana otlak parasını kendisi verir. Onun için de sürüdeki koyunlarına ayrı bir otlak parası(çoban ücreti) aynı zamanda çoban ekmeği vermez. (Çobanlar ekmeği koyun sahiplerinden temin ederler).

Sürüde hizmetleri yürüten bir ya da birkaç ağa olur. Burada koyunları olanlara mahalleli, bu sürüye de mahalle(felan ağanın mahallesi) denilir. Koyunların adedine göre mahalle bir ya da bir çok olabilir. [4]
Çobanlarla ilgili inanışlar:
Çoban denilince aklımıza Musa Peygamber gelir. Tüm çobanlar Musa Peygamberi kendi pirleri bilirler.

Efsaneye göre Hz.Musa bir koyun peşinde koşarak yakaladıktan sonra "Ya mübarek. Kendi de yordun, beni de yordun" diyerek koyunun gözünden öper. Bu efsaneyi çobanlar bilir.

Her çoban kendini önündeki sürünün sahibi ve yine dağların hakimi olarak bilir.

Bazı çobanlar kendilerini, koyun yaydıkları için "melaike güden" olarak görürler. Çünkü koyunlar günahsız ve masum yaratıklardır.

Çoban yıldızı çobanın kılavuzudur. Tan yerinden doğduğu için geceleri yıldız istikametine doğru sürüsü gider, çoban da sürüsünün daha iyi doyduğuna inanır. Çünkü geceleri, çoban yıldızı istikameti daha iyi görülebilir. Sürü, sabahı o istikamette arar ve çoban; hırsızı, kurdu o istikamette daha iyi görür. Gündüzleri de gölge üzeri gider, güneşten korunur. Hz.Musa'nın gördüğü nurun da çoban yıldızı olduğuna inanır.

Çoban sürüsünü gece yarısı sonu otlatır. Tan uykusu uyutur ki kuzusu sağlam, et ve sütü bol olsun.

Çobanın türküleri, nağmeleri vardır. Çalgısı kaval, türküleri mor koyun, körpe kuzu üzerinedir. Bun akan çaylarla, dumanlı dağlarla zenginleştirir. Piri, Hz.Musa'dır. Ağası vicdanıdır, dağları taşları da şahit olarak görür.

Yağmur yağara başladı
Çoban zavara başladı
Çoban iti hoştladı
Kızlar maniye başladı
Çobanın ela gözü
*Kızları ataşladı….**[5]***

---

[1] . **Muhtar Kutlu,** Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık, Ankara 1987, s.92
[2] M.Muhtar Kutlu**, Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık**, Ankara 1987, s. 91-92
[3] Raşit Karadağ, **Hüyüklüyurt,** Sivas 2005, s. 53
[4] Ahmet Özerdem, Karaözü'de Koç Katımı, **Sivas Folkloru,** Sayı:48, Ocak 1977, s. 21
[5] **Dilek Kelek**, Hafik Yanalak, 2000 tarihli derleme.

DİVRİĞİ KÜLTÜR MİRASI VE KORUNMASI

Divriği İlçesi

Sivas iline bağlı bir ilçe merkezi olan Divriği, Yukarı Fırat havzasında yer alır. Doğuda Erzincan, batıda Kangal, kuzeyde Zara ve İmranlı, güneyde ise Malatya ile çevrilidir. Yüzölçümü 2.936 km karedir. İlçenin dış bağlantısı bazı geçit ve yollarla mümkün olmaktadır. Sivas'a demiryolu ile 179, karayolu ile 184 km uzaklıktadır.

Divriği, idari yapı olarak 1516'da Osmanlı hakimiyetine girmiştir. 1850'ye kadar Eyalet-i Rum(Sivas Vilayeti)'un bir sancağı, bu tarihten sonra kaymakamlık olmuştur.

. Divriği, sürekli göç veren bir ilçemizidir. Divriği, 1800'lerde 10.000 nüfus barındırmaktaydı. Bu nüfus, 1930'larda 3500'e kadar düşmüştür. 1935'ten sonra demiryolunun gelmesi, demir madenlerinin işletmeye açılmasıyla tedrici bir artış göstermeye başlayan nüfus, 1990'da 17.664'e yükselmiştir. [1] Fakat son Genel Nüfus Sayımına göre ilçe merkezinin nüfusu 15.135'e düşmüştür.
Bilindiği gibi Mengücekoğulları tarafından Türk hakimiyetine alınan Divriği, kısa zamanda Türkleşti, Müslümanlaştı. Daha ziyade Oğuzlar'ın Salur Boyu ile iskan olunan şehirde 1530 tarihinde Müslüman hane sayısı 498 idi ve toplam nüfusun yüzde 70'ini meydana getiriyordu. [2]
Necdet Sakaoğlu'na göre XII. Yüzyıldan, XVIII. Yüzyıl sonlarına kadar Kale içine, Kale ve Iğımbat yamaçlarına, Bağlar denilen şimdiki Ardanus, Uluzar semtlerine yayılan şehir, son iki yüz yıl içinde Çaltı Çayı vadisine doğru yayılmaya başlamış, Abuçimen ve Pireyüp derelerinin yamaçlarını istila etmiştir..[3]
Yerleşme alanı, güneyden kuzeye oldukça düz olup İmamoğlu, Cirgişan ve Hükümet Caddesi bayırları ile kademelenmiştir. Iğımbat Dağı şehrin doğusunda; Kale, kuzey doğusunda yer alır ve Çaltı Çayı'nı takip eder.

Nüfusun o kadar fazla olmamasına rağmen, eski devirlerde olduğu gibi, şehir bahçeli evleri ile çok geniş bir alana yayılma özelliğini günümüze kadar korumuştur. Halen 26 mahallede 2.000'den fazla yapı bulunmaktadır.

1995 yılı sonu itibariyle Divriği ilçesinde 27 mahalle bulunmaktadır; bunlar:

Birinci Bölüm

Yörenin Tarihi

Eski Yunan kaynaklarında **Aphlike**, Bizans kaynaklarında **Tephrice**(Tefrike) şeklinde kaydedilen Divriği, Arap kaynaklarında suyun çıktığı yer/suyun kaynağı anlamında **el-Abrik** veya **Ebrik** şeklinde geçer. VIII. Yüzyıl sonlarında inşa edilen ilk kale ve kurulan kent de **Tephrike** adıyla tanınmıştır. XV. Yüzyıl Osmanlı kaynakları **Divrik** ve **Divrigi** tarzında yazarlar. Günümüzde **Divriği** şeklinde yazılmaktadır.
Divriği'nin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Divriği'nin belgelere dayanan gerçek tarihi IX.yüzyıl ortalarında **Pavlikiyanlar**'la başlar. Bu devirde Divriği, Pavlikiyanların başlıca merkezlerinden biri idi. Pizans İmparatoru VI. **Leo**(886-9l2), Pavlikiyanların üzerine bir sefer düzenledi. Halkın büyük bir çoğunluğu sürgüne gönderildi. X. Yüzyılda bir Bizans garnizonunun yerleştiği Tephrike kalesi, Sasani ve Abbasi sınırlarına yakın bir konumda ileri karakol olarak önem kazandı. İmparator **Romanos Diogenes**, l3 Mart

l068'de çıktığı Doğu Seferi'nde Divriği civarında karşılaştığı Türk kuvvetlerini geri çekilmeye mecbur etti.

a.Mengücek Oğulları Döneminde Divriği:

Mengücekoğulları, 1071 tarihindeki Malazgirt Zafer'nin ardından Yukarı Fırat Havzası'nda kurulmuş ve varlığını 200 yıl sürdürmüş bir Türk Beylliği'dir.

Onlar ilkin Doğu bölgelerinin Türkleşmesinde görev almışlar, Türkmen(Oğuz) göçmenlerinin Anadolu'ya taşınmasına öncülük etmişlerdir. Zafer'den sonra ise, Anadolu Türklüğü'nün temellerinden olan küçük devletlerini kurmuşlardır. Siyasal olaylara fazla karışmayan Mengücekoğulları, daha çok toplum ve sanat hizmetlerine eğilmişlerdir. Saraysız yaşamışlar; fakat okul, hastane, cami, yol, köprü…yapmışlardır. Kendilerine layık gördükleri tek şey, Orta Asya kurganlarını andıran türbeleridir.**[4]**

Erzincan, Kemah, Şebinkarahisar ve Divriği'yi içine alan bu beyliğin kurucusu, Alparslan'ın komutanlarından **Emir Mengücek Gazi**(l07l ? -lll8 ?)'dir. Emir Mengücek, l080'e doğru Divriği'yi feth etmiştir. Mengücek Gazi'nin özellikle **Oğuz boylarından Kayılar'ı, Bayatlar'ı, Karaevli ve Akevliler'i** yeni vatana yerleştirdiği öne sürülmektedir. Prof. Dr. Faruk Sümer de Divriği yöresine yerleşen Türklerin önemli bir kısmının **Salurlu** olduğunu ifade etmektedir.

Mengücek Gazi'nin ölümünden sonra Beyliğin başına oğlu **Emir İshak**(1118 ?-ll42 ?) geçmiştir. İshak'ın ölümünden sonra ülkesi oğulları arasında paylaşıldı ve oğularından **Davud Şah**, Erzincan-Kemah; **Süleyman Şah** da Divriği kolunun beyi oldu.

a.a.Mengücek Oğullarının Divriği Kolu

Bu kola mensup Mengücek Beyleri'nden tarih kitapları söz etmez. Bunların varlığı, Divriği'de yaptırmış oldukları hayır kurumlarının incelenmesinden anlaşılmıştır.

I.Süleyman: Bu koldan ilk Divriği Mengücek Beyi, İshak'ın oğlu ve Mengücek Gazi'nin torunu olan I.Süleyman'dır. Kendisine ait herhangi bir eser görülmemiş olup, ne zaman öldüğü de belli değildir.

Süleymanoğlu Emir Seyfeddin Şahinşah(1174 ?- 1196)**:** Divriği kolunun ilk ünlü hükümdarıdır. Şahin Şah(Şahan Şah), Divriği kalesindeki caminin de banisidir. Bu cami(**Kale Camii**), kitabesinden de anlaşılacağına göre 576(1180/1181)'da yaptırılmıştır. Şahin Şah, kasabanın ortasında kendisine bir de türbe yaptırmıştır. Bu eseri halk arasında **Sitte Melik** adı ile anılmaktadır. Türbenin 592(1196)'dir. Kitabede o zamanlar bütün Türk sultan ve melikleri tarafından kulanılan **alp, kutluğ, uluğ, tuğrul, tiğin…** gibi ünvanlar ve lakaplar da bulunmaktadır. Şahin Şah döneminde **Kale Camisi** ve **Sitte Melik Türbesi**'nden başka **Kamareddin** ve muhtemelen **Ahi Yusuf Türbesi** de yaptırılmıştır.

1. **Süleyman Şah:** Babası Şahin Şah'ın ölümünden sonra tahta geçmiştir.

Melik Ahmet Şah(1228'den önce-1252'den önce)**:** Divriği'deki meşhur Ulucamii yaptıran Mengücek Beyi, Şahinşah'ın torunu ve II. Süleyman'ın oğlu Ahmet Şah'tır. O, yalnız Divriği

Ulucamii'ni yaptırmakla kalmamış, küçük ülkesinin bütün ihtiyaçlarına el atmıştır. Bugün bile Divriği'de Ahmet Şah'ın getirtmişolduğu içme suyundan faydalanılmaktadır.
Divriği Ulucamii'nin inşa tarihi 626(1228-1229) olup, kitabelerden birinde Selçuklu Sultanı **Alaeddin Keykubat**'ın adı geçmektedir. Caminin son kitabesi 638(l240) tarihini taşımaktadır. Caminin yapımında mimar ve sanatkar olarak Ahlatlı Hürremşah ile Tiflisli Ahmet çalışmışlardır. Ahmet Şah, annesiyle birlikte Ulucami'yi yaptırırken, eşi **Turan Melek** de camiye bitişik olan **Darüşşifa**'yı yaptırmıştır. Ulucami'nin vakfiyesi 5 Temmuz l243 tarihini taşımaktadır.
Melik Ahmet Şah'ın 641(1243)'den sonra hangi tarihte öldüğü bilinmiyor. Ulucami ile bitişik Darüşşifa(Şifa yeri/Hastane) arasındaki türbede irili ufaklı 15 kabir görülür. Bunlardan sırçalı tuğlalarla örülmüş olanının Ahmet Şah'la ilgili olabileceği sanılıyor. Bu kabir diğerlerinden yüksekçe ve ortadadır. Melike Turan'ın ki türbeye girişin solundadır. (N.Sakaoğlu)

Melik Müeyyed Salih: Ahmet Şah'ın oğludur. 641(1243)'deki Moğol saldırısı sırasında yıkılan Divriği Kalesi'nin surlarını onartmıştır. Arslan Burcu(1252)'nu yaptırmıştır. Melik Salih, Divriği Mengüceklilerinin son Beyi'dir.

a.b. Mengücekoğulları'ndan Sonra Divriği (1277-1516)

675(1276/1277)'te Hülagü'nün oğlu İran İlhanlı hükümdara Abaka, Mısır Memlüklüleri'ne karşı Elbistan seferine giderken Divriği'ye de uğramış, şehir eşrafını kendisini istikbal ederek iyi bir şekilde karşılamasına rağmen surların yıkılmasını emretmişti.

1340'a kadar geçici **Moğol(**İlhanlı) işgalinde kalan Divriği, 1340-1398 arasında yerli bir hanedan olan **Şuhriler**'in yönetiminde, ilkin **Eratna**, sonra da **Kadı Burhaneddin** hükümetlerine bağımlı kaldı. 1401 yılında **Memlüklü** sınırlarına katılan bu kent, bu devletin kuzey doğudaki en önemli karakolu oldu. 1516'ya kadar süren Memlüklü döneminde Naibü's-Sultana ünvanıyla yöneticilikte bulunanlar, yeni borçok cami, türbe, han, hamam ve zaviye yaptırdılar. **Kantepe, Hoca Mercan, Araplık, Kadı İskender…** adlarını taşıyan eserler Memlüklüler döneminden kalmadır. Bugün Kantepe Camisi içinde Memlük Sultanı **Seyfettin Kayıtbay**(1468-1496)'ın adını taşıyan ve onun devrinde burada bulunan bir Mısır Valisi medfundur. Türbe kitabesi kitabesi 874(l469) veya 894(1489) tarihlidir.
Divriği, Memlüklüler döneminde Şam Eyaleti'nin Halep Naipliği'ne bağlı ileri bir karakolu durumundaydı.

Divriği, kesin olarak Mercidabık Zaferi(24 Ağustos l5l6)'nden sonra Osmanlı hakimiyetine girdi. 1391'den başlayan ve 1516 yılına kadar devam eden Memlüklü hakimiyeti sona erdi.

b. Osmanlılar Döneminde Divriği(1516-1 Kasım 1922):

Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı topraklarına katılan Divriği, Sivas Eyaleti'ne bağlı bir sancak merkezi olmuştur. 1516 yılından 1854 yılına kadar sancak merkezi olan Divriği, daha sonra kaza merkezi olmuştur. XIX. Yüzyıl sonlarında Divriği'nin 9 nahiyesi, 125 köyü ve toplam olarak 48.907 nüfusu vardı.

c. Cumhuriyet Döneminde Divriği:
Divriği ilçesi kalkınmasını Cumhuriyetle birlikte sağlamıştır. XVII. Yüzyıldan itibaren başlayan çöküş, XVIII. Yüzyılda da devam etmiş, X!X. yüzyılın sonunda terk edilmiş bir kasaba görünümünü almıştır.

Divriği, ekonomik canlılığına Divriği Madenleri Müessesesi ile kavuşmuştur. 1937 yılında Sivas-Erzurum demiryolu Divriği'ye ulaşmıştır. Türkiye'nin bilinen en yüksek kaliteli demir cevheri butarihlerde bulunmuştur. 19 Mayıs 1938'de işletmeye açılan Divriği demir sahaları 21 Haziran 1955'te Türkiye Demir ve Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü bünyesine alınmıştır. 1974 yılında Konsantrasyon ve Pelet Tesisleri'nin yapımı ihale edilmiştir.

1937 yılında **Abdurrahman Naci Demirağ**'ın maddi katkılarıyla Divriği kendi adı ile anılan içme suyuna (Nacibey Suyu) kavuşmuştur. 1938-1939 öğretim yılında **Nuri Demirağ Orta okulu** eğitime açılmıştır.
Divriği'nin karayolu bağlantısı ancak 1970 yılında gerçekleşebilmiştir. Cumhuriyet Üniversitesi'nin açılmasından sonra(1974), bu üniversiteye bağlı olarak l987-l988 öğretim yılında **Divriği Meslek Yüksekokulu** açılmıştır.
Divriği Mursal Barajı/Göleti'nin yapılmasıyla(1992) ilçe merkezi ve yakın köyler sulama suyuna kavuşmuştur.[5]

İkinci Bölüm

Anıtsal Yapılar

a. Divriği Kalesi:
Şehrin kuzeyinde, Çaltı Irmağı'na bakan kayalığın üzerindedir. Yeri ve genel görünümü ile öteki Anadolu kalelerini andırır.

Bazı Bölümlerinin, M.S. IX yy'da Pavlikanlar'ca yapıldığı sanılmaktadır. Fakat Divriği Kalesi, bugünkü durumu ile Mengücekoğullarının ayakta kalmış tek kalesidir. Divriği Kalesi, a. Dış Kale, , b.İç Kale olmak üzere ikiye ayrılır. Dış ve İç Kaleyi meydana getiren duvarlar boyunca bir çok burçlar vardır. Bunlardan en önemlisi Arslan Burcu'dur. İç Kale'nin Dış Kale'den daha eski olduğunda şüphe yoktur. Çünkü İç Kale'deki camiin H.592(1195) tarihi ile Dış Kale kapılarında görülen 634(1236) ve 640(1242) tarihleri arasında 40-50 yıllık bir zaman farkı vardır. Divriği Kalesi'nin A ve B olmak üzere iki kapısı bulunmaktadır.[6]

b. Kale Camii:

Kalede en önemli eser olarak Kale Camii(Şahin Şah Camii) bulunmaktadır. Camiye kuzeydeki kapıdan girilir. Süslemeler bu kapı panosundadır. Caminin içi doğu ve batı cephelerdeki küçüklü büyüklü pencerelerden ışık alır. Bu cam, Türklerin Anadolu'da uygarlıklarını geliştirmeye başladıkları dönemin ilk yıllarından günümüze kalan eder yapılardan biridir.Kale Camii üç kitabeye sahiptir. Bu kitabelerden birinde "Bu kutsal caminin yapımını, ulusunun başkanı ve büyük başkomutan, dünyanın ve dinin keskin kılıcı; zaferleri çok, Halife'nin kılıcı Şahinşah bin Süleyman bin Emir İshak 576(1180/81) yılında (emir)buyurdu" ifadesi yer almaktadır. Diğer bir kitabede de "Eseri yapan Maragalı Piruz'un(?) oğlu Üstat Hasan'dır" cümlesi bulunmaktadır.

Divriği Kale Camii, Türklerin Anadolu'daki en eski birkaç yapısından teki ve en önemlisidir. Kayseri Külük Camii, Sivas Ulu Camii, her ne kadar Divriği Kali Camii'nden 30-40 yıl daha önce yapılmışlarsa da bunların sanat değerleri geride kalmaktadır. Fakat bu eşsiz anıt bugün korkunç bir bakımsızlık içindedir.[7]

c. Divriği Ulucamii ve Bitişik Darüşşifa:

Divriği Ulucamii, Kale'nin güneyinde, Iğımbat Tepesinin batı eteğinde yükselen muhteşem bir anıttır. Yeri son derece güzel seçilmiştir.

Ulucami'yi övme konusunda, yerli yabancı inceleyiciler, bir çok sıfatları, benzetmeleri denemişlerdir. Avrupalı sanat eleştirmenlerinden bir bölümü "Anadolu'nun Elhamrası" derken, A.Gabriel, "Anadolu Türk anıtlarının en dikkate değer olanı Divriği Ulucamii'dir.", Van Berchem, "İslam Sanatının en hayret ve hayranlık uyandırıcı eserlerinden biri de Divriği Ulucamii'dir" demektedirler.

Camiye, güneyinde bitişik olarak yapılmış bulunan ve halk dilinde "Medrese" diye adlandırılan yapı, bir Selçuklu hastanesi(Dürüşşifa)'dir. Uzaktan ve yakından bu iki yapı ayırt edilmediği gibi, Ulucami deyimi genel bir ad olarak her ikisini de kapsar. Cami ve hastane bir dikdörtgen alan üzerine inşa edilmiş olup boyutları dıştan 32×64 m dir. Cami, 1280 m2, Darüşşifa 768 m2'lik bir alan üzerine kurulmuştur.

Caminin ortalama taban tonoz yükseltisi 9,5 metredir. Camide en yüksek nokta Mihrap kubbesinin çatısını meydana getiren piramit olup tepe noktasının yerden yüksekliği 25 m dir.

Kapılar, Selçuklu eserlerinde görüldüğü gibi yapıdan daha yüksektir. Fakat bu yükseklik olgun ve mantıklı tutulmuştur. Kıble ve Darüşşifa kapıları 14,5 m yüksekliğindedir.[8]

c.a. Ulucami-Camiikebir:

Caminin dikdörtgen bir planı vardır. Cami'ye kuzeydeki büyük bir genel girişten(Kıble kapısı) ve batıya bakan ikinci bir kapıdan(Çıkış veya erkekler kapısı) girilir. Doğuya açılan üçüncü kapı(Şah Kapısı) şimdi pencere durumundadır.

Ulucami, sert karasal iklimi göz önünde tutularak üstü kapalı tipte yapılmıştır. Planı örten tonozlar ve kubbeler, değişik biçimde beş sahın oluşturur. Genişliğine ve derinliğine beşer açıklıklı olan 23 tonoz ve 2 kubbe, 16 sütuna oturtulmuştur. Duvarlar, sütunlar ve kemerler, hep side yüzeyi çok hafif pürüzlü düzgün kalker taşından yapılmıştır.

Mihrap: Biçimi ve dekorasyonu ile Anadolu'da tektir. Mihrap panosu ve nişi, süsleme yönünden sadedir. Mihrap çok iyi korunmuş olarak ilk halini günümüze kadar saklamıştır .
Mihrap kitabesinde "Ahlatlı Mugis oğlu **Hurremşah**" cümlesi yer almaktadır.
Minber: Ahşap olup boyutları; yükseklik: 6,7 m. , derinlik: 4,2 m., en: 103 cm . dir. Selçuk sanatının Anadolu'da klasikleşmiş şekilleriyle ve üstün bir ustalıkla işlenmiş nefis bir sanat eseridir. Süslü yazılar da Selçuk hat sanatının yüksek seviyesini yansıtır. Minberde ad ve tarih kitabelerinin yanı sıra çok sayıda kutsal söz bulunmaktadır.
Abanoz minberin mihraba bakan yüzeyinde şu cümleler yer almaktadır: "Bu kutsal Minberin yapılıp yerine konulmasını, Yüce Tanrı'mın hoşnutluğunu kazanmak için, Halife'nin yardımcısı Hüsam'üd Dünya ve'd din **Ahmet Şah** bin Süleyman Şah buyurdu. Tarih 638(**1240/41**)
İç Türbe(Şehitlik): Her ne kadar bu bölüm planda Darüşşifa'da yer alıyorsa da şimdiki durumda girişi cami tarafına çevrilmiştir. Türbe, yüksek bir taş kubbe ile örtülüdür. Türbede kitabesiz 15 sanduka vardır.
Kıble Kapısı: Anıtsal bir giriş olan Kıble Kapısı, İslam sanatının en üstün eserlerinden birisidir. Kıble Kapısı 14,5 m. yükseklik, 11,5 m en ve duvar cephesinden ileriye doğru1,6 m. taşıntı verir. Bu kapının böyle eşsiz ve tek olmasını sağlayan bir neden olarak, Ahmet Şah'ın, mimar Ahlatlı Hürremşah'tan, o zamana kadar yapılmış bütün eserlerin üstünde cennet örneği bir eser yaratması isteği akla gelmektedir.
Kıble Kapısı'nda "Yüce Tanrı'ya yönelmek için bu büyük caminin yapımını, Tanrı rahmetine muhtaç güçsüz kul **Ahmet Şah** bin Süleyman Şah 626**(1228**) tarihinde buyurdu. Allah sultanlığını sonsuz kılsın" cümlesi yer almaktadır.
Ahlatlı bir Türk'ün düşündüğü, çizdiği ve yaptığı bu eser, Orta Asya'dan, Kafkas ve İran yoluyla Anadolu'ya gelen, Bizans'a Suriye ve Mezopotamya'da dayanan öz Türk sanatının bir sentezidir denebilir. Kıble kapısının barok özellikleri, mimarın kendi buluşu ve yapıcılığıdır.[9]
Çıkış Kapısı: Caminin batı cephesi üzerinde ve yapının doğu-batı ekseni üzerinde kurulmuştur. Bu da Türk yapı sanatı içinde balı başına bir bütünlük ve teklik sunmaktadır. Bu kapı daha mütevazı ve normal ölçüler içinde tutulmuştur. Yükseklik 9,5 m.. , en 6 m. dir. Daha yumuşak ve yüzeysel çizgilerle dolu bir kapıdır. Bu kapıdaki halı ve kilim motifleri yanında, tek düzeyli geometrik motifiler, kuş figürleri çok değerli bir kompozisyon sağlar. Kapı bu tezyinatı ile adeta bir şark halısına veya eşsiz desenlerle bezeli kumaşa benzemektedir.
Çıkış kapısı nişinde şu ifadeler yer alır: "İlkin temeller atıldı. Bu kutsal ve büyük caminin yapılmasını, yüce Tanrı'nın hoşnutluğunu isteyen, Halifenin yardımcısı , Tanrı rahmetine muhtaç güçsüz kul Ahmet Şah bin Süleyman Şah bin Şahinşah buyurdu. Allah, sultanlığını sonsuz kılsın gücünü artırsın. 626 birinci muharrem(Aralık 1228) ayında.[10]
Şah Kapısı: Taht Kapısı da denilen bu üçüncü giriş, yayınların tümünde "Doğu Kapısı veya Doğudaki nişli Pencere" olarak geçmektedir. Şahların, camiye girip çıkmalarını sağlamak için

yapılmıştır. Şah Kapı'sındaki süslemeler, 1248 tarihli minber ile benzerlikler taşır.Bu bezemelerin Tiflisli Ahmet tarafından yapılmış olduğu ileri sürülebilir.[11]

c.b. DARÜŞŞİFA(Turan Melek Darüşşifası-Medrese)

Divriği Darüşşifası, Erzincan Hükümdarı II. Alaeddin Davut Şah'ın kız kardeşi Prenses Turan Melek tarafından 626(1228)'da yaptırılmıştır.

Selçuklular devrinde bugünkü hastanelerin görevini yapan darüşşifalar çok yaygındı. Bu kurumları yaptıranlar ise genellikle kadınlardı.

Kayseri'de Prenses Nesibe Hatun, Divriği'de Prenses Turan Melek, Kütahya'da Gülsüm Hatun, Amasya'da İlduş Hatun, İsfahan'da Kutluğ Türkan Hatun gibi. Genellikle "eyvanlı medrese" planını andıracak biçimde yapılan Anadolu darüşşifalarından günümüzde kalanlar şunlardır:

Kayseri Darüşşifası(Gevher Nesibe), 1205 tarihli

Sivas " " (İ.Keykavus) 1217

Divriği " "(Turan Melek) 1228

Bunların dışında 1235 tarihli Çankırı, 1272 tarihli Kastamonu, 1275 tarihli Tokat, 1308 tarihli Amasya ve yine XIII.yy yapılmış olan Konya ve Aksaray darüşşifalarını da sayabiliriz.

Divriği Darüşşifası'nın genel anlamda bir hastane mi, yoksa belli bir hastalığa özgü saklıkevi mi olduğu konusu açıklık kazanmamıştır.

Darüşşifa'nın anıtsal kapısı batıya bakar. Kare planlı sofanın iki yanında dar revaklar bulunur. Sofanın merkezinde havuz yer alır. Üst kata taş basamaklarla çıkılır.

Kapı: Van Brchem, Darüşşifa'nın batıya bakan kapısı hakkında şu cümleleri kullanır: "Kıble kapısı kadar garip…Süslemesi ona benzerlikler gösteriyor. Ne var ki biraz daha sadelik egemen" der..

Kapı, 14 m. yükseklik, 10,5 m. genişlik ve 4,5 m. derinlikle pek büyük hacimlerde yücelmektedir.

Solda ikinci sütun demeti büklümleri arasında profillerin üstündeki üçgenlerin gizlediği gözden kaçırılmış, ustalar röliyefi bulunmaktadır. Bu röliyef üzülerek belirteyim ki 1980'li yıllarda tahrip edildi.

Darüşşifa kitabe yönünden cami kadar zengin değildir. Burada bir kapı kitabesine, bir de içeride sanatkar imzasına rastlıyoruz.

Kapı kitabesinde şu cümleler yer alır: " Bu kutsal sağlıkevinin yapımın, Kutlu melik Fahreddin Behramşah'ın kızı, Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanmak isteyen ve onun bağışlamasına muhtaç

olan, Adaletli Melike Turan Melek Buyurdu. Allah kabul etsin, amin. 626 yılının birinci ayında(Aralık 1228)

Yine, büyük eyvanın sonunda, bir taş üzerine yazılmış "Ahlatlı Hürremşah'ın eseridir" cümlesi yer alır.[12]

Sonuç: 1228 yılında yapımına başlanan ve 1240/41'de son kitabesi yazılan Ulucami ve bitişik Darüşşifa, Mengücekoğullarının eşsiz anıtıdır. Eser, Anadolu Türk sanatı açısından bir başlangıç ve daha sonraki yüzyıllara örnek olmuştur.

d. Anıtsal bir yapı olarak türbeler

1. Ahi Yusuf Türbesi :

Bugün tamamen bir taş yığını halinde bulunan Ahi Yusuf Türbesi, Divriği Ulucamii civarında ve Nurettin Salih(Kemankeş) Türbesi'nin az ilerisindeki bir evin avlusu içerisinde bulunmaktadır. Kubbesi, iki yan duvarı tamamen yıkılmıştır. Batıya bakan duvarı üzerinde bizim "hacet penceresi" olarak nitelendirdiğimiz iki açıklık ile dışta 80 x 200 cm. boyutunda bir kitabe plakası görülür. Buraya Selçuklu sülüsü ile Kur'an-ı Kerim'den Kasas Suresi 88. Ayetin sonu yazılmıştır.

"O'ndan başka her şey yok olacaktır;
Hüküm O'nundur, hepiniz O'na döneceksiniz."

Bu kitabe plakası l993 baharında türbenin bahçesine düşmüş, edindiğim bilgilere göre yakın yıllarda Turan Melek Darüşşifası içine alınmıştır.

Necdet Sakaoğlu, "Türk Anadolu'da Mengücekoğulları" adlı eserinde Ahi Yusuf Türbesi'nin Mengücekler(1142-l277) dönemine ait olduğunu ileri sürmektedir..[13]

2. **Araplık**

Halkın Araplık adını verdiği türbe, **Hacib Ahmet**'e aittir. Koca Paşa mahallesinde, **Araplık** sokağında, gidişte yolun sol kenarındadır. Sekiz köşeli, kubbesi yıkık bir kümbet kalıntısıdır. **Memlüklü Sultanlığı**(1391-1516) dönemine ait bir türbedir. Türbenin içinde asırlık bir dargun ağacı vardır. Bitişiğinde küçük bir mescit yeri bulunmaktadır.

3. Hacı Mehmet Türbe ve Zaviyesi

Türbe kalıntıları Söğütlük yolu üzerindedir. Çarşıbaşı'ndan İmamoğlu Mahallesine giderken sağ kol üzerinde ve Yaminoğlu evi bitişiğindedir. Türbenin arka duvarı ayaktadır. İki yan duvar kısmen, ön duvar tamamen yıkılmıştır. Dikdörtgen planlı ve kubbeli türbeden bugün pek az şey kalmıştır.

4. Hoca Mercan Türbesi

Türbe, Mercantepe yokuşundadır. Çolakoğlu Süleyman evi ile Nuri Ünsal evinin arka kısmındaki arsa üzerindedir. Türbeye ait temel kalıntıları mevcuttur.

5. Kadı İskender bin Abdülcebbar Türbesi

Burası, halk arasında **Hasan Gazi** türbesi olarak bilinir. Türbe kalıntıları İmamoğlu Mahallesinde ve Nebipaşa konağının bitişiğindedir. Mescit ve türbe yan yanadır. Türbede beşik

örtülü bir mezar ve dargun ağacı bulunmaktadır. Türbe 714(1314) yılında inşa edilmiştir. Burada yatan zatın İskenderun'dan geldiği ve Divriği'de kadılık yaptığı söylenmektedir. Nebipaşazadeler bu zatın mütevellisidir.

6. Kamereddin Türbesi/Kubbedibi:

Türbe, Ulucami'ye yakın olup, çarşı yolundadır. Garipler Mezarlığı'nın ortasındadır. **Emir Hacip Ahmedü'l Kebir Kamereddin el Haccü'l Harameyn** adına yapılmış olan bu türbeye halk **Kubbedibi** der ve burayı Ulucami mimarının mezarı kabul eder. Kamereddin türbesi sekizgen plan üzerine, klasik çadır stilinde ve esmer kalker taşlardan 592(1196) yılında yapılmıştır.[14]

7. Kayıtbay Türbesi

Türbe, İmamoğlu Mahallesinde ve İmamoğlu(**Kantebe)** camii içindedir. Kabirler daha önce cami dışında iken, 1320(1904) yılında yapılan genişletme sırasında cami içine alınmıştır.

Cami içinde zarif desenli iki taş kabir vardır. Bunlar yan yanadır. Bunlardan birisi Memlüklü Sultanı Kayıtbay'ın Divriği'de ölen oğluna aittir. **Nasır Seyyit Mehmet**'e ait olan bu türbe 894(1488) yılında yaptırılmıştır. Halk buraya **Kantepe** demektedir. Kayıtbay'ın ismi zamanla Kantepe'ye dönüşmüştür.[15]

8.Kemankeş (Nurettin Salih) Türbesi

Türbe, Ulucami'nin güneyinde, İmamoğlu'na giden sokak üzerinde ve Kemankeş Mescidi'nin bitişiğindedir. Sekizgen planlı ve piramit çatılıdır. **Mevdud oğlu Hacip Siraceddin** tarafından oğlu **Nureddin Salih** için 638(1240/1241) tarihinde yaptırılmıştır.Selçuklu dönemi kümbetlerindendir. Türbe içinde kitabesiz iki sanduka vardır.[16]

9.Melike Turan Türbesi

Anadolu'daki **Şifahaneler/Darüşşifalar** içinde Kayseri Gevher Nesibe(1206), Sivas 1.İzzeddin Keykavus(1217)'dan sonra Divriği Melike Turan Şifahanesi(1227) üçüncü sırayı alır. Şifahane, Ulucami'ye bitişik olarak inşa edilmiştir.[17]

Şifahane'nin batı yönündeki kapısından girince sol ileri köşede türbe bulunur. Kara planlı türbe, yüksek bir taş kubbe ile örtülüdür. Kubbenin dış örtüsü sekizgen prizma üzerine klasik Selçuklu çadır tipi taş külahtır. Bunun kuzey batısında Ulucami'nin maksure kubbesini örten sekizgen kırma külah yer alır. Cami kubbesi, türbeninkinden daha yüksektir.[18]

Türbenin kuzey duvarında camiye açılan iki pencere bulunur. Camiye açılan bu pencerelerden batıdaki demir parmaklıklı, doğudaki kapaklıdır. Halkın "**Şehitlik**" adını verdiği türbe içinde değişik boyutlarda ı6 sanduka vardır. Orhan Cezmi Tuncer'e göre bunlardan girişte ilk sırada ortada olan **Melike Turan**'a ait olup, furize sırlı tuğla ile kaplıdır. Ayni sırada camiye açılan hacet penceresi önündeki (5 numaralı kabir) **Süleyman Şah**'ın annesi **Fatma Hatun**'a aittir. 8 numaralı kabir **Süleyman Şah'**ın oğlu **Ahmet Şah**'a ait olup altıgen ve desenli furize çinilerle kaplıdır. 9 numaralı kabir(ikinci orta sırada cami duvarına yakın olanı) gamalı haçlarla kabartma olarak süslü olup alt ve üstten boğumlu halatlar dolanır. **Şehinşah**'ın oğlu **Süleyman Şah**'a aittir. Diğer on iki sandukanın kime ait olduğu bilinmiyor.[19]

10.Naib Eşref Türbesi

Türbe, Yukarıçarşıbaşı'ndadır. Daha önce bu türbe, Gazezoğlu dükkanları arasında idi 1990'lı yıllarda etrafı açıldı. Burada Memlüklü Valilerinden Naib Eşref yatmaktadır. Türbe, 691(1291) tarihinde yapılmıştır. 1250 yılında kurulan Mısır Memlüklü Devleti/Sultanlığı kısa zamanda Malatya ve daha sonra da Divriği'ye hakim olmuştur.[20]

11. Ömer Bey Türbesi

Ömer Bey türbesine ait kalıntılar Koca Paşa Mahallesinde ve **Koraltanlar**'lara ait evin arkasındadır. Arsada Memlüklüler döneminden kalmış altı-yedi mezar bulunmaktadır. Apartmanlar ve evler arasında kalan bu mezar yeri her yıl biraz daha küçültülerek komşu evlerin arsalarına katılmaktadır. Ömer Bey'in kabri üzerinde "**El Hac Muhammed bin Ömerü'l Hacib…"** yazısı bulunmaktadır.[21]

12. Sinaniye Hatun Türbesi

Adak yeri Kalealtı Mahallesinde olup, bir türbe kalıntısında ibarettir. Mengücekler döneminden kaldığı sanılan bu türbe 5 x 5 m boyutlarındadır. Bugün(1997), türbeden hemen hiçbir şey kalmamıştır.

13.Sitte Melik(Şahinşah) Türbesi

Anadolu kümbetlerinin en eskisi olan türbe, 590(1194) yılında Mengücek Meliklerinden Şahinşah adına yapılmıştır. Kale ile Çarşı arasındaki Şemsi Bezirgan Mahallesindedir.Türbe içinde sembolik beş sanduka bulunmaktadır. Sitti/Sitte **Melike Hatun**, bu türbenin yanına kendi adını taşıyan bir mescit yaptırdığı için ve vefatında da Şahinşah kümbetine defnedildiğinden halk arasında bu türbeye Sitte Melik türbesi denilmiştir. Bilindiği gibi Hz.Peygamber soyundan hanımlar sitti, erkekler seyit ünvanıyla çağrılırlar.

Türbe, yalnız Şahinşah'la ilgisinden dolayı değil; piramit çatılı Anadolu kümbetlerinin en eskisi olması; sanat ve tarih açısından özellikleri nedeniyle de Türk Sanat Tarihinin büyük değerlerindendir.[22]

14. Şemsi Bezirgan Camisi ve Türbesi

Şemsi Bezirgan Camisi ve Türbesi, Sitte Melik Türbesi yakınlarındadır. 18 yy başlarında Şemsi Bezirgan tarafından yaptırılmıştır. Bugün tamamen kaderine terkedilmiş durumdadır. Cami içerisinde biri Şemsi Bezirgan'a ve diğeri hanımına ait iki kabir bulunmaktadır.[23]

e. Divriği köylerindeki anıtsal yapılar/Türbeler

1.Hüseyin Gazi Türbesi: Hüseyin Gazi, bilindiği gibi Seyyit Battal Gazi'nin babasıdır. 8. Yüzyılda yaşamıştır. Emeviler dönemindeki savaşlara katılmıştır. Hüseyin Gazi''in Divriği Iğımbat dağında, Ankara''a, Çorum''a, Niksar''a ve Sivas''a mezar, türbe ve makamları Bulunmaktadır. Divriği''eki mezarı 1959 yılında yeniden onarıma alınmıştır.

2. Şemmas Pir Türbesi: Şemmas Pir, daha önceleri bir Hıristiyan azizi iken, daha sonra Müslümanlığı kabul eden bir din adamıdır. Destan kahramanı Battal Gazi'ye ve Hüseyin Gazi'ye yardım etmiştir. Duruköy'de asıl mezar yeri belli olmayan toprak damlı bir türbesi bulunmaktadır.

.3. **Karadonlu Can Baba Türbesi:** Karadonlu Can Baba, Şaman Moğollar arasında İslamiyeti yaymağa çalışan bir misyoner derviştir; **Hacı Bektaş Veli'nin** Divriği yöresine gönderdiği bir halife, bir Anadolu Ereni'dir.[24] Karadonlu Can Baba yatırı, Karageban nahiyesinin Ömerli

mezrasındadır. Adak yeri, ilçeye 42 km. uzaklıktadır. Yöredeki en eski ve en önemli adak yerlerinden biridir. Türbe 1985 yılından itibaren onarıma alınmıştır.[25]

4. Garip Musa Türbesi: Seyyit Garip Musa, Selçuklular döneminde yaşamış ve Hacı Bektaş Veli'den nasip almış bir alp-eren'dir. Garip Musa'nın türbesi, Güneş köyünün üst tarafındaki Garip Musa mezrasındadır. Taş malzemeyle yapılmış olan türbe altıgen planlıdır ve piramit çatılıdır.

Türbede iki kabir bulunmaktadır. Türbe girişindeki kabir Garip Musa'nın kardeşi **Mehmet Güneş'**e, diğeri **Seyyit Garip Musa**'ya aittir.[26]

5. Ahi Baba/Şeyh Bayezid Türbesi: Anadolu'daki en eski Ahi Babalarından birisidir. Toprak damlı türbesi Ahi köyünde bulunmaktadır.." [27]

6. Ağca BabaTürbesi: Hacı Bektaş Veli döneminde yaşayan Ağca Baba'nın, türbesi Karakale köyünde bulunmaktadır. Taş malzemeyle yapılmış olan türbesi son yıllarda tamir görmüştür.

7. Koca HaydarTürbesi : Koca Haydar türbesi, Divriği ile Kemaliye(Eğin) kazalarının müşterek yaylası olan Sarıçiçek yaylasındadır. Türbe kitabesinde

" **Şeyh Dehman ibni Seyyid Şeyh İsmail ibni Seyyid Şeyh Koca Haydar ruhuna fatiha**" sözleri yer almaktadır.

8. Hasan Paşa Türbesi: Hasan Paşa yatırı, Divriği'ye 22 km.uzaklıktaki Üçpınar köyündedir. Türbe,son yıllarda tamir görmüştür.

9. Seyyit Baba Türbesi: Seyyit Baba, Selçuklular döneminde yaşamış ve bu yörede şehit düşmüş bir alp-eren'dir. Seyyit Baba yatırı, Divriği'ye 24 km. uzaklıktaki Akmeşe(Ziniski) köyündedir. Divriği yöresindeki en önemli ziyaret yerlerinden birisidir. Türbe son yıllarda tamir görmüştür.

10. Koca Saçlı/Resul Baba Türbesi : Koca Saçlı, Beylikler döneminde yaşamış, misyoner bir derviştir. Koca Saçlı yatırı, Divriği'ye 28 km uzaklıktakı Erikli köyündedir. Türbe son yıllarda tamir görmüştür.

11.Hüseyin Abdal Tekkesi: Pir Hüseyin Abdal yatırı, Divriği'nin Aşudu Tekke(Güvenkaya) köyünde bulunmaktadır. Babası Hacı Bektaş Tekkesi'ne hizmet eden Seyyit Kara Halil Baba'dır. Hüseyin Abdal, babasının Hakk'a yürümesinden sonra 1628 dolaylarında Divriği'ye gelmiştir. Hüseyin Abdal'ın mezarı 1997 yılında Çamşıhı yöresindeki Döldür dağı eteklerine nakledilmiştir…[28]

12. Molla Yakup Türbesi: Molla Yakup, 16. Yüzyıl ortalarında yaşamış bir tarikat şeyhidir. Kendisi Şazeli tarikatına mensuptur. Türbesi, Yellice Çayı ile Karakuzu çayının kesiştiği yerdedir. Türbesi Osmanlı dönemi türbelerinin mimari özelliklerini gösterir. Kare planlı ve kubbelidir, taş malzemeyle yapılmıştır.

13. Hoşavcı Ahmet Baba Türbesi: Hoşavcı Ahmet Baba, Şazeliye tarikatının, Molla Yakup kolunu Samancı deresine taşıyan bir derviştir. Türbesi Olukman köyündedir. Son yıllarda tamir gördüğü için orijinal yapısını değiştirmiştir.

14.Derviş Muhammet Türbesi: Hayatı hakkında kesin bilgilere sahip olduğumuz yatırlardan birisi de Derviş Muhammet yatırıdır. Türbesi Divriği'ye 24 km uzaklıktaki Kevendüzü(Anzağar) köyündedi

Ünlü tekke şairi Derviş Muhammet, Malatya ilimizin Arguvan ilçesine bağlı İsa köyünde doğmuştur. Doğum tarihi R.Ahmet Sevengil'e göre 1755'tir.[29] İsa Köyü'nden ayrılan Derviş Muhammet, Divriği ilçesine 24 km uzaklıktaki **Anzağar(Kevendüzü)** köyüne yerleşerek tekkesini açmıştır. 1826 yılında bu köyde Hakk'a yürümüştür.

15. Muhammet Gani Baba Türbesi Muhammet Gani Baba yatırı, Divriği'ye 24 km uzaklıktaki Anzağar(Kevendüzü) köyündedir Muhammet Gani Baba, Divriği'nin Anzağar köyünde doğmuş(1826) ve yine bu köyde Hakk'a yürümüş(1889) ünlü bir Bektaşı Babası'dır. Onun ünü, Divriği yöresinde ilk defa bir Bektaşi tekkesi tesis etmesinden ileri gelmektedir. Türbesinin sanatsal bir özelliği yoktur. [30]

f. Anıtsal bir yapı olarak Kervansaraylar:

Burmahan Kervansarayı: Divriği –Erzincan yılunda, Mengücekler döneminden kaldığı sanılan bir kervansaraydır. Burmahan, Divriği-Zımara-Kemah-Erzincan eski yolu üzerinde, Divriği'ye en yakın konak olup Çaltı köyündedir. Alışılmış olan Selçuklu kervansaraylarından küçüktür. 24 x 52 m. boyutlarındadır. Burmahan'ın yapısında, incelik ve sağlamlık, aşırı yıkıntıya rağmen hala dikkati çeker.[31]

Mirçinge(Handere) Hanı: Handere köyünün içinde küçük bir handır. 10 x 13 m. boyutundadır. Divriği Ulucami vakfiyesinde "Han-ı Mirçinge" olarak adının geçmesi, yapının 13. Yüzyıl başlarında mevcut olduğunu göstermektedir. Han, şimdilerde büyük ölçüde yıkıntıya uğramış, kitabesiz bir kalıntıdır.

Handere Köprüsü: Handere köyünde, Han'ın I km kadar güney doğusundadır. Mirçinge çayı üzerindeki bu iki gözlü köprü, Siirt Malabadi köprüsünün küçük bir benzeri olup, Mirçinge Hanı kadar eskidir. 1970 yılında çok sağlam olan köprü, yirmi sene kadar önce hazineciler tarafından dinamitle uçurulmuştur.

g. Hamamlar:

Aşağı Hamam(Kayaoğlu Hamaması): Selçuklular zamanında yapılan bu hamam, bir müddet sel suları altında kalmış, 1667'de Ali Kaya oğlu Hacı Mehmet tarafından onarılarak çalıştırılmıştır. Mimari yapı olarak Selçuklu hamamlarının özelliklerini taşır.

Bekir Çavuş Hamamı: Hamam, 70 yıl öncesine kadar Ahmet Şah suyu ile çalışıyordu. Selçuklu mimarisinin özelliklerini taşıyan bu hamam, müşterisizlikten zamanla yıkıldı, çöktü. Bugün ören yer durumundadır. Ulucami''ye çok yakın olan bu hamamın Ahmet Şaha tarafından yaptırılmış olması muhtemeldir..

---

[1] 1990 Nüfus Sayımı Sonuçları(58 Sivas), DİE

[2] Ersin Gülsoy, **XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası** (Marmara Üniv., Sosyal Bil., Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul l992), s.9-ll,

[3] Necdet Sakaoğlu, **Divriği'de Ev Mimarisi**, İstanbul 1978, s.7-8

[4] . Necdet Sakaoğlu, **Türk Anadolu'da Mengücekoğulları**, Milliyet Yayınları, İstanbul, l97l, s.l0-ll.

[5] Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde…**, s.65-68.
[6] Necdet Sakaoğlu, **Mengücekoğulları, Milliyet Yay.,** İstanbul 1971, s.113-117
[7] Sakaoğlu, **a.g.e.,** s.121-130
[8] Sakaoğlu, a.g.e., s. 148-151
[9] Sakaoğlu, a.g.e, s.174-175
[10] Sakaoğlu, a.g.e., s.182
[11] Sakaoğlu, a.g.e., 180
[12] Sakaoğlu, a.g.e., s.202-203
[13] Necdet Sakaoğlu, **Türk Anadolu'da**…., s.146
[14] Necdet Sakaoğlu, Türk Anadolu'da…, s.138-140
[15] M.Fahreddin Başel, **Sivas Bülteni**, Kamil Kitap ve Basımevi, Sivas 1935, s.48, Ömer Akalın
[16] N.Sakaoğu, **Türk Anadolu'da …,** s.143-144 ve ayrıca Ersin Gülsoy, **16 . Asrın İlk Yarısında..**,s. 20.
[17] Dr.Orhan Cezmi Tuncer, Sivas-Divriği Melike Turan Şifahanesi'ndeki Türbe, **Divriği Ulucamii ve Darüşşifası,** Vakıflar Genel Müd.Yay., Ankara l978, s.155
[18] Necdet Sakaoğlu, Türk Anadolu'da…,s.165
[19] O.Cezmi Tuncer, a.g.m., s.l55
[20] M.Fahreddin Başel, **Sivas Bülteni…,** s.48; Ömer Akalın
[21]**Divriği Tarihçesi**, s.24; Ömer Akalın
[22] N.Sakaoğlu, **Türk Anadolu'da…**, s.131-137 ve ayrıca E.Gülsoy, **16 yy ilk yarısında…**, s.21
[23] Galip Eken, **Fiziki Sosyal…**, s. 33-34
[24] Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Halk Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Ankara 1983, s.15-16.
[25] Halil Dumluca, Kara Pirbat, *Sivas Folkloru*, Sayý:8, Eylül 1973, s.13/ Köyün adi **On Erli** imiş, sonradan Ömerli olmuş. İsmail Çankaya, Ömerli 1933; Ömerli köyündeki 10 A?ustos 1997 tarihli derlememiz.
[26] Türbedar Hanım Özcan(1932),"… Türbede daha önceleri üç mezar vardı, 1940'lı yıllarda bunlardan ikisini birleştirdiler. Musa ile Garibi tek mezara aldılar. Diğer kabir kime aittir bilmiyorum" diye söylemi?tir. Süleyman Akgün ise buna itiraz etmiþtir. Türbede Garip Musa ile kardesi Mehme t Güneş'in yattığını söylemiştir . 28.8.1986 tarihinde yaptığımız derleme.
[27] Ersin Gülsoy, a.g.e., s.26
[28] Ali Metin, a.g.e., s.213.
[29] R.Ahmet Sevengil, *Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri*, Atlas Kitabevi, İstanbul 1965, s.234/
[30] E.Behnan Şapalyo,*Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1964, s.323-324.
[31] Sakaoğlu, a.g.e., s.204

Divriği Demirci Esnafı

Kutlu ÖZEN

Bilindiği gibi Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu'ya gelen Türk boyları, demircilik sanatını da beraberlerinde getirmişlerdir. Yerleştikleri her şehirde, her kasabada, her köyde demirci dükkanları açarak bu sanatın en güzel örneklerini vermişlerdir.

Divriği ilçesi de demircilik sanatının çok yoğun olduğu bir ilçe merkezidir. Bu ilçede demircilik, yüzlerce yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Elimizdeki örneklerin çokluğu ve çeşitliliği bu görüşümüzü doğrulamaktadır.

Divriği demirci esnafı yörenin ihtiyaçlarını temin etmekle kalmamış, çeşitli tarihlerde Osmanlı Ordusu'nun da ihtiyaçlarını karşılamıştır. Nitekim; Ferhat Paşa'nın Şark Seferi(Revan) Serdarlığı'na tayin olduğu tarihten(29 Aralık 1582) bir kaç ay sonra "…Seferi ordunun levazım ve mühimmatını temin için…" Bozok Beyi'ne yazılan bir hükümde(23 Muharrem 1583) Divriği demirci esnafının 100 bin nal ve 600 bin mıh yapması ve bunları ordu kadısına teslim etmesi, ferman buyurulmuştur.[1]
1400 yılı Ağustosunda Sivas'a gelen Timur, Divriği'deki demir yataklarından ordusu için nal ve kılıç yaptırmıştır.[2]
Bu örnekleri daha da çoğaltabiliriz. 16., 17., 18. yüzyıllarda Osmanlı Ordusu'na kılıç, nal, mıh yapana bu sanat kolu, daha sonraki yüzyıllarda gittikçe önemini yitirmiş, 1930'lu yıllarda 60 dükkana kadar düşmüş, 1950'den sonra bu düşüş iyice hızlanmış ve 1984 yılında ise üç demirci dükkanı kalmıştır. Derleme yaptığımız tarihte(2004), Fettah Aydın'a ait bir demirci dükkanı bulunmaktaydı.

Demirci Dükkanları:
1950'li yıllara kadar varlığını sürdüren demirci dükkanları, çarşının üç yerinde toplanmıştı:

a. Şimdiki Sebze Hali ile PTT binası karşısı, Kültür Cümisi ile Hükümet Meydanı çevresi. Bu civarda 30 kadar dükkan vardı.

b. Şimdiki Halk Bankası binasının bulunduğu yer ve karşısı, Kayaoğlu Hamamı'na kadar uzayan sokak. Bu civarda 15 dükkan vardı.

Şimdiki İş Bankası'nın olduğu yer ve Değer Oteli'nin karşısı. Bu civarda 20 dükkan vardı.

Dükkan çeşitleri:
a. Demirciler:
İşe başlama; Çırak, ilk önce korik(körük) çekme ile işe başlardı. Körükçü daha sonra yan kalfalığa geçerdi. Çekiç vurur ege yapardı. Daha sonra karşı kalfa olurdu. Karşı kalfa, kıdemli kalfaydı. Usta el çekici ile çalışırdı. Diğerleri 3-5 kg. arası çekiçle çalışırdı.5-7 kg arasındaki çekiçlere balyoz denilirdi. Çalışılırken daha önceki yıllarda deri önlük kullanılırdı.[3]
Yapılan işler: Bu dükkanlarda şu işler yapılırdı: Kapı tokmağı, kapı göbeği(şakşak), gullep/kapı kullabı, zemberek takımı, zırza,karga burnu(menteşe), halka, kazma, balta, taş çekici, nacak,

bel, orak, dehre, satır, odun çapası(nacak ve kazma birleşimi), tırpan örsü, nal, çivi demiri, değirmen germişek'i, hamur/tandır eğişi, cemek(çamur kazmak için), saban demiri, mil, nalça, kabara, bakraç, kazan
kulpu, hayvan burunçalığı…

Hayatta olmayan demirci ustaları: Alikölegil'in Hasan Usta, Kirişçili'nin Mehmet Emin ve Hasan Hüseyin Ustalar, Dudakgil'in Ömer(Tiryaki) Usta, Aydınlı Ömer Usta, Aydoğmuş Mehmet Usta, Ömerbeygil'in Sadullah Usta, Şağbangil'in Mehmet ve Bekir Ustalar, Bektaşlı Mehmet Usta, Ozanlı'nın Recep ve Mehmet Ustalar, Hacı Ahmet Belligün Usta, Kargalı'nın Hamdi Usta, Kozoğlu Nuri Usta, Hatemoğlu Nuri Usta, Kopuşların İsmail(Gençdal) Usta, Aydınlı'nın Halil Usta, Hacıbayramlı Ahmet Usta ve Aydoğmuş Ahmet Usta.

Derleme tarihinde(1980) hayatta olan fakat mesleği bırakan ustalar: Ömer Hamulu(1324-1988), Ömer Tanrkulu, Halim Aydın(1324-1986) ve Hasan Aydın, Yusuf Aydın, Mehmet Aydın, Ömer Aydın; Ömerbeygil'in Mehmet, Zelzelegil'in Ahmet(Gürdal), Mehmet Erdem, Coştanlı'nın Bekir(yanık), Kopuşlar'ın Ali ve Mustafa(Gençdal), Karaibrahimgil'in Emin ve Şükrü(Özkara), Zenzelegil'in Ahmet(Gürdal), Tahir Ertan, Aşukgil'in Kadir(Işık), İbrahim Erçelik, Bedrettin ve Faik Özgül, Ömeranlı Seyyit(Pekdemir), Ali Osman Belligün, Arabacıların Recep(Akçadağ) ve Hasan Akçadağ, Mecelegil'in Nevzat(Erdinç)…..

Derleme tarihinde(1980) dükkan sahibi olanlar: Aydınlı'nın Fettah, Ömeranlı Mehmet(Aydın), Kopuşların Ali(Gençdal), Karaibrahimgil'in Emin(Özkara)….

Dükkan sahibi olan bu dört usta da son birkaç yıldır kapı tokmağı ve şakşak'ı yapmadıklarını; fakat sipariş verilirse yapabileceklerini söylemişlerdir. Zaten son yirmi yılıdır(1980) Divriği kapılarında bu süslemeler kullanılmamaktadır. O eski Türk zevki gittikçe kaybolmaktadır. Tek tük çıkan istekler de zaman zaman bu ustalar tarafından karşılanmaktadır.

Son derleme tarihinde(2004), Divriği ilçe merkezinde Fettah Aydın'a ait bir demirci dükkanı bulunmaktadır.[4]

b. Mıhçılar:

Bu dükkanlarda her çeşit mıh yapılırdı. At, eşek, katır… için nal mıhı; yapı ustaları için ok mıhı/direk mıhı, kapı şakşakları için göbek mıhı ve yemenicilere nalça ve kabara mıhı yapılırdı. Bu işi yapan ustalar mıhçı ustası olarak tanınırdı. Benim tespit edebildiğim mıhçı ustaları şunlardır:

Körbekoğlugilin Mıhçı Hüseyin Usta(1914-1980), Posbıyıkgil'in Mıhçı Bekir Usta(1872-1954)), Mayatgil'in Hasan(Yüksel) Usta(1900-1980),

Mayatgil'in Hilmi(Yüksel) Usta , derleme tarihinde(1980) hayatta kalan tek usta idi.

c. Çilingirler: Silah tamiri ve yapımı, bıçak, kapı kilidi(frenk)'nin yanısıra, anahtar gireceği adını verdiğimizi nefis aynalar da yaparlardı. Bilinen çilingir ustaları şunlardı: Karcılının Bekir Usta, Çilingir Bekir(Özgür) Usta, Sadullah ve Faik Şenol kardeşler, Çilingir Osman (Demirözü)

Usta ve akrabası Demirciveligil'in Osman Usta….. Bütün bu ustalar derleme tarihinde(1980) hayatta değildi.

Aile lakapları: Divriği ilçesinde demircilik, o kadar önemli bir sanat dalı olarak düşünülüyordu ki, aileler bile bu adla çağrılıyordu. Sayın Necdet Sakaoğlu'nun tespit ettiği aile lakapları şunlardır: Anahtargil, Baltagil, Çelikgil, Demircigil, Demirciveligil, Karasapangil, Küreksizgil, Nalcıgil, Orakçıgil, Tokmaklı…

Soyadları: Çelikel, Demirağ, Demirkale, Demirözü, Demiralan….

---

[1] Dr.Bekir KÜTÜKOĞLU, **Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri**(1578-1590), Cilt:1, İstanbul 1962, s.130

[2] Dr.Oğuz AYGÜN, **Yeşil Divriği ve Davamız**, Ankara 1959, s.24

[3] Fettah Aydın(Divriği 1940), Divriği'deki 29 Ekim 2002 tarihli derlememiz.

[4] Kutlu ÖZEN, **Divriği Demirci Esnafının Geleneksel Kapı Süsleme Sanatı**, Türk Folkloru Araştırmaları 1985/1, Ankara 1985,66-69

Divriği'de Hıdırellez Bayramı

5 KASIM 2021KUTLU ÖZEN

Bahar bayramları içinde en dikkate değeri "Hıdırellez"dir. Hızır ve İlyas adlarının birleşmesinden meydana gelmiştir. Hıdır/hadr Arapçada yeşillik anlamına gelmektedir.

Hızır, Kuran'da Hz.Musa'ya kılavuzluk eden kutsal bir kişi olarak geçmektedir.

Halk inanışlarına göre, Hızır zaman zaman dünyayı dolaşır, gezdiği yerlerdeki kuru otları yeşertir, gittiği yerlere bolluk ve bereket getirir. Darda kalanlara yardım eder.

İnsanlar zaman zaman Hızır'ı görürler. Fakat rastladıkları kimsenin Hızır olduğunu sonradan anlarlar. Dilek dilemedikleri için pişmanlık duyarlar. Halk inanışlarında Hızır'la ilgili yüzlerce hikaye vardır.

Bir inanışa göre Hızır ile İlyas iki kardeşmiş. Bunlar Hıdırellez gecesi birbirleriyle buluşurlar.

Folklorda Hızır yahut Hızır_İlyas kültünü en iyi bir biçimde yansıtan merasimler, özellikle Türk dünyası ele alındığında Hıdır-Ellez ve Hızır Nebi Bayramı'dır.

Hıdır-Ellez büyük çoğunlukla Anadolu ve Balkan Türkleri arasında bilinmektedir. Eskiden Ruz-i Hızır(Hızır Günü) de denilen Hıdırellez, halk arasında yaygın inançlara göre, Hızır ile İlyas'ın bir

araya geldiği günün hatırasına kutlanmakta olup, Hızır-İlyas birleşik kelimelerinin halk söyleyişinde aldığı biçimi yansıtmaktadır.

Hıdırellez kullanmakta olduğumuz Gregoryen takvimine göre 6 Mayıs'a gelmekte olup, eskiden kullanılan Rumi/ Jüliyen takviminde ise 23 Nisan gününe rastlamaktadır. Bu tarih memleketimizde yaz mevsiminin başlangıcı olarak bilinmektedir. Eski takvimde yani Rumi takvimde yıl ikiye ayrılmış olup **23 Nisan**(6 Mayıs)'dan **26 Ekim**(8 Kasım)'e kadar süren 186 gün **Hızır Günleri** adıyla yaz mevsimini**; 26 Ekim**'den **23 Nisan**(6 Mayıs)'a kadar devam eden 179 gün de **Kasım Günleri** adıyla kış mevsimini meydana getiriyordu.
İşte Hıdır-Ellez(6 Mayıs) gerçekte Hızır ve İlyas'ın bir araya geldiği gün olduğu inancı altında, kışın sona erip yaz mevsiminin başladığı gün olarak kutlanmaktadır.[1]
Türkler İslamiyetle birlikte bu ayinleri Hızır-İlyas kültüne dönüştürdüler. Mesela XVI. Yüzyılda yaşamış olan Hazini, Maveraünnehir bölgesinde her yıl Hızır ve İlyas'ın buluşması şerefine şenlikler yapıldığını haber vermektedir. Cevahirü'l Ebrar adlı eserinde vermiş olduğu bu bilgiler Mart, Nisan, Mayıs aylarında yapılan merasimlerin eski Türk inançlarının İslamileştirilmiş bir uygulamasıdır. Kısaca Türkler yaz mevsimi başlangıcına ait inanç, adet ve gelenekleriyle Anadolu'ya yerleştiler.[2]
Divriği'de 1962'li yıllara kadar Hıdırellez'de Çay Kenarı, Totukların Değirmeni gibi yerlere gidiliyordu. Divriği merkezinde bu gelenek gittikçe azalmakla beraber köylerde devam etmektedir.

Eski yıllarda **6 Mayıs** günü kadınlı erkekli, büyüklü çocuklu bütün insanlar kırlara giderlerdi. Evlerinde hazırlamış oldukları yiyecekleri orda bulunanlara dağıtırlardı. Yer, içer, eğlenirler birbirleriyle tanışırlardı. Bazen bu tanışma evliliğe atılmış bir adım olurdu.
Hızır'la ilgili inanışlar:
1. Hızır, fakir kıyafetinde gelirmiş. Hızır, selin önü sıra boz bir atın üstünde gelirmiş. Selden önce, selin önüne düşerek gelirmiş. Selin başlangıcını görenler bir dilekte bulunurlarsa, mutlaka bu yerine gelirmiş.

2. Hızır, temiz evlere gelir, pis evlere uğramazmış. Bunun için Hıdırellez'den bir gün önce ahırlar da dahil evin her tarafı temizlenir. (Köyler)

3. Hızır, dilenci kılığında dolaşan uzun, ak sakallı, üstü başı yırtık, fakat yüzü nurlu bir adam olarak bilinir. Nerede olduğu ve nasıl yaşadığı hakkında bir bilgi yoktur. Ayrıca belli bir adak yerinde bulunmaz. Hızır'ı nerede çağırsan hemen yardımına koşar.

4. Bir şey çoğaldı mı "Hızır değneğini dürttü; Allah Hızır bereketi verdi" derler.

5. Hızır ikindi namazından sonra seyahate çıkar, herkesin dileğini görürmüş. 6 Mayıs'ta görürmüş ki o adam gül ağacının dibine gelin yapmış. Anlar ki o adam evlenmek istiyor. Dua edermiş. O adam ev yapmış, ev sahibi olması için dua edermiş. Bütün gül

ağaçlarının dibini gezermiş. Hızır, akşam ezanına kadar dolaşırmış. Dilek dileyenler için Allah'a dua edermiş.

6. Hıdırellez, yöredeki kadınlar tarafından aktif olarak kutlanır. Erkekler tarafından pek kutlanmaz.

6. Hıdırellez'de ev işi yapılmaz, dikiş dikilmez, uyku uyunmaz, çamaşır yıkanmaz

7. Günahların dökülmesi, ferahlığa kavuşmak için salıncakta sallanılır. Sallanırken kucağa bir taş alınır "Yağlara, ballara…" diye bağırılır. Böylece ineklerin yağı çok olur. Mayıs nanesi güzel olduğu için bugün nane biçilir.
8. Bazı yerlerde Hıdırellez günü ateş yakılır. Kuzu çevrilir.

Dileklerin kabul edilmesi:
1. Örnek: "Ben ne dilek diledimse oldu. Oğlum için gelin istedim oldu. Ev istedim oldu. Araba istedim, oğlum araba aldı. **Hacca gitmek isteyen** bir kimse bir çubuğa yeşil bir bez bağlayıp gül fidanının dibine dikerse, ona ertesi yıl Hacca gitmek nasip olur. Yeşil bayrak diktim hac nasip oldu. Oğluma bir mağaza yaptım, içine eşya doldurdum, mağazanın etrafını çayır çimen döşedim oğlum mağaza sahibi oldu. Gül dibine yapılan ev, dükkan, araba, bayrak gibi şeyler öylece bırakılır. Bunlar zamanla dağılır. (Hayriye Aydın)"
2. Örnek: "Kayınvalidem 5 Mayıs günü ikindi ile akşam arası iki rekat namaz kılardı. Sonra bahçeden topladığı taşlarla, ağaçlarla, ot ve çiçeklerle ev yapardı. Evin içine para, yemiş ve Enam-ı Şerif kordu. Enam kordu ki oğlu okuyup alim olsun. Yemiş kordu ki bakkal dükkanı açsın. Bu ev birkaç gün öylece dururdu. Sadece Enam-ı Şerif'i alırdı. Ev zamanla kendiliğinden bozulurdu. Bu işi gizlice yapardı (İnayet Tuğut).

Mani okuma geleneği;
Genç kızlar bir gün önceden kır çiçekleri toplarlar. Bunları su dolu bir çömleğin içine korlar. Çömleğin içine yüzük, küpe gibi süs eşyalarını atarlar. Çömleğin ağzını kapatıp 5 Mayıs akşamı gül çalısının dibine korlar. Sabah olunca küçük bir kız çocuğuna bu eşyaları çektirirler. Önce mani okunur, sonra süs eşyası çekilir. Söylenen mani o kız için söylenmiştir. Bu maniler genellikle aşk ve sevda üzerinedir.

Siyah iplik bükerim

Büker büker sökerim

Eller yar yar dedikçe

Ben boynumu bükerim.

Ayağım yalın idi

Dikeni kalın idi

Ben senden ayrılmazdım

Ayıran zalım idi.

---

[1] **A**hmet Yaşar Ocak, *İslam Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, Ankara 1985, s.136
[2] Ocak, a.g.e., s. 141

Divriği Iğımbat Dağındaki Hüseyin Gazi Yatırı

Haftalık Yeşil Divriği gazetesinin 18 Eylül 2007 tarihli nüshasında sevindirici bir haber yer almıştı. "Hüseyin Gazi Türbesi'nin proje süreci tamamlandı. Vakıflar tarafından Divriği inanç kültürüne uygun ve 12. yüzyıl külliyesi olarak onarımı istenen türbenin Yrd.Doç.Dr. Mustafa Yeğin tarafından restorasyon projesi uygun bulundu. Hüseyin Gazi Türbesi'nin yanı sıra Ahi Yusuf türbesi de ihaleye çıkacak. Bekir Çavuş Hamamı, Saray Cemi, Zeliha Hatun Camii, Karamahmut Camii de ihaleye çıkacak."

Yeşil Divriği gazetesi olmasaydı bu sevindirici projelerden haberim olmayacaktı. Yıllardır Divriği kültürüne katkıda bulunan gazete mensuplarını kutlarım.

Ben bu yazımda Hüseyin Gazi hakkında bilgi vereceğim.

Hüseyin Gazi, bilindiği gibi Seyyit Battal Gazi'nin babasıdır. 8. Yüzyılda yaşamıştır. Emeviler dönemindeki savaşlara katılmıştır. Hüseyin Gazi'nin Divriği Iğımbat dağında, Ankara'da, Çorum'da, Niksar'da, Sivas'ta mezar,makam ve türbeleri bulunmaktadır.

Divriği'deki Hüseyin Gazi Türbesi

Hüseyin Gazi'nin mezarı, Divriği ilçesine hakim Iğımbat dağının zirvesindedir. Divriği ilçesi bu dağın eteklerinde yer alır.

1959 yılına kadar Hüseyin Gazi'nin mezarı toplama taşlardan ibaretti. Yaklaşık yedi metre uzunluğundaki mezarın etrafı açık olup koruma altında değildi. Yine bu civarda toplama taşlardan meydana getirilmiş sembolik mezarlar vardı. Halk, bu mezarların Hüseyin Gazi'nin şehit düşen askerlerine ait olduğuna inanıyordu. Adak yerine gelenler bu mezarları da ziyaret ediyorlardı. 1996 yılında bu sembolik mezarlar çevre düzenlenmesi gerekçesiyle sökülüp atılmıştır.

Hüseyin Gazi'nin toplama taşlardan ibaret mezarı, 1959 yılında "*Divriği'yi Güzelleştirme* Derneği" tarafından onarılmıştır. Hüseyin Gazi'nin mezar taşı kitabesine Latin alfabesiyle "Aslen Medineli olan Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi burada yatar. Doğum yeri Malatya olup, harp ederken Divriği'de şehit olmuştur." sözleri yazılmıştır.
Hüseyin Gazi yatırının etrafına oldukça yüksek bir taş duvar çekilmiştir. Daha sonraki yıllarda ise kurbanların kesilip pişirilmesi, namaz kılınması ve mutfak malzemelerinin saklanması için ilave binalar yapılmıştır. Son yıllarda ağaçlandırmaya yönelik çalışmalar da hızlandırılmıştır. Tepenin ağaçlandırılması ile adak yeri asırlar önceki kimliğine kavuşmuş olacaktır.

Divriği köylerinde Hüseyin Gaziye atfedilen birkaç adak yeri daha bulunmaktadır. Mahalli rivayetlere göre Hüseyin Gazi, savaşarak Divriği'ye kadar gelir. Körküsü mezrası civarındaki korulukta kolundan ok yarası alır; bakımsızlıktan kolu göğerir/kangren olur. Hüseyin Gazi'nin ok yarası aldığı yer bugün **Gazili** adını almıştır. Gazili ziyareti, Körküsü mezarası koruluğu içindedir. Hüseyin Gazi'nin bakımsızlıktan çürüyen kolu da İkizbaşak(Kömek) köyü civarına gömülür.Bu ziyaretin adı da **Gök Kol'**dur. Bu iki adak yeri her yıl köylülerce ziyaret edilir.**[1]**

Hüseyin Gazi'nin Tarihi ve Menkıbevi Hayatı

Hüseyin Gazi'nin tarihi kişiliğini, Battal Gazi'nin tarihi kişiliği etrafında ele almak lazımdır.

Battal Gazi(?-l22/740): Emeviler devrinde Anadolu'da Bizans'a karşı yapılan savaşlarda ün kazanmış, Müslümanlar ve bilhassa Türkler arasında büyük bir *alp-eren*(gazi-veli) kimliğiyle yüceltilip destan kahramanı yapılmış Müslüman Emiri'dir.
Battal Gazi'nin bilhassa 7l7-740 yılları dolaylarında, Emeviler'in Bizans'a karşı yürüttükleri mücadelelerde rol aldığını görüyoruz. Battal Gazi ilk defa 7l7 yılında **Mesleme bin Abdülmelik'**in yönettiği İstanbul kuşatmasında kendini göstermiştir. **Abdülvehhab Gazi'**nin de rol aldığı birçok muharebelere katılmıştır.
Battal Gazi, bugün Eskişehir'in güneybatısında yer alan Seyit Gazi kasabasının bulunduğu antik Akroinon mevkiindeki bir muharabe sırasında şehit olmuş ve oraya defnedilmiştir. Kaynaklar onun ölüm tarihini **74l** olarak zikreder.**[2]**
Hüseyin Gazi(? – ?): Battal Gazi'nin babası Hüseyin Gazi de Emeviler döneminde yaşamış bir şahsiyettir. Tarihi gerçekler böyle olduğu halde menkıbevi eserler Hüseyin Gazi ile Battal Gazi'yi Abbasiler döneminde yaşamış şahsiyetler olarak gösterirler.
Yine menkıbevi bir eser olan **Ravzatü'l Ahbab** adlı eserde Hüseyin Gazi, Abbasiler döneminde yaşamış bir komutan olarak gösterilir. Bu eserde Hüseyin Gazi'nin doğumu ve yetiştiği muhit hakkında şöyle bir rivayet vardır:
"**Hüseyin Gazi'nin babası Seyyit Ali Efendi'dir**. Seyyid Ali Efendi, ilim ve fazilet sahibi bir zat olduğundan Malatya Kadılığı'na tayin edilmiş; ailesiyle birlikte oraya gitmiş, görevine başlamıştır.Seyyit Ali Efendi'nin Malatya'da bir erkek çocuğu dünyaya gelmiş ve adını "**Hüseyin**" koymuştur. Onu tam birbahadır olarak yetiştirmiş, delikanlılık çağına gelince Rumlarla yapılan muharebelerde yiğitlik ve kahramanlık gösterdiği için ona "**Hüseyin Gazi**" ünvanı verilmiştir O zaman Malatya Valisi ve Komutanı bulunan Emir Ömer(destanda Emir Numan)'in vefatı üzerine Malatya ve civarı halkının

istekleri doğrultusunda Hüseyin Gazi, vali ve komutan tayin edilmiştir. **Hüseyin Gazi'nin bir erkek çocuğu dünyaya gelmiş ve adını "Cafer" koymuştur**. Kendisi de evladını bahadır olarak yetiştirmiştir."**[3]**

Battal-name'ye Göre Hüseyin Gazi: Manzum Battal-name'de Hüseyin Gazi'nin soyu Hz.Peygamber'e bağlanmaktadır.

(……)

Hem **Resul** zürriyetinden bir veli
Var idi hem anın ismiydi **Ali**
Bakdı gördi böyle oldı ruzigar

Geldi ol **Malatya**'da kıldı karar.***[4]***

Bununla Hüseyin Gazi'nin ve oğlu Cafer/Battal Gazi'nin nesepçe/soyca **seyyit** olduğunu öğreniyoruz. Bugün Seyit Gazi ilçesinde bulunan **"Seyyit Battal Gazi Türbesi"**nin giriş kapısında matbu bir nesep-name/soy kütüğü mevcuttur. Bu nesep-name, **Seyyit Hüseyin Gazi**'nin babası **Seyyit Ali'**den başlayarak, **Seyyit Battal Gazi'**yi dokuzuncu göbekte **Hz.Ali**'ye kadar ulaştırır.[5]

Muhittin Aslanbay'ın faydalandığı mensur Battal-name'ye göre Malatya Kadısı **Seyit Ali'**nin iki oğlu vardır: Bunlardan birisi **Hasan**, diğeri de Battal Gazi'nin babası olan **Hüseyin**'dir.

Mensur Battal-name'de Hüseyin Gazi şöyle anlatılır:

"Bu Hasan, gayet hub avazlı kopdı ve hem dahi alim idi. Hitabeti ana verdiler. Amma Hüseyin gayet pehlivan kopdı. Yidi kerre Kayser'den harç aldı. Altı pare şehrin ve on iki pare kal'asın aldı. Andan şehrin beyi **Ziyat** vefat eyledi. Yerine oğlu **Nu'man** kaldı, azim görklü kopdı.

Mü'min ve müvahhit ile şehrin Seraskerliğin **Hüseyin**'e verdiler. Kayser, Hüseyin'in korkusundan yedi mil yaptırdı. Hüseyin ile şöyle kavil eyledi kim ol millerden ileru geçmeye. Her yıl armağanlar ve harçlar verdi. Hüseyin dahi ol tarafa varmazdı; amma daima şikar ederdi. Hergiz avdan geri kalmazdı."[6]

Görüldüğü gibi Battal-name'de Hüseyin Gazi, Malatya Seraskeri olarak geçmektedir. Hüseyin Gazi'nin bundan sonraki hayatı mensur Battal-name'de şöyle anlatılmaktadır:

"…Bir gün Hüseyin Gazi, Şam dağlarında av avlar idi. Bir geyik gördü. Atlastan çul üzerinde. Atını sürdi, geyik kaçdı. Hüseyin eyitdi:

– Komazam seni ele getürmeyince. Ta kim Numan(Malatya Beyi)'ın oğluna armağan eyleyem, deyüp kovdu.

Geyik kaçdı, geldi bir mağaraya girdi, belürsüz oldu. Hüseyin atından aşağı indi. Bir iki adım ileri yürüdi. Bir saru at gördi. Eğeri ve dizgini üzerinde. Hüseyin, anı gördi, hayran oldu. Çok ta'accub eyledi/hayret etti. Bu at bu mağarada neyler, diye içinden geçürdi. İlerü yürüdi ki atı tuta. Atın yanına geldi. At bir çifte salladı, Hüseyin gerüsine sıçradı… Nitekim ahd eyledi tutmağa, aciz kaldı, (atı) tutamadı. Mağara köşesinden bir avaz geldi ki:

– Ya Aşkar sakin ol. Seni Hak Ta'ala Cafer'e gönderdi kim gele, yeryüzünde gazalar kıla. Alemi, küfür karanlığından kurtara. Ol yiğide (insanlar) muti ve münkad olalar.

Çünki at bu avazı işitdi, bir yirde karar idüp durdu.

Hüseyin Gazi bu avazı işitdi. Dört bir yana bakdı, kimseyi göremedi. Aşkar'ın yanına yürüdi. Atın yuların eline aldı. (Toprağa saplanmış olan) süngiyi yerinden çekdi, gördi. Yazılmış ki 'bu süngü senindür' ve bir tarafında gördü kim, **Adem Peygamber'**in çukalı… Bunların hepsi (ve) Emir el-müminin **Hazreti Hamza**'nın silahı da hazır.
Hüseyin Gazi şad olup sevindi. **Cafer**'e verilecek emanetleri bir bohça içine koydu. Kendi atına bindi, **Aşkar**'ıı yideğine aldı, Malatya'ya doğru yola çıkdı. Yolda fikir iderdi: 'Ya Rab, Cafer kimdir? Bunun gibi at ve bunun gibi alat(aletler/silahlar), ana(ona) verile' diyü fikirde iken uyku galebe iyledi. Attan aşağı indi, atı bağladı, kendi yatdı uyudı. Düş gördi. Bir pir gelür eydür:
– Ya Hüseyin!.. Beşaret olsun sana kim, ol Cafer, senün oğlundur. Az kaldı kim zuhura gele. Tamamet Rum'u Müsülman ide. Öyle işler ide kim hiç pehlivanlar itmemiş ola, didi.

Hüseyin Gazi uyandı. Secde şükür kıldı. Durdı, gelüb ata bindi. Şehire(Malatya'ya) geldi." [7]
Görüldüğü gibi bu destanda mağara motifi ön plana çıkmaktadır. Türk destanlarını ören motifler arasında **Mağara motifi** önemli bir yer işgal etmektedir. Kutlu mağaralar, geyikli mağaralar, ejderli mağaralar…Türk mitolojisini doldurmaktadır.
Geyikli mağaraları daha çok İslami hikaye, efsane ve destanlarda görmekteyiz. Bu destanda da görüldüğü gibi Hüseyin Gazi'nin kovaladığı güzel ve nakışlı geyik giderek bir mağaraya girer ve sonra kaybolur. Bu mağarada destan kahramanının (**Battal Gazi**) bineceği at ve kuşanacağı kılıç ilahi bir kudret tarafından **Hüseyin Gazi'**ye teslim edilir. Burada geyik, Allah'ın bir yol göstericisidir.[8]
Battal Gazi'nin Doğumu: Destan , daha sonra şöyle devam eder:
"…. Bir zaman bunun üzerinden geçti. Nu'man dahi öldi. Oğlu Ömer tahta geçdi. Padişah oldu. Beyler'e hil'atler giydürdi. Bu şadlık ile oturdılar.

Hüseyin Gazi'nin bir kulu var idi. Gayet pehlivan idi. Adına Tavabil-i Rumi dirlerdi. Kapudan içeri girdi. Hüseyin Gazi'nin kulağına müjdi eyledi. Hüseyin Gazi Şad oldı. Tavabil kapudan çıktı, gitdi. **Emir Ömer** sordı ki:
– Ey pehlivan, haber nedür? Bize dahi bildür.

Hüseyin Gazi, masalahatı hikaye eyledi. Emir Ömer:

– Bu oğlan, katı pehlivan kopa ve dindar ola. Öyle işler ede ki hiç bir kimsenin elinden gelmemiş ola. Bunun adı Cafer olsun, didi. Birkaç duaetdi.Yazdı, virdi…ve eyitdi**:**
– Bunu Cafer'in başına bağla…

Andan sonra Hüseyin Gazi ziyafet eyledi. Şehrin Beylerin ve Ayanların cem eyledi. Üç gün yemek dökdi. Andan sonra Cafer büyüdi. Üç yaşına girdi. Her kim görse altı yaşında sanurdu. Güzellikte benzeri yokdı. Her kim eline ala, yere bırakmazdı…" [9]

Hüseyin Gazi'nin Şehit Düşmesi / Divriği Rivayeti:

Bekayi'nin yazmış olduğu manzum Battal-name'de Hüseyin Gazi'nin Mamuriyye tarafına avlanmaya çıkması şöyle anlatılır:

Hüseyin Gazi yine bir gün pes turur

Tavabil'e söyler, atı getürür.

Didi bunda ne turayım avare

Varayım gideyim gine şikare

Silahın aldı temamen eline

Togrı gitdi Mamuriyye yolına…[10]

Olayın gelişmesi, mensur Battal-name'de şöyle anlatılmaktadır:

"…Bir gün Hüseyin Gazi, Mamuriyye(**Divriği**) tarafına şikara/avlanmaya çıktı. Geyik kaçdı. Bu geyiği kovalıyarak bir dağ öte aşurdı. Hüseyin ardınca dağın(**Iğımbat dağı**) üstine çıkdı. Aşağıya bakdı, gördü kim bir kal'a(**Divriği kalesi** veya **Kesdoğan Kalesi**), kal'anın eteğinde bir şehr-i muazzam(**Divriği şehri**). Şehrin öninde kırk bin asker konmış yatur.

Yeşil atlas çadırlar kurulmuş(**Divriği Palanga Yazısı/Düzlüğü**). Atlar avazından ve ademler üninden zehreler çak olur. Bu şehir hud Mamuriyye**(Divriği**) imiş.Şehrin Beyi'ne Yabil derlermiş. Kayser Rum avradının karındaşıdur. Bunlar üç karındaşlar idi. Ululları Mihriyabil idi; ortancası Mihran, küçükleri Şameseb idi.

Ol geyik Mihriyabil'in imiş. Her kanda görse yürür idi. Kimsenin zehresi yok idi kim ana bir na-Çar kıla. Pes, geyik seyirde(koşa) geldi. Mihriyabil'in çadırına düştü.[11]

Mihriyabil gördi ki geyik terlemiş.Gazaba geldi, eyitdi:

-Görün kim benim geyigümi kovan kimdir? Aman ermen, başını kesün,dedi.

Kullar tez seyirtdiler. Gördiler ki bir şahıs tepe üstinde durur. Eyittiler:

-Hey sen delü misin? Bu, Padişahın sevgülü geyiği. Niçün kovdun?

Hüseyin Gazi eydür:

-Ben, Hüseyin Gaziyem. Varun eydün kim, ol geyik benüm gönlüme hoş geldi. Bana virsün. Yok dirse sonra kendü bilür, dedi ve alemi başına tar iderem, dedi.

Kullar seyirdip Mihriyabil'e haber virdiler. Korkudan kanı kurud, buyurdı:

-Tamam….

Asker bindiler. Hüseyin Gazi'nin silahı tam değildi, kendi kendüne eyitdi:

-Gördün mi, silahsuz bulundum ve hem dahi korkulu düş gördüm idi, deyüp:

-Tevekkeltü ta'al-Allah, yazılmış da bozulmuş yokdur, dedi.

Bir kere nara urup "Allahu ekber!…" dedi. Hamle kıldı. Kalp kalbe urdı. Gahkılıç ile ve gah gürz ile dürtdi. Kafir kanın sel gibi akıtdı. Akşam namazına değin cenk eyledi. İki defa Mihirabil'e uğradı; birer darbe urdı. Birer darbla yıkdı ve gecdi. Kendü dahı yaralu idi. Yarasından kan, katı çok akdı. Takatı kalmadı ki askerden çıka gide. Kaza-i asumani yetişdi. Gulüv kıldılar; o arada kementler atup **Hüseyin Gazi'yi şehid ettiler**…." [12]
Manzum Battal-name'de ise Hüseyin Gazi'nin şahadeti şöyle anlatılır:

Na're urdı hamle kıldı ol gazi

Kırdı kafir kan ile toldı yazı

Şöyle kırdı kafiri ol pehlevan

Bozdı saflar dökdi ten hem akdı kan

Akdı kanlar su gibi cereyan idüb

Kafirin ciğerini biryan idüb

Gendine urdılar oldı zahm-dar

Akdı kanlar yareden oldı naçar

Ol arada şöyle ceng itdi katı

Ol **Hüseyn**'in kalmadı hiç takatı
Diledi çıka çeriden dinlene

Yine cenge gele biraz eglene

Ol dem üstüne kemend atdılar

Çün giriftar oldı **şehit itdiler**
Canını bağışladı Mevla'ya ol

Dahil oldı Cennetü'l mev'a'ya ol

Yine döndiler oradan ol çeri

Kal'aya geldiler kafir leşkeri [13]

Hüseyin Gazi hakkındaki en geniş bilgi **Hz.Peygamberin Sancaktarı Abdülvehhab Gazi Hazretleri ve Gaza Arkadaşları adlı kitapta mevcuttur.**[14]

---

[1] . Kutlu Özen, **Divriği Iğımbat Dağı'ndaki Hüseyin Battal Gazi Yatırı ile İlgili Rivayetler ve İnanışlar**, Türk Folklorundan Derlemeler, l987, s.l46
[2] Hasan Köksal, **Battalnamelerde Tip ve Motif Yapısı**, Ankara l984, s.38.
[3] Muhiddin Aslanbay, **Seyyid Battal Gazi'nin hayatı ve Bazı Menkıbeleri**, Eskişehir l953,s.42
[4] Burhan Paçacıoğlu, Battal-name, s.99
[5] Muhittin Aslanbay, Seyyit Battal Gazi'nin…,s.42.
[6] Muhittin Aslanbay, Seyyit Battal Gazi'nin…s.54.
[7] Muhittin Aslanbay, a.g.e., s.55.
[8] Hasan Köksal, a.g.e.,s.l38.
[9] Muhiddin Aslanbay, a.g.e., s.55-56
[10] Burhan Paçacıoğlu, **Battal-name**, s.l02
[11] Muhiddin Aslanbay, a.g.e. s.55-56
[12] Muhiddin Aslanbay, a.g.e., s.55-56.
[13] . Burhan Paçacıoğlu, a.g.t., s.l04.
[14] Necati Demir-Kutlu Özen, **Hz.Peygamberin Sancaktarı Abdülvehhab Gazi Hazretleri ve Gaza Arkadaşları, Sivas 1996**

Divriği İlçesindeki Köşker Esnafı

Giriş: Bu araştırmamızda geleneksel Türk zanaatının bir kolu olan köşkerliğin Divriği ilçesindeki durumu hakkında bilgi vereceğiz. Bu zanaata emek vermiş ustaları, onların yapmış oldukları ayakkabı çeşitlerini, kullanmış oldukları alet ve malzemeleri, esnaf töre ve törenlerini anlatıp tanıtmaya çalışacağız.

Birinci Bölüm

Mesleğin tanımı: Yemeni, terlik, pabuç, mest, çizme, çarık gibi ayakkabı çeşitlerini yapan zanaat erbabına köşker ve bu zanaat dalına da köşkerlik denir.
Köşkerlik, kunduracılıktan farklı olan bir zanaat dalıdır. Tarihin en eski çağlarından beri bilinmektedir. Bu zanaat dalında üretim tamamen el emeğine, iğne dikişine bağlı kalmaktadır. Köşkerlikteki ayakkabı çeşitleri ile kunduracılıktaki ayakkabı çeşitleri arasında biçim ve üretim bakımından büyük farklılıklar vardır.

Köşker adı verilen bu meslek erbabı zaman içinde **çapulacı, yemenici, ayakkabıcı** gibi meslek unvanları da verilmiştir.

Tarihçesi: Çeşitli unvanlar altında mesleklerini sürdüren Divriği köşker esnafı hakkında tarihi bilgimiz sınırlıdır. Bu konudaki derlemenin çok yakın tarihte yapılmış olması, kaynak şahısların ve ayakkabı örneklerinin sınırlı kalmasına neden olmuştur. Yaşamakta olan kaynak şahıslar en çok I. Cihan Savaşı öncesini hatırlayabilmektedirler. Elde yazılı kaynaklar olmadığı için Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki köşker esnafı hakkında bilgi veremeyeceğiz. Cumhuriyetin ilk yıllarından zamanımıza kadar olan süre hakkında bilgi vereceğiz.

Divriği ilçesinde bu meslek daha çok Türk ustalar tarafından sürdürülmüştür. Bu mesleği icra eden Türk ustalar büyük bir dayanışma örneği gösterip birbirlerini daima himaye etmişlerdir. Dükkanlarını aynı yerde açmış, aynı fiyatı uygulamış, aynı töreyi yaşatmışlardır. Kasabanın en işlek yerindeki bu dükkanlar topluluğuna bugün de "**Köşker Çarşısı"** denilmektedir.

Divriği köşker esnafı bu unvanı nereden almıştır? Henüz bu konuda bilgimiz yoktur.[1] Bu makaleme hazırladığım sırada belli başlı bütün sözlükleri taradığım halde köşker kelimesine rastlayamadım. Yalnız bu esnafın unvanlarından biri olan "**çapulacı"** kelimesi Türkçe kökenlidir. Zaten Divriği'deki köşker esnafı da dükkanlarında çapulacı ünvanını kullanmışlardır. Nitekim bugün sahibi çoktan rahmetli olmuş Mustafa Belligün ustanın kapalı dükkanındaki "Çapulacı Mustafa Belligün" tabelası hala asılı durmaktadır.

Divriği'deki köşker esnafı tarafından tek parça sayadan yapılan bir yemeni çeşidine "**Çapula işi yemeni**" denilmektedir. Ayrıca çapula kelimesi **çap-(mak):koş-(mak)** fiilinden türemiş bir kelimedir. Divriği ilçesinde koşmak yerine, çapmak masdarı kullanılır. "**Çok çapan tez yorulur**." Atasözü bu anlamda kullanılmıştır.

Koş anlamına gelen çap sözcüğünün koşmakla ve dolayısıyla yürümekle ilgisi vardır. Bu nedenle **çapu-la** kelimesi de yürümekte kullanılan nesne, yani ayakkabı anlamındadır. **Çapula-cı** da çapula yapan kimse demektir.

Bilinen meşhur ustalar:

Divriği'de bir zamanlar en çok kazanç getiren ve herkesin itibar ettiği meslek dalı köşkerlikti. Bu yüzden bu meslek dalı bünyesinde çok değerli ustalar yetiştirmiştir. Bu ustalar gittikleri her yerde itibar görmüşler, sözlerini dinletmişler ve mesleğin devamını sağlamışlardır.

Mesleğin piri: Her mesleğin bir piri olduğu gibi Divriği'deki köşker esnafının da piri **Veysel Karani** Hazretleridir. Sivas yemenici esnafı ise pir olarak **Yemen-i Ekber** adlı bir ustayı pir tanır. Son yüz yıl içinde bu mesleğe emek veren ve yüzlerce çırak, kalfa yetiştiren ustalar aile unvanlarına göre şunlardır:

Recep Ağa: Bilinen en eski köşker ustası Küçük Mehmetgil'in Recep Ağa'dır. Bu zat uzun yıllar Divriği köşker esnafına kahyalık etmiştir. Ölüm tarihi olan 1938 yılına kadar aşağı yukarı yarım asır bu görevi sürdürmüştür.

İbrahim Usta: Köşker esnafının en son piri Gamangil'in İbrahim Usta idi. Orijinal bir şahıstı. Günde yedi öğün yemek yediği söylenir. Ayrıca hayat felsefesini yansıtan "***Bir gün yağlı, bir***

gün yavan; bir gün derler: Ölmüş Gaman!"İbrahim Usta, ölüm tarihi olan 1958 yılına kadar esnaf kahyalığı yapmıştır.
Bu iki ustanın dışında aşağıdaki ustalar da bu mesleğe emek vermişler ve yüzlerce esnaf yetiştirmişlerdir.

İslamoğlu Mail ve Şefik Ağalar, Gareroğlu Ahmet Ağa, Arnavut İzzet Ağa, Kalaycıgil'in Kamil Ağa, Bengili Tahsin Ağa, Eğinlioğlu Mehmet Efendi, Gedikgil'in Hacı Ağa ve Hacı Emmi, Ferhatlı'nın Hacı Usta, Mamilizade Mehmet Efendi, Palancızade Halil Ağa, Avcıoğlu Lütfi Efendi, Hacı Bayramlı Ali Osman ve Mustafa Belligün Usta…
Bir de bunların içinde temizliği ve şık giyimi ile tanınan Sütmollagil'in **Mehmet Usta** vardı ki "**Süslü Mehmet**" adıyla anılır.
Kaynak şahısların sözlü ifadesine dayanılarak tespit edilen meşhur ustalar bunlar. Hepsi bu kadar mı? Elbet de unutulanlar da var. Ama bilinenler bunlar. Hepsini hayır ve rahmetle anarım.

Mesleğin bugünkü durumu:
Cumhuriyetin ilk yıllarında Divriği Köşker Çarşısı'nda 65-70 tezgahın çalıştığı sözlü kaynaklarca ifade edilmektedir. 1933 yılında yazılmış olan resmi bir kaynakta ise 200 esnaf dükkanından 65'inin köşker esnafına ait olduğu belirtilmektedir. Divriği köşker esnafı bu yıllarda kasaba ve köy halkının ayakkabı ihtiyacını karşıladığı gibi çevre ilçelerin de siparişlerini kabul etmekteydi. Sivas-Erzurum demiryolu inşaatı sırasında işçilerin tüm ayakkabı ihtiyaçları Divriği köşker esnafı tarafından karşılanmıştır. Köşker esnafı 1947 yılına kadar varlığını sürdürebilmiştir. Bu tarihten sonra lastik ayakkabıların piyasaya sürülmesi, halkın yemeni yerine daha gösterişli olan kundurayı tercih etmesi ve bunun arkasından fabrikasyon ayakkabı imalatının başlaması mesleği öldürmüştür.

Bu araştırmanın hazırlandığı 1982 tarihinde 65 tezgahtan ancak iki tezgah kalmıştır. **İsmet Erkoç** ile **Ahmet Erozan,** köşker esnafının son temsilcileri olarak mesleklerini sürdürmektedirler. Bir zamanlar köşker ustası olarak tanınan zanaatkarlar bugün eskicilik yapmaktadırlar. Halen bu şekilde 12 dükkan bulunmaktadır. Hayattaki en yaşlı köşker ustası(73 yaşında) **Hacı Ferhatlı'nın Mustafa Usta** da geçimini eskicilikle sağlamaktadır. Sermayesiz sınıfın eskicilik yapmasına karşılık , sermaye sahibi esnaf bugün hazır ayakkabı satışı yapmaktadır.
İkinci Bölüm

Mesleğin önemi:
Köşkerlik zamanımızdan bir asır kadar önce en itibarlı ve en kazançlı meslekti. Çeşitli meslek dalları içinde köşker esnafının özel bir yeri vardı. "Tahsil için medrese, sanat için köşkerlik" düşüncesi hakimdi. Ayrıca esnaf arasında söylenen "Bir çift yemeninin yarısı kar" sözü köşkerliğin nasıl kazançlı bir meslek olduğunu belirtmeye kafidir. Bu yüzden Divriği halkı daha küçük yaşlardaki çocuklarını köşker esnafının yanına çırak vermek için büyük bir gayret göstermişlerdir. Ama daha sonraki yıllarda bu mesleğe olan ilgi haliyle azalmıştır.

Mesleğe alınma:
Cumhuriyetten önce bugünkü gibi okuma yazma ve tahsil yapma imkanı olmadığından halk kazanç kapısı olarak çeşitli iş kollarını seçerdi. Erkek çocuklar daha yedi-sekiz yaşlarında iken bir meslek edinsin diye ustaların yanına çırak olarak verilirdi. Bir çok meslek dallarında çırak bulunmazken köşker esnafı çırak bolluğundan şikayet eder, hatır için çırak alırdı.

-Ustam, oğlumu çırak olarak senin dükkanına getirdim. Bu sanatı öğreteceksin. Çocuk benim değil; senin çocuğun. Ne yap yap bu sanatı öğret. Eti senin kemiği benim, derdi.

Usta da mesleği öğreteceğine dair bir cevabi konuşma yapardı. Bunun üzerine çocuk ilkin babasının, sonra ustasının, bunun ardından da kalfaların elini öperdi. Bu merasimle birlikte o çocuk, bu mesleğe adımını atmış olurdu.

Çırağın yaptığı işler:
Çocuğunu ustasına emanet eden baba, dükkandan ayrılırken çocuğuna ayrıca nasihat eder, çocuk da babasının elini öpüp bu sanatı öğreneceğine, ustasının sözünü tutacağına söz verirdi.

Çocuğa ilk günler dükkanın süpürülmesi, çöplerin dökülmesi, suyun getirilmesi, sofranın toplanması… gibi işler yaptırılırdı. Bu işler sırasında da çocuğun ahlakı, elinin işe yatkınlığı, temizliği, yeteneği, anlayışı öğrenilmiş olunurdu. Bazen de çocuğun bulabileceği yerlere kasıtlı olarak para düşürülür, onun hırsız olup olmadığı sınanırdı. Yani çırağın ilk günleri; hatta ilk haftaları onun her yönden değerlendirildiği bir çeşit sınavdı.

Hırsız, şımarık, anlayışsız, eli işe yatkın olmayan, geveze çocuk daha ilk günden sınavı kaybetmiş olur ve meslek hayatı da sona ererdi. Bu durumda olan çocuğa ustası “Sen bizim dükkanımıza yaramazsın, eşyanı topla, dükkanımıza da bir daha gelme” derdi.

Bu mesleği öğreneceğine, ahlaken mazbut olduğuna inanılan çocuğa yavaş yavaş bir şeyler öğretilmeye başlanırdı. Çırak, sanatı ustasından değil kalfasından sorup öğrenirdi. Ustası ile konuşmazdı. Bu çok ayıp bir şeydi. Usta ile konuşmak hakkı kalfaya aitti. Ustasına bir şey sormak isterse bunu kalfası aracılığıyla yapardı. Kalfa ile konuşurken de yüksek sesle konuşmazdı.

Her esnafın kendisine göre sanatın inceliklerini öğretmek için belli bir metodu vardı. Ama genellikle meslek edinmede aşağıdaki sıra takip edilirdi:

İplik ucu yapma
İğneye ilk ip ulama: İğnenin ucunda her zaman hazır bulunan kısa ve ince bir ip vardır. Dikiş için kullanılacak diğer iplik, bu ipliğe ulanır. Dıştan bakıldığında iğneye saplanmış sanki tek ip varmış gibi görünür. Bu aslında zor bir iştir. Çıraklar bu işi bir ile üç-dört ayda kavrarlar.
İplik yapma: Cumhuriyetten önce esnaf kendi ipliğini kendisi eğirerek yapardı. Daha sonraları hazır pamuk iplikler piyasaya çıkmıştır.

Peşkeşle ayakkabı kayımı sürme: Peşkeşin demir sırtı ile kalıba çekilmiş ıslak ayakkabılar kalıba oturtulur, görünen dikişler kaybedilirdi.

Gaçmatla ayakkabı perdahı yapmak: Kalıbını alan ayakkabının altı hafifçe ıslatılarak gaçmat denilen tahta aletle sürtülmek suretiyle parlatılırdı. Ayrıca ayakkabının yanları da parlatılırdı. Bu, ayakkabıya güzellik sağlar ve satışını artırırdı. Hatta bir gün, bir müşteri gaçmatla parlatılmamış bir ayakkabı satın alarak dükkandan çıkıp gider. Bunun sonradan farkına varan usta, köye adam göndererek ayakkabıyı geri getirtir, perdahlayıp geri gönderir.

Dikişe başlama: Çırak, ufak parçaları birbirine dikmek suretiyle dikişe başlamış olur. Çırağa öğretilen dikiş çeşidi "ekleme" ve "yüzleme" olma üzere iki çeşittir. Yüzleme, iki deri parçasını yan yana getirerek birbirine tek parça imiş hissini verecek şekilde dikmektir. Ustalık ister.

Çevirme yapmak: Usta veya yetişmiş kalfa, ayakkabı sayasını tabana teğel yapar gibi tek dikişle diker. Bu çok ustalık ister. Dikiş düzenli yapılmamışsa ayakkabı çarpık olur. Çırak da ortan adı verilen sayayı göne dikme işini çift dikişle, ustasının tek dikişi üzerinden gitmek suretiyle diker. Dikilen ayakkabılar daha sonra ters çevrilerek kalıba alınır. Ayrıca çırak ayakkabı sayasına pervaz yapmayı da öğrenir. Tek iğne ile sert gönlere çift iğne dikişi yapılır ve dikişten sonra ayakkabı ters-yüz edilir. Bu, torbanın içten dikilip, dikiş bittikten sonra ters çevrilmesi gibi bir şeydir.

Kalfalığa geçiş:

Tek ve çift dikiş yapmayı öğrenen bir çırak artık mesleği kavramış demektir. Bundan sonra kalfa olarak çalışmaya başlar. Çıraklıktan kalfalığa geçiş, çocuğun en az beş-altı yılını alır. Kalfa, ustasının kestiği sayayı tek iğne ile diker. Daha sonra endeze ile kalıp çıkarmaya başlar. Ustası olmadığı zamanlar iş bölümü yapar. Genellikle kalfa ortan dikerdi. Ortan, sayanın tabana dikilmesi işidir. Kalfa, dükkanda yeteneğine ve mali durumuna göre beş ile on yıl arasında çalışır.

Ustalık ve dükkan açma:

Kalfa, belli bir hizmetten sonra artık usta olma derecesine gelirdi. Usta derecesine gelen esnaf , ustasına artık ayrı bir dükkan açacağını söylerdi. Bazen de bu teklif ustasından gelirdi. Kalfasına:

-Oğlum, artık ustalık derecesine geldin. İster dükkanda otur birlikte çalışalım, istersen ayrı bir dükkan aç, derdi.

Töre gereği zaten öyle her önüne gelen "ben ayrı bir dükkan açacağım" diyemezdi. Köşker çarşısındaki diğer esnafların ve esnaf şeyhinin de fikri alınırdı. Onlar da uygun görürlerse ustalık derecesindeki kalfa, dükkan açmak için hazırlıklara başlardı.

Ahilik geleneği/Peştamal kuşanma:

Peştamal kuşanma merasimi Divriği esnafı arasında yalnız köşker esnafı tarafından yapılan bir merasimdi. Bu merasim en son Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yapılmış ve sonra çeşitli nedenlerle terk edilmiştir.

Olayı 1911 yılında bizzat gören tek kaynak şahıs Ahmet Ağzıtemiz'dir. Diğer kaynak şahıslar ustalarından duydukları şeyleri anlatmışlardır.

"Peştamal Kuşanma Merasimi", ustalığa çıkacak(dükkan açacak) esnaf için yapılan bir merasimdir. Ahi geleneğinin izlerini taşımaktadır.

O yıl kimler usta çıkacaksa esnaf kahyası tarafından tespit edilirdi. Sonra merasim için genellikle mayıs-haziran ayları içinde bir gün tayin edilirdi. Merasimden birkaç gün önce de tellal çıkarılırdı.

-Köşker esnafından usta çıkacak var….Felanca gün, felanca yerde "kazan kaldırılacak", diye çarşı esnafına duyurulurdu. Halkın o zamanlar mesire yapacakları yerler belliydi. Bunlar kasabaya bir saat kadar uzaklıktaki Pireyip, Yeni Pınar, Pınar Gözü gibi su kaynaklarıydı.

Masraf çoğu zaman usta çıkacak esnaf tarafından karşılanırdı. Bazan zengin çocukları için hem kalfalığa, hem de ustalığa geçişte merasim yapıldığı olurdu.

Merasim günü sabahı esnaf, "Köşker Çarşısı"nda toplanır, yaşlı ustalar ata bindirilir; genç esnaf da yaya olarak sahra yapılacak yere doğru yola çıkardı. Sahraya tolu halde gidilirdi. Halkın ustalığa çıkacak esnafı tanıması için genç ustaya "Halep Dibası" peştamal kuşatılırdı. Genç usta, kasaba halkının göreceği biçimde önde giderdi. Yanına dükkan arkadaşlarını alırdı.

Bu merasime halktan da katılanlar olurdu; ama onlar esnaf topluluğuna karışmaz, olan bitenleri uzaktan seyrederlerdi.

Yemek pişirmesi için iyi bir aşçı tutulurdu. Davetli sayısına göre hayvan kesilir, pirinç ve yağ alınır; ekmek pişirilirdi. Yemek olarak halka pirinç pilavı ve hoşaf verilirdi. Bazen helva pişirildiği de olurdu.

Topluca yenen yemekten sonra hoca tarafından sofra duası yapılırdı. Genç usta, sofra duasından sonra ilk önce babasının, arkasından ustasının ve onun ardından da kahyasının ve diğer ustaların elini öperdi. Bunun üzerine esnaf kahyası:

-Oğlum, bahtiyar olasın….Dünya ahret her iki tarafın da işini bilip ifa edesin…Helal kazanç edinesin. Allah muvaffak etsin… Allah utandırmasın….Hayırlı uğurlu olsun!…….

şeklinde dua ve nasihat karışımı bir konuşma yapardı. Herkes,mesleğe yeni katılan genç ustayı tebrik ederdi.

Dükkan açma merasimi:

Peştamal kuşanma merasiminden birkaç gün sonra genç usta, köşker çarşısı içinde bütçesine uygun bir dükkan yeri kiralardı. Ustası ve köşker çarşısındaki diğer esnaf ve esnaf kahyası kendisine bir takım alet, avadanlık ve malzemeyi sağlarlardı. Dükkanını donatan usta, bütün bu hazırlıklar bitince ustasına haber verip :

-Ustam, Allah izin verirse yarın siftah edeceğim, kahvemi içmeye buyurun, derdi.

Esnaf kahyasına ve diğer esnaflara da bu şekilde haber verirdi. O günün sabahı , esnaf dükkan önünde toplanır, bir hoca tarafından yapılan duayı dinler ve ustayı yeni dükkanına sokarlardı. O da "Bismillah!…" deyip ilk sayayı keserdi. Herkese kahve ikram edilirdi. Kahve içme merasimi de bitince , dükkanda bulunanlar:

-Allah hayırlı uğurlu etsin….Allah helal kazanç versin… Allah utandırmasın….gibi sözler söyleyerek dükkandan ayrılırlardı.

Genç usta da, yaşlı ustaların elini öpüp, onları teker teker uğurlardı.[2]

Dükkan hayatı:

Köşker çarşısının kendine has renkli ve canlı bir hayatı vardı. Sabah namazını eda eden ustaların Besmele ile dükkanlarını açmalarından sonra günlük hayat başlardı. Osmanlılar döneminde, Ahilik töresinin uygulandığı yıllarda esnaf, dükkanını esnaf şeyhinin yapmış olduğu duadan sonra açardı. Bütün esnaf sabah namazından sonra meydanda toplanır, esnaf şeyhi dua eder, hayırlı ve bereketli kazançlar diler, esnaf "amin!…" deyip Fatiha okur ve çarşı içine dağılırdı.

Sonradan bu gelenek terk edilmiş, esnaf devlet dairesine gelir gibi saat 09.00'da, 10.00'da dükkanını açmaya başlamıştır. Halbuki o yıllarda ağır hastalık, ölüm, yangın ve benzeri şeyler hariç; her esnaf, dükkanını güneş doğmadan açmak zorundaydı.

Dükkanını açan usta, mevsimine göre ya kapısının önünde ya da yakın bir kahvede çayını içerdi. Bu sırada çıraklar dükkanı temizlerlerdi. Kalfa da hazırlıkları yapardı. Dükkanın temizlik işi bitince ustaya haber verilirdi. Ustanın Besmele ile tezgahın başına oturmasından sonra üretime başlanırdı.

İş taksimatını usta yapardı. Herkes ne yapacağını bilirdi. Müşteri ile usta konuşurdu. Usta dükkanda yoksa, "Ustamı çağırayım, siz beş dakika oturunuz" derlerdi. Dükkanda iş hayatı ile ilgili birkaç kelimenin dışında konuşma olmazdı.

Öğle yemeği hep birlikte yenilirdi. Ustanın, kalfanın dışında çıraklara yemek yedirmesi tamamen kendisine bağlı bir şeydi. Çoğu zaman çıraklar yemeklerini kendileri getirirlerdi. Yemek olarak mevsimine göre değişmekle birlikte kıyma, çökelik(çökelek), soğan, pekmez, yumurta, domates, karpuz… gibi şeyler yenilirdi.

Çırak, ustanın oturduğu sandalyeye oturamazdı. Bunu bilmeden yapan çıraklara , "Sakın bir daha oturmayasın, kıçında yara(çıban) çıkar" derlerdi. Çırak dükkana gelirken yolu yakınlaştırmak için olsa bile çarşının içinden geçemezdi. Bu çok ayıp bir şeydi. Ayrıca çırak, ustasının izni olmadan dükkandan dışarı çıkmaz, çarşı içinde dolaşmazdı. Bu şekilde hareket etmeyen çıraklar bir defa uyarılır, ikinci kez aynı şeyi yapmaya kalkarlarsa dükkandan uzaklaştırılırlardı.

Çırak, dükkanda kendisine gösterilen işlerin dışında ustasının evinde çalışır ve burada kendisine gösterilen işleri de y apardı. Çırağa bahşişlerin dışında başka hiçbir ücret ödenmezdi.

Dükkandaki çırak ve kalfa sayısı dört ile altı kişi arasında değişirdi. 1937 yılında Süslü Mehmet Usta'nın dükkanında dördü kalfa ve ikisi çırak olmak üzere altı kişi çalışmaktaydı.

Kalfalar, 1930'lu yıllarda ortalama üç Mecidiye lira aylıkla çalışırlardı. Bu, kalfaların ustalığına ve anlaşmaya göre değişirdi.1935 yılında bir yıl boyunca çalışıp 20 Mecidiye alan ve aylığı iki Mecidiye bile olmayan kalfalar vardı.

Esnafın belli bir giyim, kuşamı yoktu. Birinci Cihan Savaşı'ndan önce esnafın ve halkın üç etek elbise giydiği söylenmektedir. Köşker esnafı, dükkanda meşin ve sahtiyandan yapılmış bir önlükle çalışırdı. Bugün daha ucuz olduğu için naylondan yapılmış önlük kullanılmaktadır.

Esnaf töresi:
Köşker esnafı, saygınlığını gelenek ve göreneklerine bağlılığından almıştır. Bugün bile köşker esnafı arasında eski töreler yaşamaktadır.

Osmanlı döneminde köşker esnafının en yetkili kişisine "Yiğitbaşı" denilirdi. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise köşker esnafının en yetkili kişisine "Kahya" ünvanı verilmiştir. Sivas'ta ise bu zanaat kolunun liderine "Erkan Ustası" denilirdi. Erkan ustası en yaşlı ve ustaların ustası, mesleğinde ehil ve sözüne güvenilir bir kişi idi. Meslekle ilgili bütün işlere Erkan Ustası bakardı. Ona bağlı olan her esnaf, töre hilafına bir yolsuzluk yaparsa, şikayetçi, olayı erkan ustasına anlatırdı. Erkan ustası şikayeti inceler ve adı geçen esnafı cezalandırırdı. Divriği ilçesinde de aynı şekilde Esnaf Kahyası ceza vermeye yetkili idi.

Çürük mal satan, esnaf töresine aykırı hareketlerde bulunan köşek ustasının tezgahı devrilirdi. Tezgahı devrilen usta belli bir zaman dükkanını açamazdı. Sonradan cezası bitse bile esnaflık hayatı sona ererdi. Birinci Cihan Savaşı'ndan önce bir esnafa böyle bir ceza uygulandığını kaynak şahıslar ifade etmişlerdir.

Kahya, köşker esnafının üretmiş olduğu yemeni, terlik, pabuç, çizme, çarık gibi ayakkabı çeşitlerinin fiyatını tespit ederdi. Esnaf, malını bu fiyata göre satardı. Ayrıca gön, kösele, sahtiyan, mum, pamuk ipliği…vb. malzemeleri toptancıdan alıp dağıtmak işi de gene Kahya'nın görevi idi. Hiçbir esnaf bunlara fiyat koyamazdı. Toptancı ile pazarlık işini kahya yapardı. Kahya her dükkana ihtiyacına göre bu malzemeleri dağıtır, parasını toplar, toptancıya verirdi. Bu işi uzun yıllar Küçük Mehmetgil'in Recep Usta ile daha sonraki yılarda Gamangil'in İbrahim Usta yapmıştır. Gaman Usta'nın ölümünden sonra bu gelenek terk edilmiştir.

Esnafın yaptığı şakalar:
Köşker esnafı hem kendi arasında, hem de müşteri ile yaptığı şakalarla meşhurdur. Bazen bu şakalar ifrat dereceye vardığı için mahkemede sonuçlanmıştır. Tesbit ettiğim ve fazla kaba olmayan şakalara bir iki örnek vermekle yetineceğim:

Örnek: Köşker esnafı malını belli bir fiyata satardı. Bu nedenle pazarlık yapan müşteriyi hiç sevmezdi. Bu karakterde bir müşteri geldi mi muşta dövmeye başlarlardı. Bir dükkanda muşta dövülmeye başlanınca diğer esnaf durumu anlar; onlar da muşta dövmeye başlarlardı. Yüzlerce muştanın çıkardığı sesten şaşkınlaşan müşteri canını dükkandan zor atar, çarşı içinde gelişi güzel dolaşmaya başlardı… Bu sırada esnaftan biri gelir:
-Ağam, her halde ucuz yemeni alacaksın, seni Dididi Hüseyin Usta'nın dükkanına götüreyim, derdi.

Bu dükkan iki katlıydı. Üstü imalathane olup, altı satış yeriydi. Dükkanın üst kat tabanı, aşağı katın tavanıydı. Tavan, müşteriyi ıslatacak şekilde delinmişti. Müşteri tam bu deliğin altına getirilip tavana doğru bağırılırdı.

-Usta, sana iyi bir müşteri getirdim; yemeni alacakmış… Beni duyduysan delikten seslen!

Önceden hazırlıklı olan üst kattaki usta:

-Altında kimse olmasın, hele şu suyu dökeyim de geleyim, diye bağırırdı.

Müşteri, konuşmalardan bir şey anlamadığı için kafasını tavana doğru daha çok kaldırır ve bu sırada içinde gönlerin yumuşatıldığı kirli sular, eli sıkı müşterinin başından aşağı dökülürdü. Ayrıca adamcağız suçlu çıkarılırdı; yanlış yerde durduğu için…

Örnek:
Köşker Çarşısı içinde hayvana binerek dolaşılmazdı. Kasabanın ileri gelenleri ve yaşlı ustalar dükkanlarına atla gelebilirler veya çarşı içinden geçebilirlerdi.

Bu durumu bilmeyen bir köylü, bir yaz günü eşeğine biner ve arkasında sıpası olduğu halde yapına yapına(hava atarak) çarşı içinde dolaşır. Bunu gören esnaftan biri gizlice sıpayı çalarak dükkanda saklar. Köylü, sıpasının çalındığını çok sonra anlar. Bir türlü anlam da veremez. Çünkü, sıpa kaşla göz arasında kaybolmuştur. Önüne gelene sıpasını sormaya başlar. Esnaf, köylü ile dalga geçer; sonunda:

- Ağa, biz sıpanı buluruz. Yalnız bir şartımız var, derler.

Köylü de:

- Köye ben ne yüzle döneceğim; tek sıpamı bulun da ne derseniz yaparım, der.

Onlar da:

- Bize bir yük karpuz getirirsin, sıpanı da alırsın, derler.

Köylü razı olur… Ertesi gün, bir yük karpuz getirmez ama birkaç karpuz getirir. Esnaf, keyifle karpuzları yerken, köylü de sıpasını bulmanın sevinciyle çarşıdan uzaklaşır.

Örnek:
Yayladan inen bir köylü çok susadığı için en yakın köşker dükkanına girer:

- Aman usta, bana bin su ver, diye seslenir.

Köşker ustası da:

-Su yok ; ama pekmez ezmesi var; oldukça soğuk, şerbet niyetine içersin, der.

Tağar tası içindeki koyu pekmez renkli kösele suyunu köylüye verir. Adamcağız susadığı için kafasına diker. Çıraklar gülmeye başlayınca da:

- Kirvanız pekmezi bilmez sanmayınız; yalnız bana verdiğiniz çok tatsız olmuş, der.

Örnek:

Esnafı işinden alıkoyan ve bu işi meslek haline getirmiş olan arsız müşterilerin altına ıslak sünger konulurdu. Ağır ağır altı ıslanan müşteri, eliyle orasını yokladıktan sonra yavaşça dükkanı terk ederdi.[3]

Üçüncü Bölüm

Bu bölümde Divriği'deki köşker esnafının bugüne kadar yapmış olduğu ayakkabı çeşitleri hakkında bilgi verilecektir:

a. Şekline göre ayakkabı çeşitleri:

1.Yemeni

2.Terlik

3.Pabuç

4.Mest

5.Çizme

6.Sandal

7.Çarık

b.Özel durumlarına göre ayakkabı çeşitleri:

1.Çocuk ayakkabıları

2.Kadın ayakkabıları

3.Erkek ayakkabıları

Yemeni:

Bir ayakkabı çeşidi olan yemeniyi Reşat Ekrem Koçu şöyle tarif etmiştir:"Kısa kenarlı, kırmızı ve sair renkte(sarı yahut siyah) sahtiyandan yapılır kaba pabuç ki avam giyer. Bir erkek

ayakkabısıdır. Yüzyıllar boyunca asker ve halk tarafından giyilmiştir. Ökçeli ve üstü açık bir ayakkabıdır."[4]
Yemeni, aslında Divriği ilçesinde kadın-erkek, yaşlı-genç… ve hemen herkesin ev dışında yani günlük işleri sırasında giymiş olduğu bir ayakkabı çeşididir. Bu yüzden diğer ayakkabı çeşitlerine göre biçim ve şekil yönünden zengin örnekler geliştirmiştir.

Tarihçesi: Türk halkı yemeniden önce **"başmak**" adı verilen bir çeşit yemeni giymiştir. Başmak, yemeni biçiminde idi. Üstü açık ve ön kısmı parmakları tamamen örterdi. Yemenide ise parmak aralıklarının bitimi görülebilir. Başmakın burnu küt, yuvarlak, arka kısmı da sert idi. Yani, yemeni arkası gibi icabında basılıp topuk altına alınamaz, topuk göstererek giyilmezdi. Ayağın topuğu görünmezdi. Tabanı da yemeni tabanı gibi ince olmayıp kalın köseleden kesilirdi. Fakat tabana kundurada olduğu gibi nalça ve kabara çivisi çakılmazdı.
Gayri müslimlerin başmak giymesi yasaktı. Başmaklar giyenin işine, mevkiine göre sarı, kırmızı, siyah… sahtiyandan olurdu. Burnu küt yuvarlak olduğu için çarşılarda en taraklı ayaklar için de hazır başmak bulunurdu. Kadın başmağının erkek başmağından farkı küçüklüğü ile taban astarı idi. Kadın başmağına sahtiyan yerine bir atlas parçası konulurdu. Başmağın dış tabanı da yemeni tabanı gibi düz olup(sağsız-solsuz), gayet kısa bir ökçe konulurdu.[5]
Divriği esnafının yapmış olduğu yemeni çeşitleri:
Divriği ilçesinde yemeni bundan otuz-kırk yıl öncesine kadar(Derleme:1982) daha çok erkeklerin giymiş olduğu bir ayakkabı idi. Bugün yemeninin yerini kundura, çizme, bot…vb. ayakkabı çeşitleri almıştır.

Yemeni ayrıca köşker esnafı tarafından yapılan bir ayakkabı çeşidi idi. Tamamen elle dikilerek yapılırdı. 1930 yılına kadar düz kalıpla yapıldığı için her iki ayağa da giyilebilirdi. Bu tarihten sonra sağlı-sollu kalıplar kullanılmaya başlanmıştır.

Yemeni yüzünde sahtiyan, vakete, glasse deri kullanılırdı. Taban kösele veya manda gönünden yapılırdı. Ayrıca tek kat köseleden ökçe çakılırdı. Yemeni tabanının kösele olması romatizmayı önlediği gibi yapısı da ayağın rahat etmesini sağlardı. Özetle: Yemeni, sağlık ve estetik yönden mükemmel bir ayakkabı çeşidi idi.

Divriği'nin köşker ustaları yüzyıllarca deri ve köseleyi işleyerek yemeniye adeta yemeniye yeni bir şekil ve ruh vermişlerdir. Bu yüzden ortaya Gürün Şalı, Sivas Halısı, Şarkışla Kilimi… örneğinde olduğu gibi "Divriği biçimi yemeni" çıkmıştır. Ama ne yazık ki bugün elimizde pek az yemeni örneği vardır.

Divriği'de yapılmış olan yemenileri şekil, biçim ve kullanılış yönünden dört çeşide ayırabiliriz:

1.Düz yemeni(sağsız-solsuz)

2.Çapula cinsi yemeni(düz ve sağlı-sollu kalıplı)

3.Kadın yemenisi(zenne)

4.Çoban lastiği(katırcı yemenisi)

Bu yemeni çeşitleri dışında elbette ki başka yemeniler de yapılmıştır.

Düz yemeni:
Divriği halkı günlük işlerinde daha çok düz yemeni giyerdi. Düz yemeni fazla işçilik istemediğinden, ucuz olduğundan ve kısa zamanda yapılabildiğinden daima tercih edilirdi. Sonra düz kalıp dediğimiz sağsız-solsuz kalıpla yapıldığından köşker dükkanlarında hemen hemen her zaman ayağa uygun hazır yemeni bulunurdu.

Düz yemeni daha çok erkek ayakkabısı idi. Kadınların da bir asır kadar önce düz yemeni giydiği söylenmektedir.

Düz yemeninin burnu küt, yuvarlaktır. Yemeni yüzünde hemen her zaman siyah deri kullanılmıştır. Yüz yıl önce işlenmemiş deri kullanıldığı halde; daha sonra sahtiyan, vakete ve glasse deri kullanılmıştır. Taban, kösele ve gönden yapılmıştır.

Düz yemeni sadece gençlerin ve orta yaşlı kimselerin giymiş olduğu bir ayakkabı çeşidi değildi. Sekiz-on yaşından itibaren erkek çocuklar da küçük numara yemeni giyerlerdi. Ayrıca ağzı daha geniş ve ayaktan çıkarılması kolay bir yemeni çeşidi daha vardı ki bu sade yemeniye "**kadı biçimi yemeni"** denirdi. Bu yemeniyi daha çok abdestli , namazlı sofu kimseler giyerdi. Yemeni ayrıca arkası basılarak pabuç gibi de giyilebilirdi.
Düz yemeni sayası iki parçadan kesilirdi. Bu ayakkabılar sağsız-solsuz kalıpla yapılırdı. Böyle olunca ayakkabının teki kaybolsa bile evdeki diğer bir yemeni teki ile noksan tamamlanırdı.

1930'dan sonra sağlı-sollu kalıpla yapılan daha gösterişli ve ustalık isteyen çapula cinsi yemeniler ortaya çıkınca düz yemeniye olan ilgi azalmıştır. Esnaf da ancak bir iki çift düz kalıp bıraktıklarını söyledi. Düz yemeni adını bu kalıplardan almıştır. Bugün artık Divriği'de düz yemeni yapılmamaktadır.

Çapula işi yemeni:
Çapula cinsi yemeni bilhassa Karadeniz yalısı halkının giydiği erkeklere mahsus bir ayakkabı çeşididir.

Çapulanın burnu yukarıya doğru hafifçe kalkık, üst ön kısmı tasmavari kapalı, arkası yukarı kalkık, bir dil çekekli, var ile yok arası ökçeli ve altı demir çivi kabaralı bir ayakkabıdır. Yemeninin arka kısmı yumuşak olduğu için basılarak giyildiği halde çapula arkası basılarak giyilmez. Çapula yalın ayakla, çorapla ve mestle de giyilir. Yaşlılar mestle giyinirler. Zamanımızda yavaş yavaş kalkmak üzeredir.

Rüştü Büngül, bu ayakkabı adının "Çabuk ol ha…" dan bozma olduğunu söylemektedir.[6] R. Ekrem Koçu da bu görüştedir.[7]

Divriği ilçesinde yapılmakta olan çapula cinsi yemeni yukarıdaki tanımlara uymamaktadır. Çapula cinsi yemeni bu ilçede kaynak şahısların ifadesine göre sağlı-sollu yemeni kalıpları ortaya çıktıktan sonra yapılmaya başlanmıştır. Çapula rahat giyimli bir erkek ayakkabısıdır. Yemeniye göre daha biçimlidir. Yemeniye göre ağzı daha dardır. Bu yüzden yemeniler gibi mestle giyilmez. Ayrıca yemeni yüzünü meydana getiren saya tek parçadandır. Bu parça mihrap adı verilen küçük bir parça ile arkadan ve içten birleştirilir. Bugün Divriği ilçesinde yapılan yemeniler daha çok çapula işi yemenilerdir. Kaynak şahıs Hacı Fahri Tuğut çapula cinsi yemeninin gençler tarafından giyilmiş olduğunu söylediği halde; yemenici Reşit Yedikardeş her yaştaki insanın çapula cinsi yemeni giymiş olduğunu söylemektedir.

Çapula cinsi yemeni tek parça deriden kesildiği için düz yemeniye göre daha pahalıdır. Mesela, çapula işi olursa bir vaketeden 8-10 çift yemeni yüzü kesildiği halde, parçalı olursa 2-3 parça daha fazla yemeni yüzü kesilebilir. 1933 yılında bir yemeni 6-8 lira iken, çapula cinsi yemeni 10 lira civarında idi. Bu yüzden halk günlük işlerinde düz yemeniyi tercih etmiştir. Çapula cinsi yemeniyi özel günlerinde giymiştir. Çapula cinsi yemeninin de burnu düz yemeni gibi yuvarlaktır.

Kadın yemenisi(zenne):
Kadın yemenisi, kadınlar tarafından günlük işlerde giyilen öne doğru kalkık ve sivri burunlu bir yemeni çeşididir.

Yemeni yüzünde siyah sahtiyan kullanılır. Altı köseledir. Zarif bir görünüşü vardır. Dün olduğu gibi bugün de kadın yemenileri her iki ayağa birden giyilebilen sağsız-solsuz düz kalıpla yapılır.

Kadın yemenisi Divriği ilçe merkezinde hiçbir zaman giyilmemiştir. Bu yemeni çeşidi daha çok Samancı Deresi adı verilen Tuğut, Kömek, Gahnıt, Timisi, Vartan, Gönderen köylerinin kadınları tarafından giyilmiştir. Bugün de yöre kadınları kadın yemenisi giymektedir.[8]
Lapçin kundura:
Köy kadınlarının yemeni giymesine karşılık Divriği merkezindeki kadınlar lapçin kundura giymişlerdir. Lapçin kundura giyme geleneği 1945 yılına kadar sürmüştür. Osmanlılar döneminde ise kasaba kadınları sarı safranlı, içine mest veya terlik sığabilecek büyüklükte sivri burunlu yemeniler giymişlerdir.

Markup kadın yemenisi:
Gelinlik çağına gelmiş genç kızlar ve taze gelinler tarafından giyilen, öne doğru kalkık sivri burunlu, kırmızı veya sarı safran renkli işlenmiş deriden sayası kesilen, motifli kadın yemenisine markup yemeni denir.

Markup yemeninin kadın yemenisinden farkı daha zarif bir görünümde olması, ayakkabı yüzünün ve yanlarının sim veya sırma ile işlenmesinden dolayıdır. Divriği köşker esnafı bugün de sipariş verildiğinde markup yemeni yapmaktadır. Bu çeşit yemeni endezesi(modeli) bütün yemeni yapan köşker ustalarında bulunmakla birlikte halen Ahmet Erozan ve İsmet Erkoç

tarafından yapılmaktadır. Markup kadın yemenisi de gene Samancı Deresi köylülerince düğün, bayram, konukluk gibi törenlerde giyilmektedir.

Kaba yemeni(Çoban lastiği):
Çoban lastiği, yemeni cinsinden bir ayakkabı çeşididir. Yüzü sahtiyan olup, tabanı lastiktir. Köşkerler kamyon lastiğinin henüz bilinmediği yıllarda tabana en kalın cinsinden manda gönü kullanmışlardır. Ayrıca kabara ve nalça da çakmışlardır. Bu çeşit ayakkabılar katırcılar tarafından da giyildiği için "katırcı kundurası" da denilmektedir.

Çoban lastiği veya katırcı kundurası fazla işçilik istemez. Önemli olan taşlık arazide ve yağmurda yaşta; karda kışta giyilebilir olması ve dayanıklılığıdır. Bu tip yemeniler bugün daha çok aşiret hayatı yaşayan , hayvancılık yapan yayla köylülerince giyilmektedir. Çoban lastiği, düz yemeni gibi sağsız-solsuz kalıpla yapılır.

Bölümün özeti:
Divriği yemenilerinde bugün eski yemenilerin orijinal şeklini aramak beyhudedir. Bugün düz yemeni ile çapula biçimi yemeninin karışımı bir yemeni çeşidi yapılmaktadır. Zenne cinsi dediğimiz kadın yemenisi az da olsa orijinalliğini koruyabilmiştir.

Divriği halkının son yıllarda yemeniye olan ilgisi artmıştır. Bu ilginin daha da artacağına inanmaktayım. Giyiminin rahat olması, sağlamlığı ve fiyatının diğer ayakkabılardan daha ucuz olması ve biraz da özenti yemeniye olan ilgiyi artırmıştır. Derleme yapıldığı tarihte(1981) bir çift yemeni 1200-1500 lira arasında değişmekteydi. Markup yemeni ise siparişe göre 2.000-2.300 lira arasında değişen bir fiyata yapılmaktadır.

Bu konunun Kültür ve Turizm Bakanlığınca ele alınması gerekir. Bu işi yapan ustalar, elli yaşın üstünde olan kimselerdir. Bu ustalar da müşteri ve talep azlığından ve yaşlandıkları için mesleği bırakınca yeni ustalar yetişmeyecek ve yemenicilik de yok olup gidecektir(1981).

Terlik:
Ev içinde yalnız kadınlar tarafından giyilen yemeni gibi arkası kapalı, burnu öne doğru hafif kalkık, sivri burunlu bir ayakkabı çeşididir.

Terlik, mest gibi tablalı dikilir. Yani yüz derisi ile tabanı aynı cins deriden dikilir. Dün olduğu gibi bugün de terlik yapımında sağsız-solsuz 36-40 numara karşılığı "ulu orta" ve "çevik ölüzgar" kalıplar kullanılır.

Sade terlik:
Fazla işçilik istemeyen bir terlik çeşididir. Sarı, kahverengi sahtiyandan yapılır. Mest gibi ayağa tamamen oturduğu için bazı kadınlar tarafından mest yerine giyilir.

Markup terlik(Gelin terliği)

Bu terliğe gelin terliği de denilmektedir. Endezesi markup yemeni gibidir. Daha çok kırmızı ve sarı sahtiyan kullanılır. Sayanın kenarları kaytanlı olup yüzündeki motifler simle işlenir. Markup terliğin altına inek derisinden "cunguş kösele" kesilir. Yerine göre kalın vaketeden de taban kesilebilir.

Divriği köylerindeki kadınların markup yemeni giymesine karşılık, kasaba kadınları markup terlik giyinirler.

Bundan seksen yıl önce gelinlik kızlara hediye olarak markup terlik gönderilirdi. Markup terlik nişan, düğün, konukluk gibi merasimler sırasında genç kızlar ve gelinler tarafından giyilirdi.

Divriği'ye has bir ayakkabı çeşidi olan gelin terliğini yok olmaktan kurtarmak ve hiç olmazsa turistik bir eşya olarak değerlendirmek gerekmektedir. Son zamanlarda bazı heveslilerin gelin terliği yaptırdıklarını kaynak şahıs İsmet Erkoç ifade etmektedir(1981).

R.Ekrem Koçu, gelinlerin dışında güveyi için de işlemeli terlik yapıldığını "Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü"nde belirtmektedir. Fakat Divriği ilçesinde bu çeşit terlikler daima kadınlar tarafından giyilmiştir.

Papuç:
Terliğe benzeyen fakat arkası açık, kadın ve erkekler tarafından hem ev içinde, hem de ev dışında giyilebilen bir ayakkabı çeşididir.

Meydan Larousse, pabuç kelimesinin Farsça kökenli olduğunu yazmaktadır. **Pa**:ayak, **puş**:örten; **papuş**: ayak örten(ayakkabı) anlamında bir kelimedir.
Eskiden mestle birlikte giyilen ökçesiz ayakkabıya pabuç denilirdi. Pabuç, mestin rengine uygun olarak giyilirdi.Mest ve pabuç siyah, kınmızı ve sarı deriden yapılırdı. Halk en çok siyah ve sarı renkleri kullanırdı(Meydan Larousse).

Pabuç da yemeni gibi düz kalıpla yapılır. Yüzüne sahtiyan, vakete ve glasse cinsi deri kullanılır. Tabanı köseledir. Terliğin ökçesi olmadığı halde pabuç altına aynı yemenide olduğu gibi tek kat kösele ökçe çakılır. Bu da yürürken pabucun ayaktan çıkmaması içindir.

Divriği'de yapılan pabuç çeşitleri:
Düz pabuç(Tahta pabuç):
Bu pabuca "tahta pabuç" da denilmektedir. Yüzü sahtiyandan yapılır. Tabana kösele konulur. Ayrıca köseleden tek kat ökçe çakılır. Halen Divriği ilçesinde bu çeşit pabuç yapılmaktadır. Biçim yönünden bir orijinalliği yoktur.

İşlemeli pabuç:
Pabuç yüzünde elvan adı verilen kırmızı, sarı, vişne çürüğü sahtiyan kullanılır. Ayrıca markup terlikte olduğu gibi sayanın kenarına kaytan geçirilir, yüzü simle işlenir. Düz pabucun daha çok

erkekler tarafından giyilmesine karşılık işlemeli pabuç genç kızlar ve gelinler tarafından giyilir. Araştırmalarım sırasında işlemeli pabuç örneğine rastlamadım.

Serkekeli pabuç:
Biçim olarak daha çok terliğe benzer. Pabuç biçiminde kesildiği halde sonradan terlikte olduğu gibi ardıç ağacı dallarından kaytan sarılarak kenar ve arka yapılmıştır. Bu çeşit ayakkabıyı Abdurrahman Tuğut hatırlayabilmektedir. Serkeleli pabuç yaşlı kadınlar için özel olarak yapılırdı. Mestle birlikte giyilirdi. Yüzünde sarı safran saya kullanılırdı.

Çakmak pabuç:
R.Ekrem Koçu, çakmak pabuç hakkında şu bilgiyi vermektedir: "Eskiden büyük şehirlerde, bu arada İstanbul'da yalnız avam tarafından giyilmiştir. Çakmak pabuç ekseriya mest ile giyilirdi; ökçeleri demir nalçalı ve tabanları demir kabaralı olurdu. Kadınlar tarafından da giyilmiştir. Zamanımızda doğu illerimizde çakmak pabuca rastlanır.[9]

Diğer ayakkabı çeşitleri:

Mest:
Tabanı ve yüzü yumuşak deriden, incik kemiğinin üstüne kadar çıkan, kısa konçlu, düğmesiz ve bağsız, ayağa tıpkı çorap gibi giyilen bir ayakkabı çeşididir. Tablalıdır; hem kadın hem erkekler tarafından giyilir.

Mest, siyah, kırmızı ve sarı deriden yapılırdı. En çok siyah ve sarı renkler kullanılırdı.

Çizme:
Divriği ilçesinde bir asır kadar önce yaşlı kadınların giymiş olduğu bir ayakkabı çeşidi idi. Sarı renk sayadan mest biçiminde yapılırdı. Yemeni veya pabuç ile giyilirdi. Yarım çizme şeklinde idi. Daha çok zengin kadınlar tarafından giyilmiştir. Zaten o devirlerde herkes varlılığına ve soyluluğuna göre ayakkabı ve elbise giyinirdi.

Kaynak şahıslar ayrıca bugünkü çizmelere çok benzeyen üstü sarı sahtiyan ve tabanı kösele, iç aştarı kırmızı meşin yaşlı ve soylu kadın çizmeleri yapıldığını da söylediler. Araştırmalarım sırasında görme olanağı bulamadım.

Çarık:
Köşker esnafı ayrıca köylüler için siparişe göre çarık da yapardı. Bu konu ayrı bir makale halinde incelenecektir.

Çocuk ayakkabıları:
Divriği ilçesinde çocuklar için mest ve yemeni biçiminde çeşitli ayakkabılar yapılmıştır. Bugün yetişkinlere yemeni ve benzeri ayakkabı çeşitleri yapıldığı halde çocuklar için ayakkabı yapılmamaktadır. Daha önceki yıllarda yapılan ayakkabı çeşitleri şunlardır:

Postik: Bebe patiğidir. Mest gibi tablalıdır. Çok ince ve renkli sahtiyandan yapılır.

Burunsuz: Bu da postik biçimindedir. İki-üç yaşındaki çocuklar giyinir. Çeşitli renklerdeki ince sahtiyandan yapılır.
Kalik: Mest cinsinden bir çocuk ayakkabısıdır. Dört ile altı yaş arasındaki çocuklar tarafından giyilmektedir. İnce kösele tabanı vardır.
Sandal: Yemeni biçimindedir. Üsten geçmeli sahtiyandan bağı vardır. Tabanı ince köseleden yapılır. Küçük bir ökçe çakılır. Yedi-sekiz yaşındaki kız ve oğlan çocuklar giyerler.
Ufak yemeni: Çocuk yemenisidir. Kendi aralarında "kara tasmalı, çekeç ayak, orta ayak" olmak üzere üçe ayrılırlar. **Kara tasmalı**, yedi-sekiz; **çekeç ayak,** dokuz-on; **orta ayak**, on-on bir yaşındaki çocuklar için yapılmaktadır.
Her üçü de siyah sahtiyandan ve ince köseleden yapılmaktadır.

Bu bölümü bitirirken:
Ayakkabı çeşitlerini tanıtan bu bölümde bugün unutulmuş olan ayakkabı çeşitleri ile halen yapılmakta olan yirminin üzerindeki ayakkabı çeşidi hakkında bilgi verilmiştir. Kaynak şahıs olarak yararlandığım köşker ustalarının bazen birbirini tamamlayan, bazen de bir birini tutmayan çelişkili ifadeleri yüzünden ayakkabıların tanıtımından bir takım yanlışlıklar/çelişkiler olmuştur. Mesela bir kaynak şahıs markup yemeninin yalnız kadınlar için dikildiğini söylediği halde başka bir kaynak şahıs erkekler için de markup yemeni dikildiğini söylemiştir. Diğer bir kaynak şahıs köşker esnafının pirini "Veysel Karani Hazretleri" olarak söylediği halde; bir diğeri yemenicilerin piri "Yemeni Veli Basri Hazretleri" dir, demiştir.

Bunun dışında zaman zaman yararlandığım R.Ekrem Koçu'nun "Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü"nde Türkiye genelinde bir tanımlama yapıldığından Divriği ilçesindeki esnafın verdiği bilgilere uymayan bilgiler verilmiştir.

Ama bütün bunlara rağmen Divriği köşker esnafını elimden geldiğince anlattığıma inanmaktayım. Bu bölümü 5 Şubat 1982'de tespit ettiğim bir hatırayla bitireceğim.

Divriği köşker esnafının son piri **Gaman İbrahim Usta**, akşam olup da dükkanını kapatırken bütün çırak ve kalfaları tezgahın başında toplar, iki elini tezgahın üstüne koyup:
Baba der, harayımdan
Su çıkar sarayımdan.
Günde bir kerpiç düşer
Ömrümün sarayından…
dörtlüğünü okur; sonra elini tezgaha vurup:

- Ustama, pirime rahmet….Peygambere salavat….

der, salavatı orada bulunanlarla birlikte getirip, Fatiha okur ve dükkanını kapatırmış.[10]
Bölüm
Alet ve Malzemeler
Bu bölümde Divriği köşker esnafının kullanmış olduğu alet ve malzemeler hakkında bilgi verilecektir.

Giyim- kuşam: Köşker esnafı iş esnasında önlük giyinir. Önlük genellikle meşin ve sahtiyandan yapılır. Boğazdan bir kayışla asılır ve belden toka ile bağlanır. Cumhuriyetten önce köşker esnafının üç etek entari giyinmiş olduğunu kaynak şahıslar söylemektedir.

Alet ve avadanlıklar:

Üzerinde iş yapılanlar:

Köşker esnafı saya dikerken, yemeni yaparken ve kalıp çıkarırken bir takım alet ve avadanlıklardan yararlanır. Bazen bunlardan birini ; bazen da bir kaçını kullanır.

Tezgah: Genellikle ceviz ağacından kesilmiş olan ve üç ayak üzerine oturtulan bir kütüktür. Köşker esnafının bir çeşit masasıdır. Deri ve gön bu tezgah üzerinde kesilir; saya kenarları bu tezgah üzerinde tıraş edilir; dikilen parçalar bu tezgah üzerinde kalıba oturtulur. Kısaca tezgah köşker esnafının en önemli bir avadanlığıdır. Tezgah başında usta ve yaşlı kalfalar oturur. Yeni dükkan açanlar bir tezgahla yetindikleri halde; büyük ve seri imalat yapanlar dükkanlarında iki-üç tezgah bulundurur. Tezgah, köşker esnafının sembolüdür. "Tezgaha çıkmak", dükkan açmak anlamında kullanılmıştır.

Pezval(Perzüval): İki-üç santim eninde, bir buçuk metre kadar uzunlukta ve her iki ucu birbirine eklenmiş bir kayış parçasıdır. Kayış sol ayak altına yerleştirildikten sonra, sağ diz üzerine geçirilir. Yemeni, mest, çarık, terlik ve pabuç gibi ayakkabı sayası pezval yardımı ile diz üstünde kesilir. Dikilecek parçalar diz üstüne konularak, pezval kayışı bunun üzerinden geçirilir ve ayak hareketi ile sıkıştırılır. Her dükkanda usta, kalfa ve yetişmiş çırak sayısınca pezval bulunurdu.

Sivas yemenici esnafı pezvalı kutsal bilir; işe başladığı zaman asılı bulunduğu yerden alırken, iş bittikten sonra yerine asarken öper ve esnaf pirinin ruhuna fatiha okurdu. Divriği ilçesinde böyle bir adet yoktur.

Cilde: El genişliğinde ve bir metre kadar uzunlukta ve üst üste gelecek şekilde yapılmış, alt tarafı çivi ile tutturulmuş, üst ağzı açık tahta bir alettir. Şekil olarak cımbıza benzer. Dikilecek parçalar ağıza yerleştirilir. Esnaf, cildeyi iki dizi arasında sıkıştırınca ağız kapanır. Çapula mihrabı ile semer ve dönme pervaz gibi pervaz çeşitleri cilde yardımı ile dikilir. Mihrap, tek parça sayayı arkadan birleştirmek için kullanılan iki parmak enindeki saya parçasıdır.

Örs: Ayakkabı ökçesi ve pençe çakmak için kullanılan bir avadanlıktır. Ters " **L** " şeklinde, dövme demirden yapılmıştır.

Kesiciler:

Saya, gön ve kösele gibi deri parçalarını kesmede kullanılan aletlerdir. Bunlar keski, bıçkı, dikiş bıçağı, lastik bıçağı ile bunları bilemeye yarayan masattan ibarettir.

Keski: Saya kesmekte kullanılır.

Bıçkı: Deri ve kösele tıraşında kullanılır.

Dikiş bıçağı: Ayakkabı dikildikten sonra, kösele veya gönün kenar fazlalıklarını almakta kullanılır.

Lastik bıçağı: Ayakkabı tabanına kösele yerine lastik kesildiğinde kullanılan özel bir bıçak çeşididir.

Masat: Bıçakları bilemede kullanılır.

Dikiciler:

Kesiciler yardımı ile kalıbı çıkarılan ayakkabı yüzü(saya) ile tabanı meydana getiren kösele veya gön, tığ ve iğne yardımı ile birbirine dikilir. İğne çeşidi tek olduğu halde tığ çeşidi fazladır.

Tığ, sahtiyan, kösele, lastik gibi ayakkabı malzemelerini birbirine iğne ile dikerken, dikiş yerine delik açarak iğnenin geçmesini sağlayan sivri uçlu bir alettir. Yapı olarak iğneye benzer.

Tığ çeşitleri şunlardır:

Saya tığı: En ince tığdır.
Tek iğne tığı: Saya tığına göre daha kalıncadır.
Çevirme tığı: Tek iğne tığından daha kalıncadır.
Oluklu tığ: Oldukça kalın ve içi olukludur. Lastik taban dikiminde iğneye yuva açmak için kullanılır.
Saya ve gön dikerken bir çeşit iğne kullanılır.

Parlatıcılar:

Dikilen ayakkabının tabanını, kenarlarını ve bazen de sayasını parlatmak için parlatıcı aletlerden faydalanılır. Bunlar sırasıyla peşkeş, taban perdah gaçmatı ve yan perdah gaçmatıdır.

Peşkeş: İki başında çekecek bulunan ve uzun bir demir ile bağlantılı bir alettir. Peşkeşin demir kısmı, kalıpta ıslak halde bulunan köseleye sürülür. Köseledeki dikiş yerleri kapatılır. Yapılan işe "peşkeşle ayakkabı gayımı sürme" denilirdi. Peşkeş ayrıca iki başındaki çekecekler yardımıyla ayakkabının kalıba oturtulması ve çıkartılması işinde de kullanılır.
Taban perdah gaçmatı: İki karış uzunluğunda ; şimşir, elma, armut gibi sert ağaçlardan yapılmış oklavaya benzeyen bir alettir. Kalıbını almış, hafif nemli ayakkabı köselesi bununla parlatılır.
Yan perdah gaçmatı: Avuç içi kadar büyüklükte yine sert ağaçtan yapılmış bir parlatıcıdır. Kösele kenarlarının parlatılmasında kullanılır.

Diğer aletler:

Yemeni, pabuç, terlik, mest…. gibi ayakkabıların dikimi sırasında köşkerin her zaman elinin altında bulundurduğu bazı aletler daha vardır. Bunlar; muşta, dişli pense…gibi aletlerdir.

Muşta: Kösele, gön ve diğer deri parçalarını dövmek için yapılmış olan 1.5 kg. ağırlığında koni biçimli bir alettir. Eskiden köşker esnafı kızdıkları müşterilerin arkasından muşta döğerlerdi.
Dişli pense: Ayakkabıları kalıba çekmekte kullanılan bir pense çeşididir.
Endeze: Ayakkabı yüzünü meydana getiren saya ile taban köselesi, endeze adı verilen karton kalıplarla çizilmek suretiyle ve keski yardımıyla tezgah üzerinde kesilir. Her ayakkabı çeşidinin ayrı bir endezesi(patronu) vardır. Eski köşker ustaları zamanında orijinal kalıplar çıkarmışlardır.

Tağar tası: Gönler tağar tası adı verilen bakır bir tas içinde ıslanmağa bırakılır. Aynı işlem köseleye de uygulanır.
Çiriş tası: İçinde çiriş ezilen, küçük bakır tastır.
Kalıp:
Ayakkabıların şekillenmesinde kalıpların büyük bir yeri vardır. Sayası ve tabanı dikilen ayakkabı ıslak olarak kalıba yerleştirilir. Kalıbını alıncaya kadar bekler. Divriği köşker esnafı yakın zamanlara kadar düz kalıp adı verilen sağsız-solsuz kalıp kullanmıştır. Daha sonra sağlı-sollu kalıplar kullanmaya başlamıştır.

Kalıplar daha çok yerli ustalar tarafından alıç, sürsülük gibi sert dokulu ağaçlar kullanmak suretiyle yapılmıştır. Kalıp ustaları hakkında bilgimiz azdır. Yakın zamanlara kadar bu işle uğraşan son kalıp ustası Sarıömergil'in Hasan Hüseyin Usta idi.

Bugün düz kalıplar artık kullanılmamaktadır. Esnaf bunları son yıllarda odun niyetine sobada yakmıştır. Onun yerine sağlı-sollu kalıplar kullanılmaktadır.

Kalıp aletleri: Kalıba çekilen yemeni, terlik, pabuç, mest…gibi ayakkabıların kalıba iyice oturması için kalıp ağacı ile ayakkabı yüz derisi arasına "hoval" adı verilen bir ağaçla "puskal" adı verilen diğer bir ağaç parçacığı yerleştirilir.
Hoval: Kalıp ağacı ile deri arasına konulan yassı ve uzunca bir ağaçtır. Ayakkabı burnundan dışarı taşacak şekilde yerleştirilir.
Puskal: Kalıp ağacı ile hoval arasına girer. Hovalın ayakkabı yüz astarına iyice sıkışmasını sağlayan bir ağaç çividir.
Ahtar ağacı: Oran dikişte saya ile tabanın ters yüz edilmesinde kullanılır. Oklavaya benzeyen bir metre kadar uzunlukta ucu çengelli bir ağaçtır. Kızılcık, pelit, elma gibi sert ağaçlardan yapılır.
Kalıp çeşitleri:
Divriği köşker esnafı ayakkabı yapımında iki çeşit kalıp kullanmıştır. Bunlardan ilki sağsız-solsuz düz kalıp, ikincisi sağlı-sollu kalıptır.

Düz kalıp:
Düz kalıp, en eski bir kalıp çeşididir. Aşağı yukarı yarım asır kadar önce terk edilmiştir. Bu kalıpla yapılan ayakkabılar her iki ayağa da giyilirdi. Bugün gene de bazı ayakkabı çeşitlerinde düz kalıp kullanılmaktadır.

Düz kalıp çeşitleri şunlardır:

Postik: İki yaşına kadar olan bebeler ve küçük çocuk patiklerinde bu kalıp kullanılırdı.
Burunsuz: İki ile beş yaş arasındaki küçük çocuk ayakkabıları bu kalıpla yapılırdı.
Kara tasmalı: Altı ile sekiz yaş arasındaki çocukların ayakkabıları bu kalıpla yapılırdı.
Çekeç ayak: Sekiz ile on yaş arasındaki çocuk ayakkabıları bu kalıpla yapılırdı.

Orta ayak: Genç kızlarla on bir-on üç yaş arasındaki erkek çocukların ayakkabıları bu kalıpla yapılırdı.
Ulu orta: Bugünkü 36-38 numara ayakkabıların kalıbına eşittir. Daha çok genç kızların ve gelinlerin ayakkabıları bu kalıpla yapılırdı.
Çevik ölüzgar: 38-40 numara karşılığı bir kalıptır. Yetişkin çocuklarla, kadınların ayakkabıları bu kalıpla yapılırdı.
Ölüzgar: Yetişkin erkeklerin ayakkabıları bu kalıpla yapılırdı. Bugünkü 41-43 numara karşılığı bir kalıp çeşidi idi.
Ulu ayak: En büyük ayakkabı kalıbıdır. İri ayaklı ve cüsseli kimselerin ayakkabıları bu kalıpla yapılırdı. Bugünkü 44 ve daha yukarı numaralara eşit bir kalıp çeşidi idi.
Sağlı-sollu kalıplar:
Düz kalıplar ayak tabanı biçiminde olmadığı halde, sağlı ve sollu kalıplar ayak tabanının çukurluğuna göre sağlı ve sollu olmak üzere yapılmıştır. Köşker esnafı aşağı yukarı yarım asırdan beri sağlı ve sollu kalıpları kullanmaktadır. Yalnız bu kalıplar kundura kalıplarındaki numaraları tutmadığı gibi kundura imalatında da kullanılmaz. Yemeni, terlik, pabuç yapımında kullanılan bir kalıp çeşididir.

Sağlı-sollu kalıp çeşitleri şunlardır:

Çocuk kalıpları: İki-altı yaşına kadar(18-23 numara)
Okul çağı: 6-12 yaş arası. Bu kalıp 36 numara kundura kalıbının karşılığıdır; 24 numara kalıp denir.
Kadınlar için: Bu kalıp genç kız, gelin ve orta ayaklı kadınlar için kullanılır; 26 numara kalıptır.
Bu ayakkabıların imalatında 25, 26, 27, 28 numara sağlı-sollu kalıp kullanılırdı. Kundura kalıbının 37, 38, 39, 40 numarasına eşittir.

Erkekler için: Bu kalıplar genç, delikanlı ve evli erkekler için kullanılır. Bu ayakkabıların imalatında 29, 30, 31 numara kalıp kullanılır. Kundura kalıbının 41,42,43,44 ve daha büyük numaralarına eşittir.
Malzeme çeşitleri:
Divriği köşker esnafı ayakkabı yapımında sahtiyan, meşin, vakete glasse, kösele ve gön gibi deri çeşitlerini kullanmıştır. Bu malzemeleri daha çok Arapkir ve Kayseri'den almıştır.

Ayakkabı yüzünde kullanılan deri çeşitleri:
Sahtiyan: Keçi derisinin işlenmesi ile elde edilir. Kırmızı, mavi, sarı, yeşil gibi renkli olanlarına "elvan" denir.
Meşin: Ayakkabı iç astarı olarak kullanılır. Çok ince ve hafif bir deri çeşidi olduğu için "bebe patikleri(postik)" yapımında da kullanılır. Meşin, koyun derisinin işlenmesi ile elde edilir.
Vakete: Sığır ve dana derisi işlenerek yapılır. Köylü yemenilerinde daha çok bu cins deri kullanılır.
Glasse: Sığır ve dana derisi işlenerek yapılır. İlçe halkı ayakkabılarında bu çeşit deriyi tercih etmişlerdir.

Ayakkabı tabanında kullanılan deri çeşitleri:
Ayakkabı tabanında sığır, manda ve deve derisi kullanılır. Bu hayvanların derisi kalınlıklarına göre ikiye ayrılır.

Kösele: Sığır derisinden yapılan taban malzemesine kösele denir. Manda derisinden yapılan göne göre daha ince ve daha düzdür.
Gön: Özellikle köylü yemenilerinde köseleden daha kalın olan gön kullanılır. Manda derisinden yapılan gön, köseleye göre daha dayanıklıdır. Kaba olmasına rağmen köylüler tarafından kalın gönler tercih edilir. Gön, köseleye göre oldukça kalın olup her tarafı aynı kalitede değildir. Kalınlık, genelde 1 cm. olduğu halde bazı yerlerde 3 cm. ye kadar çıkar. Bu çok kalın gön çeşidine "çetlembik" adı verilir. Hayvancılıkla uğraşan yayla köylüleri yemeni tabanı olarak kalın gönü tercih ederler.

Bölümü bitirirken
Divriği ilçesindeki köşker esnafı hakkındaki bu araştırmam iki yıllık bir çalışmanın ürünüdür. Bu konu ile ilgili araştırmama başladığımda köşker esnafını birkaç sayfalık bir yazı ile tanıtacağımı sanmıştım. Sonuç hiç de düşündüğüm gibi olmadı. Ortaya yeni konular çıktığı gibi, çelişkili ifadeler de zamanımı aldı. Bu yüzden bir ara araştırmamı yarıda bırakmayı düşündüm. Bazen ümitsizlikten, bazen ümitten araştırmamı bitirip bir sonuca bağladım.

Kaynak şahıslar(1982 yılı itibariyle):
1. İsmet Erkoç, Divriği, 1935, yemenici
2. Nevzat Çelikel, Divriği, 1934, Divriği Halk Kütüphanesi Müdürü
3. Fahri Tuğut, Divriği, 1320(1902)
4. Abdurrahman Tuğut, Divriği, 1337(1918), esnaf
5. Reşit Yedikardeş, Divriği, 1924, müezzin
6. Fahri Öztuğrul, Divriği, 1328(1910), Gaman İbrahim Ustanın oğlu.
7. Hasan Soydan, Divriği, 1324(1906), esnaf.
8. Mustafa Fırat, Divriği, 1318(1900), eskici/tamirci
9. Celal Ulubey, Divriği 1333(1914), eskici/tamirci
10. Hamdi Ağzıtemiz, Divriği, 1310(1892), esnaf
11. Abdulah Önder, Divriği, 1933, yemenici
12. İsmail Telli, Divriği, 1924, eskici/tamirci
13. Mithat Taşkıran, Sivas 1340(1921), Sivas'taki tek yemenici ustası.[11]

Kaynak şahıslar(2002 yılı itibariyle)
İsmet Erkoç(Divriği, 1935, yemenici) ve Nevzat Çelikel (Divriği, 1934, emekli memur) dışındaki bütün kaynak şahıslar son yirmi yıl içinde vefat etmişlerdir.[12]

---

[1] Bu makalemi 1982 yılında yayınladıktan sonra, Kerim Yund, Türk Folkloru dergisinin 47. Sayısında(Haziran 1983) "Köşker Sözcüğü Üzerine ve Devellioğlu ile Anılar" adlı bir makale

yayınladı. Köşker sözcüğüne açıklık getirdi; kendisini rahmetle anarım. "Farsça bir sözcük olan köşker, ayakkabıcı demektir. Doğru telaffuzu (kefş-ger) dir. Dilimize bozularak **köş** diye geçmiştir. **Ger,** takıdır. **–cı** anlamına gelir. Kimya-ger: kimyacı…gibi. Köş-ger de ayakkabıcı, ayakkabı diken, yapan demek olur. Anadolu'daki köşgerler kadın, erkek, çocuk için çizme, yemeni, mest ve benzeri giyecekler, sırım gibi bağcıklar yaparlar. Farsça köşker sözünün ayakkabı olduğunu Ferhenk-i Ziya(C:3, s.1551) yazmaktadır.

[2] Kutlu Özen, Divriği İlçesinde Köşker Esnafı(1), **Türk Folkloru**, Sayı: 35, Haziran 1982, s.17-21

[3] Divriği İlçesinde Köşker Esnafı(2), **Sivas Folkloru,** Sayı: 36, Temmuz 1982, s. 18-20

[4] Reşat Ekrem Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Sümerbank Kültür Yayınları/1969, s.246

[5] Koçu, a. G. E., s. 29-30

[6] N. Rüştü Büngül, Eski Eserler Ans. (Cilt:1), Tercüman 1001 Temel Eser, s. 78-79

[7] R.Ekrem Koçu, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Sümerbank Yay. ,Ankara 1967, s.63

[8] Kutlu Özen, Divriği İlçesinde Köşker Esnafı, **Türk Folkloru**, Sayı: 37, Ağustos 1982, s.19-21

[9] R.Ekrem Koçu, a.g.e., s.59

[10] Kutlu Özen, Divriği İlçesinde Köşker Esnafı(4), **Türk Folkloru**, Sayı: 38, Eylül 1982, s.13-16

[11] Kutlu Özen, Divriği İlçesinde Köşker Esnafı, Türk Folkloru, Sayı: 39, Ekim 1982, s. 20-24

[12] Kutlu Özen, Divriği'deki 28 Ekim 2002 tarihli derlememiz.

Düşkünlük

Suç İşlemiş Kişilerin Yargılanmaları Yargı Cemi (Anadolu Aleviliğinde Sivas Örneği Kitabından)

Giriş: Bektaşilik ve Alevilik, bir tanrısal inanç içinde bu dünyanın hakkını da burada vererek, bugünkü hal ve gidişlerimizden dünya ötesi yaşamda da bir sorumluluk bulunduğuna inanarak **eline-diline-beline** sahip olmak ahlak ve yasası içinde bulunmaktır. Bir çeşit hayata tatlı bakış yoludur. Dogmaları yumuşatarak büyük bir hoşgörürlük ve bütün canlılara yayılan bir sevgi içinde olmaktır. Erkanında, yapılan her türlü törenlerinde, ibadetinde **Türk dilini** kullanarak ulusal varlığını korumaktır. Kendi ulusuna olan sevgiden kökünü alan evrensel bir sevgi ile bütün insanlara kucak açan bir hümanizmadır. [1]

Osmanlı Devleti, Sünni İslam mezhebini resmi mezhep olarak görmüş, devletin kurumlarını da buna (şeriata) göre kurmuştur. Suç ve cezalarda bu kurallara uyması zorunluydu. Buna İslami hukuk(Şer'i hukuk) deniliyordu. [2]

O dönemde Anadolu'da yaşayan Aleviler Osmanlı Devleti'nin kurum ve kuralarına bağlı olmakla beraber bir de kendi içinde ayrı bir disiplin uygulaması vardı. Görgü ve sorgu cemi için gelen dede suçluları kendi kurallarına göre cezalandırırdı.Av.İsmail Metin bu mahkemelere "Halk Mahkemesi" adını vermektedir.[3]

Bektaşi Aleviler'de suç işleyene **düşkün** ve bu hale **düşkünlük** denir. Yolun yasakladığını yapan düşkündür. Düşkünlük bir çeşit **aforoz** edilmedir. Bunlarla yani düşkün çıkarılan kimselerle konuşulmaz. Evlerine gidilmez, düğün ve toplantılara ve cemlere gelemezler. Mevlevilikte düşküne **yolsuz** adı verilmektedir.[4]

Düşkünlük: Anadolu Aleviliğinde yol mensubunun yolun yasakladığı suçlardan birisini işlemesi durumunda, meydan kararı ile suçlu bulunarak kendisi ve müsahibinin (eşleri ile birlikte) dört kapılı olarak, yoldan çıkarılmaları anlamına gelen bir ceza biçimidir. Yoldan olmayanların, düşkün meydanında yargılanmaları mümkün olmazken, yol mensubunun yoldan olmayana karşı işlediği suç düşkünlük meydanında görülür. Yani düşkünlük ancak yol mensuplarına verilebilen bir cezalandırma biçimidir. Yargılamada cinsiyete dayalı bir ayrım yapılması da söz konusu değildir.[5]

Düşkün kaldırma cemi, görgü ceminden farklıdır. Görgüye davet edilmeyen ve herhangi bir nedenle bir başka canla husumetliği bulunanlar görgünün birinci aşamasında bulunamazlar ve yargılanamazlar. Bunların yargılanması, suçsuz olarak bilinen (davet edilen) kişilerin tümünün yargılanması bitirildikten sonraya bırakılır. [6]

Seyit Ali(Kızıldeli) ocağında da ilk önce **yol düşkünleri** halledilir. Yöremizde(Sivas/Kangal/ Mamaş) bu şekil düzenlenmiştir. Ağır düşkünleri dedenin dedesi(mürşit kapısı) olan mürşit görür. Bu görev onlara verilmiştir. Muhtelif suçları ise dede görebilir. **Düşkünü ancak mürşit ocağındaki dedeler kaldırır. Pir(dede), düşkün kaldıramaz**. [7]

Düşkünlük cezasındaki amaç, bireyi işlediği suçtan dolayı toplum dışına itmektir. Anadolu Alevisi'nin kendi içinde yarattığı bu hukuk düzeninde İslam hukukundaki zina suçuna uygulanan recm, hırsızlığa uygulanan el kesme, adam öldürmeye uygulanan kısas gibi sert şer'i hükümler mevcut değildir. Anadolu Aleviliğindeki düşkünlük müessesesinin Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki aforoz sistemi ile yakınlıklar taşıdığı görülmektedir[8]

Sivas/Divriği yöresindeki en büyük düşkün kaldırma ocağı **Hıdır Abdal Ocağı'dır**. Bilindiği gibi Hıdır Abdal Sultan, İstanbul'da yatırı bulunan **Karaca Ahmet Sultan'**ın oğludur.

Hıdır Abdal'ın türbesi Kemaliye-Arapkir sınırları içinde kalan Ocak köyündedir. Köy Dutluca'ya 3 km., Kemaliye'ye 40 km. uzaklıktadır. Bu ocak düşkün kaldırma ocağı olarak bilinir.[9]

Söylence: Hacı Bektaş Veli halifelerine görevlerini bildirip nasiplerini verir. Görev dağıtımı sırasında huzurda bulunmayan **Hıdır Abdal Sultan** Hazreti Pir'e vardığında kendisine verilecek bir görev kalmadığını öğrenince mahzunlaşır. Hacı Bektaş'ın "Niçin üzülürsün ya Hıdır Abdal?" sorusuna "Gördüm ki bana verilecek bir hizmet kalmamış, ona üzülürüm" diye cevaplar. Hünkar da "Gam çekme ya hıdır Abdal, sen bütün ocakların başısın. Benden düşen, eli kaypan sana gele. Ancak senden eli kaypanın da Pir dergahında kendine derman olmaya" diyerek teselli eder. [10]

Yargılama

Görgü bittikten sonra görgüye alınmayanların yargılanmasına başlanır. Yargılanacak kişilerin listesi dede tarafından peyiğe(okuyucuya) verilir. Peyik de bunları dedenin talimatı ile yargılamaya çağırır. Dede, sanığın suçunun ağırlığına göre onu yargılama öncesi tecrit etmek için yargılanmasına kadar belirli bir yerde ceza çektirerek yargılanmasını bekletir. Bu durumda

bir kıstas yoktur. Yani suçu işleyen şu yerde bu şekilde bekletilir diye bir şey denilmez. Bu tamamen dede tarafından verilen bir cezadır; fakat fazla ağır değildir.[11]

Bu konuda en çok kullanılan yöntem, suçlu pozisyonundaki insanları görgünün ta başından itibaren görgü evinde bulundurarak yargılanmalarını bekletmektir. Bu genelde **görgü evinin kapı ağzında**, boynunda ağır bir şeyle bekletme şeklinde olur. Eğer suçlu durumundaki kişinin suçu hafifse veya suçu ağır da görgü sırası uzun süre sonra gelecekse, bu durumda boş bekletilir. Suçlunun bekletme yerinin görgü evi olmasındaki amaç daha çok diğer insanların bu durumu görmesidir. Bu tür bekletilen kişiler de ancak suçu kesinleşmiş, ikrar etmiş(suçunu kabul etmiş) veya suçlu olduğu açıkça belli olan kişilerdir. Bu durumda suçu işleyen kişi utanır, rencide olur ve bir daha suç işleme düşüncesinden vaz geçer.

Kapı ağzında bekleyen kişiye kimse selam vermez. Onunla ilgilenilmez. Onu adam yerine koymazlar,ona değer vermezler. Bu şekilde yargılama zamanını bekleme süresi ve beklerken çekeceği manevi ve maddi ceza o kişinin suçu ile orantılıdır.[12]

Not: Yüz hanelik bir köyde görgüde suçlu olarak yargılanacak kişi sayısı beş-on kişiyi geçmez. **Benim Divriği'nin Sincan bucağına bağlı İmirhan köyünde öğretmenlik yaptığım yıllarda(1959) köydeki düşkün evi iki haneden ibaretti.** Onlar görgü bitene kadar evlerinde oturarak bazen de birbirlerine misafirliğe giderek zaman geçirirlerdi. Dede köyden gittikten sonra derin bir nefes alırlardı. Bu evlerden birinin sahibi Birinci Dünya savaşı sırasında eşkiyalık yapmış ve bir çok kişiyi öldürmüştü. Bu şahıs öldüğü güne kadar düşkün olarak kaldı. Toplumdan soyutlandı.(K.Ö.)

Köylülerin yargılanmaları bitirilene kadar bu kişiler görgü damının(cem evinin) en alt kısmında(kapıya yakın) tecrit yerinde yargılanma sırasını beklerler. Bunlara sıra gelince de suçu en hafif olan önce alınır. **En ağır suçlar en sona bırakılır**. Görgü evinin tecrit kısmında bekletilen bu kişilerden suçu en az sayılana fazla ceza vermeyecek bir yük yükletilir. Örneğin bir alacak ihtilafından dolayı gelen kişiye, adam öldürdükten sonra yargılanma sırası bekleyen kişiye göre çok daha az yük yükletilir. Burada yük tabir edilen şeyler genelde, görgü boyunca ayakta durdurma, bunun yanında da bazı hallerde de boynuna bir takım yükler asmak şeklinde olur. Boyuna asılan yük genelde "elcek) taşıdır. Görgünün ileri aşamalarında bu kişilere sıra geldiğinde, onlar buradan birer birer alınarak yargılanır. Bunların yargılanmalarına, suçlu olup olmadıklarına ve ceza miktarına ilişkin kararlara tüm canlar katılır. Önce tecrit kısmına konmuş; fakat yargılanarak tekrar suçundan arındırılmış ve topluma kazandırılmış canlar da oy hakkını kendinden sonraki yargılamada kullanabilirler. Suçu hafif olan aklandıktan sonra kendinden daha ağır suç işlemiş kişinin yargılanmasına katılır: fakat bu kişiler görgüye önceden davet edilerek yargılanan canların yargılanmasına katılamaz ve o süreçte oy kullanamaz.[13]

Düşkün kadını olan erkek düşkündür (K.Ö)

Düşkünün çocukları ve suçu olmayan hanımları ceme girerler; fakat tercüman yiyemezler, görgü uygulanmaz. Onlardan dedece hiç bir hakullahı alınmaz, kabul edilmez.. Çocuklar akıl baliğ olunca müsahip kavline, tarikata intisap ederler.(Cemal Koçak) Düşkün olanlar posta ayak basamaz.

Düşkünler yedi yıl sonra aile efradı mahrum kalmasın diye dede sorar:

Cem erenlerini **toylar** mı, toylamaz mı?

Yani düşkünlüğünün kalkması için kurban kesmek, cemdekilere sofra sermek, mağdurun ailesine maddi yardımda bulunmak… gibi şeylere gücü yeter mi? Yetmez mi? anlamındaki bir ifadedir. Zengin zopadan, fukara vermeden korkar(Cafer Bakır) [14]

En ağır düşkünler

Bu konudaki en kapsamlı çalışma Malatya Balyan Aşireti'nden aziz dostum **Hasan Nedim Şahhüseyinoğlu**(Em.Öğretmen) ile Sevgili kardeşim Çamşıhılı Av. **İsmail Metin** tarafından yapılmıştır. Ben bu makalemde geniş ölçüde bu iki kaynaktan yararlandım. Kendilerine teşekkür ederim.

Daha önce de belirttiğimiz gibi O dönemde Anadolu'da yaşayan Aleviler Osmanlı Devleti'nin kurum ve kurallarına bağlı olmakla beraber bir de kendi içinde ayrı bir disiplin uygulaması vardı. Cezaları ve suçları bu uygulamalara göre yapılırdı. Bunlar 12 madde halinde belirlenmişti. Buna "**12 Burç**" deniliyordu.

"1.Burç: Mürşid-i Kamil'in, Mürşit'in, Pir(Dede)'in, Rehber'in sözünü dinlemeyenler. Aileler arasında söz gezdirenler, başkalarının kapısını, penceresini, bacasını dinleyenler, yalan yere yemin edenler, ihbarcılık yapanlar, komşularını bir birine düşürenler suçludurlar. Buyruk uyarınca düşkündürler. Bunlara cemaatin huzurunda 15 dakika ayakta bekletilme, hafif ısıtılmış demirle dilinin dağlanması ve beş sopa vurulması cezası verilir. Pirin ve cemaatin huzurunda tövbe ve yemin ettirilir.[15]

2. Burç: Kendisine ait olmayan tarlaların sınırını bozan, ağaç ve meyveli ağaçları kesenler, sebze ve bostanları söken ve bozanlar, çocukların eğitimini yaptırmayan ve okutmayanlar, sağlam oldukları halde çalışmayanlar, komşularının hayvanlarını bilerek öldürenler suçludurlar. Bu gibilere şu cezalar verilir: **İki yıl görgülere alınmazlar**. Bu süre içinde yakınları dahil hiçbir komşu kendisiyle ilişki kuramaz. Bu iki yıl bittikten sonra üçüncü yıl rehberin öncülüğünde suçlunun boynuna bir ip takılarak pirin ve cemaatin huzuruna getirilir. Pir ve cemaatin huzuruna getirilen suçlu merkep gibi üç defa bağırır. Sonra cemaatin huzurunda 4 hokka(5.132 gr.) ağırlığında bir ağırlık boynuna asılarak 20 dakika bekletilir. 17 sopa vurulur. Kızgın demirle el ve ayakları dağlanır. 13 akça halife, 20 akça pir hakkı olmak üzere para cezası alınır. Bir kurbanla cemaate ve görgüye alınır.[16]

3. Burç: Komşularının ve başkalarını canlı ve cansız malını çalanlar, suçsuz yere akrabalarına ve komşularına hakaret edenler suçludurlar. Hırsızlıktan çaldığı mallar olduğu gibi yeniden sahiplerine verilir. Yok etmişlerse bedeli ödenir. Başkalarına hakaret edenler, suçsuz insanları ne ile dövmüş ise, kendileri de aynı şekilde ve aynı cisimle dövülür**. Bu suçu işleyenler üç yıl pirin ve cemaatın huzuruna gelemezler.** 3 yıl sonra rehberin yanına götürülür. Rehber boynuna bir ip bağlayarak pir ve cemaatın huzuruna götürür. Gelirken it gibi "hav hav " diyerek bağıracaktır. Pir ve cemaatın huzurunda kovulacak; ikinci defa aynı şekilde getirilecektir. Bu sefer cemaatın huzurunda üç okka(3849 gram) ağırlığında bir cisim boynuna asılarak 20 dakika ayakta bekletilir. Sonra 40 sopa vurulur, ayakları kızgın demirle dağlanır. Halife ve pir hakkı olmak üzere para cezası verilir. Kurban keser ve cemaate/görgüye alınır.

Uygulama: Çamşıhı yöresindeki **Hüseyin Abdallılar'da** bu işlem şöyle uygulanır. Peyik, dedenin misafir edildiği eve gelir. Dede, Peyik'e "Kaç tane kusur işlemiş can var?" diye sorar.

O da “Şu kadar” diye sayı belirtir. Dede tekrar “Bunların durumu nasıl? “ diye sorar. Peyik de “Dedem bunlardan birisi koyun çalmış, bu bir. Tump anlaşmazlıklarından çıkan olayın tarafları iki de bunlar, etti üç. Bir tane anası şikayetçi olan etti dört. Bir adam öldürme, bir kız kaçırma etti altı. Dört tane de kavga, aile kavgaları…Bununla on tane diye cevap verir…
Dede, Peyik’e “İlk defa kavga edenleri çıkaralım, bu canları fazla yormayın, Bunun yanında tump anlaşmazlığından dolayı husumetli olanları çağır. Tecridi bugün öğleden sonra başlasın. Görgüde de tecrit sırası gelenleri alırsın. Kız kaçıran can burada yoktur, adam öldüreni de ayrı alırız…” diye söyler.

Suçluların tecrit darına çağırılması: Peyik, dedenin yanından ayrıldıktan sonra sanıkların/düşkünlerin evlerini dolaşmaya başlar. Düşküne “Akşam senin yargılanman var; fakat tecridin bugün öğleden sonra dedenin kaldığı evde başlatılacak. Öğlene doğru oraya gel. “
Peyik yargılanacak olanların evinin tamamını dolaşır. Hepsine haber verir. Daha sonra dedenin misafir olduğu eve gelir. Düşkünler de birer ikişer dedenin olduğu eve gelirler.

Not: Sabah yemeğini yiyen köylüler dedenin yanına gelirler. Bu her gün böyle olur. Burada dede ile konuşulur. Ona yol, yordam, erkan sorulur. Ondan tarikat hakkında en ince bilgiler alınır. Başka sohbetler de edilir.
Sanıkların/düşkünlerin gelmesi: Sanıklardan gelenler, cümle niyazı yapıp(herkese selam verip) orada kendilerine uygun buldukları yere otururlar. Öğlen olunca sofralar kurulup, yemekler yenir. Sofralar kaldırıldıktan sonra sıra tecrit darına alınacak sanıklara gelir.[17]
“Sanıkların hepsi de dedenin karşısındaki duvara geçtiler. On sanık buraya dizildi. Divanda duruş biçimi aldılar. Dede bunlara nasihat etti. Daha sonra dua etti. Bundan sonra sanıklar kendilerine düşen niyazlarını yapıp tecrit darında divan duruşuna geçtiler.”

Suçluların Görgüdeki Tecrit Darına çekilmeleri:
“O akşam yine görgü açıldı. Herkes görgüdeki yerini aldı. Bu kez yargılanacaklar suçlarından dolayı dara duracaklardı. Peyik, dedenin yanına geldi. Erkana uygun şekilde dedeye konuyu söyledi. Peyik dışarı çıktı. Biraz sonra görgü evinin kapısı açıldı. Peyik avludan görgü damına girdi. Bu arada zakirler saz çalıyor meydanda iki kadın, iki erkek semah dönüyordu. Bir yandan semah dönülürken, bir yandan da kapıdan sanıklar içeri giriyordu. Önden peyik, arkadan diğerleri içeri girdiler. Bunlar görgü evinin kapısından girmeden önce kapının ağzında serili olan halılar toplandı.[18]
Kuru yerde yalınayak yürüyerek meydana geldiler. Peyik önlerinde, onlara gidecekleri yeri gösterdi. Gidecekleri yer kapının arkasındaki duvarın dibiydi. Burada da tüm kilimler ve halılar kaldırılmıştı. Sanıklar yalınayak duvarın dibine dizildiler. Yargılama boyunca sırası gelen, buradan dara gitti yargılandı. Sırasını bekleyen de orada ayakta durdu. Yine iki canın boynuna bulgur taşı ve heybe asıldı. Bunlar bu şekilde yargılamayı bekleyecekti.[19](Metin 186)
4. **Burç: Komşu ve akrabalarının evlerini, harmanlarını, ormanlarını ve ağaçları yakmış ve tahrip etmiş olanlar suçludur. Bu suçu işleyenler pir ve cemaat huzuruna yani görgü cemine 5 yıl giremezler.** Yaktıkları ve yıktıkları, zarar verdikleri yerleri onarmak zorundadırlar. Bunlarla

her türlü ilişkiler, yardımlaşmalar kesilir. Beş yıl sonra zarar verdiği şeyler onarılmış ve ödenmiş ise o zaman rehberin yanına getirilir. Rehber suçlunun boynuna **kirli ip** bağlar. Merkep ve it gibi bağırtılarak pirin ve cemaatin huzuruna getirilir. Pir ve cemaat huzurunda 7 okka (9.981 ram.) ağırlığında bir cisim boynuna asılarak 30 dakika ayakta bekletilir. Kırk sopa vurulur. Kızgın demirle el ve ayakları dağlanır. Pir ve mürşit hakkı olmak üzere 90 akçe alınır. Kurban keser ve cemaate/görgüye alınır.[20]

5. Burç: Kızını Allah'ın emriyle başkasına vermiş ve sözü kesilmiş ve sonra sözünden dönüş yaparak başkasına vermiş olanlar, Allah'ın emriyle kıyılmış nikahı bozmuş olanlar, bu işe yardım edenler suçludur. Bu gibi suçları işleyenler altı yıl pir ve cemaat huzuruna(Görgüye) **alınmazlar.** Komşuluk ve akrabalık ilişkileri kesilir. Bu süre içinde hiç kimse yardım edemez, selam verip ve selamını alamazlar. Ekmeğini yiyemezler. Altı yıl sonra rehberin yanına getirilir. Rehber, suçlunun boynuna pislik sürülmüş bir ip bağlar. Pir ve cemaatin huzuruna getirilir. Getirilirken hayvan gibi zırlar, ürür, domuz gibi burnunu yere sürer. Suçlu cemaatin huzuruna getirilirken, cemaatle birlikte ağlar ve Allah'a ve Ehl-i Beyt'e dua ederek yalvarırlar. Pir ve cemaat huzurunda on hokka(12.380 gr.)ağırlığında bir cisim boynuna asılır, 30 dakika ayakta bekletilir, 60 sopa vurulur. Mürşit ve rehber hakkı olmak üzere para cezası alınır. Tövbe ve yemin ettirilir. Kurban keser ve cemaate / görgüye alınır.[21]

6.**Burç: Faize akça(para) verenler, alanlar ve aracılık edenler; faiz yoluyla başkalarını borçlandırarak evini, tarlasını, bağ ve bahçesini, malını alanlar hile yoluyla başkalarının mallarını zorla ellerinden alanlar günah-ı kebir(büyük günah) işlemiş olurlar.Bu gibi suçlular 6 yıl pir ve cemaat yüzü görmeyecek; her türlü komşuluk ilişkileri kesilecek; ekmeği yemeği yenilmeyecek, selam verilmeyecek ve konuşulmayacaktır.** Düşkün olan 6 yıl sonra rehberin yanına getirilir. Rehber, pislikle yoğrulmuş bir ipi boynuna bağlayarak pir ve cemaatin huzuruna getirir. Getirilirken suçlu, hayvan gibi dört ayaklı olarak yürüyecek ve sırtına üç batman(23.084 gram) ağırlığında bir ağırlık konulacak; domuz gibi burnunu yere sürecek, en son cemaatin ve pirin huzuruna alınacak.

Pir ve cemaatin huzurunda yeniden bir batman ağırlığındaki bir cisim boynuna asılarak 45 dakika ayakta bekletilecek. Kırk beş sopa vurulacak. Kızgın demirle el ve ayakları dağlanacak. Tövbe ve yemin ettirilecek. Para cezası alınacak. Bir kurbanla cemaate ve görgüye alınacak.[22]

7. Burç: **Karısını boşamış olanlar veya boşanmamış nikahlı karıyı alanlar, nikahını bozmuş olanlar, bunlara yardım edenler suçludur. Bu suçu işleyenler 7 yıl pir ve cemaat huzuruna alınmazlar. Sığırını, davarını köyün sığır ve davarına katmazlar. Komşuluk edilmez. Selam verip ve selamı alınmaz. Evine gidilmez, ekmeği yenilmez.** Yedi yıl sonra rehbere götürülür Rehber pislikle yoğrulmuş ipi boynuna bağlayarak pir ve cemaatın huzuruna getirilirken eşek gibi bağıracak, domuz gibi burnunu yere sürecek, üç defa huzurdan kovulacak. Her gelişinde aynı şekilde davranacak; üçüncüsünde huzura alınacak**. Üç kurban alınacak bu kurbanlardan birisini köpeklere, birisini öksüz ve küçük çocuklara kesip dağıtacak. Bir kurbanla da cemaate gelecek.** Pir ve cemaat huzurunda boynuna ağır bir cisim asılarak bir saat ayakta bekletilecek, 80 sopa vurulacak, taşlı ve dikenli bir yolda yalınayak olarak bir saat yürüyecek; sonra pir ve cemaatin huzuruna yeniden getirilecek. O yıl kurbanı ayrı kesilecek ve diğer sofilerin kurbanına karışmayacaktır. Ayrı kazanda pişirilerek dağıtılacaktır. Dil ve ayakları kızgın

demirle dağlanacak 90 akçe halife, 100 akçe pir, 150 para rehber hakkı olmak üzere para cezası alınacak; boşandığı kadının yıllık nafakasını her yıl ödeyecektir.[23]

8. Burç: **Kuran-ı Kerim'in ayetlerini değiştirenler** veya anlamını değiştirerek yanlış yorum yapanlar, **Hz.Peygamber'e ve Ehlibeyt'e dil uzatanlar**, Peygamber ve Ehlibeyt'in buyruğunu inkar edenler büyük günah işlemiş olurlar. Bunlar en büyük suçlardır. **Böylesi suç işleyenler12 yıl pir** ve cemaat huzuruna çıkarılamazlar. Akrabalık ve komşuluktan çıkarılırlar. **Ölürse cenazesine gidilmez** ve **cenaze namazı kılınmaz**. Selam alınmaz, selam verilmez. Ekmeği aşı yenilmez, evine gidilmez. Hiç bir yardım yapılmaz. **12 yıl sonra rehbere götürülür.** Yaptığı fenalıklardan kurtulduğunu tövbeyle bildirir. Rehber de
suçluyu belden yukarısını çıplak ederek ve bu çıplak bölüme pislik sürer; boynuna pis ip bağlar ve ondan sonra pir ve cemaat huzuruna getirilir. Getirilişinde suçlu domuz gibi burnunu yere sürer. Zırlayarak, havlayarak getirilir. **Suçlu içeri girişinde pir ve cemaat yüzünü görmemek için birlikte secdeye kapanır ve ağlayarak Allah'a, Peygamber'e ve Ehlibeyt'e yalvarırlar.** Suçlu üç defa kovulur. Her gelişinde aynı şekilde getirilir. Üçüncü gelişinde cemaatin dışında oturmak üzere alınır; iki yıl kurbanı ayrı kesilerek sofilerin kurbanına katılmaz. İkinci yıl yine üç kurbanla meydana gelir; bir tanesi köpeklere, bir tanesi öksüzlere, fakirlere ve küçük çocuklara; bir tanesi de ceme ve cemaate getirilir. Pir ve cemaatin önünde boynuna 15 okka(19245 gr.) ağırlığında bir cisim asılarak bir saat ayakta bekletilir sonra 90 sopa vurulur; kızgın demirle eli, ayakları ve dili dağlanır. 100 akça mürşit, 130 akça pir, 30 akça rehber hakkı olmak üzere para cezası alınır. **İki yıl sürekli cemdeki yeri cemaatın en arkasında oturur. Üçüncü yıl bir kurbanla ancak görgüye ve ceme alınır. [24]**

9. Burç: Nefsine ve hırsına uyarak, kin ve intikam amacıyla insan öldürenler en büyük suçludur. Böyle suç işleyenler 30 yıl pir ve cemaat yüzü görmeyecek. Bütün komşular ve akrabaları ilişkisini kesecek. Sofiler onu görünce ağlayarak ondan yüz çevirecekler.30 yıl ekmeği, yemeği yenilmeyecek. Arkadaşlık edilmeyecek; selam verilip selamı alınmayacak. Hiçbir yardım yapılmayacak. **30 yıl sonra rehbere götürülecek, rehber alıp pir ve cemaatin huzuruna getirecek.** Pir ve cemaatin huzurunda pir kendisine şöyle diyecek: "Bir kurban getireceksin. **Kurban kesilecek ve kazanda kaynayacak. Kurbanın kaynatılacağı bacanın içine seni baş aşağı olmak üzere asacağım. Kurban pişinceye kadar böyle kalacaksın. Eğer ölürsen şehitsin, kurtulursan sofisin**. Kabul ediyor musun, etmiyor musun?" diye soracak. Suçu kabul ederse bu işlem yapılacak; kabul etmiyorsa, ölünceye kadar her türlü akrabalık ve komşuluk ilişkisi kesilecek ve köyden
kovulacak. Öldürülen adam zina suçu ile aynı evin öldürülmüşse ve tanıkları varsa bu suç sayılmayacak.[25]

Uygulama: Av.İsmail Metin, **adam öldürmekten** dolayı on yıl önce köyden kovulan bir düşkünün yargılanmasını şöyle anlatır:

"**İbrahim**, komşu köyde eniştesinin evinde oturmaktadır. On yıl önce katillik yapmış ve köyden uzaklaştırılmıştır. Dede ve köylüler düşkün olan İbrahim'in yargılanmasını isterler. Bunun için köyden iki kişiyi görevlendirirler. Bunlar komşu köye gidip, gecenin bir saatinde İbrahim'i görgü yapılacak köye getirirler. Bu uygulama gizli yapılır ki suçlu rencide edilmesin.

Köyde İbrahim'in yatması için bir oda ayrılmıştır. İçeride daha önceden konulmuş fiske lambası, eski bir yatak ve kalburun üzerine konulmuş birkaç parça köy ekmeği ve soğuk bir çorba vardır.

Sabah olunca köylüler İbrahim'in köye getirildiğini öğrenirler. Köyde ne kadar erkek varsa, dede evinin önüne toplanırlar. İbrahim, misafir edildiği evden cem evine getirilir. İbrahim tek başınadır. Etrafı boşaltılmıştır. Dede tek başına ayakta dikilen İbrahim'e şöyle der:

-İbrahim, on yıl önce bir yol erinin ölümüne sebep oldun; çok insanın ciğerini yaktın; köyde huzur bırakmadın. Canları küs tutturdun, yolumuza göre en ağır suçu işledin; sen de ceza çektin, on yıldır köyünden, çoluğundan çocuğundan ayrı kaldın. Şimdi ise köylüler, özellikle Veysel'in (maktulun) akrabaları büyüklük göstererek senin yargılanman için karar verdiler. Yoksa hayatın boyunca yaban ellerinde gezerdin. Hata yapmayan insan olmaz (Hatasız kul olmaz), herkes hata yapar, önemli olan hatayı az yapmak. Ardından da hatayı anlayıp bir daha yapmamaktır. **Bizim yolumuz bağışlayanların yoludur…**
Dede bu konuşmadan sonra görevlilere şöyle söyledi: Bunu 'Bunu(İbrahim'i) görgüye kadar **tecrit darında** bekletmen gerekiyor. Bilirsin bunun suçu en ağır suç….'
Görevliler el taşlarını (El değirmeni taşlarını) oraya getirdiler. İpleri ve aba parçasını getirdiler. İpleri taşların ortasından geçirip birbirine bağladılar.

Dede, İbrahim'e dara durmasını söyledi. Bunun üzerine İbrahim dar duruş biçimini aldı.

Dede dar duası etti:

-Allah, Allah, Allah…. Üçler, beşler, yediler, kırklar; masum u paklar, On İki İmamlar, evliyalar, enbiyalar; aklındaki, kafandaki , gönlündeki kötülükleri def ede. Akıl kursak vere.. Gerçeğe hüüüü….

Dede:

-Canlar, taşları İbrahim'in boynuna geçirin!….

Dört beş genç ve peyik taşları kaldırdılar ve İbrahim'in boynuna astılar. İbrahim birkaç defa bayıldı. Ayılınca taşları tekrar boynuna astılar. Sonra taşları alıp taşsız beklettiler. Akşam hava kararınca odasına götürdüler.

Adam öldüren sanığın görgüye alınması:
" Adam öldürme gibi ağır suçlarda görgüye alınıp yargılanmak ayrı bir günde yapılırdı. Bununu için özel bir oturum yapılır, o günün tüm mesaisi bu işe ayrılırdı. Adam öldüren kişinin görgüye girip yargılanması için görgüden önce yakınları dedeye başvurdu. Dede de ölen taraftan bir iki kişiyi çağırdı, bu kişinin görgüye alınıp alınmamasını sordu. Daha önce köyün ileri gelenleri araya girerek ölen tarafı razı ettiklerinden, onlar yargılanmasına rızalık gösterdiler. Bunun üzerine dede görgüye alınmasına karar verdi. ..(Metin200)"

Bundan sonraki aşamalarda İbrahim, öldürdüğü adamın ailesinden, yakınlarından, kapı kapı dolaşarak köylülerden af diler. Sıra İbrahim'in yargılanmasına gelir. Kafasını usturaya vururlar, kendisini soyarlar; **kefen giydirirler;** görgü evinin kapısına kadar getirirler. İbrahim görgü meydana girmeden önce bir konuşma yapar:
Şimdi burada bir canı öldüren, bu nedenle yoldan düşürülen birisi yargılanacak. Hak meclisimizi daim ede…

"Dedenin konuşmasından sonra peyik önde,İbrahim arkada, boynunda yular, yuların ucu peyiğin elinde…İbrahim dört ayak üzeri içeri girer. Tecrit duvarının önüne gelince suçlu ayağı kaldırılır. Önceden hazırlanmış olan iki tane el taşı İbrahim'in boynuna asılır.

Dede canların huzurunda İbrahim'i sorguya çeker. İbrahim suçunu pişmanlıkla anlatır. Görgüde bulunanlar düşkünlüğünün kaldırılmasına, düşkünlük süresinin kırk gün olması, ölenin tarafına maddi tazminat niteliğinde bir çift öküz, köyün kenarında on dönümlük arpalık tarla, altı tane halı yastığı, bir taban halısı, yüz rupla buğday vermesi idi. Bundan başka ölenin ana ve babasının ve kardeşlerinin bulunduğu topluluğa gitmemek, onlar geldiğinde çıkmak, onlara karşı saygılı davranmak da cezalar arasındaydı.

Son olarak iki bakraç suyla, yalın ayak yamacın tepesine gidip gelmek ve közde yürümek cezası da verildi.

Yargılama yapıldıktan ve suçlu ceza aldıktan sonra faraş gelir, dara duranların üzerinde durdukları çulu yerinden toplar. Çulu toplarken içinden bir şey dökülmemesi için itinalı hareket eder. Topladığı çulu eline alarak görgü evinden dışarı çıkar. El ayak değmeyen bir yere çulu silkeler. Sonra koltuğunun altındaki süpürgeyle çulu çarpar. Tekrar görgü evine döner, çulu dar meydanına serer.[26]
Suçlunun topluma yeniden alınma töreni: Bu tören ceza görüp de sonradan topluma alınanlar için yapılırdı. Bu törenin bir adı da itibarın iadesi törenidir. Bu tören ağır ceza alanlar için yapılır. Yani düşkün olarak yoldan çıkarılıp daha sonra tekrar yola alınanlar için yapılır.
Bu törende bütün canlar hazırdır. Görgü evi bu tören için hazırlanmıştır. Yol düşkünü olan İbrahim'i dedenin huzuruna alırlar. Dede canlara sorar:

-Ey canlar ne diyorsunuz? Kanlı ama çaresiz, kanlı ama kimsesiz… Size bir sığınan var. Kovuyor muyuz, alıyor muyuz?…

Canlar, hep bir ağızdan sanığı bağışladıklarını söylerler… İbrahim, dedenin elini öptükten sonra dede ve diğer dört canla birlikte semaha kalkar.

Semahtan sonra İbrahim tarıktan geçirilir. Artık İbrahim buradan sonra anasından yeni doğmuş bir çocuk gibi temizdir. İbrahim cemde bulunan herkesle kucaklaşıp öpüşür. İbrahim'in topluma alınma töreni artık bitmiştir.[27]
10. Burç: Bakire bir kızı zorla veya kandırarak iğfal etmiş, neticede evlenmemiş ve geleceğini karartmış olan gaddardır, kafirdir, münafıktır. Böylelerinin derdine derman bulunmaz.

Lanetli şeytandırlar. Kazandıkları haramdır, komşulukları haramdır. **Ölünceye kadar suçludurlar.** Hiçbir pir, mürşit, sofi, komşu ve akrabasını görmeyecektir. Herhangi bir pir veya mürşit onu ceme alırsa, o pir ve mürşit de ebediyen suçlu olur. Yıkadığı temiz olmaz, hiçbir mevkiye oturamazlar, karar veremezler. Her kim ki o suçluyla ilişki kurarsa, yardım ederse, o **kimseler suçludurlar. Zorla iğfal edilen kızı, her kim kendisine eş kabul ederse(onunla evlenirse), alan kişi suçlu sayılmaz. Sevabı yer ile gök arasını dolduracak kadar büyüktür. Bu evliliğe bütün melekler imrenirler, sevinirler ve şahit olurlar.[28]**
Seyit Ali Kızıldeli ocağında, Genç oğlan, genç kızı arzusu ile kaçırırsa, suçu hafif; kız razı değilse suçu ağır olur. Evvela bu iki aile dedenin önderliğinde, komşuların huzurunda evvela barıştırılır. Şayet barış olmazsa bu çiftler görülmezler. Ta ki bu iki ailenin barışlığı sağlanıncaya kadar.

Bu aileler barışık sağlandı. Bu çiftlerin görülmelerine karar verildi. Eğer görgü başlamış ise zaten cem evi hazırdır. Yok, köyde görgü yok ise cem evi hazırlanır; tüm komşular dedenin emri ile peyik dolaştırılarak cem evine davet edilir. Ve bu düşkünler:

a. Müsahibi var ise bu cezaya müsahibi de katılır.

b. Bekar oğlan bekar kız(müsahipsiz)…Bunlar görgüye girmezse ve düşkünlükleri kaldırılmazsa müsahip kavline giremezler. Yol düşkünü olurlar. [29]
11. **Burç:** Müsahibinin, pirin, mürşidin, rehberin kivre/kirve/kirva'nın karısıyla **zina edenler**, **kirvenin kızını almış olanlar**, **evli ve nikahlı ve sözlü kadınlara tecavüz edenler ve ırz düşmanları suçludurlar**. Böylesi suçluların derdine derman olunmaz. Böyleleri kafirdir, gaddardır, münafıktır, **şeytan-ı laindir**. **Yezit-lanetullahtırlar**. **Nemrud**'un ve **Firavun'**un sıfatından olup hiçbir suretle Ehlibeyt ve ehli Müslim tarikatına alınmazlar. Böyleleriyle her türlü ilişki sürdürenler de suçludurlar. Bunların affı mümkün değildir.[30]
Seyit Ali Kızıldeli ocağında, müsahibinin karısın veya kızını kandırarak kendisine veya başkasına el birliği ile kaçırtan, Nikahlı karı kaçıran, hiç suçu olmayanı malına veya ırzına tamahen öldüren; buna eş değerde suç işleyenler ilelebet yol düşkünüdür. Bunların malı davarı, köyün malına davarına katılmaz; **cenaze namazları kılınmaz**..[31]
12. Burç: Mürşidini, pirini, rehberini, musahibini ve kirvesini öldürenler ve livata yapanlar (homoseksüeller**)** veya bu suçları işleyenlere yardım edenler en büyük suçludurlar. Hiçbir din ve mezhebe alınamazlar. Ehlibeyt ve ehli Müslim tarikatına alınmazlar. Komşuluklara kabul edilemez, kapısının önünden dahi geçilemez. Her türlü ilişki ve yardım yapılamaz. Namazı kılınmaz. Böyleleri cehennemliktir. İki dünyada yerleri yoktur. Bunlara yardım edenler, yoldu görüp yüzünü çevirmeyenler, selam verip alanlar da suçludur…."[32]
Burçlarda yer alan bu hükümler İmam Cafer Buyruğu'nun emirleri olup, bütün mürşitler, pirler, rehber ve talipler bunlara uymak zorundadır.[33]**Günümüzde artık bu cezalar tarihin malı olmuştur. Biz bu makalemizde eski yöntemlerin ne kadar katı olduğunu vurgulamak istedik.**

[1] Doç.Dr.Bedri Noyan Dedebaba, **Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik(VII),** Ankara 2006, S. 569
[2] Hasan Nedim Şahhüseyinoğlu, **Malatya Balıyan Aşireti**, İstanbul 1991, s.77
[3] Av.İsmail Metin, **Alevilerde Halk Mahkemeleri(2**), İstanbul 1995
[4] Doç.Dr.Bedri Noyan Dedebaba, **Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik(VII),** Ankara 2006, S. 565
[5] Piri Er, **Geleneksel Anadolu Aleviliği**, Ankara 1998, s.49
[6] Av.İsmail Metin, **Alevilerde Halk Mahkemeleri(2**), İstanbul 1995,s.171
[7] **Cemal Koçak** (Kızıldeli ocağı), Kangal Mamaş(Soğukpınar) 1927, derleme 17 Ocak 1989
[8] Piri Er, **Geleneksel Anadolu Aleviliği**, Ankara 1998, s.51
[9] Kutlu Özen, **Divriği Evliyaları**, Sivas 1997, s.182
[10] Özen, a.g.e., s.182
[11] [11] **İsmail Metin,** Alevilerde Halk Mahkemeleri (2), İstanbul 1995, s. 171
[12] [12] **İsmail Metin,** Alevilerde Halk Mahkemeleri (2), İstanbul 1995, s. 171
[13] Av.İsmail Metin, **Alevilerde Halk Mahkemeleri(2**), İstanbul 1995.s.172
[14] Cafer Bakır, Kangal 1326(1908)
[15] Hasan Nedim Şahhüseyinoğlu, **Malatya Balıyan Aşireti**, İstanbul 1991, s.77
[16] Şahhüseyinoğlu, a.g.e, s.77
[17] Av.İsmail Metin, **Alevilerde Halk Mahkemeleri(2**), İstanbul 1995, s. 183
[18] [18] **İsmail Metin,** Alevilerde Halk Mahkemeleri (2), İstanbul 1995, s. 129
[19] [19] **İsmail Metin,** Alevilerde Halk Mahkemeleri (2), İstanbul 1995, s. 186
[20] Şahhüseyinoğlu, a.g.e., s. 78
[21] Şahhüseyinoğlu, a.g.e., s. 78
[22] .Şahhüseyinoğlu, a.g.e., s. 78-79
[23].Şahhüseyinoğlu, a.g.e., s.79
[24].Şahhüseyinoğlu, a.g.e., s. 79
[25] Şahhüseyinoğlu, a.g.e., s. 79-80
[26] **İsmail Metin,** Alevilerde Halk Mahkemeleri (2), İstanbul 1995214-215
[27] Av.İsmail Metin, **Alevilerde Halk Mahkemeleri(2**), İstanbul 1995, s. 231
[28] Şahhüseyinoğlu, a.g.e., s. 80
[29] C**emal Koçak**, Kangal Mamaş/Soğukpınar 1927, derleme 18 Ocak 1989
[30]. Şahhüseyinoğlu, a.g.e., s. 80
31.**Cemal Koçak,** Kangal Mamaş/Soğukpınar 1927, derleme 18 Ocak 1989
[32] Şahhüseyinoğlu, a.g.e., s. 80
[33] Av.İsmail Metin, **Alevilerde Halk Mahkemeleri(2**), İstanbul 1995, s. 231

Eğrilce

Eski hesaba göre Hıdırellez'in girdiği tarih, halk arasında **"Eğrilce"** tabir edilir. Eğrilce her yıl 6 Mayıs'ta kutlanan bir bahar bayramıdır. Hıdırellez ile aynı güne rastlar.

Eğrilce bayramı Sivas Merkez ilçe, Zara, Hafik, Suşehri, Koyulhisar, İmranlı yöresinde, Hıdırellez bayramı Divriği, Gürün, Kangal, Yıldızeli ilçelerinde kutlanır.[1]
Eğrilce aynı zamanda ilkbaharda çayırlar içinde yetişen ve bulunduğunda uğur getireceğine inanılan bir kır bitkisidir. Emin Kuzucular, bir makalesinde bu bitkiyi şöyle tanımlar: "Kıştan çıkarken tarlalarda ve bayırlarda türlü otlar bitmiş ve doğa yeşermiştir. **Bu otlar arasında bir de "eğrilce" vardır. Kim ki onu bulursa nasibi ve kısmeti açılır.** Hele **onu bulan bir kız ise,** nasibi kaytan bıyıklı bir delikanlıdır. **O yıl ya nişanlanır,** ya **düğünü olur.** Bu inanç eğrilcenin kıymetini gereğinden fazla artırır.[2]
Derleme sözlüğünde ise "Hayvan yavrularının kusursuz doğması inancıyla kadınların 16 Şubat günü duvara çaktıkları çivi" ifadeleri yer almaktadır.[3]
Vebi Cem Aşkun, Eğrilce bayramı hakkında şu bilgileri verir:

"Bahar şenliklerinin meşhur bir günü de Ruz-ı Hızır(Eğrilce)'dir. Merzifon'da bu güne "kuzu günü" denir. O gün erkekler de kırlara çıkar. Mutlak kuzuyu yerler. Hatta yağmur yağar, kırlara çıkmak imkansızlaşırsa, evlerde otururlar. Ut, keman refakatinde şarkılar, türküler söylenir. Geç vakte kadar felekten bir gün çalınmış olur."[4]
"Bir ara 5 Mayıs, bütün okullar için bir bahar bayramı idi. Bütün okullar topluca kırlara çıkarlardı. Sonra bu resmileşti ve 1 Mayıs resmen bayram oldu. Fakat halkımız buna rağbet etmedi, geleneklere uyarak 6 Mayıs'ı kendi göreneğine kutlamaya devam etti".[5]
Eğrilce, Hıdırellez gibi bir bahar bayramıdır. Sivas merkezinde Eğrilceden bir hafta sonra Sıçancık günü yapılır. Bunları daha çok bayanlar kırlara, gezinti yerlerine gitmek suretiyle yaşatırlar. Sivas'ta

Çat'a sel seyrine gitmek; Tekkeönü'ne, Dutluk'a, sonradan Paşa Fabrikası'na kadar gitmek bir gelenektir.

"Eğrilcede kırlara çıkmayanların -eğer gebeyse- çocuğu sakat doğar. O gün hemen kıra çıkmalı, hem de münasip bir yere fasulye elemelidir. Yolcuya(doğacak çocuğa) gelecek sakatlık fasulyeye gelir. Bunlar hep kıra çıkmaya vesiledir. (Vehbi Cem Aşkun)"[6]
Yine aynı şekilde Ahmet Kutsi Tecer, "Folklor Gezintileri" adlı makalesinde "Eğrilce" geleneğini şöyle anlatır:

"(•••) Sabahleyin erkenden kalktık. Bezirci veya Bengiler veya Kaleardı mahallesindeki ahşap ve kerpiç malzeme ile inşa edilmiş bir asırlık evimizden çıkıyoruz. Sokaklarda tek tük adımlar. Oldukça erken bir saate uyanmamıza rağmen açılıp örtülen kapılardan pek az erkek çıktığını görüyoruz. Çünkü onlar daha evvelden işlerinin başına gitmek için evlerinden çıkmışlardır.

(…) İhtiyar bir kadın şalvarını toplayarak rahatça oturmuş. Önünde bir çıkırık, yün eğiriyor. Kapıdan giren kadın komşusunu bu vaziyette görünce:

-Ne iş görüyon? Kolay gele.

-Ecük oturdum da çıyrıh eğiliyorum.

-Vah!…O ne ki İmmihan eme? Sen atalarımızın sözünü unuttun mu? Boon iş görülmez.

-Niye ki? Hayır ola!..

-Boon eğrilce olduğunu unutun mu?

-Vah anam! Boon eğrilce olduğu temelli anlımdan çıkmış. Çığırığı galdırayım da ecük seninle dertleşek.

İlk önce seyahatimize tesadüf eden bu günün "Eğrilce" olduğunu Öğreniyoruz. Eğrilce ilkbaharda bir günün ismidir. Atalardan kalma bu töreye göre bugün hiçbir iş işlenmez. Uğur değildir. Bugün bütün kadınlar, hele genç kızlar, çocuklar giyinip kuşanıp, süslerini takıp kırlara dökülürler. Baharda ilk açan taze çiçeklerden toplamak için yeşil çimenler üzerine koşuşurlar. Başlarına çelenk örer, avuçlarını demetlerle doldururlar.

Güzel sesli kızlar, kadınlar karşıdan karşıya türkü söylerler. Bütün yüzlerden neşe, sevinç taşar. Hatice Hatunun, İmmihan Emenin kızları, torunları da şimdi bu saatte kırdadır. Sokakların niçin tenha olduğunu şimdi anlıyoruz. Çünkü mahallenin bütün evlerinde yalnız ihtiyarlar ve hastalar kalmıştır. "[6]

Bugünün özelliği olarak hamile kadınlar ellerine hiç iş almazlar. O gün hiçbir iş yapmazlar. İş yapan kadınların doğacak çocuklarının sakat olacağına inanılır.

Eğrilce'de su ile yapılan temizliklerin hiç biri yapılmaz. Çamaşır yıkamak, el bezi, saçak yıkayıp sıkmak veya sıkılı bırakmak, ev işi yapmak… doğru değildir. Bu işleri yapanlar sonraki yıllarda elleri ayakları çarpık çocuk doğururlar. Eğer mecbur kalınarak temizlik yapılmışsa temizlik için kullanılan bez/saçak sıkılmadan ıslak ıslak asılır. Eğer sıkılırsa yedi göbek sonra bile o aileden sakat çocuklar doğar. Yıkanan şeyleri katlı bırakmazlar.

Eğrilce günü iş yapan, çamaşır yıkayan, ev süpüren, saçak/yer bezi sıkan hanımların o yıl doğacak, çocuklarının ya da torunlarının sakat olacağına inanılır. Hanımlar, gelecekteki bu tehlikeden korunmak için toprağa fasulye dikerler. Bizim soyumuza sopumuza, hayvanlarımıza gelecek kaza, bela, sakatlık ve eğrilik, fasulyeye gelsin" diyerek birkaç fasulye tohumunu toprağa dikerler. Gün ikindiden giriyor diyerek bu işlemi 5 Mayıs günü yaparlar. Fasulyelerin topraktan eğri bir şekilde çıkarak yeşermesi ile gelecekteki tehlikelerin sanki fasulyeye intikal ettirilmiş olduğuna inanılır. Bu işi 5 Mayıs günü unutsalar bile 6 Mayıs günü mutlaka fasulye dikerler.

Bu yasak evde bulunan inek, koyun, keçi, kedi, köpek, tavuk gibi hayvanlar için de geçerlidir. Hayvan sahibinin eğrilcede iş yapması hayvanlara da zarar verir. Eğrilce günü çalışanların inekleri buzağılayacaksa, doğan dananın gözü kör olur. Tıraş bile olunmaz. Çünkü o yıl evdeki hayvanların doğan kuzularının ayakları topal olur.

Kadınlar Eğrilce günü hamur yoğurmazlar, mutfak işleriyle uğraşmazlar. Köfte yapmazlar. Köfte yapan ananın çocuğunun ayakları küt olur. O günü evde durulmaz, iş yapılmaz. Havanın yağışlı

olduğu zaman evde kalmak zorunda olsalar bile iş yapmazlar. Hıdırellez'de olduğu gibi kırlara giderler. Yapmış oldukları yemekleri komşularıyla paylaşırlar.[7]

Eğrilcedeki uygulamalar:

Eğrilce bayramı Sivas'ın bütün ilçelerinde kutlanmaz. Bu bayram daha çok Sivas ilçe merkezi, Hafik, Zara, Şarkışla ve Suşehri ilçelerinde kutlanır.

a. Sivas: Eğrilce günü evin hanımı kendi adına çocuklarının, torunlarının ve o soydan gelecekler adına fasulye diker.

Dikilen fasulye , o aileden gelecek çocukların, torunların çalıklığmı, çarpıklığını, eğriliğini…yani vücut sakatlığını alırmış.

Özellikle hamile kadınlar bu günde bez/saçak sıkmazlar. Ev sildiğimiz bezlere saçak denir. Bez sıkılmadan ıslak ıslak kuruması için bir yere asılır. O gün kesinlikle çamaşır yıkanmaz. Ev temizliği söz konusu değildir. Kadın diğer işleri istediği gibi yapar. Dua okunarak dikilen fasulyenin bereket getireceğine inanılır.[10]

Kadınların, özellikle hamile kadınların çamaşır yıkamamaları söylenir. Yıkayan kişinin çocuğunun sakat olarak doğacağına inanılır.

Beyazın getireceği uğura inanarak başlarına beyaz örtüler bağlanması, piknikte yoğurt, yumurta yenmesi hep adet haline gelmiştir.

Kaynak şahıs Asiye Gedikli, eğrilce günü yapılan uygulamaları şöyle anlatmıştır:

"Sabah kalkınca hemen bahçeye çıkarız. Evde yaşayan insan sayısınca bahçeye fasulye dikeriz. Eğer hamile kadın varsa, doğacak bebeği için de ayrıca fasulye dikeriz. Fasulyeleri diktikten sonra üç Gulfu, bir Elham okuruz. Duamız bitince Allah'tan sağlık ve sıhhat dileriz.

O gün insanlarımızın bir sene içerisinde başına gelebileceği hastalık, felaket, dert, keder insana değil bu fasulyenin başına gelsin diye dikeriz. O nedenle doğacak çocuğumuzun başına bir şey gelsin istemeyiz.

Hamile kadının doğacak bebeği sağlıklı olsun; vücudunun herhangi bir yerinde eğrilik olmasın, sağlam olarak dünyaya gelsin diye dikeriz.

Eğrilce gününde saçakları/bulaşık bezi sıkmayız. Hiçbir şeyi katlı veya sıkılmış olarak bırakmayız. Örgü, kanaviçe, dantel veya dikiş dikmeyiz. Öğlene kadar evi temizler, öğleden sonra pikniğe gideriz, Akşam üstü eve döneriz."[8]

Hıdırellez/Eğrilce günü gül ağacının dibine kuru fasulye batırılır/gömülür; bizim başımıza gelecek her türlü kaza ve bela fasulyeye gelsin diye dua edilir.

Eğrilce günü kadınlar doğacak çocuğa kötülük gelmesin diye fasulye dikerler. Bu fasulyeler ileride doğacak olan çocukların çalıklığını, eğriliğini, topallığını alırmış. Bazı yerlerde fasulyeden başka nohut, bakla gibi şeyler de dikerler.

Eğrilce günü birbirlerine düşman olan; fakat bunu açıkça belli etmeyen aileler düşman oldukları kimsenin bahçesine gizlice girerek 40 tane fasulye dikerler. "Doğrusu bana, eğrisi sana" derler. Kötülüklerin düşman başına, iyiliklerin kendilerine geleceğine inanırlar.

Sivas halkının inancına göre Hıdırellez'de temizlik yapılmaz. Nedeni ise, doğacak çocuğun sakat doğacağına inanılmasıdır.

Bu olay sadece doğacak çocuk için değil, evde bulunan hayvanlar için de geçerlidir. Onların yavrularının da sakat olacağına inanılır. Temizlik yapıldıktan sonra üzerinden 7 yıl da geçse Hıdır-Ellez mutlaka bir gün öcünü alır. Bu yüzden halk bu günde kendini evde tutmak yerine dışarıya atar. Çeşitli eğlenceler düzenlerler, kırlara giderler.

Bazı kişiler ise **bu günde oruç tutarlar.** Hıdır-Ellez/Eğrilce orucunu tutan insanların amacı diledikleri dileklerin yerine gelmesi içindir. Bu günün bir diğer özelliği ise saçak…gibi şeyleri sıkmak veya sıkılı bırakmak iyi değildir, derler. Eğer sıkılı bırakılırsa o yılın sıkıcı
ve üzüntülü bir şekilde geçeceğine inanılır.[9]
Dilek fasulyesi: Piknik yerinden ikindi vakti dönülür. Akşam ezanı okunmadan herkes kendi adına bir dilek dileyerek fasulye, nohut, mercimek gibi taneli bitkilerden bir tanesini diker. Dikmiş olduğu şey yeşerirse, dileklerinin kabul olacağına inanılır.
b. Zara: Zara'da Eğrilce günü evlerde iş yapılmaz. Aileler evlerinde yaptıkları kömbe, sarma türü yemeklerini yapıp Zara yakınlarındaki Merzubani Hz.Tekkesine giderler. Akşama kadar yerler, içerler, çayırlarda oynarlar. Tekkedeki yatıra dua edip evlerine dönerler. Eğrilce yazın başlangıcıdır.
c.Hafik: Eğrilceden bir gün önce evler temizlenir, yemekler, çörekler ve kavurga yapılır.[10]
Eğrilce günü ocak yakılmaz, tütün tütmez. Köylüler bir
yerde toplanarak hazırlanan yiyecekleri yerler. Eğlence yaparlar.[11]
Nişanlı olan kızlara dünürleri hediyeler verir. Köyün kuzu ve oğlakları o gün işaretlenir. Kulakları kesilip bellilik yapılır.

Hamile kadınlara eğrilce günü uyku uyutmazlar. Uyuturlarsa doğacak çocuk sakat ya da yumuk gözlü olur.

O gün bulaşık yıkanmaz, ev süpürülmez. Doğacak kuzular ve çocuklar sakat olur diye.

Eğrilce sabahı evin bahçesinin bir yerine bir avuç buğday, arpa veya mercimek ekilir. "Eğrim, doğrum burada bitsin" denir.[14]
d. Hafik/Zara: Mayıs ayının ilk haftaları, Zara ve Hafik ilçelerinde "Eğrilce" adıyla kutlanır. Bugün evde kimseler kalmaz. Kimse iş yapmaz. Delikanlılar, genç kızlar ağaçlara, taşlara, çalılara adak adarlar; ziyaret yerlerinde kurban keserler. Dileklerine kavuşmak için…

Eğrilce dilek kapılarının açık olduğu gündür. Bugün tüm dilekler kabul olur. Bugün iş yapanların doğacak çocukları yedi yıl beladan kurtulamaz, ya da ömrü kısa olurmuş. Eğrilce günü çalışanların inekleri buzağılayacaksa, doğan dananın gözü kör olurmuş. Tıraş bile olunmaz…Çünkü o yıl evdeki hayvanların(koyunların) doğan kuzularının ayakları topal olur. Köfte yapan/yoğuran ananın çocuğunun ayakları sakat doğar. Bu gibi batıl inançlar halkı kırlara gitmeye mecbur eder.

İş yapmak zorunda olanlara şöyle bir kolaylık sağlanır: Hafîkliler eğrilceden bir gün önceki ikindi namazını kıldıktan sonra üç Gulhü/İhlas bir elham/Elhem/Fatiha suresini okur da bir avuç mısır, yahut fasulye ekerse tüm gada ve belaların bu ekinlere geleceğine inanır ve sıkıntılardan kurtulmuş olur. Yalnız bunlar asla yenmez. Ekilen fasulyeler ve mısırlar eğri büğrü biterler.

Eğrilce günü yemekler hava yağışlı değilse kırlarda yenir. Etliler, börekler, baklavalar, kavurmalar….

Renk renk giysiler giyilir… Halk oyunları oynanır; maniler türküler söylenir. Dere kenarlarına salıncaklar kurulur.

Hafik ve Zara'da eğrilce günü bir dini bayram kadar kutsaldır. Bu günün akşamı kız evine nişanlı oğlan yakınları **bayramcalık** da sunarlar.[12]
e. Karayün: "Bizim köyde(Sivas Karayün), o gün herkes piknik yapmaya gider. Yalnız gitmeyiz; birkaç ev toplanarak gruplar halinde
gideriz. O gün bizim köyde herkes neşelidir. O gün bütün köy kaynaşırız. Kısır, mercimek badı, çiğ köfte, dolma, katmer, kavurga, meyve, çerez… gibi yiyecekleri birlikte götürürüz. O gün, güzel, temiz kıyafetlerimizi giyiniriz. Genç kızlar ip atlar, top oynarlar; yaşlılar kendi aralarında toplanıp sohbet ederler. Hiç kimse zamanın nasıl geçtiğinin farkına varmaz. Eğrilce, Celalli, Acıpınar, Seyfık, Gölcük, Cılhıdık köylerinde de kutlanır."[13]
"Eğrilce günü ev silinmez; saçak sıkılmaz…Bunlar yapıldığı taktirde eve uğursuzluk gelir….Bir eğrilce günü tavuk cücüğü yatırdım. Cücükler çıkınca baktım ki hepsinin kekemeci?gagası eğri…. Ayrıca başımdan geçen ilginç bir olay daha var. Hamileydim…Eğrilce günü madımak toplamaya gittim. Önüme önlük bağladım.; madımakları koymak için. Doğum yaptığım zaman çocuğumun biri sağ; diğeri ölü idi. Ölü doğan çocuk, önlük gibi iki kattı…Tek ayağı, tek kolu yoktu!… Bu olaylardan sonra eğrilce günü hiçbir şey yapmadım…."[14]
f. Suşehri: Hıdırellez/Eğrilce günü ev işi yapılmaz. Bulaşık yıkayanın, ev süpürenin, un eleyenin evinden haşarat eksik olmaz. Bugün iş yapan hamile kadının çocuğu sakat doğar.
Örnek/Söylence: Hıdırellez/Eğrilce günü pancar söken hamile bir kadının çocuğunun elleri top gibi olmuştur.

İnanışlar: Hıdırellez'in beş günü "küflü günler" diye adlandırılır. Bu günlerde iş yapanlar, yaptıkları işe göre her türlü cefaya, üzüntüye uğrarlar. Çamaşır yıkanırsa, dolu yağar ve hasat mahvolur.

Hıdırellez'de erkekler içki içerler, karşılama oynarlar ve halay çekerler. Kadınlar ise **mantıfar** çıkarmadan yerde yuvarlanmaya kadar her eğlenceyi düzenlerler. Çocuklar dikme taş, domuz, aç kapıyı bezirgan başı gibi oyunlar oynarlar. Genç kızlar mantıfar çıkarırlar.[15]

g. Şarkışla:

Eğrilce, Şarkışla yöresinde Nevruz gibi bir bahar şenliğidir. Kıştan çıkarken tarlalarda ve bayırlarda türlü otlar bitmiş ve doğa yeşermiştir. Bu otlar arasında bir de "eğrilce" vardır. Kim ki onu bulursa nasibi ve kısmeti açılır. Hele onu bulan bir kız ise, nasibi

kaytan bıyıklı bir delikanlıdır. O yıl ya nişanlanır, ya düğünü olur. Bu inanç eğrilcenin kıymetini gereğinden fazla artırır.[16]

Yozgat'ta Eğrice/Eğrilce:

Yozgatlılar Eğrice gününü mübarek bir gün olarak kutlarlar. Sivas'ın Hafik ve Zara ilçelerinde de Eğrilce günü bir dini bayram kadar kutsaldır. Bu günün akşamı kız evine nişanlı oğlan yakınları **bayramcalık** da sunarlar.

Yozgat'ta Eğrice günü hazırlığı Nisan ortalarında başlar. Bu hazırlıklar daha çok giyim ve yemek üzerinedir. Yozgatlıların çoğu bahar elbiselerini Eğrice günü giyerler. En leziz yemekler Eğrice günü için hazırlanır. En zengin sofralar, Eğrice günü ağaç gölgelerinde, çimenler üzerine açılır.

Eğrice hazırlığı nişanlı taraflarda daha hararetlidir. Çünkü Yozgat'ta nişanlı oğlan tarafı, kız tarafına Eğricelik gönderir. Eskiden şunlar gönderilirdi:

Kız için entari şalvarlık(dikilecek konurdu), bürük, pabuç veya ayakkabı, yemeni, kına, mum, şeker… Kız anasına yemeni veya örtü, kızın evde bulunan bacılarına ve yengelerine de çorap, yemeni gibi şeyler alırlar. Bunları bir tepsiye güzelce döşerler, üzerine kıvrak örterlerdi. Bunun yanı sıra bir tepsi de meyve hazırlanırdı. Bundan başka bir de karagözlü kuzu alırlar, kuzuyu süslerler, boynuna bir de altın takarlar; Eğrice' den birkaç gün evvel tepsilerle beraber kız evine gönderirlerdi. Oğlan tarafından Eğrice için gönderilen giyim eşyalarına **"Eğricelik"** derler. İki tarafın Eğrice günü beraber mesire yerine gitmelerine **"Eğrice yapma"** denir.

Eskiden Yozgat'ta 5 Mayıs günü her evin bir ziyafet hazırlığı vardı. 5 Mayıs günü akşama kadar yemek işleri biter, evin dibi köşesi iyice yunur, temizlenirdi. Zira Eğrice günü **Hızır** Aleyhisselam yeryüzünü gezermiş, bazı evlere de uğrarmış. Hayır bereket getirirmiş. **Hızır** Aleyhisselam uğradığı evde yiyecek bir şeye dokunursa, o şey hiç bitip tükenmek bilmezmiş. Onun için bu gece birçokları erzaklarının ağzını açık bulundururlar.[17]

Yine bugün akşam ezanından evvel niyet tutarlar. Bazıları ufak bir bal çanağı içine temiz su kor, bunun içine niyet tutanlar yüzük, küpe gibi zati eşyalarını atarlar. Çanağı bir gül fidanının dibine korlar. Sabahleyin(&Mayıs) niyet tutanlar çanağın başında toplanırlar. İçlerinden çok mani bilen biri mani söylemeğe başlar. Her mani söylenişte küçük bir çocuk çanaktaki eşyalardan birini çıkarır, çıkan eşya(yüzük, küpe) kiminse söylenen mani onun talihi olur.

Teşebbüs halinde bir niyeti olanlar da 5 Mayıs akşamüstü bahçesinde ekili, susam veya soğanlardan birinin aynı kökten süren iki pürünü(yaprağını) uçlarından aynı seviyede keser,

kestiği pürlerden birini kendi talihine tutar, işaret eder. Sabahleyin kontrol eder. Eğer kendine tuttuğu pür uzamış, ötekini geçmişse niyetinin olacağına işaret sayar.

Evlenme: Evlenme çağı geçmek üzere kızı olan bazı analar da kızının bahtı açılması temennisiyle bugün akşamüzeri bir evcik yapar. Anne evciği yaparken pek samimi bir arkadaşı da tesadüfen oradan geçiyormuş gibi yaparak aralarında şöyle bir konuşma geçer:
-Kolay gelsin, ne yapıyorsun?

-(…) 'nin evini yapıyorum. (Anne kızının adını söyler.)

-Hayırlı olsun.. .Tez gün, tez saate olsun. (Üç defa tekrarlar)

-Amin….

Dilekçe yazma:
Bunlardan biri de uzun zaman zulüm altında olan veya delisi olan veya herhangi bir derde müptela olup da her şeye başvurduğu halde bir türlü kurtuluş yolu ve izi bulamayan bazı kadınlar bugün(5 Mayıs), Hoca'ya bir arzuhal/dilekçe yazdırır, sabahleyin (6 Mayıs) bu arzuhalini suya vererek Cenab-ı Allah'tan yardım diler.

Gine bu gece evlerde pek çok hanımlar ellerine kına yakmağı unutmazlar.

---

[1] Nisan/Haziran 2002, s. 6 **Adnan Mahiroğulları,** Sivas'ta Nevruz, Eğrilce ve Yenice Geleneği, Altıncı Şehir, Sayı:4,
[2] **Emin Kuzucular,** Şarkışla Takvimi(2), Sivas Folkloru, Sayı: 72-73, Ocak-Şubat 1979,s. 15
[3] **Derleme Sözlüğü,** Cilt: V, TDK Yayınları, Ankara 1992, s. 1684
[4] **Vehbi Cem Aşkun,** Sivas Folkloru(II), Sivas 1943, s.46
[5] **Vehbi Cem Aşkun,** Bahar Bayramı, TFA, Mart 1967, Sayı: 212, s.4348
[6] **Vehbi Cem Aşkun,** Sivas Folkloru(II), Sivas 1943, s.46 [7] Vehbi Cem Aşkun, Sivas Folkloru(I), Sivas 1940, s. 216-218
[7] **Yunus Emre Gedikli,** Sivas, C.Ü. MYO
[8] Hayriye Köse, Sivas, 68 yaşında, 29 Ocak, 1990
[9] Saliha Aktaş, C.Ü. MYO İnşaat Böl. 1999
[10] **Yunus Emre Gedikli ve** annesi **Asiye Gedikli,** Sivas, C.Ü.MYO, İşletmecilik Böl
[11] **Erkan Dönmez,** C.Ü.MYO, Zara doğumlu
[12] Hakan Pirendoğlu, Hafik, 12 Mart 2000, C.Ü.Eğitim Fak., Matematik Böl.
[13] Mevlude Koç, Sivas merkez Karayün köyü, (Yeşilyurt Mah. Oturuyor.), derleme Melek Şahin, Meliha Topçu, İngiliz Dili, 1996
[14] Mevlude Koç, Sivas merkez Karayün köyü, (Yeşilyurt Mah. Oturuyor.), derleme Melek Şahin, Meliha Topçu, İngiliz Dili, 1996

[15] Talat Kırca, Suşehri 1945, Türkçe öğretmeni, Derleme: 29 Ekim 1989
[16] **Emin Kuzucular,** Şarkışla Takvimi(2), Sivas Folkloru, Sayı: 72-73, Ocak-Şubat 1979,s. 15
[17] **Hasan Özbaş,** Yozgat'ta Eğrice(Hıdırellez) Hazırlığı, TFA, Eylül 1963, Sayı: 170, s.3168

Ekin Selavatlama/Tarla Selavatlama

Divriği ilçesinde ekine başlamadan önce ve ekin sonrasında bir takım geleneksel törenler yapılır. Sivas'ın diğer ilçelerinde bu törenlere pek rastlanmaz.

Ekin biçmeye başlamadan önce yapılan törenlere **"Ziyarete Gitme"**, ekin biçiminin son günü yapılan törenlere "**Ekin Selavatlama** Tükencelik,Kurtulmaç**"** gibi adlarverilir.
Divriği köylerinde hasat mevsimi haziran ortalarında başlayıp, temmuz sonuna kadar devam eder.

Köylüler hasada başlamadan önce ve genellikle haziran ayı içerisinde topluca ziyarete/adak yerine giderler. Bazı yerlerde bu ziyaret mayıs ayı içinde olur. Ziyarete gitme yüzlerce yıllık bir alışkanlık, dini bir görev ve Orta Asya'dan getirilen bir gelenektir; bir Türk töresidir.

Ziyaret adı verilen yer; bazen bir Anadolu ermişinin türbesi, bazen kutsal bilinen bir ulu ağaç, bazen bir su gözesi, bazen karlı bir dağ tepesidir. Köylüler sabahın erken saatlerinde hep birlikte ziyaret yerine giderler; kurban keserler, topluca yemek yiyip, topluca dua ederler ve akşam üzeri evlerine dönerler.[1]
Ziyaretten birkaç gün sonra mahsulün hasadına başlanır. İlkönce fiğ, küşne, mercimek, nohut gibi tarla bitkileri hasat edilir; daha sonra arpa ve buğdayın hasadına geçilir.[2] Ekin Selavatlama adını verdiğimiz tören de buğday deriminin son günü yapılır.
Divriği köylerinde ekin, daha çok orakla veya tırpanla biçilir. Elle toplandığı da olur. Biçer-döğer düz ve geniş arazilerde kullanılır. Divriği köylerinde arazi susuz ve engebeli olduğu için arpa ve buğday sulak olmayan araziye ekilir. Bu yüzden bütün iş orakçılara düşer.

Ekin biçme işi ya imece usulüyle, ya ev halkı tarafından, ya da ırgat tutularak yapılır.

Ekinini daha önce bitirenler toplanıp her gün bir komşuya yardıma giderler. O gün kime gidileceğini akşamdan kararlaştırırlar. Ertesi günü ırgatlar sabahın erken saatlerinde köy meydanında toplanırlar. Bu ırgatları daha çok delikanlılar ve köy kızları teşkil eder.

Tarlaya önce giden Besmele çekerek ekini biçmeye başlar. Daha sonra gidenler "Bereketli olsun, hayırlı olsun, kolay gelsin…" diyerek ekin biçmeye başlarlar.[3]
Ekin, belli bölümler ve aralıklar halinde biçilir. Ekinin bu bölümlerine **hon** denir.Honun belli bir büyüklüğü yoktur. Honun genişliği de ırgatın becerisine göre değişir. Bir honluk yerden, bir arabanın taşıyacağı kadar yığın çıkar.

Irgat sayısı da köyün nüfusuna, biçilecek tarlanın genişliğine ve tarla sahibinin saygınlığına göre değişir.

Kadınlar ve çocuklar da tarlada çalışan ırgatlara yardımcı olurlar.

Her köyün en iyi orakçısı ve tırpancısı bellidir. Bu yüzden en iyi orakçı veya tırpancı honcu başı olur. Diğerleri de yeteneklerine göre honcu başının arkasına sıralanırlar. Ekin biçmeyi yeni öğrenen en arkada yer alır. Bunlara "Pöçükçü" denir. [4]
Hon yerini honcu başı açar, diğer ırgatlar da açılan bu izden ekin biçmeye devam ederler.

Birinci hon biçildikten sonra ikincisi ve diğer honlara geçilir. Eğer ekin orakla biçiliyorsa, bir derimlik buğday destesine "Purnat" denir. Purnatlar birleşerek büyük desteler ve destelerden de yığınlar meydana gelir. Tırpanla biçilip yatan ekinlere "Zoğ" denir. Tarla verimli ve saman bol olursa tırpanla biçilir; bir tırpancının ünü çektiği hon ile ilgilidir. En geniş honda çalışan tırpancı ovada tercih edilen tırpancı olur. Tarla verimsiz ve saman yetersiz olursa orakla biçilir. Oraksız olarak elle yolma işine de "Kavrama" denir.[5]
Irgatlar bazen gündelikçi, bazen götürü olarak ekinleri biçerler. Ekin biçme işi en az bir hafta sürer.

Ekin türküleri: Tarladaki ırgatları gayrete getirip coşturmak için honcu başı, sesi güzel olan kızlara ve delikanlılara türkü söyletir. Karşılıklı olarak söyletilen bu türkülere "Çifte" denir. Zengin bir folklor malzemesi olan bu türküler ayrı bir tebliğ konusu olduğundan birkaç örnekle yetineceğim.

Birinci türkü:

Ağarmış arpası, fiği kurumuş

Benim yarim dere dere yorulmuş

Ağyar, benim gönlüm sana vurulmuş

Gel otur yanıma, yar nolur nolur…

Akşam olup gölge köye dönünce

Saçının ucuna belik örünce

Ekin bitip ırgat köye dönünce

Biraz da dertleşe, yar nolur nolur.

Su yolunda ben o yare kavuştum

Yar aşağı, ben yukarı savuştum

Kaç gündür küsülüyüm o yarinen

Öptüm yanağından, gene barıştım.[6]
İkinci türkü:

Aşağı mahallenin dilber sunası

Kalk yolun üstünden ben geçeceğim

Olanca malımı koydum uğruna

Ölünceye kadar sarf edeceğim.

Karşıdan karşıya hay nenni nenni

Küçükten sevdiğim yar nenni nenni.

Çınar ağacına dayanmayasın

Yarim vardır deyi güvenmeyesin

Eloğlu değil mi güzeller dostu

Şirin dillerine inanmayasın.

Karşıdan karşıya hay nenni nenni

Küçükten sevdiğim yar nenni nenni.[7]
Deste kaldırma: İlk tarlada ve ilk honda tutulan ırgatlardan en seri deste yapanı, oldukça büyük bir deste yapıp, tarla sahibinin önünde havaya kaldırır, bahşişini ister.[8]
Ekinlerin biçildiği sırada, tarlanın kenarından geçen itibarlı bir kimse için deste kaldırılır. Deste kaldırma honcu başına ait bir görevdir. Honcu başı deste kaldırarak misafirinin yanına gelir:

-Hoş geldin ağa…İşte desten, der. O da:

-Cümleten kolay gelsin ağalar… Hayırlı uğurlu olsun, Hızır bereketi olsun, der.

Irgatların gönlünü alır. Honcu başına bir miktar para verdiği gibi; kavun karpuz, tütün… gibi şeyler de getirir. Bu hazırlıkları daha önceden yapar… Töreyi bildiği için hazırlıklı olarak tarlanın yanından geçer.[9]
Ekin selavatlama: Artık işin sonuna gelinmiştir. Tarla sahibine ait bütün ekinler biçilip bitirilince tarlada bir yorgan genişliğinde biçilmemiş bir yer bırakılır. Bir gün önceden de tarla

sahibine ekini bitireceklerini haber verirler. "Yarın ekinin son günü, ona göre hazırlığını yap" derler.
Tarla sahibi ertesi günü öğleye doğru ev halkını da yanına alarak tarlaya gelir. Beraberinde et haşlaması, bulgur pilavı, katıklı(ayranlı/yoğurtlu) çorba, helva…gibi yemekleri de getirir. Çamşıhı yöresinde rakı da getirilir.

Irgatlar sevinç içinde, biçmeyip öylece bıraktıkları bir yorgan genişliğindeki ekinin yanına giderler. Ekini ortada bırakacak şekilde halka olurlar. Diz çökerek otururlar ve honcu başının işareti ile ekinleri acele acele yolmaya başlarlar.

-Tarla titriyor, çabuk bitirin, acele edin, derler. Tarlanın titrediğine inanırlar. [10]
Adem Ata(Peygamber) ile oğulları **Habil** ve **Kabil**'in yolduğu gibi yolarlar.
Her ırgat bir purnatlık ekin yolar ve ayağa kalkar. Diğerleri de bir purnatlık ekin yolduktan sonra ayağa kalkarlar. Birkaç tutamlık ekin yolunmadan tarlada öylece bırakılır. Bu tarlanın bereketidir; kurdun kuşun hakkıdır.

Irgatlar yoldukları ekin saplarını başları üzerinde dolaştırırlar. Bu sırada honcu başı yüksek sesle selavat dörtlüklerini söylemeye başlar. Her selavat dörtlüğünden sonra orada bulunanlar hep bir ağızdan "Allah Allah!…" diyerek bağırırlar. Son dörtlükten sonra ellerindeki desteleri/purnatları başlarında gezdirip "Allah Allah!…" diyerek havaya atarlar. Bir kısmını da yığınların üzerine _bereket olsun diye- saçarlar.

Honcu başı bu merasimden sonra kısa bir dua yapar:

-Yarabbi bizi bu eziyetten kurtardığın için şükürler olsun….(Tarla sahibine dönerek) Allah yenisini nasip etsin, bereketli olsun, ağız tadıyla yiyiniz, der.

Herkese oraklarını tarla sahibinin önüne bırakır bahşiş ister. Fakat genelde bahşiş ırgatların en küçüğüne, en sevimlisine verilir. Ayrıca hali vakti yerinde olmayan bazı ırgatlara da bahşiş verilir.

Tarla sahibi de ırgatlara dönerek:

-Allah, hepinizden razı olsun. Ekinimi yağmur yaşa bırakmadan bitirdiniz. Güneşin alnında çalıştınız Şimdi paralarınızı vereceğim; güle güle harcayınız. Ağrıyıp incineniniz bizi bağışlasın, der.

Irgatların paraları bu sırada verilir.

Tarla sahibinin hazırlayıp getirmiş olduğu yemekler hep birlikte yenir. Irgatlar yorgunluklarını unutur; yemekten sonra herkes razı ve hoşnutlukla tarladan ayrılır.

Selavat dörtlükleri:Benim Divriği köylerinde tespit ettiğim selavat dörtlükleri şunlardır:

Adem Baba ekti ekini
Cebrail kesti kökünü
Peygamberler bunun vekili
Verelim Muhammet'e selavat
Güzün ekerler ekini,
Yazın sökerler kökünü
Peygamberler bunun vekili
Verelim Muhammet'e selavat…
Sallalahu Muhammet…..
Kimler ekti, kimler biçti?!…
Habil ekti, Kabil biçti
Cennetin kapısın comartlar(cömertler) açtı
Comartlar urufuna(ruhuna) verelim salavat
Sallalahu Muhammet…..
Habil ekti, Kabil biçti
Çütçü Musa çütün koştu
Evlek alıp, tohum saçtı
Verelim Muhammet'e selavat…
Sallalahu Muhammet…..
Eken biçer, konan göçer
Cennetin kapısın comartlar açar
Comartlar cemaline verelim selavat
Verelim Muhammet'e selavat…
Sallalahu Muhammet…..
Gara gazanın gaynaması
Göllük(yuvarlak) çömçenin oynaması
Bu da ekinin sonlaması
Verelim Muhammet'e selavat…
Sallalahu Muhammet…..
Er erliğiyle
Pir pirliğiyle
Düşman körlüğüyle
Verelim Muhammet'e selavat
Sallalahu Muhammet…..
Pirime rahmet
Reçbere kuvvet
Tarlaya bereket
Sallalahu Muhammet
*Allah…Allah..Hüüü!….**[11]***

Şarkışla'nın Yüreğil köyünde bun benzer kısa bir tören yapılmakta ve aşağıdaki dörtlük söylenmektedir.

Akşama hürmet
Ustamıza rahmet
Peygamber canına selavat
*Sallalahu Muhammet…..**[12]***
Ekin Selvatlama: Kangal'da ekinler biçildikten, hasat alındıktan sonra halk toplanır. Büyükler şunları söyler:
Ekenler eker,
Biçenler biçer
Cennetin kapısını
Cömertler açar.
Getirelim selavat
Diyelim Allah Allah!…

Alınan ürünün hayırlı olması dileğiyle halk dağılır.[13]
Tarla selavatlama: Tarla selavatlama genellikle Kangal ve yöresinde, biçilen tarlanın bitimine yakın yapılan geleneksel bir törendir.

Tarla selavatlama töreni, her biçilen tarla için ayrı ayrı yapılan bir törendir. Ekip biçeceği tarlası az olan insanlar, kendileri işlerini yaparlar. Ekip biçeceği tarlası fazla olup maddi durumları iyi olan insanlar ırgat çalıştırırlar. Irgatlar para karşılığında ya da biçtikleri üründen bir miktar alarak çalışan insanlardır.

Bir tarlada birkaç ırgat aynı anda çalışıyorsa, içlerinden biri honcubaşı olur. Hon, ırgatın biçmeye başladıktan sonra duruncaya kadar ekin içinde açtığı çizgi halindeki biçilmiş yere denir. Honcubaşı, ırgatlara çalışma anında da yön verir.

Tarlanın biçilmesi anında, biçme işinin sonunda küçük bir kısım kesilmez, bırakılır. Bırakılan kısım selavatlama yapılarak biçilir. Selavatlamayı tarla sahibi tarlada ise kendisi, yoksa honcubaşı denilen ırgat yapar. Selavatlama anında şu sözler söylenerek son kısım da biçilir.

Aşağıdan gelir kırat
Yalısı kat kat
Verelim Peygambere selavat
Sallallahu ala Muhammet.
Ekenler eker, biçenler biçer
Cennetin kapısını cömertler açar
Cömertler aşkına dişelim Allah Allah!…
Peygambere selavat
Sallallahu ala Muhammet.
Er aşkına, pir aşkına
Kabedeki nur aşkına
Orada onun aşkına

Burada bunun aşkına
Diyelim Allah aşkına
Peygambere selavat
Sallallahu ala Muhammet.
Sözleri söylenerek son kısım da biçilir. Bu sözler söylenerek tarlanın ve ürünün bereketinin artırıldığına ve Allah'a şükür edildiğine inanılır.

Honcubaşı ya da ırgatlardan biri işin bitiminden hemen sonra tarla sahibinin önüne bir orak atar. Tarla sahibi de ırgatlara çalışma ücretleri haricinde bir hediye verir. Hediye genelde bir oğlak(keçi yavrusu) ya da kuzu olur.[14]
Ekin Selavatlama:

Ekin biçenler, ellerine "parmakça" diye tahtadan yapılmış, kendilerini tarladaki dikenlerden, keskin taşlardan korumak için parmaklarına taktıkları ellik'tir. Herkes kendi işinde çalışırlar. İşçi tutmazlar. İşi biten köylüler birbirlerine yardım ederler; bunu para veya hediye karşılığı yapmazlar. Ayrıca tarlayı kurtarma yani işi bitirme'nin sevinciyle Selavat getirirler/dua ederler.[15] Bu çok coşkulu olur; hep bir ağızdan kadınlı erkekli söylenen ilahi gibi bir duadır.
Salavat

Yazın ekerler ekini
Güzün sökerler kökünü
Pirim peygamber vekili
Allah Allah İllallah
Verelim Peygambere selavat
Habil ekti Kabil biçti
Adem Ata tohum saçtı
Cennetin kapısını comartlar açtı
Allah Allah İllallah
Verelim Peygambere selavat
Erim erliğine
Hakkın birliğine
Gaziler kuvvatına
Padişah dövletine
Allah Allah İllallah
Verelim Peygambere selavat
Gökten inen ayet
Kanatları kat kat
Kim Allah'ı severse
Verelim Peygambere selavat
Allah Allah İllallah
Hacca giden hac için
Hacı Bektaş tac için

Düşmana bir ad için
Allah Allah İllallah
Peygambere selavat[16]
Ek: Başak Kaldırma

Ekin biçme zamanı geldiğinde, tarlaya ekin biçmeye giden orak ve tırpancılar, tarlaya tarla sahibi geldiğinde başaklardan bir deste yaparak tarla sahibine tutarlar; tarla sahibi de bahşiş veya hediyelerini verir.[17]

---

[1] Kutlu Özen*, Divriği Köylerinde Ekin Sonu Törenleri(Ekin Selavatlama).* **Türk Folkloru**, Sayı: 20-21, Mart-Nisan 1981, s.15-16
[2] Halil Sami Özen, **Divriği Yağbasan Köyü Folkloru**(Hazırlayan: Kutlu Özen), Sivas 2003, s.19
[3] A.Rıza Yalçın*, Divrik-Çamşık Bölgesinde Ekinde İmece***, TFA,** No:228,Temmuz 1968, s.5002
[4] A.Rıza **Yalçın, a.g.m., s.5002**
[5] Ahmet Ölmez, C.Ü. Türk Dili Böl. Okutmanı, 20 Ocak 1986 tarihli derleme.
[6] **Celal Yılmaz,** Kayaburun Köyü İlkokulu Müdürü/Divriği, 1986 tarihli derleme.
[7] A.Rıza Yalçın, a.g.m., s.5002
[8] İsmail Meral, Karanlık Köyü/Kangal, 6 Ağustos 1985 tarihli derleme
[9] A.Rıza Türk, Kayaburun Köyü, Çiftçi 1950 doğumlu.
[10] **Hüseyin Aslan,** Eşke Köyü , 1957 doğumlu
[11] Kutlu Özen, son derleme tarihi: 26 Ocak 1986
[12] *Kutlu Özen, Divriği Köylerinde Ekin Sonu Törenleri(Ekin Selavatlama).* **Türk Folkloru**, Sayı: 20-21, Mart-Nisan 1981, s.15-16
[13] Gamze Şeker, Fen.Ed.Fak., 1995
[14] **Mustafa Karakoç**, MYO, Makine I.A, 97306030, Kangal derlemesi 1997
[15]**OlcayAslan,**AntropolojiBölümü,Malatya/Kuluncak/Darılı (2001)
[16]**Olcay Aslan,** Antropoloji Bölümü. (Malatya/Kuluncak/Darılı 2001)
[17] **Murat Doğru,** Amasya Suluova/ C.Ü. MYO, Elektrik Böl. 2000

Emlek Yöresinde Tutulmuş Bir Cönkte Geçen Halk Şairleri

Cönkler, geçmiş dönemlerde yaşamış halk şairlerimizi, onların söylemiş oldukları deyişleri, nefesleri, destanları, ağıtları bizlere tanıtan en önemli kaynaklardır. Bilinmeyen bir çok halk şairi cönkler sayesinde ortaya çıkmakta, halk edebiyatımıza mal edilmektedir. Doğum ve ölüm tarihi bilinmeyen birçok ozanın hangi yüzyılda yaşadığı cönkler sayesinde tesbit edilebilmektedir. [1]

Bugün sizlere sunmak istediğim cönk 1980'li yıllarda Sivrialan köyünden temin edilmiştir. Cönkte, Şarkışla/Emlek yöresinde yaşamış olan halk ozanlarının yanısıra halk edebiyatımızca çok iyi bilinen ünlü ozanların deyişleri de bulunmaktadır. Biz bu tebliğimizde bilinen halk ozanları üzerinde durmadık. Hiç bilinmeyen veya pek az bilinen halk ozanları üzerinde durduk. Deyişlerinin ilk ve son dörtlüklerini olduğu gibi aldık.

Şarkışla/Emlek yöresi yüzyıllar boyunca çok ünlü aşıklar yetiştirmiştir. Cumhuriyet döneminde yetişen **Aşık Veysel Şatıroğlu, Ali İzzet Özkan, Sefil Selimi, Musa Merdanoğlu, Aşık Kul Gazi….**ve yüzlercesi bu bu geleneği devam ettirmişlerdir. [2]
Aşıklık geleneği, usta-çırak ilişkisidir.Bizim tesbitlerimize göre Şarkışla yöresinde yetişen ve çoğu 19. ve 20. Yüzyılda yaşamış olan halk ozanları şunlardır:

Agahi(Veliyüddin)/Kılıçlı,**Cemali**, **Derviş Ali**(Divriği?-Şarkışla?), **Derviş Haydar**, **Firkati**/Ali(19.yy)
, **Hulusi** (Ortaköylü), **Hüseyin** (İğdecikli/18.yüzyıl), **Hüseyin** (Akkaşların Hüseyin)/ Temecik köyü, **Hüseyin** (Hardal köyü), **Kul Hüseyin**(17. Yüzyıl)/İlyashacı, **Kamber/Sefil Kamberi(**1867-1897)/Beyyurdu, **Kamer**(18. Yüzyıl)/İğdecik köyü, **Kemter** (Hüseyin Ali Baba)/ Kale köyü, **Kul Abdal**(Kümbet köyü), **Kul Mehmet**(17.yüzyıl)/Emlek, **Kul Sabri(**Ali) / Hüyük köyü, **Aşık Mehmet**(17.yüzyıl sonları)/Emlek, **Aşık Murtaza(**1853-1902)/Emlek-Beyyurdu, **Resul(**Yapracık köyü), **Sefili**(Recep)/ Konakyazı, **Suzi(**Kümbet köyü), **Serdar**i(Hacı
), **Vehbi** (Maksutlu), **Veli(** İğdecik), **Veysel/Veyseli/Visali,** Sivrialan, **Yusuf(** 18. Yüzyıl) / Hüyük……..[3]
Daha önce de ifade ettiğim gibi biz bu tebliğimizde Sivrialan köyünde tutulmuş olan 3 numaralı cönkten faydalandık.Özel kitaplığımızda fotokopi nüshası bulunan 3 numaralı cönk 1983 yılında Sivrialan köyünden temin edilmiştir. Sözü edilen cönk muhtemelen 19.yüzyılda Sivrialan/Emlek yöresinde tutulmuştur. İlk ve son sayfaları kopuk olan cöngün yazarı belli değildir. Cönk bu haliyle 12×25 cm. boyutlarında olup 58 sayfadan ibarettir. Cönkte 25 halk ozanına ait 65 deyiş bulunmaktadır.

Cönkte şu ozanlar yer almaktadır: **Ahi Ali, Ali Dede, Baba İbrahim, Balım Sultan, Budala/Kul Budala, Cafer Abdal, Deli Şükrü, Derviş Ali, Derviş Hüseyin, Geda Muslu/Muslu Dede, Hacı Recep Dede, Hatayi, Herdemi, Hüseyin, Kaygusuz Abdal, Kemter/Dertli Kemter/Sefil Kemter, Kul Himmet, Meczup Abdal, Pir Sultan Abdal, Rahmi, Seyyid, Seyyid Dede, Sefil/Sefil Kamber, Sefil Sersem, Teslim Abdal, Kul Veli/Veli Dede**
Cönkte, Balım Sultan, Budala/Kul Budala, Cafer Abdal, Deli Şükrü, Geda Muslu, Hatayi, Derviş Herdemi, Kaygusuz Abdal, Kul Himmet, Pir Sultan Abdal, Teslim Abdal…gibi bilinen halk ozanlarının yanısıra Ahi Ali, Ali Dede, Baba İbrahim, Derviş Hüseyin, Hacı Recep Dede, Hüseyni, Seyyid, Seyyid Dede, Sefil Sersem gibi haklarında bilgi sahibi olamadığımız ozanlar da bulunmaktadır. Bu ozanlardan bazılarının Şarkışla/Emlek yöresinde yetişmiş olduklarını sanmaktayız.

Cönkte ayrıca Şarkışla/Emlek yöresinde yetişmiş olan Kul Hüseyin, Kemter, Kul Veli gibi ozanların deyiş ve düvaz-imamları da bulunmaktadır.

Biz bu tebliğimizde üç numaralı cönkte yer alan Şarkışlalı ozanların deyişlerinden örnekler vereceğiz.

1. **Ahi Ali:**
Ahi Ali hakkında bilgi sahibi değiliz. Şarkışla yöresinde yetiştiğini sanmaktayız. 3 numaralı cönkte bir nefesi yer almaktadır.

Dilim kalem, kalbim defter yazarım

Muhabbet deryasın tutaldan beri

Leyla'm deyi kan ağlayub gezerim

Mecnun olub aşka uyaldan beri.

…….

Mahlasım Ahi'dir, ismim Ali'dir

Derunumda sanma dünya halidir

Şükür kalbim iman ile doludur

Kendi eksikliğim duyaldan beri.(3/25)

2. **Ali Dede:**
Ali Dede hakkında bilgi sahibi değiliz. 3 numaralı cönkte Nefes-i Ali Dede başlıklı iki nefesi bulunmaktadır. Her iki nefeste de Sersem Ali Baba'nın adını zikretmektedir. Bilindiği gibi Sersem Ali Baba 958(1551)'de Hacı Bektaş Tekkesi babası olan ve 977(1588)'de vefat eden önemli bir tekke şairidir.[4]
Nagehban Rum'un eyledi himmet

Mihman oldım Sersem Ali Baba'ya

Günahım afv idüb eyledi hürmet

Yüzüm sürdüm Sersem Ali Baba'ya

…….

Ali Dede eydür, aciz kemterim

Harabat-ı handa virdim sürerim

Hemi sersemle kalbim süzerim

Kurban oldum Sersem Ali Baba'ya.(3/29)

Yüzüm süre geldim men turablara

Nazar kıl halime Şah Sersem Ali

Vücudum boyandı kanlı aplara

Nazar kıl halime Şah Sersem Ali

……

Muradın virirsin canlara her an

Bi neva garibe himetin şayan

Ali Dede ister derdine derman

Nazar kıl halime Şah Sersem Ali.(3/28-29)

3. **Baba İbrahim:**
Baba İbrahim hakkında bilgi sahibi değiliz. 3 numaralı cönkte bir nefesi yer almaktadır. Bu şiirde Horasan Erenleri'nden Seyyid Ali Sultan(Kızıl Deli)'nı meth etmektedir. Seyyit Ali Sultan 131o-1402 tarihleri arasında yaşamıştır. Osmanlılar döneminde Rumeli'ne geçmiş, bir söylentiye göre 1397'de Dimetoka'da Kızıldeli ırmağı kenarında dergahını kurmuştur. Rumeli'nin fethinde büyük yardımları olmuştur. [5]
Gene İmam nesli zuhura geldi

Biri Elmalı'da, Bursa'da kaldı

En küçük kardaşı Rumeli'n aldı

Dillerde söylenen Seyyid Ali'dir.

……

Baba bana dini bina eyledi

Gör şu Yezitler'e netti neyledi

Baba İbrahim bunca söyledi

Dillerde söylenen Seyyid Ali'dir.(3/50)

4. Derviş/Derviş Ali

Derviş Ali hakkındaki bilgilerimiz yeterli değildir. Öztelli, Derviş Ali Hakkında"19.yüzyıl şairlerindendir. Şiirlerinde 1856 ve 1860 tarihleri veriliyor. Şiirlerinden daha çok Sivas köylüsü olduğu seziliyor. Oldukça güçlü bir şairdir" [6] ifadesini kullanırken, Dr.Doğan Kaya, onu " Divriği veya Şarkışla yöresinde yetişmiş" bir şair olarak tanımlamaktadır.[7] S.Nüzhet Ergun, Bektaşi Şairleri adlı eserinde iki nefesini neşretmiştir. 3. Numaralı cönkte geçen birinci nefes , Ergun'da da yer almaktadır.[8] Derviş Ali her iki şiirinde de Hızır Baba'dan övgüyle bahseder. Derviş Ali'nin övgüyle bahsettiği Hızır Baba, Hıdır Abdal Ocağı'ının kurucusu olan zattır. Hıdır Abdal'ın türbesi Eğin/Kemaliye ilçesine bağlı Ocak köyündedir. Karaca Ahmet Sultan'ın oğlu olan Hıdır Abdal, muhtemelen 13.yüzyıl ortaları ile 14. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamıştır. Bu nefeslerden Derviş Ali'nin, Hıdır Abdal Ocağına mensubiyeti anlaşılmaktadır.Şiirlerinde Derviş, Derviş Ali tapşırmasını kullanmıştır.[9]

Ağlaya ağlaya murada geldim

Vir benim muradım Şah Hızır Baba

Yüz sürüp dergahına feryada geldim

Vir benim muradım Şah Hızır Baba

…..

Derviş Ali'm diler özine himmet

Mahrum itme bizi Nesl-i Muhammet

Pirim Ali sensin, sende mürüvet

Vir benim muradım, Şah Hızır Baba.(3/7), Ergun, s.60)

Ziyaret edenler Hızır Baba'yı

Mahrum komaz ağniyayı gedayı

Nurı kaplamıştır dağı, sahrayı

Himmet eyle bize Şah Hızır Baba

…….

Derviş'im bu yolda bir aciz fakir

Bahçesinde gördüm bülbüller şakır

Erenler gözcüsü Hazreti Hızır

Himmet eyle bize Şah Hızır baba.(3/7-8)

Mürüvvet deyip hak didara gelmişim

El peyman olup dara durmuşum

Erenlere niyaz -bende olmuşum

Düşmüşlere meded senden ya Ali

……

Derviş olup kabul itdim abayı

Dolaşdırdı bana dağı, sahrayı

Pirim yurt idinmiş gördüm burayı

Düşmüşlere meded senden ya Ali.(3/58)

5. **Derviş Hüseyin:**
Derviş Hüseyin hakkında yeterli bilgilere sahip değiliz. 3 numaralı cönkte Abdal Musa üzerine yazılmış bir nefesi bulunmaktadır.

Karşudan görindi dostun illeri

Türbe bahçesinin cennet yolları

Üzilir çoluğı, kalur sağları

Budur kerameti Abdal Musa'nın

……..

Derviş Hüseyin'im evine girdi

Kırklar eşiğine yüzini sürdi

Mürvet diyüp pirin darına durdı

Mest itdi kokusu Abdal Musa'nın.(3/45-46)

6. **Hacı Recep Dede**

Hacı Recep Dede hakkında bilgi sahibi değiliz. 3. Numaralı cönkte Recep Dede'nin Kızıl Deli(Seyyit Ali)Sultan'ı öven bir nefesi bulunmaktadır.

…….

Dervişleri vardır nefes haklarlar

Haklayub da pirin sırrın saklarlar

Gözcileri vardur derbent beklerler

Derbenttir yolları Kızıl Deli'nin

…….

Hacı Recep Dede'm durmayıp çağlar

Ziyarete gelür paşalar, beyler

Dilimiz dururs a, kalbimiz söyler

Her dem medhin idem Seyyid Ali'nin.(3/51)

7.**Hüseyni:**
Hüseyni hakkında bilgi sahibi değiliz. Hüseyni'nin 3. Numaralı cönkte bir şiiri yer almaktadır.

Ancak güzelleri seyr itdim ancak

Salınsa karşumda dursa ikisi

Biri sağda biri solda otursa

Doldursam meyine virse ikisi

……

Hüseyni'yem eydür Hakk'a giderler

Utanacak işi tutup ne derler

Günde yüz bin kulu azad iderler

Cehennem babında dursa ikisi. (3/30)

8.**Kemter/Dertli Kemter/Sefil Kemter/Baba Kemter/Kemter Baba**

Kemter Baba'nın asıl adı Hüseyin Ali Baba'dır. 18.yüzyılın ikinci yarısında Kangal'ın Minarekaya köyünde doğdu. Gençliğini Kabakçevriği köyünde geçirdi, daha sonra Şarkışla'nın Kale köyüne yerleşti.1818/1819 yılında Kale köyünde öldü.

Usta bir şair olan Kemter, bazen Dertli Kemter ve Sefil Kemter mahlaslarını da kullandı.

İğdecikli Aşık Veli, onun çırağıdır. Çevresinde öyle tanınmış, sevilmiş ve itibar görmüştü ki bir kısım halk karşısındakinin sözüne inanmayınca "Kemter'e yemin eder misin?" derdi. 1819 yılında vefat etti. Kemter, her Bektaşi'nin adını saygı ile andığı ve deyişlerini vecd ile okuduğu seçkin bir şairdir. 3. Numaralı cönkte bir nefesi bulunmaktadır.[10]
Abdalllığın binasını sorarsan

Allah bir Muhammed Ali abdaldır

Hakikat ilminin günahın ararsan

Cümle evliyalardan ulu, abdaldır.

…….

Dertli Kemter anladın mı hayali

Seyyid Battal Gazi, Abdulvehhab'ı

Otuz altı bin halifenin sahabı

Hünkar Hacı Bektaş Veli abdaldır. (3/10-11)

9 .**Meczup Abdal**
Meczup Abdal'ın hayatı hakkında bilgi sahibi değiliz. S.Nüzhet Ergun, Bektaşi Şairleri adlı eserinde, Meczup Abdal'ın bir şiirini almıştır.(s.252-253) Bizde bulunan 3 numaralı cönkte Meczup Abdal'a ait Otman Baba'yı öven bir şiir bulunmaktadır. Bilindiği gibi Otman Baba, adına vilayetname yazılan bir Anadolu Ereni'dir. Hacı Bektaş Veli'den yüz elli-iki yüz yıl kadar sonra yaşamıştır. 882(1477)'de vefat etmiştir. Mezarı Edirne Hasanköy ılıcaları yanındadır. Otman Baba vefat edince yerine Akyazılı İbrahim Sultan geçer.[11]
Gönül mahzun iken şadan eyleyim

Pirim Otman Baba ganidir gani

Kudret eli ile düşmüşün alan

Pirim Otman Baba ganidir gani.

……

Meczub Abdal eydür ikrarın tutan

Cümle Rum ilini bekleyüb yeten

Kudret definesi deyü suyı akıdan

Pirim Otman Baba ganidir gani. (3/54-55)

10**. Sefil:**
Aşık Sefil hakkında bilgi sahibi değiliz. Bilindiği gibi Şarkışla/ Emlek yöresinde Sefil/Sefili mahlasını taşıyan Sefili, Sefil Hamza, Sefil Kemter, Sefil Kul Himmet, Sefil Kanberi gibi 19. Yüzyılda yaşamış halk ozanları bulunmaktadır. Sefil mahlaslı halk ozanının da bu yörede yaşadığını sanıyorum.

Bunların içerisinde en ünlüsü Sefil Kanberi'dir. Kanberi 1867 yılında Emlek/Beyyurt'ta doğmuş, 1897 yılında Yemen'de şehit düşmüştür. Arı bir dil kullanan Pir Sultan'ın etkisi altında kalan bu güçlü halk ozanı hiç evlenmemiştir.[12] Biz 3. Numaralı cönkte yer alan Sefil mahlaslı şiiri kesin bir yargıya varmadan tebliğimize alıyoruz.
Gel gönül seninle abdal olalım

Dost Kerbela'ya yolu çekelim

Şah Necef'in ziyaretin kılalım

Mest olalım tokuz dolu içelim.

…….

Hızır olmaz ab-ı hayat içmeyen

Er sayıldı gördiğini açmayan

Hakk'ına ulaşmaz serden geçmeyen

Sefil der, meydana seri çekelim. (3/57)

11.**Sefil Sersem:**
Sefil Sersem'in hayatı hakkında bilgi sahibi değiliz. 3 numaralı cönkte bir nefesi yer almaktadır.

Şems-i kamer doğar arşdan yücedir

Kimi bizirgandır, kimi hocadır

Sefil Sersem, derde derman nicedir

Sar yaremi, yar yaremi gör neyler

……

Hamza Pehlivan Gaffar'ı biçer

Aşıklar gözünden kanlı yaş saçar

Sefil Sersem, Hızır Nebi'den içer

Sar yaremi, yar yaremi gör neyler. (3/13)

12.**Seyyid:**
Tekke şairi Seyyid hakkında bilgi sahibi değiliz. 3 numaralı cönkte Seyyid ve Seyyid Dede tapşırmalı iki nefes yer almaktadır. Bu şahsiyetler hakkında bilgi sahibi olmadığımız için nefeslerini farklı yerlerde verdik.

Sorarsan halimi hastadır gönül

Girdab-ı gamdayım yetiş ya Ali

Gahi firkat, gahi yastadır gönül

Girdab-ı gamdayım yeti ya Ali

……..

Bu Seyyid'im eydür olmuşum veli

Virdiğim ikrara dimişim beli

Yardımcımız olsun Hazreti Ali

Girdab-ı gamdayım yetiş ya Ali. (3/43)

13.**Seyyid Dede:**
Seyyid Dede hakkında bilgi sahibi değiliz. Bir nefesinde Kul Hüseyin'den bahseder. Kul Hüseyin hakkında yeterli bilgilere sahip değiliz. S.Nüzhet Ergun, onun bir şiirini kaynak göstererek "Kul Himmet"ten nasip aldığını belirtir. Kitabında, Kul Hüseyin'in dört nefesine yer verir. [13]
Günah ettim şahım, darına durdum

Allah bir, Muhammed-Ali aşkına

Kırklar eşiğine yüzümü sürdüm

Allah bir, Muhammed-Ali aşkına.

…….

Seyyid Dedem eydür: Yolca varalım,

Kul Hüseyin ile dara duralım

Sultan eşiğine yüzler sürelim

Allah bir, Muhammed-Ali aşkına. (3/55-56)

14.**Veli/Kul Veli/Veli Dede:**
19. yüzyılın en kuvvetli şairlerinden biri olan Aşık Veli, Kemteri'nin çırağıdır. Şarkışla'nın İğdecik köyünde doğmuştur. Babasının adı Hüseyin, annesinin adı Kamer'dir. Annesi de babası da şairdi. Bugün hayatta olan torunları, soylarının Horasan'dan geldiğini ve Malatya'nın Hekimhan ilçesine yerleştiklerini, daha sonra buradan kalkıp Şarkışla'nın İğdecik köyünü yurt edindiklerini söylüyorlar. Aşık Veli, 1853 yılında öldüğü vakit 60 yaşını aşkın olduğu söyleniyor. İbrahim Aslanoğlu, Derviş Veli, Kul Veli tapşırmalı şiirleri de İğdecikli Veli'ye mal etmektedir.[14]
Bir gice rüyada gördüm pirimi

Seyr itdim cemalin Seyyid Ali'dir

Beyan itdi bana gizli sırrımı

Sahavet Sahibi Seyyid Ali'dir.

…….

Veli Dede ider kemter kuluyum

Erdebil'den geldim anın nesliyim

Cemaline karşı kolu bağlıyım

Cennetin sakisi Seyyid Ali'dir. (3/53-549

Sivas, 12 Mayıs 1988

---

[1] .**Kutlu Özen**, Cönk ve Mecmuaların Halk Edebiyatı Araştırmalarındaki Yeri, Sivas Yöresinde Tutulmuş Olan Cönklerin Bazı Özellikleri, Kızılırmak, Sayı:1, ocak 1992, s.10-

13.**,Yrd.Doç.Dr.Doğan Kaya**, Sivas Kaynaklı Cönklerde Yer Alan Şairler ve Şiirleri, Türklük Bilimi Araştırmaları'1/1995, Sivas-1995, s.43-70, **Bülent Şahin**,Sivas Kaynaklı Cönkler Üzerine Bir Tetkik(Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst.,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas-1996

[2] **.Dr.Doğan Kaya**, Sivas'ta Aşıklık Geleneği,Sivas-1998, s. 82-85

[3] **Ziya Doğan**, Ozan Yurdu Emlek Beyyurdu, Folklor/Edebiyat, Sayı:12, Kasım-Aralık'97, s.178-191. **İbrahim Aslanoğlu**, Aşık Veli, Kültür ve Turizm Bak.Yay., Ankara-1984, **Ali İhsan Tuncalı**, Emlek Alevi Şarleri, İzmit-1967, **Ahmet Özdemir**, Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz, Veli Yay., İstanbul 1993, **İbrahim Aslanoğlu**, Veysel'i Yetiştiren Çevre Şairleri, Sivas Folkloru, Sayı:5, Haziran 1973, s.16-19., Kutlu **Özen,** 16. Yüzyıldan Bu Yana Sivaslı Halk Şairleri, Halay Sayı 42, Haziran 1984, s.10-12, Sayı: 44, Ağustos 1984, s.6-10

[4] **.S Nüzhet Ergun**, Bektaşi Şairleri, İstanbul Devlet Matbaası 1930, s337-340 ve ayrıca **Doç.Dr.Bedri Noyan**, Bektaşilik Alevilik Nedir?, Can Yay.3.baskı, İstanbul 1995, s.52

[5] **Noyan,** a.g.e., s.583-585

[6] **Cahit Öztelli**, Bektaşi Gülleri, Milliyet Yay.,İstanbul -1973, s.

[7] **Kaya,** a.g.e., s.78 ve 83

[8] **Ergun,** a.g.e., s.60-61

[9] **Kutlu Özen**,Divriği Evliyaları, Sivas-1997, s.178-179

[10] İbrahim Aslanoğlu, Söz Mülkü'nün Sultanları, Erman Yayınevi, İstanbul-1985, s.93-96

[11] **Noyan,** a.g.e., 597-602

[12] Ziya Doğan, a.g.m., s.183-185

[13] **Ergun,** a.g.e., s.232

[14] **Aslanoğlu,** Aşık Veli, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara-1984

Eski Türk ve Türk Halk Edebiyatı

4 KASIM 2021KUTLU ÖZEN

Kutlu ÖZEN

Konular:

1. Türk Destanları
2. İslamiyet Öncesi Türk Destanları
3. Karahanlı Türkçesi Eserleri
4. Kutadgu Bilig
5. Ahmet Yesevi ve Eserleri
6. Türk Ed. Temsilcileri(13-15)
7. Türk Ed. Temsilcileri(16-18)
8. İslamiyet Sonrası Türk Destanları
9. Halk Hikayeleri

10. Tasavvufi Halk Ed.
11. Aşık Edebiyatı(16-20 yy)
12. Köroğlu
13. Karacaoğlan
14. Aşık Veysel
I. BÖLÜM

Türk Destanları

HAZIRLAYAN: KUTLU ÖZEN

a. Destan: Büyük, olağanüstü toplum ve kahramanlık olaylarını uzun ve manzum olarak anlatan edebiyat türüne destan denir.[1]
Destanlar, milletlerin, din, fazilet ve özellikle tarihi kahramanlık maceralarının manzum hikayesidir.[2]
İlkçağ dinlerini konu edinen araştırmalar, insanoğlunun tabiat olaylarının gerçek sebeplerini, kaynaklarını ve etkilerini tam olarak bilmediği için belli bir inanca yönelmiş olduğunu göstermektedir.

Destanların olaylarına Tanrılar, melekler, şeytanlar, cinler, periler, devler, canavarlar gibi bir çok masal unsurları karışır.

Destanlar bütün tarih boyunca milletlerin halk şairleri tarafından yaratılıp terennüm edildiler. Fakat derhal halk arasına yayılarak, yeni ilavelerle bir tek şairin değil, bütün bir cemiyetin müşterek eseri haline geldiler.[3]
Mitos adı verilen bu ilk efsanelerde soyut kavramlar, belirli olay ve kişilere dönüştürülmüş, ayrıca ilahi vasıflarla donatılmıştır.
Eski Yunanlılar, şairlerin, saz eşliğinde söyledikleri şiirlere **epos şiiri(**epopiia) derlerdi. Bundan dolayı destan, Batı dillerinde **epope** olarak geçer. Türkçede kullanılan "destan" Farsça kökenlidir.[4]
Türk edebiyatında destan kelimesi yerine farklı sözler kullanılmıştır. Latince **epos** diye adlandırılan büyük eserlere Yakut/Saha Türkleri **olongho**(manzum kahramanlık şiiri, kahramanların hikayeleri), Kırgız Türkleri **comok**(kahramanlık destanı), Müslüman Türkler de genellikle destan demişlerdir. Destan yerine esatir kelimesi de bir süre kullanılmıştır.[5]
b. Türk ve Dünya Edebiyatında Destanlar:
Babillilerin milli destanı olan **Gılgameş,** Sumer mitoslarına dayalı bir mezopotamya şiiri olarak en eski destan örneği diye kabul edilir. M.Ö. 2000 yıllarına ait olduğu sanılan destanda Güney Babilonya şehirlerinden Uruk'un beyi Gılgameş'in savaşlarını konu edinir.[6]
Homeros'un **İlyada ve Odysseia** destanları Yunan dünyasının temel eserleri arasındadır. İlyada bir olayın destanıdır. Anadolu'daki Troya şehrine Yunan sitelerinin ortaklaşa düzenledikleri seferi ve hileli zaferi anlatır. **Odysseia** bir kişinin destanıdır. Troya

Savaşı'ndan sonra İthake kralı Odysseus'un büyük güçlükleri aştıktan sonra karısına ve evine kavuşmasını hikaye eder.
Latinler'in **Aeneis'i(M**.Ö. I. Asır/ **Vergilius)**, Fransızlar'ın **Chanson de Roland**'i (M.S.XII), Almanlar'ın **Nibelungen** ve **Gudrun** destanları(M.S. XIII), Finlilerin **Kalevela'**sı, Hintliler'in **Ramayana**, **Mahabarata**'sı, İranlılar'ın **Şehname**'si (**Firdevsi/** XI. Asır.) bu türün belli başlı örnekleri arasında sayılabilir.[7]
Görüldüğü gibi bazı destanlar o milletin şairleri tarafından yazılmıştır. Yunan şairi Homer'in İlyada ve Odise'si, İran şairi Firdevsi'nin Şehnamesi böyle destanlardır. Bazı milletlerin destanları bir şair tarafından yazılmamış, bir araştırıcı tarafından toplanmıştır. Finlilerin Kalevala'sı böyle bir destandır.[8]
Destanlar, efsanelere konu edilerek hayli değişikliğe uğramış tarihi olayların izlerini taşırlar.

c. Destanların Meydana Gelmesi:
Her milletin destanı yoktur. Bazı milletler, destan edebiyatına epope artificielle denilen yapma destanlarla katılmışlardır. Değişik Avrupa milletlerine mensup fikir ve sanat adamlarının da bir çoğu, ilhamlarını eski Yunan ve Şark(doğu) milletlerinin destanlarından veya mitolojilerinden almışlardır. Bir milletin milli destanı olabilmesi için o milletin tarihinde aşağıdaki şartların bulunması gerekir:

1. Millet, halk hayalinin efsaneler yaratmaya elverişli bulunduğu, en eski ve iptidai(ilkel) devirlerde yaşamış olmalıdır.

2. O milletin tarihinde unutulmaz tabiat olayları, büyük savaşlar, göçler, istilalar, yeni coğrafyalarda vatan kuruşlar gibi halk hayat ve hafızasını nesillerce meşgul edecek hadiseler bulunmalıdır.[9]

d. Destanların oluşumundaki dönemler:
Birinci dönemde milletin müşterek şuurunda ve hayal gücünde iz bırakmış bir takım tarihi olaylar ve bu olaylar içinde yüceltilmiş kahramanlar görülür. Bu olay ve kahramanlara her çağda yeni olay ve kişiler eklenir. Aynı zamanda o çağın tarihi özellikleriyle benzerlikler taşır.
İkinci dönemde bunların yeni nesillere aktarılması işi gerçekleşir. Sözlü olarak başlayan bu gelenek , şairlerin çalgılar eşliğinde söylediği şiirler bütününe dönüşür. Doğal olarak şairler de bu efsaneler zincirine kendilerince öz ve biçim yönünden yeni eklemeler yaparlar.
Üçüncü dönemde bu sözlü geleneği güçlü bir şair, şiirler bütünü halinde derler. Gerekiyorsa yeniden nazma çeker. Böylece destan bütünlüğünü kazanmış olur.
Dünya destanlarının bir çoğunda destanın düzenleyicisi belli değildir.

e. **Destan türleri:**
Destanlar, milli bilinçlenmeyi hızlandırarak, milli dayanışmayı güçlendirmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu yönüyle destanlar milletlerin soy özellikleri, sosyal yapıları, ülküleri, milli değerleri, gelenek-görenekleri …. üzerinde yapılacak araştırmalarda ilk temel kaynakları oluştururlar.[10]

Bir edebiyat türü olan destan zamanla klasik anlamını yitirmiş, **Aşık** ve **Divan edebiyatlarında** şekil ve muhteva bakımından oldukça değişik yeni türlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Aşık edebiyatında kahramanlık hikayeleri, savaşlar, çeşitli toplum olayları(deprem, kıtlık, ayaklanma), bazen de mizahi nitelikteki eserler destan adıyla anılmıştır.

İslam kültürü etkisinde gelişen **Divan edebiyatında** aruz vezni ile ve mesnevi şeklinde yazılan dini hikayelerin(**Yusuf ile Züleyha)**, fikri ve tasavvufi eserlerin **(Risaletü'n-nushiye)**, aşk hikayelerinin(**Leyla ile Mecnun**), nasihat kitaplarının, vakayinamelerin, mensur tarih kitaplarının, manzum masalların, din büyüklerinin hayat hikayelerinin(**Dastan-ı İmam Ali)**, epik nitelikteki mensur eserlerin adlarında veya başlıklarında destan adı kullanılmıştır.

Çağdaş edebiyatımızda destan hala bir tür olarak görülmektedir.[11]

f.Türk Destanlarının Kaynakları

Türk kavimlerinin, geçmiş yüzyıllara dayanan bir takım destanları bulunmaktadır. Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinden önce meydana gelen bu destanlar daha çok sözlü anlatımlar şeklindedir. Türklere ait bu destanlardan bugüne kadar elimize ulaşan yazılı metinler yok denecek kadar azdır. Eski Türk destanlarının bugün elimizde bulunan parçaları çeşitli kaynaklardan derlenmiştir. Bunlardan bir kısmı, Avrupalı ve Türkiyeli araştırıcılar tarafından doğrudan doğruya halk dilinde hala yaşayan destanların derlenip yazılmasıyla elde edilmiştir. Bir kısmına Çin kaynaklarında; Arap, İran tarih ve edebiyatına ait el yazması eserlerde rastlanmıştır; bir kısmı Bizans tarihleri gibi Batı kaynaklarında bulunmuştur.

Destanlarımızın diğer önemli bir kısmı da bizzat Türk aydın ve yazarları tarafından tarihin çeşitli devirlerinde yazıya ve yazılı edebiyata geçirilmiştir.

a. Destan: Büyük, olağanüstü toplum ve kahramanlık olaylarını uzun ve manzum olarak anlatan edebiyat türüne destan denir.[12]

Destanlar, milletlerin, din, fazilet ve özellikle tarihi kahramanlık maceralarının manzum hikayesidir.[13]

İlkçağ dinlerini konu edinen araştırmalar, insanoğlunun tabiat olaylarının gerçek sebeplerini, kaynaklarını ve etkilerini tam olarak bilmediği için belli bir inanca yönelmiş olduğunu göstermektedir.

Destanların olaylarına Tanrılar, melekler, şeytanlar, cinler, periler, devler, canavarlar gibi bir çok masal unsurları karışır.

Destanlar bütün tarih boyunca milletlerin halk şairleri tarafından yaratılıp terennüm edildiler. Fakat derhal halk arasına yayılarak, yeni ilavelerle bir tek şairin değil, bütün bir cemiyetin müşterek eseri haline geldiler.[14]

Mitos adı verilen bu ilk efsanelerde soyut kavramlar, belirli olay ve kişilere dönüştürülmüş, ayrıca ilahi vasıflarla donatılmıştır.

Eski Yunanlılar, şairlerin, saz eşliğinde söyledikleri şiirlere **epos şiiri(**epopiia) derlerdi. Bundan dolayı destan, Batı dillerinde **epope** olarak geçer. Türkçede kullanılan "destan" Farsça kökenlidir.[15]

Türk edebiyatında destan kelimesi yerine farklı sözler kullanılmıştır. Latince **epos** diye adlandırılan büyük eserlere Yakut/Saha Türkleri **olongho**(manzum kahramanlık şiiri, kahramanların hikayeleri), Kırgız Türkleri **comok**(kahramanlık destanı), Müslüman Türkler de genellikle destan demişlerdir. Destan yerine esatir kelimesi de bir süre kullanılmıştır.[16]

g. Türk Destanlarındaki Milli Unsurlar:

Türk destanlarındaki ışık, ağaç, maden,bozkurt, kadın, at,yada taşı,su sevgisi, ak saçlı ihtiyarlar… destanı millileştiren temel unsurlardır.

Işık: Işık destanlara semavi aydınlık veren, dini-bedii bir destan unsurdur. Destanların büyük kahramanları ilahi bir ışıktan doğarlar. Oğuz'un birinci karısından doğan çocukların üçünün de adları Gün, Ay, Yıldız gibi ışıklı isimlerdir.

Ağaç: Ağaç sevgisi Türk destanlarında büyük yer tutar. Eski Türk inançlarına göre Tanrı yeryüzündeki dokuz insan cinsini, bu insanlardan önce yarattığı dokuz dallı bir ağacın gölgesinde barındırmıştır. Uygur Hükümdarı Bugu Han, Tuğla ve selenge ırmakları arasındaki mukaddes ağacın kovuğundan doğmuştur.Kıpçak, oyuk ağaç anlamına gelmektedir.

Maden: Altın, gümüş, demir, bakır gibi maden adları destanlarda daha çok geçer. Türkler, Ergenekon'dan demir dağı eriterek çıkmışlardır. Bütün bunlar Türkler'in çok eskiden beri madencilikle uğraştığını göstermektedir.

Bozkurt: Totem devri yaşayan Türkler'in Ongunu bozkurttur. Bozkurt, destanlarda Türk'ün hayat ve sanat gücünü temsil eder. Türk ordularının önünde yürüyerek onlara yol gösterir. Uygurlar'ın Türeyiş destanında Tanrı, bir erkek kurt şeklinde yere iner, Uygur hanının iki kızıyla evlenir. Uygur nesli böyle bir evlenmeden çoğalır.

Kadın: Yaratılış destanında, Tanrı'ya insanları ve dünyayı yaratması için fikir ve ilham veren Ak Ana adında bir kadındı. Oğuz'un annesi Ay Kağan da böyle bir mukaddes kadındı.

At: At, destan kahramanlarının vefalı ve sevgili arkadaşıdır. O kadar ki Orta Asya Türkçesinde, ava gitmek gibi, savaşa gitmeye de atlanmak deniyordu. Atların savaşlarda alpler gibi vazife gördüğünü bildiren ilk yazılı vesika Köktürk kitabeleridir. Kitabelerde Alp Şalçı gibi kendisine alplerin unvanı verilmiş bir attan bahsedilmesi ayrıca önemlidir.

A. İslamiyet Öncesi Türk Destanları:

İslamiyet öncesi Türk destanları birbirini takip eden altı bölüme ayrılır:

1. Yaratılış destanı
2. Saka Destanları:

a. Alp Er Tunga

b. Şu destanı

- Kun-Oğuz Destanları

- Köktürk destanları[17]
  - Bozkurt Destanı
  - Ergenekon Destanı
- Siyen-pi destanı
- Uygur Destanları
  - Türeyiş Destanı
  - Manihaizm'in Kabulü
  - Göç Destanı[18]

1.Yaratılış Destanı: Bu destan 19. yüzyılda **Radloff** tarafından Altay Türklerinden derlenmiştir. Altay Türkleri eski Türk dinine mensup oldukları için destan, çok geç bir tarihte tespit edilmesine rağmen Türklerin yaratılış hakkındaki en eski inançlarını yansıtmaktadır. Ancak destan, uzun asırlar boyunca çeşitli tesirlerin altında önemli değişikliklere uğramıştır. Radloff tarafından tespit edilen destanın konusu şöyledir:
Daha hiçbir şey yokken Tanrı Kayra Han'la uçsuz bucaksız su vardı. Kayra Han'dan başka gören, sudan başka görünen yoktu. Ay, yıldızlar, gök ve toprak yaratılmamıştı.

Bütün tanrıların en büyüğü, varlıkların başlangıcı, insanoğlunun ilk atası Tanrı Kayra'nın canı sıkılıyordu.

Tanrı Kayra, yalnızlık içinde düşünürken suda bir dalga belirdi. Ak Ana denilen bir kadının hayali görünerek, Tanrı'ya "Yarat!…." dedi ve yine sulara gömüldü.

Bunun üzerine Kayra Han, kendisine benzer bir varlık aratarak ona "Kişi"adını verdi. Kayra Han'la Kişi sonsuz suyun üzerinde iki siyah kaz gibi rahatça uçmaya koyuldular. Fakat kişi bundan memnun olmadı. Hayatında değişiklik aradı. İlk olarak kendisini yaratandan daha yüksekte uçmaya kalktı. Onun bu duygusunu sezen tanrı , Kişi'den uçma gücünü aldı. Kişi suya yuvarlandı. Boğulmak üzereyken yaptığına pişman olarak tanrıdan yardım diledi.

Tanrı, "Yüksel!…" emrini verdi. Kişi suyun derinliğinden çıktı. Ve tanrının yine suyun içinden yükselttiği bir yıldıza oturarak batmaktan ve boğulmaktan kurtuldu.

Kişi, artık uçamaz diye Tanrı Kayra Han, dünya'yı yaratmayı düşündü. Kişi'ye suyun dibine dalıp bir avuç toprak çıkartmayı emretti. Fakat o, bu toprağı çıkarırken de kötülükler düşündü. Toprağın bir kısmını ağzında saklayarak ileride kendisi için gizli bir dünya yaratmayı tasarladı. Avcundaki toprağı su yüzüne serpince Tanrı Kayra Han, toprağa "Büyü!…" emrini verdi. Bu toprak dünya oldu. Fakat bu arada Kişi'nin ağzındaki toprak da büyümeye başladı. O kadar büyüdü ki, tanrı "Tükür!.." demeseydi Kişi boğulacaktı.

Kayra Han'ın tasarladığı dünya önce dümdüz bir topraktı. Fakat Kişi'nin ağzından dökülen ıslak toprak dünyaya fırlayarak yeryüzünü bataklıklar ve tepeciklerle örttü. Buna çok kızan tanrı , Kişi'yi kendi ışık aleminden kovdu ve ona şeytan/Erlig adını verdi.

Sonra yerden dokuz dallı bir ağaç bitirerek her dalın altında ayrı bir adam yarattı. Bunlar dünyadaki dokuz insan cinsinin ataları oldular.

Toprağın yeni insanları güzel ve iyi idiler. Erlig onları kıskandı. Kayra Han'dan onları kendisine vermesini istedi. Tanrı razı olmadı. Fakat şeytan onları kötülüğe sürükleyerek kendine çekmeyi biliyordu. Kayra Han, şeytana kapılan insanların bu akılsızlığına kızarak onları kendi hallerine bıraktı. Erliğ'i yeniden lanetliyerek, toprak altındaki karanlıklar dünyasının üçüncü katına sürdü. Kendisi için de göğün on yedinci katında bir nur alemi yaratarak oraya çekildi. İnsanları büsbütün başı boş bırakmamak için de onlara doğru yolu gösterecek bir melek gönderdi.

Erlig, Tanrı Kayra'nın semasını görünce, o da kendisi için bir gök yaratmak istedi. Bir çok yalvarışlarla tanrıdan bu izni aldı.

Erliğin tebaası, yani kandırdığı fena ruhlar, gökle yer arasındaki yeni dünyada Kayra Han'ın dünyasındaki insanlardan daha iyi(daha serbest) yaşıyorlardı. Bu durum Kayra Han'ın canını sıktı. Erliğ'in dünyasını yıkmak için oraya kahraman Mandişere'yi gönderdi. O, kuvvetli mızrağıyla vurarak, korkunç gök gürültüleri arasında bu dünyayı parça parça etti.

Parçalanan bu dünya aynı gürültülerle, Erlig ve insanlar için yaratılan ilk dünyanın üzerine yıkıldı. İri dünya parçaları yer yüzünün biçimini bütün bütün bozdu. Eski düz dünya, şimdi yüksek dağlar, derin boğazlar, balta girmez ormanlarla dolmuştu.

Kayar Han, Erliğ'i dünyanın en alt katına sürdü. Orada ne güneş, ne ay, ne de yıldız ışığı vardı. Tanrı, Erliğ'e dünyanın sonuna kadar orada oturmayı emretti.

Tanrı Kayra Han, şimdi on yedinci kat gökten kainatı idare etmektedir. Diğer gök katlarından yedinci katta **Gün Ana**, altıncı katta **Ay Ata** oturmaktadır.
Yaratılış destanının ana çizgileri bunlardır.[19] Yaratılış destanında Şaman inanışlarından önemli çizgiler vardır.
2.Alp Er Tonga Destanı: Alp Er Tonga, M.Ö. yedinci yüzyılda yaşamış olan ünlü Saka hükümdarıdır. Bu hükümdar, Bütün Orta Asya'yı hakimiyeti altında bulundurduğu gibi; Kafkasları kuzeyden güneye aşarak Anadolu, Suriye ve Mısır'ı feth etmiştir. Hayatı fetihlerle ve bilhassa İranlı Medlerle mücadele halinde geçmiştir. M.Ö. 624'de Med hükümdarı Keyhüsrev tarafından bir ziyafete çağırılarak hile ile öldürülmüştür.[20]İran kaynağında ölümünün bayram olarak kutlandığı kabul edilen Saka kahramanı için 8. yüzyılda, Göktürkler zamanında Köl Tigin ve Bilge Kağan abidelerinde yazıldığına göre bir yuğ merasimi düzenlenmiştir.[21]
Bu hadisenin hatırası hem Türkler, hem İranlılar arasında yüzyıllarca yaşamıştır. Alp Er Tonga, İran ve İslam kaynaklarında "Buku Han, Buka Han ve Efrasiyab" olarak geçer. 11. yüzyılın iki büyük Türk yazarı Yusuf Has Hacib ve Kaşgarlı Mahmut, Alp Er Tonga'dan bahseder.

Çeşitli kaynaklarda hakkında pek çok bilgi bulunan Alp Er Tonga'nın hayatı etrafında teşekkül etmiş destan zamanımıza kadar ulaşamamıştır. Ancak Divan ü Lügati't-Türk'deki sagu, bu destanın bazı değişikliklerle 11. yüzyıla kadar devam etmiş küçük bir parçasıdır.[22]

3. Şu Destanı: ŞU Destanı 330-327 yılları arasında Türk illerinde hakanlık eden "Şu" nun hayatı ve faaliyetleri etrafında meydana gelmiştir. Menkıbeye göre o tarihlerde **Makedonyalı Büyük İskender,** Semerkand'ı geçip Batı Türkistanı istila etmiştir. O sırada Türklerin başında **Şu** adlı bir hükümdar bulunuyordu. Balasagun yakınında kendi adı ile anılan "Şu Kalası" nı yaptıran odur.[23]
Destan, Türklerin İskender'le çarpışmalarını ve doğuya çekilmelerini anlatır. Destan Türk milletinin hafızasında yaşayarak XI. Yüzyıla kadar gelebilmiştir.

Bu arada doğuya çekilmeyen ve Batı Türkistan'da kalan 22 ailenin, Oğuz boylarını meydana getirdiklerini destandan öğreniyoruz. Bu parçayı Kaşgarlı Mahmut, Oğuzlara niçin Türkmen dendiğini anlatmak için "Türkmen" maddesinde Arapça olarak kaydetmiştir. Ancak Kaşgarlı Mahmut'ta İskender, "Zülkarneyn" adıyla geçmektedir.

4. Oğuz Kağan Destanı: Oğuz Destanı, Türklerin en eski atalarından sayılan Oğuz Kağan'ın hayatı ve faaliyetleri etrafında meydana gelmiş destanlardan biridir. Alp Er Tonga'dan izler taşımakla beraber, daha çok M.Ö. 209-174 tarihleri arasında hükümdarlık yapmış bulunan büyük Hun İmaratoru(Yabgusu) Motun'un (Mete) hayatı etrafında meydana gelmiş bir destandır. Destanın elimizdeki bölümü eski şekliyle ve bir bütün olarak zamanımıza ulaşmamıştır. Bazı küçük parçalar bir tarafa bırakılırsa bugün elimizde Oğuz Kağan destanına ait üç rivayet bulunmaktadır.
a. Uygur rivayeti: 13. asırda, henüz Müslümanlığı kabul etmemiş Türkler arasında tespit edilmiş küçük, özetlenmiş bir metindir. Uygur alfabesi ile yazıya geçirilen bu metnin aslı Paris Milli Kütüphanesi'ndedir. Prof W. Ban ve Reşit Rahmeti Arat tarafından işlendikten sonra bugünkü Türkçeye nakledilmiştir.
b. İslam rivayeti: 13. yüzyıl başlarında Moğol tarihçisi Reşidüddin'in Cümiü't-Tevarih adlı eserinde "Tarih-i Oğuz ve Türkan ve Hikayat_ı Cihangir-i" başlığı ile Farsça kaydedilen bu rivayet, İslami bir karakter taşımaktadır. Bu eserde yer alan Oğuz Kağan destanı oldukça uzundur.[24]
c. Üçüncü rivayet: 17. yüzyılda Ebü'l-Gazi Bahadır Han tarafından tespit edilmiştir. Diğerlerine göre çok daha sonra yazılmış olan bu destanda hem Reşideddin rivayetinden, hem de 17. yüzyılda Türkmenler arasında yaşayan rivayetlerden faydalanılmıştır.
15 veya 16. asırda tespit edilmiş bulunan **Dede Korkut Hikayeleri** de aslında Oğuz Kağan destanının parçalarıdır. Başlangıçta Oğuz Kağan'ın şahsı etrefında meydana gelen bu destan, sonradan diğer şahıslar tarafından genişletilmiştir.
Oğuz Kağan Destanının Özeti:
M.S. XIII. Yüzyılda Uygur yazısı ve Uygur Türkçesiyle yazıya geçirilmiş bu önemli destanın konusu şöyledir:

Günlerden bir gün Ay Kağan'ın gözü parladı. Erkek oğul doğurdu. Bu oğulun yüzü gök rengi, ağzı ateş kızıl, gözleri ela, saçları ve kaşları kara idi. Güzel perilerden daha alımlıydı.

Bu oğul, anasının göğsünden ilk sütü içip bundan sonra içmedi. Çiğ et, çorba ve şarap istedi. Dile gelmeği başladı. Kırk günden sonra büyüdü, yürüdü, oynadı.

Ayakları sığır ayağı gibi, beli kurt beli gibi, omuzları samur omuzu gibi, göğsü ayı göğsü gibiydi. Vücudunun her yeri tüylü idi. At sürüleri güder, ata binerdi. Av avlardı. Günlerden sonra, gecelerden sonra yiğit oldu….

Oğuz Kağan'ın bulunduğu yerde büyük bir orman bulunmaktadır. Bu ormanda bulunan bir canavar, ormandaki av hayvanlarına ve insanlara zarar vermektedir. Oğuz Kağan bu canavarı öldürür.

Gene günlerden bir gün Oğuz Kağan Tanrıya yalvarır. Karanlık basar gökten bir ışık düşer. Oğuz kağan güneşten ve aydan parlak bu ışığın içine yürür. Bu ışığın arasında çok güzel bir kız oturmaktadır. Oğuz Kağan bu kızla evlenir. Günlerden, gecelerden sonra bu kızdan üç çocuğu olur. Birincisine Gün, ikincisine Ay ve üçüncüsüne Yıldız adını verir.

Gene bir gün Oğuz Kağan ava gider. Bir göl ortasında bir ağaç görür. Bu ağacın kovuğunda bir kız oturmaktadır. Oğuz Kağan'ın aklı gider, içine ateş düşer. Bu kızla evlenir. Bu kızdan da üç erkek çocuğu olur. Bunlara Gök, Dağ, Deniz adını verir.

Oğuz Kağan büyük bir toy verir. Toydan sonra beylere ve halka "Ben sizlere kağan oldum. Elimize kalkan ve yay alalım. Talih bize yardım etsin…" sözleriyle hükümdarlığını ilan eder.

Çok savaşlar yapan Oğuz Kağan artık yaşlanmıştır. Halkına şöyle der: "Ey oğullarım, ben çok yaşadım. Ben çok savaşlar gördüm. Cıda ile çok ok attım. Aygır ile çok yürüdüm. Düşmanları ağlattım. Dostlarımı güldürdüm. Gök Tanrı'ya borcumu ödedim. …"

Manzum olarak yazılmış olan bu destanın son sözleri eksiktir.[25]

5. Siyenpi Destanı: Bu destan 2. yüzyılda yaşamış olan Siyenpi hükümdarı Tan-şe-hoay Yabgu'nun harikalı bir şekilde doğuşunu ve kahramanlığını anlatır. Türk destanının bu bölümü, Çin kaynakları tarafından çok kısa olarak tespit edilmiştir. Bu destanın biraz değişmiş ve genişlemiş şekli **Radloff** tarafından Altay Türkleri arasında derlenmiştir.[26]

6. Köktürk Destanı: Bu destan Köktürkler'in türeyişi ve **çoğalmalarıyla ilgilidir. Çin kaynaklarında yer alan rivayetler "Bozkurt Destanı"**, Reşideddin ve Ebü'l-Gazi Bahadır Han'daki rivayetler ise "**Ergenekon Destanı"** olarak bilinir. Ayrı adlarla bilinen bu destanlar, aslında aynı destanın birbirlerinden çok farklılaşmış şekilleridir.

Hunlar'ın soyundan gelen Köktürkler'in türeyişleriyle ilgili üç rivayet Çin kaynaklarında bulunmaktadır. İlk ikisi birbirinin aynı olan bu rivayetler şunlardır:

a. Bozkurt Destanı:

Birinci rivayet: Hunlar'ın soyundan gelen ve Aşina adlı bir aileden türeyen Türkler, Lin kavmi tarafından kılıçtan geçirildi. Savaşta askerlerin acıdığı on yaşındaki bir çocuk canını kurtarabildi; ama ülkesinde demir madenlerini işlemeye başladılar. askerler onun ayaklarını kestiler ve bir

bataklığa attılar. Bu sırada dişi bir kurt peyda oldu. Çocuğu etle besledi. Çocuk büyüdü. Kurt onunla karı-koca hayatı yaşadı; gebe kaldı.

Lin kralı çocuğun yaşadığı haberini aldı. Onu öldürmeleri için askerlerine emir verdi. Askerler çocuğu kurdun yanında buldular. Önce kurdu öldürmek istediler. Kurt, Turfan ülkesinin kuzeyindeki dağa kaçtı. Bu dağda derin bir mağara vardı. Mağaranın içinde çevresi birkaç yüz milden ibaret ot ve çayırlarla kaplı bir ova görünüyordu. Ovanın etrafı dik dağlarla çevrili idi.

Kurt bu mağaranın içinde on çocuk doğurdu. Çocuklar büyüdüler; dış ülkelerden getirdikleri kızlarla evlendiler. Her birinden bir soy türedi. Kök Türk Devleti'nin kurucularından Aşina ailesi de bu on boydan biridir. Onların oğulları ve torunları çoğaldılar, yavaş yavaş yüz aile oldular. Birkaç nesil sonra mağaradan çıktılar. Ju-Jular'a tabi oldular. Altay dağları eteklerine yerleştiler. Bundan sonra Juan-Juan

Not: Çin kaynakları Köktürkler'in bayraklarına kurt başı koymalarını kurttan türeme sebebine bağlamaktadırlar.

İkinci rivayet: Köktürkler'in atalarının yurdu, Hunlar'ın oturdukları yerin kuzeyindeki SOU ülkesi idi. Onlar kabile reislerine A-Pang-Pu adını vermişlerdi. A-Pang-Pu'nun kendisinden büyük ve küçük olmak üzere on yedi kardeşi vardı. Ağabeylerinden birinin adı İci Nisutu idi. O, bir kurttan doğdu. Bu on kardeş pek akıllı sayılmazlardı. Devletlerinin süratle yıkılmasına sebep oldular.

İci Nisutu, tabiat üstü kudret ve özelliklere sahip bir kişi idi. Yağmurun yağması ve rüzgarın esmesi için emirler verebilirdi. Yaz ve kış tanrılarının kızları ile evlendi. Bu kadınlardan biri dört çocuk doğurdu. Çocukların bir tanesi beyaz bir leylek oldu. İkincisi Afu ile Kem nerihrleri arasında yaşadı. Adı Çigu(Kırgız) idi. Üçüncüsü Üçüncüsü Çuçin suyu boyunu mesken tuttu. Dördüncüsü Chien-su ve Şin dağlarında yaşadı. Dört kardeşin en büyüğü bu idi.

Bu dağlarda yıkılan eski devletin başkanı A-Pang-Pu'nun bir oymağı yaşıyordu. Burası soğuk bir yerdi. Isınmanın çarelerini bulamamışlardı. Dört kardeşin en büyüğü ateşi buldu; onları ısıttı, ölümden kurtardı. Sonra dördü birleşti , en büyük kardeşi başkan seçtiler. O, başkan seçilince "Türk" ünvanını aldı.

Türk'ün göbek adı Natuliu idi. Natuliu'nun on karısı vardı. Bu kadınlardan doğan çocuklar soy adlarını analarından aldılar. Kök Türk Devleti'ni kuran Aşina, Türk'ün küçük karısının soyundandır.

Türk ölünce on ayrı anadan doğan çocuklar bir başkan seçmeyi kararlaştırdılar. Büyük bir ağacın altında toplandılar. Ağaca doğru en uzun atlayan başkan olsun, dediler. Aşina'nın oğlu en küçükleri idi. Atlamayı başardı. Başkan oldu. Ahsien Şad ünvanını aldı. Ahsien Şad'dan sonra Bumin Kağan(Tu-men) başa geçti. [27]

b.Ergenekon Destanı:

Köktürk destanlarından biri de Ergenekon Destanı'dır. 13. yüzyılda Reşidüddin tarafından tespit edilen destanın konusu şöyledir:

Moğol olarak gösterilen Köktürk hakanı İl Han'la, Tatar Sevinç Han'ın giriştikleri savaşta Köktürkler'in hepsi kılıçtan geçirilir. Bu savaştan yalnız İl Han'ın Kıyan(Kayan) adlı oğlu, karısı, Kıyan'ın amcası oğlu Nukuz(Tukuz) ve eşi kaçıp kurtulurlar; geçit vermeyen, ücra bir ülkeye sığınırlar; bu ülkede 400 yıl kalıp çoğalırlar. Sonunda bulundukları yer dar gelir; bir demirci dağın demirini eriterek yol açar. Köktürkler Ergenekon'dan çıkarak ana yurtlarına dönerler. Tatarlar'dan atalarının intikamını alırlar. Bu sırada hakanları Börteçine(Bozkurt) idi.

Köktürkler, Ergenekondan çıkışı her yıl kutlarlarlardı. Ateşte kızdırılan bir demir örsün üstüne konur, önce hakan, sonra beyler sırasıyla ellerindeki çekiçle demire vururlardı.[28]

7. Dokuz Oğuz-Uygur Destanı: Bu destan **"Balangıç/Türeyiş**" , Manihaizm'in Kabulü ve "**Göç"** olmak üzere üçü parçadan ibarettir.

a. Türeyiş Destanı:

Çin kaynakları tarafından tespit edilmiş bulunan türeyiş parçası, Uygurların erkek bir kurttan türemelerini anlatır.

Eski Kun yabgularından birinin ancak Tanrı ile evlenebileceklerine inandığı çok güzel iki kızı vardı. Yabgu yaptırdığı kuleye iki kızını kapattı. Gökten tanrının gelmesi için yalvardı. O sırada kulenin dibinde uluyan bir kurt peyda oldu… Küçük kız, babalarının kendilerini vermek istediği tanrının bu kurt olduğuna ablasını inandırdı. Kızlar bu kurtla evlendiler. Uygur nesli bu kurttan türedi.[29]

b. **Manihaizm'in Kabulü:**

İlhanoğulları'nın tarihçisi Cüveyni'nin 13. asırda Tarih_i Cihan Kuşa adlı eserinde tespit ettiğine göre Böğü Kağan yurduna davet ettiği manihaist din adamları ile kendi kamlarına bir münazara yaptırdı. Din adamlarının karşılıklı münakaşaları sonunda, Uygurlar başta Bögü Han olmak üzere 763' tarihinde topluca Mani dinini kabul ettiler.[30]

c. Göç Destanı:

Uygurların Ötüken bölgesinden Tarım havzasına göç etmeleri etrafından oluşan ikinci parça ise hem Çin kaynaklarında, hem de İran kaynaklarında yer almakta ve iki rivayet birbirini tamamlamaktadır.

Çin kaynağı:

Uygur ilinde Hulin dağında Tuğla ve Selenge adlı iki ırmak akıyordu. Bir gece bu iki ırmak arasındaki ağacın üzerine gökten bir ışık indi. Ağaç zamanla şişti, ortası yayıldı, beş çocuk çıktı. En büyükleri Bögü Tigin idi. Halk, Tanrı tarafından gönderilen bu çocukları büyüttü. Bügü büyüyünce hakan oldu. Bügü'den sonra başa geçenlerden biri olan Gali Tigin bir Çin Prensesiyle evlenmek suretiyle Çin düşmanlığını ortadan kaldırmak istedi.

Prens, sarayını Hatun dağına kurdurdu. Bu dağda kutlu bir kaya vardı. Hatun dağının saadeti bu kayaya bağlı idi. Çinliler bu kayayı istediler. Gali Tigin bu kayayı verdi. Çinliler kayayı ısıtıp

üzerine sirke döktüler. Parçalanan kayayı ülkelerine taşıdılar. Bu hadiseye kuşlar, hayvanlar ağladılar. Memleketi felaket kapladı. Toprak yiyecek vermez oldu. Beşbalık'a göç ettiler.

Bu rivayet, 840 tarihinde Kırgızlar'ın hücumu ile güneygöçe mecbur kalan Dokuz Oğuz Uygurlar'ın hayatını anlatıyo

2. Bölüm
İslami Türk Edebiyatı
İslamiyet ve Türk Edebiyatı:
Türkler, İslamiyeti kabul ettikten sonra yeni bir kültür ve edebiyat geliştirdiler. XIX. Yüzyılın ortalarına kadar süren bu edebiyat, "İslami Devir Türk Edebiyatı" olarak isimlendirilir.

İslamiyet'i çok önceden kabul eden ve zengin bir edebiyata sahip olan Araplarla,İranlılardan sonra aynı medeniyet dairesine giren Türkler de bu edebiyatın estetik anlayışını benimsediler. Arap ve İran eserlerini örnek alarak, ortak tür ve şekilleri kullandılar.

Bu edebiyat, büyük ölçüde İslam kültürüyle beslenmekteydi. Yeni dinin bazı kavramları yanında, edebiyatın ortak mecaz, mazmun ve sembolleri de edebiyatımıza girdi. Böylece Arapça ve Farsça bazı kelimelerin kullanıldığı bir dil ortaya çıktı. Türk dilinin bu dönemine Osmanlı Türkçesi adı verilir.

Türk dili İslamiyet'in kabulünden sonra iki kola ayrılmıştır:

1.Doğu Türkçesi(Hakaniye Türkçesi): Karahanlılar sahasında konuşulup yazılan bu lehçeye Karahanlı Türkçesi de denir. Doğu Türkçesine daha sonra Çağatayca adı da verilmiştir.
2.Batı Türkçesi(Oğuz Türkçesi): Oğuz Türklerinin lehçesi olan Oğuz Türkçesi daha sonra Türkiye ve çevresinde gelişmesini sürdürmüştür.

1. **Karahanlılar Dönemi:**

Karahanlılar Türkistan'da 840'tan 1212'ye kadar hüküm süren ilk Türk-İslam devletidir. Karahanlı Devleti'nin ilk hükümdarı Bilge Kül Kadir Han'dır. Oğullarından Arslan Han(Bazır), büyük kağan sıfatı ile Balasagun'da; diğer oğlu Oğulçak, ortak -kağan sıfatı ile Taraz'da hükümdarlık yapmışlardır.

Oğulçak'ın yeğeni Satuk, Müslüman din adamlarının telkiniyle Müslüman olmuş ve 10. yüzyılın başlarında Karahanlılara İslamiyeti resmen kabul ettirmiştir. Satuk Buğra Han'ın ölüm tarihi 959'dur. [31]
İslami devir Türk edebiyatının ilk ürünleri XI. Ve XII. Yüzyıllarda ortaya çıkar. Bunlardan ilki Karahanlı Devleti zamanında Hakaniye Türkçesi ile yazılmış olan Yusuf Has Hacib'in **Kutadgu Bilig'**idir. Aynı yüzyılda yazılmış bulunan Kaşgarlı Mahmut'un **Divan-ı Lügat-ı Türk'**ü de İslami devir Türk edebiyatının ilk ürünlerindendir. Bu eserler arasına XIII. Yüzyılın başında Yüknekli Edip Ahmet'in kaleme aldığı **Atabetü'l-Hakayık'ı** da katmak gerekir. XII. Yüzyılda Orta Asya'da Ahmet Yesevi ve Hakim Süleyman Ata, dini tasavvufi halk şiirinin ilk güzel örneklerini vermişlerdir. Ahmet Yesevi'nin yazdığı **Divan-ı Hikmet** bunların başında gelir.[32]

Kutadgu Bilig

Türkçe'nin ilk İslami eserlerinden sayılan Kutadgu Bilig, Türk dili ve edebiyatı için büyük önem taşır. Karahanlı hükümdarı Arslan Karahan adına 1069/1070 yılında Balasagunlu Yusuf Has Hacib adlı bir Türk-İslam şairi ve alimi tarafından yazılmıştır.

Yusuf Has Hacib 1019 yılında Balasagun'da doğmuş, yine orada ölmüştür. Elli yaşını aştıktan sonra Kaşgar'a gitmiştir. Balasagun'da yazmaya başladığı eserini Karahanlı hükümdarı Tavgaç Uluğ Buğra Kara Han'a sunmuştur.

Eserin aslı 6.425 beyittir. Eser aruz vezniyle yazılmıştır.

Eserdeki bilgilere göre, yazarın asıl adı Yusuf olup, ünvanı "Has-Hacib" (Perdedar) idi.

Yazar, kitabın bir yerinde "Kitabın adını Kutadgu Bilig koydum; okuyana kutlu olsun ve ona yol göstersin" der. Bu beyitten de anlaşılacağı üzere eserin adı, kut "mübarek, mukaddes, baht, ikbal" anlamına gelmektedir. Bilig de "bilgi, marifet, ilim " anlamındadır.

Edebi bakımdan daha çok didaktik(öğretici) bir eser sayılır. Devlet adamlarına yöneticilikle ilgili bilgi ve öğüt veren ahlaki-didaktik eserlere "Siyaset-name" denir. Kutadgu Bilig de siyaset-name türünden bir eserdir. Eser, dört kavramı temsil eden dört şahsın karşılıklı konuşmalarından meydana gelmiştir. Hükümdar Kün Togdı kanun ve adaleti, vezir Ay Toldı bahtı, vezirin oğlu Ögdilmiş aklı, vezirin kardeşi Odgurmuş ise akibeti/hayatın sonunu temsil ederler.Ele alınan asıl konu , ideal insan tipinin özellikleridir.

Eser, Reşit Rahmeti Arat tarafından günümüz Türkçe'sine aktarılarak 1959 yılında yayımlanmıştır.

Örnek metin:

"Anlayış ve bilgiye tercüman olan dildir; insanı aydınlatan fasih dilin kıymetini bil. İnsanı dil kıymetlendirir ve insan onunla saadet bulur. İnsanı dil kıymetten düşürür ve insanın dili yüzünden başı gider. Dil arslandır, bak, eşikte yatar; ey ev sahibi dikkat et, senin başını yer.

Dilinden eziyet çeken adam ne der, dinle; bu söze göre hareket et, onu daima hatırda bulundur. Bana "Dilim pek çok eziyet çektiriyor; başımı kesmesinler" de, ben dilimi kestireyim.

Sözüne dikkat et, başın gitmesin; dilini tut, dişin kırılmasın.

Bilgili, dil için özlü bir söz söyledi: Ey dil, başını gözet. Sen kendi selametini istiyorsan, ağzından yakışıksız bir söz kaçırma.

(…) Ey oğul, bu sözümü sana söyledim…Ey oğul, bu nasihatleri ben sana verdim. Benden sana gümüş ve altın kalırsa, sen onları bu söze denk tutma. Gümüşü bir işe sarf edersen biter, tükenir; sözümü işe sarf edersen, gümüş kazanılır."

Divanü Lügat -i Türk

Divanü Lügat -i Türk, Kaşgarlı Mahmut tarafından Araplara Türkçe'yi öğretmek ve Türkçe'nin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek maksadıyla yazılan ilk Türk sözlüğüdür.

Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lügat -i Türk'ü 1072 yılında yazmaya başlamış ve 1074 yılında tamamlamıştır. Muhtemelen 1077'de Bağdat'ta Halife Muktedi'nin oğlu Ebü'l Kasım Abdullah'a takdim etmiştir.

Türk dilinin ilk sözlüğü olan Divanü Lügat -i Türk, çeşitli Türk boylarından derlenmiş bir ağızlar sözlüğü karakterini taşımaktadır. Bununla birlikte eser yalnızca bir sözlük olmayıp Türkçe'nin XI. Yüzyıldaki dil özelliklerini belirten , ses ve yapı bilgisine ışık tutan bir gramer kitabı, kişi, boy ve yer adları kaynağı; Türk tarihine, coğrafyasına, mitolojisine, folklor ve halk edebiyatına dair zengin bilgiler ihtiva eden, aynı zamanda dönemin tıbbı ve tedavi usulleri hakkında bilgi veren ansiklopedik bir eser niteliği de taşımaktadır .

Kaşgarlı Mahmut eserini yazarken o devrin Türk illerini bir bir dolaşmış ve doğrudan doğruya kendi derlediği dil malzemesine dayanmıştır. Bu bakımdan eserde çeşitli Türk boylarının ağızları üzerinde bizzat gözleme dayanan tespitler ve karşılaştırmalar yer almaktadır.[33]
Yazar, XI. Yüzyıl Orta Asya Türk kavimlerini boylarına göre sınıflandırdıktan sonra bunları konuştukları dil ve ağız farkları yönünden ele almış, Türk boylarının birbirine olan yakınlıkları ve temasları üzerinde de durmuştur.

Divanü Lügat -i Türk'te madde başı olarak alınan kelimelerin sayısı yaklaşık olarak 8000 civarındadır.

Eserde madde başı olan kelimelerin açıklamaları yapılırken anlamlarının daha iyi anlaşılmasını sağlamak maksadıyla deyimlerden, atasözlerinden ve şiirlerden örnekler verilmiş ve bunların Arapça tercümeleri de yapılmıştır. Ayrıca bazı ayet ve hadislerden deliller getirilmiştir.

Sözlüğün çeşitli yerlerinde dağınık halde bulunan atasözlerinin toplamı yaklaşık 290 kadardır.

Türk halk şiirinin günümüze kadar gelen en eski örnekleri olarak kabul edilen şiirler ise dörtlük ya da beyit şeklindedir. Şiirler genellikle yedi ve sekiz hecelidir.

Eserdeki şiirlerin kimlere ait olduğu hakkında her hangi bir kayda rastlanmamakla birlikte Çuçu adlı bir Türk şairinden bahsedilmektedir.

Eserde; adetler, akrabalık, evlenme, atçılık ve binicilik, aletler, bağcılık ve bahçivanlık, beslenme, mutfak, yemekler, bitki, coğrafya, eğlence, milli oyunlar, müzik, şiir ve dans, ev eşyası, giyim kuşam , astronomi, hakan, kadın, savaş, spor ve oyunlar, tıp, tarım, toplum hayatı, Türk evi, ulaşım ve taşıtlar… gibi konulara yer verilmiştir.

Kaşgarlı Mahmut'un eserinde yer alan haritanın ilk Türk dünyası haritası olması bakımından büyük değeri vardır. Haritada Türklerin oturduğu yerlerle , bunların münasebette bulunduğu milletlere de yer verilmiştir.

Uzun zaman nerede bulunduğu bilinmeyen eser II. Meşrutiyet'in ilan edildiği yıllarda İstanbul'da bulunmuş ve Ali Emiri Tarafından 30 altına satın alınmıştır.

Eser ilk defa Kilisli Rifat Bilge tarafından incelenerek Arap harfleriyle üç cilt halinde yayımlanmıştır. Divanü Lügat -i Türk'ün bilinen tek yazma nüshası Fatih Millet Kütüphanesi'ndedir. Eserin 1990 yılında tıpkı basımı yapılmıştır.[34]

Divan-ı Hikmet

İslami devir Türk edebiyatı, bir yandan Kutadgu Bilig ve Atabetü'l-Hakayık gibi eserlerle klasik edebiyat tarzını geliştirirken, bir yandan da dini-tasavvufi bir halk edebiyatı meydana getirmiştir. Bu edebiyatın başta gelen temsilcilerinden biri de Ahmet Yesevi'dir.

Ahmet Yesevi, Divan-ı Hikmet adındaki eseriyle tanınmıştır. Bu eser hikmet adı verilen şiirlerden meydana gelmektedir. Şekil yönünden eski halk şiirindeki koşuk ve sagulara benzeyen hikmetler, konu bakımından İslam din ve tasavvufunu anlatır. Hikmet, tekke şiirimizdeki ilahi'nin karşılığıdır.

Bu şiirler bir yandan dini-tasavvufi unsurları, diğer yandan Türk halk edebiyatı unsurlarını taşırlar. Bu gelenek, Yesevi dervişleri aracılığıyla Orta Asya'da ve Anadolu'da yayılmıştır.

Fuat Köprülü, "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" adlı eserinde Yunus Emre'nin şiirlerinin, Ahmet Yesevi'nin şiirlerinin devamı olduğunu örnekleriyle ortaya koymuştur. Böylece Türk Edebiyatı'nın , Türklerin yaşadığı bütün coğrafyalarda bir bütünlük ve süreklilik içinde geliştiği anlaşılmaktadır.

Şiir, Karahanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Ahmet Yesevi'nin hikmetlerinde 4+4=8 hece vezni kullanılmıştır.

Divan-ı Hikmet'in yazma ve basma nüshalarında bulunan hikmet sayısı bazı farklılıklar göstermektedir. Bugüne kadar derlenebilen hikmet sayısı 250'yi bulmaktadır.

Şair, Divan-ı Hikmet'te sade bir dil kullanmış, İslamiyetin esaslarını, tasavvuf adabını, kıyamet gününü, peygamberlere olan sevgisini dile getirmiş. Dervişlerle ilgili menkıbeler anlatmıştır.

Ahmet Yesevi: XI. Yüzyılın sonlarında Batı Türkistan'ın Sayram kasabasında doğdu. Tasavvuf yoluna girdi. Vefat edinceye kadar halkı aydınlattı. 1166 yılında Yesi'de vefat etti.

Kurduğu Yeseviye tarikatı Orta Asya Türkleri arasında büyük ilgi gördü. Yeseviye Tarikatı Anadolu'da da etkili oldu. Hacı Bektaş Veli, tarikatını kurarken Ahmet Yesevi'yi örnek aldı.

Közüm açdım sini kördüm

Kül köngülini sine birdim

Uruğlarım terkin kıldım

Minge sin ok kireksin sin

Güzümü açtım seni gördüm. Bütünü gönlümü sana verdim. Akrabaları terk ettim. Bana sen gereksin sen.

XIII.-XIV. YY. TÜRK EDEBİYATI

Genel Özellikler

Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatının Genel Hatlarıyla Tanıtımı

Türkler, Orta Asya'da İslamiyeti kabul ettikten sonra x. Yüzyıldan başlayarak İslam kültürüyle yoğrulmuş bir edebiyat meydana getirdiler. Güneybatıya doğru göç eden Oğuz Türkleri, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devletlerini kurdular. Anadolu'da ilk Türkçe eserler XIII. Yüzyılda Anadolu Selçuklularının sonları ile Anadolu Beylikleri döneminin başlarında yazıldı. Türk edebiyatının asıl gelişmesi ise, Türkçenin resmi dil olduğu XIV. Yüzyıldan sonra Osmanlı evleti zamanındadır.

XIII.-XIV. Yüzyıllardaki Türk edebiyatının en önemli özelliği dini-tasavvufi yönünün ağır basmasıdır. İslamiyetin doğuşundan iki yüz yıl sonra ortaya çıkan tasavvuf hareketi , Türkler arasında yayılarak Yesevilik, Bektaşilik, Mevlevilik gibi tarikatların kurulmasına yol açmıştır.

Tasavvuf nefsi eğiterek insanları Allah'a ulaştırmayı amaçlayan bir din ve ahlak felsefesidir. Vahdet-i vücut denilen tasavvuf görüşüne göre, evrende tek bir varlık vardır. O da mutlak vücut olan Allah'tır. O aynı zamanda hüsn-i mutlak(mutlak güzellik) tır. Kutsi hadise göre , Allah gizli bir hazine iken bilinmeyi dilemiş ve bilineyim, diye kainatı yaratmıştır. Aslında Allah'ın dışındaki varlıklar vehimden, görüntüden başka bir şey değildir. O, bir an tecelli etmemeyi dilese, bütün eşya ve evren bir hayal gibi görünmez olur.

Tasavvuf'a göre insan, en şerefli varlıktır. Her zaman insan-ı kamil(olgun insan) olmaya çabalamalıdır. Bundan dolayı insanın, geçici varlığından uzaklaşarak, ebedi olan Allah'a yaklaşmaya çalışması gerekir. Bu da nefsin terbiyesi ile gerçekleşir. Nefsini kötülüklerden arındıran kişi, fani varlığından kurtularak Allah'ın mutlak varlığına kavuşur. Buna tasavvufta fenafi'llah(Allah'ın varlığında yok olma) denir.

Tasavvufun esası aştır. Allah'a ulaşma aşkıyla kötülüklerden uzaklaşan kişi engin bir hoşgörüye ve ruh yüceliğine erişir. Tasavvuf bu yönüyle toplum hayatına önemli katkıda bulunmuştur. Tasavvufta bir lokma, bir hırka düşüncesiyle ibadet köşesine çekilme onaylanmaz. Tasavvuf erbabı , halk içinde Hak ile olmayı ilke edinmişlerdir. Buna en güzel örnek Osmanlılardaki ahilik kurumudur.

Türk edebiyatında tasavvufu esas alan ve bu düşünceyi işleyen edebiyata tasavvuf edebiyatı denir. Bu edebiyat genellikle hece ve aruz veznini; koşma, gazel, kaside, mesnevi gibi nazım şekillerini kullanmıştır. Dili zaman zaman ağırlaşan genellikle açık ve anlaşılır bir Türkçedir.

Tasavvuf edebiyatının kendine özgü bir semboller dünyası vardır. Zamanla diğer edebiyat kollarının da kullandığı bu sembollerin bazıları şunlardır:

Aşık(Hak aşığı), ma'şuk(sevgili, Allah), saki, pir-i mugan(mürşit), mey, şarap ilahi aşk), meyhane, harabat(dergah, tekke)…

Dini ve tasavvufi düşüncenin edebi eserlerde ağır bastığı bu dönemde yaşayan **Mevlana** ve Yunus **Emre,** Türk edebiyatında yüzyıllar boyunca etkili olmuşlardır.
Bu dönemde yaşayan **Dehhani** de, estetiği ve dini-tasavvufi konular dışındaki şiirleriyle klasik(divan) edebiyatının ilk temsilcisi olarak kabul edilmektedir.
Bunların yanı sıra **Ahmet Fakih, Sultan Veled, Gülşehri, Aşık Paşa, Ahmedi, Seyyid Nesimi, Kadı Burhaneddin** de bu dönemin güçlü şairleri arasında yer alırlar.[35]
Mevlana Celaleddin Rumi:(1207-1273):
Asıl adı Celaleddin'dir. "Efendimiz" anlamına gelen Mevlana kelimesi adeta onun adı olmuştur. Anadolulu anlamında "Rumi" diye de anılır.

Mevlana 1207'de Belh'te doğmuştur. Babası Bahaeddin Veled, ünlü bir mutasavvıftı. Moğol tehlikesi yüzünden memleketini terk ederek Konya'ya yerleşmiştir. Şems-i Tebrizi ile tanıştıktan sonra tasavvuf yoluna girmiştir. Mevlana'ya göre Allah aşkı insan ruhunu temizleyip yüceltir.

Mesnevi, Mevlana'nın en tanınmış eseridir. 26 bin beyitten meydana gelmiştir.

"Bişnev ez ney çün hikayet mi koned" cümlesiyle başlayan mesnevinin Türkçe anlamı şöyledir.

Mesnevi'den:

Duy, şikayet etmede her an bu ney

Anlatır hep ayrılıklardan bu ney.

Der ki:"Feryadım kamışlıktan gelir

Duysa her kim, gözlerinden kan gelir.

Ayrılıktan parçalanmış bir bir yürek

İsterim ben; derdimi dökmem gerek.

(…)

Kandı her şey, tek balık namaz sudan

Gün uzar, rızkın eğer bulmazsa can.

(…)

Sultan Veled(1226-1312):
Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin oğludur. Babasının düşünceleri ve yaşayışı doğrultusunda Mevlevilik tarikatını kurmuştur. Divanı'ndan başka iki mesnevisi ve Maarif isimli mensur bir eseri daha bulunmaktadır. Farsça yazdığı bu eserlerinde 20 kadar Türkçe gazeli bulunmaktadır.

Hacı Bektaş-ı Veli(1209 ?-1271 ?):
Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak belli değildir. Anlatılan menkıbelere göre Nişaburludur. Horasan'dan Anadolu'ya gelerek , şimdiki Hacı Bektaş ilçesine yerleşmiştir. Burada İslam tasavvufunu yaymıştır. Yeniçeriler onu pir olarak seçmişlerdir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin, tasavvufi fikirlerini anlattığı Makalat isimli mensur bir eseri vardır.

Aşık Paşa(1272-1333):
Kırşehirlidir. Ailesi Horasan'dan gelmiştir. İyi bir öğrenim görmüştür. Olgunluk çağında Türk halkına tasavvufu öğretmek amacıyla Garip-name isimli mesnevisini yazmıştır(1330). Aşık Paşa'nın elimizde 67 şiiri bulunmaktadır.

Aşık Paşa, Garib-name'de bilinçli bir şekilde Türkçe yazdığını dile getirmiştir. Bu bakımdan Aşık Paşa'nın ve eserlerinin ayrı bir önemi vardır.

(…)

Türk diline kimsene bakmazıdı

Türklere hergiz gönül akmazıdı.

Türk dakı bilmezidi ol dilleri

İnce yolı, ulu menzilleri.

Bu Garib-name anın geldi dile

Kim bu dil ehli dakı ma'ni bile.

(…)

Ahmet Fakih(XIV.yy. ikinci yarısı-XV.yy. ilk yarısı)
Ahmet Fakih'in hayatı hakkında çelişkili bilgiler bulunmaktadır. Son yıllarda Osman Sertkaya'nın araştırmaları aynı dönemde en az beş Ahmet Fakih'in yaşadığını göstermektedir.

Elimizde Ahmet Fakih imzalı iki eser bulunmaktadır. Bunlardan en tanınmışı Çarh-name isimli 100 beyitlik bir eserdir.

Şeyyat Hamza:

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Halka yüksek sesle şiirler, hikayeler okuyan gezgin dervişlerden olduğu sanılmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalar onun XIV. yy. ilk yarısında hayatta olduğunu göstermiştir. Şeyyat Hamza'nın bazı şiirleri ile **Yusuf ve Zeliha** mesnevisi yayınlanmıştır.

Hoca Dehhani:

Hayatı hakkında yeterli bilgimiz yoktur. Yazmış olduğu bir kasideden Horasan'dan geldiğini öğrenmekteyiz. Elimizde bir kasidesi ve altı gazeli bulunmaktadır.

Dehhani, dini, tasavvufi konularda şiirler yazan çağdaşlarından ayrı olarak; daha çok aşak, şarap, tabiat gibi konuları işlemiştir.

Gazel

Aceb bu derdümün dermanı yok mı

Ya bu sabr itmegün oranı yok mı

Yanarım mumlayın başdan ayağa

Nedür bu yanmagun payanı yok mı

Güler düymen benüm ağladuğuma

Aceb şol kafirün imanı yok mı

(…)

Su gibi kanumı toprağa kardun

Ne sanursın geribün kanı yok mı

(…)

Seyyid Nesimi(Ölümü 1404):

Diyarbakır, Irak ve Tebriz yörelerinde bulunduğu sanılan Nesimi, Azeri Türkçesi'ne yakın bir dille şiirler yazmıştır. Hurufiliğin kurucusu Fazlullah-ı Hurufi'nin halifelerindendir. Vahdet-i Vücud düşüncesini Hurufilik çerçevesinde anlatmasından dolayı Halep'te derisi yüzülerek öldürülmüştür. Bu olaydan sonra adı efsaneleşmiş, bazı tasavvuf çevrelerinde büyük saygınlık kazanmıştır. Türkçe ve Farsça Divanı vardır.

Tuyuğ

Bi-vefa dünyadan usandı gönül

Yok didi dünyayı yok sandı gönül

Düşdi aşkun odına yandı gönül

Vahdetün kand-abında kandı gönül

Kadı Burhaneddin(1345-1398):
Asıl adı Ahmet'tir. Kayseri kadısı Şemseddin Mehmet'in oğludur. Mısır, Şam ve Halep'te öğrenim gördü. Kadı, vezir ve naiplik görevlerinden sonra Sivas'ta hükümdarlağını ilan etti. On sekiz yıl süren hükümdarlığında iç ve dış güçlerle mücadeleye girişti. Akkoyunlular' la yaptığı bir savaşta öldürüldü.

En ünlü eseri Divan'ıdır. Bu eser gazel, rubai ve tuyuğlardan meydana gelmiştir.

Tuyuğ

Hakk'a şükür koçların devranıdur

Cümle alem bu demün hayranıdur

Gün batardan gün doğan yere değin

Aşk erinün bir nefes seyranıdur.

Tuyuğ: Tek dörtlükten oluşur. Aruz vezniyle yazılır. Tuyuğ Türk edebiyatında görülen bir nazım biçimidir. Tuyuğlarda hikmetli, tasavvufi ve felsefi konular dile getirilir.

Ahmed-i Dai(Ölümü 1421):
Germiyan sahasında yetişen Ahmed-i Dai, XIV.yy. ikinci yarısı ile XV. yy. ilk yarısında yaşamıştır. II. Murat'döneminde Bursa'da ölmüştür(1421).

Edebi kişiliğini en iyi yansıtan eserleri Türkçe divanı ve Çeng-name mesnevisidir.

Dini Tasavvufi Halk Edebiyatı
İslamiyetin temel ilkelerine dayanarak nefsi arıtıp, ahlakı güzelleştirerek Allah'a ulaşma düşüncesine tasavvuf denir.

X. yüzyıldan sonra tekkeler çevresinde gelişen tasavvuf düşüncesi, dini-tasavvufi bir halk edebiyatının doğmasına yol açmıştır.

Tasavvuf hareketi Türkler arasında ilk kez Türkistan'da Ahmet Yesevi ile başlamış, daha sonra onun dervişleri aracılığıyla Anadolu'ya yayılmıştır. Onun yolundan giden Mevlana, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre gibi mutasavvıflar, eserlerinde bu düşünceyi işlemişlerdir.

Dini-tasavvufi halk edebiyatında hem hece, hem de aruz ölçüsü kullanılmıştır.

Nazım birimi genellikle heceyle yazılanlarda dörtlük, aruzla yazılanlarda beyittir.

İlahi, nutuk, devriye, şathiye gibi türler işlenmiştir.

Genelde sade bir dil kullanılmıştır. Dini, tasavvufi kavramları ifade eden kelimeler bulunsa da bunlar dilin genel karakterini değiştirecek oranda değildir.

İlahi: Dini-taasavvufi halk edebiyatında Allah aşkını konu alan şiirlere ilahi denir.İlahiye Bektaşi şairleri nefes, Mevleviler ayin derler. İlahi türündeki şiirler genellikle bestelenmiştir. İlahiler genellikle hece ölçüsüyle ve dörtlüklerle yazılmışlardır. Bu bakımdan halk edebiyatı nazım şekillerinden koşmaya benzerler. Aruz vezniyle ve beyitler halinde yazılan ilahiler de bulunmaktadır.
Edebiyatımızda ilahi yazan şairlerin başında Yunus Emre, Kaygusuz Abdal ve Aziz Mahmut Hüdayi gelir.

Aşkın aldı benden beni

Bana seni gerek seni

Ben yanarım düni güni

Bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinürem

Ne yokluğa yerinürem

Aşkın ile avunuram

Bana seni gerek seni

Aşkun aşıklar öldürür

Aşk denizine daldurur

Tecelli ile doldurur

Bana seni gerek seni

(…)

Cennet cennet didükleri

Bir ev ile birkaç huri

İsteyene vergil anı

Bana seni gerek seni

Yunus çağururlar adum

Gün geçdükçe artar odum

İki cihanda maksudum

Bana seni gerek seni

İlahiler, Yunus Emre'nin şiirinde görüldüğü gibi dil yönünden genellikle sadedir. Allah aşkını konu aldıklarından duygulu ve lirik bir anlatıma sahiptir.

Nutuk: Tarikatlere yeni giren müritlere tarikat prensiplerini öğretmek ve onlara yol göstermek amacıyla mürşitlerin yazdığı şiir türüne nutuk denir.
Tasavvuf düşüncesi tekkelerde müritlere şeyhler tarafından öğretilirdi. Bu öğretimde şiir ve müzik gibi sanatlar birer araç görevi görürdü. Şiirler bestelenerek okunurdu. Bu eserler içinde Allah aşkını coşku ile anlatan lirik şiirler bulunduğu gibi, sadece bazı fikirleri telkin etmeye yönelik didaktik şiirler de bulunmaktadır.

Gel olma Hakk'a asi

Ta gider gönlün pası

Dört kitabın ma'nisi

Var edep öğren edep

Gaflet içinden uyan

Edebsüz olma ey can

Edebdür aslı iman

Var edep öğren edep

Edeb gerektür ere

Ta yolu doğru vara

Edebsüz olma bre

Var edep öğren edep

Kaygusuz Abdal uyan

Aşkı bil, aşka boyan

Şöyle dimüşdür diyen

Var edep öğren edep

---

[1] **Türk Dili ve Ed.Ans**. C:2, Dergah Yay., İstanbul 1977
[2] Nihat Sami Banarlı, **Edebi Bilgiler,** İstanbul 1948, s.134
[3] Banarlı, **Edebi Bil**., s.135
[4] **Dergah**, s.263
[5] **Dergah,** s. 264
[6] **Dergah** s. 264
[7] **Dergah**, s.264
[8] Banarlı**, Edebi Bil.**, s.135
[9] **Türk Edebiyatı Tarihi**, s.7
[10] **Dergah,** s.264
[11] **Dergah,** s. 265
[12] **Türk Dili ve Ed.Ans**. C:2, Dergah Yay., İstanbul 1977
[13] Nihat Sami Banarlı, **Edebi Bilgiler,** İstanbul 1948, s.134
[14] Banarlı, **Edebi Bil**., s.135
[15] **Dergah**, s.263
[16] **Dergah,** s. 264
[17] **Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri**(C:I), Ötüken-Söğüt Yay. İst. 1985, 41
[18] F. Kadri Timurtaş, Türk Destanları, **Türk Kültürü,** s.33
[19] **Banarl**ı, s. 12
[20] **Ötüken,** s.41
[21] Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, s.73
[22] Ö**tüken,** s.4ı
[23] Elçin, **Halk Ed. Giriş**, s. 74
[24] Elçin, **Halk Ed.Giriş**,, s.75
[25] Banarlı, **Resimli Türk Ed. Tarihi**, s. 17-22
[26] **Büyük Türk Klasikleri,** C:I, Ötüken Yay., s.42

[27] Elçin, Halk. **Ed. Giriş**, s. 77
[28] Elçin, H**alk Ed.Giriş,** s.77-78
[29] Elçin, **Halk Ed. Giriş**, s.78
[30] Elçin, **Halk Ed. Giriş,** s. 78
[31] Necla Pokolcay, **İslami Türk Edebiyatı**, İstanbul 1967, s.36
[32] Cemal Kurnaz, **Eski Türk Edebiyatı,** Ankara 2002, s. 122-123
[33] Diyanet Vakfı, İslam Ans., s. 447
[34] İslam Ans. S. 446-449
[35] Cemal Kurnaz, Eski Türk Edebiyatı, s.138-139

FETİH'TEN GÜNÜMÜZE DİVRİĞİ İLÇESİNDE TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ÖZELLİKLERİ

Divriği, Sivas iline bağlı bir ilçe merkezidir.

Bilindiği gibi Mengücekoğulları tarafından Türk hakimiyetine alınan Divriği, kısa zamanda Türkleşti, Müslümanlaştı. Daha ziyade Oğuzlar'ın Salur Boyu ile iskan olunan şehirde 1530 tarihinde Müslüman hane sayısı 498 idi ve toplam nüfusun yüzde 70'ini meydana getiriyordu. [1]
1.BÖLÜM

Divriği Yöresinin Tarihi

Eski Yunan kaynaklarında **Aphlike**, Bizans kaynaklarında **Tephrice**(Tefrike) şeklinde kaydedilen Divriği, Arap kaynaklarında suyun çıktığı yer/suyun kaynağı anlamında **el-Abrik** veya **Ebrik** şeklinde geçer. VIII. Yüzyıl sonlarında inşa edilen ilk kale ve kurulan kent de **Tephrike** adıyla tanınmıştır. XV. Yüzyıl Osmanlı kaynakları **Divrik** ve **Divrigi** tarzında yazarlar. Günümüzde **Divriği** şeklinde yazılmaktadır.
Divriği'nin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Divriği'nin belgelere dayanan gerçek tarihi IX.yüzyıl ortalarında **Pavlikiyanlar**'la başlar. Bu devirde Divriği, Pavlikiyanların başlıca merkezlerinden biri idi. Bizans İmparatoru VI. **Leo**(886-9l2), Pavlikiyanların üzerine bir sefer düzenledi. Halkın büyük bir çoğunluğu sürgüne gönderildi. X. Yüzyılda bir Bizans garnizonunun yerleştiği Tephrike kalesi, Sasani ve Abbasi sınırlarına yakın bir konumda ileri karakol olarak önem kazandı. İmparator **Romanos Diogenes**, l3 Mart l068'de çıktığı Doğu Seferi'nde Divriği civarında karşılaştığı Türk kuvvetlerini geri çekilmeye mecbur etti.
a. Mengücek Oğulları Döneminde Divriği:
Mengücekoğulları, 1071 tarihindeki Malazgirt Zafer'nin ardından Yukarı Fırat Havzası'nda kurulmuş ve varlığını 200 yıl sürdürmüş bir Türk Beylliği'dir.

Onlar ilkin Doğu bölgelerinin Türkleşmesinde görev almışlar, Türkmen(Oğuz) göçmenlerinin Anadolu'ya taşınmasına öncülük etmişlerdir. Zafer'den sonra ise, Anadolu Türklüğü'nün temellerinden olan küçük devletlerini kurmuşlardır. **Siyasal olaylara fazla karışmayan Mengücekoğulları, daha çok toplum ve sanat hizmetlerine eğilmişlerdir. Saraysız yaşamışlar; fakat okul, hastane, cami, yol, köprü…yapmışlardır. Kendilerine layık gördükleri tek şey, Orta Asya kurganlarını andıran türbeleridir.[2]**

Erzincan, Kemah, Şebinkarahisar ve Divriği'yi içine alan bu beyliğin kurucusu, Alparslan'ın komutanlarından **Emir Mengücek Gazi**(l07l ? -lll8 ?)'dir. Emir Mengücek, l080'e doğru Divriği'yi feth etmiştir. Mengücek Gazi'nin özellikle **Oğuz boylarından Kayılar'ı, Bayatlar'ı, Karaevli ve Akevliler'i** yeni vatana yerleştirdiği öne sürülmektedir. Prof.Dr.Faruk Sümer de Divriği yöresine yerleşen Türklerin önemli bir kısmının **Salurlu** olduğunu ifade etmektedir.

Mengücek Gazi'nin ölümünden sonra Beyliğin başına oğlu **Emir İshak**(1118 ?-ll42 ?) geçmiştir. İshak'ın ölümünden sonra ülkesi oğulları arasında paylaşıldı ve oğularından **Davud Şah**, Erzincan-Kemah; **Süleyman Şah** da Divriği kolunun beyi oldu.

b. Mengücek Oğullarının Divriği Kolu

Bu kola mensup Mengücek Beyleri'nden tarih kitapları söz etmez. Bunların varlığı, Divriği'de yaptırmış oldukları hayır kurumlarının incelenmesinden anlaşılmıştır.

I.Süleyman: Bu koldan ilk Divriği Mengücek Beyi, İshak'ın oğlu ve Mengücek Gazi'nin torunu olan I.Süleyman'dır. Kendisine ait herhangi bir eser görülmemiş olup, ne zaman öldüğü de belli değildir.

Süleymanoğlu Emir Seyfeddin Şahinşah(1174 ?- 1196)**:** Divriği kolunun ilk ünlü hükümdarıdır. Şahin Şah(Şahan Şah), Divriği kalesindeki caminin de banisidir. Bu cami(**Kale Camii**), kitabesinden de anlaşılacağına göre 576(1180/1181)'da yaptırılmıştır. Şahin Şah, kasabanın ortasında kendisine bir de türbe yaptırmıştır. Bu eseri halk arasında **Sitte Melik** adı ile anılmaktadır. Türbenin 592(1196)'dir. Kitabede o zamanlar bütün Türk sultan ve melikleri tarafından kulanılan **alp, kutluğ, uluğ, tuğrul, tiğin…** gibi ünvanlar ve lakaplar da bulunmaktadır. Şahin Şah döneminde **Kale Camisi** ve **Sitte Melik Türbesi**'nden başka **Kamareddin** ve muhtemelen **Ahi Yusuf Türbesi** de yaptırılmıştır.

II. Süleyman Şah: Babası Şahin Şah'ın ölümünden sonra tahta geçmiştir.

Melik Ahmet Şah(1228'den önce-1252'den önce)**:** Divriği'deki meşhur Ulucamii yaptıran Mengücek Beyi, Şahinşah'ın torunu ve II. Süleyman'ın oğlu Ahmet Şah'tır. O, yalnız Divriği Ulucamii'ni yaptırmakla kalmamış, küçük ülkesinin bütün ihtiyaçlarına el atmıştır. Bugün bile Divriği'de Ahmet Şah'ın getirtmiş olduğu içme suyundan faydalanılmaktadır.

Divriği Ulucamii'nin inşa tarihi 626(1228-1229) olup, kitabelerden birinde Selçuklu Sultanı **Alaeddin Keykubat**'ın adı geçmektedir. Caminin son kitabesi 638(l240) tarihini taşımaktadır. Caminin yapımında mimar ve sanatkar olarak Ahlatlı Hürremşah ile Tiflisli Ahmet çalışmışlardır. Ahmet Şah, annesiyle birlikte Ulucami'yi yaptırırken, eşi **Turan Melek** de camiye bitişik olan **Darüşşifa**'yı yaptırmıştır. Ulucami'nin vakfiyesi 5 Temmuz l243 tarihini taşımaktadır.

Melik Ahmet Şah'ın 641(1243)'den sonra hangi tarihte öldüğü bilinmiyor. Ulucami ile bitişik Darüşşifa(Şifa yeri/Hastane) arasındaki türbede irili ufaklı 15 kabir görülür. Bunlardan sırçalı tuğlalarla örülmüş olanının Ahmet Şah'la ilgili olabileceği sanılıyor. Bu kabir diğerlerinden yüksekçe ve ortadadır. Melike Turan'ın ki türbeye girişin solundadır. (N.Sakaoğlu)

Melik Müeyyed Salih: Ahmet Şah'ın oğludur. 641(1243)'deki Moğol saldırısı sırasında yıkılan Divriği Kalesi'nin surlarını onartmıştır. Arslan Burcu(1252)'nu yaptırmıştır. Melik Salih, Divriği Mengüceklilerinin son Beyi'dir.

Mengücekoğulları'ndan Sonra Divriği (1277-1516)

675(1276/1277)'te Hülagü'nün oğlu İran İlhanlı hükümdara Abaka, Mısır Memlüklüleri'ne karşı Elbistan seferine giderken Divriği'ye de uğramış, şehir eşrafını kendisini istikbal ederek iyi bir şekilde karşılamasına rağmen surların yıkılmasını emretmişti.

1340'a kadar geçici **Moğol(**İlhanlı) işgalinde kalan Divriği, 1340-1398 arasında yerli bir hanedan olan **Şuhriler**'in yönetiminde, ilkin **Eratna**, sonra da **Kadı Burhaneddin** hükümetlerine bağımlı kaldı. 1401 yılında **Memlüklü** sınırlarına katılan bu kent, bu devletin kuzey doğudaki en önemli karakolu oldu. 1516'ya kadar süren Memlüklü döneminde Naibü's-Sultana ünvanıyla yöneticilikte bulunanlar, yeni borçok cami, türbe, han, hamam ve zaviye yaptırdılar. **Kantepe, Hoca Mercan, Araplık, Kadı İskender…** adlarını taşıyan eserler Memlüklüler döneminden kalmadır. Bugün Kantepe Camisi içinde Memlük Sultanı **Seyfettin Kayıtbay**(1468-1496)'ın adını taşıyan ve onun devrinde burada bulunan bir Mısır Valisi medfundur. Türbe kitabesi kitabesi 874(l469) veya 894(1489) tarihlidir.

Divriği, Memlüklüler döneminde Şam Eyaleti'nin Halep Naipliği'ne bağlı ileri bir karakolu durumundaydı.

Divriği, kesin olarak Mercidabık Zaferi(24 Ağustos l5l6)'nden sonra Osmanlı hakimiyetine girdi. 1391'den başlayan ve 1516 yılına kadar devam eden Memlüklü hakimiyeti sona erdi.

İkinci Bölüm

Divriği Ahileri

Ahilik, 13.yy ilk yarısından, 19.yy ikinci yarısına kadar Anadolu'da, Balkanlar'da ve Kırımda yaşamış olan Türk halkının sanat ve meslek alanında yetişmelerini, ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan bir kuruluşun, bir birliğin adıdır[3]

Ahi kelimesi terim olarak Türkçedeki eliaçık, konuksever ve yiğit anlamına gelen "akı" kelimesi ile eş anlamlıdır. Bu nedenle Türkler İslamiyete girdikten sonra akı anlamında olmak üzere "Ahi" kelimesini kullanmaya başlamışlardır.[4]

Büyük Türk düşünürü ve iktisatçısı **Ahi Evran** Şeyh Nasıruddin Ebu'l-Hakayık Muhammed bin Ahmed (1172-1262) toplumun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeni ile uğraştı. Horasan,

Harezm ve Türkistan bölgelerinden gelen Türk esnaf ve sanatçıların ahlak, yardımseverlik ve sanat birleşimi olan Ahiliği bir sisteme bağladı.[5]
Ahi Babaları Kırşehir, Ankara, Sivas, Kayseri, Konya, Amasya ve Erzincan illerinde Ahi Zaviyeleri açtılar. Görüldüğü gibi Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynayan Ahilik teşkilatının daha o dönemde köklü bir kuruluşu vardı.

Divriği ilçesinde ise Ahi Yusuf ile Ahi Baba(Şeyh Beyazid)'nın türbeleri bulunmaktadır. Ayrıca Osmanlı vesikalarında Ahi Polat, Ahi Hızır ve Ahi Abdal…gibi Ahi Babaları'nın isimleri geçmektedir.

Ersin Gülsoy'un tesbitlerine göre XVI. Yüzyıl başlarında Divriği ilçesinde l3 zaviye bulunmaktaydı. Bunlardan üçü Ahi Zaviyesi idi. Biz, konumuz gereği üç zaviye üzerinde duracağız.

Ahi Yusuf Türbe ve Zaviyesi
Bugün tamamen bir taş yığını halinde bulunan Ahi Yusuf Türbesi, Divriği Ulucamii civarında ve Nurettin Salih(Kemankeş) Türbesi'nin az ilerisindeki bir evin avlusu içerisinde bulunmaktadır. Kubbesi, iki yan duvarı tamamen yıkılmıştır. Batıya bakan duvarı üzerinde bizim "hacet penceresi" olarak nitelendirdiğimiz iki açıklık ile dışta 80 x 200 cm. boyutunda bir kitabe plakası görülür. Buraya Selçuklu sülüsü ile Kur'an-ı Kerim'den Kasas Suresi 88. Ayetin sonu yazılmıştır.

"O'ndan başka her şey yok olacaktır;
Hüküm O'nundur, hepiniz O'na döneceksiniz."
Bu kitabe plakası l993 baharında türbenin bahçesine düşmüş, edindiğim bilgilere göre yakın yıllarda Turan Melek Darüşşifası içine alınmıştır.

Necdet Sakaoğlu, "Türk Anadolu'da Mengücekoğulları" adlı eserinde Ahi Yusuf Türbesi'nin Mengücekler(1142-l277) dönemine ait olduğunu ileri sürmektedir.

Türbe taşları yağma edilmiştir.Komşu evlerin duvarlarında inşaat malzemesi olarak kullanılmıştır.Türbenin içi Kemankeş Mahallesinin çöplüğü haline gelmiştir. Bu acıklı durum daha ne kadar sürecektir?[6]
Ahi Polat Zaviyesi
Ahi Polat Zaviyesi hakkındaki ilk tesbitler Ersin Gülsoy'a aittir. Gülsoy'a göre "bu zaviyenin kim tarafından, ne zaman yapıldığı" bilinmemektedir. Galip Eken'in tesbitlerine göre Divriği ilçesinde XVI. Yüzyılın ilk yarısında Ahi Yusuf ve Ahi Polat Zaviyelerinden başka on zaviye daha bulunmaktaydı.[7]
Ahi Baba Yatırı
Ahi Baba'nın türbesi, Divriği ilçesine 8 km. uzaklıktaki Ahi köyündedir. Dikdörtgen planlı türbede biri Ahi Baba'ya, diğeri Hanımı'na ait olmak üzere iki kabir bulunmaktadır. Mezar taşı kitabeleri okunmaz haldedir.

Türbe içerisinde **Fatma Ana'ya(Hz.Fatma)** ait olduğuna inanılan bir tek pabuç altı bulunmaktadır. Hüseyin Hür, bu pabucun Ahi Baba'nın Hanımı'na ait olduğunu söylemiştir.Hastalar, kabirlere niyaz ettikten sonra bu pabucu ağrıyan yerlerine sürerler.
Türbenin giriş kapısını oldukça büyük, bir çift dağ keçisi boynuzu süslemektedir.. Türbenin dış batı duvarının alt köşesinde "cöherlik/toprak alma yeri" bulunmaktadır. Hastalar, bu deliğe ellerini sokarak, şifa maksadıyla bir miktar toprak alıp yerler. Bu gelenek Türklerde toprağın kutsallığı inancından kaynaklanmaktadır.

Ahilik geleneği/Peştamal kuşanma:
Peştamal kuşanma merasimi Divriği esnafı arasında yalnız köşker esnafı tarafından yapılan bir merasimdi. Bu merasim en son Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yapılmış ve sonra çeşitli nedenlerle terk edilmiştir.

Olayı 1911 yılında bizzat gören tek kaynak şahıs Ahmet Ağzıtemiz'dir. Diğer kaynak şahıslar ustalarından duydukları şeyleri anlatmışlardır.

"Peştamal Kuşanma Merasimi", ustalığa çıkacak(dükkan açacak) esnaf için yapılan bir merasimdir. Ahi geleneğinin izlerini taşımaktadır.

O yıl kimler usta çıkacaksa esnaf kahyası tarafından tespit edilirdi. Sonra merasim için genellikle mayıs-haziran ayları içinde bir gün tayin edilirdi. Merasimden birkaç gün önce de tellal çıkarılırdı.

-Köşker esnafından usta çıkacak var….Felanca gün, felanca yerde "kazan kaldırılacak", diye çarşı esnafına duyurulurdu. Halkın o zamanlar mesire yapacakları yerler belliydi. Bunlar kasabaya bir saat kadar uzaklıktaki Pireyip, Yeni Pınar, Pınar Gözü gibi su kaynaklarıydı.

Masraf çoğu zaman usta çıkacak esnaf tarafından karşılanırdı. Bazan zengin çocukları için hem kalfalığa, hem de ustalığa geçişte merasim yapıldığı olurdu.

Merasim günü sabahı esnaf, "Köşker Çarşısı"nda toplanır, yaşlı ustalar ata bindirilir; genç esnaf da yaya olarak sahra yapılacak yere doğru yola çıkardı. Sahraya toplu halde gidilirdi. Halkın ustalığa çıkacak esnafı tanıması için genç ustaya "Halep Dibası" peştamal kuşatılırdı. Genç usta, kasaba halkının göreceği biçimde önde giderdi. Yanına dükkan arkadaşlarını alırdı.

Bu merasime halktan da katılanlar olurdu; ama onlar esnaf topluluğuna karışmaz, olan bitenleri uzaktan seyrederlerdi.

Yemek pişirmesi için iyi bir aşçı tutulurdu. Davetli sayısına göre hayvan kesilir, pirinç ve yağ alınır; ekmek pişirilirdi. Yemek olarak halka pirinç pilavı ve hoşaf verilirdi. Bazen helva pişirildiği de olurdu.

Topluca yenen yemekten sonra hoca tarafından sofra duası yapılırdı. Genç usta, sofra duasından sonra ilk önce babasının, arkasından ustasının ve onun ardından da kahyasının ve diğer ustaların elini öperdi. Bunun üzerine esnaf kahyası:

-Oğlum, bahtiyar olasın….Dünya ahret her iki tarafın da işini bilip ifa edesin…Helal kazanç edinesin. Allah muvaffak etsin… Allah utandırmasın….Hayırlı uğurlu olsun!…….

şeklinde dua ve nasihat karışımı bir konuşma yapardı. Herkes,mesleğe yeni katılan genç ustayı tebrik ederdi.

Dükkan açma merasimi:
Peştamal kuşanma merasiminden birkaç gün sonra genç usta, köşker çarşısı içinde bütçesine uygun bir dükkan yeri kiralardı. Ustası ve köşker çarşısındaki diğer esnaf ve esnaf kahyası kendisine bir takım alet, avadanlık ve malzemeyi sağlarlardı. Dükkanını donatan usta, bütün bu hazırlıklar bitince ustasına haber verip :

-Ustam, Allah izin verirse yarın siftah edeceğim, kahvemi içmeye buyurun, derdi.

Esnaf kahyasına ve diğer esnaflara da bu şekilde haber verirdi. O günün sabahı , esnaf dükkan önünde toplanır, bir hoca tarafından yapılan duayı dinler ve ustayı yeni dükkanına sokarlardı. O da "Bismillah!…" deyip ilk sayayı keserdi. Herkese kahve ikram edilirdi. Kahve içme merasimi de bitince , dükkanda bulunanlar:

-Allah hayırlı uğurlu etsin….Allah helal kazanç versin… Allah utandırmasın….gibi sözler söyleyerek dükkandan ayrılırlardı.

Divriği Demirci Esnafı
Bilindiği gibi Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu'ya gelen Türk boyları, demircilik sanatını da beraberlerinde getirmişlerdir. Yerleştikleri her şehirde, her kasabada, her köyde demirci dükkanları açarak bu sanatın en güzel örneklerini vermişlerdir.

Divriği ilçesi de demircilik sanatının çok yoğun olduğu bir ilçe merkezidir. Bu ilçede demircilik, yüzlerce yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Elimizdeki örneklerin çokluğu ve çeşitliliği bu görüşümüzü doğrulamaktadır.

Divriği demirci esnafı yörenin ihtiyaçlarını temin etmekle kalmamış, çeşitli tarihlerde Osmanlı Ordusu'nun da ihtiyaçlarını karşılamıştır. Nitekim; Ferhat Paşa'nın Şark Seferi(Revan) Serdarlığı'na tayin olduğu tarihten(29 Aralık 1582) bir kaç ay sonra "…Seferi ordunun levazım ve mühimmatını temin için…" Bozok Beyi'ne yazılan bir hükümde(23 Muharrem 1583) Divriği demirci esnafının 100 bin nal ve 600 bin mıh yapması ve bunları ordu kadısına teslim etmesi, ferman buyurulmuştur.[8]
1400 yılı Ağustosunda Sivas'a gelen Timur, Divriği'deki demir yataklarından ordusu için nal ve kılıç yaptırmıştır.[9]

Bu örnekleri daha da çoğaltabiliriz. 16., 17., 18. yüzyıllarda Osmanlı Ordusu'na kılıç, nal, mıh yapana bu sanat kolu, daha sonraki yüzyıllarda gittikçe önemini yitirmiş, 1930'lu yıllarda 60 dükkana kadar düşmüş, 1950'den sonra bu düşüş iyice hızlanmış ve 1984 yılında ise üç demirci dükkanı kalmıştır. Derleme yaptığımız tarihte(2004), Fettah Aydın'a ait bir demirci dükkanı bulunmaktaydı.

Halk El Sanatlarının Bugünkü Durumu

Necdet Sakaoğlu, **Türk Anadolu'da Mengücekoğulları**, adlı eserinde "Sanat ve kültür mirasımız, şu son otuz yıl boyunca(1978) acımadan harcanıyor. Bu tükeniş dün menkul(taşınır) değerlerimizi hedef almıştı; bugün, menkul ve gayrimenkul nemiz varsa can çekişiyor. Muhtemelen gün gelecek, azgın çağ yapılarının arasında boğulmuş tek tük tapınaklar, saraylar, türbeler, müzeler… biricik tesellimiz olacak.
1945'lerde, Anadolu'nun her köyü, her kasabası ve bir çok kenti, kendi öz mimarisini canlı tutmaktaydı; yeniler, eskilerle bağdaşmak zorundaydı. Eski evleri ve konakları, bahçeler, minareler, çeşmeler, türbeler sarıyordu. Artık bu toplu manzaralar da silinmiştir.

Anadolu halkı, 1900-1945 arasını savaşlar, savaş tehlikeleri ve ekonomik güçlükler altında geçirmiştir. Bu yarım yüzyıl, Anadolu için iş ve ekmek çabasının her şeyin önüne geçtiği bir dönem olmuştur. Bir çok eşya yok pahasına satılmış, bir çok ev enkaz pahasına satılarak elde edilen cüzi parayla ancak mevsimlik ev ihtiyaçları giderilebilmiştir.

Sonra şu otuz yılın sanayileşme, şehirleşme yarışları… Eski Urfa, eski Bursa, eski Konya… bir yana, eskiyi andıracak bir iki sokağı sinesinde koruyan kasabalarımızın sayısı da günden güne azalmaktadır."[10] Diyordu. Aradan yıllar geçti, tarihi eserler birer birer kayboldu.
1980'li yıllarda Divriği ilçesinde gelenksel halk el sanatları bütün canlılığı ile devam ediyordu. Demirciler, bakırcılar, köşkerler, semerciler… sanatlarını icra ediyorlardı. Bugün(2005) her meslekte usta sayısı birkaç kişiden ibaret kalmıştır.

Yine aynı yıllarda gelinlerin, genç kızların, orta yaştaki hanımların giymiş olduğu üç etek, libade, salata, şalvar ve benzeri geleneksel giysiler, Yozgat başı, hamaylı, gümüş kemer, hırtlatma, altın dizileri geleneksel Türk giyim kuşamının örnekleri olarak korunuyordu… Naftalinli sandıklardaki giysiler de bitti..

Her sokakta kitabeleri okunan mahalle çeşmeleri vardı; onlar da yıkıldı… Divriği evleri Safranbolu evlerini aratmıyordu… Bunların da bir çoğu sahipsizlikten yıkıldı. Yalnız son yıllarda sevindirici bir durum oldu Divriği evlerinin bir bölümü restore edilmeye başlandı. Yetkililere şükranlarımı sunarım.

Görüldüğü gibi Mengücek Oğulları Beyliğinden miras kalan Türk geleneği her şeye rağmen yaşamaktadır. Halk ozanlığı geleneği, düğün törenleri, kirvelik, eski Türk inançları, Hıdırellez,

Nevruz törenleri varlığını korumaktadır… Divriği mutfağında yine yöreye has yemekler pişirilmekte, Türk mutfağı devam etmektedir.[11]

---

[1] Ersin Gülsoy, **XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası** (Marmara Üniv., Sosyal Bil., Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul l992), s.9-ll,
[2] . Necdet Sakaoğlu, **Türk Anadolu'da Mengücekoğulları**, Milliyet Yayınları, İstanbul, l97l, s.l0-ll.
[3] Prof. Dr. Neşat Çağatay, **Ahilik Nedir**?, Kültür Bak. Yay. Ankara-1990, s.1
[4] Çağatay, a.g.e. , s.22
[5] Çağatay, a.g.e. , s.33
Not:Diyanet Vakfı'nın çıkarmış olduğu İslam Asiklobedisi'nde(c.1 s.529), Ahi Evran'nın künyesi Şeyh Nasirüddin Mahmut Ahi Evran b. Abbas(Ölm.1262 sonları) olarak geçmektedir.

[6] Kutlu Özen, **Divriği İlçesindeki Ahi zaviyeleri,** Revak/94, s.61.
[7] Galip Eken, **Fiziki, Sosyal…,** a.g.t., s.47-49
[8] Dr.Bekir KÜTÜKOĞLU, **Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri**(1578-1590), Cilt:1, İstanbul 1962, s.130
[9] Dr.Oğuz AYGÜN, **Yeşil Divriği ve Davamız**, Ankara 1959, s.24
[10] Necdet Sakaoğlu, **Divriği'de Ev Mimarisi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1978, s.5-6
[11]Müjgan Üçer, Fatma Pekşen, Divriği'de Mutfak Kültürü, Sivas 2001

Küreselleşme Karşısında Geleneksel Kültürümüzün Korunması

Bilindiği gibi sosyal normların önemli ve güçlü bir bölümünü gelenekler oluşturur. Bir toplumda kuşaktan kuşağa geçen kültür mirasları, alışkanlıklar, bilgiler, beceriler, davranışlar vb. gelenekler içinde yer alır.

Gelenekler geniş anlamıyla bir kuşaktan ötekine aktarılan bilgi, tasarım, boş inanç, daha geniş anlamıyla maddi olmayan kültürdür.

Milletleri, diğer milletlerden ayıran kültürel özelliklerin esası halk kültürüdür. Başka bir deyişle folklordur. Milli kültür denilen kültür değerleri de folklordan kaynaklanmaktadır. Bu kültürün en büyük özelliği halka ait olması, anonim olması, sözlü geleneğe dayalı olması, kuşaktan kuşağa , toplumdan topluma geçerek yayılmış olmasıdır.

Geleneksel kültür daha önceleri Anadolu şehir, kasaba ve köylerinde büyük titizlikle korunurken, bugün köy birimlerine kadar inmiştir.

Köy ve kasaba halkının büyük bir coşkuyla katıldığı mevsimlik toplu törenler bugün unutulmaya yüz tutmuştur. "*Nevruz, Hıdırellez, Yağmur Duası, Ekin Selavatlama, Koç Katımı, Kışyarısı, Saya/Davarın Yüzü, Kabayele KarşıGitme***"** gibi merasimler geleneklerin devam ettiği bölgelerde yapılmaktadır.
Küreselleşen dünya karşısında geleneklerimizin bir kısmını yaşatabiliriz. Bir kısmını da eldeki teknik imkanlarla belgeselleştirmek zorundayız.

Biz bu tebliğimizde tarıma ve hayvancılığa dayalı törenler üzerinde duracağız. Özellikle Sivas yöresindeki uygulamalardan örnekler vereceğiz. Tebliğimizde Prof. Dr. Pertev Naili Boratav'ın sistematiğini esas alacağız. Tebliğimizin sonunda bazı önerilerde bulunacağız.

I. Bölüm
Sivas Yöresinde Mevsimlik Toplu Törenler
Bilindiği gibi mevsimlik toplu törenler, geleneksel törenlerdir. Bu törenler dini ve milli bayramlardan farklı bir takvim gösterir. Tabiat, hava, iklim ve ekoloji şartlarının farklı olduğu yerlerde kutlanma zamanları değişiktir. Örneğin, *koç katımı*, kışın kısa sürdüğü, baharın erken geldiği bölgelerde güz başlarında, baharın geç geldiği yerlerde güz sonlarında kutlanır. Buna karşılık başka bir takım mevsimlik toplu törenler/bayramlar(*Nevruz, Hıdır-Ellez …*gibi), her yerde aynı tarihlere rastlar.
Demek ki kimi bayramların zamanını yerli üretim şartları, bazılarının ise daha genel bir takvim geleneği belirlemektedir.

Pertev Naili Boratav, mevsimlik toplu törenleri/bayramları iki bölüm altında incelemektedir.

I. Özel mevsimlik bayramlar:

1. Çoban bayramları zinciri

a..1. Koç katımı

a..2..Saya(davar yüzü)

a. 3. Döl

- Ekinci, meyveci, bağcı bayramları
- Göç bayramları

11. Genel mevsimlik bayramlar

1. Bahar bayramları

a.1. Nevruz

a.2. Çiğdem

a.3. Betnem(Gavur küfrü/Kabayele karşı gitme)

a.4. Hıdır-Ellez

- Yaz gün- dönümü
- Kış Yarısı, yılbaşı[1]

I. **Özel Mevsimlik Bayramlar:**

a.1. **Koç Katımı:**

Koç katımı bölgeden bölgeye değişmektedir. Araştırıcıların verdikleri, pek kesin olmayan bilgilere göre bunu 1 Ekimle 20 Kasım arası kabul etmek yerinde olur. Sivas yöresinde koç katımı genellikle 29 Ekim'de yapılmaktadır. Koç katımına bağlı pratikler Anadolu'nun hemen her yerinde birbirine benzer özellikler göstermektedir.

Koç katımı bir nevi tarih başlangıcıdır. Pazarlıklarda, borçlanmalarda bu takvim uygulanır. Çobanlara bir yıllık çoban hakkı bu günde verilir. Düğünler bu aya rastlatılır. Dünürlük, kıza bakma, nişan bu ayda olur. Gene bu ayda kış çobanları tutulur. [2]

Katım tarihinden bir buçuk, iki ay önce koçlar sağmal sürüsünden ayrılır. Hemen her yerde düzenlenen törenler, koç katımının ilk gününe bir bayram havası verir. Davul zurnalarla köy halkı köy meydanında ya da harman yerinde toplanır. O gün koçlar yaylıma bırakılmazlar. Çobanlar, süslenmiş, kınalanmış koçları dişi koyunlara salarlar. Katım sırasında bazı yerlerde hoca, *koç katımı duasını* okur.

Şarkışla'nın Hüyük köyünde dede ve aşıklar Pir Sultan Abdal'dan veya diğer aşıklardan deyişler okurlar. Kısa bir cem yaparlar.[3]

Aynı uygulamayı Divriği'nin Güllüce köyündeki Ali Baba ziyaretinde de görmekteyiz. Koç katımı sırasında koyunlar döl tutsun diye Ali Baba yatırı ziyaret edilir. Katımdan önce cem yapılır, lokma dağıtılır, çobanlara hediyesi verilir.[4]

Koç katımı kapsadığı bir takım töreler, inanışlar ve büyülük işlemlerle de ayrı bir önem taşımaktadır. Katımdan önce koçların üstüne erkek çocuk bindirilirse dişi kuzu doğacağına(Kars, Malatya, Tokat, Sivas); koçlar katıma götürülürken yolda erkeğe rastlanırsa kuzuların erkek, kadına rastlanırsa dişi olacağına; ilk sürüye katılan koç kara bir koyun seçerse, kışın şiddetli olacağına; ak koyunun yumuşak kışı haber verdiği inancı vardır.[5]

a.2. **Saya/Davarın Yüzü:**

Yerine göre "*saya, koyun-yüzü, davar yüzü* "deyimleriyle gösterilen bu bayram koç katımından yüz gün sonra kutlanır.[6]

Sivas köylerinde koç katımından yüz gün sonra; yani 25-26 Şubat günü saya günüdür. Çevre halkının inanışına göre bu günler kuzunun ana karnında tüylendiği günlerdir. Bu gün, saya geleneği ile anılır ve kutlanır. Bölgelere göre değişik biçimlerde yapılan kutlama törenlerinin en renklisi eski yıllarda Divriği yöresinde yapılmaktaydı. Şimdilerde daha çok Zara, Yıldızeli ilçelerinde ve İlbeyli yöresinde yapılmaktadır.

Yeni yılın çobanları yanlarına aldıkları gençlerle bir saya grubu teşkil ederler. Bu grupta bir *dede,* bir *arap,* bir *gelin* ve bir de *deve* vardır. Gençler tanınmayacak şekilde bu kıyafetlere bürünerek kapı kapı dolaşmaya başlarlar. Dede içeri girer ve ev sahibine:

-Dünya güzeli bir gelinimiz var. Sizin için oynatalım mı? Der.

Bu sırada cevabı bile beklemeyen deve ile gelin içeri girerek dedeyle birlikte oynamaya başlar.

Onlar oyun oynarken içeriye eli yüzü isle boyanmış bir arap girer ve elindeki sopayla, oynayan dedeye vurarak öldürür. Gelin onun üzerine kapanır ve ağlamaya başlar. Gelinin ağlamasına dayanamayan gençlerden birisi dedenin canlanması için bahşiş toplamaya başlar. Bu bahşiş para, un, yağ, bulgur…olabilir. Bu sırada dede de kalkarak şöyle seslenir:

Selam verdim selvi gelin
Dohurcunla donlu gelin
Selam verdin aldın mı?
Sayacı geldi duydun mu?
(…)
Helesi hülesi
Kırklık polat parası
Acımızdan gezmiyoruz
Bu, koyunun töresi
Hey ne kaldı ne kaldı?
Sayaya elli gün kaldı
Yirmi beşi yaz
Yirmi beşi kış Eheeeee……deyin uşaklar!.

Saya gezenler son söz üzerine topluca "eheeee…." diye bağırırlar. Bu uzun deyiş her kapıda tekrarlanır. Ancak çok sür'atli söylenir.[7]

Bu şekilde her evden toplananlar bir yere getirilerek yemek yapılır; sabaha kadar eğlenilir."[8]

"*Saya Gezme* veya *Koyunun Yüzü* denilen bu şenlikler, eski Türk inançlarının kalıntılarıdır.[9] Amaç: Yer ruhlarını/iyeleri memnun ederek döl bereketini artırmaktır. Anadolu'ya gelen Oğuz-Türkmen boyları eski inançlara İslami unsurlar da katmışlardır.

Bu şenlikten sonra bazı yasaklamalar başlar. 22 Mart akşamına kadar kimseye yağ tavası, yün tarağı, hamur mayası, tuz, ateş gibi bir çok maddeler verilmez. Verildiği takdirde koyunlar kuzularını atar/düşük yapar"[10]

Ahmet Kutsi Tecer , Divriği'nin Ödek köyünde(1933) yapmış olduğu derlemede daha çok köy temsilleri üzerinde durmuş, saya törenlerinin temsil yönünü incelemiştir. [11]

a.3. **Döl/ Kuzu Meledi/Kuzu Katma Bayramı:**

Beş aylık bir süreye yayılan çoban bayramlarının bu son kesimi, sayadan elli gün sonra, koyunların kuzulamağa başladığı günlere rastlar. Bu yörede koyunların kuzulaması 15-Nisan 15 Mayıs arasında değişmektedir.[12]

Sivas'ın Yıldızeli ilçesinde 8-13 yaşları arasındaki çocuklar, ilk doğan kuzuları davar sahiplerine getirerek yumurta ve bir kaşık yağ alırlar. Bunları pişirip yerler.

Şarkışla yöresinde her yıl nisan ayında "*Kuzu Meledi"* şenlikleri yapılmaktadır. Koyunları kuzulayanlar çobana "*şükrencilik/hediye"* sunarlar. Çoban da bu gençlere bir kuzu keser. Kesilen kuzunun etiyle yemek pişirir. Köyün gençleri o günü kendi aralarında yiyip içip eğlenirler. Aynı merasim kadınlar, genç kızlar, gelinler arasında da yapılır. Bunlar da kendi aralarında halay çekip eğlenirler.[13]

Yine Malatya, Kars, Erzincan, Sivas gibi yörelerde kuzular doğduğu zaman çobanlar evden eve dolaşarak sürü sahiplerinden bahşiş alırlar.

Döl törenleri dizisinin devamı sayılabilecek diğer bir gelenek, "Kuzu Katma Bayramı" adı altında Divriği'nin Çamşıhı yöresinde kısmen yaşamaktadır. Bu yörede koyunlar kuzuladıktan iki ay sonra(22 Mayıs'a doğru), kuzular ot yemeye başlayınca, ayrı bir çobana verilir. Bunlara "*kuzu çobanı"* denir. O gün çocuklar ve gençler, kendi aralarında eğlenceler düzenlerler.[14]

a.4. **Adak Yerine Gitme:**

Anadolu'daki toplu törenlerden birisi de adak yerine gitmedir. Her yıl hasat mevsiminden önce köylüler, adak yerlerine giderek mahsulün bol olması için dua ederler. Kurban kesip yemek pişirirler. Pişirilen yemekleri topluca yerler. Genellikle yüksek tepelerdeki yatırların kendilerini her türlü kötülükten koruyacağına inanırlar.

Bu törenler eski Türk inançlarından ileri gelmektedir. Bugün bile Altay dağlarında yaşayan Beltir Türkleri, dağ tepelerinde yaptıkları ayinlerde dağ iyesine/ruhuna ve ata ruhlarına kurban kesmektedirler. [15] Sivas yöresindeki Şeyh Bahattin Yatırı(Akıncılar), Gusuri Baba(Altınyayla), Karadonlu Can Baba(Divriği), Hubyar Sultan Yatırı(Doğanşar), Ali Dağı/Ali Baba(Gemerek), Çoban Baba(Gölova), Yusuf Dede(Gürün), Yalıncak Sultan(Hafik), Cöğü Baba(İmranlı), Samit Baba(Kangal), Duman Baba (Koyulhisar), Köse Baba(Suşehri), Şeme Dağı/Şeme Baba(Şarkışla), Kevgir Baba(Yıldızeli), Pir Gökçek(Zara) ziyaretleri bu törenler için gidilen adak yerleridir. Bu törenler köylülerin kaynaşmasına, yeni yeni akrabalıklara neden olmaktadır.[16]

- **Ekinci, Meyveci, Bağcı Bayramları/ Ekin Selavatlama**

Sivas'ın Divriği, Kangal ve Gürün ilçelerinde ekine başlamadan önce ve ekim sonrasında birtakım geleneksel törenler yapılır. Ekin biçmeye başlamadan önce yapılan törenlere "Ziyarete Gitme", ekin biçmenin son gününde yapılan törenlere de "Ekin Selavatlama, Tükencelik, Kurtulmaç" gibi adlar verilir.

Geçmiş yıllarda ekinler orakla biçildiği için, tarla sahipleri ırgat tutarlardı. Ekin biçme haftalarca sürerdi. Ekin biçmenin son gününe geldiklerinde, ırgatlar bir gün önceden tarla sahibine haber verirlerdi. "Yarın ekinin son günü, on göre hazırlığını yap" derlerdi.

Irgatlar sevinç içinde tarla sahibini karşılar, bir biçimlik/bir honluk ekin bırakılan tarlanın başına gelirlerdi. Ekinin etrafında halka şeklinde otururlardı. Honcu başının işaretiyle ekinleri elleriyle yolmaya başlarlardı. Birbirlerine:

-Tarla titriyor, çabuk bitirin, acele edin, derlerdi. Tarlanın/toprağın titrediğine inanırlardı.

Yolma işi devam ederken ırgat başı selavat dörtlüklerini okumaya başlardı:

Adem Baba ekti ekini
Cebrail kesti kökünü
Peygamberler bunun vekili
Verelim Muhammed'e selavat

Habil ekti, Kabil biçti
Çütçü(çiftçi) Musa çütün koştu
Evlek alıp tohum saçtı
Verelim Muhammed'e selavat….
Selavat dörtlüklerinden sonra hep birden "Allah….Allah…" diye bağırırlardı. Ellerindeki başakları/sapları havaya fırlatırlardı. Tarlaya düşen başakları "Kurdun kuşun yemi olsun" diye tarlada bırakırlardı.

Irgat başı bu merasimden sonra kısa bir dua yapar:

- -Yarabbi, bizi bu eziyetten kurtardığın için şükürler olsun. (Tarla sahibine dönerek) Allah yenisini nasip etsin, bereketli olsun, ağız tadıyla yiyiniz, derdi.
- Tarla sahibi de ırgatlara dönerek:
- -Allah, hepinizden razı olsun; ekinimi yağmura-yaşa bırakmadan bitirdiniz. Güneşin alnında çalıştınız. Şimdi paralarınızı vereceğim, güle güle harcayınız. Ağrıyıp incineniz varsa hakkını helal etsin, beni bağışlasın, derdi.
- Irgatların bu sırada paralarını verirdi. Daha sonra getirilmiş olan yemekler neşe içerisinde yenilirdi.[17]

II. Genel Mevsimlik Bayramlar:

1. **Bahar Bayramları:**

a.1. Nevruz:

Mevsimlik toplu törenler içinde en yaygın olanı "*Nevruz Bayramı*"dır. On iki hayvanlı Türk takviminde yılbaşı 21 Mart; yani Nevruzdur. Bu bayram geniş bir Türk coğrafyası içinde *Nevruz, Noruz, Navrız, Ergenekon, Bozkurt, Çağan* gibi çeşitli adlarla kutlanmaktadır.[18] Sivas yöresinde bu bayrama *Sultan Nevruz, Mart Dokuzu, Kara Çarşamba* gibi adlar verilmektedir. Sivas merkezinde 21 Mart "*Padişahın atlarının çayıra çıktığı gün"* olarak bilinir. Nevruz bayramı Sivas merkezinde daha çok kadınlar tarafından kutlanmaktadır. Nişanlı kızlara bu günde hediyeler gönderilir. Kadınlar, genç kızlar ve çocuklar, Kızılırmak ile Mısmılırmak'ın birleştiği yere giderek suya taş atarlar. Bir inanca göre hastalıklar bu taşla birlikte suya karışıp gider.

Sivas köylerinde ilk nevruz çıkınca, çocuklar ve çobanlar dağlardan nevruz toplayıp köyün yaşlılarına getirirler ve bahşiş alırlar. Kangal ilçesindeki Sultan Samut Yatırı, Zara ilçesindeki Pir Gökçek, Divriği İlçesindeki Gani Baba ve Derviş Muhammet Yatırları, Şarkışla ilçesindeki Selman Baba yatırları Nevruz günü ziyaret edilerek, dini törenler yapılır.

Yine bu günde genç kızlar kırlardan çiçekler toplayarak, niyet manileri okurlar.

Sivas yöresinde Nevruz bayramı geleneksel niteliğiyle daha çok köylerde devam etmektedir.[19]

a.2. Kabayel'e Karşı Gitme:

Bugün unutulmaya başlayan "*Kabayele Karşı Gitme Merasimi*" kışların ağır geçtiği yörelerde uygulanmaktadır. Geçimini küçükbaş hayvancılıkla sağlayan köylüler, hayvanlarını besleyemez

duruma gelince kar örtüsünün kalkması için bir takım büyüsel işlemlere ve törenlere başvururlar. Güneyden gelen yelin/kabayel esmesi için, topluca adak yerlerine giderler. Bu merasime bütün köy halkı katılır. Adak yerine gidinceye kadar "*Es kabayelim es, karın kökünü kes…"* diye bağrışırlar. Tecrübeli birisi karın erimesi, kabayelin esmesi için adak yerinde dua eder. Bu duadan sonra kabayelin eseceğine, kar örtüsünü eriteceğine inanılır. Bu merasim Divriği köylerinde, şubatın ikinci haftasında tutulan üç günlük(13-15 Şubat) Hızır Orucu'ndan sonra yapılmaktadır. Kabayele karşı gitme törenleri Divriği ilçesi köylerinde 1980'li yıllara kadar yapılmaktaydı. Her köyün bu merasimler için kabayel düşeği adı verilen kutsal makamları bulunmaktaydı. [20]

Şarkışla ilçesinde Kabayel törenleri, Saya törenlerinden hemen sonra yapılmaktadır. Bu yörede de Kabayel'i karşılama törenleri şubatın ikinci haftasında yapılmaktadır. Köyün gençleri şubatın ortalarında ev ev gezerek bulgur, yağ, tuz ve yakacak toplarlar. Köyün dışına çıkarlar. Bir ateş yakıp yemek pişirirler. Yaktıkları ateşin etrafında hem halay çekerler, hem türkü çağırırlar; "*Es kabayelim es…"* diye hep bir ağızdan bağırırlar. Güney rüzgarlarının bu ayda esmesi, karı eritmesi gereklidir. Kış uzarsa saman ve yem kıtlığı başlar.[21]

Anadolu'da bu merasime/inanca "Betnem(Gavur küfürü) denilmektedir.[22] Kabayele karşı gitme merasimiyle büyük bir benzerlik göstermektedir. Yine Şarkışla ilçesinde de bu inanç Gavurun Küfürü olarak geçmektedir. Gavurun Küfürü, Mart Dokuzu'ndan sonradır. Şarkışla yöresinde Gavurun Küfürü için herhangi bir merasim yapılmamaktadır.[23]

a.3.Hıdır-Ellez:

Mevsimlik toplu törenler içinde hem yaygınlığı, hem de töre ve törenlerinin, zenginliği bakımından en dikkat çekeni Hıdır-Ellez'dir.

Bu kelime Hızır ve İlyas adlarının birleşmesinden meydana gelmiştir. İslami yoldan Türk halkı arasına yayılan bazı inanışlara göre Hızır ve İlyas ayrı ayrı birer peygamberdir. Her ikisi de ab-ı hayat'ı içerek ölümsüzlüğe kavuşmuşlardır.

İnanışa göre Hızır ve İlyas Peygamberler ayrı ayrı dolaşırlar ve sadece "*Hıdır-Ellez"* günü birbirleriyle buluşurlar. Hızır ile İlyas'ın buluşma gününe rastlayan 6 Mayıs, bereketin ve baharın başlangıcı ve müjdecisidir.

Halk inançlarında Hızır veya Hızır-İlyas, insanların yardımına koşan insanüstü gizli bir güç olarak düşünülür; "*Kul daralmayınca Hızır yetişmez" sözüyle de bu inanış dile getirilir.*

Özellikle Hızır, bütün ümit ve imkanların tükendiği, çarelerin sona erdiği durumlarda yardıma çağrılan ve çağrıldığında mutlaka geleceğine inanılan sonsuz güce sahip semavi bir kurtarıcıdır. İyileri mükafatlandırıp kötüleri cezalandırır. İnsanları bereket ve bolluğa kavuşturur.[24]

Sivas yöresinde tespit ettiğimiz diğer inançlar şunlardır:

Hızır; sularda, geçit yerlerinde bulunur. Hızır, gedik/geçit bekçisidir. Darda kalanlar, yetişmesi(yardıma gelmesi) için Hızır'a seslenirler. Hızır, boz bir ata binmiş olarak selin önü sıra gelir; bu nedenle sel suları kimseye zarar vermez. Selin başlangıcını görenler dilek dilerlerse kabul olur. Divriği, Kangal, Yıldızeli köylüleri, mutfaklarında, kilerlerinde, ambarlarında bir şey

çoğaldığı zaman "*Allah, Hızır bereketi verdi; yağımıza, ekmeğimize Hızır uğradı, Hızır değneğini dürtmüş"* derler.
İnanışa göre , Hızır'ın çiçek ve güllerden örülmüş bir hırkası, al renkli bir külahı, yeşil sarığı ve kırmızı ayakkabısı vardır. Ak sakallı, elleri yumuşak ve kar gibi beyazdır. Genellikle insanlara dilenci ve fakir insan görünümünde yaklaşır. Bu nedenle yöre insanı dilenci ve fakirlere ellerinden geldiğince iyi davranır, onlara maddi yardımda bulunur.[25]
5 ve 6 Mayıs günleri yollarda, mesire yerlerinde Hızır Peygamber beklenir. Bu günlerde Hızır, insanlara görünür; fakat insanlar onu tanıyamaz. Hızır, temiz evlere, temiz yerlere gelir. Pis yerlere uğramaz. Bu inanıştan dolayı Hıdır-Ellez'den önce evler, ahırlar, kapı önleri temizlenir. Herkes banyo yapar, temiz elbiselerini giyinir.

Dilekler 5 Mayıs günü öğleden sonra; 6 Mayıs günü ikindiye kadar dilenir. Dileklerle ilgili uygulamalar büyük bir çoğunlukla gül çalısının dibinde yapılmaktadır. Çocuk sahibi olmak isteyenler, bezden salıncak, ev sahibi olmak isteyenler küçük taşlardan ev modelleri yaparlar. Para isteyenler toprağa demir veya kağıt para gömerler. İnanışa göre Hızır Peygamber, bütün gül çalılarının dibini gezerek, dileklerin kabul olması için Allah'a dua edermiş.

Hıdır-Ellez, Sivas il merkezinde, Hafik ve Zara ilçelerinde "*Eğrilce"* adı altında kutlanmaktadır. Bu yörelerde Hıdır-Ellez ile Eğrilce birlikte kutlanmaktadır. 6 Mayıs'ı takip eden haftaya da "*Sıçancık"* denilmektedir. Yine Sivas yöresindeki Alevi-Bektaşi Türk toplulukları, Şubat ayının ikinci haftası içinde üç gün, "*Hızır Orucu"* tutarlar. Hızır Orucu'nun son günü lokma(yenilecek şeyler) dağıtırlar.
Sivas yöresinde Hıdır-Ellez şenliklerine genellikle kadınlar, genç kızlar ve çocuklar katılırlar. Delikanlılar daha çok koruyuculuk görevi yaparlar.

Anadolu'nun birçok yörelerinde olduğu gibi Sivas yöresinde de Hızır Peygamber'e atfedilen adak yerleri bulunmaktadır. Sivas merkezindeki Hızır Direği, Divriği yöresindeki Hıdır-Ellez Kayası, Hıdır Ellez Tepesi, Kıratlı, Hızır'ın İzi, Hızır Pınarı…bu nitelikteki adak yerleridir.[26]
a.4. **Yağmur Duası:**
İslamiyet'in kabulünden önce ve sonra Türklerin yaşadıkları bölgede, yağmur duası için çeşitli pratiklerin yapıldığını ve yağmura kutsallık atfedildiğini görmekteyiz.[27]
Bugün Anadolu'da yağmur yağması, bereket, rahmet ve bolluk olarak algılanmıştır. Yağmurun yağmayışı kuraklık, çok yağışı sel, yağmur mevsiminde dolu yağması ise Anadolu insanına göre felaket, kıtlık ve sefalettir.

Kangal yöresinde de havalar kurak gittiği zaman, yağmur yağması için dua edilir. Aralarında benzerlik bulunmakla birlikte yağmur duası ilçe ve köylerde farklı mekanlarda ve değişik şekillerde yapılmaktadır.

a.4/a Eski Türk İnançlarına Bağlı Uygulamalar

Kangal'ın bazı köylerinde bahar mevsimi kurak gittiği zamanlar yağmur duasının dışında bir de "*godu godu gezme"* adeti vardır.
Köyün çocukları, düz bir sopanın ortasına madımak süpürgesi geçirirler. Bu süpürgenin başına bir tülbent veya bez bağlayarak bebek yapıp sopanın ortasına dik duracak şekilde bağlanılır. Bebeğe benzetilen bu süpürgeye godu godu denilmektedir. Godu godu gezecek olan genellikle erkek çocuklardır. Sopayı bir kişi tutar. Diğerleri arkadan yürüyerek köyün bütün evlerini dolaşırlar. Kapı önüne geldiklerinde hep bir ağızdan şunları söylerler:

Godu godu'yu sordunuz mu?
Godu'ya selam verdiniz mi?
Godu godu kapınızdan geçende
Sulu bir yağmur gördünüz mü?
Orada bulunan çocuklar hep bir ağızdan "Gördük gördük" diye bağrışırlar.

Godu geldi doduya
Selam verdim orduya
Yağ veren hatun olsun
Un veren gotur(uyuz) olsun…..(Aminnnn….)
Godu goduyu gördün mü?Goduya selam verdin mi?
Godu godu kapıdan geçerken
Eline bir yumurta verdin mi?
Bu dörtlükten sonra:

Teknede hamur
Tarlada çamur
Ver Allah'ım ver
Sicim gibi yağmur…..
Diye bağırırlar. Bu dörtlükler her evin önünde en az üç defa tekrarlanır. Bu süre zarfında her evden mutlaka bir kişi kapıya çıkıp onlara yağ, bulgur, yumurta ve ekmek verir. Bazıları da bunların yerine yarenlik olması için başlarından aşağı su döker. Kimisi de bu suyu godu godunun üstüne döker.

Godu godu gezmenin bitiminde biriken yiyecekler alınarak kırlara gidilir. Orada çoban pilavı pişirilerek yenir. Oyunlar oynanır, şenlikler yapılır. Artan yağ, bulgur ve yağ ise köyün fakirlerine dağıtılır.[28]
Divriği ilçe merkezinde godu godu'nun adı "*çandır baba"* dır. Bostan korkuluğuna benzeyen çandır baba çocuklar tarafından kapı kapı gezdirilerek evlerden yiyecek maddesi toplanır. Çandır baba gezdirilirken şu dörtlükler söylenir:
Çandır Baba ne gerek?
Bir sürü yağmur gerek,
Gökten rahmet gerek
Yerden bereket gerek.

Teknede hamur
Tarlada çamur,
Ver Allah'ım ver
Bir sürü yağmur. ***[29]***

a.4/b. **İslami Uygulamalar:**

Genellikle yağmur duası toplu olarak yapılır. Kangal yöresinde yağmur duası çoğunlukla cami avlusunda yapılır. Nadiren de olsa bu yörede her köyün kendince kutsal kabul ettiği ziyaret yerlerine gidilerek yapılır. Örneğin, Kızıldikme köyü sakınleri köy yakınlarındaki Koçan dağına çıkıp yağmur duası yaparlar.

Yağmur duasından önce küskünler, dargınlar barıştırılır; kurbanlar kesilir, Koyunlar kuzular karşı karşıya getirilerek bağrıştırılır. Çocuklar ve ihtiyarlar da toplanarak Allah'a yalvarılır.

Bunlardan farklı olarak Delioğlan deresi köyünde yağmur duasına çıkılacağı zaman bir yılan yakalanır. Yakaladıkları yılanın yanı sıra koyun, kuzu ve çocukları da alarak ırmak kenarına giderler. Herkes elbisesini ters giyer. Önce yılanı diri diri yakarlar; sonra da koyun ve kuzuyu karıştırarak meleştirirler. Kurbanlar kesilir. Hoca yağmur duası etmeye başlar. Orada ellerin ayası aşağı gelecek şekilde kollarını yukarı kaldırarak koro halinde amin derler. Şayet yağmur yağmazsa, bir hafta boyunca yağmur duasına devam edilir. Kangal'ın Tekke köyündeki Samut Baba, Örencik köyündeki Felfan Baba, Tahtalı köyündeki Şerifler tekkesi, Etyemez köyündeki Etyemez Baba, yağmur duası için gidilen adak yerleridir.[30] Divriği ilçesinde yağmur duası için adak yerlerine gidilmektedir. 1984 yılı Haziran ayında Sincan bucağına bağlı Tortu mezrasındaki Tebit Hızır ziyaretine yağmur duası için 75 kurbanla gidilmiştir. [31]

İkinci Bölüm

Genel Değerlendirme ve Önerilerimiz

Tebliğimizde Türk halk kültürünün ancak bir bölümünü tanıtmaya çalıştık. Türk halk kültürü elbette ki mevsimlik toplu törenlerden ibaret değildir. Geleneksel köy düğünleri, halk oyunlarımız, halk türkülerimiz, efsanelerimiz, masallarımız, ninnilerimiz; halk inançlarımız, geleneksel mutfağımız, halk el sanatlarımız, giyim ve kuşamımız; kendimize has ev mimarimiz… ve bunların daha onlarcası bizim halk kültürümüz içinde yer almaktadır.

Maddi kültürümüz biraz daha kalıcı olduğu halde; sözlü kültüre dayanan töre ve törenlerimiz her geçen gün unutulmakta ve yapısal değişikliğe uğramaktadır.

Tebliğimizde yer alan Kabayele Karşı Gitme, Koç Katımı, Saya, Döl, Nevruz Bayramı, Hıdır-Ellez, Adak Yerine Gitme, Ekin Selavatlama, Yağmur Duası gibi mevsimlik toplu törenler ve bayramlar, şehirleşmenin etkisiyle her geçen gün biraz daha unutulmaktadır. Bunlardan Ekin Selavatlama ve Kabayele Karşı Gitme merasimleri belli birkaç yörede uygulanmaktadır. Bugüne kadar Nevruz Bayramı ve Hıdır-Ellez'in dışındaki mevsimlik toplu törenler ve bayramlar medyada yer almamıştır. 1980'li yıllarda TRT, GAP programı içinde, benim danışmanlığımda Zara ilçesinde "Saya Gezme", Divriği ilçesinde "Kabayele Karşı Gitme" törenlerini belgelemiş ve yayınlamıştır. Daha sonraki yıllarda bu programların tekrarını yapılmamıştır.

Diğer televizyon kanalları mevsimlik toplu törenlerle ilgili belgeseller hazırlamamıştır. Halkbilimciler de bugüne kadar mevsimlik toplu törenleri sempozyumlarda, panellerde ve kongrelerde tebliğ olarak sunmuşlardır.

Halbuki bu çalışmaların medya-halkbilimi ilişkisi içinde izleyicilere sunulması gerekirdi. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde medya, yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü bir güç haline gelmiştir. Bu kabulden hareketle medyanın genel anlamda kültür, özel anlamda ise geleneksel kültür değişmelerinde etkin bir durumda olduğunu peşinen söylemek mümkündür.

Bu alanda bir araştırma yapan Dr.Nebi Özdemir'in tespitleri düşündürücüdür.

"Ulusal/uluslar arası boyutta yayın yapan özel bir televizyon kanalı olan ATV'de yayımlanan ve bir dönem oldukça yüksek izlenme oranlarına ulaşan *Bam Teli* adlı programda çeşitli halkbilim unsurlarının(geleneksel ulaşım araçları, halk mutfağı, sözlü edebiyat, geleneksel tarım ve hayvancılık, halk inançları, halk bilgisi vb.) kullanıldığı belirlenmiştir. Ancak bu geleneksel kültür unsurlarının programın temel konusu olarak işlenmediği gözlenmiştir.(…) Özel televizyon kanallarında Türkülerimiz, İzzet-i İkram, Zenger Paşa'nın Konukları gibi programların esasını türküler meydana getirmiştir.(…) Sonuç olarak, iletişim bilimi-halkbilim ilişkisinin medya-kültür/geleneksel yerel kültür düzleminde açıklanması, televizyon, televizyon ortamındaki reklam ve sinema, radyo ve gazete/yapım/yayın sayfalarının taranmasıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.(…) Medya/iletişim bilimi alanında çalışan uzman ve bilim adamları, halkbilimcilerle>kültürbilimcilerle birlikte yürütecekleri ortak çalışmalarla yeni yaklaşım, bakış açısı ve yorumlar ortaya koyabileceklerdir.[32]
Yazarın görüşüne ben de katılıyorum. Küreselleşen dünyamızda bireysel çalışmalarla bir yere varmamız mümkün değildir. Küreselleşme karşısında geleneksel kültürümüzü korumak için el ele vermek zorundayız.

Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü mütevazı bütçesiyle bu yıl VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresini yapmaktadır. Daha önceleri MİFAD olarak görevini sürdüren HAGEM'in bu alandaki çalışmaları her türlü taktirin üstündedir. Fakat ben bu çalışmaların Türk Dili Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi, Kurum düzeyinde olmasını istiyorum. Küreselleşme karşısında kültürel varlığımızı ancak bu şekilde koruyabiliriz.

---

[1] Pertev Naili Boratav, **Türk Folkloru,** Gerçek Yayınevi, Aralık 1973, s.258
[2] Emin Kuzucular, *Şarkışla Takvimi,* **Sivas Folkloru,** Sayı: 71, Aralık 1978, s. 15
[3] Boratav, a.g.e., s. 259

[4] Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri,** Sivas 1996 s.209
[5] Pertev Naili Boratav**, a.g.e.,** ,S. 259
[6] Boratav, a.g.e., s.26
[7] **Cumhuriyet'in 50. Yılında Sivas/1973 İl Yıllığı,** s.191-192
[8] İsmail Hakkı Acar, **Zara Folkloru,** 2. Baskı, Sivas 1990, s.166-167,
[9] Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri,** Ankara 1990, s. 101
[10]Halil Sami Özen, *Divriği'nin Yağbasan Köyünde Koçkatımı ve Davarın Yüzü Şenlikleri,* **Sivas Folkloru, Sayı 75,** Nisan 1979, s.4.
[11] Ahmet Kutsi Tecer, **Köylü Temsilleri,** Ankara 1940, s.12-16
[12] Yüksel Soydaner, Yıldızeli Büyük Avren köyü, 10 Mayıs 2001 tarihli derlememiz.
[13] Emin Kuzucular, *Kuzu Meledi,* **Sivas Folkloru,** Sayı: 8, Eylül 1973, s.11-12
[14] Boratav**, a.g.e.,** s.263
[15] Kalafat**, a.g.e.,** s. 34-35
[16] Kutlu Özen, **Sivas Efsaneleri,** Sivas 2001
[17] Kutlu Özen, *Divriği Köylerinde "Ekin Selavatlama" ve "Kabayele Karşı Gitme" Törenleri,* III. **Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,** Ankara 1987, s.280-281
[18] M.Abdulhaluk Çay, **Türk Ergenekon Bayramı Nevruz,** Ankara 1985, s.47
[19] Kutlu Özen, *Sivas Yöresinde Baharı Karşılama Törenleri/Bahar Bayramı,***Uluslar arası Nevruz Sempozyumu Bildirileri**, Ankara 2000, s. 133-143
[20] Kutlu Özen, Divriği Köylerinde……, s.282-288
[21] Emin Kuzucular, *Şarkışla Takvimi/1,* **Sivas Folkloru,** Sayı:71, Aralık 1978, s. 16
[22] Boratav, a.g.e., s. 258
[23] Emin Kuzucular, a.g.m., s.17
[24] Ahmet Yaşar Ocak, **İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır –İlyas Kültü(** Genişletilmiş 2. Basım), Ankara 1990, s. 103
[25] Ergin Doymuş,**Her Yönüyle Kangal,** Sivas 1999,., s.93-94
[26] Kutlu Özen, *Sivas ve Divriği Yöresinde Hızır-İlyas Kültüne Bağlı Adak Yerleri,* **Türk Halk Kültüründen Derlemeler/1990(Hıdırellez Özel Sayısı),** Ankara 1990, s.125-128
[27] Nevzat Gözaydın, *Dağistan, İran ve Türkiye'de Yağmur Duasındki Bazı Ortak Motifler Üzerine,* **111. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri/IV,** Ankara 1987, s.167
[28] Ergin Doymuş, **a.g.e.,** s. 88-89
[29] Ahmet Caferoğlu, **Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar,** Ankara 1994, s.87-88
[30] Doymuş, **a.g.e.,** s. 90-91
[31] Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri,** Sivas 1996, s.224
[32] Dr.Nebi Özdemir, *Halk bilimi>Kültür Bilimi ve Medya,* **Milli Folklor,** Sayı 49, Bahar /2001 *s.87-92*

KARADONLU CAN BABA YATIRI

Karadonlu Can Baba, Şaman Moğollar arasında İslamiyeti yaymağa çalışan bir misyoner derviştir.[1] **Hacı Bektaş Veli'**nin Divriği yöresine gönderdiği bir halife, bir İslam evliyasıdır. Vilayet-name 'yi kaynak olarak alırsak Karadonlu Can Baba l3.yüzyılda yaşamış bir Anadolu Ereni'dir.

1.Bölüm

Karadonlu Can Baba'nın Divriği'deki Türbesi

Karadonlu Can Baba yatırı, Karageban nahiyesinin Ömerli mezrasındadır. Adak yeri, ilçeye 42 km. uzaklıktadır. Yöredeki en eski ve en önemli adak yerlerinden biridir.[2]

Karadonlu Can Baba'nın altıgen planlı, piramit çatılı türbesi Selçuklu kümbetlerine çok benzer. Taş malzemeyle yapılmış olan türbe içinde dört kabir bulunmaktadır. Bunlardan üçü yan yana olup kubbenin tam altındadır.Ortada bulunan kabir Karadonlu Can Baba'nındır.Bu kabirlerin biraz uzağında dördüncü bir kabir daha vardır. İnanışa göre bu Havva Ata(?)'nındır.

Yine türbe girişindeki kapalı mekanda yan yana duran iki kabir daha bulunmaktadır. Halk bunların Keşiş'in çocuklarına ait olduğuna inanmaktadır.

Türbe, " **Karadonlu Can Baba Türbesini ve Camisini Onarma, Tanıtma veDayanışma Derneği**" tarafından l985 tarihinden itibaren onarıma alınmış ve aslına uygun olarak restore edilmiştir.Ziyaretçilerin oturduğu kapalı mekan ve türbe Kütahya çinileri ile bezenmiştir.

Türbede, bu kapalı mekanların dışında kurban kesim yeri, mutfak, cami gibi yerler de bulunmaktadır.Türbe girişinde Ağu İçen ocağına mensup bir dede düşeği vardır.

Ziyaretçilerin konaklaması için iki katlı bir misafirhane yapılmaktadır. Üst katı otel, alt katı mutfak ve lokanta/yemekhane şeklinde planlanmıştır.İnşaat halen devam etmektedir(1997).

Adak yeri her yıl yüzlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Osmanlı döneminde yaylaya çıkanlar gidişte ve dönüşte Karadonlu Can Baba'ya Karakoç kurban ederlermiş. 11 Temmuz 1980'de Karadonlu Can Baba'yı ziyaretimiz sırasında çevre köylerden onlarca insanın türbeye geldiğini tesbit ettik. Kurbanlarıyla gelen bu insanlar sabahleyin kurbanlarını kestiler, yemek pişirdiler ve ziyaretçilere dağıttılar. Yemekten sonra mahsülün bol olması için dua edildi. Bu arada adak yerine gelenler Karadonlu Can Baba türbesini ziyaret ederek çeşitli dileklerde bulundular. Bu gelenek her yıl haziran ayı içerisinde tekrar edilmektedir. Ekinlerin biçilmesi ve mahsülün kaldırılmasından sonra da (ekim ayı içerisinde) Karadonlu Can Baba'nın türbesi ikinci defa topluca ziyaret edilmektedir.[3]

Karadonlu Can Baba'nın Menkıbevi Hayatı:

Büyük evliyaların/ velilerin etrafında sağlıklarında ve ölümlerinden sonra bir takım menkıbeler meydana gelmektedir. Karadonlu Can Baba'ya ait menkıbeler de Hacı Bektaş Veli Vilayet-namesi içinde yer almıştır.

Menkıbeye göre Cengiz Han'ın oğullarından Kavus Han, Bağdat'ı aldıktan sonra Anadolu'ya doğru sefere çıkar. O dönemde Anadolu'ya Diyar-ı Rum denilmekteydi. Kavus Han'ın , Anadolu üzerine yürümesi Vilayet-name'de şöyle anlatılır:

"Kavus Han, Rum ülkesine de gelmek istedi. O vakit Hacı Bektaş, Karahöyük'te, Kadıncık Ana'nın evindeydi. Kerameti her tarafa yayılmıştı. Her yandan mürit, muhip akıp geliyordu.

Günlerden bir gün Hacı Bektaş'ı görmeye biri gelmişti. Eğnine kara elbise, başına kara bir külah giymiş, üstüne kırmızı sarmıştı. Geldi, Hünkar'ın elini öptü, ayaklarına düştü, yoksulum, dedi. Ey gerçek er, bana safa-nazar, himmet et, dedi. Hünkar:

-Adın ne, dedi. Gelen er:

-Can Baba, dedi.

Hünkar, gözünü, arkasını sıvazladı, nasibini verdi. Can Baba, erlik mertebesini buldu, gözleri açıldı. Hacı Bektaş:

-Can Baba, bizden nasibini aldın. Seni Tatar Hanı Kavus Han'a gönderiyorum; korkma git, vilayetten, kerametten ne isterlerse göster… Seninle beraberiz. Onlara de ki: Sünnet olup iymana gelmedikçe sana ve ordularına Rum ülkesine girmeye izin yoktur…

Karadonlu Can Baba'nın Divriği'ye Gelmesi:
Yedinci post sahibi olan Karadonlu Can Baba, Hacı Bektaş tekkesinde otururken kafirlerin Erzincan'ın/ Kemah'ın Cibilce boğazından geçtiği ve büyük bir hızla batıya doğru ilerlediği haberi gelmiş. Bunları durdurmak için çare düşünülürken Can Baba söze karışmış ve 'Bu nimete ben erişmek isterim' diye ısrar etmiş. Hünkar da Can Baba'yı Tatar Hanı'na karşı görevlendirmiş. Karadonlu Can Baba da giyinmiş, kuşanmış ve askerlerini ardına katıp Kemah'ın Cibilce boğazında kafirleri karşılamış….

Menkıbenin devamı Vilayet-name'de şöyle anlatılır:

"Can Baba'nın sözünü, Kavus Han'a haber verdiler. Kavus Han emretti, göçü kondurdular. Karadonlu Can Baba'yı Kavus Han'ın huzuruna götürdüler. Han, Karadonlu Can Baba'ya sordu:

-Derviş, sözün nedir? Can Baba cevap verdi:

-Sünnet olup iymana gelmezseniz, size bundan ileriye yol yok, dedi. Kavus Han, keşişi çağırdı. Keşiş'e:

-Ey dinimizin ulusu, gör bak, şu gelen kimse ne diyor? Sen de işit!…

Karadonlu Can Baba, aynı sözleri keşişin önünde de söyledi. Kavus Han, keşişe tekrar sordu:

-Ey dinimizin ulusu, bu dervişin sözüne sen ne dersin?… Keşiş:

-Cevabı hem kolay, hem güç…

Kavus Han , keşişe sordu:

-Kolayı nedir? Zoru nedir?… Keşiş cevap verdi:

-Kolayı şu; bu adamı sınarız… Zoru da şu; eğer üst olursa, dinimizi bırakıp bunun dinine girmemiz gerek. Bunun üzerin Kavus Han:

-Bunu nasıl sınayacağız, dedi. Keşiş cevap verdi:

-Büyük bir kazan içine girsin. Ağzına kadar su doldurun. Kapağını sıvayın. Üç gün altına kızgın ateş yakın; üç gün kaynatın…Sözü doğruysa bir şey olmaz, bunun dinine gireriz, dedi.

Kavus Han, bu sözden hoşlandı:

-İyi bir tedbir buldun; yalancıysa helak olur, kurtuluruz…, dedi. Sonra dönüp Karadonlu Can Baba'ya :

-Ne dersin? Razı oluyor musun?…diye sordu. Karadonlu Can Baba cevap verdi:

-Evet razıyım…Fakat ölmez de sağ çıkarsam Müslüman olur musunuz? diye sordu. Kavus Han:

-Elbette, ne var ki…, dedi.

Ortaya büyük bir ziyafet kazanı getirdiler. İçini suyla doldurdular, gel gir, dediler. Karadonlu Can Baba, iki bir demeden kazanın içine girdi. Su doldurdular, kapağını kapattılar, dört yanını sağlamca sıvadılar. Altına büyük bir ateş yaktılar.

Hünkar, o sırada mübarek eliyle Ak Pınar'dan su alır, civarına serperdi. Serptiği yerden buğu çıkardı, göğe ağardı. Hünkarın yanında duran Sarı İsmail, taştan, topraktan buğu çıkmasına şaştı. Hünkar da:

-Karadonlu Can Baba'yı , Kavus Han, kazana koyup kaynatıyor, onun suyunu ılıklaştırıyorum, diye cevap verdi."

Kavus Han, Karadonlu Can Baba'yı üç gün üç gece kaynatır. Dördüncü günü kazanın kapağını açarlar. Karadonlu Can Baba'nın buram buram terlemiş olduğunu hayretle görürler; fakat verdikleri söze rağmen Müslümanlığı kabul etmezler.

Keşiş bu kez de bir yazıya(düz araziye) odun yığılmasını, Karadonlu Can Baba'nın ateşe verilen odun yığınları içine girmesini, bu taşın içinden de sağ salim çıkarsa, Müslüman

olacaklarını, söyler. Karadonlu Can Baba, bu teklifi de kabul eder. Fakat kendisine haksızlık yapıldığını, hep kendisinin sınavdan geçirildiğini söyler. Kavus Han'a dönerek:

-Bu keşiş, sizin dininizin ulusu. O da gelsin, benimle girsin. Hangimizin dini haksa belli olur. Kimsenin şüphesi kalmaz, der. Kavus Han, keşişin yüzüne bakıp:

-Ey din ulusu, bu teklife ne dersin?…,diye sorar. Keşiş de yanacağını bile bile Can Baba'nın elini tutarak ateşin içine doğru yürür(Vilayet-name).

Karadonlu Can Baba'nın Divriği Karageban köyü rivayeti ise, Vilayet-name'den biraz farklıdır.

Söylenceye göre, Karadonlu Can Baba için büyük bir fırını hazırlarlar. Üç gün odun yakarlar. Fırının içini kor haline getirirler. Keşiş, başına geleceği bilmektedir. Fırına girmeden önce, çocuklarını Karadonlu Can Baba'ya emanet eder. Benim ölümümden sonra çocuklarıma sen bakarsın, der.

Karadonlu Can Baba, keşişe son defa Müslümanlığı teklif eder. Fakat Keşiş, Karadonlu Can Baba'ya serini vermez, elini verir. Yani Müslümanlığı kabul etmez. Karadonlu Can Baba ile keşiş fırına girerler. Ertesi gün fırının kapağı açıldığında Karadonlu Can Baba, keşişin eli ile dışarı çıkar. Keşişten geriye sadece bir el parçası kalır… Halbuki eliyle birlikte serini de verseydi, fırından yanmamış olarak çıkacaktı….

Vilayet-name'ye göre, sınav bununla da bitmez. Kavus Han'ın hatunu bu defa da Karadonlu Can Baba'ya, hazırlamış olduğu zehirden içmesini söyler. Can Baba, hazırlanmış olan zehiri de içer. Vilayet-name'ye göre "Tanrı'nın inayetiyle, Tanrı Elçisi'nin mucizeleriyle ve Erenlerin himmetiyle" Can Baba'ya bir şey olmaz.
Bunun üzerine Kavus Han ve ordusu Kelime-i Şahadet getirip Müslüman olurlar. Karadonlu Can Baba'nın tavassutu ve Hacı Bektaş Veli'nin istekleriyle Konya Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat, bunları Sivas, Kayseri, Ankara ve Çorum'a yerleştirir.

Karadonlu Can Baba Yatırına Bağlı İnançlar ve Uygulamalar:
Menkıbe: Bundan yıllarca önce Savrun köyü camisinin bulunduğu yere üç atlı gelmiş. Atlılar atlarından inmiş, yorulan atlarını caminin yanına bağlamışlar. Köylüler bir akşam üzeri köylerine gelen bu yabancıları çok merak etmişler; onlara geliş sebebini sormuşlar.
O sırada Savrun köyünde bir kadın doğum sancıları çekiyormuş. Onlar da "Biz Ömerli köyünden, Karadonlu Can Baba türbesinden geliyoruz. Biraz sonra bir kadın doğum yapacak, doğan çocuğun adını **Veysel** koysunlar" demişler. Bunlar Anadolu Erenleriymiş; çünkü atlarına biner binmez gözden kaybolmuşlar. Onlar gözden kaybolur kaybolmaz bir oğlan çocuğu doğmuş, adını da Veysel koymuşlar. Bu, Savrun köyü halkından Muhittin Işık'ın(l943 doğumlu) dedesiymiş.[4]
Menkıbe: Karadonlu Can Baba'nın mücerret; yani hiç evlenmemiş olduğuna inanılır. Yörede Karadonlu Can Baba, **Kara Pirbat** adıyla anılır.Başka bir menkıbeye göre de Karadonlu Can

Baba evlidir. Sekiz çocuk sahibidir. Bunlardan birisi Karadonlu Can Baba türbesinde yatan **Hasan Baba**'dır. Diğer oğlu Dersim'in Ketek köyündedir.[5]

Menkıbe:Keşiş öldükten sonra, Karadonlu Can Baba, Moğolları dine davet eder, Kaus/Kavus Han ordusu ile birlikte Müslüman olur. Kızılırmak dolayları, yurt olarak verilir.

Menkıbe: Karadonlu Can Baba Horasan Erenlerindendir. Can Baba, Horasan'da iken, Cebrail(a.s.) tarafından yuvarlak bir taş atılır. Bu taş Ömerli mezrasına düşer. Can Baba da taşın düştüğü yeri yurt tutar ve buraya bir tekke yapar.Hıristiyan halkı dine davet etmeye başlar. Türbe içindeki ve Can Baba'nın baş ucundaki yuvarlak taş, Horasan'dan atılmış olan bu taştır.[6]

Menkıbe: Karadonlu Can Baba, kazanda kaynarken, Hünkar, Erdebil'deki suya çağırıyor. Su ilk önce Bağdat'a kadar geliyor. Hünkar bir daha çağırıyor Erciyes'e kadar geliyor. Erciyes, Erdebil'den gelen suyu bırakmıyor. Hünkar da Erciyes'e kızıyor ve beddua ediyor, "Başından karın ve dumanın eksilmesin" diyor. Bu yüzden Erciyes'in başından kar ve duman eksik olmaz. Su, Karahöyük'e ulaşınca, Karadonlu Can Baba eliyle kazana su serpiyor,kazanı ılıklaştırıyor ve Karadonlu Can Baba'yı haşlanmaktan kurtarıyor.[7]

Söylence: (…).köylü bir adam, Karadonlu Can Baba'nın türbesindeki kazanı çalıp köyüne getiriyor. Hanımına da kazanı Divriği'den satın almış olduğunu söylüyor. Hanımı sabah namazına kalkınca kazanın içinde mumların yandığını görüyor. Ertesi gün ve diğer günler aynı olay devam ediyor. Kadın bu durumdan şüpheleniyor.Kazanın kutsal bir kazan olduğunu anlıyor. Kocasını sıkıştırınca hırsızlık yapan adam gerçeği söylemek zorunda kalıyor ve kazanı götürüp türbeye bırakıyor.[8]

Söylence: Tekkelerin kapatılması sırasında Divriği Malmüdürü,Karadonlu Can Baba'nın türbesine kilit vuruyor. O anda yüzü arkasına dönüyor.

Söylence: Türbedeki yuvarlak taşı bir kaç defa çalıp götürürler. Fakat her defasında türbeye getirmek zorunda kalırlar.

Karadonlu Can Baba türbesinde yapılan dualaların kabul olacağına ve dileklerin yerine geleceğine inanılır.

Kim rüyasında kendisini Karadonlu Can Baba'yı ziyaret ederken görürse, uygun bir zamanda kurban keser.

Düğün günü baba evinden çıkan gelin, ilk önce Karadonlu Can Baba'yı ziyaret eder. Dönüşte yol üzerindeki Veysel Karani düşeği'ne uğrar.

Türbe içindeki yuvarlak taş şifa maksadıyla öpülür ve ağrılı yerlere sürülür.

Yılancık hastalığı olanlar da türbeyi ziyaret ederler.

Uygulama: Yakın yıllarda türbeye felçli bir hasta getirirler. Kendisi Havnalı imiş. Yedi yıl önce felç olmuş. Gitmedik doktor bırakmamışlar. Karadonlu Can Baba, hastanın rüyasına girmiş ve ona "Türbemi ziyaret edersen şifaya kavuşursun" demiş. Hasta kadını türbeye yatırmışlar, yedi saat kadar uyumuş. Uyandıktan sonra yürüyerek türbeden dışarı çıkmış.[9]

Öldürücü/salgın hayvan hastalıkları sırasında hasta hayvanlar türbenin etrafında üç defa dolaştırılır. Türbeden alınan toprak tuza katılarak hastalıklı hayvana yedirilir.Bu uygulama daha çok büyükbaş hayvanlar için yapılır.

Karadonlu Can Baba Düşeği: Bilindiği gibi Karadonlu Can Baba'nın türbesi Ömerli mezrasında bulunmaktadır. Arıkbaşı(Birestik) köyündeki düşeği ise yakın yıllarda meydana gelmiştir. Köylülerin ifadesine göre burası daha önceleri çakıllı, toplama taşlardan ibaret bir yığınmış. Garip Pirik adlı bir köylü burasını Karadonlu Can Baba'nın düşeği/makamı haline getirmiş. Çakıl taşı yığınını toprak damlı bir bina içine almış.Karadonlu Can Baba'ya gidemeyenler, Arıkbaşı'ndaki düşeği ziyaret ederek dilekte bulunuyorlarmış.

Ağu İçenli Düşeği: Ömerli mezrasındaki Karadonlu Can Baba Türbesi'nin girişinde, sağ kol üzerinde basık damlı, tek odalı bir köy türbesidir. Söylentiye göre burada Ağu İçenli Ocağına mensup bir dede yatmaktaymış. Bu düşek,Elazığ'ın Sün köyü, Divriği'nin Höbek köyü, Ilıç'ın Nordun köyündeki taliplerce ziyaret edilmektedir. Nordun köyündeki Zeynel Dede mürşit, Elazığ'ın Sün köyündeki Ahmet Mutlay Dede Pir'dir.[10]

2. Bölüm

Karadonlu Can Baba'nın Çorum/Oğuzlar'daki Türbesi

Karadonlu Can Baba'ya ait bir türbe de Çorum ilinin Oğuzlar(Karaören) ilçesinde bulunmaktadır. Yazar İsmail Pamuk, bu konuda şöyle demektedir:

"Çorum Haber gazetesinde üç bölümde sunduğum Karadonlu Can Baba hakkında ayrı bir yayın organında değişik bilgiler veriliyor. Gönüllerin Sesi isimli yayın organında değerli yazar Adil Ali Atalay, yer ve mekan göstererek, Sivas ili Divriği ilçesi, Gedikbaşı nahiyesi Onerli(Ömerli) köyünde yaşadığını savunmuş ve türbesinin bu mekanda olduğunu görüntülemiş. Saygı duyarız. Bir ermişe tüm sevdikleri sahiplenir. Değişik yörelerde de yatırı olduğu kanıtlanmaya çalışılır.

Bizim ilin bir kasabası Karadonlu iken Karaören, Cevizören, Oğuzlar olarak adlar almış. Tümü aynı soy. Yalnız Karaören'de restore edilmeyen türbe girişinde de Karadonlu yazan bir lahit var. El değmeden günümüze ulaşmış. İşte fotoğrafı.

Kasabada yaptığım araştırma da, yaşayan halk da Karadonlu'yu doğruluyor ve yaşatıyor. Mezara kimsenin aklı ermiyor. Türbenin az ilerisinde tamir gören bir minare var. Tamir görmeyen kısmından aldığım harç Horasan tipidir. Bu da belli ve gerçek bir kanıt.

Karadonlu Can Baba nerede doğarsa doğsun, bugünkü Oğuzlar kasabamızda Hakka yürüdüğü belli ve gerçektir. Nasıl ki herkes kendi yöresinde bir Yunus Emre anıtı yaptırmış; ama bu, halkın önüne geçilmez bir gerçek ise Karadonlu olayı da böyledir. "[11]

İsmail Pamuk başka bir makalesinde de şöyle demektedir:

"Hünkar Hacı Bektaşı Veli, Karadonlu Can Baba'yı Moğol zulmünden Türkmenleri arındırmaya memur etmiş. Erzincan, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Ankara ve Kırşehir illerini

uyandırmış…Kaynar kazanda kaynamış, ağu içmiş; fakat ölmemiş. Savaşsız, silahsız Anadolu'yu Türkleştirmiş. Bize göre Karaören'de Hakk'a yürümüş.

Ali Emiri'nin(!?) belirlediğine göre Kavus Han ölünce, Huy Ata, Kara Tatarlar'ı yönetti. İlimiz Mecitözü Avhat köyündeki Karatatarlar bu soydan yürümüştür. Karadonlu, Avuçanlı(Ağu İçenli) Ocağı'nı böyle yakmış…"[12]
Yine İsmail Pamuk başka bir makalesinde Karadonlu Can Baba'yı belge vermeksizin "Musa-i Kazım" soyundan saymaktadır: " Karadonlu Can Baba, Musa-i Kazım soyundandır. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinde büyük emeği olan Kara Tatarları Türkleştiren Hacı Bektaş Veli'nin müridi, yedinci post(türbedar postu)'un sahibidir."[13]
Bu konudaki diğer bir araştırma da Abdullah Ceyhan tarafından yapılmıştır. Abdullah Ceyhan, Karadonlu Can Baba hakkında şöyle demektedir:

"Karadonlu Can Baba, X111. Yüzyılda yaşamış, hakkında fazla bilgi olmayan; ancak Vilayetname-i Kutbü'l-Arifin Gavsü'l Vasılin Hazreti Hünkar Hacı el-Horasani adlı elyazma menakıp kitabında çeşitli kerametlerinden sözedilen, Hacı Bektaş-ı Veli'nin(1210-1271) himmetine nail olmuş bir baba, veli ve alperendir.

Anadolu'nun İslamlaşmasında emeği bulunan Karadonlu Can Baba, eski adı Karaviran olan ve İskilip'e bağlı iken yakın zaman önce ilçe statüsüne kavuşturulan Oğuzlar'da metfundur. Türbesi pek çok kimse tarafından çeşitli nedenlerle ziyaret edilmektedir."[14]
Abdullah Ceyhan uzun makalesinde Vilayetname'yi esas alarak Karadonlu Can Baba'nın menkıbesini anlatır. Makalesinin bu bölümünü şöyle bitirir:

"Karadonlu Can Baba'ya gelince, Gül Hanım'ı Müslüman ettikten sonra birlikte ateşe girip de yanan ve sadece parmakları elinde kalan Keşiş'in vasiyetini yerine getirdi. Keşiş, ateşe girerken 'Ey gerçek er, ben ne olacağını bilmiyorum; ancak senden bir isteğim var; oğlancıklarıma göz kulak ol' demişti. Can Baba, Keşiş'in vasiyeti üzerine çocuklarını yanına almış, onlara kendi çocukları gibi bakmıştı."[15]

Karadonlu Can Baba Türbesi

Tebliğimi hazırlarken Cumhuriyet Üniversitesinde okuyan öğrencilerimden Serkan Kadit ile Bahar Yalçın'ı Oğuzlar'a göndermiştim. Onların vermiş olduğu bilgilerle, Abdullah Ceylan'ın bilgilerini aktarmak istiyorum.

"Daha önce dört duvar ve üzeri ahşap, üstü tuğla ile kaplı olan türbe yeniden ve sekiz köşeli olarak taştan yaptırılmış, üzeri çinko ile örtülmüştür.

Türbe içerisinde yan yana iki mezar bulunmaktadır. Birincisi Karadonlu Can Baba'ya ait olup, mezarın baş kısmındaki taşın üzeri siyah sarıklıdır. Mezarın üzeri ise siyah örtü ile kaplıdır. İkinci mezarın hanımına ait olduğu söylenmektedir.

Türbeyi ziyaret için Çorum civarından ve yakın köylerden akın akın ziyaretçiler gelmektedirler. Ziyarete gelenler arasında alevilerin çoğunlukta olduğu gözlenmektedir.

Ziyaretçiler abdest almak suretiyle türbeye girip iki rekat namaz kıldıktan ve dua ettikten sonra dışarı çıkarak horoz kestikleri, içerde ise mum yaktıkları bilinmektedir. Türbeyi daha çok, çocuğu olmayanlar, olup da yaşamayanlar, hastalıklı olanlar, altlarını ıslatanlar, sinir ve ruh hastaları ziyaret etmektedir. Ayrıca türbe, asker uğurlanırken ve yağmur duasına çıkılırken de mutlaka ziyaret edilir. Kuran-ı Kerim okunur, dualar yapılır.

Oğuzlar'da her yıl baharın başlangıcı ile beraber geleneksel olarak yapılan 'Aş Pişirme Merasimleri' de burda gerçekleştirilir. Pişirilen aşın içinde en az 40 çeşit meyve, sebze ve tahıl ürünü bulunur. Ayrıca aşa önceleri pekmez, şimdilerde ise şeker katılmaktadır. Kazanlarla pişirilen aş hazır bulunan herkese dağıtılmaktadır.

Aş pişirme merasimleri bölgeye has olup, çevre köylerden de katılanlar olmaktadır. Bu merasimin en önemli yanı, dargın olanların barıştırılmasıdır. Bu sebepledir ki, Oğuzlar'da çok önemli sayılabilecek suç ve olaylara rastlanmamaktadır"[16]

111. Bölüm

Halk Şiirimizde Karadonlu Can Baba

Koşma

Mekke ile Medine'de oturan

Seher vakti **Kara Pirbat** gel yeriş
Topları götürüp gülle çeviren

Seher vakti **Kara Pirbat** gel yeriş
Selman Dede'm peyik saldı getürdü

Elman Dede'm muradıma yetürdü

Üç yüz yıllık yerden haber getürdü

Seher vakti **Kara Pirbat** gel yeriş
Bayraklar çekildi sancak dikildi

Pirim destur verdi yer gök şad oldu

On iki irenkten metah dokundu

Seher vakti **Kara Pirbat** gel yeriş
Ağdağ erenleri cümleden ulu

Muradımız versin Muhammed-Ali

Ona hizmet eder on iki veli

Seher vakti **Kara Pirbat** gel yeriş

Kul Himmet Üstad'ım derun-u dilden
Ben ikrar vermişim dönmem bu yoldan

On'ki İmamlar'ın geldiği yerden

Seher vakti **Kara Pirbat** gel yeriş [17]
Derviş-name
Mehemmet Dede'den bize gel oldu

Arz(u) ettiğim dosta gitmek muradım

Ziyaret eylemek gayri yol oldu

Hublarınan ülfet etmek muradım.

Gönül inegen ol, gezme ucada

Kimi Kur'an okur, kimi hecede

Kara odaya vardıcağım gecede

Ahbaplara gönül katmak muradım

(…)

Karadonlu Can Baba'nın nuruna
Akıl ermez evliyanın sırrına

Mehemmet Dede'nin bendelerine

Şu serimi kurban vermek muradım.

Sefil Ahmet himmeti pirden aldı
Leyla'sın arayan Mevla'sın buldu

Bir hevesim **Dede Sultan**'da kaldı
Tüm **Koyun Baba**'yı görmek muradım. [18]
Derviş-name
Er Kulu Baba'dan ihsan olursa

Gideyim gurbetin yolu güzeldir.

Gönül Çingili'de dostu bulursa

O zaman aşıkın hali güzeldir.

(…)

Kara Donlu vardır yolun üstünde
Münkir gezer Ali oğlu kastında

Hasan Dede'm Umran okur postunda
Giyinmiş hırkayı, şalı güzeldir.

(…)

Hüseyin Gazi'ye etmen gümanı
Aşık Mehmet sırda buldu imanı

El Hak, dedi; kayım tuttu damanı

Aşık Mustafa'nın ili güzeldir.

Sefil Ahmet eydür, bir dolu içtim
Sermayem Hak'tandır, bir dükkan açtım

Mehemmet Dede'nin toruna düştüm

Orada **Muhammet, Ali** güzeldir. [19]
Karadonlu
Gel, ey can!..Diyerek düştün yollara

Yurdumun öncüsü er **Karadonlu.**
Erzincan önünde destur diyerek

Moğol'u bendeden pir **Karadonlu.**
Yurdumun bağrına kazmayı vuran

Tatar Beyleri'yle hep dostluk kuran

Karadonlu yurdu bu **Karaören**
Gönüllerde, gözde fer **Karadonlu.**
Sivas, Divrik, Ömerli'de görünen
Karadona, ak gönüle bürünen

Bektaş Veli, Kızıl Deli pirinen
Urum'a uzanan er **Karadonlu.**İ
Bir hazine, sevgi dolu, sır dolu

Elbet de yücelir yurt Anadolu

İsmail tanıdın hem sağı solu
Gönüller sultanı yer **Karadonlu.** [20]

---

[1] Ahmet Yaşar Ocak, **Karadonlu Can Baba**'yı misyoner veliler içine alır. Evliya Menkıbeleri adlı eserinde "Karadonlu Can Baba ise, **şamanist Moğollar** arasında İslamiyet'i yaymağa çalışıyordu" ifadesini kullanır. Bkz. Ocak, Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri, Ankara l983, s.ı5-ı6.

[2] Halil Dumluca, **Kara Pirbat**, Sivas Folkloru, Sayı:8, Eylül 1973, s.13/ Köyün adı **On Erli** imiş, sonradan Ömerli olmuş. İsmail Çankaya, Ömerli 1933; Ömerli köyündeki 10 Ağustos 1997 tarihli derlememiz.

[3] Kutlu Özen, **Divriği Köylerinde Mevsimlik Toplu Törenler**, Türk Folkloru, Sayı:28, Kasım l98l, s.13-18

[4] Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, Sivas 1996**, s.105 ve ayrıca Kutlu Özen, **Divriği Evliyaları**, Sivas 1997, s.48-57

[5] İsmail Akdağ, Karageban 1333/1914; Ömerli köyündeki 10 Ağustos l997 tarihli derlememiz.

[6] İsmail Akdağ

[7] İsmail Akdağ

[8] Mehmet Keskin, Odur 1959

[9] Mehmet Keskin.

[10] İ.Hakı Çaylı, Karageban,1944 doğumlu.

[11] İsmail Pamuk, **Anadolu'da Bir Türk Öncüsü: Karadonlu Can Baba**, Çorum Haber, 29 Temmuz 1992

[12] İsmail Pamuk, **Yedi İlin Işığı: Karadonlu Canbaba,** Cem Dergisi, Sayı: 22, Mart 1993, s.57-58

[13] İsmail Pamuk, **Anadolu'da Bir Türk Öncüsü: Karadonlu Can Baba**, Çorum Haber, 11 Temmuz 1992

[14] Abdulah Ceylan, X111.Yüzyılda Yaşamış Oğuzlar'da Medfun Karadonlu Can Baba, **Türk Kültür Tarihinde İz Bırakan İskilipli Alimler**, Diyanet Vakfı Yay. 2.Baskı, 1988, s.216-231

[15] Abdullah Ceylan, a.g.m., s.225

[16] Abdullah Ceylan, a.g.m., s.227-228

[17] İbrahim Aslanoğlu, **Kul Himmet Üstadım**, Sivas, l976, s.75-76.

[18] Cahit Öztelli, **Çorumlu Sefil Ahmet**, Sivas Folkloru, Sayı:45, Ekim 1976, s.8-9. Sefil Ahmet(1850-1900), Çorum'un Sungurlu ilçesine bağlı Yamadı(Büyük Erikli) köyündendir.

[19] Cahit Öztelli, **Çorumlu Sefil Ahmet…**, s.8-9.

[20] İsmail Pamuk, **Cem Dergisi**, Sayı: 22, Mart 1993, s.58.

Kanber Ali

Hz. Kanber
(Kanber Ali/Ebu Ali Reyhaneyn)
Bugün Pir bize geldi
Gülleri taze geldi
*Önü sıra **Kanbe**r'i*
***Ali Murtaza** geldi.*
La İlahe illallah….
Kutlu ÖZEN

Kamber Ali, Hz.Ali'nin hizmetkarı idi. Atına bakardı. O hizmet erbabına örnek olarak gösterilen ulu bir kişi idi. Bektaşi tercüman ve gülbenklerinde adı geçer. Bektaşilikte derviş giysisinde kemer altına bağlanan ve ucunda yumurtamsı bir taşı bulunan kanberiyye bu zatın adından esinlenmiştir. Bu taşla dervişe, onun yaptığını örnek almalısın, uyarısı yapılmaktadır. Zalim Haccac tarafından şehit edilmiştir. Türbesi Bağdat'tadır.[1]
Hz. Ali'nin sadık kölesi Kanber, Ehlibeyt'i sevdiği için Haccac tarafından şehit edildi. Haccac'ın şehit ettiği kişiler 120 bini bulmuştu. [2] Bütün gücünü Emevi saltanatının ayakta kalması için harcayan Haccac, Kufe ile Basra arasında kendi kurduğu Vasıt şehrinde(öldü. 661-714) Mezarına zarar gelmesin /Tahrip edilmesin diye dere/ırmak yatağına gömüldü.[3]
Muaviye ve oğlu Yezit zamanında Hz. Ali'ye, Hz. Hasan'a ve Hz. Hüseyin'e büyük kötülükler yapıldı. Bunların dönemi felaket ve şehadet zamanı oldu.

Hz.Kamber hakkında tarihi bilgilere sahip değiliz. Hayat hikayesi daha çok söylencelere dayanmaktadır.

Hz.Kamber, **Hüccac bin Yusuf- es Sekafi** (Zalim Haccac) tarafından 694 yılında Kufe'de şehit edilmiştir.
Dediler cömertlik eyle
Ey Emirel mümineyn
Cömertliğin erkanı budur
Dedi Kamber sofra ser
Kanber Sofrası:Hazreti Ali'nin azatlı kölesi **Kamber,** Hz.Ali'nin ayakkabılarını çevirirmiş. Bilindiği gibi Hz.Kamber Kırklar Cemin'de İznik hizmeti yapanların piridir. Yine kamber sofracıların da piridir. Dede Lokmacı'ya dua verir:
*Hayır hizmetin kabul, yüzün ak ola. İsteğini, dileğini Hak-Muhammet-Ali vere. Hizmetinden şefaat bulasın**. Sofran Kanber'in serdiği sofra ola.** Yiyene helal, yedirene delil, cennet taamı, kudret honu ola. Gerçeğe hü….**[4]***
Çeşitli Söylenceler:
Hz.Kanber'in Şehit edilmesi: Abdül melik bin Mervan tarafından Kufe'ye vali gönderilen **Hüccac bin Yusuf- es Sekafi** , bir gün şöyle dedi:

-Ben bugün Ali bin Ebutalip dostlarından öldürmeyi çok arzu ediyorum. Ali'nin dostlarından öldürüp, kanlarını akıtmakla, Allah'a yakın olmamı istiyorum.

Hüccac'ın yakınlarından olanlar dediler:
-Kanber'den başka Ali'nin hizmetinde daha fazla olanı bilmiyoruz.

Hüccac hemen emir verdi: Acele Kanber'i bana getirin.

Hüccac'ın askerleri acele Kanber'i onun huzuruna getirdiler.

Hüccac dedi:
-Sen Ali'ye ne gibi hizmetlerde bulundun?
Buyurdu: Ben onun abdest suyunu getiriyordum.

Hüccac dedi: Abdest aldıktan sonra ne yapıyordu?

Şu ayeti okuyordu:

(44) Felemma nesu ma zükkiru bihi fetahna aleyhim ebvabe külli şey'in hatta iza ferihu bima utu ehaznahüm bağteten feizahüm müblisun (45) fekutıa dabirül kavmilleziyne zalemi velhamdülillahi rabbilalemiyn.
(44)Onlar, kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık. Birden bire onlar bütün ümitlerini yitirdiler.(45) Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd alemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. ***[5]***
Kanber, bu ayeti okuyunca Hüccac dedi: Her halde bu ayeti bize tavil etmiştir. ..

Hüccac dedi: Sen Ali'nin mi kulusun?

Kanber dedi: Hayır, ben Allah'ın kuluyum.
Daha sonra Kanber şöyle dedi:

-Ali ancak öyle bir Mevla(efendi) ki, iki kılıçla vurdu(Zül-fegarla). Kendisine de iki defa kılıçla vuruldu. (Hendek savaşında Amr bin Ebdev'in kafasından vurduğu ve aynı yerde ikinci olarak İbni Mülcem'in vurduğunu kast ediyordu.) İki kıbleye namaz kıldı; Mescid-i Aksa'ya ve Kabe-i Muazzama'yi. İki defa hicret etti. Birincisi Mekke'den Medine'ye, ikincisi Medine'den Kufe'ye. Bir göz açıp yumuncaya kadar Allah'a kafir olmamıştır. O, müminlerin Salih olanlarının mevlasıdır. Alemlerin Rabbi olan Allah'ın Resulü'nün diliyle konuştu. O dinden dönenlerin, mürtetlerin ve münafıkların katili idi. O, dinin ve milletin reisi idi. O, iki haremin imamıdır. O, Peygamber'in iki torunu Hasan ile Hüseyin'in babasıdır.

Hüccac dedi:

– Şimdi sen Ali'nin dininden nefret et.

Kamber buyurdu:

Ali'nin dininden(**Müslümanlıktan)** daha iyi bir din getir, ondan ayrılayım.
Hüccac dedi:

– Seni nasıl öldüreyim?

Kamber dedi:

-Sen beni nasıl öldürür isen aynı şekilde kısas alacağım. Ama benim ağam bana senin beni boğazlayacağını haber vermiştir.

Hüccac dedi:

-Güzel, o senin öldürülme şeklini sana tayin etmiştir.

Cellatlara emir verdi ve o merhumun başını bedeninden ayırdılar. [6]
Görüldüğü gibi Hz.Kamber zalimce şehit edilmiştir. Şehit edilmeden önce bu sözleri söyleyen dile, dilin sahibine ne mutlu.[7]
Diğer bir rivayet:
Haccac bir gün etrafındakilere : " Hz.Ali'yi sevenlerden kim sağ kaldıysa, bulup getirin de kanını dökeyim." demiş. Onlar da: "Yalnız Kamber kaldı" diye yanıt vermişler. Bulup yanına getirmişler. Kamber içeri girerken ayakkabılarını çıkartmamış. Haccac, Kamber'e:

Fa'lana'leyk(Ayakkabılarını çıkart) deyince, Kamber: Haza-el-Va-il mukaddes(Burası kutsal vadi mi? Yani Tur-u Sina mı ki, ayaklarımı çıkarayım.) demiş.

Haccac bu yanıta çok kızmış ve onun uzun boylu oluşuyla alay ederek "Göklerden ne haber? " deyince Kamber bura da "Azrail senin peşinde dolaşıyor" cevabını verir.

Haccac bu cevaba çok kızmıştır. Kamber'e "Ölümlerden ölüm beğen" deyince; Kamber, ona şu cevabı verir:

"Vaktiyle efendim Şah-ı Velayet Hz.Ali, 'Seni, Haccac-ı Zalim şehit edecek" diye haber vermişti. Sen nasıl istersen öldür. Yarın ahrette bunu misliyle benden göreceksin" demiştir. Haccac da kendisini şehit etmiştir.[8]
Kamber'in sadakati:
"Hz.Ali'nin **Kanber** isminde bir kölesi vardı. O, Hz.Ali'yi çok severdi. Bir çok vakitler de eline kılıncını alır, efendisi Ali nereye giderse, o da onun arkası sıra giderdi. Kanber şücaatlı ve atik birisi idi. Sıffin Savaşın'da, her zaman, Hz.Ali'nin işi sıkışsaydı, hemen Kanber'i yardımına seslerdi.

Hz.Ali şöyle buyurdu: Her ne zaman ölüm bana yaklaşsaydı, eteğimi belime bağlar, Kanber'i seslerdim.

Faziletin şemmesini(kokusunu) , Mevlası(sahibi) ve efendisi Hz. Ali'den alan Kanber, bir gün bir yerden geçiyordu. Bu arada Ali dostlarından bir tanesi , Hz.Ali'ye muhalif olan bir tanesi ile oturup sohbet ediyordu.

Muhalif adam dedi: Niçin ayağa kalktın?

Dost olan adam dedi: Kanber buradan geçtiği için kalktım.

Muhalif olan adam dedi: Bu kölede ne gibi bir fazilet var ki?

Dost olan adam: Nasıl olmaz efendim! Kanber yürürken Allah'ın melekleri kanatlarını onun ayaklarının altına döşerler.

Muhalif olan adam haset ederek düşmanlıkla Kanber'e dayak attı. Birkaç gün sonra Hz.Ali duydu ki münafık şahsın yanında, Kanber'in ayağına kalkıp, Kamber'e hürmette bulunan şahsı yılan sokmuş ve zehirlenmiş. Ali onun ziyaretine gitti ve buyurdu: Biliyor musun şu yılan sokma belasını kendin hazırladın. Zira geçen gün sen felan münafıkla oturup sohbet ederken, benim düşmanımın yanında ayağa kalkıp Kanber'e ihtiramda bulundun ve bu da o münafık tarafından Kanberin dövülmesine sebep oldu. Zira onun benim düşmanım olduğunu biliyordun. Kanber'e hakaret edeceği de sence muhtemeldi. İşte Kanber'e yapılan hakareti, Kanber için sen hazırladın. Bundan dolayı ki Allah(c.c) bu yılanı gönderdi, o da seni zehirledi.[9]

İbni Sukayd'ın şahit edilmesi:

Bir gün Mütevekkil aleyhi ma-aleyh; şiir üstatlığı yapan bir tane Şia büyüğünden sordu. Benim Mütaz ve Mu-ayyed isimli oğullarıma sen ders veriyorsun; benim şu oğullarımı mı daha çok seviyorsun; yoksa Hz.Ali'nin oğullarından Hasan ile Hüseyin'i mi daha çok seviyorsun? Bu Şianın büyüklerinden olan üstad-ı muhterem ki, adına İbni Sükeyyed söylerlerdi. Şöyle dedi:

-Allah'a yemin ederim ki **Hz.Ali'nin kölesi Kanber**, benim yanımda daha muhteremdir senin oğullarından.

Bunu duyan **Mütevekkil** gazaplanarak, cellatlarına emir verdi. O mazlumun kafasını kırarak dilini boynundan çıkardı. Anında İbni Sükeyt can verdi ve Allah'ın rahmetine kavuştu.[10]

Nal Parçası:

Bektaşilikteki mücerretliğin kaynağı ise Hz.Ali'nin azatlı kölesi Hz.Kamber'dir. Kamber hazretleri, **Düldül'**ün bakıcısı yani **Hz.Ali'nin seyisi** idi. Bir gün Düldül'ün nalından bir parça koparak düşer. Bu parçayı gören Hz.Kamber parçayı alır; Hz.Ali'ye olan bağlılığını ve Düldül'e olan sevgisini göstermek için kulağını deldirip bu parçayı küpe olarak kulağına takar. Bütün ısrarlara rağmen evlenmeden ömrünü Peygamer Ehl-i Beyt'inin yolunda harcar. Hatta bu uğurda Muaviye'nin yakınlarından Zalim Haccac tarafından şehit edilir.[11]

Kamber'in uykusu:

“İmam Hz. Ali bir gün savaşa gitmişti. Hz.Fatıma Ana evde iken bir şeyler hazırlamak istedi. Hz.Kamber’i çağırdı. Dedi ki:

-Ya Kamber, biraz çalı çırpı topla da yemek pişireyim.

Hz.Kanber biraz çalı çırpı topladı, yorulmuştu. Eve geldi:

-Ya Fatıma Ana yoruldum. Müsadenle ben biraz dinleneyim..

İçeri, boş bir odada uyumaya gitti.

Hz.Fatma Ana, Hz.Ali’nin abasını getirip Hz.Kanberin üzerine örttü.

Hz.İmam Ali savaştan dönmüştü. İçeri girdi. Fatma Ana, Hz.Ali’ye:

- Ya Ali sessiz olalım. **Kamber Sultan** uyuyor, dedi.

Hz.İmam Ali, Kanber Sultan’ın uyuduğu odaya girdi. Onu izlemeye başladı. Uyurken izlemekten kendini alamamıştı. Saatlerce izlemişti. Pir ara Hz. İmam Ali, kendisine ait abanın Kanber Sultan’ın zerinden düştüğünü gördü. Hemen oturduğu yerden kalktı, üzerini örttü. O esnada Hz. Kanber uyandı. Baş ucunda Hz. Ali’yi gördü:

-Ya Ali kusura bakma. Bileydim senin geldiğini, hiç uyur muydu bu kölen dedi. İmam Ali cevap erdi:

– Ya Kanber, seni uyurken seyrettiğim kadar dünyada daha güzel olan tek şey Hanedan-ı Ehlibeyt ile sohbet yapmaktı.[12]

Bir deve yükü hurma:

Hz.Ali akşama kadar hurma ağaçlarından hurma toplar. Akşama doğru devenin üstünde hurma, ipi elinde hizmetçisi Kamber ve Hz.Ali eve doğru yollanırlar. Yolları üzerinde bir fakir el açar ve “Allah rızası için” diye yardım ister. Hz.Ali Kambere döner “Ne istiyor?” Diye sorar. Kamber cevap verir: “Hurma…” Hz.Ali “Ver öyleyse” diye buyurur. Kamber “Hurma çuvalda” der. Hz.Ali “Çuvalla ver” buyurur. Çuval devede, deyince Hz.Ali “Deveyle ver “ buyururlar.

Kamber devam ediyor: “Devenin ipi elimde” demekten korktum. Yoksa beni de deveyle birlikte yoksula vermekte tereddüt etmeyebilirdi…

---

[1] Doç Dr. Bedri Noyan Dedebaba, Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik, C: VII. S. 122
[2] Abdülbaki Gölpınarlı, Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik, İstanbul, 1987, s.159
[3] TDV **İslam Ans**. C: 14
[4] Mehmet Yamana, **Alevilikte Cem,** İstanbul 1998, s. 80
[5] **Kuran-ı Kerim v Açıklamalı Meali**, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 1993

[6] Mehmet Kıtay, **Hakiki İslam Tarihi ve Ehl-i Beyt**, İstanbul 1994, s. 299
[7] Abdülbaki Gölpınarlı, Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik, İstanbul, 1987, s.641-642
[8] Doç Dr. Bedri Noyan Dedebaba, Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik, C: VII. S.123
[9]
[9] Mehmet Kıtay, **Hakiki İslam Tarihi ve Ehl-i Beyt**, İstanbul 1994, s. 298
[10] Mehmet Kıtay, **Hakiki İslam Tarihi ve Ehl-i Beyt**, İstanbul 1994, s. 298
[11] , Haydar Kaya, Alevi Bektaşi Erkanı, Evradı ve Edebiyatı, 1993 İstanbul, s. 301
[12] Ali Özdoğan (İmranlı Delice Köyü 1985, Sivas 17 Ocak 2009

Kıbrıs'taki Hala Sultan Yatırı ve Aynı Dönemdeki Anadolu Sahabileri

Kıbrıs ve Anadolu'daki İslam Fetihleri

Bizans ile ilk savaş Hz.Ebubekir zamanında başlamıştır. Hz.Ebubekir, Halid bin Velid'i Irak'ın fethiyle görevlendirdi. Hicretin 12. Yılının sonlarında(634 başlarında) İslam ordusu Şama'a doğru yürüdü. Yermuk'u savaş alanı olarak seçti. Bu savaşta 40 bin kişilik İslam ordusu kendilerinden beş kat fazla bir orduyu hezimete uğrattı. Yermuk savaşından kısa bir müddet sonra 635'te Halid bin Velid, Şam'ı kuşattı, ani bir baskınla şehri aldı.[1]

Halife Hz.Osman zamanında, Suriye valisi Muaviye'nin tekinleri neticesinde Suriye sahillerinde ilk İslam donanması meydana getirildi. Suriye sahil şehirlerinde meydana getirilen Müslüman donanmasının ilk hedefi Kıbrıs olmuştur. Anadolu, Suriye ve Mısır için gerek ticari ve gerekse stratejik bakımdan büyük bir önem taşıyan Kıbrıs'a 649 yılında ilk sefer yapıldı. İslam kaynakları bu sefer neticesinde adanın Müslüman hakimiyetine geçtiğini, Bizans'a ödenen verginin bundan böyle Müslümanlara ödeneceğini belirtmekte iseler de pek doğru olmasa gerek. Zira 653 yılında Kıbrıs'a karşı ikinci bir sefer daha yapılmıştır. Bu ikinci seferde adaya Müslümanlar yerleşmeye başlamıştır.[2] Tebliğimizin konusu olan **Hala Sultan** da bu seferler sırasında şehit düşmüştür.

İstanbul'a karşı ilk askeri harekat H.48(668) yılında olmuştur. Bu sefere başta Eyyub Halid b. Zeyd el-Ensari olmak üzere bir çok şahsiyetler de katılmıştır. İstanbul muhasarası sırasında **Eyyup el-Ensari** Hazretleri şehit düşmüştür.

Abdülmelik bin Mervan zamanında(685-705) Bizans'a karşı seferler devam etti. Halife Hişam bin Abdülmelik zamanında(724-734) Bizans akınları yeniden hareketlilik kazandı. Halife Süleyman'ın kardeşi Mesleme bin Abdülmelik İznik önlerine kadar geldi. Bu akınlar sırasında Mesleme'nin iki oğlu Muaviye ve Süleyman da çok başarı göstermişlerdir. 730 yılında Muaviye Amasya'yı zaptetti, Malatya ve Maraş çevresini de yağmaladı. Bu akınlar sırasında temayüz eden komutanlardan birisi de daha sonraki yıllarda destanlara konu olan Abdullah el-Battal(**Battal Gazi**)'dir. 740 yılında Afyonkarahisar civarında şehit düşmüştür. Sivas'ta yatırı bulunan **Abdülvehhab Gazi Hazretleri** de bu dönemin ünlü komutanlarındandır. 731 yılında şehit düşmüştür.[3] Tebliğimizin konusu olan diğer sahabiler de bu seferler sırasında şehit düşmüş olan ünlü şahsiyetlerdir.

1. Bölüm

Kıbrıs'taki Sahabiler

Hala Sultan Türbesi/Tekkesi/Camisi:.

Kıbrıs Türk Vakıflarının en güçlü örneklerinden biri olan Hala Sultan Tekkesi ve Camii, Güney Kıbrıs'ın liman şehri Larnaka'nın "Memleha" olarak bilinen "Tuz Gölü"nün kenarında bulunmaktadır.[4] Tekke'in varlık sebebi olan ve ona adını vermiş bulunan türbede, Hz.Osman'ın hilafeti zamanında(644-656) kocası **Ubade b. Samit(Ubud bin el-Şamide/Üladet ibni Sabit))** ile birlikte İslam ordularının Kıbrıs seferine katılan Hz.Peygamber'in süt halası **Ümmü Haram Rümeysa bintü Milhan el-Ensari**'ye gömülüdür.[5] Ümmü Haram'ın Ümmü Süleym adında bir kardeşi bulunuyordu. Bu kadın Hz.Peygamberin süt annesi idi. İşte "Hala Sultan" ismi bundan ileri geliyor.[6]

Hala Sultan, Peygamberimiz Hz.Muhammed'in(s.a.v) "Ümmü Haram " yani "Kutsal" ünvanı ile yücelttiği en ünlü İslam yatırlarındandır

Hz.Osman zamanında Abdullah İbn Kays kumandasına verilen büyük bir İslam ordusu ve gönüllüler Tarablusşam'dan Kıbrıs'a hareket ediyor. Kıbrıs seferine katılan gönüllüler arasında kocası **Ubade b. Sabit** ile birlikte yaşının hayli ileri olmasına rağmen, Hala Sultan da yer alır. Dünyanın ilk hemşiresi kabul edilmesi gereken bu hanımın ordudaki görevi, yaralıları tedavi etmek ve askere moral vermektir.

İslam ordusuna öncülük edenlerin büyük bir kısmı Larnaka bölgesine çıkıp bu bölgede ilerlerken Cenevizlilerin saldırısına uğruyor. Hala sultan bu esnada attan düşüyor ve boynu kırılarak hemen orada şehit oluyor. Kıbrıs Seferi'ne katılan ve ilk şehitlerden biri olan Hala Sultan, şehitlik mertebesine ulaştığı yere defnediliyor.

İslam Tarihi bu seferler hakkında şu bilgiyi vermektedir: Suriye sahil şehirlerinde meydana getirilen Müslüman donanmasının ilk hedefi Kıbrıs olmuştur. Anadolu, Suriye ve Mısır için gerek ticari ve gerekse stratejik bakımdan büyük bir önem taşıyan Kıbrısa 649 yılında ilk sefer yapıldı. İslam kaynakları bu sefer neticesinde adanın Müslüman hakimiyetine geçtiğini, Bizans'a ödenen verginin bundan böyle Müslümanlara ödeneceğini belirtmekte iseler de pek doğru olmasa gerek. Zira 653 yılında Kıbrıs'a karşı ikinci bir sefer daha yapılmıştır. Bu ikinci seferde adaya Müslümanlar yerleşmeye başlamıştır.[7]

Buna göre Hala Sultan'ın şehit düşmesi 649 veya 653 yılında olmuştur.

Hala Sultan Türbesi:

Osmanlılar Kıbrıs'ı feth edince (1571) kabri ihya edilmiş ve 1760'ta üzerine Şeyh Hasan Efendi tarafından türbe inşa edilmiştir. Hala Sultan Türbesi, caminin mihrap yönünde yer almakta ve ortada tıromplu bir kubbeyle örtülü olan bu kısmın etrafı meyilli çatıyla örtülü, paye ve kemerlere oturan bir sundurma üç yandan çevirmektedir. Türbenin çevresinde , 1795'te Kıbrıs Muhassılı Silahtar Kaptanbaşı Mustafa Ağa tarafından şadırvan, 1797'de tekke, 1816'da Kıbrıs Muhassılı Seyyid Mehmet Emin Efendi tarafından cami yaptırılmak suretiyle küçük bir külliye teşekkül etmiştir.[8]

Türbenin dışında bir mezar daha vardır ki Hicaz Kıralı Hüseyin'in Türk olan ikinci karısına aittir.

Hala Sultan Türbesi ile İlgili Rivayetler:

Birinci efsane: Hala Sultan zevci ile Filistin'e Kur'an talimi için gittiklerinde, bir Yahudi'nin kapısı önünde gayet büyük üç taş görür ve Yahudi'nin bu taşları satıp satmayacağını sorar. Olumlu cevap alınca taşların parasını öder. Yahudi, istihza ile "Taşları ne zaman kaldıracaksınız?" diye sorunca Hala sultan, "Lazım olduğu zaman" cevabını verir.

Şehit olduğu zaman bu taşların kabri üzerinde bulunması mucizesinden bahsolunur. Bu taşlardan ikisi dikey, diğeri de bunlar üzerinde yatay vaziyette bulunmaktadır. Taşların evinin önünden kalktığını gören Yahudi, durumu öğrenip Kıbrıs'a varmış. Taşları Hala Sultan'ın başında görünce İslamiyeti kabul ederek Kıbrıs'ta yaşayıp ölmüş.[9]

İkinci efsane: İkinci bir efsaneye göre, türbenin üzerinde muallakta duran çok ağır ve kalın taş, Hala Sultan'ın mezarına gölge etmek üzere melekler tarafından Sina Dağı'ndan getirilmiş. Çok eski yıllarda örtüsüz olarak boşlukta duran bu çok iri taşı gören hamile bir kadın korkuya kapılıp çocuğunu düşürmüş. Bunun üzerine taş ve mezar büyük bir örtüyle örtülmüş.[10]

Üçüncü efsane: Diğer bir rivayette de bu taş, Hala Sultan'a sürekli bir barınak sağlamak ve kutsal bir nitelik kazandırmak nedeniyle gökyüzünden düşerek muallakta/boşlukta durdu.[11]

Hala Sultan Türbesindeki Merasimler/Ritüeller:

Hala Sultan Türbesi, İstanbul'daki Eyüp Sultan Türbesi gibi Kıbrıs'taki İslam varlığının en eski izini teşkil etmesi, ayrıca Hz.Muhammed'in bir yakınına ait olması sebebiyle Kıbrıs'ın fethinden itibaren adada yaşayan Müslüman Türklerin en önemli zeyaretgahı olmuştur. Türbe, padişahlar ve ricali tarafından sunulan kıymetli hediyelerle donatılmıştır.

1959'da onarım geçiren ve Kıbrıs Evkaf Dairesi'nce içinde bir kütüphane tesis edilen tekke 1963'te Rumlar tarafından tahrip edilmiş ve bir süre askeri karargah olarak kullanılmıştır.

Çok geniş arazileri olan Hala Sultan Tekkesi'nde eski yıllarda halka ücretsiz yiyecek verilir, yatacak yer gösterilirdi. Her zaman için yüzlerce, binlerce ziyaretcisi olan; kurbanlar kesilen bu kutsal yer, bu cennetten köşe günümüzde Rum tarafının insafına terk edilmiştir.

1998 Mayıs'ında Türbeyi ziyaret eden gazeteci Teoman Turan, türbenin bugünkü durumunu şöyle anlatmaktadır:

"…Daha sonra her zaman için binlerce ziyaretçisi olan Hala Sultan Türbesi'nin bulunduğu yere geliyoruz. Gönüllerin kendine kaydığı bu mekan , ne yazık ki günümüzde Rumların insafına terk edilmiş. Caminin içerisinde namaz kılarken halılardaki toz toprak tanecikleri alnımıza yapışıyor. Minareye çıkarken merdivenlerdeki güvercin pisliklerini görünce içiniz sızlıyor.(…) Türbeye girdiğinizde ise, cami duvarları gibi buranın da duvarlarının yer yer döküldüğünü görüyorsunuz.(…)"[12]

1914 yılına kadar denizden geçen Türk savaş gemilerince bayraklar yarıya indirilip top atışları ile selamlanan bu kutsal mabedimizle ilgili pek çok yabancı yayın da mevcuttur. Bunlardan birisi "Historic Cyprus" adlı kitabın yazarı Robert Gunnis'inkidir. İngiliz yazar bir İslam efsanesine dayanarak türbedeki üç taşın Filistin'den melekler eliyle getirildiğini anlatır.. Aynı

zamanda denizde açıktan geçen Türk gemilerinin bizim de yukarıda belirttiğimiz gibi bayraklarını yarıya indirmek suretiyle selamladıklarını vurgular.[13]

Kıbrıs'taki Diğer Yatırlar:

Ahmet Seydü'l Bedevi:

Bu yatıra Kıbrıs Türkleri "Mühr-ü Süleyman" adını da vermiştir. Bu yatırı çok yaşlı kişiler dışında bilen kalmamışıtır.

Yatırın mezarı Kıbrıs'ın "Zafer Burnu" diye bilinen doğudaki en uç kısmında "Apostolos Anreas" adıyla bilinen manastırın tekmil sahile yakın bölümünde yer alır. Yaşlılara göre yatırın mezarı küçük bir kubbe ile örtülü olan eski kilisenin küçük bir penceresinden görülebilmekteymiş.

Rivayete göre Seydü'l Bedevi , İslam fütühatı esnasında sahile çıkmış ve susayan müminlere su temin etmek için elindeki asayı yere vurmuş ve denizin dibi olmasına rağmen yerden tatlı bir su fışkırmış. Seydü'l Bedevi'inin çıkartmış olduğu su, halen akmaktadır. Asırlar sonra inşa edilen manastırı ziyarete giden Hıristiyanlarca "kutsal su" anlamına gelen "Ayazma" adını almıştır. Manastırı ziyaret eden Rumlar, bu sudan mutlaka içer ve kaplara doldurarak evlerine de götürürler.

İslam yatırının burada bulunması sebebiyle olsa gerek, bu manastır eski yıllarda Kıbrıs Türklerince de ziyaret edilirdi. Hatta bir kısım hanımlar burada mevlit okurlardı.[14]

Hazreti Ömer/Türbesi, Tekkesi, Mescidi:

Adak yeri Girne'nin yaklaşık 4 mil doğusunda, Çatalköy'ün kıyı şeridinde, volkanik bir kaya kütlesinin üzerindedir. Tekkenin içerisinde yedi şehit yatmaktadır. Sakin bir yerde olup, Hz. Ömer adına bir makam türbesidir.

Ömer, Arap akınları sırasında , Muaviye ordusunda bir bölüğün komutanıydı. Askerleriyle şimdiki türbenin bulunduğu yerden Kıbrıs'a çıktı ve burada Bizanslılarla yapılan savaşta altı asker şehit oldu. Savaştan sonra şehitler, tuğladan yapılmış tabutlara konarak buraya gömüldü. Osmanlılar Kıbrıs'ı 1571 yılında alınca söylentilerden hareketle mağaranın yerini buldular, kuzeybatısında bir türbe yaparak mağaradaki ceset kalıntılarını da buraya taşıdılar. Sonradan buraya türbeyi de içine alan bir mescit, çevresine de türbedar ve ziyaretçiler için odalar yaptılar.

Türbe, yedi mezarın bulunduğu önü kemerli, üstü kubbeli bir yapıdadır. Mescit, giriş kapısının hemen sağındadır.

Söylenti: Bir söylentiye göre Mandrezli Hasan Usta adlı birisinin rüyasına giren Hz.Ömer, ondan türbeyle mescidi onarmasını istediği ve Hasan Usta'nın gerekli onarımı yaptığı belirtilmektedir.

Rumlar tarafından birkaç kez yıkılan, 1974'te yıldırımdan hasar gördüğü söylenen Hz.Ömer Tekkesi, şu anda, Evkaf İdaresi'nin bilinçsiz onarımlar ile tarihsel görünümünü tamamen yitirmiştir.[15]

Mahmut İslamoğlu, türbe hakkında benzeri bilgileri vermektedir: “Hz.Ömer, Girne’nin 4 km kadar doğusunda, Çatalköy’ün altında , deniz kıyısında, kayalık yerde yapılmış iki katlı bir mekanda yatmaktadır. Bir kısım yazarlara göre burası bir makam türbesi kabul edilirken, bir kısmına göre de V11. yüzyılda Muaviye ordusu komutanlarından Hz. Ömer ile altı arkadaşı burada şehit düşerek bir mağaraya gömülmüşler ve Osmanlıların adayı fethi üzerine mağaradaki ceset kalıntıları alınarak günümüzdeki yerlerine defnedilmiştir.”[16]

Hz.Ömer Türbesine bağlı söylenceler:

Korsanlar, çok eskiden kıyıları talan edip kadınları/kızları kaçırarak ırzlarına geçerlerdi. Bir gün Hacı Hasan adlı çoban oralarda sürüsünü otlatırken, kıyıya yaklaşan çıplak direkli bir gemi gördü. Bunların korsan olduğunu anladı, kayaların arkasına saklandı. Bu arada insanları korsanların elinden kurtarması için Tanrı’ya duaya başladı. Tam o anda al atlara binili sakallı yedi süvari belirdi. Sivariler, bir çobana bir de yaklaşan gemiye baktıktan sonra , atlarını nallarından ateşler çıkartarak deniz kıyısındaki kayalıklardan denize sürdüler. Gemiye doğru deniz üzerinde deniz üzerinde yol alıp geminin yanına vardılar. Tam o sırda süvarilerle birlikte gemi de kayboldu.

Hacı Hasan, kayaların yanına gitti; üzerlerinde atların nal izlerini gördü. Köye dönerek olayı köylülere anlattı. İnanmadılarsa da kıyıya gelip kayaların üzerindeki nal izlerini görünce çobanın doğru söylediğine kanaat getirdiler.

O günden sonra bu köye bir daha korsanlar gelmeyince köylüler yedi süvariye minnettarlıklarını belirtmek amacıyla aralarında topladıkları parayla nal izlerinin bulunduğu kayalık üzerine türbeyle mescit yaptılar.

İkinci söylence: Bir diğer söylenceyse, Arap ordusu komutanlarından Ömer, Kıbrıs’a görevli olarak geldi. Bizanslılardan korunmak amacıyla çıktığı kıyıda, altı arkadaşıyla beraber şimdiki türbenin güney doğusundaki bir mağaraya saklandıysa da Bizanslılar yerini saptayarak baskın düzenlediler. Mağaranın içinde yer alan çatışmada Ömer’le arkadaşları şehit edildiler. İki yıl sonra cesetleri hiç bozulmamış olarak bulunup aynı yere gömüldüler.[17]

Hz.Ömer türbesinin yakınındaki kutsal mağara:

Sözü edilen ve türbenin güneydoğusundaki mağara 1974’e kadar Kıbrıslı Türkler ve Rumlar tarafından adak adamak amacıyla ziyaret edilmekteydi.

Türkler mağaranın Hz.Ömer’e, Rumlar’sa Ayia Fanontes adlı bir azizeye ait olduğuna inanmaktadırlar. Türkler hem türbeyi, hem de mağarayı kutsal sayarken, Rumlar yalnızca mağarayı kutsal saymaktadır. Mağaraya mumla yağ yakılmakta , para bırakılmakta, kenarlarıyla tavandaki sivri taşlara çaput bağlanarak tutulan dilek gerçekleştiğinde bu çaputlar çözülmekteydi. 1974 sonrasında bu mağaranın üzerine bir de tuvalet(!) yapılmıştır.[18]

Hz.Ömer türbesine bağlı inançlarla adak adamalar:

Eskilerde Hz.Ömer’e adanan kurbanlar mescidin önünde kesilmekteydi. Sıtmaya yakalanan kişiler elbiselerinin uçlarından kestikleri çaput parçasına üç ya da yedi düğüm attıktan sonra

mescidin demir parmaklığına bağlamaktaydılar. Sıtma geçtiğinde türbe ikinci kez ziyaret edilmekte ve demir parmaklığa bağlanan çaput parçaları çözülmekteydi.

Hz.Ömer'e dilek ve adakta bulunacak kimseler mezarların üzerinden toprak almakta ve dilekleri gerçekleştiğinde toprağı götürerek götürerek yerine koymaktaydılar.[19]
Bu inanış bugün de devam etmektedir.

11. Bölüm
Anadolu Sahabileri
***Eyyüp el-Ensari Hazretleri:**
Eyyüp el-Ensari Hazretleri, Anadolu'daki en eski İslam evliyasıdır. Hicret sırasında, Hz.Peygamber'i Medine'de evinde misafir eden zattır. İslamiyeti ilk kabul edenlerdendir. Hz.Peygamber'le birlikte Bedir, Uhut, Hendek, Hayber, Mekke'nin fethi ve Huneyn başta olmak üzere bütün muharebelere katılmıştır.

Katıldığı seferlerin sonuncusu , Müslümanların ilk İstanbul kuşatması oldu. Onun kuşatmadan bir yıl sonra 49(669) gönderilen Yezid b.Muaviye komutasındaki takviye birliği içinde bulunduğu rivayet edilmektedir. Ebu Eyyub, kuşatma devam ederken hastalanarak 49(669) yılında vefat etti. Ancak 670, 672 veya 675 yıllarında öldüğü de ileri sürülmüştür. Vasiyeti üzerine bir askeri birlik tarafından surlara yakın bir yere götürülerek oraya defnedilmiştir.Aradan geçen yüzyıllar sonucu kaybolan mezarı Akşemsettin tarafından keşfedilerek, Fatih Sultan Mehmet tarafından türbe içine alınmıştır. Türbesi Eyüp'te bulunmaktadır. Osmanlı padişahları tahta geçerken, dini merasimi Eyyüp el-Ensari Hazretlerinin türbesi önünde yapmışlardır. Bugün de türbesi Anadolu'daki en kutsal türbe olma özelliğini taşımaktadır.[20]
Çifte Sultanlar:
İstanbul Koca Mustafa Paşa'da türbesi bulunan Hz.Ali'nin oğulları Hz.Hasan ile Hz.Hüseyin'in kızları olduğu söylenilen, Bizans İmparatoru tarafından Hıristiyan olmaları için kiliseye kapatıldıkları sırada ölen bu kızların Türbesine herhangi bir sıkıntı ve güçlük içinde bulunanlar baş vururlar, adak adarlar, dilekleri kabul olunca adaklarını yerlerine getirirler.[21]
***Abdülvehhap Gazi Hazretleri:**
Abdülvehab Gazi, Emeviler döneminde yaşamış ve İslam kuvvetleriyle Anadolu seferlerine katılmış ünlü bir ordu komutanıdır. Emevi hükümdarı/Halife Hişam b. Abdülmelik(724-743) zamanındaki Bizans akınlarına katılan bu zat, Muaviye b. Hişam b.Abdülmelik'in ordusunda yer almıştır. Doğum yeri ve tarihi hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Bildiğimiz bir şey varsa, o da Battal Gazi'nin en yakın silah arkadaşı oluşudur. Taberi ve İbnü'l Kesir, Battal Gazi'nin bulunduğu muharebelerden bahsederken, H.113(M.731) yılında yapılan bir savaş sırasında, Battal Gazi'nin silah arkadaşı Abdülvehhab'ın şehit düştüğünü belirtmesidir.[22]
Abdülvehhab Gazi daha çok menkıbevi hayatı ile tanınmaktadır. Menkıbeye göre Abdülvehhab Gazi, Hz.Peygamber zamanında yaşamıştır ve O'nun sancaktarıdır. Menkıbeye göre bir gün Hz.Peygamber, sahabeleri ile sohbet ederken, gönlü Rum(Anadolu)'a meyleder. Oraların alınmasını ister. Sahabeden Abdülvehhab isimli bir genç de, diyar-ı Rum'u gördüğünü,

oraların çok güzel olduğunu söyler. Hz.Peygamber çok memnun olur. Ona uzun ömür diler. Mübarek tükürüğünü de Abdülvehhab'ın ağzına bırakır. Bu emaneti kendisinden üç yüz yıl sonra gelecek olan Battal Gazi'ye teslim etmesini ister. Aradan yıllar geçer. Abdülvehhab Gazi, Hz.Peygamber'in mübarek emanetini, Malatya'daki Battal/Cafer Gazi'ye teslim eder. Battal Gazi ile birlikte çeşitli savaşlara katılır. Sivas yakınlarındaki bir savaş sırasında şehit düşer.

Abdülvehhab Gazi'nin Sivas'ta, İznik'te, Elazığ'da, Bayburt'ta türbe ve makamları bulunmaktadır.

Gaziantep ve Maraş Sahabileri:

Cemil Cahit Güzelbey, Gaziantep Evliyaları adlı eserinin giriş bölümünde Hz.Ömer'den alıntı yaparak " Hazreti Ömer, İslam ülkesine kattığı Antep'ten ayrılırken "Antep çevresinde manevi surlarımız vardır. Sahabeden beş arkadaşımızı buraya gömdük, gidiyoruz. Sait ibni Ebi Vakkas, Ökkeş, Karaçomak, Pirsefa, Davudu Ejder bu bölgenin manevi bekçileridir. Anteb'in surlarıdırlar. Allah, şehitlerimizin mezarlarını küffara çiğnetmeyecektir." der.[23]

Dr.Hikmet Tanyu ise Maraş'ı sahabiler memleketi olarak görür: "Maraş Sahabiler memleketi olarak görülmekte ve dört tepesinde dört sahabi yatmaktadır. Ukkaşe Hazretleri, Malik Ejder, Osman Dede, Sad İbni Ebi Vakkas."[24]

Dülük Baba(Davut Ejder):

Dülük Baba Türbesi Gaziantep'in kuzey yanında, Adana asfaltının doğusunda kendi adıyla anılan tepenin üzerindedir. Onu diğer evliyalardan ayıran özellik, evliyanın evlenmek isteyen bekar erkeklere yardımcı olmasıdır. Dülük Baba Antep'in İslamlar tarafından fethinde şehit düşmüş bir sahabidir. Asıl adı Davut Ejder'dir. Sonradan yattığı tepenin adıyla anılmıştır. Kardeşi Malik Ejder de Maraş'ta şehit olarak orada gömülmüştür.[25]

Malik Ejder:

Malik Ejderli tepesinde bulunan Malik Ejder Hazretlerinin kabri tabii kabirlerden çok büyük olup üstü açıktır. Söylentiye göre Hz.Muhammet, Malik Ejder'le Osman Dede'yi Maraş'ı fethetmeye memur etmiş. Onlar Maraş dışında bir çeşme başında yorgunluktan uyuya kalmışlar. Maraş kafirleri gelerek onları görmüşler ve aralarında çetin bir muharebe olmuş ve oracıkta şehit düşmüşler.[26]

Karaçomak:

Karaçomak'ın Gaziantep'teki türbesi Karaçomak köyünün üzerindeki tepededir. Rivayete göre Gaziantep kalesi etrafında muharebeler olurken arkadaşlarından ayrı düşen ve şimdiki Sandıkçılar çarşısının bulunduğu yerde kendisi ile birlikte dövüşenlerden Pirsefa şehit olur. Karaçomak vuruşarak yukarıda tarif edilen yerde başı gövdesinden ayrılır. Başsız gövde vuruşarak Karaçomak tepesinin başına kadar çıkar. Orada yıkılır. Fetih işi tamamlandıktan sonra baş ve gövde düştükleri yerlerde ayrı ayrı gömülürler.[27]

Sait İbni Ebi Vakkas/Seydi Vakkas:

Sahabeden ve aşere-i mübeşşereden Sait İbni Ebi Vakkas, Gaziantep'in fethi sırasında yanında bulunan kızı ile birlikte şehit düşmüştür. Ayrı ayrı ve karşılıklı birer tepe üzerinde bulunan türbeleri Adıyaman'a bağlı Sarıkaya köyü ile Emir Haydar köyü arasındadır. Araban toprağı

içindedir. Besni'de ve buna yakın bulunan Yavuzeli ve Araban ilçelerimizde Vakkas ve Sait adlarının çokluğu bu sebeptendir.[28]

Hökkeşiye/Şeyh Ukkaş/Akkaş:

Hökkeşiye'nin türbesi Gaziantep'in İslahiye ilçesine bağlı Danacık köyü civarındadır ve oldukça yüksek bir tepenin üzerindedir.Türbenin alt tarafında büyük bir ağaç bulunmaktadır. Çocuğu olmayanlar dilek dileyerek bu ağaca mendil asar. Ayrıca bu tepede zemzem suyu olduğuna inanılan bir su kuyusu vardır. Suyun şifalı olduğu söylenmektedir.[29]

Gaziantep-Maraş bölgesinde binlerce adama adını veren Hökkeş yahut Ökkeş yatmaktadır. Halk rivayetine göre Ökkeş, sahabedendir. Hazreti Peygamberin sırtındaki Mühr-ü Nübüvvet'i öpmek saadetine erişenlerdendir.[30] Yine rivayete göre kafirlerle muharebe ederken develere "Taş olunuz" diye beddua eder. Develer taş olurken, kendisi de dünyasını değiştirir.[31]

Şurah bin Hasene:

Kilis'in içinde Şurahbil tepesinde Şurahbil bini Hasene adlı ziyaret yeri, türbe vardır. Bu zat, rivayete göre Hz.Peygamber'in vahiy katibi imiş.[32]

Muhammedü'l Ensari:

Kilis'te Kartalbey parkının içindeki türbede, Muhammedü'l Ensari yatmaktadır. Buraya akıl hastaları, felçli, sancılı ve romatizmalı hastalar gelmektedir.[33]

Hz.Talha ve Zübeyr:

İslamiyeti ilk benimseyenlerden ve Hz.Ebubekir'in damadı ve Hz.Muhammed'in bacanağı olan ve cennetle müjdelenen, Kureyş kabilesinden olan, Cemel savaşında şehit düşen Talha'nın Kilis'te gömülü olduğuna inanılmaktadır. Gene Hz.Muhammed'in akrabası ve Ebubekir'in damadı bilinen Zübeyr bin Avvam'ın da Cemel vakası dönüşü şehit olup burada gömüldüğüne inanılmaktadır.[34]

Bilal Habeşi Hazretleri.

Bilali Habeşi Hazretlerinin türbesi Tarsus içindedir. Türbenin yanında küçük bir mescit bulunmaktadır. Çeşitli dilekler için gidilmektedir.[35]

Adıyaman Sahabileri:

Safvan Dede:

Adıyaman civarında yatırı bulunan Safvan Dede'nin asıl adı Safvan ibni Muattalı Zevkani'dir. Hz.Peygamber zamanında yaşamıştır. İran fethine katılmış ordu komutanıdır. Adıyaman civarında şehit düşmüştür. Türbesi Adıyaman'a hakim bir tepe üzerindedir.[36]

Ubbade Hazretleri:

Ubbade Hazretleri ensardandır. Asıl adı Ubad bin Bişr(Beşir)'dir. Hz.Peygamber zamanındaki bütün gazalara katılmıştır.Rivayete göre Amr ibni Ümeyye müfrezesi ile birlikte bayraktar olarak Adıyaman'a gelmiş ve burada şehit düşmüştür. Türbesi Adıyaman'dadır. Tarihi kaynaklar Hz.Ubade'nin Hicretin 11. Yılında Yemame harbi sırasında şehit düştüğünü yazmaktadır. Adıyamandaki kabri makam/türbe olmalıdır.[37]

Hasan Mekki:

Adıyaman içinde yatan sahabilerden bir tanesi de Hasan Mekki Hazretleridir. Adıyaman'ın fethi sırasında şehit düşmüştür.[38]

Mahmud-u Ensari:

Ebu-zer Gıffari türbesine yakın ve fakat bir dağ tepesinde yatan Mahmut-u Ensari Baba da sahabidir. O da İslamın fetih kılıcını taşıyarak Adıyaman'da şehit düşmüştür.[39]

Hazreti Suraka:

Hazreti Suraka'nın makamı Adıyaman'ın Kahta ilçesindedir. Süraka, bilindiği gibi Hz.Peygamberi öldürmek amacıyla yola çıkan bir süvaridir… Fakat, Hz.Peygambere yaklaştığı sırada atının ayakları kuma gömülür. Hz.Peygamber'e, kendisini kumdan kurtarması için yalvarır. Hz.Peygamber, Süraka'yı kurtarır. Süraka, bu mucize karşısında geri döner, müşriklere "Hazreti Peygamberin buradan geçmediğini" söyler. Hz.Peygamber , Hz. Ebubekir'le birlikte Medine'ye ulaşır. Hicret de bu suretle gerçekleşmiş olur. İyi bir cengaver olan Süraka, daha sonraki yıllarda Müslümanlığı kabul eder. Arap ordularının İran'a yapmış olduğu seferlere katılır. Büyük yararlıklar gösterir. Fetih dönüşünde Hz.Ömer tarafından mükafatlandırılır.[40]

Amr ibni Ümeyye:

Amr ibni Ümeyye'nin mezarı Adıyaman civarındaki yüksek bir dağın tepesinde bulunmaktadır.

Amr ibni Ümeyye, Habeşistan'a göç etmek zorunda kalan Müslümanların elçisidir. Hz.Peygamber, onu Habeş Necaşisi'ne hususi elçi olarak göndermiştir. O da Peygamber'in "İslam'a davet"mektubunu Necaşi'ye ulaştırmıştır.[41]

Ebuzer Gıfari Hazretleri:

Adıyaman ve civarının manevi fatihlerinden birisi ve belki de en muhabbet toplamışı Ebuzer Gıfari Hazretleridir. Kendisi, Hezreti Peygamber'in en yakın arkadaşlarından ve sevdiklerindendir. Müslüman olmadan önce yol kesen, yağma yapan bir kimse idi. Hz.Ali vasıtasıyla Hz.Peygamber'e ulaştı ve Müslümanlığı kabul etti. Ebuzer kendisi Müslüman olduktan sonra kabilesini de Müslüman etti. Hz.Ebubekir'in vefatından sonra Medine'yi terk edip Şam'a gitti. Şam'da huzur bulamayınca tekrar Medine'ye döndü. Medine'de de huzur bulamayınca Rebze'ye gitti. Hicretin 32. Senesinde vefat etti.

Ebuzer Hazretlerinin Adıyaman'daki makamı 17 metre uzunluğundadır. Rivayete göre türbesi 1V.Murat zamanında yapılmıştır.[42]

Urfa Sahabileri:

Hekim Dede(Abdurrahman ibni Avf):

Hazreti Peygamberimiz zamanında Urfa'ya doktorluk için gönderilen Abdurrahman ibni Afv, sahabeden olup, Aşere-i mübeşşere'dendir. Halk arasında Hekim Dede olarak tanınır. Türbesi eski Urfa'da, Kurtuluş Meydanındadır. Türbesinin yanına 1708'de cami ve çeşme yapılmıştır.

Türbeye dili geç açılan yani konuşması geciken çocuklar getirilir. Türbe kapısının kilidi çocuğun diline dokundurulur. Türbeye tıbben şifa bulamayan hastalar da getirilir. İki iyilikten biri dilenir. Bu duanın en fazla iki günde kabul edildiği söylenmektedir. Bu durumda türbeye getirilen çoğu hastanın o gün öldüğü söylenmektedir.[43]

Diğer Sahabiler:

Ebu Derda Hazretleri:

Ebu Derda Hazretlerinin kabri Bartın'dadır. Rivayete göre Hz.Peygamber'in bayraktarı olan Ebu Derda Hazretleri İslam akınları sırasında Anadolu'ya gelmiş ve burada şehit düşmüştür. Ebu Derda Hazretleri, Bartın'ın manevi bekçisi olarak bilinir.[44]

---

[1] Dr.Necati Demir-Kutlu Özen, **Hazreti Peygamber'in Sancaktarı Abdülvehhab Gazi ve Gaza Arkadaşları**, Sivas-1996, s.13
[2] **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**……, s.199
[3] Demir-, Özen, **Hz.Peygamberin Sancaktarı**…., s.15
[4] Teoman Turan, Mahzun Türbe, **Zaman Gazetesi**, 9 Mayıs 1998, s.6
[5] Diyanet Vakfı İslam Ansk. C: , s.225(Madde yazarı M.Baha Tanman)
[6] Teoman Turan, a.g.m., s.6
[7] **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**,…….s.199
[8] **Diyanet Vakfı İslam Ansk**., C:…, s.225
[9] İslamoğlu, a.g.m., s.22.
[10] İslamoğlu, a.g.m., s.22
[11] Bener Hakkı Hakeri, **Kıbrıs Türk Ansiklopedisi**, Cilt:1, Kıbrıs, 1992, s.152-153
[12] Teoman Turan, a.g.m., s.6
[13] İslamoğlu, a.g.m., s.22
[14] İslamoğlu, a.g.m., s.20
[15] Kıbrıs Türk Ans. C:l, s.158-159
[16] İslamoğlu, a.g.m., s.23.
[17] **Kıbrıs Türk Ansk**., s. 159
[18] **Kıbrıs Türk Ansk**., s. 159
[19] **Kıbrıs Türk Ansk**., s. 159
[20] **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:10, s.123-125(Mad. Hüseyin Algül)
[21] Tanyu, a.g.e, s.223
[22] Dr.Necati Demir-Kutlu Özen, **Hz.Peygamber'in Sancaktarı Abdülvehhab Gazi Hazretleri ve Gaza Arkadaşları, Sivas 1996, s.21.**
[23] Cemil Cahit Güzelbey, Gaziantep Evliyaları, Gaziantep 1990, s.16
[24] Dr.Hikmet Tanyu, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara 1967,s.272
[25] Güzelbey, a.g.e., s.20
[26] Tanyu, a.g.e., s.272
[27] Güzelbey, a.g.e., s.23
[28] Güzelbey, a.g.e., s.30 ve ayrıca, Tanyu, s.147
[29] Dr.Necati Demir derlemesi
[30] Güzelbey, a.g.e., s.30-31
[31] Tanyu, a.g.e.,s.272
[32] Tanyu, a.g.e., s.209

[33] Tanyu, a.g.e., s.2ll
[34] Tanyu. a.g.e., s.2ll
[35] Tanyu, a.g.e., s.215
[36] Ergun Göze, **Anadolu Sahabeleri, Sebil Yayınları**, İstanbul-1968, s.74
[37] Göze, a.g.e., s.77
[38] Göze, a.g.e., s.77
[39] Göze, a.g.e., s.77
[40] Göze, a.g.e., s.78-84
[41] Göze, a.g.e., s.85-88
[42] Göze, a.g.e., s.88-101
[43] Dr.Necati Demir derlemesi(Memduh Turmak, Şanlıurfa/Cumhuriyet Üniv. İktisat Fak. Öğrenci).
[44] Dr.Necati Demir derlemesi(Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fak. Öğretim Üyesi)

Kösedağı Savaşı'nın Türk Tarihindeki Yeri (3Temmuz 1243)

Giriş: Eski bir yerleşim yeri olan Suşehri, Sivas il merkezinin kuzeydoğu tarafında yer alır. İlimize 144 km. uzaklıktadır.
Daha önceleri Suşehri'ne bağlı olan Akıncılar ve Gölova bucakları 1990 yılında birer ilçe merkezi olmuşlardır.

Büyük önder Atatürk'ün Suşehri'nden geçiş tarihi olan 1 Eylül mahalli gün olarak kutlanmaktadır.[1]
Biz bu tebliğimizde Moğolları'ın zaferiyle sonuçlanan; Anadolu Selçuklu Devleti'nin sonunu hazırlayan "Kösedağı Savaşı"ndan bahsedeceğiz. Savaşın sebep ve sonuçları üzerinde duracağız.

Sivas'ta ve Suşehri'nde Türk Egemenliği:
Sivas'ın Danişmentlilerin hakimiyetine girmesi:
Gerek 658 yılında Emeviler, gerekse 1059 yılında Türklerin Anadolu içlerine yaptıkları akınlarda Sivas belirli müddetlerle Türklerin egemenliğine girmesine rağmen Sivas'ta kurulan ilk Türk devleti Danişmentli Devleti'dir. Alparslan'ın komutanlarından Danişment Gazi, düzenlediği bir akınla 1075 yılında Sivas'ı ele geçirdi.

Danişmentli Devleti 1175 tarihine kadar varlığını sürdürdü.

Sivas'ın Selçuklu hakimiyetine girmesi:
Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. Kılıçarslan, Anadolu'da birliği sağlamak üzere 1175 yılında Danişmentli Devleti'nin iç kargaşasından yararlanarak Sivas'ı ele geçirdi.

II. Kılıçarsalan bir müddet iktidarını sürdürdükten sonra yaşlılığını da göz önüne alarak ülkesinin topraklarını 1185 yılında oğulları arasında pay etti. Sivas ve çevresi büyük oğlu Kutbeddin Melikşah'a düştü. Tokat Emiri olan kardeşi Rükneddin Süleyman daha sonra Melikşah'tan Sivas ve Konya'yı alarak Selçuklu Devleti'nin bütünlüğünü yeniden sağladı.[2]

1.İzzettin Keykavus'un Sivas'ı merkez yapması:

1211 yılında tahta çıkan 1.İzzettin Keykavus Sivas'ı merkez yapmış ve uzun süre bu şehirde kalmıştır. İzzettin Keykavus, Anadolu'nun ilk tıp fakültelerinden olan Şifaiye Medresesi'ni 1217 yılında açmıştır. İzzettin Keykavus 1219 yılında Sivas'ta ölmüş, vasiyeti üzerine Şifaiye Medresesi içindeki türbeye gömülmüştür.[3]

1.Alaeddin Keykubat:

İzzettin Keykavüs'ten sonra tahta geçen I.Alaattin Keykubat da şehrin imarına devam etmiştir. 1219 yılında tahta geçen ve Anadolu'da birliği sağlayan I. Alaattin Keykubat dönemi Sivas'ın gerek ilim, gerekse bayındırlık yönünden çalışmalarının yoğunlaştığı dönemdir. Bu dönemde bir çok bayındırlık hizmeti ile birlikte Sivas Kalesi yeniden onarılmıştır.

Moğolların Sivas'a ilk saldırıları:

Moğolların 1231 yılında Sivas'a saldırıları üzerine I. Alaaddin Keykubat bu saldırıyı rahatlıkla atlattı. Ama Moğolların Anadolu'daki akınları yoğunlaşmıştı.

Sultan Keyhüsrev'in tahta geçmesi(1237-1246)

Alaaddin Keykubat, 1237'de öldüğünde yerine oğlu II.Gıyasettin Keyhüsrev geçti. . 1237 yılında tahta geçtiği zaman 14 yaşında idi. II.Keyhüsrev dünyanın en parlak devletinin varisi oldu. . Dünyanın en güçlü ordu ve donanması Selçukluların elinde idi. Bütün bunlara rağmen devlet tecrübesi olmadığı için ağır vergiler altında ezilen

Babai İsyanı(1240):

Türkmenler 1240'ta Baba İshak önderliğinde ayaklandılar. Adıyaman ve Kahta'yı ele geçiren Türkmenler, Malatya Subaşısı'nı iki kez yenilgiye uğrattılar. Daha sonra Sivas üzerine yürüdüler. Sivas askerleri ve halk silahlanarak karşı koymaya çalıştılarsa da bozguna uğradılar. Sivas'ın ileri gelenlerini öldüren Türkmenler, Sivas'ı yağmaladılar. Devlet bu ayaklanmayı güçlükle bastırabildi.[4] Babai isyanı devletin bünyesini sarstı ve Moğollara karşı ileride olacak mukavemeti azalttı

Baycu Noyan'ın Moğol ordusunun başına geçmesi:

İran'daki Moğol ordularının başkumandanlığına Cormagon Noyan'ın yerine 1241'de ***Baycu Noyan*** tayin edilmişti. Kafkasya'da Gürcü ve Ermeni kuvvetlerini de beraberine alan Baycu, büyük bir Moğol ordusunun başında, Anadolu kapılarında fırsat gözlüyordu. Babai isyanı ve hükümdarın küçük yaşta bulunması, ona aradığı fırsatı verdi.

Baycu Noyan'ın Erzurum'u yağmalaması(1242)

Baycu Noyan, Selçuklunun gerçek askeri kudretini tartmak üzere 1242 kışında Erzurum'u muhasara etti. Türklerin kahramanlığı ve kış basması karşısında Moğolların cesareti kırılıyor; hatta dönmek niyetinde oldukları gözüküyordu. Fakat surlardan bir kısmı yıkılınca şehre girdiler. İbni Bibi'ye göre sultanın gönderdiği ordu Erzincan'a vardığında şehir düşmüştü.

Erzurum, Türk tarihinde ilk defa tahrip edildi, soykırıma ve yağmaya uğradı. Moğollar tahrip, imha ve yağmadan sonra şehri yaktılar ve surları da yıktılar. Alınan esir ve ganimetlerle birlikte kışlık karargahları olan ***Mugan'***a döndüler. Böylece Erzurum, Moğol istilasının ilk kurbanı oldu. Moğollar Türkiye'yi istila kapısını artık açmışlardı.[5]

Moğol istilasına karşı önlemler:

Dünyayı istila ve tahrip eden Moğol istilası henüz hızını kaybetmemişti. Selçukluların endişe ile takip ettiği bu istila nihayet Türkiye'nin kapılarına da dayanmıştı. Erzurum felaketi ile de tehlike başlamıştı. Erzurum'un düşmesi Moğollar için artık ümit verici bir yoklama oldu.

Kış basması ve Moğolların Muğan kışlığına çekilmeleri Selçuklulara bir hazırlanma fırsatı verdi.

Devlet erkanı, sultanın huzurunda toplanarak Moğol meselesini müzakere etti. Bu görüşmeler sonunda komşu Müslüman ve Hıristiyan hükümdarlara elçiler gönderip yardım istenmesi, "Moğol tehlikesinin müşterek bulunduğu ve Selçuklular mağlup olduğu taktirde sıranın kendilerine geleceği" üzerinde görüşüldü.[6]

Keyhüsrev'in Sivas'a gelmesi:

Gıyasettin Keyhüsrev kış mevsiminde hazırladığı ordusunu ***Kayseri***'de topladı. Başlıca kuvveti teşkil eden Anadolu sipahileri, merkez kıtaları, Gürcü, Frank ve Kıpçak ücretli askerleri ile Sivas'a doğru hareket etti. İbni Bibi'ye göre Selçuklu ordusu Kayseri'den hareketinde 70.000 kişi idi.[7]

Moğol ordusunu Sivas'ta karşılama düşüncesi:

Selçuklu ordusu ***Sivas***'ta beklerken Baycu Noyan kumandasında Gürcü ve Ermeni askerleri de dahil olmak üzere, Moğol ordusunun hareket ettiği haberi geldi.

Akıllı ve tecrübeli devlet adamları ordunun silah ve erzakla dolu Sivas'ta kalmasını, orda tertibat alıp yorgun düşen düşmana karşı savaşa çıkılmasını ileri sürüyorlardı. Lakin ***Nizamettin Suhrab ve Sultan'ın Muhafızı*** gibi tecrübe ve harp görmemiş kimseler ortalığı karıştırıyorlardı. Sultan'ın gururunu kırıcı sözler söylüyorlardı. Sultan bu tahrikler karşısında ordunun hareketine emir verdi.[8]

Selçuklu ordusu'nun Kösedağı'na hareket etmesi:

80.000 kişilik Selçuklu ordusu Sivas'tan hareket ederken, Moğollar da süratle **Erzincan'ı** geçmiş, Sivas'a doğru ilerlemişlerdi. Selçuklu kuvvetleri Sivas-Erzincan'dan geçen tarihi kervan yolunu takip ederek Zara ve Suşehri arasında Kösedağ'a varınca, Moğol askerleri de buraya yakın olan **Akşehir** berisindeki ovaya gelmişlerdi.

Keyhüsrev'in tecrübesizliği:

Selçuklu ordusunun başında liyakatsız bir hükümdar bulunuyordu. Gerçekten bu zayıf Selçuklu sultanı burada büyük bir askeri hatayı işliyordu. Zira Gıyaseddin Keyhüsrev akıllı devlet adamlarının süzüne baksa ve Moğolları Sivas'ta beklese idi, Selçuklular için muharebe en uygun şartlarda kabul edilecekti.

Bundan başka Kösedağ'da buna benzer bir durum hasıl oldu. Gerçekten Kösedağ'a varan, otlak ve sulak bir yer bulan Türk ordusu burada askeri bakımdan müdafaası sağlam, düşmanın

geçmesine ve tecavüzüne imkan vermeyen bir arazi üzerinde bulunuyordu. Fakat yine sultanın yakınları bulunan ***Nizamettin Suhrab*** ve diğer cahiller burada da rol almaya başladılar.
Tecrübeli Türk kumandanları, moğol ordusunun kahramanlığı ve ölmeden muharebe meydanından çekilen her Moğol askerinin cezasının ölüm olduğunu bildikleri için dağ geçitlerini tutup, düşman saldırısının beklenmesini, I. Ve II. Kılçarslanlar'ın çok kullandıkları bu uygulamanın tatbik edilmesini istediler.

Buna mukabil sultan, bu küstah ve cahil maiyeti ile geceyi içki ve eğlence ile geçirdi.

Savaşın Başlaması:
Türkiye tarihinde feci bir dönüm noktası teşkil eden Kösedağ muharebesi işte bu şartlara göre başlıyordu. Sultan, devlet adamlarının fikirlerine itibar etmediği için, ertesi gün ***Nizamettin Suhrab***'ın hislerine ve "***Allah onlarla olsa dahi Moğolları mağlup ederim"*** gibi idraksiz beyanlarına uygun olarak öncü kuvvetleri boru ve davul sesleri ile birlikte harekete geçirdi. Devlet adamları istemedikleri halde bu geleceği belirsiz maceraya sürüklendiler.[9]
Öncü birliklerin Moğol ordusuna yenilmesi:
Nizamettin Suhrab kumandasında bulunan 20.000 (bir rivayete göre 3.000) süvari boru ve davul sesleri ile dağdan ovaya iniyor ve Moğollara karşı hücuma geçiyorlardı. Bu öncü kuvvetler arasında Halep ve uç Türkmenlerinden başka Frenk ve Gürcü askerlerinin de bulunduğunu İbni Bibi doğrulamaktadır.
Bu Selçuklu kuvvetleri karşısında Moğollar, geleneksel göçebe Türk muharebe taktiğine göre sahte bir geri çekilme yapmış; selçuklu kuvvetleri de Moğolların yenilerek geri çekildiklerini sanmışlardı.

Öncü kumandanları da Moğolların bozguna uğradığını sultana müjdelemişlerdi. Fakat çok geçmeden ***Baycu Noyan*** geri dönüp hücum emrini verince Selçuklu öncüleri şehit edildi.
Sultan, dağ üzerinde ordugahında şaşkın bir vaziyette durumu takip ediyor; emirlerin öldürülmesi üzerine mağlubiyetin başladığını anlıyor, mendilini yüzüne kapayarak ağlıyordu.

Herkes canını kurtarmağa başladı. Sultan Gıyasettin de Cuma gecesi yalnız kolay taşınır mücevheratını yanına aldı, otağını ve hazinelerini bırakarak Tokat'a doğru kaçtı. Keyhüsrev Tokat'ta da kendisini güvende hissetmeyerek Konya yolunu tuttu.

2.Keyhüsrev'in Konya'ya kaçmasından sonra ordunun dağılması:
Sultanın kaçışından haberi olmayan Selçuklu askerlerinin bir kısmı tepeler üzerinde gece yarısına kadar vazifelerine devam ettiler. Moğollar dağ üzerine çıkınca Türk askerlerini ayakta bulmuşlardı. Onlar gürültü çıkarıp ateş yakıyor; fakat müdahalede bulunmuyorlardı.

Bu durumda tepelerde bekleyen askerler ordugaha geldiler. Fakat orada eşyadan başka ne sultana, ne orduya rastlamadıkları için bozgunu anladılar

Sultan'ın bu akıl almaz hareketi üzerine dehşet içinde kalan dünyanın birinci ordusu, tek silah kullanmadan, dağnık birlikler halinde, çadırlarını ve mühimmatını bırakıp dağıldı. Dağılan ordu 80.000 kişiydi….

Moğolların Selçuklu çadırları önünde günlerce beklemeleri:
Sabahleyin Moğollar, binlerce Selçuklu çadırını önlerinde görünce, Selçukluların dağ geçitlerine saklanıp pusu kurduklarını sandılar; bir öncü mağlubiyetiyle koca ordunun muharebe meydanını düşmana bıraktığını akılları kesmedi.

Birkaç gün Moğollar, Selçuklu taaruzunu ıstırap ve heyecanla beklediler. Hiçbir ses çıkmayınca Selçuklu çadırlarına girdiler ve Selçuklu ordu hazinesini, atlarını, mühimmatını, cephanesini bir arada görüp ele geçirince, vaziyeti anladılar. Selçukluların korkudan veya başka bir sebepten acele kaçtığına karar verdiler.[10]
Baycu Noyan Kösedağ'da Selçuklu ordusunu bulamayınca süratle takibe koyuldu ise de ne sultana ve ne de askerlerine rastladı.

Adnan Mahiroğulları, Kösedağı bozgunu hakkında şu bilgileri vermektedir:

Zara, Selçuklular döneminde Türk tarihinin üzücü sayfalarından biri olan Kösedağ Savaşı'na şahit olmuştur. 3 Temmuz 1243 yılında Selçuklu Sultanı Gıyasettin Keyhüsrev, Moğol ordusuyla ilçenin hemen yakınındaki Kösedağ'da karşılaşmış ve yenilmiştir. Selçuklu ordusu özellikle Çanakçı dağları ve Akören, Kuşçu, Yapak, Eymir gibi öz köyleri yöresinde de Kuzeyden gelen Pontus kuvvetlerine karşı savaşmak durumunda kalmış, bir grup Türk askeri, Pontuslu Rumlar tarafından Çanakçı Taburbozan'da pusuya düşürülmüştür. Bu felaket Selçuklular için sonun başlangıcı olmuş, Anadolu toprakları giderek Moğol tahakkümüne boyun eğmiştir.

Uzun zaman Moğol Hakimiyetinde kalan Zara ve Suşehri sırasıyla Eratna ve Kadıburhanettin devleti sınırları içinde kalmıştır. Kadı Burhanettin'in yayla mevsimini soğuk gözeleriyle ünlü olan Kösedağ'da geçirdiği bilinmektedir.[11]
Kösedağ bozgununun sonuçları:
Sultan Alaeddin Keykubat'ın miras bıraktığı kudretli Türkiye'nin, onun ölümünden altı yıl sonra uğradığı bu Kösedağ felaketi Selçuklu devletinin geleceği ve gerilemesi üzerinde ağır rol oynuyordu.

40.000 kişilik Moğol ordusu karşısında 80.000 kişilik Selçuklu ordusunun bu şekilde dağılması ve Anadolu'yu düşman istilasına açık bırakması, Anadolu Türk tarihinin felaketle ve acıklı sayfalarından birini teşkil eder. Sonucu da çok vahim olmuş, Türkiye tedricen Moğol tahakkümüne düşmüştür. Halbuki Moğolları hiç olmazsa Toroslar'da durdurmak ve Türkiye'ye sokmamak mümkündü. Selçuklu Devleti'nin askeri ve mali gücü bunu temine müsaitti.

Sivas, Kayseri ve Erzincan'ın talan edilmesi:
Kösedağı bozgunundan sonra Moğollar sırasıyla Türkiye'nin en büyük şehirlerinden olan Sivas'ı, Kayseri'yi ve Erzincan'ı feci şekilde talan ettiler.[12]

Sivas'ın yağmalanması:
Sivas'a saldırılarından vazgeçmeleri için Sivas Kadısı Nurettin, Moğal Komutanı Baycu Noyan'a başvuruda bulunmasına rağmen, Moğollar şehri basıp üç gün süre ile yağmaladılar. Şehrin surları yıkıldı. Bu mağlubiyetin sonucu olarak Selçuklular, Moğollara vergi ödemek zorunda kaldılar.[13] Kösedağı Savaşı ile Anadolu, Moğol hakimiyetine girmiş oldu.

Efsaneler

Tarihi gerçekler ne olursa olsun, halkın belleğinde kahramanlar yatar. Halk dağlaraa, tepelere, taşlara, ormanlara efsanevi kahramanların adını verir. Her yıl bu kahramanları ziyarete gider. Kurbanlar keser adaklar adar.

Ben bu tebliğimde "Kösedağı"na verilen adın efsanesi ile Kösedağı'nda çarpışıp şehit düşen kahramanlardan birinin menkıbesini anlatacağım.

Kösedağı

Sivas'ın 80 km kadar doğusunda, Suşehri ovasında sıralanan dağlar içinde, diğerlerinden sıyrılan Kösedağ, 1246 yılında yapılan savaşın izlerini taşır. Kösedağı'na adını veren şahsın efsanesi şöyledir:

Efsane: Suşehri'nde çok zengin bir çiftlik ağası kendisine kahya aramaya başlamış. Kahyası olacak insanın zeki bir kişi olmasını istiyormuş. Zeki olup olmadıklarını sınava tabi tutarak anlayacakmış. Etrafa tellalar çıkararak kahya olma isteyenlerin belirli bir günde çiftliğe toplanmaları gerektiğini duyurmuş. Bir çok insan o gün çiftliğe gelmiş. Ağanın yanına girenler hep kafası önde, düşünceli olarak dışarı çıkıyormuş. En son olarak 40-50 yaşlarında, perişan giyimli bir köse içeri girmiş. Ağa:
-Ben sana bir tane koyun vereceğim; ama etinden et, sütünden süt, derisinden de başıma börk isterim. Aynı zamanda bu işten sen nasıl kârlı çıkarsın?

Köse düşünmüş, sorunun cevabını bulamamış. Ama bu işe çok ihtiyacı olduğu için:

-Sizden bir hafta mühlet istiyorum; bir hafta sonra bu işi nasıl yapacağımı size anlatacağım, demiş.

Kimse soruyu cevaplayamadığı için ağa, köseye bir hafta izin vermiş.

Köse, dışarı çıktıktan sonra düşünceli düşünceli köyüne doğru yola çıkmış. Yolda pazardan dönmekte olan yaşlı bir adama rastlamış. Ve yol arkadaşı olmuşlar. Adamın köyü dağın

arkasında imiş. Aşmaları gereken yüksek bir dağ varmış. Yaşlı adam sıcaktan bunalmış ve yol yürümekten yorulmuş bir halde:

-Bu dağı nasıl aşacağımı bilmiyorum, demiş.

Köse:

-Ya ne olacak, dağın yarısına kadar ben seni sırtıma alırım, yarısından sonra da sen beni sırtına alırsın geçer gideriz, demiş.

Yaşlı adam, "Köse benimle dalga geçiyor herhalde" diye düşünmüş. Ben kendimi taşıyamıyorum, onu nasıl taşıyayım diye hayıflanmış. Konuşa konuşa yollarına devam etmişler.

Dağın yarısına kadar gelince ihtiyar adam, köseyi sırtına almamak için iyice suratını asmış. Kösenin de zaten ihtiyar adamın sırtına binmeye hiç niyeti yokmuş. Sonunda dağın zirvesine çıkmışlar. Her taraf yemyeşilmiş….Buğdaylar daha yeni başağa durmaya başlamış…

İhtiyar adam, Köse'ye dönmüş:

-Bu tarlalar hep bizim köyün, demiş. Kendi tarlalarını göstermiş.

Biraz yürüdükten sonra Köse sormuş:

-Bu tarlaların hepsi sizin mi?

İhtiyar adam cevap vermemiş. Biraz daha yürümüşler. İhtiyar adam mezarlığı göstererek:

-Bak köye iyice yaklaştık, şu mezarlık bizim köyün mezarlığı, demiş.

Köse sormuş:

-Bu mezarlıkta yatanların hiçbiri yaşıyor mu?

Bu soru üzerine ihtiyar adam iyice sinirlenmiş. Köseyi evine misafir etmek istememiş. Ama Köse, ihtiyarın peşine takılıp evine gitmiş.

Evin kapısını güzel bir kız açmış. Köse ve ihtiyar adam içeri girmişler. Kız, Kösenin elini öpmüş, babasından eşyaları alarak içeri götürmüş. Hemen ayran yapıp getirmiş. Köseye ve babasına ikram etmiş. Bakmış babası, Köseye soğuk davranıyor, Köseyle konuşmuyor…

Babasını diğer odaya çağırıp sormuş:

-Seninle birlikte evine gelen misafire neden böyle soğuk davranıyorsun?

Kızın babası, Köseyle yolda karşılaştıkları andan itibaren olan olayları anlatmaya başlamış. Köse meraklanmış, kapıyı dinlemeye başlamış. Adamın içerden sesi geliyormuş:

-Ben o sıcakta dağı aşmanın zor olduğunu söyledim. Köse bana, "dağın yarısına kadar ben seni taşırım, yarısından sonra da sen beni taşırsın" dedi. Utanmadı mı benim gibi yaşlı bir adamın sırtına binmeyi düşünmeye?….

Kız:

-Baba ne var bunda kızacak? Sen yanlış anlamışsın. Adam, "Biraz sen konuşursun, biraz ben konuşurum, yol çabuk biter" demek istemiş.

İhtiyar adam:

-Peki, ben ona bizim tarlaları gösterdim. O, bana "Bu tarlaların hepsi sizin mi?" diye sordu.

Kız:

-Bunda kızacak ne var? Tarlaların ortakları, yarıcısı var mı? Hasatın hepsini siz mi alıyorsunuz, yoksa yarısını Ağa'ya mı veriyorsunuz? Diye sormuş.

Yaşlı adam yavaş yavaş sakinleşmeye başlamış. Kızına tekrar sormuş:

-Peki, mezarlığı gösterdim. "Burada yatanların içinde yaşayan var mı?" diye sordu, demiş.

Kız:

-Babacığım, Köse Emmi sana ölen insanların içinde ölmeden önce hayrına köprü, yol gibi şeyler yaptırıp adını yaşatan var mı? diye sormuş.

Yaşlı adam bunu duyunca hemen Köse'nin boynuna sarılıp af dilemiş.

Köse, kızın bilgisine hayran kalmış ve Ağa'nın kendisine sorduğu soruyu kıza sormuş.

Kız:

-Bu çok kolay. Git, Ağa'ndan iyi cins bir koyun iste. Koyun ikiz doğurur. Koyunun sütünden Ağa'ya verirsin. Kuzunun birini keser etini Ağa'ya verirsin. Diğerini de keser Ağa'nın başına börk yaparsın. Koyun da sana kar kalır, demiş.

Köse, ertesi sabah Ağa'nın yanına gitmiş. Kızın söylediği şeyleri söylemiş. Ağa bunu kimden öğrendiğini sormuş. Köse, başından geçenleri anlatmış.

Ağa hemen atları hazırlatıp Köse'yle birlikte o kızın evine gitmişler. Kızı kendi oğluna almış. Köse'ye yüklüce para vermiş. Karşıdaki dağa bakarak:

-Bu dağın adı, benim evime böyle bir gelin gelmesini sağlayan adamın adı olsun. Bundan böyle bu dağın adı ***Köse Dağı'***dır, demiş.[14]

Köse Süleyman/Köse Baba

Sivas'ın 80 km kadar doğusunda, Suşehri ovasında sıralanan dağlar içinde, diğerlerinden sıyrılan Kösedağ, 1246 yılında yapılan savaşın izlerini taşır. Selçuklu Sultanı II. Gıyasettin Keyhüsrev, Moğollarla yapılan Kösedağı Savaşı sonunda, Baycu Noyan komutasındaki Moğol Ordusu'na yenilir.

*Halk inanışı:*Halk inanışına göre bu savaşta şehit düşen Köse Süleyman, Selçuklu komutanıdır ve Kösedağ'ın zirvesinde yatmaktadır. Yığma taşlardan yapılmış abartılı bir mezarı vardır.
Her sene temmuz ayının üçüncü cumartesi günü, Kösedağındaki Köse Baba'nın türbesi ziyaret edilir. Dilek dileyenler, dağın yamaçlarındaki uzun taşları, arkasına ikinci bir taşı destek vererek dikerler. Tepesine de bir yassı taş koyarak "Benim yerime asker ol." derler. Bilhassa dağın zirvesine yaklaştıkça bu taştan askerlerin çoğaldıkları görülür.

Halkın inanışına göre, I. Dünya Savaşı'nda Ruslar, Çardaklı'ya geldiklerinde, zirveden topların patladığı, Kore Savaşı ve Kıbrıs Barış Harekatı sırasında dağdan seslerin geldiği, akşamları ışıkların saçıldığı söylenmektedir.[15]

---

[1] Aydın Güçlü(Sivas Valisi), Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sivas, Ankara 1998, s.263
[2] Hikmet Denizli, Sivas Tarihi ve Anıtları, Sivas-?,s.16
[3] Denizli, a.g.e., s.16
[4][4] Yurt Ansk.Cilt:9, Sivas Maddesi, s.6855
[5] Osman Turan, Selçuklular zamanında Türkiye, (2. Baskı) İstanbul 1984, 430
[6] Turhan, a.g.e., s.431
[7] Turhan, a.g.e., s.432
[8] Turhan, a.g.e, s.433
[9] Turan, a.g.e., s.435
[10] Öztuna, a.g.e., s.116
[11] Adnan Mahiroğulları, Dünden Bugüne Zara(3.Baskı), Sivas 1999, s.51
[12] Öztuna, a.g.e., s.117
[13] Cumhuriyetin…., a.g.e., s.32
[14] Necati Demir derlemesi , Özkan Karanfil, Eğitim Fak., Sınıf Öğretmenliği
[15] Müjgan Üçer, *Kösedağ Savaşının 750. Yılında da Dikilen Askerler*, **Türk Kültürü**, Aralık 1994, Sayı:380, s.761-763

Memecim/Memmecim Giliği

Her yerin dini bayramlarda kendine mahsus bir adeti vardır. Ve bunlar yapıla yapıla ananeleşmiştir. Sivas'ta bayramdan bir gün evvel, yani arefe günü çocuklar 'Memecim' gezerler. Bunun için çarşılarda gilikler/simitler satılır. Adı 'Memecim giliği'dir. İstanbul'un kandil çörekleri gibi…

Arefe sabahı, bayramlık elbiselerini giyen çocuklar birer küçük sopa alarak sokakta birleşir, toplu bir halde "Memecim" gezmeye başlarlar. Çocuklar o gün oruçtur. Ve bu tören bir iki saat sürer. Her çocuk kendi mahallesinde gezer. Başka mahalleye gidilmez; ayıptır. Çünkü o zaman dilencilik sayılır. Evlerinden sopalarına ilk giligi takar ve vardıkları kapının önünde şu sözleri hep bir ağızdan ahenkle söylerler:

Memecimin havası
Madelerin tavası
Gökten rahmet
Yerden bereket
Amin amin…Bir gilik.
Bu şarkıyı duyan ev sahibi akşamdan hazırladığı 'Memecim giliği'ni getirir, kendi eliyle çocukların sopalarına takar.Başka yerlerde bu adet yoktur[1]
Müjgan Üçer 'Memmecim' başlıklı makalesinde bu geleneği şöyle anlatmıştır:

"Eskiden oyun çağındaki çocukların çok sevdikleri bir adet vardı: 'Memmecim gezmek…' Senede iki defa Ramazan ve Kurban bayramlarının arefelerinde uygulanan bu adet el'an Sivas'ın eski mahallelerinde görülebilirse de artık eskiden olduğu gibi yaygın değildir.

'Memmecim gezen' çocuklara verilen memmecim gıliği küçük simit şeklindedir. Yirmi tane kadarı bir ipte dizili olarak arefelerin bir iki gün öncesinden itibaren çarşıda satılmaya başlanır.

Gilik/gılik, Sivas'ta ortası delik ekmeğe verilen isimdir. Bazı meraklı hanımlar hamuruna yağ ve yumurta katarak özenle memecim gıliği hazırlarlar. Eskiden, yine bazı evler bugünlerde gelen çocuklara gılik şeklinde beyazlı kırmızılı yuvarlak şekerler verirlerdi ki çocuklar bu şekerleri de pek severlerdi.
Arefe sabahları memmecim gezmek için gruplaşan çocuklar evlerinden aldıkları oklava veya temin ettikleri o boyda sopalarla mahallelerindeki evleri sıra ile dolaşır, kapılara sopalarının bir ucuyla tempo ile vururlarken hep bir ağızdan şöyle bağırırlar:

Memmecimin havaası
Madelerin tavaası
Gökten ırahmet
Yerden bereket…

Amin, amin!…Bir gılik.
Çocuklar kapı açılana kadar bu sözleri birkaç defa tekrarlarlar, ev sahibinin, oklavalarına gilik takmasını sabırsızlıkla beklerler, gıliklerini alınca 'Allah daha çok versin… Bereket versin…' sözleriyle evden ayrılarak bir başka kapıya doğru yönelirlerken yine 'Memmecimin havası…' makamını tuttururlar.

Evde gilik yoksa, evin büyük hanımı çocuklara üzüm, leblebi, şeker ya da para vererek onları boş çevirmez. Zira kendilerine bir şey verilmeyen çocuklar "Kazanın dibi yana…Kazanın dibi kurusun…Kazanın dibi patlasın…Kazanın dibi bakır, itler sürüsün takır takır…" gibi beddualarda bulunurlar.

Bu gelenek çocukları sevindirip sevap kazanmak, mübarek günlerde böyle beddualara maruz kalmamak arzusudur.

Eskiden arefe günleri Kuran-ı Kerim'den El Necm(Yıldız suresi) okunurdu.

Bismillahirrahmanirrahim

(1)Vennecmi iza heva (2) ma dalle sahıbüküm ve ma ğava (3)ve ma yentıku ganil heva.

"1.2.3. Battığı zaman yıldıza and olsun ki arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve batıla inanmadı; O, arzusuna göre de konuşmaz."[2]
Sevap olduğu için okunan bu surenin başı, çocuklar tarafından yanlış telaffuz edilmiş ve zamanla değiştirilerek söylenmiştir. [3]
Bu gelenek, Sivas'ta kenar mahallelerde de olsa hala uygulanan bir adettir. Uygulanış biçimi bir hayli değişse de hala bayramlarda "Memecim gezen" çocuklara rastlamak mümkündür..[4]
Sivas merkezinde, dini bayramlara birkaç gün kala seyyar satıcıların arabaları ismine "Memmecimin giliği" denilen ufak simitçiklerle dolar. Satıcılar, çarşıda sokak aralarında yüksek sesle "Memecimin gılığı" diye bağırır. Arabalarını yavaş yavaş sürerek dolaşırlar. Yaşlı, genç…herkes "Memmeciğimin giliği"nden alır.

Arife günü sabahleyin 6-10 yaşları arasındaki çocuklar, ellerine aldıkları sopalara "Memmeciğimin giliği"nden takar, toplu olarak ev ev dolaşır. Gittikleri her evin kapısına sopalarla vurarak hediye isterler. En çok oldıkları hediye "Memmeciğimin giliği"dir. Kendilerine hediye veren ev sahibine övücü sözler söyler, hediye verilmezse "Kazanın dibi bakır/ İtler sürüsün takır takır… , diye beddua ederek oradan ayrılırlar.

Gezi, öğlen vakti sona erer. Çocuklar topladıkları "Memmeciğimin giliği" ni ve şekerleri güle oynaya yerler. [5]

[1] **Vehbi Cem Aşkun**, Sivas Folkloru, Sivas Kamil Matbaası 1940, s. 137-138
[2] **Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 1993, s. 525
[3] **Müjgan Üçer**, Memmecim, Sivas Folkloru, Sayı:12, Ocak 1974, s.9
[4] Talha Yıldız, İktisat Fak. Çeko. 2000, Pirkinikli Ahmet'ten yapılan derleme.
[5] Gökçe Yılmaz, Sivas

Musahip Kavline Girme

Müsahip Kavli/Müsahip Bağlama/Baş Bağlama/Baş Okutma, Elif Düşme (Anadolu Aleviliğinde Sivas Örneği Kitabından)

Kör körü köprüden atlatamaz.

Müsahip: Sohbet, arkadaşlık (eden kimse),yol kardeşliği

Söylence: Söylencelere göre Müsahiplik, Hz.Peygamberimiz ile Hz.Ali'den başladı. İkisi bir can, bir vücut oldular. Hz.Peygamberimiz şöyle buyurdu:

*-Ben Ali ile kardeş oldum, bütün müminler de birleriyle kardeş olsa gerektir.**[1]***

Söylence: *Hz.Hüseyin müsahip olmak istiyordu. İlkin rüzgarla müsahip olmak istedi. Rüzgara sordu: "Seninle müsahip olmak istiyorum, senin mesleğin nedir?" Rüzgar cevap verdi:"Ben eserim, her yeri tufana boğarım, gemileri batırırım…". Hz.Hüseyin:"Hayır" dedi. Sonra aynı soruyu suya sordu. O da:"Ben insanları boğarım, sele suya veririm" dedi.Hz.Hüseyin "Hayır" dedi. Daha sonra ateşe sordu. Ateş:"Ben ısıtırım, çiği pişiririm, etrafı ışıtırım; ama içime düşeni yakarım" dedi.*

Hz.Hüseyin, bunların hiç birisiyle müsahip olmadı. Her birinin bir kötü tarafı vardı. Ümitsizliğe düştü; toprağa sordu: "Ya turap(toprak), senin mesleğin ne?" diye. O da meziyetlerini saydı. Hz.Hüseyin de toprakla müsahip oldu.

Söylence: Gece ile gündüz, ay ile güneş, acı ile tatlı müsahiptir.

Söylence: Hz.Musa, Tur-u Sina'ya çıkıyor. Allah: "*Ya Musa, pir tut da gel*" diyor. Pirsiz hiç bir yere varılmaz. Musa, Tur'dan geri dönüyor. Çok sevdiği birini müsahip tutuyor. Musa ile o kimse müsahip kavline giriyorlar. Allah da Musa'yı müsahibi ile kabul ediyor. Müsahip kavline girmek için de pir tutuyor. Allah'ın huzuruna pir eteğine yapışıp geliyor. (Ergül Biçer)[2]

Söylence: **Tarik/** Hz.Peygamber zamanından kalma ağaç. Medine'de ve bir dağda. Sırtını o ağaca vermiştir. Muhacir ve Ensarı orada müsahip yapmıştır. O ağaçtan bir dal koparıp tarik diye kullanmışlardır.

Elif Düşme

Müsahip namzetlerinin tarikata/yola ilk giriş merasimine elif düşme denir. Müsahip namzetleri, yani elifdüşenler ancak görgü sırasında tarike yatarlar.

Müsahip Kavli /Baş Bağlama/Baş Okutma: Tarikatta müsahip şöyle bağlanır:Bir birlerini seven iki genç "müsahip olalım" diye kavilleşirler. Bir birlerine "kardeş" derler. KD

Elif: Bu kavilleşme işine "**Elif**" denir. Bunlar henüz evli olmayan 15-18 yaş arasındaki gençlerdir. Onların müsahip olması için Hutbe okunması gerekir.KD

Rehbere gitme: Köy içindeki bir rehbere giderler:
– Biz birbirimizle "**Müsahip bağlanacağız**" derler.
Rehber de onları bir Ocakzadeye/Dedekan'a götürür.

- *Erenler, şu iki genç bir birleri ile müsahip bağlanmak istiyorlar, bunların talkınını ver, diye talepte bulunur.KD*

Tığ-ı bent: Rehber her iki gencin boynuna **tığ-ı bent** adı verilen tülbent, atkı gibi şeylerden birini bağlar. Kurbanlık bir koç, nasıl boğazından tutularak çekilirse, bunlar da tarikat için birer kurbanlık gibidir.
Eşiğe niyaz: Kapıyı rehber açar. Eşiğe niyaz edilir. Daha sonra edepli olarak, yerde sürünerek dedenin olduğu yere kadar gelinir.KD
Bir çift kurban: Rehber edep-erkan/dizüstü oturarak:
– Tarikat erenleri, şeriattan, tarikata bir çift kurban getiriyorum, kabul buyurur musunuz, diye seslenir.

Dede de kabul eder. Bunun üzerine gençler, dedenin dizini ve elini öperler. Gene edep-erkan dururlar. Dede, yaşlarını sorar; aileleri hakkında bilgi alır; inceler.

Nasihat: Daha sonra şu konuşmayı yapar:
– Bir birinize gönül vermişsiniz. Kalben bir birinizi sevmişsiniz. Yaşınız daha genç. İleride bir birinizin kalbini kırarsanız , bir birinize kötülük yaparsanız sizin için çok acı olur. Günah işlemiş olursunuz. Tövbeniz kabul olmaz; yeriniz cehennem olur…
Bu nasihat edici konuşmadan sonra aşağıdaki dini telkin yapılır. Boy abdestli alarak huzurda duran gençlere sıra ile aşağıdaki sorular sorulur. Çocuklar bunları bilmiyorsa, dede onlara öğretir.KD

Kelime-i şahadet: İlk önce her iki gence üç defa **Kelime-i Şahadet** getirtilir.KD
Bilgilendirme: Daha sonra dede:
– Hangi dindensin, diye sorar. Onlar da:
*– Dinimiz **İslam**, kitabımız **Kur'an-ı azimüş'şan***, diye söylerler.
Dede, sorup öğretmeye devam eder:

– Piriniz kim?
*– Pirimiz **Hacı Bektaş-ı Veli Sultan***
– Rehberiniz kim?
Rehber aslında **Hz.Muhammed** ile **Hz.Ali**'dir. Fakat bunların adına Seyyid-i Resul/Hz.Peygamber'in soyundan gelen dedeler rehberlik yaptıkları için müsahip olan çocuklar hangi dedenin talibi iseler o ocağın en büyük pirinin adını söylerler. Mesela: Divriği ilçesinde **Garip Musa, Koca Haydar, Koca Saçlı, Seyyit Baba, Hüseyin Abdal…** gibi ocaklar vardır. Çocuk, bunlardan hangisine mensupsa onun adını zikrederek ocak büyüğünün adını söyler. Derleme yaptığımız Zeynal Özcan Dede, Seyyit Baba ocağına mensup olduğu için gençler:

– *Benim rehberim **Seyyit Baba**, der.*
Daha sonra mürşidininin kim olduğu sorulur. Mürşid, ocakların bağlı olduğu en büyük ocaktır. Mesela, Seyyit Baba ocağı, Erzincan'a bağlı Bağıştaş istasyonu yakınlarında türbesi bulunan **Koca Leşker**' e bağlıdır. Seyyit Baba talipleri bu soruya:
– *Benim mürşidim **Koca Leşker** **Sultan**'dır*, diye cevap verirler.
Çocuklar bu suretle ilk defa dini konuda bilgi edinmiş olurlar. Rehber kimdir, mürşit kimdir, pir kimdir? Öğrenmiş olurlar. KD

Uyarıda bulunma: Dede, bu bilgileri müsahip gençlere öğrettikten sonra :
– Bu yol kıldan ince, kılıçtan keskincedir. İkrarınızdan cayarsanız külleyen günahkar olursunuz. Gelme gelme… dönme dönme…Gelenin malı, dönenin canı(cehenneme) gider. Öl ikrar ver, öl ikrardan dönme…KD.
Hutbe: Dede, daha sonra **"Hutbe"** adı verilen aşağıdaki duayı yapar:
Bismillahirrahmanirrahim
Allah, Muhammet, Ali…
Pirimiz Hünkar Hacı Bektaşı Veli, göze gözleye, ömürlerinizi uzun ede, ağrıdan acıdan esirgeye bağışlaya. Cenab-Allah erenlerin, evliyaların, pirlerin…hüsn-ü himmetleri bütün müminlerin üzerine ola. Cenabı Allah bütün müminleri saklaya, bekleye, koruya. Darda komaya…Dağdakine , beldekine yardım ede; fakire fukaraya yardım ede. Akibetlerinizi şadeyleye… Gözlerinizi aydın eyleye…Evlatlı devletli eyleye…
Nur-u Nebi, kerem-i evliya…Gerçekler demine huuu!…
Allahümme salli ala seyyidina Muhammed…
Bu selavata orda bulunan bütün cemaat katılır.

Kemerbest olma/kuşak bağlama: Bu merasim sırasında her iki müsahibin de bellerine **kemer-best** bağlanır. Her düğüm atışta sırasıyla Ya Allah, ya Muhammet, ya Ali…denir. Üç düğüm atılır. Bu suretle müsahiplerin eli, dili, beli bağlanmış olur. Bu eline, diline, beline sahip çık, demektir. KD
Söylence: Kemer-best ilk defa Cebrail aleyhisselam tarafından Hz.Muhammet Mirac'a çıktığında bağlanmıştır.KD
Merasimin bitmesi: Merasim bittikten sonra düğüm aynı şekilde çözülür; müsahip gençlere destur verilir. Gençler Dede'nin elini öperler. Daha sonra ayağa kalkarlar. Cemaatta bulunan büyüklerin ellerini öperler ve dışarı çıkarlar.
Lokma: Onlar dışarı çıkınca içeride kalanlar bu çocukların daha önce getirmiş oldukları leblebi, üzüm, şeker…gibi yiyeceklerden ibaret olan ve **lokma** adı verilen şeyleri yerler.KD
Bazen de müsahiplerin maddi durumlarına göre kurban kesilip yemek dağıtılır. Dede, lokmaya veya kurbana karar vermeden önce cemaatta:

– *Bu canlara ne kıyarsınız*?… diye sorar onlar da
– Allah Allah, diye cevap verirler; daha sonra kurban veya lokma üzerinde karara varırlar.

Birkaç yıl önce elif düşmüş de tarike yatmamış olanlar çoktur. Daha önce anlattığımız gibi müsahipliğe girme merasiminin dışında sonradan ikinci bir merasim yapılmaz. Kadınlar hiç bir zaman tarike girmez. KD

Görgü-sorgu gecesi müsahip kavline girme merasimi yapılır.[3]
Sivas yöresindeki diğer uygulamalar

Kangal: Dara durulur, rızalık alınır. Secdeye inilir. İki bardak vardır. İçinde tuzlu su vardır. Tuzlu suyu müsahipler, birbirlerinin bardağından içerler. Bardaktaki su artmaz. Artarsa, el ayak değmeyen yere dökerler. Müsahip okuşanların önüne bez/kefen, sabun/ölünün yıkanması için, yün/köpürtmek için konulur. Merasimden sonra bunlar alınıp bir fakire verilir.[4]

---

[1] Zeynal Özcan (**Kırmızı Dede**),Divriği Ziniski/Akmeşe (1912-1986),
[2] Ergül Biçer, Sivas Karaçayır 1935
[3] Zeynal Özcan(Kırmızı Dede)'dan yapılan 1 Ağustos 1982 tarihli derleme
[4] Hüseyin Çakmak, Kangal, Havuz, Çayırova köyü
Gözlengiç duası: Müsahip kavline girmeden önce iki genç: *Seninle kardeş olalım,* **Peygamber kavline** *girelim,* diye konuşurlar; anlaşırlar.
Sonra Dede'ye giderler. Dede onlara:

– *Ben sizi şimdilik müsahiplik kavline sokmuyorum. Siz düşünün taşının, bir birinizin gidişatını beğenirseniz bana tekrar gelirsiniz,* der.
Bekleme bir yıl da olur, iki yıl da olur. Buna, bu bekleyişin adına, bekleme süresine **gözleme** denir. Bir kişi **Cebrail Kurbanı** keser. Eğer müsahip olmaya kesin karar vermişlerse, tekrar Dede'ye/**Pir'e** gelirler. *Biz, müsahip olmak için* ***Gözlengiç duası*** *alacağız*, derler. Ortaya/posta niyaz ederler. Dede'den başlayarak orada bulunanların ellerini öperler. Dedeye gelmeden önce, annelerine, babalarına danışırlar. Bu işler Tarikat(görgü) sırasında hizmetten önce olur. Evli olan, diğeri evlenene kadar bekler, müsahip kavline o zaman girer. [1]
Tarikatta müsahip şöyle bağlanır: Bir birlerini seven iki genç "müsahip olalım" diye kavilleşirler. Bir birlerine "kardeş" derler.

Bu kavilleşme işine "**Elif**" denir. Bunlar henüz evli olmayan 15-18 yaş arasındaki gençlerdir. Onların müsahip olması için Hutbe okunması gerekir. [2]
Köy içindeki bir rehbere giderler:

– Biz birbirimizle "**Müsahip bağlanacağız**" derler.
Rehber de onları bir Ocakzadeye/Dedekan'a **(Dede'ye**) götürür.
– Erenler, şu iki genç bir birleri ile müsahip bağlanmak istiyorlar, bunların talkınını ver, diye talepte bulunur.

Rehber her iki gencin boynuna **tığ-ı bent** adı verilen tülbent, atkı gibi şeylerden birini bağlar. Kurbanlık bir koç, nasıl boğazından tutularak çekilirse, bunlar da tarikat için birer kurbanlık gibidir.
Kapıyı rehber açar. Eşiğe niyaz edilir. Daha sonra edepli olarak, yerde sürünerek dedenin olduğu yere kadar gelinir.

Rehber edep-erkan/dizüstü oturarak:

– *Tarikat erenleri, şeriattan, tarikata bir çift kurban getiriyorum, kabul buyurur musunuz,* diye seslenir.
Dede de kabul eder. Bunun üzerine gençler, dedenin dizini ve elini öperler. Gene edep-erkan dururlar. Dede, yaşlarını sorar; aileleri hakkında bilgi alır; inceler.

Daha sonra şu konuşmayı yapar:

– *Bir birinize gönül vermişsiniz. Kalben bir birinizi sevmişsiniz. Yaşınız daha genç. İleride bir birinizin kalbini kırarsanız , bir birinize kötülük yaparsanız sizin için çok acı olur. Günah işlemiş olursunuz. Tövbeniz kabul olmaz; yeriniz cehennem olur…*
Bu nasihat edici konuşmadan sonra aşağıdaki dini telkin yapılır. Boy abdestli alarak huzurda duran gençlere sıra ile aşağıdaki sorular sorulur. Çocuklar bunları bilmiyorsa, dede onlara öğretir.[3]
Kelime-i Şahadet getirme: İlk önce her iki gence üç defa **Kelime-i Şahadet** getirtilir.
Daha sonra dede:

– *Hangi dindensin*, diye sorar. Onlar da:
– *Dinimiz **İslam**, kitabımız **Kur'an-ı azimüş'şan**,* diye söylerler/cevap verirler..
Dede, sorup öğretmeye devam eder:

– *Piriniz kim?*
– *Pirimiz **Hacı Bektaş-ı Veli Sultan***
– *Rehberiniz kim?* Rehber aslında **Hz.Muhammed** ile **Hz.Ali**'dir. Fakat bunların adına Seyyid-i Resul/Hz.Peygamber'in soyundan gelen dedeler rehberlik yaptıkları için müsahip olan çocuklar hangi dedenin talibi iseler o ocağın en büyük pirinin adını söylerler. Mesela: Divriği ilçesinde **Garip Musa, Koca Haydar, Koca Saçlı, Seyyit Baba, Hüseyin Abdal…** gibi ocaklar vardır. Çocuk, bunlardan hangisine mensupsa onun adını zikrederek ocak büyüğünün adını söyler.
Derleme yaptığımız Zeynal Özcan Dede, Seyyit Baba ocağına mensup olduğu için gençler:

– *Benim rehberim **Seyyit Baba***, derler.
Daha sonra mürşidininin kim olduğu sorulur. Mürşid, ocakların bağlı olduğu en büyük ocaktır. Mesela, Seyyit Baba ocağı, Erzincan'a bağlı Bağıştaş istasyonu yakınlarında türbesi bulunan **Koca Leşker**' e bağlıdır. Seyyit Baba talipleri bu soruya:
– *Benim mürşidim **Koca Leşker Sultan**'*dır, diye cevap verirler.

Çocuklar bu suretle ilk defa dini konuda bilgi edinmiş olurlar. Rehber kimdir, mürşit kimdir, pir kimdir? Öğrenmiş olurlar.

Dede, bu bilgileri müsahip gençlere öğrettikten sonra :

– *Bu yol kıldan ince, kılıçtan keskincedir. İkrarınızdan cayarsanız külleyen günahkar olursunuz. Gelme gelme… dönme dönme…Gelenin malı, dönenin canı(cehenneme) gider. Öl ikrar ver, öl ikrardan dönme..**[4]**.*

Hutbe okunması: Dede, daha sonra gençlere **"Hutbe"** adı verilen aşağıdaki duayı yapar:

Bismillahirrahmanirrahim

Allah, Muhammet, Ali…

Pirimiz Hünkar Hacı Bektaşı Veli, göze gözleye, ömürlerinizi uzun ede, ağrıdan acıdan esirgeye bağışlaya. Cenab-Allah erenlerin, evliyaların, pirlerin…hüsn-ü himmetleri bütün müminlerin üzerine ola. Cenabı Allah bütün müminleri saklaya, bekleye, koruya. Darda komaya…Dağdakine, beldekine yardım ede; fakire fukaraya yardım ede. Akibetlerinizi şadeyleye… Gözlerinizi aydın eyleye…Evlatlı devletli eyleye…

Nur-u Nebi, kerem-i evliya…Gerçekler demine huuu!…

Allahümme salli ala seyyidina Muhammed… [5]

Bu selavata orda bulunan bütün cemaat katılır.

Kemer-Best (Bele kuşak bağlanması): Bu merasim sırasında her iki müsahibin de bellerine **kuşak/kemer-best** bağlanır. Her düğüm atışta sırasıyla Ya Allah, ya Muhammet, ya Ali…denir. Üç düğüm atılır. Bu suretle müsahiplerin eli, dili, beli bağlanmış olur. Bu eline, diline, beline sahip çık, demektir.[6]

Merasim bittikten sonra düğüm aynı şekilde çözülür; müsahip gençlere destur verilir. Gençler Dede'nin elini öperler. Daha sonra ayağa kalkarlar. Cemaatta bulunan büyüklerin ellerini öperler ve dışarı çıkarlar.

Söylence: Kemer-best ilk defa **Cebrail** aleyhisselam tarafından **Hz.Muhammet Mirac'a** çıktığında bağlanmıştır.[7]

Lokmaların yenmesi: Onlar dışarı çıkınca içeride kalanlar bu çocukların daha önce getirmiş oldukları leblebi, üzüm, şeker…gibi yiyeceklerden ibaret olan ve **lokma** adı verilen şeyleri yerler.[8]

Bazen de müsahiplerin maddi durumlarına göre kurban kesilip yemek dağıtılır. Dede, lokmaya veya kurbana karar vermeden önce cemaatta:

– *Bu canlara ne kıyarsınız?…* diye sorar onlar da

– *Allah Allah*, diye cevap verirler; daha sonra kurban veya lokma üzerinde karara varırlar.[9]

Fakirler genelde **horoz, tavuk** keserler . Kanatlarından dolayı horoz Cebrail'e benzetilmiştir. Horoz kurbanına Cebrail kurbanı denir.(K.Özen)

Tarike yatma: Müsahip namzetleri, yani **elif düşenler** ancak görgü(cemi) sırasında tarike yatarlar. Birkaç yıl önce elif düşmüş de tarike yatmamış olanlar çoktur. Daha önce anlattığımız

gibi müsahipliğe girme merasiminin dışında sonradan ikinci bir merasim yapılmaz. Kadınlar hiç bir zaman tarike girmez.[10]

Elif düşenlerin tuzlu su içmeleri: Musahip namzetleri meydanda dara dururlar. Hazırlanan suyu ilkin dede içer. Sonra darda duranlara verir. Musahip namzeti gençler dualı suyu içerken; *Pirimin himmeti,* derler.

Diğer Uygulamalar

Aynı merasim **Kangal'ın Havuz köyünde** şöyle uygulanır:

Dara durulur, rızalık alınır. Secdeye inilir. İki bardak vardır. İçinde tuzlu su vardır. Tuzlu suyu musahipler, birbirlerinin bardağından içerler. Bardaktaki su artmaz. Artarsa, el ayak değmeyen yere dökerler. Musahip okuşanların önüne bez/kefen, sabun/ölünün yıkanması için, yün/köpürtmek için konulur. Merasimden sonra bunlar alınıp bir fakire verilir.[11]

Müsahip Tercümanı (Müsahip kurbanı): Bunlar musahip tercümanını/kurbanını keserler. Bu musahip tercümanını herkes yer. Çünkü görgü tercümanı değildir. Bir sene sonra görgüye girdiklerinde, tercümanlarını keserler.[12]

Görüldüğü gibi cemlerde görgü tercümanı ve musahip tercümanı olmak üzere iki tercüman vardır.

Müsahip Kavli (Seyit Ali /Kızıl Deli Ocağı):

Kangal'ın Mamaş (Soğukpınar) köyünde oturan Cemal Koçak Dede, Müsahip kavline giriş merasimini şöyle anlatmıştır.[13]

"Yöremizde Ali Seydi(Kızıldeli) evlatlarına uygulanan müsahip kavli şöyledir:

İki evli çift birbirleri ile anlaşarak müsahip olmaya karar verirler. Bu müsahip adayları bir pir(dede)'e gelerek müsahip olacaklarını söylerler. Pir de yakın komşularını çağırmalarını söyler. Bir akşam, müsahip olacak kardeşlerin birinin evinde toplanırlar. Dede, o komşulardan sorar:

– *Bu canlar, müsahip olmak istiyorlar; ne dersiniz? Birbirlerine uygun mudurlar?* diye sorar.

Onlar da "*Uygundurlar, olabilirler*" derlerse, dede gerekeni yapar. "*Olmaz"* derlerse dede bu işi iptal eder.

a. Emanet dua:

Uğer uygunlarsa, dede bunlara bir sene için **emanet bir dua** eder. Müsahip adayı olurlar.

İlk defa rehber bu çocukları dedeye getirir. O da ***emanet dua*** verir.

-Ben bu duayı size veriyorum. Bir iki sene bir birinizi tanırsınız. O zaman hutbeniz okunur. Bir birinizi kazanamayınca bir başka kimse ile müsahip olursunuz…

Her iki müsahip namzedi de yalınayaktır.

b.Talkın verme:

Dede, kendilerine yazılı şu talgını(talkını) verir:

– *Ey canlar! Siz ahret kardeşisiniz. Aşk ola ki bir kardeş bir kardeşin şeleğini(çalı çırpıdan ibaret yük) götüre… Yükünü taşıya.*

Bunun anlamı şöyle:

Müsahip müsahibe hiç bir zaman ödünç diye para veya herhangi bir şeyi vermez. Kendisinde ne varsa, onda da onun olmasını sağlayacaktır.

Ailesini öz bacılarından, evlatlarını öz evlatlarından üstün görecektir. Müsahip müsahibe ne kız verecek, ne de alacaktır. Müsahip müsahibin kapısından bilerek veya bilmeyerek ayağı yalınayak geçerse hak huzurunda tacı delik, kendisi murtadır(dinden çıkmış). Pir divanında da böyledir.

Müsahip müsahibe hiç bir suretle kötü muamele yapamaz. O müsahiplerin hanımları bir birinin bacısı sayılır. Müsahibin biri, kazara bilerek veya bilmeyerek bir suç işlerse öbür müsahip, pir divanında diğerinin suçuna ortaktır. Müsahip, müsahibinin kızını veya ailesini kandırır kaçırırsa veya başkasına kaçırttırırsa o temamen yol düşkünü olur. Onun tacı delik, kendisi murtattır. Her iki dünyada yüzü karadır. Ona selam verilmez, onun malını davarını, köyün davarına katmazlar. Onun cenazesi yıkanmaz, namazı kılınmaz. Lanet olsun onun canına…

Dede bu talkını müsahiplere verir. “Bunu iyi okuyun, size bir sene mühlet” der. “Bu ikrarı ve bu şartları kabul ederseniz müsahip kavline girer, görülebilirsiniz” der.

Müsahip küsü bir mendil kuruyana kadar olacak. Çocuktan müsahip olmaz. Yirmi yaşını bitirecek, dört kapı mamur olacak. Her ikisi evli olacak.

İlk defa rehber bu çocukları dedeye getirir. O da ***emanet dua*** verir.
-Ben bu duayı size veriyorum. Bir iki sene bir birinizi tanırsınız. O zaman hutbeniz okunur. Bir birinizi kazanamayınca bir başka kimse ile müsahip olursunuz…

Her iki müsahip namzedi de yalınayaktır

c. Akşam yemeği:
O gün bu müsahip adayları hazır bulunanlara çeşitli yemeklerden ibaret bir akşam yemeği verirler.

Bu canlar dedenin bu nasihatlarını bir sene içinde inceler ve okurlar. Sene dolanıp geldiğinde birbirlerini kazandıklarını ve bu şartlara uyacaklarına karar verirlerse ya dedeyi beklerler veya kendileri gider, dedeyi davet ederler. Müsahip kavline gireceklerini söylerler.

d. Müsahip kavline girenlerin hazırlanmaları:
Dede, hazırlanmalarını söyler. Köyde rehber yoksa, dede,bu işi iyi bilen birisini rehber tayin eder. Bu rehber çiftleri müsahip kavline hazırlar.

Hazırlık şöyle başlar:

Bir bıçak, bir kalıp sabun, üç-dört metre bez ve bir tura(bir makara iplik ve iğne) hazırlanır. Bu çiftler boy abdestini alarak, temiz elbiselerini giyerler. Rehberin refakatinde tüm komşuları dolaşır, razılık isterler ve herkesten razılık alırlar.

Herkes cem evinde toplanır. Dede yerini alır. Hazırlıklar tamam olunca gözcü: "*Bu canlar, rehberin eşliğinde cem evinin kapısının önüne gelmişler"* der.
Rehber, gözcüye gelir; durumu anlatır. "Müsahip olacaklar hazırdır" der. Gözcü de Dede'ye danışır. Müsahip kavline gireceklerin hazır olduklarını söyler. Dede de gözcüye "Vazifeni iyi yap" der. O zaman gözcü, farraşa vekaleten bir car çalar. Dede bir dua eder. Gözcü iki diz üstüne gelir.

– Marifete höööö…Mümin müslim, bacı kardeş, şeriattan tarikata iki çift can gelmektedir, edep erkan, der.
Herkes edep erkan olur. Müsahip kavline girecekler cem evinin giriş kapısının önünde beklerler. Rehber ise giriş kapısının iç kısmında durur. Çünkü dede ile irtibatı o sağlar. Dede'den aldığı cevabı onlara, onlardan aldığı cevabı Dedeye bildirir. Şimdi herkes hazırdır.

e. Rehber hizmeti:
Rehber kapıdan seslenir:

– Höööö cem erenleri, ya Pir! Şeriatten tarikata iki çift Allah'a kul, Muhammet'e ümmet, Ali'ye talip olmak isterler; ne emredersiniz?
Dede, rehbere şu cevabı verir:

– Ya rehber, bu canlar şeriatını tamam etmişler midir?
Not: Müsahipler komşularının razılıklarını almadan önce dedenin önderliğinde abdestlerini alırlar, namazlarını kılarlar. Sonra rehbirin eşliğinde rızalık almaya çıkarlar.

Rehber: "*Eyvallah Erenler*" diye, tasdik eder.
Dede: *Aç kapıyı, gelsinler,* der.
f. Müsahip namzetlerinin içeri girmeleri:
Kapı açılır. Rehber, en öndeki müsahibin boynuna tülbent bağlar. Rehber en öndekinin tülbentini tutar, diğerleri de bir dizi halinde birbirlerinin tülbentlerini tutarlar.. Dış kapıdan eşik öperek başlarlar. Yüz süre süre rehberle birlikte dedenin önüne kadar gelirler. Dedenin önüne geldiklerinde rehber sağ başta, müsahipler dedenin önünde, bacılar ise müsahiplerin arkasında(Ahmet'in hanımı Hüseyin'in, Hüseyin'in hanımı Ahmet'in arkasında), ve secdeye yatmış vaziyette dururlar. Müsahip erkeklerin yaklarını bir bezle örterler.

Kadınların ayakları çoraplı, müsahip erkeklerin ayağı çıplaktır. Bacılar "**Kırklar ve Ali Nur**" semahına yalınayak çıkarlar.
g. Müsahip ikrarı:
Dedenin önünde secdeye yatarlar. Dede başları yerde ve secdeye yatmış vaziyette olan müsahiplere şöyle seslenir; cevapları onların adına rehber verir.

-Ey canlar Allah'ı bir, Resul'ü hak bildin mi?
Rehber: *Eyvallah!…*
–Ey canlar! "*Ey canlar geldiğiniz yol Muhammed-Ali yolu, durduğunuz dar Mansur darı Ey talip bu yola gelme…gelme… Dönme…dönme. Gelenin malı, dönenin canı. Bu yol kıldan ince, kılıçtan keskincedir. Öl ikrar verme, öl ikrarından dönme. Bu yol ateşten gömlek, demirden leblebidir. Bu yola ölü giren diri çıkar. Bu yol Ali-Mansur yoludur. Bu yol, Mansur gibi asılma, Nesimi gibi yüzülme, Cabir gibi yanma yoludur.Bu dünya o dünya, o dünya bu dünya.*
Dede bunlara bağlı olarak şunları da söyler:

– Ey canlar, evvel kapı şeriat hak mı?
***– Eyvallah!* (Evet, hak'tır anlamında)**
– Tarikat hak mı?
– Eyvallah!
–Marifet hak mı?
–Eyvallah!
– Sırr-ı hakikat hak mı?
–Eyvallah!
–Kırk sekiz cuma hak mı?
–Mürşit kapısı hak mı?
–Eyvallah!
–Pir kapısı hak mı?
–Eyvallah!
–Rehber kapısı hak mı?
***–Eyvallah!* (Evet, hak/doğrudur anlamında)**
–Hak dedim boynuna taktım. Bu ikrardan/verdiğin sözden, bu yoldan dönersen dinin şeytanın'ın olsun mu?
***–Eyvallah!* (Olsun anlamında)**
Bu ikrardan sonra dede "*İsm-i azam Duası*"nı ve hutbelerini okur. Duadan sonra bu canlar artık Allah'a kul, Muhammet'e ümmet, Ali'ye talip olmuşlardır.[14]

Müsahip Kavli (Divriği Anzağar köyü)

Müsahip kavline girecek olan canların boynuna tığ-ı bent (ip) bağlanır.[15]
Hizmet-i merdane bent ettim dil-bendimi
Küşade kılmışam nefsimi, dost pendimi
Repber ile pire ettik iktida
Taktı Selman, boynuma tığ-bendimi
Tekbir getirilir:

Allahuekber(3 defa)

La ilahe illalahu vallahu ekber

Allahu ekber

Velillahül hamd

Ber cemali Muhammed

Eşiğe giderken dört defa kapıdan içeri girilip çıkılır. Dört kapı.

–Esselamü aleyküm ey şeriat erenleri
-Esselamü aleyküm ey nuru tarikat erenleri
-Esselamü aleyküm ey nuru marifet erenleri
-Esselamu aleyküm ey nuru hakikat erenleri
Müsahip dört kapı selamını verdi.

Müsahip okuşanlar mürşide sağ ellerini teslim ederler.

Rehberin okuduğu dua:

Bismişah Allah Allah….
Eli erde, yüzü yerde, özü darı Mansur'da, Hak Muhammet Ali yolunda, erenler meydanında, pir divanında, mürşit huzurunda, canı kurban, teni tercüman, 12 İmam, 14 Masum-u Pak efendilerimizin dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmak kavli ile ve hak erenlerin pend-i nasihatını kabul edip müktezası ile amel ve hareket etmek üzere başı açık, yalın ayak, boynu bağlı, ciğeri dağlı, yüzü yere sürünerek gelmiş olan……lar bu kerre ayni cem erenlerinin izni ve icazeti ile sahibi pir, tarikat, Hz.Muhammet, Hünkar Hacı Bektaşı Veli Efendimizin tarik-i nazenine ikrar vermek talebinde bulunduklarından koç kurbanımız var. Emri mürşit ne buyurur Şah'ım?
Dede(Mürşit), müsahiplere sorar:

-Ey talipler, ne gördünüz, ne yaptınız?
-Er gördük meydane geldik.
-Ey talipler, çerağa talipsiniz…Döktüğünüz varsa doldurun, ağlattığınız varsa güldürün, yıktığınız varsa yapın…Erenler meydanında, Hak yolundasınız. Gelen dönmez, döneni görmez
Hüüü….gerçeğe, lanet münkire…
(Hazır bulunanlar da aynı şeyi söyler):
-Hüüüü..gerçeğe, lanet münkire…
Dede/Rehber aşağıdaki ayeti okur:

"Rabbena zalnemna enfüsena ve enlem tağfirlena ve terhamna len eküne min el hasirin"
-Allah….Allah…
Elim erde, özüm darda, yüzüm yerde, erenlerin dar-ı Mansur'unda, Muhammet Ali divanında , Hak huzurunda, canım kurban, tenim tercüman…
Fakirin elimden, dilimden ağrınmış ve incinmiş can karındaş varsa dile gelsin…Allah eyvallah(kabul ediyorum).

a. Mürşit(Dede)'in görevi:
Mürşit, talibin sağ elinden tutar, baş parmağını baş parmağına rapt eder. Mürşit talibin önüne oturur. Talip diğer eliyle mürşidin dizinden tutar. Reber talibin biraz gerisinde oturur. Onların eteğinden tutar.

Rehberin söylediklerini talip tekrar eder. Rehber:

–Estağfurullah, azimül kerim, ellezi la ilahe illalahu el hayyel kayyum ve netubu ileyke tövbeten, abden zalimen li nefsihi la yemlikü nefsihu mevten ve la hayyen vela nuşura.
Dede:
–Erenler meydanında, pir huzurunda mürşidine teslim-i rıza oldun mu?
Talip:
–Allah, eyvallah…
Dede:
-Yalan söyleme, haram yeme, zina ve livata etme; elinle komadığın şeyi alma. Gözünle *her gördüğünü söyleme. Bildiğini* ***bilme, eşittiğini söyleme…***
Gelme, gelme…Dönme, dönme..Gelenin başı, dönenin malı…
Böylece Allah, Muhammet, Ali, 12 İmam hanedanı, Ehli Beyt'e iman ve ikrar ettiniz mi?
-Allah, eyvallah….
–Gazaya razı olup, kadere bağlandınız mı? Kaza ve kaderi bir bilip gece gündüz gönlünüzde Allah, Muhammet, Ali'yi mürşidin vasıtası ile bir bildiniz mi?
–Allah, eyvallah…
–Hak dediğimizi hak bilip, batıl dediğimizi batıl bildiniz mi?
-Allah, eyvallah…
Sureti haktan görünüp münafık olan kimsenin sözüne aldanna.
– Erenler yolundan uzaklaşırsan huzuru mahşerde yüzün kara olsun mu?
-Allah, eyvallah
-Hz.Peygamberin sevdiğini sevip, sevmediğini sevmeyip teberra ettin mi?
-Allah, eyvallah…
-Allah, Muhammet, Ali…Hünkar Hacı Bektaşı Veli ikrarlarınızada sabit kadem eyleye…
Çerağın önünde yemin etme:

Mürşit, talipleri çerağın önüne alır; kulağına telkin eder:

–Eline, diline, beline dürüs olacağına söz veriyor musun?
-Allah, eyvallah…
-Yalan söylersen gözünün çerağı, teninin ödü sönsün mü?
-Allah, eyvallah..
Bü sözlerden sonra rehber gelip parmaklarını kenetler, dara durur. Mürşit, talibin boynundaki tığ-ı bend-i çıkarır.

Talip üzerinde Yedullah ayeti okunur. [16]

Müsahip ikrarı: Bazı yörelerde müsahip ikrarı şöyle alınır: Müsahip ikrarı sırasında müsahiplerin önüne *bıçak, bez, sabun, iğne, iplik* konur. *Haram yeme, gözünle görmediğini söyleme, gördüğünü ört, elinle komadığını kaldırma,* diye telkin verilir.

Daha sonra müsahiplerin önüne konulan şeyler üzerine yemin içirilir.

Dede, müsahip gençlere sorar:

-İkrarından dönersen bu bez kefenin olsun mu?
-Allah, eyvallah(Evet, anlamında)
-Bu iğne ve iplikle kefenin dikilsin mi?
-Allah, eyvallah
-Zülfikar boynunu kessin mi? (Bu sırada temsili olarak bıçak boğazdan geçirilir.)
-Allah, eyvallah.
Şeriat, tarikat, marifet, hakikat, yer, gök, arş, kürs…şahit olsun mu?
-Allah, eyvallah.
Dede, daha sonra şu duayı yapar:
-Uyuyanlar uyana,…Donunuz kutlu, vaktiniz mutlu, ağzınız tatlı olsun…Sofu canlar gedik gösterin, bu canlar *sofu oluyorlar*.

Müsahip okuşanlar dedeye niyaz edip, kendilerine gösterilen yere(gediğe) otururlar. Artık onlar da bir sofu candır.

Müsahipliğe bağlı diğer kurallar:

Musahibin önemi:

Diyelim karşıdan iki kişi geliyor. Biri Hz.Ali olsun, diğeri müsahip kardeş olsun. Musahip, musahip kardeşini karşılar

Müsahip küsü bir mendil kuruyana kadar olacak

Eti etinden, kanı kanından, nefesi nefesinden(lahmeke lahme…). Müsahip okuşacak kimselerde mali durum eşitliği aranmaz. Çocuktan müsahip olmaz. Yirmi yaşını bitirecek, dört kapı mamur olacak. Her ikisi evli olacak.

Müsahibin vefat etmesi:

Garip Musalılarda musahip vefat ederse sağ kalan musahip, musahibi olmayan biri ile musahip olur.[17]

Tasma bacak: Görgü bittikten sonra tarikten geçilir. Cuma akşamı. Müsahipsizlere **Tasma bacak**, müsahibi ölmüş olanlara **Boyunduruk düşkünü denir.[18]**

---

[1] **Ali Kurt,** Zile Çakırçalı, 1931, derleme 16 -20 Ocak 24.07.1993

[2] **Zeynal Özcan**/Kırmızı Dede (1912-1986), Divriği Akmeşe/Ziniski köyü, 18 Ekim 1977

[3] **Zeynal Özcan**/Kırmızı Dede (1912-1986)
[4] **Zeynal Özcan/**Kırmızı Dede (1912-1986)
[5] **Zeynal Özcan/**Kırmızı Dede (1912-1986), Divriği Akmeşe/Ziniski köyü, 18 Ekim 1977
[6] **Zeynal Özcan**/Kırmızı Dede (1912-1986),
[7] **Zeynal Özcan/**Kırmızı Dede (1912-1986),
[8]**Zeynal Özcan/**Kırmızı Dede (1912-1986),
[9] **Zeynal Özcan** (Kırmızı Dede),
[10]**Zeynal Özcan/**Kırmızı Dede (1912-1986), 1 Ağustos l982 tarihinde Ziniskili Zeynal Özcan Dede'den yapılan derleme
[11] **Hüseyin Çakmak,** Kangal, Havuz Çayırova köyü
[12] **Cemal Koçak**, Kangal/Mamaş (Soğukpınar), 1927, derleme 27.03.1989 ve 07.03. 1989, 25.02.1989
[13] **Cemal Koçak** (Dede), Sivas 14 Şubat 1998
[14] **Cemal Koçak** (Dede), Sivas 14 Şubat 1998
[15] **Garip Tuncer** dede, Divriği 21.8.1984)
[16] Ali Erdemir, Sivas Yağmurlu Seki/Yağmurlu Yurt köyü,
[17] **Cafer Şahin,** Kangal Dışlık köyü 1942
[18] **Hatem Kaya**, Hafik Emre köyü 1929, Derleme 11 Şubat 1989

MUSTAFA FERYADİ ÇIĞIRAN

(1914- 11 Ekim 1987)

Kadir PÜRLÜ-Kutlu ÖZEN

Aşık Feryadi, badeli aşıklık geleneğinin son ustasıydı. Cumhuriyet dönemi halk şairleri içerisinde geleneği en iyi temsil eden aşıklardan birisiydi. Aşık Veysel, Talibi Coşkun, Ali İzzet Özkan gibi güçlü bir şairdi; fakat Feryadi'ye kimse sahip çıkmadı….

Gelenekten gelen, badeli aşıklık geleneğini çok iyi bilen Feryadi, diğer aşıklar gibi unutulup gitti…

Bilindiği gibi Sivas yöresinde yetişen "**Feryadi**" mahlaslı üç şair bulunmaktadır. Bunlardan ilki tahminen 1824 yılında doğan ve 1904 yılında ölen **Deli Derviş Feryadi**'dir. Deliktaşlı Ruhsati gençlik yıllarında bu ünlü halk ozanından saz dersleri almıştır. Deli Derviş Feryadi bir müddet Divriği'de kalmış, daha sonra Zara'ya bağlı Zoğallı köyünde arazi satın alarak çiftçilik yapmış; tahminen 80 yaşlarında iken Kangal'ın Mamaş köyünde ölmüştür. [1]
"Bugün gam yükünün tüccarı geldi

Çekemem bu derdi bölek seninle

Seni seven aşık sarardı soldu

Çekemem bu derdi bölek seninle"

(…)

dörtlüğü ile başlayan bu türkü, Deli Derviş Feryadi'ye aittir.[2]
İkincisi **Feryadi İsmail Hakkı** olup Sivas ve Tokat yöresinde yaşamıştır. Kendine özgü bir saz çalan Feryadi , 1964 yılında Tokat'ta ölmüştür.[3] Üçüncüsü **Baharözlü Feryadi**'dir.

I. Mustafa Feryadi'nin Hayat Hikayesi

Feryadi'nin asıl ismi Mustafa'dır. Nüfus kayıtlarına göre 12 Ekim 1914'te Ulaş'a bağlı Baharözü köyünde doğmuştur.

a. Çocukluğu:

Doğumundan birkaç ay önce babasını, beş yaşında iken annesini yitirdi. Kızı kardeşi ile birlikte sahipsiz kaldı. Kendi ifadesine göre 12 yaşına kadar mal-davar çobanlığı yaptı.

"Yetimlikle büyüdüm… Beş yaşında iken annem öldü. Bana ve kız kardeşim Elif'e bir yıl kadar halam baktı. O da ölünce elin elinde kaldık. Kışın elin ahırlarında hayvanların yem yediği kurunların içinde yatardım. Dizimden aşağı hiç elbisem olmadı. Yırtıla yırtıla dizimin üstüne kadar çıktı. Ayağım çarık yüzü görmedi. Yaz günleri duvarların dibinde yatardım. Bir sefillikle büyüdüm ki…Benden sefil büyüyen olmadı. Ekmek yersem yerim, komşular acıyıp ne verirse onu yerim… On -oniki yaşıma kadar mal davar yaydım; sonra aşık oldum…"[4]
Feryadi'nin çocukluk yıllarında çekmiş olduğu sıkıntılar daha sonraki yıllarda şiirlerine yansıyacak, en ağır taşlama ve yergileri yazmasına neden olacaktır.

b. Gençliği:

Feryadi, ilki 1929 yılında olmak üzere çeşitli aralıklarla dört kez evlenmiştir. Bu evliliklerden 16'sı hayatta olmak üzere 23 çocuk ve yüze yakın torun sahibi olmuştur.

1939 yılında askere giden Feryadi, 1943 yılında terhis olarak köyüne dönmüştür. Bu tarihten itibaren hayatını yarı aç, yarı tok çiftçilik yaparak sürdürmüştür.

Diğer aşıklar gibi aşıklığın nimetlerinden faydalanamayan Feryadi, 1980 yılında iki gözünü kaybetti. Kimse elinden tutmadığı için ameliyat olamadı. 11 Ekim 1987'de doğum yeri olan Baharözü'nde hayata veda etti. 1996 yılında Sivas Belediyesi tarafından Feryadi'ye mütevazı bir mezar yaptırıldı.

II. Halk Şiirimizdeki Yeri:

Aşık Feryadi, Aşık Veysel, Talibi Coşkun, Ali İzzet Özkan gibi Cumhuriyet kuşağının ilk şairlerindendir. Feryadi, halk aşıklarının bol olduğu bir ortamda yetişmiştir. Daha küçük

yaşlarda kendi köyüne gelen gezici halk ozanlarından **Sümmani, Ruhsati, İzzeti, Sehili, Serdari, Teclili…** Gibi aşıkların türkülerini dinlemiştir. Bu türküleri diğer aşıklarla birlikte köy odalarında, tarlalarda, yaylalarda çağırıp söylemiştir.

Feryadi, badeli aşıktır.[5] Rüyasında pirlerin elinden bade içerek aşık olmuştur.

"(…) Bizim köyde, bir yerde azap çalışıyordum…Ekin biçiyordum. Tarlaya yakın bir yerde tatlı su gözesi vardı. Ekin biçerkene tarla sahibi, 'Mustafa, gette gözeden su getir, yorulduk…Öğlen ekmeği yiyek…' dedi.

Şimdi gözeye vardım. 'Ağa, abdestini al!…' dediydi… Abdestimi de aldım; suyu da doldurdum. Giderkene 'Namazımı sıcakta kılacağıma, şu armut ağacının gölgesinde kılayım. ' dedim. Armut ağacı gözeye yakındı. Namazımı kılıp bitirdim. Ellerim duada iken beni bir uyku sardı… Yatsam uyusam, ağa su gözlüyor; uyumasam uykudan kendimi alamıyorum. Şöyle dirseğimi dizime koymuş duruyorum. Uyumuş kalmışım…

Esas adım Mustafa'dır. Bir de bir ses geldi ki kulağıma 'Mustafa kalk!.. Eyi uyudun!.. ' diye. Gözümü açtım ki –aslında gene uyuyorum- yedi tane yeşil elbiseli, kara sakallı dervişler halka olmuş oturuyorlar. Yüzlerine bakılmıyor; hepsi nur yüzlü… Ellerini öperek dolaştım. Bir kenarda dinelip(ayakta dikili olarak) durdum. İçlerinden biri 'Mustafa, Cenab-ı Allah sana bir kız nasip etti emme, bu dünyada kavuşmak yok. Ancak ahirette kavuşacaksın…Derdin Sümmani'nin derdi…Maşukan(sevgilin/aşık olduğun) Sümmani'nin maşukasından üç konak öte; senin maşukan Çin'in öte yanı, adresini yarım veriyoruk. Seul adasında, Leb şehrinde oturuyor. Bu dünyada kavuşmak yok…Ne görürsen, ne konuşursan rüyalarda konuşursun. Sümmani'ninki de Acem kızı idi, seninki de… Senin maşukanın iki ismi var, biri Güldane, diğeri Dürdane…Babası Hasan Hüseyin, Anası Fadime…

O zamana kadar bir de dediler ki: 'Al bakalım…Kızın aşkına sana bade! … Kıza badeyi verdik, al bakalım…Onun aşkına, al sana…' Bir de baktım ki elinde yeşil bardak, karşımda duruyor, yüzünü tam göremiyorum, bardak tutan eli yüzünü kapamış.

Bir bardak şerbet verdiler, onu çabuk kene/çabucak içtim; Güya yüzünü hemen göreyim kavuşayım, diye. Onu bitirince ikinci bardağı verdiler yarısına kadar içebildim. Kız badeyi içip bitirmiş ve bardak tutan eli yüzünden çekilmişti. Maşukamın yüzünü tamamen görünce kendimden geçip oraya düştüm. Bayılmışım…

Ayıldığımda güneş aşıyordu…."[6]

Mustafa, bu rüyadan sonra mahlas almak için Tonus'un Tahiyurt köyünde oturan Has Sait Efendi'ye gider. Has Sait Efendi de ona Feryadi mahlasını verir.

Mustafa Feryadi, bu tarihten sonra şiirlerini okumak ve diğer halk şairleri ile tanışmak için köyünden ayrılmak zorunda kalmışsa da bu uzun süreli olmamıştır. Kısa süreli gezileri sırasında **Aşık Veysel, Talibi Coşkun, Ali İzzet** gibi halk şairleri ile tanışmıştır. Daha

sonraki yıllarda ise Çobanoğlu, Reyhani, Çorumlu Aşık Hasan gibi halk şairlerini tanımak olanağını bulmuştur.
Feryadi hayatı boyunca daha çok güzelleme ve taşlama türünde şiirler yazmış ve söylemiştir. Dini ve milli şiirlerde de başarılıdır. Güldane'nin aşkı ona güzelleme dalında, çekmiş olduğu dert ve sıkıntılar taşlama türünde şiirler söyleyip yazmasına sebep olmuştur. Feryadi, koşmalarının yanı sıra destan türünde de şiirler söylemiştir.

Özellikle güzelleme dalındaki şiirleri çok liriktir. Zaman zaman karacaoğlan'a yaklaşır. Taşlama ve yergi dalındaki şiirlerde de Ruhsati'den ve Seyrani'den aşağı kalmaz.

Feryadi ilk kez R.Ahmet Sevengil Tarafından Ankara Radyosu'nda yapılan bir konuşma ile yurt düzeyinde tanıtılmıştır. "**Aşık Feryadi'den Deyişler**" adlı kitabını Sivas Valisi Necmettin Ergin'in mali yardımlarıyla çıkartmıştır. Bu kitabın ilk baskısı 1946, ikinci baskısı 1948 yılında yapılmıştır. Aynı kitabın üçüncü baskısı Korgeneral Fuat Doğu'nun yardımlarıyla yapılmıştır.
Daha sonraki yıllarda Feryadi'nin iki eseri daha Kutlu Özen ve Kadir Pürlü tarafından hazırlanıp yayınlanmıştır. Bunlar Güldane(1983) ve Aşık Feryadi(1996) adlı kitaplardır.

Feryadi, 30 Ekim 1964'te yapılan II. Sivas Halk Şairleri Bayramına davet edilmiştir. Fuat Doğu ve İbrahim Aslanoğlu tarafından düzenlenen bu bayrama Aşık Veysel, Ali İzzet Özkan, Fatma Oflaz(Derdimend), Feryadi, Seyit Türk, Ali Tozkoparan, Hamit Şeker,Veysel Cehdi Kut, Dertli Haydar, Ali Akış… gibi aşıklar katılmıştır.

Yine Cumhuriyet Üniversitesince 28 Mart 1984'te düzenlenen Halk Şairleri Gecesine de davet edilmiştir. Gecede, Feryadi, Sefil Selimi, Aşık İsmeti, Aşık Kul Gazi, Veysel Cehdi Kut, Aşık Kadimi gibi halk şairleri kendi şiirlerinden örnekler sunmuştur.

Görüldüğü gibi yarı aç, yarı tok bir ömür süren Feryadi, halk şiirimize taşlama, yergi, güzelleme ve destan türünde çok güzel eserler kazandırmıştır. 11 Ekim 1937'de aramızdan ayrılan Mustafa Feryadi Çağıran'ı rahmetle anarız.

GÜLDANE'YE MEKTUP
Nazlı yarim sana bir mektup yazdım

Eğer götürürse posta sevdiğim

Ben de bu feleğin kahrından bezdim

Zaten dertli gönlüm yasta sevdiğim.

Mektubumun cevabını tez gönder

Adresini bilemiyom yaz gönder

Namenin içinde kahrı az gönder

Duyurma düşmana dosta sevdiğim.

Kaşlarına kara kalem vurulmuş

Güzellik de yavru sana verilmiş

Mor belikler ince ince örülmüş

Zilifler mah yüzde deste sevdiğim.

Güzel başın için nar gönder bana

Bir mendil işle de yar gönder bana

Yağlığın içine sar gönder bana

Zilfiyin telinden kes de sevdiğim.

Ne derdin var ise mektupla söyle

Bu hasretlik baki kalacak böyle

Resmimi gönderdim yadigar eyle

Karşında bir yere as da sevdiğim.

Elim yetmez bu dünyanın varına

Parasız gidilmez Çin diyarına

Zehirler içeyim şeker yerine

Hazırladım durur tasta sevdiğim.

Vilayetim Sivas, kazam Şarkışla

Adresimi oku yazmaya başla

Posta getirmezse gönder bir kuşla

Resminle mühürün bas da sevdiğim.

Unutma nahiyem Deliilyas'ı

Karakol eliyle yaz Baharözü

Eğer arzuhalim bulursa sizi

Ya mektup, ya bizi iste sevdiğim.

Fakirim tedarik göremiyorum

Yol uzak oraya varamıyorum

Senin merakından duramıyorum

Feryadi derdinden hasta sevdiğim.

FAKİRLİK

Gönül fakirlikten dedem el-aman

Daim azgın olur yüzü fakirin

Yakar çıra ile bir avuç saman

Bulunmaz kibriti, gazı fakirin.

Elbise yırtılır ip ile sırır

Bulamaz ayranı dudağı kurur

Zenginlere herkes canını verir

Hiç kimseye geçmez sözü fakirin.

Fakir olanları rastgelen döver

Varıp zenginlere boynunu eğer

İçeriye koymaz, “Mala göz değer…”

Mal görmedik olur gözü fakirin.

Uyan zalim arap(talih) bari sen uyan

Fakire hep önden geliyor ziyan!…

Yırtık çadır ile gidiyor yayan

Yürürken yorulur dizi fakirin.

Aşık **Feryadi**’yim ederim merak
Bu dünyada rahat bize çok ırak

Fakir çocukları bütün yalnayak

Bulunamaz beş arşın bezi fakirin.

BERBER DESTANI

Bir berbere geldim tıraş olmaya

Gönülsüz gönülsüz geliyor usta

Canı cavrayarak tıraş eder mi?

Parasız olduğumu biliyor usta.

Senin başın kıllıyımış zor deyi

Parasız berberlik bize ar deyi

Bileği yok, bıçaklarım kör, deyi

Yalandan kayışa çalıyor usta.

Fakirliğin kıymetini bilmezse

Tıraş ettiğinden para almazsa

Tıraş ederkene gönlü olmazsa

Kılı birer birer yoluyor usta.

Akrabası ahbapları gelirse

Bıçakları düzenini bulursa

Parasını yahut peşin alırsa

Hemen incitmeden yülüyor usta

Hele bakıh şu berberin işine

Yara açtı **Feryadi**'nin başına

Ben söylerim onun gider hoşuna

Kendi arsız arsız gülüyor usta.

ÇORAP DESTANI

Sana derim ev sahibi

Nettin çorabı, çorabı?

Hain görmedim sen gibi

Nettin çorabı, çorabı?

Bir düğüne geldim idi

Bir çift çorap aldım idi

Oğlun ile saldım idi

Nettin çorabı, çorabı?

Ev sahibi gaim olur

Doğruluğu daim olur

Dolapta çoraplar n'olur

Nettin çorabı, çorabı?

Seni kınar bütün Aylı

Sana derler kötü huylu

Kara yüzlü, kısa boylu

Nettin çorabı, çorabı?

Misafir'e hizmet sünnet

Etmeyenler bulmaz cennet

Mistangilin Gücük Memmet

Nettin çorabı, çorabı?

Kılmazsın sünneti farzı

Hırsızlığa koydun arzı

Utanmaz namıssız dürzü

Nettin çorabı, çorabı?

Kendin altmış yaşındasın

Şeytanların hoşundasın

Hırsızlığın peşindesin

Nettin çorabı, çorabı?

Feryadi söylemez hata
Alanlara sözüm kete

Hile olmaz emanete

Nettin çorabı çorabı?

Tuzla Köyünden Şevki Esen, Öğretmen Hazım Zeyrek, Aşık Feryadi, Veysel Cehdi Kut… (1967 Sivas Aşıklar Gecesi)

Kutlu Özen, Aşık Feryadi, Aşık Kul Gazi, Veysel Cehdi Kut, Sefil Selimi (Kutlu Özen'in Düzenlediği Sivaslı Aşıklar Gecesi, Cumhuriyet Üniversitesi 28 Mart 1984)

---

[1] **İbrahim Aslanoğlu,** Söz Mülkünün Sultanları, İstanbul 1985, s. 66
[2] **Aşık Feryadi,** Güldane, Hazırlayan Kutlu Özen, Sivas 1983, s. 7
[3] **Aşık Feryadi,** Kadir Pürlü-Kutlu Özen, Sivas 1996
[4] **Aşık Feryadi,** Güldane, Hazırlayan Kutlu Özen, Sivas 1983, s. 9-10
[5] **Doğan Kaya**, Sivas'ta Aşıklık Geleneği, Sivas 1998, s. 55-57
[6]**Aşık Feryadi,** Güldane, Hazırlayan Kutlu Özen, Sivas 1983, s. 14-16

Ruh ve Sinir Hastalıklarına Bağlı Adak Yerleri

Sivas ve Divriği yöresinde çeşitli hastalıklara bağlı yüzlerce adak yeri bulunmaktadır. Bunlardan bir bölümü evliya kültüne bağlı tekke, türbe, ve mezarlar; diğer bir bölümü de yer-su kültüne bağlı adak yerleridir.

Dr. Ali Haydar Bayat adak yerlerini fonksiyonlarına göre sekiz bölüme ayırmıştır:

1.Çocuğun olması veya doğacak çocuğun yaşaması

2.Akıl ve ruh hastalıkları

3.Yel, romatizma, bel ağrıları

4.Çeşitli sancılardan kurtulmak

5.Çocukların erken yürümesi, vaktinde konuşması, hırçınlıklarının ortadan kalkması

6.Baş, göz ve karın ağrısı

7.Sıtma

8.Sarılık[1]
Sivas yöresinde bunların dışında cilt hastalıkları; ana sütünün çoğalması… için gidilen adak yerleri de bulunmaktadır.

Biz bu tebliğimizde ruh ve sinir hastalarının gitmiş oldukları adak yerleri üzerinde duracağız. Halkımız akıl ve sinir hastalıklarında daha çok adak yerlerine giderek derdine çare aramaktadır.

Bugün de Orta Asya'daki kadın şamanlar akıl ve ruh hastalıklarının tedavisinde önemli bir rol oynamaktadır.[2]
Yapmış olduğumuz alan çalışmasına göre Sivas ve Divriği yöresinde ruh ve sinir hastalıklarına bağlı 36 adak yeri bulunmaktadır. Alan çalışmaları ilerledikçe bu sayı daha da artacaktır.

Bizim tespit ettiğimiz adak yerleri şunlardır.

Abdal Baba: Adak yeri Şarkışla merkez Abdallı köyü mezarlığı içindedir. Buraya sinir hastaları, bayılanlar, ağzı eğilenler getirilirler. Hasta, mezarın ayak tarafına kafasını koyarak uyutulur. Eğer uykusu gelirse, şifa bulur. Eğer felç geçiren kişi türbeye gelemeyecek durumda ise, hastanın elbisesini getirirler, sanduka üzerine sererler. Hastalar ayrıca şifa tası ile adak yerinde yıkanırlar. Derlemelerim sırasında alkolik bir hasta şunları anlatmıştı: "Rüyamda otuz yaşlarında siyah sakallı bir genç geldi. Bana, kalk oğlum kalk, dedi. Sıçrayıp kalktım. İçkiyi bıraktıktan sonra bayılmalarım gitti." [3]
Alamanın Ocağı: Ocak, Şarkışla'ya bağlı Elmalı köyündedir. Buraya felç olup bir tarafı tutmayanlar, halk arasında uğrağa uğrayanlar getirilir. Hastalar adak yerindeki su ile yıkanırlar.[4]
Ali Baba Yatırı: Sivas merkezinde bir semte adını veren Ali Baba 16. yüzyılda yaşamıştır. Türbede dört yatır mezarı bulunmaktadır. Ali Baba'nın türbesine Başı ağrıyanlar, ağzı eğilenler ve korkanlar getirilir.[5]
Araplık/Arap Baba: Divriği içindeki bu türbe "Araplık" olarak bilinir. Türbe Hacip Ahmet'e aittir. Burası bilhassa korku, sevda ve sinir hastaları tarafından ziyaret edilir. Adak olarak horoz, tavuk kesilir.[6]

Ayvet Dede: Adak yeri Divriği'nin Savrun köyündedir. Adak yerinde toplama taşlardan ibaret üç mezar bulunmaktadır. Ayvet Dedeye evhamlı hastalar getirilir. Hastalar adak yerinde uyutulur.[7]

Bun Baba/Mum Baba: Bun Baba'nın mütevazi türbesi Sosyal Sigortalar Hastanesinin bahçesinde bulunmaktadır. Buraya daha çok bunalım geçiren hastalar getirilmektedir.[8]

(Şeyh)Bahaddin Hz.: Adak yeri Suşehri'ndedir. Akıl hastaları, saralılar, felçliler ve kekemeler getirilir. [9]

Colü Dede: Şarkışla ilçesindedir. Buraya felçli hastalar/uğrağa uğramış/çalınmışlar getirilir. [10]

Coruğun Ocağı: Ocak, Altınyayla ilçesindedir. Türbede Horasan erenlerinden Şeyh Ebul Gays yatmaktadır.Buraya ağrısı sızısı olanlarla baş ağrısı çekenler getirilmektedir. Hastalar türbe içinde birkaç saat uyutulurlar. İnanışa göre hastalar şifa bularak uyanırlarmış. [11]

Çöğü Baba: Türbesi İmranlı ilçesi, Karacaören beldesi Yünören(Coğü) köyündedir. Adak yerine akıl hastaları, saralı ve felçliler getirilir. Ayrıca çocuk sahibi olmak isteyenler de Cöğü Baba'yı ziyaret ederler. Çevredeki önemli bir adak yeridir.[12]

Çalıcı Ziyareti: Hafik/Doğanşar/Çalıcı köyü yakınlarındaki bir adak yeridir. Bu mezarlığa dertli/yatalak hastalar, başı ağrıyanlar, felçliler getirilir.[13]

Çeltek Baba: Adak yeri Karaçayır bucağına bağlı Çeltek köyündedir. Önemli bir ziyaret yeridir. Buraya akıl hastaları, ağzı eğrilmişler/yüz felci olanlar, dili tutulup konuşamayanlar, saralılar, felçliler getirilir. Hastalar yatırın yakınındaki pınarda yıkanıp abdest alırlar. Türbe civarındaki camide uykuya yatırılırlar. Çeltek Baba, iyi olacak hastanın rüyasına girip sırtını sıvazlar. Felçli kişiler, bu rüyadan birkaç hafta sonra yürüyerek türbeyi ziyarete gelirler.[14]

Çeltek Baba'nın Kardeşi: Adak yeri Sivas merkezindedir. Buraya uğrağa rastlayanlar/cin çarpmışlar, felçliler, ağzı eğilenler, başı ağırlıklı olanlar, saralılar…getirilir. [15]

Delikli Taş: Adak yeri, Zara Çaypınar köyündedir. Başı ağrıyanlar, sık sık uyku arasında sıçrayanlar; Cuma namazından bir saat sonra delikli taştan geçirilirler.[16]

Dumbulca: Adak yeri Yıldızeli/Direkli/Kapalıkaya köyündedir. Köye birkaç saat uzaklıktaki bir tepenin üzerindedir. Üç dört mezardan ibarettir. Burada yatanların şehit düştüklerine inanılır. Buraya akıl hastaları getirilir. Deliler, birden bire delirenler getirilir. [17]

Emir Ahmet: Sivas merkezindeki bir Ahi türbesidir. Tokmakkapı Mahallesindeki bu adak yerine hasta ve huysuz çocuklar getirilir.

GuzanTepesi: Adak yeri Direkli nahiyesi ile Dereköy sınırları içindeki kutsal bir tepedir. Tepede toplama taşlardan ibaret mezarlar bulunmaktadır. Buraya korkudan dili tutulanlar getirilir. [18]

Huykesen: Adak yeri, Zara-İmranlı yolu üzerindeki sembolik bir mezardır. Buraya huysuz ve yaramaz çocuklar getirilir.[19]

Huykesen: Sivas'a 10 km. uzaklıkta ören bir yerdir. Buraya sarhoş, kumarbaz, haylaz, geçimsiz… kimseler getirilir. Hastaların kötü huylarını terk edeceğine inanılır. [20]

Huykesen: Adak yeri Çengelli dağındaki kutsal bir ardıç ağacıdır.Buraya huy tutanlar/saralı kimseler getirilir.Burası, Divriği/Zara/ İmranlı ilçelerinin Ekrek, Çimen, Çaylı Yurdu, Merendi, Sağırtaş, Kaledibi, Örenik, Yozyatağı, Gölağıl, Handere, Kürt Arage….köylülerince ziyaret edilir.

Şeyh Çoban Türbesi: Adak yeri Sivas'ta kendi adıyla anılan yerde bulunmaktadır. Muhtemlen 12. yüzyılda yaşamıştır. Şeyh Çoban Hazretlernin asıl adı Şeyh Hüseyin Rai'dir. Türbeye daha çok felçliler getirilmektedir. [21]

(Şeyh) İsmail Zebihullah: Adak yeri Yıldızeli/Fındıcak köyündedir. Akıl hastaları ve saralılar getirilir.[22]

Kara Baba Ocağı: Adak yeri Şarkışla'ya bağlı Ali Ören mezrasındadır.Buraya felçli hastalar getirilir.[23]

Kazancığın Kara Baba: Adak yeri Şarkışla hudutları içindeki Turna dağındadır. Buraya bayılanlar, cin tutanlar/çarpılanlar getirilir. Hasta adak yerindeki suyla yıkanır. Daha sonra tepedeki ağaçlardan birinin altına yatırılır. Uyanıncaya kadar kendi halinde bırakılır. Rüyasında buradaki zatı görür şifa bulur. [24]

Karacalar Tekkesi/Türbesi: Asıl adı Mehmet olan Mehmet Dede'nin türbesi Ulaş ilçesine 8 km. uzaklıktaki Gümüşpınar beldesinde bulunmaktadır. Burası daha ziyade Karacalar Tekkesi olarak bilinmektedir. Tekkeye adını veren ve efsanelerde yaşayan Mehmet Dede köyün içinde bulunan caminin bahçesinde metfundur. Mehmet Dede'nin kabrinin yanında kendi soyundan gelen şahıslara ait kabirler de bulunmaktadır. Söylentiye göre Mehmet Dede köyün sığırlarını yayarmış. Kimse onun keramet sahibi olduğunu bilmezmiş. IV. Murat Bağdat seferine giderken, Mehmet Dede hayattaymış. Yine inanışlara göre Mehmet Dede'nin soyu Horasan'dan gelmiş ve Tecer dağı eteklerine yerleşmiş. Günümüzde Karacalar Tekkesi'ne ruh ve sinir hastaları getirilmektedir. [25]

Karacadağ: Sivas merkez Hayırbey-Herekli arazisi içinde yer alır. Adak yeri bu dağın eteklerindedir. Toplama taşlardan ibaret sembolik bir mezardır. Buraya havale geçiren, uğunan, bayılan, huy tutan, baş ağrısı çeken çocuklar ve büyükler getirilir. [26]

Kızıldağ Baba: Adak yeri Divriği yakınlarındaki bir tepedir. Tepede ören yerler vardır. Saralı hastalar buraya getirilerek ören yerde yatırılır. Uyumaya bırakılır. Uyandıktan sonra gördüğü şey sorulur. Buna göre yorum yapılır.[27]

Koç Ali: Adak yeri, Kangal ilçesinin Kızıldikme köyündedir. Tepe üzerindeki bu adak yerine felçli hastalar getirilir.

Korku Taşı: Divriği ilçesindeki bu adak yeri Hocı Osman Mahallesindeki Hamitli'nin bahçesi içerisindedir. Benekli bir taştır. Bir şeyden korkmuş olan çocuklara o taştan kırılarak alınmış parçalar, suda kaynatıldıktan sonra içirilir.[28]

Mıhlı Direk/Yeşil Direk: Adak yeri Sivas Merkez Emre köyündeki toprak damlı bir köy odasıdır. Buraya deliler, birden bire delirenler, saralılar, felçliler ve baş ağrısı çekenler getirilir. Hastalar direklerden birinin dibinde uykuya yatırılır. Hasta yakınları adak yerindeki direklerden birine kullanılmamış çivi çakarlar. Bez yerine saçlarından koparmış doldukları telleri bağlarlar. "Benim hastamın derdi de bu direğe çivi gibi çakılsın" derler. [29]

Samit Baba: Samit Baba'nın(Sultan Samut) türbesi Kangal'ın Tekke köyündedir. Selçuklu kümbetlerine benzeyen bir yapısı vardır. Buraya daha çok felçli hastalar getirilir. Söylentiye göre Polatlı'dan gelen 13 yaşındaki felçli bir hasta türbeye yatırılır. Yatırıldığı yerde uyuyan hasta rüyasında "Kalk, benim üstümde ne yatıyorsun?" diye bir ses işitir. O korkuyla koşarak türbeden dışarı çıkar; yürüyecek duruma gelir.[30]

Sara Ağacı Türbesi: Adak yeri Hafik ilçesine bağlı Tuzhisar ile Karayün arasındaki bir mezardır. Bu mezarın bir veliye ait olduğu söylenmektedir. Türbe ağaçlar arasında bulunmaktadır. Bu türbeye akıl hastaları ve saralılar getirilmektedir. Hasta türbeye yatırılır. Uykuya dalar, uyku sırasında sayıklamaya başlar. Sayıklayan hasta iyi olur.[31]

Şemmas Pir: Şemmas Pir'in türbesi Divriği'ye 42 km. uzaklıktaki Duruköy(Türk Arege)'dedir. Efsaneye göre Şemmas Pir, Battal Gazi'ye yardım eden bir destan kahramanıdır. Şemmas Pir yatırı hem Müslümanlarca, hem Hıristiyanlarca ziyaret edilmektedir.

Buraya daha çok ruh ve sinir hastaları getirilmektedir. Birden bire delirenler, saralılar /huy tutanlar, sık sık bayılanlar, felçliler, ruhi bunalım geçirenler Şemmas Pir yatırını ziyaret ederler.

Rahmetli İhsan Hınçer, bir araştırmasında Divriği'deki Şemmas Pir yatırından şifa bulan bir hastanın hikayesini şöyle anlatır:

"(…) Yine bundan yüz yıl kadar önce(1876), bir Fransız ailesi konuşmayan/tad çocuklarını yanlarına alarak Paris'ten İstanbul'a gelmiş. Fransız Konsolosluğunda görevli bir Eğinli kavas, çocuğun duyduğu halde konuşmadığını görünce çok üzülmüş. Divriği'ye bağlı Arege(Şemmas Pir) yatırını ziyaret eden kimselerin konuşmayan çocuklarının bülbül gibi konuştuklarını salık vermiş.

Bunun üzerine aile umuda kapılmış; deniz yoluyla Samsun'a, oradan da yaylı araba ile Amasya, Tokat, Sivas derken Divriği'ye gelmişler, Arege'ye doğru çıkmaya başlamışlar. Bu sırada gece olmuş. Katır ve at sırtında, dağlar ve kayalar arasından karanlıklar içinde zorluk ve meşakkatle ilerleyen aile, konuşmayan Fransız çocuğun babasına seslendiğini, kendi diliyle '*Baba, karşıdan bir ışık göründü*' dediğine, dili çözülerek konuşmaya başladığına şahit olmuşlar. Bunu bütün yöre halkı örnekleriyle anlatır."[32]

Şeyh Merzuban Tekkesi/Türbesi: Adak yeri Zara ilçesine birkaç km uzaklıktaki Tekke köyündedir. Önemli bir adak yeridir. Özellikle ağzı eğrilenler getirilir. [33]

Velledin Baba: Adak yeri Sivas/ Karaçayır/ Başsöğüt köyündedir. Ağzı eğilen çocukların getirildiği bir adak yeridir. Çocuk iyileşirse kurban kesilir. Bir miktar da köy çobanına verilir. Çoban kendisine verilen eti pişirip bir parçasını da iyileşen çocuğa yedirir. [34]

Ziyaret Dağı: Adak yeri, Kangal ilçesine bağlı Yarhisar köyü arazisi içindedir. Dağ kutsallığını tepe içerisindeki bir mağaradan almaktadır.Çünkü bu mağarada kimliği blineyen bir veli yatmaktadır. Buraya cin çarpanlar/felçliler /saralılar getirilmektedir. Adak yerini ziyaret edenler adak olarak, horoz ve tavuk keserler.[35]

---

[1] Dr.Ali Bayat, Anadolu'daki Ziyaret Yerleri ve Tıbbi Folklorumuz(Bir Örnek Olarak Akıl Hastalıkları) Erciyes, Sayı:193, Ocak 1994, s.2

[2] Bayat, a.g.m., s.2

[3] Kutlu Özen, **Sivas Efsaneleri**, Sivas 2001, s.237

[4] Özen, **Sivas Efsaneleri**, 237
[5]Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerler**i, Sivas 1996, s,52
[6] Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresind**e…74
[7] Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde**…s105
[8] Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde.**..s.52
[9] İlyas Ege, Suşehri'nde Şeyh Bahaddin, **SF**.Sayı: 71, Aralık 1978, s.19
[10] Emin Kuzucular, Colü Dede, **SF**. Sayı:25, Şubat 1975, s.15
[11] Özen, **Sivas Efsaneleri**, s.25
[12] **Seyfi Özmen**, İmranlı Avşar Köyü 1963
[13] **Salim Ünsal,** Çalıcı 1967
[14] Musa Demirci, Çeltek Baba**, SF**. Sayı: 2, Mart 1973, s.14
[15] Musa Demirci, Çeltek Baba'nın Kardeşi, **SF**. Sayı: 13, Şubat 1974, s.13
[16] **Hidayet Acıkabak**, Bolucan 1969
[17] **Mecit İnan**, Kapaklıkaya 1967
[18] Özen, **Sivas Efsaneleri**, s.208
[19] İ.Hakkı Acar, Huykesen, **SF**, Sayı: 14, Mart 1974, s.4
[20] Y.Bülent Bakiler, Huykesen, **SF,** Sayı:2, Mart 1973, s.7)
[21] Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde**…s.53
[22] .Musa Demirci, (Şeyh) İsmail Zebihullah, **SF,** Sayı: 17, Haziran 1974, s.7-16
[23] Özen, **Sivas Efsaneleri**, s.251
[24] Özen**, Sivas Efsaneleri**, s.252
[25] Tahsin Temel Üçer, Karacalar Tekkesi, **TF**, Sayı: 82-83, Mayıs-Haziran 1986, s.19-20
[26] **A.Turan Avcı**, Hayırbey 1959
[27] Özen, **Sivas Efsaneleri.** S.81
[28] Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde**…83
[29] Kutlu Özen, Hafik Emre köyündeki Yunus Emre Düşeği, **Türk Kültürü Araştırmaları** 1991/1, s.55
[30] Özen, **Sivas Efsaneleri,** s.162
[31] Özen, **Sivas Efsaneleri**, s.138
[32] İhsan Hınçer, İnançlarımız Açısından Yatırlar ve Ziyaretlerin Müspet Yönleri, **1.Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,** Cilt: IV, Ankara 1976, s.133-135
[33] İbrahim Aslanoğlu, Zara'da Şeyh Merzuban Tekkesi, **TF**, Sayı:43, Şubat 1983, s.29
[34] **Hüseyin Eryıldız,** Velledin 1968
[35] Özen, **Sivas Efsaneleri**, 168

SAYA GEZME/SAYA KOYMA

SAYA GEZME/SAYA KOYMA
KIŞ YARISI/DAVARIN YÜZÜ/YÜZ KÖMBESİ

SAYA ÇEKİMİ/SAYA YEME
KOYUNUN YÜZÜ/KELENTOS KUTLAMASI

Gebe koyunların karnındaki yavru yüz günlük olunca çobanların yapmış olduğu törene "**saya"** denir. Ayrıca Sivas yöresinde saya, "**ağıl**" anlamına da gelmektedir.[1]
Sivas köylerinde koç katımından yüz gün sonra yani 25-26 Şubat günü saya günüdür. Çevre halkının inanışına göre bu günler kuzunun ana karnında tüylendiği günlerdir. Bugün, saya geleneği ile anılır ve kutlanır. Bölgelere göre değişik biçimlerde yapılan kutlama törenlerinin en renklisi Yıldızeli köylerinde –özellikle Kavak köyünde- yapılır.

Törene katılan gençlerle çobanlar ev ev dolaşarak koyunun elli gün sonra yavrulayacağını müjdeler ve hediyeler alırlar. Gezilen evlerde taze gelin varsa gelinler, gezenlere çorap, mendil, eldiven gibi hediyeler verirler. Saya gezenler şölene daha çok neşe katabilmek için çeşitli eğlenceler tertip ederler.

Saya gezen çoban köyün her odasına ve evine varıldığında aşağıdaki manzumeyi ya tamamen veya parça parça okuyarak hediyeler ister.

Selam verdim selvi gelin

Dohurcunla donlu gelin

Selam verdim aldın mı

Sayacı geldi duydun mu

Sağlak koçu saydın mı

Sağlak koçun anası

Sağına yattı yozladı

Soluna yattı kuzladı

Sağlak koçun anası

Düüü…deyince meledi

Çarpa çarpa yaladı

Ütmeğinde ağı var

Yüreğinde yağı var

Daha dersen daha var

Anam karakaş koyun

Karlı dağdan aş koyun

Ay karanlık gecede

Çobana yoldaş koyun

Hey anam kürdi koyun

Otlağa durdu koyun

Ayağı yeri döğer

Görmüştür kurdu koyun

Hey anam gelin koyun

Ak baldır yelim koyun

Ak bilekli gelinler

Gürül gürül sağarlar

Gümbür gümbür yayarlar

Hey anam gökçe koyun

Salınır gelir koyun

Salınarak gelince

Sarmaşık otu bitince

Toklu göğe doyunca

Koca karı kaymak yeyince

Şu oğluma, şu kızıma deyince…

Ak bilekli hatunlar

Yalayarak döşürürler

Bulayarak pişirirler

Ak kaymağı dostuna

Çökeliği çobana verir

Hey biz iken biz iken

Ebem karı kız iken

Yedi yaşıma yettim

Yedi yüz koyun güttüm

Avı yetmiş tazınıza

Boyu yetmiş kızınıza

Aşar verdim alana

Çıktı giti belene

Belendedir obası

Obası yaylası kutlu olsun

Helesi hülesi

Kırklık polat parası

Acımızdan gezmiyoruz

Bu koyunun töresi

Hey ne kaldı ne kaldı

Sayaya elli gün kaldı

Yirmi beşi yaz

Yirmi beşi kış

Eheeee….deyin uşaklar.

Saya gezenler son söz üzerine topluca “Eheeee!….” diye bağırırlar. Bu uzun deyiş her kapıda tekrarlanır; ancak çok çabuk söylenir.

Bedirli-Kayadibi bucağı köylerinde bunlara ilave olarak aşağıdaki sözler söylenir:

Hey kayadan kayadan

Yılan aktı kayadan

Bir kaşıkcık yağ verin

Adet vardır sayadan

Koyunun yüzü geldi

Gün çaldı buzu geldi

Çobana taze keçe

Ağaya kuzu geldi

Yer altından gidelim

Yedi deve güdelim

Verin ahbaplar bahşişi

Evimize gidelim…[2]
Saya Gezme:

Mart ayının birinci günü köyde askerlik çağına gelen gençler deve yaparlar. Devenin başı ve boyun kısmı süpürgeden yapılır. Süpürgenin üzerine zil, çan, kelek takılmış keçi derisi örtülür. Devenin vücudu ise 2-3 m. merdivenden yapılır. Merdivenin üzerine yastık konur. Yastığın üzerine süslü kilim örtülür. Devenin üzerinde beşik, sofra gibi eşyalar bulunur.

Merdivenin altına 5 kişi girer. Öndeki devenin başını oynatır. Arkadaki dört kişi de deve gibi yürümeye çalışır. Bir kişi deveyi çeker. Bir kişi de devenin önünde türkü söyler ve oynar. Devenin yanında bir de köpek olur. Köpek, devenin koruyucusudur. Böylece kapı kapı maniler söyleyerek köyü gezerler ve bahşiş toplarlar. Akşam olunca dört delikanlı çıkar ev ev gezerek süt, yumurta, yağ, un…toplarlar. Bunların belli bir odaları olur. Burada topladıklarından helva, gilik/çörek ve yemek yaparlar. Topladıkları bahşişlerden ise kuru yemiş, sigara alırlar. Hep beraber yerler.

Saya törenlerinde deve bir göçü anlatır.[3]
SAYA GEZME:

Saya gezme şubat ayının ikinci ve üçüncü haftasında yapılır. Bu, koç katımından yüz gün sonra; koyun ve keçilerin kuzulamasına elli gün kaladır.

Saya gezme adeti hemen hemen her köyde uygulanır. Ancak eski kurallara göre en iyi uygulanan bölge Tozanlı deresidir. Asarcık köyünde saya günü on delikanlı rol bölümü yapar. Bir iki kişi kadın kılığına girer, bir kişi de koyun postuna bürünür. Bu hazırlıklardan sonra gençler ev ev dolaşmaya başlarlar. Bu dolaşma sırasında değişik maniler okurlar.

Saya gezmenin amacı ise, o yıl sütlerin bol ve koyunların rahat kuzulaması içindir.[4]

SAYA KOYMA

Koç ve teke katımından yüz gün sonra evlerden yağ, bulgur ve un toplayarak pilav ve ekmek pişirip bütün köylüye dağıtırlar. Bu, "Kuzunun tüyleri bitti, vücuduna can geldi, elli gün sonra döl düşecek" demektir. O gün davul zurna çalınıp türlü maskaralıklar çıkararak eğlenirler. Buna "saya koyma" denir. Sayadan sonra ekşi hamur, yün tarağı, ateş, sac, yoğurt, davar kırklığı gibi şeyleri kimse kimseye vermez. Şayet verecek olurlarsa ya davarlarının öleceğine veyahut kuzularının atacağına/düşük yapacağına kuvvetle itikat etmişlerdir/inanmışlardır.[5]

KIŞ YARISI/DAVARIN YÜZÜ

Dört şubat günü kış yarısıdır. O gün koç katılalı tam yüz gün olmuştur. Bu nedenle köylüler "Yüzü yetti, tüyü bitti" derler. Bu günü kutlamak için köy delikanlıları bir hafta önceden hazırlığa başlarlar. Kendi aralarında daha evvelki yıllarda olduğu gibi iş bölümü yaparlar. Bir gelin, bir ihtiyar -sakallı, kambur-, iki arap, deve yapmak için aynı boyda iki delikanlı ve ikisinin arasında uzun boylu üçüncü delikanlı…ve bunları çeken kısa boylu bir deveci… Bunların hepsi erkek ve özellikle delikanlılardan oluşur.

Gelin, ihtiyar adamın karısıdır. Delikanlılar her girdiği evde gelini kaçırmak isterler. İhtiyar da " Karımı kaçırıyorlar!" diye feryadı basar. Ellerindeki kamçı ve zincirlerle delikanlılara saldırır. Delikanlılar bu arada hayli dayak yer. Gelin, girdiği evlerde büyüklerin ellerine uzanır. Öperken önceden hazırladığı iğneyi yavaşça batırır. Canı yanan yerinden sıçrar. Bu durum kahkahalara ve gülüşmeye yol açar.

Deve şöyle hazırlanır: Dört basamaklı bir merdivenin birinci ve üçüncü aralıklarına aynı boyda iki adam, bunların ortasına da uzun bir adam yerleştirilir. İki baştaki devenin arkasını ve başını, ortadaki de hörgücünü oluşturur. Üzerleri bir battaniye veya kilimle kapatılır. Ayaklar devenin ayaklarıdır. Uygun bir baş ve arka yapılır. Kısacası tam bir deve modeli meydana getirilir. Başına püsküller, çıngıraklar takılır. Deveci yularından tutup türlü yöne çevirir. Çocuklar bunu görünce kimisi korkar, kimisi gülerek kaçışırlar.

Hazırlıklar tamamen bitince evden çıkılır. Önceden planlandığı üzere davul zurna eşliğinde ziyarete başlanır. Ama bütün kapılar kapatılmıştır. Açtırmak için hayli zahmet çekilir. Çeşitli konuşmalar, güldürücü hareketlerle girdikleri yerler neşelendirilir. Bu eğlence geç vakitlere kadar devam eder.

İçinde insan olup da uğranmadık ev veya kulübe bırakılmaz. Ayrılırken yağ ve bulgur toplamak ihmal edilmez. Onlarla ertesi sabah, yani şubatın beşinci günü kazan kazan pilav pişirilir. Bütün köylüler o pilavdan yerler. Hatta hastalara da pay gönderilir.

Bu şenlikten sonra bazı yasaklamalar başlar: 22 Mart akşamına kadar kimseye yağ tavası, yün tarağı, hamur mayası, tuz, ateş gibi bir çok şeyler verilmez. Yani evden dışarıya çıkarılmaz. Çıkarsa ne mi olur? Davarlar döllerini atar/düşük yapar.

Bugün(1979), bu güzel eğlence de artık unutulmaya yüz tuttu; yapılmaz oldu.[6]

SAYA GEZME

Bu geleneğimiz kışın tam ortasında köyün gençleri tarafından yapılır. Köyün gençleri ellerine tencere, tava, tabak, kaşık alarak saya gezmeye çıkarlar. Köyde bütün evleri dolaşırlar. Her kapının önüne geldiklerinde:

Saya geldi sallandı

Uykularınız ballandı

….

diyerek ev halkından toplamış oldukları bulgur, tereyağ, para…gibi hediyeler alarak önceden kararlaştırdıkları yerde toplanırlar. Bir araya geldikten sonra toplamış oldukları malzemelerin çok az bir kısmı ile kendilerine yemek hazırlarlar. Hazırlamış oldukları yemeği yedikten sonra kalan malzemeleri köyün çobanına ve köydeki fakir kimselere hediye ederler. [7]

Saya Gezme: Şubat'ın 12'si geldiğinde koyunların karnında kuzular oynamaya başlar. Kuzular canlandı diye köyde saya gezilir..)[8]

SAYA/Sivas Çerdiğin

Buna davarın yüzünü görmek de denir. Her yıl koyunların kuzulamalarına elli gün kala yani Şubat ayının 21-28'i arasında yapılır. Amaç , koyunların rahat kuzulamalarını, sütlerinin bol ve bereketli olmasını dilemektir.

Belirli gün gelince köy delikanlıları saya gezmek için toplanırlar. İçlerinden birini **kahya** seçerler. Onun görevi bütün işleri organize etmektir. Diğerleri de tip ve yeteneklerine göre görev alırlar. **Arap, Dede, Tilki, Gelin ve Deve** olurlar. Kıyafetler aşağıdaki şekilde düzenlenir.

Arap: Hem güçlü, hem de çeviktir. Sırtına eski bir ceket giydirilir. Kol ağızları geriye doğru katlanır. Eline, yüzüne, kol ve bacaklarına baca kurumu sürülüp siyahlandırılır. Kol ve bacak bileklerine koyunların boğazına bağlanan kelek yahut çan takılır. Eline kayış ve sopa verilir.

Dede: Beyaz yünden bir sakal takılır. Sırtına maşlak(aba), giydirilir. Beli, kemer veya iple sıkıca bağlanır. Maşlak hayli geniş olduğu için sırt ve göğüs kısmı otla doldurulup kamburlaştırılır. Teninin görülen yerleri unla beyazlaştırılır. Bunun da eline bir sopa(değnek) verilir. Tanınmaması için daha ne gerekirse yapılır.

Gelin: Ayağı oyuna yatkın, ince ve uzun boylu olanlardan birine kadın elbisesi giydirilir. Yüzü kapalıdır. Açık olmasında da bir sakınca yoktur.
Tilki: Gençlerin en kurnaz ve sinsi olanı seçilir. Sırtına bir post'koyun, keçi derisi) giydirilir. Kulak ve kuyruk takılıp, yüzüne biraz un sürülür.
Deve: Kuvvetli iki genç, 1.5-02 m. boyundaki bir merdiveni her iki ucundan tutup omuzlarına alırlar. Ortasına devenin hörgücü olacak şekilde bir sepet yerleştirilir. Sepetin üstünden yere kadar, ince dokunmuş bir çul/cecim veya kilim atılır. Sopanın ucuna bağlanmış bir kafası öndekinin eline verilir. Devenin boynuna bir kelek takılması da ihmal edilmez.
Hazırlık bitince dede devenin üstüne biner. Yürüyüş sırası şöyledir: Önde mehter(davul-zurna), yanında veya geride köy çocukları ile meraklılar… Beraberce çala çağıra köyün tüm evleri gezilir. Her kapının önünde durulur. İlk söz kahyanındır. Kendine özgü bir makamla söylemeye başlar. Onu köy çocuklarının hep bir ağızdan söyledikleri "Alaheyyy…"ler takip eder.

Hey, kayadan kayadan!

Yılan aktı kayadan

Açlığımızdan gelmedik

Susuzluğumuzdan gelmedik

Oyunumuz vardı sayadan

Alaheyyy…diyelim arkadaşlar

Alaheyyy!…

Hey hu muydu, bu muydu?

Ayran mıydı, su muydu?

Elden ele geldiğimiz

(……) Ağa'nın evi bu muydu?

Alaheyyy…diyelim arkadaşlar

Alaheyyy!…

Davarın yüzü yetti

Kuzunun tüyü bitti

Ne kaldı?…Ne kalmadı?

Elli gün kaldı kalmadı

Alaheyyy…diyelim arkadaşlar

Alaheyyy!…

Elli günden sonra

Gümbür gümbür yayarlar

Hoşur hoşur sağarlar

Alaheyyy…diyelim arkadaşlar

Alaheyyy!…

Alaheyler devam ede dursun, dede ev sahibinden izin alıp içeri girer. Oradakilere şöyle hitap eder:Ey ahali!… Kasabadan kasabaya, köyden köye gezdirdiğimiz bir dünya güzelimiz var. Gelsin oynasın mı? Hepsi de "Gelsin" deyince, dede dünya güzelini çağırır. Adını söyleyerek takdim eder. Bundan sonra dönüp davul ve zurnaya emir verir. "Çal mühter/mehter!…" Mehter çalar Dede ve gelin karşılıklı oynamaya başlarlar. Ev büyükse içeride, küçükse kapının önünde oynanır. Herkesin bu alemle meşgul olduğu bir sırada Arap ansızın içeri girer. Nara atarak sopasını önüne gelene savurur. Bir sopa da dedeye yapıştırır. Dede yere düşer(ölür). Gelin dedenin üzerine kapanıp ağlamaya başlar. Olaya el koyan Kahya, seyircilerden bir kefen parası toplar. Fırsatı ganimet bilen tilki de tekneden birkaç ekmek aşırır. Oyun bu şekilde biter.

Alay evi terk ederken bahşiş olmak üzere un, bulgur, yağ, tuz, yumurta…v.s. verilir. Gidilen her yerde aynı şekilde hareket edilir. Toplanan erzaklarla akşam yemeği pişirilip birlikte yenilir. Delikanlılar kendi aralarında oyun çıkarır, halay çeker, hikaye söyler ve geç vakte kadar eğlenirler.[9]

SAYA GEZME

Gücüğün(Şubat'ın) 12'sinde saya yapılır. Koyunun karnında kuzunun canlandığı zaman yapılır.

Sayacılar yedi kişidir. İki gelin, iki ahret adamı, bir ayı, iki defçi… Gelinler erkektir; fakat kadın elbisesi giyerler. Alaca(peşli), pullu gaftan giyerler, yüzlerine un sürerler. Ayının kafasına ve sırtına post sararlar.

Köyün en baş evinden girilir ve oynayarak bahşiş toplanır. Bunlar yağ, un ve patatestir. Sonra ertesi gün Gücüğün 12'sinde toplanılır. Köydeki bütün gençler toplanır. Evin birinde yemek yenir.

Merdiven üstüne beşik konulur, üstüne de kilim örtülür, çan ve kelek takılır, ses çıkarılır.

Batağa taş atma o batar gider

Gurbete kız verme o yiter gider

Anayı babayı terk eder gider.

Büyük evlerin sucusuydum

Bir tek bir gardaşın bacısıydım

Anam anam benim anam

Anam kirmenini alsın eline

Çıksın baksın gurbet yoluna

Anam anam benim anam

Hamamdan mı çıktın dolu bohçalı

An aravatlı(?), boynu akçalı

Anam anam benim anam….

Hey sayadan sayadan

Yılan aktı kayadan

Vurdum birini öldürdüm

Bana kanlı dediler…

Getirin kanım içeyim

Yedi kapı geçeyim

Yedi kapı kilitli

Zemzem suyum ılıdı,

Kapıya gelen kim idi

Emmim oğlu Musacık

Kolu budu kısacık…

Gibi deyişler söylenir.[10]

SAYA

Bu da bir bahar şenliğidir. Döle 50 gün kala(Davarın kuzusu ana karnında canlandığı zaman) yapılır. Köy gençleri ve çobanları toplanıp sayı(saya) tertip edileceğini haber verirler.

Bu eğlencede esas rol yedi kişidedir. Dördü deve, biri arap oğlu, biri arap kızı, biri de tilkidir.

Deve yapılması için dört gencin üzerine çul, çuval sarılır. Boğazına bir de kelek takılır. Arap oğlu ve Arap kızının yüzleri boyanır. Tilki seçiminde titizlik gösterilir. Bunun hem ufak yapılı; hem de cin gibi kurnaz bir genç olması gerekir.

Hep birlikte kapı kapı gezilir. Kelekler(ziller) çalınır Araplar oyunlarını oynarlar. Herkes oyuncularla meşgulken tilki de tilkiliğini gösterir ; kimseye göstermeden evin mutfağına dalar. Gözünün gördüğü yiyeceklerden birer miktar çalıp dışarı çıkar. Ama pek fazla zarar vermez. Üstelik ev sahibinden bir miktar bahşiş de koparır.

Oyun faslı bitince sıra mani söylemeğe gelir.

Hey hamudur hamudur

Mehmet Ağa'nın evi bu mudur?

Hey hayadan hayadan

Yılan akar kayadan

Acımızdan gelmedik

Töremiz var sayadan.

Hay..ne kaldı ne kaldı

Şurda elli gün kaldı.

Elli günden sonra

Şakır şakır sağarlar,

Gümbür gümbür yayarlar,

Bir oğluma, bir kızıma diyerler.

Sağına yattı yozladı

Soluna yattı kuzladı

Ala heyyy….deyin uşaklar; ala…hey!

Hey bakının bakının

Saya geldi sakının

Kara koyun bokunu

Kına diye yakının

Ala heyyy….deyin uşaklar; ala…hey![11]
YÜZ KÖMBESİ: Karaözü:

Gemerek-Karaözü yöresinde Saya törenleri koç katımından yüz gün sonra yapılır. Bu merasimin adına "Yüz Kömbesi" denilir. Bunun anlamı davarların kuzulamasına elli gün kaldı demektir. O gün çoban ev ev dolanır; davarın yüzünün yettiğini haber verir. Herkes aynı günde yemek için iki sacın arasında Kömbe yapar. Çoluk çocuk hep bir olunur , ağanın evine gidilir. Kömbeler bir yere yığılır. Ağa zaten bir davar kesmiş, yemek yapmıştır. Hep birlikte oturulur yenilir. Daha sonra saz çalınıp oynanılır. Buna yüz kömbesi denilir. O günün akşamına denk getirilerek yapılır bu eğlence. Son zamanlarda(1977) bu gelenek Karaözü'de kaybolmuştur.[12]
SAYA ÇEKME: Yıldızeli Karakoç Köyü
Sayanın yanaşmasıyla birlikte köydeki herkesi bir bayram havası sarar. Günler öncesinden saya çekilecek grupların oluşturulmaya başlamasıyla saya hazırlıkları da başlamış olur. Bu grupları herkes kendi emsalleri/yaşıtları arasında oluşturur. Köydeki yediden yetmişe kadın – erkek, büyük-küçük herkes bu gruplardan birine katılır.

Sayadan bir gün önce gençler/erkekler kendi aralarında seçtikleri birkaç kişiye kadın elbisesi giydirerek köydeki bütün evleri kapı kapı dolaşıp yağ, yumurta, bulgur….gibi malzeme toplarlar Bu gezme sırasında aşağıdaki maniyi söylerler:

Hey hayıya hayıya

Yılan çıktı kayaya

Acımızadan gelmedik

Adet oldu sayaya

Gidilen evden bir şeyler alındıktan sonra:

Saya geldi sakının

Dembül dümbül takının

Davarların kıvını

Kına diye yakının….

Manisi söylenerek bütün köy dolaşılır. Toplanan bu yiyecekler, bir yerde toplanır. Ayrıca bu gezme sırasında köy gençleri, kadın elbisesi giydirilmiş gençlere laf atarak sataşırlar. Bunların yanındaki yaşlı kılığına giren dede, elinde tillesiyle(?) kızlara sataşan gençleri kovalar ve kızları korumaya çalışır. Köyü bu şekilde dolaşma işini sadece gençler yapar. Kızlar, kadınlar ve yaşlılar bu kapı kapı dolaşma işine katılmazlar.

Saya çekimi: Sayadan bir önceki akşam her grup kararlaştırdıkları yerde toplanarak saya çekimi yaparlar. Saya çekiminde öncelikle sayanın nerede yeneceği kararlaştırılır. Evi sayacıları ağırlamaya/misafir etmeye müsait olanlar bu kuraya katılırlar. Saya yenecek yer kararlaştırıldıktan sonra , saya akşamı getirilecek yemekler için kura çekimi yapılır. Köye ait en güzel yemekleri, daha doğrusu saya akşamı getirilecek yemekleri grup kendi arasında kararlaştırır. Daha sonra bu yemekler kağıtlara yazılarak saya çekimi yapılır. Herkes bu kağıtlardan birer tane çeker ve şansına hangi yemek çıkmışsa, ona razı olur.
Saya günü akşamı, akşam ezanıyla birlikte herkes hazırlattığı yemekle bir gün önceden kararlaştırılan yerde toplanmaya başlar. Sayaya kadın-erkek, büyük-küçük herkes ayrı ayrı gruplar halinde katılır. Saya için hazırlanan yemekler yenir. Verdiği nimetler için Allah'a şükredilir. Ardından da o yılın bereketli olması için dualar edilir. Geçmiş sayalar anlatılır. O günlerin güzelliğinden bahsedilir.

Köyün gençleri, aralarından seçtikleri delikanlıların bazılarına kadın elbiseleri giydirerek genç kız; bazılarına pala bıyık takarak koruma, bir kişinin yüzü kömürle boyanarak arap oğlu, bir kişiye de yünden sakal yapılarak dede rolü verilir. Bu gençler hareketli oyunlar oynayarak, komik şeyler söyleyerek eğlendirmeye çalışırlar.

Sayada köyün fakirleri de unutulmaz. Bir gün öncesinden toplanmış olan yağ, yumurta, bulgur gibi yiyecek malzemeleriyle birlikte; toplantı yerine getirilen yemeklerin fazlası da maniler eşliğinde köyün fakirlerine dağıtılır.

Hey hayıya hayıya

Saya geldi kapıya

Biz boşuna gelmedik

Gel de bir bak sayıya…

Dağıtım tamamlandıktan sonra, dağıtım işi yapanlar, kıyafet değiştirenlerle birlikte bütün köyü dolaşarak saya manileri söylerler. Hz.Peygambere salavat getirirler. Köyü dolaşan bu grup toplanılan eve geldiğinde kapıda karşılanır; saçma sapan sorular sorulduktan sonra içeri alınır. Sorulan bu sorular, havadaki yıldız sayısı, köydeki birinin evlilik tarihi gibi sorulardır. Eğer dışarıdan gelen grup bu sorulara mantıklı cevaplar vermezse cezalandırılır.

Sayanın sonlarına doğru yöresel oyunlar oynanır. Bu oyunlar ebehoş/kör ebe, kayış kızdı, yüzük, topaç gibi oyunlarla, seyirlik oyunlardır. Ayrıca sesi güzel olanlar yöreye ait türküler söylerler.

Oynanan oyunlarla, söylenen türkülerle, edilen muhabbetlerle bir saya daha bitmiş olur.[13]

SAYA GEZME: Sivas merkez köyler

Saya gezme, her yıl koyunların kuzulamalarına 50 gün kala; yani şubat ayının 25-28'inde yapılır. Amaç koyunların rahat kuzulamaları, sütlerinin bol ve bereketli olması ve çobana maddi yardımda bulunmaktır.

Her çoban sürü sahipleriyle bu eğlenceye katılır. Bütün köylerde olduğu gibi sürüde en çok koyunu olan ve ehli-kamil/yaşlı ve olgun kişi "**pernek başı**" seçilir. Pernek başı çobanın ihtiyaçları ile ilgilenir.

Pernek başı bir hafta önce saya gezimini sürü sahiplerine hatırlatır. Buna göre gençler kendilerine çan, kelek, zil gibi çalgı aletleri bulmaya çalışırlar. Çobanda gençlere yardımcı olur.

Saya günü geldiğinde çoban, sürü sahiplerini saya gezmeye çağırır. Akşam olunca sürü sahiplerinin erkekleri pernek başının evinde toplanır, eğlenceye hazırlık yaparlar. Gençlerin içinden bir tanesini kadı,bir tanesini gelin yaparlar. Kadı'nın üstünde kadınların giydiği ipekli ceket, dişlerine kelle soğanın beyazını yapıştırırlar. Gelinin başında fes, fesin üstünde pullu beyaz vardır. Geline fırfırlı entere/entari giydirirler.

Saya gezimine çıkılır. Önde gelin, arkasında kadı ve en arkada ise çalgıcılar vardır. Hep bir ağızdan:

Saya geldi sakındı

Dembül dümbül takıldı

Kara koyunun boku

Kına diye yakıldı

Vele hoyyyy…..

Hel hayadan hayadan

Yılan aktı kayadan

Ne acımızdan, ne susuzumuzdan

Bu da adet oldu sayadan…

Diyerek sürü sahiplerinin kapıları çalınır. Hep birlikte içeri girilir. Gelin, evin hanımının elini öper. Burada hep birlikte biraz oynadıktan sonra çalgı sesleri kesilir. Çoban, tek başına:

Elma attım çamdıya

Çamdı yeri batmaya

Bir kaşık yağ vermeyen

Kocasıynan yatmaya…

Der ve ev hanımının önüne değneğini atarak "Düşmanınızın ömrü bu kadar olsun" der. Bahşişini ister. Ev hanımı da "Daha kötü olsun!" der. Çobana bahşişini verir. Burada bahşiş olarak bulgur, yağ, yumurta verilir. Bütün pernek sahiplerinin evleri bu şekilde gezilir.

Bahşiş toplama işi bittikten sonra hep birlikte pernek başının evine gidilir. Burada çoban odada bulunan cemaatin önüne değneğini atarak "Düşmanınızın ömrü bu kadar" olsun der bahşişini ister. Burada bahşiş olarak genellikle para verilir. Toplanılan bulgur, yumurta ve yağ ile yemek yapılır. Odada bulunanlar yemekleri yedikten sonra kalkarlar. Çoban topladığı bahşişi evine götürür. Saya gezme de bu şekilde bitmiş olur.[14]
SAYA GEZME: Gücüğün 12'sinde saya yapılır. Koyunun karnında kuzu canlandığı gün saya yapılmaktadır.

Sayada yer alan kişiler 7 erkekten meydana gelir. İki tane ahiret adamı, iki tane gelin, bir tane ayı ve ki tane tefçiden meydana gelir.

Gelinler erkektir. Fakat kadın elbisesi giyinirler. Bu elbiseler alaca/peşli, pullu, salta ve tepeliktir.

Ahiret adamlarının üstleri tamamen beyaz elbisedendir. Ellerine, yüzlerine un batırarak tamamen beyaz olurlar. Ayının kafasına ve sırtına post sararlar. Bir de merdivene beşik bağlanır. Çan ve kelek takılır. Merdiven gençler tarafından taşınır.Bu oyundaki tefçiler def çalarken diğer elemanlar oyun oynarlar. Köydeki topluluk da bunların peşinde gider. Evlerden yağ, patates, un, bulgur, yumurta…toplarlar.

Hey sayadan sayadan

Yılan aktı kayadan

Vurdum birini öldürdüm

Bana kanlı dediler.

Getirin kanını içeyim

Yedi kapı geçeyim.

Yedi kapı kilitli

Zemzem suyum ılıdı

Kapıya gelen kim idi

Emmim oğlu musacık

Kolu budu kısacık…

Bu sözler köyün her evinin kapısında tekrarlanır. Toplanan yiyecekler yedi kişiden birinin evine toplanır. Ertesi günü yemek hazırlanır. Yemekler o evde yenir…Saya gezme sona erer. A.Turan Yıldız, Sivas, Gümüşdere[15]

KOYUNUN YÜZÜ: Gürün köylerinde "Koyunun yüzü gitti, bıyığı/tüyü bitti" derler. Koç katımından yaklaşık yüz gün sonra, çoban ve köyün delikanlıları ev ev dolaşırlar…. Kimisi yoğurt, kimisi kuzu verir.[16]

SAYA GEZME: Hafik

Eski yılarda, şubat'ın 12'sinde çobanların ve çocukların bahşiş topladığı güne saya gezme Yine bu inanca göre kuzuların ana karnında tüylenmesi de saya günü olarak adlandırılır.

Saya günü, sürüleri otlatmakla görevli olan çoban, eline sopasını alır, sürü sahiplerinin evlerini gezerek bahşiş toplar. Köyün bir evinin "erkek odası"nda toplanan sürü sahipleri çobanın gelmesini beklerler. Çoban gelir, erkek odasına girer ve "Düşmanınızın ömrü bu kadar olsun" der, sopasının erkek odasının ortasına kor. Böylece saya gününün geldiğini ve döl yarısı zamanının kısalığını belirtir.

Sürü sahipleri çobanın sopasının yanına bahşiş atarak "Daha da kısa olsun…" derler. Eğer köydeki sürü sahipleri ayrı ayrı evlerde toplanmışlarsa, aynı işlem her evde tekrarlanır.

Yine köyün çocukları bu günde toplanırlar. Ellerine bakraç, sepet, heybe alır; mani söyleyerek köyün bütün evlerini gezerler. Toplamış oldukları bulgur, yumurta, yağ…gibi şeyleri bir evde pişirtip yerler.

Saya geldi sakının

Dembül dümbül takının

Kara koyunun kığını

Kına diye yakının

Hey hatmıya hatmıya

Çatma yere batmaya

Yumurta, bulgur, yağ vermeyen

Kocasıyla yatmaya

Hey hayadan hayadan

Yılan aktı kayadan

Acımızdan, susuzluğumuzdan gelmedik

Töremiz var sayadan

Heyy heyyy den uşaklarım, heyyy heyyy den

Şu derede tütün tüter

Çobanlar da keven üter

Yazın yağ yapmayan kadınları

Kışın bünelek tutar.[17]
Koyunun Yüzünü Okuma: İmranlı

İlçede geçmiş yıllarda koyunun yüzünü okuma/saya törenleri yapılırdı. Bugün artık tarihe karışan bu törenler, kış aylarında o yıl köyde veya ilçe merkezinde çoban olarak görev yapan kişi tarafından yapılırdı. Koyunların doğurmasına yaklaşık iki ay kala çoban, sırtına heybesini vurduğu gibi başlardı evleri gezmeye. Gezme işi özellikle akşam yapılırdı. Televizyon ve radyonun olmadığı o yıllarda bu tören çocuklar için eğlencelerden birisiydi.

Çoban aşağıdaki dörtlükleri söyledikten sonra her evden tereyağı, bulgur, yarma gibi yardımları alır, ikinci evin yolunu tutardı.

Koyunun yüzü gitti

Kuzunun tüyü bitti

Ne kaldı ne kalmadı

Elli gün kaldı.

Elli günün ortası

Toklu koyun kertesi

Gogara başlı karılar

Fışır fışır sağası

Ağ bilekli gelinler

Gümbür gümbür yayası

Haydi koyuna diyesi

Ayranı boz köpeğe dökesi

Koyunlu evler gördüm

Kurulmuş yaya benzer

Koyunsuz evler gördüm

Soğulmuş çaya benzer

Bal parmağınan yoğrulur

Parmağı ballı hatunlar

Yağ tırnağınan yoğrulur

Turnağı yağlı hatunlar.

Anamsın karalı koyun

Benzersin marala koyun

Sahibin yününü kırkar

Teper harala /harara koyun.

Anamsın karataş koyun

Karlı dağları aş koyun

Karanlık gecelerde

Çobana yoldaş koyun.

Anamın tatar keçi

Dağda yatar keçi

Kışın ağır gelince

Oğlağın atar keçi

Bir taş attım çatmaya

Çatma yere batmaya

Bir kaşık yağ vermeyen

Nişanlısıyla yatmaya[18]
KELENTOS KUTLAMASI: Hafik

Başka yörelerde saya geleneği olarak adlandırılan, döl ayından elle gün önce yapılan kutlamaya kelentos kutlaması denir.

Kasım ayında koçların katılması ile başlar ve altı ay sonra döl gerçekleşir. Döl ayından elli gün önce yapılır ve şöyle olur:

Köyün gençleri bu güzel günün gelmesi ile köy meydanında toplanırlar. Köyün bütün evlerini tek tek gezerler. Evde bulunan kişiler bunlardan kuzuların ve koyunların çıkardığı sesleri çıkarmalarını isterler. Karşılığında bunlara bahşiş verilir. Gençler gezerlerken yiyecek toplarlar. Bunlar bulgur, şeker, un ve yağdır. Bunlardan kendilerine yemek yaptırırlar.

Gençler köyün bir odasında toplanırlar. Topladıkları malzemelerden pilav, helva, hamur işi gibi yemekler yaptırırlar. Bunları yerler, orada eğlenip, oynar, gülerler. Bu eğlenceye katılmayan gençler kınanır.

Gençler gezerlerken ellerinde koyunların boğazlarına takılan ve bizim orada kelek diye adlandırılan çanları sallayarak köyü dolaşırlar.

Hey ne kaldı ne kaldı

Döle elli gün kaldı

Elli günü sayarsan

Küpeciğe koyarsan

Mele kuzum me….

Bu kutlama genelde Perşembe akşamına denk getirilir. Köyün bütün insanlarının severek katıldığı bir gelenektir.[19]
Saya törenleri: Kars

Saya, koyunların döllenmesi günü yapılan şenliğe verilen addır. O gün kuzular ana karnında canlanır; hayat bulmuş kabul edilir.[20]

KÖSE GÜNÜ

Köse günü koç katımından sonraki 105. günde, koyunların doğumu(!)Zamanında yapılan bir bayramdır. Bu bayram şubat ayında yapılır. Gece, gençler ve orta yaştaki insanlar bir eve toplanırlar. Aralarında yetenekli bir genci köse olmak üzere seçerler. Sonra bu kişiye makyaj yaparak tanınmaz hale getirirler.

Yüzüne yünden sakal takılır., başına bezden külah giydirilir. Sonra yüzü un ve kömürle boyanır. Ve en sonunda vücudu kalın örülmüş otlarla örtülerek adeta ot giysili, heybetli ve dev yapılı bir hale sokulur. Diğer bir kişi de kadın kılığına girip Köse'nin karısı olur. Köse'nin karısına "Zozan" denir. Bu işlemler bittikten sonra büyük bir şamata ve gürültü içinde ev ev dolaşılıp para toplanır. Gittiği evi ayağa kaldıran Köse isterse oyun dışı isteklerde de bulunur. Köyün gençlerinin, çocuklarının da kösenin ekibine katılması ile bu, bir şenliğe dönüşür.

Köse bütün evleri dolaştıktan sonra kendisine eşlik edenlerle birlikte köyün muhtarının evine gider. Topladığı paralarla çocuklara ziyafet çeker. Şeker, sakız, balon….gibi şeyler alır.

Tüm bunlar koyun doğumlarının bol olması için bir nevi bereket dileme biçimidir.

Koç katımı gibi, Köse günü de günümüzde kutlanılmamaktadır. Köse günü eskiden her yıl kutlanılırmış; fakat günümüzde kutlanılmamaktadır. Sadece yaşlıların hafızalarında yaşamaktadır.[21]

---

[1] Derleme Sözlüğü, Cilt: X, TTK, Ankara 1978
[2] … **Saya Geleneği,** Cumhuriyetin 50. Yılında Sivas/1973 İl Yıllığı, .s.191-192
[3] Yıldızeli Karkın **/Saadet İrketi,** C.Ü.Eğitim Fak. Matematik. 1997
[4] Şermin Kepek, Hafik, Asarcık Köyü, (C.Ü. Tarih Böl. 2000)
[5] **Divriği Yağbasan Köyü Folkloru** (Hazırlayan:Kutlu Özen), Sivas 2003, s.53

[6] Halil Sami Özen, **Divriği'nin Yağbasan Köyünde Koç Katımı ve Davarın Yüzü Şenlikleri,** Sivas Folkloru, Sayı: 75, Nisan 1979, s.4
[7] Halit Kuruçay, Kontrol Sistemleri, 97309030, Merkez Gözmen
[8] Şükriye Yaraş, Yıldızeli Halkaçayır köyü
[9] **Musa Demirc**i,Sivas Çerdiğin ve Çevre Köylerinde Saya, Sivas Folkloru, Sayı:2, Mart 1973, s.10-11
[10] Ali Çöl, C.Ü. MYO İnşaat böl. Derleme tarihi: 1997
[11] Ayşe Özen, **Sivas'ın Üç Tepe Köyünde Baharı Karşılama Törenleri,** Sivas Folkloru, Sayı:54, Temmuz 1977, s.20
[12] Ahmet Özerdem, **Karaözü'de Koç Katımı,** Sivas Folkloru, Sayı: 48, Ocak 1977, s.21
[13] **Oğuzhan Çatalçam,** Sivas-Yıldızeli Karakoç Köyü, C.Ü.MYO, İnşaat Böl., 1997
[14] **Lokman Coşkun**, C.Ü. MYO, Elektrik Böl., 1997
[15] **A.Turan Yıldız**, Sivas, Gümüşdere, C.Ü.MYO İnşaat 1997
[16] **Nagihan Karadağ,** Gürün, C.Ü. Sağlık MYO, Radyoloji, 1998
[17] **Dilek Kelek**, Hafik Yanalak-Kamış köyü (C.Ü. Tarih Böl. 2000)
[18] **Nazım Hasta**, C.Ü.MYO, Elektrik Böl. 2000
[19] **Ali Kılıç,** Hafik Besnili Köyü, 2000, C.Ü.MYO Maliye Böl. 2000)
[20] Dr. Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri(Genişletilmiş 3. baskı), Ankara 1999, s. 125**
[21] **Fatih Ağurtay,** C.Ü.Kamu Yönetimi, Van-Direkli, Çaldıran köyü.

Sivas Yöresinde Mani Söyleme Geleneği

Giriş: Anonim halk edebiyatı ürünlerinin en yaygın olanlarından biri de mani'dir. Düğünlerde, kadın topluluklarında, iş yerlerinde, tarlalarda vb. söylenen mani, genellikle hece vezninin 7 veya 8'lisi ile meydana getirilen 4 mısralık manzumelerdir. Manilerde birinci, ikinci ve dördüncü mısralar kafiyelenir. Bu manilere düz mani adı verilir.
Maniler mısra sayıları bakımından çeşitlilik gösterir. Büyük çoğunluğu dört mısra olmakla beraber 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 16, 17 mısralı olan şekilleri de vardır. Ne var ki mısra sayıları fazla olan manilerin sayıları oldukça sınırlıdır. Bunun sebebi; kafiye sözleri bulmanın doğurduğu güçlük ve bu tip manilerin akılda fazla tutulmamasıdır. Yedekli maniler yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi genellikle cinaslı sözlerle kurulmuş kesik manilerdir.

Türkiye'de manilerin söylendiği çeşitli ortamlar vardır. Bunlardan biri de mevsimlik toplu törenlerdir.

Nevruz ve Baharı Karşılama, Hıdırellez ve Hızır Nebi Bayramı'nda; Saya Gezme/Davarın Yüzü, Kuzu Meledi/Kös törenlerinde, Ekin Selavatlama, Yün Tarama, Sini Salma, Bulgur Çekme imecelerinde mani söylenir.

Biz bu tebliğimizde Sivas'ta söylenen manileri

A. Mevsimlik bayramlara bağlı maniler, B. Tarıma bağlı maniler, C. Hayvancılığa bağlı maniler olmak üzere üç ana başlıkta topladık.

1. **Mevsimlik bayramlara bağlı maniler**

1. **Hıdırellez manileri**

a.Mantıfar çıkarma: Suşehri

Hıdırellez'de en yaygın gelenek niyet çekme/mantıfar geleneğidir. Sivas merkezinde 5 Mayıs günü mahallenin genç kızları bir evde toplanırlar; dua okuyarak çeşmeden aldıkları suyu bir küpe koyarlardı. Bu küpü gül ağacının/çalısının dibine getirirlerdi. Genç kızlar, nişanlılar ve genç gelinler yüzüklerini ve küpelerini bu küpe atarlardı. Niyet küpü genç kızlardan birine teslim edilirdi. Bu kız, Besmeleyle niyet küpünü gül ağacının dibine kor ve küpün ağzını bir bezle kapatırdı. Sabaha kadar gül fidanının dibinde bekleyen küpün, Hızır tarafından kutsanacağına/dualanacağına inanılırdı. Sabah olunca niyet küpü, gül fidanının dibinden alınır ve mesire yerine götürülürdü. Genç kızlardan biri önce mani okur, daha sonra küpten bir yüzük veya küpe çıkarırdı. Kimin yüzüğü/küpesi çıkmışsa okunan mani o kızın niyeti olurdu.

Mavi boncuk boğazda

Bir yarim var Sivas'ta

Sivas da Sivas da

Kavuşuruz bu yazda.

2. Hızır orucuna bağlı maniler:

Şubat ayı içinde Hızır aşkına tutulan üç günlük oruca Hızır orucu denir.

Hızır orucu, şubatın ikinci haftasında başlar, salı, çarşamba, perşembe sırasını takip eder.

Hızır orucuna "Hızır bizi darda, buğda koma"diye başlanır; dua "Allah kabul ede." cümlesiyle bitirilir. Oruç, güneş battıktan biraz sonra hava karardığı zaman açılır. Su içilmez. Yemeklerdeki su ile idare edilir. Üç günlük oruç bitince sabahleyin Hıdırellez kömbesi yapılır.

Hızır Orucunda mani çekme geleneği vardır.

Eşeğini sürsene

Değirmene var sene

Allah sana mal vermiş

Kıymetini bilsene(Malı bol olacak)

- **Nevruza bağlı maniler**

a. Hatapıya manileri: Gemerek/Çepni

Nevruz günü bütün çocuklar erkenden uyanırlar. Hepsi de bir gün önce sözleştikleri yerde toplanırlar. Heybe, torba ve yağ küleği getirilmiştir.

Derhal dallı budaklı ve çok dikenli bir iğde çalısı kesilir. Sudan çıkarılan kar çiçekleri birer birer köklerinden bu çalının dikenlerine özenle oturtulur. Bir genç kızın gelinliği gibi kılavuzla(çiçek) süslenen iğde çalısı, bir çocuğun eline verilir. Plan gereğince hareket edilip, mahalledeki ilk kapının önünde durulur.

Bütün çocuklar, kılavuz çalısının önünde toplanır. Hep bir ağızdan o güne özgü şu manileri söylerler:

Ha tapıya tapıya

Kılavuz geldi kapıya

Çok verenin oğlu olur,

Az verenin kızı olur.

Anne anne, canım anne

Dışarıya bir çık hele

Sakın bahşişi az verme

Müjdeciye hareket

Evin dolsun bereket….

Verilen bahşişleri alınca, öteki kapıya yönelirler…

Çocuklar bütün köyü dolaşır. Kapısının önünde durulan evler, un , bulgur, tereyağ cinsinden evlerinde ne varsa çocukların toplama kabına koyarlar.

Gezi işi bitince ya bir harman yerinde veya bir çeşme meydanında durulur. Toplanan unlarla çörek, bulgurla da pilav yapılır.

b. Nevruz manileri/ Ficek atma : Tokat-Almus

Almus yöresinde Nevruz etkinlikleri 21 Mart'ta değil de 17 Mart'ta gerçekleştirilir. Türkülerle kutlanır.

Bir gün önceden dört genç köyden dağlara, yaylalara giderek türlü türlü çiçekleri getirirler. Bu çiçekleri büyükçe bir sitilin/kazanın içine koyarak sitili su ile doldururlar. Üzerine beyaz bir tülbent çekerek sitili harmana götürür ve bırakırlar. Sitil sabaha kadar orada kalır. Sabah olunca köyün bütün gençleri harmana gelirler. Sitilin etrafında toplanırlar. Herkes yüzük, bilezik, küpe, anahtar gibi eşyasını sitilin içine atar. Bir genç kız sitilin önüne oturur. Diğer gençler ise türküler söyleyerek halay çeker ve oyun oynarlar. Genç kız, her türküden önce sitilin içinden bir eşya çeker. Kimin eşyası çıktıysa söylenecek türkü veya mani onun şansına gelmiş olur. Sitilin başındaki genç kız ilk eşyayı çekmeden önce şu maniyi söyler.

Ficek ficek fil ola
İçi dolu gül ola

Bu ficeği atanın

Dileği kabul ola.

Türküler, maniler söylenip halaylar çekildikten sonra eğlence biter.

c. Nevruz manileri: Gürün ilçesi Hüyüklüyurt Köyü:
Nevruz(Mart dokuzu) günü durumu iyi olanlar bir teneke kadar kavurga kavururlar. Akşam olunca köyün çocukları köyün tüm evlerini dolanırlar ve şu sözleri söylerler:

Bugün Nevruz gecesi

Devletlerin bacası

Verenin oğlu olsun

Vermeyenin kızı olsun

Adı da Fatma olsun

Tendire/tandıra düşsün

Kırmızı pişsin…

Köyün ahalisinden kimisi yumurta, kimisi kavurga, kimisi para, kimisi de şeker ve benzeri şeyler verir. Durumu iyi olmayanlar bir şey vermez

- **Tarıma bağlı maniler**

1. **Ekin yolma manileri: Şarkışla-Akçakışla**

Kurak mevsimlerde ekinler boy atmaz. O zamanlar ekinler tırpana gelmez. "**kalıç**" denilen bir çeşit orakla biçilir. Daha doğrusu buna biçme denmez "**yolma"** denir.Ekini dağda kalmış sahipsiz kadın ev ev gezerek köyün eli kalıç tutanlarını davet eder. Erkenden toplanan imeciler

sabah erkenden tarlaya varırlar. İşe hazırlanan kızlar, kadınlar, biçilecek yerin yani **hon'**un başına geçerler.
Önce honcubaşı ile maniyi söyler, sonra öbürleri alırlar(tekrar ederler).

Kapımızın önü bostan

Bostan görünmüyor pustan

Tarlalar ekinle dolmuş

Düğünümüz olur kıştan.

Tarlada olur halka

Dallarda öter karga

Kibar kız gelin olur

Güz olmazsa, baharda.

2. Sini salma manileri: Sivas
Genç kızlar içeride bulgur çekerken, delikanlılar, ev sahibinin izniyle bulgur çekilen evin damında toplanırlar. İçlerinden birisi bulgur çekenlere "Sini salın, sini salın…" diye seslenir. Genç kızlar da içlerinden birini maniye katarak dışarıdakilerden birine yollarlar.

Kızlar: **Ahmet, sinin varıyor.**
Delikanlılar: **Sinide neler geliyor?**
Kızlar: **Sininin yanı sıra Elif Hanım varıyor.**
Ahmet, Elif'i beğenirse şu mısralarla karşılık verir:

Hoş geldin hoş üstüne
Selamı baş üstüne.
Bu sefer sini gönderme sırası erkeklerdedir.

Delikanlılar: **Fatma sinin varıyor.**
Kızlar: **Sinide neler geliyor?**
Delikanlılar: **Sininin yanı sıra Ali oğlan varıyor.**
Fatma, Ali'yi beğenmiyorsa, şöyle cevap verir:

Ali bize yaramaz
Çalı çırpı kıramaz.
Sini gönderme işi böyle manilerle sürüp giderken bulgur çekenler acıkırlarsa, taşı durdururlar ve bu sefer de ev sahibine mani söylerler:

Taş dönmüyor dönmüyor

Taştan bulgur inmiyor

Kör olası keyveni

Pilavın da yenmiyor.

Yemekten sonra halaylar çekilir. Bulgur gecesindeki halaylar türkülü halaylardır. Çalgı kullanılmaz. Yeteri kadar eğlenen gençler tekrar bulgur taşlarına dönerek son gayretle bulguru çekip bitirmeye çalışırlar. Hep bir ağızdan söylenen türküler ve manilerle dolu bulgur gecesi, çoğu kez sabahlara kadar sürer. Kimse ne halinden şikayetçidir; ne de yorgunluk ifade eder.

3. Bulgur dövme manileri: Şarkışla/Akçakışla Beldesi
Taşlardan, topraklardan arınan bulgurlar dövülebilir hale gelmiştir. Bulgur dövme işi iki şekilde olur. Sokuda dövüldüğü gibi, **setende** de dövülür.
Sokunun etrafında imece kadınlar sıralanırlar. Tokmakları ellerine alırlar. Tokmakların sırasıyla inip kalkması nakarat halinde uzar gider. Hareketlere türkü ve maniler de karışır.

Bulguru kaynatırlar

Sokuda yaylatırlar

Bizde adet böyledir

Güzeli ağlatırlar

Çirkini söyletirler

Diye başlayan bir türkü söze başlangıç olur. Arkasından mahalli oyun havaları söylenerek ver yansın edilir. Bulgur, kabuğunu bırakana kadar dövülür.

5. Bulgur çekme manileri: Şarkışla-Akçakışla
Bulgur çektirecek evin sahibi, genç kız veya erkeklerin bulunduğu evleri bir gün öncesinden dolaşarak gençleri bulgur çekmeye çağırır. Erkek veya kızın ailesi tarafından bulgur çekmesine izin verilenler tespit edildikten sonra belirtilen günde(ekseriya geceleri) bulgur çekilecek evde toplanılır.

Bulgur çekme işi ya tamamen kızlara veya tamamen erkeklere yaptırılır. Bulgur çekenler birbirleriyle mani yarıştırır ve toplu halde türküler, şarkılar söylerler.

Değirmene taş koydum,

Al yastığa baş koydum

Yarim gelecek diye

Sol yanımı boş koydum.

Sarı hindi satarım

Haydin alan varısa

Ben yalnız yatarım

Haydi gelen varısa

Manilerden usanılınca mahalli uzun havalar başlar. Manilerle imalar yapılır, şakalaşırlar . Hele yavukluları gelmişse, nişanlılar oralara türlü hilelerle girmişse, kızlar daha coşkun olurlar. Nişanlısı orada olan kızlara imalı imalı bakılarak:

Şu giden Ömer m'mola ?

Çağırsam döner m'mola ?

Bir öpsem, bir ısırsam

Yüreğim yanar m'mola?

Bir sandıktan on binlerce mani çıkar, hemen öbürüne geçilir:

Oğlan adın Osman'dır

Kanatlıya yaslandır

Beni sana vermezler

Sarı altın seslendir.

Özetle, şu örnekte görüleceği gibi köyün nişanlı delikanlıları manilerle anılır. Duyanlar heyecandan titrerken, duymayanların kulakları çınlar.

6. Ölücelik isteme manileri: Elbeyli Yöresi
Bulgur çektirecek kişi davetçi gezdirir ve komşuları bulgur çekmeye davet eder.

Akşam o evde toplanan kişiler maniler eşliğinde bulgur taşlarını çevirerek gerekirse sabaha kadar çalışır ve bulguru bitirirler.

Bulgur öğütülüp bittikten sonra yaşlı kadınlar öğütülen bulguru eleyerek kalbur üstünde kalan irilerini başka bir yere yığarlar. Bu iri bulgura "ölü" adı verilir. Ölünün yeniden öğütülmesi gerekir. Kızlar ölüyü öğütmeye başlamadan önce taşın kolundan tutarak "Taş, buz tutmuş dönmüyor" der ve bir maniyle ev sahibinden yiyecek isterler ki buna "ölücelik " denir.

Ölücelik isteme:
Kapımızın önü erik

Tavuklar çıkartır ferik

Üzüminen çerez yerik

Hani bize ölücelik

Hanı bize ölüncelik?

Ölücelik vermeyen ev sahibine söylenen maniler:

Taş dönmüyor dönmüyor

Ağam attan inmiyor

Ağamın kirli karısı

Ölücelik vermiyor.

Sivas'tan aldım nacağı

Kırarım kabı kacağı

Bize ölücelik vermiyor

Ağamın çavdar bacağı.

Ölücelik yendikten sonra sırasıyla diğer evlerin bulgurları davet edilen günlerde çekilir. Bulgur çekimi Türk imece ruhunun bir bölümüdür.

C. Hayvancılığa bağlı maniler
1. Saya manileri:
Gebe koyunların karnındaki yavru yüz günlük olunca çobanların yapmış olduğu törene "**saya"** denir.
Bu törenin bir adı da "davar yüzü"dür. Ahmet Caferoğlu bu töreni şöyle tanımlamaktadır: "Kışın davarın kuzulamasından takriben elli gün önce, çocuklar tarafından yapılan bir

merasimin adıdır. Çocuklardan bir grup bir araya gelerek, ellerindeki çan ve keleklerle, evlerin bacalarını birer birer dolaşarak, bunları bacalardan içeriye sallar, davar yüzü adı verilen dörtlükleri söylerler

Hey kayadan kayadan

Yılan aktı kayadan

Bir kaşıkcık yağ verin

Adet vardır sayadan

Koyunun yüzü geldi

Gün çaldı buzu geldi

Çobana taze keçe

Ağaya kuzu geldi

Hey hayadan hayadan

Yılan akar kayadan

Acımızdan gelmedik

Töremiz var sayadan.

Hay!.. Ne kaldı ne kaldı?

Şurda elli gün kaldı.

Elli günden sonra

Şakır şakır sağarlar,

Gümbür gümbür yayarlar,

Ala heyyy….deyin uşaklar; ala…hey!

2. Kuzu meledi/ Döl/Kös manileri: Gemerek-Karaözü

Kös, döl mevsiminde yapılır. Köyden bir-iki km. uzaklıktaki bir saha seçilir. Burası sürülerden birinin köslüğü olur.

Kadınlar, sürünün kös yerine gelmesinden önce ellerinde sitiller ve bakraçlarla bekleşirler. Bu boşluktan faydalanarak kendilerine has bir takım eğlenceler yaparlar. Mani çekme de bunlardan biridir.

Sana dağlar,
Kar yağar sana dağlar,

Tutaydım dostun elin

Çıkaydım sana dağlar.

Elimde arzuhalim

Koynumda senet ağlar.

Gel geç bu ayrılığı

Gör nice yürek dağlar.

Onlar dönene kadar

Bu gönlüm böyle ağlar.

3. Yün tarama manileri: Kangal-Yukarıhüyük
Ev sıvama, bulgur çekme ve kuskus yapma imeceleri yanında bir de bu yörede(Kangal, Yukarı Hüyük) sonbahara doğru yün tarama imecesi yapılır.

Bu imece, yazın yıkanıp kurulanan yapağıların çeşitli işlerde kullanılmak üzere demir tarakta taranıp ayıklandıktan sonra köyün genç kızlarının bir araya getirilip el birliğiyle çalışmasıdır. Yünü taranacak ev sahibinin genç kızı veya gelini gündüzden bütün kızları haberdar eder. Onlar da çalışacakları evde akşamdan toplanırlar. Ev sahibi gelenlere bir çay ikram ettikten sonra ellerine birer tarak verir. . İş görürken bazen mahalli türkü ve maniler de söylenir.

Yün taradım taradım

Ben dengimi aradım

Dengimi buldum ama

Anamı kandıramadım.

Sabahleyin ev sahibi tarafından kendilerine ekseriya tavuk kesilmek suretiyle mükellef bir ziyafet çekilir ve elleri dert görmesin, gönüllerince bir kısmetli bulsun temennileriyle uğurlanırlar.

Ek bilgi:

Ekin salavatlama: Divriği köyleri

Artık işin sonuna gelinmiştir. Tarla sahibine ait bütün ekinler biçilip bitirilince tarlada bir yorgan genişliğinde biçilmemiş bir yer bırakılır. Bir gün önceden de tarla sahibine ekini bitireceklerini haber verirler. "Yarın ekinin son günü, ona göre hazırlığını yap" derler.
Tarla sahibi ertesi günü öğleye doğru ev halkını da yanına alarak tarlaya gelir. Beraberinde et haşlaması, bulgur pilavı, katıklı(ayranlı/yoğurtlu) çorba, helva…gibi yemekleri de getirir. Çamşıhı yöresinde rakı da getirilir.

Irgatlar sevinç içinde, biçmeyip öylece bıraktıkları bir yorgan genişliğindeki ekinin yanına giderler. Ekini ortada bırakacak şekilde halka olurlar. Diz çökerek otururlar ve honcu başının işareti ile ekinleri acele acele yolmaya başlarlar.

-Tarla titriyor, çabuk bitirin, acele edin, derler. Tarlanın titrediğine inanırlar. [1]
Adem Ata(Peygamber) ile oğulları **Habil** ve **Kabil**'in yolduğu gibi yolarlar.
Her ırgat bir purnatlık ekin yolar ve ayağa kalkar. Diğerleri de bir purnatlık ekin yolduktan sonra ayağa kalkarlar. Birkaç tutamlık ekin yolunmadan tarlada öylece bırakılır. Bu tarlanın bereketidir; kurdun kuşun hakkıdır.

Irgatlar yoldukları ekin saplarını başları üzerinde dolaştırırlar. Bu sırada honcu başı yüksek sesle salavat dörtlüklerini söylemeye başlar. Her salavat dörtlüğünden sonra orada bulunanlar hep bir ağızdan "Allah Allah!…" diyerek bağırırlar. Son dörtlükten sonra ellerindeki desteleri/purnatları başlarında gezdirip "Allah Allah!…" diyerek havaya atarlar. Bir kısmını da yığınların üzerine -bereket olsun diye- saçarlar.

Salavat dörtlükleri: Divriği köyleri

Benim Divriği köylerinde tespit ettiğim salavat dörtlükleri şunlardır:

Adem Baba ekti ekini

Cebrail kesti kökünü

Peygamberler bunun vekili

Verelim Muhammet'e salavat

Güzün ekerler ekini,

Yazın sökerler kökünü

Peygamberler bunun vekili

Verelim Muhammet'e salavat…

Sallalahu Muhammet…..

Kimler ekti, kimler biçti?!…

Habil ekti, Kabil biçti

Cennetin kapısın comartlar(cömertler) açtı

Comartlar urufuna(ruhuna) verelim salavat

Sallalahu Muhammet…..

Habil ekti, Kabil biçti

Çütçü Musa çütün koştu

Evlek alıp, tohum saçtı

Verelim Muhammet'e salavat…

Sallalahu Muhammet…..

Eken biçer, konan göçer

Cennetin kapısın comartlar açar

Comartlar cemaline verelim salavat

Verelim Muhammet'e salavat…

Sallalahu Muhammet…..

Gara gazanın gaynaması

Göllük(yuvarlak) çömçenin oynaması

Bu da ekinin sonlaması

Verelim Muhammet'e salavat…

Sallalahu Muhammet…..

Er erliğiyle

Pir pirliğiyle

Düşman körlüğüyle

Verelim Muhammet'e salavat

Sallalahu Muhammet…..

Pirime rahmet

Reçbere kuvvet

Tarlaya bereket

Sallalahu Muhammet

Allah…Allah..Hüüü!….[2]

---

[1] Hüseyin Aslan, Memur, Divriği/Eşke Köyü , 1957 doğumlu
[2] Kutlu Özen, son derleme tarihi: 26 Ocak 1986

Sivas İlindeki Folklor Araştırmaları (1927-2002)

Bilindiği gibi *folklor***,** kelime anlamıyla *halkbilimi* demektir. Aslında halkbilim, ülkemizde bu alanda çalışan beş-on kişinin dışında yanlış anlaşılmış, bu yanlış giderek konuya ilgi duyanlara da aşılanmıştır. Öyle ki, bugün yaygın kullanışıyla "*folklor"* denilince sadece "*halk oyunları, halk türküleri"* ve bunlarla ilgili gösteriler anlaşılmakta, bu folklorculuk modası geniş bir alanda etkisini sürdürmektedir.
Oysa "*folklo*r", en yalın anlatımla bir ulusun yada belirli bir bölge halkının, bir kentin, bir ilçenin, bir köyün maddi ve manevi alandaki geleneksel kültürlerini ve yaşama biçimlerini bilimsel yöntemlerle derleyen, sınıflayan, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada bir senteze vardırmayı amaçlayan bilim dalıdır.
Eski bir yerleşim yeri olan Sivas yöresi, folklorik özellikler bakımından çok zengin bir konuma sahiptir. Dün olduğu gibi bugün de folklorik özelliklerini korumaktadır.

Daha Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Sivas yöresinde folklor araştırmalarına başlanmış, derleme çalışmaları günümüze kadar aralıksız sürdürülmüştür.

a. Birinci Dönem(1927-1931):
Bu dönemde masal babası olarak bilinen **Eflatun Cem Güney** ile Divriği Yağbasan Köyü Muallimi **Halil Sami**(ÖZEN)'yi görmekteyiz.

1896 yılında Hekimhan'da doğan **Eflatun Cem Güney**, ilk ve orta öğrenimini Sivas'ta yapmıştır. 1918 yılında Sivas Sultanisi'ni bitiren Eflatun Cem Güney, 1943-1950 yılları arasında Konya, Eskişehir, Kayseri, Sivas, Samsun, Afyon, Kütahya ve İstanbul Haydarpaşa Liselerinde edebiyat öğretmeni olarak görev yapmıştır. 1950-1961 yılları arasında Topkapı Sarayı Müzesi Müdür Yardımcılığı ve İstanbul Halk Eğitimi Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur.[1]

Eflatun Cem Güney'in yazı hayatı, 1 Şubat 1927 yılında yayınlanmaya başlanan "***Duygu ve Düşünce Mecmuası"*** ile başlar. Bu tarih, Sivas'taki folklor derlemelerinin de başlangıcıdır. Duygu ve Düşünce Mecmuasının Sivas dergiciliğinde pek seçkin bir yeri vardır. Bu seçkinlik, onun muhtevasından dolayıdır. Sivas'taki kültürel faaliyetlere büyük emeği geçmiş olan Eflatun Cem Güney, derginin yazı işleri müdürüdür. Ayrıca mecmuanın her sayısında Eflatun Cem Güney imzasını görmekteyiz. Eflatun Cem'in Duygu ve Düşünce'deki yazılarının büyük bir kısmı folklorla ilgilidir. O yıllarda folklor henüz bakir bir sahadır. Eflatun Cem, daha önce başka mecmualarda, kitaplarda neşredilmiş olanları değil, matbuat için tamamen yerli olan halk edebiyatı ürünlerini yayınlamıştır. Eflatun Cem'in, Duygu ve Düşünce'deki derlemeleri arasında , çeşitli anonim metinlerden(mani, türkü) başka, ***Emrah, Gevheri, Aşık İbrahim, Sıdkı, Karacaoğlan, Ruhsati,Katibi….***mahlaslı saz şairlerinden örnekler vermiştir. Duygu ve Düşünce'nin son sayısı(12. Sayı), 30 Ocak 1928 tarihini taşımaktadır.[2]

Eflatun Cem Güney, çalışmalarını daha çok masallar üzerine yoğunlaştırmıştır. Sivas Lisesi'nde çalıştığı yıllarda masal derlemeleri yapmış; "*Açıl Sofram Açıl"* adlı kitabıyla dünya çapında üne kavuşmuş; Danimarka Hans Christian Andersen Masal Kurumu'nun "*Andersen Payesi Şeref Diploması" (1950)* ile ödüllendirilmiştir. *"Dede Korkut Masalları"* adlı eseriyle de aynı armağanı ikinci defa almıştır(1960).

Eflatun Cem Güney, Oğlu Çetin Eflatun Güney'le birlikte ***Mesleki*(1953), *Erzurumlu Emrah*(1955) *Ruhsati*(1958), *Kamili*(1958)** gibi halk şairlerini de tanıtmıştır.

***Folklor ve Eğitim*(1966), *Folklor ve Halk Edebiyatı*(1971**) gibi eserleriyle de bu işin teorisyenliğini yapmıştır. Ölüm tarihi olan 2 Ocak 1981'e kadar 62 kitabı yayımlanmıştır.[3]

Divriği Yağbasan köyünde ilk folklor derlemelerini yapan **Halil Sami Özen,** 1908 yılında Divriği'de doğmuştur. İlk tahsilini bu ilçede yapmış, daha sonra Tokat Askeri Lisesi'nde okumuştur. Sağlık nedeniyle bu okuldan ayrılmış, 1925 yılında Sivas İl Matbaasına mürettip olarak girmiştir. 1927 yılında Sivas İlköğretmen Okulu'nu dışarıdan bitirmiş, aynı yıl Divriği Yağbasan köyünde muallim(öğretmen) olarak göreve başlamıştır. Uzun bir meslek hayatından sonra Divriği İstiklal İlkokulu Başöğretmeni iken 12 Haziran 1969 'da kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır.

Yağbasan köyünde yapmış olduğu folklor araştırmalarını ***Divriği Yağbasan Köyü Halkiyatı""*** adlı bir defterde toplamıştır. Defter, 1.4.1930 tarihini taşımaktadır. Sivas ilindeki ilk köy folkloru derlemesidir. Henüz neşredilmemiştir. Halil Sami Özen, daha sonraki yıllarda İbrahim Aslanoğlu'nun çıkarmış olduğu Sivas Folkloru ve Türk Folkloru dergilerine de çeşitli makaleler yazmıştır. .[4]

b.İkinci Dönem(1931-1940):

Bu döneme damgasını vuran en önemli şahsiyet1930'lu yıllarda Sivas'a gelen **Ahmet Kutsi Tecer(**1901-1967)**'**dir.Onun Sivas'a gelmesiyle Sivas'taki folklor etkinlikleri büyük bir ivme

kazanmıştır. Ahmet Kutsi Tecer, bir folklor ve halk edebiyatı araştırıcısı, şair ve tiyatro yazarıdır. Şöhretini sağlayan ve ismini unutulmazlar arasına katan onun bu folklorcu yönüdür.
Sivas'a geldiği zaman orada folklor ve halk edebiyatımızın canlı bir kaynağına düştüğünü kısa zamanda anladı. Meslektaşı edebiyat öğretmeni Vehbi Cem(Aşkun) ve müzik öğretmeni Muzaffer(Sarısözen) Beylerle birlikte bu renkli, hareketli, sazlı sözlü aleme daldı. Kısa bir süre sonra da Maarif Müdürü(Milli Eğitim Müdürü) olmuştu. Bütün imkanlarını kullanarak Sivas çevresini halkbilgisi araştırmaları bakımından taradı, tarattı. Halkevleri ve Halkodaları vasıtasıyla bu yöreyi teşkilatlandırdı.

Ahmet Kutsi Tecer, daha ziyade köy temsilleri ve oyunlu türkülerle ilgilenmiştir. Derlemelerini daha sonraki yıllarda **"*Köylü Temsilleri****(1940*)" adlı bir kitapta toplamıştır.
1930'lu yıllardan itibaren Türk Folkloru'nu ve bu arada Sivas Folkloru'nu araştıran bir kadro varsa, bu, Ahmet Kutsi Tecer'in eseridir.

Ahmet Kutsi Tecer ve arkadaşları 1931 yılında bir ilke imzalarını atmışlardır: "***1. Sivas Halk Şairleri Bayramı***".
Sivas Halk Şairleri Bayramı, Ahmet Kutsi Tecer ve arkadaşları tarafından düzenlenmiştir. 5-7 Kasım 1931'de yapılan bu bayrama aşık Veysel'in yanı sıra saz ustası, aşık ve hikayeci olarak on beş kişi davet edilmiştir. Bu bayramın Sivaslı halk şairleri üzerinde çok büyük etkileri olmuştur. O güne kadar köyünde ve yöresinde tanınan halk şairleri, daha geniş halk kitlelerine tanıtılmıştır. Halk şairleri bu bayramdan sonra devlet tarafından himaye görmeye başlamış, münevver kitle ile tanışmak imkanını bulmuştur.

Üç gün süren bu bayrama 15 aşık katılmıştır. Bunlar: ***Aşık Veysel, Revani, Suzani, Aşık Süleyman, Karslı Mehmet, Hikayeci Ağa Dayı, Aşık Müştak, Yarım Ali, Talibi(Coşkun), Yusuf, San'ati, Aşık Ali****…gibi halk ozanlarıdır. Bu bayram bize* ***Aşık Veysel*** *ile* ***Talibi Coşkun'****u kazandırmıştır…*
Ahmet Kutsi Tecer, Aşık Veysel'in tanınmasında büyük bir rol oynamıştır. Onun Köy Enstitüleri'nde saz öğretmenliği yapmasını sağlamıştır. Aşık Veysel 1941-1946 yılları arasında altı Köy Enstitüsü'nde saz öğretmenliği yapmıştır. Veysel de bu konuda şöyle demektedir: "*Ahmet Kutsi Tecer Bey'in yardımı ve delaleti üzerine Köy Enstitüleri'nde bana da görev verdiler. İlk önce Adapazarı Arifiye Köy Enstitüsü'ne gönderildim". **[5]***
Ahmet Kutsi Tecer, bununla da kalmamış, Muzaffer Sarısözen'i Sivas'tan Ankara'ya getirip radyo ve konservatuarda görev almasını sağlamıştır.

Sivas Halk Şairleri Bayramı, diğer illere de örnek olmuştur. Konya Turizm Derneği Başkanı Fevzi Halıcı ve Derneğin gayretiyle 7 Ekim 1966'da üç gün süren I. Konya Aşıklar Bayramı yapılmıştır. Konya Aşıklar Bayramı iyi organize edildiği için sürekli olmuş ve yakın yıllara kadar devam etmiştir.[6]
Bu dönemin ikinci önemli şahsiyeti **Muzaffer Sarısözen'**dir. 1899 yılında Sivas'ta doğan Sarısözen, sanatçı bir ailenin beş erkek çocuğundan en küçüğüdür. Sivas Sultanisi'nden mezun olan Sarısözen, bir müddet öğretmenlik yapmış, daha sonra İstanbul Devlet Konservatuarı'na

devam etmiştir. 5-7 Kasım 1931'de A.Kutsi Tecer'le birlikte "1.Sivas Halk Şairleri Bayramı"nı gerçekleştiren Sarısözen, bütün hayatını Türk Halk Musikisi'nin temel yapı taşları olan türkü ve halk çalgılarını derlemeye vakfetmiş; 1937-1953 yılları arasında 10.000 civarında türkü ve 10 kadar halk çalgısı derlemiştir. 1953 yılında İzmir, 1954 yılında İstanbul Radyosu'nda "*Yurttan Sesler"* topluluklarını kurmuştur. 1967 yılında vefat eden Muzaffer Sarısözen, derlemelerini "*Seçme Köy Türküleri, Yurttan Sesler, Türk Halk Musikisi Usulleri*" gibi kitaplarda toplamıştır.[7]
Bu dönemde Sivas folkloruna ağırlık veren ***Adım****(1930),****İlkiz****(1933),* ***Toplantı(1935), Ortayayla(1936), Yıldızdağı(1937), Dörteylül(1938)*** gibi dergiler de çıkarılmıştır.
Yine bu dönemde Deliktaş Muallimi Kemal(Gürpınar)'ın *Ruhsati* adlı makalesi ***Adım Mecmuası'***nda(1931***)*** , *Deliktaşlı Ruhsati* adlı makalesi de ***Ortayayla(***1937)'da çıkmıştır. Kemal Gürpınar ve Kadri Özyalçın, ***Şarkışlalı Serdari(1938), Deliktaşlı Ruhsati/2. Kitap(1938)*** adlı kitapları müşterek olarak hazırlamışlardır. Gürpınar, ayrıca ***Deliktaşlı Minhaci(1939)'***yi de yayımlamıştır.

c. Üçüncü Dönem(1940-1960):

Sivas Folkloru denilince akla gelen ilk isim **Vehbi Cem Aşkun'**dur. O, Sivas Folkloru'yla bütünleşmiş bir şahsiyettir. Daha sonraki yıllarda Sivas Folkloru'na değerli eserler veren İbrahim Aslanoğlu bu kadrodan yetişmiştir.

Vehbi Cem Aşkun 1909 yılında Sivas'ta doğmuştur. 1929 yılında İzmir Erkek Öğretmen Okulu'ndan, 1937 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümü'nden mezun olmuştur. 1938 yılında Sivas Ortaokulu'nda göreve başlayan Vehbi Cem Aşkun, 1950-1969 yılları arasında Atatürk Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmıştır. 1969 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrılan Vehbi Cem Aşkun, bir müddet İstanbul'da yaşamış ve daha sonra tekrar Eskişehir'e dönmüştür. 7 Ocak 1979'da bu şehirde vefat etmiştir.

Çok verimli bir yazar olan Vehbi Cem Aşkun'un otuza yakın eseri vardır. Bunlardan en önemlisi bugün de güncelliğini koruyan "***Sivas Folkloru"*** adlı eseridir. İki ciltlik bu eserin ilk cildi 1940, ikinci cildi 1943 yılında basılmıştır. ***Sivas Kongresi(1945 ve 1963), Aşık Ruhsati(1945), Piri Baba(1947), Sivas Şairleri(1948), Sivas Sultanı Kadı Burhaneddin(1964), Halk Edebiyatında Yerme ve Güldürmeler(1973***)….yazmış olduğu eserlerden bazılarıdır. Görüldüğü gibi Vehbi Cem Aşkun, folklorun dışında çocuk edebiyatı, tarih, roman, aşık edebiyatı gibi alanlarda da eserler vermiştir.
Vehbi Cem Aşkun, kitap yazmakla yetinmemiş, 1944 yılında "***Yayla***" adlı bir folklor dergisi de yayınlamıştır. Seçkin imzaların yer aldığı bu dergi 1946 yılına kadar 45 sayı olarak çıkmıştır. 1938 yılında çıkmaya başlayan ***"4 Eylül*** " adlı dergiyi de uzun yıllar yönetmiştir.[8]
Yine bu dönemde ***Fazıl Oyat***, yaptığı derlemeleri "***20 Halk Şairi(1948)"*** adlı kitabında toplamıştır.

d.Dördüncü Dönem: (1960-1991):

Bu döneme damgasını vuran en önemli isim kuşkusuz ki **İbrahim Aslanoğlu**'dur. İbrahim Aslanoğlu, 1920 yılında Tokat'ta doğmuştur. İlk ve ortaokulu Tokat'ta okuyan Aslanoğlu, 1944 yılında Sivas İlköğretmen Okulundan mezun olmuştur. İlk görev yeri Siirt'tir. Askerlikten sonra 1947 yılında Divriği Cumhuriyet İlkokulu'nda öğretmenlik görevine yeniden başlamıştır.

1963'te Sivas Merkez Çiçekli İlkokulu, 1965'te Gazi Osman Paşa İlkokulu'nda görevine devam etmiştir. 1976 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrılmış; 1977 yılında İstanbul'a yerleşmiştir. 1982 yılında Türk Folklor Araştırmaları Kurumu'nun onursal üyesi olan İbrahim Aslanoğlu, 1981 yılında "*İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü"* ve yine aynı yıl, "*Türk Folklor Araştırmaları Kurumu Ödülü"* nü almıştır. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Senatosu 21 Şubat 1995'te İbrahim Aslanoğlu'na ***"Fahri Doktorluk"*** payesi vermiştir.[9]

İbrahim Aslanoğlu'nun yazı hayatı, 1942 yılında Ankara'da yayınlanan Millet Dergisi'ndeki ilk yazısıyla başlamış, onun ardından Vehbi Cem Aşkun'un 1944 yılında çıkarmaya başladığı Yayla Dergisi ile devam etmiştir. **İbrahim Aslanoğlu**'nun Divriği'den Sivas merkezine gelmesiyle Sivas folkloru yeni bir ustaya kavuşmuş oldu. İbrahim Aslanoğlu, 30 Ekim 1964'te "2.*Sivas Halk Şairleri Bayramı"*nı gerçekleştirdi. Tümgeneral Fuat Doğu ve İbrahim Aslanoğlu'nun gayretleri ile gerçekleşen bu bayrama ***Aşık Veysel(Şatıroğlu), İzzeti(Ali İzzet Özkan), Derdiment(Fatma Oflaz), Feryadi(Mustafa Feryadi Çağıran), Seyit(Seyit Türk), Dertli Haydar(Haydar Tozkoparan), Ali(Ali Akış), Cehdi(Veysel Cehdi Kut), Ali(Ali Tozkoparan) ve Hamid(Hamit Şeker***) katıldı. Bu bayram bize ***Aşık Feryadi'***yi***, Derdiment'***i ***ve Veysel Cehdi Kut'***u kazandırdı. [10]

Aslanoğlu'nun çalışması bunlarla da bitmedi. 1973 yılında Sivas'ta aylık "***Sivas Folkloru"*** dergisini çıkarmaya başladı. Dergi, 1979 yılına kadar aralıksız sürdü. Sivas'ın folklorik değerlerine yer veren bu dergi 78 sayı çıktı. Bu dergi bir okul gibi çalıştı. ***Müjgan Üçer, Doğan Kaya, Yavuz Bülent Bakiler, Musa Demirci, Haluk Çağdaş, Faruk Aburşu, Mustafa Birinci, Kutlu Özen, Mehmet Güner Demiray, Emin Kuzucular, İsmail Hakkı Acar, Hüseyin Candan, İlyas Eğe***….gibi folklorcular bu okuldan yetişti. İbrahim Aslanoğlu bununla da yetinmedi, 1 Ağustos 1979 tarihinden itibaren, Sivas Folkloru'nun devamı olan "***Türk Folkloru"***nu çıkardı. 1 Ağustos1979 tarihinden itibaren yayımlanmağa başlanan bu dergi, Şubat 1999'da 95. Sayısına ulaştı.[11]

İbrahim Aslanoğlu'nun, 1973-1999 tarihleri arasında çıkarmış olduğu bu dergiler, Türk folklor araştırmalarının en sürekli dergilerinden biri olmuştur. İbrahim Aslanoğlu, bununla da yetinmedi, ***Divriği Şairleri(1962), Aşık Veysel(1964-1967), Seyit Türk(1967), Sivas Halk Şairleri Bayramı(1965), Külhaşzade Rahmi(1967), Kul Himmet Üstadım(1976), Yalınkat/Sefil Selimi(1978), Pir Sultan Abdallar(1984), Aşık Veli(1984), Söz Mülkünün Sultanları(1985), Şah İsmail Hatayi ve Anadolu Hatayileri(1985***)… gibi eserlere de imza attı.[12]

Dördüncü dönem, Sivas yöresindeki folklor araştırmalarının en verimli dönemi olmuştur. Bu döneme damgasını vuran en seçkin isimlerden birisi de **Prof.Dr.Sedat Veyis Örnek'**tir. Sedat Veyis Örnek, 1929 yılında Zara'da doğmuştur. İlköğrenimini Zara'da, ortaokulu ve liseyi Sivas'ta okumuştur. 1953 yılında Ankara İlahiyat Fakültesinden mezun olan Örnek, Almanya'daki Tünbingen Üniversitesi'nde dinler tarihi ve etnoloji alanında doktora yapmıştır. Yurda döndükten sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde etnoloji asistanı olarak görev yapmıştır. 1996 yılında doçent, 1971 yılında profesör olmuştur. 1980 yılında Fakülte'nin Halkbilim Kürsüsü'nü kurmuştur. Ölüm tarihi olan 15 Kasım 1980'e kadar aynı Fakülte'de öğretim üyesi olarak çalışmıştır.

Etnoloji ve halkbilimi alanında pek çok araştırması vardır. Bu alandaki eserleri şunlardır: ***"Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançlar ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki(1960); 100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane(1971); Etnoloji Sözlüğü(1971); Budunbilim Terimleri Sözlüğü(1973), Türk Halkbilimi(1973); Geleneksel Kültürümüzde Çocuk(1979)"[13]***

Yine bu dönemde seçkin eserler veren diğer bir halkbilimcimiz de **Prof.Dr.İlhan Başgöz'** dür. 1924 yılında Gemerek'te doğan İlhan Başgöz, 1945 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Aynı Fakülte'de ***Prof.Dr. Pertev Naili Borotav'***ın asistanı olarak, 1948'de kurulan Türk Folkloru ve Halk Edebiyatı Kürsüsü'nün düzenlediği araştırmalara katıldı. Kürsünün kapatılması üzerin 1952'ye kadar Tokat lisesinde öğretmenlik yaptı. 1953 yılında Ford Vakfı'nın bursuyla Amerika'ya giderek İndiana Üniversitesi'ne öğretim üyesi oldu.1975 yılında profesörlüğe yükseldi ve Amerika Folklor Derneği onur üyeliğine seçildi. 1983'ten sonra bir süre Boğaziçi Üniversitesi'nde Türk Edebiyatı dersleri verdi. 2000 yılında Hacı Bektaş Belediyesi tarafından kendisine "*Hacı Bektaş Veli Dostluk ve Barış Ödülü"* verildi.

İlk derlemelerini 1947 yılında yaptı. ***Doğu Anadolu'da Folklor Derlemeleri(1947***) bu çalışmanın ürünüdür**.** Daha sonraki yıllarda ***Türk Halk Edebiyatı(1952), Köroğlu(1958), İzahlı Türk Halk Şiiri Antolojisi*(1968), *Karacaoğlun(1978), Aşık Ali İzzet Özkan(1979), Folklor Yazıları(1997), Yunus Emre(1990), Türk Bilmeceleri/3 cilt(1993***)…gibi eserleri yayınlandı. [14]

Yine bu dönemin önemli bir ismi de **M.Sabri Koz'**dur. 1950 yılında Divriği'de doğan Sabri Koz, 1971 yılında İstanbul Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümü'nü bitirdi. 1990 yılında Anadolu Üniversitesi Türk Dili Bölümü'nden lisans diploması aldı. Kahramanmaraş-Ekinözü'nde başladığı Türkçe öğretmenliği ve yöneticilik görevine İstanbul'da devam etti. 1997 yılında emekli oldu.

Öğrencilik yıllarında folklor ve aşık edebiyatı konularına ilgi duydu. *Türk Folklor Araştırmaları, Folklor, Folklora Doğru, Sivas Folkloru, Türk Folkloru, Tarih ve Toplum, Müteferrika, Dünya Kitap, Cumhuriyet Kitap* ve *Kitap Zamanı* gibi dergilerde ve bazı günlük gazetelerde derleme, araştırma ve kitap tanıtma yazıları yayımlandı. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Ansiklopedik Büyük Sözlük, Ana Britannica ve Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi'ne alanıyla ilgili konularda bine yakın madde yazarak katkılarda bulundu. ***"Halk Kültürü"*** adlı bir derleme araştırma dizisi çıkardı(1984-1985 yılları arasında 8 sayı). Kırk kadar çocuk kitabı hazırladı. 1986 yılında "*İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü"*nü aldı. Eserleri: ***Nasreddin Hoca'dan Fıkralar(1978), Dalda Durur Elde Durmaz/Bilmeceler(1982), En Güzel Öğrenci Fıkraları(1982) En Güzel Bekri Mustafa ve İncili Çavuş Fıkraları(1983), Nükte ve Fıkralarıyla Ömer Seyfettin(1984), Bilmece Bildirmece(1990), Nasrettin Hoca'ya Armağan(1996)[15]***

İbrahim Aslanoğlu'nun yayınlamış olduğu *Sivas Folkloru* ve *Türk Folkloru* dergileri, Sivas ilinde yeni bir kadro yarattı. Bu kadroda yer alan folklorcular çok başarılı araştırmalar yaptılar. Değerli eserlere imza attılar.

Bu kadroda yer alan **Müjgan Üçer,** 1940 yılında Sivas'ta doğdu. Asıl mesleği eczacılık olmasına rağmen, bütün ömrünü Türk Folkloru'na ve özellikle de Sivas Folkloru'na hasretti. 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'ni bitiren Müjgan Üçer, Sivas'ta, mesleğinin yanı sıra,

halkbilimi konularına yöneldi. Gelenek, görenek ve inançlar, halk edebiyatı, halk tıbbı, Türk Halk Mutfağı, tıp ve eczacılık tarihi konularında üç yüzü aşkın makale yazdı.Yazıları *Türk Kültürü, Sivas Folkloru, Türk Folkloru, Erciyes, Revak, Erdem ve Bilge* dergilerinde yayınlandı. 1993 yılında "*İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü"*nü aldı. 1997 yılında Sivas İl Turizm Müdürlüğünce ödüllendirildi.

Türk Folklor Araştırmaları Kurumu, Türk Tıp Tarihi Kurumu ve ÇEKÜL'ün üyesi olan Müjgan Üçer'in yayımlamış olduğu eserler şunlardır: ***Sivas Halk Mutfağı(1992), M.Mesut Hocaoğlu/Hayatı ve Şiirleri(1993),Nameler/Feyzullah Demiray'ın Hayatı ve Şiirleri(1996), Atalar Sözü Yerde Kalmaz/Sivas'ta Sözlü Gelenek(1998), Divriği'de Mutfak Kültürü/Fatma Pekşen'le birlikte(2001).[16]***

Yine aynı kadroda yer alan diğer bir isim de **Yrd.Doç.Dr.Doğan Kaya'dır**. 1951 yılında Sivas'ın Acıyurt köyünde doğan Doğan Kaya, bu kadronun en genç ve en verimli ismidir. Eğitimine Sivas'ta başlayan Doğan Kaya, Sivas Lisesi'ni bitirdikten sonra 1970 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. 1974 yılında bu bölümden mezun olduktan sonra Diyarbakır Dicle Öğretmen Lisesi'nde göreve başladı. 1983 yılına kadar çeşitli illerde Edebiyat öğretmenliği yaptı. 1983'te Cumhuriyet Üniversitesi'nin açmış olduğu uzmanlık sınavını kazanarak Halk Edebiyatı uzmanı oldu. 1988'de Yüksek Lisans'ını, 1991'de doktorasını yaptı. Aynı yıl Folklor Araştırmaları Kurumu tarafından "*İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü/91"*nü, 24 Aralık 2001'de MOTİF Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik Kulübü'nin "*Halkbilim Araştırma ve Teşvik Ödülü"*nü aldı. İLESAM, Türkiye Yazarlar Birliği ve Folklor Araştırmaları Kurumu üyesi olan Kaya, halen Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Doğan Kaya'nın bugüne kadar 18 kitabı yayımlanmıştır. Kitaplarının başlıcası şunlardır: ***Aşık İsmeti(1984), Ruhsati'nin Uğru ile Kadı Hikayesi(1985), Şairnameler(1990), Aşık Ruhsati Bibliyografyası(1992), Mahmut ile Nigar Hikayesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma(1993), Aşık Minhaci(1994), Sivas'ta Aşıklık Geleneği ve Aşık Ruhsati(1994), Aşık Sefil Selimi/Çobanın Can Pınarı(1996), Aşık Zakiri(1996), Sızırlı Aşık Hasan/Coşari(1997),Sivas'ta Aşıklık Geleneği(1998), Aşık Ruhsati(1999), Acıyurtlu Halk Şairleri(1999), Halk Hikayeleri/1(M.Sabri Koz'la birlikte)/2000, Aşık Edebiyatı Araştırmaları(2000), Aşık Veysel/Hayatı-Sanatı-Şiirleri/Uğur Kaya ile birlikte/, Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar(2001), Bir Destan Kahramanı Mehrali Bey(2001)[17]***

Daha çok alan çalışmasıyla tanınan **Kutlu Özen**, 1940 yılında Divriği'de doğdu.İlk ve ortaokulu Divriği'de okudu. 1959 yılında Sivas İlköğretmen Okulu'ndan, 1965 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nden mezun oldu. 1983 yılında Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Türk Dili Bölümü'nde okutman olarak göreve başladı. Halen bu görevini sürdürmektedir.

1973 yılında İbrahim Aslanoğlu'nun teşviki ile halkbilimi araştırmalarına başladı.Derlemeleri *Sivas Folkloru, Türk Folkloru, Erciyes, Tarla, Halay, İçel Kültürü, Gülpınar, Halk Kültürü, Türk Folklorundan Derlemeler,Türk Folklor Araştırmaları, Güneyde Kültür, Revak, Folklor/Edebiyat, Cem…*gibi dergi ve yıllıklarda yayımlandı.

1980 yılında Folklor Araştırmaları Kurumu'na üye oldu. 1982 yılında "*İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü"*nü aldı. 1988 yılında İLESAM üyesi oldu.

Yayımlanmış ilk eseri "***Güldane/Aşık Feryadi(1983"*** olup sırasıyla ***Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri(1966), Abdülvehhab Gazi ve Gaza Arkadaşları/1966(Dr.Necati Demirle birlikte), Aşık Feryadi/1966(Kadir Pürlü ile birlikte), Divriği Evliyaları(1977), Aşık Veysel(1988)*** ve ***Sivas Efsaneleri(2001"***adlı *kit*apları yayımlanmıştır.

Yavuz Bülent Bakiler ve Musa Demirci, Sivas Folkloru'nun ilk sayılarında daha çok batıl inançlar ve adak yerleri üzerinde durmuşlardır. Şair ve yazar ***M.Güner Demiray*** , Gemerek folkloru üzerinde çalışmıştır. Tarihçi yazar **Necdet Sakaoğlu,** daha çokDivriği yöresinin gelenek ve görenekleri üzerinde durmuştur. Sakaoğlu'nun ***Divriği'de Ev Mimarisi(1978)*** adlı eseri maddi kültürümüzün önemli bir bölümünü tanıtan örnek bir çalışmadır. Sivas Folkloru kadrosunda yer alan **İsmail Hakkı Acar**, derlemelerini ***Zara Folkloru (1975)*** adlı bir kitapta toplamıştır. Acar'ın ayrıca "***Bilmece Bildirmece"*** adlı bir çalışması daha vardır.

e. Yakın Dönem(1991-2002):

Bu dönemde daha çok halk şairlerini tanıtan eserler yazılmaya başlanmıştır. Yakın dönemin folklorcuları şunlardır:

Ahmet Özdemir:*Sivas Halk Hikayeleri Geleneği(/Lisans tezi/1975), Aşık Serdari, Cönklerden Günümüze Halk Şairlerimiz(1992), Folklor Penceresi(1993**)*

Adnan Mahiroğulları: *Dünden Bugüne Zara(1999)*

Alparslan Ayral: *Tabibi, Kul Coşkun,Aleni, Zeyneli…*

Fikri Karaman: *İpsile Tozanlı Doğanşar(1993), Sivas Doğanşar Folkloru(1993), Sivas Doğanşar İlçesi ve Köyleri Belgeseli(2000)*

Kadir Pürlü*: Feryadi, Ali Dayı, Talip Kılıç, Kapı Güzeli(Aşık İsmeti*

Ali Şahin(Canozan): *Noksani ve Seyit Yalçın*

Ergin Doymuş: *Her Yönüyle Kangal(1999)*

Uğur Kaya: *Sivas Halay Ezgileri(2000), Aşık Sefil Selimi(2001)*

Kubilay Dökmetaş: *Notalarıyla Uzun Havalarımız(1996), Türkülerimiz ve Hikayeleri(1996)*

Doğrudan halk bilimle ilgilenmese bile **Dr.Ahmet Turan Alkan**'ın *"Altıncı Şehir(1992)"* adlı şehir monografisi Sivas folklorundan kesitler vermektedir.

Genç araştırmacıların **SRT** ve **SİPAS** gibi yerel televizyonlarda hazırlamış oldukları "*halk ozanları"*na yönelik programlar, **Kadir Pürlü**'nün hazırlamış olduğu "*Celal Oğlan ve Feryadi***"** belgeselleri geniş bir seyirci topluluğu tarafından ilgiyle izlenmektedir.

Sivas, 25 Şubat 2001

---

[1] İbrahim Aslanoğlu, *Eflatun Cem Güney,* **Sivas Folkloru**, Sayı:20-21, Mart- Nisan 1981, s.3; **Türk Dili ve Edebiyatı Ans., C:3,**Dergah Yay., s.415

[2] Nazım Hikmet Polat, *Duygu ve Düşünce Mecmuası*, **Revak/**91, Sivas 1991, s.15-16

[3] İbrahim Aslanoğlu, *Eflatun Cem Güney,* **Sivas Folkloru**, Sayı:20-21, Mart- Nisan 1981, s.3; **Türk Dili ve Edebiyatı Ans., C:3,**Dergah Yay., s.415
[4] Kutlu Özen, *Divriği Yağbasan Köyü Muallimi Halil Sami'nin Sivas İlinde İlk Köy Folkloru Araştırması(1927-1931*), **Halk Kültürü, 19841/1***, s.103-112*
[5] Kutlu Özen, **Aşık Veysel,** Sivas 1998,s.58
[6] Vecihi Timuroğlu, **Ahmet Kutsi Tecer,** İş Bankası Yay. Ankara 1980; Kutlu Özen, *Ahmet Kutsi Tecer,***Sivas(Kültür-Sanat),** Sayı: 4, Temmuz 1989, S.23-27
[7] Kutlu Özen, *Ölümünün 20. Yıldönümünde Muzaffer Sarısözen,***Anadolu Gazetesi(Sivas**), 22-23 Ocak 1983
[8] Kutlu Özen, *Vehbi Cem Aşkun*, **Sivas(Kültür-Sanat*),***Sayı:3, Haziran 1988, s.23-28
[9] Müjgan Üçer, *Hocamız Dr.İbrahim Aslanoğlu'nun Ardından,***Erciyes,** Sayı:226, Ekim 1996, s.17; Kutlu Özen, *İbrahim Aslanoğlu,***Sivas(Kültür-Sanat),** Sayı:2, Kasım 1987, s.26-28
[10] Kutlu Özen*, 2. Sivas Halk Şairleri Bayramı*, **Sivas Milli Eğitim Müdürlüğü Eğitim Bülteni,** Sayı:3, 24 Kasım I983, s.21-24.
[11] ; Müjgan Üçer, *Hocamız Dr.İbrahim Aslanoğlu'nun Ardından,***Erciyes,** Sayı:226, Ekim 1996, s.17; Kutlu Özen, *İbrahim Aslanoğlu,***Sivas(Kültür-Sanat),** Sayı:2, Kasım 1987, s.26-2
[12] Müjgan Üçer, *Hocamız Dr.İbrahim Aslanoğlu'nun Ardından,***Erciyes,** Sayı:226, Ekim 1996, s.17; Kutlu Özen, *İbrahim Aslanoğlu,***Sivas(Kültür-Sanat),** Sayı:2, Kasım 1987, s.26-28
[13] Kutlu Özen, *Ölümünün 10. Yılında Sedat Veyis Örnek***, Milli Kültür,** Sayı:90, Kasım 1991, s.24-25
[14] İhsan Işık, **Türkiye Yazarlar Ans.,** Ankara 2001, S.162
[15] Kutlu Özen, Sivas 1998 İl Yıllığında Yer Almayan Sivaslı Şair, Yazar ve Sanatçılar, **Revak/99,** s.51-52
[16] Kutlu Özen, *Müjgan Üçer,*Sayı:192*,* **Erciyes,** Aralık 1993, s.4-
[17] Kutlu Özen arşivi.

Sivas Yöresindeki Hacı Bektaş Dergahı'na Bağlı Dede Ocakları

Bilindiği gibi Bektaşilik 13. Yüzyılda Kalenderilik içinde teşekkül etmeye başlayıp 15. Yüzyılın sonlarında Hacı Bektaş Veli ananeleri etrafında ortaya çıkan bir Türk tarikatıdır.

Bektaşilik, Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşu dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu tarihi boyunca nüfuzunu koruyan tek gayri sünni bir tarikat olmuştur.

Bektaşilik, teşekkül devresinde 14. Yüzyıldan itibaren Abdalan-ı Rum yahut Rum Abdalları adı altında varlığını sürdürmeye başlamıştır. Daha çok Yesevi, Kalenderi, Haydari ve Vefai dervişlerinin hakimiyeti altında bulunan bu zümre mensupları bütün orta ve batı Anadolu'da, ilk Osmanlı fetihleriyle birlikte Rumeli'de faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Abdal Kumral, Abdal Mehmet ve bilhassa Abdal Musa gibi tarihi şahsiyetler "ilk Bektaşiler" diyebileceğimiz

dervişlerdi. Bugünkü hüviyetiyle bilinen asıl Bektaşilik, Balım Sultan(Ölm.1516)'ın tarikatın başına geçmesiyle şekillenmiştir.[1]
Konumuz olan Alevi-Bektaşi toplulukları, cemaat yapılanması bakımından dergahlara ve ocaklara bağlıdır. Toplumsal planda, dergah ve ocak disiplini esastır. Alevi Ocakları, *Dede Garkın, Sarı Saltuk, Karadonlu Can Baba, Seyyit Garip Musa, Seyyit Baba…*gibi Alevi geleneğinin Evlad-ı Resul(Seyyid) saydığı ve kutsal kabul ettiği din ulularının adlarını taşımaktadır. Ocaklar zaman içerisinde bu kutsal dervişlerin soylarından gelenlerce kurumsal hale getirilmiş, bu soydan gelenlere ocakzade denmiş, dedelik görevinin ocakzade dedeler tarafından yerine getirilmesi gelenek haline gelmiştir.[2] Alevi ocakları arasında kökeni hala açıklığa kavuşmamış bir hiyerarşik yapılanma söz konusudur. Ocakların bir bölümü başka ocaklara bağlıdır. Bağlı olunan ocak mürşid ocağı, bağlı olan ocak ise pir ocağı olarak adlandırılır. Mesala Divriği ilçesindeki Seyyit Baba Ocağı, aynı yöredeki Resul Baba Ocağı'na, Resul Baba Ocağı da Erzincan'a bağlı Bağıştaş köyündeki Koca Leşker Ocağına bağlıdır. Koca Leşker Ocağı da Hacı Bektaş'a bağlıdır. Başka bir örnek verecek olursak: Hekimhan Salıcık köyündeki Ali Seyyit Ocağına bağlı dedelerin mürşidi Çorum'un Alaca kazası Söğütözü köyündeki ***Dede Garkın Ocağı***'dır. Dede Garkın Ocağı da Hacı Bektaş Ocağı'na bağlıdır.
Ancak zaman içerisinde Alevilerce Çelebi Ocağı da denilen Hacı Bektaş Dergahı dışındaki bu hiyerarşik yapı kaybolmuş, ocaklar birbirlerinden bağımsız, eşit statülü hale gelmiştir.

Çelebilerin, Anadolu'daki ocakzade Aleviler üzerindeki nüfuzlarını artırmaları Çelebi Ahmed Cemaleddin Efendi(1862-1921) zamanında gerçekleşmiş, ocaklara bağlı Aleviler üzerinde Hacı Bektaş Dergahı çelebilerinin nüfuzlarını artırmak isteyen *Cemaleddin Efendi*, Anadolu'nun en uzak yerlerine kadar adamlar göndererek Hacı Bektaş Ocağı'nın ser-çeşme olduğunu, o ocağa görülmeden talip gören dedelerin yol düşkünü olacağını, söyletmiştir.[3]
Dedelik kurumunun işlediği dönemlerde, dedeler, taliplerini görmeden önce Hacı Bektaş Veli Dergahı'na giderlerdi. Oradan *icazet kağıdı* alırlardı. Senede bir Dergah'a gidilirdi. Bazı yerlerde en az yedi yılda bir gitmek gereklidir, inancı vardır. Dedeler, dergaha gitmeden önce taliplerine uğrarlardı. Onlar da Dergah'a serilsin diye halı, kilim verirlerdi; dervişler için yiyecek gönderirlerdi. Dedeler her yıl bunları toplar götürürdü. Dergah'tan icazet kağıdı alan dedeye, getirdiklerinden bir kısmı hediye olarak geri verilirdi. Alevi inancına göre Hacı Bektaş Veli, Dergahı'na uğramayan dedeler için " *Tacın delik, tarikin murtad olsun*" diye karış vermiştir.
Alevi ocaklarının değişik bölgelerde yaşayan topluluklar üzerinde farklı nüfuz alanları bulunmaktadır. Ocakzade dedeler kendilerine bağlı bölgeler ve köyler dışında faaliyette bulunamazlar. Talipler de böyledir. Yani babası hangi ocağın talibiyse, yada hangi ocaktan ise, o da mutlaka o ocağın talibi olur. Bazı ocaklar ise adeta bir üst mahkeme işlevine sahiptirler. Mesela Kemaliye'ye bağlı Ocak köyündeki Hıdır Abdal Ocağı bu tür bir düşkün ocağıdır.

Bugüne kadar Alevi ocakları konusunda Nejat Birdoğan'ın ve Ali Yaman'ın dışında geniş bir araştırma yapılmamıştır. Biz bu tebliğimizde Sivas ve Divriği yöresindeki Alevi-Bektaşi dede ocakları üzerinde duracağız.

a. Sivas yöresinde talibi olan Alevi-Bektaşi ocakları:

1.Ağu İçenli Ocağı, 2. Anşa Bacılı Ocağı 3.Baba Mansur Ocağı, 4.Dede Garkın Ocağı, 5.Derviş Muhammet Ocağı (Bektaşi),6.Eraslan Ocağı, 7. Gani Baba Ocağı, 8. Garip Musa Ocağı,9. Gözükızıl Ocağı,10. Hasan Paşa Ocağı, 11. Hıdır Abdallı(Düşkün Ocağı), 12. Hoşavcı Ahmet Baba Ocağı, l3 . Hubiyar Sultan Ocağı, 14. Hüseyin Abdal Ocağı, 15. Gani Baba Ocağı, 16.Kamber Abdal Ocağı,17. Kara Pirbat/Karadonlu Can Baba Ocağı, 18.Koca Haydar Ocağı, 19. Koca Leşker Ocağı, 20.Kolu Açık Hacım Sultan Ocağı, 21. Kureyşan Ocağı, 22.Molla Yakup/Şeyh Şazeli Ocağı, 23.Pir Sultan Ocağı, 24.Resul Baba(Koca Saçlı)Ocağı, 25.Sarı Saltuk Ocağı, 26. Seyyit Baba Ocağı, 27.Seyyit Ali/Kızıl DeliSultan Ocağı, 28 .Seyyit Sabun Ocağı, 29.Şah İbrahim Ocağı, 30.Üryan Hızır Ocağı,31.Yalıncak Abdal Ocağı….

b. Sivas-Divriği yöresindeki ocak kurucularının türbeleri:

Anadolu'daki Alevi-Bektaşi ocaklarından büyük bir bölümünün kurucuları Sivas topraklarında yaşamışlardır. Bu dervişlerin türbeleri Divriği, Doğanşar, Hafik ve Yıldızeli ilçelerinde bulunmaktadır. Türbelerin dağılımı şöyledir:

1.Anşa Bacı(Doğanşar), 2.Derviş Muhammet(Divriği), 3.Eraslan(Yıldızeli) ,4. Gani Baba(Divriği), 5. Garip Musa(Divriği), 6Hasan Paşa(Divriği), 7. Hubiyar Sultan(Doğanşar), 8. Hüseyin Abdal(Divriği), 9. Hoşavcı Ahmet Baba(Divriği), 10. Kara Pirbat/Karadonlu Can Baba(Divriği), 11. Koca Haydar(Divriği), 12. Koca Leşker(Divriği), .13. Molla Yakup(Divriği), 15. Pir Sultan Abdal(Yıldızeli), 16.Resul Baba/Koca Saçlı(Divriği) ,17. Seyit Baba(Divriği) 18.Yalıncak Abdal(Hafik).

c. Ocaklar Hakkında Bilgi:

1.Ağu İçenli Ocağı:

Asıl ocak Elazığ'ın Sün köyündedir.Menkıbeye göre Ağuiçen ocağının kurucuları *Koca Seyyit(Mürşit), Mir Seyyid(Pir), Seyyid Mençek(Pir) ve Köse Seyyit(Mücerret*) olmak üzeredört kardeşmiş. Bu Horasan erenleri Anadolu'ya gelerek Elazığ'ın Sün köyüne yerleşmişler. Bunlardan Koca Seyyit, Ağu İçenli Ocağı'nı kurmuştur. Bizim alan çalışmamız sırasında(1980) İliç'in Nordun köyündeki Zeynel Dede mürşit, Elazığ'ın Sün köyündeki Ahmet Mutlay dede pir'di. Divriği'nin Höbek ve İnallı köylerinde talipleri vardır. Baba Mansur, Hacı Kureyş ve Üryan Hızır, Ağu İçen ocağına bağlıdır. Kangal'ın Karanlık köyü Baba Mansurlu'dur.

2. Anşa/Ayşe Bacılı Ocağı:

Anşe(Ayşe) Bacı Ocağı, Tokat'taki Hubyar Sultan Ocağı'ndan ayrılmadır. Ayşe Bacı, Veli Baba'nın hanımıdır. Hubyar Sultan'ın vefatından altı yüz yıl sonra Veli Baba geliyor. Bu zat Hubyar mensuplarını topluyor[4]. Bu sırada Ayşe Bacı dergaha uğrar. Ayşe Bacı o tarihlerde 15 yaşında imiş. Veli Baba ile evlenir. Veli Baba ölünce Ayşe Bacı dedelik yapmaya başlar.Veli Baba'nın ölümünden sonra ocak, Hubyarlılar ve Anşe Bacılılar olmak üzere ikiye ayrılır. Hubyarlılar, Ayşe Bacı'yı dedelik yapıyor, diye şikayet ederler ve kadıncağız Şam'a sürülür(1892). Beydünlülü Şamlı Ahmet, Ayşe Bacı'yı görmek için Şam'a gider. Ayşe Bacı'yı sürgün dönüşü alıp getirir(1894). Ayşe Bacı'nın türbesi Zile Acısu'dadır.[5]

Anşe Bacılılar ekseriyetle orman içi köylüleridir. Menkıbeye göre Ayşe Bacı nacağını ağaç dalına takmış, daha sonra Veli Baba Tekkesi'ne hizmet etmiştir. Tekke Almus'tadır. Zile Güzelkaya köyü, Tozanlı'da. Vavru, Verep, Dire, Karakaya, Bultu, Karşı Punar, , Karadeve, Gölalan,

Yağlıdere, Kınık, Nebi Köyü, Gederek, Kuru Dere, Endürük, Ilıca, Gölcük, Mancı Bulut, Karacaören, Acısu, Artova, Sekücek, Gedürük, Çekerek'e bağlı bazı köyler, Yıldızeli, Topulyurt, Anşe Bacı talipleridir.

Zile'den Ali Kurtlar, Mehmet Kurt, Rıza Kurt(Acısu köyü), Rüstem Ağa(Bultu köyü) Anşe Bacı ocağına mensuptur.

3.Baba Mansur Ocağı:Kangal'ın Karanlık köyü Baba Mansur talibidir.

4.Dede Garkın Ocağı:

***5.Derviş Muhammet Ocağı(Bektaşi*:**

Hayatı hakkında kesin bilgilere sahip olduğumuz yatırlardan birisi de Derviş Muhammet yatırıdır. Türbesi Divriği'ye 24 km uzaklıktaki Kevendüzü(Anzağar) köyündedir.Ünlü tekke şairi Derviş Muhammet, Malatya ilimizin Arguvan ilçesine bağlı İsa köyünde doğmuştur. Doğum tarihi R.Ahmet Sevengil'e göre 1755'tir.[6] Derviş Muhammet, daha sonra İsa köyden ayrılıp Divriği'nin Anzağar köyüne yerleşmiş ve burada bir Bektaşi tekkesi açmıştır. 1826 yılında Anzağar'da vefat etmiştir. Derviş Muhammet yatırı her yıl sonbaharda Divriği'nin Purunsur, Venk, Bahtiyar Venk, Karsı, Susuzören, Göndüren, Paynik, Ürük, Kilisecik, Sevir, Birestik, Karasar, Örenik; Arguvan'ın başta Karahöyük olmak üzere Gusulü, Karaca; Şarkışla'nın Emlek yöresi: Kars'ın Selim ilçesine bağlı köyler tarafından ziyaret edilir; cem törenleri yapılır.

6.Eraslan Ocağı:

Türbe,Yıldızeli'ne bağlı Güneykaya köyündedir. Türbede biri Er Aslan'a, diğeri Hanımına(?) ait olmak üzere iki kabir bulunmaktadır. Menkıbeye göre Er Aslan, Hacı Bektaş Veli'yi ziyarete giderken bir aslana biner, yılanı kamçı olarak kullanır. Hacı Bektaş Veli de kuru bir duvara binerek Er Aslan'ın önünü keser. Hatasını anlayan Er Aslan, Hünkar'dan özür diler. Hacı Bektaş Veli de Er Aslan'a nasip vererek onu Çorum yöresine gönderir. Er Aslan bir müddet sonra buradan ayrılır Sivas topraklarına geçer, Yıldızeli'nin Aslandoğmuş köyüne gelir. Bu köyde fazla kalmaz, Güneykaya köyüne gelip yerleşir. Burada bir tekke açar. Kendisinin ölümünden sonra oğlu Seyyit Halil, onun ölümünden sonra Seyyit İbrahim ve Seyyit Ali tekkeye hizmet ederler.[7]

7.Gani Baba Ocağı (Bektaşi):

Muhammet Gani Baba yatırı, Divriği'ye 24 km uzaklıktaki Anzağar(Kevendüzü) köyündedir. Muhammet Gani Baba, Divriği'nin Anzağar köyünde doğmuş(1826) ve yine bu köyde Hakk'a yürümüş(1889) ünlü bir Bektaşı Babası'dır. Onun ünü, Divriği yöresinde ilk defa bir Bektaşi tekkesi tesis etmesinden ileri gelmektedir.[8] Gani Baba, çeşitli yerleri tekkesine bağlar. Divriği'nin Purunsur, Venk, Bahtiyar Venk, Susuzören, Göndüren, Karsı, Paynik, Ürük, Kilisecik, Sevir, Birestik, Karasar, Örenik; Şarkışla'nın Emlek yöresi köyleri ve bu arada **Aşık Veysel**'in doğum yeri olan Sivrialan; Malatya'nın Arguvan ilçesine bağlı bir çok köy; Erzincan'ın Tercan yöresi; Kars'ın Selim ilçesine bağlı köyler Gani Baba Tekkesi'ne bağlanır. Bugün de bu bağlılık kısmen devam etmektedir.Gani Baba, yalnızca Divriği'nin Alevi köylerini tekkeye bağlamakla kalmamış, Divriği'nin sünni eşrafından bazılarını da tekkenin muhibi yapmıştır.[9]

8.Garip Musa Ocağı:

Seyyit Garip Musa, Selçukluluar döneminde yaşamış ve Hacı Bektaş Veli'den nasip almış bir alp-eren'dir. Garip Musa'nın türbesi, Divriği'ye bağlı Güneş köyü yakınlarındadır. Garip Musa'nın dervişleri Kars yöresine kadar gitmişlerdir.İnanışa göre Garip Musa 5. Postun sahibidir. Türbe her yıl Divriği'nin Pengürt, Dumluca, Çüksüzer, Höbek, Güneş, Meliköy, Yağbasan, Galın, Arhısu, Hazerkek, Erşün, Kızılcaören, Ürük, Kilisecik, Susuzlar, Kımıllar, İlice, Sincan, Anzağar…köylülerince ziyaret edilmektedir. Bunlar ayrıca talip köyleridir. Divriği'nin Anzağar köyünde bir Bektaşi Tekkesi kuran Gani Baba da, Garip Musalı'dır.[10]

9.*Hıdır Abdal Ocağı:*

Hıdır Abdal Ocağı Kemaliye'ye bağlı Ocak köyündedir. Hıdır Abdal'ın türbesi de bu köyde bulunmaktadır. Elimizde Hıdır Abdal'ın doğum ve ölüm tarihlerini bildiren bir belge bulunmamaktadır. Babası Karaca Ahmet Sultan'dır. Karaca Ahmet, Hacı Bektaş Veli zamanında yaşamıştır. Durum böyle olunca Hıdır Abdal da kendisi gibi 13 yüzyıl ortaları ile 14 yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olmalıdır.

Düşkün kaldırma işi Hıdır Abdallılar'a verilmiştir. Orası *medet mürüvvet kapısı'*dır. Düşkün olanlar buraya giderler; düşkünlüklerini kaldırırlar. Sonra bir icazet kağıdı ile dedelerine gelirler. Bundan sonra ancak görgüye girebilirler. Hıdır Abdallılar gezicidir. Her yerde onlar rehber bilinir.

10.Hubyar Sultan Ocağı:

Türbe,Doğanşar ilçesine bağlı Uzunbelen(Hubyar) köyündedir. Yöredeki en önemli adak yeridir.

Hubyar Sultan'ın tarihi kişiliği hakkında bilgi sahibi değiliz. Eğer rivayetler doğruysa, Sivas merkez Ali Baba mahallesindeki Büyük Ali Baba ile aynı dönemde yaşamıştır. Büyük Ali Baba'nın ölümü 1574'tür. Hubyar Sultan ocağına mensup olanların elinde 990(1582) tarihli bir ferman bulunmaktadır.[11] Bu fermana göre Hubyar Sultan 16 yüzyılda yaşamış olmalıdır. Hubyar Sultan'ın kurmuş olduğu ocak tahminen 1880'li yıllarda **Hubyarlı** ve **Anşe Bacılı** olarak ikiye ayrılmıştır. Hubyarlı Ocağı'na yakın yıllara kadar Şeyh Mehmet Temel şeyhlik etmekteydi. Şimdi 1938 doğumlu Mustafa Temel şeyhlik etmektedir.[12] Hubyar Sultan Ocağı, talibi çok olan bir ocaktır. Talip köylerinden bazıları şunlardır:

Sivas'a merkez ilçeye bağlı***; Mazan, Karabalçık, Tokuş, Mermer, Kızıl Alan, Otman alan, Karlı, Eymir, Emre, Döğer, Uzamış(Mezra).Doğanşar'a bağlı Uzunbelen(Hubyar); Yıldızeli'ne bağlı Topulyurdu, Yağlıdere; Hafik'e bağlı, Beydili, Çakmak,Esenli Almus'a bağlı Möelli, Elpit, Dadugta, Kuru Sekü, Gevrek, Kevahlık, Kınık, Sideli, Varzıl, Zil'ye bağlı Kervansaray, Karşıpınar, Acısu Artova'ya bağlı Göllü Alan, Yağmurlu Seki, Yozgat civarında Çekerek'e bağlı köyler….***

11.İmam Rıza Ocağı:

12.Hasan Paşa Ocağı:

Hasan Paşa yatırı, Divriği'ye 22 km. uzaklıktaki Üçpınar köyündedir. Türbe, köyün girişindedir. Yöredeki "Paşa" ünvanlı tek adak yeri Hasan Paşa yatırıdır. Hasan Paşa'nın hangi dönemde yaşadığını bilemiyoruz; fakat kendisinin bir **Alp-eren**/Gazi-derviş olduğu kesindir.

Menkıbeye göre Hasan Paşa, Hacı Bektaş Veli Dergahı'nda yetişmiştir. Sarıçiçek Yaylası'nda türbesi bulunan **Koca Haydar Ocağı**'na mensuptur. Bu soydan gelen dedelere "Kocaoğulları" denilmekte ve ocak mensupları Akpelit(Gemhu) köyünde oturmaktadır. Hasan Paşa'nın

sülalesi de bu köyde yaşamaktadır. Hasan Paşa'nın mürşidi Koca Haydar'dır. Üçpınar köyü halkı da Koca Haydar talibidir.[13]

13.Hoşavcı Ahmet Baba Ocağı:

Ahmet Baba, Şazeliye tarikatının Molla Yakup kolunu, Divriği'nin Samancı Deresi'ne taşıyan derviştir. Türbesi Divriği'nin Olukman köyündedir. Hoşavcı Ahmet Baba, Molla Yakup'un oğlu Yahya Dede soyundan gelmektedir. Divriği İnallı mezrasında yatırı bulunan Molla Yakup 16 yüzyılda yaşamıştır. Kangal'nı Yellice köyündeki Molla Yakup Ocağı ile, Olukman'daki Hoşavcı Ahmet Baba Ocağı, İmam Ali Zeynel-Abidin(659-713)'e bağlıdır. Hoşavcı Ahmet Baba Ocağı'nın Divriği'deki talip köyleri şunlardır: Olukman, Üçpınar, Ürük, Mursal, Timisi, Anzağar, Eliski, Gödeş, Çayören… Görüldüğü gibi Hoşavcı Ahmet Baba Ocağı, Divriği'nin birkaç köyü ile sınırlı kalmıştır.

14.Hüseyin Abdal Ocağı:

Hüseyin Abdal yatırı, Divriği'nin Aşudu Tekke(Güvenkaya) köyünde bulunmaktadır. Köy, Çetinkaya-Divriği demiryolu arasındaki Avşar istasyonunun karşısına düşmektedir.[14] Türbede Hüseyin Abdal ile Hanımına ait iki kabir bulunmaktadır.

Hüseyin Abdal'ın Divriği'ye ne zaman geldiğini bilemiyoruz. Babası Halil Karababa(Seyyid Kara Halil), 1628'de Hakk'a yürüdüğüne göre, Hüseyin Abdal'ın bu tarihten sonra Divriği'ye gelmiş olduğunu tahmin etmekteyiz. Hüseyin Abdal'ın vefatından sonra oğuları Çamşıhı yöresine yerleşmişlerdir. Bu nedenle her yıl Hüseyin Abdal'ın türbesi Şahin, Çakırağa, Ağın, Balağa, Dişbudak, Çamağa, Gölveren, Başören, Kaygısız, Aziz Ağa… köylülerince ziyaret edilir. Bunlar aynı zamanda Çamşıhı yöresindeki talip köyleridir. Kaynak şahıslar, Hüseyin Abdal'ın kardeşi **Hasan Baba**'nın Aydın civarında kaldığını ve onun da bir tekkesi olduğunu söylemektedirler.

15.Kamber Abdal Ocağı:

Ocağın kurucusu Kamber Abdal, Karaca Ahmet'ın 12 göbekten torunudur. Kamber Abdallıların pirleri Hıdır Abdal Ocağı'dır. Diğer dede ocakları **Kamber Abdallı** dışında bir birine bağlı değildir. Hıdır Abdallılar'a bağlı. Tuğut'ta **Arap Şeyh Oğulları** var.

Bizde fotokopisi bulunan icazet ve inabetnamede şu bilgiler yer almaktadır: "*Hacı Bektaşi Veli ılliyesine müntesip Gözcü Karaca Ahmet sülalesinden Hıdır Abdal evlatlarından Seyyit Ahmet Çelebi tarik-i evliyayı kabul edüp yed'ine izni icazet ve inabet verildi.(…) Mürit tutuna ve muhip edine. Sene 1251(1835).*"

16.Karadonlu Can Baba/Kara Pirbat Ocağı:

Karadonlu Can Baba'nın türbesi Divriği ilçesine Bağlı Karageban köyü, Ömerli mezrasındadır. Yine Karadonlu Can Baba'nın Çorum'un Oğuzlar ilçesinde de bir yatırı sulunmaktadır. Halk, Karadonlu Can Baba'ya aynı zamanda "***Kara Pirbat"*** demektedir***.*** Karadonlu Can Baba, Şaman Moğollar arasında İslamiyeti yaymaya çalışan misyoner bir derviştir; **Hacı Bektaş Veli'nin** Divriği yöresine gönderdiği bir halife, bir Anadolu Ereni'dir.[15]

Büyük evliyaların/ velilerin etrafında sağlıklarında ve ölümlerinden sonra bir takım menkıbeler meydana gelmektedir. Karadonlu Can Baba'ya ait menkıbeler de Hacı Bektaş Veli Vilayet-namesi içinde yer almıştır. Nejat Birdoğan, Karadonlu Can Baba ile Kara Pirbat'ın ayrı ayrı

kimseler olduğunu ileri sürmektedir. Fakat konuya yine de itiyatlı yaklaşmak gerekir. Çünkü Osmanlı dönemi emirnamelerinde devamlı olarak Divriği ve Karageban köyü geçmektedir. Karadonlu Can Baba soyundan gelen Seyyitler'e saygılı davranılması istenmektedir. "*Divriği kadısınca bilinsin ki Divriği ilçesine bağlı Karakeban köyünde oturan Seyyit İbrahim Efendi yüce makamıma gelerek dilekçe sunmuş(1739)..*" veya "*Bu yazının sahibi Seyyid Hıdır(Seyyid Yusuf'un oğlu, o Seyyid Pirbad'ın oğlu, o Seyyid Muhammed'in oğlu, o Seyyid Ahmed'in oğlu, o Seyyid Yusuf'un oğludur.)* ***Divriği*** *ilçesinden temiz bir soydandırlar. Bu yazı, Seyyid Pirbad'ın onurlu tanıklığını içeren bir belge ile de güçlenir. Seyyid Yusuf'un seyyidliğini de onaylar(1612)…"****[16]*** Divriği ilçesi Karageban köyünde Karadonlu Can Baba veya Kara Pirbat adını taşıyan ikinci bir türbe olmadığına göre, bizce Kara Pirbat ile Karadonlu Can Baba aynı kişilerdir. O soydan gelenler Seyyid olarak anılmaktadır. Yalnız aynı türbenin yakınlarında Ağu İçenli Ocağı'na mensup bir dedenin kabri bulunmaktadır.

17. Koca Haydar Ocağı:

Koca Haydar'ın türbesi, Divriği ile Kemaliye(Eğin) kazalarının müşterek yaylası olan Sarıçiçek yaylasındadır. Sarıçiçek dağının eteklerinde ve Koca Haydar mevkiindedir. Türbe içerisinde mezar taşı kitabesi bulunmayan bir sanduka bulunmaktadır. Türbenin duvarında , Koca Haydar'ın torunu Seyyit Dehman'a ait bir mezar taşı kitabesi yer alır.

Kitabede " ***Şeyh Dehman ibni Seyyid Şeyh İsmail ibni Seyyid Şeyh Koca Haydar ruhuna fatiha****" sözleri yer almaktadır. Bu mezar taşı* kitabesinden ***Koca Haydar'ın İsmail*** adında bir oğlu *ve* ***Dehman/Dehmen*** adını taşıyan bir torunu olduğu anlaşılmaktadır.

Mezar taşında tarih bulunmadığı için bu zatların hangi tarihte yaşamış olduklarını bilemiyoruz. Yalnız mezar taşında geçen ***Dehman/Dehmen*** kelimesi, İran Şahı Tahmasp(l524-l576)'ın Türkmenler arasındaki adıdır.[17] XVI. Yüzyıldan önce bu ada rastlamıyoruz. Öyleyse Koca Haydar'ın torunu Şeyh Demen, bu adı XVI. Yüzyıl sonlarında almış olmalıdır. Koca Haydar'ın Fatih döneminde(l45l-l48l) veya II.Beyazid'in saltanat döneminde(l48l-l5l2) yaşamış olduğunu tahmin etmekteyiz.

Koca Haydar Ocağı'na bağlı dedeler, ***"Gocaoğulları/Kocaoğulları"*** ailesine mensupturlar. Soyadı Kanunu'ndan sonra "**Koca"** soyadını almışlardır. ***Koca Haydar Ocağı'****nın* Danişment(Birestik), Üçpınar, Yerliçay(Vartan), Uluçayır(Vazıldan), Bahtiyar, Karasar, Bayırüstü(Timisi), Panik, Şigi, Hapa, Kevendüzü (Anzağar), Çukuröz(Tülünk), Ağılcık(Tuğut), Çakmakdüzü(Palha) ve Beyköy(Sevir)'de talipleri bulunmaktadır.[18] Divriği'nin Üçpınar köyünde bir tekke açan Hasan Paşa'da bu ocağa mensuptur. Ünlü halk ozanı Pir Sultan Abdal'ın da bu ocağa mensup olduğu söylenmektedir.

18.Koca Leşker Ocağı:

Koca Leşker'in türbesi Erzincan'a bağlı İliç ilçesi'nin Bağıştaş köyü yakınlarındadır. Menkıbeye göre Hacı Bektaş Veli ile birlikte Anadoluya gelen Koca Leşker, Bağıştaş köyü yakınlarında şehit düşer.

Koca Leşker hakkındaki diğer menkıbe de şöyledir: Menkıbeye göre ***Koca Leşker, Seyyit Baba ve Koca Saçlı,*** sancaklarını çekerek Şah İsmail'in emriyle Anadolu'ya gelirler. Koca Leşker bunların kumandanıdır. Ellerindeki *icazetler* ***Erdebil Tekkesi'****nden* alındığı için, ***Hacı Bektaş Tekkesi****'nden* bunlara haber gönderip, "*Gelin, icazetlerinizi tazeleyiniz*" diyorlar. Koca Leşker

ve arkadaşları da "*Biz Sultanız, Abdallardan değiliz*…" diyerek bu talebi reddediyorlar. ***Koca Saçlı Ocağı'na*** Erikli, Galın, Sincan, Ziniski, Karakale, Yazıköy ve Diktaş/Tiktaş köyleri bağlıdır. Ziniski'deki Seyyit Baba da Koca Saçlı Talibidir. Koca Leşker en büyükleri olup pir ocağıdır.[19] Divriği'deki Seyyit Baba Ocağı ile Resul Baba(Koca Saçlı) Ocağı, Koca Leşker Ocağı'na bağlıdır.

1. ***Kolu Açık Hacım Sultan Ocağı:***

20.Kureyşan Ocağı:

Kurucusu Seyyit Mahmut Hayrani'dir.Menkıbeye göre, *Seyyit Mahmut Hayrani, Hacı Bektaş Veli'den önce Akşehir'e yerleşiyor. Hacı Bektaş Veli, Suluca Karahöyük'e gelince, Seyit Mahmut Hayrani'nin ululuğunu duyuyor. Davet ediyor. Seyyit Mahmut Hayrani de bir aslana biniyor. Yılanı da kamçı yapıyor. Hacı Bektaş Veli, bunu batın gözüyle görünce bir kayaya binip iskibaline(karşılamaya) çıkıyor. Bu kayaya* ***Atkaya*** *denir. Seyyit Mahmut Hayrani, bu kerameti görünce "Eyvallah" diyor; arslandan iniyor. Hacı Bektaş Veli de kayadan iniyor. Seyyit Mahmut Hayrani ile kucaklaşıyor.*

-Sana hayranım, diyor.

Seyyit Mahmut'un Hayrani'liği buradan gelmektedir. Yine menkıbeye göre Seyyit Mahmut Hayrani kendi soyundan olanları **Tunceli**'ye gönderiyor. **Kureyşanlar**, bu soyun ulularından olan **Derviş Ali'**den gelmektedir. Daha sonra yine **Derviş Ali** adını taşıyan başka bir dede, Tunceli'den kalkıp Zara-Körpınar'a geliyor. Bunun **Şah İsmail** adında bir oğlu oluyor. Şah İsmail'in de Hüsnü ve Şükrü adlı iki oğlu oluyor. Beygelenli Hüsnü dedenin kızı, Şükrü dedenin de oğlu oluyor. Dedeliği şimdi(1998), Şükrü dedenin oğlu Şah İsmail yürütmektedir.

- ***Molla Yakup Ocağı:***

Molla Yakup'un türbesi, Divriği hudutları içindeki Yellice çayı ile Avşarcık çayının birleştiği yerdeki dere yamacında, bulunmaktadır. Yellice'deki dedeler Molla Yakup'un ***Şeyh Şazeli*** evlatlarından olduğunu söylemektedirler. Elimizdeki belgelere göre Şazeli tarikatını Anadolu'ya getiren Ali bin Meymun Mağribi'dir. 11. Bayezit döneminde Suriyede'den Anadolu'ya gelen ve altı yıl Bursa'da oturan Mağrıbi 1505 yılında tekrar Suriye'ye döner. Buna göre Molla Yakup 16 yüzyılda veya daha sonra yaşamış olmalıdır. Menkıbeye göre bunlar Molla Yakup, Molla Sait ve Molla Mustafa olarak üç kardeştirler. Medrese tahsili gören bu üç kardeş 11. Bayezit'in huzuruna çıkarlar, Padişahtan görev isterler. Padişah da onlara mollalık görevi verir. Molla Yakup da Yellice yöresine gelir. Molla Yakup'tan sonra tarikat Yahya, Mahmut ve İsmail Dedeler yoluyla devam eder.Molla Yakup, 9. Post sahibi olarak bilinir. Zeynel Abidin ocağı dışındaki bütün dedeler bu zata bağlıdır. Ocak, Yellice köyündedir. Bu ocağa bağlı talipler daha çok Divriği ve Kangal yöresinde toplanmıştır. Ayrıca Çorum, Merzifon, Yozgat, Gaziantep, Malatya(Arguvan, Darende), Tokat, Zile, Erzurum, Erzincan ve Şarkışla'nın Emlek yöresinde de talipleri bulunmaktadır.

21. Pir Sultan Ocağı:

Pir Sultan Abdal yedi büyük Alevi şairinden biridir. İbrahim Aslanoğlu'nun tespitlerine göre 1547-1551 veya 1587-1590 yılları arasında Sivas'ta asılarak idam edilmiştir. Pir Sultan Ocağı Banaz'dadır. Hafik'in Emre köyünde, Yıldızeli'nin bazı köylerinde talipleri bulunmaktadır.

22. Koca Saçlı(Resul Baba Ocağı):

Koca Saçlı, Beylikler döneminde yaşamış, misyoner bir derviştir. Koca Saçlı yatırı, Divriği'ye 28 km uzaklıktaki Erikli köyündedir. Türbe, köyün kuzeyinde ve Erikli İçmesi'ne giden yol üzerindedir. Koca Saçlı/Seyyit Resul Baba hakkında tarihi bilgilere sahip değiliz. Menkıbeye göre **Koca Leşker, Seyyit Baba ve Koca Saçlı**, sancaklarını çekerek Şah İsmail'in emriyle Anadolu'ya gelirler. Koca Leşker bunların kumandanıdır. Ellerindeki icazetler **Erdebil Tekkesi'**nden alındığı o için, **Hacı Bektaş Tekkesi**'nden bunlara haber gönderip, gelin icazetlerinizi tazeleyiniz, diyorlar. Koca Leşker ve arkadaşları da "Biz Sultanız, Abdallardan değiliz…" diyorlar ve bu talebi reddediyorlar.

Koca Saçlı Ocağı'na Erikli, Galın, Sincan, Ziniski, Karakale, Yazıköy ve Diktaş/Tiktaş köyleri bağlıdır. Ziniski'deki Seyyit Baba da Koca Saçlı Talibidir. Koca Leşker en büyükleri olup pir ocağıdır.[20]

23.Sarı Saltuk Ocağı:

13 yüzyılda yaşadığı bilinen Sarı Saltuk, ölümünün üzerinden yüzyıllar geçmesine rağmen hala Anadolu, Rumeli ve Balkan Türkleri'nin gönlünde yaşamaktadır. Sarı Saltuk, Anadolu ve Rumeli'nin fethi esnasında gazalara katılan, kahramanlığı ve velayeti ile daha yaşarken efsanevi bir şahsiyet haline gelen bir Türk kahramanıdır. Saltuk-name'de Sarı Saltuk'un on iki mezarı olduğu belirtilmektedir.[21] Sivas ilinde de Sarısaltuk'un bir mezarı bulunmaktadır. Zara'nın Bolucan nahiyesine bağlı Araplar köyünde ve köy çeşmesi başında mezarı vardır. Sarısaltuk Ocağı, Dersim Ovacık'a bağlı Karaca köyündedir. Bu köyde Sarısaltuk'un hırkası ile pabucunun teki bulunmaktadır.Zara'nın Zoğallı köyünde Sarısaltuk talipleri bulunmaktadır.

***24.Seyyit Baba Ocağı* :**

Seyyit Baba, Selçuklular döneminde yaşamış ve bu yörede şehit düşmüş bir alp-eren'dir. Seyyit Baba yatırı, Divriği'ye 24 km. uzaklıktaki Akmeşe(Ziniski) köyündedir.. " [22]Ersin Gülsoy, l5l9 tarihli evkaf defterinde Ziniski köyünde bulunan zaviyenin "**Şeyh Osman Zaviyesi"** olarak geçtiğini kaydeder.[23]

Yöre halkının inanışına göre Seyyit Baba, Evlad-ı Resul'dür. Yani Peygamerimizin soyundan gelmektedir. [24] Seyit Baba'nın asıl adı **Seyyit Saadettin'**dir. Seyyit Baba'nın dedeleri Hoca Ahmet Yesevi'den nasip aldıktan sonra Hacı Bektaş Veli ile birlikte **Horasan**'dan yola çıkıyorlar. Seyyit Baba'nın dedeleri de İran yoluyla Anadolu'ya gelirler. Bu dervişler altı tanedir. Hünkar, Kırşehir'e, Baba İlyas Amasya'ya gider. Seyyit Baba'nın dedeleri de bir müddet Tunceli(Dersim)'nde kalırlar. Bunlara o yörede **Sarıoğlu Askerleri** denilmektedir. Sarıoğulları Tunceli'nden göçüp Divriği'nin Ziniski köyüne gelip yerleşirler. Aynı soydan gelme **Koca Leşker**, Erzincan'a bağlı İliç ilçesinin Bağıştaş köyü yakınlarında şehit düşer. Türbesi, Bağıştaş istasyonu yakınlarındaki bir koruluğun içindedir. [25] Koca Leşker mürşit ocağıdır.

Divriği'deki talip köyleri şunlardır: Sincan, Kekliktepe(Galın), Yazıköy, Karakale, Erikli, Diktaş, Susuzlar, Yağbasan, Eskibeyli(Norşun), Kayacık(Murmana), Ağar, Ekinbaşı(Kilisecik), Bahçeliköy(Pengürt), Kekliktepe, Şahna, Başören, Ağar, Akmeşe(Ziniski)… Ziniski'deki Zeynal Özcan(Kırmızı Dede), bu ocağın en yaşlı dedesi idi. Zeynal Özcan Dede yakın yıllarda vefat etmiştir(1912-1986). Bunların dışındaKars/Kağızman, Çorum/Alaca, Tokat/Zile, Temezik, Kurşunlu, Çakırçalı köylerinde de talipleri bulunmaktadır.

25. Seyyit Ali/Kızıl Deli Sultan Ocağı:

Kızıl Deli, diğer bir adıyla Seyit Ali Sultan, kaynaklardaki bilgilere göre bir Anadolu erenidir. Bektaşi geleneğine göre Seyit Ali Sultan Horasan erenlerinden Hasan Ata'nın oğludur. Anadolu'ya gelip bir müddet Hacı Bektaş Dergahı'nda kalmış, Balım Sultan'ın babası Mürsel Baba ile Dimetokaya yerleşmiştir. Edirne ve Rumeli dolaylarını feth eden Kızıldeli 1397 yılında dergahını kurmuş. 1402 yılında, Dimetoka'daki dergahında Hakk'a yürümüştür.Malatya'nın Yazıhan ilçesine bağlı Fethiye köyünde Kızıl Deli isminde bir türbe bulunmaktadır. [26]Kızıldeli ocağı'nın Sivas yöresinde de talipleri bulunmaktadır. *Yıldızeli/Akçakale, Kara Leylek, Nallı, Davulalan, Malatya, Manisa, Aydın* illerinde de talipleri vardır.Ayrıca Kars/Ardahan'ın*, Sors, Çimli Çayır, Dere Köy, Erzede köyü, Tepe Köyü, Aşağı Damal, Yukarı Damal, Çıkora, Kirpeşen… olmak üzere24 pare köyü Kızıldeli talibidir.*

26.Şah İbrahim Veli Ocağı:

Şah İbrahim Veli'nin tarihi kişiliği hakkında hakkında bilgi sahibi değiliz. Kaynak şahısların ifadelerine göre Şah İbrahim, Musayı Kazım'ın 7. göbek evladıdır. Şah İsmail'in kardeşi değildir. Türbesi Erdebil'dedir(?). Hekimhanlı Salmanoğlu bir şiirinde Şah İbrahim Veli ile Seyyit Ali Sultanı müsahip kardeş olarak gösterir. Menkıbeler doğruysa Şah İbrahim Veli 14 yüzyılda yaşamış olmalıdır. Şah İbrahim Veli Ocağı, Hekimhan'ın Mezirme köyündedir. Bunların dışında *Sivas:*Kangal/Mamaş, merkez Sinekli*, Tokat:*Turhal ve Zile köylerinde. Çakırçalı(Zile), Silis, Ali Bağ, Vavru(Tokat), *Çorum:*Körkü(Sungurlu'ya bağlı), Çaşak, Zeker Hacı(Sungurlu), Yeniköy(Dede ocağı)*, Şah İbrahim'*e bağlıdır. Revani, Suzani gibi şairler Şah İbrahim Ocağı'na mensupturlar.

27.Üryan Hızır Ocağı:

28.Yalıncak Abdal Ocağı: Yalıncak Sultan'ın türbesi, Hafik ilçesi Celalli bucağına bağlı Yalıncak köyündedir. Yalıncak Sultan türbesi/tekkesi bugün ören yer durumundadır. Türbe duvarları tamamen yıkılmıştır. Türbe de Yalıncak Sultana ait bir kabir bulunmaktadır.

Asıl adı Es Seyyit Muhammet Nuri olan Yalıncak Sultan, Konya civarında yaşamış olan bir Türk boyuna mensuptur. Babası Pirep Sultan'dır. Yalıncak Sultan, Karamanoğlu Mehmet Bey(1261-1283) tarafından halkı irşat etmesi için bu yöreye gönderilmiştir. Tekkesinin bulunduğu yerde vefat etmiştir. [27] Aşık Veysel'in ikinci eşi Gülizar Şatıroğlu da Yalıncak Tekkesi'ne mensuptur. Gülizar Şatıroğlu'nun ifadesine göre Tekke 1928'li yıllarda da faaliyetini sürdürmüştür. [28]

Yalıncak Sultan'ın babası Pirep Sultan, Konya'da oturmaktadır. 7. Postun sahibidir, çerağcı/delilcidir. Hafik çevresi. Pirep Sultan. Suriye'nin büyük bir kısmı Yalıncak Sultan talibidir.

Menkıbe:*Pirep Sultan'ın üç oğlu vardır. Bunlardan en küçüğü Yalıncak Sultan (Esseyit Muhammet Nuri)'dır. Önce büyük oğlu ölür; Pirep Suiltan ağlamayıp Allah'a şükreder. Sonra ortanca oğlu ölür. Yine ağlamayıp Alah'a şükreder "Veren sensin, alan sensin" diye. Bunların ikisini de eliyle yıkayıp defneder.*

En küçükleri Yalıncak Sultan ölünce gene eliyle yıkar; Allah'a şükreder; fakat küçük çocuğu için göz yaşı döker. Bu sırada hanımı da feryat edip saçını başını yolarak ağlamaktadır.

Pirep Sultan, hanımının feryatlarına dayanamaz. Cenazeyi(oğlunu) yıkarken Allah'a yalvarıp, onu tekrar diriltmesini talep eder. Yalıncak Sultan'a abdest verirken çocuk teneşirde gözünü açıp dirilir. Çevresindekiler korkup kaçarlar. Çocuk onlara "Korkmayın" diye seslenir. "Annem çok feryat edince, Allah beni geri gönderdi" der.
Bu olaydan sonra Karamanoğlu Mehmet Bey, Yalıncak Sultan'a Sivas, Hafik, Zara; Ali Ağa Camisi ile Meydan Camisi'ni verir. Yalıncak köyünü kurar. Şehiden ölür. Şehiden vefat edince bugünkü türbesinin olduğu yere defnederler. ***[29]***

---

[1] . Kutlu Özen, Sivas-Divriği Yöresindeki Bektaşi Tekkeleri, 1. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1999, s.273
[2] . Ali Yaman, Dünden Bugüne Kızılbaş Alevi Dedeleri, Pertev Naili Boratav'a Armağan(Hazırlayan Metin Turan), Kültür Bak., Yay., Ankara 1998, s.366
[3] . Ali Yaman, a.g.m., s.367
[4] Prof.Dr.Orhan Türkdoğan, Alevi Bektaşi Kimliği, İstanbul 1995, s.503
[5] Pertev Naili Boratav, **Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi**(1964), adlı eserinde, 1310(1894) tarihli bir vesikaya dayanarak, onun bu tarihlerde sürgünden dönmüş olabileceğini yazar.
[6] R.Ahmet Sevengil, Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri, Atlas Kitabevi, İstanbul 1965, s.234
[7] Kutlu Özen, Sivas-Divriği Yöresindeki Bektaşi Tekkeleri, 1. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Bildirileri, Ankara 1999, s. 275
[8] E.Behnan Şapalyo,*Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1964, s.323-324.
[9] Muhammet Şahin Baba'nın verdiği bilgi.
[10] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, Sivas 1997, s, 58-59.
[11] Kutlu Özen, *Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri,Sivas 1996*, s.56
[12] . Prof.Dr.Orhan Türkdoğan, Alevi Bektaşi Kimliği, İstanbul 1995, s.519
[13] Muharrem Yılmaz, Şiği Müslim köyü, l341(l922), Divriği ilçesindeki 20.6.l980 tarihli derlememiz.
[14]Avşar İstasyonu karşısındaki köyün adı Aşudu Tekke'dir. Buraya ismini veren Hüseyin Abdal'dır.
[15] Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Halk İnançlarında ve Halk Edebiyatında Evliya Menkıbeleri*, Ankara 1983, s.15-16.
[16] Nejat Birdoğan, Ocaklar-Dedeler-Soyağaçları, AlevYayınları, İstanbul 1992, s.232-238.
[17] . Asım Bezirci, *Pir Sultan*,İstanbul, l986, s.422.
[18] Ahmet Koca(l932-l984), Akpelit(Gemhu) köyü doğumlu Koca Haydar Ocağına mensup dede. Divriği ilçesindeki 26.6.l980 tarihli derlememiz. Ayrıca, 7 Eylül l987'de Koca Haydar yatırındaki alan çalışmamız. Ayrıca Ahmet Muhtar Yüce, Vazıldan 1936 doğumlu, kaynak şahıs.derleme.
[19] Zeynel Özcan, Ziniski(1912-1986), Veyis Yılmaz, Ziniski , 1913.

[20] Zeynel Özcan, Ziniski(1912-1986), Veyis Yılmaz, Ziniski , 1913.
[21] Prof.Dr.Şükrü Haluk Akalın, Sarı Saltuk'un Türbe ve Makamları Üzerine, 1.Uluslar arası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri, Ankara 1998, s.9
[22] Necdet Sakaoğlu'nun göndermiş oldukları l3.7.l993 tarihli mektup. Vermiş oldukları bilgiler için teşekkür ederim. K.Ö.
[23] Ersin Gülsoy,*XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası*(1519-1548), s.26.
[24] Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi*,*ve Ans.,* İnkılap Kitabevi, İstanbul 1958.
[25] Musa Atmaca, Başören köyü 1903 doğumlu.
[26] Hüseyin Şahin, Malatya'da Kızıldeli Adı Çevresinde Oluşan Kültürel Değerler, 1. Uluslar arası Türk Dünyası Eren ve Evliyası Kongresi Bildirileri, Ankara 1998, s.509-535
[27] Özen, *Sivas ve Divriği* ……, s.58
[28] Kutlu Özen, Aşık *Veysel*, Sivas 1998, s.33.
[29] .(Derleme, 15.4.l989, Ziya Erdemir(1930-1992), Emekli öğretmen

Sivas-Divriği Yöresindeki Reyhanlı Türkmen Aşireti: MURSALOĞULLARI

Mursaloğulları, Divriği ilçesine bağlı Mursal bucağında yaşayan bir Türkmen topluluğudur. Mursal bucağı, ilçeye 39 km uzaklıktadır. 1990 nüfus sayımına göre köy nüfusu 460 kişidir. Şimdilerde bu nüfus daha da azalmıştır. Mursal bucağına bağlı 12 köy ve ll mezra bulunmaktadır.

Divriği ilçesindeki Mursaloğulları, **Reyhanlı Türkmen aşiretine** mensuptur. Kaynak şahısların ifadelerine göre Mursaloğulları, Divriği'nin yanısıra İskenderun, Ankara…….gibi yerleşim merkezlerinde de varlıklarını sürdürmektedirler.
Biz bu tebliğimizde Divriği'deki Mursaloğullarını tanıtmaya çalışacağız.

1.Bölüm
REYHANLI TÜRKMEN AŞİRETİ
Reyhanlı Türkmen aşireti, Türk devletinin bir uç aşiret topluluğudur. 1071'deki Malazgirt zaferinden sonra Reyhanlı bölgesine gelip yerleşmiştir. Süleyman Şah 1074 yılında Antakya önlerinde Bizans'a karşı büyük bir zafer kazanmıştı. Bu tarihten itibaren Antakya civarını Türkleştirmeye başlamış ve şehri haraca bağlamıştı.

a. Reyhanlı Bölgesi/Reyhanlı Yurdu:
Reyhanlı denilince bugünkü Reyhanlı ilçesi hatıra gelmemelidir. **Reyhanlı, topyekun Reyhanlı Türkmenlerinin tümü için kullanılan bir teşekkülün** ismidir.Reyhanlı ilçe ismi(1939) sadece, altmış senelik bir maziye sahiptir. Daha önce 1865 iskanında Akpınar köyü mevkiinde tüm Amik ovasını içine alan **Amik Abad** adlı bir ilçe kurulmuştur.
Reyhanlı yurdu bugünkü Reyhanlı ilçesini de içine alan tüm Amik ovası ve Kırıkhan, tamamen Islahiye, Maraş, Elbistan, Göksun ovalarını, Binboğalar'ı ve nihayet Uzunyayla otlaklarını,

Pınarbaşı ilçesini ve Sivas topraklarının bir bölümünü içine alan geniş bir coğrafya parçasıdır. Bütün bu bölgeye Reyhanlı yurtları denilmektedir. Bu geniş coğrafyada Türkmen boylarından **Bozoklar, Bayatlar, Döğerler, Beydilliler** ve **Avşarlar** yani **Reyhanlı aşireti** oturmaktaydı.[1]
Reyhanlı adını verdiğimiz aşiretler yazları Sivas yaylalarında, kışları Amik ovasında geçirir, sürülerini Sem'an ve Barışa dağlarında barındırırlardı. Bugün Suriye sınırı içerisinde kalan ve Cilvegözü mevkiinin takriben iki km doğusunda bulunan **Türkmen Mezarlığı** adındaki yer, bu tarihi olayların canlı bir şahidi olarak yaşamaktadır.[2]

b. Bölgenin Tarihçesi:

Reyhanlı, ç ok eski devirlerde asıl ismi **İrtah** olup ürünleri ve bilginleriyle meşhur müstahkem bir şehir idi. Suriye kapısı mevkiinde bulunması dolayısıyla sürekli savaşların cereyan etmesi ve büyük zelzelelerin meydana gelmesi sonucunda harap olmuş ve ıssızlaşmıştı.
Reyhanlı aşireti yurtlarının en önemlisi Amik ovası, her devirde tarihin büyük olaylarına sahne olmaya devam etmiştir. 1258'de İlhanlı Devleti kurucusu Moğol hükümdarı **Hülagü Han** buraları istila etmiş, Halep'i muhasara ederek zapt ettikten sonra halkını kılıçtan geçirmiştir.
1302'de yine İlhanlı **Gazan Han** ordularının toplanma yeri Amik ovası olmuştur. Bu devirlerde ilkbahardaki göç yolları Uzunyayla'ya kadar uzanıyordu. Uzunyayla'nın kuzeyinde Sivas, doğusunda Divriği, batısında Kayseri ve nihayet güneyinde Maraş gibi büyük tarihi şehirler vardı.
Timur'un dünya tarihinde yarattığı fırtınalar, Reyhanlı Türkmenlerini de etkilemiştir. Aşiretin Uzunyayla ve yurtlarının başı tarihi Sivas şehri, Timur tarafından yağma edilmiş(1400), yakılmış, halkı kılıçtan geçirilmişti.
1408 yılarında Reyhanlıları tarih sahnesinde daha açık ve seçik görüyoruz. Bu tarihte Reyhanlı'nın boy beyi Avşar Gündüzoğlu **Gördü Bey**'dir.[3]
Timur istilasından sonra Halep şehri yeniden Mısır Memlüklüleri'nin eline geçmiştir.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır Memlük ordusunu yenip imha ettiği **Mercidabık** meydan muharebesi(24 Ağustos 1516) Amik Ovası'nın 30 km doğusunda Azaz Ovası'nda meydana gelmiştir.
1638'de **1V.Murat**, Bağdat Seferi'ne çıkmıştır. Sultan Murat, İskenderun ve Amik ovasından geçerek Antakya'ya gelmiştir. Diğer boylar gibi Reyhanlılar da Revan ve Bağdat seferlerine katılmışlardır.

c. Mursal Koca:

Mursal Koca, 1635'li yıllarda 1V.Murat tarafından Reyhanlı Türkmenleri'nin başına getirilen bir boy beyidir. 17. Yüzyılda yaşamış olan Mursal Koca, Divriği'nin Mursal köyünde doğmuş, daha sonra saraya intisap etmiştir. Şemsettin Mursaloğlu da yazmış olduğu eserinde aşağıdaki bilgileri vermektedir:

“Mursal Koca’nın Divrikli olduğu hakkındaki bilgimiz katidir. Kendisine Mursallı da denildiğine göre Divriği’nin bu isimde 20 km yakınındaki tarihi bir köy olan Mursal köyü olması ihtimali hatıra geliyor. Bilhassa köyün eşrafı sayılan Koca ailesinin hala varlıklarını sürdürmekte olabilmesi bu ihtimali güçlendirmektedir. Ayrıca bu ailenin köy halkı gibi Oğuz boylarından Kayı boyuna mensup oluşu kanaatimizi büsbütün takviye etmektedir. Halen Mursal köyü içinde 1V.Murat’ın tuğrasını taşıyan bir çeşme ile köy sırtlarından geçen taş yol, **Sultan Murat Yolu** bu icraatın izlerini taşımaktadır.” [4]

d. 1V.Murat’ın Mursal Koca’yı Reyhanlı Aşireti’nin Başına Getirmesi:

Devletin öz parçaları olan göçebe Türkmenler’e yaklaşma gereğini ilk anlayan insan 1V. Murat olmuştur. Reyhanlı bizzat padişah tarafından teşkilatlandırılmıştır. Sultan Murat, Türkmenleri teşkilatlandırmıştır. Reyhanlı’daki Türkmen boylarına sahip çıkan Sultan Murat, Anadolu’daki isyanları bastırıp, aralıksız devam etmekte olan İran harplerine son vermek için sefere çıkmıştır. Sivas üzerinden **Revan Seferi’**negiderken(23 Mayıs 1635), Divriği halkının **Sultan Murat Yolu** dediği güzergahı kullanmış, Divriği’nin Mursal köyüne de uğramış, adamlarından birisi olduğu söylenen Kayı boyundan **Mursal Koca**’yı Reyhanlılar’a boy beyi tayin etmiştir.Bu sayede aşiret güçlü bir teşekkül haline gelmiştir.[5]
Mursal Koca’nın aşiret başına geçmesine dair ikinci rivayet de şöyledir:

“Sultan Murat, Amik ovasından geçerken karargahını Hamam sırtlarına kurmuş. Bu sırada ovanın ortasında toz bulutları içinde Reyhanlı Türkmenleri’nin birbirleri ile harp ettiklerini görmüş. Bir kısım asker göndererek bunların ileri gelenlerini huzura kabul etmiş. Önce tekdir ettikten sonra,”**Türkmen olduğunuz anlaşılıyor; fakat dininiz nedir söyleyin”**, diyor. Müslümanız, diyorlarsa da dini bilgilerinin hiç mi hiç olmadığı anlaşılıyor. 1V.Murat onlara, “**Mutemetlerimden İbriktar rütbeli Mursal’ı size bırakıyorum. Hem size dinimizi öğretecek, hem de kavgalarınızı barış yoluyla halledecek. Kendisinin geçimi ile mükellefsiniz. İtaatsizlik ederseniz Halep Valisi’ne haber verecektir. Devlet gücü ile yola getirileceksiniz”,** diyor. [6] Halep Valiliği’ne bir buyrultu veriliyor. Böylece padişahın ibrikları aşiretin başına geçmiş oluyor. Akıllı ve bilgili Mursal Koca, dört aşiretin dört güçlü oymağından kızlar ile evlenerek akrabalık yolu ile de güçleniyor. Torunlarının devirleri dahil bundan böyle aşiret, devletin yanında ve emrinde bulunuyor.
Sultan Murat, **Elbeyli** aşiretinin başına da **Akmelekoğlu Mehmet Bey**’i getiriyor. Şemsettin Mursaloğlu, Mehmet Bey’in Kemahlı olduğunu yazmaktadır.[7] O kadar ki Ali Rıza Yalkın’ın tesbitlerine göre Akmelekoğlu bir yabancı olduğu için bu aşirete, Boy Beyi yabancı, anlamına gelen “**El Beyli”** ismi verilmiştir.
Meselenin dikkate değer tarafı Reyhanlı aşiretinin başına da Divrikli olduğunu kesin olarak bildiğimiz bir yabancının, Mursaloğlu’nun getirilmiş olmasıdır.

Yine dikkate şayan ikinci nokta da gerek Mursaloğlu, gerekse Elbeylioğlu’nun Uzunyayla’dan İran’a/Revan’a giden yol üstündeki komşu şehirlerden oluşudur.

1V.Murat'ın İran Seferini yaptığı sırada Reyhanlı Türkmen aşireti, büyük tarihi hadiselerin şiddetli tesiri altında eski boy beylerinin de hataları yüzünden acı çekmiş, perişan olmuş, darma dağnık başsız başkansız bulunuyordu. Yeni boy beyi Mursal Koca aşirete düzen vermiştir. Mursaloğlu boy beyi olduktan sonra Reyhanlı Türkmenleri bir istihale geçirmişlerdir.

1635'lerde Sultan Murat'ın aşiret beyi olarak görevlendirdiği Mursal Koca çok tedbirli bir zat idi. Boy beyi Mursal Koca, aşiretin başına geçtikten sonra sıhriyet/evlenmek yoluyla otoritesini güçlendirmek istemiş; o devrin güçlü oymakları **Çoşlu, Löklü, Kodallı** ve diğer oymak beylerinden birer kızla evlenmiş, aşiretin başına iyice yerleşmiştir. Bu izdivaçların Bağdat Seferi dönüşü yapıldığı ihtimali fazladır.
Arap mıntıkalarının yanıbaşında kurulan Reyhanlı uç beyliği aynı zamanda İskenderun, Halep kervan ve iskele yolunun muhafızıdır. Bu sebepten Mursal Koca'nın resmi vazifesi **mütesellimlik/kaymakamlık** olmuştur. Boy beyliği ile birlikte mütesellimlik de Mursal Koca'nın çocuklarına babadan oğula intikal etmiş, yakın tarihe kadar devam edip durmuştur.
1799 yılından itibaren de 3000 haneye sahip Reyhanlı Aşireti'nin yerleştirilmesine girişildi. Ertesi yıl bu aşiret iskanı kabul ederek ovaya evler yapmaya başladı. 1810 yılında bölgeyi gezen seyyah Burckhard, Afrin nehri civarında yaşayan Reyhanlı oymağının, gerektiğinde 3000 atlı, 3000 yaya çıkarabilecek büyüklükte olduğunu, çadırların herbirine 15 kişinin sığabildiğini, oymak halkının zengin olduğunu kaydetmiştir.[8]

Reyhanlı Boy Beyleri:

Mursal Bey'den sonraki aşiret boy beyleri şunlardır:

1. Mursaloğlu Hacı Mustafa
2. Mursaloğlu Osman Ağa
3. Mursaloğlu İbrahim Ağa
4. Mursaloğlu Halil Ağa
5. Mursaloğlu Haydar Ağa(Ölümü:l8l9)
6. Mursaloğlu Çirkin Ağa(1819-1831)
7. Mursaloğlu Çirkin Ömer Ağa(1831-1834)
8. Mursaloğlu Ahmet Paşa(1834-1871)
9. Mursaloğlu Mustafa Paşa(1871-1910)[9]

İkinci Bölüm

DİVRİĞİ İLÇESİNDEKİ MURSALOĞULLARI

Daha önce de belirttiğimiz gibi Mursal, Divriği ilçesine bağlı bir bucak merkezidir. Mursaloğulları, Mursal bucağında yaşayan bir Türkmen topluluğudur. Mursal bucağı, ilçeye 39 km uzaklıktadır. 1990 nüfus sayımına göre köy nüfusu 460 kişidir. Şimdilerde bu nüfus daha da azalmıştır. Mursal bucağına bağlı 12 köy ve ll mezra bulunmaktadır.

Mursal köyü 16. Yüzyılda Hikme nahiyesine bağlı küçük bir yerleşim yeriydi., **Dişlerin, Günüzlü(Gürzlü), Yartmış(Yaranmış)…** gibi mezralar o tarihte de vardı.[10]
Divriği ilçesinde yatırı bulunan **Kadı İskender bin Abdü'l Cabbar**, Mursallıların ilk atasıdır. Bu zat Divriği Mengücekoğulları döneminde kadılık yapmıştır.Türbesi 1314 yılında inşa edilmiştir. Bu zat Divriği'ye İskenderun'dan gelmiştir. Divriği ilçesindeki Nebi Paşazadeler bu zatın mütevellisidir.[11]
Divriği'nin Mursal köyünde oturan Mursallılar'ın yakın akrabaları İskenderun'da yaşamaktadır. İskenderun'daki Mursaloğulları köklü ve seçkin bir ailedir. Reyhanlı aşiretinin Divriği kolunu teşkil eden bu aşiret ilk defa tarafımızdan incelenmektedir.

Mursaloğulları'nın Divriği'ye Gelmesi:

Mursaloğulları'nın Divriği'ye hangi tarihte gelip yerleştiklerini bilmemekteyiz. Bildiğimiz tek şey, Divriği Mengücekoğulları döneminde(1118-1277) ilkin Kadı İskender bin Abdülcebbar'ın İskenderun'dan kalkıp Divriği'ye yerleşmesi; diğeri Mursal Koca'nın, 1V. Murat döneminde, Mursal köyünden ayrılarak 1635'li yıllarda boy beyi olması….

Necdet Sakaoğlu, Kösepaşa Hanedanı adlı eserinde **Reyhanlı Aşireti'**ni de içine alan **Rişvan Aşiretleri** adlı konar-göçerlerin 17. Yüzyılda Uzunyayla'dan Haymana'ya kadar uzanan geniş bir coğrafya içinde yer aldığını belirtir. Bunların sürüleriyle yöre halkını huzursuz ettiğini uzun uzun anlatır. Huzursuzluğa uğrayan bölgelerden biri de Divriği'dir.Necdet Sakaoğlu'nun vermiş olduğu bilgiler özetle şöyledir:
"Divriği havalisini de içine alan geniş bir bölgeyi uzun zaman tedirgin eden konar-göçerler, **Reyhanlı,** Baraklı, Karaşeyhlü, Kuzugüdenli, **İlbeğli**, Milli, Umranlu, Kangunlu, Şefaatli, Cihanbeğli, Mamulu, Avşarlı, Keleçorlu….gibi boylardan, oymaklardan oluşmakta ve bunlara "**boylar konfederasyonu"** anlamında "**Rişvanlar"** denilmekteydi."[12]
"Divriği'yi ilgilendiren aşiret olayları, 1730-1780 arasında iki ayrı yoldan ve farklı şekilde yönelmiştir:

Birinci hareket, Kuzey Suriye'den kaynaklanmakta, "Bağdat Caddesi" , Hekimhanı, Alacahan üzerinden Divriği'ye kadar uzanmaktadır. Bunlar Rişvanlılardır ve yaylak-kışlak bulmak amacındadırlar. 18.yüzyıl başında ortaya çıkan hareket Munzur Dağları'ndan kaynaklanmaktaydı.

Gerçekten de 1750-1770 döneminde Rişvanlar, kadimi yaylak ve kışlaklarını bırakıp Adıyaman'dan Sivas'a kadar tuğyanlarını yaygınlaştırmışlardır. 1765 baharında bir kez daha Divriği toprağına girerek Sevir, Kahdik, Gömündürüm, Anzağar, Gödeç, Timisi, Tuğut, Hikmet, **Mursal**, Vazıldan, Kızılcaviran, Ödek, Ziniski, Karahisar, Erik, Kalun köyleri ile kasabaya mücavir ekili arazi ve otlaklara yayılmışlardır. Divriği kadısı durumun veahmetini İstanbul'a yazınca mübaşirler görevlendirilmiş, davaların görülmesi, Rişvanlar'ın Rakka'ya iskanları, yaylamak için de Besni ve Hısnımansur'dan beriye geçmemeleri konusunda Rakka ve Sivas Valilerine, Halep Beylerbeyine, Malatya Mutassarrıfına emr-i şerifler çıkartılmıştır."[13]
Demek ki 17. Ve 18. Yüzyılda Mursal köyünde oturan, Reyhanlı aşiretine bağlı bir Türkmen topluluğu vardı. Sultan Murat, bizim kanaatımıza göre Mursal Koca'yı bu nedenle Reyhanlı aşiretine boy beyi yapmış olmalı.

Köyde 1069(1658) tarihli ve tuğralı bir kitabe ile 1337(1918) tarihli bir çeşme kitabesi bulunmaktadır. Şemsettin Mursaloğlu, 1658 tarihli kitabenin 1V. Murat'ın tuğrasını taşıdığını öne sürmektedir. Fakat tuğra okunmaz haldedir. Çeşme de köy halkından Ali oğlu Mehmet Efendi adına yaptırılmıştır. Yine köyün Adımata mevkiinin alt tarafından bugün de izleri belli olan **Sultan Murat Caddesi** geçmektedir.

Menkıbe:

Menkıbeye göre Reyhanlı aşiretinden ayrılan yedi hane, bilinmeyen bir tarihte **Maraş-altı**'ndan Divriği'nin Hars mevkiine gelirler. Burada bir müddet ikamet ederler. Hars'ta çok yılan olduğu için burayı terk edip Ürük köyü'nün Keçi mevkiine gelip konarlar. Diğer bir kol da Ceviz köyü yakınlarındaki Ağaçhan mevkiinde konaklarlar. Yedi evlik bu topluluk daha sonra Mursal'a gelip yerleşirler
Kaynak şahısların ifadesine göre 100 haneli Mursal köyünde bugün :

1.**Kocaoğulları(**Mursal Kocaoğulları)
2.Aliuşağı

3.**Yonuz**(Yunus)**gil**,
4.Çiftçiler

5.Dehmenler

6.**Şahinler**, olmak üzere Reyhanlı aşiretine mensup altı büyük aile yaşamaktadır. Mursal köyündeki diğer haneler Reyhanlı aşiretine mensup değildir.

Aliuşağı:

Mursal köyü halkından Orhan Mursal'a göre bilinen en eski Mursallı Beyi, Aliuşağı ailesinin atası olan **Ali Efendi'**dir. Ali Efendi'nin **Molla Süleyman** adlı bir oğlu olur. Bunun da çocukları **Osman Efendi, Bal Ağa, Hüseyin Kahya ve Veli Ağa'dır.**
Osman Ağa, bir müddet Sivas Kadısı olarak görev yapar. Bunun da çocukları **Hasan Efendi, Mustafa Efendi, İbrahim Efendi, Yusuf Efendi, Reşit Efendi**'dir.
Hasan Efendi'nin çocukları ise, Beşir Efendi, Hasan Efendi, Mehmet Ali Efendi ve Paşa Efendi'dir.

Beşir Efendi'nin çocukları ise, Süleyman Efendi, Ali Efendi, İsmail Ağa ve Nazır Ağa'dır.

Süleyman Efendi'nin tek oğlu **Hasan Paşa(Mert)**'tir.
Osman Efendi'nin oğlu Yusuf Efendi sülalesi **Mursal** soyadını taşımaktadır. Kaynak şahıs Orhan Mursal da bu sülaledendir. Ayrıca (Tayyar) **Sönmez, Yaman, Tamer ve Mert** soyadını taşıyan aileler de **Aliuşağı'**na mensupturlar.[14]
Ali Efendi ile torunu Osman Efendi'nin mezarı, Mursal köyündeki **Hasan Abdal** yatırının bulunduğu mezarlıktadır.

Nebipaşalar:.

Aynı dönemde güçlü bir aile oluşturan **Nebipaşalar**, Divriği'ye hakim olmaktan çok, cepheden cepheye koşan mensupları ile dikkati çekiyor. Mirimiran(Beylerbeyi) Abdullah Paşa, oğlu Mirimiran Mehmet Paşa, diğer oğlu Mirimiran **Nebi Paşa** bu cümledendir. 1776 tarihli bir belge, "Divriği'de oturan Karesi Sancağı eski mutasarrıfı Abdullah Paşazade Mirimiran Mehmed'in, kazadan toplayacağı 500 süvari ile Bağdat Valisi maiyyetine gitmesi" istenmektedir. Bir başka belge, "Mehmet Paşa'nın 1778'de 500 süvari askeri ile Tuna cephesine giderken öldüğünü, Niğde Sancağı'nın ve askerini cepheye götürme görevinin kardeşi ve kethüdası Abdullah Nebi Paşa'ya verildiğini" açıklamaktadır. 18. yüzyılın ilk yarısında Nebi Paşa, Abdullah Paşa, Mehmet Paşa, Memiş Paşa…"Divriği Sancağından topladıkları güzide harp ehli ile seferlerde isbat-ı vücut eylemişlerdir" ama, çarığını bağlayıp bir paşanın ardına takılan her iki yiğitten teki, kesinlikle bir daha dönmemiştir. Sözgelimi 1768 Osmanlı-Rus Savaşında hem Ebubekir Paşa, hem alaybeyi Hüseyin, Divrikli askerlerle Tuna boylarına gitmişlerdir. 1782'deki Rus savaşına alaybeyi Alişah Bey, Divriği Sancağı askeri ile katılmıştır.
Nebi Paşalar da Divriği'nin Kantepe semtinde büyük bir saray yaptırmışlar, zaman zaman burada oturmakla birlikte halka kötülükte bulunmamışlardır.[15]
Nebi Paşa'nın mezarı, Mursal köyündedir. **Hasan Abdal** yatırının bulunduğu mezarın karşısına düşen köy mezarlığı içerisindedir. Mezartaşı kitabesi okunmayacak kadar yıpranmıştır.
Divriği, Kantepe Mahallesinde Nebi Paşalara ait bir konak bulunmaktadır. Konağın hemen yanıbaşında Kadı İskender bin Abdülcebbar'ın türbesi yer alır. Nebi Paşa'nın da İskenderun'dan

gelmiş olması ve Reyhanlı aşiretinin Mursaloğulları ailesine mensubiyeti kuvvetle muhtemeldir.Bugün bile Mursal köyünde Nebi Paşa'ya ait saray/konak kalıntıları bulunmaktadır.

Sonuç: Görüldüğü gibi Divriği ilçesinin Mursal bucağında Reyhanlı aşiretine mensup Mursaloğulları kimliği altında bir Türkmen boyu yaşamaktadır. Reyhanlı'nın boy beyi Mursal Koca da, bu köyden çıkmıştır. Mengücekoğulları döneminde kadılık yapan Kadı İskender bin Cebbar da Mursallı'dır. Tuna boylarında savaşan Nebi Paşa da Mursallı'dır. Bütün bu önemli şahsiyetlerin hepsi İskenderun civarından gelip Divriği'nin Mursal köyüne yerleşmişlerdir. Hepsi de Reyhanlı Türkmenleridir.
Divriği'nin Mursal köyünde oturan Mursallılar'ın yakın akrabaları İskenderun'da yaşamaktadır. İskenderun'daki Mursaloğulları da köklü ve seçkin bir ailedir. Ben bu Türkmen ailesini gün ışığına çıkarmaya çalıştım. Osmanlı arşivlerine bağlı çalışmalar bu konuya daha da açıklık getirecektir.

---

[1] Şemsettin Mursaloğlu, Büyük Reyhanlı Türkmen Aşireti Tarihi, İzmir 1984, s.37; ayrıca eserin diğer bölümlerinde Reyhanlı'ya bağlı oymak ve aşiretler hakkında şu bilgiyi vermektedir: Löklü, Kayı, Kodallı, Çoşlu, Sarıcalı, Bahadırlı, Halallı, Nergizli, Tevekelli, Okçular, Kabaklı, Torun, Acerli, Bozulus, Karasüleymanlı, Danaahmetli, Beydilli, Döger, Gündüzlü, Bozoklar, Avşar, Yörük ve Tecirli de perakende olarak bu aşirete katılmışlardır. S.45
[2] Şemsettin Mursaloğlu, a.g.e., s.37
[3] Mursaloğlu, a.g.e., s.13
[4] Mursaloğlu, a.g.e., s.19, Ek bilgi: 1V. Sultan Murat 28 mart 1635' te Üsküdar'dan haraket etti. Padişah İzmit,Eskişehir,Konya,Kayseri,Sivas yolunu takip etti. Sivas civarında bizzat kumanda ettiği bir savaş manevrası yaptırdı. 2 Temmuzda Erzurum yakınlarında Ilıca'ya geldi. 8 Ağustosta Revan Osmanlılara geçti.bkz.,T.Yılmaz Öztuna,Türkiye Tarihi,C:.9,Hayat Yayınları,İstanbul,l966,s.56-57
[5] Mursaloğlu, a.g.e., s.19
[6] Mursaloğlu, a.g.e.,s. 24
[7] Mursaloğlu, a.g.e., s.30
[8] Mehmet Tekin, Hatay Tarihi, Antakya 1993, s.63
[9] Mursaloğlu, a.g.e., s.40
[10] Ersin Gülsoy, 16. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası/1519-1548, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1991, s.49-54.
[11] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, Sivas 1997, s.163-164
[12] Necdet Sakaoğlu, Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı, Yurt Yayınları, Ankara 1984, s.49
[13] Sakaoğlu, a.g.e., s. 39

[14] Mursal köyündeki 20.7.1998 tarihli alan çalışmamız. Kaynak şahıslar: Süleyman Kocaoğlu, 1926, Mursal doğumlu, Orhan Mursal, 1956 Mursal doğumlu, Tayyar Sönmez, 1953 Mursal doğumlu.
[15] Sakaoğlu, Anadolu Derebeyi … s.49

Sivas Aleviliğinde Kutsal Yerler ve Yatır İnancı

Makalemizin esasını kutsal yerler ve yatır inancı teşkil ettiğinden, ilk önce bu yerlere bağlı kavramlar ve uygulamalar üzerinde duracağız.

a.**Adak:** Dinen sorumlu olmadığı halde kişinin kendi isteğiyle üzerine borç kıldığı ibadete adak denir.
Adak, genellikle herhangi bir hususta Allah'ın yardımını temin gayesiyle baş vurulan dini bir davranış olarak şu veya bu şekilde hemen hemen bütün dinlerde görülmektedir.

Bugün Anadolu'da adaklar para vermek, mum dikmek ve dağıtmak; horoz, tavuk, koyun, keçi, sığır ve hatta deve kurban etmek suretiyle yapıldığı gibi Yasin okumak, hatim indirmek, mevlit okumak, oruç tutmak, nafile namaz kılmak gibi şeylerle de yapılmaktadır.[1]
Adak kelimesi Sivas ve Divriği yöresinde daha çok kurban adağı şeklinde kullanılmaktadır. Alevi-Bektaşi Türk toplumundaki uygulama en azından bir horoz, koyun, keçi, bazen sığır kurban etmek, kesilen kurban etiyle yemek hazırlamak, bunları adak yerinde/ziyarette bulunanlara dağıtmak, cem yapmak şeklinde olmaktadır.

Adak adamak: Herhangi bir adak yerinde "şu işim olursa, kurban keseceğim, fakirlere para dağıtacağım…" şeklinde verilmiş olan söz. Divriği yöresi Alevileri, bu şekildeki söz vermeye; dilek ve temennide bulunmaya **devah etmek** diyorlar. Adak yerinde bulunanlar da dilek sahibine "**devahın kabul olsun**" diye dua ediyorlar.
Cöher: Adak yerinden şifa maksadıyla alınan kutsal toprak. Yatırlara bağlı türbelerde, türbe içinde cöherlik adı verilen özel yerler bulunur. Yer su kültüne ve düşeklere bağlı adak yerlerinde de cöher/cevher alınacak yerler bellidir.
Teberük: Adak yerinden şifa maksadıyla alınan türbe örtüsü ve benzeri kutsal eşya. Türbeden bu eşyayı alanlar, yerine yenisini bırakırlar.
Bir dilek sahibinin dileğinin yerine gelmesi halinde veya **ata ruhları** için kesilen kurbana, Orta Asya Türkleri **ıdnuk** veya **idu** derlerdi. Kutlu, mübarek anlamına gelen bu kelime, Türkiye Türkçe'si'nde **adak** şeklini almıştır. [2]
b. **Kurban:**
Sedat Veyis Örnek, ilkel dinlerde ibadetin ana unsuru olarak kurbanı görmektedir. [3] Türk dünyasında kanlı ve kansız kurban olmak üzere iki çeşit kurban vardır.
Kanlı kurban: Türkler, kanlı kurbana **tayılga** derlerdi.[4] Kanlı kurbanda kan akıtmak söz konusudur. Özellikle büyük dileklerde mutlaka kanlı kurban adağı yapılır. Çocuksuz

kadının çocuk sahibi olması, büyük bir felaketten kurtulmak, çaresiz hastalıklar, ruh ve sinir hastalıkları, çok sevilen bir gencin sağ salim gidip dönmesi, yağmur duası…gibi durumlarda koç, koyun, keçi, kuzu gibi hayvanlar kurban edilir. Fakir kimseler kan akıtmış olmak için horoz, tavuk gibi kümes hayvanı da keserler. Sivas-Divriği yöresi Alevileri bu çeşit kurbana **Cebrail** derler. Cebrail melek, kanatlı olarak düşünüldüğü için kanatlı hayvan kurbanı da Cebrail olarak adlandırılmıştır.

Kansız kurban: Kansız kurbana **saçı** da denir. Saçı, her kavmin kendi emeğiyle kazandığı en kıymetli ve mübarek saydığı nimetlerden biri olur. Göçebe kavimlerde süt, kımız, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı, şarap; tüccar kavimlerde para şeklindedir.[5]

Şamanistlerde kurbansız ayin yapılmaz. Her ayin için kanlı veya kansız kurban bulunması gerekir. Kansız kurbanların en önemlisi ruhlara bağışlanarak başıboş salıverilen hayvanlardır. Bu türlü kurbana eski Türkler **ıdık/ıduk** demişlerdir. Bu kutlu, mübarek nesne; adak olarak bırakılan hayvan anlamına gelir. Bu hayvana yük vurulmaz, sütü sağılmaz, yünü kırpılmaz. Atsa kuyruk ve yeleleri kesilmez. Kurbanlık ıduk hayvan hiçbir zaman dövülmez. Iduk hayvanlara kadınların dokunması kesin olarak yasaktır. Yatırlara, çalılara, ulu ağaçlara bağlanan bezler de kansız kurban yerine geçer ve birer saçı sayılır. [6]

Alevi-Bektaşi nüfusun yoğun olduğu Divriği köylerinde olduğu gibi Sivas yöresinde de adak yerlerine pişmiş yumurta, kaynamış bulgur, çörek türünden şeyler; bir avuç tuz, yerine göre şeker, kuru üzüm, kayısı kurusu, ceviz…gibi yiyecek maddeleri bırakılır. Bunlar da bir çeşit saçıdır. Özellikle basit dilekler için adak olarak saçı nevinden şeyler kullanılır. Siğilinin geçmesini isteyen adak çalısını büker ve saçı olarak bez bağlar. Süt pınarına giden bir kadın göğsünden bir miktar süt sağar, pınarın suyundan içer ve saçı olarak pınarın kenarına bulgur döker. Dalak hastası çocuk, dalak taşı üstüne yatar, adak yerinden ayrılırken saçı olarak taşın kenarına pişmiş yumurta bırakır. Ağrısı sızısı olan hasta kutsal ağaca saçı olarak çaput bağlayıp çivi çakar… Bu örnekleri daha da çoğaltabiliriz.

c. **Yatır/Yatarga:**

Yatır, ermişliğine inanılan kimseler ve bunlara ait mezar ve türbeler anlamına gelmektedir. Yatırlara bağlı adak yerlerinde mutlaka tarihi kimliği olan bir şahsiyet yatar. Sivas yöresindeki **Abdülvehhap Gazi, Hüseyin Gazi** gibi destani şahsiyetler; **Karadonlu Can Baba, Garip Musa, Seyit Baba, Koca Saçlı, Koca Haydar, Yalıncak Sultan, Hubyar Devletli, Ali Baba**…gibi misyoner dervişler ve alp erenler; **Derviş Muhammet, Muhammet Gani Baba** gibi 19. Yüzyılda yaşamış olan Bektaşi Babaları yatır kimliğindeki dini şahsiyetlerdir. Sünni literatürde evliya kimliğindeki şahsiyetler için yatır kelimesi kullanılır.

c. **Adak Yeri/Ziyaret:**

Adak yerleri çeşitli dileklerin gerçekleşmesi için gidilen kutsal mekanlardır. Kutsal mekanlar yatır mezarları veya türbeler olduğu gibi **yer-su** inancına bağlı kutsal alanlar da olabilir. Kutsallığına inanılan su gözeleri/ pınarlar, kayalar, ağaçlar, ağaç toplulukları, çalılar, taş yığınları, yüksek tepeler ve dağlar…birer kutsal alandır. Bunlar yüzlerce yıllık bir inancın, eski Türk inançlarının zamanımızdaki uzantılarıdır.

Alevi-Bektaşi Türk toplumunda evliya kültü ile yer-su kültünün birleşmesinden meydana gelen bir adak yeri daha vardır ki buna **düşek** denir.

d. **Fonksiyon Yönünden Adak Yerleri:**

Adak yerleri yalnızca mum yakılan, çivi çakılan, bez bağlanan, kurban kesilen, dilek dilenen yerler değildir. Adak yerleri manevi kültürümüzün bir parçasıdır.

Yatır mezarları ve türbeler, İslam evliyalarına, alp erenlere, misyoner dervişlere duyulan bir saygının sonucudur. Adak yerleri bir yörenin, bir şehrin, bir kasabanın, bir köyün manevi bekçileridir. Halk o yöredeki velinin, gazinin, dedenin, babanın, dervişin o yöre halkını doğal afetlerden, salgın hastalıklardan koruduğuna inanır.

Yine inanışa göre türbe sahibi yatırlar, yatır niteliğindeki mezar sahipleri(Abdülvehhap Gazi, Hüseyin Gazi, Seyyit Baba, Derviş Muhammet, Melek Şah…) savaş zamanları mezarlarından ayrılarak Türk ordusuna yardım ederler.

Bir kısım adak yerleri halk hekimliğinin vaz geçilmez unsurlarıdır. Özellikle ruh ve sinir hastaları buralarda stresten kurtulur. Yine strese dayalı kısırlıkta çocuksuz kadınların çocuk sahibi oldukları çok görülmüştür. Bugün Sivas'ta Ahmet Turan, Abdülvehhap; Divriği yöresinde Seyit, Hasan Paşa, Garip, Ali Taş….adlarını taşıyan yüzlerce insan görürsünüz. Bütün bunları batıl inanışlardır, diye kesip atmak çözüm değildir.

Sivas yöresinde ve özellikle Divriği'deki Alevi-Bektaşi Türk köylerinde her yıl ekine girmeden önce(haziran ayı) bütün köy halkı topluca adak yerlerine gitmektedir. **Karadonlu Can Baba**, **Garip Musa, Seyit Baba, Koca Saçlı, Koca Haydar, Hüseyin Abdal, Derviş Muhammet**…gibi alp erenlerin/misyoner dervişlerin mezarları ziyaret edilmektedir. Yine yatır mezarlarının yanı sıra yer-su kültüne bağlı kutsal dağlar, koruluklar, kayalar da topluca ziyaret edilmektedir. Örneğin, Kırkgöz-Karaman arasındaki **Ali Baba**, eren/evliya kimliğine bürünmüş sekiz on ağaçtan ibaret kutsal bir koruluktur. Köylüler her yıl burasını ziyaret ederek kurban keserler. Bu, eski Türklerdeki **ağaç-orman kültünün** devamından başka bir şey değildir. Bu törenlerle eski Türk inançlarını yaşatırlar.

Adak yerlerinde yapılan toplu törenler köylülerin birbirleri ile kaynaşmasını sağlar. Başka köylerin katılımıyla gerçekleşen bu törenler yeni yeni tanışmalara ve akrabalıklara vesile olur. Küsler barışır, dargınlıklar sona erer.

Adak yerleri bir milletin sözlü edebiyatına da tesir eder. Her yörede erenler/evliyalar hakkında meydana gelmiş yüzlerce menkıbeye rastlarsınız. Yine yer-su kültüne bağlı adak yerlerinde de yüzlerce efsane oluşmuştur. Adak yerleri bu yönleri ile bir milletin kültür kimliğini oluşturur.

Görüldüğü gibi adak yerleri sosyal dayanışmanın, manevi hazzın, strese dayalı hastalıkların çözüme ulaştığı kutsal mekanlardır. İslam öncesi Türk inancı ile İslam sonrası inancın kucaklaştığı, uzlaştığı kutsal alanlardır.[7]

e. **Adak Yerlerinin Sınıflandırılması:**

1. Yer Su Kültüne Bağlı Adak Yerleri:

Eski Türk inançları içerisinde "**Yer-Su"** kültü önemli bir yer tutmaktadır. XI. Yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türk boyları, "**Evliya"** kültünün yanı sıra eski bir inanç biçimi olan yer-su kültünü de beraberlerinde getirdiler. Benim düşünceme göre yer-su kültüne bağlı ilk adak yerleri **Hacı Bektaş Veli**'yle birlikte Suluca Karahöyük civarında meydana gelmeye başlamıştır. Şimdiki Hacıbektaş ilçesi sınırları içinde bulunan **Arafat Dağı, Minder Kaya, Zemzem Pınarı, Ak Pınar, Hamur Kaya, Çamaşır Kaya, Beş Taşlar, Hırka Dağı** ve bu dağ üzerinde bulunan **Devecik Ardıcı,** yer-su kültüne ait bilinen ilk adak yerleridir. Yine **düşek** adını verdiğimiz, bir velinin hatırasını taşıyan ve o veli tarafından kutsanmış olan adak yerlerinin ilk izlerini de Suluca Karahöyük'te görmekteyiz.[8]

İlk örneklerini XIII. Yüzyıldan itibaren gördüğümüz bu adak yerleri Anadolu ile sınırlı kalmamış ve Balkanlara kadar yayılmıştır. Bizim tespitlerimize göre Divriği ilçesinde yer-su kültüne ait 350 adak yeri bulunmaktadır.

Bilindiği gibi yer-su kültü kendi arasında, **a. Dağ kültü, b. Taş/Kaya kültü, c. Ağaç/Orman kültü, d. Su kültü olmak üzere** beş bölüme ayrılmaktadır. Biz bu bölümde yer-su kültüne bağlı adak yerleri üzerinde duracağız.

a. Dağ Kültüne Bağlı Adak Yerleri:

Dağ kültü, çok eski çağlardan beri çeşitli uluslarda mevcut olan, uluslar arası bir külttür. Eski Yahudiler Sina Dağı'nı, Araplar Arafat Dağı'nı, Moğollar Burhan-Kaldun'u kutsal kabul etmişlerdir.[9]

Abdülkadir İnana'a göre yer-su ruhlarının en önemli temsilcisi dağlardır. Şamanist Türklerde dağ kültü, **Gök Tanrı** kültüyle ilgili bir kült olmuştur. Hunlar her yıl Han-yoan Dağı'nda Gök Tanrı'ya kurban keserlerdi. Zamanımızdaki Altaylı Türkler de kurbanlarını Gök Tanrı'ya yüksek dağ tepesinde yaptıkları ayinle sunarlar. Bu ayine Gök Tanrı Kurbanı derler.[10]

Dağ kültüne bağlı inançların izleri bugün Anadolu'da bütün canlılığı ile yaşamaktadır. Balıkesir sınırları içindeki **Kazdağı**, her yıl 13 Ağustos-11 Eylül arasında Alevi Tahtacı Türkmenleri tarafından ziyaret edilmektedir. Dağın zirvesinde **Selman-ı Farisi** tarafından getirilip bırakılan **Hz.Ali**'nin kızı **Sarıkız** bulunmaktadır.[11]

Sivas ve Divriği yöresinde de dağ-kültüne ait 200'e yakın adak yeri bulunmaktadır. Sivas yöresindeki Arap Baba,Arap Dede, Beserek dağı,Bey Dağı ve Davullu Dede, Duman Baba,Dikmen Baba, Evliya Tepesi, Gül Dede,Gürlevik Dağı, Karacadağ, Kara Tonus, Koç Ali Dağı KösedağKüpeli Baba(Ulaş), Melek Baba, Seki Dede,Sırıklı/Çal Dağı, Tecer Dağları, Yıldız Dağı, Yüceyaylabu dağlardan yalnızca bir kısmı dır.

Divriği yöresinde dağ kültüne bağlı 50'ye yakın adak yeri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Iğımbat Dağı, Kara Baydığın, Geyikli Baba, Gazili, Hıdır-Ellez, Höbek Baba, Kızıldağ Baba, Koç Baba, Çamlık Baba, Top Çam, Üçler Baba, Yedi Baba, Koyun Baba, Bel Dede, Döldür, Fıdıl Baba, Fatma Ana Tepesi, Hasan Dede, Kandil Baba, Küsme Tepesi, Tebit Hızır..

b. Taş/Kaya Kültüne Bağlı Adak Yerleri:

Yer -su kültüne bağlı inanç sistemi içinde taşların ve kayaların da kutsallığına inanılmaktadır. Türk kavimlerinde çok eski devirlerden beri yaygın bir inanca göre büyük Türk Tanrısı. Türklerin ilk Hakanına **yada** denilen sihirli bir taş armağan etmişti ki bununla istediği zaman yağmur, kar, dolu yağdırır; fırtına çıkarırdı [12]

Orta Asya'daki ve Anadolu'daki bir çok adak yeri taş yığınlarından meydana gelmiştir. Özellikle dağ geçitlerinde geçen yolcular bir kazaya, bir felakete uğramamak için yol ve geçit ruhlarının gönüllerini hoş etmek amacıyla bir taş parçasını oraya bırakıp giderlerdi. Sibirya'da bu tür taşlardan oluşan kümelere rastlamak olağandır. [13] Divriği yöresinde de taş yığınlarından ve kayalardan oluşmuş adak yerlerinden geçenler bazen tek, bazen ev halkı sayısınca taş bırakırlar.

Kayaların üzerindeki çeşitli izler ve çukurlar efsaneleriyle birlikte bir takım yatırlara ve kahramanlara mal edilmektedir. Örneğin, Divriği Iğımbat Dağı'ndaki çukurlar Hüseyin Gazi'nin atına; benzeri diğer izler de Hızır Peygamber'in ve Hz.Ali'nin atlarına mal edilmektedir.

Sivas ve Divriği yöresinde düşük yapan çocuksuz kadınlar, bir ocaklı tarafından kayalara satılırlar.

c. Ağaç/Orman Kültüne Bağlı Adak Yerleri:

Yer-su kültüne bağlı inanç sistemi içine yer alan **ağaç ve orman** kültü, yalnız Türklerde değil başka kavimlerde de önemli bir yer tutmuştur. Türklerde olduğu gibi bu kavimlerde de ağacın kutsallığı inanç sistemleri içinde yaşamasına devam etmektedir. Masallar, efsaneler, destanlar, evliya menkıbeleri hep bu kültün izleriyle doludur.

Göktürkler ve Uygurlar zamanında **Ötüken ormanları** kutsal tanınmıştı. Altay ve Tanrı Dağları bölgesinde kayın, Batı Sibirya'daki Fin-Ugor kavimlerinde sedir ve çam ağaçları kutsal bilinmekteydi. Yakut Şamanlarının her birinin bir ağacı vardı.[14]

Anadolu'da da kutsallığına inanılan yüzlerce adak yeri bulunmaktadır. Divriği yöresinde yağmur duası, kabayel, çocuk sahibi olma ve toplu törenler için gidilen 90'dan fazla adak yeri bulunmaktadır.

Ağaç, bu yörelerde ağaç olmaktan çıkmış, yatır kimliğine bürünmüş, adeta insan gibi acı çeken, yöre halkının rüyasına giren, onlardan kurban isteyen, kutsal gecelerde secdeye inen, çevredeki yatırlarla ışık topuyla selamlaşan bir kimliğe bürünmüştür.

Kul Himmet' şiirlerinde sözü edilen İmranlı ilçesine bağlı Aydoğan köyündeki **Çamlık Baba**, yıllarca önce ağaçlık bir tepeymiş. Aydoğan köylülerince arazi anlaşmazlığı sonucu kesilince, o gece tepede ışıklar görülür ve kesilen çamların çığlıkları, ağlamaları, inlemeleri duyulur.

Divriği Güneş köyü yakınlarındaki **Garip Musa yatırı** civarında bulunan yüzlerce yıllık ardıç ağacı da kutsaldır. Çünkü, Garip Musa'nın **tahta kılıcı** bu ağacın dalından yapılmıştır.

d. **Su Kültüne Bağlı Adak Yerleri:**

Türk kültür tarihinde **su kültü** ile ilgili en eski kayıtlar, Eberhard'ın kesin olarak Türk kabul ettiği M.Ö. 1050 yıllarında Kuzey Çin'i ele geçiren Choular dönemine aittir. Choular'dan sonra Türk

kültür tarihinde Hunlar dönemine ait kayıtlarda suyun Türkler tarafından kutsal bilinmesine dair bilgiler vardır. [15]

Yakut/Saha Türklerinde su kültüne bağlı inançlar bugün de devam etmektedir. **Ukulaan Ayıı** suyun ruhudur. O, suyun temiz tutulmasını, balığın üremesini görür ve bilir; suyun temiz tutulmasını ister. Yakutlar, balığa çıkmadan önce Ukulaan Ayıı'dan ricada bulunurlar.[16]

Su kültüne bağlı adak yerleri halkın şifa maksadıyla gitmiş olduğu adak yerleridir. Bunun dışında çeşitli dilekler için de ziyaret edilmektedir. Kutsallığına inanılan bu adak yerleri **pınar** adını taşımaktadır.

2. **Evliya Kültüne Bağlı Adak Yerleri:**

Orta Asya Türkleri arasında İslamiyet'in yayılması, Oğuz koluna mensup bugünkü Türkmen Türkleri'nin yaşadığı Kuzeydoğu İran, Türkmenistan ve Kuzeybatı Afganistan yoluyla olmuştur. İslamiyete davet amacıyla IX. Yüzyılda başlayan ve X. Yüzyıldan itibaren yoğunlaşan dini, siyasi ve ticari faaliyetler, İslamiyet'ten önceki eski Türk dini ve İslami dönemdeki tasavvufi cereyanların da tesiri ile yerleşik ve göçebe Oğuzlar arasında bir **veli/evliya kültü**'nün meydana gelmesine sebep olmuştur. [17]

Bu kültün en eski örnekleri olarak XI. Yüzyıldan kalan, Merv şehrindeki **Hoca Ahmet Yesevi'**nin şeyhi, **Hoca Yusuf Hamedani'ye** ait türbe ve zaviyeyi gösterebiliriz. Söz konusu türbe ve zaviyenin yanı sıra, Türkmenistan'daki diğer türbe ve evliya makamları da halk tarafından dileklerin kabul olacağı mukaddes ziyaretgahlar olarak görülmüştür. Buralara gelen kimseler, Kur'an okumak, adak kurbanı kesip etini dağıtmak ve nezirlerini vermek suretiyle sevap işleyip arzularına kavuşacaklarına inanmışlardır.(…) Evliya makamlarının tam bir sayımı yapılmamakla birlikte, Türkmenistan'da halk arasında 360 evliya makamının bulunduğu inancı yaygındır. [18]

Türkmenistan'da olduğu gibi Orta Asya'nın diğer bölgelerinde; Azerbaycan'da, Balkanlar'da ve Anadolu'da yüzlerce ve belki de binlerce adak yeri bulunmaktadır.

Anadolu'da bilinen en eski İslam evliyası **Eyyüp el-Ensari** Hazretleridir. Türklerin Anadolu'yu fethinden sonra **Hacı Bektaş Veli, Mevlana Celaleddin-i Rumi, Geyikli Baba, Abdal Musa, Yunus Emre, Karaca Ahmet, Emir Sultan, Hacı Bayram Veli, Eşrefoğlu Rumi….**ve yüzlercesi veli/evliya kimliği altında hürmet görmeye başlamışlardır.

Sivas il merkezindeki **Abdülvehhab Gazi, Ahmet Turan Gazi, Ahi Emir Ahmet, Kadı Burhaneddin, Ali Baba, Şemseddin Sivasi, Şeyh Çoban…;** Karaçayır bucağındaki **Çeltek Baba**, Akıncılar ilçesindeki **Şeyh Bahaddin**, Doğanşar ilçesindeki **Hubyar Devletli,** Hafik ilçesindeki **Yalıncak Sultan**, İmranlı ilçesindeki **Cöğü Baba**, Kangal ilçesindeki **Samut Baba**, Ulaş ilçesindeki **Mehmet Şükrü Dede**, Yıldızeli ilçesindeki **Şeyh Halil** ve **Şeyh İsmail Zebihullah** ile Zara ilçesindeki **Şeyh Marzuban-ı Veli** Hazretleri evliya/veli kimliği altında hürmet gören büyük evliyalardır… [19]

Divriği ilçesindeki yatırların büyük çoğunluğu Beylikler dönemine ait **Alp eren** nitelikli **misyoner dervişlerdir. Kara Donlu Can Baba,Ahi Baba, Ağca Baba, Seyyit Baba, Koca Saçlı, Garip Musa, Molla Yakup, Hoşavcı Ahmet Baba, Koca Haydar, Hasan Paşa, Hüseyin Abdal, Derviş Muhammet, Gani Baba** ve onlarcası **Hoca Ahmet Yesevi-Hacı Bektaş**

Veli ekolüne mensup misyoner dervişlerdir, tahta kılıçlı Alp erenlerdir. Bunların dışında **Hüseyin Gazi, Şemmas Pir** gibi destan kahramanı yatırlar da bulunmaktadır.

İslam İnancında Evliya Kavramı:

Evliya, Arapça bir kelime olup, **veli** kelimesinin çoğuludur. Bu kelime Türkçe'de "**Yatır, eren, ermiş, keramet sahibi, Allah'a yakın kimse, Allah dostu.**.." anlamlarında kullanılmaktadır.[20] Sivas ve Divriği yöresinde ise evliya/veli, Allah'ın sevgili kulu, kendisini tamamen Allah'a vermiş, duası makbul olan, sağlığında bir takım kerametler gösteren, öldükten sonra da bu özelliğini devam ettiren kişi anlamında kullanılmaktadır. Yine inanışa göre evliyalık Allah vergisidir. Kişi çalışmakla evliya olamaz. Allah, istediğini evliyalık mertebesine ulaştırır.

Ahmet Yaşar Ocak'a göre veli/evliya kavramı IX. Yüzyıldan itibaren yazılmaya başlanan tasavvufi eserlerde yer almıştır. [21]

Türklerdeki evliya/veli kültünün temelinin **Şamanist** dönemde atıldığı söylenebilir. Eski Türk Şamanları incelendiği zaman, bunların Türk evliya/veli imajına çok benzediği görülür. Gelecekten haber veren, hava şartlarını değiştiren, felaketleri önleyen, yahut düşmanlarına musallat eyleyen, hastaları iyileştiren, göğe çıkıp yanmayan Türk Şamanları ile İslam evliyaları arasında büyük bir benzerlik vardır. Ancak burada, Şamanizm öncesi eski Türk inançlarından olan **Atalar Kültü**'nün, evliya/veli kültünün temelinin hazırlanmasındaki önemli rolünü de unutmamak gerek.

Çeşitli Türk toplulukları arasında en eski ve köklü inançlardan biri olduğu bilinen Atalar Kültü, atanın öldükten sonra üstün bir takım güçlerle mücehhez hale geldiği ve bu sayede ailesine yardım edebileceği inancından doğan, korku ve saygı karışık bir inanç meydana getirmiştir. Bu sebeple ataların ruhlarına kurbanlar kesilir ve eşyaları mukaddes addedilir, mezarları da mukaddestir. [22]

Sivas ve Divriği Yöresinde Evliya Kültüne Bağlı İnançlar

Evliya niteliği taşıyan kimseler, Allah'ın sevgili kulları oldukları için diğer insanlardan biraz daha farklı özellikler taşırlar. Bu özelliklerini ölümlerinden sonra da devam ettirirler. Evliyaların göstermiş olduğu olağanüstü şeylere **keramet** denir. Keramet göstermeyen veli/evliya yoktur. Evliyanın itibarı, göstermiş olduğu kerametlerle artar. Türbesi veya mezarı buna göre itibar görür. Sivas ve Divriği yöresinde evliya inancına bağlı öyle adak yerleri vardır ki yılda yüzlerce kurban kesilir; öyle yerler vardır ki semtine kimse uğramaz…

Sivas Evliyalarına Ait Menkıbeler:

Makalemizde Sivas evliyalarını tanıtırken menkıbelerine de yer verdik. Biz bu bölümde bir kaç çarpıcı örnekle yetineceğiz.

Sivas merkezindeki **Abdülvehhap Gazi**, bilinen en eski İslam yatırıdır. Emeviler dönemindeki fetihlere katılan Abdülvehhap Gazi, destan kahramanı Battal Gazi ve Ahmet Turan Gazi ile birlikte Rumlara karşı savaşmış, bu civarda yapılan bir savaşta H.113/M.732 yılında şehit düşmüştür. Sivas halkı onu Hz.Peygamber'in sancaktarı olarak bilir. [23]

Bir semte adını veren **Ali Baba**, 16. Yüzyılda yaşamıştır. Türbesi Ali Baba Camisi içindedir. Türbede Büyük Ali Baba, oğlu Ahi Ahmet Bey, onun oğlu Küçük Ali Baba ve onun kızı Fatma Hatun'a ait olduğu söylenen dört kabir bulunmaktadır.[24]

Asıl adı **Şeyh Hüseyin Rai** olan **Şeyh Çoban yatırı** Sivas'ın Kalealtı mevkiinde bulunmaktadır. Muhtemelen 12. Yüzyılda yaşamıştır. Rivayete göre Şeyh Çoban Hazretleri 12. Yüzyılda Horasan'dan gelmiştir.

Doğanşar ilçesinin Hubyar köyünde türbesi bulunan **Hubyar Devletli,** Tokat ve Sivas yöresi Sıraç Türkmenlerinin pir/mürşit ocağıdır. Hubyar Devletli'nin tarihi kişiliği hakkında bilgi sahibi değiliz. Eğer rivayetler doğruysa, Sivas merkez Alibaba Mahallesindeki **Büyük Ali Baba** ile aynı dönemde yaşamıştır. Büyük Ali Baba'nın ölüm tarihi 1574'tür. Çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilir. İnanışa göre Hubyar Devletli, zaman zaman türbesinden çıkarak Perşembe günleri **Dede Mezarlığı**'ında, Cuma günleri, Doğanşar Ulucamiinde yatarmış.

Hafik ilçesinin Celalli bucağına bağlı Yalıncak köyünde türbesi bulunan **Yalıncak Sultan** da pir/mürişt ocağıdır. Asıl adı Esseyit Muhammed Nuri olan Yalıncak Sultan, Konya civarında yaşıyanbir Türk boyuna mensuptur. Babası Pirep Sultan, Konya'da yaşamıştır. Yalıncak Sultan, **Karamanoğlu Mehmet Bey**(1261-1283) tarafından halkı irşat maksadıyla bu yöreye gönderilen misyoner bir derviştir.

Akıncılar ilçesinin Doğantepe köyünde türbesi bulunan **Şeyh Bahattin** bu yöredeki en önemli yatırdır. Belh şehrinde doğan Şeyh Bahattin, Belhten ayrıldıktan sonra Kabe'yi ziyaret ederek hacı olmuş. Mısır, Şam ve Kerbela'yı dolaşmıştır. Menkıbeye göre Şam'da küçük bir geyik yavrusu ile doksan bin evliyayı doyurmuş ve bu kerametinden dolayı tekke açması için kendisine hüccet verilmiştir(Miladi 1160).

İmranlı ilçesinin Karacaören bucağına bağlı Yünören köyünde türbesi bulunan **Cöğü Baba**, daha çok ruh ve sinir hastaları tarafından ziyaret edilmektedir.

Samut Baba, ismi bilinen en eski halk şairidir. Türbesi Kangal'a bağlı Tekke köyündedir. Her yıl 21 Mart'ta civar köylerce ziyaret edilir. Efsaneye göre Bağdat Seferine giden **IV. Murat**'ı ve ordusunu küçük bir tencerede pişirmiş olduğu yemekle doyurur.

Koyulhisar ilçesindeki **Duman Baba**, menkıbeye göre Alp Arslan'ın ordusunda bulunan bir alp eren'miş.

Köse Dağı'na adını veren **Köse Süleyman**, bir Selçuklu komutanıdır. 3 Temmuz 1243 Kösedağı Savaşı sırasında bu dağda şehit düşer. Yüzlerce yıldır temmuz ayında çevre köyler tepeye çıkarak Köse Süleyman'ı ziyaret ederler, adak adayıp kurban keserler.

Ulaş ilçesine bağlı **Karacalar Tekkesi**'nde **Mehmet Dede** yatmaktadır. Menkıbeye göre Çam Dede, Küpeli Baba ve Mehmet Dede keramet sahibi üç kardeşmiş. Bunlar Anadolu'ya Horasan'dan gelirler. Mehmet Dede geyik sütü sağarak geçimini temin edermiş.

Şeyh Halil'in türbesi Yıldızeli ilçesine bağlı Şeyh Halil köyünde bulunmaktadır. Rivayete göre Şeyh Halil, kendi adını taşıyan bu köye Horasan'dan gelmiştir. Koşum hayvanı olarak geyik kullanmıştır.

Şeyh Merzuban Veli yatırı Zara yakınlarındaki Tekke köyündedir. Selçuklu Hükümdarı III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1274 tarihli vakfiyesinde Şeyh Merzuban Veli'nin Bağdatlı olduğu ve Hz.**Hüseyin** soyundan geldiği ifade edilir. Halk onun Horasan Erenlerinden olduğuna, birçok kerametler gösterdiğine inanır. Zara yöresindeki en önemli bir adak yeridir.

Er Aslan yatırı Yıldızeli ilçesinin Güneykaya köyünde bulunmaktadır. Aslana binerek **Hacı Bektaş Veli'yi** karşıladığı için bu ismi almıştır. Yine rivayete göre Hacı Bektaş Veli, Suluca

Karahöyük'ten metal bir çubuk atar, Er Aslan'a "Senin çeliğini attım, senin yerin ora" der. Er Aslan da çeliğin düştüğü Güneykaya'ya gelip bir tekke açar.

Zara'nın Bağlama köyü yakınlarındaki **Pir Gökçek** de Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında emeği geçen bir Horasan erenidir. Her yıl 21 Mart'ta türbesi başında kurbanlar kesilerek toplu törenler yapılmaktadır.

Divriği Yöresindeki Alp Erenler, Misyoner Dervişler:

Divriği Iğımbat Dağı'nda yatan **Hüseyin Gazi**, tek başına Rumlara karşı savaşmak zorunda kalır. Sonunda şehit düşer; kesilen başını koltuğuna alarak zirveye doğru yürür ve orada şehit düşer.

Karageban nahiyesindeki **Karadonlu Can Baba**, kimliği bilinen en eski evliyadır. **Hacı Bektaş Veli** tarafından Moğolları Müslüman etmesi için Divriği yöresine gönderilir. Moğolların komutanı, Karadonlu Can Baba'dan keramet göstermesini ister. İlk önce büyük bir kazanın içinde üç gün kaynatılır, üçüncü günün sonunda biraz terlemiş olarak kazandan çıkar. Bununla da yetinmezler, büyük bir ateş yakarlar ve ateşin içine girmesini isterler. Karadonlu Can Baba, bu teklifi de kabul eder. Moğolların papazı ile birlikte ateşe girer. Karadonlu Can Baba, ateşten çıktığında papazın yandığını, kendisinin biraz terlemiş olduğunu görürler. Karadonlu Can Baba'nın avcunda, papazın eli vardır…

Yine Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden **Seyyit Baba**, Ziniski'ye girmeden önce çeşitli kerametler gösterir.Er-Kız Ana'dan uçarak erliğini belli eder. Sonra Uçan Kaya'ya konar. Kılıç Meşe'ye iner. Burda **tahta kılıç** kuşanır.Sancağını çekerek Ziniski'ye kadar gelir. Diynenecek kayasına sırtını vererek bir müddet dinlenir. Sonra Ziniski'ye girer. Sincan'a kadar olan yerleri tahta kılıcı ile feth eder.

Erikli köyündeki **Koca Saçlı/Resul Baba**, Hacı Bektaş Veli'nin emriyle geyik donunda yöreye gelir. Bir avcı onu vurmak ister; Resul Baba silkinip kuş donuna girer, uçarak kilisenin damına konar. Kiliseden çıkanlar ona hayretle bakarken şekil değiştirir ak saçlı bir derviş olur; köy halkını dine davet eder, onlar da gördükleri keramet karşısında Müslüman olurlar.

Güneş yakınlarında türbesi bulunan **Garip Musa** da bir Alp-eren'dir. O da Seyyit Baba gibi tahta kılıçla savaşır. Anadolu'ya gelirken yol üzerinde bir Ermeni kalaycı, Garip Musa'nın tahta kılıcı ile alay eder. Garip Musa, tahta kılıcı ile merkebi ikiye doğrar. Ermeni pişman olup ağlamaya başlar; Garip Musa, kalaycının haline acır, Allah'a dua eder. Merkep sırtındaki yükü ile dirilip ayağa kalkar.

Sarıçiçek Yaylası'nda türbesi bulunan **Koca Haydar**, geyik sütüyle beslenen bir derviştir. IV.**Murat, Bağdat Seferi'**ne giderken yayladan geçer. Koca Haydar, Sultan Murat'ı karşılar, küçük bir tencere içinde pişirdiği yemekle Sultan'ın ordusunu doyurur. Buna benzer bir menkıbe de Olukman köyünde türbesi bulunan **Hoşavcı Ahmet Baba** için söylenir. O da, Sultan Murat'ın askerine küçük bir bakraç içinde kayısı hoşavı dağıtır. Bütün orduya yeter, yine de artar…

İnallı köyü yakınlarında türbesi bulunan **Molla Yakup**, bir türlü imana gelmeyen yöre halkını sel sularına boğar. Nuh Tufa'nına benzeyen bu felaketten kurtulan olmaz. Türbenin bulunduğu yer şimdilerde ören yer durumundadır.

Duruköy'deki **Şemmas Pir**, destan kahramanı **Battal Gazi'**nin**, Hüseyin Gazi'**nin**, Ahmet Turan Gazi'**ninve **Abdülvehhab Gazi'**nin silah arkadaşıdır.Şemmas Pir, türbeye getirilen ruh ve sinir

hastalarına görünür. Onlara iyi olacaklarını söyler; hatta kesecekleri kurbanın şeklini bile tarif eder.

Ahi köyündeki **Ahi Baba**, inanışa göre destan kahramanı **Ebu Müslim el-Horasani'**nin teberini döğen/yapan ustadır. Dumbuca Dağı eteklerinden geçen kervan yolunu bir ejderha tutar. Kervanlara yol vermez, hayvanları telef eder. Divriği Beyi çaresiz kalır. Ahi Baba'ya haber gönderirler, yardım talep ederler. Ahi Baba'da bir ok darbesiyle canavarı helak eder.

Üçpınar köyündeki **Hasan Paşa yatırı**, çocuk sahibi olmak isteyenlerin gitmiş olduğu bir adak yeridir. Hasan Paşa, Üçpınar köyüne ev yapmaya gelen ustaya görünerek ondan türbesini tamir etmesini ister. Türbe tamir edildikten sonra da ustaya "sağolasın, eline sağlık" diye dua eder.

Anzağar köyündeki **Derviş Muhammet,** kerametleri ile ünlü bir yatırdır. Yatağında yattığı halde, Demirli dağı'nda tipiye tutulan kervanı kurtarır.Kırk gün yatağından çıkmaz; kırk gün sonra dervişleri çağırır. Dervişler, Derviş Muhammet'in başında toplanırlar, kırk gündür niçin baygın yattığını sorarlar. O da avuçlarını gösterir "**Kafiri kırmak için Kızıl Elma'ya indim"** der. Avuçları kan revan içindedir.

Keramet sahibi diğer bir şahsiyet de Anzağar köyündeki **Gani Baba**'dır. Divriği Anzağar köyünde bir tekke kuran Muhammet Gani Baba, ilmiyle, insanlığıyla bütün Divriği halkının sevgisini kazanmış bir Anadolu ermişidir. Derviş Muhammet yatırında olduğu gibi Gani Baba etrafında da bir takım menkıbeler meydana gelmiştir. Bunlardan birisi şudur: "Gani Baba, müritlerini görmek için Arguvan'a doğru yola çıkar. Yolda tohumu bitmiş bir çiftçiye rastlar. Köylü öküzleri salmak ve tohum almak için köye gitmek üzeredir. Gani Baba, çiftçiye tarladan ayrılmamasını söyler. Yerden bir avuç toprak alır, çiftçinin önlüğüne doldurur; bu toprağı tarlaya saçmasını söyler. Köylü de dediği gibi yapar; o yıl kunduru cinsi çok kaliteli ve bol bir mahsül elde eder."

Bu örnekleri daha da çoğaltabiliriz.

Divriği Yöresinde Yatırlara Bağlı Uygulamalar

Yatır/Evliya kimliğine bağlı adak yerleri çeşitli dilekler için ziyaret edilir. Divriği merkezindeki **Araplık(Hacip Ahmet)**, korku, sinir, sevda gibi ruhsal bozukluklar için; **Garip Baba**, düşükler için; **Hüseyin Gazi**, çocuk sahibi olmanın yanı sıra çeşitli dilekler için**; Kamereddin** türbesi ile **Sinaniye Hatun**, kırk baskını çocuklar ve yatalak hastalar için ziyaret edilir. Kırk baskını çocuklar kundaklı olarak Sinaniye Hatun türbesine yatırılır, çocuk ağlarsa iyi olacağına inanılır. Aynı türbeye yatalak hastaların gömlekleri serilir, gömlek toplanırsa hastanın öleceğine inanılır.

Karakale köyündeki **Ağca Baba**, salgın hayvan hastalıklarında; Savrun köyündeki **Ayvet Dede**, iç sıkıntılarında; Güneş köyü yakınlarındaki **Garip Musa**, çocuk sahibi olma; Yeşilyayla köyündeki **Halife Baba**, sarılıkta; Üçpınar köyündeki **Hasan Paşa**, çocuk sahibi olma; Güneykaya köyündeki **Kara Yakup**, ruh ve sinir hastalıklarında; Sarıçiçek Yaylası'ndaki **Koca Haydar**, çeşitli dileklerin yanısıra çocuk sahibi olma; İnallı mezrasındaki **Molla Yakup** ile Akmeşe köyündeki **Seyyit Baba**, düşükleri önlemek ve çocuk sahibi olmak için ziyaret edilir. Yağbasan köyündeki **Ali Baba(Ali Gülü)**, Gölören köyündeki **Abidin Dede** ve Uluçayır köyündeki **Gazi Mansur** yatırları da çocuk sahibi olmak için ziyaret edilen adak yerleridir.

Özellikle **Seyyit Baba** ve **Hasan Paşa yatırları** çocuk sahibi olmak, kısırlığı ve düşükleri önlemek için gidilen iki önemli adak yeridir. Bu adak yerlerinde her yıl en az yüz- yüz elli, ve belki de daha fazla kurban kesilmektedir. Doğan çocuklara yatırların adı verilmektedir.

Yine Divriği yöresindeki yatırlar her yıl ilkbaharda ve sonbaharda köylüler tarafından topluca ziyaret edilmektedir. Mesela **Koca Haydar** yatırı her yıl haziran ayında Akpelit, Ağıl, Atmalıoğlu, Bizmişen, Dilli, Handere, Ortaköy, Selimoğlu…köylülerince ziyaret edilmektedir. **Derviş Muhammet** yatırına ekim ayı içerisinde Divriği'nin Purunsur, Venk, Bahtiyar Ven, Karsı, Susuzören, Göndüren, Paynik, Ürük, Kilisecik, Sevir, Birestik, Karasar, Örenik…; Malatya'nın Arguvan ilçesine bağlı başta Karahöyük olmak üzere bir çok köyleri gelmekte, bazen adak yerinde bir hafta kalarak dini merasimler yapmaktadırlar.

Divriği'nin Aşudu Tekke köyünde türbesi bulunan **Hüseyin Abdal**, 1996 yılı içerisinde daha çok ziyaretçinin ziyaret edebilmesi için **Çamşıhı'ya** nakledilmiştir.

Köylerin, büyük kentlere akın etmesi, yatırlara giden ziyaretçi sayısını da azaltmıştır. Ulaşım güçlükleri de buna eklenince **Garip Musa, Molla Yakup, Koca Haydar…**gibi adak yerleri saygınlıklarına rağmen pek az kişi tarafından ziyaret edilebilmektedir.[25]

3. Bir Adak Yeri Olarak Düşekler:

Düşekler, daha önce kutsal olmadığı halde kutsallığına inanılan bir kişinin kutsamasıyla oluşan ve bu hadiseden sonra adak yeri özelliğini kazanan kutsal mekanlardır. **Dede düşekleri, Çelebi düşekleri, yatır düşekleri, Hızır ve Hz. Ali düşekleri** bu özellikteki düşeklerdir. Bu tanıma uymayan bir düşek çeşidi daha vardır ki bunlara da Sivas ve Divriği yöresinde **kabayel düşeği** denilmektedir.

Düşekler, adak yeri ihtiyacından doğmuş, sınırlı fonksiyonları olan, çoğu zaman niyaz edilip/öpülüp geçilen adak yerleridir. Düşekler bu yönleri ile **Oba Kültü**'ne benzer özellikler taşırlar. **A.Kadir İnan**, bu konuda şöyle demektedir:

"Şamanist Türk ve Moğol boylarında Oba Kültü denilen bir kült çok yaygındır. **Oba**, steplerde toprak; dağ geçitlerinde taş yığınlarından meydana getirilen suni/yapay tepelerdir. Bu obalar steplerde mukaddes dağ ve tepe yerini tutar. (…) **Şaman**, filan oymağın koruyucu ruhunun filan yerde bulunduğunu söyler; boy veya oymak oraya bir oba/ höyük yapardı. Bu oba, o boyun tapınağı olurdu. Burada kurbanlar kesilir, dini törenler yapılırdı. Obanın yanından geçen her yolcu, atının kılından veya elindeki paçavralardan bir parçayı adak olarak buraya atardı. (…) Oba kültüne gelenek ve görenek olarak Müslüman Türklerde de rastlanmaktadır."[26]

Derleme Sözlüğü'nde ise **düşek** kelimesi "Yatır olduğuna inanılan kimselerin yattığı yer ve taş yığınlarından meydana gelen mezarları" şeklinde tanımlanmaktadır. [27] Bu tanım, bizim derlemelerimize uymamaktadır. Biraz sonra göreceğimiz gibi düşekler yatır mezarları değildir. **Nejat Birdoğan** da, düşek kelimesinin anlamı üzerinde durarak, "bu düşek sözcüğünün Azerbaycan dilinde görülen **düşmek/inmek** sözünden geldiği ve **dedenin ineceği yer** anlamında kullanıldığı açıktır" demektedir.[28]

Fonksiyon yönünden düşekleri beş bölümde inceleyebiliriz.

a. Dede Düşekleri/Çelebi Düşekleri:

Sivas ve Divriği yöresindeki dede ve Çelebi düşekleri, A. Kadir İnan'ın tanımına çok uymaktadır. Şamanın yerini Alevi dedesi veya Bektaşi Çelebisi almıştır. Bilindiği gibi daha önceki yıllarda(1980'e kadar) **Alevi dedeleri**, belli günlerde kendilerine bağlı köyleri dolaşır ve **talip** adını verdiği müritlerinin toplumsal ilişkilerini gözden geçirip **cem** adı verilen dini toplantılar yaparlardı. Dedelerin bu tür dolaşmaları önceden bilindiği için o köylerde karşılama ve uğurlama merasimleri yapılırdı. Örneğin, Divriği Gölören-Gürpınar köyleri arasındaki **Düşek Baba** yol kenarındaki bir dede düşeğidir. Burası dedelerin karşılanıp uğrulandığı bir yerdir. Buraya bir miktar taş yığılmıştır.

Nejat Birdoğan, Kars yöresindeki dede düşekleri hakkında şöyle demektedir: " Dede, yanında hizmetlerini gören **kamber**'iyle belli bir yere geliyor. Oradan inip taliplerinin kendisini karşılamasını bekliyor. Buralara **dede düşekleri** adı veriliyor. (…) Dede düşekleri her köyce ayrı ayrı belirlenmiştir. Örneğin, Kağızman ilçesine bağlı Paslı, Kömürlü, Böcüklü ve Yalnız Ağaç köylerinin dede düşeği **Paslı Han** imiş." [29]

Sivas ve Divriği yöresindeki dede düşeklerinin hepsi böyle değildir. Bunların büyük bir bölümü dedeler tarafından **düşek düşürülmüştür**. Örneğin, Divriği Çobandurağı köyü girişindeki **Hüseyin Dede düşeği** bu özelliktedir. Cem bittikten sonra yolcu edilen Hüseyin Dede, yol kenarına bir taş bırakarak, "Burası benim düşeğim olsun" der. Daha sonraki günlerde ve yıllarda gelip geçenler dedeye hürmeten bir taş bırakırlar.

Görüldüğü gibi dede düşekleri, bu yapısıyla Şaman tarafından kutsanan **obalara** çok benzemektedir. Bizim tespitlerimize göre Divriği yöresinde bu özellikte 25 adak yeri bulunmaktadır.

Çelebi Düşekleri: 1946'lı yıllarda Sivas ve Divriği yöresindeki Alevi Türkmenleri ziyaret eden **Ali Cevat Ulusoy Efendi**, neredeyse her köyde kendi adına bir adak yeri meydana getirmiştir. Örneğin, Zara'nın Körpınar-Tepehan yol ayrımında kendisini karşılayan köylüler, Ali Cevat Efendi'den bir düşek yeri isterler. **Beygelenli Hüsnü Dede**, Ali Cevat Efendi'nin oturmuş olduğu yere niyaz ederek ilk taşı bırakır. Zamanla yüksek bir tepe meydana gelir. Düşeğin adı Ali Cevat Efendi'den dolayı **Hacı Bektaş Düşeği** olur. Biz, alan çalışmamız sırasında Divriği, Zara, Kangal ve Yıldızeli ilçelerinde bu nitelikte 14 yer tesbit ettik.

b. Yatır Düşekleri:

Türbe veya mezar sahibi bir yatırın hatırasına hürmeten yapılmış olan ve genellikle toplama taşlardan ibaret temsili adak yerlerine **yatır düşeği** denir. Bunlar **makam** adı verilen adak yerlerinden farklı özellikler taşırlar.

Örneğin, Divriği İnallı köyü yakınlarında türbesi bulunan **Molla Yakup**, Kangal Kabakçevriği köyünden ayrıldıktan sonra rahatsızlanır. Burnu kanar. Molla Yakup'un dervişleri ve talipleri burun kanının düştüğü yerleri adak yeri haline getirirler ve adına **Molla Yakup düşeği** derler. Bu adak yeri Kabakçevriği ile Eski Yellice arasında olup bir birini takip eden üç taş kümesi şeklindedir.

Yine Divriği Akmeşe köyünde türbesi bulunan **Seyyit Baba** çok önemli bir adak yeridir. Bir Alp eren olan Seyyit Baba, Hacı Bektaş Veli'nin işaretiyle Erikli köyü üzerinden Akmeşe köyüne gelir. Köye gelirken bir takım kerametler gösterir. Şimdi kuru bir ağaç olan **Er Kız Ana** mevkiinde bir müddet dinlenir. Erliğini/evliyalığını ispat etmek için Er Kız Ana'dan uçar

ve **Uçan Kaya**'ya konar. Kayadan inen Seyyit Baba, **Kılıç Meşe**'de **Tahta Kılıç** kuşanır. Dervişleri ile birlikte Akmeşe'ye doğru yürür. Yol üzerindeki bir kayaya sırtını vererek dinlenir. Sırtını verdiği kaya da kutsallık kazanıp **Diynenecek** adını alır. Bütün bunlar Seyyit Baba adına ihdas edilmiş düşeklerdir. Türbesi kadar itibar görürler. Buralara da adaklar adanır, kurbanlar kesilir. Örneğin, Diynenecek düşeği, düşük yapan çocuksuz kadınların ziyaret ettiği bir adak yeridir.
Makamlar böyle değildir. Bunlar genellikle türbe ve mezar şeklindedir. Örneğin, destan kahramanı **Battal Gazi**'nin babası **Hüseyin Gazi**'nin Ankara'daki türbesi dışında **Divriği'**de, **Sivas** merkez **Seyfik** köyünde, **Çorum-Alaca**'da, **Niksar**'da ve **Eski Malatya**'da makamları vardır. Bunlar toplama taşlardan ibaret değildir. Türbe ve mezar şeklindedir. Bu yüzden her yerleşim merkezi bu yatıra sahip çıkar. **Yunus Emre**'nin Eskişehir'den başka yirmiye yakın yerleşim merkezinde makamları bulunmaktadır.[30]

c. Yol Düşekleri:

Yol düşekleri daha ziyade dağlardan aşan yollar üzerinde meydana getirilmiş toplama taşlardan ibaret adak yerleridir. Yolcular, geçmiş yıllarda ıssız dağ yollarından geçerken yol düşeklerinin yardımına sığınırlardı. **Mehmet Eröz**, Eski Türklerdeki bu inanç hakkında şöyle demektedir:

"Yolcu, her tehlikeli dağ geçidinde veya şiddetle akan nehir geçitlerinde o yerin Tanrısına/ruhuna olan teşekkürünü ifade etmek üzere bu maksatla konulmuş olan taşlardan ibaret yığına(obo/oba) bir taş atar veya kutsal bir ağaca bez bağlar. (…) Yer-Su'lar, halk şiirinde **Gedik Bekçileri** olarak anılır.

Yükseğine çıktım göründü Kümbet

Gedik Bekçileri eyleyin imdat

Cümlemize Hak'tan sağlık selamet

Biz yolcuyuz, dua edin erenler." [31]

Gedik kelimesi, Sivas-Divriği yöresinde tepe, sırt anlamında kullanılmaktadır. **Çamşıhı** yöresine ait bir türküde şu ifadeler yeralır: "Ben de çıktım Başören'in gediğe/ Bir elma gönderdim yare hediye…" Gedik Bekçileri ise buralardan geçen yolcuları koruyan ruhlardır.

Divriği-Çamşıhı yöresinde **Dikmetaş** adlı bir yol düşeği bulunmaktadır. Yolcular, Dikmetaş'tan geçerken düşeğe niyaz ederler, "Bizi yaramazdan, uğursuzdan, her türlü belalardan koru" derler. Yerden almış oldukları küçük bir taşı öptükten sonra düşeğin üzerine bırakırlar. Divriği yöresindeki **Gedik Ziyareti, Kızıl Gedik, Kandil Baba, Yol Sefili, Simbeli Düşeği, Kara Gedik, Kızıl Oyuk ve Gedik Bekçisi…** bu özellikteki yol düşekleridir.

Yakut(Saha) Türkleri de uzak yolların ruhları için belli yerlere, yol üzerindeki kutsal ağaçlara hediye bırakırlar, asarlar, koyarlar. Uzak yola gidecekleri zaman **Mohol Toyon** ve **Buomça Xotun** adlı yol tanrılarının adlarını söyleyip ateşe bir kaşık yağ, süt veya kımız atarlar.[32]

d. Hızır ve Hz.Ali Düşekleri:

Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi Sivas yöresinde de Hızır Peygambere ve Hz.Ali'ye mal edilen adak yerleri bulunmaktadır. Daha çok Su ve Kaya Kültü'ne bağlı bu adak yerlerinin Hızır Peygamber veya Hz.Ali tarafından kutsandığına inanılır. **Ahmet Yaşar Ocak**,

Hızır Peygamber veya Hz.Ali adına düzenlenmiş adak yerlerini **makam** olarak tanımlamaktadır.[33] Sivas yöresinde ise bu adak yerlerine düşek denilmektedir. Diğer yörelerde olduğu gibi Sivas yöresi Alevileri de Hızır Peygamber ile Hz.Ali'yi özdeşleştirmiştir. Bu düşeklerin en büyük özelliği adak yerlerindeki taşlar ve kayalar üzerinde kılıç izlerinin, at ayağı çukurlarının bulunmasıdır.Sivas Ulu Camiindeki **Hızır Direk**, Hafik Emre köyündeki **Mıhlı Direk'**i, Divriği Cürek istasyonu yakınlarındaki **Hıdır-Ellez Tepesi** üzerinde Hz.Ali'ye veya Hızır'a mal edilen 12 çukur bulunmaktadır. Divriği Kuluncak köyündeki **Hızır Pınarı,** inanışa göre Hızır Peygamberin bastonunun kayalara girip çıkmasıyla oluşmuştur. Divriği Çakmakdüzü köyü yakınlarındaki **Düldül İzi** için şu efsane söylenir: Efsaneye göre Hz. Ali, Eğerli dağından atıyla atlar. Bu sırada kayalar üzerinde çukurlar meydana gelir. Sivas ve Divriği yöresinde bu külte bağlı 20'ye yakın adak yeri bulunmaktadır.[34]

e. Kabayel Düşekleri:

Kabayel, güneyden esen ve karları eriten rüzgara denir. Kabayel düşekleri daha çok geçimini küçükbaş hayvancılıkla sağlayan dağ köylerinde görülür. Bazı yıllarda kar örtüsü aylarca sürer. Koyunlar otsuz – samansız kalır. Köylüler çaresizlikten ne yapacaklarını bilemezler. Kar örtüsünün kalkması için topluca kabayel düşeklerine giderler. Düşeğe ekmek, çörek gibi yiyecek maddesi bırakırlar. Cem yapıp dua ederler. **Es kabayelim esss…** diyerek rüzgardan yardım isterler. İnanışa göre bu merasimlerden kısa bir müddet sonra kabayel(güney rüzgarı/lodos) eserek karları eritir.[35]

Kaba yel düşeklerinde eski Türk inançlarının izleri vardır. Şamanist Yakut/Saha Türkleri rüzgarın ruhuna inanırlar. **Tıal-xoloruk iççite** rüzgarın ve kasırganın ruhudur. [36]

Divriği yöresinde bu maksatla gidilen 30'a yakın adak yeri bulunmaktadır. (Sivas, 20 Ocak 1988)

---

[1] Dr.Hikmet Tanyu, **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara 1967, s. 10 ve ayrıca Prof.Dr. Orhan Acıpayamlı, **Halkbilim Terimleri Sözlüğü**, Ankara 1978.

[2] Prof.Dr.M.Eröz, Türk Boylarında Kansız Kurban Geleneği, **Türk Kültürü**, Sayı:211-214, Mayıs-Ağustos 1980, s.212

[3] Doç.Dr.Sedat Veyis Örnek, **Etnoloji Sözlüğü**, Ankara 1971.

[4] Abdülkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi**, İstanbul 1976, s.54.

[5] İnan, **Eski Türk Dini…**, s.7.

[6] Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s.98-99.

7.Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri**, Sivas 1996, s. 22-23.

[8] Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri,** Sivas 1996,s.13.

[9] Abdülkadir İnan, Türk Boylarında Dağ, Ağaç(Orman) ve Pınar Kültü, **Makaleler ve İncelemeler II**, Ankara 1991, s.253.

[10] Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**(2.Baskı), Ankara 1972, s.43.
[11] Prof.Dr.Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**(2. Kitap), İstanbul 1973, s.36.
[12] Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm,** s. 24.
[13] Dr.Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara 1990, s.36.
[14] Dr.Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi**(Cilt: 1), Ankara 1971, s.92.
[15] Özkul Çobanoğlu, Türk Kültür Tarihinde Su Kültü, **Türk Kültürü**, Sayı:361, Mayıs 1993, s.288.
[16] Doç.Dr. Yuriy Vasilyev, Sahalarda Tanrılar ve Ruhlar, **TÖMER Dil Dergisi**, Sayı: 19, Mayıs 1994, s.19.
[17] Doç.Dr.İsa Özkan, **Türkmenistan'daki Adak Yerleri ve Bu Yerlerle İlgili İnançlar**,**Türk Kültürü**, Sayı:368, Aralık, l993, s.730.
[18] Özkan, a.g.m., s.730-731.
[19] Kutlu Özen, Sivas Yöresindeki Adak Yerleri, **Güneyde Kültür,** Sayı: 71, Ocak, 1995, s.18-27.
[20] Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**(4.baskı) , Ankara, 1980 ve ayrıca Türkçe Sözlük, TDK, Ankara,l988
[21] Dr. Ahmet Yaşar Ocak,**Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri**, Ankara, l984, s.2
[22] Ocak, a.g.e., s.8.
[23] Yrd.Doç.Dr.Necati Demir-Kutlu Özen, **Hz.Peygamber'in Sancaktarı Abdülvehhab Gazi Hazretleri ve Gaza Arkadaşları**, Sivas 1996.
[24] Dr. Saim Savaş, **Bir Tekkenin Dini ve Sosyal Tarihi, Sivas Ali Baba Zaviyesi**, Dergah Yay. İstanbul 1992
[25] Kutlu Özen, **Divriği Evliyaları**, Sivas 1997.
[26] A.Kadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**(2. Baskı), Ankara 1972, s.59-61.
[27] **TDK Derleme Sözlüğü IV/D**, Ankara 1969.
[28] Nejat Birdoğan, **Anadolu'nun Gizli Kültürü/Alevilik**, Hambur 90, 256.
[29] Nejat Birdoğan, **a.g.e.,** s. 263.
[30] Kutlu Özen, Yunus İnancına Bağlı Türbeler, Mezarlar, Adak Yerleri, **VI. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri**(5-7 Mayıs 1995, Eskişehir), Eskişehir l996, s.149-156.
[31] Doç.Dr.M.Eröz, **Türkiye'de Alevilik Bektaşilik**, İstanbul 1977, s.364.
[32] Doç.Dr.Yuriy Vasılyev, Sahalarda Tanrılar ve Ruhlar, **TÖMER**, Sayı:19, Mayıs 1994, s. 6o.
[33] Dr.A.Yaşar Ocak, **İslam Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır İlyas Kültü**, Ankara 1985, s.123.
[34] Kutlu Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Hızır-İlyas Kültüne Bağlı Adak Yerleri, **Türk Kültüründen Derlemeler/1990**, Ankara 1990, s. 126.
[35] Kutlu Özen, Divriği Köylerinde "Ekin Selavatlama ve Kabayele Karşı Gitme Törenleri", **III. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,** Ankara l987, s.282-288.
[36] Vasılyev, Sahalarda Tanrılar ve Ruhlar, s.90.

Sivas ve Divriği Yöresinde Ahilik ve Bilinen Ahi Babaları

Ahilik, 13.yy ilk yarısından, 19.yy ikinci yarısına kadar Anadolu'da, Balkanlarda ve Kırımda yaşamış olan Türk halkının sanat ve meslek alanında yetişmelerini, ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan bir kuruluşun, bir birliğin adıdır[1]

Ahi kelimesi terim olarak Türkçedeki eli açık, konuksever ve yiğit anlamına gelen "akı" kelimesi ile eş anlamlıdır. Bu nedenle Türkler İslamiyet'e girdikten sonra akı anlamında olmak üzere "Ahi" kelimesini kullanmaya başlamışlardır.[2]

13.yy ilk yarısında Anadolu'ya gelen çok sayıdaki doğulu tüccar, esnaf ve sanatkar Türkler, bölgenin sanat ve ticaret hayatında her yönden büyük gelişmelere yol açtılar. Bu suretle Ahilik, Horosan illerinden Anadolu'ya girmiş oldu. Yine bu sıralarda Kırşehir'e yerleşmiş bulunan büyük Türk düşünürü ve iktisatçısı **Ahi Evran** Şeyh Nasırüddin Ebu'l-Hakayık Muhammed bin Ahmed (1172-1262) toplumun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeni ile uğraştı. Horasan, Harezm ve Türkistan bölgelerinden gelen Türk esnaf ve sanatçıların ahlak, yardımseverlik ve sanat birleşimi olan Ahiliği bir sisteme bağladı.[3]

Ahi Babaları Kırşehir, Ankara, Sivas, Kayseri, Konya, Amasya ve Erzincan illerinde Ahi Zaviyeleri açtılar. Buraları Ahiliğin kuvvetli merkezleri haline getirdiler. Sanat erbabı ve genç işçiler Ahiliğe girdiler. Anadolu'da hızla yayılan bu teşkilatın mensupları, şehirlerde olduğu gibi köylerde ve uç bölgelerde de büyük nüfuza sahip olmuşlardır. Ahiliğe çok hizmet edan I.Alaeddin Keykubat, oğlu II.Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından öldürülünce,Ahilerin 11. Gıyasettin'e karşı direndikleri ve onun Kösedağ'da Moğollara yenik düşmesinden sonra, Tokat ve Sivas'ı ele geçiren Moğollar'a karşı Kayseri'yi başarıyla savunduklarını biliyoruz.[4]

Anadoludaki Ahilik hakkındaki en geniş bilgiyi Tancalı gezgin **İbn-i Batuta(**1304-1369)'nın seyahatnamesinden öğreniyoruz. Orhan Gazi(1324-1362) devrinde Anadolu'yu dolaşmış olan bu Arap seyyahı/gezgini Sivas'a da uğramıştır. Sivas Ahileri Batuta'yı karşılayıp Ahi Bıçakcı Ahmet Zaviyesi'nde misafir etmişlerdir.[5]

Görüldüğü gibi Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynayan Ahilik teşkilatının daha o dönemde köklü bir kuruluşu vardı.

Sivas Ahileri

Sivas il merkezinde üç Ahi Babası'nın türbesi ve mezarı bulunmaktadır. Bunlardan ilki İbn-i Batuta Seyahat-namesi'nde sözü edilen Ahi Emir Ahmet(l3.yy ikinci yarısı-l4.yy ikinci yarısı), diğeri Kadı Burhaneddin döneminde yaşamış olan Ahi İsa(ölm.l393)' ve üçüncüsü Ali Baba(16. Yüzyıl)'dır.

Ahi Emir Ahmet(13.asrın ikinci yarısı-14. asrın ilk yarısı)

Ahi Emir Ahmet, Selçuklu döneminin sonu ile Beylikler döneminin ilk yıllarında yaşamıştır. Ebu Said Bahadır Han, İlhanlı ve Alaaddin Eretna dönemleri bu sürecin içindedir. Doğum tarihine ait elimizde kesin bir kayıt yoktur. Ahi Emir Ahmet'in çocukluk ve gençlik yıllarında Bayburt'ta olduğunu ve onun yanı sıra Yakutiye medreselerinde yetiştiğine ve feyzini buralarda aldığına dair kayıtlar vardır. Bizzat kendisinin , Ulu Arif Çelebiyi Bayburt'ta kendi konağında misafir ettiği; yine başka bir kayıtta da çocukluk dönemlerinde büyük hayranlık duyduğu Mevlana Celalettin Rumi ile kurduğu manevi bağ sonucu, Mevleviliği de benimseyip posta oturduğu belirtilmektedir.

Ahi Emir Ahmet'in babası Zeyn-el Hac olarak geçmektedir. Bunun bir isimden çok mahlas olma ihtimali de mevcuttur.

Ahi Emir Ahmet, Bayburt'tan sonra yerleştiği Sivas'ta, zaviyesini, mescidini, tekkesini ve kervansarayını kurmuş, vakıf haline getirdiği çok büyük mal varlığı ile yaşantısını Sivas'ta sürdürmüş ve ömrünü burada tamamlamıştır.

Ahi Emir Ahmet'i Ahi teşkilatı içinde çok ünlü bir ahi babası olarak görmekteyiz. [6]
Ünlü Arap gezgini İbn Batuta(Doğ. 1304), 1325 yılında doğum yeri olan Tanca'dan ayrılmış Mısır, Suriye, , Irak, İran…..gibi ülkelerin yanı sıra Anadolu'ya da gelmiştir. Seyahatnamesinde Anadolu ahileri hakkında çok önemli bilgiler vermiştir.

İbni- Batuta, gezisine Alanya'dan başlamış, Anadolu'nun bir çok şehrine uğradıktan sonra Sivas'a da gelmiştir. İbni- Batuta, Sivas gezisini, Sivas ahilerini ve Ahi Emir Ahmet'le tanışmasını şöyle anlatır:

"Bundan sonra Sivas' yolcu olduk. Burası da Irak' bağlı ve ülkenin en büyük şehirlerinden biridir. Umumi vali ile ileri gelen askeri komutanlar orada otururlar. Şehir hem güzel, hem de bakımlı olup, geniş caddelere sahiptir. Çarşıları insanlarla dolup taşar. Burada medrese tarzında inşa edilmiş Daru's-Siyade/Beğler Konağı denilen büyük bir bina vardır ki, sadece Peygamber soyundan gelen misafirler bu konakta ağırlanırlar.
Nakibü'l-eşraf da bu konakta oturmaktadır. Misafir kalan şerife konakladığı sürece yiyeceği, içeceği, aydınlanacağı ve oturacağı eşya verilir; yola çıkarken de yol harçlığı görülür.
*Şehre yaklaştığımız zaman bizi **Bıçakcı Ahmed'in** yoldaşları karşıladı. Bunlar kimi yaya, kimi atlı kalabalık bir gruptu. Onlardan sonra Ahi Çelebi'nin yoldaşları karşıya çıkmışlardı. Bu zat, ahilerin ileri gelenlerinden olup, rütbece Ahi Bıçakcı'dan üstündür. Bunlar kendilerinde konuklamamı istedilerse de, ilk gelenler öncelik almış bulunduklarından bu isteğin yerine getirilmesi mümkün olmadı. Böylece hep birlikte şehre girdik. Hepsi de bundan öğünç duymakta idiler.(…) En güzel bir şekilde ağırlanmak suretiyle aralarında üç gün kaldık.(…) Oradan Amasya'ya gittik."**[7]*
Görüldüğü gibi İbn Batuta, Sivas ahileri tarafından en güzel şekilde karşılanmıştır.

Ahi Emir Ahmet'in türbesi, şimdiki Sivas Öğretmen Konukevi yakınlarında bulunmaktadır. Türbe, Selçuklu kümbeti tarzında inşa edilmiştir. Türbenin alt kısmı cesedin mumya olarak konulmasına ayrılmış mahzendir. Türbenin dış kısmındaki saçakta çepçevre Selçuklu sülüs hattıyla bir kitabe varsa da yazının bir bölümü dökülmüş ve bir bölümü sıva altında kalmıştır. Kitabenin okunan kısmı şöyledir:

li-ehassı'l muhterem İmadüddin…el İslam…emrü'l-eazz

Ahi Emir Ahmet'in 733/1333 cemadiyelula tarihli vakfiyesi eski kayıtlarda bulunmaktadır. Vakfiyesinde "*yücelerin öncüsü, ululaın önderi, büyük ve seçkinlerin övgüsü, safa ve mürüvvetin efendisi, tarikat ve hakıkat ashabının seyyidi Ahi Emir b. Zeynülhac"* diye nitelendirilmektedir. Bu zat mescit, zaviye ve imaret vakfetmiştir.[8]

Türbenin, ölümünden evvel yapılmış olduğunu söyleyebiliriz; ancak yine de Hicri 733'ten ne kadar sonra öldüğünü kesin olarak tesbit etmek mümkün olmamıştır. Türbe 1984 yılında onarıma alınmış, 1990 yılında onarım tamamlanmıştır. Türbenin göze çarpan özelliği de kuzeye bakan giriş kapısıdır. Kapının mimari çizimi adeta bir insan gövdesi üzerine oturtulmuş bir mevlevi sikkesini yansıtmaktadır.[9]

Ahi İsa(? – 1393)

Ahi İsa, Kadı Burhanettin Ahmet(1345-1398) zamanında ahilerin ileri gelenlerindendir. Ömeroğulları adıyla Kayseri ve çevresinde hüküm sürmek isteyen ve defalarca Kayseri'yi ele geçiren Cüneyd Bey adındaki bir Türk aşiret reisine Ahi İsa, Kadı Burhanettin tarafından elçi olarak gönderilmiştir. Cüneyt Bey, Ahi İsa'yı geri göndermeyerek Kadı Burhanettin'e karşı dikbaşlılığına devam etti. Kadı Burhanettin, Cüneyt'e haddini bildirmek için Kayseri'ye hareket etti. Bu durumdan korkan Cüneyd Bey, katında alıkoyduğu Ahi İsa'yı ağırlayarak aracılık yapması için Kadı Burhanettin'e gönderdi ve bağışlanmasını istedi. Kadı Burhanettin, kendisine itaat eden Cüneyd Bey'i affetti.

Ahi Muhammet'in oğlu olan Ahi İsa 795/1393 yılında ölmüştür.

Selçuklu tarzında yani mermerden sanduka şeklinde yapılmış olan kabir taşı daha önce Sivas'ın Kabak Yazısı mezarlığında toprağa gömülü olarak bulunmuş, 1928 yılında şimdiki Kongre Müzesi bahçesine, daha sonra da Şifaiye Müzesi bahçesine getirilmiştir.

Mezartaşı kitabesinde "*Rahmetli, günahları bağışlanmış, mutlu, şehit, Allah'ın rahmetine muhtaç Ahi İsa b. Ahi Muhammet-Allah makamlarını cennet etsin-795/1393 Şevvalinin sonunda öldü"* ifadesi bulunmaktadır.[10]

Ali Baba(? – 1574)

Sivas merkezindeki bir semte adını veren Ali Baba, muhtemelen 15. asrın sonlarında ya da 16. asrın başlarında doğup, 1574'te vefat etmiştir. Zaviyesini 16. asrın ilk yarısı ortalarında Sivas'ta kurduğu anlaşılıyor. Zaviyenin kurulduğu dönemde Sivas, İran Safevi propagandasının yoğunlaştığı merkezlerden biri durumunda idi. Ali Baba Zaviyesi'nin, 19. asrın başlarından itibaren Kadiri, Rufai ve Mevlevi tarikatleriyle münasebetlerinin olduğu gözlenmektedir. Ancak Ali Baba'nın mensup olduğu tarikatı kesin olarak tespit edemiyoruz. Kendisinin Sivaslı

bir ***Ahi*** ailesinden olması ihtimali mevcut bulunmakla birlikte, onun Horasan Melametiliğinin tesirinde bir Kalenderi dervişi iken, devrin sultanları ve özellikle Rüstem Paşa tarafından yapılan vakıflarla sağlanan mali destek mukabilinde Sünni bir kimlik edinmiş olması ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

Orta büyüklükte bir külliyeyi andıran Ali Baba Zaviyesi içinde cami(önceleri mescit), tekke, türbe, mektep ve çeşme yapıları bulunuyordu. Bunların yanında, gelip geçen yolcuların ağırlanıp, dervişlerin ve fakirlerin doyurulması için han, misafirhane ve benzeri tesislerin de mevcut olduğu anlaşılmaktadır.[11]

Türbede Büyük Ali Baba, oğlu ***Ahi Ahmet Bey,*** onun oğlu Küçük Ali Baba ve onun kızı Fatma Hatun'a ait olduğu söylenen dört kabir bulunmaktadır.[12]

Divriği İlçesindeki Ahi Babaları/Türbe ve Zaviyeler

Divriği ilçesinde ise Ahi Yusuf ile Ahi Baba(Şeyh Beyazid)'nın türbeleri bulunmaktadır. Ayrıca Osmanlı vesikalarında Ahi Polat, Ahi Hızır ve Ahi Abdal…gibi Ahi Babaları'nın isimleri de geçmektedir.

Bilindiği gibi **zaviye**, herhangi bir tarikata mensup dervişlerin bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları ve gelip geçen yolculara bedava yiyecek, içeçek ve yatacak yer sağlayan yerleşme merkezlerinde ve yol üzerindeki bina yahut bina topluluklarına verilen isimdir.

Ersin Gülsoy'un tesbitlerine göre XVI. Yüzyıl başlarında Divriği ilçesinde l3 zaviye bulunmaktaydı. Bunlardan üçü Ahi Zaviyesi idi. Biz, konumuz gereği üç zaviye üzerinde duracağız.

Ahi Yusuf Türbe ve Zaviyesi (12. yüzyılın sonu)

Bugün tamamen bir taş yığını halinde bulunan Ahi Yusuf Türbesi, Divriği Ulucamii civarında ve Nurettin Salih(Kemankeş) Türbesi'nin az ilerisindeki bir evin avlusu içerisinde bulunmaktadır. Kubbesi, iki yan duvarı tamamen yıkılmıştır. Batıya bakan duvarı üzerinde bizim "hacet penceresi" olarak nitelendirdiğimiz iki açıklık ile dışta 80 x 200 cm. boyutunda bir kitabe plakası görülür. Buraya Selçuklu sülüsü ile Kur'an-ı Kerim'den Kasas Suresi 88. Ayetin sonu yazılmıştır.

"O'ndan başka her şey yok olacaktır;
Hüküm O'nundur, hepiniz O'na döneceksiniz."

Bu kitabe plakası l993 baharında türbenin bahçesine düşmüş, edindiğim bilgilere göre yakın yıllarda Turan Melek Darüşşifası içine alınmıştır.

Necdet Sakaoğlu, "Türk Anadolu'da Mengücekoğulları" adlı eserinde Ahi Yusuf Türbesi'nin Mengücekler (1142-l277) dönemine ait olduğunu ileri sürmektedir.Bu konuda şu bilgileri vermektedir:

"Kemerli pencerelerin silmelerindeki girift geometrik motifler, Ulucami minber panolarında, Sitte Melik 590(ll93) türbesi yan nişlerinde, Kale Camii 576(ll80) kapı panosunda da

tekrarlanmıştır. Yığma duvar dolguları arasındaki bir kurs parçası üzerinde de benzeri motifler bulunmaktadır. Gerek yazı sitilinin ve gerekse bu bezemelerin tanıklığı ile Ahi Yusuf Türbesi'nin Mengücekler döneminden kalmış olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz. Yaklaşık ölçülerle 5.50 x 8.50 m. boyutundaki türbede mezar izi görülmez." [13]
Sivas Bülteni yazarı Fahrettin başel, l935'li yıllarda, türbede üç mezar yerinden bahsetmektedir.[14] Necdet Sakaoğlu'nun da belirttiği gibi bugün (l997) türbenin içi tamamen toprakla dolmuştur. Türbe taşları yağma edilmiştir.Komşu evlerin duvarlarında inşaat malzemesi olarak kullanılmıştır.Türbenin içi Kemankeş Mahallesinin çöplüğü haline gelmiştir. Bu acıklı durum daha ne kadar sürecektir?[15]
Türbede yatan Ahi Yusuf hakkında bilgi sahibi değiliz. Yapının başlıca önemi adındaki "Ahi" kelimesinden gelmektedir. Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynayan Ahilik örgütünün daha o dönemde/ Mengücekler döneminde Divriği'de köklü bir kuruluşu vardı. Belgeler ve yöredeki "Ahi"li isimler de bunu göstermektedir.[16]
Ersin Gülsoy, "XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası(l5l9-l548)" adlı eserinde, türbenin bulunduğu yerde Ahi Yusuf adına tesis edilmiş bir zaviyeden bahsetmektedir. Zaviyenin vakıf geliri l5l9'da l29l Halebi akça iken,l530'da l456 akça olmuştur. Bugün ören yer olan Cafra köyü de Ahi Yusuf Zaviyesi'nin vakıfları arasındaydı.[17]
Galip Eken, "Fiziki, Sosyal ve İktisadi Açıdan Divriği(l775-l845)" adlı eserinde, Ahi Yusuf Zaviyesi ile ilgili iki vesika tesbit etmiştir. Bu vesikalardan ilki l230(l8l5) tarihli Sivas Ahkam'da tesbit edilen hüküm kaydıdır. Diğeri ise l244(l829) tarihli bir berattır.

Sivas Ahkam'daki hükme göre zaviyenin tevliyeti ve dörtte üç zaviyedarlığını elinde bulunduran İsmail Halife, bir rub zaviyedar bulunan Mehmet Şakir'i merkeze/Sivas'a şikayet eder. Çünkü, Mehmet Şakir bir rubluk zaviyedarlık hakkıyla yetinmemekte, İsmail Halife'nin elinde bulunan üç rubluk zaviyedarlığın da kendisine ait olduğunu ileri sürmektedir. Sivas'tan gönderilen hükümle Anadolu Muhasebesi Defteri'ne göre İsmail Halife'nin şikayetinde haklı olduğu belirtilir. Ancak anlaşmazlık l4 yıl sürer. 1244(1829) tarihli beratla tevliyet ve zaviyedarlık İsmail Halife'den alınarak Mehmet Şakir'e verilir.[18]
Görüldüğü gibi l9. Yüzyıl başlarında Ahi Yusuf Zaviyesi Divriği ilçesindeki diğer zaviyeler gibi fonksiyonunu sürdürmekteydi. Bugün, bu zaviyeden hiç bir iz kalmamıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi türbe tamamen yıkılmış, bir taş yığını haline gelmiştir. 1982 tarihli bir yazımızda "Ahi Yusuf Türbesi'nin bugünkü durumu içler acısıdır. Türbe taşları duvar yapımında ve hatta türbeye yakın olan bir evin tuvalet ayağında insafsıza kullanılmıştır. Türbe kendiliğinden yetişen ağaçlar arasında kalmıştır" diyerek içler acısı durumu l982'li yıllarda ilgililere duyurmuştuk.Bugüne kadar ilgilenen olmadı. [19]

Ahi Polat Zaviyesi

Ahi Polat Zaviyesi hakkındaki ilk tesbitler Ersin Gülsoy'a aittir. Gülsoy'a göre "bu zaviyenin kim tarafından, ne zaman yapıldığı" bilinmemektedir. Zaviye'nin vakıf geliri l5l9'da 747 Halebi akça

iken, l530'da 663 akça olmuştur. Evkafın tevliyeti l530'da padişah beratı ile Sunullah bin Kadı Nurullah elinde idi. Höbek mezrası zaviyenin vakıfları arasında bulunuyordu.[20]
Galip Eken'in tesbitlerine göre Divriği ilçesinde XVI. Yüzyılın ilk yarısında Ahi Yusuf ve Ahi Polat Zaviyelerinden başka on zaviye daha bulunmaktaydı.[21]

AhiBaba/Şeyh Bayezit Yatırı

Ahi Baba'nın türbesi, Divriği ilçesine 8 km. uzaklıktaki Ahi köyünde bulunmaktadır. Türbe, köyün hemen yakınındaki oldukça meyilli bir tepenin üzerindedir. Toprak damlı bir köy odası şeklindedir. Türbenin yapımında kerpiç kullanılmıştır. Dikdörtgen planlı türbede biri Ahi Baba'ya, diğeri Hanımı'na ait olmak üzere iki kabir bulunmaktadır. Mezar taşı kitabeleri okunmaz haldedir.

Kaynak şahıs Hüseyin Hür(l898-l984), kabirlerin I.Cihan Harbi yıllarında açık bir köy mezarı şeklinde olduğunu, toprak damlı binanın l920'li yıllarda yapıldığını söyledi.[22] Türbenin bulunduğu arazide bugün de köy mezarlığı bulunmaktadır.
Türbe içerisinde **Fatma Ana'ya(Hz.Fatma)** ait olduğuna inanılan bir tek pabuç altı bulunmaktadır. Hüseyin Hür, bu pabucun Ahi Baba'nın Hanımı'na ait olduğunu söylemiştir.Hastalar, kabirlere niyaz ettikten sonra bu pabucu ağrıyan yerlerine sürerler.
Türbenin giriş kapısında oldukça büyük, bir çift dağ keçisi boynuzu bulunmaktadır. Türbenin dış batı duvarının alt köşesinde "cöherlik" bulunmaktadır. Hastalar, bu deliğe ellerini sokarak, şifa maksadıyla bir miktar toprak alıp yerler.

Ahi Baba'nın Menkıbevi Hayatı:
Ahi Baba'nın hayatı hakkında tarihi bilgilere sahip değiliz. Ersin Gülsoy'un tesbitlerine göre "Ekrek köyünde yer alan bu zaviyenin vakıf geliri l5l9'da 1019 Halebi akça iken l530'da l039 akça olmuştur. Zaviye vakfının 882(l477) tarihli Kadı Abdullah bin Halil imzalı hücceti bulunumaktaydı. Hikme(Mursal) nahiyesine bağlı Eksük köyü Şeyh Bayezid Zaviyesi'nin vakıfları arasında bulunmaktaydı." [23]
Ahi köylü Hüseyin Hür, daha l98l'li yılarda, Ersin Gülsoy'un l99l yılındaki tesbitlerini doğrulayan şu bilgileri vermişti: "Ahi Baba'nın asıl adı Şeyh Beyazı-ı Veli'dir. O tarihlerde bu köyün adı ***Eksirik*** imiş. Ahi Baba köye geldikten sonra köyün adı ***Ahi Köy*** olmuş." [24]
Ersin Gülsoy'un tesbitleri ile Hüseyin Hür'ün vermiş olduğu bilgiler birbirini tamamlamaktadır. 1519 yılında bir yerleşim yeri olan ***Ekrek*** köyü bugün ören yer durumundadır. Osmanlı arşivlerinde yer alan ***Eksük*** isimli köy ile ***Eksirik***arasında büyük bir benzerlik bulunmaktadır. Yine ***Şeyh Bayezid*** ile ***Şeyh Beyaz-ı Veli*** arasında da büyük bir benzerlik vardır. Görüldüğü gibi zamanla Eksük köyü, Eksirik'e; Şeyh Bayezid, Şeyh Beyaz-ı Veli'ye dönüşmüştür. Bizim tahminlerimize göre Şeyh Bayezid, Ekrek köyünde bir zaviye açmış; fakat zaviyenin vakıf köyü olan Eksirik(Ahi köyü)'te vefat etmiştir.
Şeyh Bayezid hakkında da zamanla bir takım efsaneler meydana gelmiştir.

Köylülerin ifadelerine göre Ahi baba, Eksirik köyüne Erdebil'den gelmiştir. Ahi Baba'nın asıl mesleği demircilikmiş. Yine efsaneye göre Ebu Müslim el-Horasani(Ölm.l37/756)'nin teberini Ahi Baba döğmüştür.

Bilindiği gibi X. Yüzyılda büyük kitleler halinde Müslümanlığı kabul eden Oğuz Türkleri'nin yapıcı ve satıcı esnafı **Ahilik** namı altında tarih sahnesine çıkmıştır. Horasanlı Ebu Müslim zamanında büyük bir güç kazanmıştır. Köylülerin bu bilgilerden habersiz olarak Ahi Baba ile Ebu Müslim Horasani arasında ilgi kurması önemlidir.

Erdebilli bir derviş olan Ahi baba, uzun yıllar Eksirik köyünün sığırlarını yayar. Keramet sahibi bir şahsiyet olduğu için sürünün başında bulunmaz. Sabahleyin sığırları Dumbuca dağına yaylıma gönderir; akşam olunca da hayvanlar yaylımdan dönerler…Kurt, kuş…Ahi Baba'nın sığırlarına zarar vermezler… Ahi Baba da köydeki günlük işlerine devam eder. Su yolları açarak Dumbuca dağından köyüne su getirir. Türbesinin bulunduğu yere büyük bir havuz yapar; türbesinin etrafını ağaçlandırır. Bugün de türbe civarında havuz kalıntıları mevcuttur.

Kaynak şahıslar, bu tepenin l920'li yıllara kadar,asırlık ağaçlarla kaplı olduğunu ifade etmişlerdir. Türbeye kurban kesmeye gelenler bu ağaçlardan faydalanırmış….Bugün türbenin bulunduğu tepede kuşburnu, karamuk ve iğde çalısından başka bitki örtüsü kalmamıştır..[25] .Ahi Baba'nın etrafında meydana gelen efsaneler bunlardan ibaret değildir. Bunlardan bir tanesi Ahi Baba'nın keramet gösterip Dumbuca dağındaki canavarı öldürmesidir.

Ahi Baba'nın Canavarı Öldürmesi:

Efsaneye göre, Dumbuca dağı eteklerinden geçen Sultan Murad/Kervan Yolu üzerinde bir ejderha türer. Kervanlara yol vermez…Yaylımdaki hayvanları parçalar..Köylüler korkularında yaylaya çıkamaz; tarlalarına gidemez olurlar…Şikayetler, feryatlar artar…Fakat, ejderhayı öldürmeye de kimsenin gücü yetmez.

Divriği Bey'i çaresiz kalır…

Bey'in etrafında bulunanlar:

– Beyim, bu ejderhanın hakkından gelse gelse, Eksirik'te oturan derviş gelir, derler.

Bey, Eksirik köyündeki dervişe haberci gönderip, sarayına davet eder. Ahi Baba, o sırada çamur karmakta imiş. Haberciler köye gelirler, dervişe selam verirler, Bey'in davetini iletirler. Ahi Baba da:

– Bey'e selam söyleyin, merak etmesin, elimin çamurunu yıkar yıkamaz yola çıkarım, diye cevap verir.

Haberciler köyden ayrılırlar…Divriği'ye gelip Beyin huzuruna çıkarlar. Bir de görürler ki Eksirik köyündeki derviş, kendilerinden önce Divriği'ye gelmiş ve Bey'in huzuruna çıkmış…Hayretlerinden bir şey söyleyemezler, ayakta dikilip kalırlar.

Bey, Ahi Baba'ya derdini anlatır…Büyük bir sıkıntı içinde olduğu her halinden bellidir. "Derviş Baba, bizi bu ejderha'dan kurtar…" der. Ahi Baba:

– Beyim, siz merak etmeyiniz, Allah'ın gücüyle ve erenlerin himmetiyle ben onu kısa zamanda helak eder, kervan yolunu açarım, der.

Ahi Baba, Divriği Ulucamii'nin damına çıkar; okunu alıp yayını çeker..Ok, Dumbuca dağına doğru süzülüp gider…Sonra, aşağı iner…Bey'e:
– Canavarın işi tamam, der.
Kimse Ahi Baba'nın sözüne inanmaz. Ulu Cami'den atılan bir okla canavar vurulur mu, derler. Bey, olayı doğrulamak için askerlerini Dumbuca dağının eteklerine gönderir. Askerler, Dumbuca dağı eteklerine vardıklarında canavarın bir ok darbesiyle öldürülmüş olduğunu hayretle görürler…Canavarın kulağını kesip Divriği Beyi'ne getirirler. Ahi Baba'ya saygısızlık edenler, dervişin ayağına kapanıp özür dilerler.

Ahi Köyünden Verginin Kaldırılması:

Divriği Bey'i Ahi Baba'yı ödüllendirmek ister. Ondan dileğini sorar. Ahi Baba da:
– Beyim, benim köyümden asker alınmasın, der. Bey de:
– Asker alırım…Bu, vatani bir görevdir; buna kimsenin gücü yetmez, diye cevap verir. Bunun üzerine Ahi Baba:
– Benim köyümden vergi kaldırılsın, der. Bey de:
– Bunun değeri yok..Siz, dört beş haneli bir köysünüz, verginizden ne çıkar, diye cevap verir.
Eksürük/Ahi köyünden vergi kaldırıldığı gibi Üçpınar, Hapa ve Paynik köylerinin gelirleri de Ahi Baba Tekkesi'ne bağışlanır.

Hüseyin Hür, I. Cihan Harbi'ne kadar bu gelirlerin Tekke'ye muntazaman aktarıldığını söylemiştir. Cihan Harbi çıkınca ordunun erzak ihtiyacı artar, Tekke'ye bağlanan gelir de orduya aktarılır. Ancak gelirin yüzde onu l920'li yıllara kadar tekkeye bırakılır.

Ahi Baba'nın Canı Geleneği:

Kaynak şahısların ifadelerinden Ekrek köyündeki ***Şeyh Bayezid Zaviyesi*** dışında Ahi Baba adına tesis edilmiş ikinci bir tekkenin varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu da Ahi köyündeki ***Ahi Baba Tekkesi****'dir.* Kaynak şahısların ifadesine göre türbeye ve bugün yıkılmış olan tekkeye uzun zaman Ahi köyündeki ***Öksüzoğulları'***ndan Aziz ve annesi Yetov(Yeter) Ana ile o aileden ayrılma Temo(Temam/Tamam) hizmet etmiştir. Türbeye ve tekkeye ait kayıtlar l950'li yıllara kadar ***Cimogillerden*** Mustafa ve Kamber Gemalmazlar'ın evinde korunmaktaydı. Bu tarihte çıkan bir yangın, evle birlikte belgelerin de yanmasına sebep olmuştur. Ahi köyünde, Ahi Baba adına tesis edilen tekke, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar varlığını korumuştur.
1900'lü yıllarda köylüler her yıl sonbaharda toplanır, tekkenin gelirlerinden bir kısmı ile Ahi Baba'nın ***can helvası****'nı* pişirip dağıtırlardı. Ayrıca iki de kurban keserlerdi. Kesilen kurban etleriyle bulgur pilavı pişirilir ve civar köylerden gelen ziyaretcilerle birlikte yenirdi. Bu merasıme kasabadan da katılanlar olurdu. Tekkeye ayrılan paranın bir bölümü de hanelere eşit olarak dağıtılırdı. Hüseyin Hür, l900'lü yıllarda yapılan bir merasimde, kurban paraları ve diğer masraflar çıktıktan sonra kendi evlerine 7 lira düştüğünü söylemiştir.[26] Köylüler, tekkenin geliri kesildikten sonra da bu merasimi l950'li yıllara kadar sürdürmüşlerdir. Hüseyin Hür'ün ifadesine göre 1924 yılı sonbaharında değirmen işi bittikten sonra 2 kurban kesilip Hazerkek ve Erşün köyleri de davet edilmiştir. Daha sonraki yıllarda masraftan kaçındıkları için bu geleneği bırakmışlardır.

İnanışa göre Ahi Baba, masraftan kaçan köylüleri ikaz etmek için l960 yılında köye iki dağ keçisi göndermiştir. Köylüler de köy içinde sahipsiz dolaşan dağ keçilerini yakalayıp Ahi Baba'nın canı için kesmişlerdir. Yemek pişirip köy halkına dağıtmışlardır. Derlemenin yapıldığı l98l yılında köy halkı, köye zaman zaman inen dağ keçilerinin yakalanarak Ahi Baba'nın canı için kesildiğini söylemişlerdir. Bugün(l997) artık o yörede dağ keçisi kalmadığı için Ahi Baba'ya kurban geleneği de unutulmuştur. Türbe civarında kesilen kurbanlar, adak kurbanı olarak kesilmektedir. Ahi Baba adına kesilen kurbanlardan birine ait boynuz, türbenin giriş kapısına asılmıştır.Buna benzer bir geyik boynuzu da Aşudu Tekke köyündeki ***Hüseyin Abdal*** türbesinde bulunmaktadır.

(X) Kutlu Özen, Cumhuriyet Üniversitesi Türk Dili Bölümü Okutmanı, SİVAS[1] Prof. Dr. Neşat Çağatay, ***Ahilik Nedir?,*** Kültür Bak. Yay. Ankara-1990, s.1

[2] Çağatay, a.g.e. , s.22

[3] Çağatay, a.g.e. , s.33

Not:Diyanet Vakfı'nın çıkarmış olduğu İslam Asiklopedisi'nde(c.1 s.529), Ahi Evran'nın künyesi ***Şeyh Nasirüddin Mahmut Ahi Evran b. Abbas***(Ölm.1262 sonları) olarak geçmektedir.

[4] Ziya Kazıcı, Ahilik***, Diyanet İslam Ansk***. C:I, s.540-541

[5] ***İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler***, Hz. İsmail Parmaksızoğlu, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1971, s.25-26-27

[6] Merih Baran, *Bir Ulu Türk Emiri Ahi Emir Ahmed Kimdir,* ***REVAK/98,*** Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Sivas 1998, s. 76-78 ve ayrıca Merih Baran, Ahi Emir Ahmed, Kültür Bak.Yay., Ankara 1991

[7] İsmet Parmaksızoğlu***, İbn Batuta Seyahatnamesi'nden Seçmeler***, MEB, 1000 Temel Eser, İstanbul 1971, s.25-27

[8] İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz,***Sivas Şehri*** Yayına Haz. Prof.Dr.Recep Toparlı, Sivas 1997, s.184

[9] Merih Baran, Bir Ulu Türk Emiri Ahi Emir Ahmed Kimdir, ***REVAK***/98, Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Sivas 1998, s76-78 ve ayrıca Merih Baran, ***Ahi Emir Ahmed***, Kültür Bak.Yay., Ankara 1991

[10] İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, a.g.e, s.195

[11] Saim Savaş, ***Bir Tekke'nin Dini ve Sosyal Tarihi/Sivas Ali Baba Zaviyesi***, Dergah Yay., İstanbul 1992, s.165

[12] Kutlu Özen, ***Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri,*** Sivas 1996, s.52

[13] . Necdet Sakaoğlu, **Türk Anadolu'da Mengücekoğulları**, Milliyet Yay., Eylül, l97l ve ayrıca Sakaoğlu'nun **Divriği Tarihinden Çizgiler** adlı makalesi(Divriği Madenleri Müessesesi 50. Yılında, s.l7-l89

[14] M.Fahrettin Başel, **Sivas Bülteni,** Kamil Kitabevi, Sivas, l935, s. 47.

[15] Kutlu Özen, **Divriği İlçesindeki Ahi zaviyeleri,** Revak/94, s.61.

[16] Necdet Sakaoğlu, **Türk Anadolu'da**…., s.146
[17] Ersin Gülsoy, xvı. **Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası(**l5l9-l548), Yüksek Lisans Tezi(Marmara Üniv., l99l),s.26
[18] Galip Eken, **Fiziki, Sosyal ve İktisadi Açıdan Divriği**(l775-l845), Doktora Tezi(Ankara Üniv., l993), s.46-48
[19] Kutlu Özen, **Sivas'ın Divriği İlçesindeki Ahi Yusuf Türbesi**, Töre,Sayı:34, Temmuz l982, s.5l
[20] Ersin Gülsoy, a.g.t., s.25
[21] Galip Eken, **Fiziki, Sosyal…,** a.g.t., s.47-49
[22] Hüseyin Hür, Ahi Köyü (l898-l984); Ahi köyündeki 8 Ağustos l98l tarihli derlememiz.
[23] Ersin Gülsoy, a.g.t., s.26
[24] Hüseyin Hür, Ahi köyündeki 8 Ağustos l981 tarihindeki derlememiz.
[25] Ahi köyündeki 8.7.1997 tarihli alan çalışmamız.
[26] Hüseyin Hür, Ahi köyündeki 8 Ağustos l98l tarihli derlememiz.

Sivas Yöresinde Baharı Karşılama Törenleri BAHAR BAYRAMI

Bugün yurdumuzda halk takvimine bağlı olarak yıl içerisinde çeşitli mevsimlik toplu törenler yapılmaktadır. **Koç Katımı, Saya Gezme, Kışyarısı, Hızır Orucu, Kabayele Karşı Gitme, Sultan Nevruz, Hıdırellez, Eğrilce, Sıçancık, Ekin Selavatlama…**gibi mevsimlik toplu törenler ve bayramlar Türk gelenek, görenek ve inançlarından kaynaklanmaktadır.
Mevsimlik toplu törenler içinde en yaygını 2l Mart'ta kutlanan **Nevruz bayramıdır**. Bu bayram geniş bir Türk coğrafyası içinde **Nevruz, Sultan Nevruz, Mart Dokuzu, Kara Çarşamba; Ergenekon, Bozkurt, Çağan…** gibi adlarla kutlanmaktadır.
Nevruz, yeni gün demektir. Türk topluluklarında yılbaşı 2l Mart'ttır. Yeni yıl 2l Mart'ta başlar.

Biz bu tebliğimizde Sivas yöresindeki nevruz törenlerini anlatacağız.

Sivas İl Merkezindeki Törenler:
Sivas il merkezinde 21 Mart, "*Padişahın atlarının çayıra çıktığı gün*" olarak bilinir.Bu günün bir adı da **Mart Dokuzu'**dur.
Nevruz bayramı, eski yıllarda kadınlar tarafından kutlanan bir bayramdı. O gün ev halkı mümkün olduğu kadar beyaz elbiseler giymeye çalışırdı. Beyaz entari, beyaz hırka, beyaz örtü, beyaz çorap, beyaz mendil…

Yine yiyecekler de beyaz renklerden seçilirdi. Süt, peynir, yoğurt, yumurta, ekmek…

Eğer hava soğuk ve yağışlı ise konu komşu bir evde toplanırlar, güle oynaya pişirdikleri yiyecekleri yerlerdi. Hava güneşli ise kırlara çıkarlardı. Geç vakitlere kadar kırlarda çiçek

toplar, getirmiş oldukları yiyecekleri pişirip yer, salıncakta sallanır ve hep birlikte evlerine dönerlerdi.

Nevruzun düğün törenlerinde de önemli bir yeri vardı. Nişanlı kıza Nevruz'da hediye gönderilirdi. Halkbilimci Müjgan Üçer bu konuda şöyle demektedir:

"*Eskilerin Mart Dokuzu dedikleri ve Sivas'ta Sultan Nevruz(21/22 Mart) olarak bilinen gün, ilkbaharın ve gündönümünün başlangıcı olarak kabul edildiğinden nişanlılık döneminde de bazı geleneklerin uygulanışına zemin hazırlardı. Halkın inancına göre* ***Padişahın atlarının çayıra çıktığı*** *bu günde sevilen kimselerle beraber olmak, yeşil yiyeceklerden ve* ***S*** *harfi ile başlayan yedi yiyecekten(soğan, sarımsak, salatalık, simit, sucuk, süt, su… gibi) yemek içmek;* ***beyaz giyinmek*** *o yılın uğurlu ve neşeli geçmesini sağlarmış. Bu nedenle oğlan evi bir gün önceden kız evine haber yollayıp* ***Sultan Nevruz'da kendilerine geleceklerini*** *bildirirdi.*
Kız evinde de börek, katmer gibi yiyeceklerin yanında yeşil sebzeler, yedi ***S*** *ile başlayan yine* ***beyaz yiyecekler****(süt, yumurta…) hazırlanır, sabahleyin hep birlikte, neşe içinde bunlar yenilirdi. Bu arada herkes* ***beyaz giyinip örtünürdü.*** *Oğlan evinden gelenler, kıza armağan sunardı. Bu, beyaz bir elbiselik, başörtüsü, hatta altın bile olurdu. Tatlı da getirilerek o yılın tatlılık içinde geçmesi dilenirdi.*
İkindiye doğru hep birlikte Çat'a gidilip ***suya taş atılırdı*** *ki bir inanca göre herkeste bulunan hastalık, kötülük* ***suya bırakılmış olurdu.***
Çat,*Kızılırmak ile Mısmılırmak'ın birleştiği yerin adıdır.*
İnsanlar, akşam olmadan beraberce evlerine dönerlerdi.
Şimdi, ***Sultan Nevruz*** *eskisi gibi kutlanmadığı gibi, nişanlı kıza armağan da pek verilmiyor. Eski gelenekleri bilen bazı yaşlıların etkisiyle* ***Nevruz'da*** *veya onu takip eden günlerde beyaz bir elbiselik, nişanlı kıza hediye götürülüyor."* ***[1]***

Karaçayır Bucağı:

Sultan Nevruz, eski hesaba göre Mart Dokuzu'dur. İnanışa göre Sultan Nevruz'da gök gürler, yere-göğe destur verilir. Bahar mevsimi başlar.

Daha çok yaşlı kimseler bu günde ağrıyan sızlayan yerlerini toprağa yaslarlar. Bunu **toprak tarçığı** olsun diye yaparlar.
Bu yörede hayvanların köküyle söktüğü topraklı otlara tarçık denir. Toprak tarçığı olsun, sözüyle topraktan şifa alsın anlamı ifade edilmek istenmiştir.

Toprağa yaslanma **Sultan Nevruz/Mart Dokuzu'**nda gök gürlediği sırada yapılır. Eğer o günü gök gürlememişse, bu işlem diğer günlerde yapılır.
Sultan Nevruz, Karaçayır Bucağında her yıl daha çok küçük çocuklar tarafından kutlanır. Çocuklar ev ev dolaşıp, her evden pişmiş yumurta, hedik(kaynatılmış buğday)… toplarlar; daha sonra bir yerde toplanarak neşe içinde yerler. Bu arada yumurta döğüştürmeyi de ihmal etmezler.

İlk nevruz topraktan çıkınca çobanlar veya sığırtmaçlar dağlardan toplamış oldukları nevruzları sürünün sahibine getirip bahşiş alırlar. Eski yıllarda bahşiş olarak bir çift çorap, çarık veya bir miktar para verilirdi.

Nevruz toplayıp getirme işi sadece çoban veya sığırtmaçlara mahsus değildi. Köyün çocukları da nevruz toplayıp getirirlerdi. Evin büyüklerini öperek bahşiş alırlardı.

Yaşlı kimseler "***Allah'a şükürler olsun, bu yıl da bahara kavuştuk; baharın kokusu geldi"*** derlerdi. *Malımız-davarımız dışarı çıkıp yayılacak,* diye sevinirlerdi.. ***[2]***

Sivas Merkez Üçtepe Köyü:

Bu köyde Nevruz Bayramı, "**Sultan Nevruz"** adıyla kutlanmaktadır. Yörede derleme yapmış olan Ayşe Özen, Sultan Nevruz'u şöyle anlatmaktadır:

"*İki genç kız ev ev dolaşıp **Sultan Nevruz**'a katılıp katılmayacaklarını sorarlar. Eğer müspet cevap alırlarsa o evin genç kız ve gelininin yüzüklerini isterler. Ayrıca buğday, mısır ve fasülye de toplarlar.*

Yüzük ve yiyecek işi bitince sıra su toplamaya gelir. Gene o iki genç kız kaynak, kuyu, ırmak, çeşme, göl…gibi yerlerden birer miktar su alıp bir küpün içini doldururlar. Yüzükler bu küpün içine atılır.

Eğlenceye katılacak olan genç kız ve gelinler birleşip köy yakınındaki ağaçlık yahut çayırlık bir bahçede toplanırlar. İçlerinden birisi başına beyaz bir çarşaf örtüp küpün başına oturur. Diğerleri etrafına sıralanır. Halaylar çekilir, türküler söylenir. Sıra mani söylemeye gelir. Bir mani söylenirken küpün başındaki genç kız, elini küpe daldırıp bir yüzük çıkarır. O yüzük kiminse o türkü de onun olur. Yüzükler bitinceye kadar türküler ve maniler devam eder. Yemekler yenir. Eğlenceye katılmayıp evde kalan kadınlar da daha önceden toplanmış olan un, bulgur, nohut ve kemikleri bulgur kazanlarında pişirip ev ev dağıtırlar. Bir ölçek tahıl da şenliğe katılan genç kızlara gönderilir. Onlar beraberce bir ırmak veya akarsu kenarına gidip ölçekteki bulgurları balıklara dökerler. Burada da oyunlar oynanıp eğlenilir, dilekler dilenir.

*Genç kızlar eğlenirken delikanlılar da boş durmazlar. Onlar da ayrı eğlenceler tertip ederler. Harmanın iki yerine **ateş yakarlar**, üzerinden atlarlar. Bazen de güreş tutup horon teperler. En sonunda getirilen yiyeceklerle karınlarını bir güzel doyururlar."* ***[3]***

Ulaş İlçesi Akkaya Köyü:

Bu yörede Mart Dokuzu erkekler arasında kutlanır. Kadınlar törenlere katılmaz.

Sultan Nevruz'da hava iyi olursa, köyün gençleri çayırlık bir yerde toplanıp kendi aralarında eğlenirler. Başta nevruz olmak üzere kır çiçekleri toplayıp köylerine dönerler.

Mart Dokuzu çıkmadan çift sürülmez, hayvanlar dışarı bırakılmaz. Her türlü tarım ve hayvancılık işleri 21 Mart'tan sonra yapılır. [4]

Elbeyli/İlbeyli Yöresi:

Bu yörelerde(Bostancık, Çallı, Herekli, Kahyalı. Damlacık, Hayırbey…) Hıdır-Ellez yapılmaz, Sultan Nevruz yapılır.

Bilindiği gibi İlbeyli, Sivas yöresinde iskan edilen bir bir Türk boyudur. İlbeyli yöresi 42 pare köyden ibaret olup bunlardan çoğu Sivas merkez ilçeye bağlı köylerde toplanmıştır. Birkaçı da Bedirli bucağına bağlı bulunmaktadır.

Sultan Nevruz'da köyün gençleri, köyden yağ, bulgur, yumurta….toplayıp kırlara giderler. Aralarında çelik-çomak, kayış vurmaç/tura oynarlar. [5]

Divriği İlçesi Köyleri

Sultan Nevruz, Divriği'nin Türkmen köylerinde Hz.Ali'nin doğumu, evlenme ve ölüm günü olarak kabul edilir. Törenler 21 Mart akşamı başlar ve 22 Mart'a kadar devam eder.

Divriği'nin Kevendüzü/Anzağar köyünde bir bektaşı tekkesi tesis eden Muhaümmet Gani Baba(1826-1889) Nevruz törenlerini bir sisteme bağlamıştır. Bundan elli yıl öncesine kadar Gani Baba muhipleri olan Sören, Bahtiyar Venk, Bahtiyar ve Samancı Deresi köyleri her yıl 60-70 atlı olarak Tekke'ye gelirdi. 21 Mart akşamı tekkede toplanıp dini toplantı yaparlardı. Gündüzden kesilmiş olan kurban etleriyle yemekler yapılır ve törenin sonunda hep birlikte yenilirdi.

Yine türbesi Kevendüzü/Anzağar köyünde bulunan Derviş Muhammet(1755-1826)'in muhipleri de aynı gece dini toplantı yaparlardı. Bu toplantıya Divriği'nin Karsı, Purunsur, Venk köylüleri de katılırdı.

Mart Dokuzu aynı zamanda baharın başlangıcı olarak kabul edildiğinden, gece ayin yapan köy halkı, sabahleyin kırlara giderek Nevruz'u kutlarlardı. Kırlara gitmeyenlere koklamaları için nevruz getirilirdi. Nevruz bu yörede Hz.Ali'nin kokusunu verdiği için kutsaldır. [6]

Gemerek İlçesi/Çepni Bucağı:

Çepni bucağında **Nevruz**, "Vadeli Yel" adı verilen güney rüzgarlarının esmesi ile başlar. Çepni bucağında yapılan Nevruz törenlerine "**Hatapıya"** denilmektedir.

Bahattin Yalçın, bu yörede yapılan Nevruz Bayramı'nı şöyle anlatmaktadır:

"…*Hareketli çocuklar, çok uzun süren kış mevsimi boyunca soba başında oturmaktan adeta usanırlar. Vadeli yelin esmeye başlamasıyla eriyen karların yamaçlarda açtığı topraklara doğru koşarlar. Hemen kar çiçeği(kılavuz veya öksüz oğlan) toplamaya başlarlar. Ucu sivri meşe sopalarının yardımıyla buldukları kar çiçeklerini köye getirirler. Köyün diğer çocuklarına da haber verirler.*

Topladıkları kar çiçeklerini su dolu bir kaba yerleştirirler; daha sonra kendi aralarında iş bölümü yaparlar. Birisi heybe, birisi torba, birisi de yağ küleği getirmeyi vadeder. Bir de tandırı olan ev aranır.

O gece çocuklar sabahı zor ederler. Sabahleyin köy meydanında toplanırlar. Derhal dallı budaklı ve çok dikenli bir iğde çalısı kesilir. Sudan çıkarılan kar çiçekleri birer birer köklerinden bu çalının dikenlerine özenle tuturulur. Bir genç kızın gelinliği gibi özenle süslenen iğde çalısı bir çocuğun eline verilir. Buna ***Kılavuz Çalısı*** *denir. Köyün bütün çocukları kılavuz çalısının etrafında toplanarak ev ev gezerler. Bir ağızdan şu manileri söylerler:*

Ha tapıya tapıya
Kılavuz geldi kapıya
Çok verenin oğlu olur
Az verenin kızı olur.
Aman anne canım anne
Dışarıya bir çık hele
Sakın bahşişi az verme.
Müjdeciye hareket
Evin dolsun bereket…

Verilen bahşişleri alınca öteki evlere yönelirler. Hatapıya manilerini duyanlar:
-Vah…gız; gadan alayım, bahar gelmiş demek ki…Hiç de paberimiz olmadı. Müjdeniz uğurlu, ayagınız gudümlü olsun, derler.
Birer ikişer avlulara, örtmelere dökülürler.
Çocuklar bütün köyü dolaşır. Kapısının önünde durulan her ev karınca kararınca un, bulgur, yağ… cinsinden evinde ne varsa çocukların toplama kabına ve heybelerine korlar.
Gezi/toplama işi bitince bir harman yerinde toplanırlar. Önceden temin edilmiş olan tandırcı kadına bulgur pilavı ve çörek pişirtirler. Daha sonra bütün çocuklar bir arada güle oynaya pilavı ve çörekleri yerler.
*Böylece hem ilkbahar karşılanmış, hem **Mart Dokuzu'**ndan haberi olmayanlara baharın geldiği müjdelenmiş olur. "**[7]***

Gürün ilçesi Hüyüklüyurt Köyü:

Nevruz(Mart dokuzu) günü durumu iyi olanlar bir teneke kadar kavurga kavururlar. Akşam olunca köyün çocukları köyün tüm evlerini dolanırlar ve şu sözleri söylerler:

Bugün Nevruz gecesi
Devletlerin bacası
Verenin oğlu olsun
Vermeyenin kızı olsun
Adı da Fatma olsun
Tendire/tandıra düşsün
Kırmızı pişsin…

Köyün ahalisinden kimisi yumurta, kimisi kavurga, kimisi para, kimisi de şeker ve benzeri şeyler verir. Durumu iyi olmayanlar bir şey vermez.

(Demir, Esra Karadağ 97174013)

Kangal İlçesi Tekke Köyü:

Kangal ilçesi Tekke köyünde **Sultan Samut Yatırı** vardır. Tekke her yıl **Sultan Nevruz'**da Karanlık, Çaltepe, Mamaş, Daylı, Topardıç, Kavak …köylüleri tarafından topluca ziyaret edilir. 21 Mart'ta başlayan ziyaretler iki hafta kadar sürer. Adak yerinde kurbanlar kesilip yemekler pişirilir. Genç kızlar ve delikanlılar bahara kavuşmanın sevinci içinde türküler

söyleyip halay çekerler. Sultan Samut yatırını ziyaret edip dilekler dilerler. Akşam üzeri huzurlu bir yorgunluk içinde köylerine dönerler. [8]

Şarkışla İlçesi:

Şarkışla yöresinde **Kabayel** ile mart ayının dokuzuncu günü arasındaki zamana **Mart Dokuzu** denilmektedir. **Sultan Nevruz'u** ise mayıs ayının ikinci haftasında yapılan törenlerle kutlanmaktadır.

Emin Kuzucular, mayıs ayında yapılan törenleri şöyle anlatır:

"*Sultan Nevruz'u, Şarkışla yöresinde Mayıs ayının ikinci haftası kabul ediliyor. Yani baharın başlangıcı…Onun için de birçok yerde bayram gibi kutlanıyor*

*Sultan Nevruz'da gelinler, kızlar, delikanlılar… bugün kırlara çıkarlar. Halay çeker, salıncakta sallanırlar. Unutulmayan belli bir gün olarak kuşaktan kuşağa benimsenip gider. Nevruz, kışın kasvetinden ve soğuğundan kurtuluşun bayramıdır."**[9]**.*

Şarkışla/Emlek Yöresi:

Emlek, bir yörenin adıdır. Aşık Veysel'in doğduğu Sivrialan, Mescit, Emlek Hüyük, Hardal, Beyyurdu…Emlek yöresinde yer alır. Bu yöremiz Kul Hüseyin, Kemter Baba, Aşık Veli, Sıtkı Baba ve Agahi gibi halk ozanları yetiştirmiştir. Aşık Ali İzzet Özkan da Emlekli 'dir.

Emlek yöresi halkı her yıl Nevruz günü **Selman Baba**'yı ziyaret ederler. Selman Baba'nın türbesi Mescit köyündedir. Yöre halkı o günü türbe önünde kurbanlar keser, ibadet yapar, kurban etiyle yapılan yemekleri beraberce yer ve daha sonra adak yerinden ayrılır. Gençler de aynı gün halay çekip oyun oynarlar, yöresel türküler söylerler. [10]

Yıldızeli İlçesi/ Ortaklar Köyü:

Bir Türkmen köyü olan Ortaklar'da Nevruz şöyle kutlanır:

"***Sultan Nevruz'un*** *adet ve töreleri geldiği zaman üç gün oruç tutulur. Üçüncü günü; yani 21 Mart akşamı gücü yeten kurban keser. O günü dini toplantı yapılır. Dede nasihat eder, aşıklar saz çalarlar. Herkes toplantıya/cem'e gelirken önceden yunup yıkanır. En temiz elbiselerini giyer. Toplantıya gelenler birbirleriyle görüşür. Kurban pişer, kurbanın etiyle yemek yapılır, lokmalar/yemekler yenir. Dede dua eder, herkes dağılır.*

Hz.Ali'nin doğumu, evlenmesi ve şehit olması *Nevruz'a rastladığından bu günü kutsal sayarız."* ***[11]***

Yıldızeli ilçesinde "**Nevruz"** adını taşıyan iki yerleşim yeri bulunmaktadır. Bunlardan biri merkez ilçeye bağlı **Nevruz Yaylası**, diğeri Direkli bucağına bağlı **Nevruz köyü'**dür.

Zara İlçesi Akdeğirmen Köyü:

Zara ilçesinin Akdeğirmen köyünde Nevruz, "**Kara Çarşamba**" adı altında kutlanmaktadır. Bu geleneğin Akdeğirmen köyünden başka Ağrı, Van/Ercis, Kars, Tunceli/Pülümür ve Ovacık ilçelerinde de kutlandığını biliyoruz. İsmet Alpaslan'ın "Ağrı'da Kara Çarşamba veya Çile Çıkarma" adlı makalesindeki tesbitleri ile Zara ilçesi Akdeğirmen köyündeki uygulamalar birbirini tutmaktadır.

Bu köye yakın Korkut Deresi kenarında her yıl Koçgiri/Koçuşağı aşiretine bağlı köylülerle, civarındaki diğer köyler büyük bir coşkuyla bu bayramı kutlamaktadırlar. [12]

Burhan Karapınar "Pir Gökçe/Pir Gökçek" adlı makalesinde Akdeğirmen köyündeki Nevruz törenlerini şöyle anlatır:

"İnsanları bibirine kaynaştıran, birlikte eğlendiren, birlikte güldüren, toplumun millet olma özelliğini sağlayan unsurlardan biri de kültürüdür.
İlçemiz(Zara) Akdeğirmen köyü yakınlarında Korkut deresi kenarında ***Pir Gökçek*** *adlı bir yatır vardır.Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük katkıları olmuş değerli din adamı Pir Gökçek'in mezarının bulunduğu bu yerin Koçgiri'de büyük bir önemi vardır.*
Eskiden buraya her yıl mart ayının üçüncü çarşambası bütün çevre halkının katıldığı törenler yapılırdı. Pir Gökçek'in başlattığı rivayet edilen bu törenler günümüzde temamen kaybolmuştur.
Bu törenlerin en büyük önemi Alevi ve Sünni halk tarafından birlikte düzenlenmesi, özde aynı soydan gelen bu insanları birbirine kaynaştırmasıdır*. Yakın zamana kadar devam eden bu güzel geleneğin yok olması çok üzücüdür.*
Bu tören, mart ayının üçüncü çarşambası, Pir Gökçek'te toplanan çevre köylüler tarafından kurban keserek başlatılırdı. Daha sonra bir şölen havası içinde bir yanda kazanlar kaynarken, diğer tarafta güreşler, cirit müsabakaları düzenlenirdi. Yarışmalar tamamlandıktan sonra hazırlanan yemekler hep birlikte yenir; seneye buluşmak üzere vedalaşılırdı.
Bir bayram havasında yapılan bu törenlerde tüm kırgınlıklar unutulur, dargınlar barıştırılırdı. ***Tarih boyu bizi bölmeye çalışan karanlık güçlere her yılın mart ayında güçlü bir tokat inerdi.*** *Sanki değdiği yerden ses getiren bu tokat ne yazık ki artık düşmanın suratına inmiyor. Bu törenlere katılmış yaşlılarımız ve onların çocukları bu törenleri yaşatacak bir destek bekliyor.*
*Koçgiri/Koçuşağı aşiretinin, Korkut deresi köylerinin ve tüm çevre halkının yeniden Pir Gökçek'te buluşup kucaklaşasını, birbirleriyle kaynaşıp tek yumruk olmasını diliyoruz."****[13]***
Yine Zara Bağlama köyü doğumlu Taki Akkuş da "**Kara Çarşamba"** adını verdiği hikayesinde çocukluk günlerini şöyle anlatır:
"Bu düzlükte her yıl Mart'ın ilk üç çarşambasında(üç hafta) toplanır, davullu-zurnalı halaylar çekilir, cirit oynanır, kızlar-oğlanlar birbirlerine aşık olup sevdalanırlar…Dostluk, kardeşlik, hısımlık bağları pekişir; boy boy güreşler tutulur, çeşitli yarışlar yapılır, kırne oynanır…Birgün önce hazırlanan yemekler yenir, tas tas kar suyu içilir. Kızlar, gelinler allı-morlu entarileriyle kümü küme dağılırlar meşelerin arasına…Çiğdem, nevruz toplarlar.
Yeni yeni filizlenen gençler töre gereği ziyaretin taşına(Pir Gökçek'in mezarına) taş yapıştırmaya çalışırlar. Sırayla kuşburnu çubuğundan geçerler. Akşama doğru herkes öbek öbek köyüne döner. Günlerce Kara Çarşamba'da/Pir Gökçek'te gördüklerini anlatırlar.
Gelmeyenlere Kara Çarşamba düş olur. Sonra köyden köye düğünler, kirvelikler sürer gider, yeni Kara Çarşamba'ya dek…
Mart ayının ilk üç haftasına Kara Çarşamba demişler. O günden sonra malı-maralı içerde tutamazlar artık. Kara Çarşamba'yla birlikte her yanı papatya çiçekleri sarar…" ***[14]***
Mart Dokuzu: "Eskiden bu günde halk "dağ başı, tandır başı" der, padişaha yaylaya çıkılması için haber gönderirmiş. Padişahın çadırı yaylaya kurularak halk yaylaya çıkarmış. Bundan sonra

mart ayının dokuzu başlar. Yaklaşık bugünlerde görülen bir fırtına genellikle halkı yaylada vururmuş. Bir kadının yaylada fırtınadan korunmak amacıyla kazanın altına girmesi nedeniyle halk fırtınaya "**karıyı kazana tıkan fırtına"** demiştir.
(Demir, Hatice Soysal, Eğitim Fak. Sınıf Öğr. 97231050)

Sonuç: Görüldüğü gibi Nevruz Bayramı, Sivas yöresinde her yıl geleneklere uygun olarak kutlanmaktadır. İlkin Xl. Yüzyılda, daha sonra büyük kitleler halinde Xlll. Yüzyılda Anadolu'ya gelen Oğuz/Türkmen boyları Ergenekon'dan çıkış günü olan bu bayramı Anadolu'ya getirmişlerdir. Yüzlerce yıldır geleneksel olarak kutlanan Nevruz Bayramı konusunda henüz alan çalışması yapılmamıştır.

---

[1] Müjgan Üçer, Sivas'ta Evlenme Gelenekleri(3), Türk Folkloru, Sayı: 3, Ekim 1979, s.3
[2] Ergül Biçer, Karaçayır 1936 doğumlu.
[3] Ayşe Özen, Sivas'ın Üçtepe Köyünde Baharı Karşılama Törenleri, Sivas Folkloru, Sayı:54, Temmuz l977, s.19-20.
[4] Rüştü Yuvacı, Ulaş/Akkaya köyü 194l
[5] Ahmet Turan Avcı, Hayırbey 1959 doğumlu.
[6] Hüseyin Şahin, Divriği Anzağar/Kevendüzü 1929 doğumlu.
[7] Bahattin Yalçın, Çepni Köyünde Baharı Karşılama/Hatapıya, Sivas Folkloru, Sayı:63, Nisan 1978, s.20.
[8] Ali Rıza Özdemir(Öğretmen), Kangal Karanlık köyü, l926 doğumlu.
[9] Emin Kuzucular, Şarkışla Halk Takvimi(l), Sivas Folkloru, Sayı: 7l, Aralık 1978, s.15; Şarkışla Halk Takvimi(ll), Sivas Folkloru, Sayı: 72-73, Ocak-Şubat l979, s.15.
[10] Kutlu Özen, Aşık Veysel/Selam Olsun Kucak Kucak, Sivas l998, s.44.
[11] Kazım Yılmaz, Yıldızeli Ortaklar Köyü, 1943 doğumlu.
[12] İsmet Alpaslan, Ağrı'da Kara Çarşamba veya Çile Çıkarma, Türk Folkloru, Sayı: 74, Eylül l985, s.16.
[13] Burhan Karapınar, Pir Gökçe/Pir Gökçek, Zara Halk Eğitimi Merkezi Bülteni, Sayı: 7, Kasım l989, s.20 ve ayrıca İ.Hakkı Acar, Zara Folkloru(2.baskı), Sivas 1990, s.126.
[14] Taki Akkuş, Cennetlik Dul(Öyküler), Sivas l984, s.91-95.

Sivas Yöresinde Kurtlarla İlgili İnançlar

Kurdun Götürdüğü Çocuk:
Efsane: Eski zamanlarda Koyulhisar'a bağlı bir köyde bir çocuk annesi ile birlikte yaşamaktadır. Bu çocuk gece yarısı olduğunda kendiliğinden uyanır ve annesinin kendisini dışarı çıkarması

için ısrar eder. Ancak gece yarısı çocuğunun bu ısrarını anlamayan kadın, onu bırakır ve içeri gider.
Anlatıldığına göre çocuk bir süre sonra yarı uyur vaziyette annesinin sırtına bindiğini zanneder. Ancak üzerine bindiği annesi değildir. Birden bire ortaya çıkan kurttur. Çocuk kurtun sırtında giderken başında bulunan bir nesne(anlatana göre şapka) yere düşer. Çocuk bunun üzerine:

-Anne şapkam yere düştü, der.

Ancak kurt onu karanlıkta dağa doğru götürür ve ikisi de gözden kaybolurlar.[1]

Kurt Çamı:

Adak yeri Yıldızeli ilçesine hakim bir tepe üzerindedir.

Efsane: Köylüler, kala-kıpçak arasında(?), cem cemaat yaptıkları bir günde, tepeye çıkarlar. O tarihlerde gelinler büyüklerin yanında çocuklarını kucaklarına almazlarmış. Bir yere bırakırlarmış. Çocuğa da göz kulak olurlarmış. Mevsim kış; gelin töre gereği çocuğunu kucağına alamıyor. Çam ağacının dibine bırakıyor. Cem bitince, köylülerle birlikte tepeden ayrılıyor. Çocuk da çam ağacının dibinde kalıyor. Herkes evine dönünce, kocası geline sorar:

- Çocuğu nerede bıraktın?
- Çam ağacının dibinde

Karı koca cem yapılan yere giderler ki, dişi bir kurt çocuğu emziriyor. Bu hadiseden sonra o çamın adı "Kurt Çamı" olarak kalır. Ulu bir çam ağacı…Kutsallığından dolayı adak adanır, para bırakılır.[2]

Kurt Veli Koruluğu:

Kurt Veli Dede, Şah İbrahim Veli Ocağına bağlıdır. Kangal'ın Mamaş(Soğuk Pınar) köyünde talipleri vardır. Yörede Kurt Veli Koruluğu üzerine şöyle bir efsane anlatılır.

XIX. Yüzyılın ikinci yarılarında Köylüköyü sünnidir. Şubat ayında bir alevi dedesi aşığı ile Köylüköyü yakınlarından o yakınlardaki alevi köylerinden birine gitmektedir.

Köyün çobanları dede ile alay ederler. Dede, aşığına atanı tutmasını söyler. O anda **bir kurt olur**, bütün sürüyü parçalar. Çobanlar korku içinde köye koşarlar. Olup bitenleri anlatırlar. Ancak köylüler çobana inanmazlar. Sürünün olduğu yere geldiklerinde gerçeği görürler. Köylüler dedenin ermiş olduğuna inanırlar. Dede asasını oraya atar. Bu benden hatıra kalsın, der. Asadan Kurt Veli korusu yeşerir. Koru günümüzde de aynı titizlikle korunur.[3]

Pir Sultan Abdal'ın Kurt Donuna Girmesi:

-Ben, Kamberoğlu adında bir seyyahım. Bu da benim eşim Sanem Şah'tır. Kendisiyle İran'da/Fars diyarında evlendik.

Genç ve yakışıklı Hızır Paşa bu cevabı alınca, bu sırada kendisine hayran hayran bakan Sanem'e sormuş:

-Bu adam gerçekten kocan mıdır?

Sanem kaşlarını çatarak:

-Hayır, demiş. O beni zorla babamın evinden kaçırdı. Size yalan söylüyor, onun gerçek adı **Koca Haydar(**Pir Sultan)'dır. Beni onun elinden kurtarınız.
Bunun üzerine Vali, Sanem'i haremine almış ve Pir Sultan Abdal'ı tutup öldürtmüş ve adamlarına kanlı bir öküz postuna sarmalarını emrettikten sonra yanındakilere:

-Bunun öldüğüne bir türlü inanamıyorum. Zira bir defa **astık kurt şekline girdi; şimdi kim bilir ne surete girer?** demiş ve günlerce bekletmiş. Nihayet yıkayıp gömmek istemişler; fakat sarıldığı deriyi bir türlü açamamışlar. Hızır Paşa:
-Bunu açsa açsa onun sırrını bilen Sanem açabilir….

deyip Sanem'i çağırtmış. Katı yürekli kadın, yanına gidip:

-Açıl, Pir Sultan açıl!….

demiş. Akabinde öküz derisi açılmış. Bunun üzerine Pir Sultan'ın cesedini yıkayıp şehrin dolaylarında gömmüşler ve üstüne bir yığın taş, birkaç kaya parçası koymuşlar.[4]
Kurt Baba: Merkez Çaşurlu/Yiğitler köyü karşısınadaki ardıç ağacı, Pustat köyü karşısındaki ardıç.Yıldızeli: 20 km.

---

[1] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, Sivas 2001, s. 176
[2] Kutlu Özen, Sivas Efsaneleri, Sivas 2001, s. 101
[3] Fuat Bozkurt, Aleviliğin Toplumsal Boyutları, İstanbul 1990, s.223
[4] S.Y., **Pir Sultan Abdal,** Eskin Matbaası, İstanbul 1972, s.5-7

Sivas Yemenici Esnafında Ahilik Geleneği

Ahilik, ahlak ve dayanışmaya dayanan İslami bir esnaf-sanatkar teşkilatıdır.[1] Bu teşkilat gelenek, görenek, dayanışma … gibi moral değerlerini Türk töresinden, inanç ve ilkelerini İslamiyet'ten almıştır.
Ahiliğin temellerini Türk tarihinin derinliklerinde ve İslam dininin yüce ilkelerinde aramak gerekir.[2] Fakat ahilik teşkilatının Anadolu'ya girmesi Selçuklular zamanına rastlar. Nitekim 1142-1277 yılları arasında Türk Anadolu'da 135 yıl hüküm süren Divriği Mengücek Oğulları Beyliği zamanında Divriği'de ahilik mevcuttu. Bugün türbesi Divriği Ulucamii civarında bulunan ***Ahi Yusuf,*** bilinen en eski ahi babasıdır. Yıkıntı halindeki türbesinin mimari özelliğinden onun 1196'dan önce yaşamış olduğunu tahmin edebiliriz. Yine Divriği'ye 6 km. uzaklıktaki Ahi köyü, Şeyh Beyaz-ı Veli adlı bir ahi babasının adını taşımaktadır.

14. yüzyıl başlarında ve sonlarında Sivas ilindeki iki ahi babasının varlığını bilmekteyiz. Bunlardan biri belki de 1325 yılında Sivas'a gelen ***İbni Batuta'***nın sözünü ettiği ***Ahi Emir Ahmet***(Ölümü 1330), diğeri de ***Ahi İsa***(Ölümü 1393)'dır. Yine bu yüzyılda Anadolu'nun her şehir ve kasabasında ahi tekke ve zaviyesine rastlamaktayız. Ahiliğin Anadolu'da teşkilanıp gelişmesinde 1260 yıllarında Kırşehir'e gelen ve 1310'da vefat eden ***Ahi Evren Sultan'***ın büyük rolü olmuştur.[3]
Hükümet otoritesinin zayıf kaldığı devirlerde Sivas ve hele Ankara'da egemenlik bunların eline geçmiştir. Ancak bu egemenlik hükümet şeklinde olmayıp ahilik kuruluşlarına dayanıyordu.[4] Ahilik sadece hayırsever esnaf kuruluşları olmaktan çok ötede daha başka konuları da ve mesela sınai, ticari hayatı kapsadığı gibi, beldenin en ileri gelen bilim adamlarını, büyük tüccarları, beyleri ve hatta hükümdarı dahi Ahiler arasında yer almışlardı.[5]
Ahilik esas itibariyle esnaf tarafından benimsenmiştir. Esnaf olabilmek için her şeyin üstünde evvela ahi olmak, ahiliğin sosyal ve ekonomik kurallarına uymak zorunlu görülmüştür. Bu bakımdan geçmişteki yaşantılarda ahilik denilince esnaf, esnaf denilince ahilik eş anlamda kullanılmıştır.

Önceleri basit meslek grupları halinde bulunan esnaf, İmparatorluk genişledikçe, devlet ve halk ilişkilerini ahenkli bir şekilde yürütmüş ve ülkenin temel yapısı olan güçlü ve mutlu bir orta yapı meydana getirmiştir.

Her il, ilçe ve hatta büyükçe köylerde mevcut olan ahi esnaf ve teşkilatı ***Ehl-i Hibre, İşçibaşı, Mütevelli, Yiğitbaşı, Esnaf Kethüdaları, Ahi Baba*** şeklinde kademelenmişti. Bu kademe sadece teşkilatın yönetimi bakımındandır.
Esnaf ise, çırak, kalfa ve usta kademelerine ayrılmıştır. Çırak kalfa olurken, hem kalfasının hem de ustasının muvafakatı/oluru ve rızası aranmış; kalfa, usta olurken hem kendi ustasının, hem de aynı mesleği icra eden ustalar meclisinin rızası şart koşulmuştur. Bu kademelerdeki sorumluluk hudutları ile görev ve yetkiler hiçbir tereddüde meydan bırakmayacak bir surette yeterli ve kesin olarak tespit edilmiştir.[6]
Daha önce de temas ettiğimiz gibi Selçuklular devrinde Türklerle birlikte Anadolu'ya giren ahilik, Osmanlılar döneminde de beş asır fonksiyonunun sürdürmüş, 18. Yüzyıldan sonra yeni doğan endüstri ve ekonomi çağındaki etkilerle bu fonksiyonunu yavaş yavaş yitirerek 1908 İnkılabı ve onu takip eden Cumhuriyet devri yenilik hareketleri ile de iyice zayıflamış, bugün sadece dükkanların duvarlarında veya kapılarının üzerinde asılı duran levhalardaki birkaç sözden ya da yaşlı ustaların hafıza dağarcıklarındaki hatıralardan ibaret kalmıştır.[7]

Unutulan Gelenekler

Bugün Sivas ilinde ahi geleneklerinin izlerine daha çok ***yemenici esnafında*** rastlamaktayız. Bu esnaf, I.Dünya Savaşı başlarına kadar geleneklerine sadık kalmış, ahiliği yaşamış ve yaşatmıştır.

Yemenici esnafının yaşattığı geleneklerin başında "***kalfayı usta yapma ve dükkan açma"*** töreni gelir. Divriği ilçesinde ise bu törene "***peştamal kuşanma"*** adı verilir. [8]Sivas ili merkezinde bu törenler şöyle yapılırdı:

a.Çıraklık töreni: Bir sanata çırak olmak, bu sanat kolunda ilerlemek, sanatkar olmak, mutlak bir saygı, itaat ve bağlılık isterdi. Çırak, girdiği sanat kolunun törelerine uymak zorunda idi. Zaten mesleğe girmek de pek o kadar kolay değildi. Eskiden bu sanat dalında sayılı ustalar, namlı kalfalar çalışırdı. İlkokul çağına gelen çocuklar genellikle okula gönderilmez, bin bir rica ve minnetle bu ustaların yanına çırak olarak verilirdi. Ahilik erkanına göre bir sanata çırak alınacağı zaman önceden o aile hemen her yönü ile tetkik edilir, küçük bir tören ile çırak işe başlardı.[9]

Bir ustanın çalıştırdığı bir kalfa veya çırağı diğer bir usta çalıştıramazdı. Göç ve benzeri zorunlu bir durum olmadıkça ya da ilk ustası rıza göstermedikçe çırak o sanatı başka bir dükkanda öğrenemezdi.[10]

b.Kalfalığa geçiş: Çıraklıktan kalfalığa geçiş, çocuğun en az beş-altı yılını alırdı. Kalfa, dükkanda yeteneğine ve mali durumuna göre beş ile on yıl arasında çalışırdı. Çıraklıktan kalfalığa geçiş sırasında Sivas merkezindeki esnaf arasında ayrı bir merasim yapılmazdı. Divriği ilçesinde ise mali durumu yerinde olan aileler "peştamal kuşanma" merasimine benzer bir törenle çırağı kutlarlardı. Bu merasimde mutlaka yemek ziyafeti verilirdi.[11]

c.Ustalığa geçiş töreni:Kalfalıkta belli bir müddet çalışan ve dükkan açtığında bu işi ustası kadar yapacağına kanaat getiren esnaf bunu bir takım hareketlerle belli ederdi.

Halen Sivas'ta yemenicilik yapan(1982), kaynak şahıs Mithat Taşkıran(1924), ustası ve babası olan Kümük Osman Usta'dan 1944 yılında duymuş olduğu bu geleneği şöyle anlatmıştır:

"Dükkan içinde **sayekar** dediğimiz kişi kalfa(halfe) olacak çağa geldiyse, buna halfe tarafından iş verilmeye başlanırdı. Halfe, sayekarın kalfalığı tek başına yerine getireceğini anlayınca işi artık ona bırakmaya başlardı. Kendisini de usta namzeti olarak görürdü. Büyük halfe öğleden sonra işten elini çekerdi. İşi artık yeni halfe yapmaya başlardı. Büyük halfe de o anda ustanın sorumluluğunu üzerine alırdı.

Ustasını tezgahtan kaldırıp:

-Usta, sen bir kahve iç; yoruldun…Biraz da ben çalışayım, derdi.

Tezgahın başından kalkan usta, kahve içmek için dışarı çıkınca tezgaha kendi otururdu. Usta, geleneği bildiği için o günü çarşıda gezer ve evine erken giderdi. Ertesi gün randıman(yapılacak imalat), büyük halfe tarafından hazırlanırdı. Usta gelir kendine düşeni yapar, gene önceki gün gibi öğlene kadar çalışır, öğle ezanı okunduğunda büyük halfe:

-Usta, sen namaza git; biz geriye kalan işi yaparız, derdi.

Usta, camiye doğru giderken iş ciddileştiği için düşünürdü. Çünkü büyük halfe dükkandan ayrılıp yeni bir iş yeri açmayı istemektedir. Halfesine yeni bir iş yeri açmak, dükkana ait alet ve malzemeyi temin etmek hep ustanın vazifesiydi.

Halfelik çağındaki kişiye ustası tarafından büyük bir ilgi gösterilir, aile efradından sayılırdı. Ustası, halfenin başta ahlak durumu olmak üzere maddi ve manevi her şeyinden sorumluydu.

Bu meyanda usta tarafından büyük bir hazırlık içine girilirdi. Yetişen halfenin cemiyet içerisine, esnaf tarikine yararlı kişi, dürüst kişi olaraktan iş sahibi olması için ustası bütün gayreti gösterirdi. Zaten halfe de ustasının ayarına geldiği için ve bir dükkanda iki usta olmayacağından dükkan açması gerekirdi.

Dükkan içinde halfelik işi daha önce sayekar olan genç halfeye bırakılırdı. Dükkan içinde hepsi bir emsal olsa bile sorumlu bir halfe vardı. Baş halfe, diğer halfe ve çıraklara iş taksimatı yapardı. Dükkanda genellikle bir ustaya, diğeri halfeye ait olma üzere iki tezgah bulunurdu. Çıraklar tezgahta çalışmazdı"[12]
Erkan:Usta namzedi büyük halfe dükkanda çalışırken, ustası da çarşı içinde esnafın ileri gelenleri ile konuşurdu. Yemenici esnafının ehliyetli ustalardan yedi-sekiz tanesinin bir araya gelmesiyle erkan olurdu. Ayrıca her sanat kolunun lideri olduğu gibi, bu kolun da bir lideri vardı. Adına ***erkan ustası*** denilirdi. En yaşlı, ustaların ustası, mesleğinde ehil, özüne sözüne güvenilir bir kişi idi. Erkan ustasının ağzından çıkan her söz kanun gibi uygulanırdı.[13]
Erkan toplanıp kalfanın ustalığına ve dükkan açıp açmamasına karar verirdi. Ayrıca diğer esnafın da razılığı alınırdı. Bütün bu işlemlerden sonra usta, kalfası için dükkan tutma hazırlığına başlardı. Esnafın razılığı olmadan, kalfanın ustalığına kanaat getirilmeden kimse dükkan açamazdı. Yeni dükkan için gerekli olan malzemeyi ustası karşıladığı gibi çarşı esnafı da yardım ederdi.

d. Dükkan açma merasimi: Kaynak şahıs Mithat Taşkıran, dükkan açma merasiminin Ahi geleneğine uygun olarak yapıldığını anlatmıştır:
"Esnaf şeyhi, erkan ve dükkan açacak olan kişinin ustası merasimin zamanını birlikte tayin ederdi. ***Mestçi Ağası*** da merasim gününü bütün esnafa duyururdu.
-Felanca kalfa öynük/önlük kuşanıp usta çıkacak, derdi.

Mutlaka bu merasim Cuma günü olurdu. Yemenici esnafı ile esnaf şeyhi, erkan üyeleri, usta çıkacak kimse ve ustası, dükkandaki halfe ve çıraklar hep birlikte ***Abdülvehhap Gazi*** cami ve tekkesine giderlerdi. Cuma namazını hep birlikte kılarlardı. Cami dışında yapılan duaya Sivas'ın yerli Hıristiyan yemenici esnafı da katılırdı. Aynı şekilde önlük kuşanacak olan Hıristiyan esnafın kilise önünde yapılan dua merasimine de Müslüman esnaf davet edilirdi. Duadan sonra kesilen kurbanlarla pişirilmiş olan yemekler hep birlikte yenilirdi. Ayrıca vefat etmiş esnaflar için de can helvası dağıtılırdı.
Yemin merasimi: Yemekten sonra, usta çıkacak esnaf ile onu yetiştiren ustası erkanın karşısına getirilir ve diğer esnafın huzurunda Kur'an üzerine yemin içirilirdi.
Esnaf şeyhi onlara aşağıdaki soruları sorardı:

-Senin halfen olan bu kişi ustalığa haiz midir?

-Evet, ustalığa haizdir.

-Yemin eder misin?

-Yemin ederim….

Daha sonra ustalığa çıkacak olan halfeye sorulurdu:

-Yüzde yirmiden fazla ticaret yapmayacağına, derinin kulak, perçem, meme, kuyruk bölgelerinden ve ***algun(yanmış)*** kısımlarından yemeni dikmeyeceğine şu Kur'an-ı Kerim üzerine yemin eder misin?
Halfe de esnaflığın bütün töre ve geleneklerine uyacağına yemin ederdi. Bu yemine orada bulunanlar da şahitlik ederlerdi.

Halfe daha sonra ustasının, esnaf şeyhinin, yaşlı ustaların ellerini öperdi. Cami önünde yapılan merasimden sonra Abdülvehhap Gazi'nin türbesi ziyaret edilir ve hep birlikte çarşıya gelinirdi.

Yaşlı ve önemli esnaf fayton, at ve benzeri araçlarla; diğer esnaf da yürüyerek tören yerinden ayrılırlardı.

Dükkan önündeki merasim:İkinci merasim aynı gün öğleden sonra halfenin açacağı dükkanın önünde olurdu. Yine çarşı esnafı, esnaf şeyhi, dükkan açacak olan halfenin yakınları dükkanın önünde toplanırlardı. İlahiler söylenirdi. Dua etmesini bilen bir kişi dua ederdi. Daha sonra ustası tarafından yeni açılacak olan dükkanın anahtarı verilirdi. Halfe "Besmele" çekip dükkanı açar ve içeri girerdi. Ustası da onun arkasından girerdi. "Damat girmeden sağdıç girmez" örneğinde olduğu gibi halfe önce girerdi.
Ustası önceden hazırlanmış olan ve tezgahın üstünde bulunan önlüğü alır Besmele çekerek halfenin beline kuşatırdı. O da ustasının elini öpüp, tezgahın başına otururdu. Dükkanın içini doldurmuş olan esnafın huzurunda bir tek ayakkabı sayası keserdi.

Bu sırada kahveler gelirdi. Tezgahtan kalkan halfe, yine ustasından başlamak üzere esnaf büyüklerinin elini öpüp dualarını alırdı. Kahvesini içen esnaf da "Allah hayırlı uğurlu etsin….Hayırlı kazanç versin…." diyerek dükkandan ayrılırlardı.

Bu merasimden sonra yemenici esnafı, ***Yemeniciler Çarşısı'***nda yeni bir dükkana, yeni bir esnafa daha kavuşmuş olurdu.[14]
En son I. Dünya Savaşı'na yakın yıllarda yemenici esnafı için yapılan bu merasim artık tarihin ve folklorun malı olmuştur. Bu tarihten sonra bu güzelim ahi geleneği terk edilmiş ve unutulmuştur.

Esnafın uyduğu kurallar: Bugünkü Buğday Pazarı, Çorapçı Hanı ve Subaşı Oteli üçgeni içinde kalan alanda geçimini yemenicilik, kunduracılık, çizmecilik, mestçilik, çarıkçılık ve takunyacılıkla sağlayan yemenici/ayakkabıcı esnafı bulunurdu.

Erkan Ustası: Çarşı esnafı, çarşı içindeki yaşamını ahi geleneklerine uygun olarak sürdürürdü. Her sanat kolunun Erkan Ustaları?Erkan Şeyhi olduğu gibi ayrıca ***Erkan*** adı verilen bir de esnaf heyetleri vardı. Erkan şeyhlerinin çarşı içinde, bugünkü Bezazlar Çarşısı civarında kendilerine mahsus kahveleri vardı. Bu kahvede şehrin iktisadi hayatı ve bütün piyasa üzerinde tesirli bir murakabe mekanizması bu suretle fonksiyonunun icra ediyordu.[15] Meslekle ilgili bütün işlere Erkan Ustası bakardı. Esnafın Erkan Ustasına ve diğer Erkan Ustalarına hürmeti tamdı. Hiçbir esnaf Erkan Ustası'nın/ Şeyhi'nin yanında oturamaz, sigara ve kahve içemez, laubali harekette bulunamazdı.

Esnafın yargılanması: Erkan ustasına bağlı esnaf töre hilafına bir yolsuzluk yaparsa Erkan Ustası'na şikayet edilirdi. Usta, önce şikayet sahibini dinler, sonra hükmünü verirdi. Eğer şikayetçiyi haklı görürse, yolsuzluk yapan esnafı en ağır cezaya çarptırırdı. Üç- beş gün ticaretten men ettiği gibi, dükkanını da kapatabilirdi. Buna "***hapenk kapatma"*** adı verilirdi. En son 1934 yılında Yemeniciler Çarşısı'nda, dükkanında plak çalan bir ustaya bu ceza verilmişti. Kaynak şahıs Mithat Taşkıran'ın anlattığına göre çarşı esnafı, Esnaf Şeyhi'ne bu şahsı şikayet etmiş, "dükkanında plak çalıp esnafın ahlakını bozuyor" diye yapılan şikayet sonunda bir hafta hapenk kapatılmıştı.

Tava cezası: Bunun dışında "tava cezası" denilen bir ceza çeşidi daha vardı. Töre dışı yapılan bir alış verişte suçlu durumundaki esnafa para cezası/tava cezası verilirdi. Tava cezası şöyle uygulanırdı: Suçlu olan esnaf bugün Paşa Fabrikası yolunun sağına düşen eski Ermeni kilisesi civarındaki ağaçlıkların altında Erkan Şeyhleri'ne bir güzel ziyafet çekerdi. Semaverler demlenir, çarşıdan tava/tavada pişen et yemeği getirilir, yenilir içilirdi. Bu konforlu yemek ziyafeti sırasında suçlu esnaf, hiç oturmamak şartıyla Erkan Şeyhleri'ne ve diğer ustalara hizmet ederdi.[16] Ancak bu ziyafetten sonra cezası affedilirdi. Cezalar diğer esnafa ibret olup, çoğunlukla iyi sonuçlar verirdi. Bu bakımdan sık sık yolsuzluk hareketi görülmezdi.

Erkan etme:Bir ustanın çalıştırdığı bir kalfa veya bir çırağı diğer bir usta yanına alıp çalıştıramazdı. Aksine hareket ederse o kalfa veya çırağın önceki ustası hemen Erkan Ustası'na gider, durumu anlatırdı. Erkan Ustası her iki tarafı dinler; kalfa veya çırağı çalıştıran ikinci ustayı haksız görürse cezalandırırdı. Bu şikayette verilen karara "erkan etme" denilirdi.[17]

Erkan Şeyhleri her hangi bir esnafın işlerinin kötü gitmesi halinde müşterek kasadan ödünç para vermek suretiyle iflasına mani olurdu.

Sonuç: Esnaf dükkanları o yıllarda sadece sanatın öğretildiği yerler değildi, Ustalar çalıştırmış oldukları çırak ve kalfalara dini ve ahlaki bilgiler de öğretirlerdi. Halk çocuğunu terbiye etmesi için bu ustaların yanına verirdi. Dini bilgisi fazla olan ustalar "molla, sofu, hoca, hafız" diye ünvanlar alırlardı. Bu ünvanı taşıyan bir çok yemenici esnafı vardı.

Daha yakın zamanlara kadar "Yemeniciler Çarşısı" adı verilen bu dükkanlar topluluğunun olduğu yerde 1930'lu yıllarda en az kırk-elli dükkan vardı. Bugün(1982) sadece kaynak şahıs Mithat Taşkıran'a ait bir tek dükkan, Sivas yemenisi yapabilen bir tek sanatkar kalmıştır.

Yemeniciler Çarşısı bugün dükkanı, esnafı, müşterisi ve töreleri ile birlikte artık tarihe karışmıştır. Demin de belirttiğimiz gibi yaşlı müşterilerin ve yaşlı ustaların hafızalarında yaşayan hatıralardan ibaret kalmıştır.[18]

[1] Refik Soykut, **Orta Yol Ahilik,** Ankara 1971, s.77
[2] Soykut, a.g.e., s.79
[3] Soykut, a.g.e., s.51
[4] Türk Ans., Ahilik mad.
[5] Soykut, a.g.e., s.83
[6] Soykut, a.g.e., s. 109-110
[7] Dr.Hasan Küçük, **Tarikatlar**, İstanbul 1976, s.230
[8] Kutlu Özen, Divriği İlçesinde Köşker Esnafı, **Türk Folkloru**, Haziran 1982, Sayı: 35, s.20
[9] Mustafa Birinci, Kundura ve Kunduracılık, **Sivas Folkloru**, Şubat 1973, Sayı:1, s.10-11
[10] Birinci, a.g.m., s.10-11
[11] Özen, a.g.m., s.20
[12] ***Mithat Taşkıran***, Sivas 1340(1924) doğumlu. Mesleğe 1933 yılında girdi. Yemeniciliği babası Kümük Osman Usta'dan öğrendi. Kümük Osman, Ahilik töreni ile önlük kuşanan en son yemenici esnafı idi. 1946 yılında 56 yaşında iken öldü. Kümük Osman Usta ile birlikte o yıllarda esnaflık yapan diğer ustalar şunlardı: Hacı Mamo, Bıçakçıoğlu Dervüş Efendi, Kademlioğlu Hacı Mehmet, Zakiroğlu İrfani Usta, Sofu Usta, İboç(İbrahim) Usta. 8 Mart 1982 tarihli derlememiz. K.Ö.
[13] Birinci, a.g.m., s.10-11
[14] Mithat Taşkıran, Sivas, 8 Mart 1982 tarihli derlememiz.
[15] A.Turan Alkan, Erkan Şeyhleri, **Sivas Hakikat Gazetesi,** 4 Temmuz 1982 ve 7 Temmuz 1982
[16] Alkan, a.g.m.
[17] Birinci, a.g.m.
[18] Kutlu Özen, Sivas Yemenici Esnafında Ahilik Geleneği, **Türk Folkloru,** Sayı: 42, Ocak 1983, s.7-11

SİVAS HALK TAKVİMİ

Eski Hesap/Çoban Hesabı/Baba Hesabı

Günümüz kır toplumlarında geleneksel tür tarım ve hayvancılıkla uğraşanlar, bu yaşam biçiminin gereği halk takvimini kullanır oldular. Kırsal yaşamda halk takvimine "Çoban Hesabı" da denilmektedir.[1]

Çoban hesabı yılın ilk ayı 21 Mart'ta Nevruzla başlar; Hıdırellez, Gündönümü, Mehrican, Kasım, Zemheriyle devam eder ve Mart-Gücük'le tamamlanır.

Bu hesapla bir yılda (365 gün), sekiz ay dört mevsim vardır. Mevsimler Bahar, Yaz, Güz ve Kış olarak adlandırılır. Mart-gücük'ün "gücük" anlamı, kısa, bodur, güdük karşılığındadır. Diğer aylar 45-46 gün çekerken, Mart-gücük eksikleri kendinden tamamlar. Bu nedenle öteki aylardan en küçük olanıdır.

Ekonomik uğraşıları geleneksel tür tarımcılık ve hayvancılığa dayalı yaşam biçimlerinde "Çoban Hesabı" takvim bilgisi, ekonomik uğraşla koşut işlevsel nitelik kazanır.Sözgelimi, çoban dağda sürüsüyle birlikte kalma süresini, koç katma ve hak alma günlerini bu aylarla hesaplar. Sürü sahipleri tarafından Hıdırellez(6 Mayıs) günü tutlan çobanlar, güzün 8 Kasım'da bırakılır. İklim koşulları nedeniyle çoban tutma ve çoban salma zamanları değişiklik gösterebilir. Mesela Ankara/Kızılacahamam dağ köylerinde çoban Nevruz'da tutulur, Zemheri'de serbest bırakılır.

Çoban elinden düşürmediği sopasına her gün için çakısıyla bir çentik açar. Çentiklerin tek tek sayılması sonucu, hak edilen günler, aylar, mevsimler hesaplanır. Koyunun koç katımı, tuz yalaması, dağdan inmesi, kuzuya katılması, hak alma, çobanlık dönemini kapama ya da sürdürme tüm bu hesaplarla yapılır. Köylü ihtiyaç duyduğu borç parayı komşusundan "Gündönümü" ne kadar ister. Kasımda koç katımıyla döl tutan koyun , Nevruz'da kuzular ve Gündönümü'ne kadar kuzusunu büyütür. Kuzu dişiyse döle katılır, erkekse kurbanlık ve koç ihtiyacı dışında kasaba satılır. Köylü borcunu kuzuların satım zamanı Gündönümü(21 Haziran)'nde eline geçen parayla öder.[2]

KIŞ MEVSİMİ

Öteden beri takvimlerde yıl 179 gün, Kasım Günleri(Eyyam-ı ruz-u Kasım) ve 189 gün Hızır Günleri(Eyyam-ı ruz-u Hızır) olarak hesaplanır. Bunun Kasımdan başlayarak 90 gün kış hesaplanır ve bunun yaz ekimine dönük sıralaması şöyle yapılır:

Kasım doksan(5 Şubat): Toprağı koksam

Kasım yüz(15 Şubat): Sabanı düz(hazırla)

Kasım yüz on(25 Şubat): Toprağa kon

Kasım yüz elli(5/6 Nisan): Yaz belli(Yaz geldi)[3]
A.Rıza Balaman, kış mevsimini 90 gün olarak hesaplamaktadır. Kadır Pürlü ise kış mevsimini 99 gün olarak hesaplar:

Kış 99 gün sürer. Buna 99 Hesap adı verilir. Karakış'ın 1'inden başlamak üzere 99 gün sayılır ve 99 hesap bitince "Dağ başı, tandır başı" olur. Yani dağ başı tandır başı gibi sıcak olur. Yazıda(dışarıda) kalan ölmez.

Karakış'ın başlangıcı Miladi 14 Aralık gününe 99 gün ilave edilirse, bu süre 21 Mart'a yani Nevruz gününe isabet eder ki zaten Nevruz'dan sonraki günlerde kışın tesiri geçmiş demektir. Kış, Mart Dokuzu ile tesirini yitirir. Abrıl Beşi(Miladi 18 Nisan)'nden sonra tehlike olmaktan çıkar. [4]

YAZ MEVSİMİ

Yazın başlangıcı konusunda kesin bir tarih belirlenmemiştir. Bu konuda değişik görüşler mevcuttur. Kadir Pürlü, bu görüşleri şöyle özetlemiştir:

Doksan dokuz hesaba göre: Bu hesaba göre kış 9 Mart'(Miladi21/22 Mart)ta biter. Bundan sonraki günler soğuk geçse de, yaz günü sayılır.

Doksan hesaba göre: Bu hesaba göre kış doksan gün sürer; ondan sonraki günler hükmen yaz günleridir. Bu hesaba göre Miladi 14 Mart günü yaz gelir.

Abril Beşi'ne göre: Abrıl Beşi(Miladi 18 Nisan) çıkmadan yaz gelmez. Bundan sonraki günler yaz günü sayılır.

Baba hesabına göre gündönümü Haziran'ın 12'sinde (Miladi 25 Haziran) olmaktadır. "Günün dönümü, otun biçimi" denilerek biçim zamanının/yazın geldiği vurgulanır.

Kasım:

Son Güz/Koç katımı/Koç ayı: Bu aya kadar ayrı yayılan koç, bu ayda sürüye katılır. Bu nedenle koç ayı denilmiştir.5 Kasım/Kuş geçimi fırtınası, 8 Kasım/Kasım günleri başlangıcı, 20 Kasım/Koçkatımı fırtınası, 30 Kasım/Ülker dönümü fırtınası.

"Kasım yüz elli, yaz belli" derken de kış mevsiminin yüz elli gün sürdüğü, Kasım'da başlayıp Mart'ta bitiği hesaplanır.[5] Baharda yaz, güzde kış ekini ekilir. "Geldi Kasım, çoğaldı hasım"; "Kasım gelir kesim başlar, hısım gelir bizde kışlar" deyiminde de görüldüğü gibi , geleneksel hayvancılık ve tarımcılığın belirlediği köysel tür yaşam biçiminde Kasımla başlayan kış mevsimi, dert mevsimidir. Hasımın çoğalması, dertlerin artması anlamına gelmektedir. Endüstriyel teknolojiye sahip olmayan geleneksel ekonomide hayvanlara yer, yem sağlamak ve onları yeterince ısıtabilmek büyük sorundur. Be nedenle, "Kasım gelir, kesim başlar." Derken, köylü bakamayacağı davarı kış boyu yem yedirmektense satmayı ya da kesmeyi yeğler.[6]

Koçkatımı: Kasım'ın biri ile on üçü arasında değişir(Nur Akçalık) ve Emin Kuzucular.[7]Her yöre kendisine göre gün tayin etmiştir. Koç katımı yeni bir yıla girilmiş olması nedeniyle nemlidir. Düğünler bu aya rastlatılır; yine bu ayda kış çobanları tutulur. Çünkü azapların bir kısmının sözleşme zamanı gelmiştir. Ya görevleri bir yıl daha uzatılır veya yerlerine yenileri alınır. Köy

odaları bu aylarda yanmaya başlar. Herfene denilen yiyecekli toplantılara bu ayda başlanır.(Kuzucular)[8]

Son Yaz/Pastırma Yazı: Koç'tan sonraki ılık, daha doğrusu yazdan kalan son günlerdir.Sucuk, kıyma, pastırma gibi etli yiyecekler; erişte, makarna, mantı, kuskus, kadayıf gibi unlu yiyecekler son yazda hazırlanır. Ağıl ve ahırların bakımı yapılır. Meyve ağaçlarının kışlık bakımları yapılıp, dipleri gübrelenir.[9]

Son Güz:

Sonbaharın yerini yavaş yavaş kışa bıraktığı günlerdir. Süresi hiç belli olmaz. Son Yaz'dan arta kalan işler varsa çabucak bitirilmeli; son hazırlıklar tamamlanmalıdır. Bakarsınız kar bir gecede her yanı kaplayabilir. Bugünlerde çobanlar daha dikkatli olurlar, ağıllarından çok uzaklaşmazlar. Çünkü karla birlikte artık sürüler dağılacak, herkes davarını kışlık davarlıklara çekecektir.[10]

ARALIK

Aralık: Karakış[11]/Karaç ayı. Aralık ayının soğuk ve sert geçmesinden dolayıdır.[12] 1 Aralık/ Soğukların başlaması, 10 Aralık/Karakış fırtınası, 18 Aralık/ En uzun günlerin başlangıcı, 22Aralık /Zemherinin başlangıcı, 26 Aralık/ En uzun gecelerin sonu, 29 Aralık/Gündönümü fırtınası[13] Kış aylarının bir bölümüne karakış denir. Genellikle Kasım ayında başlar(Nur Akçalık)

Bu ayda çok kar yağar ve havalar çok soğur. Bu nedenle Aralık ayına karakış denilmiştir.

Karın yağması, karakışın girmesi demektir. Karla beraber insanın üzerine bir uyuşukluk çöker. Karakışın en büyük özelliği soba başı sohbetleridir. Köy odaları bu sohbetlerin kaynaklandığı ve tezgahlandığı yerlerdir. Masallar burada anlatılır, saz şairleri bu odalarda olgunlaşır, seslerini bu odada duyururlar. Şimdi bu köy odalarının yerinde yeller esiyor. Herkes patırtılı, gürültülü, kavgalı, kumarlı köy kahvelerine koşuyor.

Gündönümü: Baba hesabına göre, Karakış'ın 12'sinde(25 Aralık) gün döner. Halk, gündönümünü "Günün dönümü, karın enimi(inmesi) şeklinde tamamlar.

OCAK

Ocak: Zemheri/Ocak, 7 Ocak/Zemheri fırtınası, 29 Ocak/Ayandon fırtınası. 30 Ocak Zemheri'nin sonu. 31 Ocak Hamsin'in başı. 4 Ocak(1 Zilkade 1424(2004)

1 Ocak(Rumi 19 Aralık/Kasım 55),

2 –3 –4-5 /14-15-16/23-24-25/30-31 Ocak fırtına-,

8 Ocak Zemheri Fırtınası

14 Ocak/Rumi 1 Ocak 1419(2004)

22 Ocak(Kasım 76), kışın 2. ayı. Güneşin kova burcuna girmesi.

28 Ocak Ayandon Fırtınası

30 Ocak Erbainin son

31 Ocak Hamsin'in başlangıcı

Kışın en yoğun olduğu günlerdir. Bu ayda mecbur kalmadıkça iş yapılmaz. Kadınlar yün, kıl, kendir eğirir. Kızlar el ve ev işlerini yaparken cehizlerini de bu ayda hazırlarlar. Bu işler için en uygun yer ahır sekileridir. Buralarda toplanan köy kızları usanmadan ve yorulmadan eğireceklerini eğirir; öreceklerini örerler. Halaylı, manili, türkülü bir iştir.[14]
Amansız Elli: Karakış'ın 20. gününden(Miladi 4 Ocak) başlayıp, Gücük'ün 9. gününe(Miladi 22 Şubat) kadar sürer. Tam elli gün çeker. Soğukların aralıksız olarak devam etmesi yüzünden bu günlere "Amansız Elli" denilir. Amansız Elli, "10 gün Karakış'ın sonunda, 31 gün Zemheri'de, 9 gün Gücük'ün başında" toplam olarak 50 gündür.[15]
Zemherinin On Beş'i/Kış Yarısı: Miladi takvime göre ocak ayının 28'i dir. Bu tarih Şarkışla yöresinde kış yarısı demektir. Bu gün evlerde buğday, mısır kaynatılır; kaynatılan şeye hedik denir. Odalara, evlere dağıtılır. Bu, kışın yarı olduğunun ilanıdır. Geniş ahırlarda kızlar halay çeker, gün boyu eğlenir.[16]

ŞUBAT

Şubat: Gücük/Çiçek ayı/Şubat ayı 28 çektiği için bu aya gücük/küçük denmiştir. 20 Şubat/ 1. Cemre(havaya), 27 Şubat/ 2.Cemre(suya), 28 Şubat/ leyleklerin gelmesi.

1 ŞUBAT, RUMİ 19 OCAK, KASIM 86

1-2-3 /5-6-7-8-9/11-12 –13-14-15- 17-18-20-21-23-24-26 -28 Şubat Fırtına

2 Şubat Zilhicce 1424(2004), Zilhicce'nin 1. günü

14 Şubat(Rumi 1 Şubat 1419)

15 Şubat/Kasım 100

20 Şubat/1. Cemre(havaya), Güneşin Balık burcuna girmesi

27 Şubat/2. Cemre(Suya)

28 Leyleklerin gelme zamanı

Bu aya bazı yerlerde Çiçek Ayı da denir. Kısa olduğundan Gücük adını almıştır. Hayvanlarda parazitler ve hastalıklar yaygınlaşır. Bilhassa çiçek hastalığı hiç aman vermez. Ağıl ve yemlikler sıcak olduğundan hastalık kısa zamanda yayılır. Bir çok köyde "çiçek tası" denilen üzerinde ayet ve hadis yazılı bir hamam tası vardır. Bu tasın çiçek hastalığını giderdiğine inanılır. Çiçek tası, ev ev dolaştırlır. Hazırlanan su hayvanlara içirilir. Bu da hastalığın yayılmasına sebep olur(Kuzucular).

Şubatta havaların durumu hiç belli olmaz. Bu ay dermiş ki: "Ya gücük iti soluturum ya gücük devenin kuyruğunu çıkarırım". Kar çok yağar, bazen de havalar birden bire ısınıp ortalığı sele suya verir.[17]
Koyun Yüzü: Buna bazı bölgelerde Saya da denir. Şubatın ilk on üç günü içerisindedir. Bunun kesin tarihi koç katımından üç ay sonraki gündür. Yani koç 13 Kasım'da katılmışsa, Saya da Şubat'ın 13'üne rastlar. Diğer bir tanımla yavrunun ana karnında canlandığı zamandır. Bu gün, odalarda, evlerde büyük coşku ile kutlanır. Sayadan sonra gecelerin kısalmaya başlaması uykuyu da etkiler. Derler ki: "Saya sallandı, uyku ballandı".[18]
Hızır Orucu:

Hıdır-Ellez Fırtınası: Baba hesabına göre Zemheri ayının 18'i ile 28'i(Miladi 31 Ocak-10 Şubat) arasında devam eden rüzgardır. Mayıs ayındaki Hıdır-Ellez'le bu fırtınalı günlerin ilgisi yoktur.

Hıdır-Ellez'in tipisi

Geldi geçti hepisi

Hıdır-Ellez misin?

Güm güm gümüler misin?

Dışarı çıksam beni yer misin?

Şeklinde söylenen tekerlemeye konu olan Hıdır-Ellez bu fırtınadır.[19]
KABAYEL/Vakit Yeli: Koyun yüzü'nden hemen sonraki günlerdir. Kabayel, lodos rüzgarına verilen yöresel addır. Güneyden gelen bu sıcak rüzgarın bugünlerde esmesi gereklidir. Ekili tarlalar bu ayda açılmazsa ekinler nefes alamazlar. Bu durum kıtlığa sebep olur. Kabayel "İnsana buz gibi, kara köz(ateş) gibi"dir. Kabayel dermiş ki: "Şubatın birinde gelirim, gelmezsem dokuzunda bekle, o gün de gelmezsem on sekizinde top arabası ile gelirim…."

Kabayeli bekleme yörelere göre değişik özellikler arz eder. Sivas'ın Çanakçı köyünde kabayel pilavı pişirirler. Şubat ortalarında delikanlılar ev ev gezip bulgur, yağ, tuz ve yakacak toplarlar. Köyden dışarıda bir pilav pişirirler. Yanan ateşin etrafında hem halay çeker, hem türkü çağırırlar. "Es kabayelim es, beni gavurun dilinden kes" diye durup durup hep bir ağızdan bağırırlar.

Güney rüzgarlarının bu ayda esmesi, karı eritmesi gereklidir. Kış uzarsa saman ve yem kıtlığı başlar. Tonus köylerinde şu dörtlük söylenir:

Samanlılar salınır

Samansızlar yerinir

Ne sallanın samanı

Yarın güney delinir.

Güneyin delinmesi karın erimesi; bu da davarların ot bulması demektir.[20]
Kadir Pürlü, Vakit Yeli hakkında şöyle demektedir: "Gücük ayının 7'sinde (Miladi 20 Şubat) vakit yeli eser ve cemre havaya düşer".[21]
Cemre:

Halk dilinde, halk takvimine bağlı olarak bir de "Cemre" inancı vardır. Güneşin 12 burçtan birisine girmesiyle hava değişikliği kaçınılmaz olur. Güneşin güney yarımküresinden kuzey yarımküresine geçişi sırasında Hüt(Balık) burcuna girmesiyle oluşan hava değişikliğine cemre adı verilmiştir.[22]
Cemreler: Efsaneye göre cemre bir böcekmiş. Önce kavağın dalına konarak havayı, sonra suya inerek suyu, en son olarak da toprağa girerek toprağı ısıtırmış.[23]
1. Cemre: Gücük ayının 7. gününde(Miladi 20 Şubat'ta) cemre havaya düşer. Havalar ısınmaya başlar.

2. Cemre: Gücük ayının 14. gününde(Miladi 27 Şubat'ta) cemre suya düşer. Sular ısınmaya, buğulanmaya başlar.

3. Cemre: Gücük ayının 21. günü (Miladi 6 Mart'ta) cemre toprağa düşer. Yerler ısınmaya başlar.[24]
MART
Mart: Mart, 3. Cemre(Miladı 6 Mart/Toprağa düşer), Kocakarı Soğukları/Berdül acz'in başlangıcı(Miladi 11 Mart),Kocakarı Soğukları / Berdül acz'in sonu(Miladi 17 Mart), Gavurun Küfrü(Miladi10-14 Mart) Kırlangıç Fırtınası(Miladi 18 Mart), Sultan Nevruz(Miladi 21 Mart), Gece-gündüz eşitliği/Haftı Hambal(Miladi(22/23 Mart),Kozkavuran fırtınası(Miladi 22 Mart), Çaylak fırtınası(Miladi 26 Mart),

1 Mart/Rumi Şubat 16/ Kasım114

1-2-3-4-9-14-15-17-23-24- 25-26 Mart fırtına

4 Mart/Muharrem 1/Hicri-Kameri yılbaşı 1424

6 Mart/3. Cemre(toprağa)

7 Mart/Yağmurlar

9 Mart/Bağ budama

11 Mart/Kocakarı Soğuğu'nun başlangıcı

12 Mart/Husum Fırtınası

14 Mart/Rumi yılbaşı 1419

15 Kırlangıçların gelme zamanı

18 Mart/Kocakarı Soğuğu'nun sonu/Kırlangıç Fırtınası

20 Hamsin'in sonu/Güneşin Koç burcuna girmesi

21 Mart(Rumi 8 Mart) NEVRUZ. İlkbaharın birinci günü

- Mart/ Koz Kavuran Fırtınası
- Çaylak Fırtınası
- Çaylakların gelme zamanı

Gavurun Küfürü: Gavurun Günü olarak da söylenir. Gücüğün çıkımı ile Mardın girimi arasında (Miladi 10-14 Mart) arasında olur. Havada aldatıcı bir sıcaklık olur. Hayvanlar otlaklara çıkmıştır. Fakat kesinlikle bahara girilmiş sayılmaz.

Ritüel:Bu gün bir çeşit buhur günüdür. Gavurun küfründe bacaya çıkılarak horanta(aile fertleri) sayısı kadar taş ayrılır. Herkesin taşı büyükten küçüğe, puharenin(büyük bacanın) kenarına dizilir. Bir gün sonra taşlar kaldırılarak altına bakılır. Kimin taşının altından fazla böcek çıkarsa onun bu yıl nasibi, kısmeti bol olur. Bu günde kadınlar salıncak kurup sallanırlar. Salıncakta sallanırlarsa gavurun küfrü ve kişinin günahları dökülürmüş. [25]

Efsane: Köyün birinde bir Hıristiyan varmış. Ama çok muhannetmiş. Samanı bir hayli çok olmasına rağmen kimseye vermezmiş.

Bir gün havalar iyice ısınmış, hayvanlar dağa çıkmış. Adam bakmış ki bu samana gayrı ihtiyaç yok. Saklasa hepsi bozulacak. En iyisi köylüleri çağırıp bütün samanları dağıtmış ve karlı bir iş yaptığına inanarak sevinmiş.

Ertesi gün bir fırtına çıkmış ki deme gitsin. Yağmur, kar, fırtına, şıvgın ortalığı kasıp kavurmuş. Hayvanlar haftalarca dışarı çıkamamışlar. Köylüler bu muhannet adamın verdiği samanı hayvanlarına yedirip kırılmaktan kurtarmışlar.

Muhannet adamın hayvanlarından bir tanesi sağ çıkmamış. Bu olaydan sonra muhannet adam(gavur) basmış küfrü… Köylüler bu efsaneyi bildikleri için hesaplı davranırlar; hayvanların alafını ve diğer yiyeceklerini ona göre harcarlar.[26]

Beldir Aciz/ Beldür Acuze/Kocakarı Soğukları:

Dölü takip eden günlerde çıkan fırtınadır. Genellikle kar yağar. Bazı yerlerde "Oğlak Kıranı" da denilir. Bir Oğlak Kıranı da ağustos içerisinde vardır. Bu gün dikkatlice hesaplanır. Yeni doğan yavruları "kuru" adı verilen gübrelere sokarlar veya ateş yakarak ısıtırlar.[27] Emin Kuzucular Berdü'l Acz'i nisan ayında gösterdiği halde, diğer kaynaklar Miladi 11 Mart-17 Mart arasında göstermektedirler. [28] Kadir Pürlü,İlbeyli yöresinde Berdül acz'in eski hesap 28 Şubatta başlayıp, 3 Mart'ta bittiğini belirtir.[29]

Efsane: Mart ayının başında kocakarı, oğlaklarını alarak "yaz geldi" diye yaylaya çıkmış. Vakit öğleye yaklaştığında öyle bir fırtına kopmuş, öyle bir kar yağmaya başlamış ki kocakarı yayla evine sığınmak zorunda kalmış. Peşinden de müthiş bir ayaz başlamış. Kocakarı donmamak için büyük bir kazanı ters çevirerek oğlaklarıyla birlikte onun altına girmiş. Soğuk o kadar şiddetliymiş ki hepsi kazanın altında donarak ölmüşler. O günden sonra Şubat ayının sonu ile Mart ayının başında geçen soğuk günlere "Kocakarı Soğukları" adı verilmiş.[30]

A.Rıza Balaman'ın tespitleri de şöyledir: Efsaneye göre yaşlı dul kadının 7 keçisinin hepsi bu sayılı günler içerisinde(11 Mart-17 Mart) bu sayılı günler içerisinde birer birer donarak ölürler.[31]

Sultan Nevruz: Miladi takvime göre, Mart ayının 21. günü "Nevruz" günüdür. Nevruz günü İlbeyli yöresinde çok az kişi tarafından "Sultan Nevruz " olarak bilinir; ancak kutlanmaz. Sivas il merkezindeki kutlamalarda beyaz giyilir, başa beyaz tülbent örtülür; süt, yoğurt, ayran, yumurta gibi beyaz yiyecek ve içecekler yenilip içilir.[32] "Nevruz'da arpa ya yerde ya elde " denilerek Nevruz'un arpa ekim dönemi olduğu belirtilir.[33]

Haft-ı Hambal/Mart Dokuzu: Baba hesabına göre, Mart ayının dokuzuncu günü(Miladi 22 Mart), Haft-ı Hambaldır. Güneş, Koç(Hamel) burcuna girer ve gece-gündüz eşit olur. Mart Dokuzu olarak bilinen bu günde bahar başlar.[34] Kış yavaş yavaş eteğini toplar. Ağıllar boşalır, ahır hayvanları dışarı çıkartılıp güneşte eşinmeleri ve kaşınmaları sağlanır. İlk günlerde hayvanlar dışarıya alıştırılır. İnekler, öküzler, atlar, mandalar yağlanıp bezirlenir. Atların, eşeklerin ve katırların yalı/yele ve kuyrukları kesilip temizlenir. Bazı yörelerde bu döneme "Kırkım Ayı" denir. Gençlerin yeni tıraş olmuş arkadaşlarına "Kırkım ayı gelmeden tıraş olmuş" diye takılmaları bundandır. Mart, kalleş bir ay olarak tanımlanır. "Mart bacadan/kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır" sözü bunun için söylenmiştir. Marta güven olmaz… "Mart mart martladı, tavuklar yumurtladı" diyerek de baharın müjdesi verilir.[35]

Elbeyli yöresinde şu tekerleme söylenir:

"Yedisi yel

Sekizi sel

Dokuzu Haft-ı Hambal"

Bu tekerleme (Miladi 19-21 Nisan) tarihleri arasında. Mart ayının 7'sinde kaba yel(lodos) eser, karları eritir; 8. günü ortalık sel olur; 9. gün bahardır, anlamına gelmektedir.[36]

NİSAN

Nisan: Ebrul/Abrul, 7 Nisan/Kırlangıç fırtınası, 18 Nisan/Kuğu fırtınası,21 Nisan/ Sitte-i Sevr'in başı, 26 Nisan/Sitte-i Sevr'in sonu,/Eğrilce fırtınası

1 Nisan/Rumi Mart 19/Kasım 145

2-6-7-8-11-12-13-14-15-16-21-22-26-28-29-30- Nisan Fırtına/Yağmur

3 Nisan/Sefer 1424

11 Nisan/Hayvanların çiftleşme zamanı

14 Nisan/Rumi 1 Nisan

19 Nisan/Kuğu Fırtınası

20 Nisan/Sitei Sevr'in evveli/Güneş Sevr(Boğa) Burcu'na girer. Sevr Fırtınası

- Nisan/Çiçek Fırtınası
- Nisan /Sitei Sevr'in sonu
- Serçelerin yavrulama zamanı

Ebrul Beşi : İlkbaharın başlangıcıdır. Aynı zamanda nisanın ortası demektir. Şarkışla takviminde baharın başlangıcı nisanın on sekizidir. Bu yörede baharın başlangıcı mart değildir. Bundan önceki bahar aldatmacadır. Atalarımız, "Sakın Abrul'un beşinden, camuzu ayırır eşinden" diyerek çiftçileri uyarmıştır. Bu günlerde çok şiddetli soğuklar olur.

Abrul beşi(Miladi 18 Nisan) geçene kadar rüzgarlı havalarda mandaları işe salmak değil, dışarı bile çıkarmazlar. Bu günlerde dışarı çıkan mandaların "Golkumasından" romatizmaya yakalanmasından korkulur. Bağ-bahçe işleri ancak bugünden sonra başlar. Fidan dikimi, yonca ve gorungalıkların temizliği yapılır.[37]

Doksan Kuşu: Doksan Kuşu, yer altında yuva yapan bir kuşmuş. Kar düşer düşmez yuvasına 90 adet küçük taş alır ve her gün bu taşlardan bir tanesini dışarı atarmış. Yuvada bir taşın kaldığı gün, sayılı fırtına olarak bilinen "Abrıl Beşi" günü olurmuş. Doksan kuşu, Abrıl'ın altısında yuvasında kalan son taşı dışarı atar ve "İşte yaz geldi!" diyerek sevinçle yuvasından çıkarmış. Meğerse, Yaz mevsiminin "Bir kuş um var ötmeyince, bir otum var bitmeyince, ben gelmem" demesinin sebebi buymuş. [38]

Zaradost: Elma ve diğer meyveler çiçek açmaya başlar. Belli bir fırtına günüdür. İhtiyarlar gençleri şöyle uyarırlar: "Zaradost geldi yakın, elma çiçeğini sakın". Bu demektir ki dışarıda dondan etkilenecek bir şey bırakmayın. Mümkünse ağaçları don tehlikesinden koruyun.[39]

Döl/Kuzu Meledi: Nisan ortalarında başlar. Koçun erken katıldığı yerlerde döl erken, geç katıldığı yerlerde ise geç düşer. Kısaca koyunların kuzuladığı zamana döl denilir. Mevsimin en hareketli ve sevimli zamanıdır. Bazı yerlerde buna "Kuzu Meledi" denir. [40]
Sitteyi Sevir: Abrıl(Nisan) ayının 7. günü ile 12. günü(Miladi 20-25 Nisan) Sitteyi Sevir'dir. Sivas merkez Hocabey köyü çocukları "Sitteyi Sevir, kazanı başına çevir" diye bağırırlar.

Efsaneye göre, bir gün bir kocakarı, havaların iyi gitmesine aldanıp iki keçi ve iki oğlağını alıp yaylaya gitmiş. Yaylada fırtına çıkmış, oğlakları ölmüş. Keçilerden biri dile gelip "Kocakarı kocakarı….Bugün Sitteyi Sevir, donmak istemiyorsan kazanı başına çevir" demiş. Kadın da aynen öyle yapıp ölümden kurtulmuş.

Aynı efsane Kocakarı Soğukları için de anlatılır.

O gün, bugün hep fırtına olurmuş. Bunu bilenler Sitteyi Sevr'i atlatmadan yaylaya çıkmazlar. Gerçekten de mayısa çok az kalmasına rağmen havada kar tanecikleri vardır.[41] Aynı inanış Elbeyli yöresinde de vardır. Bu fırtına "Sitte sevir, her saati bir devir" veya " Sitte sevir, türlü tevir" sözleriyle bir anı bir anını tutmayan zaman dilimi için kullanılır.[42]
İnanış/Ritüel: Bugünün bir özelliği de bütün çevre köylerde yapılan bir geleneğe sahne olmasıdır. Köylüler Sitteyi Sevir günü evdeki nüfus kadar taş dizerler. Üç gün üç gece bu taşlar kımıldatılmaz. Sonra taşlar kime aitse isim sırasına göre dikkatlice kaldırılır. Kimin taşının altından böcek çıkarsa onun o yıl öleceğine, kimin taşının altından yeşil ot çıkarsa, onun evin en nasiplisi olduğuna inanılır.[43]Bu uygulamanın bir benzerini Elbeyli yöresinde de görmekteyiz. Gavur'un Küfrü'nde de ailedeki birey sayısı kadar damlara taş dizilir.[44]
Cula: Karga cinsinden bir kuştur. Göçmen kuşların en geç gidip, en erken gelenidir. Mısır, fasulye gibi bostan bitkilerinin ekilmesi için culanın dönüşü beklenir. Erken ekilirse soğuk vurma ihtimalinden korkulur.[45]

MAYIS

Mayıs: Muharrem/Mayıs, 4 Mayıs /Çiçek fırtınası, 6 Mayıs/Hıdırellez, Eğrilce fırtınası 16 Mayıs/Filizkıran fırtınası, 20 Mayıs/Kakulya fırtınası, 23 Mayıs/Ülker fırtınası, 30 Mayıs/Kabak meltemi

Hıdır ile İlyas Peygamberin adlarından oluşan Hıdırellez sözcüğü halk takviminin ikinci ayıdır.

1 Mayıs/1419 Rumi Nisan 18/ Kasım 175

1-3-6-7- 11-12-13-22 –23 Mayıs Fırtına/Yağmur

3 Mayıs/1424 Hicri Rebiül Evvel 1.gün

4 Mayıs/Çiçek Fırtınası

5 Mayıs /Kasım 179

6 Mayıs/Hızır günlerinin başlangıcı/Hıdır-Ellez/Hızır'ın 1. günü.

9 Mayıs/Doğu rüzgarlarının esmesi

13 Mayıs/ Mevsimsiz soğuklar

14 Mayıs/Rumi 1 Mayıs (1419)

16 Mayıs/Filizkıran fırtınası

20 Mayıs/Kokulya Fırtınası/Kakulya Fırtınası

21 Mayıs/Ülker Fırtınası/Güneşin İkizler(Cevza) Burcu'na girmesi

24 Mayıs /Topraktan suların çekilmesi

- Mayıs/Bahar rüzgarlarının sonu
- Mayıs/Koyun kırkma zamanı/Sıcakların başlaması

30 Mayıs/Kabak meltemi

31 Mayıs/Bevarih rüzgarları başlar

Mayıs ayına Herk ayı derler. Mayısta boz tarlalar herk edilir. Gelecek seneye hazır olsun, toprak havalansın, bereket bollaşsın, diye.

Herk: Mayıs ortalarıdır.Önemli bir tarihtir.Alışverişler bu ayda yapılır. Bütün senetler bu ayda ödenir. Müddeti tam otuz gündür. Bazı bölgelerde bu sürenin üçe bölündüğü görülmektedir. Herk önü, orta herk ve son herk.

Motorlu araçlar çıkalı bu süre kısaldı. En çok tarlası olanlar dahi traktörle iki günde bitiriyor.

Önceleri şöyle yapılırdı: Toprak kara sapanla sabahtan akşama kadar devrilir, geceleri de hayvan otlatılırdı. Dinlenme anlarında ardıç ve çam ağaçlarının gölgelerinde "köremez" ve "doğrama" denilen azıklar iştahla yenilirdi.[46]
Saman Hergi: İlkbahar sürümüdür. Yeni nadasa bırakılan tarlaların erken sürülmesidir. Bugünlerde hayvanlar samanla doyurulduğundan bu ad verilmiştir.[47]
Mayıs: Bu ayda koyun, kuzu ve sığırlar otlanır. Yeşil ot yedikleri için dışkıları yeşil olur. Bu yüzden bu aya Mayıs denilmiştir. Mayıs, hayvan pisliğinin yeşil olanına denir(Gemerek/İnkışla)

Tarçik:

Mayısta davarların yıkanması yapılır. Yaz ekinleri ekilip samanı bol olanlar, yaz herkini bitirirken Mayıs'ın ilk haftası da gelir. Ortalık iyice yeşermiştir. Hayvanların yeşil ot yemesi gerekir. Bunun için ova köylüler koşum hayvanlarını daha otlu yerlere, yaylalara sırf otlatmak,

kuvvetlendirmek için sürüler halinde salıverirler ki, buna tarçik denir.[48]Mayıstan(kurumuş hayvan boku) temizlenir. (Haydarlı köyü)

Hıdır-Ellez: Abrıl(Nisan)'ın 23. günü(Miladi 6 Mayıs), seneyi ikiye bölen gündür. "Ver Hıdırellez'i, vereyim yazı" sözüyle yazın gelmiş olduğu doğrulanır. Hıdırellez senenin belli bir günü olarak bilinmesine rağmen her nedense İlbeyli yöresinde kutlanmaz. Sivas il merkezindeki kutlamalarda mutlaka pikniğe çıkılır; dilekler bir kağıda yazılarak bu kağıt bir gül ağacının dibine gömülür; ya da dilenen, istenen şeylerin resmi yapılarak gül ağacının dibine gömülür.[49]

Emin Kuzucular'ın tespitlerine güre Hıdırellez, bazı yerlerde bir bahar bayramı, bazı yerlerde Hızır Aleyhisselam küstürüldüğü için yas günü olarak kabul edilmektedir.[50]

Eğrilce: Eğrilce, Şarkışla yöresinde Nevruz gibi bir bahar şenliğidir. Kıştan çıkarken tarlalarda ve bayırlarda türlü otlar bitmiş ve tabiat yeşermiştir. Bu otların içinde bir de eğrilce vardır. Kim onu bulursa nasibi ve kısmeti açılır. Hele onu bulan bir kız ise, nasibi kaytan bıyıklı bir delikanlıdır. O yıl nişanlanır veya düğünü olur. Bu inanç eğrilcenin kıymetini gereğinden fazla artırır.

Sivas il merkezinde ve merkeze bağlı bazı köylerde Eğrilce(Miladi 6 Mayıs), Hıdırellez'in mahalli adıdır. Eğrilce günü İlbeyli köylerinin pek az bir kesiminde bilinmektedir. Her nedense bu gün, çoğu köylerimizde unutulmuştur. Kadınlar bu günde ev işi yapmazlar. Mümkün mertebe açık havaya çıkıp gezerler. Eskiden Eğrilce günü kadınlar günahımız dökülsün diye sallanguçta/salıncakta sallanırlarmış. Günümüzde bu gelenek artık tamamen kaybolmuştur. Eğrilce gününde ev işi yapan kadın hastalanır. Hamile ise doğacak çocuğun eli ayağı eğri olur. Eğrilce günü ev işi yapmak zorunda kalan kadın, bahçenin/bostanın bir köşesine veya evine yakın bir duvarın dibine fasulye eker. Böyle yaparsa, kötü ruhlardan bir kötülük gelmez.[51]

Sıçancık: Hıdırellez'den bir hafta sanra (Miladi 13 Mayıs) Sivas il merkezinde kutlanan bir gündür. Sıçancık belirli bir gün olarak İlbeyli yöresinde bilinir; ancak kutlanmaz. Sivas il merkezinde, Sıçancık günü ev süpürülüp gübür dışarı atılır. İçeri su alınmaz, alınırsa sıçan girer. El işi yapılmaz, sıçan el işini keser.[52]

Ülker Doğumu: Ülker doğumunun asıl tarihi 15 Mayıs(Miladi 28 Mayıs)'tır. Ülker ve Terazi denilen yıldız kümeleri Şarkışla bölgesinde bu gece görülür. Hayvanlar bu gece kuşluk vakti geçinceye kadar dışarı çıkarılmazlar. Şayet hayvanları otlatmak zorunda kalınırsa, gene tedbir alınır ve gün kızıncaya kadar gölgeliklerde otlatılır. Bir de hayvanların gözlerini gün almasın diye çamurla sıvarlar. Onun için bu günü unutmak tehlikelidir. Ülker'in çarptığı hayvan mutlaka ölür. [53]

İlbeyli yöresinde "Ülger/Ülker" yıldızı baba hesabına göre Mayıs'ın 18. günü(Miladi 31 Mayıs) doğar. Gündoğusundan şiddetli bir yel eser. Bu yel insanlara, hayvanlara ve bostanlara zarar verir. Bu yüzden Ülger/Ülker doğacağı gün hayvanlar dışarı çıkarılmazlar; ahır ve ağılların pencereleri ve kapıları kapalı tutulur.[54] Saatli Maarif Takvimi'nde Ülker Doğumu Fırtınası (Miladi 10 Haziran) olarak geçmektedir.[55]

Kağnı Dönümü: İlkbahar borçlarının kesin tarihidir. Bahar gelince hayvanların hamı alınır ve şehrin yolu açılır. Köylerde bir canlılık bir hareket başlar. Kağnı dönümünde alış-veriş hareketlidir.

Efsane: Senenin birinde bahar geç gelmiş. Alacaklı, köylüyü sıkıştırmış. Köylü "Kağnı dönsün, vereyim" deyince, alacaklı kağnının yanına gidip tekeri eliyle döndermiş/döndürmüş ve "İşte döndü, ver bakalım borcunu" demiş. [56]

Yonca biçimi: Yonca biçimi de önemli bir tarihtir. Üç bölüme ayrılır. Özellikle alış-veriş senetlerinde bu tarihe çok rastlanır. İlk biçim, orta biçim, son biçim diye adlar alır. Biçimler arası aşağı yukarı birer ay sürer.[57]

Kırkım Ayı: Mayıs ayı ortasına rastlar. Mart ayındaki kırkımla ilgisi yoktur. Bu ay sadece koç, koyun, keçi ve diğer yozların kırkıldığı zamandır. Yünler yapağılar halinde hazırlanır. Satıcıları onları beklerler. İlkbaharda "peh/beh" alınmamışsa, yeni tüccarlar aranır. Peh(kaparo) alınmışsa o tüccarın beklemesi gerekir. Köylerin en canlı dönemidir. Yün alıcıları devamlı surette gider gelirler. Onlara elbette ki evin ihtiyacından fazlası verilir. Ev ihtiyacı cehizlik, kilim, çorap, heybe, torba, seklem…gibi şeylerdir.[58]

HAZİRAN

Haziran: Ot orağı/Biçim ayı/Kiraz ayı. Bu ayda kirazlar çıktığı için kiraz ayı denilmiştir. 10 Haziran/Ülker doğumu fırtınası, 18 Haziran/En uzun günlerin başı, 23 Haziran/Gündönümü fırtınası

1 HAZİRAN/REBİÜLAHIR 1/HIZIR 27/RUMİ MAYIS 19

2 Haziran/Bevarih rüzgarlarının başlaması/Fırtına-yağmur

3-4-5-6- 14-16-20-23-24-27-28 Haziran /Fırtına-Yağmur

4 Haziran/Kuzey rüzgarlarının başlaması

10 Haziran/Ülker doğumu fırtınası

14 Haziran/Rumi Haziran 1

16 Haziran/Güney rüzgarlarının esmesi

20 Haziran/En uzun günlerin başlangıcı/İlkbaharın sona ermesi.

21 Haziran/Yaz mevsiminin başlangıcı/Güneşin Yengeç(Seretan) Burcu'na girmesi.

26 Haziran/En uzun günlerin sonu

30 Haziran/Yaprak Fırtınası

Çayır Biçimi: Haziran ayının ilk haftasıdır. Otların olgunlaşmaya başladığı zamana bu ad verilmiştir. Kıraçlardaki ve korulardaki çayırlar biçilip tapıllanır. Yaşa-yağmura bırakmadan içeri almağa çalışılır. Çayır biçimi de sayılı günlerden biridir.[59]

Bu ayda yaylacılar hayvanlarını alarak yaylaya göçerlermiş.

Efsane: Yaylaya gittiklerinde çok soğuk olmuş. Şiddetli bir dolu yağmış, sel gelmiş. Yaşlı bir kadın da sütü kazandan boşaltarak soğuktan korunmak için kazanı çevirip altına girmiş. Bu hadiseden dolayı bu aydaki soğuklara "Karıyı kazana tıkan" denilmiştir(Gemerek/İnkışla)

Çoban Ayı: Haziran ayının ilk on gününe rastlar. Bunun kesin tarihi Koç Katımı'na göre ayarlanır. Artık kışlık çobanların günü dolmuştur. Yaz çobanları bugün tazelenir. Sonbahardan bu tarafa perakende otlatılan davarlar bugünlerde büyük sürüler haline getirilir. En pahalı tutulan çobanlar bunlardır. Kuzu çobanlarının süresi altı aydır. Bugünden sonra sürüler geceleri ağıla gelmezler, açık arazide kalırlar. Sağılma yerlerinin adına "eşme" denir. Gündüzleri gölgeli ve sulu yerlerde yatar, geceleri "örüm" lerde otlatılır.[60]
Toklu Satımı: Bu iş çoban ayının ilk gününde yapılır. Sürüler toplu haldedir. Bu nedenle tüccarlar köye bugün gelirler. Bir köyün olmasa bile, bir perneğin(o sürüde davarı olan köylülerin) toplularını bir arada görebilirler. Toklu satımı köye epeyce para getirdiği için alış-veriş canlanır. Bütün borçlar bugün ödenir.

Satılmayan toklular bugünden sonra "kalıntı" adıyla anılır. Çünkü onlar güz satımına kadar sürüde kalacaklardır. Hepsi değil ama bir kısmı kurbanlık, bir kısmı kıymalık ayrılır. Onlardan arta kalanlara "yoz" denilir ki, bunlar diğerlerine katılmazlar. Özel bir bakıma tabi tutulması gereğiyle ayrı bir sürü oluştururlar. İyi bakılmazsa "ağrı" hastalığı hepsini telef eder.[61]
Yaz Ekini: Tarlalardan suların çekilip toprağın tava geldiği andır. Bu sürede tohum borçları ve güzden kalan ekim borçları ödenir. Ödeme süresi işlerin bitimine kadar devam eder.[62]
Gün Dönümü: Şarkışla yöresinde Haziran'ın 21'i Gün Dönümü'dür. Adeta iple çekilir. Soğuk günler tamamen geride kalmıştır. Hiçbir tehlike söz konusu değildir. Birer ikişer yayla yolu tutulmaya başlanır.[63] Kadir Pürlü Gündönümü'nü İlbeyli yöresinde 12 Haziran((Miladi 25 Haziran) olarak tespit etmiştir.[64]

TEMMUZ

Temmuz: Orak kızgını/Biçim ayı/Orak ayı/Köylerimizde ekinler orakla biçilir. Bu nedenle Temmuz ayına Orak ayı denilmiştir. 2 Temmuz/Yaprak fırtınası, 3 Temmuz /Sam yelleri, 9 Temmuz/ Çark dönümü fırtınası.

1 Temmuz/Cemaziyelevvel 1/Rumi Haziran18/ Hızır: 57

3 Temmuz/Sam rüzgarlarının başlangıcı

3-7- 16 –17-19-22-25-26 –27-28-29-30Temmuz/Fırtına-yağmur

8 Temmuz/ Bevarih rüzgarlarının sonu

11 Temmuz/Çark Dönümü Fırtınası

14 Temmuz/Rumi Temmuz 1

18 Temmuz/Sıcakların artması

22 Temmuz/Güneşin Arslan(Esed) Burcu'na girmesi.

30 Temmuz/Kızıl Erik Fırtınası/Cemaziyelahır 1

Kuyruk doğumu: İlbeyli yöresinde baba hesabına göre 18 Haziran(Miladi 1 Temmuz) günü Kuyruk doğar. Kuyruk yılıdızı da Ülger/Ülker yıldızı gibi mala davara zarar verir.[65]
Orak: Ekinler olgunlaşıp biçime gelme mevsimine "Orak" denir. Zaten yayladan da bu günlerde mutlaka inilir. Bilhassa dağlık bölgelerdeki ekinler orakla biçilir. Boyları kısa ise kalıçla da yolunur. Bu ay başlı başına hasat mevsimidir. Başka işlere pek bakılmaz. Acele edenler olursa, onlarla "Ekin tarlada mı kurudu?" diye alay edilir.[66]
Ekin Selavatlama:

Sap: Ekinler biçilip yığın haline getirilir ve sonra tarlalardan harmanlara taşınır. Bu işlemin adı "sap çekme" dir. Geceden başlayan kağnı sesleri(1979) akşama dek tozlu köy yollarını inletir.durur. Bu işte çalışanların kaşları ve saçları adeta tozdan ağarır. Eğer orağı yetiştiremeyen olursa imece usulü ile yardımlaşılır, ekinlere biçilip sapa kavuşturulur.[67]
Harman: Saplar çekilip bitirilince hemen harmana getirilir. Patos çıkmadan önce harman mevsimi uzun sürerdi. Düvenlemek, harmanlamak, yığıp savurmak derken uzar giderdi. Alış-veriş senetlerinde, düğün-dernek günlerinin saptanmasında hep harmanın adı geçerdi. Bir pazarda veya borç ertelemesinde harman sonu dendi mi akan sular dururdu. At ve öküzlerin çektiği düven, sapları ezerken çıkardığı o tatlı hışırtı insana ninni gibi gelirdi. Birbirine sitem eden sevdalılar "dişleri seyremiş düvene bin de bu yıl da bensiz dön harman yerinde " der, düğünün o sene de yapılmamasındaki acılarını ifade etmiş olurdu. Harmanlar hasıl olunca tığlar yığılır, savrum rüzgarları beklenirdi. Böylece günler geçer, haftalar bir birine ulanırdı. Takvimdeki o kocaman harman, sadece ad olarak kaldı. Düven üstünde yakılan türküler, dizilen maniler unutuluyor artık….[68]

AĞUSTOS

Ağustos: Harman/Ekin biçimi/Biçim ayı, 2 Ağustos/ Eyyambuhur başlangıcı, 7 Ağustos/Eyyambuhur sonu, 23 Ağustos/Samyellerinin sonu, 27 Ağustos/ Leyleklerin gitmeye başlamaları…

1 Ağustos/ Eyyam-ı Bahur: Sıcak günlerin başlangıcı/Hızır 88/Rumi Temmuz 19

Sürek: Harman ortalarıdır. Şimdi ürünün verimi ve bereketi kolaylıkla tahmin edilir. Bunu gayet iyi bilen tüccarlar, hemen köyleri istila ederler. Erzurum, Kars, Göle ve Çıldır yöresinden topladıkları tosunları köylere getirirler. Bu hayvanların adına "sürek", satıcılarına da "sürekçi" denir. Hayvanlar alıcılara peşin para ile değil, birkaç taksitle verilir. Karlı bir ticarettir. Öküzü kötü olanlar hep bu günü beklerler. Yazılı anlaşmaların bir çoğunun sonu, sürek zamanı bağlanır.[69]

Oğlak Kıran: Ağustos ayının içinde belli bir gündür. Adına "Oğlak kıran fırtınası" denilir. Çiftçiler ve çobanlar bu günü çok iyi hesaplarlar. Bu soğuk dalgası aniden gelir. Kesin bir tarihi yoktur. Şarkışla yöresinde, 1960'lı yıllarda bir fırtına olmuş, arkasından yağan kar tam üç gün kalkmamış. Soğuktan epeyce davar kırılmış. Hatta çobanlar da donuyormuş, zorlukla kurtarmışlar. Kar, her sene yağmasa bile soğuğu ve yağmuru eksik olmaz.[70]

Eylül:

İlk Güz/Suşehri yöresinde bu aya Koç ayı denilmektedir. Bu ay için "Kazmayı, küreği al kaç" da denilmektedir. Bu ayda bütün işler bittiği için böyle de denilmektedir. 3 Eylül/Mihrican fırtınası(3 gün), 6 Eylül/Bıldırcın geçimi fırtınası, 12 Eylül/Çaylak geçimi fırtınası, 23 Eylül/Kestane karası geçimi, 30 Eylül/Turna geçimi fırtınası.

Mehrican: Sebzeyi Mehrican vurur. Tarladaki sebzeler Mehrican soğuğu (Eylülün ilk haftası) başlamadan toplanır.

Altın Ayı: Harman sonları, yani Eylül'ün ilk haftasıdır. Ürünün çoğu elden çıkmıştır. Herkes bu sıralarda altının ucuz olduğuna, alanın karlı bir iş yaptığına inanır. Oğlan everip, kız gelin edecekleri zaman vakit kaybetmeden şehre koşarlar. [71]

Mihrican/Bostan Bozan: İlk Güz ile Orta Güz arasında(Miladi 14 Eylül-14 Ekim) görülen fırtınadır. Ülker yemli gibi çok soğuk eser ve bütün mahsulleri mahveder. Mihrican değen patates pürü, salatalık, kabak gibi bostan mahsulleri yanar, kap kara olur.

"Mihrican mı değdi, gülün mü soldu/Gel ağlama garip bülbül ağlama…" dizeleriyle başlayan halk türküsü, Mihrican'ın ne kadar etkili bir esinti olduğunu daha çarpıcı şekilde anlatmaktadır.[72]

Ekim:

Ekim/Orta Güz/Avare/Havara ayı. Köylerde bütün işler bittiği için böyle denilmektedir. 3 Ekim/ Koç katımı fırtınası, 9 Ekim/ Yaprak dökümü fırtınası, 11 Ekim/Meryem Ana fırtınası, 17 Ekim/Kırlangıç fırtınası, 19 Ekim/Bağbozumu fırtınası, 26 Ekim/Balık fırtınası

Ek bilgiler:

Bir yıl ikiye bölünüyor. İki mevsim ortaya çıkıyor. Bir senede altı ay yaz(Hızır günleri/Çoban ayı), altı ay kış(Kasım günleri/kış)

Çoban ayları Mayıs ile başlar. Haziran, Tomus(Temmuz), Ağustos, İlk güz(Eylül), Orta güz(Ekim), Son güz(8 Kasım) ile biter. Bazılarına göre çoban ayı nisan'la başlar(Haydarlı köyü).

Zaradost: Meyve ağaçlarının çiçek açma zamanı

Gavurun küfürü: Zaradostu takip eden yanıltıcı sıcaklar.

Son yaz: Sonbaharın yerini kışa bıraktığı günlerdir.

Koyun yüzü: Koç katımından 3 ay sonraki zamandır(Nur Akçalık)

Bazı deyimler/terimler:

Kasım yüz, geri kalan düz;

Kasım 150, artık yaz belli.

Zemheri'nin sonu; Hamsin'in önü(Şiddetli soğuklar)

Korkma Zemheri'nin kışından; kork, Abrul'un beşinden; öküzü ayırır eşinden (Sitte-i sevir fırtınası için söylenmiştir.)

Hamsin'in yirmi beşi kış, yirmi beşi yaz.

Üç dokuzlar(Sayılı fırtınalar21-22 Mart, 31 Mart ve 9 Nisan)[73]
Karakış karadan

Zemheri aradan

Gücük az

Mart yaz.(Gül Akçalık)

Zaman:

Gün doğumu: Güneşin ufukta görüldüğü an

Çavma: Gün doğumundan sonraki ilk bir saatlik an

Kuşluk: Güneşin yeryüzünü kapladığı an

Emiş: Güneşin kızarmaya başladığı an

Er öğlen: Güneşin tepeye iyice dikildiği an

Öğlen: Gölgenin en kısa olduğu an

Öğlen geçimi: Gölgenin cismin boyunun yarısına eriştiği an.

Er ikindi: Gölgenin boyunun cismin boyuna eriştiği an

İkindi: Gölge boyunun, cismin boyunun dört katına eriştiği an.

Dağılım: Güneşin battığı zaman

(Nur Akçalık, SMYO, Maliye, 97323038/ Mehmet Gürbüzer, Ali Sarıçam, Zeynel Şeker'den derleme)

Ocak: Zemheri(Yıldızeli)

Şubat: Gücük(Yıldızeli)

Mart: Mart(Yıldızeli)

Nisan: Ebrul/Abrul(Suşehri)

Mayıs: Muharrem(Yıldızeli)

Haziran: Ot orağı(Yıldızeli)/Kiraz ayı(Suşehri)

Temmuz: Orak Kızgını (Yıldızeli)/Orak ayı (Suşehri)

Ağustos: Harman/Ekin Biçimi(Yıldızeli)

Eylül: Son Güz(Yıldızeli)/Koç ayı(Suşehri). Bütün işler bittiği için"Koçta kazmayı, küreği al" denilmektedir.

Ekim: Ekim(Yıldızeli)/Avare(Suşehri), Köylerde bütün işler bittiği, herkes boş kaldığı için böyle denilmiştir.

Kasım: Koç Katımı(Yıldızeli ve Suşehri)

Aralık: Karakış(Yıldızeli), Karaç(Suşehri)

Not: Haziran, Temmuz, Ağustos: Biçim ayı

HALK TAKVİMİ. Sivas merkez Karalar köyü, Kasım Yoğun, Derleyen Hakan Yerli, C.Ü. Fen Ed.Fak, Tarih, 1999

Bizim burada(Karalar köyü) "Hükümet hesabı" ile "Baba hesabı" karşılaştırılmalı olarak hesaplanır. Hükümet hesabı resmi takvimdir. Baba hesabı ise geçmişte büyüklerimizin tecrübesiyle ortaya çıkan hesaptır.

Baba hesabı, resmi takvimi 13 gün geriden takip eder. Zemherinin 13'ü, Ocağın 26 sına gelir.

Hükümet hesabına göre Aralık, baba hesabında Karakış, olarak bilinmektedir. 13 Aralık Karakışın başlangıç günüdür. Kışın nasıl geçeceğine dair hesaplamalar bu ayda yapılır. Hükümet hesabında Ocak ayı, baba hesabına göre Zemheri olarak bilinir. Resmi takvimde 13 Ocak, Zemherinin başlangıcıdır. Kışın en şiddetli geçtiği aylardan birisi de Zemheri ayıdır.

Hükümet hesabında Şubat ayı, baba hesabında Gücük olarak bilinir. Şubatın 13'ü, Gücüğün başlarına tekabül etmektedir. Bu ay, kışın ortası sayılır. Bu ayda kışın nasıl geçeceğine dair tahminler yapılabilmektedir.

Mart: Hükümet hesabında Mart ayı, baba hesabında da mart ayı olarak bilinir. Mart ayının 13'ü baba hesabındaki mart ayının başlangıcıdır. Bu ay baharı müjdeleyen aydır.

Mart dokuzunda havalar çok şiddetli kar ve soğukla geçer. Mart dokuzu sonrasında baharın gelişi tahmini yapılır. Eğer mart dokuzundan sonra bahar gel gelmezse, havalar mart on sekizine kadar soğuk geçer. Bu sefer bahar martın 18'inin gelmesiyle beklenir. Şayet bahar yine gelmezse Abrıl 5'i beklenir. Baba hesabına göre abrıl 5'inde gelen baharın o seneki yazın ve diğer mevsimlerin normalin altında geçeceği söylenir.

Abrıl/Nisan ayıdır. Nisanın 13'ü baba hesabında abrılın başlangıcıdır. Bu ayda bahara kesin giriş vardır. Mart dokuzu sonrası ve mart 18'inde gelmeyen bahar bu ayda yani abrılın 5'inde gelir.

---

[1] Ali Rıza Balaman, Gelenekler/Töre ve Törenler, İzmir 1983, s.47
[2] Balaman, a.g.e., s.49
[3] Balaman, a.g.e., s.47
[4] Pürlü; İlbeyli Türkmenleri(1), s.820
[5] Balaban, a.g.e. s.49
[6] Balaban, a.g.e., s.49
[7] Emin Kuzucular, Şarkışla Takvimi(1), **Sivas Folkloru,** Sayı: 71, Aralık 1978, s.15
[8] Kuzucular, a. g.m., s.15
[9] Kuzucular, a.g.m., s. 15
[10] Kuzucular, a.g.m., s.15
[11] Ayşe Yaraş, ÇEKO, Yıldızeli, Halka Çayır köyü, Şeyh Halil Tekkesi, 2000
[12] Hasan Kaya, Tarih Böl, Suşehri/Türkmenler köyü, 2000

[13] Gamze Yaraş, Hemşirelik Yüksekokulu, 1999 (Necmi Basat'tan derleme/Müh.,Fak.,Sekreteri
[14] Emin Kuzucular, Şarkışla Takvimi(1), **Sivas Folkloru,** Sayı: 71, Aralık 1978, s.16
[15] Kadir Pürlü, İlbeyli Türkmenleri(1), s. 818
[16] Kuzucular, a.g.m., s.16
[17] Kuzucular, a.g.m., s.16
[18] Kuzucular, a.g.m., s. 16
[19] Kadir Pürlü, İlbeyli Türkmenleri(1), s.818
[20] Kuzucular, a.g.m., s.16-17
[21] Kadir Pürlü, Elbeyli Türkmenleri(1), s.818
[22] Balaban, a.g.e., s. 47
[23] Pürlü, Elbeyli Türkmenleri(1), s.818
[24] Kadir Pürlü, Elbeyli Türkmenleri(1), s.818
[25] Kadir Pürlü, Elbeyli Türkmenleri(1), s.818
[26] Kuzucular, a.g.m., s.17
[27] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.14
[28] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.14
[29] Pürlü, İlbeyli Türkmenleri((1), s.291
[30] Purlu, İlbeyli Türkmenleri(1), s.291
[31] Balaman, a.g.e., s.47
[32] Pürlü, İlbeyli Türkmenleri(1), s.819
[33] Balaman, a.g.e., s.49
[34] Pürlü, İlbeyli Türkmenleri(1), s.819
[35] Kuzucular, a.g.m., s.17
[36]Pürlü, İlbeyli Türkmenleri, s.819
[37] Kuzucular, a.g.m., s. 17
[38] Kadir Pürlü, Sivas'ta İlbeyli Türkmenleri(1), s.279
[39] Kuzucular, a.g.m., s.17
[40] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), **Sivas Folkloru,** Sayı: 72-73, Ocak-Şubat 1979, s. 14
[41] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.14
[42] Pürlü, Elbeyli Türkmenleri(1), s.819
[43] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.14
[44] Pürlü, Elbeyli Türkmenleri(1), s.818
[45] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.14
[46] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2). S.14
[47] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.14
[48] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.14
[49] Pürlü, İlbeyli Türkmenleri(1), s.819
[50] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.15
[51] Pürlü, İlbeyli Türkmenleri(1), s.819-820
[52] Pürlü, İlbeyli Türkmenleri(1), s.820

[53] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.16
[54] Pürlü, İlbeyli Türkmenleri(1)., s.820
[55]Naci Kasım, **Saatli Maarif Takvimi**, İstanbul 2003
[56] Kuzucular, a.g.m., s.17
[57] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.15
[58] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.15
[59] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.15
[60] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.15
[61] Kuzucular,Şarkışla Takvimi(2), s.15
[62] Kuzucular, a.g.m. ,s.17
[63] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s. 16.
[64] Pürlü, İlbeyli Türkmenleri(1), s.820
[65] Pürlü, İlbeyli Türkmenleri(1), s.820
[66] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.16
[67] Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.16
[68] Emin Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s. 16-17
[69] Emin Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s.17
[70] Emin Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), s. 17
[71] Emin Kuzucular, Şarkışla Takvimi(2), **Sivas Folkloru,** Sayı: 72-73, Ocak-Şubat 1979, s.17
[72] Pürlü, İlbeyli Türkmenleri(1), s. 820
[73] Necmi Basat, Müh.Fak. Sekreteri.
[74] Ayşe Yaraş, Yıldızeli, Halkaçayır köyü
[75] Hasan Kaya, Suşehri Türkmenler köyü

Sivas Yöresi Seyirlik Oyunları

Anadolu köy seyirlik oyunları, köylülerin uzun kış gecelerinde ve özellikle düğünlerde, bayramlarda eğlenmek ve vakit geçirmek için düzenleyip oynadıkları dram karakterli temsillerdir. Bu temsiller/seyirlik oyunlar, tarihi kaynakların verdikleri bilgilerden anlaşıldığına göre çok eski sözlü bir geleneğe dayanmaktadır. Orta Asya kaynaklı bu gelenek, 1071 tarihinden sonra Anadolu'da devam etmiş ve bugüne kadar yaşayıp gelmiştir.[1]
Prof.Dr.Nurhan Karadağ da köy seyirlik oyunlarını "bayramlarda ya da yılın belirli günlerinde köylülerimizin genellikle oyun yapma, oyun çıkarma adı altında yarattıkları bir tiyatro olayı" olarak tanımlar.[2]
Köy orta oyunları/köy seyirlik oyunları üzerinde ilk araştırmayı yapan Ahmet Kutsi Tecer olmuştur. Sivas'ta bulunduğu yıllarda yörenin halk şairlerini toplayarak 1.Sivas Halk Şairleri Bayramı'(5 Kasım 1931)nı yapmış, Eflatun Cem Güney, Vehbi Cem Aşkun gibi araştırıcıların yanısıra kendisi de Sivas yöresinde derlemeler yapmıştır. Ahmet Kutsi Tecer ilklere imza atan bir şahsiyet olmuştur.

Ahmet Kutsi Tecer, Sivas yöresindeki derlemelerini "Köylü Temsilleri" adı altında toplayıp 1940 yılında yayımlamıştır. Tecer, bu eserinde seyirlik oyunları klasik Avrupa tiyatrosu ile çocuk oyunlarından ve özellikle kumar, spor ve dans/raks gibi oyunlardan ayırarak "**temsil"** sözü ile tesbit etmiş, gelişme yollarını göz önünde tutarak dini ve ladini olmak üzere iki kolda incelemiştir.

Eserin ilk bölümünde bugün de yapılmakta olan "Kış yarısı/Saya gezme" ritüeli üzerinde durulmuştur. A.Kutsi Tecer bu derlemeyi Divriği ilçesinin Ödek ve Kızılcaören köylerinde yapmıştır. Derleme tarihi 1933'tür. Aynı eserde seyirlik oyunlara da yer verilmiştir. Sivas yöresinden Elekçi/Çingene ve Katip oyunları ile Ankara ve Eskişehir'den derlenen diğer oyunlar kitapta yer almıştır. [3]

Seyirlik oyunlar üzerindeki diğer bir araştırma Prof.Dr.Şükrü Elçin tarafından yapılmıştır. Muhterem Hocam, 1955 yılında başlamış olduğu anket çalışmalarına 1961 yılına kadar devam etmiş, 1645 cevabı tasnife tabi tutmuş ve eserinin ilk baskısını 1962, ikinci baskısını da 1977 yılında yapmıştır. Anadolu Köy Orta Oyunları(KöyTiyatrosu) adını taşıyan bu eser şu bölümlerden meydana gelmiştir:

A. Ritüel Oyunlar: Köse-Gelin Oyunu, Arap Oyunları, Saya Gezme, Koç Katımı Geleneği, Cemalcik Oyunu….

B. Profan Mahiyetteki Oyunlar:

a. Günlük hayattan alınan oyunlar: Kalaycı Oyunu

b. Masallara bağlı oyunlar: Keloğlan Oyunu…

c. Destanlara bağlı oyular

d. Tarihi olaylara bağlı oyunlar

e. Hayvanları taklit edici oyunlar: Kartal Oyunu, Tilki…

f. Samit ve Lal Oyunları: Berber Oyunu…

g. Bebek(Kukla) Oyunları ….[4]

Eserdeki örneklemeler Sivas, Manisa, Denizli ve Giresun'dan alınmıştır.

Sivas yöresinde bu saydıklarımızın dışında kapsamlı bir araştırma/ derleme yapılmamıştır. Makale niteliğindeki araştırmalar da İbrahim Aslanoğlu'nun çıkarmış olduğu **Sivas Folkloru**(1973-1979) ve **Türk Folkloru**(1979-?) dergilerinde yayımlanmıştır. [5]

Bu dergilerde yayımlanan derlemelerin sayısı da sekiz-on civarındadır.[6] Daha çok ritüeller üzerinde durulmuştur.

Çok zengin malzeme olmasına rağmen, Sivas yöresi köy seyirlik oyunları üzerinde pek az durulmuş, yörenin daha çok halk edebiyatı, gelenek ve görenekleri üzerinde çalışmalar

yapılmıştır. Metin And'ın tesbitlerine göre Sivas yöresi köy tiyatrosunun 1200 yıllık bir geçmişi vardır. Metin And, bu konuda şöyle demektedir:

"Anadolu'da geyik kurban etmek inancının nasıl yakın çağlara kalabildiği üzerinde elimizde iyi bir kanıt bulunmaktadır. Yıldız dağında yapılan incelemelerde Sivas'ın kuzeyinde eski Hıristiyan yazıtları bulunuyor. V11. Yüzyıldan daha sonra olması gereken bir çağda Pedachtonis Manastırı'ndan bir azizin efsanesi bu yazıtlarda verilmiştir. Athogene, Diokletia'nın baskısı sırasında bir papazdır. Vali Philmearque onu yakalamaları için askerlerini manastıra gönderir. Askerler onu bulamayınca müritlerinden on kişiyi yakalayıp götürürler. Aziz dönünce manastırda kendisine insan sesiyle seslenen bir dişi geyik bulur. Geyik ona arkadaşlarının yakalandığını anlatır. Gider onu da yakalarlar. Ertesi günü arkadaşları öldürülür, kendisi de öldürülmek üzere manastıra geri götürülür. Geyik oradadır. Tanrıya yalvarır, hiç bir avcı geyik vurmasın, diye. Geyik de her yıl yeni doğan yavrusunu onun için kurban edilmek üzere getirecektir. Papaz şehit olur ve oraya gömülür. Gerçekten ölüm yıldönümü olan her 17 Temmuzda bir geyik gelir, sunağa bir yavru geyik bırakır gidermiş. Papazlar da yavru geyiği kesip, şehit'i anarak yerlermiş. (…) Bugün de Aii Vlassi dolaylarındaki köylerde bu gelenek sürüp gidiyormuş. St.Elie Manastırı'nda azizin gününde her yıl bir geyik kurban ediliyormuş.(….) Bu sayılan bölgelerde oyunlara geyik benzetmeleri de katılmaktadır" [7] Buna benzer bir motif de tarafımdan tesbit edilmiştir. Divriği Ahi köyündeki Ahi Baba, bir Müslüman evliyası olup ölümünden sonra her yıl Ahi köyüne kesip yenilmesi için bir geyik/dağ keçisi göndermiştir. Köylüler de dağ keçisini kurban edip dini bir merasim içinde pişirip yemişlerdir. [8]
Benim arşivimdeki malzemeler daha çok 1973-1983 yılları arasındaki derlemeleri kapsamaktadır. 1997-1998 öğretim yılında Cumhuriyet Üniversitesindeki öğrencilerime de Sivas yöresi köy tiyatrosunu araştırmaları için ödev verdim. Derleme çalışmaları sürmektedir.

Önceki yılllarda derlemiş olduğum seyirlik oyun sayısı ellinin üzerindedir. Ben bu makalemde derlemelerimden bazı örnekler vereceğim.

Kırşehir İli Dramatik Köy Seyirlik Oyunları ile dikkatleri çeken Halkbilimci Mevlüt Özhan, köy seyirlik oyunlarını:

a. Birden fazla evlilik konusunu işleyen oyunlar

b. Gelin-Kaynana çatışmasını işleyen oyunlar

c. Kız kaçırma konusunu işleyen oyunlar

d. Evlenme konusunu işleyen oyunlar

e. Törensel oyunlar

f. Cinsel temaları işleyen oyunlar

g. Sadece eğlenmek amaçlı oyunlar,

olarak sistematikleştirmiştir.[9]
Prof.Dr.Nurhan Karadağ'ın tasnifi ise dört bölümden meydana gelmektedir:

1.Töresel ya da büyüsel oyunlar: Gökdere Koyulhisar ve Sivas'ta oynana Şişman oyunu, Saya Gezme, Ekin Kurtarma/Ekin Selavatlama(Divriği yöresi)….

2. Sadece eğlence için oynanan oyunlar: Madımak Oyunu, Değirmen Dönderme Oyunu.

3. Müzikli ve danslı sözsüz oyunlar

4. Müzikli danslı ve türkülü oyunlar [10]
Biz bu makalemizde Prof.Dr.Şükrü Elçin'in sistematiği ile Mevlüt Özhan'ın ve Prof.Dr.Nurhan Karadağ'ın sistematiğini birleştirerek Sivas yöresi köy seyirlik oyunlarını anlatmaya çalışacağız.

a. **Günlük Hayattan Alınan Oyunlar:**
Bu oyunlarda köylülerin günlük yaşantıları ele alınır. Çobanlar, köye gelen satıcılar, kalaycılar, değirmenciler….tatlı bir dille dramatize edilir. Çobanlardan, satıcılardan, zanaat erbabından canı yanan köylüler, seyirlik oyunlarla onlardan öçlerini alırlar. Sivas yöresinden derlemiş olduğumuz **Üzümcü, Sarımsak Oyunu,Çoban Oyunu, Kalaycı, Değirmencilik Oyunu…** gibi oyunları bunlara örnek olarak verebiliriz.
Değirmencilik Oyunu:
Oyun erkekler arasında oynanır. Oyunda değirmenci, değirmen, müşteri, sucu rol alır.

Oyun, hava iyi olursa dışarıda oynanır. Mecbur kalınırsa içeride oynanır. Oyunu bilmeyen bir kişiyi arka üstü yatırıp göğsünü açarlar. Koyun postunu su borusu gibi kıvırıp göğsüne sokarlar.

Seyircilerden biri, değirmenciye sorar:

-Burası nedir kardeşim?

Değirmenci:

-Burası değirmendir…

Seyirci(Müşteri), değirmenciye tekrar sorar:

– Bu nasıl değirmen? Değirmenin suyu yok… Susuz değirmen çalışır mı?

Değirmenci, müşteriye cevap verir:

-Sucumuz var kardeş…Şimdi bağlar, diye cevap verir.

Değirmenci, sucuya seslenir:

-Değirmenin suyunu bağla, müşteri geldi…

Sucu, önceden hazırladığı suları, değirmenin oluğundan dökmeye başlar. Oyuncu da değirmen gibi dönmeye başlar veya orada bulunanlar değirmen rolündeki oyuncuyu ellerinden ayaklarından sım sıkı tutarak değirmen taşı gibi bir müddet dönderirler.Bu arada su dökmeye devam ederler. Sırıl sıklam olan acemi oyuncu kurtuluşu kaçmakta bulur. (Artova Kızık köyü)

Sarımsak Oyunu:
Bu oyun kadınlar arasında oynanır. Düğün sırasında kadınlar bir odaya toplanır. Biri satıcı, diğeri eşek olur. Kadınlar da alıcı olurlar. Satıcı sarımsak satar. Eline bir torba alarak, eşeği de çekerek odada dolaşır.

Kadınlara:

-Sarımsak alıyonuz mu?…, diye bağırır.

Kadınlardan biri satıcı kadının seseni taklit ederek:

-Alıyom…, diye bağırır.

Satıcı kadın, kendisini taklit eden kadına kızar; elindeki torbayı kadının başına vurur. İçerdeki kadınlar da satıcının eşeğini döğerler. Bir müddet kavga devam eder. Sarmısakçı kadınla eşeği kurtuluşu kaçmakta bulur. (Sivas, Keçili köyü)

Üzümcü:
Oyun erkekler arasında oynanır. Oyunun birinci bölümünde Ağa, iki yardımcısı ve alıcılar vardır.

Ağa:

-Kolu kırıklara, yaralılara üzüm var!…. diye satışa başlar.

Yardımcısı:

-Yalan değil….Yalan değil…, diye bağırır.

Köylü Selim Ağa, üzüm ister. Ağa, yardımcısına:

-On kilo tart lan, Selim Ağa'ya…

Yardımcısı, Selim Ağa'ya üzümü tartıp verir. Veresiye olduğu için deftere yazar. Daha sonra diğer müşterilere üzüm vermeye devam eder. Fakat kalemin mürekkebi biter. Ağa'ya dönerek:

-Kalemin boyası bitti Ağa'm, der…

Ağa:

-Okkaya batır lan…, der. Eğilip arkasını döner. Yardımcısı , Ağa'nın arkasına.parmağını batırır ve tekrar kağıda yazmaya başlar. Üç dört müşteride bir kalemin mürekkebi tükenir. Yardımcısı kalemini aynı şekilde doldurmaya devam eder. Seyirciler gülüşür.

İkinci sahnede Ağa, Hıdır, Jandarma, Onbaşı, Boz Zırıl(Eşek rolündeki), Çapar ve Kapar(Köpek rolündeki) vardır.

Ağa, Selim Ağa'dan üzümlerin parasını ister. O da inkar eder.

Ağa:

-Çapar….,Kapar…., diye köpekleri çağırır. Köpek rolündeki gençler Selim Ağa'yı yere yatırırlar.

Ağa, Hıdır'ı çağırır. Hıdır, yerede yatan Selim Ağa'yı elindeki yastıkla bir güzel döğer. Sonra Jandarma gelir. O da Selim Ağa'yı döğer. Ardından Onbaşı gelir; o da Selim Ağa'yı daha öncekiler gibi döğer. Ağa son olarak Boz Zırıl'ı çağırır. Bu çok güçlü kuvvetli bir kimsedir. Davulcu'nun tokmağını alıp Selim Ağa'nın arkasına götürürken eşek gibi zırlayıp, erkek eşeği taklit eder. Ağa da:

-Parasını vermeyenlere böyle yaparım, der.

Oyun gülüşmeler içinde sona erer. (Sivas, Körtuzla)

Çoban Oyunu:
Oyun erkekler arasında oynanır.Oyunda çoban, Ağa, kasap ve koyunlar rol alır.

Çoban, koyunları önüne katıp yaymaya başlar. Odanın içinde dolaşır. Koyunlar meleşir.

Ağa:

-Benim de koyunlarımı yayarmısın, diye çobana sorar. Çoban da:

-Benden iyi çoban bulamazsın Ağa'm…, diye cevap verir.

Ağa, çobana döner:

-Ben şehire ev almaya gidiyorum, davarları kurda kuşa yedirmeyesin, der.

Çoban:

-Kuşa yedirmem, kurda yediririm, diye cevap verir.

Ağa ayrılır. Çobanın yanına kasap gelir. Çobana:

-Bu sürülerin sahibi sen misin? Diye sorar.

Çoban:

-Benden iyi Ağa olur mu ? Sürünün sahibi benim…, der. Kasap, çobandan üç koyun alır. Odadan dışarı çıkarır.

Ağa şehirden döner. Koyunları sorar. Koyunlar odadan çıkmıştır.Çoban da:

-Sorma Ağam…Yer çatladı, gök patladı; üçünü verdim kasaba, diğerlerini katma hesaba deyip koyunlardan birinin postunu Ağa'nın önüne atar. "Bugünkünün postu" der.

Ağa ağılamaya başlar; köylüler Ağa'yı teselli ederler. Çoban dışarı kaçar. (Sivas, Serpincik köyü)

Kalaycı:
Düğünlerde, bayramlarda oynanan bir oyundur. Erkekler arasında oynanır. Köy muhtarı, aza, bekçi, kalaycı….rol alırlar. Kalaycı, oyun hakkında bilgisi olmayan gençler arasından seçilir.

İki büyük değneği açı yapacak şekilde üst tarafından bağlarlar. Kalaycı bunun arasına girip yüzükoyun yere yatar. Boynundan ve kollarından bu ağaca bağlarlar. Oyuncu/ kalaycı çok zorlukla hareket eder. Kalaycının önüne iki kap korlar. Kalaycı benları dili ile kalaylar.

Bu sırada muhtar içeri girer: Elinde bakır kablar vardır. Kablardan birinde yufka ekmeği bulunur. Muhtar, kalaycıya:

-Benim kabımı da kalayla, der.

Bu sırada kalaycının gözünü bağlarlar. Kalaycı, Muhtar'a hitaben:

-Muhtar'ın ekmeğini yiyeyim de öyle kalaylayayım, der.

Muhtar önceden hazırlamış olduğu çamurun üzerine biraz kum, biraz tuz, biraz ot koyar. Sonra bunu sac ekmeği ile sarar. Kalaycı, ağzına uzatılan ekmeği iştahla yemeye başlar, biraz sonra çamura, ota sıra gelir.

Muhtar bu sırada yavaşça kalaycının yanından uzaklaşır. Bekçi sessizce kalaycının yanına gelir. Gözleri bağlı olduğu için yanında duranı Muhtar sanıp sövmeye başlar. Bekçi elindeki yumurtayı "Niçin sövüyorsun?" diye kalaycının alnına vurur. Kalaycı sinirlenip tepinmeye başlar. Bağlarını da koparamaz, tepinip durur. Sonunda kalaycının gözlerini açarlar; bağlarını çözerler. (Sivas merkez köyler ve Büyük Akören köyü)

b. Evlilik Konusunu İşleyen Oyunlar:
Sivas yöresi köy seyirlik oyunlarında evlilik teması çok büyük bir yer tutmaktadır. Bu oyunlarda genç yaşta, rızası olmadan yaşlı kimselere verilen genç kızlar; gelin-kaynana-kaynata-görümce

ve damat arasındaki çelişkiler; evde kalacağım, evlenemeyeceğim endişesine kapılan yaşı geçmiş kızlar, umduğunu bulamayan ve mesut olmayan evli hanımlar ve bunların sorunları köy seyirlik oyunları içinde dile getirilir.

Kapalı toplumlarda sorunlarını dile getiremeyen, ezilen,horlanan kadınlar; seyirlik oyunlarla topluma bir takım mesajlar verir. Oyun sırasında kaynanasından, kocasından, genç yaşta evlendirildiği kimselerden öcünü alır. Bu oyunlarda erkek kılığına girmiş kadınlar rol alır. Sivas yöresinden tesbit ettiğimiz **Çıyrık, Düğürcü, Ciğer, Dede….** gibi oyunlar evlilik konusunu ve evlilikteki çelişkileri dramatize eden seyirlik oyunlardır.

Dede/Yaşlı Koca Oyunu:

Kadınlar arasında oynanan bir oyundur. Oyunda sakalllı/ihtiyar adam, genç gelin ve köpek rol alır.

Genç kızlardan biri sakal bıyık takılarak, sırtına minder konularak yaşlı adam kılığına getirilir. Yaşlı adamın/sakallının başında sarık, ayağında çarık, elinde baston vardır. Diğer bir kıza da üç etek giydirilir. Abartılı şekilde göğüsleri pamukla doldurulur. Köpek rolündeki genç kız sadece siyah çarşaf giyer.

Yaşlı bir adam, çok genç bir kızla evlenmeye kalkar ve herkese gülünç olur. Genç gelin türkü söyleyerek yaşlı kocasıyla alay eder. Köpek rolündeki oyuncu da ağzına su alarak yaşlı adamın yüzüne üfler…Oyun sırasında oyuncular kağıt yakarak, yaşlı adamın sakalını tutuşturmaya çalışırlar.

Genç gelin:

Koca, senin kafan bulgur sokusu,

Yel estikçe gelir yarin kokusu

Koca senin mezerini eşerler

Eşerler de çalı çapak döşerler.

Birgün olur mezerine işerler.

(Genç gelin oynamaya başlar)

Dellala kocam dellala

Para verdim dellala

Dellal odun getirsin

Kocam yaksın otursun….

Genç gelin:
Kocama yatak serdim gül gibi

Sabahnan baktım altı göl gibi

(Genç gelin oynamaya başlar)

Dellala kocam dellala

Para verdim dellala

Dellal odun getirsin

Kocam yaksın otursun….

Genç gelin:
Sakallının sakalını yoldurdum

Yoldurdum da bir torbaya doldurdum

Sakallıyı genç adama döndürdüm

(Genç gelin oynamaya başlar ve sakallının sakalını yolar. Sakallı kaçmaya çalışır, köpek sakallının yüzüne su üfler.)

Sakallının sarması

Sandım kütük yarması

Sakallı sarmak ister

Kınalı parmak ister

Sakalından utanmaz

On beşinde kız ister.

Bu sözleri söyledikten sonra odada bulunanlar sakallıyı kovalarlar, genç gelinle köpek sakallının ardından dışarı çıkarlar. (Sivas merkez ilçe köyleri)

Ciğer:
Bu oyun kadınlar arasında oynanır. Erkek rolündeki kadına sakal, bıyık takarlar, pantalon, ceket giydirirler. Kasket vurdururlar. Bu oyunda gelin, koca, kaynata, kaynana…rol alır.

Gelin, ciğeri pişirip rafa koyar ve odadan çıkar. Daha sonra tekrar içeri girer. Pişirdiği ciğer nefis olduğu için başkalarının yemesini istemez, kendisi yer.

Kaynatası içeri girer. Geline seslenir:

-Gelin…..Şu ciğeri getir de bir dadak(tadalım) hele…

Gelin ciğeri yediğini belli etmiyerek:

-Ah gayinata(kaynata), unutmaz olaydım. Benim dertli başım….Unutmaz olaydım…Ah! Ah!…Ciğeri kedi yemiş.

Kaynata:

-Heee…kör olası, gözün neredeydi?

Gelin:

-Ahhh!…gayinata , zaten gözüm kör, bir de sen kör etme….

Kaynata:

-Al bohçanı, çık git bu evden…

Bu sırada olanlardan habersiz kaynana içeri girer girer.

-Gelin, şu ciğeri getir de bir tadak

-Ah gaynana ah!…Şu oğlana bir bakayım dedim, körolası kedi ciğeri yemiş.

-Gişiye gelmeyi(evlenmeyi) biliyon da bir ciğere sahip çıkamadın mı, hey ahılsız!

-Ah gaynana, şimdi de sen akılsızlığımı benim başıma gagınç ediyon.

-Çok söyleme, al bohçanı çık git evden.

Bu sırada kaynı içeri girer ve aynı sözler tekrarlanır.

Görümü içeri girer, durumu öğrenince geline çıkışır:

-Eee…gözün neredeydi, sen böyle gidişle bizi sele verecen.

-Yooo… okadar da değiliz görümüm…

Bu konuşmalardan sonra kocası içeri girer. Gelin olan bitenleri kocasına anlatır. Kocasının kendisine sahip çıkacağını düşünmektedir. Fakat kocası düşündüğü gibi çıkmaz. Karısına bağırır:

-Bağa(bana) kaçmayı biliyon da, bir ciğerin başında durmadın mı? Heee…?

-Ah herif…boon(bugün) bir ciğerdir tutturuyonuz, ne yani? Varvarası bir ciğer işte…Be herif.

-Çok konuşma , al bohçanı çık git!

Kocası, gelinin bohçasını gelinin başına atar. Gelin de:

-Ahhh…Bu …buralardan fayda yok. Ancak bize baba evi faydalıdır…

Gelin bohçasını alıp odadan çıkar. (Sivas merkez ilçeye bağlı köyler)

Düğürcü/Dünürcü:
Bu oyun kadınlar arasında oynanır. Oyunda genç kız, anne, düğürcüler, eşek rol alır.

Kadınlar bir odada toplanırlar. Kapı döğülür. Genç kız:

-Abaa(anne)…Kapı döğülüyor, açayım mı?

-Babansa aç…Düğürlerse(kız istemeye gelenlerse) açma.

-Heee…hortlak, sen eyi demişsin. Düğürlerimse açarım, babamsa açmam.

Bu sırada kapıyı açar ve düğürleri içeri alır. Teker teker düğürlerin elini öper. Kızın annesi:

-Benim kızımın neyine düğür geldiniz? Toz almayı bilmez, kayfe pişirmeyi bilmez…

Kızın annesi bu konuşma sırasında una belenmiş bir çaput alır ve düğürcülere vurur. Terliklerinin içine küçük abdestini yapar, "işte kahveniz " diye düğür gelenlere tutar. Düğürler kızarak dışarı çıkarlar.

Bir müddet sonra düğürler tekrar içeri girerler. Kızın annesi onlardan özür diler. Ellerini tutar, öpecek gibi yapar; fakat kalcasına sürer.

Bu sırada eşek rolüne girmiş kadını çekerek içeri getirirler. Genç kızı/gelini eşeğe bindirip götürmek isterler. Gelini götürecekleri zaman annesi kızına bağırır:

-Kızım, babanın para kesesini ne yaptın?

-İçine yaptım(pisledim), kapının arkasına attım.

Gelin, bohçasını alır, eşeğe biner ve kapıdan dışarı çıkar. Bir müddet sonra tekrar kapıdan içeri girip baba evine döner. Annesi:

-Kızım eve niye döndün?…

-Anne, kocamın …….den korktum da geldim.

Odada bulunanlar anlamlı anlamlı gülüşürler, geline muhtelif sorular sorarlar.(Sivas, Şimkürek köyü)

Çıyrık:
Kadınlar arasında oynanan bir oyundur. Oyunda Ali, genç kız, annesi, Fatma Teyze…rol alır. Kadınlar bir odada toplanırlar. İçlerinden birini erkek kılığına sıkarlar. Bunun adını Ali korlar. Ali'yi boğazından ayaklarına kadar iple sararlar. Bir kadın Ali'nin yanına oturur. Oyun sırasında çıyrık gibi Ali'nin kolunu dönderir. Çıyrığı dönderirken şu türküyü söyler:

Çıyrığım çıyrığım

Ala çıyrığım

Soyha çıyrığım

Koymuyor ki yare gidem…

Türkü bitince annesi kızına seslenir:

-Kız..kız..Git de bana turşu getir; içerim yanıyor.

Kız, oturanlardan birinin yanına gider:

-Fatma Teyze, anneme turşu verecekmişsin.

Kadın, turşuyu vermez. Kız ağlıyarak evine(yerine) döner. Hırsından tabağı yere atar.

Annesi yerinden kalkar, Fatma Teyze'ye gider. Kadınla döğüşür. Fatma Teyze, kızın annesine:

-Orada burada çene çalana kadar evinde oturaydın da turşunu vuraydın.

Daha sonra şu türküyü söyler:

Çıyrık ince tel ince

Nolun bize gelince

Kız imandan mı dönen

Bir kerecik öpünce.

Çıyrığın urganıyam

Üstünün yorganıyam

Annem beni büyüttü

El oğlu kurbanıyam (Sivas merkez ilçeye bağlı köyler)

Türküden sonra oyun biter. Bu oyunun köylere göre değişik varyantları bulunmaktadır.

C.Cinsel Temaları İşleyen Oyunlar:
Sivas yöresi köy seyirlik oyunlarında cinsellik hemen her oyunda ya doğrudan, ya da dolaylı olarak işlenmiştir. Bunu erkeklerin kendi aralarında oyunlarda da görmekteyiz, kadınların kendi aralarında oynadıkları oyunlarda da görmekteyiz. Kadın oyunlarında daha terbiyeli, daha nezih olarak işlenen cinsellik, erkek oyunlarında tahmin edemiyeceğimiz boyutlara ulaşmaktadır. Bunlar ya hayvan öğesi kullanılarak dramatize edilmekte veya kadın kılığına girmiş erkeklerle dramatize edilmektedir. Bizim derlemelerimiz sırasında erkeklerin kendi aralarında oynadıkları beş ayrı oyun tesbit ettik. Erkekler arasında oynanan "Oğlum Natur" oyunu bunun en tipik örneğidir.

Oğlum Natur:
Erkeklere arasında oynanan bir oyundur. Oyunda baba, Natur(oğlu), kadın bulunmaktadır.

Baba rolündeki ağzına kiprit çöpü alır. Peltek peltek konuşur. Bir elinde baston vardır. Topallayarak ve duraksayarak yürür. Oğul ise babası odaya girmeden önce kadın rolüne girmiş olan erkeği odanın içine yatırır. Kadının altında yatak vardır. Köylüler çok sakin bir halde baba ile oğlu Natur'un gelmesini beklerler. Natur önde, baba arkada içeri girerler. Baba rolündeki yürürken zorluk çekmektedir.

-Oğlum Natur

-Buyur baba.

-Sağ ayağımı ileri götür.

-Peki baba

Natur babasının sağ ayağını ileri götürür.

-Oğlum Natur

-Buyur baba

-Sol ayağımı ileri götür.

-Peki baba

-Oğlum Natur

-Arkanı önüme getür.

Natur, arkasını baba rolündekinin önüne getirir. O da hafifçe önünü değdirir.

-Oğlum Natur.

-Buyur baba.

-Soluğum çıkmıyor, soluğumu yerine getir.

-Peki baba.

Natur, baba rolündeki babasını kucaklayarak yukarı kaldırır, sonra indirir.

Yürüye yürüye yerde yatan, kadın rolündeki oyuncunun yanına gelmişlerdir.

-Oğlum Natur.

-Buyur baba.

-Oğlum Natur, acele et dizlerim titriyor, yüreğim çekiliyor, bana bişeyler oluyor, sabrım taşıyor…

-Neydeyim baba?

-Oğlum Natur, yavaşcana ananın üstüne yatır.

Natur, babasını anasının üzerine yatırır.

-Oğlum Natur, ananın üstünde götür getir.

Natur babasının ayaklarından tutup ileri geri hareket ettirir.

-ohhh sağolasın, babayın canına değsin.

-Beşey(bir şey) değil…Afiyet olsun, kolay gelsin.

Oyun bu şekilde devam eder.

(Sivas merkez ilçeye bağlı köyler)

d. Hayvanları ve Avcılığı İşleyen Konular:

Köylü, hayvanlarla iç içedir. Fabl örneğinde olduğu gibi hayvanları kişileştirerek insanlara birtakım mesajlar verir. Bu çeşit oyunlar güldürücü oyunlardır.Cinsel unsurlarla, şiddet unsurlarını içerir. Dramatize sırasında seyircileri bol bol güldürür. Sivas yöresinden derlemiş olduğumuz **Kaz Oyunu, Tavuk Oyunu, Ördek Oyunu…** bu şekildeki seyirlik oyunlardır.

Ördek Avı:

Köylüler odada toplanırlar. Odanın ortasında boşluk bırakırlar. Burası göldür. Gülün bir bekçisi vardır. Buraya sık sık avlanmaya gelen bir de avcı vardır.Beş altı genç de ördek olur. Vak…vak.. diye sesler çıkarır.

Bekçi, avcıya dönerek:

-Bu göldeki ördeklere dokunayım, deme…

Bekçi dışarı çıkar. Bekçi dışarı çıkınca avcı, ördekleri vurur. Bunları sıkıca teker teker bağlar. Bunlardan birini sırtına alıp çıkacağı sırada bekçi içeri girer. Avcıya:

-Ben sana bu ördekleri vurma , dememiş miydim? Diye çıkışır.

Daha sonra avcıyı dövmeye başlar. Avcının üzerindeki elbiseleri çıkarıp ördeklere dağıtır. Avcı, don-gömlek kalır.

Bekçi, biraz sonra sakinleşir. Yaptığı işten pişmanlık duyarak avcıya sorar:

-Kardeşim sen nerelisin?

-Beştepe köylüyüm.

-Vayy…be, ben de Beştepe köylüyüm.

Bu konuşmadan sonra avcıyla bekçi sarılıp öpüşürler. Bekçi bakar ki avcının elbisesi yok. Kendisinin çıkarmış olduğunu unutur. Avcıya sorar:

-Kardeşim senin elbiselerin nerede?

Avcı, ördeklerin üzerindeki elbiseleri göstererek:

-Ördeklerin üzerinde, der.

Bekçi ördeklere seslenir:

-Avcının elbisesini giydirin…

Ördekler, avcıya elbiseleri giydirmeye çalışırlar. Avcı giymemeye çalışır ki Bekçi ördeklere dayak atsın. Bekçi ördeklere elindeki kayışla vurmaya başlar. Ördekler sağa sola kaçışır.

Seyirciler ördekleri yakalayıp bekçiye teslim ederler. Ördeklerin sopa yemesi seyircileri coşturur. Bu nedenle dayak sahnesini uzatırlar. (Sivas, Beştepe köyü)

Tavuk Oyunu:
Seyirciler büyük bir odada, odanın ortasını açık bırakacak şekilde otururlar. Bu oyunda **Muhtar, tavuk besleyen adam, tavuk, duvar….** yer alır.
Tavuk besleyecek adam içeri girer. Muhtara:

-Muhtar efendi, senin arazin büyük, biraz yer ver de tavuk kümesi kuracağım, der.

Muhtar da odanın ortasını göstererek:

-Burası kümes kurmaya müsait; kümesini buraya kurarsın, der.

Dört kişi duvar olur. Bunlar büyükçe bir çarşafın dört tarafına otururlar. Daha sonra sekiz-on kişi tavuk olurlar. Bunlar, gıdaklıyarak çarşafın altına/kümese girerler. Tavukların sahibi:

-Kümes sıcak mı? diye tavuklara sorar.

Tavuklar gıdaklayarak cevap verirler. Tavukların sahibi elindeki iğneyi tavuklardan birine batırır. Canı yanan oyuncu gıdaklayarak kümesden dışarı çıkar. Daha sonra diğerlerine batırır. Onlar da gıdaklayarak dışarı çıkarlar. İçeride kalan son tavuk dışarı çıkmaya çalışır. Duvar rolündeki güçlü kuvvetli oyuncular tavuğu bırakmazlar. Tavukların sahibi içerideki son tavuğa çuvaldız batırır. Tavuk rolündeki gıdaklamayı bırakıp kümesin sahibine sövmeğe başlar. Dışardaki tavuklar da çarşafın üstüne oturarak, duvar rolündeki gençelere yardımcı olmaya çalışırlar. İçerideki tavuğa ne kadar eziyet edilirse o kadar şenlik olur. Epeyce bir eziyetten sonra tavuğu çıkarırlar. Kümesten çıkan tavuk, hırsını alamadığı için karşısına çıkan ilk seyirciye tekme tokat saldırır. (Sivas, Elbeyli, Yanalak köyü)

Culuh(Hindi) Besleme/Kaz Oyunu:
Birinci sahnede muhtar ile ağa bulunur. Ağa, Muhtar'dan bir culuh çobanı ister.ister. O da "Al sana bir culuh çobanı" der.

İkinci sahnede culuh(çulluk) rolündeki gençler bulunur. Bunların sayısı sekiz-on kişi arasında değişir. Culuhlar gayet hareketsiz yerde yatmaktadır. Ağa, culuhları beslemediği için çobana kızar.

Üçüncü sahnede culuhlar gene hareketsiz yatmaktadır. Ağa, çobana culuhların yumurtlayıp yumurtlamadığını sorar. Çoban yerde yatan culuhların yumurtalıklarını kontrol eder. Ağasına, "Hiç biri yumurtlamamış" der. Daha sonra culuhlara kayışla vurmaya başlar. Culuhlar ses çıkararak sağa sola kaçışırlar.

Dördüncü sahnede culuhların bütün çamaşırları çıkarılır, sadece bir kilotla kalırlar. Çoban culuhların yumurtlayıp yumurtlamadığını tekrar kontrol eder. Culuhların yumurtalıklarına elini

sürer. Culuhlar gulh gulh demeye başlarlar; fakat bu arada yumurtalıklarını elletmekte direndikleri için çobandan dayak yerler. (Sivas, Körtuzla köyü)

e. Aldatmacaya Bağlı Oyunlar:

Bu türdeki oyunlarda aldatmaca esastır. Daha önce bu oyunu oynamış ve seyretmiş olanlara rol verilmez. Oyuncular, düğüne davet edilmiş olan misafirler arasından seçilir. Oyuncu, oyunun başlangıcında aldatıldığını farketmez. Yüzünün boyandığını oyunun sonunda farkeder.

Terazi Oyunu:

Düğünlerde oynanır. Oyuna katılacaklar, hazırlıklar sırasında dışarı çıkarılırlar. Odanın ortasına bir ağaç uzatılır. Ağacın üzerine çul serilir. Çulun üzerine ufak bir seccade konulur. Oyunculardan biri içeri seslenir. Seccadenin üzerinde namaz kılması söylenir. Secdeye varacağı sırada çul aniden çekilir. Acemi oyuncu yere düşürülür. Bunu diğerleri takip eder. (Sivas, Beypınar köyü)

f. Dini Adamlarını Yeren/Ahret Hayatını Anlatan Oyunlar:

Bunlar kadınlar arasında oynanan oyunlardır. Bazen bir hoca, bazen hortlayıp gelen günahkar bir kadın dramatize edilir. Divriği yöresinde oynanan "Keşgem Hatun" oyununda, bu dünyada dini kurallara hiç riayet etmemiş günahkar bir kadının hortlayarak yeniden dünyaya gelmesi, öbür dünyada çekmiş olduğu işkenceler, bunun nedenleri dramatize edilmektedir. Beyaz bir kefen giymiş olan kadının yüzü sarı-siyaha, dudakları abartılı kırmızıya boyanmıştır. Günahkar kadın zaman zaman seyircilere saldırır. "Kocanıza, kaynananıza iyi davranın" şeklinde telkinlerde bulunur.

Biz bu makalemizde din adamlarının hicvedildiği "Bağdat Oyununu" anlatacağız.

Bağdat Oyunu:

Bir kadının yüzünü kahve ile boyarlar. Üç etek/üçpeşli elbise giydirirler. Elbisenin arkasına yün doldurarak kambur yaparlar. Karnına minder yerleştirirler. Başına sarık sararlar. Ağzına soyulmuş beyaz soğan verirler.

Kapı açılınca hoca kılığındaki eli tesbihli kadınla yardımcısı girer. Küçük çocuklar korkup ağlamaya başlarlar.

Kadınlardan biri hocaya sorar:

-Merhaba şıh efendi…Sırtındaki nedir? (Şıh efendi ağzında soğan olduğu için değişik bir sesle kadına cevap verir.)

-Müritlerimin günahıdır. Benim sırtıma yüklediler. Bu yükü çekmeye mecburum.

-Şıh efendi ön tarafındaki nedir?

-Sevap çıhısı(bohçası).

-Şeyh efendi def(tef) çalar mısın?

-Def çalamam amma; çalınca da yerimde duramam oynarım.

Çalgıcılar oynak bir hava çalmaya başlarlar. Şıh efendi abartılı bir şekilde tepinerek oynamaya başlar. Kendisini müziğin ritmine kaptırır. Fesi bir tarafa gider, göbeği bir tarafa…Sırtındaki yünler, karınındaki yastık yere düşer. Bayılıncaya kadar seyircilerin alkış temposuna uyarak oynamaya devam eder. Şıh efendinin raksına seyirciler de katılır. Büyük bir eğlence olur. (Sivas, Yıldızeli Seren köyü).

g. Masallara Kahramanlarına Bağlı Oyunlar:
Sivas yöresinde masal kahramanlarına bağlı bir oyun tesbit etmiş durumdayız. Bu da Keloğlan'dır. Keloğlan, bir masal kahramanı olmasına rağmen saflığı ve temiz yürekliği ile gönüllere taht kurar. Türk halkı, Keloğlan'ın kimliğinde ideal bir delikanlıya kavuşur. O, annesine sadık, zekice cevaplar veren, en zor meselelerin üstesinden gelen, kel olduğu için kızların dikkatini çekmeyen; fakat padişahın kızıyla evlenen, fakirken çok zengin olan ama bütün bunlara rağmen şımarmayan bir Anadolu çocuğudur.

Keloğlan:
Bu oyun en fazla düğünlerde ve güz mevsiminde oynanır. Kadınlardan biri erkek elbisesi giyinerek , sakal bıyık takınarak, ağzına sigara alarak Ağa olur. Yine genç kızlardan biri Keloğlan kılığına girer. Beş altı kadın oyuncu da koyun postu, dana postu veya çula sarınarak dana rolüne girerler.

---

[1] **Şükrü Elçin**, Anadolu Köy Orta Oyunları(Köy Tiyatrosu), Ankara 1977, s.xı ve ayrıca **Metin And**, Anadolu Halk Dansları ve Halk Tiyatrosu'nun Özellikle Hayvan Benzetmeceleri Bakımından Asya Kökenleri, Kültür ve Turizm Bak., 2. Milletlerarası TFK Bildirileri 111.Cilt, Halk Müziği-Oyun-Eğlence, Ankara 1983, s.31-50
[2] **Prof.Dr.Nurhan Karadağ,** Seyirlik Oyunların Metin Yapısı, Halkbilimi, Güz 1997, Sayı:4, Sayfa: 19.
[3] **Ahmet Kutsi Tecer**, Köylü Temsilleri, Ankara 1940
[4] **Elçin, a**.g.e., s.v-vıı
[5] **İbrahim Aslanoğlu**(1920-14.3.1995): Eğitimci-yazar İbrahim Aslanoğlu Sivas Folkloru ve Türk Folkloru dergilerinde gelenek, görenek, halk edebiyatı gibi araştırmaların dışında ritüel nitelikli araştırmalara da yer vermiştir.
[6] **Şükrü Polat**, Suşehri Düğünlerinde Ortaoyunları, TFA 3(67), Şubat 1955,s.1067; **Halil Sami Özen**, Divriği'nin Yağbasan Köyünde Koç Katımı ve Davarın Yüzü Şenlikleri, Sivas Folkloru, 4.79,

7(75), s3-4, **Kutlu Özen**, Divriği Köylerinde Mevsimlik Toplu Törenler, Türk Folkloru, 9.81, 3(27), s.22-27, **Kutlu Özen**, Divriği Köylerinde Ekin Selavatlama ve Kabayele Karşı Gitme Törenleri, 111. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi ,Bildirileri, c.ıv, Ankara 1987, s.277-90…….
[7] **Metin And,** Anadolu Halk Dansları ve Halk Tiyatrosunun….s.41
[8] **Kutlu Özen**, Divriği Evliyaları, Sivas 1997, s.74
[9] **Mevlüt Özhan**, Kadınlar Arasında Oynanan Dramatik Seyirlik Oyunlarda İşlenen Konular, 1V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, C.111, Ankara1992, s.189-197
[10] **Karadağ,** a.g.m.20-25

Sivas Yöresinde Çarıkcılık

Kutlu Özen

Çarık, kenarları kıvrılıp iki ucu dikilerek ham deriden yapılan bir köylü pabucudur. [1]Eski Türkçede "çaruk" olarak geçmektedir. H. Kazım, Büyük Türk Lügatı'nda çarığı "köylümüzün en yaygın ve en makbul ayakkabısı" olarak tanımlar.[2]

ÇARIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ

Çarık, herkesçe bilinen biçimi ile daha çok Önasya'da oturan topluluklar tarafından kullanılan bir ayakkabı çeşidi olmuştur.

Hitit kabartmalarında da görülen çarık, bu bölgede yaşayan eski ve yeni uluslar tarafından benimsenmiştir. Tarihin çok eski çağlarından beri Türkler, İranlılar, Kafkasya'da oturan diğer uluslar tarafından bilinmektedir.

Çarık, coğrafi bakımdan Tanrıdağı(Tiyenşan), Ural-İdil bölgesi, Anadolu ve Kızıldeniz ile çevrili geniş alanlarda yaşayan çeşitli toplulukların ortak giyim eşyalarından birisidir.

Çarık kelimesi Türkçede Uygurlardan beri bilinmektedir. Bugün belli başlı Türk lehçelerinde de kullanılan bu kelime Macarcaya "saru", Farsçaya "çaroğ" olarak geçmiştir. Kuzey Kafkasya Türkleri, çarık yerine "çabır" kelimesini kullanırlar.

Balkan Yarımadası'na Türklerin aracılığı ile giren çarık, Yunan, Arnavut ve Islav dillerinde az çok bozularak Türkçedeki adı ile yerleşmiş ve aynı ekonomik şartlardan ötürü geniş ölçüde kullanılmıştır. Çarık kelimesi Anadolu lehçesinde "çaruk" olarak da telaffuz edilir.[3]

SİVAS'TA ÇARIKÇILIK

Sivas, tarihin ilk çağlarından beri Anadolu'da medeniyet kuran devletlerin en önemli yerleşme merkezlerinden birisi olmuştur. Mezopotamya, Hitit, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı medeniyetlerine ait bir çok eserler tarihin ilk çağlarından zamanımıza kadar ulaşabilmiştir.

1927 yılında Sivas çevresinde ilk çağlara ait tetkiklerde bulunan Şikağo Üniversitesinden Vonder Hosten bir çok höyük tespit etmiştir. Yine Prehistoryen Kılıç Kökten tarafından Kangal ve Hafik ilçeleri ile Zara ilçesinin Tötürge gölü civarındaki Çilhasan mevkiinde Kültepe ve aynı gölün batısında bulunan Tepecik höyükleri tespit edilmiştir. Bu kalıntılar Sivas yöresinde M.Ö. 2600 yılından itibaren Hitit kültür çağının başlamış olduğunu göstermektedir.

Bu cümleden olmak üzere Şarkışla ilçesinin Döllük köyünde bulunup Ankara Arkeoloji Müzesi'nde teşhir edilen madenden yapılmış küçük Eti heykeli ile Gürün ve Şuğul vadisindeki yazılı kaya Hitit medeniyetinin daha belirli örneklerindendir.[4]
Bütün bu bilgiler Sivas yöresinde çarığın M.Ö. 2600 yılından beri bilindiği ve kullanılmış olduğunu belgelemektedir. Hitit kabartmalarında da görülen bu eski Anadolu ayakkabısı daha sonra Anadolu'nun her tarafına ve Balkanlara bu bölgeden yayılmıştır.

Binlerce yıldan beri bilinen ve daha çok köylüler tarafından giyilen çarık Cumhuriyet'in ilanından sonra yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Lastik, plastik…vb. maddelerin sanayide kullanılmasıyla birlikte seri üretime geçilmiş, daha dayanıklı ayakkabı çeşitlerinin piyasaya sürülmesi çarıkçılığı öldürmüştür.

Kaynak şahısların sözlü ifadesine göre 1935 yılında Sivas il merkezinde 11 çarıkçı,36 yemenici, 33 kunduracı dükkanı bulunuyordu.[5]
1950 ve onu takip eden yıllarda bu sanatla uğraşan esnaf sayısı gittikçe azalmış ve 1967 yılında Çarıkçılar ve Nalıncılar Derneğine bağlı, 51 esnaf bulunmaktaydı.[6]
Sivas Belediyesi'nin 1966 istimlakinden sonra çarıkçı esnafı dükkansız kaldığından ve mali durumları da zayıf olduğundan bu mesleği terk etmeye başlamıştır. İstimlakten önce Cumhuriyet Caddesinin Meydan Camiinin karşısına düşen bölümünde en az yirmi-otuz dükkan bulunduğu gibi Buğday Pazarı'nın bir bölümünde de yine çarıkçı dükkanları bulunuyordu. Derlemenin yapıldığı15 Temmuz 1982 tarihinde sakatçılar arkasında yalnız çarık yapan ve geçimini bu yolla temin eden Osman Çetinkaya'ya ait bir dükkan bulunmaktaydı.

Sivas merkezindeki çarıkçı esnafı ürettiği malları 1950 yılına kadar çeşitli illere göndermekteydi. Daha sonraki yıllarda talep azalınca merkeze bağlı köylerin taleplerini karşılamaya başlamıştır.

Sivas ilinde çarıkçılık denilince akla ilk gelen isim Zara ilçesidir. "Sen haber ver paradan; çarık gelsin Zara'dan" sözü bunun için söylenmiştir. Zara'daki çarıkçı esnafı , çarığa yeni bir biçim ve form vermiştir. Bu makalemizde tanıtacağımız "tokalı çarık" tamamen Zaralı ustaların buluşudur.[7]
Bir zamanlar Hafik ilçesi de önemli çarık üretim merkezlerinden biriydi. Bugün(1984) de bu mesleği sürdüren birkaç usta bulunmaktadır. Divriği ilçesindeki köşker esnafı daha çok yemenicilikle uğraşmış, çarıkçılık ikinci planda kalmıştır.[8]
Çarıkçı ustaları:

Sivas merkezindeki çarıkçı esnafı da bünyesinde değerli ustalar yetiştirmiştir. Sivas merkezindeki en meşhur usta 1952(82 yaşında) yılında ölen **Çolak Halfe'**dir. **Küçük İbrahim, Kiziroğlu Ahmet, Çircioğlu Hacı Osman, Mansuroğlu Hacıemmi, Huboğlu Duran, Kadıyolan Ahmet, Recep Ağa, Çayırağızlı Mehmet** ve **Halil Ustalar, Kazım Çılgın Usta, Süleyman Emmi…** Bunlardan Süleyman Emmi 1975 yılında çarıkçı esnafının son temsilcisi idi. Süleyman Emmi ünlü bir sanatkar olup bir ara da Çayırağzı'nda muhtarlık yapmıştır.[9]
Sivas'ta yapılan çarık çeşitleri:

Çarıkçılık mevsimlik bir sanattır. Geçimini sadece çarıkçılıkla sağlayan esnaf azdır. Bu sanatta çalışanlar haziran, temmuz ve ağustos aylarında çarık yaparlar; diğer aylarda ise nalıncılıkla uğraşırlardı. Sivas ilinde takunya ve nalın yapan esnafa tıktıkçı denilmektedir.

İlkbahar mevsiminden başlayıp, hasat zamanının sona erdiği sonbahar mevsimine kadar giyilen çarık daha çok Sivas'ın ova köylüleri tarafından tercih edilir. Geçimini yaylacılıkla temin eden dağ köyleri çarık yerine altı kalın gönden yapılmış ayakkabılar giyerler. Divriği ilçesinde bu tip ayakkabılara "kaba yemeni" adı verilir. Çarık, tarla ziraatine daha müsait olduğu için bugün(1984) de kara sapanla çiftçilik yapan köylüler tarafından giyilmektedir.

Sivas ilinde yapılan çarıkları biçimine ve kullanılan malzemeye göre iki bölümde inceleyebiliriz:

a.Biçimine göre çarıklar

1.Sırımlı çarık

2.Yoraklı çarık

3.Tokalı çarık/Zara çarığı

b.Malzemesine göre çarıklar

1.Ham çarık

2.Şebli çarık

BİÇİMİNE GÖRE ÇARIKLAR

1.Sırımlı çarık:
Sırımlı çarığa, "ham çarık, kara çarık, yoraksız çarık" gibi adlar da verilmektedir. "Dede burnu" adı verilen bir çarık çeşidi de yapı bakımından sırımlı çarığa çok benzer.

Sırımlı çarık bilinen en eski bir çarık çeşididir. Ucu yukarıya doğru kıvrık "Eti çarıkları" bu çeşidin bilinen en eski örneğidir. Yüzlerce yıl orijinalliğinden hiçbir şey kaybetmeden günümüze kadar ulaşmıştır. [10]
Sırımlı çarık çok basit bir yapıdadır. Bu yüzden yapılışında hiçbir ustalık gerektirmez. Ayak büyüklüğüne göre kesilen deriye sırım geçirilerek şekil verdirilir. Çanak biçimindeki bu ayakkabı sırım veya kıl ipler yardımıyla ayak bileklerine bağlanır.

Sırımlı çarığın yapımında genellikle işlenmemiş ham deri kullanılır. En makbul deri, manda derisidir. Sığır gönünün yanı sıra savaş ve kıtlık yıllarında fakir halk at, eşek…derisi de kullanmıştır.

Sırımlı çarığın yapımında Divriği köylüleri "zoğ" adı verilen bir ölçü kullanırlar. Zoğ, baş parmak ile serçe parmak arasındaki genişliğe verilen addır. Ortalama 14 cm.-18 cm. arasında değişen bir uzunluk ölçüsüdür.

Çarık yapılacak deri, yere gergince serildikten sonra boyun ve kuyruk hizasından geçen bir çizgi ile iki parçaya ayrılır. Bu çizginin sağından ve solundan birbirine eşit aralıkta ve paralel birer zoğluk şeritler halinde işaretlenir. Islak derinin işaretlenmesinde "çirpi" adı verilen ve kırmızı toprak boyaya batırılmış uzun bir kıl ip kullanılır. En iyi çarıklar sırt derisinden yapılır. Kenarlara gelen karın derisi ince olduğundan makbul değildir. Ufak parçalar halindeki bu ince karın derisine "tasak" adı verilir. Bu deri, delinen çarıkların yamalanmasında parça olarak kullanılır. Ayrıca uygun yerlerinden sırım çıkarılır; küçük çocuklara çarık yapılır.

Sırımlı çarıkta kalıp kullanılmadığı için müşterinin ayağı ölçü olarak kullanılır. Gön buna göre dikdörtgen şeklindeki parçalar halinde kesilir. Ayak tabanının yanlarından 3-4 cm. lik pay bırakılır.

Çarık için kesilen dikdörtgen şeklindeki deri burun kısmında bir üçgen getirecek şekilde katlanır ve sırımla dikilir. Daha sonra bir sivri aletle, eşit aralıklarla delinmiş olan deri, sırım geçirilerek dikilir. Çarık kenarını çevreleyen sırım burundan topuğa doğru çekilince, gön toplanıp ayağa giyilecek bir şekil alır. Daha sonra kenarlara takılan iplerle çarık ayak bileklerine bağlanır. Çarık bağlarının sırımdan olması şart değildir.

Sırımlı çarık kalıpsız olduğu için ayak içinde döner. Sık sık ayak tabanı üste çıkar. Köylüler bu yüzden çarık içinde ayaklarını oynatamazlar. Serçe gibi seke seke gayet dikkatli yürürler. Bazı yaşlı köylülerin bugün(1984) bile yemeni ve kundura gibi ayakkabılarla seke seke yürümesi çarık giydikleri yıllara ait bir alışkanlığın devamıdır.

Sırımlı çarık yağışsız ve sıcak havalarda giyilmez. İlkbahar ve sonbahar gibi yağışlı mevsimlerde giyilir. Yaz mevsiminde giyilecekse sık sık ıslatmak gerekir. "Güneş gönü, gön de ayağı sıkar" sözü çarığın bu özelliğini belirtmek için kullanılmıştır.

Sırımlı çarığa derisinin özelliğinden dolayı “kara çarık” da denilmektedir. İç Anadolu’daki yerli sığırların derileri genellikle siyah olduğu için, yapılan çarıklar da kara çarık adını almıştır.

Çarık mutlaka çorapla giyilir. Kış aylarında ayağı sıcak tutması için kıl çorap tercih edilir. Diğer mevsimlerde yün çorap tercih edilir. Ayrıca çorabın üzerine “dolak” denilen yün bir örgü sarılır.

Sırımlı çarık daha çok fakir köylüler tarafından giyilmiştir. Lastik ayakkabıların çıkmasından önce çiftçiler tarafından yüzlerce yıl kullanılmıştır. Çift sürerken çamurun ayağa yapışmasını önleyen çarık, derisinin inceliğine rağmen su geçirmez.

Çarığın geniş ölçüde kullanıldığı yıllarda manifatura işi mal satan dükkanlarda ayrıca işlenmiş deri de satılırdı. Köylüler şaplanmış derileri ayak ölçülerine göre alıp çarık dikerlerdi. Sırımlı çarığın yapımında ham deri kullanıldığı gibi ayağı rahat tutması için işlenmiş deri de kullanılırdı. [11].

Dede burnu çarık:

Bu çarık, sırımlı çarık gibidir. Sığırların ön ayaklarındaki şişkin kısım burun olarak kullanılır. Geriye kalan kısım sırımla çevrilir. Her sığır derisinden ancak bir çift çarık yapılır. Giyimi, sırımlı çarığa göre daha rahattır.[12]

Derinin işlenmesi:

Divriği köylerinde ham deri şöyle işlenmektedir: “Sığır derisi ayran içerisinde kokuşmaya bırakılır. Havanın sıcaklığına göre, bir hafta içinde kokuşan deri tekneden çıkarılır. Tüyleri bıçağın sırtı ile kazınır veya elle yolunur. Su ile yıkandıktan sonra bu kez de şap ve tuz karışımı bir suyun içinde birkaç gün bekletilir. Tekneden çıkan deri, ya taşa vurularak veya “tokaç” adı verilen ağaç tokmaklarla döğülerek yumuşatılır. Daha sonra bezir yağı ile yağlanır. Daha sonra deri zoğlanır/parçalar halinde kesilir. Bir deriden ortalama üç dört çift sırımlı çarık yapılır”. [13]

Gelenek:

Divriği’nin Yağbasan köyünde çoban veya sığırtmaç işe alınmadan önce bir sınava tabi tutulurdu. Önceden çobanın çarığına küçük bir taş parçası konulur, çarığı bağlayıp giymesi istenirdi. Taşın farkında olmayan çoban bir müddet dolaştırılır, eğer ayağındaki taşı çıkarıp çarığı yeniden bağlarsa işe alınırdı. Çünkü çarığın çıkarılıp yeniden giyilmesi külfetli bir işti.[14] Köylüler sabahleyin çarığı bağlarlar ve ancak akşamleyin yatağa girerken ayaklarını çıkarırlardı.

Bugün(1984) sırımlı çarık tamamen unutulmuştur. Alan çalışması için gittiğim köylerde bilgi edinmek için bir tek çarık örneği bulamadım. Arşiv için kaynak şahıslara yaptırdım.

2.Yoraklı çarık:

Yemeni ile rekabet edemeyen çarıkçı esnafı, çarığa “yorak” adı verilen bir küçük parça ilave etmiştir.

Yoraklı çarıkta işlenmiş manda veya sığır derisi kullanılır. Çarığın kenarları yine sırımlı çarıkta olduğu gibi sırımla işlenmiştir. Ayak ucuna gelen kısımdaki saya(yani yorak), ayağı rahat ettirir. Bu bakımdan sırımlı çarığa göre daha rahat giyimi vardır.

Yoraklı çarık, yemeniye rekabet edemediği için varlığını kısa bir zaman için sürdürmüş ve daha sonra unutulup gitmiştir. Arşivimdeki yoraklı çarık örneği bir rastlantı sonucu elde edilebilmiştir.

Yapımı:
Sırımlı çarığın tek parçadan yapılmasına karşılık, yoraklı çarık iki parçadan yapılmaktadır. Bunlardan ilki taban diğeri yoraktır.

Taban: Ayak tabanını meydana getiren parçadır. İşlenmiş sığır veya manda derisinden yapılır. Deri/gön, işlenirken şap kullanılır. Derinin kimyasal işlemine "iyleme" denir. İylenmiş deri, çeşitli kalıplara göre kesilir. Kesilen bu parçalar, çarığın tabanını ve yanlarını meydana getirir. Yoraklı çarığın yapımında sağsız-solsuz eski kalıplar kullanılır. Bu kalıplar yemenici esnafının kullanmış olduğu kalıpların aynısıdır. Ayak ölçüleri "endeze" adı verilen ölçülere göre alınır, gön üzerine çizilir ve kesilir.
Yorak: Yemenide ayağın üst kısmına gelen saya neyse, çarıkta da yorak odur. Yorak için değişik malzemeler kullanılmakla birlikte daha çok meşin, veya vakete, glesse cinsi işlenmiş deri kullanılır. Derilerde hakim renk siyah veya kırmızıdır. Derinin şekillenmesinde yorak endezesi kullanılır. Dere bu endezeye/kalıba göre kesilir.
Sırımlı çarık belli bir ustalık istemediği halde, yoraklı çarık ustalık ister. Bu nedenle çarıkçılar tarafından yapılır. Islatılan taban gönü, yorak ile beraber tersten dikilir, daha sonra ters yüz edilir. Yoraklı çarıkta bazen kenar pervazı vardır. Çoğu kez de kenarlar sırımla çevrilir.

Divriği esnafı 1940'lı yıllarda lastik çarık adı verilen bir çeşit yoraklı çarık yapmıştır. Şekil olarak yoraklı çarığa benzer, yalnız tabanda gön yerine kamyon lastiği kullanılmıştır. Bu çeşit çarıklar daha çok çobanlar tarafından giyilmiştir.[15]
3.Tokalı çarık/Zara Çarığı:
Bu çarık halk arasında daha çok "Zara çarığı, Sivas çarığı" olarak bilinir. Çok zarif görünüşlü, iskarpin biçimli bir çarık çeşididir. İşlenmiş manda derisinden kalıp kullanılarak yapıldığı için rahat bir giyimi vardır. Son zamanlarda turistik amaçlarla çok renkli, gayet güzel çarıklar yapılmaya başlanmıştır.

Tokalı çarığın Zaralı çarıkçı ustaları tarafından geliştirilip biçimlendirildiği söylenmektedir. 1931 yılında Divriği Yağbasan köyünde alan çalışması yapan öğretmen Halil Sami(Özen), yörenin giyim kuşamı hakkında bilgi verirken "köylü, kara çarık ve şebli/yoraklı çarık kullanmaktadır" diyerek iki çarık modelinden bahsetmektedir. Zaten kaynak şahıslar da Zara çarığının 1930'lardan sonra yapılmaya başladığını ifade etmektedirler. Tokalı çarık modeli çok beğenilip tutulduğu için Hafik ve Sivaslı ustalar da tokalı çarık yapmaya başlamışlardır.[16]
Tokalı çarık, zengin köy eşrafının giymiş olduğu bir çarık modelidir. Şehirde iskarpin ne ise , köyde de tokalı çarık odur Bugün bile(1984) köylerde-özellikle Zara köylerinde- tokalı çarık diğer ayakkabı çeşitlerine tercih edilmektedir. Düğünlerde damat ve sağdıç tokalı zara çarığı giymektedir.[17]

1950'li 60'lı yılar Zara'da çarıkçılığın en parlak dönemidir. Adnan Mahiroğulları'nın verdiği bilgiye göre ellili yıllardan önce çiftçiler kendi diktikleri sırımlı çarığı giyerlerdi. Köylünün alım gücü arttıkça tokalı çarık giymek adet olmuştur. O yıllarda çarıkçılık ilçe ekonomisinin önemli bir iş kolu olduğu gibi, yöre kültürünün de vazgeçilmez unsurudur. Çarıkçı dükkanları genelde Hamdi Efendigil'in hanı civarında toplanmıştı. Eski Çarşı yıkılınca, dükkanların bir kısmı Eski Cezaevi Sokağına taşınmıştır.

Çarık, ayakkabı olarak kullanılmasının yanı sıra folklorumuzda, halk oyunlarında da kullanılan bir aksesuardır. Kadın ve erkek oyuncular, ayakkabı olarak çarık giyerler. Sadece halk oyunlarında değil, düğün öncesi "nişanlı görme" adetlerinde de süslü, özel yaptırılmış "gelin çarığı" oğlan evinden kız evine götürülen adetlerden biridir.[18]

Zara'daki çarıkçı esnafı:

Dostarlar'ın Mehmet Ali(Ünal) Usta, Murtaza ve oğlu Osman Usta, Mustafa(Seyhan) Usta, Cencinli Adıgüzel Usta, Mor Ali Usta, Kambur Osman Usta, Nişan Usta ve Ahrun Usta, Mürşit Usta, Ostik Osman Usta, Kümbetli Mustafa Usta, Mehmet Usta, Kümbetli Abdurrahman Usta, Kümbetli A.Gafur Usta, Kınacıların Sabri ve Mustafa Usta, Kınacıların Niyazi Usta, Kınacıların Kadir Usta, Cencinli Ahmet Usta, Hüseyin(Alkan) Usta, Eğnirli Zekeriya ve Sabit Usta, Kamil Usta ve oğlu Baki(Ay) Usta, Mehmet(Zaralı) Usta, Rasim(Ünal) Usta, Devekseli Ali(Selçuk) Usta, Manculo Ahmet Usta, Yusuf(Güler) Usta, Cemal(Seyhan) Usta, Hüseyin(Yonucu) Usta, Raşollu Hüseyin ve Mehmet Aydın, Şevki(Binbir) Usta, Ağcan Usta.

Günümüzde(2001) Zara çarığı yapan tek usta kalmıştır. Bu da Zara ilçesindeki Kadir çınardır.[19] Bir zamanlar ilçe kaymakamlarının bile yazları giydiği "süslü çarıklar" şimdilerde süs unsuru olarak duvarlarımızı süslemektedir. Sözü edilen kaymakam Mukadder Öztekin'dir.[20]

Yapımı:

Tokalı çarık biçim olarak şebli/yoraklı çarığa benzer. Aradaki fark sonradan ökçeye ilave edilen tokadan ileri gelmektedir. Yoraklı çarıkta kullanılan kalıp ve malzemeler tokalı çarıkta da kullanılır.

Bölümleri:

Taban: Manda gönünden yapılır. İşlenmiş manda gönü endeze ile ayak büyüklüğüne göre kesilir.

Yorak: Ayağın ön, üst tarafına gelen parçadır. Çarığın burun kısmında yer alır. Meşin, vakete, glasse cinsi deri kullanılır. Ayrıca yorak üzerinde çeşitli delikler açılarak ayağın terlemesi önlenir. Son zamanlarda turistik amaçlarla yorak renkli derilerden ve süslemeli olarak yapılmaya başlanmıştır.

Sızı: Yorak ile gön arasındaki renkli, ince meşin şerittir.

Burun: Çarığın ön tarafındaki yukarıya kalkık sivri kısımdır.

Topuk: Ayağın topuğa gelen kısmıdır.

Son: Yoraklı çarığa eklenen ve ayağın topuklarını saran ilave parçadır. Meşinden yapılır.

Toka-kayış: Son adı verilen parçaya eklenen ve ayağı bilekten sıkan kayıştır. Sert durması için köseleden yapılır.
Tokalı çarık halen(1984 yılı) Sivas merkezinde700-1500 Tl. arasında değişen bir fiyatla satılmaktadır. Halk oyunu ekipleri ve turistler için yapılan çarıklar ise biraz daha süslü olduğu için ve işçilik gerektirdiğinden 2000 Tl. ile 2400 Tl. arasında değişen bir fiyatla satılmaktadır.

Bugün çarık denilince akla "tokalı Zara çarığı" gelmektedir. Sözünü ettiğimiz sırımlı ve şebli/yoraklı çarık artık giyilmemektedir. Tokalı çarık her mevsimde giyilebilen bir çarık çeşididir.[21]
Malzemesine göre çarık çeşitleri:
Çarık yapımında iki çeşit deri kullanılmıştır. Bunlardan birincisi işlenmemiş ham deri, diğeri de işlenmiş deridir. Bu nedenle malzemesine göre çarık çeşitlerini iki bölümde inceleyebiliriz.

Ham çarık: Genellikle işlenmemiş ham deriden yapılan çarıklara ham çarık denir. Bu nedenle sırımlı çarık, kara çarık, kıllı çarık… ham çarık olarak adlandırılır.
Şebli çarık: Manda gönünün, bunun yanı sıra sığır gönünün şapla işlenmesi ile elde edilen deriden yapılan çarıklara şaplı çarık denilmektedir. Yoraklı çarık ve Zara çarığı işlenmiş deriden yapılmıştır. Bu nedenle yoraklı ve tokalı çarıklara şebli çarık denilmektedir.
Kalıp çeşitleri:

Yoraklı ve tokalı çarıkta kullanılan kalıplar her iki ayağa giyilebilecek şekilde sağsız ve solsuzdur. Çarık kalıpları genellikle elma ve benzeri sert ağaçlardan yapılır. Sivas esnafının kullanmış olduğu kalıp çeşitleri şunlardır:

1.Baş batal: En büyük kalıptır. 46-47 numara.

2.Batal: Büyük kalıp: 44-45 numara.

3.Çeke batal: 41-42 numara.

4.Ulu orta: 40 numara.

5.Orta: 39 numara.

6.Zenne: Kadın ve büyük çocuklar için, 36-38 numara.

7.Çocuk kalıpları:[22]

Kelimeler/terimler

Endeze: Gön veya saya, endeze adı verilen karton vb. şeylerden yapılmış kalıplara göre kesilir. Bu kalıplara endeze denilir.

Glesse: Sığır ve dana derisinden yapılır. Daha ince ve gösterişlidir. Yemeni yüzünde kullanılır.
Gön: Daha çok manda derisinin işlenmesi ile elde edilir. Kalın ve çok dayanıklıdır.
Kösele: Sığır derisinin işlenmesi ile elde edilir. Tokalı çarık yapımında toka kısmı köseleden yapılır.
Meşin: Çok hafif ve ince bir deri çeşididir.
Sahtiyan: Keçi derisinin işlenmesi ile elde edilir. Renkli olanlarına elvan adı verilir.
Vakete: Sığır ve dana derisinin işlenmesi ile yapılır. Köylü yemenilerinde ve çarık yüzünde/yor, daha çok vakete kullanılır.

---

[1] **Meydan Larousse**, C: 3, s. 146
[2] R. Ekrem Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü,** Sumerbank Kültür Yayınları, Ankara 1967, s.64.
[3] **Türk Ans**., C:XI, Çarık mad., s.382
[4] **Sivas 1973 İl Yıllığı** , s.5
[5] M.Fahreddin Başel, **Sivas Bülteni**, Kamil Kitap ve Basımevi, Sivas 1935, s.208-209
[6] **Sivas İl Yıllığı,** 1967 s.214-215
[7] Mithat Taşkıran, Yemenici, Sivas 1340 doğumlu.
[8] Hasan Pişman, Emekli vergi memuru, Divriği 1918 doğumlu.
[9] Osman Çetinkaya, Çarıkçı ustası, Sivas 1930, Sivas 7 Ocak 1983, tarihli derlememiz.
[10] **Meydan Larousse**, C: 3, s. 146
[11] .Meryem Özer, Divriği-Olukman köyü 1928; Hıdır Özer, Divriği-Olukman köyü 1918; Hasan Döne, Emekli öğretmen, Divriği-Murmana köyü 1928.
[12] **Türk Ans. C:XI,** s. 382
[13] Hıdır Özer.
[14] Halil Sami Özen'in Divriği Yağbasan köyündeki 1931 yılına ait derleme notları.
[15] Hasan Pişman, Emekli vergi memuru, Divriği 1918 doğumlu.
[16] . Mithat Taşkıran, Osman Çetinkaya
[17] İ.Hakkı Acar, **Zara Folkloru,** Sivas 1975, s..18
[18] Adnan Mahiroğulları, Dünden Bugüne ZARA(2. baskı), Sivas 1996, s. 99
[19] **Zara Kültür Dergisi/2001,** Yakup Kadri Bozalioğlu'nun verdiği bilgi. S.101
[20] Adnan Mahiroğulları, Dünden Bugüne ZARA(2. baskı), Sivas 1996, s. 99
[21] Mithat Taşkıran, Osman Çetinkaya
[22] Mithat Taşkıran, Osman Çetinkaya

Sivas Yöresinde Çocuk Sahibi Olmaya Bağlı Adak Yerleri

10 ARALIK 2021KUTLU ÖZEN

Sayın Müjgan Üçer'e saygılarımla
Kutlu Özen

Yeni evlenen bir çiftin en büyük arzusu çocuk sahibi olmaktır. [1]Ailenin devamı çocuğa bağlıdır. Çocuk isteyenler, düşük yapanlar, çocuğu durmayanlar diğer uygulamaların yanı sıra adak yerlerinden de faydalanırlar.[2] Adak yerlerine bağlı çocuk sahibi olma ritüelleri günümüzde de devam etmektedir. Biz bu makalemizde adak yerlerini tanıtmaya çalışacağız.. Uygulamalardan örnekler vereceğiz.
a. Günümüzdeki Adak Yerleri

A.Vahhap Gazi: Sivas merkez; **Ahmet Hacı**:Zara/Ahmet Hacı;
Ali Taş: Zara/Kanlıçayır;
A.TuranGazi: Soğuk Çermik; **Aşılık:**Yıldızeli/Hüyük, **ŞeyhBahaddinHz**.:SuşehriMinkes; **BasamakKaya:**Yıldızeli/Büyükaören; **Cöğü Baba:**İmranlı/ Karacaören;**Colü Dede**:Şarkışla/ Kaleboğazı; **Çalıcı Pınarı:Hafik**/Çalıcı**:** **Çamlı Çeşme**: Zara/Kuzören **ÇeltekBaba**:Karaçayır; **Deynekli:**Divriği/Ömeran; **Duman Baba**:Koyulhisa **EmirhanBaba:Sivas**/Dikmencik**, EvliyaTepesi**: Ulaş/Hasbey; **Fıdıl Ziyareti**:Divriği/Erikli; **Halka Kaya:** Şarkışla/Kızılcakışla; **Şeyh İsmail Zebihullah Hz.** Yıldızeli/Fındıcak¸ **İzta**ş:Suşehri; **Kabak Baba** Ziyareti: Karaçayır; **Kara Ziyaret:**Altunyayla/Kürkçüyurt **Kaya Altı:** Sivas/Bedirli//
Kaya Ziyareti:Kangal/İnkonak **Kat:** Yıldızeli/Gabı köyü ile Çerdiğin **Katır Kayası:**Zara/Tekke köyü, **Kevgir Baba:** Yıldızeli/Çakraz **Kızlar Kayası**:Yeniçubuk/Karaağıl, **Koyun Baba Tekkesi**:Karaçayır/Karamehmet; **a Kayası:Sivas**/Seyfik
Maskayası: Sivas/Pınarca, **Mekir Kayası:** Yıldızeli/Direkli/Kadılı
Mekir Kayası: Yıldızeli/Yavu/Sarıçal , **Melek Gazi:** Şarkışla/Taşlıhöyük, **Mıhlı Direk/**Emre Köyü Ocağı:**Murat Kayası**:Ulaş; **Nişengi Baba:** İmranlı/Avşar, **Seki Dede:** Yeniçubuk/Karaağıl Şeyh **Merzuban Hz**.:Zara/Tekke; **Topraktaş:**Bedirli/Damlacık; **Yaramış:** Bedirli/Yaramış
b. Adak yerlerine bağlı uygulamalar
A.Vahhap Gazi: Türbesi Sivas merkezindedir. Hz.Peygamber'in sancaktarı olduğuna inanılan ulu bir zattır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından ziyaret edilir.[3]
Ahmet Hacı: Adak yeri Zara ilçesine 9 km uzaklıktadır. Köye adını veren Ahmet Hacı bir tepenin başında yatmaktadır. Adak yerinde ulu bir meşe ağacı, alt tarafında da su gözesi vardır.. Yaz boyunca Zara, İmranlı, Suşehri, Hafik, Koyulhisar… az da olsa civardaki ilçelerden ziyaretçiler gelir.

Çocuğu olmayan kadınlar, adak yerine küçük salıncaklar asarlar. Yarası ve çıbanı olanlar gözeden alınan su ile /kazanda ısıtılan su ile yıkanırlar. Dilek sahipleri gözeden üç avuç su içerler. Hasta ve sakat kişiler de Ahmet Hacı'yı ziyaret ederler.Romatizmadan dolayı sakat kalmış kişiler de buraya getirilirler. Cuma geceleri kan renginde aktığı söylenen şifalı suya para atarak şifa beklerler. Efsaneye göre çok önceleri burada Ahmet ve Hacı adında iki kardeş

varmış. Kafirler gelip bu iki kardeşi eza-cefa ile boyunlarını vurarak öldürmüşler. Gözenin suyu Cuma geceleri Ahmet ve Hacı'nın kanı olarak akarmış.[4]
Ali Taş: Taş kültüne bağlı bu adak yeri Zara'nın Beypınar bucağına bağlı Kuruköprü ile Kanlıçayır arasındadır. Adak yeri, Hz.Ali tarafından kılıçla kesildiğine inanılan oldukça yüksek bir kayadır. Çocuk sahibi olmak isteyen ve sık sık düşük yapan kadınlar tarafından ziyaret edilir.[5]
A.Turan Gazi: Adak yeri Sivas yakınlarındaki Soğuk Ilıca mevkiindedir. Çocuğu olmayan, olup da durmayan kadınların ziyaret ettiği çok önemli bir adak yeridir.[6]
Akkaya/Talih Kayası: Abdülvehhap Gazi türbesi yakınlarındaki bir mağaradır.. Doğum sonrası çocuğu yaşamayan kadınlar Akkaya'ya götürülür. Eteğini nal çivisi ile kayaya çakar. Eteğinin yırtıkları kayada kalır.[7] Kısır kadınlar bu mağarada okunurlar ve kendilerini bu kayalara(Akkaya) satarlar. [8]
Aşılık: Adak yeri Yıldızeli Hüyük yaylası ile Çerdiğin arasındadır. Yüksek bir tepedir. Aşı boyası bu tepenin eteklerinden alınır. Üyük, Karakaya, Ortaklar…yağmur duası için çıkarlar. Ayrıca çocuk sahibi olmak isteyenler de tepeyi ziyaret ederler.

Bahaddin Hz.(Şeyh): Türbesi Suşehri ilçesinin Minlas vadisindedir. Ruh ve sinir hastalarının yanı sıra kısır/çocuksuz kadınlar veya çocuğu yaşamayanlar/düşük yapanlar türbeyi ziyaret ederler.[9]
Basamak Kaya: Adak yeri Yıldızeli, Büyük Akören köyündedir. Köy yakınlarında, üç basamakla çıkılan bir adak yeridir. Çocuğu olmayan kısır kadınlarla düşük yapan kadınlar çocuklarının olması ve yaşaması için kayayı ziyaret ederler. Basamaklara çivi çakarlar. (Mustafa Ağkaş, Büyük Akören köyü, 1968 doğumlu.)

Bende: Divriği Avşarcık köyü yakınlarındaki kutsal bir taştır. Hamile kadınlar düşük yapıp yapmayacaklarını anlamak için kayaya taş yapıştırırlar. Taş yapışırsa dileklerinin kabul olacağına ve ana karnındaki çocuğun yaşayacağına inanırlar.

Büyük Kaya: Adak yeri Divriği Karasar köyündedir. Köy yakınındaki bir tarla içerisinde bulunmaktadır. Kutsal olarak bilinen kayanın diğer kayalarla bağlantısı yoktur. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar ve özelikle düşük yapanlar kayanın etrafında üç defa dolaştırılırlar. Çocuk isteyenler bu sırada kurban ikrar ederler/kurban sözü verirler. Doğan çocuğa Kaya ismi verilir. (Abbas Karahan, Kaya Kaya; Karasar köyü derlemesi 1991)

Cöğü Baba: Türbesi, İmranlı ilçesinin Karacaören bucağına bağlı Cöğü(Yünören) köyündedir. Buraya ruh ve sinir hastalarının yanı sıra çocuk sahibi olmak isteyenler de gelir. Özellikle sık sık düşük yapan ve doğumdan sonra çocuğu yaşamayan kadınlar getirilirler. (Seyfi Özmen, İmranlı/Avşar köyü 1963 doğumlu.

Colü Dede: Türbesi Şarkışla ilçesine bağlı Kaleboğazı mevkiindedir. Buraya felçli hastaların dışında çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar da getirilir.[10]
Çalıcı Pınarı: Adak yeri Hafik/Çalıcı köyündedir. Adak yerinin yakınlarında bir çeşme vardır. Çocuğu olmayan kadınlar çeşmenin yanına giderler. Ellerini oluğun içine sokarlar. Oluğun

içinde böcekler vardır. Kadının eline böcek gelirse hamile kalacağına, çocuk sahibi olacağına inanırlar.

Çamlı Çeşme: Zara'ya 15 km uzaklıktaki Kuzören köyündedir. Sıtmaya yakalananlar bu çeşmenin suyunda yıkanırlar. Ayrıca civar köylerden oğlan çocuğu olmayan kadınlar, çocuğu gurbette olanlar, gurbete gidenler bu çeşmeyi ziyaret ederler. Taş yapıştırarak niyet tutarlar. Ayrıca kadınlar çeşmenin oluğuna yumurta koyarlar, "günlerimiz güzel geçsin" diye. Çeşmeden almış oldukları suyu erkeklerinin eşyalarına serperler "keder olmasın" diye. Çeşmenin suyu ayrıca mala davara da serpilir "bolluk ve bereket olsun" diye. Bu çeşmeyi ziyarete gelenler, çeşmenin etrafını üç defa dolanıp dua ederler.

Çeltek Baba: Adak yeri Karaçayır bucağına bağlı Çeltek köyündedir. Buraya akıl ve sinir hastalarının yanı sıra çocuksuz/kısır kadınlar da getirilir. Çeltek Baba'nın türbesinden alınan toprak suda ezilerek kısır kadına içirilir. [11]
Diynenecek: Diynenecek adı verilen bu kaya topluluğu Divriği/Ziniski-Erikli köyü yolu üzerindedir. Ziyaretin hemen altından susuz bir dere yatağı geçmektedir.

Efsaneye göre büyük bir yatır olan Seyit Baba, Akmeşe/Ziniski köyüne gelirken kayalardan birine sırtını vererek dinlenir. Bu yüzden kaya kutsallık kazanır. Seyit Baba, sırtını verip dinlendiği için kutsallık kazanan kayaya "Diynenecek" adı verilir. Diynenecek, Seyit Baba'nın düşeğidir. Buraya genellikle düşük yapan kadınlar getirilir. Hiç çocuğu olmayanlar Seyit Baba'nın Ziniski köyündeki türbesini ziyaret ederler.

Çocuğu olmayan veya düşük yapan kadın ilk önce Ziniski/Akmeşe köyüne gelir. Bu köydeki ocaklı kadına derdini anlatır. Ocaklı kadın, düşük yapan kadının boynuna bir yazma bağlar. Yazmanın ucundan tutarak çocuksuz kadını adak yerine getirir. Diğer kadınlar da adak yerine gelirler. Ocaklı kadın, çocuk isteyen kadını Diynenecek kayası etrafında üç defa dolaştırır. Daha sonra ocaklı kadınla diğer kadınlar selamlaşırlar.

Ocaklı: Selamün aleyküm

Kadınlar: Aleykümselam

Alıcı kadın: Nereden gelip nereye gidiyorsunuz?

Ocaklı: Hac'dan gelip Hacca gidiyorum.

Alıcı kadın: Sebep ne?

Ocaklı: Bir atım var kulun tutmuyor(Gebe/hamile kalmıyor); atımı satacağım….

Alıcı kadın: Ben alırsam kulun tutar…

Ocaklı: Ben de satıyorum, İnşallah elin uğurlu gelir…

Kadınlar: (Hep bir ağızdan) Kulun tutsun, diyelim Allah Allah!….(diye bağrışırlar)

Bu işlemden sonra ocaklı kadın, kısır kadının yazmasını alıcı kadının eline verir. Yani kısır kadını, adak yerinde satmış olur. Bu işlemlerden sonra orada bulunanlara lokma dağıtılır. Kısır kadın: "Eğer bir çocuğum olursa, kurbanla üzerine geleceğim" şeklinde dilekte bulunur. Ayrıca adak yerinden bir parça toprak alıp yer.

Deynekli:Divriği/Ömeran köyü yakınlarındaki Kutsal bir su sarnıcı/ayazma'dır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar bu sarnıcı/havuzu ziyaret ederler. Havuza para, boncuk… gibi şeyler atıp dilek dilerler. Havuza daha önce atılmış para, boncuk..gibi şeylerden birini teberük olarak alırlar, saklarlar. Çocukları olunca bunları çocuklarının omzuna muska gibi dikerler. Adak olarak kurban keserler.

Duman Baba: Adak yeri Koyulhisar ilçesindedir. Evlat hasreti çekenler bu evliyayı çokça ziyaret ederler. "Allah'ım bu zatın hürmetine bana nur topu gibi bir evlat ver" diye dua ederler.[12]
Emirhan Baba: Sivas/Dikmencik(Horsana) köyündeki bir adak yeridir. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından ziyaret edilir. (Ahmet Dinç, Dikmencik 1969 doğumlu)

Evliya Tepesi: Ulaş/Hasbey köyündeki bir tepedir.Eğer gelin zor doğum yaparsa yayladan çobanı çağırırlar. Gelinin elbisesini veya mendilini çobana verirler. Çoban evliya tepesini yedi kere dolanır.

Aldım mendili yola çıktım

Dolandım evliyayı yedi kere

Aman yarabbi, dileğimi kabul eyle!

Her dolanışında yukarıdaki dörtlüğü tekrar eder. Kendisine verilmiş olan mendili / elbiseyi doğum sancısı çeken geline teslim eder. Gelin kolay bir doğum yapar. (Fikret Aydın, Hasbey 1965)

Fıdıl Ziyareti:Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar Divriği/Erikli köyü yakınlarındaki Fıdıl dağına çıkarlar. Dilek dileyip kurban keserler. Eğer dilekleri kabul edilmişse, yakınlarındaki kayadan süt renginde bir su çıkar.

Garip Dede Ziyareti:Adak yeri Divriği Arhısu köyü yakınlarındaki Garipler Mezarlığı kenarındadır. Adak yerinde mezar taşı olmasına rağmen okumamız mümkün olmadı. Yatırın çevresinde dargun ağaçları bulunmaktadır. Adak yerindeki çalılara çaput bağlanmıştır. Mezarın çevresi susuzdur. Mezarlığın alt tarafından Eçir deresi geçmektedir. Halk bu mezarda Garip adlı bir ermişin yattığına inanmaktadır. Garip Dede ziyareti hakkında ilk bilgi Dr.Ahmet Caferoğlu'na aittir. "Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar" adlı eserinde "mengürde" kelimesinin anlamını açıklarken Garip Dede ziyaretinden ve burada yapılan merasimden kısaca

bahsetmiştir. “Buraya daha çok oğlan çocuğu isteyenlerle ; hamile kaldığı halde sık sık düşük yapanlar getirilir. Düşük yapan kadın Garip Ziyareti’ne satılır.” İfadesini kullanmıştır.

Çocuk sahibi olmaya bağlı merasim iki bölümden ibarettir. Bunlardan birincisi Garip Kayası’nda; diğeri Garip Dede’nin mezarının başında yapılır.

Garip Kayası: Garipler mezarlığına 300 m. kadar uzaklıkta ve Eçir deresi içindeki yüz tonluk tek parça kayadır. Dumbuca dağından sel sularının getirdiği bu kaya parçası kutsallığına inanılan ikinci bir adak yeridir.

Çocuğu olmayan veya sık sık düşük yapan kadınlar, Garip Dede ziyaretinden önce Garip Kayası’na getirilirler. Kaynak şahıs Safiye Aslaner, çocuğu olmayan bir kadının Garip Kayası’na satılma işlemini şöyle anlatmıştır:

“……’nin gelini evleneli üç yıl olduğu halde çocuğa kalmıyordu. Kapı komşumuzdu. Ben, kaynanasına Ayşe’yi Garip Baba ziyaretine götürelim, dedim. O da kabul etti. Bir sabah erkenden komşunun evine gittik. Ben ineğin mengürdesini/çoluğunu Ayşe’nin boynuna taktım. İpi elime aldım. Ayıp değil ya… Alemin/herkesin içinde sokaklarda o şekilde yürüdük. İşimiz rast gelsin diye kapıdan çıkarken Besmele çektik. Ben, Ayşe, Ayşe’nin kaynanası, iki de komşu kadını…

Yola çıkmadan önce abdest aldık. Cuma günü sela ile ezan arası Garip Dede ziyaretine geldik. Ruhuna Fatiha okuyup üfledik. Daha sonra Eçir deresine indik. Ayşe’yi ben yedi defa Garip Kayası’nın etrafında dolaştırdım. Ayşeyi her dolandırışımda komşu kadınlara “Bu kısır ineği satıyorum” dedim. Yedinci de komşumuz Fatma Ana: “Kaça veriyorsun?” dedi. Ben de 50 bin dedim…Fatma Ana: “Alıyım/alıyorum” dedi. Ben de “Sattım,al hayrını gör” dedim. Mengürdenin ipini Fatma Ana’ya verirken “İneğim kısır ama bu evden giderse elden ele uğur vardır, sizin evde iki canlı olur” dedim. Yuları Ayşe’nin başından çıkardık. Mengürde/yular bende kaldı. Sonra hep birlikte Garip Dede’ye çıktık. Mezarının yanındaki düzlükte ki rekat namaz kıldık. Garip Dede’ye dua ettik. “Eğer bir çocuğumuz olursa, yedi yıl kurbanla geleceğiz” dedik. Söylemeyi unuttum, Garip Kayası’na kadar konuşmadan gittik. O da öyle bir parpu. Dileklerin kabul olması için dilsiz gidilecek. Kayanın olduğu yerde konuşulacak. Ayşe’nin ertesi yıl bir oğlu oldu. Adını Garip koydular. Şimdi okula gidiyor…”

Adak yerine satma işlemi bittikten sonra hep birlikte Garip Dede yatırına çıkarlar. Hamile kalmak isteyen kadın: “Allah’ım, bu zatın(Garip Dede) yüzü suyu hürmetine bana bir çocuk verirsen, kurban keseceğim” diye dua edip adakta bulunur. İsteyen ziyaretin/yatırın başında mum yakar. Çevrede bulunan kuşların yemesi için mezarın üzerine bulgur dökülür. Çalılara bez, paçavrar bağlanır. Doğan çocuk erkek olursa Garip, kız olursa Kadriye adı verilir. (Naci Küpeli, Arhısu Mahallesi; Safiye Arslaner, Divriği 1901 doğumlu, 19 Ocak 1986 tarihli derlememiz.

Halka Kaya: Adak yeri Şarkışla/Kızılcakışla köyü yakınındaki kayalık bir tepedir. Kayanın üstünde demir bir halka vardır. Çocuğu yaşamayan kadını büyük bir urgan ile belinden asarlar.

Biraz bekledikten sonra indirirler. Kadın, daha sonra kayanın etrafını Fatiha okuyarak üç defa dolanır. Bu işlemden sonra doğacak çocukların hayatta kalacağına inanılır. (Yalçın Fırat, Şarkışla/Gücük köyü 1970)

İsmail Zebihullah Hz.(Şeyh) : Türbesi Yıldızeli/Fındıcak köyündedir. Akıl hastaları ve saralıların yanı sıra çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından da ziyaret edilir. Akıl hastaları ve saralılar için adak yerinden toprak alınır ve su katılarak çamur kıvamına getirilir. Bu çamur hastanın alnına bağlanır. Şeyh'e ait mühür iki ayrı kağıda basılır, biri muska edilip hastanın boynuna asılır, diğeri bir bardak su içinde bekletilip hastaya içirilir. [13]
İztaş: Suşehri, Beş Gözeler mevkiinde, beş gözenin en büyüğünün yanında 20×20 cm boyutunda bir taş hala durmaktadır. Taşın ortasında bir çocuğun ayak izi bulunmaktadır. O taşa kimse dokunmaz/zarar vermez. Çocuğu olmayan, olup da hastalıklı büyüyen kadınlar burayı ziyaret ederler. Adak adayıp, dua ederler.[14]
Kabak Baba Ziyareti: Çocuğu durmayan/düşük yapan kadınların ziyaret ettiği bir kaya parçasıdır. (Recep Ateş, Karaçayır, Karamehmet köyü 1969 doğumlu)

Kara Ziyaret: Adak yeri Altunyayla/Kürkçüyurt köyündedir. Hamile kalmak isteyen kadınların gitmiş olduğu bir ziyaret yeridir. (Mehmet Koç, Kürkçüyurt, 1966 doğumlu)

Kaya Altı: Adak yeri Sivas/Bedirli Bostancık köyündedir. Köyün alt tarafındaki bir kayadır. Düşük yapan kadınların gitmiş olduğu bir adak yeridir. (Ali Erdoğan, Bostancık 1968)

Kaya Ziyareti: Kangal/İnkonak köyündeki bir adak yeridir. Çocuğu olmayan ve düşük yapan kadınlar tarafından ziyaret edilir. Diğer kaya ziyaretlerinde olduğu gibi gelinin eteği kayaya çakılır. (Faruk Sükan, Kangal İnkonak köyü 1968 doğumlu)

Kat: Yıldızeli/Gabı köyü ile Çerdiğin arasındadır. Arazi içinde toplama taşlardan ibaret bir düşektir. Adak yerini ziyaret edenler "Adak yeri kaybolmasın, büyüsün, benim de bir emeğim, bir taşım olsun" diye taş yığınının üzerine yeni bir taş bırakırlar. At sırtında gelenler, yürüyerek köylerine giderler. Halk arasında söylenen bir efsaneye göre Hz. Ali hasta bir kadının rüyasına girer. "Senin Hastalığının çaresi Kat'ta, oraya gidersen ağrıların sızıların geçecek" der. Kadın Kat'a gider şifa bulur.

Ayrıca cilt hastaları da burayı ziyaret ederler.

Katır Kayası: Zara'daki Merzubani Hazretlerinin türbesine yakın kaya dizisidir. Taş kültüne bağlı bir adak yeridir. Çocuğu olup da yaşamayan/düşük yapan kadınlar bu kayaya satılırlar.[15]
Kevgir Baba: Türbesi Yıldızeli ilçesinin Çakraz(Yolkaya) köyündedir. Kevgir Baba, köy yakınlarındaki çamlık bir tepenin üzerinde yatmaktadır. Tepenin alt tarafından şifalı bir su kaynar. Efsaneye göre Kevgir Baba, bu civarda yapılan bir savaş sırasında şehit düşer. Yıllarca köy bataklığı içinde kalır. Daha sonra bir zatın rüyasına girer. Kendisini elinde kılıcı, sağ gözünde ok yarası ile bataklıktan çıkarıp tepeye defnederler. Çeşitli hastalıkların yanı sıra burayı daha

çok evlat sahibi olmak isteyenler ziyaret ederler. Ayrıca ağlayan çocukları da götürürler.[16] (Şenol Öniz, Yavu/Belcik Akpınar Beleni köyü 1969)
Kızlar Kayası: Yeniçubuk/Karaağıl, Seki Dede mevkiindedir. Sırtı ağrıyanlar, yel, sızı çekenler, kız çocuğu isteyenler buraya gelirler. (Mehmet Avcı, Yeniçubuk/Karaağıl, 1949 doğumlu)

Koyun Baba Tekkesi: Adak yeri Karaçayır bucağına bağlı Karamehmet Çiftliği köyündedir. Buraya düşük yapan, doğumdan sonra çocuğu yaşamayan kadınlar getirilirler. Türbenin etrafında dolaştırılırlar. Yine yavrusunu atan/düşük yapan inekler de buraya getirilir. Türbenin etrafında dolaştırılır.(Yahya Ateş, Karaçayır 1968)

Mamga Kayası: Adak yeri Sivas/Doğanca(Seyfik) köyü yakınlarındaki bir kayadır. Düşük yapan, doğduktan sonra çocuğu yaşamayan kadınlar kayanın etrafında boynuna ip takılarak üç defa dolaştırılır. Doğan çocuğa "Kayacan" adı verilir. (Kenan Yiğit, Seyfik 1970)

Maskayası: Adak yeri Sivas/Pınarca köyündedir.Düşük yapan gelinler çocuk sahibi olmak için kayaya gelirler. Eteklerinden çivilenirler. Yırtılan parça kayada kalırsa çocuğun yaşayacağına inanılır. Bez parçası kayadan çıkarılırsa çocuğun doğduktan sonra öleceğine inanılır. (Veysel Karani Ayan, Pınarca 1969)

Mekir Kayası: Adak yeri Yıldızeli, Direkli nahiyesine bağlı Kadılı köyündedir. Mekirli, düşük yapan kadın hamile kalır kalmaz köyün yakınındaki mekir kayasına gider. Kayanın etrafını dolaşır. Ocaklı'nın hanımından yeşil bir iplik alır.Çocuk doğar doğmaz o ipliği çocuğun koluna, boynuna bağlar. Çocuk iki-üç yaşına gelinceye kadar ipliği çıkarmaz. Kurbanla adak yerine gider. Kurban kestikten sonra ipliği çıkarır.

dan almış olduğu yeşil ipliği doğum yapar yapmaz koluna bağlar. Çocuk 3-4 yaşına gelince adak yerinde kurban kesilir ve iplik kadının kolundan çıkarılır. (

Mekir Kayası Yıldızeli Yavu Bucağına bağlı Sarıçal köyündeki kayadır. Düşük yapan kadınlar getirilir.

Melek Gazi: Adak yeri Şarkışla/ Taşlıhöyük köyündedir. Bu ziyarete düşük yapan/çocuğu durmayan kadınlar götürülürler. Doğan çocuğa adak yerinin adı verilir. (Yücel Nazlım, Cihan Nazlım, Taşlıhöyük 1966 ve 1968 doğumlu)

Mıhlı Direk/Emre Köyü Ocağı: Ağaç kültüne bağlı bu adak yeri Sivas/Emre köyündedir. Ruh ve sinir hastalarının yanı sıra çocuk isteyen kadınlarla cilt hastaları tarafından ziyaret edilir. Mıhlı direk, bir köy evinin içindedir. Dilek dileyen kadınlar, kullanılmamış bir çiviyi/mıhı direğe çakarlar. Saç tellerini bu çiviye bağlarlar. Dilek dilerler.[17]
Murat Kayası: Taş kültüne bağlı bu adak yeri Ulaş ilçesi yakınlarındadır. Çocuk sahibi olmak isteyen gelinler bu kayanın etrafında dolaştırılırlar.[18]
Nişengi Baba: Adak yeri İmranlı/Avşar köyü arazisi içindedir. Toplama taşlardan ibaret bir mezardır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından ziyaret edilir. Erkek çocuk isteyenler

erkek organına benzeyen bir taş toplayıp yutarlar. (Seyfi Özmen, İmranlı, Avşar köyü 1963 doğumlu.

Sarıkaya: Divriği Mursal bucağında Hacı Halil Ağa'nın yoncalığının alt kenarında bulunan sarı renkli bir kayadır. Çocuk isteyenler, hamile olup da çocuğu durmayanlar bu kayanın etrafında dolaştırılırlar. Doğan çocuğa Kaya, Durdu, Durmuş…gibi adlardan biri verilir.(Ali Dehmen, Mursal 1931, 11 Temmuz 1991 tarihli derlememiz.)

Seki Dede Yeniçubuk/Karaağıl köyündeki kutsal bir mağaradır. Çocuk sahibi olmak isteyenler bu mağaraya giderek dilek dilerler. Kız olursa, "Satı, Hatun", erkek olursa istedikleri bir ad verilir. (Mehmet Avcı, Yeniçubuk/Karaağıl, 1949 doğumlu)

Seki Dede: Hafik ilçesinin Celalli bucağına bağlı Beşpınar(Gürlaş) köyü civarında bir adak yeridir. Bir ulu ağaç ile kaya parçasından ibarettir. Çocuk sahibi olmak isteyenler kayanın etrafında dolaşırlar. (Hüseyin Coşkun, Hafik Beşpınar köyü 1953 doğumlu.)

Şeyh Merzuban Hz.: Türbesi Zara ilçesine yakın Tekke köyündedir. Ruh ve sinir hastalıklarının dışında çocuğu olmayan veya durmayan kadınlar da burayı ziyaret ederler.[19]
Topraktaş: Taş kültüne bağlı bir adak yeridir.Bedirli bucağına bağlı Damlacık ve Yaramış köyleri arasındaki oldukça büyük bir kaya parçasıdır. Düşük yapan kadınlar tarafından ziyaret edilir. (Ahmet Arslan, Sivas merkez Altuntabak Mah., 1969 doğumlu)

Yaramış: Taş kültüne bağlı bu adak yeri Bedirli bucağına bağlı Yaramış köyündedir. Köy arazisi içindeki kaya parçasıdır. Buraya sık sık düşük yapan kadınlarla, buzağısı durmayan hayvanlar getirilir. Kayanın etrafında üç defa dolaştırılır. Bu esnada "Bir atım var satarım/Ardına kulun katarım" sözleri söylenir. Bu işlemlerden sonra gelinin eteği/peşi kayaya çivilenir. Çivilenen parça orda kalır.(A.Turan Avcı, Hayırbey 1959 doğumlu)

Yerli Kaya: Divriği Kuluncak köyü yakınında ve Taştepe mevkiindeki büyük bir kayadır. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar ve özellikle düşük yapanlar kayanın etrafında üç defa dolaştırılırlar. Doğan çocuğa Kaya adı verilir. (Cebrail Metin, Kuluncak 1948)

---

[1] Kutlu Özen. Divriği Yöresinde Ziyaretle r Yoluyla Çocuk Sahibi Olma İnancı ve Diğer Uygulamalar, Türk Folkloru, Sayı: 18,Ocak 1981, S. 22-27
[2] Hasan Hüseyin Polat,Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları, Ankara 1995, S. 13
[3] Beşir Ayvazoğlu, Abdülvehhap Gazi Hakkında, SF, Sayı:10, Kasım 1973, s. 9-11
[4] A.Turan Akpınar, Ahmet Hacı, SF, Sayı: 50, Mart 1977, s. 10
[5] K.Özen
[6] K.Özen, Ahmet Turan Gazi, SF, Sayı:3, Nisan 1973, s.12
[7] Y.Bülent Bakiler, Doğan Çocuğun Yaşaması, SF, Sayı:12, Ocak 1974, s.6

[8] Vehbi Cem Aşkun, Sivas Folkloru, Sivas 1945, s.214
[9] İlyas Ege, Suşehri'nde Şeyh Bahaddin, SF, Sayı: 71, Aralık 1978, s. 19
[10] Emin Kuzucular, Colü Dede, SF, Sayı: 25, Şubat 1975, s.15
[11] M.Üçer, Sivas'ta Doğum Folkloru(2), SF, Sayı:23, Aralık 1974, s.5
[12] Mehmet İpsileli, Duman Baba, SF, Sayı: 57, Ekim 1977, s.22
[13] Musa Demirci, Şeyh İsmail Zebihullah, SF, No: 17, Haziran 1974, s.7-16
[14] Hüseyin Candan, İztaş, SF.28, Mayıs 1975, s.10
[15] İ:Hakkı Acar, Taşlaşma ile İlgili Efsaneler, SF, Sayı:42, Temmuz 1976, s.9-10
[16] Musa demirci, Kevgir Baba, SF, Sayı: 1, Şubat 1973, s.8
[17] Musa Demirci, Ocaklar, SF, Sayı: 5, Haziran 1973, s.9 ve ayrıca K.Özen, Hafik Emre Köyündeki Yunus Emre Düşeği, Türk Halk Kültürü Araştırmaları, 19911/1, s.55
[18] Y.Bülent Bakiler, Sivas'ta Batıl İtikatlar, SF, Sayı:3, Nisan 1973, s. 6
[19] İ.Aslanoğlu, Zara'da Şeyh Merzuban Tekkesi, TF, Sayı: 43, Şubat 1983, s.29

Sivas Yöresinde ve Türk Dünyasında Nevruz/Bahar Bayramı

10 ŞUBAT 2022KUTLU ÖZEN

Türkler'in üç bin yıllık milli bir bayramı olan **Bahar Bayramı'**na geçmeden önce, halk takvimine bağlı mevsimlik toplu törenlerden bahsetmek istiyorum.
Geçmişi tarih öncesine dayanan, çok büyük bir coğrafya içerisinde yaşamış olan Türk topluluklarında üç çeşit toplu tören görmekteyiz:

a. Dini bayramlar

b.Milli bayramlar

c.Töresel bayramlar

Dini ve milli bayramlar yüzyıllara göre değişen bayramlardır. İslamiyetten önce Şamanizm'e, Budizm'e ve Gagavuz Türkleri'nde olduğu gibi Hıristiyanlığa bağlı dini törenler ve bayramlar yapılırken İslamiyet'le birlikte Ramazan ve Kurban Bayramları kutlanmaya başlamıştır.

Milli bayramlar da devletlere ve dönemlere göre değişir. Selçuklular ve Osmanlılar dönemindeki milli bayramlarla, Cumhuriyet dönemindeki bayramlar arasında en ufak bir bağlantı yoktur. Ulusal Egemenlik Bayramı, Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 1919-1923 yıllarına ait milli bir mücadelenin anılarını taşır. Her yıl coşku ile kutlanır.

Töresel bayramlar böyle değildir. Binlerce yıllık bir geçmişin izlerini taşır. Devletler değişse de, toplumlar mensup oldukları bir dinden başka bir dine geçseler de töresel bayramlar devam eder. Sivas yöresinde kutlanan **Saya Gezme, Kış Yarısı, Hızır Orucu, Kabayele Karşı Gitme,**

Sultan Nevruz, Hıdır-Ellez, Eğrilce, Sıçancık, Ekin Selavatlama, Koç Katımı… gibi mevsimlik toplu törenler eski Türk inançlarından, eski Türk bayramlarından kaynaklanmaktadır.
Mevsimlik toplu törenler içinde en yaygın olanı bugün bütün Türk dünyasında kutlamakta olduğumuz **Bahara Bayramı/Sultan Nevruz**'dur. **Nevruz,** kelime itibariyle **yeni gün** demektir. Eski Türklerle İranlılar Nevruz'u yılbaşı kabul etmişlerdir.
Bu gün, güneşin koç burcuna girdiği, yani gece ile gündüzün eşit olduğu **Rumi 9 Mart'**a raslamaktadır.[1]
On iki hayvanlı Türk takviminde 21 Mart yılbaşı olarak kabul edilmekte ve törenlerle kutlanmaktaydı. İranlılar da aynı şekilde 2l Mart'ı yılbaşı olarak kabul etmekte ve kendi geleneklerine göre kutlamaktaydı.

On iki hayvanlı bu takvim **Büyük Hun Devleti**'nden itibaren bazı değişikliklerle uzun süre kullanılmıştır. **Cengiz Han** İmparatorluğu'nda da bu takvimin kullanıldığı bilinmektedir.
Bir diğer Türk takvimi de büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın emriyle hazırlatılmış olan **Celali Takvimi**'dir. 21 Mart l079'da güneşin koç burcuna girdiği günü(Nevruz) yılbaşı kabul etmiştir. Selçuklu Devleti'nin bir bakıma varisi olan Osmanlılar da Nevruz'u sayılı günlerden biri olarak kutlamışlardır. Osmanlılar'dan önce, Anadolu'nun hakimi olan Türkiye Selçukluları ve takiben Beylikler döneminde ve bilhassa **Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan zamanında Nevruz, yılbaşı kabul edilmiş** ve vergiler buna göre tanzim edilmiştir. Yakın zamanlara kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin mali yılı Mart ayı idi.
Nevruz, Türk tarihi bakımından, Türk'ün yeniden tarih sahnesine çıkışı, yeni bir yılın başlamasını ifade eden bir gündür. Türkler için "istiklalin kazanıldığı" yani Ergenekon'dan çıkarak eski ata yurtlarına yeniden sahip olduğumuz gündür. Bu yüzden bu güne "**Ergenekon Bayramı**" da denilmiştir.
Yine Süryani Mihail de Türklerin bulundukları bölgenin dağlarla çevrili olduğunu, Ergenekon adı verilen bu bölgeden ilk defa **M.Ö. 510** yılında çıktıklarını anlatmaktadır. Nitekim Türkler, sınırlı imkana sahip olan Ergenekon'dan geniş bir coğrafyaya; yani atalarının eski yurduna çıktıkları günü bayram olarak Doğu Türkistan'dan Anadolu, Balkanlar ve Kıbrıs'a kadar uzanan Türk coğrafyasında kutlamaktadırlar.
Ayrıca bütün klasik kaynaklar Türklerin her yıl mayıs ayının 10.-20. günleri arasında ırmak kenarlarında şenlikler düzenlediklerini ve kurban kesip, saçı yaptıklarnı yazmaktadır.

Tarihi bakımdan Hun, Göktürk, Uygur, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde Nevruz bir örfi/geleneksel bayram olarak bilinmiş, çeşitli eğlence ve merasimlerle kutlanmıştır. Bugün,Büyük Selçuklu Devleti'nin tarihi sınırları içinde bulunan Türkiye, İran, Afganistan, Pakistan, Türkmenistan, Tacikistan, Kırgızistan, Azerbeycan ve Kazakistan'da Nevruz Bayramı yöresel bazı farklar hariç aynı anlamda kutlanmaktadır.

Bu yönüyle Türk dünyasında binlerce yıldan beri yaşamakta olan bu gelenek, Türk dünyasının kültür müştereği konumundadır.

Zira Kuzey Kıbrıs'tan Balkanlar'a, Kırım'dan Tataristan, Başkurtistan, Çuvaşistan'a; Kafkasya'dan Sibirya'ya ve nihayet Çin zulmü altında olmasına rağmen Doğu Türkistan'a uzanan çizgide Nevruz, **Ergenekon, Ulusun Günü, Bahara Kavuşma, Yeni Yıl** ve hatta Anadolu'da **Sultan Nevruz, Mart Dokuzu, Kara Çarşamba…** gibi adlar altında ve bilhassa kırsal kesimlerde yaygın olarak bilinmekte ve uygulanmaktadır.

Nevruz, pek çok Türk boyunun çok eski devirlerden beri kutladığı, başlangıçta dini nitelikli olmakla beraber zamanla bu özelliklerini kaybeden **Bahara Erişme, Yılbaşı/Yenigün** ve **Ergenekon'dan Çıkış** bayramıdır.

Türk tarihinin büyük bir dönemi için ana kaynak konumunda bulunan Çin yıllıklarına göre, Göktürkler Ötügen'deki kutsal dağda yani Ergenekon'da her yıl merasim ve eğlenceler yaparlardı. Nevruz Bayramı'nda **al, yeşil, sarı** flama ve bu renkteki elbiseler, örs üzerinde demir dövme geleneği bu bayramın özellikleri arasında günümüze kadar gelmiştir. Yakın yıllarda bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetleri bu üç rengi milli ilan etmişler ve bayraklarına almışlardır.

Yakut/Saha Türkleri'nin bayrakları mavi zemin üzerinde yeşil, kırmızı, sarı renklerden ibaret bir şerit biçimindedir. Bağımsızlığına 1990'lı yıllarda kavuşan Türk Cumhuriyetlerinde ve diğer Türk topluluklarında hakim renk sarı, kırmızı ve yeşildir. Beyaz ve mavi renkler de bayrak zemininde kullanılmıştır.

Türklerde Renkler ve Bunun Önemi:

Türkler, tarihlerinin en eski zamanlarından başlayarak uzun zaman ana renk olarak kara(siyah), ak(beyaz), kızıl(kırmızı), yeşil ve sarı'ya ilgi göstermişler ve bu renklerden her birini dünyanın dört yönü ile ifade etmişlerdir.

Merkez, sarı renkle ifade edilirken; yeşil, doğu'yu; beyaz, batıy'ı; kırmızı güney'i ve siyah, kuzey'i ifade ediyordu.

Al(Kızıl-Kırmızı):

Eski Türk inançlarında al, ateş tanrısını ve koruyucu ruhu ifade ediyordu. XI. Yüzyılda ise **al** sözü **bayrak** anlamında kullanılıyordu.. Uygurlar'da ve Moğollar'da **Al Kaftan(Kırmızı Kaftan)** ve **Al Damga(Kırmızı Damga)** hakanlık simgeleri olarak kullanılmıştır. Al kafta, güveye gerdekte giydirilen bir elbise haline gelmiş; gelinliğin simgesi al duvak olmuştur. Bugün Anadolu'daki geleneksel düğünlerde gelin-kızlara al kuşak bağlanmakta ve yüz örtüsü al ipekten olmaktadır.

Al renkli ve ay-yıldızlı bayrağımız, Karahanlılar'dan ve Gazneliler'den beri devam eden bir geleneğin sonucudur. Savaşlarda al bayrak kullanılmıştır.

Yeşil(Yaşıl):

Eski Türkler'in ekonomik hayatına bozkır kültürü egemen olduğu için baharın gelmesi, otların yeşermesi, hayvanların yaylıma çıkması yeşil rengi ön plana çıkarmıştır. 21 Mart da **M.Ö. 8** yüzyıldan itibaren Türkler tarafından yılbaşı ve bahar bayramı olarak kutlanılmaya başlanmıştır. Yeşil/ yaşıl, eski Türklerde canlı anlamında da kullanılmıştır.

İslamiyet'le birlikte yeşil, Hz.Peygamber'in den dolayı kutsallığın ifadesi olmuştur. Çünkü, Hz.Peygamber'in üç sancağından birinin rengi yeşildi.

Sarı:
Türkler'de sarı renk, dünyanın merkezini ifade etmektedir. Şamanist Saha/Yakut Türklerinin bayraklarında sarı, Gök Tanrı'sını ifade etmektedir.

Uygurlar, Harezmşahlar, Eyyubiler, Memlüklüler ve Osmanlılar hükümranlık simgesi olarak sarı'yı bayraklarında kullanmışlardır.

Sarı, kırmızı ve yeşil ayrı ayrı kullanıldığı gibi birlikte de kullanılmıştır. Altaylar bölgesinde yapılan kazılarda M.S. 8. Yüzyıla ait hükümdar mezarlarında üç renkten oluşan kıyafetlere rastlanmıştır. Selçuklular döneminde bu üç renk sancaklarda kullanılmıştır. Orhan Gazi de bu geleneği sürdürmüştür.

Düğünlerde, bayramlarda genç kızlarımızın ve gelinlerimizin giysilerinde yine al, yeşil, beyaz ve sarı renkler hakim olmuştur. Bu canlı renkler, halılarımızda, kilimlerimizde, çinilerimizde bolca kullanılmıştır. Bütün bu renkler, bereketin, temizliğin, Nevruz kutlamaları Selçuklu ve Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Prof.Dr.Saim Sakaoğlu "Konya'da 1918 Yılı Ergenekon Bayramı" adlı makalesinde Erkenekon/Nevruz Bayaramı'nın Konya Alaeddin Tepesi'nde devlet töreniyle kutlandığını yazmaktadır.[2]
Ulu önder Atatürk, Cumhuriyetin ilanından önce milli bayram olarak Nevruz'u kabul etmiş. 21 Mart 1922 yılında Ankara'da yapılan törenlere bizzat katılmıştır.

Günümüzde bütün Türk ülkelerinde değişik isimlerle kutlanılan Nevruz, yakındoğu ülkeleri dahil birçok ülkede kutlanmaktadır.

Nevruz ile izah edilen; yani Nevruz günü meydana geldiğine inanılan olaylar arasında şunları görüyoruz: Dünya Nevruz günü yaratılmıştır. Hz.Adem'in çamuru Nevruz'da yoğrulmuştur. Hz.Adem ile Havva, Cennet'ten kovulduktan sonra Arafat Dağı'nda Nevruz günü buluşmuştur. Hz.Nuh, büyük tufandan sonra gemisinden inip, karaya Nevruz'da ayak basmıştır. Ayrıca Nevruz, Hz.Yusuf'un kuyuya atıldığı gün, Hz.Musa'nın Mısır'dan ayrıldığı gün, Yunus balığı tarafından yutulduktan sonra Hz.Yunus'un balık karnından çıktığı gün olarak rivayet edilmektedir.

Nevruz, Alevi-Bektaşi Türk topluluğuna göre Hz.Ali'nin doğduğu gün, Hz.Ali'nin Hz.Fatma ile evlendiği gün, Hz.Ali'nin Hz.Muhammet tarafından halife ilan edildiği gün olarak kutlanmaktadır.

Nevruz'un Fonksiyonları Şunlardır:
Nevruz bayramı, Anadolu'nun her yöresinde kutlandığı gibi Sivas yöresinde de yüzlerce yıldır kutlanmaktadır. 21 Mart, Sivas il merkezinde **Padişah'ın atlarının çayıra çıktığı gün** olarak

bilinir ve Mart Dokuzu olarak kutlanır. Kadınlar beyaz elbiseler giyinirler, Süt, peynir, yoğurt, yumurta, ekmek gibi beyaz renkli yiyecekler yerler.
Eski Türk inançlarının uzantısı olarak iki suyun birleştiği yere giderek suya taş atarlar; hastalıklarını ve başlarına gelecek kötülükleri suya bırakmış olurlar. Yine Nevruz'da nişanlı kıza hediyeler gönderilir. Sivas'a yakın Karaçayır bucağında gök gürlediği zaman, daha çok yaşlı kimseler sırtlarını toprağa yaslamak suretiyle ağrılarından, sızılarından kurtulacaklarına inanırlar. Mart Dokuzu'nda yere göğe destur/izin verilir…Toprak yeşerip canlanmaya başlar. Çobanlar, dağlardan nevruz toplayıp getirirler. Bunları yaşlı kimselere verip bahşiş alırlar. Onlar da "Allah'a şükürler olsun bu yıl da bahara kavuştuk." derler.

Sivas merkez Üçtepe köyünde genç kızlar kaynak, ırmak, kuyu, çeşme, göl…gibi yerlerden su toplayıp bir küpün içine doldururlar. Küpe yüzüklerini, küpelerini atarlar. Ertesi gün yanı 21 Mart günü küpün başına oturup mani söyleyerek yüzükleri çıkarırlar. Manideki her dörtlük o kızın bir yıllık yaşantısını belirler. Kızlar mani çekerken, delikanlılar ateşten atlarlar. Ulaş İlçesi Akkaya köyünde Mart Dokuzu çıkmadan çift sürülmez, hayvanlar dışarı bırakılmaz.

Gemerek ilçesi Çepni bucağında küçük çocukları kır çiçeği toplayıp bunları iğde çalısına tuttururlar, ev ev dolaşıp un, bulgur, yağ, yumurta…toplarlar, bereket duası ederler. Topladıkları malzemelerle yemek yaptırıp topluca yerler.

Kangal ilçesi Tekke köyünde Sultan Samut Yatırı; Aşık Veysel'in doğduğu Emlek yöresinde Selman Baba Yatırı, Zara Akdeğirmen köyünde Pir Gökçek Yatırı topluca ziyaret edilir. Kurbanlar kesilir, yemekler pişirilip, Türk milletinin dirlik düzenliği için dualar edilir.

Ben zaman darlığı yüzünden birkaç örnek vermekle yetindim.

Görüldüğü gibi ilkin xı. Yüzyılda, daha sonra büyük kitleler halinde 13. Yüzyılda Anadolu'ya gelen Oğuz/Türkmen boyları Ergenekon'dan çıkış günü olan bu bayramı Anadolu'ya getirmişler, Türk takviminden doğan bu bayramı büyük bir coşkuyla kutlamışlar ve zamanımıza kadar yaşatmışlardır.

Türk dünyasının Nevruz bayramı kutlu olsun.

---

[1] Dr.Abdülhaluk Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ankara 1984, s.l
[2] Dr.Saim Sakaoğlu, Konya'da 1918 yılı Ergenekon Bayramı, Nevruz/1995, Hz.Prof.Dr.Sadık Tural, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1995, s. 89-90

Sultan Abdal Musa

Abdal Musa Kurbanı

(Birlik, Yıl Kurbanı, Danışık)

Kutlu ÖZEN

A. Abdal Musa'nın Tarihi Kişiliği

Elmalı ilçesinin Tekke köyünde yatırı bulunan Abdal Musa, Osmanlı Beyliği'nin kuruluş dönemlerinde yaşamış en ünlü Anadolu Erenleri'ndendir. Kaygusuz Abdal'ın şeyhidir. Bu kadar önemli kişiliğine rağmen Abdal Musa'nın doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Abdal Musa, XIII. Yüzyılın sonları ile XIV. Yüzyılın ilk yarısı içinde yaşamış olmalıdır.

Hayatı hakkındaki en geniş bilgi Aşık Paşaoğlu Tarihi'nde yer almaktadır. Durum onu gösteriyor ki Abdal Musa, Hacı Bektaş'tan sonra yaşamıştır. Sulucahöyük'teki Hacı Bektaş Tekkesi'nde bir süre kalmış, tarikatın kurallarını Hatun Ana (Kadıncık Ana)'dan öğrenmiş ve belli bir süre eğitim dönemi geçirmiştir. Bektaşilik tarikatı gerçek anlamıyla Hatun Ana'nın öğrencisi Abdal Musa tarafından kurulmuştur.

Bedri Noyan(Dedebaba) Abdal Musa'yı Hacı Bektaş Veli'nin en önemli halifesi olarak zikreder. Noyan'ın verdiği bilgiye göre Abdal Musa'nın babası Hasan Gazi, annesi Sultan Ana, kız kardeşi Hüsniye Bacı'dır. [i]
Abdal Musa aslen Horasanlı'dır. Abdal Musa, Denizli'de yatan Yatağan Baba'nın terbiyesi ile yetişmiştir. Yatağan Baba Hacı Bektaş Veli'nin halifesidir.

Ahmet Yaşar Ocak, Abdal Musa'yı Haydari dervişi olarak tamamlar. Abdal Musa aynı zamanda Abdalan-ı Rum (Rum Abdalları) zümresindendi. Rum Abdalları'nın Kalenderilik'le de ilgisi vardı. Bunların başında Geyikli Baba, **Abdal Musa,** Abdal Murat, Abdal Mehmet… örneklerinde olduğu gibi baba ve abdal lakapları gelmektedir. Bu lakaplar daha xı. Yüzyıldan itibaren Kalenderiler tarafından kullanılmaktaydı.
Rum Abdalları zaman zaman Horasan Erenleri olarak da adlandırılmıştır. Rum Abdalları veya Horasan Erenleri adını verdiğimiz bu dervişler Orhan Gazi(1326-1354) ve I.Murat (1354-1389) dönemindeki bütün savaşlara katılmışlardır. Abdal Musa bizzat Bursa'nın fethine(1326) katılmıştır.

Abdal Musa bir müddet Bursa' da oturmuş, daha sonra Bursa'daki zaviyesini terk ederek önce Denizli'ye oradan da Antalya Elmalı

yakınlarındaki Tekke köyüne gelip yerleşmiştir. İsmail Kaygusuz'a göre Tekkesini 1330'larda kurmuştur. Ölüm tarihi belli değildir.

Bugün Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Abdal Musa'ya ait adak yerleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Elmalı'ya bağlı tekke köyündeki türbedir. [1]

B. Abdal Musa'nın Menkıbevi Kişiliği

Abdal Musa'nın tarihi kişiliği yanında menkıbevi kişiliği de vardır. Yöre halkı Abdal Musa'yı daha çok menkıbevi kişiliği ile tanır.

a. **İnanış ve Söylence:** Abdal Musa Sultan dediğimiz zat, Hacı Bektaş'a intisap etmiş, çok müddet çalıştıktan sonra bu zata Abdal Musa ünvanı verilmiştir. Onun da **gayıp erenlerinden** ordusu, askeri olup, bilakis kış aylarında Abdal Musa kurbanları kesilir. Abdal Musa'ya çağrılır, yalvarılır:
– Car diyenin carına yetiş; ordun ile, askerin ile… denilir.

Hacı Bektaşı Veli buna bu icazeti vermiştir, diye bizlerce büyük bir inancımız olarak, anane olarak her sene devam ederiz. [2]
b. İnanış ve söylence: Abdal Musa'nın kendisine has, batın aleminde askeri var olduğu kabul edilir. Askerimiz darda kaldığında bunun yetiştiğini kabul ederiz. Yeşil donlu/elbiseli askerler…[3]
c. Abdal Musa'nın felsefesi: Abdal Musa'nın felsefesi şudur: Herkesin lokmasını/kazancını bir araya getirmek. Tuzundan suyuna, ateşinden dumanına…Bir kazanda kaynatıp pişirdikten sonra herkese aynı lokmayı dağıtmak. Herkesin bir biriyle kardeş olması, kötülük etmemek için "İnneme'l-mü'minine ıhvetün" ayetince müminler birbirinin kardeşidir. Herkes bir birinin kazancını yiyerek bir birine kötü gözle bakmaya.[4] (Cafer Bakır)
C. İnançlar
a. Abdal Musa Kurbanının önemi: "Bizim gayelerimiz, geleneklerimiz insanlık çağlarına uymaktır. Biz kendi hakemliğimizi, özgürlüğümüzü kendi gönlümüzde, kendi içimizde bulmaktır.
Abdal Musa Kurbanı kesmekte biz Alevilerin maksadı özetle budur. Seyyidi Saadet Abdal Musa Kurbanı'nı biz icat ederek komşular arasında kötülüğü kaldırmaktır."[5]
"Abdal Musa Kurbanı deyip de geçme…Analarımızın, babalarımızın, dedelerimizin geleneğinde; her güz ayında Abdal Musa Kurbanı vardır. Çünkü onun **gayıptan askeri vardır; yeli yağmuru vardır; afatı, tufanı vardır. Bunlar erenlerin görünmez batın ilminde zulmüdür.** Biz bu zulümden kendimizi, çocuklarımızı, malımızı, canımızı koruyabilmemiz için Abdal Musa aşkına az da olsa bir miktar para, yoksa un veya bulgur, arpa, buğday tuz…lokma olarak Allah rızası için elimizden geldiği kadar Abdal Musa aşkına vermekteyiz."[6]
b . **İnanış:** Abdal Musa Sultan, tarikatın anahtarıdır**. Birlik, yıl kurbanı, danışık** olur. Delil-i Şah-ı Merdan yanarsa 12 hizmet olur. Abdal Musa'da delil yanmaz…Halka namazı, kurban, lokma, tevhit, mersiye…miraçlama yok. Saka, farraş, gözcü, iznikçi/ayakçı, zakir, kurban/nakip…hizmetleri vardır.
c. İnanış: Abdal Musa, zahire-batına aşikare kabul edilmiş bir erdir. Onun aşkına kurban kesilir, adına Abdal Musa Kurbanı, denir.Allah, Abdal Musa aşkına bizi kadadan, beladan korusun…
Eğer Abdal Musa yapılmazsa ekini iyi gelmez, kada-bela kendiini bırakmaz. Eğer başlarına bir felaket gelirse "Abdal Musa aşkına bir kurbanımız nasip olmadı ki bu işler başımıza geldi" denir.(Mustafa Çınar)

d. İnanış: O köyden, o yıl Abdal Musa'nın lokmasını vermemişler. Onun için hastalar çoğalmış; ölüler olmuş. Alafları, samanları yetmemiş. Yiyecekleri, içecekleri kıt gelmiş. Ellerine attıkları her şeyden yoksun kalmışlar. Sonunda birbirlerini teselli etmeye başlamışlar.
-Bak işte gördünüz….Bu sene biz Abdal Musa Kurbanını kesmedik, lokmasını vermedik; Bu kadar hastalığa, zayiata, yoksulluğa maruz kaldık. Biz vaktinde kasım, aralık aylarında Abdal Musa'ın kurbanını, lokmasını verseydik; onun yeline, yağmuruna ; afadına, tufanına uğramazdık…." demişler. Bizim inancımız budur.[7]
e. **İnanış: "**Bu manada(Abdal Musa) ehli keramet bir Bektaşi dedesinin evvelce mevcut olduğu, bunun ruhu için şerefine kurbanlar kesip ayin olmazsa bütün malı davarı hasta edeceğine; bütün varlıkları ile iman etmektedirler. Onun için ilk bahar iptidalarında(başlangıcında) ahaliden(halktan) arzuları ile birer, yarımşar ruplağı buğda(buğday), verenlerden para toplayıp birkaç tane keçi alıp keserler. Bundan başka un bulgur götürürler., bir taraftan et, pilav diğer taraftan ekmek pişirirler. Bu hizmetleri görmek büyük sevap olduğu gibi yardım etmemek de Abdal Musa'ya asiliktir. Onun için her fert velev ki(isterse) devşirsin(fakir olsun, toplasın) muhakkak bu işten geri kalmaz. Hiç olmazsa odun getirir, su çeker; velhasıl(özetle) şerefine kurban kesilen Abdal Musa'nın şerefine nail olmak için az-çok bir yardıma koşar. [8] "
D. Söylenceler

a. Kaygusuz Abdal söylencesi: Abdal Musa Sultan'ın müritleri toplanmışlar. Kurban kesmiş yerlerkene Kaygusuz da gözcü imiş.

Abdal Musa elindeki lokmayı boşluğa uzatmış:

– Bu da Kaygusuz Abdal'ın, demiş.

Densizin biri:

-Kaygusuz Abdal burda yok, deyince

-Kaygusuz içimizde, bu da lokması, demiş.

O sırada boşluktan bir el uzanmış, lokmayı almış…Kim olduğu görülmeden lokma verilmiş.[9]
b. Veba salgını söylencesi: Efsaneye göre, Abdal Musa Sultan'ın vefatından sonra büyük bir veba salgını ortalığı kasıp kavurur. O civarda oturanlar:-Abdal Musa aşkına bir kurban yapalım da bu belayı def etsin, derler. Kurbanı keserler, hastalık da gider. Bunun üzerine her sene aynı şeyi tekrarlarlar.
c. Abdal söylencesi: Bir köyde toplanmışlar ve bir Hak kurbanı yapmaya karar vermişler. Köy birliği ile kaza bela kurbanı kesecekler.
Kurbanı hazırlamışlar. Birden bir Abdal çıkagelmiş. Gelmiş ki kazanlar kurulmuş, kaynıyor.

Abdal "Bu nedir?" diye sormuş. Onlar da "Köy birliği ile bir kurban yapıyoruz…" diye cevap vermişler. Abdal da "Benim adım Abdal Musa… Ben böyle köy köy geziyorum. Gelin bu

kurbanın adını Abdal Musa koyun. Her sene de bu kurbanı benim adıma, benim adımı anarak yapın."

Köylüler kabulleniyorlar. Bu kurbanı her sene yapıyorlar.

d. Değirmenci söylencesi: Zamanında o yörede bir değirmenci varmış. Bu değirmen bir Ermeni'ye aitmiş. Abdal Musa, kerametini göstermek için bu değirmeni bilerek zaptetmiş. Ermeni de Abdal Musa'yı kadıya şikayet etmiş. Kadı, her ikisini de huzuruna çağırıp sormuş:
-Sen bu ademin değirmenini zorla zaptetmişsin, değirmen bu adamın imiş, diye sorunca, Abdal Musa:

-Ben o adamın değirmenini zaptetmedim. Değirmen benim. Kendisine sorunuz, taş hangi tarafa dönmüş?.

Değirmenci:

-Değirmen benimdir, taş sağdan sola döner, diye cevap vermiş.

Abdal Musa da:

-Gidip taşa bakalım, soldan sağa dönüyorsa, değirmen benimdir. Çünkü taş, soldan sağa döner, demiş.[10] Abdal Musa, Kadı,,değirmenci ve şahitler değirmenin olduğu yere gitmişler. Gerçekten de taş, bütün değirmenlerde olduğu gibi sağdan sola döneceğine, sağdan sola dönüyormuş…Bu keramet karşısında değirmenci, kendi dinini bırakıp Müslümanlığı kabul etmiş.(Divriği derlemesi **/Ergül Biçer);** Bu menkıbe Elmalı Tekke köyde "**Solak Değirmen"** olarak geçer [11].
e. **Uçarsu Söylencesi** Tekkenin bulunduğu yerde şimdi 4o haneli bir köy vardır. Bu köyün arazisini sulayan ırmak yazın köyün bir tarafına, kışın akış yönünün tersine diğer tarafa akar. Bu suya uçar su denir.
Uçar su, Abdal Musa Sultan zamanında hep aynı yönde akarmış. Bir gün su alamayan köylüler çözüm bulması için Abdal Musa'ya giderler. O da suya nüfuz eder:

-Kışın size, yazın onlara aksın, der.

O tarihten beri su, yaz ile kış mevsimi arasında yön değiştirir.(Divriği derlemesi **Ergül Biçer**)[12] ; bu menkıbe Elmalı Tekke köyde "Uçar Su" olarak geçer.[13]
f. Tekkenin kaldırımları söylencesi: Dergahın bulunduğu yer çok çamurluymuş. Dervişler çamurdan şikayetçi olmuşlar. Abdal Musa Sultana:
-Pirim, bir nüfuz et de bizi bu çamurdan kurtar, demişler.

O da dua etmiş. Gayıp erenleri bir gecenin içinde kaldırım döşemiş. Sabahleyin bakmışlar ki tekkenin önü kaldırım döşeli.[14]

g. Kılınç söylencesi: Abdal Musa Sultanın kılıcı çok keskinmiş. Zalimin bir tanesi dervişi çok sıkıştırmış; dervişe çok işkence yapmış. Derviş:
-Benim gücüm yetmiyor, Abdal Musa'nın kılıncına gelesin, demiş.

Zalim adam, tenha bir yerde kendi kendine düşünmüş, "Bu ne oluyor" diye.

Abdal Musa gözüne görünmüş:

-Ya kılıç, ya dergah, demiş.

O da demiş ki:

-Kerbela'da Yezidin oğlu Har, Hür oldu da ben neden dergaha kaydolmayayım …. ve dergaha(Abdal Musa Dergahı) kaydolmuş. [15] (
E. Adak yerleri

Abdal Musa Türbesi: Selçuklu geleneğinden esinlenerek yapılan türbe kare planlıdır. Yüksekliği 5 metredir. Beyaz yontma taştan yapılan Türbenin iç kısmı kubbelidir. Önünde giriş kısmı bulunur.
Türbe ve Tekke köyün yanı başındadır. Civarı mezarlıklarla kaplıdır.

Türbenin iç kısmında, kapının sağ tarafında görkemli bir biçimde Abdal Musa'nın sandukası vardır. Ayak tarafında Bektaşi geleneğine göre annesi ve kız kardeşi sandukaları, kapıya daha yakın ve solunda ise babası Seyit Hasan Gazi ve Kaygusuz(Abdal) ile duvar arasında bir mezar yeri daha vardır.

Türbe her yıl binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Ben de o tarihde(1992) Antalya İl Kültür Müdürü olan azız dostum Musa Seyirci'nin davetlisi olarak Abdal Musa törenlerine gittim. Benim gibi aynı tarihlerde Abdal Musa'yı ziyaret eden Cemal Şener, duygularını şöyle anlatır:

"(…) O'nun yüceliği, bereketi günümüzde de kendini göstermektedir. Her yıl Haziran ayının ilk haftasını izleyen Cumartesi ve Pazar günleri **Abdal Musa Anma Törenleri** düzenlenir. Bu şenliklere katılmak, Abdal Musa Tekkesi'ni ziyaret etmek için Haziranın ilk haftasında Anadolu'dan, yurt dışından binlerce insan bu köye gelir. Birkaç bakkal ve kahveden başka hiçbir ticari işletmesi olmayan bu köy,
binlerce insanı konuk eder. Bir evde otuz-kırk insan, bir günde konuk olur. Yemekler yenilir, söyleşiler yapılır, niyazlar edilir. Kimse, hiçbir aile bu durumdan şikayetçi değildir. Dostlarını, konuklarını gereğince ağırlayabilmek için bütün konukseverliklerini, güler yüzlerini gösterirler. Bu güzel insanlar her türlü övgüyü hak etmişlerdir."[16]
Abdal Musa Koruluğu: Divriği ilçesinin Timisi köyünde küçük bir koruluk vardır. Bu koruluğa **Abdal Musa Koruluğu** denir. Buranın ağaçları kutsal sayılır. Kurban kesmeye gelenler, koruluğun kuruyan ağaçlarından faydalanırlar. [17]

Abdal Musa Düşeği: Varzıl'ın altında …Varzıl'da **Kul Himmet**'in mezarı var.
Ali Baba Düşeği: Düşek deynekli Ayazması'nın karşısındadır. Abdal Musa kurbanı, Ali Baba düşeğine (Meliköy) götürülüp dualanır.
Abdal Musa Düşeği: Adak yeri Zile ile Turhal arasındaki Emirören/Emirveren köyündedir. Burası Zile'ye 7 km. uzaklıktadır. Son yıllarda (2002) mezar türbe haline getirilmiştir.[18] Her zaman gidilmekle beraber genelde Perşembe ve Pazar günleri gidilir.[19] Türbe civarında kale surlarının harabeleri vardır.[20]

Abdal Musa Cemi

1. **Cemin yapıldığı tarihler**

Giriş : Cemlerin birincisi Abdal Musa Cemi'yle başlar. Cem, köylerde sonbaharın son aylarında veya kış aylarında yapılır. Diğer zamanlarda iş güç zamanı olduğu için yapılmaz. Fakat aşağıdaki örneklerde de görüleceği gibi Abdal Musa Cemi'nin kesin bir tarihi yoktur.
.

a. Hafik Emre köyü: Hafik-Emre köyünde bazı yıllar iki defa Abdal Musa yapılır." İlki harmanlar kalktıktan sonra. İptida kazancımızı Abdal Musa aşkına yaparız. Diğerini de görgü bittikten sonra yaparız."[21]
b. Divriği İmirhan köyü: Abdal Musa Cemi: Bu yazıyı hazırladığım sırada elime 2 Mart 2008 tarihli Divriği Gazetesi geçti . Gazetede şu haber yer almıştı: "İmirhan Köyü Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Abdal Musa Cemi yaptı. 2 Mart tarihinde bir araya gelen İmirhan köylüleri, lokmalar yedi, semahlar döndü. Cem törenini Özkan Yıldız, Burhan Demir, Feyzullah Yıldız dedeler yönetti." [22]
c. **Abdal Musa Cemi:** Divriği /Karasar'da sonbahar/harman sonu. Kasım, aralık, ocak sonuna kadar. Şubat ve mart ayında da yapılır. Etin daha güzel olması için sonbahar/dar güzün yapılır. Divriği köylerinde bugün sadece kurban hizmeti yapılmaktadır.
d. Divriği Eşke köyü: Eşke'de Abdal Musa Cemi, 7 Şubat 1988'de yapıldı.
e. Divriği Ödek köyü: 6 Ekim 2008 tarihli "Yeşil Divriği" gazetesi köyde yapılan Abdal Musa cemi hakkında şu bilgiyi vermiştir: "Ramazan Bayramının son gününde Abdal Musa etkinliği düzenlendi. Köy meydanında 3 kazanda pişirilen pilavlar, hizmet binasında köylülere ve misafirlere ikram edildi. Misafirler 4 Ekim 2008 günü köyden ayrıldılar. "

- **Uygulama**

a. (Garip Musa Ocağı : » Birçok köylerde dede vardır. Köyünde dede olmayan köyler de vardır. Ayrıca her talibin ıkrar verdiği ayrı ocaklar ve o ocaklara bağlı dedeler vardır. **Dede Seyyit'tir**. Seyit demek, dedenin silsile ve sülalesinin Ehlibeyt'e uzamasıdır. Yani aslının Ehlibeyt neslinden olmasıdır. Ehlibeyt'i seven, inanan ve ikrar veren ehli müminlere talip denir. [23]
Görgü, Abdal Musa Cemi'yle başlar. Dede köye gelir, herhangi bir talibinin evine misafir olur. Bu misafirliğe **"konaklama"** denir.Talip, dedesinin kendi evinde konaklamasından dolayı sevinçli ve mutludur. Eğer imkanı varsa, dedesine **"konak kurbanı"** keser. Durumu kurban kesmeye müsait değilse imkanlarına göre bir "**lokma**"; yani bir yemek hazırlar. Köyün aile büyüklerini yemeğe davet eder. Köyün büyükleri yemekten sonra sohbet ederler. Sohbet esnasında konak sahibi:

-Talip komşular, pirim gelmişken münasip görürseniz bir **Abdal Musa Cemi** yapalım, diye sohbet açar.
O cemaatta bulunan canlar tarafından, bu öneriye olumlu cevap verilince herkes gönlünden ne koparsa kalkar dedenin huzurunda tek tek duaya durur. Abdal Musa aşkına ne verecekse orada ikrar eder. Kimisi kurban, kimisi para, kimisi un, bulgur ve saire ikrar eder.

Dualarını aldıktan sonra hizmet sahipleri o andan itibaren hizmetlerine başlarlar. Bu arada dede, cemaatta bulunan canlara rızalık hiçin bir hatırlatma yapar:

-Aranızda küskün, dargın varsa bir birinizle görüşüp barışmadan Abdal Musa Sultan Cemi'ne gelmesin….Burası Hak yolu; hak alma ve hak verme yeridir….

Dargın, küskün olanlar dede huzuruna gelir, barışır, görüşür, rızalık alır. Herkes hizmetine devam eder.[24]
b.Seyyit Ali (**Kızıldeli Ocağı):** Abdal Musa Kurbanı'nın bir adı da birlik kurbanıdır. Abdal Musa'ya hürmeten kesilir. Abdal Musa'nın dedesinin adı Haydar Ata, babası Hasan Gazi'dir. Onun ve askerlerinin canı, ruhu ve sevgileri için biz, bu lokmayı veririz. Sonra bu lokma, biz müminleri barışa çağıran **Birlik Kurbanı'**dır. Tüm Aleviler her yıl muhakkak bu Abdal Musa kurbanını yapmaktadırlar. Eğer bu lokma(kurban) olmasa, birlik beraberlik olmaz.. Görgü de olmaz; bir araya gelinmez. Sebebi ise aslında Abdal Musa Kurbanı, **Alevileri barışa**, **görgüye** çağırma, **birlik kurbanıdır**. Bütün ağır davalar bu kurbanın birleşmesi ile sorulur. Ondan sonra **Büyük Cem** dediğimiz
40'lar makamına girmek için yapmış olduğumuz cemler cemaatlar, kurbanlar, müsahiplikler, komşu kul hakkı sorulmaları, bu kurbanın üzerinde devam eder.
Nasihat:
Abdal Musa'nın en evvel kesilmesinin önemi, Alevilerce tutulması budur.

"Yürüyen atın başını kimse çekemez."
Bir kazana girdiniz kaynıyorsunuz. İtikatlarınız aynı bu cem evinde kaynasın. Gönül karasını silin; bir birinize bağlanın, lokmalarınız kabul olsun. Siz gönlü gümanlı, bu cem evine gelirseniz, bir birinize kara bağlarsanız, barışı getirmezseniz, lokmanız kabul olmaz. Abayı mansur olur. Boş gelirsiniz, boş gidersiniz. Yok yere emek çekmiş olursunuz.

Hatasız kul olmaz; hata tövbesiz olmaz. Tövbe estafurullah edin. Ara yerde kötülüğü kaldırın. İbadethaneye, cem evine yunun yıkanın; hem içten, hem dıştan temizlenmedik gelmeyin. Yok yere özünüzü zulmete salmayın. Çünkü Cenabı Allah her şeyi bilir…." Dede, buna benzer vazını/nasihatını yapar. Bütün taliplerine buna benzer çok nasihatlar eder.

Ölmeden evvel ölün, der. Günahınızı karanlık kabire koymayın; burda sorulan orda sorulmaz, der. Ölmeden evvel ölmek Muhammmet Ali yolunda, 40'lar meclisinde , cem dediğimiz evde "**Duran, oturan boynuna"** dediğimiz zaman; haklıyı ve haksızı doğru söyleyen , sorgu sual meleklerinin şahitliklerini, tanıklıklarını yerine getirmiş olur.

Posta oturan dede, bu ifadelere göre taliplerine **ceza kaftanı** biçer.
Ceza kaftanı dediğimiz **İmam Ali Buyruğu'**nda, **İmam Cafer Sadık Buyruğu'**nda, **Şeyh Safi Buyruğu**'nda herkesin ceza ağırlığına göre cezası verilir. Bu arada Buyruğa göre kabul edilmeyen talipler, tarik dışı olur. [25]
c. Seyit Baba Ocağı: Abdal Musa Cemi'nde/Lokması'nda dedekan gelir. Cemden o köyün dedesi kimse o sorumludur. Misafireten gelen dedeler veya o köyde oturan dedeler diğer talipler gibi ceme katılırlar.
Her köyün dedesi ve her dedenin talipleri bellidir. Mesela, Ziniski'de oturan bir dede, talipleri Erikli köyünde ise, cem için kalkıp o köye yani taliplerinin bulunduğu yere gider.

Dedenin geldiği köy halkına duyurulur. Köy halkından da aile reisleri ve cahil olmayan(evli, askerliğini yapmış) kimseler dedenin misafir edildiği eve gelirler.

Herkes toplandıktan sonra dede bunları karşısına dizer ve der ki:

– Ey **muhipler**! Bu sene Muhammet Alin'nin yoluna gideceksiniz. Tarikatı icra edeceğiz. Gidecek misiniz, gitmeyecek misiniz?
Bunun üzerine çeşitli konuşmalar olur. Köylüler **Abdal Musa Cemi** yapacaklarını ve **görgü**'ye gireceklerini söylerler. Buna söz verme/**ikrar** denir. Bu konuşmalardan sonra toplantı dağılır.[26]
Eğer o yıl köyde Abdal Musa yapılacaksa, köyün ileri gelenleri bir evde toplanır. Bu toplantıda dede de bulunur. Dede olmazsa zaten tarikat yürümez. "Bir Abdal Musa yapalım ve görülecek talipler de hazırlıklarını yapsın"denir. Köylüler Abdal Musa yapmaya karar verirler. Herkes kudretine göre kurban alınması için para verir. Köyün büyüklüğüne göre büyükbaş ve küçükbaş kurbanlıklar alınır. Ayrıca her evden un toplanır; üç-beş kadın yuka(yufka yaparlardı. Ayrıca evlerden bulgur, yağ, tuz…toplanır. Cem yapılacak eve getirilir.[27]
d. Divriği Başören köyü: Cemden o köyün dedesi kimse o sorumludur. Misafireten gelen dedeler veya o köyde oturan dedeler diğer talipler gibi ceme katılırlar. Abdal Musa Cemi, Görgüden farklıdır. Hıristiyanlar hariç alevi, sünni bütün müslümanlar katılabilir.
Herkesin barışması: Abdal Musa kurbanı kesmeden evvel komşu barışmalı, küsülüler bir araya gelmeli. Biz hep birer lokma verip bir kazana girip kaynadığımız gibi. Sini saf olup kaynadığımız gibi gönüllerimiz de şaduman olup kaynayıp coşmalı. İşte o zaman barış, görüş, adavet, kin, kibir aradan kalkıp insani hareket meydana gelmelidir. Yoksa herkes parasının, bulgur ve ununun ve koyununun kuzusunun; malının delisi değildir.
Ve bu verdiğimiz hasılatı satıp para karşılığı olarak koç, koyun, mal, davar…alıp o kurbanın başında bütün komşuyu toplayıp dede olan mürşit yerine oturup:

–**Ey komşular işte gördünüz…Hepiniz Abdal Musa denilen evliyaullah olan zatın varlığı için elinizden gelen yardımı yaptınız. Birleştiniz; bir araya geldiniz. İşte kurbanınız da kazanda kaynıyor. Bu kurbanlarınızın kabul olması için siz de bed gönülleri yumuşatıp sizi barışa çağırıyorum.**

Barışacaksınız. Hatasız kul olmaz. Kul tövbesiz olmaz. Yalnız ve yalnız kin, kibir, adavet, bed gönül…ebedi ömüre ziyandır. İnsanlar döğüşmesini de bilmeli, barışmasını da…Ve bu güzel kurbanı gönül birliği ile Barışacaksınız. Hatasız kul olmaz. Kul tövbesiz olmaz. Yalnız ve yalnız kin, kibir, adavet, bed gönül…ebedi ömüre ziyandır. İnsanlar döğüşmesini de bilmeli, barışmasını da…Ve bu güzel kurbanı gönül birliği ile bu cömaata ürüşanlığıyla, gülşanlığıyla yedirmesini bilmeli; yoksa verdiğiniz lokma kabul olmaz. Abdal Musa'yı küstürmüş olursunuz.

Biz size vurun, kırın, çalın, getirin beraber yiyelim, demiyoruz. Biz size durun, Allah'ın emri ne ise öyle yapın, elinize, belinize, dilinize sahip olun. Eğer bunlar bir kişide mevcut olmazsa o

kişi her işinde Hakk'ın yanında yarım kalmıştır. Hiç bir hedefe kavuşamaz.[28]

Hazırlıklar : Köy içinde hazırlıklara başlanır. Bu hazırlıklar üç-beş gün sürer. Abdal Musa kurbanı için köy ortasından para toplanır. Herkes buna katılır. Bir avuç tuz, bir parça ekmekle bile olsa herkes kudretine göre katılır.

Eğer kurbanlardan biri büyükbaş hayvansa, gündüzden dede tarafından dualanır. Fakat kesilip derisi yüzüldükten sonra gene meydanda(Cem yapılan yerde) doğranır.[29]

Peyik Dolanması: Hazırlıklar tamamlandıktan sonra peyik dolanır. Peyik ekseriye ikindiye doğru dolanır. "**Felancanın evinde Abdal Musa var**" diye haber verir. [30]

e. Divriği Yağbasan köyü: Akşam üzeri bir adam bacalarda(damların üzerinde) "Lokmaya gelin!…" diye bağırır. Birer kap yakalayan kazanın başına koşar. Pilav ve ekmeğini alıp üzerine de birkaç ekmek koydurarak evine gelir. Herkes aldığı yemeği evinin bütün külfeti/halkı ile birlikte yer. Bunu yememek çok büyük günah sayılır. Her ev muhakkak bu lokmadan yer; velevki(isterse) misafir olsun.

Erkekler için de yeri müsait olan bir evde sofralar kurulur. Yemekten sonra, sofra kalkmadan içlerinde sünni yoksa, Bektaşi duası edilir. Yok varsa Enam'dan yemek duası okunur.

Teklifçi ev ev dolanır. Gece cem yapılacağını söyler. Herkes ne pişirecekse pişirir. Akşam üzeri nerede toplanılacaksa oraya götürürler. Dededen müsaade alıp/izin isteyip otururlar. Yoksa ayakta dedenin keyfi oluncaya kadar ayakta beklerler. Dedenin elini ayağını öpüp otururlar. Haklarında şikayet olunanlara tahammül edilmeyecek işkenceler yapılır. Canlar tamam olunca dede sazın tellerine dokunur.

Gözcü, yabancıdan hiç kimseyi içeri almaz. Hatta başka köylü olsa da akrabası bu köyde olmasa onu bile içeri almazlar. Bundan başka karısını terk edenler, sünnilerle gönül ilişkisi içinde olanlar, küsü tutanlar ceme giremezler. Gözcü daima genç kızları ve oğlanları tarassut altında(göz hapsinde)bulundurur. Uygunsuzluk edenleri dışarı atar; bu onun vazifesidir. Kimse müdahale edemez. Erek-kadın karışık oynarlar. Sonra lokmacı kömbeleri(büyük çörekleri) pay eder. Dede ve sahibi nüfuz(saygınlığı büyük) kimselere de yağlı yemekleri dağıtırlar. İşte gerek bu ayinde ve gerek ileride yazacağım Hızır ayininde yaptıklarını söyletmek mümkün olmuyor. Yani her şeyi sır ediyorlar/gizliyorlar.

Fakat sakladıkları da, saklayacakları da yukarıda yazdığım olup bir de sünnilere karşı ketmi sır etmelerinin(sır saklamalarının) tenbihinden ibarettir. (Sakın cem hakkında sünnilere bilgi vermeyin, öğütünden ibarettir). [31]

f. Garip Musa Ocağı : Akşam olur cem evinde toplanılır. Cem yapılır. Cem yapılırken **on iki hizmet** yapılır. **Abdal Musa Cemi'ne Kısır Cemi** de denilir. Çünkü bu cemi yaparken **görgü-sorgu** olmaz. Hatta Abdal Musa Cemi'nde **delil** de yanmaz. Çünkü delil yanan cemde görgü, sorgu, rızalık; **erkan cemi** olması gerekir. On iki hizmetin tamamı **Görgü Cemi**'nde gerçekleşir. Ama görüyoruz ki Abdal Musa Cemi'nde de delil yakan var. [32]

g. **Zile Çakırçalı:** Şah İbrahim Veli ocağında düşkünler hariç, Abdal Musa'ya bütün köy halkı davet edilir. Görülmemiş talip, görgüye niyetli olduğu için davet edilir, gelir. Çocuklar da gelirler. Tarikat nedir görsünler, öğrensinler diye. Hastalar, yatalaklar hariç köyün genci ihtiyarı, erkeği kadını, genç kızı gelini, çoluğu çocuğu hepsi gelir. [33]

8. Cemin Başlaması

Hazırlıklar bittikten sonra cem yapılacak olan yerde toplanılır. Dede, o akşam toplanan cemaat içinde küsülü olanları barıştırır. Birbirlerinden helallık alır. Alacaklı olan alacağını alır; borçlu olan borcundan kurtulur. Kimse yalan söyleyemez; yalan söyleyenin iki cihanda yüzü kara olur. Bütün bunlardan sonra tarikatın icrasına başlanır.

a.Akşam namazı: Cemaat toplanınca bir akşam namazı kılarlar. El suyu orada bulunanlara, halkada oturanlar dolandırılır. Kelime-i şahadet getirilir ve Amentü okunur.[34]

Bu namazı bacı-kardeş talipler hep birlikte kılarlar. Bacılar darda durur(ayakta durur), sofular edep-erkan oturur. Dede Kuran-ı Kerim'den bir ayet okur, dua eder ve namaz da bu suretle kılınmış olur. Bu namaz tarikat namazıdır. Dedeye niyaz edip eve giderler.[35]

b.Dedenin konuşması:

Dede, taliplere şöyle der: "**Ey erenler!..Ey cömaat!.. Cemi birleyeceğiz. Aşıka mana, mümine nişan…**

Ken, kibir, adavet varsa dışarı atın. Görüşün, barışın, rızalık alın…"

Bacılar bacılarla, sofular sofularla görüşüp öpüşürler. Küsler dargınlar barışırlar. El suyu(abdest suyu) dolanır. Sakkacı dolandırır. El suyuna Dede'den başlanır. Delilci ve diğer hizmet sahiplerinden sonra sofulara dolandırılır. Gene dedeye kadar gelinir. Orada bulunan hekese birkaç damla damlatılır. El ağız çalkalanır. Kadınlar tarikat abdestini evde alıp gelirler. Sofular(erkekler) de evde abdestlerini alıp gelmişlerdir. Bu sembolik bir abdesttir. 12 hizmete dahildir. Eğer su artacak olursa, el ayak değmeyen bir yere dökülür.[36]

c.Kurbanın tekbirlenmesi:

Namazdan sonra Abdal Musa için hazırlanan kurbanlar gelir. Kurban, halkanın ortasına getirilir. Kurban bir tane ise bir sofu, iki tane ise iki sofu meydana çıkar. Kurbanın sağında durur. Kurbanın ön sağ ayağını yıkarı kaldırır. Bu kurbanın gözünü kapatacak yüksekliktedir. Dede kurbanı tekbirler.[37]

–**Kurban-ı Halil, ferman-ı celil…Allahu ekber(tekbir getirir)**

Tekbirden sonra zakir üç düvaz-imam söyler. Düvaz-imam bitince dede bir dua daha eder. Hayvanlar işaret verene kadar(melemesi, küçük veya büyük abdestini yapması, titremesi…gibi)

meydanda beklenir. Millet "Allah..Allah.."diye tevhide/zikre devam eder. Dedenin ikinci duasından sonra kurbanın yanındakiler, kurbanın sağ ayağını yere indirirler.[38]
Kurbanı kesecek olanlar dededen destur isteyip hayvanı kucaklarına alırlar, incitmeden ve ayaklarını yere değdirmeden alıp götürürler; cem odasından dışarı çıkarırlar. Kurbanı ehil olan biri keser. Eskiden kanını leğene akıtırlarmış. Şimdi bir çukur kazıyorar, kanını oraya akıtıyorlar. Etler piştikten, yemekler yenildikten sonra, kemikler toplanır bir kuyuya defnedilir.[39]
Bu hizmet akşamleyin saat 20.00-21.00 sıraları yapılır. Kurban kesilip, derisi yüzülüp ve içi boşaltıldıktan sonra içeri getirilir. Halkanın ortasına, meydana bir sofra konulur. Dede dua eder. Daha sonra kurban tahtanın üzerine konulur. Müsahipli olanlar, satır kullanmadan yalnız bıçakla kurbanı kemiklerinden ayırırlar, etleri doğrarlar. Görevli kurbanı doğrar.[40]
Kurbanın içeri girmesinden, doğrama işinin bitmesine kadar herkes edep erkan oturur. Bu işler başlamadan önce "**Marifete höööö.."** denir. Kurbanın doğrama işi bitince, dede destur verir:
–**Dar çeken didar göre**(ayakta duran kadınlar oturur.)
Erenler safaya vara(Edep erkan oturanerkekler rahat oturur.)[41]
Not:
l.Kurban yüzülüp gelince herkes edep erkan oturur.

2.Kurban eller üzerinde iken dede dua eder.

3.Duadan sonra et doğranmaya başlanır.

4.Doğrama işi bitince dededen izin isterler:

–**Dede, hayır himmet eyle…** derler.
Hizmet sahipleri doğradıkları parçalarla birlikte ayağa kalkarlar ve yüzlerini dedeye dönderirler. Dede dua eder.

5.Kurban doğrama sırasında duvaz-imam okunmaz.

6.Doğrama işini erkekler yapar.

7.Dışarı çıktıktan sonra lokmayı/etleri kazana koyup kaynatırlar. .[42]
:

Abdal Musa Cemi
Cemden önceki hazırlıklar
Kapıcı hizmeti: Bütün bu cemler başlamadan önce iki tane **kapıcı** tayin edilir. Kapıcılık, **Hz.Hasan**'dan kalmıştır. Dede, hizmetlerine göre dua eder:
Kapıcılar ortaya gelir. Dede onlara:

– Kapıcılar, siz cemin bekçisisiniz. Dışarıdan tanımadığınız, bilmediğiniz, cahil civelek, sarhoş ayyaş kimseyi içeri bırakmayınız, diye nasihatta bulunur.

Daha sonra onlara:

Siz cemi bekleyesiniz, Şahı Merdan Ali de size yardım ede. Hizmetinizi kabul eyleye. Muhammet Ali hizmetinden şefaat bulasınız…Hüüü.[43].
Gözcü hizmeti: Gözcü için de aynı dua yapılır. Gözcülük **Karaca Ahmet Sultan**'dan kalmıştır.
Delilci hizmeti: Cemde delil yanar. Mumdan da delil olabilir. Delil için yağ hazırlanır. Bu, kuyruk, böbrek ve benzeri iç yağıdır. Kurbanın yağlarından hazırlanır. Bezden fitil yapılıp delile konur. Fitil üç tanedir. Bunlardan birisi ortaya, diğer ikisi yanlara(kıyı) dikilir. Yağ koymak için delilcinin yanına bir sofu gelir. Delilcinin yanında bir kişi durur. Delilci herhangi bir iş gereği dışarı çıkacak olursa delili ona, hemen alt başındaki sofuya teslim eder.
Herkes edep erkan oturur, kadınlar darda(ayakta) durur. Delil yakılacağı zaman gözcü: "**Marifete höööö…"** der.
. İşler tamamlanınca(hazırlıklar bitince) delilci:

–**Dede, Hümmet eyle erenler…der.**
Dede de:

– **Delili yak…Bu yanan ışık Hz.Fatma Ana'nın alnındaki nurdur…**der.
Delilci önceden hazırlanmış olan mumları yakar.

Daha sonra dede, bütün sofulara:

– Ey bacı kardeş, ahret ışığımız yanıyor, gönlünüzü birlen; aşığa mana, mümine nişan…Görüşün, barışın…, der.
Halkadaki ve cemdeki bacılar bacılarla; sofular (erkekler) sofularla görüşür.[44]
Delilci, delili yaktıktan sonra, delile(oturduğu posta) niyet olarak niyaz eder. Sürünerek meydana gelir. Meydana niyaz eder, dara durur. Yüzü dedeye yöneliktir. İlgili ayet okunur. Ayetten sonra dede dua eder. Delilci gelir postuna oturur. Zakir üç düvaz-imam söyler. Dede tekrar bir dua daha eder.

Gözcü hizmeti:
Gözcü vardır. Edep-erkanda cem ortasında elinde asası ile cemi idare eder. Asayişi sağlar. Gözcü ayakta durur. Mecbur kalmadıkça, yorulmadıkça oturmaz.[45]
Delil hizmetinin sonunda gözcü:

–**Dar çeken didar göre, erenler sefaya vara… der.**
Herkes rahat olur.

Carcı hizmeti:
Carcı gelir **Car çalar…**Allah, Muhammet, Ali…diye. Dede, **carcı'**ya dua eder.
Bu hizmeti çoğu zaman gözcü yürütür.

Dedenin sohbet etmesi:

Bu arada dede, talipleriyle çeşitli konularda sohbet eder. Eğer bilgi sahibiyse **Abdal Musa'nın hayatı** hakkında bilgi verir. Dini konular konuşulur. Nasihat edilir.

-Dost gönlünü incitme. Sana zor geleni ele yapma, kimsenin hakkını yeme… Sonra dua eder:

–**Abdal Musa korumuzu(dirliğimizi, düzenimizi, huzurumuzu) bozmasın. Allah, devletimize,milletimize dirlik düzenlik versin…[46]**

İznikçi hizmeti:

Cemaat toplanınca dede sazı eline alır. Gözcüye emir verir. Vakit tamam, der. Abdest suyu gelir. Cemaat dolaşılır, el suyu dökülür. Bu hizmeti yapana **İznikçi** denir. Bunlar iki kişidir. Biri suyu döker, diğeri havlu tutar. Abdest alma elleri yıkama şeklindedir.

CEMİN BAŞLAMASI (Zile Çakırçalı)

Gözcü tekrar car çalar. "Marifete höö…" diyerek herkesi edep-erkana davet eder. [47]

Not:Süpürge direkte takılıdır. Farraş yoksa carı gözcü çalar. Meydanı temizlemiş olur. Bu sembolik/manevi temizlemedir.

El suyu:Tazekar tarafından ikinci defa abdest almak için el suyu getirilir. Gene birkaç damla dededen başlayarak halkada oturanlara ve diğer sofulara dökülür. Divriği'de yoktur.

Not:**Abdest suyu:** İki kişi tarafından dağıtılır. Bir kişi (Tazekar) suyu dökerken bir elinde ibrik, altında leğen; diğeri(bacı), elinde havlu ile sofuların parmaklarını siler.[48]

Not: **El suyundan** önce "Eşik beşik yoklayana destur" denilir. Yarım saat kadar aralıktan sonra hizmet başlar. El suyuna başlanıp hizmet bitene kadar herkes edep erkan oturur.[49]

Not:**Saka suyu/Sakka suyu** iki kişi tarafından getirilir. Biri sitili tutar, diğeri tasla dağıtır. Dağıtmadan önce dedenin önünde darda durulur. İmkan olduğu kadar kıbleye doğru durulur. Yüz, dedeye bakacak şekildedir. Dede dua eder; daha sonra saka suyu dağıtılır. Bunlar dağıtma işi bittikten sonra orda bulunanlara artan suyu:

–**Rahmetullahi Şah Hüseyin, şefaatullahi Şah Hüseyin**, diye tasla serperler. Hizmet bitince sakka ve yardımcısı dededen dua alır. Sitil dışarı çıkarılır.[50]

Sakka suyu: Sakka, Tazekar'ın peşinden gelir. Dedenin iki kişi aşağısından başlayarak dedeye kadar gelir. Sonra delilciye döner, daha sonra halkayı dolanır, daha sonra başladığı yere kadar gelir. O sakka suyundan bacılar, gençler ve geridekiler(küçük çocuklar) hep içerler. Büyük bir sitille su gelir, dede o sitili dualar. Bir tas su alıp dualar, herkes bir yudum alıp yanındakine verir. Dualı su herkesin ağzına değer. İçenler:

–**Rahmetullahi İmam Hasan, Şah Hüseyin**, derler.

O su, Zemzem gibidir. Kerbela'da susuz giden Hz.Hüseyin'in aşkına içilir. Bir kabın kalaylanması gibi o su, kalpleri kalaylar. Bu sudan içenler günah işlemeyecek, küfür etmeyecek, kalp kırmayacak, yalan söylemeyecek, hırsızlık yapmayacak, kimsenin malında, namusunda olmayacak…[51]

Tevhit

Tevhit'e girmeden önce aşık üç düvaz imam söyler. Dede tekrar dua eder.Duadan sonra 2 sofu, 2 bacı ortaya çıkar. **Kırkların Semahı** yapılır. Semah bitince oldukları yerde edep-erkan otururlar. Bacılar darda durur.

2. Tevhit: Semah bitince bir düvaz-imam okunur. Bir semah yapılır, dede tekrar dua eder.

3.**Tevhit:** Bir düvaz -imam okunur, bir semah yapılır, dede dua eder.
4.**Tevhit:** Bir düvaz -imam okunur, bir semah yapılır, dede dua eder. Tevhit sırasında "Allah…Allah…diye zikredilir" [52].

Mersiye

Tevhit bitince mersiye söylenir. Herkes ağlaşır. Fazilet'tten ve ekseriya Kumru'dan mersiye okunur. Kumru'nun ilgili bölümü okunur. Mersiye bitince dede dua eder. Gözcü-Dede dara dua eder. Herkes rahatlar.[53]

Yemek/Lokma

Kurbanlar aslında meydanda pişer. Kurban pişince, yemeği pişirenler dedeye niyaz edip, lokmanın piştiğini haber verirler. Bu lokmadan hiç kimse dualanana kadar bir lokma bile yiyemez. Dede dua edip:

–**Lokmaları oturana, durana hallet**…,der.

Dede milletin dağılması için tekrar dua eder. İlkönce bacıların lokması verilir. Onlar lokmaları evlerine götürürler. Bacılar gider; sofulara sofra serilir. Dede, hizmet sahiplerine teker teker lokma verir. Daha sonra sofular lokmayı yemeye başlarlar. Lokma bitince dede tekrar dua eder. Ali Kurt, derleme, Sivas 16 Ocak 1989/ Zile Çakırçalı köyü, 1931.

---

[1] Kutlu Özen, **Orhan Gazi Dönemindeki Alp Erenler ve Bunlara Bağlı Menkıbler,** Bursa 1.Halk Kültürü Sempozyumu(4-6 Nisan 2002), Bildiri Kitabı (2). S. 461-463

[2] Zeynal Özcan(Kırmızı Dede)/ Divriği Akmeşe(1912-1 Ağustos 1982), derleme:1 Ağustos 1982

[3] **Seyit Ali Atmaca**, Divriği Başören , 1933, derleme 24.07.1993

[4] Cafer Bakır, Kangal 1326(1910)

[5] **Zeynal Özcan** (Kırmızı Dede), Ziniski/Akmeşe 1912-1986, derleme 1 Ağustos 1982

[6] **Seyit Ali Atmaca,** Divriği Başören (1933-) , derleme: 24.07.1993

[7] **Seyit Ali Atmaca,** Divriği Başören (1933-) , derleme: 24.07.1993

[8] Halil Sami Özen**, Divriği Yağbasan Köyü Folkloru,** Sivas 2003, s.53-55

[9] **Ergül Biçer,** Sivas Karaçayır 1937, derleme: 2002

[10] .Musa Seyirci, **Abdal Musa Sultan**, İstanbul 1992, s.85

[11] .Musa Seyirci, **Abdal Musa Sultan**, İstanbul 1992, s.85

[12] **Ergül Biçer,** Sivas/Karaçayır (21.01.1937), derleme 2002

[13] . Musa Seyirci, Abdal Musa Sultan, İstanbul 1992, s. 86

[14] Musa Seyirci, **Abdal Musa Sultan**, İstanbul 1992, s. 45

[15] **Ergül Biçer**, Sivas/Karaçayır 21 Ocak 1937

[16] Musa Seyirci, **Abdal M usa Sultan,** İstanbul 1992, s. 33

[17] . Kutlu Özen, **Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri,** Sivas 1996, s.100

[18] Kutlu Özen, **Abdal Musa Sultan'ın Zile Emirören Köyündeki Makamı**, CEM 36(2002) 119:15
[19] **Ünal Aslandoğmuş,** Zile merkez 1965 , Derleme 1989
[20] **Erol Durak**, Zile-Taşkıran/Hıcıp 1963, derleme: 1989
[21] **Hatem Kaya,** Hafik Emre köyü, 1929, derleme 11.02. 1989
[22] "İmirhan Abdal Musa Cemi yaptı." **Divriği Gazetesi**, Sayı: 19, 2 Mart 2008
[23] **Musa Karakaş**, Kangal/Dışlık 1937-2008
[24] . **Musa Karakaş,** Kangal Dışlık(1937-2008)
[25] **Seyit Ali Atmaca,** Divriği Başören (1933-) , derleme: 24.07.1993
[26] . Zeynal Özcan(Kırmızı Dede), Ziniski/Akmeşe (1912-1986
[27] . Aşık Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, 17 Dcak 1989
[28] **Aşık Cemal Koçak**,Kangal Mamaş 1927, derleme: 25.02.1989 ve **Seyit Ali Atmaca** Divriği Başören 1933, derleme: 24.07.1993
[29] **Ali Kurt,** Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[30] **Ali Kurt,** Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[31] Muallim Halil Sami Özen, **Divriği Yağbasan Köyü Folkloru** (1927-1931), hazırlayan Kutlu Özen. Sivas 2003, s. 54
[32] Musa Karakaş Dede, Kangal Dışlık (1937-2008)
[33] Ali Kurt Zile Çakırçalı 1931, derleme: 24.07.1993
[34] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[35] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[36] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[37] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[38]Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[39] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[40] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[41] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[42] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[43] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[44] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[45] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[46] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[47] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[48] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[49] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[50] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[51] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[52] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989
[53] Ali Kurt, Zile Çakırçalı 1931, derleme 26.03. 1989

[i] **Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi** (Neşreden Adil Ali Atalay), Doç.Dr.Bedri Noyan Dedebaba, **Abdal Musa Sultan Hakkında,** İstanbul 1978, s.25

Tahta Kılıçlı Derviş Gaziler
(Anadolu, Sivas, Divriği)

Alevi-Bektaşi halk inancında "**tahta Kılıç"** ın önemli bir yeri vardır. Bektaşi velilerinin ortak bir yanları da tahta bir kılıca sahip olmaları, bununla yerine göre ejderha, yerine göre kafirlerle savaşarak onları öldürmeleridir. Bu motif menakıpnamelerden başka Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarını anlatan ilk devir vekayinamelerinde bile vardır. Şamanist gelenek ve uygulamalarla ilgili bilgilerimiz, Şamanların ayin yaparken kullandıkları aletlerden birinin de **tahta kılıç** olduğunu gösteriyor. Şamanlar ayin yaparken vecd haline girebilmek için çaldıkları davuldan başka bir de tahta kılıç bulundurmaktadırlar. Şamanlar bununla kötü ruhlara karşı savaşmaktadır. Yani tahta kılıç şer kuvvetlerle mücadele için bir savaş aracıdır.[1] Nitekim ocak sahibi Alevi dedelerinin büyük savaşçılar olduklarına inanırlar. Her nedense bu dedeler normal savaş araçları ile değil de çok kez tahta kılıçla savaşırlar ve zafer kazanırlar.[2]
Vilayet-Name'de anlatıldığına göre bir gün Horasan halkından bir gurup ülkelerini zapt ve yağma eden Bedahşan ahalisini şikayet için Ahmet Yesevi'ye gelip yardım isterler. **Ahmet Yesevi** nefes oğlu **Kutbiddin Haydar'ı** Horasanlı Müslümanlara yardım için gönderir. Fakat henüz on iki yaşında olan yenilerek esir düşer. Bunun üzerine Ahmet Yesevi hem onu kurtarmak Bedahşanlıları yenmek özere **Hacı Bektaş'**ı görevlendirir. Kendisini uğurlarken beline **tahta kılıncını** kuşatır. Bedahşan iline giden Hacı Bektaş, kafirlerle savaşarak onları yener ve Kutbiddin Haydar'ı kurtarır. Bedehşanlılar Hacı Bektaş'tan gördükleri kimi kerametler üzerine müslüman olurlar. [3]
Vilayet-Name'deki tahta kılıç motiflerinden birisi de **Sarı Saltuk** hakkındadır. Basit bir çoban iken temiz yürekliliğini beğenen Hacı Bektaş'ın lütfuyla velilik mertebesine yükselen bu zatı Hacı Bektaş kendisine halife yapar. Rumeli'nde Müslümanlığı yaymakla görevlendirir. Yola çıkarken Ulu Abdal ve Kiçi Abdal adındaki iki dervişini yanına katıp Sarı Saltuk'un beline bir de ağaç kılıç kuşatır. Rumeli'ne geçen Sarı Saltuk, Kaligra denilen yerdeki ejderhayı tahta kılıcı ile öldürür.
Yine Balkanlarda savaşırken Kiligrad adlı kafire velayetini/kerametini gösterir. Bu hadise Saltıkname'de şöyle anlatılır:

" (…) Server (Sarı Saltık) ona yaklaştı. Dua-yi Seyf'i bir kez okudu, üfürdü. Domuzları ile taş oldular. Elindeki ip eğirceği bile taş oldu. Kafirler bu durumu gördü. Kiligrad uzak bir yerde idi. Haber ulaştırdılar. Öfkelenip Şarif'in yanına geldi. O sırada Server, bir ağacın dibinde dervişlerle yemek yiyordu. Bir alay kafir ile yetişip geldi. Server, ağaç kılıcını çıkarıp ileri yürüdü. Kiligrad onu görünce güldü.
*– Bu Saltık bir deli Türk imiş. Halkı korkuturmuş. Bunun **kılıcı bile ağaçtan**. Bu ne yapabilir ki ? "* dedi.

Server bunu işitti. Derede bulunan ve on kişinin kucaklayamadığı bir ağaca "Muhammet" deyip öyle çaldı ki **ağaç , hıyar gibi iki parçaya bölündü**. Kiligrad parmak ısırdı -Ya Saltık, usta bir sihirbazsın Seni bize anlatmışlardı. Eğer beklersen ben seni bir yana edeyim, dedi. "
Şerif, "*Ya rahip ben sihirbaz değilim. Bu velayettir. Bizim Peygamber'imizin bir mucizesidir"* dedi.[4]
Sarı saltuk 1263'de dervişleri ile Rumeli'ne geçti. Balkanlar, Kırım, Rusya, Polonya(Lehistan) topraklarını dolaştı. Moskova'ya uğradı, sonunda Gelibolu'dan geçip Çardak'a vardı. Karesi oğullarından İsa Bey devri idi. Kazdağı yoluyla Edremit ve dolaylarındaki Türkmenleri uyardı. [5]
Saltuknameye göre Sarı Saltuk şehit olunca ,12 tabut hazırlanıyor. Bunların her biri bir bölgeye gönderiliyor. Halk inançlarına göre cesedin yerleştirildiği asıl tabut Babaeski'ye götürülüyor. Bir kilisenin mahzenine gömülüyor. [6]
Bugün Anadolu' da ve Rumeli'nde onun adını taşıyan bir çok türbe ve makam bulunmaktadır.

Vilayetname'de adı geçen alp-erenlerden biri de **Kolu Açık Hacım Sultan'dır. Hacım Sultan Germiyan** ilinde yerleşmek üzere icazetalıp **Sulucakarahöyükten** ayrılacağı zaman, **Hacı Bektaş** vaktiyle Ahmet Yesevi'nin kendine kuşattığı tahta kılıcı kendi eliyle Kolu Açık Hacım Sultan'ın beline kuşatmıştır.
Ona, "Erenler meydanında cellatlığı sana verdik; fakat haksız iş yapma, sana ziyanımız dokunur" diye uyarıda bulunur. Fakat Hacım Sultan bu uyarıyı unutur. Hünkar tarafından verilen tahta kılıcı denemeye kalkar. Bu olay Vilayet-name'de şöyle anlatılır:

"Hacım Sultan, batın kılıcını aldıktan sonra yürüdü. Tam o sırada meydan sakası, merkebiyle mutfağa su getiriyordu. Hacım Sultan, "Bakayım" dedi., "Erenlerin verdiği kılıcı şu merkepte bir sınayayım." Kılıcını sıyırdığı gibi merkebe bir vurdu, belinden ikiye böldü. Hünkar, bunu duyunca "Kolları tutulsun" dedi. Hacım Sultan çolak oldu. Halifeler araya girdi; Hünkar Hacım Sultan'ı bağışladı. Hacım Sultan'ın kolları açıldı.[7]
Tahta kılıçla ilgili bir menkıbe de **Vilayet-name_i Abdal Musa'da** bulunmaktadır. Abdal Musa'nın kerametlerini gören **Gazi Umur Beğ,** ona mürit olur.
"Abdal Musa Sultan eyitdi: Bir börk getirin, Umur Beğ'e giydirelim, dedi. Bir kızıl börk getirdiler, Umur Beğ'in başına giydirdiler. 'Gaziler, şimdengerü buna Gazi Bey deyin' dedi. Varsın bu beğ de gazi olsun.' Umur Bey eyitdi: !Bize bir yadiğar verin Sultan'ım' dedi. Sultan eyitdi: "Şol Kızıl Deli'yi size verdük, alın gidin' dedi. **Kızıl Deli Sultan** işaretle ' Giderim' dedi.
Abdal Musa Sultan çağırup bir ağaç kılınç sundu. Kızıl Deli Sultan aldı, öpdü başına koydu.. Andan sonra yüridiler. Abdal Musa Sultan eyitdi: 'Deyim imdi. Hiçbir yere gitmen, doru Boğaz Hisarı'na varın, üzerine düşün, ikdam idün alursunuz. Boğaz Hisar'ı n aldıktan sonra Rum İli'n size virdüm. Önünüze kimse durmasın ' dedi. "[8]
Görüldüğü gibi tahta kılıç hemen hemen X111.-XV. Yüzyıllarda yaşamış ve bir kısmı ilk Bektaşiler arasında kabul edilen adları geçen şahısların velilik yönleri yanında bir de gazilik tarafları, kafirlerle mücadele ettiklerini gösteriyor. Tahta kılıç geleneğinin Kızılbaşlar'da da belli bir yeri olduğunu görüyoruz.[9]

Kırıkkale yakınlarındaki Hasan Dede köyünde yatırı bulunan **Hasan Dede** tahta kılıçlı bir alp-erendir.

Hasan Dede köyünde şöyle bir söylence anlatılır: Bir gün Hacı Bektaş'a kendinden sonra bir mürşit gelip gelmeyeceği sorulur. Hacı Bektaş, böyle bir mürşidin geleceğini söyler. Bu mürşidin özellikleri söz konusu olunca Hacı Bektaş önünde duran tahta kılıç'ı gösterir "Gelip bunu alacaktır" der. Balım Sultan döneminde Hacı Bektaş Tekkesi'ne bir kişi gelir. Doğruca kılıca yönelir. Bu gelenin haber verilen mürşit olduğunu anlayan Balım Sultan, tahta kılıcı ona verir. Gelen ünlü Hasan Dede'dir.[10]

Sözünü ettiğimiz bu alp-erenlerin dışında Sivas ve Tokat yöresinde üç alp-eren daha bulunmaktadır. Bunlar **Garip Musa, Seyit Baba** ve **Hubyar Sultan'dır**.

Yöre halkının inancına göre **Garip Musa,** diğer erenler gibi tahta kılıç kuşanarak Horasandan gelmiştir. Kendisi bir Alp-erendir. Özbek Türklerinden oluşan 90 atlı bir kafile 14.yy'da Anadolu'ya gelir ve **Divriği**'nin Alan köyüne yerleşir. Garip Musa da gelenler arasındadır. Burada bir tekke kurup Hoca Ahmet Yesevi düşüncesini yaymaya başlar. Hacı Bektaş Dergahını da mürşit kapısı olarak kabul eder.

.

Garip Musa'nın türbesi, Divriği Güneş köyünün üst tarafındaki Garip Musa mezrasındadır.[11] Türbenin üst tarafında kutsallığına inanılan ulu bir ardıç ağacı bulunmaktadır.

Bende bulunan 19.yy'a ait bir cönkte Aşık Mehmet, Garip Musa ile Ziniski'deki Seyyit Baba'yı birlikte anar. **Ardıç kılıçlı** Garip Musa'nın, Seyyit Baba ile birlikte kafirleri dize getirdiğini belirtir **(…)**

Garip Musa yücesinde oturur
Nice kafirleri dize getürür

Seyyit Baba, sancağını getürür
Aman **Garip Musa,** carın günüdür
(…)

Ardıçtan kılıcı kuşandı eline
Ali'm **Zülfikar**'ı çalmış beline
Haydar'ın **Düldül**'ü almış yanına
Aman **Garip Musa,** carın günüdür
(…)

İrşad etti ağaları beğleri

Horasan'dan kılınç giyen zağları

Arduç kılıncıyla böldü dağları
Sultan Garip Musa, Sultan Celal'im. .[12]

Menkıbe: Hünkar Hacı Bektaş Veli tarafından Nasipler dağıtılırken, Garip Musa geç kaldı. Gönüllendi…Çünkü herkes nasibini almıştı. Hünkar, Garip Musa'ya tahta bir kılıç verdi. O tarihlerde her taraf küffardı. "Ya Garip Musa, dönderdiğin/Müslüman ettiğin senin talibin olsun" dedi. Musa sevindi. Hünkar'ın elini öptü ve dergah'tan ayrıldı. Tahta kılıcıyla küffarı dine dönderdi. Bu yüzden Garip Musa talibi çoktur.[13]

Menkıbe: Garip Musa tekkesi yakınındaki ulu ardıç ağacı kutsaldır. İnanışa göre Garip Musa, **tahta kılıcını** bu ağacın dallarından birini keserek yapmıştır Çocuğu olmayan çiftler Tekke'yi ziyaret edip kurban kestikten sonra ardıç ağacının meyvelerinden birer tane yerlermiş. Ardıç ağacı bugün tamamen kurumuş vaziyettedir. Yine Anadolu'ya gelmeden önce Garip Musa'nın mensup olduğu topluluğa **Tahta Kılıçlılar** denirmiş. Garip Musa, atının eğerinin sağ ön tarafında **ardıç ağacından yapılmış yatağan görünümünde büyük bir kılıç taşırmış.[14]**

Menkıbe: Divriği'de yatırı olan **Garip Musa,** Horasan'dan kalkıp Anadolu'ya gelirken Alan Yazısı'nda bir Ermeni kalaycıya rastlar. Ermeni, Garip Musa'nın tahta kılıcı ile alay eder. Musa da tahta kılıcı ile Ermeni'nin eşeğini ikiye doğrar. Eşeğini yitiren kalaycı ağlayıp sızlamaya başlar; söylediği sözden pişmanlık duyar. Garip Musa'ya yalvarır. Garip Musa da kalaycının haline acır, Allah'a dua eder. Eşek, sırtındaki yük ile dirilip ayağa kalkar. O vakitten beri Ermeni kalaycılar Garip Musa Ocağı'na mensup ailelerin bakırlarını para almadan kalaylarlar.[15]

Horasan'dan başlayan göçlerle Alan Düzlüğü'ne gelip yerleşen Tahta Kılıçlılar Oymağı /Garip Musalı ailesi bugün "Musa Şeyhoğulları, Pirzadeler, Ağagil" olmak üzere üç büyük aileye ayrılmışlardır.[16] Bu ailenin Divriği Yağbasan, Pengürt, Dumluca, Çüksüzer, Höbek, Güneş, Anzağar, Sincan, Galın, Arhısu… köylerinde talipleri vardır. Ayrıca Eskişehir'de ve Karsın Selim ilçelerinde de talipleri bulunmaktadır. Divriği Anzağar köyünde bir Bektaşi Tekkesi kuran **Muhammet Gani Baba** da **Garip Musa Ocağına** mensuptur.

Garip Musa'nın yoldaşı olan **Seyit Baba,** tahta kılıçlı bir alp-erendir. Türbesi Divriği'ye 24 km. uzaklıktaki Akmeşe(Ziniski) köyündedir. Divriği yöresindeki en önemli ziyaret yerlerinden birisidir. Her Divrikli ömründe en az bir defa olsun burasını ziyaret etmiştir.[17]

Mezar taşı kitabesi bulunmayan Seyyit Baba'nın tarihi kişiliği hakkında yeterli bilgilere sahip değiliz. Çevre halkı arasında yaygın söylenti Seyyit Baba'nın **Mengücekler** döneminde Şahların sancaktarı olduğu ve buradaki bir savaşta şehit düştüğüdür. Bu nedenle ona şehit gözüyle bakılır. Büyük saygı gösterilir.[18]

Aşık Mehmet, Divriği yöresinde yetişmiş bir halk şairidir. Divriği'nin Eşke(Dikmeçay) köyünde tutulmuş bir cönkte Aşık Mehmet, Seyyit Baba'yı, Garip Musa ile çağdaş gösterir.Bu şiirde Garip Musa ile Seyyit Baba, sancağını çekerek kafirleri dize getirir. Aşık Mehmet, Seyyit Baba ile Garip Musa'nın ruhaniyetinden yardım ister.[19]

(…)

Garip Musa yücesinde oturur

Nice kafirleri dize getirir

Seyyit Baba, sancağını yetürür
Aman Garip Musa, carın günüdür.

(…)

Seyyit Baba yatırını ziyaret eden Fakir Edna, şehitlerin mezar taşına yüzünü sürer. Seyyit Baba'nın sancağını öper; çünkü bu sancak, "Cennet'ten gelme bir sancak"tır. [20]Seyyit Baba, sancağını çekerek, Koca Saçlı ile birlikte "Kızıl Elma"ya kadar kafirleri kırar. Seyyit Baba'nın Koca Leşker adlı Alp-eren'e uzanan bir soyu vardır..[21]
Ersin Gülsoy, l5l9 tarihli evkaf defterinde Ziniski köyünde bulunan zaviyenin "**Şeyh Osman Zaviyesi"** olarak geçtiğini kaydeder.[22] Seyit Baba **Anadolu'nun Türkleşmesi döneminde çevrede etkin olmuş bir Türkmen Şeyhi'dir.**[23] İbrahim Aslanoğlu, Seyyit Baba'nın menkıbevi kişiliğini anlatan "**Menakıb-ı Seyyid Baba"** adlı bir eserin olduğunu; fakat bu eserin I. Dünya Savaşı yıllarında kaybolduğunu söylemektedir. [24]
Menkıbeye göre Seyyit Baba'nın dedeleri İran yoluyla Anadolu'ya gelirler. Bu dervişler altı tanedir. **Hünkar,** Kırşehir'e, **Baba İlyas** Amasya'ya gider. Seyyit Baba'nın dedeleri de bir müddet **Tunceli(Dersim**)'nde kalırlar. Bunlara o yörede **Sarıoğlu Askerleri** denilmektedir. Sarıoğulları Tunceli'nden göçüp Divriği'nin Ziniski köyüne gelip yerleşirler. Aynı soydan gelme **Koca Leşker**, Erzincan'a bağlı İliç ilçesinin Bağıştaş köyü yakınlarında şehit düşer. Türbesi, Bağıştaş istasyonu yakınlarındaki bir koruluğun içindedir. [25]
Yine menkıbelere göre Erikli köyünde yatırı bulunan **Koca Saçlı** ailenin en büyüğü, **Seyyit Baba** ortancası, Ağar köyünde yatırı bulunan **Ağar Baba** da en küçükleridir.[26]
Başka bir menkıbeye göre Seyyit Baba, Hünkar'ın halifelerindendir. Hünkar'ın emri ile Ziniski yöresini fethetmek için sancağını çekerek dervişleri ile birlikte yola çıkar, Erikli köyü üzerinden Ziniski'ye gelirken bir takım kerametler gösterir.

Seyyit Baba, Er-Kız Ana'dan uçarak erliğini/evliyalığını belli eder. Sonra U[27]çan Kaya'ya konar. **Kılıç-meşe'de kılıncını kuşanır,** sancağını alarak Diynenecek'e kadar gelir ve burada dinlenir. Daha sonra dervişleri ile birlikte Ziniski'ye girer.[28]
Seyyit Baba, bir Alp-eren'dir. Divriği /Sincan'a kadar olan yerleri Rumlar'dan alır. Yöre ahalisini Müslüman eder. Bir rivayete göre savaşlar sırasında şehit düşerek bugünkü kabrine gömülür/defnedilir. Bu savaşta şehit düşen gazi dervişler de türbe civarına gömülürler.[29]
Bu husus Sefil Edna'nın şiirinde de belirtilmiştir. Sefil Edna, Seyyit Baba'nın Koca Saçlı ile birlikte "kafiri, **Kızıl Elma**'ya dek kırdığını" söyler. [30]
(…)

Ol **Sultan Saçlı'yı** yanına aldı
İsteyen kulların muradın verdi

Kızıl Elma'ya dek kafiri kırdı
Yüz sürerek kümbetinin başına.

(…)

Sefil Edna'm der ki babına varsam

Yeşil sancağına yüzümü sürsem
Ölmeden gözümü açsam da görsem

Gör üstadım Hatayi'nin işine.[31]
Seyyit Baba'nın yeşil sancağı Divrikliler tarafından büyük itibar görmüştür. Kutsallığına hürmet edilmiştir. Divriği ilçesinde çıkan salgın hastalıklar, toplu ölümler, yangın, sel gibi benzeri felaketlerde ve afetlerde Seyyit Baba'nın sancağı ocaklılar tarafından at üzerinde Divriği'nin etrafında dolaştırılır ve kurbanlar kesilirdi. Bu uygulama son defa 1.Dünya Savaşı/Seferberlik sırasında uygulanmıştır. Bu sayede koleraya bağlı toplu ölümlerin sonu alınmıştır.[32]
Yine, Cumhuriyet'ten önce **Hac**'ca gidenler, Seyyit Baba'nın sancağı altında dua ederlerdi. Hacı adayları, yakın akrabalar, komşular ve ilçe halkı eski **Buğday Pazarı'**nda toplanırlardı. Bu sırada Ziniski'deki Seyyit Baba'nın sancağı, Kantebe Camii sancağı ve Ulu Cami'nin sancağı ilahilerle hacı uğurlama yerine getirilirdi. Dualar edildikten sonra sancakların dibinde kurbanlar kesilirdi. Sancak taşıyanlara hediyeleri verilirdi. Hacılar, sancaklar önde olmak üzere büyük bir kalabalıkla Selavat'a kadar uğurlanırdı.[33]
Seyyit Baba aynı zamanda bir Türkmen/Alevi ocağı olduğu için her yıl ilk ve sonbaharda Divriği'nin Akmeşe(Ziniski), Sincan, Kekliktepe(Galın), Karakale, Erikli, Yazıköy, Ağar, Ekinbaşı(Kilisecik), Kayacık(Murmana), Diktaş, Susuzlar, Kımıllar, Tırolar, Ağıllar, Yuva, Sarphan köylüleri tarafından ziyaret edilir. Ayrıca Sivas'ın Karaçayır, Zile'nin Çakırçalı ve Çorum'un bazı Türkmen köyleri de Seyyit Baba'yı ziyaret ederler. Bu ziyaretler sırasında kurbanlar kesilir, yemekler pişirilir, dualar edilir ve dini toplantılar/cem yapılır.Ziniski'deki Zeynal Özcan(Kırmızı Dede), bu ocağın en yaşlı dedesi idi.Zeynal Dede yakın yıllarda vefat etmiştir(1912-1986).

Doğanşar ilçesinin Uzunbelen (Hubyar) köyünde **Hubyar Sultan yatırı** bulunmaktadır**. Hacı Bektaş Veli'**den nasip alan bu derviş**, Beydili Sıraç Türkmenleri'**nin atasıdır. Hubyar'ın Doğanşar yöresine ne zaman gelip yerleştiğini ve kim olduğunu kesin olarak bilemiyoruz. Anadolu ve Rumeli'nin fethinde dervişlerin rolü düşünüldüğünde Hubyar'ın da ilk fetihler sırasında bu yöreye gelmiş olabileceği akla gelmektedir. Uzunbelen köylülerinden Mustafa Çelik(1938), Hubyar'ın Yesevi tarikatına mensup olduğunu ifade etmektedir.[34]
Tokat yöresinde tutulmuş olan bir cönkte Sefil Hasan O'nun tahta kılıçlı bir alp-eren olduğunu söyler.

(…)

Tozaklıdan **Hubiyar** denli istendi
Arduç kılıç taşa çaldı yaslandı
Gönül ata ile kendi (…)
Taşı ortadan iki biçti ne dersin?[35]
(…)

Sefil Hasan teze geldi özüme
Kail olsam bir gerçeğin sözüne[36]

Arayı tarayı pirin izine

Gezdi cevalan itti ne dersin ?

---

[1] Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşı Menakıpnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul 1983, s. 129-130
[2] Fuat Bozkurt, Aleviliğin Toplumsal Boyutları, İstanbul 1990, s.96
[3] Abdulbaki Gölpınarlı, Menakıb-ı Hacı Bektaş –ı Veli "Vilayet-Name" , İstanbul 1958, s. 10-11
[4] Necati Demir-M.Dursun Erdem, Saltık Gazi Destanı (1-2-3 Cilt), Ankara 2007, s. 284
[5] Bedri Noyan, Bütün Yönleri İle Bektaşilik ve Alevilik, Cilt: 1, Ankara 1998, s. 399
[6] Bedri Noyan, Bütün Yönleri İle Bektaşilik ve Alevilik, Cilt: 1, Ankara 1998, s. 399
[7] Vilayetname, Hazırlayan Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1958, s.83
[8] Musa Seyirci-Hayatı Tungar., Abdal Musa, Antalya 1988, s. 63-64
[9] Ahmet Yaşar Ocak, Bektaşı Menakıpnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, İstanbul 1983, s. 129-130
[10] Ahmet Yaşar Ocak, a,g.e., s.131-131
[11] Alan çalışması için Garip Musa Tekkesine 28.8.1986'da Höbek köyünden gittim. Yolculuk çok bozuk yayla yolunda yürüyerek dört saat sürdü. 1997'lerde Höbek'i türbeye bağlayan bir yol yapıldığını söylediler. K.Ö.
[12] Özel kitaplığımızda bulunan, 7 numaralı cönk. 19. yüzyılda Aşık Mehmet tarafından yazılmıştır.
[13] Süleyman Yılmaz, Galın 1930
[14] Ali Cemal Akgün, a.g.m., s.196
[15] Kutlu Özen, Divriği Evliyaları, s.64
[16] Baki Yaşa Altınok-Musa Karakaş, Seyyid Garip Musa Sultan Ocağı, Ankara 2006, s. 366
[17] Hakkı Acun, **Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri**, Vakıflar Dergisi XX, Ankara, l988, s.194./Türbe yakın yıllarda **Seyyit Baba Sultan Akmeşe Köyü Cami Yaptırma ve Güzelleştirme Derneği** tarafından aslına uygun olarak restore edilmiş, eski mekanlara büyük bir yemekhane, kurban kesim yeri, mutfak, misafirhane gibi yeni bölümler ilave edilmiştir. Ayrıca Seyyit Baba'nın piramit çatılı türbesi yeşil Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Akmeşe(Ziniski) köyündeki 12 Ağustos 1997 tarihli derlememiz. Kaynak şahıs, Hüseyin Bayrakçı, Dernek Sekreteri, Ziniski 1947
[18] Necdet Sakaoğlu, l3.7.1993 tarihli mektuptaki bilgi.
[19] Divriği Eşke köyü l958 doğumlu Hüseyin Aslan'da bulunan l325(1910) tarihli cönk.
[20] İbrahim Aslanoğlu, Divriği Şairleri, İstanbul 1961, s. 18-19-20
[21] Aslanoğlu, a.g.e., s.19-20.
[22] Ersin Gülsoy, **XVI. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası**(1519-1548), s.26.
[23] Necdet Sakaoğlu'nun Amasra'dan göndermiş olduğu 15.1.l974 tarihli çalışması.

[24] İbrahim Aslanoğlu ile 6.7.l993 tarihli görüşmemiz.
[25] Musa Atmaca, Başören köyü 1903 doğumlu.
[26] Ergül Biçer, Sivas Karaçayır l934 doğumlu.
[27] Veyis Yılmaz, Ziniski 1913 doğumlu.
[28] Veyis Yılmaz
[29] Seyit Ali Atmaca, Başören köyü 1927 doğumlu.
[30] Aslanoğlu, a.g.e., s.19-20
[31] Aslanoğlu, **Divriği Şairleri**, s.20.
[32] Abdullah Gedik, Divriği (1895-1993)
[33] Mehmet Akay(Çamcı Mehmet Efendi), Divriği(l902-l98l)
[34] Fikri Karaman, İpsile-Tozanlı-Doğanşar, İstanbul-1990, s.71
[35] Nuran Baygül, Tokat ve Divriği Kaynaklı Cönkler Üzerine Bir Tetkik, Sivas 1999, (Sayfa 209-210)
[36] Nuran Baygül, Tokat ve Divriği Kaynaklı Cönkler Üzerine Bir Tetkik, Sivas 1999

TÜRK DÜNYASINDA HIDIRELLEZ

Bahar bayramları içinde he hem yaygınlığı, hem de töre ve törenlerinin, eğlencelerinin zenginliği bakımından en dikkate değeri "Hıdırellez"dir. Bu kelime Müslüman efsanelik iki varlığı Hızır ve İlyas'ın adlarının halk ağzında aldığı biçimdir. Arapça "yeşillik" anlamına gelen **hadr**, Arplar'ın İslam öncesi mitolojilerinde, tabiatın bahar mevsiminde yeniden canlanmasını simgeleyen tanrımsı bir varlık sanılıyor. İslam geleneği bu efsanelik varlığı **nebi/peygamber** olarak nitelendirir. Kuran'da onun Musa'ya kılavuzluk etmesi macerası anlatılır.
Halk inanışlarına göre, Hızır zaman zaman dünyada dolaşır, gezdiği yerlerde kuru otları yeşertir, dokunduğu kimsenin elinde yeşil bir iz bırakırmış. Halk inanışlarında onun bereket, uğur getirdiği, darda kalanlara yardım ettiği, kendisine rastlayanların Hızır olduğunu sonradan anlayıp, gördükleri zaman dileklerini söyleyememiş olmalarına yandıkları üzerine hikayeler anlatılır.

Bir inanışa göre Hızır ile İlyas iki kardeşmiş. Bunlar Hıdırellez gecesi birbirleriyle buluşurlar.

Folklorda Hızır yahut Hızır_İlyas kültünü en iyi bir biçimde yansıtan merasimler, özellikle Türk dünyası ele alındığında Hıdır-Ellez ve Hızır Nebi Bayramı'dır.

Hıdır-Ellez büyük çoğunlukla Anadolu ve Balkan Türkleri arasında bilinmektedir. Eskiden Ruz-i Hızır(Hızır Günü) de denilen Hıdırellez, halk arasında yaygın inançlara göre, Hızır ile İlyas'ın bir araya geldiği günün hatırasına kutlanmakta olup, Hızır-İlyas birleşik kelimelerinin halk söyleyişinde aldığı biçimi yansıtmaktadır.

Hıdırellez kullanmakta olduğumuz Gregoryen takvimine göre 6 Mayıs'a gelmekte olup, eskiden kullanılan Rumi/ Jüliyen takviminde ise 23 Nisan gününe rastlamaktadır. Bu tarih memleketimizde yaz mevsiminin başlangıcı olarak bilinmektedir. Eski takvimde yani Rumi takvimde yıl ikiye ayrılmış olup **23 Nisan**(6 Mayıs)'dan **26 Ekim**(8 Kasım)'e kadar süren 186 gün **Hızır Günleri** adıyla yaz mevsimini**; 26 Ekim**'den **23 Nisan**(6 Mayıs)'a kadar devam eden 179 gün de **Kasım Günleri** adıyla kış mevsimini meydana getiriyordu.
İşte Hıdır-Ellez(6 Mayıs) gerçekte Hızır ve İlyas'ın bir araya geldiği gün olduğu inancı altında, kışın sona erip yaz mevsiminin başladığı gün olarak kutlanmaktadır.[1]
Orta Asya'daki Türk kavimleri arasında da bahar ve yaz ayinleri vardı. Mesela Une Harva, Yakutlarda çok eski tarihlerden beri bahar ayinlerinin icra edildiğini kaydediyor. Onlar bunu **Gök Tanrı** adına yapıyorlardı. Yeryüzü yeşillendiği zaman, topluca yeşil ağaçların altına gidip at veya öküz kurban ediyorlar ve kımız içiyorlardı. Ayrıca ortaya yakılan bir ateşin üzerinden atlıyorlardı. Yakutlar/Saha Türkleri bu merasimleri her yıl Nisan ayında yapıyorlardı. Tunguzlar ise Mayıs ayında bu merasimi icra etmekteydi. Bu ayinler sırasında atalara, göğe ve yeryüzüne takdimeler/hediyeler sunar, beyaz kısrak kurban eder, toprağa taze kımız döker ve ortaklaşa içerlerdi.
Tanrıya, "Sana şükürler olsun, bu bahar mevsimini bize sen verdin. Buzağılar, taylar ve tatlı sütleri sen bize gönderdin. Ağaçlarımızı güzel yapraklarla donattın, otlaklarımızı güzel, yeşil otlarla süsledin. Bu kımız dolu tası sana sunuyoruz." Diye dua ederlerdi.[2]
Hun Hakanının karargahında bulunan tapınakta her yılın başında ayin ve tören yapılırdı. Bu ayine Hunların yirmi dört boyunun başbuğları katılırdı. Yılın beşinci ayında(Haziran) Lung-Çeng denilen şehirde toplanıp atalarına, Gök Tanrı'ya, yer-su ruhlarına kurban sunarlardı.

Türkler İslamiyetle birlikte bu ayinleri Hızır-İlyas kültüne dönüştürdüler. Mesela XVI. Yüzyılda yaşamış olan Hazini, Maveraünnehir bölgesinde her yıl Hızır ve İlyas'ın buluşması şerefine şenlikler yapıldığını haber vermektedir. Cevahirü'l Ebrar adlı eserinde vermiş olduğu bu bilgiler Mart, Nisan, Mayıs aylarında yapılan merasimlerin eski Türk inançlarının İslamileştirilmiş bir uygulamasıdır. Kısaca Türkler yaz mevsimi başlangıcına ait inanç, adet ve gelenekleriyle Anadolu'ya yerleştiler.[3]
İKİNCİ BÖLÜM

İLÇELERDE HIDIRELLEZ
Sivas il merkezinde, Hafik, Zara ve Şarkışla ilçelerinde Hıdırellez "Eğrilce" adı altında kutlanmaktadır.[4] Bu ilçelerde bolluk ve bereket anlamına gelen Hızır-İlyas inancı ile, doğum folkloruna bağlı Eğrilce inancı iç içe geçmiş durumdadır. 6 Mayıs günü bu ilçelerde Hıdırellez ve Eğrilce birlikte kutlanır. Emin Kuzucular'ın tespitlerine göre "Hafik ve Zara'da Eğrilce günü bir dini bayram kadar kutsaldır. Bu günün akşamı kız evine nişanlı oğlan yakınları **bayramcalık** da sunarlar.[5]
SİVAS MERKEZ İLÇE

Hızır'ın kişiliği: Hızır, peygamber olarak değil de imdada yetişici olarak düşünülür.

Hıdırellez günü: Hıdır ile Ellez bu günde birleşir. Birbirleri ile öpüşür, kucaklaşırlar. Birbirlerinin tırnaklarını keserler. Saçlarını, sakallarını tıraş ederler. Hızır ile Ellez iki kardeştir Birbirlerine yılda bir gün kavuşurlar. Bu da 6 Mayıs günüdür. Birbirlerine yılın yalnız belli bir gününde kavuştukları için bir yıllık hasretlerini giderirler. Bu yüzden çok neşelidirler.[6] O gün hacet ve dilek kapıları açık olur.[7]
Altı Mayıs'a Hıdırellez denmesinin sebebi Hızır Aleyhisselam bu günde kurak bir yere oturur. Onun oturması ile o yer yeşermeye başlar.[8]
Altı Mayıs gününe Hızır ve İlyas Peygamberlerin buluşmaları nedeniyle Hıdırellez(Hızır-İlyas) denir. Hıdırellez bolluk ve bereket anlamına gelir.

Yaz günlerinin başlangıcı kabul edilen 6 Mayıs gününde, kış mevsiminden çıkmış olan halk temiz havadan ve güneşten yararlanmak için kırlara çıkar. Sabahtan akşama kadar eğlenirler. Kırlara gitmeden önce evin büyük işleri yapılır.

Piknik yerine gitme: Sivas il merkezinde Hıdırellez şenliklerine genellikle genç kızlar ve çocuklar katılırlar. Delikanlılar daha çok koruyuculuk görevi yaparlar.
Mahallenin bir büyüğü, mahallenin kadınlarını, kızlarını, çocuklarını toplayıp piknik yerine götürür. Piknik yerleri ırmak kenarları, ağaç altlarıdır. Eskiden gazocağı ile giderlerdi, şimdi piknik tüpü götürüyorlar.

Piknik/Mesire yerleri:
Mesire yeri olarak daha çok ırmak kenarları, kırlar ve ağaçlı yerler seçilir. Sivas merkezinde 1960'lı yıllarda Tekkeönü, Soğuk Çermik yolu üzerindeki Yılankıran mevkii, Kızılırmak kenarları, Ethem Bey Parkı, Paşa Fabrikası, Huykesen, Halimin Hanı, Eğriköprü, Sıcak ve Soğuk Çermiklere gidilirdi. Kaynak şahıs Meşurettin Işın bu konuda şöyle demektedir: " Kalearkası çayırlıkları, Murdar ırmak ile Mısmıl ırmağın birleştiği Çat denilen yerde Çimenli köprü vardı. O zaman tahta köprü idi. Şimdi beton oldu. Hıdırellez'de kısmet açmak, eğer varsa büğü çözülsün diye bu köprüden geçilirdi." [9]
Hızlı kentleşme ne yazık ki son yıllarda mesire yerlerini beton yığınlarına bıraktı. Kümbet Mevkii, 94 Evler, Mimar Sinan Mahalleleri bundan otuz yıl önce mesire yerleriydi.

Giysiler:
Gelinler ve genç kızlar Hıdırellez günü en güzel elbiselerini giyerlerdi. Sivas merkezinde beyaz giymek bir gelenekti. Beyaz, saflığın ve temizliğin sembolü idi. Kangal merkezinde Hıdırellez'den bir hafta önce genç kızlar ve gelinler allı morlu elbiseler dikinirlerdi. Divriği yöresinde sandıklarda saklanan bindallılar, üç etekler, libadeler giyilirdi; altınlar takınırlardı.

Yiyecekler:
Sivas merkezinde Hıdırellez günü yedi beyaz şey yemek bir gelenekti. Yumurta, peynir, yağ, yoğurt, ayran…gibi. Bazı kaynak şahıslar da "**S**" harfi ile başlayan yemekler yendiğini söylediler: Sübra, sucuk, simit, sarımsak, susam, salça…gibi. Bunun dışında her yörenin kendine has yemekleri yenirdi. Mesela Gürün merkezinde bundan elli yıl kadar önce "sulu hedik"

yenilirdi. Yine bunların dışında kavurga, yufka, bazlama, yaprak dolması, içli köfte, lokma tatlısı gibi şeyler hazırlanırdı. Yemekten önce uzun bir gezintiye çıkılırdı.

Mesire yerindeki eğlenceler:

Genç kızlar ve çocuklar yöreye has oyunlar oynarlardı. Bunlar genç kızların oynadığı "çifte pabuç", çocukların oynadığı "birdir bir, saklambaç, kovalamaca, salıncakta sallanmak, top oynamak gibi şeylerdi. Ayrıca o gün için çalgıcılar tutulur, mahalli oyunlar oynanır ve yöresel türküler söylenirdi.

Niyet manileri:

Hıdırellez'de en yaygın gelenek niyet çekme geleneğidir. Sivas merkezinde 5 Mayıs günü mahallenin genç kızları bir evde toplanırlar; dua okuyarak çeşmeden aldıkları suyu bir küpe koyarlardı. Bu küpü gül ağacının/çalısının dibine getirirlerdi. Genç kızlar, nişanlılar ve genç gelinler yüzüklerini ve küpelerini bu küpe atarlardı. Niyet küpü genç kızlardan birine teslim edilirdi. Bu kız, Besmeleyle niyet küpünü gül ağacının dibine kor ve küpün ağzını bir bezle kapatırdı. Sabaha kadar gül fidanının dibinde bekleyen küpün, Hızır tarafından kutsanacağına/dualanacağına inanılırdı. Sabah olunca niyet küpü, gül fidanının dibinden alınır ve mesire yerine götürülürdü. Genç kızlardan biri önce mani okur, daha sonra küpten bir yüzük veya küpe çıkarırdı. Kimin yüzüğü/küpesi çıkmışsa okunan mani o kızın niyeti olurdu.

Baht açıklığı için söylenen manilerin konusu genellikle sevgi, ayrılık ve kovuşma üzerine olurdu.

Mektup yazdım ulaşa

Okuyanlar ağlaşa

El kaldır da dua et

Hasretliler kavuşa

Bu sene yeni sene

Bülbül geldi çemene

Ben yarime kavuştum

Artık elden bana ne

Hava havalanıyor

Hava bulutlanıyor

Benim sevdiğim oğlan

Yeni bıyıklanıyor[10]

Adak yerlerini ziyaret:

Hıdırellez günü adak yerleri de ziyaret edilirdi. Tekkeönü'nde piknik yapmaya gelenler Abdülvehhap Gazi Hazretlerini, Soğuk Çermik'e gidenler Ahmet Turan Gazi'yi, Kızılırmak kenarında mesire yapanlar Şeyh Çoban Hazretlerini ziyaret ederek dilekte bulunurlardı. Sivas'a bağlı merkez köylerde ve ilçelerde de adak yerini ziyaret edip dilek dileme geleneği vardır.

Mesire yerinden dönme:

Piknik yerlerine gidenler mevsim çiçeklerinden toplarlar. Çiğdem, madımak, evelik, yemlik gibi otları şifa niyetine yerlerdi.. Mesire yerinden ikindiye doğru dönülürdü.

Dilek tutmaya bağlı pratikler:

Herkesin kendisine göre bir dileği vardır. Eğer dilekleri kabul olmuşsa, tanıdıklarına "Hıdırellez'de dilek dilemiştim de kabul oldu" derler. Dilek dilemeyenlere "Hıdırellez'de niye dilek dilemedin?" diye sorarlar.

Hıdırellez günü gül ağacına bez bağlayarak dilek dilerler. Bazıları da dileklerini bir kağıda yazdıktan sonra gül ağacının dibine gömerler. Genç kızlar bahtım açılsın diye, anneler askerdeki oğlum sağ salim dönsün diye, erkekler iş sahibi olmak, dükkan açmak dileğiyle; hastalar hastalıklardan, dertten kurtulmak, genç gelinler çocuk sahibi olmak için dilek dileyip bez bağlarlar.

Dilek fasulyesi: 6 Mayısgünü piknikten dönünce akşam ezanı okunmadan herkes dilek tutarak kendi adına bir tane fasulye diker. Dileği kabul olursa diktiği fasulye yeşerir ve büyür. Dilek dileyenler bu fasulyeye dikkatle bakarlar, sulayıp korurlar. Dileği kabul olmamışsa fasulyesi tutmaz.[11] Bazıları da 6 Mayıs sabahı ezanlar okunmadan kalkar, dua eder ve dilek nohutları, dilek fasulyeleri dikerlerdi. Bu uygulama Eğrilce fasulyesinden farklıdır. Eğrilce fasulyesi doğacak çocukları sakatlıktan korumak için dikilir.

5/6 Mayıs akşamı Genç kızlar o günün gecesinde kısmetimiz açılsın diye bir küpe para atarlar. Üç ihlas, bir Fatiha okuyarak kırmızı bir kese içine para koyup gül dalına bağlarlar. O parayı sonradan bereket diye cüzdanlarında taşırlar.

Evlenmek isteyenler: Evlenme çağına geldiği halde evlenememiş kızlar ve delikanlılar için aşağıdaki pratikler uygulanır.

Tuzlu çörek: Çok tuzlu hamurdan yapılmış bir çeşit çöreğe tuzlu gılik/tuzlu çörek denir. Genç kızlar ve delikanlılar tuzlu çöreği yiyip yatarlar. Fakat o akşam su içmezler. Ayrıca bir kutuya da örümcek tutup korlar. Oğlan ve kız rüyasında o köyden veya yakın çevresinden rüyasında kimi görür ve onun elinden su içerse

Bekar kızlar, bekar erkekler sevdiklerine kavuşup kavuşmayacaklarını, kiminle evleneceklerini merak ettikleri için 5 Mayıs akşamı tuzlu çörek yiyerek yatarlar.Fakat su içmezler. O gece rüyalarında kimin elinden su içmişlerse onunla evleneceklerine inanırlar. Sabahleyin rüyalarını yakınlarına anlatırlar. Ayrıca yine o günün sabahı akşamdan kalan çöreğin yarısını ortalık ağarmadan evin damına, bacanın üstüne, yüksek bir duvara bırakır. Kendisi de uzaktan

gözetler. Az sonra karga gelir, çöreği alıp götürür. Kaçırdığı çöreği damlardan birinin üzerine bırakarak yer. Bekar genç de o evin kızıyla; bekar kız da o evin oğluyla evleneceğine inanır. Karga çöreği damlardan birine bırakmayıp uzaklaşırsa, alacağı kızın veya evleneceği delikanlının köyün dışından birisi olacağına inanır. Bu uygulama daha çok köylerde yapılmaktadır.

Hıdırellez'den bir gün önce evlenme çağına gelmiş genç kızlar için evin en yaşlı kadını bezden sembolik bir bebek yapar. Bunu evin bir köşesine kor. Kız evleninceye kadar yapma bebek orada kalır. Düğün günü de genç gelin yapma bebeği alıp evlendiği eve götürür. Uğur getirdiği için evin bir köşesinde saklar.

Evlenmek isteyen kızlar/oğlanlar dilek dileyerek 6 Mayıs sabahı çok erkenden gül dalına renkli ipekler veya boyalı iplikler bağlar.

Yine 5 mayıs akşamı evlenememiş kızlar bir odada toplanırlar. Yaşlı bir kadın, kızların üzerinde kilit kitler. Bu uygulama her kız için ayrı ayrı yapılır. Kilitler gül çalısının dibine bırakılır. Yaşlı kadın sabah ezanları okunurken bekar kızları gül çalısının dibine götürür, bahtı açılsın diye dua ederek kilitleri kızların başı üstünde açar. [12]

Çocuk sahibi olmak isteyenler: Çocukları olmayan evli kadınlar ile çocuk sahibi olmak isteyen genç gelinler 5 Mayıs gecesi gül dalına salıncak bağlarlar. Gül dibine sembolik beşik bırakırlar. Beşiğin içine bezden yapmış oldukları bebeği korlar. Ertesi günü 6 Mayıs'ta şafaktan önce beşiği alırlar. Bu salıncak ve yapma bebek evin bir yerinde çocuk doğuncaya kadar saklanır. Çocuk doğduktan sonra da uğur olarak muhafaza edilir.

Ev sahibi olmak isteyenler: 5 Mayıs günü ikindi vakti gül ağacının dibine çevreden toplamış oldukları malzemelerle sembolik bir ev yaparlar. Daha sonra da "Allah bana bir ev verirse, gelecek sene mevlit okutacağım veya kurban keseceğim" şeklinde dilekte bulunurlar. Bu eve hiç dokunmazlar, sembolik ve zamanla yıkılır gide

Hacca gitmek isteyenler: Hacca gitmek isteyen bir kimse 6 Mayıs günü, ikindi vakti bir çubuk kesip gül çalısının dibine diker. Çubuğa yeşil bir bez bağlar. Ertesi yıl Hacca gitmek ve hacı olmak nasip olur.

Hastalıktan korunmak için: Hastalıktan korunmak için çimenler üzerinde yuvarlanma geleneği vardır. İnanca göre 6 Mayıs günü çayır ve çimenler üzerinde yuvarlanan kimseler yıl boyunca hastalık yüzü görmezlermiş.

Paranın bereketli olması için: Para sahibi olmak, paranın bereketini görmek için 5 Mayıs akşamı gül dalına para kesesi bağlanır. 6 Mayıs sabahı gün doğmadan Besmele ile para kesesi alınır. Kesedeki para cüzdana konulur. Uğurlu para bereket getirir. Parayı taşıyan kimse darlık çekmez.

Zengin olmak isteyenler 5 Mayıs akşamı kağıttan para kesip gül fidesinin dibine bırakırlar. Yine zengin olmak isteyenler madeni parayı delip bir ipe bağlarlar, 5 Mayıs akşamı gül dalına asarlar.

Tarım ve Hayvancılık: Rumi Mayıs ayının girmesi baharın/yazın başlangıcı kabul edilir. Ağaçların çiçek açması, bahçe, bostan ve tarlaların ekime hazır olması… Hıdırellez gelmeden Sivas'ta halk tarıma başlamaz. Bu tarihten sonra bostanlar ekilir, tarlalar sürülür.

HAFİK:

Hıdırellez/Eğrilce,Hızır ve İlyas'ın buluştuğu gündür. Yöremizde baharın gelişi, yeniden doğuş ve canlanma dolayısıyla kutlanmaktadır. Hıdırellez/Eğrilce hazırlıkları 5 Mayıs'ta başlar. 6 Mayısa hazırlık olmak üzere yemekler pişirilir. Nişanlı kıza verilecek hediyeler oğlan evi tarafından hazırlanır. **Haçtar Tepesi** denilen yerde, etrafı küçük tepeciklerle çevrili büyük bir alanda kutlanır. Bir gün önceden hazırlanan yemekler şulardır: Mantı, börek, çörek, kavurga, çirli aş, pancar aşı, sarıburma….

Hıdırellez/Eğrilce'de iş yapılmaz, dikiş dikilmez, uyku uyunmaz, çamaşır yıkanmaz. Hıdırellez/Eğrilce yöredeki kadınlar tarafından aktif olarak kutlanır. Erkekler tarafından pek kutlanmaz. Yörenin deme, çevirme türünde kadın oyunları oynanır.

Ritüel: O yıl bolluk olması için evin belli bir yerine az miktarda buğday ve arpa dikilir.[13]

Hıdır-Ellez/Yalıncak Sultan/Yüceyayla(Hafik):

Hafik Beşpınar(Gürleş) köyü, Yüceyayla mevkiinde toplama taşlardan bir ziyaret yeri var. Tepede mezar var, ağaç yok. 6 Mayıs'ta köylüler ziyaret yerinde toplanırlar. Beşpınar, Yüceyayla mezrası, Güneyli, Örencik, Barcın, Acıdere, Akkoç(Büyük Kesirik) ve mezraları gelir. Köy Yalıncak Sultan talibidir.[14]

SUŞEHRİ :

Suşehri'nde Hıdırellez'in adı Eğrilce'dir.

Halk inanışına göre, Hıdır ve İlyas Peygamberin doğum günü 6 Mayıs'a rastlamaktadır. 6 Mayıs bahar bayramıdır. Hıdırellez takvimine göre yılda iki mevsim vardır: Kış ve yaz. 8 Kasım kışın, 6 Mayıs da yazın başlangıcıdır.

Hıdırellez'in gelişi etrafın yeşillenmesiyle başlar. Cemrenin toprağa düşmesiyle toprak ısınır. Ekim, dikim başlar. Cemre havaya düşünce havalar, suya düşünce su ısınır. Cemreler Hıdırellez'den 20 gün kadar önce düşer.

Hıdırellez'de tabiat yemyeşildir. Yağmurlar başlar "Martta yağma, mayısta yağ" şeklinde dualar edilir. Nisan ve mayıs yağmurları inanca göre altın gibidir. Yağmurların başlaması, havanın ısınması ve tabiatın yeşermesiyle ekim, dikim işleri de yoğunlaşır.

Hazırlıklar: Hıdırellez hazırlıkları bir gün önceden başlar. Mantılar hazırlanır, börekler, çörekler yapılır. Su dolu bir çömleğin içine çeşitli süs eşyaları(toka, yüzük, küpü, boncuk…) atılır. Kızların ellerine kına sürülür. Kızlar bir gün önceden güneş doğmadan yedi gözeden su toplarlar. Kaç yerden su aldıklarını belirlemek için, suyun içine taş korlar. Bahar bayramını simgeleyen yeşil dallar da bu kabın içine konur. Ekinlerin kabarması için nohutlu ekmek yapılır. Eğlencelerin yapıldığı yere salıncaklar/sallangaçlar yapılır

Ritüel: Ağaçlar meyve versin diye balta ve ayna ile korkutulur. Sivrisineklerin ısırmaması için eller tuza batırılır.
Hıdırellez'de 5 Mayısı 6 Mayısa bağlayan gece bir takım pratikler yapılır. Mantıfar/mani hazırlanır, çocukların ve genç kızların/kadınların ellerine kına yakılır. Kuran-ı Kerim okunur. Yedi gözeden/çeşmeden toplanan su gül ağacının altına veya bacaya/dama dökülür.İki yeşil soğan eşit büyüklükte kesilip ipin ucuna asılır. Bir gece evvel asılan soğanlara isim verilmiştir. Birinin adı cefa, diğerinin adı sefadır. Hıdırellez günü cefa uzarsa cefa çekilir.Sefa uzarsa, sefa görülür.

Hıdırellez'de güneş doğmadan önce kalkılır. Güneş doğduktan sonra kalkanların bir yıl boyunca yataktan çıkmayacaklarına inanılır. Bazen yataktan kalkamayanların üstüne yeşil ot atılır. Güneş doğmadan –sağlıklı olmak için- yeşil çayırlarda yuvarlanılır.

Ceviz ağacı çok sağlam olduğu için bel, ceviz ağacına sürtülür. Meyve vermeyen ağaçlar "Verir misin, vermez misin? " diye baltayla korkutulur. Meyvenin sağlam ve parlak olması için ağaca ayna tutulur.

Mani okuma: Kızlar bir gün önceden hazırladıkları mantıfarı gelin kılığına girmiş kız çocuğuna veya küçük bir erkek çocuğuna çektirirler. Çıkan takı kime aitse onun adına ve gelecekteki nişanlısının adına çifte mani okunur. Domuz oyunu, aç kapıyı bezirgan başı, dikme taş gibi oyunlar oynanır.
Uygulamalar: Günahların dökülmesi, ferahlığa kavuşmak için salıncakta sallanılır. Sallanırken kucağa bir taş alınır "Yağlara, ballara…" diye bağırılır. Böylece ineklerin yağı çok olur. Mayıs nanesi güzel olduğu için bugün nane biçilir.
Kuzu eti bir duvara çivi ile asılır. Et kuruduğu zaman evdeki böcekler de kurur. Üç fasulye toprağa dikilir. Eğri çıkarsa bir yıl boyunca kişinin doğruluktan ayrılacağına inanılır.

Bir gün önceden yedi gözeden toplanan suyla genç kızlar saçlarını bacadan/damdan aşağıya doğru yıkarlar. Saçlarından bir tutam kesip kavak ağacının altına ekerler. Bunun sebebi saçların kavak kadar uzun olmasını sağlamaktır.

O gün ev süpürenin, un eleyenin, bulaşık yıkayanın evinde haşarat çok olur.

Güneş doğmadan önce kapı baca süpürülür.

Genç kızların çeyizindeki yün çoraplar camlara/pencerelere asılır ve havalandırılır. O gün güzele bakan güzel olur. Önceden toplanmış olan dallar kapılara asılır. Güneş doğmadan önce tezek duvara vurulur. Güneş, tezeği yaksın da insanları yakmasın diye.

Kırda ekseri yumurta kaynatılır. Yedi yeşil ottan(ebegümeci, ısırgan, evelik, gelin parmağı, teke sakalı, haş haş, yonca yaprağı, kara erişte, sarı erişte, pisi kuyruğu…) yemek/çorba yapılır. Bir bakraç ayranla beraber ıspanaklı börek komşulara dağıtılır. Mısır kaynatılır. Toparlak tatlısı yapılır. Pirinç çorbası, ekşili çorba yapılır.

Gül ağacının altına mendille para bağlanır ki zengin olunsun, diye. Kısmetin açılması için, gül ağacının altında/yanında gelin kıyafeti giyilir. Ev sahibi olunması için gül ağacının altına taştan ev yapılır.

Hıdırellez'de dini tören yapılmaz. Kuran okumak bile mecburi değildir.

Zengin olmak için gül ağacının altında mendile para bağlanır. Bacaya tuzlu çörek konulur. Karga alıp bunu ne tarafa götürürse, kız o tarafa kocaya gider. Tuzlu çöreği uykusunda kıza kim verirse onunla evlenir.

Hıdırellez/Eğrilce'de iş yapılmaz, dikiş dikilmez, uyku uyunmaz, çamaşır yıkanmaz. Hıdırellez/Eğrilce yöredeki kadınlar tarafından aktif olarak kutlanır. Erkekler tarafından pek kutlanmaz. Yörenin deme, çevirme türünde kadın oyunları oynanır

Mani okuma: Kızlar bir gün önceden hazırladıkları mantıfarı gelin kılığına girmiş kız çocuğuna veya küçük bir erkek çocuğuna çektirirler. Çıkan takı kime aitse onun adına ve gelecekteki nişanlısının adına çifte mani okunur. Domuz oyunu, aç kapıyı bezirgan başı, dikme taş gibi oyunlar oynanır.
Uygulamalar: Günahların dökülmesi, ferahlığa kavuşmak için salıncakta sallanılır. Sallanırken kucağa bir taş alınır "Yağlara, ballara…" diye bağırılır. Böylece ineklerin yağı çok olur. Mayıs nanesi güzel olduğu için bugün nane biçilir. Hıdırellez günü ateş yakılır. Kuzu çevrilir.
Mantıfar çıkarma: Genç kızlar mantıfar çıkarırlar. Mantıfar çıkarırken maniler söylenir.
Siyah iplik bükerim

Büker büker sökerim

Eller yar yar dedikçe

Ben boynumu bükerim.

Ayağım yalın idi

Dikeni kalın idi

Ben senden ayrılmazdım

Ayıran zalım idi.

Çekmecemin kilidi

Üstünü güller bürüdü

Yar senden ayrılalı

Cahil ömrüm çürüdü.

Kişe tavuğum kişe

Künkülün yana düşe

Beni yardan ayıran

Evine şivan düşe

Maniken mastım oğlan

Kız iken dostum oğlan

Çek elini elimden

Ben sana küstüm oğlan

Masa üstünde roman

Okurum zaman zaman

Yar ben seni alacam

Doktor olduğum zaman[15]
Kara kara kazanlar

Kara yazı yazanlar

Ölmesin de sürünsün

Aramızı bozanlar.

Fındık serdim harmana

Karışıyor samana

Bizim de kavuşmamız

Kaldı ahir zamana

Sarı kurdelem sarı

Dağlara saldım yari

Dağlar kurbanın olam

Tez gönder bana yari.

Mavi boncuk boğazda

Bir yarim var Sivas'ta

Sivas da Sivas da

Kavuşuruz bu yazda.

Entarimin filizi

Kim bilir kalbimizi

Geçti bir acı rüzgar

Ayırdı ikimizi.

Ah benim ceviz içim

Hep yandım senin için

Hep dostlar düşman oldu

Seni sevdiğim için.

Mavi boncuk yüz dirhem

Gözlerini süzdüren

Senin sevdan değil mi

Beni böyle gezdiren?

Sarı kurdelem ensiz

Sarardım soldum sensiz

Adı güzel sevdiğim

Nasıl durursun bensiz?

Sarı kovan dilimi

Bıçak kesti elimi

Şu nazlı yar sevdası

Büktü benim belimi.

Dut ağacı boyunca

Dut yemedim doyunca

Felek gözün kör olsun

Yar demedim doyunca

Feleğin altın köşkü

Gençliğim böyle geçti

Gel felek ispat eyle

Hangi günüm hoş geçti?

Başındaki puşuyu

Pullu pullu kim ördü

Pullunun parasını

Sevdiğim oğlan verdi.

Ata binmiş gidiyor

Atla neler ediyor

Sanki benim yarim yok

Bana çalım ediyor.

Ata binesim geldi

Köyde inesim geldi

Gül yüzlüm kömür gözlüm

Yine prensim geldi.

Mercimek ilelendi

Döküldü filelendi

Ben yardan ayrılalı

Benzime kül elendi.

Mercimek ektim dağa

Kaynatam olsun ağa

Elli gelin getirse

Gene benzemez bana.

Sabah güneşi doğmuş

Aynalı konaklara

Yar bizi davet etmiş

Elmalı yanaklara.

Ata vurdum eğeri

Yok yarimin değeri

Al yanaklar üstünde

Gördüm ince seheri.

Vişne dalı eğilmiş

Vişneleri yenilmiş

Ben bugün yari gördüm

Lacivertler giyinmiş.

Bisiklete binersin

Karıncayı ezersin

Madem benden güzelsin

Neden bekar gezersin

Gülüm kurutmam seni

Suda çürütmem seni

Senelerce görmesem

Yine unutmam seni.

İpimin ucu kaldı

Terekte gücü kaldı

Ben sevdim eller aldı

Yürekte acı kaldı.

Daldan dala ip gerdim

İpekli mendil serdim

Şu komşunun oğlunu

Candan, yürekten sevdim.

Kiraz yedim tabaktan

Su içtim al bardaktan

Bugün hayırlı imiş

Yari gördüm sabahtan[16]

YILDIZELİ

Her yıl Mayıs ayının altıncı günü Hıdırellez kutlanır. Aileler maddi durumlarına göre bir gün önceden yemeklerini hazırlarlar. Hıdırellez günü evde herhangi bir iş yapılmaz.

Nişanlı oğlan tarafı bütün hazırlıkları yaparak komşularıyla birlikte kız evine giderler. Kız evi de komşularını çağırıp hep beraber bahçelere, yeşillik alanlara giderler. Burada eğlence düzenlerler.

Bir gün önce yapılan tuzlu çörek uykudan önce yenip yatılırsa, rüyasında tuttuğu kısmeti görür. Yine çörekten kargalara yedirir, yiyen karga kimin evinin çatısına konarsa kısmetinin/evleneceği kimsenin oradan olacağına inanılır.

İnanış: O gün kuluçkaya yatan tavuklar cılk çıkar. Yine o gün çocuğa kalan kadının çocuğunun da sakat olacağına inanılır. Hızır ve İlyas adlı iki kardeş o günün bir saatinde kavuşurlar.

Buluştukları o saatte edilen bütün dualar ve tutulan niyetler kabul edilir. O saate her şey bol ve bereketli olur.[17]
Hızır lokması: Hıdırellez gecesinde hazırlanan lokmaların, tüm hastalıklara, dertlere,şifa olacağı nedeniyle dede tarafından her hastaya lokma gönderilir.

Hıdırellez gecesine harcanacak para veya buğday mahsullerinin içine kişi helkeye buğday döker. Bu toplanan kumanyanın bir avuç buğdayı tekrar tenekesine koyar.Getirip anbarına koyar. Ürünüm bol olsun, bereketli olsun, diye.

Hıdırellez gecesinde kişi meydana çıkar, Hıdırelleze bir rupla buğday veya 15 bin lira para verir. Dedeler dua ederken köylüler Allah Allah…diye bağırırlar. Kişinin para vermedeki amacı inancına göre değişir. Genelde mal mülk, servet veya muhanete muhtaç olmamak için verilir. Parası olmayan kişi de Hızır -ilyas'a yalvararak "Bizi muhanete muhtaç etme, honundan yardım et" der.

Gecenin kutsallığı göz önünde tutularak diğer günlerde uzlaşılmayan olayları tatlıya hayra ve huzura bağlamak için bu tür işlere girişilir. Önceden verilmeyen kızları tekrar istemeye giderler.

Su böreği denilen sarımsaklı yiyecek, madımak, börek, kavut ve diğer yemekler yapılır.[18]
ZARA

Altı Mayıs Hıdır-Ellez, Zara'da Eğrilce olarak kutlanmaktadır. Eğrilce'de oğlan tarafı kız evine elbise ve kuru yemiş gönderir. Nişanlı kız/genç gelin yeni elbiselerini giyerek komşuları ile birlikte kırlara çıkar. Piknik yerinde maniler söylenir, oyunlar oynanır. Dilek tutma, niyet çekme gibi adetler vardır.

Hıdır-Ellez günü evlerde hiçbir iş görülmez. Kırlara eğlenmeye gidilir. Şayet o gün iş görülürse doğacak çocuğun eli ve ayakları çarpık olur. Dikiş dikilirse doğacak çocuk dilsiz olur.

Hıdır-Ellez'de şifa, sağlık, bereket temennisiyle Zara'nın bazı köylerinde gece kapılar açık bırakılarak, Hızır'ın gelerek içeri girmesi, şifa, sağlık ve bereket bırakması sağlanır.

Yıllık olarak öğütülen unların ağızlarının açık bırakılarak Hızır'ın uğrayıp işaret bırakması inancı vardır. Hızır'ın uğradığı yerde bolluk olur. Zara yöresinde Hıdır-Ellez/Eğrilce'de ateş yakma adeti yoktur.[19]

KANGAL

Kangal'da Hıdırellez'e kadınlar, genç kızlar ve çocuklar katılırlardı. Hıdırellez'den bir gün önce allı morlu elbiseler dikinirlerdi. Kel Mehmet'in çayırına, ırmak kenarlarına gidilirdi. İp atlarlar, yumurta, helva, katmer ve benzeri hazırladıkları yemekleri yerlerdi. Gülüp oynayıp ikindiye doğru eve dönerlerdi. Kangal merkezinde mani söyleme adeti yoktu. (İnayet Tuğut)

Babam, değirmen yapmak için Kangal'ın Zerk köyüne gitmişti. Hıdır-Ellez'den bir gün önceydi. Köylüler 5 Mayıs akşamı yoncayı ıslatmışlar, avluya koymuşlar. Yoncanın çevresine de taze

çamur sermişler. Babam bunun sebebini sormuş. Onlar da "Hızır atı ile gelirse bu yoncadan yiyecek. Hızır'ın atı aç kalmasın diye böyle yapıyoruz. Hızır'ın atının gelip gelmediğini de çamurdaki izlerden anlıyoruz. Eğer sabahleyin kalktığımızda çamur üzerinde ayak izi varsa, Hızır'ın geldiğini ve atının iz bıraktığını anlamış oluyoruz." Diye cevap vermişler.[20]

İMRANLI

Altı Mayıs İmranlı'da Hıdır-Ellez olarak kutlanmaktadır. Bu yörede Eğrilce geleneği yoktur. Hıdır-Ellez günü kaplıca sularının şifalı olduğuna inanılmaktadır. İlçe ve köylerinde yemek yapma adeti yoktur. Kırlara daha çok kuru yemiş götürülür.[21]

GÜRÜN

Gürün/Eskiden üç dört aile birleşir, aralarında para toplarlardı. Bununla "Sulu hedik" malzemesi alınırdı. Sabahleyin topluca kırlara gidilirdi. Herkes evinden getirmiş olduğu yemekleri komşularıyla birlikte yerdi. İkindiye doğru da sulu hedik yenilirdi.

Bir gün önceden bir küp içerisine genç kızların yüzükleri konur, niyet küpü 6 Mayıs sabahına kadar gül ağacının altında bekletilirdi. 6 Mayıs günü kır eğlenceleri sırasında mani söyleyip küpteki yüzükler için niyet çekilirdi. (Hacer Ekmekci)

Dilek dileme/adak: Hıdırellez günü "Allah bana bir ev verirse gelecek sene mevlit okutacağım veya kurban keseceğim diye dilekte bulunurlardı. (Hacer Ekmekçi.)

DİVRİĞİ

Eski hesaba göre bir yıl ikiye ayrılmıştır. Hızır günü 6 Mayıs'ta başlayıp Kasım ayına kadar sürer. Kasım ayı soğukların başladığı aydır. Hızır günü ise canlıların yeryüzüne çıktığı ilkbahar günlerinde başlar.

Divriği/Altı Mayıs günü kadınlı erkekli, büyüklü çocuklu bütün insanlar kırlara giderler. Lokma yapıp dağıtırlar. Yer, içer, eğlenirler. Gençler birbirlerini tanır. Bazen bu tanışma evliliğe adım atıldığı gün olarak da bilinir.

Hızır, fakir kıyafetinde gelirmiş.Hızır, selin önü sıra boz bir atın üstünde gelirmiş. Selden önce, selin önüne düşerek gelirmiş. Selin başlangıcını görenler bir dilekte bulunurlarsa, mutlaka bu yerine gelirmiş.

Divriği/Hızır, temiz evlere gelir, pis evlere uğramazmış. Bunun için Hıdırellez'den bir gün önce ahırlar da dahil evin her tarafı temizlenir. (Köyler)

Divriği/Hızır, dilenci kılığında dolaşan uzun, ak sakallı, üstü başı yırtık, fakat yüzü nurlu bir adam olarak bilinir. Nerede olduğu ve nasıl yaşadığı hakkında bir bilgi yoktur. Ayrıca belli bir adak yerinde bulunmaz. Bu nedenle Hızır'ı nerede çağırsan, yardıma koşar. İnanışa göre Hızır nazırdır, Hızır yardıma her an hazırdır.

Hızır'ı yardıma mı çağırsam?…

Yağımıza, ekmeğimize Hızır uğradı, yiyoruz, yiyoruz bitmiyor. Bir şey çoğaldı mı "Hızır değneğini dürttü; Allah Hızır bereketi verdi" derler.

Divriği'de 1962'li yıllara kadar Hıdırellez'de Çay Kenarı, Totukların Dağirmeni gibi yerlere gidiliyordu. Divriği merkezinde bu gelenek gittikçe azalmakla beraber köylerde devam etmektedir.

Hızır ikindi namazından sonra seyahate çıkar, herkesin dileğini görürmüş. 6 Mayıs'ta görürmüş ki o adam gül ağacının dibine gelin yapmış. Anlar ki o adam evlenmek istiyor. Dua edermiş. O adam ev yapmış, ev sahibi olması için dua edermiş. Bütün gül ağaçlarının dibini gezermiş. Hızır, akşam ezanına kadar dolaşırmış. Dilek dileyenler için Allah'a dua edermiş. Ben ne dilek diledimse oldu. Oğlum için gelin istedim oldu. Ev istedim oldu. Araba istedim, oğlum araba aldı. **Hacca gitmek isteyen** bir kimse bir çubuğa yeşil bir bez bağlayıp gül fidanının dibine dikerse, ona ertesi yıl Hacca gitmek nasip olur. Yeşil bayrak diktim hac nasip oldu. Oğluma bir mağaza yaptım, içine eşya doldurdum, mağazanın etrafını çayır çimen döşedim oğlum mağaza sahibi oldu. Gül dibine yapılan ev, dükkan, araba, bayrak gibi şeyler öylece bırakılır. Bunlar zamanla dağılır.
Divriği ilçesinde buna benzer bir uygulama da İnayet Tuğut tarafından anlatılmıştır.

"Kayınvalidem 5 Mayıs günü ikindi ile akşam arası iki rekat namaz kılardı. Sonra bahçeden topladığı taşlarla, ağaçlarla, ot ve çiçeklerle ev yapardı. Evin içine para, yemiş ve Enam-ı Şerif kordu. Enam kordu ki oğlu okuyup alim olsun. Yemiş kordu ki bakkal dükkanı açsın. Bu ev birkaç gün öylece dururdu. Sadece Enam-ı Şerif'i alırdı. Ev zamanla kendiliğinden bozulurdu. Bu işi gizlice yapardı.[22]
Hıdırellez/Eğrilce'de iş yapılmaz, dikiş dikilmez, uyku uyunmaz, çamaşır yıkanmaz. Hıdırellez/Eğrilce yöredeki kadınlar tarafından aktif olarak kutlanır. Erkekler tarafından pek kutlanmaz. Yörenin deme, çevirme türünde kadın oyunları oynanır.

Hıdırellez/Eğrilce'de iş yapılmaz, dikiş dikilmez, uyku uyunmaz, çamaşır yıkanmaz. Hıdırellez/Eğrilce yöredeki kadınlar tarafından aktif olarak kutlanır. Erkekler tarafından pek kutlanmaz. Yörenin deme, çevirme türünde kadın oyunları oynanır

Mani okuma: Kızlar bir gün önceden hazırladıkları mantıfarı gelin kılığına girmiş kız çocuğuna veya küçük bir erkek çocuğuna çektirirler. Çıkan takı kime aitse onun adına ve gelecekteki nişanlısının adına çifte mani okunur. Domuz oyunu, aç kapıyı bezirgan başı, dikme taş gibi oyunlar oynanır.
Uygulamalar: Günahların dökülmesi, ferahlığa kavuşmak için salıncakta sallanılır. Sallanırken kucağa bir taş alınır "Yağlara, ballara…" diye bağırılır. Böylece ineklerin yağı çok olur. Mayıs nanesi güzel olduğu için bugün nane biçilir.
Hıdırellez günü ateş yakılır. Kuzu çevrilir.

Mantıfar çıkarma: Genç kızlar mantıfar çıkarırlar. Mantıfar çıkarırken maniler söylenir.

Siyah iplik bükerim

Büker büker sökerim

Eller yar yar dedikçe

Ben boynumu bükerim.

Ayağım yalın idi

Dikeni kalın idi

Ben senden ayrılmazdım

Ayıran zalım idi.

Çekmecemin kilidi

Üstünü güller bürüdü

Yar senden ayrılalı

Cahil ömrüm çürüdü.

Kişe tavuğum kişe

Künkülün yana düşe

Beni yardan ayıran

Evine şivan düşe

Maniken mastım oğlan

Kız iken dostum oğlan

Çek elini elimden

Ben sana küstüm oğlan

Masa üstünde roman

Okurum zaman zaman

Yar ben seni alacam

Doktor olduğum zaman[23]

---

[1] **A**hmet Yaşar Ocak, *İslam Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, Ankara 1985, s.136
[2] Abdülkadir İnan*, Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul 1976, s. 47
[3] Ocak, a.g.e., s. 141
[4] Müjgan Üçer,"*Anamın Aşı Tandırın Başı/Sivas Mutfağı*" , İstanbul 2006, s.310
[5] Emin Kuzucular**,** "Hafik ve Zara'da Eğrilce", *Sivas Folkloru*, Sayı:9, Ekim 1973, s.11-12 ve22
[6] Meşurettin Işın, Sivas 1943
[7] Zeynep Alkan, Sivas 1926, ev hanımı.
[8] Müzeyyen aydın, Sivas 1947
[9] Meşurettin Işın, Sivas 1943, Lise mezunu.
[10] . Nuri Taner, "Yalova ve Çevresinde Hıdırellez ile İlgili İnanmalar", *Türk Folkloru*, Sayı: 62, Eylül 1984, s. 34
[11] Şenol Elden, Sivas 1956, Çiçekli Mah.
[12] Zeynep Alkan, Sivas 1926, ev hanımı.
[13] Sami Soğancıoğlu , Hafik Kütüphane Memuru. Derleme tarihi 28 12 1989,
Kaynak şahıslar: Ömer Özlek, Hafik 1943; Ömer Selimoğlu, Hafik 1941

[14] Hüseyin Coşkun, Beşpınar, 1953, 13.7.1990
[15] . Talat Kırca, Suşehri 1945, Türkçe öğretmeni, Derleme: 29 Ekim 1989
[16] İlyas Ege, Suşehri 1950, Türkçe öğretmeni, Derleme: 30.10.1989
[17] Ömer Kılıç, Yıldızeli 1918, Derleme: Yıldızeli/Yiğitler köyü 24.11.1989
[18] Nuri Kılıç, Yıldızeli, Yiğitler köyü, derleme: 24.11.1989
[19] Muhsin Kaya, Zara 1944, derleme: 05.11.1989
[20] İnayet Demirözü, Kangal 1932 doğumlu
[21] Sabire Akyol, derleme: 05.12.1989
[22] **İnayet Tuğut**, Kangal doğumlu, Divriği'de oturuyor.
[23] . Talat Kırca, Suşehri 1945, Türkçe öğretmeni, Derleme: 29 Ekim 1989

Türk Tarihinde Nevruz'un Yeri ve Önemi

10 ŞUBAT 2022KUTLU ÖZEN

Nevruz, Türk tarihi bakımından, Türk'ün yeniden tarih sahnesine çıkışı, yeni bir yılın başlamasını ifade eden bir gündür. Türkler için "istiklalin kazanıldığı" yani ***Ergenekon***'dan çıkarak eski ata yurtlarına yeniden sahip olduğu gündür. Bu yüzden bu güne ***"Ergenekon Bayramı***" da denilmiştir.
Türkler'in üç bin yıllık milli bir bayramı olan ***Nevruz/Bahar Bayramı'***na geçmeden önce, milletçe kutlanan toplu törenlerden bahsetmek istiyorum.

Geçmişi tarih öncesine dayanan, çok büyük bir coğrafya içerisinde yaşamış olan Türk topluluklarında üç çeşit toplu tören görmekteyiz:

a. ***Dini bayramlar***
b.Milli bayramlar
c.Töresel bayramlar

Dini ve milli bayramlar yüzyıllara göre değişen bayramlardır. İslamiyetten önce Şamanizm'e, Budizm'e ve Gagavuz Türkleri'nde olduğu gibi Hıristiyanlığa bağlı dini törenler ve bayramlar yapılırken İslamiyet'le birlikte ***Ramazan ve Kurban Bayramları*** kutlanmaya başlamıştır.

Dini ve milli bayramlar, toplumdaki fertlerin kaynaşması ve birlik beraberliklerin temini bakımından önemli fonksiyonlara sahiptir. Türklerin bilinen en eski tarihlerinden beri bayramlar birlik ve bütünlüğü sağlayan bir vasfa sahip olmuştur. Çeşitli Türk toplulukları arasında görülen ***sürgün avı, toy, yuğ ve şölenler*** büyük bir coşku ile kutlanmıştır.

Milli bayramlar da devletlere ve dönemlere göre değişir. Selçuklular ve Osmanlılar dönemindeki milli bayramlarla, Cumhuriyet dönemindeki bayramlar arasında en ufak bir bağlantı yoktur. ***Ulusal Eğemenlik Bayramı, Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı***, 1919-1923 yıllarına ait milli bir mücadelenin anılarını taşır. Her yıl coşku ile kutlanır.

Töresel bayramlar böyle değildir. Binlerce yıllık bir geçmişin izlerini taşır. Devletler değişse de, toplumlar mensup oldukları bir dinden başka bir dine geçseler de töresel bayramlar devam eder. Sivas yöresinde kutlanan ***Saya Gezme, Kış Yarısı, Hızır Orucu, Kabayele Karşı Gitme, Sultan Nevruz, Hıdır-Ellez, Eğrilce, Sıçancık, Ekin Selavatlama, Koç Katımı…*** gibi mevsimlik toplu törenler eski Türk inançlarından, eski Türk bayramlarından kaynaklanmaktadır.

Mevsimlik toplu törenler içinde en yaygın olanı bugün bütün Türk dünyasında kutlamakta olduğumuz ***Bahar Bayramı/Sultan Nevruz****'dur*.

Nevruz, eski Türklerin ve İranlıların yılbaşı olarak kabul ettikleri bir gündür. Farsça bir kelime olan nevruz, ***yeni gün*** anlamına gelen bileşik bir kelimedir.

Nevruz, güneşin koç burcuna girdiği, yani gece ile gündüzün eşit olduğu Miladi ***21 Mart***'a ve ***Rumi 9 Mart'***a rastlamaktadır.[1]

On iki hayvanlı Türk takviminde 21 Mart yılbaşı olarak kabul edilmekte ve törenlerle kutlanmaktaydı. İranlılar da aynı şekilde 2l Mart'ı yılbaşı olarak kabul etmekte ve kendi geleneklerine göre kutlamaktaydı.

On iki hayvanlı bu takvim ***Büyük Hun Devleti'nden*** itibaren bazı değişikliklerle uzun süre kullanılmıştır. ***Cengiz Han*** İmparatorluğu'nda da bu takvimin kullanıldığı bilinmektedir.

Bir diğer Türk takvimi de büyük Selçuklu Sultanı ***Melikşah'ı***n emriyle hazırlatılmış olan ***Celali Takvimi'dir.*** 21 Mart l079'da güneşin koç burcuna girdiği günü(Nevruz) yılbaşı kabul etmiştir. Selçuklu Devleti'nin bir bakıma varisi olan Osmanlılar da Nevruz'u sayılı günlerden biri olarak kutlamışlardır. Osmanlılar'dan önce, Anadolu'nun hakimi olan ***Türkiye Selçukluları*** ve takiben ***Beylikler*** döneminde ve bilhassa ***Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan zamanında Nevruz, yılbaşı kabul edilmiş*** ve vergiler buna göre tanzim edilmiştir. Yakın zamanlara kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin mali yılı Mart ayı idi.

Biraz önce de bahsettiğimiz gibi Nevruz, *Türk tarihi bakımından, Türk'ün yeniden tarih sahnesine çıkışı, yeni bir yılın başlamasını ifade eden* bir gündür. Türkler için "istiklalin kazanıldığı" yani ***Ergenekon***'dan çıkarak eski ata yurtlarına yeniden sahip olduğumuz gündür. Bu yüzden bu güne *"**Ergenekon Bayramı***" da denilmiştir.

Yine Süryani Mihail de Türklerin bulundukları bölgenin dağlarla çevrili olduğunu, Ergenekon adı verilen bu bölgeden ilk defa **M.Ö. 510** yılında çıktıklarını anlatmaktadır. Nitekim Türkler, sınırlı imkana sahip olan Ergenekon'dan geniş bir coğrafyaya; yani atalarının eski yurduna çıktıkları günü bayram olarak ***Doğu Türkistan'dan Anadolu, Balkanlar ve Kıbrıs'a*** kadar uzanan Türk coğrafyasında kutlamaktadırlar.

Ayrıca bütün klasik kaynaklar Türklerin her yıl *mayıs ayının 10.-20.* günleri arasında ırmak kenarlarında şenlikler düzenlediklerini ve kurban kesip, saçı yaptıklarnı yazmaktadır.

Söz gelimi ***Yakutlar***'da ***Göktanrı*** adına törenler yapıldığı, yeşil ağaçlar altına gidilerek kımızlar içildiği, hatta ortada yakılan bir ateşin üstünden atlandığı bilinmektedir. Yine aynı şekilde ***Moğollar, Kalmuklar ve Tunguzlar'ın*** da buna benzer törenler tertip ettiklerine rastlanmaktadır.

Tarihi bakımdan ***Hun, Göktürk, Uygur, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet*** döneminde Nevruz bir ***örfi/geleneksel bayram*** olarak bilinmiş, çeşitli eğlence ve merasimlerle kutlanmıştır. Bugün, ***Büyük Selçuklu Devleti'nin*** tarihi sınırları içinde bulunan ***Türkiye, İran, Afganistan***, ***Pakistan, Türkmenistan, Tacikistan, Kırgızistan, Azerbeycan ve Kazakistan'da*** Nevruz Bayramı yöresel bazı farklar hariç aynı anlamda kutlanmaktadır.

Bu yönüyle Türk dünyasında binlerce yıldan beri yaşamakta olan bu gelenek, Türk dünyasının müşterek kültürüdür.

Zira ***Kuzey Kıbrıs'tan Balkanlar'a, Kırım'dan Tataristan, Başkurtistan, Çuvaşistan'a***; ***Kafkasya'dan Sibirya'ya ve nihayet Çin zulmü altında olmasına rağmen Doğu Türkistan'a*** uzanan çizgide Nevruz, **Ergenekon, Ulusun Günü, Bahara Kavuşma, Yeni Yıl** ve hatta Anadolu'da **Sultan Nevruz, Mart Dokuzu, Kara Çarşamba…** gibi adlar altında ve bilhassa kırsal kesimlerde yaygın olarak bilinmekte ve uygulanmaktadır.

Nevruz, pek çok Türk boyunun çok eski devirlerden beri kutladığı, başlangıçta dini nitelikli olmakla beraber zamanla bu özelliklerini kaybeden **Bahara Erişme, Yılbaşı/Yenigün** ve **Ergenekon'dan Çıkış** bayramıdır.

Türk tarihinin büyük bir dönemi için ana kaynak konumunda bulunan Çin yıllıklarına göre, ***Göktürkler Ötügen'deki kutsal dağda yani Ergenekon'da her yıl merasim ve eğlenceler yaparlardı.***

Nevruz kutlamaları Selçuklu ve Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Prof.Dr.Saim Sakaoğlu ***"Konya'da 1918 Yılı Ergenekon Bayramı***" adlı makalesinde Erkenekon/Nevruz Bayaramı'nın Konya Alaeddin Tepesi'nde devlet töreniyle kutlandığını yazmaktadır.[2]

Ulu önder Atatürk, Cumhuriyetin ilanından önce milli bayram olarak Nevruz'u kabul etmiş. 21 Mart 1922 yılında Ankara'da yapılan törenlere bizzat katılmıştır.

Günümüzde bütün Türk ülkelerinde değişik isimlerle kutlanılan Nevruz, yakındoğu ülkeleri dahil birçok ülkede kutlanmaktadır.

a***.Azerbeycan'da Nevruz:***

Bahar Bayramı ile ilgili gelenekler bugün tam anlamıyla İran'daki Türk topluluklarında ve Azerbaycan'da yaşamaktadır. Azerbaycan Türklerinde Nevruz bayramı, dini olmaktan çok milli bir bayram niteliğindedir. Bayram sabahı ilk önce yaşlı adamların evlerine gidilir ve elleri öpülür. Çocuklar boyanmış yumurta , çorap, para, bayramlık alırlar. Nişanlı kızlara hediyelik gönderilir.

b.***Kırgızlar'da Nevruz:***

Asya'nın en eski Türk boylarından biri olan Kırgızlar'da Nevruz, yüzyıllardan beri bayram olarak kutlanmaktadır. Ulu Kırgız Devleti'nde Nevruz, 9. Yüzyılda devletin bayramı olmuştur. Kırgızlar'da Nevruz'u karşılama törenleri bir hafta öncesinden başlar. Ocaklara konulan yedi kazanda, yedi çeşit yemek yapılır. Yaşlı bir kişi eteğine aldığı buğdayı tarlaya ekmeye başlar.

c.***Özbekistan'da Nevruz:***

Nevruz, Özbekistan'nda çok eski zamandan beri kutlanmaktadır. Nevruz, Özbekistan'da genellikle bir hafta sürer. Özbekistan'da anneler kızlarını ve gelinlerini yanlarına alıp, yemekler hazırlayıp komşularını davet ederler. Özbekistan'da Nevruz'un sembolik bir kahramanı vardır. Bu ***"Baba Nevruz"*** adlı sembolik kahramandır. Yeşil bir kıyafet giyer….Yeşil, baharın sembolüdür.

Mart ayının herhangi bir Cumartesi ve Pazar günü halk, imamla birlikte mezarlığa gider. Ölmüş yakınlarının ruhu için Kur'an okurlar. Kabirlerin üstünü ve çevresini temizlerler. Şairler, şiir şölenleri düzenler.

Özbekler ve Tacikler erkek çocuklarına ***Nevruz,*** kız çocuklarına ***Nevbahar ve Baharay*** adlarını verirler.

d.Kazakistan'da Nevruz:

Türk dünyasının ortak bayramı olan Nevruz, Kazakistan'da da yüzyıllardır kutlanmaktadır. Nevruz'da önce evler temizlenir, herkes en güzel elbiselerini giyer. Küskünler barışır. İnsanlar birbirlerine hayır duada bulunur. Herkes Nevruz'u kendi imkanları çerçevesinde kutlar. Birileri koyun keser ve yaşlılara saygı ifadesi olarak kesilen koyunun başı pişirilip ikram edilir. Bayramda doğan çocuklara ***Nevruzbay, Meyrambek***
diye isimler verilir.

e. ***Türkmenistan'da Nevruz:***

Türkmenistan'da Nevruz, diğer Türk topluluklarında görüldüğü şekilde kutlanmaktadır.

- ***Diğer Türk Topluluklarında Nevruz:***

Karakalpaklar'da Nevruz bayramı 21 Mart günü kutlanmakta ve bu bayram üç gün devam etmektedir.

Dobruca bölgesinde yaşıyan ***Kırım Türkleri'nde*** de Nevruz geleneği bugün de kutlanmaktadır. Bayram günü çocuklar gruplar halinde büyük bir dal parçasını Nevruz çiçekleri ile donatırlar

ve evleri dolaşmaya başlarlar. Gidilen her evin önünde **Nevrez(Nevruz)** türküleri söyleyip yiyecek toplarlar. Bunları pişirip toplu halde yerler.

Kazan Türklerinin ataları kabul edilen ***İdil/Volga Bulgarları*** arasında da Nevruz geleneği mevcuttur.

Dağistan'da Nevruz bayramı 21-22 martta kutlanmaktadır dağlıkbölgelerdeki bayram kutlamaları genellikle birbirine çok benzemektedir. Bu günde yöre hlkı ateş yakıp eğlenir,silah atıp davul çalarak, özel yemekler yaparak bu bayramı kutlarlar.

Hıristiyan ***Gagavuz Türklerinde*** halk takvimi 12 takvimlidir. Mart ayına ***Baba Marta*** denir. Yeni yıl 1 Martta başlar. 1 Mart sabahı kırmızı ve beyaz yünden ***martacık*** adı verilen sembolik bir bebek yapılır. Martacık, çocukların kollarına, kadınların baş örtülerine takılır. Bunlar bolluk,sağlık verimllilik ve mutluluk amacıyla bulundurulur.

Yakut-Saha Türklerinde nevruz bayramı ***Isıakh*** bayramı olarak kutlanır. Kışların çok uzun,yazların kısa olduğu Sibirya Türklerinde baharın karşılanması 21-22 haziran'a kalmaktadır. Törenler ***Ak şaman'ın*** duası ile başlar, tören alanı kımız dökülerek. kötü ruhlardan temizlenir. Tören alanına yarım ay şeklinde genç ak ağaçlar dikilir. Alanda ateş yakılır tören bitene kadar söndürülmez.

Batı Trakya Türklerinde Nevruz geleneği ***Mevris*** adıyla bilinmektedir. Nevruz günü kır eğlencelerine gidilir, kırlarda menekşeler toplanır, bu menekşeler o gün eğlencelere katılmayanlara verilir. Nevruz törenlerine katılmayanlar bu menekşeleri üç defa koklarlar ve gözlerine sürerler. Bu uygulamayı Anadolu'da ve Sivas yöresinde de görmekteyiz.

Yugoslavya Türklerinde Nevruz geleneği oldukça yaygındır ve Sultan Navrız olarak bilinmektedir. Nevruz günü eğlenceler tertiplenir, dilekler tutulur, dualar yapılır.

Anadolu'da Nevruz Bayramı:

Anadolu'da Nevruzla ilgili gelenekler bütün Türk toplumu içinde yaşamaktadır. ***Sultan Nevruz, Mart Dokuzu, Nevruz Sultan, Mart Bozumu….*** gibi adlarla anılan Nevruz, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kutlanmaktadır.

Günümüzde eylül ayında kutlanan ***Ertuğrul Gazi Törenleri***, Abdülhamit zamanında Mart Dokuzu'na rastlayan Nevruz günü yapılırdı. Bu bayrama ***Yörük Bayramı*** da denilmektedir.

Silifke Tahtacıları/Tahtacı Türkmenler Nevruz gününü ***Hz.Hüseyin'*** in doğum günü olarak kabul ederler. Bu günde yaylaya çıkılır. Halk arasında ***"Mart dokuzundan sonra dağlar misafir alır"*** sözü yaygındır.

Güneydoğu Anadolu illerimizde bölge halkı tarafından 21 Mart'ta kutlanan Nevruz'a ***Sultan-ı nevruz*** denilmektedir.

Doğu Anadolu toplulukları bu geceye kutsiyet vererek bu gecede canlı-cansız bütün varlıkların Tanrı'ya secde ettiklerine inanırlar. Yine inanca göre o gün herkesin yıllık rızkı ve mukadderatı tayin olunur. Gün boyunca karşılıklı ziyafetler verilir, ziyaretler yapılır. Fakirler kollanır, ölmüş yakınlar için Fatihalar okunur. Bu gün, tıpkı ***Berat Gecesi*** gibi kutlanır. Dualar okunur. Çünkü bu gün, rızkların yıllık olarak verildiği gündür, inancıyla dargınlar barışır; birlik ve beraberlik temin edilir.

Nevruz ilgili İnançlar:

Zamanla İslami bir mahiyet kazanan Nevruzla ilgili yeni rivayetler ortaya çıkmıştır. Bu rivayetler şu şekilde sıralanabilir:

1. Tanrı dünyayı, gece ile gündüzün eşit olduğu ***Nevruz***' da yaratmıştır.
2. İlk insan Hz.Adem Nevruz'da yaratılmıştır.
3. Önceleri Cennet'te yaşayan Hz.Adem ile Havva şeytana uyarak haram meyveyi yedikleriden, Hz.Adem Serendis Adası'na, Havva ise Cidde'ye sürülmüşlerdi. Pişmanlık duyan Hz. Adem ve Havva'yı Tanrı affetmiş ve her ikisini de bir nevruz günü Arafat'ta buluşturmuştur.
4. Nuh'un Gemisi, Ağrı Dağı'na konduktan sonra, Nuh peygamber yeryüzünün kuruyup kurumadığını öğrenmek için önce bir kargayı görevlendirmiş; ancak karga geri dönmemişti. Daha sonra görevlendirilen güvercin bir müddet sonra ağzında bir defne dalı olduğu halde gemiye dönmeyi başarmıştı. Bu, hem toprağın kuruduğunu, hem de baharın geldiğini müjdelemekteydi. Bunun üzerine Nuh Peygamber Ağrı Dağı'ndan Sürmeli Çukuru(Iğdır Ovası)'na inmişti. Hz.Nuh'un yere ayak bastığı gün ***Nevruz*** idi.
5. Kardeşleri tarafından bir kukuya atılan Hz.Yusuf, bir bezirgan tarafından Nevruz'da kurtarılmıştı.
6. Hz.Musa'nın asasıyla Kızıldeniz'i yararak taraftarlarını kurtardığı gün Nevruz'idi.
7. Bir yunus balığı tarafından yutulan Yunus Peygamber, Nevruz'da karaya bırakılmıştır.
8. Tanrı insanları yarattığı zaman evrendeki bütün yıldızlar Hamel/Koç burcunda toplu halde bulunmakta imişler. Nevruz'da Tanrı bütün yıldızlara feleklerinde dönmelerini emretmiş.
9. Türklerin Alevi, Bektaşi, Sünni kesimlerinde Nevruz hakkında çeşitli inançlar oluşmuştur. Nevruz, Alevi-Bektaşi Türk topluluğuna göre Hz.Ali'nin doğduğu gün, Hz.Ali'nin Hz.Fatma ile evlendiği gün, Hz.Ali'nin Hz.Muhammet tarafından halife ilan edildiği gün olarak kutlanmaktadır.

Sonuç:

Görüldüğü gibi ilkin xı. Yüzyılda, daha sonra büyük kitleler halinde 13. Yüzyılda Anadolu'ya gelen Oğuz/Türkmen boyları Ergenekon'dan çıkış günü olan bu bayramı Anadolu'ya getirmişler, Türk takviminden doğan bu bayramı büyük bir coşkuyla kutlamışlar ve zamanımıza kadar yaşatmışlardır.

Bütün Türk topluluklarında ***Yeni Kun, Yeni Gün, Yengi Kün, Yeni Yıl, Çağan, Navrız, Ergenekon, Sultan Nevruz….*** gibi adlarla kutlanan Nevruz, birlik ve beraberliğin sembolü haline gelmiştir. Nevruz, dostluk, kardeşlik, iyilik ve mutluluk bayramıdır. Çok geniş bir coğrafyada yaşayan Türk insanlarını birbirine kenetleyen, bağlayan ve kaynaştıran bir milli örf, anane ve gelenekler bütünü olarak Nevruz, dini ve milli bayramlar gibi kutlanmakta, milli birlik ve beraberliğin sembolü olarak görülmektedir. Türk milletini ayakta tutan dinamiklerden biri sayılan Nevruz bayramı kültürel bağlardan biri olarak sonsuza kadar kutlanacaktır.

Türk dünyasının Nevruz bayramı hepimize kutlu olsun.

[1] Dr.Abdülhaluk Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, Ankara 1984, s.l
[2] Dr.Saim Sakaoğlu, Konya'da 1918 yılı Ergenekon Bayramı, Nevruz/1995, Hz.Prof.Dr.Sadık Tural, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1995, s. 89-90

Ziyarete Gitme, Kösedağ Ziyareti

Sivas yöresinde her yıl "Ziyarete Gitme" adı verilen mevsimlik toplu törenler düzenlenir.Bu törenlerin ilki "kuzu yiyimi"nde, ikincisi "değirmen sonu"nda olur.

Ziyaret kelimesi Divriği'de şifa ve dilek dilemek maksadıyla gidilen her türlü kutsal yer anlamında kullanılmaktadır.

Ziyaret denildiği zaman ermiş kişilere ait her türlü türbe ve mezarlar ve yine kutsallığına inanılan karlı dağ tepeleri, yalçın kayalar, coşkun su gözeleri, ulu ağaçlar ve koruluklar gelmektedir.

Bunların dışında antik çağlardan kalma bir takım ören yerler de zamanla kutsallık kazanmıştır. Nitekim Ömeran köyü ile Kürtbeyaz köyü arazisi içindeki Romalılar dönemine ait küçük bir sarnıç/ayazma zamanla kutsal bir mekan haline gelmiştir. Yine aynı döneme ait bakır ocağı "Bakır tepe" ziyareti olarak dilek dilemek için ziyaret edilmekte ve kurbanlar kesilmektedir.

Yöre halkı "Ziyarete gitme" adını verdiği toplu törenler sırasında yüzlerce yıllık bir geleneği sürdürür. Civarda sayısız ziyaret yerleri olduğu halde bu törenler için her yıl aynı ziyaret yerine gider. [1]
Ziyaret yerleri genellikle yerleşim yerlerine yakındır; fakat yerleşim yerlerinden uzak ziyaret yerleri de vardır. Ziyaret yerlerinden bir çoğu türbe ve tekke şeklindedir. Divriği yöresindeki "Hüseyin Battal Gazi, Seyit Baba, Koca Saçlı, Karadonlu Can Baba, Şemmas Pir, Hasan Paşa, Koca Haydar, Garip Musa, Hüseyin Abdal, Molla Yakup, Ahi Baba, Gani Baba, Derviş Muhammet, Akıncılar ilçesindeki Şeyh Bahattin, Doğanşar'daki Hubyar Sultan, Gölova'daki Çoban Baba, Hafik'teki Yalıncak Sultan yatırı, İmranlı'daki Cöğü Baba, Kangal'daki Samut Baba, Koyulhisar'daki Duman Baba, Sivas/Soğuk Ilıca'daki Ahmet Turan Gazi, Suşehrindeki Kösedağı ve Kösebaba …ziyaretleri türbe ve mezar şeklinde olduğu halde Şarkışla arazisi içindeki Şeme Dağı ve Şeme Baba kutsal bir dağdır. Suşehri ilçesindeki Kösedağı ve Köse Süleyman önemli bir adak yeridir. Ulaş arazisi içindeki Tecer dağları da kutsaldır. Yıldızeli ilçesindeki Er Aslan yatırı da önemli ziyaretlerdendir. Yine Gemerek arazisi içindeki Ali Dağı ve Ali Dede her yıl yöre halkınca toplu olarak ziyaret edilen kutsal bir dağdır.[2].

Kösedağ Ziyareti

Kösedağ, Suşehri ovasına tepeden bakar… Yaz-kış karı eksik olmaz. 2812 m. yüksekliğindedir. Kaynaklarından buz gibi köpüklü sular akar. İndiği ovaya bereket getirir.

Yazın Kösedağ yaylaları canlanır; kalabalıklaşır. Atlar kişner, sürmeli kuzular meleşir. Çiftçiler tarlalarını onun suyuyla sular… Suşehri adı, Kösedağ'dan gelen sulara izafeten verilmiştir.

Kültürel açıdan ise, manisinde, türküsünde yer alır. Kösedağ efsanesi kuşaktan kuşağa devam eder.

1243 yılında Anadolu Selçukluları ile Moğollar bu dağda savaşmıştır. Tarihimize "Kösedağ Felaketi" olarak geçen bu yenilgi sonunda Anadolu Selçuklu Devleti yıkılmış; Anadolu, Moğol işgaline uğramıştır.

Selçuklu ordusu, 80 bin kişilik mevcuduyla şimdiki "Gemin Deresi" yolunu izleyerek Kösedağ'a vardığında, Moğol ordusu da o tarihlerde adı "Akşar Ovası" olan Suşehri Ovasına gelmiştir. Tarihçiler Selçuklu ordusunun Kösedağ'da sulak ve otlak bir yer bulduğunu, burasının askeri bakımdan da savunmaya uygun, düşman saldırılarına imkan vermeyen konumda olduğunu ve burada konakladığını belirtmektedir.

Tarihçilerin bu ifadesi, konaklama yerinin "Sakar Öküz Yaylası" olduğunu göstermektedir.

Savaş, Selçuklu süvarilerinin hücumu ile başlamıştır. Ancak, Moğollar eski bir Türk savaş taktiğini uygulamış, önce geri çekilmiş, Selçukluları kuşatarak saldırıya geçmiştir. Selçuklu ordusunda panik başlamış 3 bin Selçuklu süvarisi şehit olmuştur.

Bozgunu haber alan II. Gıyasettin Keyhüsrev, akşamüzeri Tokat'a kaçmıştır. Başsız kalan 80 bin kişilik Selçuklu ordusu başsız kalınca dağılmıştır.

Kösedağ yenilgisi Anadolu Türkleri'nin hafızasında acı ve derin izler bırakmıştır. Bir asır sonra bile bu olay bir dönüm noktası olarak "Baycu Yılı" olarak anılmıştır.

Suşehri insanı sekiz asırdır Temmuz ayında, Kösedağ'da buruk ; ama anlamlı bir törenle Kösedağ şehitlerini anmaktadır. Bu törenin asırlardır resmi hiçbir yönlendirme olmaksızın, atadan dededen kalma bir gelenek olarak sürmesi dikkat çekicidir.[3]
Belki de dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen olay, Kösedağ'da her yıl yeniden yaşanır. Temmuz ayının Rumi takvimle ilk cumartesi günü sayısı binleri geçen insan kalabalığı dağın yamaçlarında görülür. Dağ yedi yüz elli sene öncesini yaşar gibidir. Silah sesleri yankılanır. Köpüklü sular yine kanlı akar; ama bu defa koçlardan kurban edilen, bu topraklar için toprağa düşenlere, Kösedağ savaşının üç bin şehidine…

Dağın zirvesinde Köse Süleyman'ın türbesi vardır. Halk onun Selçuklu komutanlarından bir olduğunu, cepheyi terk etmeyerek Moğollarla savaşarak can verdiğini/şehit düştüğünü anlatır.

Türbe yığma taştan yapılmış, etrafı ikinci bir taş duvarla çevrilmiştir. Türbenin güney-batısında erkek ziyaretçilerin namaz kıldığı dikili taşlarla çevrili bir "Namazgah" bulunur.

Moğolların istilasından kurtulan yöre insanı, gönüllerde yatan yenilmezlik duygusunu, Moğollara olan kinini Köse Süleyman'ın şahsında sembolleştirir. Onu destan kahramanı yapar. Asırlar boyu gönüllerde yaşattığı bu kahramanlıkla teselli bulmaya çalışır.

Kösedağ ziyaretine her yıl Suşehri'nden, Koyulhisar ve Zara'dan yüzlerce kişi gelir. Kestikleri kurban etleriyle pilav pişirir, gelenlere ikram ederler. Şehitlerin ruhu için Kur'an ve Mevlid okunur.

Dilek dileyen ve adaklarını adayanlar için Köse Süleyman, vatan bekçisi bir asker olduğu gibi, insanımızın zor günlerinde, bir umut kapısı olan ermiş bir kişidir, bir evliyadır. Erkek ziyaretçiler kabrin güneybatısında bulunan namazgahta nafile namaz kılarlar.

Çevredeki Türkmen köylerinde Köse Süleyman'a Köse Baba denmekte, bu köylerin halkı da aynı gün birlikte giderek kurbanlarını kesmekte, kabir ziyaretlerini yapmaktadır.

Köse Süleyman ziyareti, buraya gelen ziyaretçiler tarafından yapılmış 3.4o + 1.30 cm. boyutlarında 50 cm. yüksekliğindedir.

Zirvede kabre çıkarkan ziyaretçilerin yaptığı bir iş de "**asker dikmek**" tir. Dağın yamacındaki uzun taşların arkasına bir başka taşı destek vererek dikilen bu taşlar asker olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca taşlar üst üste örülerek kule şekli de verilir. "*Benim yerime asker ol"* denilerek bu şekilde taş dikilmesinin, düşmanlara karşı "benim yerime *de savaş*" anlamına geldiği ifade edilmekte ve niçin dikildiği sorusuna "*Atalarımızdan böyle gördük*" cevabı alınmaktadır.[4] Kösedağ'ın yamaçları bu taş askerlerle doludur ve sanki Selçuklu ordusu ayağa kalkmıştır…[5]
Kösedağ'da bir derenin adı "Harp Deresi"dir. Osman Gazi, Hacı Ahmet ziyaretleri bulunmaktadır.[6]

---

[1] Kutlu Özen, Divriği Köylerinde Mevsimlik Toplu Törenler(Ziyarete Gitme), **Türk Folkloru**. Sayı: 27, Ekim 1981, s.22-23
[2] Kutlu Özen, **Sivas Efsaneleri,** Sivas 2001
[3] İlyas Ege, Emekli Halk Eğitimi Müdürü, Suşehri, Derleyen: Özlem Güngör, Suşehri MYO, Bahçe Zıraatı Böl.
[4] Müjgan Üçer, Kösedağ, Hayat Ağacı, Sayı: 1, Kış 2005, s.

[5] Olcay Tiryaki, Suşehri MYO, Besicilik Bölümü
[6] İlyas Ege

YAZILARIM (DENEMELER)

Devrim Kanla Yazılır

İhtilalden birkaç yıl sonra sınavları kazanıp Gazi Eğitim'e girdim. Sağcılar ve solcular daha yeni yeni palazlanıyordu. Bahçelievler sağcıların, Kızılay solcuların denetimindeydi,. Hacettepe ve Kurtuluş el değiştiriyordu.

Gazi Eğitim'deki gençler de sağcı ve solcu olmak üzere ikiye ayrılmışlardı; ağırlık sosyal demokratlardaydı. İsmet İnönü'yü kendimize örnek alıyorduk.

Aramızda kavga dövüş yoktu. Gül gibi geçinip gidiyorduk. Kavgalar ve dövüşler ilkin dar sokaklara, daha sonra geniş meydanlara taşındı. Gazi Eğitim de bundan nasibini aldı.

O tarihlerde Gazi'nin bahçesinde küçük bir bekçi kulübesi vardı. Bu kulübede yıllarını Gazi'ye vermiş yaşlı bir bekçi yaşardı. Kimseyle husumeti yoktu. Küçük bahçesini ekip biçer, kümesinde birkaç da tavuk beslerdi.

Bir sabah duyduk ki hırsızlar bekçinin tavuklarını çalmışlar. çaldıkları hayvanın kanıyla da kulübenin duvarına " **Devrim kanla yazılır"** diye yazmışlar.
Geçmiş olsun diye bekçiye uğradık. Bekçi kızgın bir sesle "Devrim kanla yazılır ama benim horozumun kanı ile yazılmaz ki" diye dertlendi.

Polisler hırsızı bulmak için günlerce uğraştılar. Gazi'nin gençleri "**Böyle devrimcilik olur mu**? " diye tepki gösterdiler. Eğer yanılmıyorsam aynı tarihte "Kuğulu Park" ın kuğuları da çalınmıştı. Hırsızlar çaldıkları kuğuları afiyetle yemişlerdi. Bu hadise günlerce gazetelere manşet olmuştu.. Bu kepazeliğin adı devrim değildi…

Allah'ın Açtığı Sergi

5 KASIM 2021KUTLU ÖZEN
Ağaçların çiçek açtığı bir sokaktan geçiyorum. Aylardan Mayıs, toprak yeşermiş, ağaçlar yapraklanmış, dallar çiçeklenmiş. Böyle bir ortamda Allah'ı düşünüyorum. Yunus yüzlerce yıl önce "Dağlar ile taşlar ile çağırayım Mevlam seni" demiyor muydu? Dağlar , taşlar, akan ırmaklar, ulu ağaçlar bize Allah'ı hatırlatmıyor mu? Hiçbir çiçek diğer bir çiçeğe benzemiyor. Renkleri ayrı, büyüklükleri ayrı, kokuları ayrı, yetiştikleri yerler ayrı…

Karşıdan bir adam geliyor. Yaklaşıp selam veriyorum. Burada bir sergi açılmış, gördün mü? diye. Adamcağız şaşkın şaşkın bana bakıyor, bu adam deli mi? diye. Buradaki sergi Allah'ın sergisi diyorum. Yerde bir bozuk para görseniz farkına varır, eğilip alırsınız. Bu güzelliklerin farkında değilsiniz. Görmüyor musunuz? Bu sokaktan gözlerinizi yumarak mı geçtiniz?

Eskiden duvarlara naif resimler asılırdı. Bulutlu bir gökyüzü, henüz karları erimemiş yüksek dağ tepeleri, durgun akan bir ırmak, ördekler ve kazlar, yamaçlarda yayılan kuzular ve diğerleri.

İnsanoğlu çok tuhaf. Tabiatın güzelliğini görmüyor da suluboya bir tabloyu beğeniyor. Saksıya çiçek dikmiyor da yapma çiçek ile yetiniyor.

Er Kişi Niyetine…

Bizim kuşak mı değişti yoksa bizden sonra gelenler mi? Bizim kuşağın değişmesine imkan yok, Bizden sonra gelenler de geçmişle ilgilenmiyor.

Bugünlerde ayrılan ayrılana her gün bir yolcunun selası veriliyor….Cenaze namazından sonra ilk toprak atılıyor. "Toprağı bol olsun" deniliyor. Toprağı bol olsun ne demek? Sağlıklarında mal mülk edinenler öbür dünyada toprağı ne yapacaklar ?…Ölüp gidiyorlar, giderken bile mal mülk derdindeler. Neymiş efendim toprağı bol olacakmış…

Sağlıklarında analarına babalarına bir bardak su vermeyenler kova kova su döküyorlar. Bu gelenek de yeni çıktı. Abdülvehhap Gazi'nin mezarlığına tüneyenler çoluk çocuk su kavgası ediyorlar. Hiç birinin aklına Fatiha okumak gelmiyor. Geçen yıl İzmir'de bir yakınımın mezarını ziyarete gitmiştim, herkes bir şeyi parsellemiş. Bir kısmı Yasin okuyor, bir kısmı çiçek satıyor, bir diğeri lokma döküyor, her biri bir kazancın peşinde. Her şey pazarlanıyor.

Aralarında iş bölümü yapmışlar , kavgasız gürültüsüz geçinip gidiyorlar. Pastanın en büyük bölümü cenaze namazı kıldıranlara düşüyor. Sonra mevlit okuyanlarla, şeker dağıtanlara ve bir de sela verenlere.

Cenazenin kimliği verilen seladan anlaşılıyor. Eğer sela tekrar tekrar verilmişse, ölenin kimliği ağır ağır söyleriyorsa bu zengin cenazesidir. Bazı cenazelerde cemat kadar hoca efendi bulunuyor. Bu adet de yeni çıktı. Din adamları ile erbab-ı ticaret sahipleri koltuk mesafesinde…koltuk hatırlarsınız, bir yerin açılışında herkesin elinde bir makas bulunur. Herkes birbirleri ile yarış halinde…Açılış konuşması yapanlar ayrı, dua edenler ayrı.

Cenaze namazı kılmaya gelenler koyu bir sohbet içinde. Son dualarını değil son dedikodularını yapıyorlar. Varsın yapsınlar. Ben sağlığımda söylemiştim "Fatiha " okumasını bilmeyenler

cenazeme gelmesin. Cenazemde stadyum kalabalığı istemiyorum, birkaç kişi gelsin yeter. Bir oyuncu, bir hakem, bir düdük….**Er kişi niyetine**

Belediye Köftecisi

4 HAZİRAN 2022KUTLU ÖZEN

Benim çocukluk yıllarımda sahipsiz köpeklere "*Belediye köftesi "* verilirdi. Sakatatçılardan alınan çekilmiş etin içine zehir konularak köfte haline getirilirdi. Buna halk arasında "**Belediye köftesi**" denilirdi. Köfteler sahipsiz köpeklerin bulunduğu yere atılır; hayvanın ölmesi beklenirdi.
Bunu yiyen köpek biraz sonra yürüme yeteneğini yitirir, vücudu titremeye başlar, kaskatı kesilir , uluya uluya ölürdü. Bazı merhametli kişiler bunlara yoğurt yedirir, su içirirdi.

O yıllarda köpeklerin öldürülmesi sıradan bir şeydi. Hayvan haklarını koruma diye bir bilinç gelişmemişti.

Yakın yıllara kadar Sivas'ta köpek barınakları da yoktu. Sahipsiz köpekler sokaklarda dolaşır, çöpleri devirir, yiyecek bir şeyler arardı.

Mahallenin yaramaz çocukları sahipsiz köpekleri boğuşturur, bundan büyük bir zevk alırlardı. Bu yaramaz çocuklar köpeklerinin saldırganlığı ile öğünürlerdi. Mahalle halkından teşvik bile görürlerdi. Dahası da var: Horoz dövüştürür gibi kapalı mekanlarda köpek dövüştürülürdü. Bundan yirmi yıl kadar önce beni de götürmüşlerdi. Bu vahşeti bana zorla seyrettirdiler.

Sivas'ta sahipsiz köpeklere yardım etmeyi orta yaşlı bir bayan başlatmıştır. Bu bayan topladığı ekmekleri köpeklerin önüne atardı; yaz demez, kış demez; karda ve yağmurda hiçbir şey beklemeden sahipsiz köpekleri beslerdi.

Köpek barınakları yapıldıktan sonra bu kadın artık görünmez oldu. Yenişehir'den gittikçe uzaklaştı.

Bu örnek kadınla beraber Sivas'ta çok şey değişti. Halk sahipsiz köpeklere ekmek bırakıyor. Çocukların eziyet etmesine izin vermiyor.

Belediyeler de değişti. Bu hayvanlara artık **zehirli köfte** verilmiyor…. Sahipsiz hayvanlara barınaklar yapılıyor; Sivas; a da bu yakışır

Köpekleri vurdular

4 HAZİRAN 2022KUTLU ÖZEN

Evimiz Rasathane Camisine yakındı. Mahalle sakinleri buraya yakın köylerden gelmişlerdi. Aldıkları arsa üzerine tek katlı evler yapmışlardı. Evlerin hepsi birbirine benzerdi. Duvarlar kireç beyazı, kapılar ve pencereler çivit mavisiydi.

Aşçı Ahmet Efendi de bu mahallede yaşardı. Tren Gar'ında yolculara hizmet veren bir lokantası vardı. Lokantasında akrabaları çalışırdı. Ahmet Efendinin eli boldu Mahallenin fakirlerine yardım yapardı.

İhtiyarın çocuğu yoktu. Arsasında çocuk yerine köpek beslerdi. Niçin köpek besliyorsun diye soranlara "İnsanlardan ne hayır gördüm ki" , derdi.

Arsasında altmışa yakın köpek vardı!

Bayramlarda evlerine giderdik. Bizden başka gideni geleni olmazdı. Mahalleli bu Ahmet Efendi'nin eşini hesaba katmazdı, adam yerine koymazdı. Kocası aşçı oluğu için özellikle askeri sevkiyatı sırası günlerce evine uğramazdı. İhtiyar kadın bugünlerde köpekleriyle baş başa kalırdı.

Evin köpeklere ayrılan büyük bir arsası/bahçesi vardı. Arsaya atılan sahipsiz köpekler sabaha kadar havlardı. Mahalleye ilk geldiğimizde bizi uyarmışlardı. Köpeklerin sesinden uykunuz kaçar, diye. Zamanla alıştık.

Arsanın önünden ilk defa geçenler bu köpeklere korkuyla, hayretle bakarlardı. Bu kadar köpek nasıl toplanmıştı ?

Mahallenin yaramaz çocukları ev sahibi kadını kızdırmak için arsadaki köpeklere taş atarlardı. Kadının söve saya gelmesinden derin bir zevk alırlardı.

Arsanın sahibi daha önce belirttiğim gibi çocuksuz ve huysuz bir kadındı . Zaman zaman arsaya çıkar, taş atanlarla kavga ederdi. Kadının ağzı bozuktu… Kapıya vuranlara, taş atanlara söverdi. Mahalleli bu kadına bulaşmazdı.

Aslında bu kadını kızdıranlar, o civardaki çocuklar değildi. Onlar kimseye bulaşmadan okullarına, evlerine giderlerdi.

Köpekleri taşlayanlar başka yerlerden gelirlerdi.

Bunların kavgası çoğu zaman Karakol'da biterdi.

Arsadaki köpekleri bu kadın beslerdi. Her gün bu eve lokantadan yemek artıkları gelirdi. Köpekler doyasıya yerler, aç kalmazlardı.

Bahçenin kenarından ince bir dere geçerdi, dere boyunda yüzlerce kuşun tünediği ağaçlar vardı. Kuşların biri kalkar diğeri konardı. Ağaçlara tüneyen bu kuşları da ihtiyar kadın beslerdi

Bazı köpekler ayrıcalıklıydı, evde kalırlardı; Kadıncağız köpeklerine elbise bile dikmişti. Mavili, kırmızılı, portakal renkli elbiseler köpeklerin sırtında gezerdi. Onlara her yer serbestti. Mutfağa bile serbestçe girip çıkarlardı. Koltukların üstünde uyuyan süs köpekleri , rahatsız edilmekten hoşlanmazlardı.

İlkbahardan sonbahara kadar lokantanın artıkları ile beslenen bu köpeklerle kimse baş edemezdi.

Köpekler çekilince yemek artıkları ağaçlarda tüneyen kargalara kalırdı. Mahallenin arsız kedileri , köpeklere yaklaşamazdı. Uzaktan seyreder, bol bol yalanırlardı..

Köpeklerin havlamasından bıkan mahalle sakinleri Belediye'nin gelmesini beklerdi. Onların gelmesi ile temizlik başlardı. Belediye, ilk önce sokaktaki başıboş köpekleri; daha sonra da arsadakileri vururdu.

İhtiyar kadın bunlardan bazılarını evinde saklar, Belediye ekibine vermezdi. Her silah sesinde sanki çocukları vuruluyor gibi feryat figan ederdi.

Arsada her yıl tekrar edilen bir katliam başlardı. Arsa günlerce mezbahaya dönerdi. Mahalle halkı bu katliamın bitmesini sessizce beklerdi.

Ortaokuldaki çocuklar okulun yanındaki sokakta toplanırlar, köpeklerin vahşice öldürülmesini seyrederdi. Silah sesleri ,it ulumaları, ihtiyar kadının feryatları en uzak yerlerden bile işitilirdi. İhtiyar kadın köpeklerini kurtarmaya çalışır, yaşlı gözlerle bu katliamın bitmesi için dua ederdi.

Sabahleyin başlayan katliam ikindiye kadar sürerdi. Bu köpeklerden bazıları duvardan atlayıp mahalle aralarına giderlerdi.

Kaçmayıp da vurulan köpeklerin leşleri çöp kamyonuna yüklenir Kardeşler tepesindeki çukurlardan birine atılırdı.

Köpekler gittikten sonra arsayı kandan ve köpek pisliklerinden temizlemek zavallı kadına düşerdi. Ertesi yıl baharda doğan köpek enikleri çocuklar tarafından bahçeye atılırdı. Bunlar da geçen yılki köpekler gibi sonbahara kadar beslenirdi. Zamanı gelince bunlar da Belediye ekipleri tarafından telef edilip temizlenirdi.

Babamı everdiler

10 MART 2022KUTLU ÖZEN

Yenişehir'de otururken her şeyi merak eden bir komşumuz vardı. Dedikodu yapmayı çok severdi. Konuşacak kimse yoksa banklardan birine oturup boş gezen, çenesi düşük dedikodu yapacak birini beklerdi.

Okulların açıldığı bir mevsimdeydik. Sünnet düğünleri, nikah ve benzeri törenler arka arkaya gelmişti. Biz de dini nikah kıydırmak için imamın camiden çıkmasını bekledik. Herkes camiden çıkınca hoca efendiyi nikah kıyması için evimize davet ettik. Hoca efendi, babam ve nikah şahitleri konuşa konuşa mahallemize kadar geldik.

Bir kişi bize yetişmeye çalışıyordu…Soluk soluğa kalmıştı "Halil Efendi!…Halil Efendi!" diyerek yanımıza geldi. Bizim toplu halde camiye gitmemizi merak etmişti. Bu Meraklı Bekir'den başkası değildi. Babama dönerek : Hayır mı amca, hep birlikte niye geldiniz? Toplu halde camiye gelmenizi merak ettim. Bir şey mi var?

Babamın kulakları ağır işittiği için Bekir'in sorularına ben cevap veriyordum. Başımdan savmak için çok uğraştım fakat muvaffak olamadım. O yine sormaya devam ediyordu. Ben de bir yalan uydurdum " Anam öleli on yıl oldu. Babam da ihtiyarladı, yalnızlık zor şey, biz de kırk yaşlarında dul bir bayan bulduk. Babam seksen altı yaşlarında, dedikodu etmesinler diye herkesten sakladık. Yazı-kader ne diyelim…".

Bekir alacağını almıştı saflığından anlattığım bu hikayeye inanmıştı.

Yolda beni görenler "Hoca gözün aydın, Halil Emmi'yi de evermişsin. Aradaki yaş farkı önemli değil Babanın şurada kaç günlük ömrü kaldı , o kadın da sebeplensin" diyorlardı.

Bu hadisenin üzerinden bir hafta geçmişti. Herkes babamı tebrik ediyordu. Babam da bu tebrikten bir şey anlamıyordu. Kim kimle evleniyordu, kim kimi tebrik ediyordu.

Öğle yemeği için eve gelmiştim. Babamda bir surat bir surat…Elini öpmek istedim, elini vermedi. Bir kabahat mı işlemiştim, kızgınlığı kimeydi.? Çocuklara sordum Meğer Bekir Efendi söylediklerime inanmış , camiye giderken babama rastlamış, Hocam hayırlı olsun demiş. Babam da sinirlenmiş….o kızgınlıkla eve gelmiş. Babamın asık surat olması bu yüzdenmiş.

Yanlışlığı düzeltmek lazımdı. Babama, baba senin de gördüğün gibi Bekir arkamızdan geldi. Başımızdan defetmek için böyle bir hikaye uydurdum, o da inandı…yapacağım başka bir şey yoktu… Babam olan bitenleri bir de benden dinledi. Bütün bu saçmalıklar Bekir' in saflığı yüzündendi.

Aspirin

10 MART 2022KUTLU ÖZEN

Babamın verdiği parayla ev almaya gidiyorum. O tarihlerde Çeşme bu kadar rağbette değildi. Çeşme Kaymakamı daha önce Divriği'de görev yapmıştı. Çok çalışkan, çok tecrübeli bir yöneticiydi. Gider gitmez yapı kooperatifi kurmuş, öncelikle memurların ev sahibi olmasını sağlamıştı.

Uzun bir yolculuktan sonra Çeşme'ye gittim, bu sahil kasabasında ev, arsa sahibi olanlar benden yıllarca önce gelmişlerdi.

Başta Kaymakam Bey olmak üzere kime danıştıysam "Burası sana göre değil" dedi. O kadar yolu niye tepmiştim? Arsa bile almadan Divriği'ye geldim. Acemilik çok kötü şeydi…

Saçmalıklar daha ben Çeşme'ye gelmeden başlamıştı. Asker sevkiyatı olduğu için otobüsler tıklım tıklım doluydu. Güç bela arka koltuklardan birinde yer bulabildim. Yanımda sakin tavırlı, oldukça ciddi bir yolcu vardı.

O yıllarda askeri sevkıyat demiryolundan alınmış otobüs firmalarına bırakılmıştı. İlk uygulamalar da bu günlerde başlamıştı, acemi askerler , kara vagonlardan yeni kurtulmuştu.

Firmalar müşteri kazanmak için hosteslik yapan bayanları otobüslerde çalıştırıyorlardı. Bindiğim otobüsün hostesi ufak tefek bir bayandı Ankara'dan ayrılır ayrılmaz aile sorunlarını bize dinletmeye başladı. Kocasına "Aspirin" diyordu. Afyon' a kadar bu aspirin muhabbeti devam etti.

Kaptan ışıkları söndürmüş, yolcular koltuklarında uykuya dalmışlardı. Otobüs Uşak'a yaklaşınca arka koltuklardan galiz küfürler gelmeye başladı. Yolcuların bir kısmı bağırtıya, şamataya uyandı. Arka sıramızda oturan iki bayan beni önemli birine benzetmiş ola ki

"Beyefendi, görevinizi niçin yapmıyorsunuz…" diye söylendi. Meğer acemi askerlerden biri, hostesi çağırıp eliyle taciz etmiş. Hostes de askere tokat atmış ve küfür etmiş. Benim olanlardan haberim yok.

Şoför bir yandan arabayı sürüyor, bir yandan müşterilerle kavga ediyordu. Arka sırada oturan bayanlar tekrar bana seslendi. "Siz nasıl amirsiniz" diye beni vazifeye davet etti. Ben de istemeye istemeye "Trafik şubesinin amiri" oldum.

Şoför dahil müşterilerin hemen hepsi benim amirliğime inandılar. Yerimden kalktım askerlerin yanına gittim." İlk durak yerinde ifadenizi alacaklar" dedim.

Benim yaptıklarım kanunsuzdu Artık İzmir'e yaklaşmıştım. Rolümü çok iyi yapmak zorundaydım. Askerlerden birinin kulağına "Ben polis falan değilim. Sizi kurtarmak için böyle yaptım. İlk benzinlikte inersiniz, otobüsü kaçıran müşteriler gibi bir sonrakine binersiniz" dedim.

Acemi askerler dediğimi yapmışlar. Her biri bir yere dağılmışlardı. Otobüsten inerken kocasına "Aspirin" diye hitap eden hostese de biraz öğüt verdim.

Kadir Öğretmene Hediye

10 MART 2022KUTLU ÖZEN

Kadir Öğretmen, babamın arkadaşı, benim de öğretmenimdi. Aslen Kangal doğumluydu. Sert, disiplinli bir öğretmendi. O tarihteki öğretmenler gibi günlük tıraş olur, ütülü gömlek giyer, kıravat takardı.

Arkadaşlarının hemen hepsi içkiyi severdi. Sigarayı bırakmak akıllarına gelmezdi. Biz öğrenciler Kadir öğretmenin bu yönünü bilmezdik . Bir gün babam "Oğlum, Kadir öğretmen düşmüş ayağını kırmış geçmiş olsuna gidelim " dedi. Yanlış hatırlamıyorsam İstiklal İlkokulu'na yakın bir evde oturuyordu. Hanımı bizi karşıladı "Kadir öğretmen yan odada yatıyor " dedi. Yakın mesai arkadaşları bizden önce gelmiş ağır ağır içiyorlardı. Benim çok tuhafıma gitti.

Geçmiş olsuna gelenler hediyeli gelmişlerdi. Biz de Kadir Öğretmene leblebi getirmiştik. Her halde ikrama geçmiştir.

Babamın anlattığına göre Kadir Öğretmenin ayağı alçıya alınınca arkadaşları "Biz Kadir'e ne götürelim" diye çok düşünmüşler. En münasibi rakı götürelim hem biz içeriz, hem de ev sahibi ….Sonunda rakı götürmeye karar vermişler. Kadir öğretmen de arkadaşlarının bu jestinden çok etkilenmiş "Bana getirdiğiniz en güzel hediye bu oldu ,demiş.

Babamın verdiği ders

25 AĞUSTOS 2022KUTLU ÖZEN

Sivas Öğretmen Okulundaki ilk yılım, ilk günlerim,… O güne kadar gurbet yüzü görmemişim. Akşam olunca bir efkar basıyor ki sorma gitsin. Sigara üstüne sigara yakıyoruz….Ah…oh sesleri de cabası Bize gelen mektupları döne döne okuyoruz. Sınıflar ağlama duvarı gibi.

O tarihte bugünkü iletişim araçlarının hiç biri yoktu. Derdimizi sıkıntımızı mektuplarla paylaşıyorduk. Hiç unutmam efkarlı bir günümde babamdan bir mektup geldi. Ben de büyük bir sevinçle mektubu açtım. Babam, mektubumu geri göndermişti. Hiç erinmeden, üşenmeden bir kompozisyon ödevi inceler gibi tek tek incelemişti. İmla hatalarını kırmızı bir kalemle işaret etmişti. Babama teşekkür edeceğim

yerde, hatalarımı söylemesi ağırıma gitmişti. Oturup ağlamaya başladım. Daha sonra da kendimi acındırmak için mektubun üzerine göz yaşlarımı damlattım…

Babam, daha sonraki yıllarda tek kelime söylemedi. Ankara Gazi'deki öğrenciliğimi babamın verdiği dersle tamamladım. Allah rahmet eylesin.

Dikkat Çocuk Var

Park edilmiş bir araba….Arabanın arka camında "Çocuk var" yazısı, Oturduğumuz yazlığın girişindeki harika bir yazı. Ben sahile geldim geleli böyle bir yazı görmedim.

Sitelerin girişinde "Köpek var" diye bir yazı görürsünüz. İçinizden bu sitede adam yok mu/…dersiniz. Site sakinleri bu yazıyı okuyup geçer.

Köpek sözü her zaman beni rahatsız etmiştir. Köpekleri severim, köpek sözünü sevmem.. Dikkat **köpek** var sözü, içimize korku verir; çocuk var sözü bizi hayal ülkelerine götürür
Küçük bir çocuk düşünün…Henüz bebeklik aşamasında, derin bir uykuya dalmış , mışıl mışıl uyumakta. Bu tablodan daha güzel bir görüntü olabilir mi? Ben torunlarım olduktan sonra çocukları daha çok sevmeye başladım. Mahallemizde çocuk yok muydu? Ağaçlara çıkan, duvarlarda cambazlık yapan, her gün üstü başı kir pas içinde kalan çocuklar yok muydu?

Ben daha çok konuşmaya yeni başlayan çocukları seviyorum. Onların konuşmalarını zevkle dinliyorum. Ana dilimizi çocuklardan öğreniyorum.

Lütfen uyuyan çocukları rahatsız etmeyiniz

Kekeme Bekir

10 MART 2022KUTLU ÖZEN

Benim gençlik yıllarımda renkli simalar vardı. Kasaba halkı bunlarla konuşur, bunlarla derdini atardı. Bu iyi nisanlardan biri de Kekeme Bekir'di. Bekir usta terzilik yapardı. Köylüler ceketlerini ve pantolonlarını Bekir Ustaya diktirirlerdi. Usta bu işten iyi anlardı. Yine kasabada ağaç ve toprak malzemeyle ev yapan bir usta daha vardı. Bunlar baba oğul çalışırlardı. 1950 yılında bizim evimizi de bu ustalar yapmışlardı. Evin kapıları ve tahta dolapları bugün yapılmış gibi sapa sağlam durmaktadır.

Cemil Usta İlkokulu bitirmişti; fakat bir lise talebesi kadar bilgisi vardı. Kore savaşları (1950) yeni başlamıştı; bana Türk ordusunun Kunuri cephesindeki kahramanlıklarını anlatırdı.

Baba oğul sigara içerlerdi. Tek alışkanlıkları sigaralarıydı. Babası Semih Usta yorgunluğunu gidermek için her akşam Peri'nin Lokantasına giderdi. Evde rakı içmezdi . Eğer içecekse lokantada içerdi. Cemil Usta içki içmezdi. İçkiden nefret ederdi. Yıllarca babasına inat içki içmedi. Fakat bir gün duyduk ki Cemil Usta da babasına kızıp içkiye başlamış. .

Kasabanın ileri gelenleri Cemil Efendinin içki içmesine kızıyordu. Fakat nasihat da fayda vermiyordu. Eşte günlerde bir sarhoş öldü. Cenazesi günlerce içeride kaldı. Kekeme Bekir için bulunmaz bir fırsat doğdu. Nasihat etmek için Cemil Usta'nın evine geldi. Cemil akşamdan sızıp kalmıştı. İhtiyar annesi onu yatağında döndüremiyordu; yatak değiştirmek için komşuları çağırıyordu.

Cemil biraz kendine gelince hayretle Kekeme Bekir'in yüzüne baktı…Kekeme Bekir sabah sabah niye gelmişti? O, zihin bulanıklığı içinde iken Kekeme Bekir konuşmaya başladı: "Oğlum Cemil…Şu haline bak, leş gibi kokuyorsun…Yatağın, yorganın kirler içinde…Kendine acımıyorsan o yaşlı annene de acımıyor musun? Eğer ölürsen senin ölümün bizim iki saatimizi alır. Yani çarşıdaki dükkanımız iki saat kapalı kalır. Cenaze namazı, Yasin-i şerif derken herkes çıkıp evlerine gelir…Bu çok güzel ve hakkında hayırlı…Yok öyle değil de yatalak olup kalırsan sana kim bakacak?

Cemil bu soruya cevap veremedi…. Aradan birkaç yıl geçti Cemil Usta düzeldi. İçkiyi ve sigarayı bıraktı. Kasabalı bu hadiseyi unutmuşken selalar verilmeye başladı. Kekeme Bekir sizlere ömür. Cemil Usta'nın değil de Kekeme Bekir'in selası verilmişti….

(Sivas 23 Ocak 2012)

İmirhan köyüne gelişim

25 AĞUSTOS 2022KUTLU ÖZEN

Sınavları kazanamadım. Süklüm püklüm Divriği'ye döndüm. Okullar açılmış, dersler başlamıştı. Öğrenciler benim gelmemi bekliyorlardı. Bir sonbahar akşamında Divriği'den çıkıp İmirhan köyüne geldim. Okul toprak malzemeyle yapılmıştı. Köylerdeki en ucuz yapı malzemesi toprak ve samandı. İki hafta olmuştu. Nasıl olsa sınavları kazanıp üniversiteye giderim, Gazi'nin resim bölümünü nasıl olsa kazanırım diyordum. Hiç de beklediğim gibi olmadı

1959 'un sonbaharı. Divriği'nin İmirhan köyüne tayin olmuştum. İmirhan, Divriği'nin en uzak, en fakir, ulaşımı olmayan, bir köyü idi. Ben olmasam, sen olmasan bu köye kim gidecekti? Öğretmen okulundaki öğrenciliğim sırasında bize gerçek bir vatan severlik öğretilmişti. Sınıfa girdiğimizde Atatürk'ü tahta sıralara oturmuş, bizi bekliyor görüyorduk. Hiçbir arkadaşımız Atatürk'den önce sınıfımıza girmemişti.

Okulum o tarihlerdeki bütün okullar gibi tek derslikli idi. Nüfusu kalabalık olan köy okullarına "Eğitmen" adı verilen, okumayı yazmayı kışlada öğrenen çavuş, onbaşı gibi rütbeliler birinci, ikinci ve üçüncü sınıftaki öğrencilere ders veriyorlardı. Diğer yandan lise ve öğretmen okulu mezunları dört ve beşinci sınıfların derslerine giriyorlardı.

Okulum yıllarca ihmal edilmişti. Kerpiç binaydı. Köylülere imece usulü yaptırılmıştı. Sabahleyin okula gelenler sobada yakmak için tezek getirirlerdi. Bunların içinde tezek bulamayanlar da vardı. Şimdi düşünüyorum da bu insanlar, bu şartlarda nasıl yaşarlardı.?

Köyün çeşitli yerlerinde ağıllar vardı. Çobanlar mevsimine göre mantar, kuzu kulağı, eşkın, kenger, çiğdem gibi şeyler toplarlardı.

Sonbaharda köyün gençleri koruluktan pelit toplarlardı. İlkokul öncesi çocuklar yamaçlardan alıç, dağ elması, kuşburnu….toplarlardı.

Bir tarihte ilköğretim müfettişleri denetime gelmişti. Beş sınıf bir odada ders görüyordu. Şimdiki gibi yolu, suyu, elektriği yoktu …Motorlu vasıtalar henüz trafiğe girmemişti. Bir köyden bir köye at üstünde gitmek günümüzdeki en lüks arabalara binmek gibiydi.

Gaz yağı dükkanlarda bile bulunmazdı. Bakkallar tanıdık müşterilerine satarlardı. Benim öğretmenliğim gaz yağı almama yetmezdi. Bunları yazarken aklıma Feryadi'nin bir şiiri geldi:

Emeklerim gitti zaya

İki gözüm döndü çaya

Otuz beş ölçek buğdaya

Akıttı **bir helke gazı**

Koltuk Değnekleri

7 MART 2022KUTLU ÖZEN

Ortaokullardan birinde Türkçe dersine giriyorum. Kalabalık bir sınıf; fakat çok terbiyeli…Necatı adlı bir öğrencim var. Koltuk değnekleri ile yürüdüğü için derslere hep geç kalıyor. Necati'yi koltuk değneklerinden kurtarmak istedim. Öğrencilere "Bugün tahtayı Necati" silecek dedim. Sınıfta bir sessizlik…Şaşkınlıkları geçtikten sonra itiraz etmeye başladılar:

"Olur mu Hocam. Necati koltuk değnekleri ile ayakta duruyor. Koskoca sınıfta bula bula Necati'yi mi buldun…Olmaz Hocam, tahtayı biz sileriz…"

Ben Necati'nın tahtayı silmesinde ısrarlı idim. Necati tahtanın başına geldi. Tek ayağı ile tutunmaya çalıştı. Biraz sildi, sonra yoruldu…. Aslında benim yaptığım işkenceden farklı bir şey değildi.

Bu işkenceye son vermek için: Necati artık yerine oturabilirsin, dedim. Çocuk sinirli sinirli yerine oturdu, kendisini sınıfta aşağılanmış biri olarak gördü…Ders bittikten sonra öğrenciler başıma toplandılar. "Hocam, Necati topal bir öğrenci, tahtaya kaldırılacak başka birini bulamadın mı ? Her zaman olduğu gibi biz gene sınıfın tahtasını sileriz..

Ertesi hafta Necati'yi yine tahtaya kaldırdım.

Koltuk değneğini tahtaya dayamasını istedim. Düşerim diye korktu. Ben rahat ol,silersin, dedim…Kan ter içinde sildi, tahtadan indi. İnerken koltuk değneklerini istedi; vermedim. Mecbur kaldığı için hafif aksayarak sırasına kadar gitti. Oflaya poflaya yerine oturdu.

Öğrencilere: Sevgili çocuklar, Necati kardeşinizi alkışlayınız, dedim. Sınıftakiler Necati'yi yürekten alkışladılar. Ben de alkışlayıp yanaklarından öptüm. O günden sonra Necati koltuk değnekleri ile yürümeyi bıraktı. Biraz aksayarak yürüdü ama kendine güven geldi..

Ben bu hadiseyi unutmuştum. İmam Hatip'ten ayrılalı yirmi yıl olmuştu. Üniversitedeki odamda otururken kapı çaldı içeriye hafifçe aksayan bir genç geldi. Gayri ihtiyari: Necati sen misin dedim. Evet hocam, dedi ve elimi öptü. Çok duygulandım. İktisat Fakültesi'ni bitirmiş, öğretim görevlisi olarak Üniversite'ye girmiş. Benim Üniversite'de olduğumu duyunca, ziyaretime gelmiş.

Bana kızdın mı? dedim. Hayır hocam dedi, ilk haftalar aksayarak okula gelmem beni incitiyordu ama zamanla değneksiz yürümeye alıştım. Kendime güven geldi üniversiteyi de bitirdim. Allah sizden razı olsun dedi.

Zaman zaman Necati'yi koşu yolunda eşofmanlarını giymiş yürüyüş yaparken görüyorum, selamlaşıyoruz ; hal hatır sonuyoruz.

Artık size kibar davranacağım

7 MART 2022KUTLU ÖZEN

Ben öğretmenliğimin ilk yıllarında argo söylemeyi çok severdim…"Ulan oğlum, lan buraya gel…" gibi. Öğrencilerim de benim bu konuşmama alışmıştı.

Bir gün sınıflardan birinde "Çocuklar artık "lanlı" konuşmayacağım " dedim. Öğrenciler fısıldaşmaya başladılar. "Bu adama ne oldu? Başına saksı mı düştü? " demeye başladılar.

Ben: Edebiyat edep demektir. Argo şeyler konuşmayacağız diye konuşmaya devam ettim…

Bu güne kadar argo konuşan hocalarının kibarlığını yadırgadılar. İçlerinden biri : “Huy mu değiştirdin hocam…Biz senin davranışlarını, konuşma şeklini seviyoruz….” Bir kere kafaya koymuştum, derslerde çok kibar olacağım.

Öğrencilerden biri “Hocam bir saygısızlık mı yaptık…Yandaki sınıflardan edebiyat kitabı bile aldık. Derslere zamanında girdik…Daha ne yapalım.? dedi.

Onlar da şaşırmışlardı. Masadan kalktım koridora doğru yürüdüm. Sınıf da arkamdan…

Bir şamata, bir gürültü. Beni koridorun başında yakaladılar, omuzlarına aldılar, tepinmelerim boşuna çıktı.

Sınıftan içeri soktular, zorla yerime oturttular, iki omzuma birden bastılar…” Sözünü geri al hocam….Sözünü geri almazsan seni bırakmayız… Biz senin harbiliğini seviyoruz “ dediler. Gülümsedim, sınıftakiler “Ohhhh dediler ve derin bir nefes aldılar. “İşte böyle hocam, sen bize eskiden olduğu gibi davran…Söğ, ıç ama bizi bırakma. Edebiyat dersimiz gene eskisi gibi olsun.

Beni seven arkamdan gelsin

7 MART 2022KUTLU ÖZEN

1965’li yıllar. Sivas Sanat Okulu’nda Edebiyat öğretmeniyim. Öğrencileri çok seviyorum. Sanat Okulu öğrencileri genellikle fakir ailelerin çocukları olduğu için saygılı ve mert insanlar. Sevdiklerini seviyorlar. Benim de gençlik yıllarım… Öğrencileri anlıyorum. Ufak tefek kusurlarını görmüyorum, fakir çocuklara elimden geldiğince yardım ediyorum.

İşte böyle bir ortamda öğrenciler kendilerine tanınan teknikerlik eğitiminden yoksun bırakıldılar. O tarihte Sanat Okulu öğrencilerinin gideceği başka bir yer yok. Çocuklar haklı. Öğrencilerim Sivas tarihinde ilk defa dersleri bıraktılar; tam bir hafta derse girmediler.

Okul Müdürü, Milli Eğitim Müdürü, Emniyet Müdürü…Vali yardımcısı….Sivas’ın saygın kişileri bunlar derse girsin diye çok uğraştılar…

Aradan 50 yıl geçti, şimdi olmuş gibi hatırlıyorum. Sanat Okulu’nun trafosu önünde toplanmışlardı. Beni görünce bir alkış tufanı koptu. “Yaşa Hocam, anlarsan bizim derdimizden sen anlarsın”… Ben de gaza geldim, onlara:

-Sizin hakkınızı kimse yemez Hakkımızı okulun içinde arayalım.

Her kafadan bir ses çıkıyor…

- Çocuklar bu böyle olmayacak, beni seven öğrencilerim arkamdan gelsinler.

- Ben içeriye doğru yürüdüm, arkamda öğrenciler… İkinci kata çıkınca herkes sınıflarına girdi.

Yöneticilerin yapamadığını ben sevgimle başarmıştım.

Hastanedeki Sevimli Kız Çocuğu

12 Eylül'den sonra öğretmen kıyımı başlamıştı. Arkadaşlarımızın hemen hepsi bir neden gösterilmeden savunmamaları bile alınmadan çeşitli illere tayın edilmişlerdi. İhtilal bitmişti ama sıkı yönetim bitmemişti. Her gün birkaç öğretmenin tayini çıkıyordu. Bakanlıktan gelen yazıda "Görülen lüzum üzerine……. okulu öğretmenliğine tayin edildiniz. Maaşınızı ve yolluğunuzu tayin edildiğiniz okuldan alacaksınız" emri vardı.

Kimi kime şikayet edeceksin? Okul Müdürü seni çağırır, Bakanlık'tan gelen yazıyı birkaç öğretmenin huzurunda size tebliğ ederdi.. Gidiş o gidiş… İl içi tayinleri Valilik yapar, il dışı tayinler Bakanlık'tan gelirdi.

Benim öğretmenlik yaptığım liseye de Maraş'tan, Nevşehir'den, Niğde ve Malatya'dan 20 yıllık öğretmenler gelmişti. Bunlar daha çok görevden alınan idarecilerdi. Siyasi suçlulardı. Onlar kimseyle konuşmuyor; bir kenarda oturuyorlardı. Onlar kaderlerine küsmüşlerdi.

Müdür bey bir gün beni odasına çağırdı. Okulumuza yeni gelen öğretmene yardımcı olur musun? dedi. Ben de "elimden geleni" yaparım dedim.

Müdürün anlattığına göre, öğretmenin küçük kızı 23 Nisan bayramına katılmış, gösteri sırasında düşüp bayılmıştı. Çocuğu Üniversite 'ye yatırmışlar. Aradan birkaç gün geçmesine rağmen bir teşhis koyamamışlardı. Küçük kız baygın baygın yatıyordu

Ben Müdür beye. "Gidip çocuğu ziyaret edelim; ben dua ederim, sen amin dersin, belki duamız kabul olur," dedim. Müdür güldü, oğlum sen solcusun , milleti kendine güldürme" dedi. Hastaneye kadar beraber gittik, fakat o içeri girmedi. Nöroloji bölümünün şefi iyi bir doktordu. Kendisinden izin istedim: Hastaya dua edebilir miyim dedim. "Bizce bir sakıncası yok" dedi.

İçeri girdim. Çocuk günlerdir baygın yatıyormuş. Ben içeri girdiğimde gene baygındı. Annesi ve bir hemşire başucunda bekliyordu. Ben kendimi tanıttım, dua etmek için izin istedim. Hastanın başında dua ettim. Müdür bey dışarıda bekliyordu. "Allah'ın solcusu, dua ettin mi ?…" dedi.

Ben hastanın yanından ayrıldıktan sonra küçük kız gözünü açmış, çok acıktım yemek yiyeceğim , demiş. Nöroloji bölümünde çalışanlar hayret etmişler. Bazıları beni üfürükçü zannetmiş. "Bize de okuyup üflesin" demişler. Çocuğun annesi okula telefon açmış, teşekkür etmiş, bir daha dua eder mi ? demiş.

Sait'in kız kaçırması

7 MART 2022KUTLU ÖZEN

Duydun mu la gardaş? Sait kız kaçırmış …

Sait'in mezun olmasına bir hafta var.

… Duyanlar "Ne acelesi var, bekleyemediler mi? … diyorlar… Kaçırdığı kız da son sınıfta… "Haydi kaçalım" demişler ve kaçmışlar. Bugüne kadar ortaokul öğrencilerinden kız kaçıran olmamış. Bu ortaokuldaki ilk vaka…Bunların ki ilk…

Kızın anası ve babası Savcılığa baş vurmuşlar. Savcılık yaşları küçük olduğu için bir şey yapmamış. İş, okulun disiplin kuruluna kaldı. Müdür bizi zorluyor, bir an önce kurulu toplayıp karar vermemizi istiyor. Disiplin kurulu başkanı müdür yardımcısı; ben üyeyim… kurulda bir öğretmen daha var… Müdür yardımcısı ve ben uzatmaları oynuyoruz. Zaten olan olmuş… Kızın anası ve babası cezalandırmamızı istiyor; Sait'in yakınları siz bilirsiniz hocam, bizi mağdur etmeyin, diyor. Ders yılı bitti, okullar tatile girdi. Biz de Sait'i mezun ettik. Mezuniyetinden iki hafta sonra işleme başladık. Mezun olan öğrenciye ceza verecek değiliz ya…

Sait bir devlet dairesinde işe başladı, iki de çocukları oldu.

Bir gün Pazar yerinde dolaşırken Sait beni görmüş olacak ki "Hocam dedi, bunlar benim oğullarım, ellerinden öperler…Sana minnettarız, senin sayende ekmek sahibi olduk. Oğullarım da pazarcılık yapıyor. Allah'a şükürler olsun geçinip gidiyoruz…" Pazar yerinde bıyıkları terlemiş iki delikanlı babalarına yardım ediyorlardı.

Baba'yı Severim…….

3 MART 2022KUTLU ÖZEN

(Dr. Tahir Kutsi MAKAL'ın anısına hürmeten)

Tarla'nın Haziran (1999) sayısını aldığımda sanki içime doğmuştu… Bende bulunan telefon numaralarıyla "*Baba Tahir*"i aramaya başladım. Karşıma hep başkaları çıkıyordu. Bir türlü kendisine ulaşamadım….Aradan iki gün kadar geçmişti ki, Mehmet Yardımcı telefon açtı…
-Baba'yı yitirdik!…Başımız sağ olsun!…

O'nu en son, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yapılan ***2. Uluslararası Kıbrıs Kongresi(22-28 Kasım 1998)'***nde görmüştüm. Kongre müddetince bizden hiç ayrılmadı. Akşam olunca Prof.Dr.Taciser Onuk, Yrd.Doç.Dr. Mehmet Yardımcı ve eşi, birde benim hanımım hep aynı masayı paylaştık. Baba, son Moldavya gezisinden bahsediyor ve Taciser Hanım'a serzenişte(!?) bulunuyordu. Bir de şiir yazmıştı onun için….
Sonra Kıbrıs'tan döndük….

Uzun zaman bir birimizden haber alamadık. 23 Şubat 1999'da hasta olmuş. Hastalığını Tarla dergisinden öğrendim. Telefon açıp geçmiş olsun, dedim; Allah'tan hayırlı şifalar diledim. Baba, sağlığına kavuşunca 15 Nisan'da ***Tahir Kutsi Gecesi*** yapmışlar; ne kadar sevindim….
Benim içime doğduğu gibi sanki Sevgili Tahir Kutsi Makal'ın da içine doğmuştu. Tarla'nın Haziran(1999) sayısında, "***Dost Seslenişi"*** başlıklı yazısında, bir veda havası seziliyordu:
"*Dünyanın bütün güzelleri sağ olsun; ilham verirler bana. Güzelliklere, güzele dayanamam… Şair, hayran olan adamdır. Bir güzel, bir güzellik görünce hayretlere düşerim….(…) Özlem dolu, dualar dolu, dostluk dolu mısralar bu sıralar değişik şairlerden ard arda geldi. Hastalığımız üzerine dost şairler duygulandılar, hüzünlendiler. İyileşmemiz için, bir daha hasta yatağına düşmemem için dedelere, babalara gidenler olmuş… Sivas'tan* ***Kutlu Özen*** *yedi yatır gezmiş.* ***Kutlu Özen*** *daha önce de yedi yatır gezmiş, bir yıl yaşamam için dua etmişti.*
*Adana'da Çukurova Üniversitesi'nin sempozyumunda idik****. Kutlu Özen*** *geç gelmiş.* ***"Baba geldi mi?"*** *diye sormuş. "****Geldi, odasına çekildi"*** *demişler. "****Hah, öyleyse hizmet etmekten kurtulduk…"*** *diyesi olmuş….Sağ olsun* ***M.Sabri Koz*** *kardeşim bize yardımcı oldu; rahat bir gece geçirdik.*
Sabah kahvaltıda ***Kutlu Özen'****in akşamki tavrını bana anlattılar. Biraz sonra* ***Kutlu*** *gelerek ellerime sarıldı.* ***"Hoş geldin, ne zaman geldin?"*** *diyor.*
*Dedim, "****Aslanım, azlettim seni halifelikten!.."***
*Bizim bir "****Fıstıki Tarikatı"*** *var… Ana ilkesi sevgi, barış ve dostluktur…Tarikatın şeyhi benim…* ***Ben gidince(!), de Kutlu Özen yerime geçecek…****Bir yıl cezalısın. Bir yıl içinde göçersem(!) halifem* ***Nail Tan****'dır…*
Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme eski Genel Müdürü ***Nail Tan,*** *boynuma sarıldı. Pek tabii, tarikat şeyhi tayin edilmek az iltifat değildir.*
Ertesi yıl, Antalya'da ***"Uluslar arası Türk Folklor Kongresi"*** *yapılıyor. O zamana kadar* ***Kutlu Özen****, cezalı olduğundan Sivas yöresinde ne kadar yatır varsa dolaşmış, yaşamam için dua etmiş…*
Bana yazdı, hal böyle diye… Telefon ettim:
*-Yavrum, madem yatır yatır geziyorsun, incele konumlarını…Kimdir, nedir, anla da yaz…Aynen tuttu sözümü, araştırdı, yazdı. Fotoğraflı bir kitap yayınladı: "****Sivas Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak yerleri"***
İşte bu ***Kutlu Özen*** *ve bazı arkadaşlar, hastalık haberimi duyunca dedelere, babalara koşmuşlar. Zahmetleri ziyan olmadı, dilekleri tuttu, çok şükür ayaktayım…"*
Sevgili Baba, Sevgili Dr.Tahir Kutsi Makal…

Hani sen bir tarihte(31.12.l990) yılbaşı tebriki yazmıştın…"*Yeni yılınızı candan kutlar , selam, sevgi, saygı sunar. Sonra ilave etmiştin:* ***Severim seni arslan Kutlu! "***
Ben de seni seviyorum **Sevgili Baba Tahir….**
Yazımın başlığını niçin seçtiğimi şimdi anlıyor musunuz?

Baba, seni severim….
Şimdi, etten, kemikten bir fani olarak aramızda yoksun! Fakat, dostluğunla, insanlığınla, sevecenliğinle, üretkenliğinle, eserlerinle hep aramızda olacaksın…

Bana gelince…. Seni hep hatırlayacağım…. Seni hep "*Babanız yine aşık çocuklar"* dizelerinle hatırlayacağım…
Allah'ın rahmeti üzerine olsun!…

Sivas, 4 Temmuz 1999, Pazar

Akdağ madeni

25 AĞUSTOS 2022KUTLU ÖZEN

Ankara, Yozgat, Sivas…yolu üzerindeki Akdağ Madeni durağı önemli bir yerdeydi. Sivas plakalı otobüsler yolcularına çay ve yemek hizmetini bu istasyondan veriyorlardı. O tarihte müşteriler az, çaylar şirkettendi.

Ankara'dan çıkmıştım yanıma üstü başı perişan bir adam geldi. İkimiz de arka koltukta oturuyorduk. Ben yanıma aldığım şeyleri yemeğe başladım. Ben yemek yerken onun aç kalması içime sinmedi.

Ön koltukta oturanlar beni ikaz ettiler, bu deyyusa bir şey vermeyesin, dediler. Yanımdaki dilenci kılıklı adam pişkin sırıtıyordu; onlara cevap bile vermedi. Benimle birlikte yemeğini yedi bitirdi.

Dilenci kılıklı bu adamdan ne istiyorlardı.

-Bak, efendi bu gördüğün adam Akdağ dinlenme tesislerinin sahibidir. Giderken, gelirken yol parası vermez, yemek yiyen bir adam görürse, hemen yanına gider. Onlar da senin gibi acıyıp yemek verirler.

Bu adamın kazandıklarını oğulları yerler.

Köy derlemelerine başlamam

9 HAZİRAN 2022KUTLU ÖZEN

Ben köy derlemelerine 1980 de başladım. Sivas Halk Eğitimi Başkanlığından alınıp Divriği Lisesine Tarih dersi öğretmeni olarak olunca folklora ayıracak bol zamanım oldu. İlkin Divriği demirci esnafı ile köşker esnafını derlemeye başladım. Bu çalışma benim bir yılımı aldı. Ertesi yıl köylere gitmeye başladım. Bazen yürüyerek, bazen minibüsle, bazen da kiralık taksi ile köylere gidiyordum.

Köylüler ilkin beni yadırgadılar. Çünkü Babam Halil Sami Özen gibi alan çalışması yapıyordum. Benim adım hazine arayıcısına çıkmıştı. "Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri" adlı kitabım çıkınca aynı kitaptan birkaç tane aldılar. Kısa zamanda bunların hepsi bitti.

Gittiğim köylerdeki adak yerlerini inceliyordum. Efsanelerini topluyordum. Çok sıkıntı çektiğim halde araştırma yapmaktan zevk alıyordum. 1970-1980 Türkiye'nin en sancılı yıllarıydı. Can güvenliği yoktu. Ben hayatım pahasına derleme yapıyordum.

Yazılarımı Rahmetli İbrahim Aslanoğlu'nun Sivas Folkloru ve Türk Folkloru adlı dergilerinde yayınlıyordum. Babam da beni teşvik ediyordu.

İyi ki bu derlemeleri yapmışım. Kaynak şahısların hepsi bu dünyadan göçtü gitti. Bunların yerine yenileri gelmedi.

Susuz Kalan Köpek Yavrusu

Emekliye ayrıldıktan sonra, devletin verdiği parayla sahilde küçük bir ev aldım. Burası daha çok emekli memurların tercih ettiği bir yerdi. Mayıs ortalarında gelen yazlıkçılar, okullar açıldıktan sonra geri dönerlerdi. İçlerinde hafta sonları gelenler de vardı. Bunlar gelirken çocuklarını ve torunlarını da getirirlerdi.

Büyük şehirlerden gelen zenginler ve onların şımarık çocukları kimseyi beğenmezdi . Selam verip selam almazlardı.

Bir de sahilde köpek gezdirenler vardı. Bunlar aslında hayvanları sevmez, köpekleri ile yazlığa gelir ve onları bırakıp giderlerdi.

Bir gün sahilde gezerken susuzluktan dili kurumuş sevimli bir köpek gördüm. Hayvan susuzluğunu gidermek için denize yaklaşıyor ;tuzlu suyu içemediği için tekrar uzaklaşıyordu.

Şemsiyenin altında yatıp şezlonga uzananlar bu sevimli köpeği görmezden geliyorlardı…Köpek susuzluğunu gidermek için birkaç defa denize gidip geldi. Sahildekilerin ilgisizliği canımı sıkmıştı. Onlara "Bu köpek hanginizin " dedim. Hiç biri sahip çıkmadılar. Köpeğin su içmek için denize gidip gidip geldiğini defalarca gördüler fakat görmezlikten

geldiler. Ona sahip çıkmadılar Belki de susuz kalan bu sevimli yavru sahibini arıyordu. Ben onu görmezlikten gelemezdim

Deniz, susuzluk, ve kızgın güneş köpeği tüketmişti. Hayvan sahilden denize, denizden sahile koşuyor fakat tuzlu suyu içemiyordu. Susuzluktan dili dışarı çıkmıştı. Fazla beklemeden Sahildeki gazinoya gittim. Bir şişe su aldım Getirdiğim suyu bir kaba boşalttım. Yavrunun önüne koydum. Sevimli köpek artık suya kavuşmuştu. Onun ağzını şapırdatarak su içişini huzur içinde seyrettim. Ben güzel bir şey yapmıştım; yaptığım harekete sevindim. Daha sonraki günlerde bu sevimli yavruyu bir daha göremedim.

Aklıma Fırat'ın suları geldi. Yezit'in askerleri kıyıları tutmuştu. Peygamber'in evlatlarına bir yudum su vermiyorlardı. Kerbela çölündeki masumlar "Su" diye diye susuzluktan öldü. Hz.Hüseyin'in , kuruyan dudaklarına Fırat'ın suyu değmedi.

Aklıma susuzluktan ölen Yemen çöllerindeki Türk askerleri geldi. Oruç tuttuğum için susuzluğun ne olduğunu biliyorum. Susuzluktan daha korkunç bir ölüm şekli yoktur.

İlköğretim müfettişi

Köyüm Divriği'ye çok uzak olduğu için Müfettişler kolay kolay gelmiyorlardı. Ben de müfettişlerin yolunu gözlemiyordum. Divriği'nin Savrun köyüne tayinim çıkınca okulum uğrak yeri oldu.

Dersi bitirmiş, okulun bahçesine çıkmıştım. Muhtarın oğlu Recep yanıma geldi. "Öğretmenim biraz önce Müfettiş köyümüze geldi, gelir gelmez seni sesledi. Bizim evde oturuyor. Sen de hazırlanıp gelirsin" dedi.

Uzayan sakallarımı traş ettim, gömlek giyip, kravat bağladım. Müfettiş beyin huzuruna öyle çıktım.

Odada Muhtar ve köyün saygın kişileri vardı. Müfettiş makata uzanmış sığır gibi yatıyordu. Yanına gittim "Hoş geldiniz, müfettiş bey" dedim. Rahatını hiç bozmadı, ayak altına gelen bir yerde oturmamı istedi. Ben bekliyordum ki Müfettiş bana değer versin. İşin ilginç yanı babamın da arkadaşıydı. Yün çorapları leş gibi kokuyordu. Birkaç defa ayak dibinden kalkmak istedim, başarılı olamadım. Müfettişin bu tavrı köylülerin gözünden kaçmadı. İçlerinden "Müfettiş bey, bu genç çocuğu ayak dibine koydu" diye geçirdiler. Halbuki Müfettiş, köylülerin yanında beni yüceltmeliydi. Ben içeri girince doğrulmalıydı, tokalaşmalıydı okşayıcı şeyler söylemeliydi.

Bu hadiseden sonra köylüler bana değer vermediler. Ben iyice yalnızlaştım. Sözümü dinletemez oldum….

Aradan elli yıl geçti bu hadiseyi unutamadım.

Bir gün (….) .bey delege seçimi için dükkanıma geldi. O tarihlerde Dört Eylül ortaokulunda müdür yardımcılığı yapıyordum. Biriktirdiğim birkaç kuruşla evimize yakın bir yerde fotoğrafçı dükkanı açtım. Dükkan eşimin üzerineydi.

Müfettiş Bey, emekliye ayrılınca siyasete soyunmuş, benim geniş bir seçmen tabanım olduğunu öğrenmiş, benden delegeler için yardım talep etmeye gelmişti. İçimden :"Hey Allah'ım sen ne kadar büyüksün, Muhtarın odasında beni ayak dibine oturtan Müfettişi ayağıma kadar getirdin."

Müfettiş hangi yüzle benden yardım talep ediyor? Bu dünyada ne kadar pişkin insan var. Belki seçimlerin sonucunu merak edersiniz. Müfettiş harcadığı paralarla kaldı… Seçim kazanamadı.

Fatma Pekşen'in Kutlu ÖZEN ile ilgili anısı

Severim davetleri; elbette ki davetiyeleri de. Emeğin, sevincin, paylaşmanın nişanesi gibi görünür gözüme. Nezaket yüklü sözler, iç açıcı renkler, gönül ferahlatan figürler yer alır davetiyelerde.
Adını andığım kâğıtlar ekseriyetle "hayır iş" için bastırılır. Sergi, konser, açılış, şiir dinletisi, konferans, fuar, anma, nişan, düğün, sünnet, imza günü vs gibi bir takım buluşmalar için, tarih ve yer hususunun kolaylığı bakımından lüzumludur da.
Gerçi şimdilerde iletişim araçlarının hızlanması ve çeşitlenmesiyle davetler de şipşak olmaya başladı ama olsun. Hiçbiri, o zarfı, o kâğıdı açmanın verdiği lezzeti vermemekte. Özellikle de hayır iş bastırılan davetiyeler, anılarla yüklü olarak uzun yıllar boyunca saklanabilmekte.
Toplumumuzda davete icabet etmek sünnet olarak kabul edilir. Öncesi, yani çağrı kısmı ise hayli geniş bir mevzudur. Yurdumuzun her tarafında insanlar, özellikle de nişan, düğün, sünnet nevinden hayır işlerinde, çeşitli şekillerde davet edilirler. Okuntu, okuyucu, davetçi, tatar gibi isimler de alabilen davetçilerin giyiminden konuşmasına bazı hususiyetleri bağrında barındırması icap eder. Özellikle kırsalda, kimisi çörek ile kimisi ipekli kumaş ile kimisi de allı pembeli başörtüsü ile davetçi çıkar. Ev sahiplerince bahşiş verilmesi gereken bu çağırma işinde her iki tarafın da memnun olması icap eder.
Bazen e-posta yoluyla, bazen telefonla, bazen de kartvizit aracılığıyla bu türden çeşitli davetler alırız diğer hemcinslerimiz gibi. Hepsi ayrı heyecanlandırır beni. Özellikle de kültürel faaliyetler için hazırlanmış olanlar… Başka şehirlerde gerçekleştirilenlere gidemeyişim hüzünlendirir. Birçoğuna iştirak edemesem de, mümkün görünenleri kaçırmamaya gayret ederim. Çok arzuladığım halde, bazı mecburi sebeplerden dolayı gidemediklerime hayıflanır, "Keşke orada olsaydım" diye iç geçiririm.
Gene böylesi kültürel faaliyetlerin birisi için bir kart ulaşıyor elime. Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürü Kadir Pürlü Beyefendi'nin imzası bulunan davetiyenin ön yüzünde, "50. Yazarlık

yılında ‘İçimizden Biri Kutlu Özen’ kültür ve sohbet programına katılmanızdan mutluluk duyarım” yazılı.
Güzel bir etkinlik için çağrı yapılır da icabet edilmez mi? Karıyla kışıyla meşhur memlekette, karın lapa lapa yağdığı bir cumartesi gününde yola düşüyorum. Yer, Kız Meslek Lisesi Salonu ve evimize epeyce mesafeli. Ailenin diğer fertleri şehir dışındalar, yalnız gitmek durumundayım. Yarı yola kadar otobüse biniyor, kalanını keyifle yürüyorum. Altıgen çiçekler döne dolana iniyor semadan. Caddeler sokaklar şemsiye, palto, manto, kaban, bere, atkı, eldiven kalabalığı içinde. Giysiler çeşitli olmakla beraber, kıyafetlerde koyu renk hâkim. Yüzler güleç, bakışlar aydınlık; insanlar kar bereketinin sevincine gark olmuş gibi… Henüz sulu olan zeminden ak yumakları toplayıp kartopu oynama gayreti içinde olan birkaç çocuk dahi var.
Adını andığım liseye yaklaşırken Sivaslı şair-yazar ve eğitimci Mustafa Birinci Beyefendi ile rastlaşıyor, selamlaşıyoruz. O da benim gibi aynı etkinliğe davetli imiş. Oldukça hisli bir kişiliğe sahip olan müzik erbabı Mustafa Bey, evden gelirken, çocukluğundan bu yana geçen pek çok hatırayı gözünün önüne getirdiğini, bu yüzden de oldukça duygulandığını söylüyor. Arkadaşlar, öğretmenler, sokaklar, sinemalar, cumbalı Sivas evleri, satıcılar, paytonlar ve nicesi… Kar şiddetlenirken menzilimize varıyoruz. Milletin tatil günü olan Cuma ertesinde, okul bahçesine park edilmiş arabaların çokluğunu görünce programın canlı geçeceğine inanıyoruz. Camlarda afişler, afişlerde Kutlu Özen’i anma programının davetleri. Sigara alışkanlığı bulunanlar henüz merdiven başında, diğerleri koltukları doldurmaya başlamışlar bile. Sahnenin sağında solunda çeşitli kimselerden, kurum ve kuruluşlardan gelen çiçekler yer almış bulunmakta. En önde, kendisine ayrılan yerde, değerli Kutlu Özen, mutlu olduğu her halinden belli olan bir vaziyette, mütebessim bir çehreyle oturmakta. Âşık İsmetî namıyla maruf Abdülkadir Namlı, Ömer Cahit Yıldız, Ali Şahin Canozan, Müjgân Üçer de iki yanına sıralanmışlar. İl Kültür ve Turizm Müdürü Kadir Pürlü, Vali Vekili İsmail Karadaş, Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Hüseyin Akkaya, Tüdemsaş Genel Müdürü Halil Torun, ön sırayı paylaşan diğer isimler.
Koltukları dolduran çehreler aşina. Sivas’ın kültür-sanat camiasının bildiği, kimisi şehirden, kimisi üniversiteden dinleyiciler konuşmaların başlamasını bekliyorlar. Herkesin genel görüşü bu toplantının ne kadar da isabetli olduğu yönünde.
Daha önce Yavuz Bülent Bakiler ve Ali Şahin Canozan için düzenlenen bu anma ve vefa toplantısının, insanların sağlıklı zamanlarında yapılmış olması sevindirici. Sevdikleriyle, arkadaşlarıyla, öğrencileriyle, okurlarıyla, kültüre ehemmiyet verenleriyle bir araya gelmek, sahasında emek çekenlerin, saçlarını bu yollarda ağartanların en tabii hakkı olsa gerek. “Fotoğrafların diliyle Kutlu Özen” adıyla başlayan slâyt gösterisiyle başlayan programda, yazarın çocukluktan bu yana geçen birçok siyah-beyaz karesini izliyor, dönemine şahit oluyoruz. Sivas Öğretmen Okulu yılları, tiyatro etkinlikleri, ilk şiirlerinin yer aldığı mecmualar, Ankara Gazi Eğitim Fakültesi yılları, öğrencilikten öğretmenliğe geçişi, İbrahim Aslanoğlu’nun teşvikiyle halk araştırmalarına başlayışı ve onun çıkarttığı Sivas Folkloru ve Türk Folkloru’nun en uzun soluklu yazarlarından oluşu, çeşitli ortaokul ve liselerdeki öğretmenliğinden sonra Cumhuriyet Üniversitesi’ndeki yılları, izleyicilerini hislendiriyor. Elbette ki değerli eşi Nezahat

hanımı ve diğer yakınlarını da…
İlk konuşmayı İl Kültür Müdürü Pürlü yapıyor. “Hepimizin hocasıdır” diye başladığı konuşmasında, ortak kitapları Âşık Feryadî’nin yazımı esnasında yaşadığı hatıralarından, genç araştırmacılara, öğrencilere el uzatışından söz edip, güzel duygularını dillendirerek konuşmasını bitiriyor.
Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı Hüseyin Akkaya, “Dünya bir gölgeliktir. İki taraflı bir parantezden ibarettir. Gelimli gidimli dünyada, bu parantezin içini doldurmak her kula nasip olmaz. Kutlu Özen bu parantezin içini dolduran nadir kişilerden birisidir” diyerek başladığı konuşmasını iyi dileklerle noktalıyor.
Vali Vekili İsmail Karadaş, “İnsana değer vermek toplumsal bir gerekliliktir. İyi bir yöneticinin, yaşadığı yerin dilini, esnafını, âşığını, edibini, gelenek ve göreneklerini iyi bilmesi gerekiyor. Sivas’ı tanımak ise Kutlu Özen’i ve onun gibi fikir işçilerini tanımakla olur” diyor.
Sivas Fasıl Heyeti’nden Âşık Eserî ve Âşık Erkanî “Âşıkların diliyle Kutlu Özen” başlığıyla, Kutlu Hoca için yazdıklarını çalıp söylüyorlar. Aynı zamanda ortaokul yıllarından öğrencisi de olan Âşık Eserî bu programla çok eski yıllara gittiğini, Kutlu Öğretmenini hep hayırla yâd edeceğini söyleyerek programı bitiriyor.
Âşıkların sahneyi terk etmelerinin ardından arkadaşlarının konuşmaları başlıyor. Sivaslı yazarlardan Berat Demirci, Ömer Ferit Kam’ın, Süleyman Nazif’e mezar taşı yapılması için belediye kararı çıktığında söylediği dize ile söze başlıyor:
“Sağlığında nice ehl-i hünerin
Bir tutam tuz bile yoktur aşına,
Öldürüp evvel onu açlıktan,
Sonra bir türbe dikerler başına”
“Çok şükür ki hayatının en verimli çağında hocamızın kadri kıymeti biliniyor” şeklinde devam edip, çeşitli hatıralarını anlatarak, uzun ömürler dileyerek sözlerini noktalıyor.
Sivaslı’nın iyi bildiği isimlerden birisi olan Halûk Çağdaş “Kelâmın hayırlısı delilli olandır” diyerek, söze giriyor. 70’li yıllarda, henüz üniversite öğrencisi iken tanışıklık yaptığı Kutlu Özen’i anlatıyor, iyi bir koleksiyoncu olduğunu vurguladıktan sonra da o dönemden kalan, Kutlu Özen tarafından kendisine gönderilmiş bir kartpostalı salondakilere okuyor. Diğer konuşmacılar gibi o da verimli, bereketli bir ömür, nice eserler diliyor. “Karlı bir Sivas gününe Ahmet Muhip Dranas’ın Kar şiiri iyi gider” diyor ve şiiri seslendirerek konuşmasını nihayetlendiriyor.
Sivas Öğretmen Okulu yıllarından beri sürdüregeldikleri arkadaşlıklarını bugün de devam ettirmekte olan eğitimci, şair ve yazar Mustafa Birinci sırayı alıyor. Öğretmen okulu yıllarında çıkardıkları Su Dergisi’ni, tiyatroda Hamlet’i oynayışlarını, okul gazetesi çıkarttıklarını ve birçok hatırasını naklediyor. Bir okul vazifesi gören İbrahim Aslanoğlu’nun çıkardığı, Sivas Folkloru ve Türk Folkloru Dergilerindeki kalem arkadaşlığını dile getirdikten sonra da Cahit Sıtkı Tarancı’nın “Yaş Otuz Beş” şiiriyle sözlerini noktalıyor.
“Hal halın yoldaşıdır” atasözüyle mikrofon başına geçen eczacı ve folklorcu Müjgân Üçer ise “Kutlu beyden önce babasıyla tanışmıştım” diyerek konuşmasına başlıyor. “7 Haziran 1965’te Feridun Nafiz Uzluk, Ahmet Süheyl Ünver ve Sivaslı doktorlarla birlikte grup halinde Divriği Ulucamii ve Darüşifası’nı ziyarete gittiğimizde, yörenin tarihiyle, folklorik özelliğiyle uğraşan,

araştıran kimse var mı, diye sorduyduk. Bize Halil Sami Özen var, diye cevap verdilerdi. İstiklâl İlkokulu Müdürlüğü yapan bu beyefendi şahsın yanına gidip tanışıp, eliyle demlediği çaydan içtiydik. Dolayısıyla oğlundan önce babasıyla tanışmış olduk" diyen Üçer, Halil Sami Özen'in Sivas'ın ilk araştırmacısı olduğunu söylüyor. "Armut dibine düşer, Kutlu bey de babasından feyz alarak bu yolu takip etti" dedikten sonra, pek çok sempozyumda birlikte yer aldıklarını, elli yıllık yazı arkadaşlığı bulunduğunu, birbirlerinin araştırmalarından faydalandıklarını anlatıyor. "Erişmenin eri geci olmaz. Bu vefa toplantısı da Cumhuriyet Üniversitesi'nin vermiş olduğu doktora da geç kalmış değildir" diyerek sözlerini bitiriyor.
Cumhuriyet Üniversitesi İnkılap Tarihi okutmanlarından Necip Günaydın'ın konuşmasını, Âşık Kadimî'nin yeni yazmış olduğu bir şiir takip ediyor.
Sivas'ın Ali Abi'si, Ali Şahin Canozan ise pek çok programda, sempozyumda, dergide omuzdaşlık yaptığı arkadaşı Kutlu Özen için kısa bur konuşma yapıyor. Sonunda ise Bekir Sıtkı Erdoğan'ın Bin İkinci Gece şiirinden bir kıta okuyor:
"Ben sarhoş değilim, yol sokak sarhoş!
Hancıyı kaybettim, hanı kaybettim.
Hayatı sayfa sayfa okuduğum boş,
Sonundaki imtihanı kaybettim!"
Karın buram buram yağdığı bir kış gününde, salonu hıncahınç dolduran katılımcılara mikrofon gezdirilip, isteyenlere konuşma hakkı verildikten sonra Kutlu Özen'in şimdiye kadar çıkarmış olduğu kitaplarının isimleri, bazı bildirileri, hangi sempozyum ve toplantılara katıldığı, özet olarak anlatılıyor.
Günün en mühim kişisi, Divriğililerin tabiriyle "Halil Öğretmenin oğlu" Kutlu Özen, son konuşmacı olarak kürsüye çıkıyor. İlk gençlik yıllarından bu yana yaşadıklarını, bazı hatıralarını anlatıp, bu vefa gününü tertip edenlere teşekkür ediyor.
Vali Vekili İsmail Karadaş'ın takdim ettiği belgenin, katılımcıların iştirakiyle çektirilen hatıra fotoğrafının ardından, herkes bu gibi toplantıların devamının gelmesi dileklerinde bulunuyor. Eserleriyle, araştırmalarıyla insanlığa hizmet edenlerin, gelecek nesillere miras bırakanların hayattayken gönülleri alınmasını, değerlerinin bilinmesini, bu türden faaliyetlerin bütün yurtta artarak tekrarlanmasını temenni ediyor.
Folklor Araştırmaları Kurumu ve İlesam üyesi olup, 1982 yılında İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü'nü, çalışmalarıyla sayısız teşekkür belgesini almış olan Özen'e, yıllarca hizmet verdiği kurum olan Cumhuriyet Üniversitesi tarafından bir de doktora unvanı verilmiş bulunuyor.
Bendeniz de başucu kitabım kabul edip, çok kereler yararlandığım birçok eserin sahibi Ak Saçlı Delikanlı'ya, -öğrencilerinin deyimiyle Kutlu Baba'ya- bereketli bir ömür temenni ediyor, çalışmalarının devam etmesi için dua ediyorum.
Daha önce yayınlanmış on kitabından başka, Kitapevi Yayınları arasında yer alan Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları ile "Sivas 1000 Temel Eser Serisi" içinde yer alan Sivas Yöresinde Geleneksel Bayramlar ve Toplu Törenler adlı son iki kitabıyla, meraklısına yeni bilgilerini sunmaya devam eden elli yıllık yazara minnet duyuyorum.
Yaşanan her güzel anın bir hitamı olduğu gibi, duygulu anların yaşandığı bu toplantının da

sonuna geliniyor… Herkes gibi benim de gitmek zamanım geliyor ve şalıma bürünüp çıkıyorum.
Dışarıda hatırı sayılır bir kışın varlığı hemen kendini belli ediyor. Altıgen çiçekler usanç göstermeden yeri göğü beyaza boyuyor. İyice akşam çökmeden eve varmanın telaşıyla yolları arşınlıyor, yeni bir davetiyenin gelmesi temennisiyle, güzel bir günü daha nihayetlendirmenin keyfiyle adımlarımı sıklaştırıyorum…

Hatıralar Işığında Sivas Öğretmen Okulu

Sivas Öğretmen Okulu'nun yetmiş yıllık hayatımda büyük bir yeri vardır. Öğretmen Okulu'nun taş binası binlerce hatıra saklar. Bu binada acı ve tatlı hatıralarımız olmuştur. Ben bugün Sivas Öğretmen Okulunun kimliğini taşımaktayım. Bugünkü Sivas gençliğini çeşitli yıllarda mezun olan öğretmenler yetiştirmiştir. Sivas gençliği, bu okulun eseridir.

1956'lı yıllarda 16 yaşında olan bu nesil bugün yetmiş yaşın üzerindedir. Her gün olmasa bile her ay yaşlı bir öğretmen aramızdan ayrılmaktadır. Bu yazıyı kaleme aldığım tarihlerde (06 Mayıs 2011) Sivas'ın en sevilen öğretmeni Ali Dayı'yı da yitirdik. Arkadaşları yitiriyoruz, bari hatıralarımızı yitirmeyelim diye bu yazı serisini hazırladım. Şunu unutmayalım ki yeni nesil bizim eserimizdir, bundan böyle de bizim eserimiz olacaktır. Baş Öğretmen Atatürk her zaman tahta başında duracaktır.

Yazı Hayatımın Başlaması
Benim yazı hayatım Sivas İlk öğretmen Okulu'nda başladı. Daha ortaokul sıralarında iken "Foton" adlı bir dergi çıkardım. Dergiyi daktilo ile tek nüsha olarak yazıyorduk. Herkes sırayla okuyordu. Bizi gören diğer öğrenciler de bir dergi çıkardılar. Dergide çeşitli haberler yer alıyordu. Birkaç da şiir koymuştuk.

Öğretmen okuluna gelince Kültür Başkanı oldum. Hüsniye Aker adlı hocamız beni seçti. Okulun duvar gazetesini çıkarmaya başladım. Emeği ben çekiyordum. Arkadaşlarım da zaman zaman yardım ediyorlardı.

Ben yazı hayatına şiir ile başladım. İlk şiirim Arif Nihat Asya'nın "Bayrak" şiirinden esinlenerek yazılmıştır. Şiirim Taşhan içinde basılan 19 Mayıs 1959 tarihli"Yurt" gazetesinde çıktı. O kadar sevinmiştim ki gazeteyi belki yüz defa okudum. Arkadaşlarıma gösterdim….Bayrak adlı şiirim daha sonra Tahir Puğat'ın hazırlamış olduğu "İlk öğretmen Okullarından Şiirler(1959)" adlı antolojide çıktı.

Öğretmen Okulu'ndan mezun olunca köy öğretmenliğine başladım. Yazılarım Yurt Gazetesi'nde devam ediyordu. Şiirlerimi antolojilere gönderiyordum. İki şiirim "Genç Şairler Ansiklopedisinde (1962-1963)" yayımlandı.

Sivaslı Mehmet
Yağız bir delikanlıydı Sivaslı Mehmet

On yedisine değmişti bu yıl

Başaklar içindeydi “Orta Yayla”

Kağnılar buğday taşıyacaktı gene

Sabahlara dek sırayla.

Sivas’ın havası serin

Kızılırmak aktığından yana deli

Kavaklaşıyordu Mehmet şehre geldiği gün

Tekke önleri.

Bir bulut çökmüştü Sivas eline

Ve bir sabah askere çağrıldı Mehmet

Mehmet on yedisinde delikanlı

Gözü arkasındaydı Mehmet’in

Sarıkız’a sevdalı.

(1963)

Seni Görmeden Önce
Seni görmeden önce

Mesut geçerdi günlerim

Sokaklarda gün boyu

Avare dolaşmazdım.

Belki hiç geçmezdim

Evinizin önünden

Yatağıma erken girerdim

Sıyrılırdım düşüncelerimden

Güç gelmezdi geceler

Sensiz olurdu rüyalarım

Seni görmeden önce ben

Mesuttum, bahtiyardım.

(1963)

Akşam olunca yarelerim sızlar

Yatılı bir okulda okumak çok zordur. Ortaokulu yeni bitirmiş genç bir çocuksun. O tarihe kadar kasabadan veya köyünden dışarı çıkmamışsın. Kimseyi tanımıyorsun; onlar da seni tanımıyor. Haberleşme çok zor. Telefon bağlantısı yapılmıyor. Telefon sadece resmi dairelerde var. Şimdiki gençler çok şanslı, Ham seslerini duyuyor, hem görüntü var.

Şair "Dağlar kalkmıyor kardan; haber yok nazlı yardan" demiş. Bu türkü tam Sivas'a göre. Mektuplar bile bir haftadan önce gelmiyor. Gelen mektuplar tekrar tekrar okunuyor.

Alıştığınız bir mutfak var; ananızın pişirdiği yemekleri yemişsiniz… Koca koca bakır kazanlarda yemekler pişiyor. Tencerede pişen yemeklere hasretsiniz.

Sonbahar gelince bol bol kapuska yerdik. Kapuska lahananın suda haşlanmışıdır. İlk birkaç gün lahana yerdik daha sonraki günlerde nefret ederdik.

Yatakhane ağlama duvarı gibidir. Akşam olup da yatağınıza girerseniz , içinize bir hasret çöker. Annenizi, babanızı ve kardeşlerinizi hatırlarsınız. Yalnızlığınız gittikçe artar. Daha sonra yorganı yüzünüze çeker hazin hazin ağlarsınız.

Bazıları türkü söyler…Öğrencilerin çok zengin bir türkü külliyatı vardır. O yıllarda ya türkü söylenir, ya da şarkı…Acı biberli Arabesk türküler, pop şarkıları, arajmanlar henüz tedavüle çıkmamıştı.

"Hasretim ben Leyla'ya/ Yüzü benzerdi aya…

Yahut "Mektebin bacaları…Ders verir hocaları"

Ve yahut " Evlerinin önü yonca/Yonca kalkmış dam boyunca…" gibi şeyler söylenirdi.

Aradan birkaç ay geçince türkülerin konusu değişirdi. Aşk, sevda, hasret kokan yanık havalar koridorları doldururdu. Ağır bir romantizm memlekettekileri unuttururdu. Daha önce anaları, babaları ve kardeşleri için ağlayanlar şimdi sevgilileri için ağlarlardı. Mektuplar artık

memlekete değil sevgiliye yazılırdı… Pembe kağıtlar bu iş için kullanılırdı. Beyaz kağıtlar dilekçe yazmak içindi.

Aşk mektubu yazmakta tecrübesiz olanlar uzman mektupçulara baş vururlardı. Üçüncü sınıftaki ağabeyler bu işi seve seve yaparlardı. Ben de öğrencilik yıllarımda tecrübesiz gençlere yardım ve yataklık etiğimi itiraf ederim.

Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünü de yatılı olarak okudum. Gazi'nin yatakhanesi de Öğretmen Okulundaki yatakhane gibiydi. Gece geç saatlere kadar yüksek sesle konuşanlar ikaz edilir, fakat bir sonuç alınmazdı.

Yatakhaneler dertlerin paylaşıldığı bir mekandır. Uykusuz gecelerimizi hayal dünyamızla paylaşırdık. Yatılı okullar dertli insanların toplandığı yerdir.

Amerikan peyniri

Ben Sivas Öğretmen Okulu'na yatılı olarak girdim. Her yıl sonbahar gelince aşçılar bakır kazanlar içinde tereyağı kaynatırlardı.

1956'lı yıllarda Vita, Sana gibi yağlar mutfaklarımıza girmemişti.

Ben son sınıfta iken bunlar da mutfağımıza girdi. Artık yemeklerimizde doğal yağlar kullanılmıyordu. Derken… yatılı okulların mutfağına Amerika'dan gelen süt ve peynir de girdi. Koyu renkli, kaşar peynirine benzemeyen bir peynir çeşidi masalarımıza kondu. Yatılı öğrenciler peyniri top yapıp birbirlerinin üzerlerine atmaya başladılar. Okulun yemekhanesi oturulmaz hale geldi.

Türk mutfağı Amerika mutfağına benzemiyordu. Bu peynirler yatılı öğrencilere sabah kahvaltısında zorla yediriliyordu. Zorla yiyenler kusuyordu…

Amerika'dan gelen süt tozları de iğrençti. Kahvaltılarda çayın yerini kazanlarda hazırlanan sütler almıştı. Bakanlık süt tozlarını bir türlü bitiremiyordu. Bütün öğrencilere süt içiriyorlardı. Amerika'dan gelen peynir ve süt tozu dağları bir türlü erimiyordu.

Öğretmenler işi gücü bırakmış her gün kazanlarda süt kaynatıyorlardı. Bazıları süt tozlarını gizlice öğrencilere dağıtıp evde içersiniz diyorlardı. Köylere bakır kazanlar dağıtılmıştı. Çocuklar okula gelirken bardak da getiriyorlardı. Bu işkence yıllarca sürdü.

Kirli Turan'ın yatağı

Her yıl son sınıf öğrencileri Sivas'ın yakın köylerine staja giderdi. Staj birkaç ay sürerdi. Bu nedenle Öğretmen Okulu'nun öğrencilerine tencere, tava, bıçak, kaşık, tabak… gibi şeyler verilirdi. Ayrıca bulgur, pirinç, yağ, soğan, patates, salça, reçel, zeytin gibi yemek malzemeleri de staj yapılan köye gönderilirdi.

İdareciler bu köyleri önceden tespit ederlerdi. Öğretmen namzetleri köy lojmanında kalırlardı. Öğrenciler müdürden ve öğretmenlerden ders anlatmanın inceliklerini öğrenirlerdi. Sivas'a bilgi ve beceri kazanarak dönerlerdi. Son sınıf öğrencileri öğretmenler gibi hürmet görürlerdi.

Yemeğimizi kendimiz pişirir, kendimiz yerdik. Çamaşırları da kendimiz yıkardık. Yatağımızı toplar, odayı süpürür, bulaşıkları yıkardık.

Altı arkadaş sınıftan bozma büyük bir salonda yatıyorduk. Her yerin bir kuralı olduğu gibi salonun da bir kuralı vardı. Turan adlı arkadaşımız kolaylık olsun diye yorganı yatağına dikmişti. Uyku tulumuna girer gibi yatağına girip çıkıyordu. Turan'ın yatağa her giriş çıkışında kirli bir çorap kokusu salonu kaplıyordu. Arkadaşlar birkaç defa uyardı, Turan aldırış etmedi…. Benim aklıma bir muziplik geldi. Turan uyuduktan sonra tek kişilik ranzasının etrafına biraz alkol dökeceğiz, sonra da yanıyorsun " eşşoğlu eşek" diye bağıracağız.

Nitekim öyle de oldu. Gece yarısından sonra herkes yatağına girdi. Biz iki arkadaş Turan uykuya dalınca tabana döktüğümüz ispirtoyu yaktık. Sonra da bağırmaya başladık" Arkadaşlar yanıyoruz" diye. Turan şamatamıza uyandı. Yataktan çıkmaya başladı… Kaplumbağanın kabuğundan çıkması gibi. Kafası ve elleri dışarıda, ayakları ve arkası yatağın içinde. Karyola ters dönmüştü. Kendisi bu halde iken iki eliyle sürünüyordu.

Bu kadar eziyet yeterdi. Turan'ı uyku tulumundan çıkardık. Hiçbir şey olmamış gibi davrandık. Bir daha mı, Allah korusun. İlk işi yatağı ve yorganı sökmek oldu.

Çavuş Emmi

Çavuş Emmi öğretmen okulunun baş hizmetlisi idi. Adını kimse bilmezdi. Kore Savaşı'na katıldığı için kendisine Çavuş Emmi derlerdi. Derdimizi, çaresizliğimizi, garibanlığımızı Çavuş Emmi'ye anlatırdık. O da "Yavru, üzülme her şey düzelir, ilk sene böyle geçer, ikinci sınıfa gelince okulu seversin" derdi.

Okulun temizliği, mutfak, çamaşırhane, banyo düzeni Çavuş Emmi'den sorulurdu.

Bin dokuz yüz ellili yıllarda kışlar çok soğuk geçerdi. Musluklardan akan sular hemen donardı. Hizmetliler ellerine kazma alıp yalaklarda biriken buzları kırarlardı.

Çektiğimiz sıkıntıları Çavuş Emmi'ye anlatırdık. O da tatlı dili ile bir çözüm üretirdi. Pazar günleri yataktan geç kalktığımız için kahvaltıları erken kalkan öğrenciler yerdi, biz de aç kalırdık. Böylesi durumlarda Çavuş Emmi'yi bulup derdimizi anlatırdık. O da bize çay, zeytin, ekmek bulup getirirdi.

Hamam kağıdı

Öğretmen okulunun banyosu yoktu. Öğrenciler hafta içinde hamama giderlerdi. Bizim gittiğimiz hamam, okula yakın "Çay Hamamı" idi. Okul idaresi ucuz olsun diye bizleri sabah namazında hamama gönderirdi. Uykulu uykulu yataktan kalkar, karanlık sokaklardan geçer,

titreye titreye hamama giderdik. Gücü yeten gücü yetene. İri cüsseli öğrenciler istedikleri gibi yıkanır, benim gibi çelimsizler ıslanıp çıkarlardı.

Okulun sobası

Kış gelince okulun hizmetlileri soba yakmaktan temizliğe zaman bulamazdı. Sınıfların büyüklüğüne göre pik döküm sobalar vardı. Hizmetliler erken saatlerde sobayı yakar, daha sonra temizliğe başlarlardı. O yıllarda okullara kalorifer girmemişti. Hatta resmi devlet dairelerinde bile sobalar yanardı.

Havaların eksi on, eksi yirmi bazen de eksi otuz gibi derecelerinde soba sınıfları ısıtmazdı. Öğretmenler ve öğrenciler sobanın yakınında otururlardı. Yatakhane ikinci katta idi. Garaj adı verilen büyük yatakhanede soba yakılmazdı. Söylentiye göre bir tarihte soba devrilmiş, okul büyük bir yangın tehlikesi atlatmıştı. Bu nedenle büyük yatakhanede soba yakılmamaya başlanmıştı.

Derin dondurucu gibi olan yatakhanede pijama giyilmezdi. Herkes pantolonu ve yün hırkaları ile yatağa girerlerdi. Sonbaharda yatakhanenin zeminine giren iri fareler, kışın donar, yaz gelince pis pis kokarlardı. Hademeler kokunun geldiği taban tahtalarını söker, fare leşlerini dışarı atarlardı.

Naylon

Lakapsız öğretmen çok azdır. Yiğit namı ile anılır.

Naylon da böyleydi. Tarih dersine girerdi. Yeni gelen öğrencilere tarih dersinize kim giriyor deyince “Naylon” diye seslenirlerdi.

Mesleğini seven bir öğretmendi. Derse o kadar dalardı ki zilin çaldığını bile duymazdı. Naylon’nun dersine giren öğrenciler fazla mesai yapmak zorunda kalırlardı. Kendi dersini anlattığı gibi başka öğretmenlerin de ders saatlerini çalardı. Benim öğrencilik yıllarımda en nefret ettiğim şey öğretmenlerin dersten geç çıkmasıydı. Tarih öğretmenimiz de dersten geç çıkmayı alışkanlık haline getirmişti.

Hiç unutmam öğrenciler bir gün okula davul getirmişler, Naylon’a duyurmak için koridorda çalmaya başlamışlardı. Ne gürültü, ne gürültü… Yine de Naylon’a duyuramamışlardı.

Yan sınıftaki öğrenciler de “Bayram değil, seyran değil bu davul neyin nesi” diye merak etmişlerdi.

Bu durumu idareciler de biliyordu. Fakat yapacakları bir şey yoktu.

Mehmet Abim’in Okula Gelmesi

Gurbette insan çok yalnızdır. Memleket hasreti ile yatıp kalkar. Köyümden, kasabamdan bir kişi gelse de oturup konuşsam, derdimi paylaşsam der. Hele yatılı bir okulda okuyorsa tek başına kaldığında içine hüzün çöker.

Hüzünlü günlerimden birinde Osman Dayımın oğlu Mehmet abim geldi. Doğrusu beklemiyordum. O tarihlerde Mehmet Abim Kayseri Şeker Fabrikasında çalışıyordu. Aklına ben gelmişim, o da gidip Kutlu'yu göreyim demiş. Ben de o gün tatil olduğu Sivas'a inmedim. Gidip öğle uykusuna yattım. Arkadaşlarımdan biri geldi, misafirim olduğunu söyledi. Hemen aşağı indim. Mehmet Abim havuzun kenarında bekliyordu. Koşarak yanına gittim. Birbirimizi çok özlemiştik. Sarılıp öpüştük. O sordu ben anlattım, ben sordum o anlattı. O gün akşama kadar oturup konuştuk. Mehmet ağabeyimin getirdiği yiyecekleri yedik.

Dünyalar benim olmuştu. Benim de bir ziyaretçim vardı. Benden istediğin bir şey var mı diye sordu. Sağ ol her şeyim var, diye cevap verdim. Yine de o zamanın parası ile yirmi lira verdi. İlk defa bir yakınımdan harçlık alıyordum.

Param vardı, rahmetli babam beni parasız bırakmıyordu ama bu davranışın ayrı bir yeri vardı. Aradan elli yıl geçti, Mehmet Abim rahmetlik oldu gene de bu güzelliğini unutmuyorum.

Bit salgını

Hemen hemen her yıl okulda bit salgını olurdu. Okul yönetimi bitlere çare bulamaz, biz yatılı öğrencileri izin verip memleketlerine gönderirlerdi. Yatakhaneler baştanbaşa ilaçlanırdı.

İkinci ve üçüncü sınıf öğrencileri ayrı ayrı küçük yerlerde yatarlardı. Onların imtiyazı vardı. Birinci sınıf öğrencileri son sınıfların yatakhanelerine giremezdi. Böyle yapanlar dışarı çıkartılırdı. Yazılı olmayan bu kural yönetmeliklerden daha baskındı

İdam Cezası

O tarihlerde idam cezası vardı. İdamlıkların işlediği suçlar yanlarına kar kalmıyordu. Halk da bundan ibret alıyordu.

Siyaset meydanı, yani idam sehpasının kurulduğu yer "Kapalı Cezaevi'ne yakındı. Sehpa akşam ezanından sonra meydana kurulurdu. Verilen ceza halkın huzurunda infaz edilirdi.

Öğretmen Okulunda okuduğum yıllarda bu meydana birkaç defa darağacı /idam sehpası kuruldu.

Suçlu ne zaman asılacağını bilmeden, derin bir uykuya dalar , sanki yaşayacakmış gibi hayaller kurardı. Gecenin bir saatinde gardiyanlar suçluyu uyandırır: "Gözün aydın, idamdan kurtuldun, bundan sonraki cezanı Yozgat Cezaevinde geçireceksin" derlerdi. Suçlu buna inanır mı, inanmaz mı? Orası belli değil. Koğuştan çıkarılıp idam gömleği giyince bağırıp çığırmaya başlar; biraz daha yürüyünce sehpayı görürdü. Elleri kelepçeli mahkumun göğsüne idam yaftası

asılırdı. Gardiyanlardan biri yüksek sesle yaftayı okurdu. Savcı, doktor ve gardiyan meydanda toplanmış olan halk mahkeme kararını dinlerlerdi. Cellat, yağlı ipi suçlunun boğazına geçirirdi.

Son isteği sorulur muydu, sorulmaz mıydı onu bilmem. Yalnız halkın çıkardığı uğultuyla birlikte mahkumun ayağındaki sandalye çekilirdi. Mahkum boğazına takılan yağlı ipte sallanırdı.

Eğer sıcak bir mevsimde asılmışsa, ağzına ve güzüne sinekler dolardı. O tarihlerde cenaze arabası ve ambulans yoktu. Belediye çöpçülerinden ikisi mahkumun ipini keser, yorgun ve talihsiz vücut mezarlığa doğru çöp arabasının üzerinde giderdi.

Kaynak kişilerin anlattığına göre Cumhuriyetin ilk yıllarında, az da olsa diğer yıllarda Sivas'ın çeşitli yerlerine sehpalar kurulurdu. Kanlı katillerin vücudu ibret olsun diye saatlerce sallanıp dururdu. İdamın caydırıcılığı vardı.

27 Mayıs İhtilalinden sonra idamlar kapalı mekanlarda yapılmaya başlandı. Günümüzde suçlular, kan dökenler, artık idam edilmiyor, yapanın yaptığı yanına kar kalıyor.

Çiçekler, çiçekler…

5 KASIM 2021KUTLU ÖZEN

Altınova durağında Halk otobüsünü bekliyorum. Okulların kapanmasına birkaç hafta var. Kasabaya gelenler genellikle emekli memurlar; Belediye de müşteri olmadığı için bir saat arayla otobüs gönderiyor. Büyükçe bir taşın üzerinde oturdum. Hem dinleniyorum, hem de halk otobüsünü bekliyorum. Oturduğum taşın altında toplu iğne başı büyüklüğünde mor mor çiçekler açmış. Ben çiçeğe bakarken otobüs gelip geçmiş. Bu çiçeğin birkaç günlük, belki de birkaç saatlik ömrü var. Bunu yaratan niçin bu kadar özenmiş?

Çevremize bakmıyoruz, güzellikleri görmüyoruz. Koyun , kuzu, inek, davar yayılırken otların en körpesini seçer. Otların içindeki güzelliklerin, türlü türlü çiçeklerin farkında değildir. Benim imrenerek baktığım şeyler onlar için taze bir ottan öteye gitmez. Parklarda , bahçelerde, yetiştirilen çiçekleri koparıp atanlara ne demeli. Onların diğerlerinden farkı ne? Biri iki ayaklı diğeri dört….

İnsafsızlık etmeyeyim. Toprak saksılar, konserve kutuları, zeytinyağı tenekeleri içinde rengarenk çiçekler yetiştiren eli öpülesi kadınlar da var. Onlara imreniyorum. ….Doğayı sevmeyen, insanları da sevmez. Biz doğaya yabancı kaldıkça doğa da bize yabancı kalır. Ben çiçeksiz bir ev düşünemiyorum.

Çocukluğumun Bahçeleri

2 ARALIK 2021KUTLU ÖZEN

Ceviz Mevsimi

Ekim ayının gelmesini iple çekerdik. Bizim çocukluk ve gençlik yıllarımızda Divriği yem yeşildi. Hemen her evin küçükte olsa yeşil bir bahçesi vardı. Bahçe sahipleri bahçelerine dut, kayısı, erik, elma, ayva, kızılcık, ceviz gibi şeyler dikerlerdi.

Cevizler okulların açıldığı sıralarda yeşil kabuklarından dışarı çıkarlardı. Bunların da kendilerine göre adları vardı. Örneğin : "Arıtsak" cevizi kalın kabukluydu. Ceviz dövüştürürken çabuk kırılmasın diye Arıtsak cevizi tercih edilirdi. Bir de çok ince kabuklu, beyaz tenli ve çok lezzetli cevizler vardı. Pestile sarılarak yenilirdi. Bunlar yağlı cevizlerdi.Ceviz dövüştürenler iki cevizi avuç içine alıp kırmaya çalışırlardı. Kırmadan önce "Ceviz dövüştüren, küsülü barıştıran" diye rakip oyuncuya bağırırlardı. Kimin kabuğu kırılmışsa hemen oracıkta yerlerdi.

Rahmetli Tahsin Dayım, oğlu Ali ile bizi ceviz ağaçlarının bol olduğu yazlık evlerine davet ederlerdi. Ceviz çarpmak/çırpmak ihtisas /tecrübe gerektirirdi. Cevizlerin uzaklara gitmesine dikkat edilirdi. Çırpılan cevizler bahçede bırakılırdı. Hepsi toplanmazdı, hepsi eve götürülmezdi. Komşular için komşuluk hakkı, çocuklar için göz hakkı bırakılırdı. Bahçe sahipleri bahçeden çıktıktan sonra mahallenin çocukları gazellerin altını elleriyle eşelerlerdi. Neşe içinde bulduklarını ceplerine indirirlerdi. Cepleri torba gibi şişen çocuklar kimseye vermemek için ceviz toplayanların çekilmesini beklerlerdi. Bazen hakkına razı olmayan çocuklar mızıkçılık ederlerdi.

Beyzedeli'nin Süleyman Efendi bahçesine her yıl ceviz ağacı dikerdi. O tarihlerde ceviz dikmek pek alışılmış değildi. Süleyman Efendi'ye niçin ceviz dikiyorsun da elma armut dikmiyorsun, derlerdi. O da babasından duyduğu bir hadisi söylerdi: " Ceviz dikiniz…!Hz. Peygamber, bu hadisi ile ceviz dikmeyi teşvik etmiştir.

Hark suyunun bol olduğu yıllarda herkes bahçesine ceviz dikerdi. Susuzluk yüzünden ceviz ağaçları zamanla kurudu gitti. Asırlık ağaçlar yakacak olarak satıldı. Yenisi de dikilmedi.

Ceviz ağaçlarının kıymeti yakın zamanlara kadar bilinmedi.

Armut Ağacı

Benim çocukluk yıllarımda her evin küçük de olsa bir bahçesi vardı. Aşık Gilin Bahçe, Pos Bıyık'ın bahçesi, Tevrüzlü'nün Bahçe, Mulla Gilin Bahçe,..ve diğerleri.

Bizim evin de küçük bir bahçesi vardı. Kızılcık, dut, erik, kayısı, elma gibi ağaçları babam ve bizden önce gelenler dikmişti. Ağaç sayısı az fakat bereketliydi. Rahmetli annem mevsimi geldiğinde bunları komşulara gönderirdi. Bazen de komşular bahçemize gelirlerdi. Dutları sallarlar, dökülenlerin altına bir bez sererlerdi. Topladıkları dutları vakit geçmeden bakır kazanlarda pişirirlerdi. Bunlardan pekmez, pestil, kesme gibi yiyecekler yaparlardı,

Armut, elma vişne…böyle değildi. Mutlaka elle toplanırdı. Ağacın en yüksek dalına çıkmak kolay değildi. Zaten ilkin alt dallardaki meyveler toplanır, sonra üst dallara geçilirdi.

Biz çocuklar meyvelerin olgunlaşmasını beklerdik. Dallarından kopardığımız meyveleri ceplerimizde saklardık. Annelerimizin kızmasına, bağırmasına aldırmazdık.

Bahçemizin bitişiğinde asırlık armut ağaçları vardı. Küp Düşen adını verdiğimiz bu armutlar yumuşaktı ve şekerliydi. Herkesin iştahını çekerdi. Bu armut Tırhik armudu gibi küçük, ekşi ve sert kabuklu değildi. Mahallenin takma dişli ihtiyarları küp düşen armutlarından yerlerdi. Yüzlerce ağacın içinde sarı kabuklu bu armut uzaklardan seçilirdi.

Biz çocukların komşu bahçeleri kontrol etmesi günlük işlerdendi. Fazla şamata etmeden bir arkadaşımızı gözcü eder, diğerini ağaçlara çıkarırdık. Daha sonra alacağımızı alır, sessizce bahçeden uzaklaşırdık. Hırsızlık yapmak için kadınların yemek pişirdiği saatleri seçerdik. Zaten evin erkekleri sabah namazından sonra çarşıya, tarlaya, bahçeye giderlerdi.

Bir gün arkadaşlarımdan birini yanıma alarak komşu bahçelerden birine girdim. Arkadaşım gözcülük etti, ben de armutları acele ederek topladım. Tam ağaçtan inecektim ki komşu kadınlar ağacın dibine geldiler.İç (bad)yapıp yiyeceklerdi Arkadaşım güya bana yardım edecekti. Kadınları görünce beni bırakıp kaçtı. Benim ağaçtan inmem lazımdı. Ceplerim armutla dolmuştu Kaçacağım ama kaçamıyorum. İlk önce beni fark etmediler. Sonra içlerinden biri beni görünce bağırmaya başladı. Bir yaygara koptu ki Allah yardım etsin. Ağacın altındaki kadınlara “buradan kaçın kaçmazsanız üstünüze işerim” dedim. Onlar biraz çekilince kendimi aşağı attım….
Kadınlar yaygaralarına devam ediyorlardı. Ben bahçeden uzaklaştım. Gözcülük yapan arkadaşım yakalanacağımı sanarak tir tir titriyordu.

Dut kuşları
Bunu yazarken aklıma Sait Faik’in “Son Kuşlar” adlı hikayesi geldi. Bu hikayeden çok etkilenmiştim.

Benim çocukluğumda da dutların olgunlaşma zamanı her yıl Divriği’ye “ dut kuşları” gelirdi. Birkaç tane değil, yüzlere kuş. Bir ağaçtan kalkar, başka bir ağaca konardı. Kara kara, serçeden büyük cıvıl cıvıl öten sığırcık kuşları. Biz Divriği’de bu kuşlara dut kuşu derdik.

Sabahın erken saatlerinde gelen kuşlar büyük bir çabuklukla olgunlaşmış dutları yer, kaba kuşlukta bahçeleri terk ederlerdi. Biz de elimize bir teneke alır çıkardığımız gürültüyle kuşları kaçırmaya, kovalamaya çalışırdık…. Biz çocukların görevi kuşları kaçırmaktı. Bizim şamatamıza diğer bahçeler de katılırdı. Gücümüz yettiğince tenekelere vurur, kuşların bölgemizden uzaklaşmasına çalışırdık.

Kuşları kovalamak yıllarca sürdü. Daha sonra dut ağaçları bakımsızlıktan kurumaya başladı. O simsiyah sevimli kuşlar bahçelerimize gelmez oldu.

Dutla beraber mutfağımızdaki geleneksel tatlılar da azaldı. Pekmez, pestil, kesme gibi yiyecekler yapılmaz oldu.

Bizim çocukluğumuz yazdan kuruttuğumuz meyveleri yemekle geçerdi. Bembeyaz ince kabuklu cevizler artık sofralarımızı süslemiyor. Kayısıdan yaptığımız reçeller birer hatıra oldu.

Zaman zaman Divriği'ye gittiğimde iç çekiyorum. Bakımsız bahçeler, kurumuş ağaçlar rüyalarımızı süslemiyor. Marketlerde satılan kayısı kuruları, erik kuruları, dut kuruları lezzet vermiyor.

Bütün bu güzellikler yirmi otuz yıl içinde kayboldu gitti. Biz çocukluğumuzda komşu evlerin bahçelerine girerdik. Kendi bahçemizde olduğu halde , komşularımızın bahçesine girmek bize heyecan verirdi. Şimdi girilecek bahçe bile kalmadı. Geçen yıl bahçede oturuyordum; birkaç çocuk bahçe duvarından atladı ağaçlara baktı, sonra da dönüp gitti. Arkalarından seslendim: - Sevgili çocuklar ağaçlarda meyve olmadığı için üzgünüm. İnşallah önümüzdeki yıl bol bol yersiniz.

Allah'ın İmzası ve Mührü

Pasaport işlemi için Emniyet Müdürlüğü'ne gitmiştim. Pasaporttaki polisler parmak izi alıyorlar. Parmaklar tekrar tekrar mürekkebe batırılıyor.Bu işlemi yapan memura sordum; Allah'ın mührü var mı? Sinirli sinirli yüzüme baktı. Bu da nerden çıktı der gibi. Ben tekrarladım, polis cevap bile vermedi.

Allah'ın mührü parmaklarınızdaki izler değil mi? Her şeyin taklidi yapılır, parmak izinin taklidi yapılmaz. Yeryüzünde beyaz derili, siyah derili, kırmızı derili üç milyar insan var. Bunlar dünyanın her yerinde yaşıyorlar, hiç birinin parmak izi bir diğerine benzemiyor.

Parmak izlerimiz Allah'ın mührü değil mi? Son yıllarda bir de ıslak imza çıktı. Kuru imza, ıslak imza taklit edilmiyor mu? Gücünüz yeterse parmak izinizi değiştirin.

Parmak iziniz size Allah'ı hatırlatmıyor mu?

Eşek Arıları

11 KASIM 2021KUTLU ÖZEN

Eşek arılarını oldu bitti hiç sevmem. Çocukluğumuz eşek arıları ile geçti. Belki beni bir kovan arı sokmuştur. Hemen şunu ilave edeyim ki eşek arılarının kovanı yoktur. Kovan bal arılarına mahsus bir şeydir. Yine bal yapmak da bal arılarına verilmiş bir yetenektir. Eşek arıları bal yapmadığı için zayıf kovanlardan bal çalar.

Bahçelerde sonbahar başlamıştı. Cevizleri çarpma zamanı gelmişti. Okulların açılmasıyla, cevizlerin çırpılması aynı zamanda başlar. Biz çocuklar cevizlerin olgulaşmasını sabırsızlıkla

beklerdik. Yaş ceviz her zaman lezzetlidir. Genç ağaçların cevizi bembeyazdır. Eğer ağaç yaşlı ise ceviz siyah olur.

Yere düşüp de toplanmayan cevizler komşu çocuklara aittir. Biz çocuklar hangi ağacın, ne zaman çırpılacağını gayet iyi bilirdik. Bahçe sahipleri gittikten sonra toplanmayan cevizleri bulup toplamaya çalışırdık. Cevizin yeşil renkteki dış kabuğuna gogof deriz. Gogofun suyu kolay kolay çıkmaz, ciltte koyu kahverengi bir leke bırakır. Okullar açılınca kınalı ellerimizle okula giderdik.

İlkokula gittiğimiz yıllardı. Cevizi bol bir bahçeye girmiş, elimizdeki uzun sopalarla ceviz çarpmıştık. Kendi aramızda kimin daha çok ceviz topladığını konuşuyorduk Çocuklardan bizce büyük olanı "Kim arı kovanından canlı arı çıkarıp gelirse, her canlı arıya beş ceviz vereceğim" dedi. Bizim için problem değildi. Her zaman yaptığımız yaramazlıklardan biriydi.

Eşek arıları bahçemizin kerpiç duvarın yuva yapmıştı. Kızgın arılar eskin bir vızıltıyla duvardaki deliğe girip çıkıyorlardı. Arkadaşlardan biri elindeki değneği arının deliğine sokup karıştırmaya başladı.

İlk önce bir arı, ardından iki üç arı vızıldıyarak çıktılar. Arkadaşımız yuvayı kurcaladıkça arıların da sayısı artmaya başladı. Yuvasından çıkan arılar önce arkadaşımızı, sonra bizi sokmaya başladı. Biz arılardan kurtulmak için sağa sola kaçıyorduk. Hayvanlar çıldırmıştı. İlkin arkadaşımızı, sonra bizi sokmaya başladılar. Arkadaşım elindeki sopayı bırakıp kaçmıştı. Arılar kimi bulursa sokuyordu. Canımız yandığı için uflayıp duruyorduk.

Arının soktuğu yer ilk önce kızarıyor, daha sonra davul gibi şişiyordu. Herkes koşa koşa evine geldi. Komşu kadınlar çocuklarına laf sayıyordu. Ben de nasibimi aldım.

Sabah olduğunda yüzümüz iyice şişmiş, göz kapaklarımız kapanmıştı. İçeriye ışık girmiyordu. Etrafta el yordamı ile dolaşıyorduk.

Utancımızdan birkaç gün sokağa çıkamadık. Allahtan hiç birimizin arıya karşı alerjisi yoktu, Annem arının soktuğu yerlere çamur sürdü. Bazı anneler de yoğurt sürmüşlerdi,

Bütün bunlara rağmen havamızdan geçilmiyordu. Beni beş arı soktu…Bir diğeri " Beni on arı soktu. Yine de hiçbir şey demedim." Diye kabadayılık yapıyorlardı. Hiçbirimiz ceviz alamadığımız gibi arılardan yediğimiz iğneler yanımıza kar kaldı. **(Sivas 21 Mayıs 2011)**

Allah'ın Ayetleri

Her ayet bir kitap değil mi? Allah'ın kütüphanesinde çalışıyorum. Rahman her gün her dakika yeni bir kitap yazıyor. Allah her gün bir işte. Her gün bu kütüphaneye giriyoruz. Yazdığı ayetler kainatın içinde. Kainat sonsuz bir kütüphane. Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu diyor Yaratan.

Bütün bu güzelliklerin farkında bile değiliz. Alıp okumuyoruz sadece pazarda dolaşır gibi bu mekanda dolaşıyoruz.

Her dakika sınavdayız. Sabah, akşam ve öğlen ve gecede yaptıklarımızdan sınav ediliyoruz. Allah yaptıklarımızdan haberdar, sınava her gün biz giriyoruz. Başkalarının günahından ve sevabından biz sorumlu değiliz. Onlar da bizim yaptıklarımızdan…

Bu ses kimin sesi? Denizin ihtişamı, dalgaların sesi, ırmaklar, çağlayanlar hepsi Allah'ın sesi değil mi? Şol cennetin ırmakları Allah Allah diyerek akıyor da dünyadakiler akmıyor mu? Ses, Allah'ın sesi değil mi? Yunus bir nefesinde dağlar ile taşlar ile Allah'ı zikretmiyor mu? Rüzgarın uğultusu zikir değil mi?

Birkaç dakika içinde çöldeki tepeler düzelip değişmiyor mu ? Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye Allah'ın zikriyle gelmedi mi? Onların sığındığı mağara kim bilir kimleri misafir etti? Sığınılan yer Allah'ın mekanı değil mi? Sevr mağarasındaki Hz.Peygamber gibi bizler de bu dünyada misafir değil miyiz. Bizi kim misafir etti? Misafirliğimiz ebedi mi?

Yemen baba

Yemen Baba kendisini Allah yoluna vermiş bir Anadolu evliyasıdır.

Menkıbe: Menkıbelere göre 1270(1853) yılında Sarıkamış'ın Karaurgan köyünde dünyaya gelmiştir. Yine rivayete göre 1308(1890) yılında Hafik kazasının Fertelli köyüne göç etmiştir.
Menkıbe: Yemen Baba ve iki arkadaşı gençlik yıllarında bir yolculuğa çıkarlar. Erzurum'un Senamir(!) kazasına bağlı bir köyde Hacı Ahmet Baba adlı bir zata misafir olurlar. Yemen Baba ve arkadaşları o tarihlerde namaz kılmazlarmış; yatsı vakti olunca Ahmet Baba oğluna seslenmiş:
-Oğlum bu hayvanların altını kurula, yatsınlar.

Yemen Baba, sabaha kadar uyumaz. Sonunda namaz kılmaya karar verir ve o köyden ayrılır.

Yemen Baba, Erzurum'da bir fırına ekmek almaya gitmiş. Orada ilginç bir olaya şahit olmuş. Bir bakmış ekmekler pişiyor, pişiyor kayboluyor. Sağ tarafına bakıyor ne görsün; bir kişi pişen ekmekleri torbaya dolduruyor. O zatın Hızır olduğunu hemen anlıyor. Kendi kendine:

-Kara Yemen, Hızır'ı buldun, yapış yakasına, istediğini al, diyor.

Nihayetinde Allah yolunda istediğini alıyor.

Yemen Baba, Ferteli'ye(Bakımlı'ya) yerleştikten sonra hayatını bostancılıkla geçirmeye başlamıştır. Bu arada halkı aydınlatmaya da devam etmiştir.

Yemen Baba, Cuma namazı kılmak için Celali'ye gider. Bu arada kendisini bilmez birisi:

-Bayırın bilmem neyine çok önem verdiniz; evliya edip çıkardınız, der.

O gece rüyasında Yemen Baba, o şahsın sırtına iki kamçı vurur. Sabah kalktığında hatasını anlayan şahıs Yemen Baba'yı karşılamaya çıkar. Ayaklarına kapanıp özür diler.

Yemen Baba, bostancılık yaparak hayatını kazanıyor. Köylülerden biri kendi koyunlarının sütünü sağdıktan sonra, komşusuna ait kara koyunun da sütünü sağıp katıyor. Hediye olarak getirdiğinde: Yemen Baba kabul etmiyor.

-Kara koyunun sütünü niye kattın, diyor.

O tarihlerde çevre köylerden biri olan Törnük'te İbrahim isminde bir veli yaşamaktadır. Yemen Baba ile samimiyeti çok ileridir. Günün birinde İbrahim Efendi, Yemen Baba'yı çok arzuluyor, yürüyerek Celalli'ye kadar geliyor. Bir eve misafir oluyor. Törnüklü İbrahim Efendi, Fertelliye doğru yola çıkınca, Yemen Baba, hanımına:

-Misafirimiz gelecek, yemek yap, diyor. Fakat kapıyı da kilitliyor.

İbrahim Efendi kapının önüne gelince, içeriye bağırır:

-Aç Kara Yemen, aç kapıyı…Pilav pişti mi, der…

Kapı açılır, iki evliya kucaklaşır, saatlerce ağlaşırlar.

Bir gün Yemen Baba'nın kızı Zeynep, sabah namazı, dışarı çıkıyor ki Yemen Baba, kapının önünden evine doğru gidiyor. Kızını görünce iki tane sıcak bişi(pişi) çıkarıyor.

-Kızım, al bunları ye, diyor.

Zeynep:

-Baba, sabah vakti bunları nereden aldın, diyor.

Yemen Baba, sırrını söylemek istemiyor. Ancak kızı, tekrar yemin ve ısrarla sorunca:

-Kızım, sabah namazını Mekke'de kıldım, ordan getiriyorum….

Peşinden de:

-Demek bizim vade tamam oldu, diyor.

Köyden bazılarını çağırtıyor ve dünyasını değiştiriyor…..

Ölüm tarihi belli olmayan Yemen Baba, Fertelli köyünün ırmak kenarında bir tepe üzerinde yatmaktadır.[1]

[1] Ahmet Delibaş, MYO, Maliye Böl.

Dr. Kutlu ÖZEN ile ilgili Hatıralarım (Dr. Doğan KAYA)

CUMA NAMAZI

1980'lı yılların son seneleri. Cumhuriyet Üniversitesi yerleşkesinde henüz bir cami ve cami imamı yoktu. Namazları Sivas Müftülüğünden gelen bir memur kıldırıyordu. Cuma namazlarını işçilerin önceden kullandıkları barakada kılıyorduk. Bir ev gibi olan barakanın salon ve arka taraflarda odaları vardı. İmam, heyecanlı biri idi. Konunun durumuna göre kimi zaman sesini çok yükseltiyor, kimi zaman kısık sesle hitap ediyordu.

Namaza başlanacağı zaman elektrikler kesildi. Ben imamın bulunduğu yerde yani salon kısmındaydım. İmam; -daha geride olanların duyması için- ara bölmelerden birisinin tekbir getirmesini istedi. Meğer bu bölümde Kutlu Hoca varmış. Yanındakilere "Ben tekbir getireyim." demiş. İmam namaza başladı. Fatihayı okudu, zamm-ı sureye geçti. Ancak bu sureyi biraz uzun okudu. Bir ara sure içinde "Allahü" ibaresini okurken, Kutlu Hoca imam tekbir getirdi zannederek "Allahüekber" demiş. Tabi, etraftaki cemaat rukua eğilmiş. O sırada yanında bulunan ve surenin henüz bitmediğini bilen Bilal Yücel gayr-ı ihtiyarı "Çıı" demiş. Kutlu Hoca rükua eğilmiş vaziyette iken, Bilal Hoca'ya "Değil mi yav!" demiş. O sırada imam gerçekten "Allahüekber "demiş. Cemaatin bir kısmı rükûa gitmiş, daha önce rükûa gidenler doğrulmuş. Hülasa, karışık bir durum. Neyse herkes kendince namazı tamamlamış.

Namaz sonrası dışarıda ben Kutlu Hoca'yı gördüm. Tabi geride olup bitenlerden haberim yok.

-Allah kabul etsin hoca!" dedim.

-Sizinkini bilmem ama bizimkini zor kabul eder, dedi.

RAMAZAN AYINDA İMTİHAN

Sanırım sene 1985 idi. Ramazan ayında idik. Kutlu Hoca, sosyoloji bölümünde arasınav yapıyor. Öğrencinin birisi densizlik edip;

-Hocam! Sigara içebilir miyiz, demiş.

Kapalı mekân, ramazan ayı ve bu sözü hocasına karşı söyleyen bir öğrenci…

O vakitler otobüslerde sigara içiliyordu. Kutlu Hoca, kıvrak zekâsıyla, öğrenciye hak ettiği cevabı verir.

-Otur lan! Burası Divriği otobüsü mü?

HAC ORGANİZATÖRÜ

Sene 1998. Gazimagosa'da Kıbrıs Araştırmaları Kongresindeyiz. Salon hemen hemen dolu durumda. Kutlu Hoca'nın bildirisini dinleyeceğiz. Hoca'nın bildirisinin konusu Larnaka'da yatmakta olan Hala Sultan. Kutlu Hoca, bildirisini okudu. Güzel, seviyeli bir bildiri idi. Başkan, bu bildiriye katkısı yahut bildiriyle ilgili olarak sorusu olanın olup olmadığını sordu. En önde oturan bir profesör, isminin başında (Doç. Dr.) yahut (Prof. Dr.) yazılı olmayan Kutlu Özen'i gözüne kestirmiş olmalı ki sıkıştırmaya çalıştı. Söz istedi ve dedi ki:

-Türkiye'de Hacc'a gidenler, gitmeden önce İstanbul'da Eyüp Sultan, Konya'da Mevlânâ, Şanlıurfa'da Halil İbrahim hazretlerini ziyaret ederler. Sayın konuşmacıdan öğrenmek istediğim, acaba Kıbrıs'ta Hacc'a gidenler Hala Sultan'ı ziyaret ediyorlar mı?

Belli ki Kıbrıs'ta bu uygulamanın olup olmadığından bi haber olan Kutlu Hoca'yı sıkıştırmaya ve salondakilerin gözünde küçük düşürmeye çalışıyordu. Hazır cevaplığıyla ve pratik zekâsıyla tanıdığımız Kutlu Hoca, hiç altta kalır mı? Kimsenin beklemediği bir cevap verdi.

-Ben ne bileyim; ben, Hac organizatörü müyüm?

Hocaya düşen, süklüm-büklüm salondan çıkmak oldu.

ZİLE HATIRASI 1

Kutlu Hoca, nev-i şahsına münhasır bir şahsiyettir. Davranış ve sözlerinde yapmacıklık yoktur. İçinde ne varsa, dilinde de o vardır. Gizlisi-saklısı yoktur. Lafı dolandırmaz, gönlünden geldiği gibi konuşur. Buna bir örnek olarak Zile'deki bir hatıramı nakledeceğim.

Zile Belediye Başkanlığı'nca 09-12 Ekim 2008 günlerinde Zile'de yapılan "Tarihi ve Kültürüyle Zile Sempozyumu"nda bir oturum sırasında başkan, sunulan bir bildiri sonrasında sayın konuşmacıya bir sorusu olanın olup olmadığı sordu. Salon tıklım tıklım dolu. Kutlu Hoca, yanımda oturuyordu. Elini kaldırdı, söz istedi. Başkan söz verdi. Kutlu Hoca söze başladı:

-Hepinizi saygılarımla, selâmlarımla…

dedi bekledi. Çünkü cümlenin yüklemini kullanmıştı. Kendince yüklem aradı bulamadı, bir müddet sonra;

-Şeeederim, dedi.

ZİLE HATIRASI 2

Yine aynı sempozyumdayız. Kürsüde altı konuşmacı sırayla oturmuş durumda. Kutlu Hoca, Alevî-Bektaşî inancında önemli yeri olan Kırklar meclisinden söz etti. Bilindiği gibi bu mecliste bir üzüm (engür) tanesiyle hazır bulunan kırk kişi tek tek nasiplenir. Kutlu Hoca, bunları

söyledikten sonra, sıra başında bulunan ve meseleye reel açıdan bakan bir bayan konuşmacı, müdahil oldu.

-Hiç öyle şey olur mu? Bir üzüm tanesi kırk kişiye yeter mi, demek cehaletinde bulundu.

Kutlu Hoca, yine onun anlamayacağı bir dilden cevap verdi:

-Kırklardan birisi olsaydın inanırdın.

YÜZYIL

Sene 1996. Kutlu Hoca, senelerce üzerinde çalıştığı kitabını **(*Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri*)** bitirmiş son kontrollerini yapıyordu. Kitap o gece baskıya girecekti. Aynı gün Sivas'taki Dilek Matbaasına gittim. Beni görünce sevindi.
-Ooo! Hoş geldin hoca, dedi bana, İyi ki geldin şunu bir de sen kontrol et.

Hocayı iyi tanıyorum; ilgilenmesem alınacak. Oturdum sandalyeye bilgi sayarda kontrol etmeye başladım. Kitapta "yy" kısaltmaları dikkatimi çekti.

-Hoca! "Yy" yerine niye yüzyıl yazmadın? Üstelik kitapta kısaltmalar sayfası da koymamışsın, dedim. Bunun sayısı çok mu?

-Çok olmaz mı 150-200 kadar var, dedi.

-Bunları (yüzyıl) şeklinde yazmak lâzım, dedim.

-Aslanım onu anlamayacak ne var. "Yüzyıl" olduğunu herkes bilir, dedi.

Benim de o günler, bilgisayarla yeni tanıştığım zamanlar.

-Dur düzelteyim, dedim.

(Bul-Değiştir) komutuyla (yy) yazılı olan tüm yerleri (yüzyıl) olarak değiştirdim.

-Benim işim var, ben gidiyorum, deyip matbaadan ayrıldım.

Ertesi gün yine matbaaya gittim. Kutlu Hoca, yine bir köşede bilgisayarla meşguldü. Beni görünce, haykırdı.

-Gelme lan soytarı. Başıma ne işler açtın.

Meğer (yy) leri (yüzyıl) yaparken hesap etmediğim bir durum varmış. Düzeltme yapayım derken, Seyyit, Tayyip, Müseyyep, kayyum gibi kelimelerdeki (yy) yazılımlarını bozmuşum. Bu ve buna benzer kelimeler Se*yüzyıl*it, Ta*yüzyıl*ip, Müse*yüzyıl*ep, ka*yüzyıl*um haline dönüşmüş.
Ne oldu derseniz, o gün baskıya girecek kitap, bir hafta sonra basıldı.

Atış Talimatı

İhtilal adım adım geliyordu. Öğrenciler, öğretmenler, sivil halk ve hatta cami cemaati bile ikiye bölünmüştü. Polisin bile solcusu ve sağcısı vardı. Okullar dağılınca Öğretmen Okulu öğrencileri sağdan, Sanat Okulu öğrencileri soldan gidiyorlardı. Bugünkü Kongre müzesi solcu gençlerin denetimi alındaydı. İri yarı bir genç devrimci tavrıyla sağcı öğrencileri dövüyordu. Akşam Ticaret Lisesi'nin önünden kimse geçemiyordu.

Eğitim Enstitüsü'ne tayin edilen öğretmenler hemen her gün dayak yiyorlardı. Zaten derse devam eden yoktu. Mezun olanlar da tayin oldukları okullarda itibar görmüyorlardı. Yıldızeli Pamukpınar öğretmen okuluna atanan solcu öğretmenler, sağcı öğrencilerden dayak yiyorlardı. Bazıları can korkusuyla otobüs tutup kendilerini Sivas'a atmışlardı.

Ben o tarihte Halk Eğitimi Başkanıydım. Halk Eğitimi binasında 200'e yakın genç kız kurs görüyordu. Cadde ve sokaklarda hadise çıkaranlar Halk Eğitimi binasının arkasına saklanıyorlardı. Kalorifer küllerinin yığıldığı tepe üzerinde atış talimi yapıyorlardı. Bazen, polis geliyor diye duyum alınca ellerindeki silahı küllerin içine saklıyorlardı.

Yüceyurt karakoluna ihbarda bulununca "Karakoldaki arkadaşlar devriye çıktı, gelirlerse göndeririz diyorlardı. Ben, bayan kurs öğretmenlerine " Öğrencilere söyleyiniz, tabanca sesi duyduğunuzda sıraların altına saklanınız diyordum. Şimdi, Halk Eğitimi binasının önünden geçtiğimde 1980'lerin Türkiye'sini hatırlıyorum, Allah o günleri bir daha göstermesin, diyorum.

ARİF EFENDİ

Bu zatın ermişliğine inanırlardı. O deli değil inzivaya çekilmiş bir veli idi. Çarşı ile evi arasında gidip gelirdi. Tanımadığı kimselerin yemeğini yemez, çayını içmezdi. Kehribar gibi Bitlis tütünü içerdi.

Anlattıklarına göre bir tarihte İstanbul'da oturan bir arkadaşı Arif Efendiye hediye göndermek ister fakat bir türlü gönderemez.

Aynı tarihlerde Divriği eşrafından Fahri Divrik dükkanına mal almak için İstanbul'a gelir. Galata köprüsünden geçerken fakir bir adam Fahri Beyin arkasından seslenir, Fahri Bey de, arkasına dönüp bakar. Yaşlı bir adam arkasından gelmektedir. Bu adam küçük bir tezgah açmış tezgahında eski ve yırtık ayakkabıları tamir etmektedir. Çay içme faslından sonra ayakkabı tamircisi Fahri Bey'e kim olduğunu ve nereden geldiğini sorar. Fahri Bey de Divrikli olduğunu, kumaş almak için İstanbul'a geldiğini söyler. Tamirci de benim Divriği'de bir kardeşim var, sana bir emanet versem götürüp teslim eder misin? der. Fahri Divrik'de bugün çok işim var, yarın

dükkana uğrar emanetleri alırım" der fakat eskiciye uğrayıp emanetleri almadan trene binip yola çıkar. Divriği'ye gelince verdiği söz aklına gelir: "eyvah emaneti unuttum" der.

Arif Efendi, herkesten önce istasyona gelmiştir. Fahri Beyi karşılamaya çıkar. Olan bitenleri kalp gözüyle gördüğü için Fahri Beyi teselli eder. "Bir dahaki gelişte İnşallah unutmazsın" der.

Arif Efendinin iyi bir tahsil yaptığı söylenir. Onun yaşadığı yıllarda ben ortaokula gidiyordum. Üzülerek söyleyeyim: Divrikliler onun kıymetini bilmedi.

Aysel Hanımın Köpekleri

Evimiz Rasathane Camisine yakındı. Mahalle sakinleri buraya yerleşirken arsa almışlar; arsa üzerine tek katlı evler yapmışlardı. Evlerin hepsi birbirine benziyordu. Duvarlar kireç badanalı, kapılar ve pencereler çivit mavisiydi.

Ahmet Efendi'nin cami bitişiğinde geniş bir arsası vardı. Kapılardan biri oturdukları eve, diğeri ortaokula giden sokağa açılırdı.

Okula giden çocuklar ev sahibini kızdırmak için kapıya tekmeler, bahçedeki köpeklere taş atarlardı.

Ev sahibi çocuksuz ve huysuz bir kadındı . Zaman zaman arsaya çıkar, yoldan geçenlerle kavga ederdi.

Ağzı bozuktu… Kapıya vuranlara, taş atanlara söverdi. Mahalleli bu kadına bulaşmazdı. Aslında bu kadını kızdıranlar, o civardaki çocuklar değildi. Onlar kimseye bulaşmadan okullarına, evlerine giderlerdi. Arsaya taş atanlar, başka mahallenin çocuklarıydı. Bunların kavgası çoğu zaman Karakol'da biterdi.

İhtiyarın çocuğu yoktu. Arsasında çocuk yerine 30'dan fazla köpek beslerdi. Niçin köpek besliyorsun diye soranlara "İnsanlardan ne hayır gördüm ki", derdi.

Bayramlarda evlerine giderdik. Bizden başka gidip gelenleri de yoktu. Besledikleri köpekler yüzünden komşular bunlara gitmekten çekinirlerdi.

Arsadaki köpekleri Aysel Hanım beslerdi. Her gün bu eve lokantadan yemek artıkları gelirdi.

Kadıncağız köpeklerine elbise bile dikmişti. Mavili, kırmızılı, portakal renkli elbiseler köpekleri sırtında gezerdi. Onlara her yer serbestti. Mutfağa bile serbestçe girip çıkarlardı. Koltukların üstünde uyuyan süs köpekleri , rahatsız edilmekten hoşlanmazlardı.

İlkbahardan sonbahara kadar lokantanın artıkları ile beslenen bu köpeklerle kimse baş edemezdi.

Köpek havlamasından bıkan mahalle sakinleri Belediye'nin gelmesini beklerlerdi Onların gelmesi ile katliam başlardı. Belediye, ilk önce sokaktaki başıboş köpekleri; daha sonra da arsadakileri vururdu.

Aysel Hanım, bunlardan bazılarını evinde saklar, Belediye ekibine vermezdi. Her silah sesinde sanki çocukları vuruluyor gibi feryat figan ederdi. Arsanın sahibi Ahmet Efendi köpeklerin vurulmasına bir şey demezdi.

Ortaokuldaki çocuklar okulun yanındaki sokakta toplanırlar, köpeklerin vahşice öldürülmesini seyrederlerdi. Silah sesleri, it ulumaları, ihtiyar kadının feryatları en uzak yerlerden bile işitilirdi. Aysel Hanım köpeklerini kurtarmaya çalışır, yaşlı gözlerle bu katliamın bitmesi için dua ederdi.

Sabahleyin başlayan katliam ikindiye kadar sürerdi. Bu köpeklerden bazıları duvardan atlayıp mahalle aralarına giderlerdi.

Kaçmayıp da vurulan köpeklerin cesetleri çöp kamyonuna yüklenir **Kardeşler tepesindeki** çukurlardan birine atılırdı.
Köpekler gittikten sonra arsayı kandan ve köpek pisliklerinden temizlemek zavallı kadına düşerdi.

Ertesi yıl arsada doğan köpek enikleri bir öncekiler gibi beslenirdi. Ayrıca Çiçekli mahallesinin sahipsiz köpekleri de çocuklar tarafından bahçeye atılırdı. Zamanı gelince bunlar da belediye ekipleri tarafından katledililerdi.

Evimiz Rasathane Camisine yakındı. Mahalle sakinleri buraya yerleşirken arsa almışlar; arsa üzerine tek katlı evler yapmışlardı. Evlerin hepsi birbirine benziyordu. Duvarlar kireç badanalı, kapılar ve pencereler çivit mavisiydi.

Ahmet Efendi'nin cami bitişiğinde geniş bir arsası vardı. Kapılardan biri oturdukları eve, diğeri ortaokula giden sokağa açılırdı.

Okula giden çocuklar ev sahibini kızdırmak için kapıya tekmeler, bahçedeki köpeklere taş atarlardı.

Ev sahibi çocuksuz ve huysuz bir kadındı . Zaman zaman arsaya çıkar, yoldan geçenlerle kavga ederdi.

Ağzı bozuktu… Kapıya vuranlara, taş atanlara söverdi. Mahalleli bu kadına bulaşmazdı. Aslında bu kadını kızdıranlar, o civardaki çocuklar değildi. Onlar kimseye bulaşmadan okullarına, evlerine giderlerdi. Arsaya taş atanlar, başka mahallenin çocuklarıydı. Bunların kavgası çoğu zaman Karakol'da biterdi.

İhtiyarın çocuğu yoktu. Arsasında çocuk yerine 30'dan fazla köpek beslerdi. Niçin köpek besliyorsun diye soranlara "İnsanlardan ne hayır gördüm ki", derdi.

Bayramlarda evlerine giderdik. Bizden başka gidip gelenleri de yoktu. Besledikleri köpekler yüzünden komşular bunlara gitmekten çekinirlerdi.

Arsadaki köpekleri Aysel Hanım beslerdi. Her gün bu eve lokantadan yemek artıkları gelirdi.

Kadıncağız köpeklerine elbise bile dikmişti. Mavili, kırmızılı, portakal renkli elbiseler köpekleri sırtında gezerdi. Onlara her yer serbestti. Mutfağa bile serbestçe girip çıkarlardı. Koltukların üstünde uyuyan süs köpekleri , rahatsız edilmekten hoşlanmazlardı.

İlkbahardan sonbahara kadar lokantanın artıkları ile beslenen bu köpeklerle kimse baş edemezdi.

Köpek havlamasından bıkan mahalle sakinleri Belediye'nin gelmesini beklerlerdi Onların gelmesi ile katliam başlardı. Belediye, ilk önce sokaktaki başıboş köpekleri; daha sonra da arsadakileri vururdu.

Aysel Hanım, bunlardan bazılarını evinde saklar, Belediye ekibine vermezdi. Her silah sesinde sanki çocukları vuruluyor gibi feryat figan ederdi. Arsanın sahibi Ahmet Efendi köpeklerin vurulmasına bir şey demezdi.

Ortaokuldaki çocuklar okulun yanındaki sokakta toplanırlar, köpeklerin vahşice öldürülmesini seyrederlerdi. Silah sesleri, it ulumaları, ihtiyar kadının feryatları en uzak yerlerden bile işitilirdi. Aysel Hanım köpeklerini kurtarmaya çalışır, yaşlı gözlerle bu katliamın bitmesi için dua ederdi.

Sabahleyin başlayan katliam ikindiye kadar sürerdi. Bu köpeklerden bazıları duvardan atlayıp mahalle aralarına giderlerdi.

Kaçmayıp da vurulan köpeklerin cesetleri çöp kamyonuna yüklenir **Kardeşler tepesindeki** çukurlardan birine atılırdı.
Köpekler gittikten sonra arsayı kandan ve köpek pisliklerinden temizlemek zavallı kadına düşerdi.

Ertesi yıl arsada doğan köpek enikleri bir öncekiler gibi beslenirdi. Ayrıca Çiçekli mahallesinin sahipsiz köpekleri de çocuklar tarafından bahçeye atılırdı. Zamanı gelince bunlar da belediye ekipleri tarafından katledilirlerdi.

Baa mı danıştı ?

O yıl havalar ağır geçmişti. Mahalledeki sokak çeşmeleri buz tutmuştu. Mahallenin gençleri buzları kırmaktan yorulmuştu. Okul çağındaki çocuklar ağabeyleri ile yola çıkıyorlardı. Yaşlı kadınlar kapılarının önüne kömür külü atıyorlardı.

Okula gelen çocukları gördükçe içim titriyordu. Yüzleri kıp kırmızı kesilmişti; elleri ayakları donmuştu, Fakir oldukları için lastik ayakkabı giyiyorlardı. Lastik ayakkabı bulamayanlar da vardı. Ev tutamayanlar okul yakınlarındaki ağıllara, ahırlara gidiyorlardı. Kira vermiyorlardı ama ahır temizliyor, gübür atıyorlardı.

O tarihteki okul müdürüne gittim. (…) hoca dedim, bu çocukların hali ne olacak? Lastik ayakkabı toptancılarına gidip öğrenciler için hayırlarına ayakkabı isteyelim. Bunlar dindar adamlar.

Müdür Bey güldü: Ben bu adamlarla içli dışlı olduğum halde bir çift lastik alamadım, boşuna kendini yorma…

İçimden "Müdür Bey istemesini bilmiyor. Çocukların durumunu anlatırsam, yüreği acır da birkaç lastik verir" diyorum.

O günü sabahın ilk saatlerinde dersim yoktu. Buğday Pazarı'nın olduğu yere gittim. İçimden bildiğim bütün duaları okudum. Lastik ayakkabı satan dükkanlardan birine girdim Burası birkaç dükkan büyüklüğünde idi. Selam verdim. Selam aldım. Kendimi tanıttım, İmam Hatip Okulu'ndaki fakir öğrencilerden bahsettim, çoğunun lastiği bile yok, iple yamayıp sürüye sürüye giyiyorlar dedim.

Dükkan sahibi gözümün içine baktı: İmam Hatip'i n talebeleri mektebe girerken baa mı (bana mı) danıştı hoca efendi (!?)…dedi. Hacı Emmi haklıydı. Gerçekten de okula yazılırken kendisine danışmamıştık.!

Babaya Saygı

Büyük kızım doğduğunda ben Gazi'de okuyordum. Haberleşme bugünkü gibi değildi. Yazılan mektuplar zamanında elimize geçmiyordu. Kızım doğmuş, aradan günler geçmiş, ben haber bekliyordum.

Nihat adlı bir arkadaşım 19 Mayıs'ta bana gelen mektubu almış, cebine koymuş, sonra da bana vermeyi unutmuş. Babam mektupta bir kızım olduğunu yazıyor. Çok sevimli, sarışın bir çocukmuş.

Bitirme sınavları devam ediyor. O tarihlerde hızlı trenler yok ki. Divriği'ye gitmek bir günümüzü

alıyor. İlk çocuğum, hem özlüyor, hem merak ediyorum. Gazi'nin Edebiyat Bölümünden nihayet mezun oldum. Herkes beni tebrik ediyor. Sevinç içindeyim.

Haziran'ın ilk haftasıydı, Divriği'ye gittim. Geleceğimi kimseye haber vermemiştim. Kanatlı kapıyı açtım, örtmeye girdim. Babam salondaydı. Anamın sırtı dönüktü. İçimden çocuğumu kucaklamak, öpüp koklamak geldi. Kızımın yüzüne tülbent örtmüşlerdi. Daha sonra bacılarım geldi. Nezahat benim geldiğimi görmemişti. Görünce çok sevindi. Töre gereği benimle konuşmadı. Annem ve babam yanımızdan gidene kadar bekledi.

Divriği bir kültür şehriydi. Selçuklulardan kalan örf ve adetler günümüze kadar muhafaza edilmiştir. Ben de bu kültürün içinde yaşadım.

Belki bu anlattıklarım size hikaye gelir. Genç gelinler evin büyükleri ile konuşmazdı. İsteklerini evdeki genç kızlara, çocuklara söyletirlerdi. Bu geleneğe dil saklamak denirdi. Bu gelenek zamanla bitti.

Benim Kalbim Çok Temiz

İbadetten kaçanlar "benim namaz kılmaya, oruç tutmaya ihtiyacım yok, kalbim temiz ." diyorlar. İbadet Allah rızası için yapılır. Kalbimizin temizliği bizi ibadet yapmaktan alıkoymaz. Kur'an'a uyanlar bütün ibadetleri yerine getirmek zorundadır. Kurban kesecek kadar parası olanlar "Benim kalbim temiz" gibi bir mazeret uyduramazlar. Allah herkesi temiz kalpli etsin. Ne güzel şey temiz kalpli olmak.

Hayvanlara sadaka verilir mi ?

Camiye giderken bir arabacı dikkatimi çekti. Araba dört tekerlekliydi. Yorgun bir eşek arabayı çekiyordu. Arabanın üstünde eskici/hurdacı vardı. Keyifli keyifli sigara içiyordu. Arabayı durdum. Bu hayvana eziyet ettin mi diye sordum. Arabacı güldü! Gerçekten hayvana iyi davranmış mıydı. Yanımda kamera olsaydı seninle program yapardım, diye söylendim. Hurdacı şaka yaptığımı sandı. Konuşmamı ciddiye almadı. Hiç de şaka yapmak niyetinde değildim. Bu kadar muhabbet yeter dedim. Cebimden çıkardığım kağıt parayı hurdacıya verdim. Hurdacı bu para da neyin nesi der gibi yüzüme baktı… Bu parayı al dedim. İçimden geldi. Bu parayla arpa alıp eşeğine yedirirsin dedim. Sadaka Allah rızası için değil mi dedim.

Cami önlerinde kuşlara yem verilmiyor mu? Urfa'daki balıklara yem atılmıyor mu? Ceddimiz güvercinler için kuş evleri yapmadı mı… Kim doyuruyor sokak kedilerini ve köpeklerini? Ben de eşeklere yem veriyorum, bunda şaşılacak ne var ki?

Ağaçların Cömertliği

Camiye erken gelmiştim, banklardan birinde oturuyordum. Takvimler yazın geldiğini müjdeliyordu. Dutlar yenilecek hale gelmişti. Ben yazlığın bahçesine çıktıkça olgunlaşan dutlardan koparıp yiyordum. Başka yazlıkçıların böyle bir şansı yoktu. Onlar da yol kenarlarına dikilmiş olan ağaçlardan yiyorlardı…

Selamsız sabahsız gelip geçenler

Selam vermeyenlere ve selam almayanlara çok kızıyorum. Pir Sultan da benim gibi kızmış olmalı ki bir dörtlüğünde selamsız sabahsız geçenleri uyarıyor.

Onlara Yörüklerin ve Türkmenlerin töresini hatırlatıyor.

Düşünmesini bilmiyoruz.

Bir tarihte Türk Dili derslerine girmiştim. Dersin ilk saatlerinde beni ilk defa gören öğrencilere "Ben size düşünmesini öğreteceğim" dedim. Ben size tanım, tarif gibi ezbere dayalı şeyler öğretmeyeceğim. Yoruma dayalı bilgiler benim için daha önemli. Daha sözümü bitirmiştim ki arka sıralardan bir öğrenci gürler gibi "Öğreteceğin şeye bak; biz düşünmesini bilmiyor muyuz? dedi.

Biraz da Kil Ye

Bu fıkrayı Necdet Muslu anlatmıştı. Garibanın biri köyünden kalkıp Zara'ya gelir. Kenar mahallenin birinde bakkal dükkanı açar.

O tarihlerde bakkal dükkânlarında iğneden ipliğe her şey satılırdı. Sabun, kil, katran, nebati yağ, çökelek, peynir, yoğurt, pekmez, gazyağı, lamba, kibrit, Tokat yazması, Zara çarığı, tırpan, orak, çekiç, büyüklü küçüklü bakır tabaklar, bulgur kazanları, çuvallara konulmuş mercimek vs. dediğim gibi bu dükkanlarda her şey bulunurdu. Tutucu yerlerde rakı, şarap, bira gibi şeyler tezgah altında saklanırdı.

O yıllarda bakkal dükkanları market gibiydi. Mahalleli alış verişini mahalle bakkalından yapardı. Mahalle pazarları bakkal ve manavlara göre daha hesaplıydı. Seçme ve pazarlık yapma imkanınız vardı.

Mahallenin iti, kopuğu, dayısı çakalı güneş battıktan sonra piyasaya çıkarlardı. Bunlar leblebi, fındık fıstık gibi çerez nevinden şeylere para vermezlerdi. Çuvallara doldurulmuş olan çerezleri babalarının malı gibi yerlerdi. Karşı çıkacak olsan çuvallardaki malzemelerin hepsi de giderdi. Bakkal "ya sabır çeker" dururdu.

Hele bunlardan biri vardı ki canı sıkıldıkça Ömer Efendinin dükkanına uğrar, cam kavanozlara konulmuş olan fındık, fıstık gibi şeyleri atıştırıp dururdu. Soranlara da "Ben deliyim, ne yediğimi bilmiyorum" diye cevap verirdi.

Bir gün Ömer Efendi'nin sabrı taşmış olacak ki serseriyi kulağından tutup dışarı attı. Serseri mahalle bakkalına "Ömer Emmi ben deliyim ne yaptığımı bilmiyorum" diye söylendi. Ömer Emmi de "Ulan eşşoğlu eşek, madem delisin biraz da kil yesene", diye bağırdı. Ağlar mısın, güler misin? Serseri bu olaydan sonra mahalleyi terk etmek zorunda kaldı.

Cahit ALAGÖZ

Onun adı Cahit ustaydı. Radyo tamirciliği yapıyordu. Çok çalışkan, çok dürüst, çok yetenekli bir insandı. Lafını çekmezdi. Müşterisinden fazla para almazdı. Sert fakat sevimli bir yüzü vardı. Çok sigara içerdi, bu tiryakiliği de hayatına mal oldu. Tezgahın üstünde işe yaramayan hiçbir nesne bulunmazdı. Masasının üstü ter temizdi. Dükkanı pırıl pırıldı.

Birkaç ay önce radyoyu bırakmış; televizyona başlamıştı. Süper zekası yüzünden televizyonun da üstesinden gelmişti. Müşterisine yüz vermezdi. Pazarlık yapan müşterileri kapıdan kovardı.

Yine bir gün o tarihteki Vali Yardımcısı, methini duyduğu Cahit Alagöz'e radyosunu getirir. Cahit Usta da "Ben radyo tamiri yapmıyorum" diye cevap verir ve dükkanın sokağa açılan kapısını gösterir. Vali Yardımcısı hakarete uğradığı için soluğu Vilayet'te alır. İş uzar… Vali Yardımcısı'na Cahit Alagöz'ü en çok tanıyan Kutlu Özen'dir; Kutlu'yu çağıralım demişler. Apar topar Vilayet'e gittim. Vali Yardımcısı perişan bir vaziyette.

Cahit ustanın da suçu yok. Bütün idarecileri müşteri olarak görmüş, Vali Yardımcısı'na da diğer müşterilere davrandığı gibi davranmış.

Vali Yardımcısı'na Cahit Alagöz'ün huyunu husunu anlattık. Bir kasıt olmadığını söyledik. Sonra radyoyu da alarak Cahit Usta'nın dükkanına gittik. Cahit Usta özür diledi. Bu tatsız durum tatlı bir dostluğu başlattı.

Çil Hüseyin

Hüseyin sınıfın en küçük çocuğu idi. Yaşından bir yıl önce okula verilişti. Annesinin yaptığı bez çanta ile okula gidip geliyordu. Kız kardeşi Emine son sınıfta idi. Hüseyin'in her şeyi ile ablası ilgileniyordu.

Okuma-yazma derslerinde son sınıflar öğretmenlik ediyorlardı. Sınıf da o kadar kalabalık değildi. Birinci sınıfın ilk okuma kitapları Anadolu çocuklarına göre değildi. Köy kültürüne göre yazılmamıştı. Pasta, kek, peçete, şampuan, trafik, metro, terminal, opera, operet , kuaför….gibi kelimeler henüz köylerimize girmemişti. Ben onlara harfleri ve kelimeleri anlatırken verdiğim örnekler kafalarında canlanmalıydı. Ben onlara tarla, başak, inek, keçi çoban, süt yoğurt, davul, zurna, dede, amca gibi kelimelerle öğretiyordum. Onlara harf, hece gibi kavramları öğretirken hiç zorluk çekmedim. Ekmek yerim, su içerim fişi onların çok hoşuna gitmişti. Daha

sonra çiğdem, çiçek, lale, zambak…gibi kelimeleri verdim. Herkes okumayı öğrenirken Hüseyin henüz okumaya geçmemişti. Ders yılı başında öğrettiğim "**Ekmek yerim su içerim "** fişinden öteye geçmemişti. Ona göre bütün fişler aynıydı.
Bir gün sınıfa **"Yağmur yağdı, seller gitti"** fişini yazdırmıştım Sınıftakilerin hepsi okudu. Sıra Hüseyin'e gelmişti. O yine bildiğini okudu "**Ekmek yerim su içerim**" dedi. Yapılacak bir şey yoktu. Hadiseden sonra Hüseyin'in adı "**Ekmek yerim**…." olmuştu.

Deve Boğan

Bizim çocukluğumuz "çay kenarında" geçti. Ulu hark yüzme bilmeyenlerin rahatça girip yıkanacağı bir akar su idi. Ahi Köy Erşün, Odur, gibi yerleşim yerleri bostan yaparken, yonca ekerken, tarla suvarırken Ulu Hark'ın suyundan faydalanırdı. Divriği'deki bağlar, bostan ve bahçeler yol boyundaki Gavarlardan/büyük su kanallarından beslenirlerdi.

Yüzmek için Ulu Hark'a giderdik. İlk çırpınışlardan sonra yavaş yavaş yüzmeyi öğrenirdik. Buraya daha çok ilkokul öğrencileri gelirdi. Kimsenin boğulma ihtimali yoktu. Zaten suyun yüksekliği diz boyunu geçmezdi.

Küçük kanallarda yüzmeyi öğrenen çocuklar "Ulu Su/Çaltı Çayı" nda yıkanırlardı. Sabahleyin Çaltı çayına gelen çocuklar akşama kadar güneşin ışığında kavrulurlardı.

Deve Boğan Çaltı çayının en derin, en büyük göllerden biriydi. Askerliklerini Divriği'de yapan Mehmetciklere "Yüzme bilmiyorsanız sakın girmeyin. Geçen yıl askerler yüzme bilmedikleri için boğuldular…" şeklinde uyarıda bulunurlardı. Söylenceye göre **deve kervanları** Divriği kanyonundan geçer, Kemah üzerinden Erzincan'a varırlarmış … Kızılırmak ve Fırat gibi canlar yapan ulu ırmaklara nasıl türküler yakılmışsa, Çaltı çayına da türküler yakılmıştır..

Dut kuşları

Bunu yazarken aklıma Sait Faik'in "Son Kuşlar" adlı hikayesi geldi. Bu hikayeden çok etkilenmiştim.

Benim çocukluğumda da dutların olgunlaşma zamanı her yıl Divriği'ye "dut kuşları" gelirdi. Birkaç tane değil, yüzlere kuş. Bir ağaçtan kalkar, başka bir ağaca konardı. Kara kara, serçeden büyük cıvıl cıvıl öten sığırcık kuşları. Biz Divriği'de bu kuşlara dut kuşu derdik.

Sabahın erken saatlerinde gelen kuşlar büyük bir çabuklukla olgunlaşmış dutları yer, kaba kuşlukta bahçeleri terk ederlerdi. Biz de elimize bir teneke alır çıkardığımız gürültüyle kuşları kaçırmaya, kovalamaya çalışırdık…. Biz çocukların görevi kuşları kaçırmaktı. Bizim şamatamıza diğer bahçeler de katılırdı. Gücümüz yettiğince tenekelere vurur, kuşların bölgemizden uzaklaşmasına çalışırdık.

Kuşları kovalamak yıllarca sürdü. Daha sonra dut ağaçları bakımsızlıktan kurumaya başladı. O simsiyah sevimli kuşlar bahçelerimize gelmez oldu.

Dutla beraber mutfağımızdaki geleneksel tatlılar da azaldı. Pekmez, pestil, kesme gibi yiyecekler yapılmaz oldu.

Bizim çocukluğumuz yazdan kuruttuğumuz meyveleri yemekle geçerdi. Bembeyaz ince kabuklu cevizler artık sofralarımızı süslemiyor. Kayısıdan yaptığımız reçeller birer hatıra oldu.

Zaman zaman Divriği'ye gittiğimde iç çekiyorum. Bakımsız bahçeler, kurumuş ağaçlar rüyalarımızı süslemiyor. Marketlerde satılan kayısı kuruları, erik kuruları, dut kuruları lezzet vermiyor.

Bütün bu güzellikler yirmi otuz yıl içinde kayboldu gitti. Biz çocukluğumuzda komşu evlerin bahçelerine girerdik. Kendi bahçemizde olduğu halde, komşularımızın bahçesine girmek bize heyecan verirdi. Şimdi girilecek bahçe bile kalmadı. Geçen yıl bahçede oturuyordum; birkaç çocuk bahçe duvarından atladı ağaçlara baktı, sonra da dönüp gitti. Arkalarından seslendim:

-Sevgili çocuklar ağaçlarda meyve olmadığı için üzgünüm. İnşallah önümüzdeki yıl bol bol yersiniz. …

Eğinli Arif

15 KASIM 2021KUTLU ÖZEN

Her sonbahar geldiğinde kasabanın fakirleri köylere gider buğday toplarlardı. Köylerde su değirmenleri vardı, buğdayı bu değirmenlerde öğütüp un yaparlardı. Eğinli Arif de bunlardan biriydi. Fakir, hastalıklı, konuşma özürlü bir adamdı. Onun Divriği'ye geldiği hemen belli olurdu. Elindeki tefi "Dım bada dım dım….dım bada dım dim ritmiyle çalardı. Mahallenin çocukları Arif' in başına toplanırlardı. Ona bahçelerinden getirdikleri meyveleri verirlerdi..

Harmanlardan epeyce buğday toplamış olmalı ki keyfinden ıslık çala çala değirmenin yolunu tutmuş. Elindeki tefi kendine has ritmiyle "Dım tapa tapa dım tek… " bestesiyle çalmaya başlamış.

Değirmenler tekin değildir. Cin, peri, alkarısı, hıbılık gibi herkese görünmeyen varlıklar değirmenlerde yatıp kalkarlar, bazı insanlara görünürler inancı değirmenciyi iyice korkutmuş. Un öğütmeye gelen köylüler, değirmenciye ne kadar hurafe varsa , anlatmışlar. Değirmenci korkmaya başlamış. En küçük bir çıtırtıda Allah deyip dua ediyormuş. . Bozuk Kürt şivesi ile belki yüz defa mismillah(Bismillah) demiş.

Kan ter içinde iken değirmenin kapısı tıklamaya, güm güm etmeye başlamış, Değirmencinin gözleri yuvasından fırlamış bir haldeyken Arif umursamaz bir tavırla içeri girmiş konuşma özürlü olduğu için değirmenciye derdini anlatamamış.

Sonra Değirmenci ile karşılıklı olarak oynamaya başlamışlar. Sabaha kadar oynamışlar, yorgunluktan çuvalların üzerinde uyumuşlar.

Değirmenci dümbelek çalan Arif'i cin sanıyormuş. Çarpılmamak için Arif'in her dediğini yapmış. Güneş yükselip de vadiyi aydınlatınca buğday öğütenler değirmene gelmeye başlamış. Onlardan biri Arif'i tanımış, değirmende ne aradığını sormuş.

Değirmenci Arif'in cin olmadığını anlayınca sabaha kadar oynadığının hesabını sormuş. Gariban Arif yediği dayaklarla kalmış.

Bu hikaye Divriği'de anlatılır. Arif'in ölümü yediği dayaktan olmuştur, diye söylenir.

Emmin eşek olduktan sonra

18 ŞUBAT 2022KUTLU ÖZEN

Divriği'nin Mursal köyüne bir misafir gelir. Köylüler misafiri , en güzel şekilde ağırlarlar. Misafir hayatından memnundur. Köyü bırakıp gitmez. Bir gün böyle beş gün böyle misafirlik uzadıkça uzar.

Sofra kurulur. Misafir yemekleri eliyle yemeye başlar. Ev sahibinin küçük çocuğu küçük yaşına rağmen bu durumdan rahatsız olur. Dayanamayıp misafire orar:

- Emmi sen nerelisin?
- Misafir lafın nereye geleceğini sezdiği için küçük çocuğa,
- Emmin eşek olduktan sonra hangi köylü olursa olsun diye cevap verir.

Eşek Meydanı

Yakın zamanlara kadar eşekler dikkatimi çekmemişti. Halbuki öğretmenliğimin ilk yılları Savrun köyünde geçmişti.

Halk geçimini koruluktan temin ederdi. Her evin ahırında kaçak odunları taşıyacak bir birkaç eşek bulunurdu.

Köylüler vefasızdı . Köydeki eşekler yıllarca çalıştırılır ve

yaşlanınca ahırdan çıkarılırdı. Zavallı hayvanlar yıllarca hizmet ettikleri evlerin, ahırların / önünde başı boş dolaşırdı. köyün yaramaz çocukları eşekleri rahatsız etmeye başlarlar; kimisi eşeğin üzerine biner, kimisi bindiği eşeğin yürümesi için dayak atardı. Çocukların yaptığı bu işkence köylülerin hoşuna giderdi.

Kış gelip de karlar yağmaya başlayınca sahipsiz hayvanların çileli günleri başlardı. Kaderlerine terk edilen bu eşekler köy içinde dolaşıp dururlardı . O tarihlerde yılkı atları gibi yılkı eşekleri de vardı. Bunlar sonbahar gelince "Eşek meydanında" toplanırdı. Yamaçlardaki kuru otları yerdi. Zaten eşekler kalender hayvanlardı. Buldukları ile yetinir; kimsenin kusuruna kalmazlardı.

Benim ortaokul yıllarımda "Eşek meydanı" o kadar dolu değildi. Sahipsiz hayvanlar eşek meydanında dolaşıp dururlardı. Susadıkları vakit ırmağa inerler; Çaltı çayından içerlerdi

Savrun' da öğretmendim. Ramazan kış mevsimine gelmişti. İftarımı her akşam bir evde yapıyordum.

Namazdan sonra misafir kaldığım evden ayrıldım. Okul yolu mezarlığın kenarından geçiyordu. Mezarlıkta bir takım karartılar gördüm. Bunlar "**ahırdan kovulan eşekler**" olmalıydı diye düşündüm. Fazla beklemeden evime /okula geldim.
Sabahleyin öğrenciler kendi aralarında konuşuyorlardı. **Mezarlığa kurtlar gelmiş, sahipsiz eşeklerden bir kaçını yemiş.** Muhtara bunun gerçeklik payını sordum. Söylenenler doğruydu. Mezarlıktakiler eşek değil köye inen kurtlarmış.
Libya'ya çalışmaya giden arkadaşlarım çölde sahipsiz develerin dolaştığını söylemişlerdi. Dikenden başka yiyecekleri olmayan develer de yılkılar gibi kaderlerine terk edilmişti.

Yine aynı zamanda Yunan adalarında sahipsiz eşekler başı boş dolaşmaktadır. Bugün güney doğu illerimizde taşımacılık katırlarla yapılmaktadır. Sarp ve kayalık arazide en mükemmel taşıma aracı katırlardır.

Gül Yağcı

7 ARALIK 2021KUTLU ÖZEN

Efsaneye göre çok eski zamanlarda, Isparta taraflarında bir gülyağı çıkarıcısı varmış ve çok zenginmiş. Hele bir yıl gül bahçesinden kırk deve yükü gülyağı çıkarmış. Bu yağları kırk deveye yüklemiş ve biricik oğlunu karşısına alarak "Bak yavrum, gül yağlarını satmağa seni gönderiyorum. Bu gül yağlarını çok zengin bir kişiye satmak istiyorum.

Alıcının zenginliğini şöyle anlayacaksın. Yağı alacak olan müşteri ya beşlik ya da onluk para verecek. Hepsi bir cinsten olacak, parasını bir defada ödeyecek.

Çocuk: İlahi babacığım, alıcı bu kadar parayı nerden bulacak, diye sormuş. Babası da ben bilmem, Memleketin en zenginini bulmak istiyorum demiş.

Delikanlı gülyağı yüklü kırk deve ile yola çıkmış. Günlerce dolaştıktan sonra bir müşteri bulmuş. Müşteri yağların hepsini almış, paranın yarısını vermiş. Diğer yarısını da yağı boşalttıktan sonra vereceğim ,demiş. Yağların tümünü inşaatın harcına katmışlar. Delikanlı şaşkınlık içinde caminin harcına bakmış. Sonra parasının diğer yarısını da alarak memleketine gitmiş.

Babası çok sevinmiş, yaşa oğlum merakımı giderdin, İnşallah ilk fırsatta camiyi ziyaret ederim, demiş.

Aradan aylar yıllar geçmiş fakat fırsat bulup da camiyi yaptıranın yanına gidememiş. Nihayet bir gün zaman bulup yola çıkmış. Gide gide o şehre varmış ve gülyağı kokan camide öğle namazı kılmış. Camiden dışarı çıkarken de oralı birisine "Arkadaş, ben buranın yabancısıyım, bu camiyi yaptıran zengini görmeye geldim, konağı nerde demiş. O adam da "Sorma bey, o adamın ne köşkü ne zenginliği kaldı, yani iflas etti ; şimdi de hamamın külhanında yatıyor," demiş.

Ispartalı adam da Gülyağcıyı hamama göndermiş. Git camiyi yaptıran adamı gözünle gör, demiş.

Gül yağcı, tarif edilen hamama gitmiş. İçeride büyük bir ocak başında sakallı bir adam varmış. Ocağa odun atıyormuş.

Gülyağcı "Selamın aleyküm diye adama seslenmiş. Adam cevap vermemiş. Selamı üç defa tekrarlamış. Sonra uzun bir sessizlik olmuş. Camiyi yaptıran adam, gülyağcıya, kusura bakma hem namaz kılıyordum, hem külhana ateş atıyordum, demiş.

Gülyağcı, camiyi yaptıran adama : Şey, sen camiyi yaptıran adam değil misin diye sormuş. O da evet benim, ya sen? diye sorunca ben sana gülyağı satan delikanlının babasıyım, demiş.

Camiyi yaptıran adam başına gelenleri gülyağcıya anlatmaya başlamış:

Dünya parası ile çok şımarmıştım. Hele öylesine bir cami yaptırıp vakıflara hediye ettikten sonra bütün dağları, tepeleri ben yarattım sandım.
Bir gün işte o camiden çıkıyordum. Avlu kapısının orada yere düşmüş yarım dilim ekmek gördüm. Eğilip almam gerekti. Alıp öpmem gerekti. Fakat dedim ya gururlanmıştım artık . Eğilmeyi kendime yediremedim. Ekmeği şöyle ayağımla dürttüm ve kenara itiverdim. İşte değil o günden, o dakikadan sonra işlerim tersine dönüverdi. Seldi, yangındı, hırsızlıktı, batmaydı, çürümeydi, yıkılmaydı hepsi geldi başıma. Altı ay içerisinde o yarım dilim ekmeğe muhtaç hale geldim. En nihayet işte bu külhanda, günde yarım ekmek karşılığında bu işi bulabildim. Şimdi burada durmadan çalışıyorum.

Gülyağcı, adama ısrar etmiş “Gel seni eski günlerine döndüreyim” demiş.

Hayır hayır demiş külhandaki ihtiyar. Ben burada bir gururlanmayla ekmeğe o nimete ayak vurmanın cezasını burada, bu dünyada çekmek istiyorum. Burada ateşle yanayım, yalnız cehennemde değil. [1]

---

[1] Nevzat Gözaydın, Isparta’ya ait Gülyağı ve Camii Rivayeti, S. 6056-57, TFA, 253, Ağustos 1970

Hafik Kaymakamı

12 Eylül’den birkaç ay sonraydı. O tarihteki Sivas Valisi beni aramış. “Kutlu’yu hemen bana gönderin “ demiş. Okul müdürü de eve telefon açmış “Vali Bey, Kutlu Hoca’yı hükümette bekliyor” demiş. Ben o günü dersim olmadığım için okula geç geldim. Daha öğretmen odasına girmeden Müdür yardımcılarından biri “Vali Bey acele bekliyor” dedi. Ben de apar topar Hükümet’e gittim.

Sekreter bayan “Kutlu Hoca, Vali Bey seni bekliyor. Hemen içeri gir” dedi. İçeri girdim, Vali Bey ,misafirleri ile oturuyordu. Benim geldiğimi görünce “Kutlu Hoca nerdesin?…” dedi. Meğer Üniversite’den hocam olan Prof.Dr. M. Fahrettin Kırzıoğlu alan çalışması için Sivas’a gelmiş. Vali Bey de “Bu işi en iyi Kutlu Özen yapar; onu bulalım demiş… Hafik ve Zara Kaymakamlarına da haber verilmiş.

Valiliğin verdiği araba ile Hafik’e geldik. Arabada Kırzıoğlu’nun hanımı da var. Hükümet binasının önünde indik. Vali Bey’in haberi var bizi iyi karşılarlar diye düşündük…. Eski Hükümet binası iki katlı idi. Taş, kerpiç, ağaç gibi malzemelerle yapılmıştı. Gacır gucur sesler çıkaran merdivenlerden sonra Kaymakam’ın oturduğu geniş bir oda vardı. Köylüler Kaymakam Beyin emri ile ayakkabılarını çıkarmışlardı. Ahırdan, ağıldan yeni çıkmış köylülerin üzeri ahbun/hayvan pisliği kokuyordu. Lastik ayakkabıların, yün çorapların çıkardığı hava genzimizi yakıyordu.

Bekçiye, “Bizi Sivas Valisi gönderdi. Geldiğimizi haber veriniz ki fazla beklemeyelim.” dedik. Bekçi, korktuğu için Kaymakam Bey’e haber vermedi. Diğer memurlar da bize yardımcı olamadı. Hiç birisi de Kaymakam Beyi’in yanına gidemedi.

Halk Ozanı ISRARİ

Sivaslı halk şairleri arasında “Israri” mahlaslı bir ozan yoktur. Aşık Veysel’i anmak için Şarkışla’ya gidecektik. Kültür Müdürlüğü güzel bir program hazırlamıştı. Katılanlar arasında Sivaslı halk ozanları, şairler, yazarlar, basın mensupları ve davetliler vardı. Vali Şükrü Er de anma törenine katılmıştı.

Valiliğin arabası bizi Şarkışla ‘ya götürecekti. Davetliler hükümet meydanında toplandı. Herkes bir birini tanıyordu, otobüste tanımadığımız bir kişi vardı. Otobüs hareket edince aramızda koyu bir sohbet başladı.

Rahmetli Sefil Selimi çok merak etmiş olacaktı ki : ozana kim olduğunu sordu. O da ozanlığa yeni başladığını mahlas bile alamadığını söyledi. Biz de Selimi’ye aşığa bir mahlas veriniz de günün hatırası olsun dedik. Selimi çok düşündü, hele bir Şarkışla’ya gidelim ona bir mahlas buluruz dedi.

Aşıklara uyacakları kuralar söylendi. Usta malı türküler üç dörtlüğü geçmeyecekti. Atışma, leb değmez, muamma türündeki eserlere jüridekiler puan vereceklerdi. Aşıklar kendi türkülerini söylemeye başladılar. Bir kişi hariç herkes kurallara uydu. O birkaç türkü söyledi; “Benim gibi aşıklar birkaç şiirle yetinmez dedi. Ses desen ses yok, şiir desen şiirlik vasfı yok….Vali de, dinleyiciler de artık sıkılmıştı. İlk önce mikrofonun fişini çektiler, yeter artık diye ikaz ettiler o bir türlü sahneden inmiyordu. Vali’nin de sinirleri bozulmuştu; “Yeter şu eşşoğlunu….salondan atın”, dedi. Aşık salondan atılırken bile polislerin kucağında tepiniyordu…Sahneden inmemek için ısrar ediyordu.

Hiyet Ne Yiyecek?

28 ARALIK 2021KUTLU ÖZEN

Bu hikayeyi bana Hafik’te anlattılar. Kızılırmak kenarında bir tarla, oldukça büyük ve sulanır arazı. Miras yüzünden bu tarlayı paylaşamıyorlar. Konu Hafik Kaymakamlığına intikal ediyor. İlçenin önemli kişileri Hafik’e geliyorlar…. Muhtarın evinde sabah çayları içiliyor, sonrada Kızılırmak kenarına iniliyor. Keşif uzun sürüyor. Bu arada Muhtarın hanımı da yemek hazırlıyor. O devirde tezekten başka bir şey yok… Bir yağmur bulutu dışarıdaki ocağın üzerinden geçiyor. Tezekler de ıslanıyor… Kadın çaresiz kalıyor muhtara sesleniyor:

Mıhtar Mıhtar… Yağmur yağdı tezekler ıslandı, hiyettekiler ne yiyecek? Muhtar umursamaz bir tavırla hanımına sesleniyor: Ahırda kurusu var, onları getirirsin….

Hademelerin Karpuz Ziyafeti

Halk Eğitimi Başkanlığına atanalı iki ay olmuştu. Onlar beni, ben de onları tanımıyordum.

Ramazan başlamıştı, dışarıda Temmuz sıcağı vardı. Oruç tutmak kolay değildi. Ben küçük yaşlarda oruç tuttuğum için ramazanda pek sıkıntı çekmiyordum.

Hizmetlilerin bir kısmı oruç tutuyor, diğerleri tutmuyordu.

Oruç tutmayan memur ve hizmetliler benden çekindikleri için gözden uzak yerlerde yemeklerini yiyorlardı. Ben bu duruma çok üzülüyordum. İsteyen tutar, istemeyen tutmaz. Kapalı yerlerde utana sıkıla yemek yemelerini istemiyordum.

Bir ara burnuma karpuz kokuları geldi. Hizmetlilerden birini yanıma çağırdım. İzzet Efendi, sana zahmet olacak ama bana karpuz al, dedim. Diğer hizmetlilerin bundan haberi yoktu.

İzzet Efendi karpuzları alıp geldikten sonra sınıfa girdim. Arkadaşlar size karpuz getirdim afiyetle yersiniz, dedim.

Çok mahcup olmuşlardı; aldığım karpuzu kesip yemek istemediler. Ben ısrar ettim. Utana sıkıla yediler. Bu hadiseden sonra aramızda sıcak bir sevgi başladı. Benim hoşgörülü olduğumu anlamışlardı.

İstiklal İlkokulu

Ben ilkokulu mahallemizdeki İstiklal İlkokulu'nda okudum. Tek katlı, kerpiç örgülü ahşap bir binaydı. Öğretmenim Kazım Hayran'dı. Okulun hatta Divriği'nin en cüsseli öğretmeniydi. Öğretmenlik mesleğinin son yıllarıydı.

Ömrünün elli yılını okullarda geçirmişti. Kazım Hoca'nın saygınlığı vardı. Ben okumayı-yazmayı Rahmetlik hocadan öğrendim. "İlk okuma" adlı kitabı okumaya başladıktan sonra dünyalar benim olmuştu.

Kitapta geçen metinleri ezberlemiştim…

"Annelerini beklerken" adlı metinde yaramaz çocuklar tarafından sapanla vurulan bir kuşun ölümü anlatılır. Yuvadaki küçük kuşlar "Cik..cik…" diyerek annelerini beklemektedir. Akşama kadar acı acı öten kuşlar, açlıktan ve susuzluktan ölürler…

Kitaptaki başka bir metinde ilkbahar mevsimi anlatılır. "Coşkun akar dereler/derelerin sesini dağlar uzaktan dinler…" şeklinde bir şiirdi. Bu şiiri o kadar sevmiştim ki yıllarca mırıldanıp durdum.

Bizim zamanımızdaki metinler ağaç sevgisi, kuş sevgisi, insan sevgisi, tabiat sevgisi gibi sevgileri aşılardı. Şimdi bilmiyorum okullarda hangi sevgi aşılanıyor.

Danalık

Okulun küçük bir bölümü bizim oyun sahamızdı. Burada küçük çocuklar oyun oynardı. Aramıza büyükler girmezdi. Küçük çocuklar danaya benzetildiği oyun yerimize danalık derlerdi. Teneffüslerde kendimizi danalığa atardık. Burası büyüklerin oynamasına müsait değildi. Uzun boylular Danalık'ta oynamazdı. Biraz büyüyenler Danalığı yeni gelen danalara bırakırdı.

Ayı oynatma

İstiklal İlkokulu'nun son sınıfında iken kasabaya Çingenler geldi. Bir tanesi def çalıyor, diğeri de ayının burnuna takılan ipi çekiyordu. Hayvanın canı acıyordu. Çıkardığı homurtudan kızgınlığı anlaşılıyordu.

Çingeneler gidince aklıma bir yarmazlık geldi. Arkadaşlarımı burunlarına ip takıp, def çalarak oynatacaktım.

Rahmetli babam okulumuzun öğretmeniydi. Okulun bahçesinde bir kalabalık ve def sesleri gelince merak edip bahçeye inmiş. Ben ayı oynatmaya kendimi o kadar kaptırmışım ki babamın geldiğini görmedim Okulun diğer öğretmenleri de seyre gelmişler. Son sınıf öğrencilerinden birini ayı kılığına soktum, burun deliğinden ipi soktum ve genzinden çıkardım. Sonra bir düğüm attım. Burnu acıdığı için istediğimi yapıyordu.

Haydi Kocaoğlan! Kadınlar hamamda nasıl yıkanır? Nasıl taranır, nasıl giyinir? İhtiyar adamlar nasıl bayılır?…

Kimse derse girmek istemiyordu. Okula ayı gelseydi bu kadar şamata olmazdı.

Bit Muayenesi

Her gün derse başlamadan önce bit muayenesi yapılırdı. Dördüncü ve beşinci sınıfın kız öğrencileri birinci, ikinci ve üçüncü sınıfın öğrencilerini muayene ederdi. Bit çıkan öğrenciler evlerine gönderilirdi. Rahmetli annem sabahleyin okula gitmeden önce iç çamaşırlarımda bit arardı. Ben son sınıfta iken DDT adlı ilaç yeni bulunmuştu. Gazyağı içinde eritilen DDT adlı ilaç püskürtülerek kullanılırdı.

Hıbilik…Hıbilik

Okulun küçük bir odası hademelere verilmişti. Bunlar iki kişiydiler. Bir hafta Mustafa Efendi, diğer hafta da İsmail Efendi nöbete kalırlardı.

Bir sabah duyduk ki Mustafa Efendi'yi Hıbılik boğmaya kalkmış. Çocuklar meraklı olur. Alkarısı, cin, şeytan, peri kızı, iyi saatte olsunlar, hıbilik… gibi akıl dışı unsurlar hayal dünyalarında yer alırdı.

Söylentilere göre hademelerin kaldığı odada hıbilik varmış. Bunlar zaman zaman odada tek başına yatanların yatağına girerlermiş. Kap kara , uzun tüylü, büyük bir kediye benzeyen, gözleri parlak yeşil varlıklarmış. Yarı uyanık insanların üzerine yatar, insanlara nefes

aldırmazmış…Üzerine hıbilik çöken insanlar kan ter içinde kalırlarmış. Bağırmaya kalksa da bağıramazlarmış. Halk bu hayali varlıklara "kara kura" da dermiş.

Mustafa Efendi de el kadar çocuklara hibilik'i anlatır onların korku dolu bakışlarından zevk alırdı. Anneler ve babalar Mustafa Efendi'yi ikaz ettikleri halde o yine bildiğini okurdu. Tamirat sırasında hademe odası malzeme deposu olunca hıbilik de kayboldu gitti….

Mustafa Kemal Paşa'nın Tokat'ı Ziyaret Etmesi

Yazan : Muallim Halil Sami (Özen)

Babam Halil Sami Özen'in hatıralarını okurken, çok önemli bilgilere rastladım. [1] Seferberlik yıllarını ve onun devamı olan İstiklal Savaşı'nı yaşamış olan babam o günleri anlatan değerli bir belgesel bırakmıştır.
Bunlardan en önemlisi Mustafa Kemal Paşa'nın Tokat'ı ziyaret etmesidir(25.7.1924). Bilindiği gibi Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Latife Hanımla yurt gezilerine çıkmıştır.

Giriş: İyi hatırlamıyorum ama her halde Birinci Dünya Savaşı'nın ikinci yıl sonlarına doğru Sivas Valisi Merhum Muammer Bey (23 Şubat 1912) tarafından Divriği'de "**Öksüz Yurdu**" adıyla yatılı bir okul açılmıştı. Bu bina şimdiki işçi evlerinin bulunduğu sahada kurulmuş iki katlı, gayet kullanılışlı bir okuldu.
Bu sıralarda Kemah, Erzincan göçmenleri Divriği'yi doldurmuşlardı. Savaşın ilk yıllarında bir çok aileler stoklarını bitirmişlerdi. Erkekler askere gitmiş devlet köylünün elinde bulunan ürüne, davar ve sığıra el koymuştu. Hülasa üretici azalmış, tüketici çoğalmıştı. Bu yüzden yiyecek, giyecek maddeleri fiyatları akıllara durgunluk verecek derecede yükselmişti.

Açlık bütün dehşeti ile ölüm saçıyordu. Ben bu şartlar altında okula başladım.

Bursa'nın İşgali
8 Temmuz 1920'de Yunan askerleri Bursa'yı da işgal etmişlerdi. Mayası bozuk bir Yunan subayı Osman Gazi'nin türbesi başında "Kurduğun devleti kaldırıyoruz" yollu küstahça ve terbiyesizce haykırdığını elimize geçen bir gazeteden öğrendik. Çok üzüldük.

Gazi Mustafa Kemal'e Çekilen Tel (1920)
Büyük arkadaşlarımız (Tokat Askeri Lisesi) üzüntülerimizi ve bizleri de cepheye almasını **Mustafa Kemal Paşa'ya** telle arz ettiler.
Bir askerin veya askeri okul öğrencisinin doğrudan doğruya değil baş komutan'a başçavuşa bile dileklerini bildiremezdi. Müracaatın nereye ulaşması gerekiyorsa, önce manga komutanına (onbaşı), Onbaşı takım çavuşuna, takım çavuşu başçavuşa, başçavuş takım subayına, takım subayı bölük komutanına…. Buna göre telin nasıl çekildiğini kesinlikle bilemiyorum. Bildiğim, telin cevabı çabuk geldi. **Mevcut kuvvetlerimizin alçak saldırganları yurttan atabilecek güçte olduğunu, derslerimize çalışmamızı tavsiye ediyor, gözlerimizden öpüyordu**.

Gazi'nin Yurt Gezisi

Zafer kazanılmış, Cumhuriyet ilan edilmişti. Mustafa Kemal yurt gezisine (1924) çıkmıştı.

1924 yılının iç ve dış huzursuzlukları gün geçtikçe artıp yayılırken Gazi de bütün düşünceli ve kuşkulu zamanlarında olduğu gibi, devrimlerinin ve başarılarının en büyük desteği ve kaynağı olan halka gitmek, halkla konuşmak, onu iç ve dış tehlikelere karşı uyarmak, hazırlıklı ve uyanık bulundurmak böylece çabalarının dayanağı olan milli birliğin zayıflamasını önlemek, daha güçlendirmek için Meclis'in tatile girmesinden yararlanarak çıktığı yurt gezisine devam etmekte idi. [2]

25 7.1924 de Ankara'da Öğretmenler Birliği Kongresi'ne katılarak Öğretmenler Birliği Kuruluşlarının Van ve Hakkari gibi uzak [3]yerlerdeki öğretmenleri de kapsamına almayı istemiştir. " Ey yükselen yeni nesil gelecek sizindir. Cumhuriyeti biz kurduk onu yükseltip yaşatacak olan sizsiniz" demiştir.

Mustafa Kemal Geliyor!..

Gazi, Ankara'dan sonra Bursa'ya gitmiş 11.Eylül 1924 te Bursa'nın Kurtuluşu nedeniyle bir konuşma yapmıştır

.

Gazi, İstanbul'a uğramadan Karadeniz yolculuğuna çıkmıştır. Bu yolculukta 16 Eylül 1924 de Trabzon'a ,18 Eylül 1924 de Rize'ye, dönüşte Giresun' a uğramıştır

19 Eylül 1924 de Ordu'ya gelmiş ve 20 Eylül 1924' de Samsuna varan Gazi, daha sonra 25 Eylül 1924'de Tokat' a gelmiş, Tokat halkı tarafından coşkun bir tezahüratla karşılanmıştır.

Halil Sami ÖZEN bu tarihi karşılamayı şöyle anlatmıştır:

"Okulumuzda (Tokat)Askeri Lisesi) karşılama hazırlıkları başladı. Hepimiz büyük kahramanı yakından göreceğimizin sevinci ve heyecanı içindeyiz. Bir kısmımızı izciliğe (yavru kurt) seçtiler. Ben de seçilenler arasındaydım. O gün için giyimlerimiz fena değildi. Geleceği gün, (25 Eylül 1924) halk, okullar, askerler çok erken saatlerde yerlerini almışlardı. Borazanları, boru seslerini birine duyurabilecek aralıklarla yol boyunca yüksek yerlere yerleştirdiler. Ondan sonra bizleri "Tiiii… sesini işitir işitmez hemen yerlerimizi almak kaydıyla serbest bıraktılar. Bir zaman sonra tiiii… sesi derhal yerlerimizi almamızı sağladı. Biz izci takımı bandodan sonra baş tarafta bulunuyorduk. Bizden sonra okulumuz sınıf ve boy sırasına göre muntazaman dizilmişlerdi.

Arabalar çok geçmeden karşılayıcılara doğru yavaş yavaş ilerliyorlardı. Bandoya yakın bir yerde arabalar durdu. İçinden **Latife Hanım, Mustafa Kemal Paşa** ve beraberindekiler inmeye başladılar. Sevinç ve heyecandan tir tir titriyorduk. Merasim kıtası komutanının ve yüksek rütbeli subay ve mülki erkanının ellerini sıktıktan sonra yavaş yavaş yürümeye başladılar.

-Merhaba izciler!

-Sağ ol Paşam!

Böylece karşılayıcıları ayrı ayrı selamlayarak Yeşilırmak köprüsünün Samsun yönündeki tarafında durdular. Bando o tarafta yerini aldı. Komut verildi, geçit merasimi başladı.

Sert adımlarla ve dik başlarla büyük Kumandan'ı selamlayarak okulumuza doğru yürümeye başladık. Gece fener alayları düzenlenmişti. İlk karşılaşmada olduğu gibi sıra bozmadan misafir oldukları evin önüne geldik. Her tarafta bayraklar dalgalanıyordu. Yollara halılar serilmişti. Bando:

Çıkmasaydın ortaya sen, ne olurdu halimiz
Düşman elinde kalırdı; ırzımız, namusumuz. Marşını çalıyordu.
Mustafa Kemal Paşa balkonda görünür görünmez alkış tufanı, yaşa! Sesleri her tarafı dakikalarca çınlattı. Bu coşkun tezahürat bir çoklarımızın sevinç göz yaşları dökmemize yol açtı. Paşa balkondan topluluğu selamladıktan sonra misafir bulundukları evin kapısı önüne indiler. Kısa bir konuşma yaptılar. Söylenenleri uzakta bulunduğumuz için duyamadık. Konuşmalardan sonra geçit resmi başladı.

Mustafa Kemal Paşa'yı bir kere daha görüp selamlamanın mutluluğu içinde yürüyüşe geçtik. Gece sevincimizden hiç birimiz uyuyamamıştık. Sabahleyin Sivas'a uğurlamak için okulca yerlerimizi aldık. Halk ve diğer okullar da yol boyunca sıralanmışlardı. Yirmi dört saat içinde Mustafa Kemal Paşa'yı dördüncü defa olarak görüyor, gür sesimizi duyuruyorduk.

Bando İzmir Marşı'nı çalıyordu.

İzmir dağlarında çiçekler açar

Bozulmuş Yunanlar yel gibi kaçar.

Biz de okulumuza doğru

İçimizden çıkmasaydın ortaya sen

Ne olurdu halimiz? Marşını terennüm ederek yol alıyorduk.

Büyük Atatürk, gerek sağlığında, gerek ölümünden sonra sana ve senin eserlerine dil uzatanlara Tarih hükmünü verecektir. Senin ve mesai arkadaşlarının büyük hizmetlerini "Ben Türk'üm" diyenler hiçbir zaman unutulmayacaktır.[4] "

Bu satırları yazan emekli öğretmen babam Halil Sami Özen'e Allah'tan rahmet dilerim. Ben Türk'üm diyen babamı Sivas halkı hiçbir zaman unutmayacaktır. Sivas, 10 Mayıs 2011

[1] Halil Sami Özen,, Hayatımın Hikayesi(12.04. 1974), Yayınlanmamış Hatıralar
[2] [2] Halil Sami Özen
[3] Mahmut Goloğlu, Devrimler ve Tepkileri(1924-1930) s..57
[4] [4] [4] Halil Sami Özen

Oğlum Sami Eşik geldi Bismillah de

Bizim gençliğimizde öğrenci yurtları yoktu. Sivas'ın dışından gelenler bütçelerine göre bir ev tutarlar, Haziran başında evlerine giderlerdi. Yatılı okuyanlar biraz daha şanslı idi. Hiç olmazsa yemekleri pişer, çamaşırları yıkanır, kışın soba derdinden kurtulurlardı.

Arkadaşlarım Sanat Okulu'na yakın yerlerden ev tutarlardı. Evler ahşaptı, çatılardan su sızardı. Soğuk girmesin diye camlara gazete kağıdı yapıştırırdık.

Yiyeceklerimizi Sivas'a gelirken trenle getirirdik. 1960 lı yıllarda Sivas'ın bir çok ilçesine otobüs gitmiyordu. Minibüs henüz icat edilmemişti. Halk ne bulursa, onunla seyahat ederdi. Kamyona binmek ayrıcalıktı. Traktör daha çok köy yollarında kullanılırdı. Ben kağnıların buğday taşımasına şahit oldum. Sabahın erken saatlerinde kağnılar gelirdi. Yüklerini buğday pazarına boşaltırlardı.

Biz ulaşım bakımından çok şanslıydık. 1930'lu yıllarda Divriği'ye tren gelmişti. Vagonlar dolu olsa da bizi sekiz saate Sivas'a götürüyordu.

Biz beş arkadaş "Tavşan Bayırı'na yakın bir yerde oturuyorduk. Paramız olsa bile bekara yer vermiyorlardı. Bu yüzden derme çatma yerlerde kalıyorduk. Sivas'ın kenar mahallelerinde ahırlar vardı; çok fakir öğrenciler de buralarda kalıyordu.

Yemek pişirmek, bulaşık yıkamak her gün birimize düşüyordu. Bazen analarımız geliyordu, bazen da kardeşlerimiz yardım ediyordu.

Gurbete ilk çıkan öğrenciler kısa zamanda bunalıma giriyorlardı. Yataklarından erken kalkanlar, sayıklayanlar, horlayanlar bir odada kalıyordu. Bizim arkadaşlar bu fırsatı kaçırmıyorlardı.

Hele uyur gezer bir arkadaşımız vardı ki sayıklaya sayıklaya gezinirdi. Biz de uyandırmaya kıyamazdık. Varsın sayıklasın derdik.

Bir gün muzip arkadaşlarımızdan biri uyur gezer Sami'yi yatağından kaldırmış. Yanına bir arkadaş daha almış odada dolaştırıyor. Sami yataktan kaldırmış, koluna girmiş eşiğe gelince "oğlum Sami, eşiğe geldik, ayağını kaldır Bismillah de". Sami de odada her gezindiğinde sanki

eşik varmış gibi ayağını kaldırıp Bismillah diyor, yine dolaşmaya devam ediyordu. Sami'yi gezdirenler yorulunca betonun üzerine getiriyorlar, ayakları taşa basan Sami soğuk zeminde kendine geliyordu. Uyanır uyanmaz kendisini gezdirenlere kızıyor, bağırıp çağırıyordu.

Daha sonraki günlerde canımız sıkıldıkça Sami'yi odanın içinde dolaştırırdık. "Oğlum Sami, eşiğe geldik, ayağını kaldır" diye kulağına fısıldardık.

Getiren Götürür

Divriği'deyim. İlçedeki adak yerlerini yazıyorum. Erikli'deki Koca Saçlı yatırına gitmem lazım. Yüzümü yatırın bulunduğu köye döndürdüm. "Allah'ım , Erikli'ye gideceğim bana kolaylık ver" diye dua ettim.

Ertesi gün Maden (Cürek) e gittim. İşçileri taşıyan üstü kapalı bir kamyona bindim. Ziniski(Akmeşe) köyünde indim. Köyde tanıdığım bir kişi vardı, o da yakın bir köye gitmişti.

Kahvenin önünde oturanların yanına gittim. Kendimi tanıttım Erikli'ye gideceği söyledim. Köylüler ilgileneceklerini söylediler ama ortalıkta araba yoktu. Aradan bir zaman geçti gelen yok, giden yok… Ümidimi kesmiştim. Derken bir araba geldi. Meğer Erikli köyündeki düğüncülerin rakıları bitmiş, Ziniski'ye de rakı almaya gelmişler.

Kendimi tanıttım yüzlerini ekşittiler. "Seni köye kadar götürürüz dönüşüne karışmayız." dediler. Altlarında şahane bir araba. Benimle konuşmak istemediler. Erikli köyüne yaklaşınca "Seni burada indireceğiz; adak yeri de buraya yakın" dediler. Onlar da geçip gittiler.

Bilmediğim bir köyde yapayalnız kalmıştım. Yanımdan geçen köylüler beni türbeye kadar götürdüler.. Türbeyi gezdim, yatırlara Fatiha okudum.

Şimdi bu köyden Ziniski'ye nasıl dönecektim. Her biri bir şey söyledi. "Dereyi takip edersen Ziniski'ye gidersin" dedi. Ben ıssız dere yatağında nasıl gideceğimi düşünürken yine aynı araba geldi. Arabanın sahibi hadi bin seni de götürelim , dedi.

Allah'ın işine bak. Meğer araba sahibinin hanımı sancılanmış, doğum yapacakmış. Eğer kadının doğum sancıları olmasaymış araba o gece köyde kalacakmış.

Adak yerinden ayrılırken Erikli Baba beni hem getirdi, hem götürdü dedim. Erikli Baba'ya dua ettim. Beni Erikli'ye getiren, Divriği'ye de götürmüştü.

İsmet İnönü

Atatürk'ün silah arkadaşı, bir devre damgasını vuran ünlü siyasetçi. Ben Atatürk'ten sonra İsmet İnönü'yü tanıdım. Eğer Ankara'da okumasaydım İnönü'yü şahsen tanımayacaktım.

Babam İnönü hayranı idi. Divriği'deki evimizin odalarında Atatürk'ün, İsmet Paşa'nın, Cemal Gürsel'in resmi asılıydı. Bugün de odamızın duvarlarını süslemektedir. Halen bu resimler odamızın duvarlarında asılıdır.Babamdaki asker sevgisi Tokat Askeri Lisesi'nden başlar. 1918'li yılarda babam Kazım Karabekir'i de tanımıştı. Askeri okuldaki öğretmenleri Kurtuluş Savaşı'nda görev almıştı

Tahsili'ne Sivas'ta başlayan İsmet İnönü çocukluk yıllarını bu şehirde geçirmiştir.

Ben İsmet İnönü'yü birkaç defa gördüm. Bunlardan ilki Ankara Operasındaydı. Eşi Mevhibe Hanımla birlikte Gılgameş operasına gelmişti. Daha sonra 1963 yılındaki Kıbrıs gösterileri sırasında Başbakanlık'ın balkonundaydı. Gençler "Paşam çizmeni giy!" diye bağırıyorlardı. İnönü gençlere "Çizmem yok ama aklım var!" diyordu.

İlerlemiş yaşına rağmen çok dinç görünüyordu. Ömrü cephelerde geçen bir komutandı.

Ankara Gazi Eğitim Ensitüsü'nde Öğrenci işleri Başkanı iken, Ankara'daki Üniversitelerin temsilcileri ile İnönü'yü ziyarete gittik. Gayet sakin, güleç yüzlü, pembe yanaklı, ak saçlı, zeki bakışlı dinç bir ihtiyardı. Siyaset dışında her şey konuştuk. Halk arasında sağırlığı söylenir. Ben onun sağırlığını görmedim. Söylediklerimizi duyuyor, sakin sakin ve alçak gönüllülükle cevap veriyordu. Ben dizinin dibine oturmuştum. Bana nereli olduğumu ve nerede okuduğumu sordu. "Ankara Gazi'de okuyorum Paşam; Sivaslıyım…dedim. Öğrencilik günlerini hatırlamış olmalı ki bir müddet suskun kaldı. Daha sonra bana "Çok çalış, zamanını boşa harcama" dedi.

İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü Konuşması

25 Aralık 1982 yılında Ankara'da düzenlenen "İhsan Hınçer Türk Folklarına Hizmet Ödülü" töreninde Kutlu Özen'in yaptığı konuşma…… Bu törende açılış konuşmasını Folklor Araştırmaları Kurumu Genel Başkanı Dr. İ. Ünver Nasrattınoğlu yapmıştır.

"Bu dükkanda on iki yıldır çalışıyorum. Bugün bana ilk bahşişimi veriyorsunuz. Bugün benim almış oluğum ödül ustaların ustası Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver Hocamın, Türk şiirinin büyük ustası Orhan Şaik Gökyay Hocamın, Türk Müziğinin büyük Ustası Ethem Ruhi Üngör Hocamın almış olduğu ödüllerden farklıdır. Onların eserlerine bu ödül verilmiştir.
Ben henüz çırağım benim eserim yoktur. Bu yüzden bana verilen ödül, sadece bir hizmet ödülü, bir teşvik ödülü, bir yüreklendirme ödülüdür.
Bugün yüksek huzurlarınızda yapılan ödül töreni, benim gibi bir çırak için "Peştamal Kuşatma" törenidir.

En büyük ustaların huzurunda peştamal kuşanıyorum.
Ustaların dükkanları, boş kalan dükkanları benim gibi yeni çıraklar bekliyor.
Yüksek huzurlarınızda TRT ve Basın aracılığı ile Türk folkloruna hizmet etmek isteyen, bu işin çırağı olmak isteyen genç folklorculara sesleniyorum. Çünkü Türk milletinin ve Türk folklorunun daha benim gibi binlerce çırağa ihtiyacı var.
Kültür değerleri yozlaşmadan, kaynak şahıslar göçüp gitmeden, eldeki son örnekler bitmeden, büyük ustalar aramızdan ayrılmadan bir şeyler yapalım."
Adına ödül aldığım İhsan Hınçer'i, rahmetle anarım.
Buraya kadar gelmek lütfunda bulunan siz sayın **dinleyicilerime saygılar sunarım,**

Canı kurtuldu Hamide Nine

Mahallenin kadınları "Canı kurtuldu anam, ona kim bakacaktı " diyorlardı. İhtiyar kadın ta geceden ölmüştü. Sabah namazına kalkan kadınlar ihtiyarın başına toplandılar. Sahibi olduğu halde sahipsiz kalan kadına ağlamadılar; sadece iç çekip üzüldüler. Yaşlı kadınlar "Allah kimseyi sahipsiz etmesin, elden ayaktan düşürmesin" diye dua ettiler. Hallerine şükrettiler. Ölüme sevinilmez ama üzerlerinden bir yük kalktığı için mahalleli kadınlar Hamide Ninenin ölümüne sevinmişlerdi. Komşulara haber verdiler. Ölüme sevinilmez ama komşuları bir yandan hazırlık yaparken kendi aralarında konuşuyor, bir yandan su ısıtıyordu. Gerçekten de sahipleri olduğu halde koskoca ilçede sahipsiz kalmıştı.

İki oğlundan biri albaydı, diğeri büyük şehirlerden birinde müdürlük yapıyordu. Kocası ölünce oğullarına sığındı; fakat gelinleri ihtiyar kadına dirlik vermiyordu. Dışarıda kalmamak için sabrediyordu. Evdeki işlerin hepsini bu kadın yapıyordu. Yemeği o pişiriyor, ev temizliğini o yapıyordu. Torunlarını parka götürmek de onun vazifesiydi. Bütün bunlara rağmen yaptıkları iyiliğe geçmiyordu. Oğulları bütün bunları bildikleri halde karılarına bir şey diyemiyorlardı. Annelerine "dirliğimiz bozulmasın, biraz daha sabret" diyorlardı.

Bir yıl, iki yıl derken aradan yıllar geçti. Yaşlanmıştı kadıncağız eskisi kadar ev işlerine yardım edemiyordu. Kendisine hayrı olmayan anne gelinlerine nasıl hizmet edecekti.

Bir sabır, iki sabır daha ne kadar sabredecekti. Bir tas çorbaya, bir bardak çaya bu kahır çekilir miydi? Günlerce düşündü …hayırsız oğullarından ve gelinlerinden ayrılıp doğduğu yere gidecekti. Kasabada evli bir kız kardeşi vardı. Oraya, kardeşinin yanına gidecekti.

Ayrılması zor olmadı. Zaten birkaç parça eşyası vardı. Elbiselerini bohça yaptı ve sessizce albay olan oğlunun evinden ayrıldı. Kasabaya trenle geldi. Kasabada onu tanıyan yoktu. Memleketine yıllarca gelmemişti. Trenden iner inmez istasyondaki memura kendisini anlatmaya başladı. Konuşmaları bitecek gibi değildi. Yaşlı kadın da çok yorgundu, ayakta duracak halde değildi. Memur da bunu fark etmiş olmalı ki ihtiyar kadına teyze şuraya otur diye yer gösterdi. İstasyondaki memurlar da merak etmiş olmalı ki hareket memurunun

yanına geldiler. İhtiyar kadın derdini anlatacağı bir yer bulmuştu. Anlattı da anlattı. Açlığını, susuzluğunu unutmuştu. Konuşuyor, konuşuyordu. Neden sonra memurlardan birinin aklına geldi. Uzak yerlerden gelmişsin, aç olmalısın dedi. İhtiyar kadın muhatabına günlerdir açım, karnıma bir lokma ekmek girmedi dedi. Mevsim yazdı. Kasabada bostan mahsulleri çıkmıştı. Kendisine getirilen şeylerden yedi. İlk defa memleketinde yetişen sebzelerden yiyordu. Sofraya domates, salatalık, taze çökelek koymuşlardı. İhtiyar ağır ağır ve kibarca yiyordu, asaleti belliydi. Memurlar ihtiyara daha nazik davranıyorlardı. Bir de çay kaynattılar. Kadıncağız onu da içti. İçinden "dünyada ne insanlar varmış" diye geçirdi. Oğullarının ilgisizliği ve gelinlerinin saygısızlığı gözlerinin önüne geldi. Vakit ikindiyi geçmişti. Bu saatten sonra kime ve nereye gidecekti. Sordu soruşturdular, kasabada oturan evli kız kardeşini buldular. Kasabada yolcu taşıyan bir payton vardı. Trenin gelip geçtiği zamanlarda, günde iki defa gidip gelirdi. Hamide Nineyi paytona bindirdiler. Paytoncuya da birkaç kuruş verdiler.

Küçük bir çocuktum. Evin kanatlı kapısı çalındı, Annem kapıyı açtı. Gelen ilk defa gördüğümüz yaşlı bir kadındı. İhtiyar kadını içeriye buyur ettiler. Kendi aralarında konuştular "Tanrı misafiri" dediler. İkindi ezanı okunmuştu. Babam iki tarafa selam verdi. Seccadesini topladı sonra misafirin yanına gitti. İhtiyar kadıncağızın elini öptü. Hoş gelmişsin teyze dedi. Sonra annem, ben ve kardeşlerim teyzenin elini öptü. Hamide ninenin biri albay, diğeri posta müdürü olan iki oğlu vardı. Ninenin gelinleri ona dirlik vermemişler, oğulları da analarına sahip çıkmamışlar.

Divriği mezarlığında şimdi sadece "Hamide" adını taşıyan çok mütevazi bir mezarı var. Öldü diye suyunu ısıttılar. Yuyup yıkadılar. Daha teneşirde iken dedikoduya başladılar. Kadıncağızın öldüğünü sandılar. Kefene sarmışlardı ki ihtiyarın kımıldamasını hayret ve korkuyla gördüler. Bazıları korku içinde sağa sola koşuştular. Bakır kazanı, teneşir tahtasını oradan uzaklaştırdılar. İhtiyarın çekilecek çilesi varmış Birkaç kadının yardımıyla yatağına taşıdılar ölmemişti. Komşuları ve akrabaları " Demek ki daha çekilecek çilesi varmış " diye sızlandılar. Artık eli ayağı tutmuyordu. Karlı kış günlerinde komşular sobasını yaktılar. Babam yağını şekerini alıyordu. Annem zaman zaman bizimle yemek gönderiyordu. Divriği'de bir de kız kardeşi vardı.

Hamide Nine bu hadiseden sonra beş yıl daha yaşadı.

Kar da attırayım mı?

18 ŞUBAT 2022KUTLU ÖZEN

Bu fıkrayı Sevgili kardeşim Huysuz Necdet anlatmıştı. Aslında bu fıkra Zaraya ait değildir, Sivas'ın her yerinde anlatılır.

Bir tarihte İmranlı, Zara ve Hafik üçgeninde susuz bir yaz yaşanır. Yapılacak başka bir şey olmadığı için köylüler büyük bir dayanışma içinde yağmur duasına çıkarlar. Hoca Efendi

kardeşim yağmur duasına ait bütün ritüelleri yerine getirir. Hava kararır, bulutlar çoğalır; fakat bir damla yağmur düşmez. Ertesi hafta, onu takip eden diğer haftalar yağmur duası ile geçer…Mümkün(olanaklı) değil, kurban kesseler de, ekmek dökseler de bir türlü yağmuru yağdıramazlar

Her köyde bir aklı erik bulunur ya bu köyün aklı eriği de köylülere yol göstermiş: "Köyün en temiz insanını çağırdık fakat bir damla yağmur yağmadı. Bir de ayyaş Hüsük(Hüseyin)'ü sesleyelim. Allah'ın işi belli olmaz, bir bakmışsın ki Hüsük'ün duası kabul olmuş; dua değil mi masrafsız bir şey…

Tepeden inmişler, Hüsük'ün kapısını çalmışlar. Hüsük çapaklı gözleri ile kapının önüne çıkmış, o tarihe kadar adam yerine konmayan Hüsük, "Bunlar da nerden çıktı" diye düşünmüş…"Hayır ola efendiler, sabah sabah beni çağırmak nereden çıktı" diye sormuş. Onlar da haftalardır yağmur yağmıyor, Allah ağzı dualı ihtiyarların ve masum çocukların duasını kabul etmedi, belki seninkini kabul eder demişler.

Hüsük havaya girmiş, "Tepeye çıkmak için palanlı bir eşek hazırlanmasını istemiş. "Emrin olur" demişler. Yağmur duasına gelenler Hüsük'ün arkasına düşmüşler.

Tepeye gelince Hüsük elini kaldırıp Allah'a dua etmiş. Dua eder etmez gökyüzünü kara kara bulutlar kaplamış. Köylüler ıslanmamak için köye doğru koşmaya başlamışlar…Köy halkı "Aman Hüsük efendi daha çok yağmasın, ekinlerimiz sele gidecek, diye yalvarmışlar. Hüsük de böbürlene böbürlene

İsterseniz bir de kar attırayım: mı, diye hava basınca, köylüler " Aman Hüsük efendi bize yağmur yeter, başka bir zaman da kar yağdırırsın, demişler.

Karagöz Hacivat

Bizim çocukluğumuzda kasabaya cambazlar, ip üstünde yürüyenler, hokkabazlar, göz bağlayanlar, perdede Karagöz oynatanlar gelirdi. O tarihlerde radyo dinlemek bile lükstü. Televizyon henüz icat edilmemişti. Biz çocukların yaz-kış eğlencesi oyun oynamaktı. Koyun ve koçlardan çıkarılan aşık kemiği, killi topraktan yapılan bilyeler, içine bez doldurulan yumuşak toplar…

Bir gün kasabaya Karagöz oynatanlar geldi. Çocuklara siyah perdeli karanlık odalarda gölge oyunu oynandı. Karagöz oynatanlar iki kişiydi. Biri perdede oyun oynatırken, diğeri davul, zurna çalıyordu..

Gölge oyunu bizim geleneksel tiyatromuz içinde yer alır.

Karagöz perdesi kolaylıkla taşınır. Mum, deriden yapılmış karakterler, bir iki çalgı…. Karagöz oynatanlar bu avantajlardan dolayı ilçenin en uzak köylerine kadar giderlerdi. Misafir ağırlamayı seven köylüler Karagöz oynatan bu insanlara yatak sererlerdi.

Ben o yıl 0rtaokul ikinci sınıf öğrencisi idim. Mahallemize gelen Karagözcüler Karagöz oynattılar. Bir beyaz perde, perdenin arkasında lamba ışığı… perdede Karagöz ile Hacivat, her ikisi de sakallı…Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden meydana gelen karşılıklı konuşmalar… Karagöz, Hacivat'ı tokatlar. Perdenin sonuna kadar bu böyle devam eder.

Ben de konuşulanları ezberledim. Daha sonraki günlerde mahallenin çocuklarını evimizin dış ocaklığında topladım. Karagöz seyretmeye gelenlerden bir avuç kızılcık, bir elma, bir ayva. …aldım. Çocuklar büyük bir heyecanla perdeyi seyrediyorlardı. Ben perdenin arkasında kartondan, yapılmış karakterleri oynatıyordum. Çırağım Nafi kaval, mızıka, def gibi şeyler çalıyordu. Bu etkinlik okullar açılana kadar devam etti. Kırksekiz'lerin samanlığında otları yakınca beni anneme şikayet ettiler. Seyircilerin ve oyuncuların kulağından tutup dışarı attılar. Bu tarihten sonra Karagöz oynanmaz oldu…

Kitapçı Ayhan

Yalçın sinemasına yakın bir yerde Ata Kitabevi vardı. Geçerken, dönerken dükkana uğrardım. Yeni çıkan kitapları gözden geçirirdim. Dükkanın sahibi Ayhan Bey, param olmadığı zamanlar kolaylık sağlardı. Bana "Kitabı bulduğun zaman alacaksın, aradığın zaman bulamazsın…." derdi. Gerçekten de öyle oldu. Kıymetli kitapları bulduğum zaman aldım. Zengin bir kitaplığım oldu.

Yine bir gün dükkanda yeni çıkmış olan kitaplara bakıyordum. Dükkanda bir müşteri daha vardı. Ayhan Bey'e hitaben, "Yeni bir dolap aldım; ciltleri güzel kitabı seviyorum. Bana yeteri kadar kitap seçersin, bir hamalla gönderirsin" dedi. Hayret etmiştim. Mutfağına porselen tabak mı alıyordu, yoksa kitap mı? Sivas sosyetesinin kitap seçimi buydu. Misafirlerine kitap okuduğunu gösterecekti…

Benim evimde okunacak kitap bulunur. Bunların çoğu eski tarihli ve dağınıktır. Üçüncü hamur kağıda basılmıştır. Bu kitaplar vitrin süslemek için yazılmamıştır.

Kur'an dersinden kaçan Şeyh Efendi

28 ARALIK 2021KUTLU ÖZEN

12 Eylül'den önce Divriği'ye Valilik emriyle sürgün edilmiştim. İhtilalle birlikte Divriği'deki sürgün hayatım bitti. O tarihteki Sıkı Yönetim Komutanı, Tezgörücü Paşa'ydı. Kendisini Milli

Eğitim Müdür Yardımcısı iken tanımıştım. Paşa'ya telefon ettim; çektiğim sıkıntıları anlattım. Paşa da beni Sivas'a aldı. İmam Hatip Lisesinde göreve başladım.

Öğretmenliğimin en güzel günleri burada geçti. Verdiğimi alıyordum. Liseye gelenler daha çok köy ve kasaba çocuklarıydı. Şehir merkezinden gelen öğrenci sayısı çok azdı.

Sivas'ta bulunan Divrikli'ler her yıl, Paşa Fabrikası'nda Divriği pilavı yaparlardı. Yemek masrafı pikniğe gelenler tarafından karşılanırdı.

On yıl kadar önceydi, eşimi ve çocuklarımı alıp piknik yerine gelmiştim. Benim sosyal demokrat bir yapıya sahip olduğumu bilenler:

Kutlu Hoca, ibadette çok yavansın, hazır buraya gelmişken seni şeyhimizle tanıştıralım, belki faydası olur, diye konuştular. Ben de peki gideyim belki bir faydası olur, dedim… Divriği'nin hacı hoca tayfası önde, ben biraz arkada …Şeyh'in yanına gidiyoruz. Ben Şeyh'i merak ediyorum. Biraz yürüdükten sonra içlerinden birisi:

Şeyh Efendi, kavak ağacının dibinde duruyor. Gider elini öpersin, diye uyardı. Şeyh Efendi'nin yanına yaklaştım. Şeyh Efendi dedikleri Rahmetli Necati Hoca'nın Kuran dersinden kaçan "Ahmet" değil mi? Beni görünce terlemeye başladı, alı al moru mor bir hale geldi. Foyası ortaya çıkacaktı. Ben kendisine yaklaşınca "Ahmet rahat ol" dedim.

Ahmet saygıda kusur etmedi, eğilip elimi öptü. Divriği'nin hacı hoca takımı şaşkınlıklarını gizleyemediler. Bizim şeyhimiz Kutlu'nun elini öpüyor; olacak şey değil diye düşündüler. Şeyhin saygısı karşısında mahcup oldular.

Ben, Şeyh'in yanında fazla kalmadım. Onu müritleri ile baş başa bıraktım… Benim yanımda daha fazla mahcup olmalarına gerek yoktu.

Aloş/ ALAEDDİN EFENDİ

Ben Alaettin'i 1950 yılında tanıdım. Komşumuz Abdullah efendi düğün yapıyordu. Ben de komşularla birlikte kamyona binmiştim. Kız evi Cumhuriyet ilkokulunun yakınlarındaydı.

Düğüncü kadınlar da akrabalık derecesine göre gelinin yanında oturuyorlardı. O tarihlerde Divriği'de birkaç kamyondan, Kör Ahmet'in sürdüğü faytondan başka binilecek vasıta yoktu. Biz kamyonun kasasında gelinin gelmesini beklerken bizden daha iri bir delikanlı motor sesleri çıkararak yanımıza kadar geldi. Aslında kendisini araba sananlar, l buharlı lokomotifler gibi "Çif pof "Çif pof diye sesini çıkaranlar pek çoktu. Aloş da bunlardan birisiydi.

Çok korkmuştuk. Bu da neyin nesiydi? Çoluk çocuk, ağlayanımız çok oldu. Kimisi bayılıp kendisinden geçmişti. Bizi gören kadınlar "Sakın korkmayın, çocuklar; o bir şey yapmaz" diyerek koşa koşa yanımıza kadar geldiler.

Aloş, yaptıklarının farkında bile değildi. O yine motor sesleri çıkararak yanımızdan gitti.

Gelin almaya gelen kadınlar Aloş'a çok kızdılar…durumu öğrenince Alaettin'e bağırmaya başladılar…

Düğün sahibi tecrübeli biriydi. Gelini alır almaz kamyon hareket etti.

Koşarken motor sesleri çıkaran Alaeddin'i komşunun düğünde tanımıştım. O kadar korkmuştum ki …Ortaokulu bitirdiğim yıla kadar Aloş'la konuşmaya çekinirdim

Gök gürlemesinden çok korkardı. Gözlerinde şaşılık vardı. Yardım olsun diye verilen paraları gözlerine birkaç santim kalana, kadar yaklaştırır, ancak görebilirdi. Ve kaç rekat kıldığını bilmeden, durmadan secdeye yatıp kalkardı. Namaz kılarken nefes nefese kalırdı. Ben bugüne kadar bütün kalbiyle Allah'a teslim olan birini görmemiştim.

Alaeddin'e acıyan cami cemaati "Niye bu kadar yoruluyorsun; bizim kadar kılsan yetmez mi? diyenlere "**Anamın, babamın kılmadığı namazlar var, onların borcunu ödemek için kılıyorum**, derdi

Alaettin zaman zaman hamallık da yapardı. Kazandığı birkaç kuruşu evine getirirdi. Alaettin'in en büyük zevki tanıdıklarının çenesini, alıp okşamasıydı. Bu sırada tuhaf sesler çıkarır, sevdiklerine **Cobbo**…derdi. Aloş zaman zaman kendisini araba yerine kordu. Düdük sesi, motor sesi çıkararak giderdi. Onun en büyük hamisi Abdullah Kırksekiz'di. Abdullah onu himaye ederdi.

Alaettin'in gazoz içmesi

1960 sonrasıydı. Divriği'nin ileri gelenleri (yeni yetmeler) Şeker Bank'ın önünde toplanmışlardı. Alaeddin'e bol bol gazoz içiriyorlardı. Gazoz şişeleri açıldıkça açılıyordu. Bir, iki, üç…şişe derken sayı 13'e çıktı. Aloşun gözleri belerdi…Öldü, ölecekti. Hiç biri olayın farkında bile değildi.

Gazozların parasını Avukat Güresinli veriyordu. Hava çok sıcaktı. Aloş gelenlerin hepsini kafasına dikti İçtiğinin farkında bile değildi. Bankanın önünde toplananlardan hiç biri "Bu adama yazıktır" demiyordu. Ben müdahale etmek zorunda kaldım. Orada bulunan gençlere iyi bir fırça çektim. Aloş farkına varmadan 15 şişe gazoz içmişti. Diğerleri de sorumsuzca Aloş'u seyretmişti.

Köroğlu gözün kör olsun

13 ARALIK 2021KUTLU ÖZEN

Söylenceye göre Köroğlu yazları Sivas Çamlıbeli'nde, Kışları Tokat'ta geçirirmiş…Yol üzerindeki taş binalar ve mağaralar o zamandan kalmaymış.

Köroğlu bir tarihte Sivas Çamlıbeli'nde oturuyormuş. Efelerini yağma yapması için kalelerden birine göndermiş. Manzara hoşuna gittiği için dere kenarına inmiş. Yaşlı bir kadın yün yıkıyormuş. Köroğlu'nun geldiğini bile görmemiş. Elindeki tokacı. kelle keser gibi hırsla kaldırıp indiriyormuş. Yine de hırsını yenemeyip "**Köroğlu gözün kör olsun**" diyormuş
Köroğlu bir müddet beklemiş, "ana sen çok yoruldun, biraz da ben tokaçlayayım" demiş. Yünler yıkanıp bitene kadar ihtiyarın yanında beklemiş.. Kadın, bu delikanlıya çok dua etmiş; "gençliğinin hayrını göresin" demiş.

Köroğlu ihtiyarın yanından ayrılırken kadına "Sen Köroğlu'nu tanıyor musun, ondan ne kötülük gördün , niçin beddua ediyorsun", demiş. Kadın üzgün ve mahcup bir tavırla "Ne bileyim oğul. Ben Köroğlu'nu tanımam, bilmem herkes "Köroğlu gözün kör olsun" dediği için ben de "**Köroğlu, gözün kör olsun**" diyorum , demiş.
Bizler de tanımadığımız kimselere haksızlık etmiyor muyuz?

KÖY ANILARIM

Köydeki okulum

Uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra köye vardım. Köylüler erkenden yatmışlar, gaz lambalarını söndürmüşlerdi. Bizi köyün köpekleri karşıladı. Ben kağnının üzerine çıktım, köpeklerin gitmesini bekledim. Köpek sesini duyan birkaç kişi merak edip okula gelmişti. Okulun büyük kapısı kilitliydi. Bekçi pencereden içeri girdi, kapıyı açtı. Kapının karşısında büyük bir salon vardı. Duvarlardan birine yer olmadığı için tabut, teneşir gibi cenaze levazımatını koymuşlardı. Ürpermedim dersem yalan söylemiş olurum. Gemici fenerinin ışığında salonun içini görmeye çalışıyordum. Salona bulgur sermişlerdi. Bulgurun yanında oldukça yaşlı bir kadın yatıyordu. Yaşlı kadın fenerin ışığına uyandı. Bekçi kadına bir şeyler anlatmaya çalıştı. Yaşlı kadını yataktan kaldırıp evine götürdüler. Köylüler gündüzden kaynatılan bulguru yağmur yağınca salona almışlar, okula getirmişler, kadını da bulgurun başına bekçi koymuşlar. Kadının ne gözü görüyor ne kulağı duyuyor…

Salonun sınıfa ve öğretmen odasına açılan iki kapısı vardı. Köylüler eşyalarımı odama taşıdılar. Karyolamı kurdular. Yiyecek maddelerini kilere taşıdılar. Bütün bu işlerden sonra beni evlerine davet ettiler. Gidemeyeceğimi okulda yatacağımı söyledim.

Tuvaletim gelmişti. Bekçiye okulun tuvaleti nerde diye sordum. Okulun yakındaki ahırı gösterdiler, bakımsızlıktan tuvalet yıkılmış. Sabahleyin köyden kerpiç toplattım. Yıkılan tuvaletin yerine yenisini yaptılar.

Sabahleyin Muhtar'ın evine davet ettiler. İlk kahvaltımı Muhtarın evinde yaptım. Köylüler beni aç susuz bırakmıyorlardı. Her gün bir ev beni yemeğe davet ediyordu. Bazen de okula yemek getiriyorlardı.

Köyde bakkal dükkanı yoktu. Tavuk, yumurta et gibi şeyleri köyden alıyordum. Divriği'ye gidip gelenler de çay, şeker, yağ, makarna gibi ihtiyaçlarımı karşılıyorlardı.

Biraz sen beni taşı…. Biraz da…

Öğretmenliğim Divriği'nin İmirhan köyüne çıkmıştı İmirhan Divriği'nin en uzak köyü. Yol yok, iz yok. Beni tanıyan da yok. Divriği'nin Yağbasan köyüne gideceğim, baba dostu Mehmet Dede'nin evinde yatacağım, ertesi gün Dede ile birlikte tayinimin çıktığı İmirhan köyüne gideceğim. Dede beni köylülerle tanıştıracak

Babam Divriği'den beni uğurladı. İlk önce Sincan nahiyesine kadar geldim. Daha sonra köylülerle beraber Yağbasan köyüne gittim. Mehmet Dede beni karşıladı, O akşam Yağbasan köyünde kaldım ve ertesi gün Dede ile birlikte yola çıktık.

Ben o tarihlerde on sekiz yaşındayım. Mehmet Dede elli yaşlarında…Birkaç saat yürüdükten sonra Dede "Kutlu öğretmen bu yol böyle bitmez. Biraz sen beni taşı, biraz da ben seni…

Ben nasıl olur "Dede" dedim. Ben seni taşıyamam ki…Sen benden çok ağırsın… Sen beni taşımaya kalksan çok ayıp olur. Görenler ne der?" dede gülümsedi:

“Oğul dedi, sen benim dediğimi anlayamadın. Yolculuk sırasında biraz ben konuşacağım, biraz da sen…Yol bu şekilde bitecek. “Yaşlı köylüden ilk dersimi almıştım… Öğretmen Okulunda verilen bilgiler köy yolundaki bilgileri karşılamıyordu. Hayat okulundaki öğrenciliğim başlamıştı

Misafir Mihmandır

Divriği yöresindeki Türkmenler misafir ağırlamayı çok severler. Bu gelenek günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Bir tarihte Divriği yakınlarındaki Ahi köyüne gittim. Hüseyin Hür isimli bir Türkmen kocasına misafir oldum.

Bu köyde Ahi Baba’nın toprak damlı ahşap türbesi bulunmaktadır. Türbe, köye hakim bir tepe üzerindedir.

Anadolu erenlerinin türbeleri genellikle yüksek yerlerde bulunmaktadır. Divriği Iğımbat Dağındaki Hüseyin Gazi, Anzağar köyündeki Geyikli Baba, Divriği Yağbasan köyündeki Küsme tepesi , yine Divriği Sarıçiçek yaylasındaki Koca Haydar yatırı tepe üzerindedir.

Hüseyin dede bize türbe hakkında bilgi verdi. Duamızı ettikten sonra eve döndük. Sonra yemek faslına geçildi. Sofrada ne yoktu ki : Tavuk eti, sığır kıyması, tandır ekmeği, peynir, taze yağ, oğul balı, domates, soğan, karpuz ve bol kaymaklı yoğurt… Biz yedik içtik, sonra Hüseyin dedeye teşekkür ederek evden ayrıldık.vbBen kendisine evden ayrılırken “Hüseyin dede bu kadar masrafa ne hacet, biz peynir ekmekle de karnımızı doyururduk “ dedim. Hüseyin dede bütün cömertliği ile “Oğul oğul bizim töremizde, misafir mihmandır, mihman dehmandır, dehman Ali’dir “ diye karşılık verdi. Yani evimize gelen her misafir Hz.Ali gibi hürmet görür. Seni de mihman gördük…Bu sofra Ali’nin sofrasıdır.

Bu atasözünü ilk defa duymuştum. Türk misafir severliği ve Ali sevgisi bu sözde düğümlenmişti. Anadolu'daki her Türkmen evi Hüseyin Dede'nin evi gibidir; kapıları ardına kadar açıktır.

Savrun köyü

Öğretmenlik yaptığım köy ormancılıkla geçiniyordu. Köy bodur meşe ağaçları ile kaplıydı. Doğru dürüst bir denetim olmadığı için koruluk her yıl biraz daha küçülüyordu. Köylüler kestikleri ağaçları eşeklerle kasabaya götürüyor, sokak aralarında satıyorlardı. Orman bekçileri yeterince müdahale edemiyordu. Zaten kasabada topu topu iki bekçi vardı.

Köylüler eşek uzmanıydı. Eşek alırken hayvanın burun deliklerine, kulaklarına, arka ve ön bacaklarına, tüylerine ve kuyruklarına bakarlardı. Yük taşıyacak hayvanı test ederlerdi. Kasaba ile köy arasında yirmi kilometre yol vardı. Her gün bu yolu gidip gelirlerdi.

Yaşlanan eşekler ahıra alınmazdı. Bunlar kaderlerine terk edilirdi. Nadasa bırakılan tarlalarda kuru ot yiyerek dolaşırlardı. Kar yağıp da yollar kapanınca kurt sürüleri köye inerdi. Çoban köpekleri de kuytu bir yer bulup kışı geçirirlerdi. Başıboş hayvanların kaderi kurtların insafına terk edilirdi.

Bunlardan biri de Nuri'nin eşeği idi. Nuri yaşlı eşeği ahıra almamıştı. Köylüler: " Nuri, bu senin yaptığın insanlığa sığar mı? Yıllarca odununu taşıdı, her işini gördü; şimdi de yamaçlarda geziyor. Yaşlı bir eşeği besleyemedin mi?" Diyorlardı. Nuri arsız arsız gülüyordu…

O yıl eşeği kurtlar yemedi. Eşek günlerce köyün sokaklarında dolaştı durdu. Duyduğuma göre Nuri aklı erik birisine sormuş, ben bu eşekten nasıl kurtulurum " diye. O da eşeği kesmek olmaz, ölümünü beklersin" demiş. Başka birisi de " Nuri düşündüğün şeye bak, bir çukur kazarsın eşeği bu çukura yuvalarsın ." demiş. Bu seçenek Nuri'nin aklına yatmış. Nuri bir çukur kazmış, hayvanı çukura yitmiş. Sonra da toprak doldurmaya başlamış. Hayvanın dışarıda kalan kuyruğu günlerce sallanmış….

Köye inen kurtlar Nuri'nin eşeğini çukurdan çıkarıp yemişler. Bahar gelip de karlar eriyince, eşeğin kemikleri ortaya çıktı.

Sümüklü Bekteş Emmi

Bekteş Emmi o köyün en yaşlı, en hastalıklı ve en bilgili kişisiydi. Köylü, arazi kavgalarında, kız kaçırmalarda Bekteş Emmi'nin hakemliğine baş vururdu. Ben de zaman zaman Bekteş Emmi'ye danışırdım. Ondan çok şey öğrendim. O bir halk bilgesiydi.

Zamanının çoğunu toprak damlı evinin önünde geçirirdi. Ev dediysem ev değil ya…Küçük bir ahır. Tepeden penceresi var. Gece gündüz karanlık.

Dışarı çıkacağı zaman torunlarından birisi koluna girer onu kapının önündeki mindere oturturdu. Ben de Bekteş Emmiyle "hoş beş" ederdim.

Havalar soğuyuncaya kadar evinin önünde otururdu. Çok sigara içerdi. Bıyıkları kirli sarı olmuştu. Burnunu çekip dururdu. O yüzden kendisine Sümüklü Bekteş derlerdi.

O her yıl Kasım ayı geldiğinde eşyalarını içeri taşıtır, havaların ısınmasıyla beraber kendisine ayrılmış olan mekanından dışarı çıkardı. Köylü mevsimin değiştiğini Bekteş Emmi'nin muhaceretinden anlardı.

Bekteş Emmi soğuk ve yağışlı günlerde pek dışarı çıkmazdı. Ahırdan bozma evinde otururdu.

Köyün yaşlı ve fakir insanları da karlı ve soğuk günlerde ahırda yatarlardı.

Mayıs adı verilen hayvan pisliği ahırı ısıtırdı. Köylünün en ucuz ısınma aracı ahırın bir köşesine yığılan hayvan dışkısıydı.

Bekteş Emmi çoban takvimi gibiydi. Sonbaharda ahıra girer ilk baharda havalar ısınınca evinin önüne çıkardı. Köydeki kadınlar Bekteş Emmi'nin dışarı çıktığını görünce "Bekteş Emmi kapıya çıkmış, bahar geldi" diye birbirlerine haber verirlerdi. O, köyün meteoroloji uzmanıydı. Koç katımı, Saya Gezme, Kuzu Meledi. Nevruz, Hıdırellez gibi mevsimlik toplu törenlerde Bekteş Emmi'nin bilgisine başvurulurdu.

Köydeki sünnet düğünü

Okullar kapanmak üzere. Öğrencilerin her biri bir yerde. Ben de bahçeye diktiğim ağaçları suluyorum. Karneleri yazıyorum. Muhtarın oğlu Recep yanıma geldi, babasının selamını getirdi. Sıhhiye (Sağlık) Memuru Tahsin Efendi köye gelmiş. Onun gelmesi başlı başına bir hadise. 1960'lı yılarda kasabanın sağlık evinde iki sağlıkçı var. Bir de doktor… Sağlık memuru her zaman köye gelmiyor. Muhtar da bunu fırsat bilip sünnetsiz çocukları sünnet ettirmeye karar vermiş. Benim bunlardan haberim yok.

Muhtarın evine gittim. Sağlık memuru Tahsin Efendi benim akrabam. Benden yaşça çok büyük. Elini öptüm. Hasret giderdim… Yemek yedik, çay içtik. Bütün bunlardan sonra asıl konuya geçtik. Muhtar benden önce çocukları ahıra toplamış, kapıyı da kilitlemiş. Çocuklar da sünnet olacaklarını anlamış bağırmaya başlamışlar…

Ahıra gittik. Sünnetsiz çocukların hepsi fakir, çoğunun da babası yok… Babası olanlar da Ankara'ya, İstanbul'a gitmişler…. Siz çocuğumuzu bizden habersiz nasıl sünnet edersiniz? diyen yok. Ben evden çay şekeri getirdim. Sünnet esnasında ağzına veriyoruz.

Sağlık Memuru kapının önünde oturuyor. Muhtarın oğlu tavuk yakalar gibi çocuk yakalıyor. Ahır karanlık olduğu için kimin yakalandığı belli değil. Bekçi, yakaladıklarını muhtara getiriyor.

Muhtar da kirvelik yapıyor. Tahsin Efendi de çocukları sünnet ediyor. Çocuklar canları yandığı için ne öğretmen tanıyorlar, ne muhtar. Bol bol küfür ediyorlar. Kesme işlemi tamamlandıktan sonra sünnetli çocuklar babalarının, dayılarının, ağabeylerinin kucağında eve götürülüyorlar. Daha sonra diğerler getiriliyor. Feryat, figan, göz yaşı ve küfürler ayyuka çıkıyor…Ben de bu küfürlerden nasibimi alıyorum.

Operasyon sünnetsiz çocuklar sünnet olana kadar sürüyor. Çocuk sahipleri kirvelerine ve sağlık memuruna teşekkür ediyorlar. Sünnetten kaçanlar ertesi yıla kalıyorlar. Uzatmaları oynayanlar askerde sünnet oluyorlar….

Hatıralarımı yazarken kasabada yapılan davullu zurnalı düğünler aklıma geliyor. Bu köyde sünnet elbiseli çocuklar hiç olmadı. Fakirliğin gözü kör olsun.

Komşuluk

18 KASIM 2021KUTLU ÖZEN

Komşu, oğlun geldi mi?
Komşuluk, evlerin evlerle, dükkânların dükkânlarla, mahallelerin mahallelerle, köylerin köylerle, bahçelerin bahçelerle, tarlaların tarlalarla kardeşliğidir.

Ben bu yazımda daha çok evlerdeki komşuluklara değineceğim. Ah! Nerde o eski komşuluklar demeyeceğim Ah! Nerde o bayramlar demeyeceğim. Bana göre komşuluk henüz bitmedi; mütevazı evlerden, gecekondulardan toplu konutlara taşındı. Yeni nesil eski komşulukları bilmediği için bu durumdan rahatsız olmuyor; elli yaş üstündekiler "Nerede o eski günler" deyip iç çekiyor. Ben yaşlı bir öğretmen olduğum için bu değişimi normal buluyorum. Bizden önceki nesil de bizler için aynı şeyleri söylüyordu.

Bizim çocukluk ve gençlik yıllarımızda komşuluk münasebetleri birden bire değişmiyordu. O mahallede doğan insanlar, o mahallede doğuyor, o mahallede okuyor, o mahallede iş buluyor, o mahallede evleniyor ve o mahallede yaşıyordu. Köylerde köy kültürü, kasaba ve şehirlerde mahalle kültürü vardı. Bu kültürün devamlılığını yaşlılar ve yetişkinler sağlardı.

Bugünkü gibi hatırlıyorum bir tarihte komşumuz İsmail Efendi beni sigara içerken yakalamıştı. Kulağımı bir güzel sıktı, sonra eve gönderdi. "*Bu senin kulağına küpe olsun; bir daha görürsem kulağını koparırım"dedi.*
Görenler de *"Allah razı olsun, İsmail efendi*" dedi.

Mahallenin yetişkin erkekleri ve bayanları kulağımızı çekerken kimseye danışmazdı. Mahalle terbiyesi okulda da devam ederdi.

Çocuğun babası okula yazdırırken öğretmene "*Muallim efendi bu çocuğun terbiyesi sana ait, eti benim, kemiği senin* " derdi. Öğretmenler de fırsat bu fırsat deyip öğrencileri kolay kolay dövmezdi.
Her mahallenin kendi kültürü vardı. Mesela bizim mahallenin (Hacı Osman) çocukları çok yaramazdı; komşularını şamata yaparak rahatsız ederdi. Biz o kadar yaramazdık ki analarımız dayak yemeyelim diye babamıza söylemezdi. Ağabeylerimiz belalı ve çok sertti. Mahallenin namusu onlardan sorulurdu. Mahalleye ilk defa gelen bir genç, aynı sokaktan bir daha geçemezdi. Geçmeye yeltenirse ilkin küçük çocuklara havale edilir onlar da "Eniştemiz de bek yakışıklıymış " diye dalga geçerlerdi. Uzatmaları oynayan genç dayak yemeden vak'a mahallinden sessizce kaçardı. Mahallenin çocukları "Eniştemiz de bek tabansızmış" diye gülüşürlerdi. Kimse bize cart curt edemezdi.

Mahallenin görünmeyen sınırları vardı, o sınırlar evimizden başlar ve diğer komşu evleri ile devam ederdi
Herkes kendi çöplüğünde öterdi. Herkes kendi mahallesinde havaya girerdi. Mesela biz başka mahallelere kavgaya giderken "*Hacı Osman uşağı/ Çifte bağlar kuşağı/Şaka şuka dinlemez/ Çeker gama. Bıçağı*" diye bağırırdık. Bizden daha belalı mahalleler de vardı. Onlar da lafın altında kalmaz mahallelerin adını söyleyerek karşı tarafı tahrik ederlerdi. Her iki tarafta birbirine bol bol söverdi. Bu arada küfür edebiyatımız zirveye çıkardı.
Divriği benim çocukluğumun geçtiği yerdi. Kasaba bağlı bahçeliydi. Her evin mutlaka bahçesi vardı. Herkes bahçesine ağaç dikerdi; bostan yapardı. Bahçedeki otlarla inek beslerdi.

Divriği'nin de fakirleri vardı fakat hiç kimse aç kalmazdı. Hz. Peygamberin "*Komşusu aç yatarken kendisi tok yatan bizden değildir*" hadisi şerif i aynen uygulanırdı.
Bir zamanlar Sivas merkezinde adı dayıya çıkan belalı yiğitler vardı. Bunlar geceleri "Avvvv! diye nara atarlardı fakat mahallenin hudutlarına gelince edeplerini takınır, ses çıkarmazlardı… Pulurlu Hafız, Gızılbaş oğlu Yadiğar, Dayı Selahattin… Aklıma ilk gelenlerdi. Bunlar komşularını gözleyip gözetirdi. Sonbahar gelince zenginlerden aldığını fakirlere gönderirdi.

Sivas merkezindeki mahallelerde geleneksel bir hayat vardı. **Hıdırellez, Eğrilce, Sıçancık** gibi törenler hep birlikte yapılırdı. Geleneğe uymayan yeni komşular mahallenin yaşlıları tarafından uyarılırdı. Ortaokul öğretmenliğine başladığım yıllardı. İmam –Hatip'in karşısında bir ev tutmuştum. Eşim o yıllarda çok gençti; Sivas'ın geleneklerini bilmiyordu. Mayıs'ın üçüncü haftasıydı. Mahalle bakkalından ekmek almış eve getiriyordu. Marşanlar'ın Hanım Teyze "*Aman kızım ne yapıyorsun: bugün sıçancık, bugün eve bir şey girmez ki , ben sana ekmek getireyim, kocanla onu ye*!.." Eşim şaşırıp kalmış. Eve gelince bunları söyledi.
Genç kızlar mutfak kültürünü annelerinden öğrenirdi fakat komşuların da katkısı vardı. Kış hazırlıkları komşularla birlikte yapılırdı. Divriği'de sebze ve meyve boldu, dut pekmezi, pestil,

salça, erişte, umaç gibi şeyler birlikte yapılırdı. Komşu kızları annelerinin yanı sıra komşulardan da çok şey öğrenirdi.

Komşulukta iyi günlerde tatlılıklar, kötü günde acılar paylaşılırdı. Herkes birbirine yardım ederdi. Özellikle köy düğünlerinde yakın köylerden davet edilenler komşulara misafir edilirdi. **Baharözlü Feryadi** bir şiirinde *"Misafire hizmet sünnet/etmeyenler bulmaz cennet "* diyordu.
Eski Divriği evlerinde kolayca geçilsin diye konulmuş "*komşu kapıları*" vardı. Özellikle kadınlar bahçeden geçerek sokağa çıkmadan komşulara giderdi.
Rahmetli annemin eli açıktı. Meyveler olunca bahçede yetişenlerden komşulara gönderirdi.

Yine him hime (duvar duvara) komşular birbirlerine duyurmak için him döğerlerdi. Büyük annem, komşumuz **Zarife Hanımla** konuşmak için him döverdi. O da him döverek duyduğunu söylerdi.
Sivas'taki uzun kış geceleri tel helvası çekilerek ve sohbet edilerek geçerdi. Köylerde genç kızlar her gün bir evde toplanarak bulgur çekerlerdi.

Ramazanlarda komşular oruçlarını açmak için bir araya gelirlerdi. Köy odalarına aşıklar davet edilir, aşıkların söylediği türküler dinletilirdi. Eğer uzak yerlerden bir âşık gelmişse komşulara haber verilirdi. Sivaslı âşıklardan **Veysel, Talibi, Ali İzzet, Feryadı** gibi âşıklar düğünlere davet edilirdi.
Komşuluk Sivas yöresinde 1960'lı yıllara kadar altın çağını yaşadı. Kerpiç evler azalınca komşuluk bitti. Gecekondularda can çekişen komşuluk beton binaların soğuk duvarlarında sona erdi

Merdivenli evler köşesine çekilince Çok katlı binalara konulan **asansörler** komşuluğun da sonu oldu. Artık günümüzde aynı apartmanda oturan aileler birbirlerini tanımaz oldu. Hâlbuki mahalleli birbirlerini tanırdı. Günümüzde sabahleyin erkenden kalkanlar komşularına rastlamadan evlerinden çıkıyorlar. Yine dönüşlerinde kendilerini asansöre atıp kimseyi görmüyorlar. Komşuluk güzel bir töreydi *"Komşu komşu hu;.oğlun geldi mi* ***?*** temennisi hayal oldu. Kimse kimseyi tanımıyor; kimse kimseden haber sormuyor. Komşuluk aynı apartmanda oturmak değil ki!.

Köşkerlerin Piri Kaman İbrahim Usta

Divriği'de bir zamanlar en çok kazanç getiren ve herkesin itibar ettiği meslek dalı köşkerlikti . bu yüzden bu meslek dalı bünyesinde çok değerli ustalar yetişmiştir. Köşker esnafının en son piri Gamangil İbrahim usta idi. Orijinal bir şahıstı. Günde yedi öğün yemek yediği söylenir.Ayrıca hayat felsefesini anlatan şu beyti halk arasında söylenmektedir "**Bir gün yağlı, bir gün yavan ; bir gün de derler: Ölmüş Gaman!"**

Divriği'deki köşker esnafını derlerken bu beyit çok hoşuma gitmişti. Divriği'deki esnafın hayat felsefesini yansıtıyordu.İbrahim Usta , ölüm tarihi olan 1958 yılına kadar esnaf kahyalığı yapmıştır.

Divriği'deki köşker esnafını yazarken Gaman Usta'dan çok etkilenmiştim. Yeni şeyler bulurum ümidi ile Cağlı Cami Mahallesine gittim . . . Kimse doğru dürüst bir cevap vermedi. Mahallenin ilgisizliğine üzüldüm.

Köyümüze Dede Geldi

Köye geleli birkaç hafta olmuştu. Köyün gençleri ziyaretime geliyorlardı. Ben de onlara çay yapıyordum. O tarihlerde radyo olmadığı için gençler saz çalıp türkü söylüyorlardı. Türkülerin çoğunu ilk defa duyuyordum. Teybim olmadığı için bu güzel türküleri derleyemedim..

Okul tek öğretmenli idi. Bütün öğrenciler aynı salonda derse giriyordu. Daha önceki yıllarda dördüncü ve beşinci sınıflara öğretmenler girer, diğer sınıfları "eğitmenler" okuturdu.

Öğrenci velileri de zaman zaman okula gelip ders dinliyorlardı.

Bir gün ben derste iken bekçi, sınıfa girdi.

-Öğretmenim, köyümüze dedeler geldi, muhtar'ın evinde oturuyorlar, seni de yemeğe bekliyorlar, dedi.

Bekçiye, yemeğe geleceğimi, söyledim.

Dedeler köye gelmişler, muhtarın evine misafir olmuşlardı. Köylülerin ayakkabıları kapının önüne dizilmişti. Köyün bekçisi bunları yerleştiriyordu. Köylüler yün çorapları ile içeri giriyorlardı. İçeri girerken kapıya ve eşiğe niyaz ediyorlardı. Dede ve diğer dedeler kendilerine ayrılan yüksekçe bir yerde oturuyorlardı. Dedelerin oturduğu yere halı ve kilim döşenmiş, üzerine de yastık ve büyük minderler konulmuştu.

Köylüler dedenin oturduğu yere kadar geliyor, dua aldıktan sonra yerlerine oturuyorlardı.

Ben o tarihe kadar dedeler hakkında bilgi sahibi değildim. Yürüyerek içeri girdim, en yaşlı dedenin elini öptüm, minderlerden birinin üzerine oturdum.

Zenginlik her yerde geçerliydi. Köylüler zenginliklerine göre hürmet görüyorlardı. Fukara köylüler dedenin elini öptükten sonra duvarın dibindeki yerlerine oturuyorlardı. Bunların yeri kapı girişi idi.

Alevi cemlerinde katı bir protokol uygulanır. Kimse gelişi güzel oturamaz. Herkesin gediği (yeri) bellidir.

Alevi köylerinde dedelik önemli bir makamdır. İnanışa göre dede Hz.Peygamber'in soyundan/ehl-i beyt ' gelen bir inanç önderidir. İmirhan'a gelmeden önce bunları bilmiyordum

Sedirde oturanların hepsi yaşlı kimselerdi. İlkin muhtar söze başladı ve beni tanıttı. Sonra dedeler konuşmaya başladı. Hz.Ali'den ve 12 İmamlardan bahsetti. O güne kadar adını duymadığım Yezit'ten bahsetti. Herkes Yezit'e lanet etti. Ben o kadar cahildim ki Hz. Hüseyin'in Kerbela'da Yezit'in orduları tarafından şehit edildiğini bile bilmiyordum.

Dedelerin konuşması bitince aşıklar, Pir Sultan Abdal'dan, Kul Himmet'ten, Hatayi'den deyişler söylediler. Bu deyişleri ilk defa duyuyordum. Deyişler de bitince sofralar kuruldu ve yemekler geldi.

Kesilen kurban etiyle bulgur pilavı pişirilmişti. Lokmalar alınmadan önce dede dua etti. İlk lokmayı dua eden dede aldı. Bunu diğer dedeler takip etti. Daha sonra sofradakiler yemek yemeye başladı. Lokmalar yenilip bitirilince dede bir daha dua etti.

Misafir dedelerden bir tanesi yemekten sonra bana dönerek:

-Öğretmen efendi , işte Alevilerin cemi bu, dedi.

Herkes evlerine dağıldı.

Ben de cem törenini görmüş oldum.

Uykusuz kalan öğrenciler

Dede köye geldikten sonra Abdal Musa ve Görgü cemine başladı. Akşam olunca köylüler "görgü damında/cem evinde" toplanıyor, gece yarısına kadar ibadet ediyorlardı. Beni ceme davet etmediler. Cemi yürüten genç dede benim gelmemi istememiş…. Beni tanıyan diğer dedeler de çok ısrar ettikleri halde başarılı olamamışlar.

Dedeler köyde bulundukları müddetçe bana uğrarlar, çay içip sohbet ederlerdi. Yağbasanlı Mehmet Dede, Timisili Ağ Dede, İmirhanlı Haydar Dede, Çamşıhılı Sadık Efendi gibi muhterem zatlar baba dostuydu.

Köy içindeki cem törenleri iki hafta kadar sürdü. Ceme katılan ve bu yüzden uykusuz kalan öğrencilerim okula gelemediler. Cem bitip de misafir dedeler uğurlandıktan sonra okula gelmeye başladılar.

Dedenin köyden uğurlanması

Dedeler cemden sonra köylerine gittiler. Cemi yöneten Haydar Dede birkaç gün sonra köyden ayrıldı. Cem boyunca görgüye girenler, kurban kesenler Dede'nin Hakullah'ını verdiler. Bu Dede'nin hakkıydı çünkü cemi yürütmüş, küsülü olanları barıştırmış, ufak tefek arazi davalarını tatlıya bağlamıştı.

Köy halkı meydanda toplanmıştı. Dedeye verilen hediyeler eşeğe yüklenmişti. Kadınlar, Dede'nin hanımına hediye hazırlamışlardı. Bunlar hırka, çorap, eldiven gibi dokumalardı. Dede köyden ayrılmadan önce herkese dua etti, yapılan ibadetlerin kabul edilmesini Allah'tan diledi. Köylüler Dede'lerini gözden uzaklaşıncaya kadar uğurladılar.

Köylerdeki adak yerleri

Zaman zaman köyden ayrılıp komşu köyleri ziyaret ediyorum. Yine böyle bir gezinti sırasında arkadaşım büyük bir kayayı göstererek " Burası ziyaret" dedi. Kayanın yakınlarında türbe, mezar gibi şeyler yoktu. Ben "Hani mezar? Mezar göremiyorum" dedim. O bana " Bizim köylerde ziyaret böyle olur. Mezar olması şart değildir , dedi. Yağbasan köyündeki "Garip Ardıç" kutsal bir ağaçtı. Köylüler her yıl tepe üstündeki ağacı ziyaret eder, kurban keserlerdi.

Bazen görgü sorgu için gelen bir Alevi Dedesi'nin karşılandığı, uğurlandığı yer kutsaldır. Bu tip ziyaretlere "Dede düşeği" denir. İmirhan'daki dedelerin uğurlandığı yer taş yığınlarından ibarettir. Yol üstündeki bu adak yerini ziyaret edenler, oradaki taşlardan birini öperler ve aldıkları taşı yerine bırakırlar.

Bu tip adak yerlerinde Fatiha okunmaz. Çünkü ziyaret edilen yerde iskelet bulunmaz. Sadece civardaki ağaçlara ve çalılara bez bağlanır, adak olarak horoz kesilir. Bu tip kurbanlara "Cebrail" denir. Çünkü Cebrail kanatlı bir melek olarak düşünülür.

Eski Türk inançlarında ağaçlar, taşlar, su gözeleri, ırmaklar…kutsaldır. Adak yerlerindeki ağaçlar kesilmez. Sular kirletilmez. Biz bu inanca "Yer-Su" kültü diyoruz.

Yine eşik kutsaldır. Dedenin cem yaptığı yerin kapısı ve çerçevesi de kutsaldır. İçeri girenler buralara niyaz ederler. Bütün bunlar eski Türk inançlarının Anadolu'daki devamıdır.

Mahalleyi Süpürün

Anonim bir halk türküsü

" Bugün Pazar günüdür, derdim azar günüdür, mahalleyi süpürün, yarim gezer günüdür" dörtlükleri ile devam eder.

Divriği'nin Karageban köyünde oturan kadınlar hergün sabahleyin erken saatlerde evlerinin bulunduğu sokağı süpürürler. Halk inanışına göre bu köyde yatırı bulunan Karadonlu Can Baba'nın atına binmiş olarak erken saatlarda köy içinden geçtiğine inanırlar ve öyle düşünürler… Ne güzel bir inanış değil mi?

Rahmetli annem bizi bayram namazına yolcu ettikten sonra evin içini ve örtmeyi süpürdüktün sonra kanatlı kapının önünü de süpürürdü. Annem ve mahalledeki komşu kadınlar süpürme

işinde birbirlerine yardım ederlerdi. Mahalle temizliğinde yetişkin kızlar ve taze gelinler mecbur kalmadıkça süpürme işine girmezlerdi.

Çocukluk yıllarımdan iyi hatırlarım mahallenin gençleri ve ihtiyarları bayram namazını kıldıktan sonra mezarlığa giderlerdi. Rahmetli babam bana dedelerimin , baba annelerimin ve yakınlarımın mezarlarını gösterirdi. Mezarlıktaki görevimiz bitince evimize dönerdik. Annem bizi kapıda karşılardı. Islak toprağın verdiği kokuyu içimize çekerdik.

Belediyenin sokak temizliği gibi bir görevi yoktu. Her evin bir bahçesi vardı. Çöpler kurumuş otların üzerine atılırdı. Evlerden kolay kolay çöp çıkmazdı. İlkbaharda ve sonbaharda gazeller/kuru yapraklar toplanıp bahçenin bir köşesinde yakılırdı.

Ekmek ufaklarının çöpe atılması olası değildi. Yemek artıklarını da evin kedileri yerlerdi.

Benim çocukluk yıllarımda evlere kağıt girmezdi. Kimsenin gazete olma alışkanlığı yoktu. Naylon henüz evlerimize girmemişti. Toprak ve bakır kaplar

Marşanların Teyze

Tayinim Sanat Okulu'na çıkınca Celal İnce Apartmanı'na yakın bir yerde ev kiraladım. Ev iki katlı büyük bir konaktı, kiraya vermek için evi dörde bölmüşler. Benim kiralık evim yola bakıyordu. Şimdiki sebze haline yakın bir yerdeydi.

Marşanlar Sivas'ın köklü bir ailesiydi. Atatürk Sivas'a geldiğinde bir müddet bu konakta kalmıştı. Rauf Orbay'dan dolayı çocuklarına da Rauf adanı vermişlerdi. Biz bu hanımefendiden çok şey öğrendik. Sivas'ın kültür değerlerini çok iyi biliyordu.

Hıdır-Ellez

Eğer yanılmıyorsam Hıdır Ellez'de idi. Eşim Sivas'ın geleneklerini bilmediği için hamur yoğurmuş. Marşanların teyze eşimi eli unlu görünce "Sen ne yapıyorsun kızım bugün eğrilce; eğrilcede hamur yoğrulmaz, çamaşır sıkılmaz. Eğer bunu yaparsan doğan çocuğun parmakları eğri büğrü olur. Sakat doğar. Hemen bahçeye in toprağa fasulye, nohut gibi şeyler dik. Eşim her yıl eğrilcede fasulye dikerdi. Hamile kadınların çocukları sakat olmasın diye.

Sıçancık

Yine aynı yıl içinde bir de Sıçancık diye bir töre vardı. Eşim, ben derste iken pide fırınına gidip ekmek getirmiş. Yine ev sahibi ile karşılaşmış. Marşanlar'ın teyze " Kızım sen ne yapıyorsun, bugün sıçancık, eve bir şey alma, her yer sıçan dolar. Onlarla baş edemezsin" demiş. Sonra da evden yırtık bezler almışlar; makasla kesip elbise yapmışlar. Bunları çöplerin/gübürlerin üzerine bırakmışlar. Fareler'e sıçanlar bunları kesin, çamaşırlarımızı kesmeyin demişler.

Eski yıllarda evlere giren, kedilerle boğuşan çok iri fareler vardı. Ben Dört Eylül'de iken okula lağım fareleri girerdi. Hizmetliler bunları kovalayıp öldürürdü.

Mine Abla

Mine Abla komşumuzun yetişkin kızıydı. Ailesi biricik kızlarını çok iyi yetiştirmişlerdi. Mahalledeki kızlara Mine Ablayı örnek gösteriyorlardı.

Annem Mine Abla'yı çok severdi. Bahçe duvarımızın bir yerine komşu kapısı açmışlardı. Komşu kadınlar bir bahçeden bir bahçeye geçerken bu kapıyı kullanırlardı. Divriği'de bu daracık kapıya "Komşu kapısı" diyorlardı.

Mine Abla, meyveler olgunlaşınca anneme yardıma gelirdi. Kayısı yarar, dut toplar, pekmez kaynatır, pestil yapardı.

Kız kardeşlerim o yıllarda çok küçüktü, anneme yardım edemiyorlardı. Mine Abla ilkokulu çoktan bitirmişti. Kız istemeye gelenler Mine Ablaya hayranlıkla bakıyorlardı. Mine Abla anam gibi beyaz tenli mavi gözlü, sarı saçlıydı.

Mine ablanın ailesi paşazade idi. Dedeleri Birinci Cihan Savaşı yıllarında eldekini avuçtakini yiyip bitirmişti. Fakir düşen bu aile asaletini yitirmemişti. Biz bu aileyi ve aile büyüklerini "Hanım teyze, bey baba " diye çağırıyorduk. Divriği'nin asaleti de buradan geliyordu.

Ailenin en küçüğü Mine Abla artık büyümüş, gelinlik çağına gelmişti. Her kız gibi çeyiz hazırlıyordu. O kadar terbiyeli bir kızdı ki Annemle konuşurken bile yüzü kızarıyordu.

Aynı mahallede hayvancılık /sürekçilik yapan kalabalık bir aile daha vardı. Anneleri oğullarının Divrikli bir kızla evlenmesini istiyordu. Fakat en küçük oğulları Ziya, Tokatlı bir öğretmene aşık olmuştu.. Okullar açılmadan düğün dernek yaptılar ve Ziya'yı Tokatlı öğretmenle evlendirdiler. Daha haftası dolmadan gelin kaynana kavgaya başladılar.

Mine, bazı günler bize geliyor annemin makinesinde dikiş dikiyordu. Bazen de dikiş dikmek için Tokatlı öğretmenin yanına gidiyordu.

Aradan bir yıl geçmişti. Kaynana gelinine güvenmiyordu. "**Düğünde taktığımız altınları alıp Tokat'a götürse diyordu. Aslında altınlar gelinin malıydı,** isterse götürür, isterse saklardı. Bu düşünce ile gözüne uyku girmiyordu. Tatile çıkmadan bir gün önce gelinin odasına girdi ve altınları güvenilir bir yere sakladı. Artık rahattı.
Sabah olunca Gelin, altınların çalındığını fark etti. Kaynanasının yanına gitti "**Altınlarımı çalmışl**ar" dedi. Kaynanası suçu komşu kızı Mine'nin üzerine attı. "**Bizim eve dikiş dikmek bahanesi ile Mine gelmişti. Ondan başka kim çalacak",** dedi. Gelin kaynana gizlice karakola gittiler.. Altınımız çalınmış, dediler. Bu altınları çalsa çalsa komşumuzun kızı çalmıştır" dediler.

Ve…Bir sabah erkenden kapıya polisler geldi. Kızın Mine'yi karakola götüreceğiz, dediler. Herkes kapıya dikilmişti. Komşular itiraz ettiler. Polisler yapacağımız bir şey yok, dediler. Mine'nin annesi ve babası yani üç masum elleri kelepçeli karakola götürüldüler. Bu güne kadar Divriği'de hırsızlık vakası olmamıştı. Bu masum kişilere atılan iftiraya üzüldüler.

Birkaç gün Mine'den haber alınmadı. Daha sonra altınların bulunduğunu söylediler. İfadeye göre altınları Çingeneler götürmüştü(?).. Bu sefer de zavallı çingenelere yüklendiler. Zavallıları geldiklerine ve geleceklerine pişman ettiler…Bu iftiranın da doğru olmadığı ortaya çıkmıştı.

Mine o kadar çok dayak yemişti ki görenler bu kadar acımasızlık olur mu, dediler. O günlerde kapları kalaylamak için Divriği'ye çingeneler gelmişti. Bunlar da dayaktan nasiplerini aldılar…

Mine çektiği korkudan, yediği dayaktan ve kuru iftiradan yatalak oldu, diktiği elbiselerden birini Mine'nin tabutuna örttüler…
Zavallı kızın mezar taşı bile olmadı. Altın peşinde olanlar Mine'den sonra da rahat yüzü görmediler…Yaz tatillerinde Divriği'ye gittiğimde Mine'nin çektiği acıları hatırlarım…

Müezzin Reşit Efendi

27 KASIM 2021KUTLU ÖZEN

1950'li yıllar. …Aklımda yanlış kalmadıysa, Gökçe Cami'nin müezzinliğini Reşit Efendi yapıyordu. İlerlemiş yaşına rağmen Çavdar Hoca Efendi de caminin imamıydı. İnce, uzun boylu nur yüzlü bir ihtiyardı. Namazı gayet yavaş kıldırırdı. İkindi namazından sonra Kuran okurdu. Arka saftaki cemaat sesini zor duyardı. Bütün bunlara rağmen herkes hocaya hürmet ederdi, onun emekli olmasını istemezdi. Kabakulak olduğumuz zaman yüzümüzdeki şişi Çavdar hocaya yazdırırdık.

Benim ilkokula gittiğim yıllardı. Minarelerden Türkçe ezan okunuyordu. Bir gün baktık ki caminin müezzini değişmiş yerine Reşit adında bir genç gelmişti. Sesi gürdü…Ezanı yürekten okuyordu. Okuduğu ezan ta… a…uzaklardan duyulurdu. Hocanın ezan okurken sık sık çenesi çıkardı.

Divriği'deki yemenici esnafındandı. 1980'li yılarda kendisinden derleme yapmıştım.

Çocukluğumuzun ramazanlarında camilerde yaramazlık ederdik. Reşit Hoca hemen namazını bozar, eline aldığı sırığıyla bizi kapı dışarı ederdi. Bir ramazan gecesiydi, en arka safta bir grup çocuk saf tutmuştuk. Yanımızda hatırladığım kadarıyla elli yaşlarında bir amca da vardı. Hemen arkamızda çekili perdenin arkasında hanımlar namaz kılardı. Yine bu mahalde yani hanımların arkasında da caminin sobasında yakılan meşe odunları yığılıydı. Cami çok sıkış olduğu için zaman zaman ayağımız perdenin arkasındaki hanımların başına değdiği olurdu. Birden perde birazcık havaya kalktı, bir el görüldü, elinde meşe odunu, yanımızdaki amca tam secdedeyken

sırtına hışımla indi, Adamcağız bir iniltiyle yere yapıştı, biz koptuk, Müezzin Reşit elinde sırığıyla yetişti, bizler önde o arkada cemaati çiğneye çiğneye dışarıya canımızı attık, kapı arkadan sürgülendi, kimimiz sırığın acısını halen hissederken, bir başka camiinin yolunu tuttuk.

Yine bir ramazan gecesiydi; "Kültür Camiinde" teravi namazındayız. Merdivenle çıkılan üst mahfil her ramazanda olduğu gibi hanımlara mahsustu. Namazın ortası bir çocuk huysuzluk ediyor. Annesine "hadi gidelim" diyor. Tüm cemaat dinliyor. Anne namazda, cevap veremiyor… Bir müddet sonra çocuk "hele, bak hele, gülüyor bana cevap vermiyor" sözü camide yankılandı. Diğer çocuklar sesli, yaşlılar sessizce gülüşmeler duyuldu. Kimi ihtiyarlar "la havle…" çekerek gülüşmeleri bastırmaya çalıştı Kutsal gecelerde Gökçe Cami'deki Hırka-yı Şerif, açılır, mukaddes emanetler, ilkönce erkekler, sonra da kadınlar ve çocuklar tarafından ziyaret edilirdi. Ziyaret bitince bunlar ilahilerle minberdeki yerine konulurdu. Mevlitlerde düzeni sağlamak, şeker, gülsuyu gibi malzemeleri temin etmek Reşit Hocanın görevleri arasındaydı.

Müdür ne yesin?

Benim öğretmenliğe başladığım yıllarda köy muhtarlarının yanı sıra onları denetleyen Nahiye müdürleri de vardı. Bunlar köylerde otururlardı.

İlçelerde olduğu gibi nahiyelerde de hükumet konakları vardı. Okul, cami, sağlık ocağı, nüfus, jandarma ve tapuya bakan birimler vardı. 1960 İhtilalinden sonra "Nahiye müdürlükleri" kaldırıldı.

İşte Nahiye Müdürünün müdür olduğu yıllarda nahiyeye bağlı köylerden birinde arazi anlaşmazlığı olur. İş Nahiye müdürlüğüne intikal eder. Günü gelince nahiyeden hazırlanan küçük bir heyet köye gelir. Mevsim bahardır, ortalık yaştır. Nahiyeden gelenler muhtarın evine misafir edilirler. Çaydan sonra dava sahipleri ile ırmak kenarındaki araziye giderler. Tarla biraz uzaktadır. Onlar arazide iken yağmur damlaları düşmeye başlar. Derken bulutlar delinmiştir, ırmak kabarmaya başlar. Keşfi henüz bitirmişlerdir. Muhtarın evine doğru koşmaya başlarlar. Muhtarın karısı damdan bağırır. Kürtçe bir şeyler söylemeye başlar. Heyettekiler Kürtçe bilmedikleri için muhtara sorarlar. Hanımın ne dedi. Muhtar cevap verir: "Ne desin? Damdaki tezekler ıslanmış onu haber veriyor. Diyor ki Müdür ne yesin? Ben de dedim ki Ahırda kurusu var. Onu yesin."

Nuri'nin Eşeği

11 KASIM 2021KUTLU ÖZEN

Öğretmenlik yaptığım köy ormancılıkla geçiniyordu. Köy bodur meşe ağaçları ile kaplıydı. Doğru dürüst bir denetim olmadığı için koruluk her yıl biraz daha küçülüyordu. Köylüler kestikleri ağaçları eşeklerle kasabaya götürüyor, sokak aralarında satıyorlardı. Orman bekçileri yeterince müdahale edemiyordu. Zaten kasabada topu topu iki bekçi vardı.

Köylüler eşek uzmanıydı. Eşek alırken hayvanın burun deliklerine, kulaklarına, arka ve ön bacaklarına, tüylerine ve kuyruklarına bakarlardı. Yük taşıyacak hayvanı test ederlerdi. Kasaba ile köy arasında yirmi kilometre yol vardı. Her gün bu yolu gidip gelirlerdi.

Yaşlanan eşekler ahıra alınmazdı. Bunlar kaderlerine terk edilirdi.. Nadasa bırakılan tarlalarda kuru ot yiyerek dolaşırlardı. Kar yağıp da yollar kapanınca kurt sürüleri köye inerdi. Çoban köpekleri de kuytu bir yer bulup kışı geçirirlerdi. Başıboş hayvanların kaderi kurtların insafına terk edilirdi.

Bunlardan biri de Nuri'nin eşeği idi. Nuri yaşlı eşeği ahıra almamıştı. Köylüler: " Nuri, bu senin yaptığın insanlığa sığar mı? Yıllarca odununu taşıdı, her işini gördü; şimdi de yamaçlarda geziyor. Yaşlı bir eşeği besleyemedin mi?" Diyorlardı. Nuri arsız arsız gülüyordu…

O yıl eşeği kurtlar yemedi. Eşek günlerce köyün sokaklarında dolaştı durdu. Duyduğuma göre Nuri aklı erik birisine sormuş, "ben bu eşekten nasıl kurtulurum" diye. O da "eşeği kesmek olmaz, ölümünü beklersin" demiş…Başka birisi de " Nuri düşündüğün şeye bak, bir çukur kazarsın eşeği bu çukura yuvalarsın ." demiş. Bu seçenek Nuri'nin aklına yatmış. Nuri bir çukur kazmış, hayvanı çukura yitmiş. Sonra da toprak doldurmaya başlamış. Hayvanın dışarıda kalan kuyruğu günlerce sallanmış….

Köye inen kurtlar Nuri'nin eşeğini çukurdan çıkarıp yemişler. Bahar gelip de karlar eriyince, eşeğin kemikleri ortaya çıktı.

Onu da Ahıra Çekin

Bizim oradaki köy düğünlerine civar köylerden de davet edilenler olurdu. Davetliler düğünden önce atlarıyla, eşekleriyle çoğu zaman da yürüyerek gelirlerdi. Atla gelenler itibarlı misafirlerdi. Bunlar köyün girişinde karşılanır rahat edecekleri bir konağa yerleştirilirlerdi.

Düğün kahyası bunları itibarlarına göre evlere taksim ederdi. "Falanca köyden gelen Bayram efendi Cafar(Cafer) ların evine; Cıncık kirva Sümüklü Bekteş emminin evine…" diye bağırırdı. Köy meydanında toplanmış olan köylüler kahyanın taksimine göre misafirlerini alıp götürürlerdi. Misafirler izzeti ikram ile yedirilip içirilirlerdi. Türkmen köylerinde misafirlerine mutlaka rakı çıkarırlardı. Ayrıca hediyeleri ile gelen misafirler hediye ile gönderilirlerdi.

Düğün evinde ve köy içinde her türlü şakayı yapmak adettendir. Yine düğünlerin birinde kahya misafirlerini yerleştirdikten sonra yorgunluktan sızıp kalır. Herkesi evlere yerleştirdiği için

gönlü rahattır. Köylüler yarınki düğüne hazırlanmak içini erkenden yatarlar. Gecenin karanlığında köpeklerin ürümeleri dışında sessizlik hakimdir. Derken "Köpekler beni paralayacak !" diye bir ses işitilir. Uykusu ağır olanlar bu sesi duymaz. Köpeklerin saldırmasına rağmen düğün davetlisi kahyanın evine yetişir. Bu arada birkaç kişi şamataya uyanır. Kahya da "Bu da neyin nesi?" diye evdekileri uyandırır. Gençler aşağı inerler. Misafir açılan kapıdan canını zor atar.

Kahya da merak etmiştir. İkinci katın penceresinden eğilip sorar:

Bu saatte gelen kim?

Kim olacak Bağdereli Kürt Mustafa. Onu nereye çekelim?

Kahya yukarıdan bağırır: "Onu da ahıra çekin…"

Orası Kahve mi?

Goçgiri (Koçgiri) Kürtleri sobanın etrafında toplanmışlar muhabbet ediyorlar. Kasabaya gitmek için köy minibüsünü bekliyorlar. Dışarısı soğuk mu soğuk… Acı bir rüzgar esiyor. Kahveci yolculara çay yetiştiriyor. Sobanın başında yer bulamayanlar daha yakındaki masalara oturuyorlar.

Kürtlerden biri ballandıra ballandıra anlatıyor. Efendim…diye söze başlıyor, rüyasını anlatıyor: "Cennet gibi bir yer. Ali efendimiz çayırların üstüne diz kırıp oturmuş. Yanında iki oğlu: Hasan ile Hüseyin.. yani iki kardeşler. Diğer halkada 12 İmamlar…ve İmam Cafer. En dıştaki halkada bizim aşiretin ölmüş olan dedeleri. Onlar da gelmişler… kimi Kureyşanlı, kimi Baba Mansurlu yani bunlar cem yürüten dedeler.. Ben ayakta duruyorum…o mübarek lerden biri : Ula Hasso, öyle uzakta durma yanımıza gel dedi…Sürüne sürüne ilerledim tam yanına gelmiştim ki birden uyandım."

Konuşmaları dinleyenlerden biri Sünni olmalı ki dayanamayıp soruyor: Bu halkada Ebubekir, Ömer, Osman niye yok? Kürt soruyu sorana cevap veriyor. "Allah Allah orası kahve mi? Orası cennet, oraya herkes girer mi? Onların işi ne?

Osman Vuruldu Desinler

Osman, benim dedemdi. Ne doğum tarihi var, ne de ölüm tarihi

Anamın anlattığına göre Koçgiri Kürtleri tütün kaçakçılığı yüzünden dedemi vurmuşlar. Divriği Zara yolu üzerindeki bir kayanın altına gömmüşler. Mezarını bilen yok. Dayılarım da babalarının mezarına sahip çıkmamışlar, zamanla unutulup gitmiş…

Ne zaman Sincan, Bolucan üzerinden Sivas'a gitsem dedemi hatırlarım. Yol üzerindeki dağlara, taşlara, asırlık ağaçlara selam veririm. Her mezar taşına Fatiha okur, acılarını paylaşırım.

Anamın anlattığına göre dedem bir destan kahramanıdır. O, Hz. Ali'dir, Zaloğlu Rüstem'dir. Çamlıbel'deki Köroğlu'dur, Develi'deki Dev Ali'dir… Bizim çocukluğumuz destan kahramanlarının hikâyelerini dinlemekle geçmiştir.

Annemin babası; yani Osman dedem uzun boylu, geniş omuzlu, mavi gözlü, sarı saçlı ve yumruğuna sağlam, bir delikanlıymış. 1915'li yıllarda tütün kaçakçılığı yaparmış. Niksar ve Erbaa'dan getirdiği tütünleri müşterilerine satarmış.

Dağ taş eşkıya doluymuş…

Koçgiri Kürtleri dedemi birkaç defa vurmaya kalkmışlar, pusu kurmuşlar, fakat vuramamışlar; eşkıyanın ünlüleri dedeme "Bak Osman sen yiğit bir delikanlısın. Fakat bizimle baş edemezsin….Tütünleri yıkıp yoluna gidersen canına kıymayız" diye tehdit etmişler. Dedem eşkıyaların teklifini kabul etmemiş. Onlara "Osman soyuldu demesinler, Osman vuruldu desinler…" diye cevap vermiş. Aşiretin adamları dedeme acımamışlar, cesedini kayaların üzerine bırakmışlar. Dedemin sahipsiz kalan atı aylarca başından ayrılmamış. Nihayet bir gün yayladan inip Divriği'ye dönmüş. Üstünde kimse yokmuş. Açlıktan bir deri bir kemik kalan atını sarılıp öpmüşler, "Osman vuruldu" diye feryat figan etmişler.

Öğretmenlerin Gördüğü Rüya

28 ARALIK 2021KUTLU ÖZEN

Eylül ayına girmiştik… İhtilalin eli kulağındaydı….Postal sesleri geliyordu. Her gün sağdan ve soldan bir çok öğrenci hayatını yitiriyordu. Okullarda doğru dürüst ders yapılmıyordu. Öğretmenler can güvenliğim yok diye rapor alıp okula gelmiyordu. Ben de bu karışık dönemde Divriği Lisesi Tarih öğretmenliğine gönderilmiştim. Daha önceki görevim Sivas Milli Eğitim Müdürü yardımcılığı idi. Aynı zamanda Sivas Halk Eğitim Merkezi Başkanı idim.

Liseye sürgün olarak gönderildim. Gittiğim okuldaki öğretmen ve öğrenciler birkaç yıl önce okuttuğum öğrencilerim idi. Bana sürgün muamelesi yapmadılar. Yalnız her gün Liseye uğramak zorundaydım… Derken Eylül ayı geldi. Öğretmenlerden biri bir rüya görmüş. Ben onlara imam/hoca olup namaz kıldırıyormuşum. Beni solcu olarak bildikleri için rüyayı hayra yormamışlar. Kendi aralarında rüyayı yormaya başlamışlar. Tabii bu hadiseyi bana söylememişler. Kendi açılarından güzel bir rüya değil. Sağcı öğretmenlerin imamlığını bir sağcı yapar….Ben sosyal demokrat bir adamım…

Birkaç gün beklemişler. İşin ilginç yanı bir hafta sonra 12 Eylül ihtilali oldu. İlçedeki yüzbaşı, ne kadar öğretmen ve idareci varsa hepsini okulda toplamış, daha sonra da Divriği Demir

Madenlerindeki sosyal tesislere göndermiş… Ben hariç hepsini tutuklamış …İşin kötü tarafı bütünlemeye kalanların sınavı yapılmamış. Üniversiteye girecek olan öğrenciler mağdur.

Yüzbaşı'nın yanına gittim. İhtilal olduğu için en büyük amir ilçenin yüzbaşısı. Kendimi tanıttım, öğrencilerin mağdur olacağını söyledim. Komutan da anlayışlı davrandı öğretmen ve idarecileri serbest bıraktı. Öğrenciler de okuldan mezun oldular. Öğretmenlerin gördüğü rüya çıktı. Ben onların imamı oldum…Onlar da cami cemaati.

Ölük/Höllük alan var mı?

Gazi'yi bitirdikten sonra tayinim Sivas'a çıktı. İlk işim ev aramak, sonra da öllük bulmak oldu. Şimdiki nesil ve hatta onların babaları killi toprağı/ yani öllüğü bilmezler ki. Bugün 50 yaş sınırında olanların bile evlerine killi toprak girmedi. Deterjanların banyomuza ve mutfağımıza girmesi büyük bir devrimdir..

Eski yıllarda temizlik malzemesi kilden ve meşe külünden ibaretti. Yıkanacak çamaşırlar büyük kazanlarda kaynatılırdı. Daha sonra düz bir taşa serilir, tokaçlanırdı.

Henüz deterjanlar evlerimize girmemişti. Bizim kuşak yokluk içinde yaşadı. Doğadaki her şeyi temizlik malzemesi olarak kullandı.

1970'li yıllara kadar Sivas'ta öllük kültürü vardı . Öllük her yerde bulunan ucuz bir topraktı. Öllüklükten getirilen bu killi toprak taşlarından ayıklanır, havanda ezilir, rutubetsiz bir ortamda saklanırdı. Çocuğun altına konulacağı zaman tavada hafifçe ısıtılırdı. Sancılanan bebeler de öllüğe yatırılır, sancısı geçene kadar kucakta sallanırdı.

Şehirlerde, köylerde öllük alınacak yerler belliydi. Mesela Divriği'de "**Ak toprak"** Kurdeşen mevkiinden alınırdı. En kaliteli killer Kangal Balıklı kaplıcadan çıkarılırdı. Yine
1960'lı yıllarda kurutulmuş killer bakkallarda satılırdı….

Benim bu makalemi okuyan anneler, ninelerinin çektiği bu uygulamayı bilmezler ki …

Öllükle beraber bir kültür bitti.

Pasaklı Öğretmenler

Benim Sivas Halk Eğitimi başkanlığı yaptığım yıllarda usta öğretici bayanlar vardı. Bunlar her yıl kurs yapacakları köylere gönderilirdi. Ekim ayında başlayan kurslar, Mayıs sonunda bitirilirdi. Köylerdeki kurslar daha çok bayanlara yönelik olurdu. Biçki, dikiş, nakış, yemek pişirme, çocuk bakımı, temizlik, halk sağlığı gibi konularda genç kızlara bilgiler verilirdi.

Yine ders yılı sonunda kursiyer öğrencilerin yapmış olduğu işler okulda sergilenirdi. Sergiden sonra kurs öğretmenleri ile Halk Eğitimi salonunda yıllık değerlendirme yapılırdı. Kurs öğretmenleri sorunlarını dile getirirdi. Halk Eğitimi Başkanı da bunlara cevap verirdi.

Yine bu toplantılardan birinde kursiyer öğrencilerin sayısını nasıl artırabiliriz? Muhtardan, öğretmenden, imamdan, sağlıkçılardan nasıl faydalanabiliriz? Bu konudaki görüşünüz nedir? diye sordum.

Kurs öğretmenlerinin yarısından çoğu bekardı. Hatta yer değiştirmek için "Bu köyde evlenecek kimse bulamıyorum. Nüfusu bol olan yerlerde öğretmenlik yapmak istiyorum" şeklinde dilekçe verenler ertesi yıl daha iyi yerlere atanıyorlardı. Bu hakkı Bakanlık vermişti.

Ben de konuşmamda "gittiğiniz yerlerde öğretmenle, imamla, sağlıkçıyla evlenip çoluk çocuk sahibi olursunuz" dedim… Salonun en arkasında oturan iki bayan kendi aralarında konuşuyor ve durum değerlendirmesi yapıyorlardı. Bayanlardan biri "Kala kala pasaklı öğretmene mi kaldık?" dedi.

Ben kürsüden hemen cevap verdim.

-Evet havalı bayanlar,

– Ay! Başkan nasıl duydu?

Kulağım çok hassas olduğu için bayan öğretmenlerin konuşmalarını duymuştum. Salondakiler hayret etmişlerdi.

Pilli Radyo

Benim ortaokulda okuduğum yıllarda birkaç evde radyo vardı. Çok masraflı olduğu için kimse radyo almıyordu. Bizim mahalleye ilk radyoyu İspir Şevket diye biri getirdi. Şevket (İspir) zevk ehli idi. Taş bayırı sendeleye sendeleye çıkar; evinin önünde hayttt…diye nara atardı. Biz anlardık ki Şevket evine gelmiş. …. Tatlı sert bir adamdı. Biz ondan korkmazdık. Bize leblebi, kırmızı şeker ve lokum verirdi.

Bir gün "Şevket İspir, evine radyo almış dediler. Çok merak ediyorduk. Bir gün annemle birlikte İspirlere radyo dinlemeye gittik. Duvara bir yer yapmışlar, radyoyu da onun üzerine koymuşlardı. Üstü nakışlı bir perde ile örtülüydü. Duvara kablolu, kablosuz bakır teller çekmişlerdi. Damda anten dedikleri bir tel vardı. Radyo pille çalışıyordu. Anot ve katot diye iki pili vardı. Piller uzun gitmiyordu. Hemen tükeniyordu. Ev sahipleri de hemen biter diye varlı vakitsiz radyo açmıyorlardı. Sabah, öğle ve akşam haberlerini dinliyorlardı.

Şevket İspir gelene kadar orada oturduk. Daha sonra Şevket İspir büyük bir havaya girerek radyoyu açtı. Radyodan çeşitli sesler geliyordu. Küçük çocuklardan bir kısmı korkarak ağladı, diğerleri de analarının kucağına koştu. Bu sesler nerden geliyordu. Komşu kadınlar, radyonun içinde toplu iğne kadar büyüklükte adamların olduğunu söylediler. Radyo açılınca onlar konuşuyormuş. Şevket İspir bu seslerin nerden geldiğini izah etmeye çalıştı. Dinlediler, fakat anladıklarını sanmıyorum.

Radyo bizim eve 1955 yılında girdi. Ellemek, kurcalamak ve açmak yasaktı.

Yıllarca bu radyoyu hep uzaktan seyrettik. Şimdi Divriği'deki evimizde yaşlı bir adam gibi bizi bekliyor.

Pis Demür

Emekliye ayrıldım yine de öğretmenlikten kurtulamadım…Uykularımda bile onlara ders anlatıyorum…

Savrun'da okuttuğum öğrencilerimi bugünkü gibi hatırlıyorum. Bunlardan biri "Pis Demür" dü. Annesi pasaklı bir kadındı. Çocuğunu pis gezdirirdi. Okula giden öğrencilerim Demir'den tiksinirlerdi. Babası köy bekçisiydi. Mikrop kaptığı için hemen her gün hasta olurdu. Mendili bile yoktu, sümüğünü koluna silerdi. Temizlik muayenesinden sonra üstünden bit çıktığı için mecburen eve giderdi. O yıllarda bitli gezmek vakayı adiyedendi (sıradan) bir şeydi . Köyde bitsiz çocuk yoktu fakat Demir'in üstü başı bit pire içindeydi.

Benim de yapacağım bir şey yoktu. Bit çıkan öğrencileri evlerine gönderiyordum. Bir gün az bitlilerle çok bitlileri ikiye ayırdım. Az bitlileri pencere dibine aldım. Çok bitliler kapının yanındaydı. Rahmetli babam bir gün çıkageldi. Kendisi de yıların öğretmeniydi. Öğrencilerimle sohbet etti. Dışarı çıkarken çok merak etmiş olmalı ki öğrencileri neye göre ayırdığımı sordu. O sanıyormuş ki bunları boy sırasına göre oturtmuşum. Bana bunları neye göre ayırdın, dedi. Ben de "Az bitlilerle çok bitlileri ikiye ayırdım ; bitlilerin sayısı azaldı, dedim… Sadece gülümsedi.

Demir adlı öğrencim babamın da dikkatini çekmiş olmalı ki Demir'e bu muskaların hepsi senin mi? dedi. Çarlık dönemi komutanları gibi muskaları göğsüne dizmişti. Çocuk ağlamalı bir sesle "İyi olayım diye babam getirdi." diye cevap verdi. Gerçekten de Demir'in iyi olması için bunlardan kurtulması şarttı….

Bir gün elimde makasla sınıfa girdim, öğrencime muskaları makasla kesmesini söyledim. O da Demir'in çırpınmasına rağmen muskaların hepsini kesti…. Demir'in babası beni şikayet etti. 27 Mayıs'ın üzerinden birkaç gün geçmişti, şikayeti işleme konulmadı. Muskaları boynundan çıkınca Demir'e bir şey olmadı. Kesilen muskaları el ayak değmeyen bir yere gömmüştüm. Daha sonraki yılarda bir daha Demir'i göremedim.
Sofu dayının dondurmaları ve gazozları

18 ŞUBAT 2022KUTLU ÖZEN

Sofu Dayı çalışkan bir insandı. Gurbette öğrendiklerini kasabaya taşırdı. İlkokula gittiğimiz yıllarda Sofu Dayı dondurma yapıp satardı. Buz yapımında kar kuyularındaki karları kullanırdı.

Divriği Iğımbat dağındaki kar kuyularından söktüğü karları kasabaya indirir; basit bir düzenekle yaptığı dondurmaları külahlara doldurup satardı. O yıllarda "Maraş Dondurması " bilinmiyordu. Sofu Dayı'nın dondurması da Maraş Dondurması gibi yerel bir lezzete sahipti. Sofu Dayı, sermayesi olmadığı için Divriği dondurmasını sürdüremedi.

Divriği Gazozu da Sofu Dayının buluşuydu. Şeker, limon, Nacibey Suyu, Karlıktan getirilen dişli kar, tüplerle gelen karbon dioksit Sofu Dayı'nın dükkanında mamul madde (Gazoz) haline getiriliyordu. O tarihlerde Coca Cola henüz evlerimize girmemişti. İlk kolayı ben Ankara Gazi'de öğrenci iken bahçelideki bir pastanede içmiştim. Henüz piyasaya ilk çıktığı çok pahalıydı. Kola'nın tadına da alışamamıştık. Gazlı, tatlı, demlenmiş çay renginde bir şeydi. Yeni yeni kız arkadaşı peydahlayanlar arkadaşlarına Kola ısmarlarlar, kendileri ucuz gazoz içerlerdi.

Öğrencilik günlerim geçmişte kaldı. Şimdi her şey fabrikalarda üretiliyor. Plastik kutularda satılıyor. Yeşil renkli gazoz şişeleri artık mutfaklara girmiyor.

Biz çocukluğumuzda gazoz kapakları ile oyun oynardık. Mahallenin çöplüğünden – annemizin kızmasına rağmen- gazoz kapakları toplardık Paramız olmadığı günlerde kendi gazozumuzu kendimiz yapardık. Biraz soda, yarım limon, bir tatlı kaşığı toz şeker…Eğer bulabilirsek kar kuyularından getirilen buzlaşmış suları da bunlara katardık. Bu gazoz kendi imalatımız olduğu için eşe dosta dağıtırdık.

Su Değirmenleri

Sivas; 1950'li yıllarda tarımla uğraşan kağnı sesleri ile uyanan bir tarım memleketiydi.
Dikme adı verilen çok büyük çuvallar kağnılara yüklendikten sonra yakın köylerden kağnı sesleri gelmeye başlardı..

Bu sesler Kangal'dan, Kardeşler bayırından, Tecer den , Deliktaş'tan, Kayak evi ayrımından , Hafik ve Yıldızeli köylerinden gelen seslerle karışırdı. İlk çuval pazara indiğinde, bereket duası edilirdi.

Bunlardan bir kısmı buğday çuvalları ile Sivas'a inerken, bir kısmı da yörelerindeki değirmenlere pay edilirdi. Hemen her yere serpiştirilmiş olan **köy değirmenleri**, **Yılanlı**, **Delidağ, Kızıldağ, Kösedağı, Yıldız, Tecer** gibi dağlardan çıkan sularla beslenirdi. Tecer Dağları değirmen taşını çevirmekle kalmazdı. .
Tecer dağlarından sökülen kayalar, değirmen taşı olarak sabırla işlenirdi. Un değirmenleri ile bulgur değirmenleri aynı değildi. Taş ustaları müşterilerin isteğine göre değirmen taşı

yaparlardı. Buğday değirmenleri ile bulgur değirmenleri farklı idi. Değirmenler Eylül'den Kasım'a kadar dur durak bilmezdi. Kağnıların biri biri gider biri gelirdi.

Değirmen taşlarının çıkardığı ahenkli sesler herkese uyku verirdi. Değirmende uykusuz kalmak olası değildi. En huzursuz insanlar bile çuvalların üstünde uyuyup kalırlardı. Değirmenlerin de bir hayal dünyası vardı Değirmenlerin hayal dünyası **cinlerle şeytanlardı**. Bu yüzen değirmenler tekini değildi.
Müşteriler bu masalları biraz korkuyla, biraz da heyecanla dinlerlerdi. Bunların dışında al karısı, zemheri, hortlak gibi hayali şahsiyetler de vardı. Çarpılırız diye değirmen yakınlarında çiş yapılmazdı…Tuvaleti gelenler bu gibi yerlerden uzaklaşırdı.

Zamanla su değirmenleri azaldı. Bunların yerini elektrikle çalışan değirmenler aldı. Eskiden Divriği'deki zenginlerin köylerde değirmenleri vardı. Annemin söylediğine göre dayılarım bu değirmenleri satıp savurmuşlardı. Çaltı çayı kıyısında yakın yıllara kadar un ve bulgur üğüten bir değirmen vardı Uzunlu'nun . Osman Efendi yaşlanıncaya kadar bu değirmeni çalıştırdı. Osman Efendi yaşlanınca kimse ilgilenmedi ve yıkıldı.

Bizim çocukluğumuz çay kenarlarında geçmişti. Uzunlunun değirmen yıkılmadan önce çok güzel bir piknik alanıydı. Bahçesi yem yeşildi. Bahçe culbantlar tarafından hemen her gün sulanırdı. Biz yem yeşil çayırların üzerinde karpuz keser, balık tutardık. ….

Hey gidi hey! O güzel günler çabuk geçti. İlçenin en büyük değirmeni gece kondu yıkar gibi **Belediye ekiplerince** yıkıldı gitti. Yıkılan yere başka bir yer yokmuş gibi hayvan kesim yeri yapıldı. İlçenin duyarsız halkı bu yıkımı sadece seyretti; -daha doğrusu- seyretmekle yetindi.
Değirmen terk edilince meydan büyük ve küçükbaş hayvanlara kaldı. Bahçedeki asırlık ceviz ağaçları da kesildi. Zavallı değirmen kaderiyle baş başa kaldı.

Seni Allah Gönderdi

Halk Eğitimi Başkanlığı'na başlayalı iki gün olmuştu. Kimseyi tanımıyordum. Merkez binadaki kurs öğretmenleri beni tebrik etmeye geliyorlardı. Ben de öğretmenlerle tanışıyordum. İçlerinde beni tanıyanlar da vardı. Çünkü Sivas'ta yıllarca öğretmenlik yapmıştım.

Bir sabah merkez binadaki öğretmenlerden biri ziyaretime geldi. Çok heyecanlıydı: Başkanım dört yıldır bu günü bekliyordum. Senden önceki Başkan particilik yapıyordu. Beni en uzak köylerde görevlendiriyordu…Senin Başkanlığa geleceğini duyunca kurban kesmeyi vaat ettim. Sayın Başkanım o kadar sevinçliyim ki, anlatamam.

Ertesi günü bir başka kurs öğretmeni daha geldi. O da bir önceki öğretmen gibi, arkadaşlarını çekiştiriyordu. Ben Başkanlıktan ayrılıncaya kadar çekiştirmeler devam etti.

Aradan birkaç yıl geçti. Bakanlık'tan müfettişler geldi. Çünkü iktidar değişmişti. Sorgu sual derken görevden alındım.

İşin acı tarafı "Seni Allah gönderdi" diyen öğretmen "Başkan siyaset yapmıştır, taraflı davranmıştır" diye herkesten önce aleyhimde ifade verdi.

Sivas'a getirdiğim dut dalı

27 KASIM 2021KUTLU ÖZEN

Bülent Ecevit Başbakan'dı. Bir konuşma sırasında liselere turizm ders koyalım demiş. Onlar da Sayın Başbakanım isabet buyurdunuz, demişler. Bu projenin uygulanmasını illerdeki Milli Eğitim Bakanlığı'ndan istemişler. Onlar da bu işi Halk Eğitimi Başkanlıkları yürütsün demişler. Bana bir yazı geldi. "Manavgat tesislerinde yeriniz ayrılmıştır. Program yapmak için Antalya'ya geliniz" deniliyordu.

Sivas o tarihe kadar böyle bir kış görmemişti. Yola çıkarken en kalın elbiselerimi giymiştim. Otobüs Antalya'ya yaklaştığında hamama girmiş gibiydim. Otobüsten indiğim uzaydan gelmiş gibiydim. Ayağımda yün çoraplar, başımda tiftik dokuma bir külah, üst üste giyilmiş hırkalar ve kalın bir palto….Misafir kaldığım otele bu kılıkta gelmiştim. İlk işim bunları çıkarmak oldu. Yazlıklarımı giydim. Ohhh dünya varmış, dedim…Şubatın ikinci haftasında Alanya çiçekler içindeydi. Ben doğma büyüme Sivaslı olduğum için Şubatta olgunlaşmaya durmuş dutları hayretle görmüştüm. Sivas'a üstünde olgunlaşmış dutları olan iri yapraklı bir ağaç dalı götürmeyi kafama koymuştum.

Sivas'a geldiğimde herkes beni merakla dinliyordu. Antalya'da dutlar bile olgunlaşmış dediğimde yok bu kadarı da fazla, bizimle kafa mı buluyorsunuz diye inanmak istemediler. Sempozyum çantasını masanın üzerine koydum, yem yeşil dut dalını öğretmen arkadaşlara gösterdim…Gerçekten hayret ettiler. Çünkü Sivas'ta dutlar Haziranda olgunlaşıyordu…

Sınava giren öğretmenler

Bu güne kadar sayısız sınav yönettim, hiç biri bu kadar sulandırılmamıştı ayağı düşmemişti. Avrupa Birliği'ne girmemiz için ilkokul öğretmenlerini ön lisans sınavına aldılar. Sınava girmeyen öğretmenler bir takım haklardan mahrum kalacaklardı.

O tarihe kadar kitap kapağı açmayanlar, belki de de sınava çalışacaklardı.

Sınava kimler gelmemişti ki…Öğretmen okulundaki sınıf arkadaşlarım, çeşitli okullardaki tanıdıklarım, ilçelerdeki ilkokul öğretmenleri. Sınavdan önce uyulması gereken kuralları bir daha hatırlattım.

Sınav yapılırken salona Sivas Valisi ve Milli Eğitim Müdürü de gelmişti. İlk yarım saat sessizlik içinde geçti. Daha sonra birkaç öğretmen kendi aralarında konuşmaya başladılar. Daha önce birbirlerini tanımayanlar zamanla samimiyeti artırdılar. İzin almadan salonda dolaşmaya başladılar. Hele bir tanesi vardı ki kulağı duymuyor, gözleri görmüyordu. Bu son kullanım tarihi bitmiş ilaç gibiydi. Emekli öğretmene bağıra bağıra sözlü kopya veriyorlardı. Gözetmenler kopya çekenleri görmezlikten geliyordu.

Benden başka öğretmenleri uyaran yoktu. Bazı gözetmenler de "boş ver, Kutlu hoca Bakanlığı sen mi düzelteceksin " diyorlardı.

Bakanlık bunların kağıt üstünde başarılı olmasını istiyordu. Ben böyle kepazelik mi olur diye bağırırken, sınava girenler harıl harıl kopya çekiyorlardı. Sinirlenip salondan çıkarken bir hizmetli yanıma geldi, "Hocam idareciler çay hazırlamış, senin gelmeni bekliyoruz " dedi. Ben sanıyordum ki bu keşmekeşlik benim salonumda idi. Koridora açılan sınıflardan gürültüler geliyordu

Hizmetliye "Beni beklemeyiniz" dedim. Ardından birkaç dakika geçmişti ki iki öğretmen daha geldi. Mecburen idarecilerin yanına gittim. "Aman Hocam, büyüklerimiz böyle istiyor, Sen niçin üzülüyorsun dediler. " Hiçbir şey değişmemişti. Bir daha da bana görev vermediler.

Tanıdığım Türk Büyükleri

İsmet İnönü

Atatürk'ün silah arkadaşı, bir devre damgasını vuran ünlü siyasetçi. Ben Atatürk'ten sonra İsmet İnönü'yü tanıdım. Eğer Ankara'da okumasaydım İnönü'yü şahsen tanımayacaktım.

Babam İnönü hayranı idi. Divriği'deki evimizin odalarında Atatürk'ün, İsmet Paşa'nın, Cemal Gürsel'in resmi asılıydı. Bugün de odamızın duvarlarını süslemektedir. Halen bu resimler odamızın duvarlarında asılıdır.Babamdaki asker sevgisi Tokat Askeri Lisesi'nden başlar. 1918'li yılarda babam Kazım Karabekir'i de tanımıştı. Askeri okuldaki öğretmenleri Kurtuluş Savaşı'nda görev almışkı

Tahsili'ne Sivas'ta başlayan İsmet İnönü çocukluk yıllarını bu şehirde geçirmiştir.

Ben İsmet İnönü'yü birkaç defa gördüm. Bunlardan ilki Ankara Operasındaydı. Eşi Mevhibe Hanımla birlikte Gılgameş operasına gelmişti. Daha sonra 1963 yılındaki Kıbrıs gösterileri sırasında Başbakanlık'ın balkonundaydı. Gençler "Paşam çizmeni giy!" diye bağırıyorlardı. İnönü gençlere "Çizmem yok ama aklım var!" diyordu.

İlerlemiş yaşına rağmen çok dinç görünüyordu. Ömrü cephelerde geçen bir komutandı.

Ankara Gazi Eğitim Ensitüsü'nde Öğrenci işleri Başkanı iken, Ankara'daki Üniversitelerin temsilcileri ile İnönü'yü ziyarete gittik. Gayet sakin, güleç yüzlü, pembe yanaklı, ak saçlı, zeki bakışlı dinç bir ihtiyardı. Siyaset dışında her şey konuştuk. Halk arasında sağırlığı söylenir. Ben onun sağırlığını görmedim. Söylediklerimizi duyuyor, sakin sakin ve alçak gönüllülükle cevap veriyordu. Ben dizinin dibine oturmuştum. Bana nereli olduğumu ve nerede okuduğumu sordu. "Ankara Gazi'de okuyorum Paşam; Sivaslıyım…dedim. Öğrencilik günlerini hatırlamış olmalı ki bir müddet suskun kaldı. Daha sonra bana "Çok çalış, zamanını boşa harcama" dedi.

Adnan Menderes

Ben Adnan Menderes'i İhtilal'den bir yıl önce gördüm. Hükümet binasının önünde konuşma yaptı. Sivas halkı oldum olası Adnan Menderesi'i çok sevmiştir. Köylünün ayağı ilk defa çarıktan kurtulmuş, lastik yüzü görmüştür. Hayatlarında çarıktan başka bir şey giymeyenler çektikleri eziyeti çok iyi bilirler.

Köylüler tarlaya giderken, çift sürerken çarık giyerlerdi Kurtuluş Savaşı'nda askerlerin ayakkabısı çarıktı. Hükümet meydanında toplanan Sivas halkı, 4 Eylül'ü, Kurtuluş Savaşı ve İkinci Cihan Savaşı yıllarında çekilen sıkıntıları çok iyi biliyordu. Hatıralar henüz sıcaktı. Tek partili rejimden çok partili rejime geçilmişti. Karayollarına ağırlık verilmişti köyler artık uzakta değildi,

Adnan Menderes'in korumaları yoktu. Halkın sevgisi onu koruyordu. Uzun bir konuşma yaptı, meydanda toplanan halkla birlikte şimdiki Sümerbank'ın bulunduğu caddede yürümeye başladı. Dükkanlardan birine girerek çay içti; sevgi seli onu şimdiki Sanayi Çarşısı'na kadar götürdü. Her geçen saat coşku artıyordu…Sivas onu günlerce misafir etmek isiyordu.

Sevimli bir insandı. Yüzü hep gülüyordu. İyi bir hatipti hemen hemen bütün yenilikler onun zamanında gelmişti. Sivas köylerinin hemen hepsinde Türk Bayrağı'nın yanı sıra Atatürk'ün ve Menderes'in resimleri duvarları süslüyordu. Ne yazık ki 27 Mayıs 1960 İhtilali bize Adnan Menderes'i çok görmüştü .

Cemal Gürsel

27 Mayıs'ı hazırlayan Cemal Gürsel, babacan yapısıyla halkın sevgisini kazanmıştı. Orduda ona Cemal Aga diyorlardı.Ben onu Sivas'ta, Çankaya'da ve Gazi Orman Çiftliği'nde görmüştüm. Son görüşümde yüzü kehribar gibiydi. Bir jibin üzerinde ayakta idi. Kendisini alkışlayanlara eliyle

selam veriyordu. Yorgun ve hasta olduğu her halinden belliydi. Bir müddet sonra da tedavi için Amerika'ya gitti.

27 Mayıs İhtilali'nde iki yıllık bir köy öğretmeniydim. İhtilal'in yapılması bir gün, halkın haberdar edilmesi bir yıl sürdü.

Adnan Menderes'in idam edilmesi, ihtilali yapanların dışında herkesi üzmüştür.

Bülent Ecevit

Allah rahmet eylesin Ecevit'e her zaman saygı duymuşumdur. Örnek bir siyaset adamıydı. Çalmadı çırpmadı, yemedi yedirmedi. Ecevit , Sivas Beton Travers fabrikasının temel atma törenlerinde Sivas'a geldi. Daha sonra Kangal Termik Santralinin temelini atıp Ankara'ya döndü Kendisini görmek nasip oldu ama oturup konuşmak nasip olmadı. Ecevit geldiğinde ben Halk Eğitimi Başkanıydım. Ecevit'i karşılama töreni bana verilmişti. Tuğ General Fikret Küpeli' Paşanın yanına gittim. …Bana "Askeri bando verememe " dedi.Asker Ben de durumu Vilayete ilettim.. Karşılamaya Belediye bandosu gitti.

Deniz Baykal'ı Kangal Termik Santralının açışında gördüm. Deniz Baykal törene herkesten önce geldi. Yanında kimse yoktu. Protokol, Başbakan'ı karşılamaya gitmişti. Deniz Baykal da konvoyun gelmesini bekliyordu. Ben de Baykal'ın yanına gittim. İyi bir hatipti, güleç yüzlüydü ve sempatikti.

Kenan Evren

Kenan Evren'i bir kaç defa yakinen gördüm. Yanlış hatırlamıyorsa 1984 yılında idi. Kampus şantiye gibiydi. Kenan Evren'in geleceğini söylediler. O güne kadar ana cadde bile asfalt değildi. Üniversite Hastanesi birkaç kat çıkmıştı. Söylentiye göre bina yapımı için ödenek gelmemişti. Üniversite'nin sorunları bununla da bitmiyordu. Prof. kadrosu hemen hemen birkaç kişiden ibaretti. Fakültelerde doçentlerin havasından geçilmiyordu. Her biri ulama-yı kebirdi.

Bu günlerde emekliği gelenler henüz 1983'lerde yüksek lisanslarını bile yapmış değillerdi.

Üniversitenin ilk öğrencileri Hacettepe Üniversitesi'nden gelmişlerdi.. Bunlar aslında Hacettepe Tıp da okuyan son sınıf öğrencileriydi. Daha sonraki yıllarda kendi öğrencilerimizle öğretime devam edildi.

Prof. Dr. Muvaffak Akman Kurucu Rektör'dü…. Üniversite'nin akademik temeller Akman hocanın zamanında atıldı.

Kenan Evren'in gelmesi ile çok şey değişti Üniversite'nin akademik ve idari personeli Tıp Fakültesi konferans salonunda toplandı. Çok sert ve otoriter bir yüz….Salondakilerin hepsi Evren'i pür dikkat dinledi. Yanına yaklaşmak, fotoğraf çekmek yasaktı.. Fotoğrafı Ertuğrul adlı biri çekti.

Sakıp Ağa

Ben Sakıp Ağa'yı iki defa gördüm. İlki Erzurum'da oldu. Atatürk Üniversitesi'nin yapmış olduğu Türk Halk Edebiyatı sempozyumuna ünlü halk şairi Noksani ile katıldım. Sakıp Ağa da o tarihlerde bir salon yaptırmıştı, salonun açılışı için Erzurum'a gelmişti.

Salonun açılışından sonra yanımıza geldi. Kendine has şivesi ile sohbet etti. Ben kendisine "Halk Kültürü" dalında bir eser hazırladığımı, eserimin basılmasında yardımcı olmasını istedim. Cebinden küçük bir defter çıkardı. Dallarını çevirdi durdu bana hitaben "Ben senin isteğini İstanbul'a ileteceğim. Onlar uygun görürlerse,bastırırız. Dedi.

Birkaç yıl sonra Uluslar Arası halıcılık sempozyumuna katıldım. Mesut Yılmaz Devlet Bakanı olmuştu. Sempozyum Mesut Yılmaz'ın himayelerinde gerçekleşti.

Bugüne kadar katıldığım en görkemli, en masraflı bir Sempozyum'du. Konuşmacılar İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nde tebliğlerini sunuyorlardı. Konuşmalar bitince Sait Halim Paşa Yalısında akşam yemeği veriyorlardı.

Ben Sakıp Ağa'yı ikinci defa yalıda gördüm. Herkes gibi kuyruğa girmişti. Her türlü yemek vardı. Sakıp Ağa diğer yemeklere iltifat etmedi, gözü ıstakoz da idi. Ben kendisine "Sakıp Ağa dedim. Ben Sivas'tan geldim. Istakoz nedir bilmem, istersen ıstakozu seninle paylaşalım." Gülümseyerek , hadi paylaşalım dedi" Ben ıstakozu, karidesi, midyeyi ve havyarı ilk defa Halıcılık Kongresi'nde yedim.

Çin Büyük Elçiliği

Kenan Evren Çin'e gidince elçilik bizi akşam yemeğine davet etti. Ben, Orhan Şaik Gökyay, İrfan Ünver Nasrattınoğlu, Hayrettin İvgin Ethem Ruhi Üngör, TRT Başkanı, Çankaya'daki Çin Büyükelçiliğine davet edildik. Benim hayatımda göremeyeceğim güzel bir fırsat idi.

Elçilik salonunda davetlilerden başka kimse yoktu. Duvarlarda Çin ipeğine işlenmiş tablolar vardı. Sandalye, masa ve dolaplar Çin estetiğine göre yapılmıştı. Tabana büyük bir taban halısı serilmişti. Köklü milletlerin eserleri de köklü ve mükemmel oluyor.

Yemek vakti geldiğinde uzun bir masaya oturduk. Bize Türk yemekleri sundular. Bunlardan biri de sigara böreği idi. Pirinç pilavı buharda haşlanmış olduğu için lapa gibiydi. Bize çıkarılan yemekler karides, midye, istakoz ve ahtapot gibi şeylerdi. Yemeklere kimse elini sürmedi. Hele portakal renginde bir çerez vardı ki deniz anasından yapılmış bir meze çeşidiydi. Patlamış mısır tadındaydı. Bir kağıda sarıp Sivas'a getirdim.

Yemeğin yanı sıra pirinç rakısı ve şarap verdiler.. Yalnız içkiye başlamadan önce rakının sertliği hakkında bizi uyardılar. Kenan Evren'e de aynı uyarıyı yapmışlar. Bir yüksük dolusu kadar veriyorlar, bitince tekrar getiriyorlar. Kokusu yok ,viski gibi bir şey.

Yemekten sonra harika bir çay getirdiler. Nilüfer çayı imiş. O tarihte piyasada satılmıyordu. En az sekiz bardak içtik, gene de doymadık. Elçilikten ayrılırken içtiğimiz çayın lezzetini düşünüyorduk.

Uzunlu'nun Değirmen

7 KASIM 2021KUTLU ÖZEN

Daha önceki yıllarda Çaltı çayı üzerinde küçük değirmenler varmış. Biz bunlardan çoğunu gördük. Şimdikiler, yani altmış yaşın altında olanlar bu değirmenlerden hiç birini görmediler. Bizim çocukluğumuz ve gençliğimiz un değirmenlerinde geçti.

O yıllarda elektrikle çalışan değirmenler yoktu. Su değirmenleri vardı. Değirmenci baharda su kanallarını tamir ederdi.

Bulgur değirmeni ile un değirmeni birbirlerinden farklı idi. Bulgur çekilen taşa tink denilirdi. Uzunlu'nun değirmende bir tink, üç tanede değirmen taşı vardı. Değirmen taşlarının dişlenmesini taşçılar yapardı. .

Bizim de çeşitli köylerde değirmenlerimiz vardı. Dayım eli daraldıkça bunları satmış savurmuş,

Uzunlu'nun değirmen otuz yıl öncesine kadar çalışıyordu. Selden yıkılan kanallar hemen tamir ediliyordu. 12 Eylül öncesi anarşik dönem yüzünden değirmene gidilmez oldu. Anarşi bitti ama değirmen de birkaç yıl içinde yıkıldı gitti. Köylerdeki değirmenler bir müddet değişime direndi. Köylüler eşeklere yükledikleri tahılları köy değirmenine götürmeye devam ettiler.

Son elli yıl içinde su değirmeni kalmadı. Kimi yıkıldı, kimi satıldı…Değirmenle birlikte değirmencilik de bitti. Uzunlu'nun Değirmeni fotoğraflarda kaldı, Ne kadar üzücü değil mi?

Yerli Malı Haftası

Her yıl ilkokullarda "Yerli Malı Haftası" yapılırdı. Biz çocuklar bu haftayı iple çekerdik. Öğretmenler birkaç gün önceden bize haber verirlerdi. Evlerden getirdiğimiz elma, armut, ayva, nar, kızılcık, portakal, alıç ve benzeri şeyleri masaların üzerine bırakırdık. Bazı anneler, bulgur kaynatır, hedik yaparlardı.

Benim çocukluğumda komşumuz Nafiye teyze Divriği nohudu ile nefis leblebiler yapardı. Evlerde yapılan bu leblebiler mis gibi kokardı. Biz çocuklar bu kokuya bayılırdık. . İlçede Nafiye teyze gibi leblebi yapanlar da vardı. Mandılı ailesi ürettiği leblebileri komşu illere satardı. Bunların rengi kehribar gibiydi.Zamanla talep azaldı o güzelim leblebiler mazide kaldı Bunların

yerini pahalı ve zararlı yiyecekler aldı. Biz okula giderken yanımıza kırık leblebi alırdık. Karnımızı bunlarla doyururduk. Kırık leblebi daha çok fakir evlerin yiyeceğiydi.

Mandılı ve başkaları ticari amaçla nefis leblebiler yaparlardı. Bunların rengi kehribar gibiydi. Tandırdan yeni çıkmış bu leblebiler; taaa uzaklardan mis kokardı…

1950li yıllarda yapılan **yerli malı haftası** şimdi düşünüyorum da kara mizah örneğiydi, Devlet çok fakirdi. Sofrasında kendi ürettiği şeyleri tüketiyordu. Dışarıdan kesim için hayvan getirmiyordu. Koyununu, kuzusunu, ineğini kendisi besliyordu. Yerli malı haftasında sofralar, yerli malı yiyeceklerle dolup taşardı. Elmanın, eriğin, armudun en güzelleri öğretmenlere çıkarılırdı.
Yurt dışından hiçbir şey gelmezdi ki… Gelse gelse Hicaz'dan hurma, zemzem, gül yağı, namaz seccadesi tesbih ve Halep ipeklisi getirilirdi./Yabancı şeyler bütçemize göre değildi. Kendisini görmezdik fakat "İngiliz Kumaşı"diye bir kumaş söylerlerdi, biz kendi fabrikamızda üretilen kumaşları giyerdik.

Yabancı malın bulunmadığı bir ülkede "**Vatandaş yerli** malı **ye, yerli malı kullan paramız yabancıya gitmesin**" derlerdi. Paramız mı vardı? Avrupa'nın ürettiği malları hangi parayla alacaktık.
Benim öğretmenlik yıllarımda Avrupa'nın bazı şeyleri evimiz girmeye başladı. Zamanla yerli malı kullanan kimse kalmadı. Bu güzelim hafta unutulup gitti. Benim zamanımda ithal malı kullanmak ayıptı, şimdilerde ayrıcalık oldu.

Yumurta Alan Var mı?

Sipas Tv'de Nevruz konulu bir açık oturum vardı. Ben her zaman yaptığım gibi Sipas'a erken geldim. Stüdyo girişi çok karanlık. Merdivenlerden düşmemek için korkuluklara tutunarak aşağı indim

İdari bölüm zemin katta. Personelin hiç biri beni tanımıyor. Halbuki buraya ilk defa gelmiş değilim. Ben bunları düşünürken sekreter kızlardan biri "Amca birini mi aradınız" dedi. Ben de sekreter kıza: "hayır kızım buraya köy yumurtası satmak için geldim" dedim.. Onlar da bana "Amca sen yanlış yere gelmişsin, burası SİPAS TV "dediler Burada yumurta satılmaz ki…

Şaşkın şaşkın etrafıma bakındım. Ben yaşlı bir adamım birkaç tane alırsanız yumurtalar biter, dedim. Gençlerden biri "Sen ne laf anlamaz bir insansın" diye bağırdı. Zaten benim de istediğim buydu.

Konuşma uzayınca " Çocuklar ben ayakta durmaktan yoruldum, biraz oturabilir miyim? dedim. Tam sandalyeye otururken gazeteci öğrencilerim TV'ye geldiler. . O oo **hocam da buradaymış dediler.Eğilip elimi öptüler. … SİPAS TV'nin genç elemanları**
"Hocam biz seni yumurta satıcısı sandık …sizi tanımıyorduk, yaptıklarımız için özür dileriz", dediler.

Ne zaman pazara gitsem bu çocuklardan biriyle karşılaşırım. Onlarla yumurta muhabbeti yaparım.

Zeytin ve Kadayıf

27 Mayıs devriminin ikinci senesiydi. Divriği'nin İmirhan köyünde öğretmenlik yapıyordum. İhtilali yapanlar lise mezunlarını askere almışlardı. Bunlar kısa bir eğitimden sonra öğretmen olarak köylere gönderildiler.

Ben öğretmen okulu mezunu oluğum için eğitime tabi tutulmadım.

Lisedeki arkadaşlarımdan biri, köyüme yakın bir yere tayin edilmişti. Bir gün öğrencileri ile bana hediye gönderdi. Bir de mektup yazmış, beni köyüne davet etmişti. Ben de bu öğrencilere öğle yemeği verdim. Tatlı olarak annemin göndermiş olduğu kadayıftan koydum… Zeytin, peynir, yumurta gibi şeyler çıkardım. Çocuklar zeytine ve kadayıfa ellerini sürmediler. Peynir ekmekle karınlarını doyurdular.

Onlar gittikten birkaç gün sonra arkadaşımdan içi kahır dolu bir mektup geldi. Bana öyle gücenmiş ki sorma gitsin. Öğle yemeğine kalan öğrencilere saman ve koyun pisliği koymuşum. Meğer öğrenciler sofraya koyduğum kadayıfı saman sanıp yememişler …Hele zeytinlere ne dersin? Siyah siyah koyun pisliği…

Hiç olacak şey mi?

Öğretmen sonradan hatasını anladı, benden özür diledi….

ADANA YÖRESINDEKI ÜÇ ADAK YERI: ÇOBAN DEDE, HASAN DEDE VE DURHASAN DEDE YATIRLARI

Kutlu ÖZEN

Bütün Anadolu'da oldugu gibi Adana yöresinde de Evliya Kültü bütün canliligi ile devam etmektedir. Biz bu tebligimizde Çoban Dede, Hasan Dede ve Durhasan Dede yatirlari üzerinde duracagiz.

Çoban Dede Yatiri

Çoban Dede'nin gerçek ismi bilinmemektedir. Yazili ve sözlü kaynaklarda bununla ilgili bir bilgiye rastlanmamistir. Yöre halki, Çoban Dede'nin hayattayken çobanlik yaptigini, türbesinin oldugu yerde koyun otlattigini, söylemektedir.

Çoban Dede yatiri, Seyhan ilçesine bagli Karsli köyünde, Baraj gölü kiyisindaki bir tepe üzerindedir. Türbenin ne zaman yapildigi bilinmemektedir. 1981 yilina kadar bakimsiz olan türbe, Ayse Ökmen adli bir hayirsever kadin tarafindan yeniden yaptirilmistir.

Türbede Çoban Dede'nin mezari bulunmaktadir. Mezarin/sandukanin üstü Türk bayragi ve yesil örtülerle kaplanmistir.

Eskiden yol olmadigi için zor olan ulasim, günümüzde Adnan Menderes Bulvan'mn yapilmasiyla kolaylasmistir.

* Cumhuriyet Üniversitesi, Türk Dili Okutmani

[1] Zekiye Çagirtilar, Adana Yöresi Yatir-Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bagli Anlatilan Efsaneler, Yüksek Lisans Tezi(Çukurova Univ.), Adana 1994, s.165.

Türbeye bagli uygulamalar:

Çoban Dede'ye ulasim kolay oldugundan haftanin her günü ziyaretçi gelmektedir. Ziyaretler daha çok cuma ve pazar günleri yapilmaktadir. Buraya sevap kazanmak isteyenler, dilek dileyenler, sinir ve ruh hastalari gelmektedir. Bunun yaninda çocugu olmayanlar, ev sahibi olmak isteyenler, sinif geçmek isteyenler de gelmektedirler.

Adaklari yerine gelenler, kurban kesmek, mevlüt okutmak, helva yapip dagitmak; ziyarete seccade ve hali hediye etmek seklinde adaklarini yerine getirmektedirler.

Menkibeler/söylenceler:

1. Menkibeye göre bunlar Çoban Dede; Ali Dede, Cabbar Dede, Muhittin Dede, Bulut Dede, Zilli Dede, Ates Dede ve Sultan Kiz olmak üzere sekiz kardestir. Çoban Dede ve kardesleri aslen Bagdatli olup 17. Yüzyilin ortalarinda Adana'nin Karsli köyüne gelip yerlesmislerdir. [2]

2. Çoban Dede'nin kardesi Ali Dede'nin türbesi Adana'nin Alidede semtindedir. Ali Dede ile Çoban Dede arasinda söyle bir olayin geçtigine inanilmaktadir:

Ali Dede, Adana'da otururmus. Geçimini de ayakkabicilik yaparak saglarmis. Çoban Dede ise dagda yasar, geçimini çobanlikla saglarmis. Her iki kardes de keramet sahibi kisilermis.

Bir gün Çoban Dede, koyunlari sagdiktan sonra mendilinin içine süt doldurup kardesinin yanina gelmis. Çoban Dede, kardesi Ali Dede'nin yanina geldiginde, kardesinin bir kadinin ayakkabi için ölçü aldirdigini görmüs. Ali Dede, kadinin ölçüsünü alirken, kadinin topuklari görünmüs. O zaman Çoban Dede'nin kerameti bitmis. Mendildeki süt, damlamaya baslamis.

Bu durumu gören Ali Dede, kardesine dönerek:

-Sen git, dagda çobanligina devam et!...Dagda, koyunlarin içinde keramet sahibi olmak / erismek kolaydir; zor olan insanlarin içinde erismektir, diye kardesini uyarmis."

Ayni menkibe Cabbar Dede için de söylenmektedir.

Ali Dede adinda yasli bir adam varmis. Bu dede kunduracilik yapar, geçimini sürdürür gidermis. Kendine ait bir dükkani varmis. Birgün yanma kardesi Cabbar Dede gelmis. Dükkana girmis; bakmis ki kardesi yok. Dükkandan çikmis ve yandaki dükkanlara sormus:

-Kardesim Ali'yi gördünüz mü?

Onlar da:

[2] Mine Ates, Cumhuriyet Univ., MYO ögrencisi(1997-1998).

[3] Zekiye Çagimlar, a.g.t., s. 172

-Biraz sonra gelir, demisler.

Bunun üzerine Cabbar Dede, Ali Dede'nin dükkanina gelmis ve Ali Dede'yi beklemeye baslamis.

Birden aklina mendiliyle getirdigi süt gelmis; kalkip onu dükkanda bulunan askiya asmis. Tam o sirada Ali Dede gelmis, içeriye girmis. Kardesinin geldigini görünce öyle sevinmis ki hemen onu kucaklamis, öpmüs. Birbirlerine sarilmislar, hal hatir sormaya baslamislar.

Kardesinin mendilde süt getirdigini gören Ali Dede, kendi mendilini cebinden çikarmis ve ocakta kor halinde yanan közleri doldurup onun yanina asmis. Tam bu sirada Ali Dede'nin dükkanina kundura almak için bir kadin gelmis. Kadin kendine göre bir ayakkabi yaptirmak istiyormus. Ayakkabinin ölçüsünü almak için egilen Ali Dede, kadinin açilan çiplak tenine bakmamak için kafasini oldugunca asagiya egerken, kardesi tahtanin üzerinde oturdugundan ister istemez kadinin çiplak tenini görmüs. Tam o sirada Cabbar Dede'nin askiya asmis oldugu süt yavas yavas damlamaya baslamis. Ali Dede hemen farkina varmis ve kardesini uyarmis: -Cabbar...Cabbar!...Kendine gel, demis.

Cabbar Dede çok utanmis, kizarmis, bozarmis, terlemis; ne yapacagini sasirmis. Yerinden kalkmis, Ali Dede'ye sarilmis ve onu öpmüs.

Ali dede, onun bu haline çok sasirmis: -Hayirdir Cabbar, ne oldu? demis.

Cabbar Dede:

-Kardesim, bana bundan sonra sehir hayati haramdir, demis.

Sonra devam etmis:

-Benim gözlerim ayipta, günahta iken sen beni uyardin. Dogru yolu gösterdin. Ben sehirde oldukça günaha girmek istemem, ben insanlardan uzakta olmaya alistim...

Ali Dede'yle vedalastiktan sonra dükkandan ayrilmis.[4]

3. Çoban Dede, geçimini bir aganin yaninda çobanlik yaparak sürdürmüstür. Yine menkibeye göre Çoban Dede'nin agasi Hicaz'a gider. Mekke'de iken cani köfte ister. Bu durum Çoban B aba'ya malum olur. Aga'nin hanimina köfte yapasin söyler. Göz açip yumuncaya kadar köfteleri Mekke'de hac yapan agaya ulastirir. Aga hacdan dönünce Çoban Dede'nin kerametine inanir.[5]

4. Çoban Dede'nin bazi zor durumlarda olan insanlarin yardimina kostuguna inanilir. Genellikle de dilegi olan insanlarin rüyalarinda

[4] Fatma Uysal, Cumhuriyet Univ., MYO, Halicilik Böl. Ögrencisi(1997-1998)

[5] Mine Ates

gördükleri söylenir. Dilegi yerine gelenler, adaklarim yerine getirmemisse Çoban Dede onlarin rüyalarina girerek adaklarim hatirlatir.

Örnek:Türbeyi yaptiran Ayse Ökmen 1980'li yillarda Çoban Dede'yi ziyaret eder. O gece Çoban Dede, Ayse Ökmen'in rüyasina girer. Ökmen, o tarihlerde kirada oturuyormus. Çoban Dede'den ev sahibi olmasini ister. Çoban Dede'ye,"Eger ev sahibi olursam, senin türbeni yaptiracagim" der. Gerçekten de hem zengin olur; hem de kazandigi parayla ev alir. Fakat verdigi sözü unutur. Çoban Dede, Ayse Ökmen'in rüyasina girerek verdigi sözü hatirlatir. Ökmen de türbeyi yaptirip bugünkü hale getirir.

5. Adnan Menderes Bulvan'nin yapimi sirasinda yol yapila yapila türbenin bulundugu tepenin altina gelmis. Mühendisler ve isçiler, yolun devami için türbenin bulundugu tepenin yikini hazirliklarina baslamislar. Her ne yapilmissa tepenin sökülmesi mümkün olmamis. Çoban Dede, görevlilerin rüyasina girip, türbesinin yikilmasina izin vermemis.

6. Eskiden(1945) sehir bu kadar ilerlemedigi için Çoban Dede türbesi sehrin disinda kaliyormus. Balik tutmak, avlanmak isteyenler o tarafa gidermis. Fakat Çoban Dede, türbesinin yakinindaki agaçlara konmus kuslarin vurulmasina izin vermezmis.[8]

Çoban Dede'nin türbesi 1970'li yillarda onarim görmüstür.

Hasan Dede Yatiri

Hasan Dede yatin, Kadirli ilçesinin Ilbistanli köyündedir.[9] Kadirli'nin 7 km kuzeyinde ve Savrun vadisinin bati yakasindadir. Zaten bu mintika "Hasan Dede" olarak bilinir. Hasan Dede köprüsünün ve Savrun çayinin yamacindaki düzlük arazide yer alir.

Türbesi kubbeli eski Türk çadirlarim andirir. Türbe üzerinde sonradan yazilmis bir kitabe vardir. Kitabeye göre Hasan Dede 1365-1440 yillari arasinda yasamistir. Türbe 1960 yilinda Hüseyin Pinarbasi adli bir sahis tarafindan tamir edilmistir.

Hasan Dede türbesinin güney yönünde bir pencere vardir. Pencere içten disa dogru daralmakta ve içe meyillidir. Türbenin penceresinde herhangi bir kasa, çerçeve ve koruyucu demir gibi elamanlar yoktur.

Türbenin içindeki mezar dogu-bati dogrultusundadir. Mezarin üzerine tahtadan yapilmis sanduka yerlestirilmistir. Mezar yaklasik 2.50 m

[6] Zekiye Çagimlar, a.g.t.,166-167.
[7] Mine Ates
[8] Zekiye Çagimlar, a.g.t.,171
[9] Refiye Okusluk, Hasan Dede türbesinin yerini Kadirli ilçesinin Harkaçtigi köyünde göstermektedir. Bkz. Refiye Okusluk, Adana Efsaneleri Arastirmasi Derleme-Inceleme, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Univ., 1994, s. 150

boyundadir. Bas ve ayak uçlarinda hece taslari vardir. Hece taslarinin bas kismina yuvarlak birer emanet tas konmustur. Hasan Dede'nin cesedi rivayete göre tahtadan yapilan sandukanin altindadir. Sandukanin ve hece taslarinin üzerine yesil bir örtü örtülmüstür. Ayrica türbe içinde yemek pisirmekte kullanilan esyalar bulunmaktadir.[10]

Hasan Dede'nin Tarihi Kisiligi

Hasan Dede, tarihi kisiligi hakkindan bilgi sahibi oldugumuz yatirlardan birisidir. Bu konudaki en genis arastirma Dr.Tahir Kutsi Makal tarafindan yapilmistir. Makal, "Asik Hasan Dede" adli eserinde su bilgiyi verir:

"Asik Hasan ve Karpuzubüyük Hasan Dede adlariyla da taninan Gazi Asik Hasan Dede, Türk Halk Edebiyati'nm önde gelen isimlerinden biridir. Bektasilerin en çok sevdigi ozanlarin basinda yer alir.

Hasan Dede, XVII. Yüzyilda yasamistir. Karaman'da medrese tahsilini tamamlamis, orduya katilarak Rumeli'nde bir çok savasta bulunmustur. Sazi ve sözü ile, dinsel telkinleri ile ordu mensuplarina moral vermistir. Tamesvar'm terki(1683), Budin'in düsmesi(1686), Belgrad'in kaybi(1688) gibi Ikinci Viyana bozgunundan sonraki olaylar üzerine deyisleri, agitlari vardir.

1695'te Padisah Ikinci Mustafa, ozanin eserlerini begenmis, kendisi de sair olan Padisah, Hasan Dede'yi bol maasla emekli etmistir. Istanbul'da kalmasi istenmisse de Anadolu'yu tercih ederek bugün, kendi adini alan Hasandede köyüne yerlesmistir. Hasandede, Kirikkale'ye 10 km uzakliktadir." [11]

Dr.Esma Simsek, Hasan Dede'nin 17. Yüzyilda Çukurova'da yasadigini, daha sonra Kirikkale'ye gittigini, Gazi Asik Hasan Dede olarak ünlendigini ve Hasan Dede köyünde vefat ettigini; Kadirli'deki türbenin Hasan Dede'ye ait bir makam oldugunu ileri sürmektedir:

"....Bu problemlerin yasandigi bir baska asigimiz da Tamesvarli Gazi Asik Hasan'dir. Bazi arastiricilar onun, Romanya sinirlari içerisinde bulunan Tamesvar sehrinden oldugunu söylerken(Köprülü), bazilari da bu kisinin Kirikkaleli Alevi-Bektasi sairi Hasan Dede ile ayni kisi oldugunu iddia etmislerdir. Tahir Kutsi Makal, "Asik Hasan Dede" isimli eserinde Hasan Dede'nin Türkmen boylarindan Beydili asiretine mensup oldugu belirtildikten sonra, onun Kirikkale'de yasadigi ve Osmanli ordusuna katilarak savaslara gittigi, siirleriyle askerlerin moralini yükselttigi, belirtilmektedir.

[10] Ismail Ekiz, Cumhuriyet Univ., Egitim Fak., l.Sinif(1997-1998)
[11] Dr.Tahir Kutsi, Asik Hasan Dede, Toker Yay., Istanbul 1995, s.7

Yani bu eserde, su anda Kirikkale'de(Hasan Dede Kasabasi'nda) tübesi bulunan Hasan Dede ile savaslara katilip, askerlerin moralini yüksek tutmak için saz çalip, siir söyleyen Tamesvarli Gazi Âsik Hasan, ayni kisi olarak kabul edilmistir. Makal'in sözünü ettigi Hasan Dede ile, Tamesvarli Gazi Asik Hasan'in ayni kisiler olmadigi kanaatindeyiz.(...) Kanaatimizce, "Hasan Dede" ve "Kul Hasan" mahlasli siirlerle; "Hasan", "Asik Hasan" ve "Garip Hasan" gibi mahlaslarin kullanildigi siirleri birbirinden ayirmak gerekir.[12]

(...) Netice olarak; Hoca Ahmet Yesevi'nin yolunda yürüyen Hasan Dede, Kirikkale'nin Hasandede kasabasina yerlesmis; fakat buradan baska yerlere de gitmis, bir dervis gibi birçok yerleri gezmistir. O, Çukurova'da ne kadar kalmistir, bilemeyiz ;ama Kadirli'nin Elbistanli(Ilbistanli) köyünde adina türbenin yapilmasi, hakkinda menkabelerin anlatilmasi, onun orada bir süre kaldiginin ve çok sevildiginin bir isaretidir."[13]

Asik Budala(18.yüzyil ortalan):

Kendisi de büyük bir sair olan Hasan Dede, Çukurova yöresindeki ozanlara da tesir etmistir. Bunlardan birisi "Kul Budala, Budala" mahlasiyla siirler yazan Asik Budala'dir.

Asil adi Hüseyin Sah olan Budala, Begdilli oymagina mensup bir Türkmendir. 18. Yüzyilin ikinci yarisinda yasamis olan Asik Budala, bu yörenin, Toroslarin güçlü bir sairidir. O da Dadaloglu gibi iskana tabi tutulmus ve mensubu oldugu Begdilli oymagi ile Rakka'ya sürgün edilmistir.

Asik Budala, Hasan Dede ile gönül yakinligi içindedir. Hasan Dede menkibeleri etrafinda yazilan siirlerin üçü "Budala" mahlasini tasimaktadir. Bütün bunlar, Hasan Dede'nin Çukurova yöresindeki sayginligini göstermektedir.[14]

Menkibeler:

l.Balim Sultan'in postnisinligi zamaninda Dergah'daki Akpinar'dan Kizilelma akiyor. Hasan Dede o civarda sekiz-on kisi ile oturup konusurken, Balim Sultan'a misafir oluyorlar. Balim Sultan, Hasan Dede'ye isaret, ederek:

-Ceyhan kazasi senin nasibindir; git, nasibin ordadir!..., diyor.

[12] Dr.Esma Simsek, Âsik Hasan Dede Üzerine Yeni Tespitler, SO.Kültür ve Sanat Yilinda Dr.Mehmet Önder'e Armagan(Hz.Mehmet Yardimci), Kültür Bak., Ankara 1996, s.256-257.

[13] Dr.Esma Simsek, a.g.m., s.261

[14] Kutlu Özen, Asik Budala, Adana Valiligi-Çukurova Üniversitesi Karacaoglan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu(20-24 Kasim 1991), Bildiriler II, Adana-1993, s.205-216

Orada Türkmenden dört asiret kendisine tabi oluyorlar:Begdilli, Gündesli, Ilbegli, Kuyumcu. Bu asiretlerden bir kismi Adana tarafina yerlesiyorlar.[15]

2.Zamanin birinde, köyden on-onbes kisi toplanarak, büyük bir degirmen tasini götürmeye çalisirlar; fakat tasi yerinden bile oynatamazlar. Bunlar, tasi götürmek için çareler ararken bugünkü türbenin bulundugu yerde bir ses duyarlar:

-Tasi birakin!...

Köylüler tasi birakirlar. Bu adam, tasin önüne geçip yürümeye baslayinca, tas da arkasindan yuvarlanip gider. Bu olay, degirmene varincaya kadar devam eder, sonra adam kaybolur.

Köylüler, bu adamin kim oldugunu birbirlerine sorarlar ve Hasan Dede oldugunu ögrenince de tasi götürmeye basladigi yere bir türbe yaparlar.[16]

3. Menkibeye göre Hasan Dede, Yagmur Dede'nin ogludur. Onun Bulut Dede ve Yildiz Dede adlarinda iki de kardesi vardir. Bunlar diyar diyar gezer, insanlara Islamiyet'i anlatir; hastalara, dertlilere dua ederek sifa dagitirlarmis. Günün birinde , Hasan Dede, babasi ile kardeslerini huzuruna çikararak:

-Hepimiz ayni yerleri gezmeyelim. Ayri ayri yerlere gidelim ki. Daha çok insana faydamiz olsun, der.

Hasan Dede'nin sözü kabul edilir ve herkes farkli bir istikamete gider. Hasan Dede de Kadirli'ye yakin bir köye gelir, burada hasta insanlarin dertlerine derman olmaya çalisir.

Günlerden bir gün Hasan Dede, dere kenarindaki bir tasi yanina çagirir. Tas yuvarlanarak onun yanina gider. Oradan geçen bir köylü, bu hadiseye sahit olur ve Hasan Dede'nin büyücü oldugunu zanneder. Gördüklerini baskalarina da anlatir. Köylüler toplanip Hasan Dede'nin evine varirlar ve onun çagirdigi taslari alip götürürler. Hasan Dede'yi de bir dag evine hapsederler. Daha sonra getirdikleri taslara kendileri de seslenirler; fakat taslar hareket etmez. Bu sefer, "Git!..." derler taslara. Taslarin hepsi yuvarlanarak Hasan Dede'nin evine gider. Hasan Dede, hapsedildigi evde, kapiya:

-Açil kapi açil, efendine yol aç!...

deyince kapi kendiliginden açilir. Taslari takip eden köylüler, Hasan Dede'nin disari çiktigini görünce, tekrar taslamaya baslarlar. Ancak, atilan

[15] Naci Kum Atabeyli, XVII. Asir Halk Sairlerinden Budala Hakkinda Notlar, Ülkü, Cilt:X, Sayi:58, Ilkkanun 1937, s.321-325

[16] Dr.Esma Simsek, a.g.m., s.258

her tas, Hasan Dede'ye yaklasinca bir gül seklini alir. Bunun üzerine köylüler, Hasan Dede'nin ermis bir insan oldugunu anlayarak elini öpüp, ondan af dilerler. Öldükten sonra da evini türbe yaparlar.[17]

4. Dede türbesinin oldugu civara, bir degirmen tasi getirmek gerekir. Yirmi-otuz kisi bir araya gelip tasi götürmeye çalisiyorlar; fakat tasi yerinden oynatamiyorlar. Orada bulunan ve çobanlik yapan Hasan Dede:

-Siz birakin, ben bu tasi istediginiz yere götüreyim, der.

Onlar da:

-Biz tasi yerinden bile oynatamiyoruz, sen bunu tek basina nasil götüreceksin, diyerek Hasan Dede ile alay edip ona gülerler.

Hasan Dede, o kadar kisinin yerinden oynatamadigi bu tasa:

-Gel tasim gel!...

diyerek onu, degirmenin bulundugu yere getirir. Orada tasa:-Dur!..., der.

Tas durur.

Baska bir söylentiye göre Hasan Dede, önde gider, tas da onu takip eder. Bu durum köylüler tarafindan fark edilince Hasan Dede o anda kaybolur. Tasin oldugu yerde Hasan Dede'nin hirkasi bulunur. Oraya köylüler tarafindan ermis bir kisi olduguna inanilarak türbe yapilir.

Baska bir rivayete göre degirmen tasi getirmek için köylüler bir çift öküzle kagniya tasi yükleyip getirmek isterler; ancak öküzler tasi götüremezler. Hasan Dede ise, kimsenin isine karismayan, Allah dostu(ermis kisi) olarak bilinen bir sahsiyettir. Bun gören Hasan Dede, kimsenin olmadigi bir vakitte tasin yanina giderek:

-Ya mübarek, kalk da pesime düs bakayim!..., der.

Hasan Dede önde, degirmen tasi arkada, tasi istenilen yere götürür. Bunu köylülerden biri fark edince Hasan Dede, o anda kaybolur. Orada Hasan Dede'nin hirkasini bulurlar ve ermis bir kisi oldugu kanaatine varirlar.[18] Bunun üzerine oraya türbesini yaparlar.

S.Ümmügülsüm adinda çok zengin bir kadin varmis. Bu kadin bir su degirmeni yaptirmis. Degirmenin sadece tasi yokmus. Uzak bir yerden gayet büyük bir tas kestirmis. Her yolu denemelerine ragmen tasi yerinden bile oynatamamislar.

O çevrede dört kardes yasarmis. Bu kardeslerin en küçügünün adi "Hasan Dede" imis. Hasan Dede bir gece tasin yanina gitmis ve tasa:

-Arkamdan gel, demis.

Bu olayi sadece agabeyi olan "Cabbar Dede" görmüs. Hasan Dede tasi degirmene götürüp yerine yerlestirmis.

[17] Dr.Esma Simsek, a.g.m., s.258-259
[18] Ismail Ekiz

Ertesi gün Ümmügülsüm Kadin tellal çagirtmis. "Tasi kim getirdi ise ödüllendirecegini" söylemis. Cabbar Dede olanlari anlatinca Hasan Dede'yi bulmuslar. Hasan Dede ise:

-Artik bu dünyada yerim kalmadi. Hirkami nerde bulursaniz, türbemi oraya yapin, diyerek kaybolmus.

Hirkasini bulduklari yere Ümmügülsüm Kadin, Hasan Dede'nin türbesini yaptirmis.[19]

Uygulamalar:

1.Bugün, çevreden akin eden ziyaretçiler, Hasan Dede'nin türbesinde kurban kesip, agaçlara bez baglayarak dua ederler. Ayrica, türbenin etrafinda yedi kere dolanip Besmele çekmek de gelenler için sarttir. (Simsek)

2.. Hasan Dede türbesi çesitli nedenlerle ziyaret edilir. Hastalar, çocugu olmayanlar, bahti açilmayanlar, felçliler Hasan Dede türbesini ziyaret ederler. Türbeye gelenler yiyecek ve giyecek getirip türbeye birakirlar. Ihtiyaci olanlar gidip onlari alirlar. (Ekiz)

3. Uzun süre çevreye yagmur yagmadigi zaman halk toplanarak yagmur duasi için türbeye gelirler.(Ekiz)

4. Ayrica içten disa dogru daralan ve içe meyilli olan pencerenin içinden disina dogru daralan ve içe meyilli olan pencerenin içinden disari dogru insanlarin geçerek günahlarinin tamamen silindigine inanirlar. Geçemeyenlerin ise günahlarinin çok oldugu söylenir. Hasta ve sakat çocuklari bu pencereden geçirerek onlara sifa dagittigina inanilir.(Ekiz)

5. Türbenin çevresinde bulunan çalilara iplik, çaput, bez ve kumas parçasi baglanir. Agaçlarin dis gövdesine ince iplik dolandirilir. Kadirli halki bu gelenegi devam ettirmektedir. (Ekiz)

6. Türbe, tatil günlerinde piknik yeri gibidir. Bayramlarda sikça ziyaret edilmektedir.(Ekiz)[20]

Durhasan Dede Yatiri

Durhasan Dede'nin türbesi Ceyhan ilçesine bagli Zeytinbeli beldesinin Durhasan köyündedir. Türbe, 1287(1870) yilinda yapilmistir.[21]

Durhasan Dede ziyaretinin etrafi, kare biçiminde tas duvarla çevrilidir. Avludan içeri girildiginde görkemli türbe tam karsidadir. Türbe, yuvarlak kubbelidir. Durhasan Dede'nin sandukasi kubbenin tam altindadir.

[19] Kefiye Okusluk A.g.t, s.
[20] Ismail Ekiz
[21] Münire Aydin, Cumhuriyet Üniversitesi, Biyoloji Böl, l.sinif(1997-1998)

Sanduka oldukça büyüktür. Sandukanin etrafi demir parmakliklarla çevrilidir. Sandukanin üzeri yesil örtü ve Türk bayragi ile örtülüdür.

Durhasan Dede'nin sandukasinin ayak ucunda cöherlik adi verile bir çukur vardir. Hastaliklarina sifa arayanlar ellerini sokarak buradan b miktar toprak alirlar.[22]

Türbeye bagli pratikler:

Durhasan Dede'nin türbesi haftanin her günü ziyaretçi akinir ugramaktadir. Bu ziyaretçilerin yogun olarak geldikleri gün ise cuma v pazar günleridir.

Durhasan Dede'ye çocugu olmayanlar, baht açtirmak isteyenler hasta olanlarla her türlü sikintisi olan insanlar çare bulmak içi gelmektedirler.

Dilegi gerçeklesenler maddi kudretleri nisbetinde türbeye hali, kilim seccade, etek, basörtüsü getirmekte; kurban kesip mevlit okutmakta ve mum yakmaktadirlar.

Durhasan Dede'ye bagli menkibeler/inanislar:

i. Menkibeye göre Durhasan Dede ve Kardesleri Kazan Dede il Cabbar Dedeler Horasan'dan gelmislerdir.[23]

2. Durhasan Dede'nin, Ceyhan ilçesine bagli Doruk kasabasindak Narli Dede ile kardes oldugu söylenmektedir. Yaygin inanisa göre iki karde geceleri avluda bulusur, gün agarincaya kadar sohbet ederlermis.[24]

3.Inanisa göre Durhasan Dede, Türk halkini hem barista, hem savasi korumaktadir. Savas günlerinde Türk askerlerine yardim eder. Kayna kisiler Durhasan Dede'nin Kurtulus Savasi'nda kendilerine yardim ettigin söylemektedirler. Ayni sekilde Kibris Baris Harekati sirasinda Durhasa Dede, Mehmetçikle beraber savasa katilir. Savasin basladigi günlerd türbeden yesil bir isik göge yük'selir; bittigi günlerde ayni isik türbeye tekra inermis. Bu da Durhasan Dede'nin savasa katildigini gösterirmis.[25]

4. Durhasan Dede'nin yasadigi yillarda Çukurova'da büyük bi kuraklik olur. Adana halki, Durhasan Dede'ye yagmur duasi için ricad bulunurlar. Dede, dua eder ve kisa bir müddet sonra da yagmur yagmaya

Zekiye Çagirtilar, a.g.t.,s.270
Münire Aydin
Zekiye Çagiltilar, a.g.t., *s.211*
Zekiye Çagimlar, 272

baslar. Durhasan Dede'nin bu kerametinden sonra Adana halki, Dede'ye daha çok baglanir.[26]

5. Her fani gibi Durhasan Dede'de vefat eder. Tabutunu mezarliga dogru götürürken, Kabaagaç tepesinde tabuttan bir ses yükselir: "Durun !..." . Tabutu omuzlarindan indirirler ve Dede'yi oraciga defnederler. Bu olaydan sonra Hasan Dede'nin adi Durhasan Dede olur.[27]

Not: Hasan Dede adinda bir dervis varmis. Hasan Dede yasarmis ve ölmüs. Cenazesini yikamislar. Tabut önde, halk arkada mezarliga dogru ilerlerken Hasan Dede tabuttan çikarak yürümeye baslamis. Halk ardindan:

"Dur Hasan Dede, dur Hasan Dede" diye bagirmis insanlar yetistiginde Hasan Dede tekrar ölmüs. Köyün adi bu olaydan sonra Dur Hasan Dede olarak kalmis[28]

[26] Münire Aydin
[27] Münire Aydin
[28] Refiye Okusluk, Adana Efsaneleri Arastirmasi s. 196, Çukurova Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Türk Dili ve Edebiyati Anabilim Dali Basilmamis Yüksek Lisans Tezi

ÂŞIK BUDALA (18. yy ORTALARI)

Kutlu Özen

Sivas, Tokat, Amasya, Erzurum ve Kars gibi Toroslar ve **Çukurova'da** âşıkların harman olduğu yörelerimizden birisidir. **Adana'dan** Gaziantep ve Kahramanmaraş'a kadar uzanan sahada Karacaoğlan, Dadaloğlu, Deliboran, Elbeylioğlu, Gündeşlioğlu, **Derdiçok,** Sıdkı... gibi halk edebiyatımızın ünlü ozanları yetişmiştir. **18.yy** ikinci yarısında yaşamış olan Aşık Budala da bu yörenin, Torosların güçlü bir şairidir. O da Dadaloğlu gibi iskâna tabi tutulmuş ve mensubu olduğu Beğdilli oymağı ile Rakka'ya sürgün edilmiştir. **Bugün** Çukurova'da ve Toroslarda Beğdilli oymağından pek az Türkmen kalmıştır. Bunlar da İçel'in Gülnar ve Adana'nın bazı yörelerinde yaşamaktadırlar.

Âşık Budala hakkındaki kişisel kanaatlarımızı belirtmeden önce bu alanda yapılan çalışmaları anlatmayı uygun gördük.

ÂŞIK BUDALA KONUSUNDA ÇALIŞMALAR:

a. Sadeddin Nüzhet Ergun:

Ergun, Bektaşi Şairleri ve Nefesleri adlı eserinde Budala, Kul Budala hakkında şu bilgiyi vermektedir:

"XVII. asırda yaşadığını tahmin ettiğimiz Bektaşi şairlerindendir. Yalnızca Bektaşiliği terennüm etmekle kalmayan, âşıkane mahiyette birtakım koşmalar da vücuda getiren bu saz şairinin eski ve yeni mecmualarda hece vezniyle kaleme alınmış epeyce şiirine tesadüf olunmaktadır" (1)

Ergun, adı geçen eserinde Budala'nın dört koşmasına yer vermiştir. Bunlardan ikisi Sivas yöresinde tutulmuş olan cönklerde de geçmektedir.

(1) S.N.Ergun, Bektaşi Şairleri ve Nefesleri, Cilt: 1-2, istanbul Maarif Kitaphanesi, lstanbul-1955, s.69

Âşık Budala'dan örnek olarak verilen ilk nefes, Ergun'da şu dörtlükle başlamaktadır.

Muhammed, Ali'ye selâm gönderdi.
Oturduğu postu paketsin dedi
Miraçtan indikte yine söyledi Yediği
lokmayı haketsin dedi. (2)

ÂŞIK BUDALA

Bizdeki cönkte ise aynı nefes şöyle başlamaktadır:
Hazreti Hızır selâm göndermiş Oturduğu postu pâk
itsün diyü Muhammed kandilden indi, buyırdı Yediği
lokmayı hak itsün diyü (3).

Adı geçen nefes her iki kaynakta da 6 dörtlükten ibarettir. Son dörtlük Ergun'daki nüshada "Kul Budala" olarak geçtiği halde bendeki cönkte "Budala" olarak geçmektedir.

Kul Budala'm cehennemin ateşi
Rehbere bağlıdır talibin başı Hile ile
yola gitse bir kişi Onu cehenneme tık
etsin dedi (4)

Budala'm der cehennemin atası
Rehbere bağlıdır talibin başı Mudarayla
yola gitse bir kişi Yeri cehennemdir dik
atsun diyü (5)

(20) Ergun, a.g.e., s.69
(21) Divriği Höbek köyü 1290 tarihli cönk
(22) Ergun, a.g.e., s.70
(23) Divriği Höbek köyü, 1290 tarihli cönk

Âşık Budala'dan örnek olarak verilen ikinci nefes, Ergun'da şu **dörtlükle** başlamaktadır:

Bülbül oldum gülistanda şakırım Gül
dalında biten gül neme yetmez
Süleyman'ım, kuş dilinden okurum
Bana talim olan dil neme yetmez (6)

- Bizdeki cönkte de adı geçen şiir aynı dörtlükle başlamakta pek az nüsha farklarıyla devam etmekte ve Budala, tapşırması ile bitmektedir. (7)

b. Naci Kum Atabeyli:

Budala konusundaki ilk çalışma Naci Kum Atabeyli'ye aittir. Atabeyli, 1937 tarihli Ülkü mecmuasında "XVII. Asır Halk Şairlerinden **Budala** Hakkında Notlar" adlı incelemesinde Budala'nın dört şiirini neşretmiştir. Bu şiirlerin dördü de iskân konusunu işlemektedir. (8)

Atabeyli, bu şiirlerden yola çıkarak Budala hakkında özetle şu bilgiyi vermektedir:

"...Fakat biz Budala'nın şiirlerinde geçen isimlerin delaletiyle şairin Selim III (1776) sıralarında yaşadığını tespit ediyoruz. Manzumede adı geçen Yusuf Paşa, Koca Yusuf Paşa olacaktır. Kadıoğlu ise Konya'da Nizam-ı Cedid teşkilatını yapan zattır (9)".

Yine Atabeyli, Budala'nın şiirlerinden yola çıkarak onun Kırıkkale iline bağlı Hasan Dede kasabasındaki "Gazi Âşık Hasan Dede" ile de bir gönül yakınlığı içinde bulunduğunu belirtmektedir. Bu konuda şöyle demektedir: "Kırıkkale kamununa bağlı Hasan Dede köyünde, Mimar Sinan camiine bitişik türbesi bulunan Hasan Dede menkıbeleri etrafında yazılan manzumelerin/şiirlerin üçü Budala'nın mahlasını

(24) Ergun, a.g.e., s.70
(25) Şarkışla Sivrialan köyünde tutulan tarihsiz cönk
(26) Naci Kum Atabeyli, XVII. Asır Halk Şairlerinden Budala Hakkında Notlar, Ülkü, Cilt: X, Sayı: 58, Ilkkanun 1937, s.321-325
(27) Atabeyli, a.g.m., s.323

taşıyor" (10). Dr.Tahir Kutsi Makal "Halkbilim ve Edbiyat" adlı eserinde aynı hususa değinmektedir. "...Gazi Âşık Hasan Dede, Bektaşiler aasında çok sevilen ve saygı duyulan bir kişiliğe sahiptir. Hasan Dedenin bendesi Deli Boran, Derviş Ali, Budala, Âşık Veysel... gibi ozanlar O'nun öven şiirler yazmışlardır" (11).

Atabeyli, adı geçen makalesinde Hasan Dedeyle ilgili şöyle bir menkıbeyi de anlatmaktadır.

"Balım Sultan'ın postnişliği zamanında dergâhtaki Akpınar'dan Kızılelma akıyor. Hasan Dede, o civarda sekiz on kişi ile oturup konuşurken, Balım Sultan'a misafir oluyorlar. Balım Sultan, Hasan Dedeye işaret ederek "Ceyhan kazası senin nasibindir, git nasibin ordadır" diyor. Orada Türkmenden dört aşiret kendisine tâbi oluyorlar: B eğ **dilli,** Gündeşli, Ilbeğli, Kuyumcu. Bu aşiretlerden bir kısmı Adana tarafında yerleşiyorlar" (12)

Atabeyli'ye göre asıl adı Hüseyin Şah olan Budala, Beğdilli oymağına mensup bir Türkmendir (13)

c. Refik Ahmet SevengIl:

Sevengil, Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri adlı eserinde Atabeyli'nin makalesinden de yararlanarak Budala hakkında şu bilgiyi vermektedir:

"...Budala mahlâsıyla şiirler söyleyen Bektaşi şairinin adı Hüseyin'dir" dedikten sonra Atabeyli'nin makalesinde geçen iki şiiri örnek olarak vermiştir (14).

d.Prof.Dr.Şükrü Elçin:

Elçin, "Şâimâmeler ve Sun'i'nin Şâirnâmesi" adlı makalesinde Âşık Budala'dan da bahseder. Sun'i XVII. yüzyılda yaşamıştır.

(28) Atabeyli, a.g.m., s.322
(29) Dr.Tahir Kutsi Makal, Halkbilim ve Edebiyat, Istanbul-1990, s.46
(30) Atabeyli, a.g.m., s.323
(31) Atabeyli, a.g.m., s.325
(32) R.Ahmet Sevengil, Yüzyıllar Boyunca Halk Şâirleri, İstanbul, 1965, s. 224-233

Şâimâmesinde 108 şairin adını zikretmiştir. Prof.Dr.Şükrü Elçin tarafından neşredilen bu şâirnâmede Budala şu dörtlükte geçmektedir.

Kızkapan'ın tab'ı bir derya idi Kuloğlu
şakıyan bir şeydâ idi BUDALA da
gayet pür-sevdâ idi Üryan gezer idi
Derviş Ferahi (15)

e.Mehmet Sabri Koz:

Koz, Türk Dili ve Edebiyatı Ans. (Dergâh) yazmış olduğu Budala maddesinde Âşık Budala hakkında şu bilgiyi vermektedir:

"XVIII. yy. halk şairlerindendir. Türkmen aşiretlerinden birine mensup ve Bektaşi olduğu sanılıyor. Şiirlerinde göçebe aşiretlerin iskân olaylarından, aşiretlerarası mücadelelerden aşiretlerin ünlü kişilerinden ve devrin devlet adamlarından söz ettiği gibi tarikat konularına da değinmiştir. Bazı şiirlerinde mahlasının başına "Kul" sıfatını da getirdiği görülüyor. Nerede, hangi yıllar arasında yaşadığı bilinmediği gibi, bazı kaynaklarda XVII. yüzyılda yaşamış olarak gösterilmektedir. XVII. yüzyıl âşıklarından Sunînin şâimâmesinde anılmaktadır. Bu kayıt Sunînin yaşadığı asır değişmedikçe XVII. yüzyılda Budala mahlâslı bir âşığın yaşadığını düşündürecektir. Bunu şimdilik ayırt etmek mümkün gözükmüyor" (16).

Görüldüğü gibi S.N.Ergun'la başlayan çalışmalar günümüze kadar sürdürülmüştür. Âşık Budala yalnız Adana, Kahramanmaraş, Gaziantep yöresinde tanınan bir ozan değildir. Ankara, Sivas ve Tokat yöresinde de tanınmaktadır. Nitekim bu yörelerde tutulmuş olan cönklerde Âşık Budala'mn şiirleri de yer almaktadır. Biz bu araştırmamızda Budala'mn altı koşmasını halk şiirimize kazandırmaya çalıştık. Bunlardan:

(33) Prof.Dr. Şükrü Elçin, Şâimâmeler ve Sun'i'nin Şâirnamesi, MİFAD, Halk Ed.Araştırmaları, Ankara, 1977, s.282-89
(34) M.Sabri Koz, Budala maddesi, Türk Dili ve Ed. Ans. Cilt: 1, Dergâh Yay.

Kömür gözlüm bana dertlerin çoktur
Çık bir yol salın ki andan gideyim
Hayli zamandır seni gördüğüm yoktur
Çık bir yol salın ki andan gideyim (17)

dörtlüğüyle başlayan koşması,

Yörük olur gönül kuşu
Evliya söyletir taşı İrfanını
bilen kişi İrfanda niyaz
eylesin (18)

dörtlüğüyle başlayan semaisi ile,

Elime aldım kalemi Seyrettim
cümle âlemi Arifler seçer kelamı
Gevher incilmez incitmez (19)

dörtlüğüyle başlayan diğer semaisi ilk defa tarafımızdan derlenmiştir.

Altı şiirinin beşini koşma ve semai tarzında yazan Budala, diğer bir şiirini bozuk bir aruzla ve fâilâtün/fâilâtün/fâilâtün/fâilün vezniyle yazmıştır. İlk bakışta hece vezniyle yazılmış gibi görünüyorsa da aaba/ccca/çççça/ddda/eeea kafiye düzeniyle yazılan bir divandır.

Üç huruf ile bir nokta dört krtab andan çıkar Elifi
mim'den ayıran o kezzab dinden çıkar Üstüvayı
hikmetini değme bir can anlamaz Ziya verir
şems kamer mâhı-tâb andan çıkar

(35) Divriği Örenik Köyü tarihsiz cönk
(36) Tokat'ta tutulan 1320 tarihli cönk
(37) Kangal Karanlık köyü 1331 tarihli cönk

dörtlüğüyle başlayan divan,

> Ey Budala tefekkür ol gözle dostun yolunu Künt-
> ü kenze nazar eden bulur ednâ halini Bâ ile câ,
> zâ ile kâ, o gösterir yolunu Ehl-i hakikat mâdeni
> cavidan andan çıkar (20)

dörtlüğü ile bitmektedir. Divan, tamamen Hurufîliğe ait kelimeleri, telmihleri, harfleri ihtiva etmektedir. (21)

Bütün bu bilgilerden ve yayınlanmış şiirlerden yola çıkarak konuyu şöylece özetleyebiliriz:

a.Yunuslar, Pir Sultanlar, Kul Himmetler, Noksaniler, Feryadiler... örneğinde olduğu gibi bizim kanaatimize göre farklı yüzyıllarda yaşamış ve Budala mahlâsıyla şiirler yazmış halk ozanları vardır.

b. Bunlardan ilki Sunînin Şâirnâmesi'nde adı zikredilen XVII. yy.da yaşamış Budala'dır.

c.Budala mahlâslı ikinci halk ozanı XVIII. yy.da Toroslarda yaşamış Beğdilli oymağına mensup Âşık Hüseyin'dir. Bu ozan şiirlerinde "Kul Budala ve Budala" mahlasını kullanmıştır. Şiirlerinden örnekler verdiğimiz ozan, Âşık Hüseyin'dir.

d. Divan tarzında şiirler yazan, Hurufîliği benimsemiş olan Budala'nın bizim kanaatimize göre Âşık Hüseyin'le ilgisi yoktur. Budala mahlâslı bu üçüncü halk şairi konusunda iddialı değiliz. İleride yapılacak olan bilimsel araştırmalar bu konuya açıklık getirecektir.

(38) Kangal Karanlık köyü 1331 tarihli cönk
(39) Fazlullah Hurufî (1339-1393), Hurufîliğin kurucusu

Âşık Budala'nın şiirlerinden örnekler: 1

DEYİŞ/KOŞMA (NASİHAT)

Hazreti Hızır selâm göndermiş
Oturduğu postu pâk etsün deyü
Muhammed kandilden indi buyurdu
Yediği lokmayı hak etsün deyü

Yiyüb yediğini meydanda erid
Yolı togrı tut da erkânı yürüd
Kimi talib olmuş kimisi purud Anı
birbirine kat etsün deyü

Katardan ayrılmış bir devesi var
Cemde kabul olmuş bir duası var Bin
katar devede bir devesi var Elinde
ilerüye çak etsün deyü

Kurbanlık koyunu sürüden seçme Aç
otur kimsenin südini içme Direksiz
köprüyü uğrayup geçme Elin temeli
yok yık etsün deyü

Bir kişi rehbere gidemez ise Rehber
buyırdığın tutamaz ise Hak cemine
meyi katamaz ise Yükü saman ....
dök etsün deyü

BUDALA'm der cehennemin atası
Rehbere bağlıdır talibin başı
Mudarayla yola gitse bir kişi Yeri
cehennemdir dik atsun deyü

Açıklama:

Divriği Höbek köyünde tutulan 1290 tarihli cönk. Aynı deyiş, S.N. Ergun'un Bektaşi Şairleri ve Nefesleri'nde (s.69-70) nüsha farkıyla geçmektedir. "Kul Budala'm cehennemin ateşi" tapşırması bulunmaktadır.

Âşık Budala'nın şiirlerinden örnekler: 2

DEYİŞ/KOŞMA (NEFES)

Bülbül oldum gülistanda şakırım Öz
bağında biten gül neme yetmez
Süleyman'ım kuş dilinden öterim Bana
talim olan dil neme yetmez

Derviş oldum pir eteğin tutarım Hakka
doğru çekilmiştir katarım Baykuş gibi
garip garip öterim Issız viraneler çöl
neme yetmez

Aşk kitabın ele aldım yazarım Daim
hakka doğru meylim nazarım Neme
gere dağ başında gezerim Ol kerime
giden yol neme yetmez

Bu dünyanın nolacağı malûmdur Bu
sırrın aslına eren Ali'mdir Az yaşa çok
yaşa sonu ölümdür Bana hırka ile şal
neme yetmez

BUDALA'm sırrına kimseler ermez
Tevekkül malını erteye komaz Kişi
kısmetinden ziyade yemez Bana
kısmet olan mal neme yetmez.

Açıklama:

Şarkışla Sivrialan köyünde tutulan tarihsiz cönk (XIX. yy?) Aynı deyiş, S.N. Ergun'un Bektaşi Şairleri ve Nefesleri'nde (s.70) nüsha farkıyla geçmektedir.

Âşık Budala'nın şiirlerinden örnekler: 3

DEYİŞ/SEMAİ

Yörük olur gönül kuşu
Evliya söyletir taşı İrfanını
bilen kişi İrfanda niyaz
eylesin

Alma gözlü arayanlar Ahdi
bütün koçyiğitler
Yeryüzünde biten otlar
İrfanda niyaz eylesin

Hacca giden can hacılar
Görmesin ağrı acılar
Yoloğlu, müslim bacılar
İrfanda niyaz eylesin

Der BUDALA'm oldu tamam
işte şimdi hazır zaman
Şeyh Safi'yan, On'ki İmam
İrfanda niyaz eylesin

Açıklama:
Tokat'ta tutulan 1320 tarihli cönk

Âşık Budala'nın şiirlerinden örnekler: 4

DEYİŞ/KOŞMA (GÜZELLME)

Kömür gözlüm bana dertlerin çoktur
Çık bir yol salın ki andan gideyim Hayli
zamandır seni gördüğüm yoktur Çık bir
yol salın ki andan gideyim

Çıkıp çıkıp yollarımı bağlama Ciğerciğim
hak oduna dağlama Gitti kömür gözlüm
beni eğleme Çık bir yol salın ki andan
gideyim

Gideceğin yollar kıştır borandır
Gidiyorum geleceğim gümandır Yardan
ayrılmışım hayli zamandır Çık bir yol
salın ki andan gideyim

Gideceğim yollar hayli yokuşlu Ağ
gerdana çifte benler nakışlı
Üsküfün eğdirmiş şahin bakışlı
Çıkıp bir yol salın ki andan gideyim

BUDALA'm eydür ömrümün varı
Canımın cananı gözümün nuru Ben
gidenden sonra var salın yavru Çıkıp
bir yol salın ki andan gideyim

Açıklama:
Divriği Örenik köyünde tutulan tarihsiz cönk (XIX. yy ?)

Âşık Budala'nın şiirlerinden örnekler: 5

DEYİŞ/SEMAİ (TAŞLAMA)

Elime aldım kalemi
Seyrettim cümle âlemi
Arifler seçer kelâmı Gevher
incilmez incilmez

Dünya tebdil düzen olmuş
İkrarından bezen olmuş Her
talip bir hezan olmuş
Yonsan incilmez incilmez

Öyle kılın uyrığın Sorun
evliya buyrığın Kırksan
yelesin kuyrığın Koca
gencelmez gencelmez

Bu yollarda olmaz yalan
İmanını verme talan Yorulup
da yolda kalan Hergiz
dincelmez dincelmez

BUDALA'yım der ki bilin
Dinleyin sesin bülbülün
Vakti geçince bir gülün
Solar goncalmaż
goncalmaz

Açıklama:
Kangal Karanlık köyünde tutulan 1331 tarihli cönk

Sıvas ve Çevresinde
Çocuk Oyunları

— I —
A. Aşık Oyunları

Kutlu ÖZEN

1966 yılında Sıvas Erkek Sanat Enstitüsünde Edebiyat öğretmeni olarak çalışırken o yıl hocam Prof. Dr. Şükrü Elçin'den bir mektup aldım. Bu mektupta «Türkiye'deki çocuk oyunları» üzerinde bir çalışma yaptığını ve benim de kendisine yardımcı olmamı istiyordu.

Hemen Sıvas ve çevresinde oynanan çocuk oyunlarını tesbite başladım. Yüz'ün üzerinde oyun tesbit ettim. Fakat bu çalışmalar istediğim gibi olmadı. Oyunları teker teker çocuklara oynatıp, yazmam gerekiyordu. Fakat hem zaman dardı, hem bu konuda tecrübesizdim. Neticede hocam Prof. Dr. Şükrü Elçin'e faydalı olamadım.

Aradan tam on uzun yıl geçti. O zaman başaramadığım bu işi bugün başaracağıma inanıyorum. Folklor malzemesi toplamanın, araştırıcılığın bir sabır işi olduğunu biliyorum. Bu konuda metod yönünden gene on yıl önceki gibi tecrübesizim ama sabırlıyım.

Sıvas ve çevresinde oynanan çocuk oyunlarını bölüm bölüm vereceğim. Çocuk oyunları konusunda elimde bir kaynak yok. Bu konuda bir araştırma yapılmış ve bu araştırmalar yayınlanmış mı? Onu da bilmiyorum.

Elimde yalnızca Prof. P. N. Boratav'ın Türk Folkloru adlı eseri var. Ondan da yararlanmayacağım, metod yönünden.

Ben hammadde vereceğim, bu işin ustaları benim araştırmamı değerlendirsinler.

AŞIK OYUNLARI :

a. Ün Bilgiler

Kaynak : Abdulkadir Ceylan
Tokat Çamlıbel Nahiyesi
Çatalkaya köyü.
Yaş : 16 (Öğrenci)

———————

Cemalettin Bal
Gemerek — Karaözü
Yaş : 13 (Öğrenci)

Aşık ayak bileğinde bulunan yedi küçük kemikten biridir. Baldır kemiği ile eklemleşerek bileğin oynak yerini meydana getirir (Kaynak: Meydan Larousse, C. 1, S. 778)

Çocukların oynadıkları aşık küçük baş hayvanların arka diz kapağı oynağından çıkar. Her hayvandan iki aşık elde edilir.

En çok davar aşığı ile oynanır. Çünkü bu hayvanların aşıkları ufak ve güzeldir. Mal aşığı büyük olduğu için oyunda kullanılmaz. Kedi ve köpek aşıkları ile hiç bir zaman oynanmaz.

Kedi aşıkları nazarlık olarak kullanılır. Özellikle boya ve boncuklarla süslenen bu nazarlıklar çocukların omuz başlarına asılır.

Aşıklar boyanmadan oynandığı gibi boyanarak da oynanır. Divriği çevresinde boyanmış aşıklara Çindilli aşık denir. Boyama çeşitli şekillerde yapılır. Boyalı kalemlerin sürtülmesi, suluboya v.s. gibi. Fakat en çok çaput boyası ile boyanır. Bunun için aşağıdaki işlem uygulanır.

1— Bir teneke içinde su kaynatılır ve içine çaput boyası konarak karıştırılır, boyanın aşığı iyi tutması için bir miktar tuz atılır. Aşıklar kaynayan suyun içine bırakılır.

2. Boyasını alan aşıklar tenekeden çıkarılıp kurumaya terk edilir.

3 — Aşığın üzerinde kalan et ve kıkırdak parçaları çakı ile kazılır.

En çok kırmızı, siyah, kavuniçi gibi renkler tercih edilir. Yukarıdaki işlem kök soğan kabuğu ile de yapılır.

Yonca, yeşil ceviz kabuğu, gelincik gibi bitkilerden de boyamada yararlanılır.

Koç aşıkları daha büyük ve daha ağır olduğu için eneke olarak kullanılır. Enekenin hazırlanmasında aşağıdaki işlem yapılır:

Aşığın çik (aç) yani oyuk tarafı tel ateşte kızdırılarak bir kaç yerden delinir. Bu işlem yapılırken nık tarafı çamurla belenir. Eritilen kurşun aşığın çik tarafına dökülür. Deldiğimiz deliklerden çıkan kurşunlar perçinlenir. Oyun sırasında bir daha düşmez.

Kurşun hem enekeyi ağırlaştırır, hem de dengeyi sağlar. Kurşunlanan aşık kara sakız, balmumu gibi yapışkan maddelerle beslenir. Bunu yaptıktan sonra gerekirse enekenin etrafına ince bir tel sarılır. Enekenin hazırlanması özel bir beceri işidir. Çünkü her enekenin belli bir görevi vardır. Bu nedenle enekeleri dörde ayırabiliriz:

1. Talar enekesi
2. Zil «
3. Zar «
4. Daire «

Daire enekesi ağır ve büyük olur. Bunun için koç aşığı kullanılır. Diğer enekeler de önemlidir. Aşığın istenilen şekilde düşmesi için zil ve talar tarafı iyice kazılıp, düzeltilir.

Bir aşığın dört yüzü yardır. Bu yüzler ayrı değerdedir. Oyundan oyuna bu değerler değişir.

Aşığı dik olarak düz bir yere koyduğumuzda:

1. Kulak gibi çok kıvrımlı olan bölümüne zil adı veririz. Zil bazı yörelerde kazak, bey, say, kallek adını alır.

2. Kulağın karşısına gelen ve daha düz olan bölümüne şek adını veririz. Şek bazı yörelerde talar, kıt, tokan, dalak adını alır.

3. Aşığı yatay olarak yere bıraktığımızda çukur olan kısma Çik denir. Bu bölüm bazı yörelerde Aç, Çık olarak geçer.

4. Çik'in karşısına gelen bölümüne tok denir.

Aşık atıldığı zaman genellikle bu dört yüzeyden biri üzerine düşer. Fakat bir engele gelen aşık yatık olarak da durabilir. Bu şekilde ki durum çeşitli yörelerde Damak (Hafik Gölcük Köyü), Beşlik (Şarkışla Deliilyas köyü) Homatök (Gemerek — Karaözü) Dımık, Domba adıyla söylenir.

Aşık hakkında bu kısa bilgiyi verdikten sonra Sıvas ve yöresinde aşık oyunlarının bu günkü durumu hakkında bilgi vermekte fayda vardır.

Aşık oyunlarının tarihi ilk çağlara kadar gider. Çok eski zamanlardan beri Anadolu, İçasya kavimleri, sonraları da Yunan ve Roma halkı tarafından zar yerine kullanılmıştır. Etiler'de de aşık oyununun yaygın olduğu Anadolu'da yapılan kazılardan anlaşılmıştır. Bu kazılarda çok sayıda aşık kemiği bulunmuştur. Ayrıca Ankara Hitit Müzesindeki bir kabartmada aşık oynayan kral çocukları görülmektedir.

Araplarda İslâmiyetten önce çocukların oyunu idi. Türk kavimlerinde aşık oyunları çeşitli şekilleriyle biliniyordu. Dede Korkut kitabında Oğuz çocuklarının bu oyunu oynadıkları anlatılır.

Günümüzde de Anadolu köylerinde, küçük kasabalarda, şehirlerde modern oyunların yerleşmediği mahallelerde çocukların başlıca oyunlarından biridir. (M. Larousse C. 1 S. 779)

Sıvas'ta en çok Çiçekli, Yeni Mahalle, Altıntabak, Alibaba, Aydoğan, Çayırağzında oynanmaktadır.

Çağa uygun olarak yeni yeni oyunların türemesi, plastikten yapılan bilyelerin, topların ucuz, kolay bulunur olması aşık oyunlarının gerilemesine neden olmuştur. Aşık daha çok Sıvas'ın köylerinde oynanmaktadır. Gün gelecek köylerde bile bu oyunu bilen ve oynayan kalmayacaktır.

Bu oyunun gençlere ve çocuklara göre oynanma sahaları değişir. Çocuklar açık yerlerde oynadıkları halde gençler utandıkları için kapalı yerlerde oynarlar.

Genellikle 7 — 8 yaşlarında bu oyuna başlanır, askere gidene kadar devam eder. Fakat köy düğünlerinde yarışmak ve güldürü olsun diye 50 — 60 yaşındaki kimselerin de ödül kazanmak için aşık oynadıkları görülür.

Kız çocukları ve kadınlar bu oyunu oynamazlar.

Yukarıda da değindiğimiz gibi çocuklara ve gençlere göre oyun sahaları değişir.

a. Çocukların oyun sahaları:

Açık yerler, damların arka tarafı, iş sahası olmayan yerler, harmanlar, köy meyda

(Devamı Sayfa 23 de)

ÇOCUK OYUNLARI

(Baştarafı Sayfa 11 de)

nı, şehir ve kasabalarda boş arsalar.

b. Gençlerin oynadığı yerler:

Ahırlarda, dam üstlerinde, hayatta, evlikte, tandırlıkta, ağılda, avluda, samanlıkta. Daha doğrusu çocukların, orta yaşlıların, yaşlıların, kadın ve kızların gözlerinden ırak yerler de oynarlar. Kimse ayıplayıp, kınamasın diye.

Aşık daha çok toprakta oynanır. Beton ve asfaltta aşık zıplar, kumda gömülür.

Aşık her mevsimde oynanmakla birlikte yer bulunmadığı için kışın pek oynanmaz.

— Devam Edecek —

Lügatçe :
Evlik : Oda
Hayat : Sofa
Tandırlık : Ekmek pişirilen yer.

Yeni Çıktı

BİLMECE BİLDİRMECE

Yazan

İSMAİL HAKKI ACAR

Fiatı 5 Lira

İsteme Adresi :
İsmail Hakkı Acar
Cumhuriyet Ortaokulu Müdürü
ZARA

gibi gerisin geri getirip şerefenin üstüne attı. Şimdi zaman zaman beni getiren o büyük kartal gelip şerefenin başına konuyor. Ben de götürmek için geldi diye sevinerek güle oynaya şerefeye çıkıyorum. Tam yanına varacağım sırada uçup gidiyor. Üzülüyorum, ağlayarak gerisin geri aşağıya iniyorum. Umut dünyası bu.. minarenin dibinden ayrılmıyorum, hep o kartalı ve beni tekrar almasını bekliyorum...»

Padişah, üçüncüsünü de huzura almış. Sormuşlar, O da :

—«Devletlû padişahım demiş, etek öpüp söze başlamış. Zamanın birinde işte o harap değirmende çalışıyordum. Müşterilerim çok olduğu bir gün geç vakte kadar yemek yiyememiş, iyice acıkmıştım. Bir ara fırsat bulunca, karımın getirdiği tavuk etini yemeğe başladım. Bir budu kalmıştı ki tam o sırada köşeden başını uzatan bir kedi: «Ben de çok açım, n'olur o budu da bana ver de yiyeyim...» dedi. Ben de «Mel'un hayvan, ben doydum da sen mi kaldın?» deyip, kemikle başına vurdum. öteki budu da yeyip bitirdim. Karnım iyice doydu. İşimin başına gideceğim sırada, et isteyen kedi tekrar başını çıkarıp seslendi: «O budu bana vereydin, elimdeki bir küp dolusu altını sana verecektim.» dedi. Baktım elinde bir küp dolusu altın vardı, hem de bana doğru uzatıyordu. Kedi birden kayboldu.

«Şimdi yine kedi delikten çıkıyor, bana küpü gösteriyor. İnsafa gelir de belki verir umuduyla sevinçle yanına koşuyorum. Ama ben yaklaşınca o tekrar deliğe giriyor. Onun bu hali benim zoruma gidiyor. Ağlayarak geri dönüyorum. Bu yüzden müşterilerim de kayboldu. Kimse yanıma uğramıyor. Değirmen harabeye döndü.»

Padişah anlatılanları hayretle dinlemiş. Hallerine acıyıp diledikleri kadar altın vermiş. Gönüllerini aldıktan sonra huzurundan çıkarmış.

Bu masalda bir yalan varsa, vebali anlatanın boynuna olsun. O üç talihsiz adam gömgök zengin olmuşlar ama, gene de muratlarına erememişler.

Bu masalı 1968 yılında, o tarihte 60 yaşında olan annem Hasibe TARHAN'dan dinlemiştim. Kendisi sağdır ve okur yazar değildir. Bir çok halk masalı bilmekte, ancak «bunların çoğu uydurma, yalandır» diye anlatmak istememektedir. Buna rağmen anlattırabildiklerimi not ettim. Sözlerini sadeleştirip kaleme aldım. Masalları kimden öğrendiğini sorduğumda «Ne bileyim ben? Küçükken anlatırlardı da aklımda kalmış...» dedi.

Sıvas ve Çevresinde
Çocuk Oyunları

— 2 —

A. Aşık Oyunları

Kutlu ÖZEN

Birinci bölümde aşık hakkında genel bir açıklama yapmıştım. Bu bölümde Sıvas ve çevresinde oynanan aşık oyunlarının adlarını ve çeşitlerini verecek nasıl oynandıklarını anlatacağım.

Şurasını hemen söylemeliyim ki bu işe başlarken aşık oyunlarının bu kadar bol ve çeşitli olacağını hiç tahmin etmemiştim. Üç ay gibi kısa bir zamanda otuza yakın aşık oyunu tesbit ettim. Öğrencilerimden bu oyunların nasıl oynanacağını öğrendim. Elimden geldiği kadar oyunların kurallarını tesbit etmeye çalıştım.

Bana göre aşık oyunları üç değişik karekter gösterirler:

a. Dökmeli oyunlar.
b. Vurmalı oyunlar.
c. Karışık oyunlar.

Bunları sırasıyla anlatmağa çalışalım :

a. Dökmeli oyunlar : Bu oyunlarda tek aşık kullanıldığı gibi elli, atmış aşık da kullanılabilir. Dökmeli oyunlar tek veya çift aşıkla oynanırsa ortaya atmalı bir oyun şekli çıkar. İster dökmeli olsun, ister bunun bir bölümü olan atmalı olsun her ikisinde de esas olan aşıkların veya enekenin denilen şekilde düşmesini sağlamaktır.

Ben dökmeli karekter gösteren ondört çeşit aşık oyunu tesbit ettim. Bunları şimdi sırasıyla yazıp daha sonra açıklayacağım.

1. Aç-tok
2. Artırmaç
3. Çik-birer
4. Döküm
5. Gel aşığım gel
6. Gırıt
7. Karpmak
8. Oturmaç
9. Paralı oyun
10. Saymaç
11. Şek
12. Tek mi, çift mi?
13. Tök-bal
14. Ver bir

Bu listede dökmeli ve atmalı oyunlar karışık olarak verilmiştir. Karekterleri aynı olduğu için bu yola gidilmiştir. Her ikisinde de aşık veya eneke bir elde toplanır ve yere istenilen şekilde düşmesi sağlanır.

Atmalılarda önemli olan aşığı zar gibi kullanmaktır. Talar veya zil düşürebilmektir. Atmalı oyunlar bir nevi kumar oldukları halde dökmeliler kumar özelliğine sahip değildir. Atmalıya göre daha zevklidir.

B. Vurmalı Oyunlar :

Bu oyunlarda esas olan eneke ile vurarak aşıkları dairenin içinden çıkarmaktır. Bazen daire olmaz, aşıklar bir yere toplu olarak dikilir. O zaman da esas olan vurulup dağıtılan aşıkları üç ayak uzaklaştırmaktır. Bu oyunlar dökmelilere göre daha zor olup, oldukça beceri ister. Nişancılık çok önemlidir.

Tesbit ettiğim vurmalı aşık oyunları şunlardır :

1. Ballı-boklu
2. Cızırı
3. Çizgili
4. Daire
5. Gopbel
6. Kale
7. Talar
8. Vurmaç
9. Zillerim zil.

C. Karışık oyunlar :

Bu oyunlar da hem dökmeli, hem vurmalı oyunların özelliği vardır. Karışık oyunlar vurmalılara ve dökmelilere göre daha ilginç özellikler taşırlar.

Tesbit ettiğim karışık aşık oyunları şunlardır :

1. Döndürmeç
2. İlk-birer
3. Kuyu
4. Vurulmaç
5. Yummaç-açmaç

Tesbit ettiğimiz aşık oyunlarını anlatmadan önce bir iki önemli noktayı belirtmekte fayda gördüm :

a. Birinci oyuncunun tesbiti : Oyuna ilk önce kim başlayacak? Bu nokta aşık oyunlarında önemli bir husustur. Oyuna ilk başlayan oyuncu bu seçimle oyunu yarı yarıya kazanmış demektir. Bazan diğer oyuncuya sıra gelmeden oyunu bitirebilir.

Dökmeli aşık oyunlarında birinciyi tesbit etmek için eneke atılır. Kim ilk önce talar veya zil düşürürse o birinci olur. İki kişilik bir oyunda birinci olan bulunduktan sonra atma işlemi devam eder. Eğer oyun bir kaç kişi ile oynanıyorsa eneke atma işlemi devam eder.

Atmalı oyunlarda yukardaki işlem uygulanarak birinci, ikinci, üçüncü... oyuncu tesbit edilir. Fakat iş bununla bitmez. Bu sırayı alan oyuncular bir de belirli bir uzaklığa uçarlar. Uçmak, aşığı istenilen uzaklığa atmaktır. Kim istenilen noktaya daha yakın uçmuşsa o birinci olur, diğerleri bu yakınlığa göre sıraya girerler. Genellikle oyuna ilk başlayan oyuncuya (Başcıl) adı verilir. Sona kalan oyuncuya da (dipçil veya dipik) adı verilir.

b. Aşıkların kırtılması : Eneke ile enekeye vurmak veya eneke ile aşığa çok yakın mesafeden vurmak, enekeyi istenilen şekilde düşürmektir. Atmalı oyunlarda aşığın kırtılması çoğu zaman oyunun sonucunu tayin eder.

Şimdi aşık oyunlarını anlatmaya geçebiliriz :

1. GEL AŞIĞIM GEL

Anlatan : Yaşar Aslan Kaya (yaş 13)
Pınarbaşı, Büyükkavaktepe köyü.

Bu oyun iki kişi ile oynanır. Aşık sayısı oyuncu başı en az 6 tane olur. 50-100 aşıkla da oynanabilir.

Eneke atılarak birinci seçilir. Diyelim ki A birinci oldu. Bu oyunu kendi aşıkları ile B. nin de kendi aşıklarını avcunda toplayıp yere atar. Benzerleri diğer aşıklara dokundurmadan onlara vurur. Açları açlara, tokları toklara, zilleri zillere ve talarları talarlara dokundurur. Her dokundurmada yerden bir aşık alır. Bu işlemi yaparken aşığını benzer olmayan bir aşığa dokundurursa oyun rakip oyuncuya geçer. B de A gibi yerdeki aşıkları avcunda toplayıp tekrar yere atar ve A gibi hareket eder. Yerdeki aşık bitene kadar bu böyle devam eder.

Bu oyunda aşık ne kadar çok olursa o kadar benzer düşeceğinden oyunun zevkli geçmesi için çak aşık katılır.

2 TÜK — BAL

Anlatan : Vahit Yıldız (Yaş : 14)
Çavuşlu köyü - Yıldızeli

Bu oyun iki oyuncu ile oynanır. Oyuncuların aşıkları iki küme halinde ayrı ayrı yerlerde toplanır. Her kümede oyunun iddialı geçmesi için en az on, en çok yirmi aşık bulunması gerekir.

Eneke atılarak oyuna kimin başlayacağı saptanır. A oyuncusu B'nin de enekesini baş parmağı ile diğer iki parmağının arasına alarak yere atar.

1. Eğer enekelerden biri zil düşerse atan karşı taraftan iki aşık alır, tekrar atar.
2. Talar düşerse karşı tarafa iki aşık verir.
3. Aç veya tok düşerse oyun karşı tarafa geçer.
4. Taraflardan biri iki enekeyi yere attığında biri talar, diğeri zil düşerse aşıklar «sevişmiş» olur. Bu durumda aşıkları bir daha atar.
5. Enekelerden biri dumba durursa atan oyuncu aşığa üfler ve zil düşürmeğe çalışır. Eğer aşık zil düşerse rakip oyuncunun kümede birikmiş aşıklarının hepsini alır. Talar düşerse karşı tarafa verir. Aç ve tok düşerse oyun karşı oyuncuya geçer.
6. Kümedeki aşıklar bitene kadar oyun devam eder. Hangi tarafın aşığı önce biterse o taraf oyunu kaybetmiş olur.

—Devam edecek—

Sıvas ve Çevresinde
Çocuk Oyunları

— 2 —
A. Aşık Oyunları

Kutlu ÖZEN

— 3 —

A. AŞIK OYUNLARI

3 — Ş E K

Anlatan : Fikret Temel (Yaş : 14)

Altıntabak Mah. Sıvas

Bu oyun Tök-Bal'a benzer. İki kişi ile oynanır. Oyuna başlamadan önce zil ve talar düşmelerde kaç aşık alınıp verileceği önceden konuşulur.

Eneke atılarak oyuna kimin başlayacağı saptanır. Diyelim ki A ve B oynuyorlar. Oyuna A başlasın:

1— A adlı oyuncu B'nin de enekesini iki parmağının arasına alarak yere atar.

2— Enekelerden biri zil düşerse B'den aşık alır, talar düşerse B'ye aşık verir ve tekrar atar.

3— Aç veya tok düşerse oyun karşı tarafa geçer.

4— Bir zil, bir talar düşerse aynı oyuncu enekeleri bir daha atar.

5— Bazan iki zil veya iki talar düşebilir. O zaman iki misli alınır veya verilir.

4— C I Z I R I

Anlatan : Cemalettin Bal

Karaözü — Gemerek

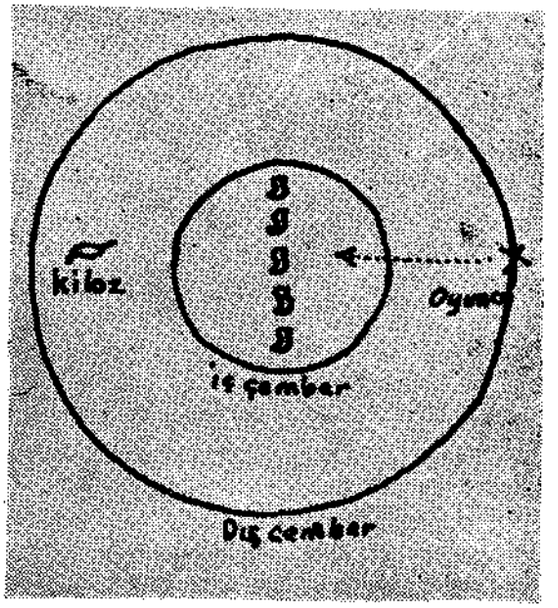
Bu oyunda iç içe iki daire çizilir. A ve B adlı oyuncular iç daireye eşit miktarda aşık dikerler. Bu oyun enekeli oyundur. Başlangıç çizgisi olmaz.

Önemli olan iç dairede dizili olarak duran aşıkları dış daireden öteye çıkarmaktır.

Eneke atılarak birinci seçilir. Seçilen oyuncu dış dairenin kenarında durarak iç dairedeki aşıklara enekesi ile vurur. Kaç tane aşık çıkarırsa o kadar alır. Enekesinin düştüğü yerden tekrar dairenin içindeki dağınık aşıklara atar. Bunları dışarı çıkarmaya çalışır. (Şekil: 1)

Aşıklardan biri iç çember ile dış çember arasında kalırsa bu duruma kiloz denir. Kilozda oyun oynama sırası rakip oyuncuya geçer. Rakip oyuncu dış dairenin kenarında durarak enekesi ile iç dairedeki aşıkları dışarı çıkarmaya uğraşırlar.

Oyun aşıklar bitinceye kadar devam eder.

5 — Ç İ Z G İ L İ

Anlatan : Halil Sözen (Yaş: 15)

İslim Köyü — Yıldızeli

Bu oyun daireye benzer. En az iki kişi ile oynanır. İlk önce bir daire çizilir. Dairenin iki tarafına 50 - 75 cm. uzaklıkta iki dikey çizgi çekilir. Çizgilere diker adı verilir.

İki kişinin oynadığını düşünerek anlatalım:

1— A ve B eşit sayıda aşık ile katılırlar.

2— Aşıkları dairenin ortasına dizerler.

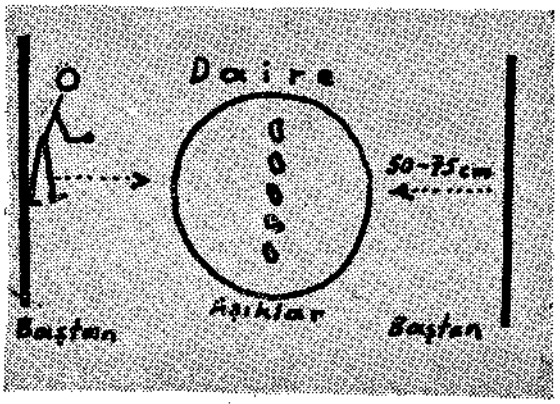
3— Eneke atılarak oyuna kimin başlıya-

→

cağı saptanır.

4— Oyunculardan öncelik kazanan baştan çizgisinde durarak enekesini daire içindeki aşıklara atar. Daireden dışarı çıkan aşıkları alır. Enekesinin düştüğü yerden daredeki aşıklara tekrar atar. Eğer vurup çıkaramazsa oyun karşı tarafa geçer. Bu oyuncu çemberin kenarına gelerek daire içindeki aşıklara enekesi ile vurur, onları çıkarmaya çalışır.

5— Daire içindeki aşıklar bitene kadar oyun devam eder.

6 — KALE

Anlatan : Halil Sözen (Yaş : 15)
İslim Köyü — Yıldızeli

Bu oyunda bir daire ve daireden bir miktar uzaklıkta bir çizgi ve bu çizgiye paralel ikinci bir çizgi daha çizilir.

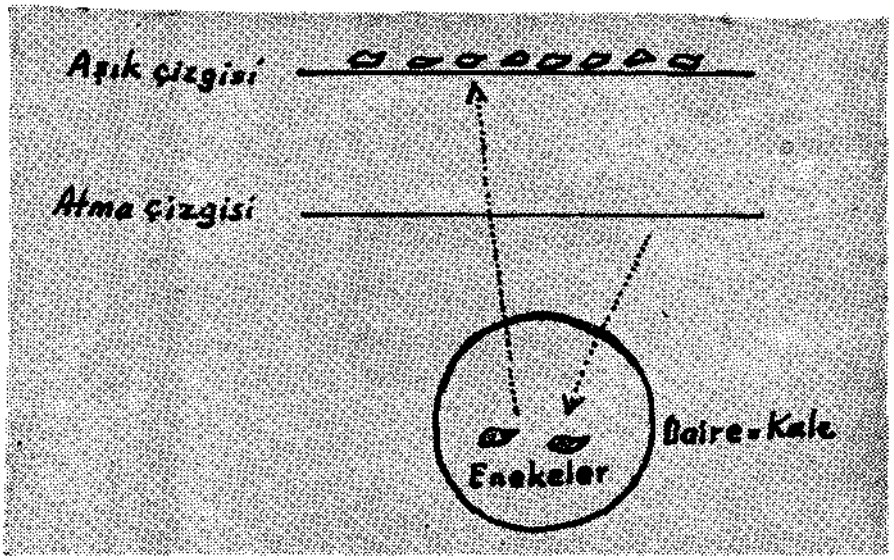
Daireye en yakın çizgiye atma çizgisi denir. Oyuncular bu çizgide durarak enekelerini dairenin içine atarlar. Kimin enekesi atma çizgisine daha uzak olursa o birinci olur, diğerleri bu uzaklığa göre sıraya girerler. Öncelik alan, dairenin ortasında durur ve atma çizgisine paralel ve onun uzağında bulunan aşık çizgisine enekesini atar ve burada dizili duran aşıkları çizgiden uzaklaştırmaya çalışır. Devrilip uzaklaşan aşıkları çizgiden itibaren üç ayak sayıp alır. Çizgiye yakın olan dağınık aşıkları alamaz. Bu oyuncu aşık aldıktan sonra enekesinin düştüğü yerden tekrar atar. Üç adım öteye götürdükleri aşıkları alır. Eğer alamıyacak kadar kötü oynadı ise oyun diğer çocuğa geçer. Bu oyuncu kaleden enekesini atıp rakip oyuncunun enekesini vurursa yerdeki aşıkların hepsini alır.

Bazan öncelik alan oyuncu dairede durup enekesini aşıklara atar. Onları devirir ve bu sırada enekesi talar veya zil düşerse rakip oyuncu bu enekeyi vurmaya çalışır. Vurursa yerdeki aşıkların hepsini alır. Vuramazsa zil veya talar düşürmüş olan aşıkları alır.

7 — TALAR

Anlatan : İsmail Doğan (Yaş: 13)
Altıntabak Mah. — Sıvas
Ramazan Keskin (Yaş: 12)
Menteşe köyü — Yıldızeli

Oyunda enekenin talar kalması için zil tarafı düzgünleştirilir. Aç kısmına zift, kurşun gibi şeyler dökülerek ağırlaştırılır. Dengeli düş mesi için aşığın kenarına tel sarılır.

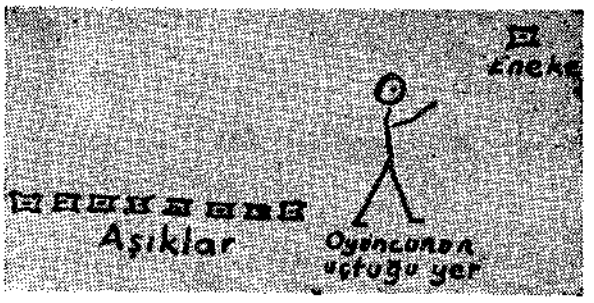
Oyun en az iki, en çok yedi - sekiz kişi ile oynanır. Biz iki kişi ile oynandığını düşünerek oyunu anlatacağız:

1— A ve B adlı ouncular yere eşit miktarda ve bir sıra aşık dizerler. Yerde bazan 15-20 aşık olabilir.

2— Eneke atılarak oyuna ilk önce kimin başlayacağı tesbit edilir. Öncelik alan oyuncu aşıkların bulunduğu yerde durarak enekesini bir iki adım öteye atar. İkinci oyuncu isterse bu enekeyi kırtar. Kırtma işleminden sonra kimin enekesi kaleye, yani aşıkların dizili olduğu yere uzaksa o oyuna başlar.

3— Öncelik alan, enekesinin bulunduğu yerden kaleye enekesini atar. Kümeden çıkarıp dağıttığı aşıklardan enekesine benzeyenini alır. Yalnız kaleye kaç tane aşık dikilmişse o kadar aşık alır. Diyelim ki 4 aşık dikilmişti, yerde 5 tane benzeyen oldu. O zaman 4 aşık alabilir. İkinci defa atışta gene benzeyen kadar alır.

4— Kümeye attığı zaman enekesi zil düşerse, oyun karşı tarafa geçer. Diyelim ki oyun B' ye geçti. B yerdeki aşıkları toplayıp avcuna alır ve yere atar. Enekeye benzerleri alır. Bir daha atar, benzer olmazsa oyun tekrar A'ya geçer.

5— Eğer oyunculardan biri talar düşürürse yerdekilerin hepsini alır.

6— Öncelik alan oyuncu kümeyi enekesi ile dağıtırsa bir daha eneke ile vuramaz. Dağılan aşıkların benzeri olanlarını aldıktan sonra, yerde kalanları tekrar toplar ve yere atar. Benzerlik, oyuncunun enekesine benzerlik olarak düşünülür.

8 — K U Y U

Anlatan: Abdulkadir Ceylan

Tokat

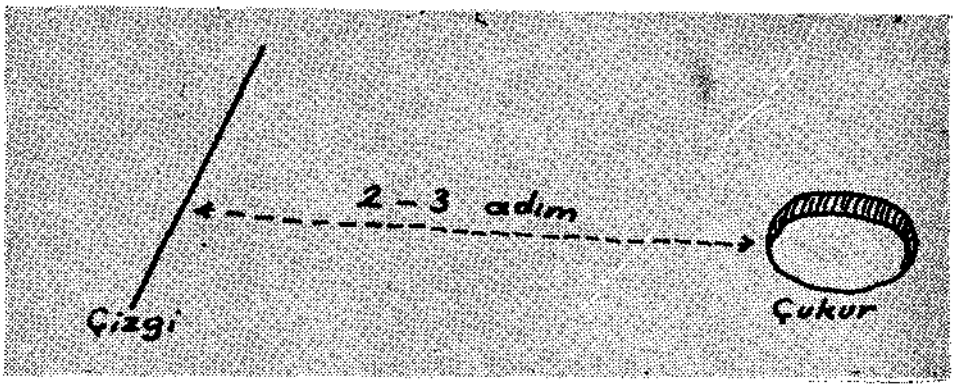
Bu oyun en çok iki kişi ile oynanır. Oyuna katılan aşık sayısı anlaşmaya göre değişir. A: 10 ve B: 10 aşık olmak üzere 20 aşığa kadar çıkılabilir.

Önce bir çizgi çizilir, sonra da üç adım öteye bir çukur kazılır.

Eneke atılarak birinci seçilir. Öncelik kazanan oyuncu çizgide durup çukura atılacak aşıkları avcunda toplar. Rakip oyuncuya «İçten misin? Dıştan mısın?» diye sorar. Rakip oyuncu bu sırada çukurun başındadır. Onun dıştanım dediğini düşünelim: A oyuncusu çizgide durarak aşıkları çukura doğru atar. Rakip oyuncusu B olduğuna göre A'nın bütün aşıkları çukura atması gerekir. Çukura ne kadar çok aşık düşerse A'nın olur. Kenarda kalanlar dıştanım diyen B adlı rakip oyuncunun olur.

Bu oyunda önemli olan duruma göre çukura veya çukur kenarına aşık düşürmektir.

-Devam edecek-

Sivas ve Çevresinde

Çocuk Oyunları

— 3 —

A. Aşık Oyunları

Kutlu ÖZEN

Anlatan : Muhlis Polat : 13
Sıvas : Ece Mahallesi.

İki kişi ile oynanır. İki veya bir eneke ile oynanabilir. İki eneke ile oynandığında oyun şöyle bir sıra takip eder :

1. A. Oyuncusu atar; düşen aşık zil veya talar kalmazsa oyun B. ye geçer.

2. B atar. Kaç zil, kaç talar düşerse o kadar sayı kazanır. Her zil veya talar düşen aşık bir sayıdır.

3. Önceden elli veya yüz sayıda anlaşılır, en önce bu sayıya ulaşan oyuncu kazanmış olur

Anlatan : Halil Sözen.

Bu oyun iki oyuncu ile oynanır. Her iki oyuncu aşıklarını ayrı kümeler halinde toplarlar.

Eneke atılarak başcıl seçilir.

1. Başcıl enekesini yere atar. Aç veya tok düşerse oyun diğer çocuğa geçer.

2. Talar düşüren oyuncu karşı taraftan bir aşık alır ve enekesini tekrar atar.

3. Bu oyunda zil'in önemi yoktur. Zil düşüren oyun sırasını kaybeder.

Oyun kümedeki aşıklar bitinceye kadar de-

→

10— VER BİR

90
Elbisem süt içinde
Yenleri kir içinde
Ben yarimi tanırım
Beş bin asker içinde.

91
Elbisesi ekleme
Yakından ilikleme
Beni sana vermezler
Boş kapıyı bekleme

92
Kar yağar kepek gibi
Güzelim bebek gibi
Beni sana vermezler
Havlama köpek gibi.

93
Kahve koydum kurula
El vurmadan durula
Beni yardan ayıran
Sol böğrümden vurula.

94
Maniciyim manici
Gerdan altında inci
Anan baban verirse
Alıcıyım alıcı.

95
Fırın üstü kubbeli
Yarim mavi cübbeli
Cübbe cübbe üstüne
Deste percem dökmeli.

96
Karanfil ekermisin
Bal ilen şekermisin
Dünyada yaktın beni
Ağıretde çekermisin.

97
Raftaki siniler
El vurdukça iniler
Gurbette yari olanın
Sağ kulağı cınılar.

98
Mani mani dört mani
Açık kaldım ört beni
Dışarda üşümüşüm
Koynunda ısıt beni.

99
Manici başımısın
Cevahir taşımısın
Sana bir nişan versem
Koynunda taşırmısın.

vam eder.

11— A Ç — T O K

Anlatan : İsmail Doğan. (Yaş : 13)

Sıvas : Altıntabak Mahallesi.

Bu oyun iki oyuncu ile oynanır. Paralı oyuna çok benzer. Eneke atılarak başcıl seçilir.

Bu oyunda aşığın aç ve tok kısmı çok önemlidir. Tok düşüren karşısındaki oyuncuya anlaşmaya göre o kadar aşık verir. Eğer enekesini aç düşürürse rakip oyuncudan o kadar aşık alır.

Diyelim ki başcıl enekesini aç veya tok düşüremedi de zil veya talar düşürdü ise o zaman enekesini bir daha atar.

Her aşık atma bir oyun sayılır. Anlaşmaya göre bu oyun uzatılır veya kısaltılır.

12— PARALI OYUN

Anlatan : Vahit Yıldız. (Yaş: 14)

Yıldızeli, Çavuşlu köyü.

Bu oyun iki kişi ile ve iki aşık kullanılarak oynanır.

Ahmet, Mehmet'e: «Kaç kuruşa atıyorum?» diye sorar. Mehmet meselâ: «25 kuruş» der.

Ahmet avcuna aldığı iki aşığı yere atar. Atılan aşıklar aç veya tok düşerse oyun oynama sırası Mehmet'e geçer. Mehmet aşıkları atar. Zil düşerse aşıklardan birini, Ahmet'ten de 25 kuruşu alır. Eğer ikisi de zil düşerse iki misli para alır. Yani 50 kuruş kazanır. Tersi olursa, yani talar düşerse karşı tarafa para verir. Tek talarda 25 kuruş, çift talarda 50 kuruş öder.

Eğer aşıklardan biri zil, diğeri talar düşerse o zaman aşıklar sevişmiş olur. Bu durumda aynı oyuncu aşıkları bir defa daha atar.

Bu oyun tek aşıkla da oynanabilir. Bu durumda önemli olan isteneni düşürebilmektedir. Ahmet ve Mehmet, bu oyunu oynayan iki oyuncu ise Ahmet, Mehmet'e sorar:

— Zil misin? Talar mısın?

Eğer Mehmet talar der de talar düşerse ortaya konan parayı alır. Bilemezse oyunu kaybeder. Aç ve tok düşerse aşık bir daha atılır.

13— ÇİK — BİRER

Anlatan : Cenap Kaplan. (Yaş: 13)

Sıvas, Çiçekli Mahallesi.

Çik-Birer iki kişi ile oynanan bir oyundur. Oyuncular aşıklarını iki kümeye ayırırlar. Eneke atılarak başcıl seçilir.

1. Başcıl eline dört aşık alır. Bunlardan ikisi kendisinin, diğeri rakip oyuncunun aşıklarıdır.

2. Aşıkları yere atar. Dört aşıktan biri zil düşerse yerdeki aşıkların hepsini alır.

3. Aşıklardan biri zil, diğeri talar düşerse banlik olur. Yani aşıklar sevişir. Bu durumda alma, verme olmaz. Aşıklar yeniden atılır.

4. Başcıl ilk atışta aşıklardan birini talar düşürürse yerdeki aşıkların hepsini rakip oyuncu alır.

5. Kaybeden oyuncu, rakip oyuncuya iki aşık vererek tekrar oyuna katılma hakkını kazanır.

6. Aşıklar oyunculardan biri tarafından yere atıldığından talar veya zil düşme gibi bir durum olmazsa, aç veya tok olarak düşmüşlerse her iki taraf oyuncusu yerde kaç tane çik yani aç aşık varsa o kadar karşılıklı olarak aşık katarlar. Sırası gelen oyuncu bunları avcunda toplayıp yere atar. Talar veya zil düşene kadar aşıklar atılmaya ve aç düşen aşıklar sayısınca oyuna karşılıklı olarak aşık katmaya devam ederler.

7. Oyuna her başlayışta karşılıklı olarak ikişer aşıkla katılırlar.

8. Dört aşık yere atıldığında başcıl aşıkların dördünü de aç, yani çik düşürürse yerdekilerin hepsini alır, tersi olursa yani dördü de tok düşerse aşıkların hepsini karşı tarafa verir.

Çik — Birer dökmeli oyunların en güzelidir.

(Devam Edecek)

Sıvas ve Çevresinde

Çocuk Oyunları

— 5 —

A. Aşık Oyunları

Kutlu ÖZEN

14— TEK Mİ, ÇİFT Mİ?

Anlatan: Necmettin Akın (Yaş: 14)
Hafik — Gölcük köyü

Bir çeşit kumar oyunudur. İki kişi ile oynanır. Tek eneke kullanılır. Atılan enekelerin zil ve aç bölümleri çift; talar ve tok bölümleri tek kabul edilir.

Ahmet, Veysel'e sorar:

— Tek mi? Çift mi?

Diyelim ki Veysel çift dedi. Eneke atılır ve tek gelir. Önceden yapılan anlaşmaya göre (para veya sayı) yı Ahmet kazanmış olur. Oyunu kazandığı için bir daha atma hakkını elde eder. Tekrar Veysel'e sorarak enekesini atar. Veysel bilirse oyun Veysel'e geçer. Oyun isteğe bağlı olarak uzatılır. Eğer her bilme beş sayı ise ve diyelim ki iki yüz sayıdan çıkılacaksa kim bu sayıya önce ulaşırsa o oyunu kazanmış olur.

15 — O T U R M A Ç

Anlatan : Cemalettin Bal
(Öğrenci)
Gemerek — Karaözü

Oturmaç dökmeli oyunların en güzelidir. Aşıklar baş parmak ile şehadet parmağı arasına sıralanarak yere atılır. Enekesiz oyundur. Kale ve daire olmaz.

Oyun iki kişi ile oynanır. Her oyuncu oyuna iki aşık katarak başlar.

1. Başcıl dört aşığı parmakları arasına sıkıştırdıktan sonra yere atar. İlk atışta dört aşıktan bir tanesi talar düşerse oyun dipçile geçer.

2. Dipçil aşıkları aynı şekilde yere atar. Kaç tane zil düşmüşse onları yerden alır, tekrar atar.

3. Dipçil bu atmada kaç talar düşerse oyuna o kadar aşık katar. Tekrar atar.

4. Dipçil bu attığında talar veya zil düşüremezse oyun başcıla geçer. Oyuna devam eder.

5. Bu oyunda zil gelirse alınır, talar gelirse katılır.

6. Elde bazan 4, bazan 3 aşık olur.

7. Kümelerden birindeki aşık bitinceye kadar oyun devam eder.

16 — KARPMAK

Anlatan : Osman Yuvacı (Yaş: 13)
Sıvas —Mescitli Köyü

Dökmeli oyundur. İki kişi ile oynanır. Aşıklar iki kümede toplanır. Eneke atılarak başcıl ve dipçil seçilir. Oyuna eşit miktarda aşık katılarak başlanır.

1. Başcıl diyelim ki dört aşık, dipçil de dört aşık oyuna katılmış olsun. Hepsi sekiz aşık eder. Başcıl bu aşıkları avcunda toplayıp yere atar.

2. İlk atmada kaç zil düşürmüşse o kadar alır ve geriye kalan aşıkları tekrar avcunda toplayıp yere atar.

3. Aşıklardan biri veya birkaçı talar gelirse oyun, karşı oyuncuya geçer. Karşı taraf, yani rakip oyuncu aynı şekilde oyuna devam eder.

4. Zil ve talar düşmeyip aç ve tok düşerse oyun tekrar diğer oyuncuya geçer.

5. Zil ve talar eşit miktarda olursa, aynı yerdeki aşıkları bir daha avcunda toplayıp atar.

6. Oyunun başındaki sekiz aşık bitince oyun bitmiş olur.

17 — G I R I T

Anlatan: Cemalettin Bal (Yaş: 13)
Gemerek — Karaözü

Değişik nitelikte dökmeli bir oyundur. İki oyuncu ile oynand ğı gibi beş altı oyuncu ile de oynanabilir. Biz anlaşılır olması için iki kişi ile oynanmasını anlatacağız.

Bu oyunda taların adı (al), zilin adı kel'dir. Her iki oyunun zevkli geçmesi için sekiz on aşık oyuna katılır. Başcıl ve dipçil belli olduktan sonra oyuna başlanır.

1. Başcıl her iki tarafın kattığı aşıkların hepsini avcunda toplar ve yere atar. Atılan aşıklar içerisinde ne kadar kel (zil) varsa hepsini alır ve bir yerde toplar.

2. Tekrar yere atar al veya kel düşüremezse oyun dipçile geçer. Dipçil aynı şekilde yerdeki aşıkları avcunda toplayıp tekrar atar. Kaç tane talar (l) düşürmüşse kümesinde birikmiş aşıklardan o kadar katar. Eğer kümesinde birikmiş aşık yoksa oyun tekrar başcıla geçer.

3. Oyun yerdeki aşıklar bitinceye kadar devam eder.

18 — D Ü K Ü M

Anlatan: Necmettin Akın (Yaş: 14)

Hafik — Gölcük köyü

Oyun genellikle iki kişi ile oynanır. Oldukça zevkli bir dökmeli oyundur. Geleneksel usulle başcıl ve dipçil seçilir. Daha sonra her iki oyuncu iki ayrı kümede aşıklarını ayırırlar. Genellikle her kümede on, yirmi aşık bulunur.

1. Başçıl oyuna kendisinin ve rakip oyuncunun birer aşığı ile başlar. Elindeki iki aşığı yere atar. Eğer zil veya talar düşüremezse bir aşık katar ve elind ki üç aşığı dipçile verir.

2. Dipçil aşıkları yere atar. Talar veya zil düşüremezse bir aşık katarak başcıla verir. Aşık sayısı dörde çıkar. Başcıl atar eğer zil veya talar düşüremezse bir aşık katarak tekrar dipçile verir ve bazan bu şekilde yerde on iki aşık birikir.

3. Diyelim ki sıra tekrar başcıla gelmiş olsun. Aşıkları yere atsın, talar düşürsün. Yerde ne kadar tok varsa hepsini alır. Eğer zil düşürmüş olsaydı çikleri yani açları alırdı.

4. Zil veya talar düşüren oyuncu geriye kalan aşıkları yerden toplayarak tekrar atar. Aldıkça oyuna devam eder. Eğer talar ve zil düşüremezse bir aşık katarak yerdeki aşıkları oynaması için rakip oyuncuya verir.

5. Rakip oyuncu oyuna devam eder. Oyunculardan birinin kümede aşığı bitmişse oyuna katacağı aşığı kalmadığı için yerdeki aşıkla oyun oynar. Kava geçinceye kadar bu böyle devam eder. Diyelim ki başcıl dipcil oyuna onbeşerden otuz aşıkla başladılar. Oyun devam etti ve başcıl devamlı aldığı için kümesinde 25 aşık birikti. Yerde de oyuna katılan 5 aşık var. Başcıl 5 aşığı yere attı. Talar ve zil düşüremediği için ve kümesinde de aşık bulunduğundan bir aşık katar yerdeki aşıklar 6 olur. Oyun dipcile geçtiğinden yerdeki aşıkları toplayıp atar. Eğer talar ve zil düşüremezse oyun sırasını kaybeder ama, kümesinde aşık kalmadığından oyuna aşık katmaz. Kava geçince katar. Kümelerdeki aşıklardan biri bitinceye kadar oyun devam eder.

19 — V U R M A Ç

Anlatan : Abdulkadir Ceylan (Öğrenci)

Tokat

Vurmalı oyunların en kolayıdır. İki kişi ile oynanır. Başcıl ve dipcil belli olduktan sonra oyuna başlanır.

1. Dipcil aşığını belli bir mesafeye uçar. Başçıl aşığın uçulduğu yerde durarak aşığı ile dipcilin aşığını vurmağa çalışır. Vuramazsa oyun dipçile geçer. Dipçil aşığının düştüğü yerde durarak başcılın aşığını vurmağa çalışır. Vurursa alır, vuramazsa oyun rakip oyuncuya geçer.

2. Bazan rakip oyuncunun aşığını vurmak için aşık atıldığında rakip oyuncunun aşığına dokunmadan atılan aşık talar düşerse oyun yine kazanılmış olur.

3. Oyun anlaşmaya göre sürdürülür.

20 — BALLI — BOKLU

Anlatan : Osman Yuvacı (Yaş: 13)

Sıvas — Mescitli Köyü

En az iki, en çok dört kişi ile oynanan bir oyundur. Eneke kullanılır.

İlkönce bir daire çizilir. Sonra daireden iki üç adım uzaklıkta karşılıklı iki çizgi daha çizilir. Daire bu iki çizginin ortasında yer alır. Çizgiye baştan adı verilir. Oyuncular dairenin ortasına genellikle adım başı ikişer aşık dikerler. Başcıl seçmek için herkes dairenin ortasında durarak baştan çizgisine enekelerini atar. Baştan çizgisine en yakın olan oyuncu başcıl olur ve diğerleri buna göre sıraya girerler.

(Sonu Sayfa 27 de)

Halk şairi bir kaç şahitler bulup Mersin Valisine müracaatla hadiseyi ifade ediyor. Belediye memuru hakkında takibat yapılıyor. Belediye memuru özür diliyor. Dava mahkemeye intikal etmiyor. Şair merhametlidir. affediyor.

Talibî bu olayı anlatan uzun bir destan yazıp belediye memurunu hicveder. Destandan üç dörtlük :

Destan satma dedi kavga kabarttı
Halk içinde kendisini kubarttı
Göğsümdeki madalyayı koparttı
Ağır tazyik yapar beni susturur

Her esnafa bir bahane buluyor
Hemen yakasını ele doluyor
Herkesin rızgına mani oluyor
Garaz yapar bazıları ezdirir

Dedim bu destanlar zafer şarkısı
Kore'deki kahramanlar sevgisi
Sende hiç yok mudur vatan duygusu
Zaman bunu tarihlere yazdırır

—Devam edecek—

Kaynak :
(1) Sıvas Folkloru, Sayı: 43, Yıl 1976
(2) Turizm Halk Şairi Talibî Coşkun, Konya 1965
(3) Ankara Destanı, Sıvas Kâmil Matbaası, 1938
(4) Trakya Destanı, Ankara 1944
(5) Zelzele-seylap Destanı, Ankara 1945

Gemerekte Yöresel Yemekler

(*Baştarafı Sayfa 21 de*)

ÇOCUK OYUNLARI

(**Baştarafı 17. Sayfada)**

1. Başcıl baştan çizgisinde durarak dairenin içinde bir sıra halinde dizili olan aşıklara enekesi ile vurmaya çalışır.

2. Daireden dışarıya çıkardığı aşıkları alır.

3. Eğer aşıkları devirirse, devirdiği aşık kadar aşık diker ve oyun ikinci çocuğa geçer.

4. Daireden dışarı çıkamayıp çember çizgisi üstünde duran aşıklar suluk olur. Bu aşıklar tekrar dikilir.

21 — DÖNDÜRMEÇ

Anlatan : Abdulkadir Ceylan (Üğrenci)
Tokat

Eneke veya aşık ile oynanır. Başcıl ve dipçil belli olduktan sonra oyuna başlanır.

1. Dipçil aşığını uçar. Başcıl tahminen aşıktan bir iki karış ötede durarak yumruğunu yere yapıştırır. Diğer eli ile yumruğunun üzerine enekesini kor ve elinin baş parmağı ile enekesine hızlıca dokunur. Başcıl yumruğunun üzerinden kayan eneke ile dipçilin enekesini döndürürse oyunu kazanır. Diyelim ki dipçilin enekesi aç idi, başcıl vurup döndürünce tok oldu. Böyle olursa oyun kazanılır. Döndüremezse oyun diğer çocuğa geçer.

(Devam edecek)

Sıvas'ta Doğum Folkloru

(**Baştarafı Sayfa 13. de**)

Sıvas ve Çevresinde

Çocuk Oyunları

— 6 —

A. Aşık Oyunları

Kutlu ÖZEN

22 — DAİRE

Anlatanlar: Muhlis Polat (Öğrenci)
İsmail Doğan (Öğrenci)
Doğum yerleri: Sıvas

Sıvas'ta daha çok daire oynanır. Vurmalı oyunların en güzelidir. En az iki kişi ile oynanan bu oyuna bazan beş, altı kişi katılır.

İki kişi ile oynanırsa genellikle dörder aşık katılır. Daha fazla oyuncu ile oynanırsa ikişer aşık katarlar. Enekeli oyundur.

1. Aşıklar bir sıra halinde ve dairenin tam ortasına dizilirler. Dairenin iki adım uzağına baştan çizgisi çizilir. Baştan çizgisi karşılıklı olarak iki tanedir: daire bu çizginin ortasında yer alır.

2. Daireye kale adını verirler. Oyuncular aşıklarını dikili olduğu yerde durarak enekelerini baştan çizgisine atarlar. Baştana en yakın olan başçıl olur; diğerleri de bu yakınlığa göre sıraya girerler.

3. İlk atışı başçıl yapar. Baştan çizgisinde durarak yerdeki aşıkları vurup daireden dışarı çıkarmaya çalışır. Aşıkları vurup çıkaramazsa oyun diğerine geçer.

4. Her oyuncu yere diktiği kadar aşık çıkarmak zorundadır. Daha az çıkarırsa bir şey olmaz, çıkardığını alır. Fakat yere iki aşık dikmişse ve bir vuruşta üç aşık çıkarmışsa ikisini alır birini sular.

5. Sulama işlemi şöyle olur: Rakip oyuncu sulanan aşığı iki ayağının arasına alır. Kendi enekesini de yukarıdan aşağı bırakır. Aşığa değen eneke yere düşer. Bu işlemi yapan rakip oyuncu kenara çekilir. Diğer oyuncu enekesinin daha önce düştüğü yerde durarak sulanan aşığa vurmaya çalışır. Bu çok dikkat ister, çünkü aşık ile rakip oyuncunun enekesi yan yanadır. Oyuncu sulanan aşığa vurursa oyun bozulmaz, atma işlemine devam eder. Eğer rakip oyuncunun enekesine değerse oyun bozulur. Oyunun başından beri alınan bütün aşıklar yere dikilerek oyuna yeniden başlanır. Bu nedenle oyuncular yere diktikleri aşıktan daha fazlasını çıkarmak için gayret sarfederler.

Bu işlem bir de aşıklardan biri sulak olunca tekrarlanır. S u l u k şudur: Oyunculardan biri aşıkları dağıtıp çizgiden çıkaramazsa ve aşıklardan biri veya bir kaçı çizginin üzerinde kalırsa bu aşıklar suluk olur. Sulama işlemi yapılır.

6. Daireden ilk aşık dışarı çıktıktan sonra atma işlemi artık dairenin kenarından yapılır.

23— Z İ L L E R İ M Z İ L

Anlatan: Necdet Gül
Yaşı : 14 — Zara

Bu oyun en az iki, en çok dört, beş kişi ile oynanır. Oyuncular eşit miktarda aşık katarak oyuna başlarlar. Oyuna katılan aşıklar toplu olarak yere dikilir. Buraya kale adı verilir. Geleneksel usulle başçıl ve dipçil belli olduktan sonra başçıl kalede durarak enekesini uzağa atar. Buna göre üç ihtimal vardır:

1. Enekesi aç veya tok düşerse oyun sırası diğer oyuncuya geçer.

2. Eğer zil düşerse rakip oyuncu kalede durarak bu enekeyi vurmaya çalışır. Vurursa oyunu alır, vuramazsa kaybeder.

3. Enekesi talar düşerse enekenin düştüğü yere gidip zil düşürmeye çalışır. Eğer zil düşürürse rakip oyuncu yine aynı şekilde durarak bu enekeyi vurmaya çalışır. Enekeyi vurursa kaledeki aşıkların hepsini alır, vuramazsa

→

hepsini kaybeder.

Enekesi talar düşen oyuncu enekesini avcuna alıp yere attığında zil düşüremezse, aç veya tok düşürürse oyun diğer oyuncuya geçer.

4. Bazan da her iki oyuncu kalede durup enekelerini attıkları halde zil veya talar düşüremezlerse başka bir yol tutarlar:

Başcıl enekesi ile yerdeki aşıklara yakın mesafeden vurup dağıtır Enekesine benzerlerini alır. Eğer enekesine benzeyen olmazsa oyun diğer oyuncuya geçer.

Kalenin yanıbaşında yapılan bu işlemin değişik bir şekli daha vardır:

a— Oyunculardan biri kalede durarak enekesini uçar ve zil düşürürse rakip oyuncu dilerse enekeyi vurmağa çalışır. Dilerse öyle yapmaz, kaledeki aşıkların yakınında durup enekesini talar veya zil düşürmeğe çalışır.

b— Eğer zil düşürürse rakip oyuncu zil düşen bu enekeyi vurmaya çalışır. Vuramazsa oyunu kaybeder, vurursa yerdeki aşıkların hepsini alır.

c— Eğer bir önceki oyuncu enekesini zil değil de talar düşürürse rakip oyuncunun yapacağı hiçbir şey yoktur. Talar düşüren oyuncu enekesini yerdeki toplu aşıklara vurup dağıtır. Enekesine benzerleri alır. Aynı işlem devam eder. Eğr benzeri olmazsa oyun diğer oyuncuya geçer. Aşıklar bitene kadar oyun kalenin dibinde kırtma şeklinde (vurup dağıtma) devam eder.

24 — YUMMAÇ — AÇMAÇ

Anlatan: Yusuf Keskin (Yaş: 12)

Şarkışla, Deliilyas Nahiyesi

Çok değişik, çok zevkli bir oyundur. Bu oyun en az iki, en çok yedi, sekiz kişi ile oynanır. Bütün oyuncular tek bir aşıktan faydalanırlar.

1. Geleneksel usullerle başcıl ve diğer oyuncular seçilir.

2. Aşığın zil tarafına teklik, talar tarafına çiftlik denir.

3. Başcıl aşığı yere atar. Aşık zil düşerse tek parmağını. talar düşerse elinin iki parmağını kapatır ve aşığı bu şekilde tekrar yere atar. Her atmada talar veya zil düşürmesine göre parmaklarını kapatır. Öyle bir zaman gelir ki, önce elinin biri kapanır, sonra ikincisi kapanır ve iki yumruk ile aşığı atmaya devam eder.

4. Aç veya tok düşüren oyuncu oyun sırasını kendisinden sonrasına bırakır.

5. Oyun devam ederken her iki avcu kapanan oyuncu atmasına devam eder ve bu kez de zil düşürürse bir parmağını, talar düşürürse iki parmağını açar.

6. Hangi oyuncu daha önce yumma ve daha sonra da açma işlemini yerine getirirse o oyuncu oyunu kazanmış olur.

25 — İLK BİRER

Anlatan: Osman Yuvacı (Yaş: 13)

Mescitli köyü — Sıvas

Başcıl veya dipçil belli olduktan sonra oyuna başlanır.

1. Her iki oyuncu genellikle 5 aşık ile oyuna başlarlar.

2. Başcıl düşey olarak iki aşığı yere diker. Onun üzerine iki aşık daha kor ve bunların üzerine geriye kalan tek aşığı da yerleştirir. Minare gibi bir görünüm alır.

3. Dipçil de aynı işlemi yaparak aşıklarını minare gibi yığar. Her iki kümenin arasında bir karış açıklık vardır.

4. Başcıl enekesi ile kümesindeki aşıkları kırtar. Yani yakın mesafeden enekesini kümeye dokundurarak dağıtır. Enekeye benzerler alınır. Aç, tok, zil gelirse benzeyen kadar; talar gelirse her iki kümedeki aşıkların hepsini alır.

5. Kümeye eneke atıldığında enekenin aşıkları dağıtması ve benzeri olması şarttır. Eneke aç düşmüşse ve dağılan aşıklar içinde aç yoksa oyun diğer oyuncuya geçer. Tok ve zil için de durum aynıdır.

6. Herkes oyuna kendi kümesinden başlar, kendi kümesindeki aşıklar bitince rakip oyuncunun kümesine geçer.

7. Aşıklardan biri domba düşerse eneke ile yukarıdan vurulur, benzer olursa alınır.

8. Oyuncu enekesi ile kendi kümesindeki aşığı kırtmaya devam eder. Enekeye benzerler alınır.

9. Her iki kümede aşıklar bitinceye kadar

oyun sürdürülür.

26 — V U R U L M A Ç

Anlatan: Yusuf Keskin (Yaş: 12)

Şarkışla — Deliilyas Nahiyesi

Bu oyun iki kişi ile oynanır. Enekeli oyundur. Aşıklar birbirini gören iki sıra halinde dikilir. Genellikle bu sıralarda karşılıklı olarak beşer, onar aşık vardır. İki dizi arasında bir iki karış mesafe bulunur.

1. Başcıl ve dipçil belli olduktan sonra başcıl enekesini atar. Talar düşürürse karşı taraftan iki aşık alır. Zil düşürürse bir aşık alır. Enekesi aç ve tok düşerse anlaşmaya göre ikiden ziyade aşık alır.

2. Eğer oyuncu yukarıdaki şekilde hareket etmeyip enekesini dikili aşıklara atıp onlardan birini vurup dağıtırsa ve bu işlem sırasında enekesi talar düşerse karşı tarafın bütün aşıklarını alır. Zil düşerse bir tane alır .Eğer aç ve tok düşerse oyun karşı tarafa geçer.

3. Yerdeki aşıklar bitinceye kadar oyun devam eder.

27 — A R T I R M A Ç

Anlatan: Abdulkadir Ceylan

Yaş : 16 (Öğrenci)

Tokat (Çamlıbel Nahiyesi)

Genellikle iki kişi ile oynanır. Başcıl ve dipçil belli olduktan sonra oyuna başlanır.

1. Başcıl anlaşmaya göre dipçilin de aşıklarını (6 + 6=12 aşık) eline alır ve yere atar. Bu aşıkların içinde başcılın ve dipçilin enekeleri de vardır.

2. Başcıl enekesinin talar düşmesi halinde yerdeki bütün aşıkları alır.

3. Eğer (zil) düşürmüş olsaydı oyun dipçile geçecekti.

4. Oyunculardan birinin enekesi çik: aç düşerse yerdeki çiklerin hepsini alır.

5. Çik düşüren oyuncu bir daha atmaya hak kazanır.

6. Tok düşürürse bu kez tokları alır.

7. Aynı oyuncu enekesini damak düşürürse bir daha atmaya hak kazanır .

8. Oyunculardan birinin kümedeki aşığı bitene kadar oyun devam eder.

9. Özetlersek: Talar düşüren aşıkların hepsini, çik veya tok düşüren yerdeki benzerler kadar aşık alır. Zil düşüren oyun sırasını kaybeder.

28 — G O P B E L

Anlatan: Birol Karadağ (Yaş: 10)

Gürün

En az iki kişi ile oynanan bir oyundur. İlkönce bir daire çizilir, daha sonra oyuncu sayısına göre ikişer, üçer aşık dikilir. Dairenin her iki tarafına ve ikişer adım uzaklıkta kale çizgisi çizilir. Oyuncular enekelerini kaleye uçarlar. Çizgiye en yakın olan başcıl olur, diğerleri bu uzaklığa göre sıraya girerler.

1. Yere dikilen aşıklardan (gıdak) bir domba dikilir. Yani dikey olarak sıralanan aşıkların arasına bir aşık domba olarak yerleştirilir.

2. Başçıl aşıkların içinde dombaç olanı vurup çizgiden (daireden) dışarı çıkarırsa gıdak (aşık)ların ehpsini alır. Eğer çıkaramazsa ceza olarak bir aşık diker.

3. Diğer oyuncular da aynı şekilde dom**b a ç** olan aşığı çıkarmaya çalışırlar. Dombaç olan aşığı çıkaran oyuncu kazanır.

AŞIK OYUNLARINI BİTİRİRKEN

Sıvas Folkloru'nun Mayıs sayısında yayınlanmaya başlanan Aşık Oyunları adlı seri yazım bu sayı ile bitiyor.

Neden ilkönce aşık oyunlarını ele aldım? İlkin millî bir karekter taşıdığı için, ikincisi unutulmaya yüz tuttuğu için, üçüncüsü de bu konuda bu güne değin bir araştırma yapılmadığı için.

Nitekim Pertev Naili Boratav da bu eksikliğe değinerek şöyle diyor:

«Ama aşık gibi başka bazı oyunlar, Anadolu geleneğinde iki kültür etkeninin (Orta Asyalı Türk ve Eski - Anadolu) geleneklerinin buluşmalarını ve bundan çıkacak sonuçları incelemek bakımından büyük önem taşır. Daha bir çok oyunlar da, aynı önemde araştırma konusu değerindedir.»

(Türk Folkloru. s. 303)

Ben bu eksikliği bir nebze olsun yerine getirmenin gönül rahatlığı içindeyim.

— Devam edecek —

Sıvas ve Çevresinde

Çocuk Oyunları

— 7 —

B. Bilye Oyunları

Kutlu ÖZEN

Bilye : toprak, cam, mika gibi maddelerden yapılmış ufak kürelere verilen genel addır. Çocuklar bu ufak kürelerle çeşitli bilye oyunları oynarlar.

Bilye sözcüğü daha çok İstanbul yöresindeki çocuklar tarafından kullanıldığı halde Sıvas yöresinde bu sözcük kullanılmaz. Sıvas'ta bilye sözcüğünün yerini cıncık ve mil sözcükleri alır. Erbaa'da Kundak, Merzifon'da Enek denildiğini sayın Vehbi Cem Aşkun Sıvas Folkloru adlı yapıtında belirtiyor. Bazı yerlerde bilyeye Misket de denilmektedir.

Bundan yirmi otuz yıl önce camdan ve pişirilmiş topraktan, sıkıştırılmış kilden yapılan bilyelerle oynuyorlardı. Hatta kurşundan yapılmış bilyeler bile vardı. Bugün cam, mika ve benzeri maddelerden yapılmaktadır. Cam bilyelere cıncık denilmektedir.

İ. Hakkı Acar Zara Folkloru adlı yapıtında cneke olarak kullanılan Cıncık'a God adının verildiğini yazmaktadır.

Ben Sıvas çevresinde oynanan bilye oyunlarından 8 tanesini tesbit edebildim. Bu oyunları şöylece sıralayabiliriz:

1. Üçgen
2. Baş
3. Kuyu
4. Yılan
5. Daire
6. Kaldırmadan indirmeç
7. Saymaç
8. Tek mi? Çift mi?

Kaynak öğrenciler :

1. Metin Karasu. Yaş : 14
2. Yunus Işık. Yaş : 14
3. Zekeriye Yaraş. Yaş : 13
4. Saadettin Kündem. Yaş : 15

1. ÜÇGEN

Genellikle bu oyun dört beş kişi ile oynanılacaksa eşleşilir. İki, üç, beş kişi ile oynanılırsa herkes tek olarak oyuna katılır.

İki veya üç karışın sığacağı büyüklükte bir eşkenar üçgen çizilir. Bu üçgenin 1.5 metre uzağına tekten ve tektenin bir metre kadar uzağına da çiften adı verilen ikinci bir çizgi daha içzilir.

a— Üçgenin köşelerine ve ortasına oyuncu sayısınca naylon, mika ve toprak bilye konulur.

---

pazartesi günü oğlan köyüne, kız tarafı kadınları gelirler. Gelini görürler ve düğün yaparlar. Buna «Su düğünü»denir. Havalar uygun ise gelini harmana çıkarırlar, orada oynar ve eğlenirler.

Sonunda bir bakraç su getirilir. Gelin bakracı ayağı ile devirir,

KIRITMA : Düğünden bir hafta sonra kız evi gelin ve damadı yemeğe çağırırlar, yanlarında yakınları da bulunur. Buna «Kırıtma» denir. Damat, sofraya oturmaz. Nazlıdır. Kayınbaba ve kayınvalide çeşitli tekliflerde bulunur. Daha çok meyve ağacı, inek, koyun gibi hediyeler verirler. Damat, sofraya oturur; yemek yenir. Sabahleyin köylerine dönerler.

(*) (Boyabat, Sinop iline bağlı bir ilçe merkezi olup, Etnografya — Folklor bakımından çok zengin bir araştırma sahasıdır. İlçe topraklarına, Selçuklular zamanında, Oğuz Boylarına mensup Kayı, Çepni, Dodurga, Bayat, Beydili (Badıllı), Kınık, Salur gibi oymaklar yerleştirilmiştir. Hâlâ bu adda köyler de vardır. Bu çevrede Türk gelenek ve göreneklerini, eski safvetiyle bu gün dahi yaşamaktadır.)

b— Tekten çizgisi değmedi mor için kullanılır.

c— Çiften çizgisi değdi mor için kullanılır. Ayrıca oyun sırasını belirtmek için çiftene uçulur.

Mor : Oyuncunun enekesinin üçgenin içinde kalmasına mor denir. Üç türlü mor vardır

1— Değdi mor : Eneke bilyeye çarpar, fakat üçgenin içinde kalırsa değdi mor olur.

2— Değmedi mor : Eneke bilyelere çarpmadan üçgenin içinde kalırsa değmedi mor olur. Değmedi morun adı HOR veya HOTİN'dir.

3— Çıktı mor : Eneke bilyeyi üçgenin içinden çıkarır fakat kendisi mor durumuna düşerse, çıktı mor olur. Çıktı mora değdi mordaki işlem uygulanır, yani eneke çiften çizgisinden atılır.

Suluk : Eğer üçgenin içerisine her oyuncu teker bilye dikmişse bir vuruşta bir tane çıkarmak zorundadır. Eğer iki tane çıkarırsa suluk olur ve bilyelerden biri çıkarken oyuncunun olur; diğeri sulanır.

Sulama işlemi şöyle yapılır :

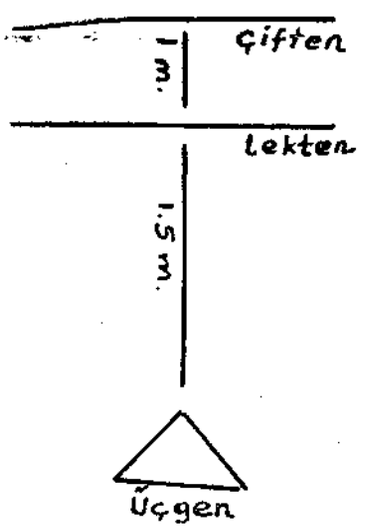
a— Rakip oyuncu sulanan bilyeyi üçgenin istediği bir köşesine koyabilir.

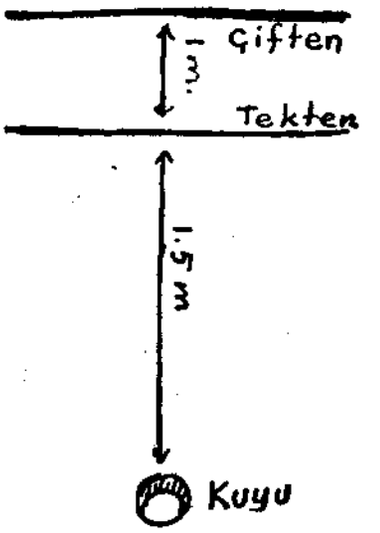
b— Veya üçgenin içerisinde başka bir mil varsa onu sulanan bilyeye çok yakın bir aralıkla kor.

Burada önemli olan iki bilyeden sulanana vurabilmektir. Eğer böyle yapamazsa oyun yeniden başlar.

Üçgen Oyunun Başlaması

Oyuna katılan çocuklar bağırırlar : «Ül -

müş, gömmüş, ölüsünü gömmüş.....» gibi. Burada önemli olan ölmüş diye bağırmaktır. Bunun için de gözaçık olmak lâzımdır. Bu bağırma sırasında hiç bir şey söyleyemiyen ilkönce uçar. Uçma sırası şöyledir :

1. Hiç bir şey söylemiyen.
2. Ölüsünü gömmüş.
3. Gömmüş.
4. Yani en son uçan gözaçıklık edip ilkönce ölmüş diye bağırandır.

Bu sıraya göre üçgenin baş tarafında durulup çiften'e uçulur. Çizgiye en yakın olan birincidir. Diğerleri buna göre sıraya girerler. Dileyen oyuncu tekten çizgisinde durarak çiftene uçan oyunculardan birinin bilyesini vurarak birinci olur; vurulan en sonuncu dipçil olur.

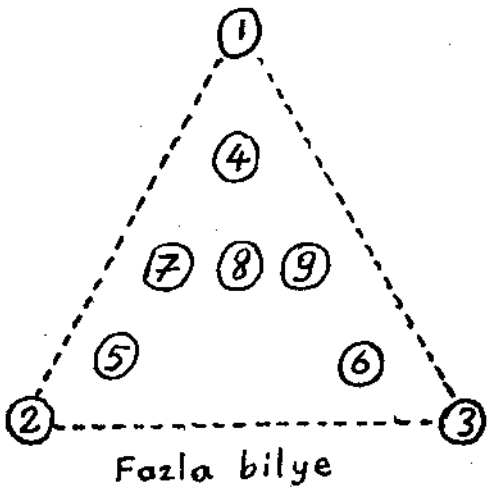
1. Başcıl çiften çizgisinde durarak üçgenin içindeki bilyeleri vurup çıkarmaya çalışır. Her bilye çıkardıkça oyuna devam eder.

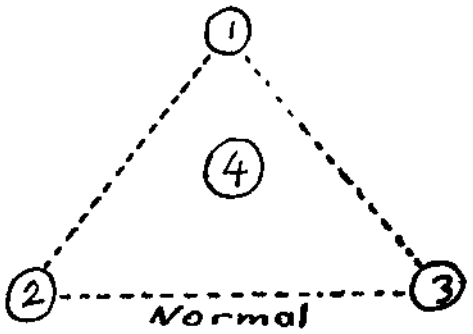
2. Çıkarmazsa ikinci oyuncu çiftlerden atar, bilyeleri çıkarmaya çalışır.

3. Oyunculardan bir tanesi bilyelere atmayıp da rakip oyuncunun enekesine atıp vurursa bu oyuncuyu oyundan çıkardığı gibi oyun sırasında almış olduğu bilyeleri de alır. Bu nedenle usta oyuncular üçgendeki bilyeleri çıkarmaktan çok rakip oyuncuyu oyundan kaldırmak (çıkarmak) ister.

4. Yerdeki bilyeler bitene kadar oyun devam eder.

5. Oyuna fazla bilye katılırsa üçgenin içine dizilir .

Not : Sıvas'ta enekeye cam cıncık denir. Zara'da ise God denilmektedir. Küçük ve ucuz olanlara ise mika denilmekte, üçgenin içine bu mikalar dizilmektedir. Cam pahalı olduğu için eneke olarak kullanılır.

2 — BAŞ

Bu oyun en az iki, en çok beş altı ile oynanır. Bu oyunda eşleşme olmaz. Herkes kendi çıkarı için oynar.

1. Her oyuncu eşit miktarda mika katar. Bu mikalar (bilye) yere düz bir çizgi halinde sıralanır.

2. Üçgende olduğu gibi oyuncular ölmüş, gebermiş, zıbarmış, arkası, onun arkası diye bağırarak sıraya girerler.

3. Eğer oyuna beş kişi katılmışsa, onun arkası diye oyuncu enekesini belli bir uzaklığa uçar (atar). Arkası diye bağıran oyuncu eğer uçan oyuncunun enekesini vurmayı gözü kesmezse kalede millerin başında olur. O zaman uçan oyuncu enekesinin bulunduğu yerde durarak yerdeki bilyeleri vurup çıkarmağa çalışır.

a— Eğer en baştaki bilyeyi çıkarırsa tümünü alır. Yok ortaya yakın yerden bir bilye çıkarırsa sola doğru olan diğer bilyeleri alır.

b. Hiç bilye çıkaramazsa ve oyun iki kişilikse bir önceki oyuncu yerdeki bilyelerin hepsini alır. Eğer oyun 3 kişilikse sırası gelen oyuncular şöyle yaparlar :

1— Başcıl A uçar. Ondan sonra gelen B eğer A'nın enekesi yerdeki millere yakınsa B oyuncusu A'nın daha uzağına uçar. C ise A ve B'den daha uzağa uçar. A o zaman baş söyler. Yani : kalede durup B oyuncusuna sağ baştakini veya sol baştaki bilyeleri vurup çıkaracaksın der. Fakat ortadaki bilyeleri çıkaracaksın diyemez. B oyuncusu istenilen bilyeleri çıkarırsa oyunu alır. Çıkaramazsa C'ye geçer. C adlı oyuncu A'nın söylediği baştan bilye çıkarmağa çalışır. Çıkarırsa oyunu alır. Çıkaramazsa kaledeki bilyeleri A alır.

Bu oyunda enekelere vurma yoktur. Hep kaledeki bilyeler çıkarılmaya çalışılır.

3 — KUYU — KARIŞLAMA

İlkönce toprağa bir yumruğun sığacağı genişlikte bir çukur kazılır. Daha sonra bu çukura (kuyu) 1.5 metre uzaklıkta tekten ve tektene 1 metre uzaklıkta çiften çizgisi çizilir.

Geleneksel usülle çocuklar ölmüş, gebermiş diye bağırır ve bu bağırmaya göre kuyuda durup bilyelerini çiften çizgisine atarlar. Kiminki çiftene yakınsa o birinci olur. Dileyen tekten de durup birincinin bilyesine vurup birinciliği alabilir.

1. Başcıl bilyesini kuyuya doğru atar. İlk attığı zaman düşürürse 12 olur. Bu durum pek nadirdir. Daha sonra sırasıyla B, C, D oyuncuları bilyelerini kuyuya doğru atarlar.

2. Başcıl yani A adlı oyuncu bilyesini düştüğü yerden alarak kuyunun içine düşürmeye çalışır. Eğer bilye kuyunun içine düşerse kuyudan itibaren bir karış ölçerek en yakının - daki oyuncunun bilyesine vurur. Vurdukça da sayar. Eğer 12 defa bu bilyeye vurursa bilyesini alıp tekrar çiftene gider ve ikinci defa kuyuya düşürmeye çalışır.

3. Diğer oyuncular da sıraları geldikçe bilyelerini kuyuya düşürmeye çalışırlar. Bilyesini kuyuya düşüren oyuncu ancak bundan sonra rakip oyuncuların bilyelerine vurarak sayı almaya hak kazanır. Bir oyuncunun sadece aynı →

Sıvas ve Çevresinde

Çocuk Oyunları

— 8 —

B. Bilye Oyunları

Kutlu ÖZEN

4. — TEK Mİ?ÇİFT Mİ?

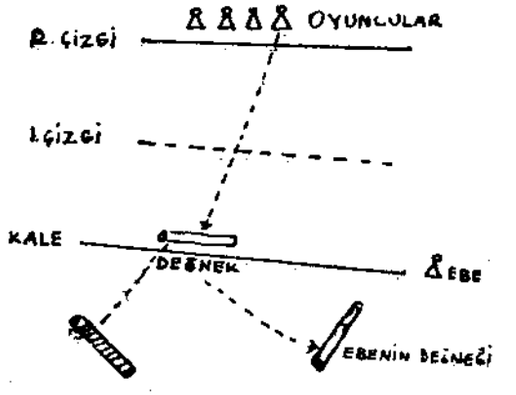
Bu oyun duvardiplerinde oynanır. Duvarın dibine 5-6 bilyeyi alacak şekilde bir kuyu kazılır. Kuyunun tahminen bir metre uzağına bir çizgi çizilir. Oyunculardan biri kuyunun yanına durur. Diğer oyuncu bilyeleri avcunda topladıktan sonra çizginin başında durarak kuyuya atar. Kuyuya atmadan önce rakip oyuncuya tek misin ? çift misin ? diye sorar. Diyelimki kuyunun içindeki bilyeler sayılır. Tek sayılı bilyeler (1,3,5,7··· gibi) olursa atan oyuncu alır. Çift sayılı bilye olsaydı kuyunun başındaki oyuncu alırdı.

5— SAYMAÇ

Çok kolay bir oyundur. En az iki kişiyle oynanır. Bu oyunun iki şekli vardır.

a— Oyunculardan biri uçar. Diğer oyuncu bu oyuncunun bilyesine atıp vurmaya çalışır. Vurursa alır; vuramazsa rakip oyuncu aynı işlemi yapar. Bu oyun bir kaç kişi ile olursa sırayla birbirinin bilyelerine vurmaya çalışırlar. Vurulan oyuncu oyundan çıkar, en sona kalan oyuncu kazanır.

b— Diğer şekilde ise önceden bir sayı kesilir. Hangi oyuncu daha önce rakip oyuncunun bilyesine vurursa oyunu kazanır.

NOT: Saymaç gibi oynanan fakat bilyelerin kırılmasına dayanan bir oyun çeşidi daha vardır. Bu oyunun adı kırmaçtır. İki veya daha çok kişi birer eneke yani cam cıncık ile oynarlar. Kim rakip oyuncunun cam cıncığını vurup kırarsa oyunu o kazanır. Gaye oyun kazanmak değil bilye kırarak zevk almaktır.

Gine saymaca çok benzeyen bir oyun daha vardır ki, enekelerin vurulup alınmasına dayanır. Bu oyuna vurmaç denir.

6. YILAN

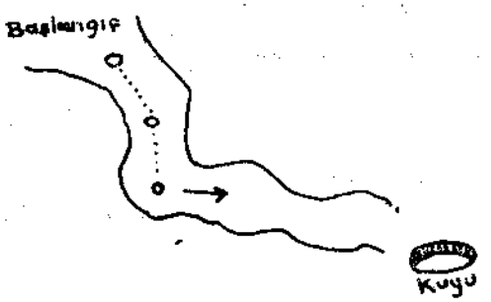
Bu oyun 3-7 kişi arasında değişen bir oyuncu ile oynanır. Değişik bir bilye oyunudur.

İlkönce toprağa bir yumruğun gireceği kadar bir çukur kazılır. Daha sonra bazen birbirine parelel, bazen birbirinden uzaklaşan ve yılan kıvrımı şeklinde 2—3 metre uzunluğunda bir çizgi çizilir.

Oyuncular çizginin girişinde durarak bilyelerini uç vuruşta çizgi için de ilerletmek zorundadırlar. Üç vuruş ta ne kadar ileri götürmüşlerse bilyeleri orada durur. Gaye bilyeyi çizgilerin dışına çıkarmadan kuyuya doğru ilerletmek ve kuyunun içine düşürmek, daha sonra kuyudan başlayıp çizginin baş tarafına kadar bilyeyi getirmektir.

Oyuncu bilyesini eğer üç vuruşta bir miktar ileri götürmüşse sıra ikinci oyuncuya gelir. O da bilyesini aynı şekilde gayet ustalıkla atarak ilerletmeye çalışır. Eğer bilyesi çizgiden dışarı çıkarsa oyun üçüncü oyuncuya geçer. Üçüncü oyuncu da aynı şekilde bilyesini çizgi aralığında ilerletir. Eğer çizgiden dışarı çıkarsa diğer oyuncular gibi oyuna giriş çizgisinden başlar. Yılan çok beceri isteyen bir oyundur. Bazen saatlerce oynandığı halde oyunu hiç kimse kazanmayabilir. Önemli olan bilyeyi çizgiden dışarı çıkarmadan kuyuya kadar götürüp, ge-

tirmektir. Bilye nerede dışarı çıkmışsa oyuna tekrar giriş çizgisinden başlanır.

YILAN

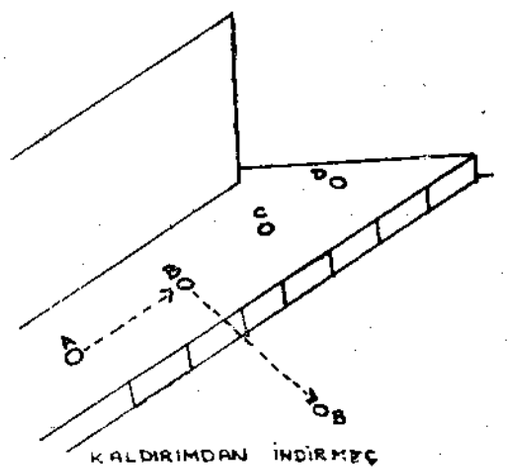
7. KALDIRMADAN İNDİRMEÇ

(Yerden yüksekte)

Genellikle kaldırımı bulunan yerlerde oynanan bir oyundur. Oyuncu sayısı 2-10 kişi arasında değişir.

Oyuncular kaldırımın üzerine bilyelerini uçarlar. İlk uçan kendisine en yakın olan oyuncunun bilyesine vurarak onu kaldırımdan düşürmeye çalışır. Eğer rakip oyuncunun bilyesini vurup düşürürse diğer oyuncuların bilyesine vurmaya devam eder. Bilyesi kaldırımdan aşağı düşen oyuncu oyundan çıkar.

Yalnız bir oyuncu rakip oyuncunun bilyesine vurup kaldırımdan dışarı çıkardığı zaman kendi bilyesi de aşağıya yuvarlanırsa anlaşmaya göre hareket edilir. Eğer anlaşmada vuran oyuncunun bilyesi kaldırımdan aşağı düşebilir diye karar verilmişse oyuncu oyuna devam eder. Böyle değilse hem kendisi hem de rakip oyuncu oyundan çıkarılır.

BİLYE OYUNLARI BİTERKEN

Öğrenciler bana daha önce Daire adlı bir bilye oyunu bulunduğunu haber verdikleri halde sonradan böyle bir oyunun bulunmadığını öğrendim. Bu nedenle de yedi çeşit bilye oyununu yazmak zorunda kaldım.

Bilye oyunlarının daha değişik şekillerinin de bulunacağı kuşkusuz. Fakat Sivas yöresinde ancak bu kadarı oynanıyor.

C— KARIŞIK OYUNLAR

Bu bölümde çocukların çeşitli mevsimlerde oynadıkları oyunlar bir sıralamaya bağlı olmaksızın derlendikçe anlatılacaktır. Bu şekildeki düzenlemeyi daha doğru bulduk. Okuyucularımızın ilgisini çekeceğini unmaktayız.

1. ANADUL

Anlatan : Vahit Yıldız

Yaş : 14

Bu oyun genellikle 3-5 kişi arasında değişen bir oyuncu ile oynanır. Oyunculardan biri ebe seçilir. Ebe seçilen değneğini yere yatırır ve değneğinin başında bekler. Ebenin bulunduğu yerden üç adım öteye bir çizgi ve bu çizgiye parelel iki adım ötede bir çizgi daha çizilir. Oyuncuların ellerinde yarım metre uzunluğunda sopalar vardır. Oyuncular bu ikinci çizgide durarak sıra ile değneklerini ebenin değneğine atarlar. Ebenin değneğine vurup bu değneği uzaklaştırırlarsa hemen koşarak değneklerini düşürdükleri yerden almaya çalışırlar. Ebe ise bu sırada kaleden uzaklaşan değneğini eline alıp tekrar yerine koymaya çalışır. Değneğini yerine koyar koymaz da kaleye yakın olan oyuncuları birinci çizgiye kadar kovalayıp vurmaya çalışır. Kimi vurursa o kaleye geçer. Oyun bu şekilde devam eder.

2. KIZDI KIZDI

Anlaan :Durmuş Özşahin

Yaş : 14

Bu oyun genellikle duvar diplerinde oynanır. Bir kişi ebe olur. Ebe belindeki kayışı oyuncuların göremeyeceği bir yere saklar. Bazan duvar oyuğuna, çöp tenekesinin içine saklayabilir.

MERHÂLE

Gönül aşka düştü gençlik çağında
Bir ceylan gözüyle esaret kaldım
Sevda bülbülleri öttü bağında
Lâle yanaklıma çok hasret kaldım

Yüzünü benzettim güneşe aya
Aşkı ile daldım derin deryaya
Bir de yolum düştü vardım sahraya
Çöllere mecnundan vekâlet kaldım

Esen yeller dostum oldu konuştum
Dağlar gezdim vahşilerle tanıştım
Viraneye girdim akıl danıştım
Baykuşun elinde kefalet kaldım

Aşk istilâ etti can diyârımı
Aşk istilâ etti can diyârımı
Yâr istilâ etti kan diyârımı
Kemikten çatılmış iskelet kaldım

Hasretlik çarkında ömrüm öğündü
Ayrılık dağına gönlüm sığındı
Aşk elinden derdim yığın yığındı
Hâyalet misali can ceset kaldım

İkisi katletti çerilerimi
Biri esir aldı perilerimi
Üç çeşit kurt yedi derilerimi
Varlık âlemine bir ibret kaldım

Kâmili tanıdım sevdim özünden
Âriflerin hisse aldım sözünden
Bir canan uğruna aşkın yüzünden
Bir garip ruh bir parça da et kaldı

Mürşit beni yakın etti dostuma
Dervişlik hırkasın örttü üstüme
Bir devre de ecel düştü kastıma
Teslimi Hak oldum selâmet kaldım

Akıl deryasına ilimle daldım
Düşünce şehrinden mantığı aldım
Şeriat işledim tarikat buldum
Muhabbet bezminde sükûnet kaldım

Vahdeti vücutta kayboldum yittim
Vuslat âleminde hakkı fark ettim
Enelhak'tan daha öteye gittim
Mârifet ilminde sade net kaldım

Huzur âleminde ruhum oldu hür
Ne hayır ne sevap ne kaldı küfür
Beni dosta vasıl etti tefekkür
Maddeden mânaya işaret kaldım

Ne mürşit ne bade ne de pir kaldı
Ne menzil ne mekân ne de yer kaldı
Ne aşk ne FEYMANİ ne de yâr kaldı
Aslıma kavuştum akibet kaldım

Kadirlili
Aşık FEYMANİ

Bu sırada oyuncular bir duvarın dip tarafına çizilmiş olan büyükçe bir dairenin içinde ebenin dönmesini beklerler. Ebe kayışı sakladıktan sonra oyuncuların yanına gelir. Oldu! diye bağırır. Oyuncular daireden dışarı çıkarak kayışı aramaya başlarlar. Hangi oyuncu kayışa yaklaşırsa ebe - kızdı! kızdı! diye bağırır. Kim kayıştan uzaklaşırsa soğudu diye bağırır. Hangi oyuncu kayışı bulursa belli etmeden diğer oyunculara sessizce yaklaşır ve onlara kayışla vurur. Daireye giren oyuncuya vuramaz. Kayışı bulan oyuncu ebe olur. Oyun yeniden başlar.

— Devam edecek —

Sıvas ve Çevresinde

Çocuk Oyunları

— 9 —

C. Karışık Oyunlar

Kutlu ÖZEN

3. POSTACILIK OYUNU

Anlatan : İsmet Alkaş

Yaş :14, Sıvas, Gözmen köyü

Okullarda oynanabilir nitelikte bir oyun dur. Oyuna katılan oyuncular elele tutuşarak bir halka oluştururlar. Daha sonra ellerini bıra kırlar. Bu sırada aralarında birer adımlık bir açıklık olur. Daha sonra her oyuncu kollarını arkadan kavuşturur. Sol kolun bileği sağ avcun içine getirilir. Sol elin avcu yukarıya doğru açık tutulur. Çocuklardan biri gönüllü olarak postacı olur. Elinde tuttuğu bir zarfla :

Tip tipi tep
Yaptım sazdan bir sepet
İçinde mektup vardı.
Geçerken yolum dardı
Mektubumu düşürdüm
Ne yapmalı şaşırdım
Söyleyin mektup kimde?

tekerlemesini söyleyip halkanın arkasında dön meye başlar. Halkadakiler de ebenin dönüş yönüne ters olarak dönerler. Halkadaki aralığı hiç bozmazlar . Aralık her hangi bir kişinin halkaya kasılmasına engel olacak şekildedir.

Postacı elindeki zarfı oyunculardan biri nin avucuna bırakır ve koşmaya başlar. Zarfı alan oyuncu halkadan çıkarak ebeyi kovalar. Bu sırada çıkan oyuncunun meydana getirdiği aralık hiç bozulmaz. Halkadakiler dönmeğe devam ederler. Ebeyi kovalıyan oyuncu yerini ebeye kaptırmadan ebeyi vurursa ebelikten kur tulur. Eğer böyle yapamazsa yerini ebeye kap tıracağından halkanın dışında kalır ve ebe olur. Oyun yeni baştan devam eder.

4. VURULMAÇLI SAKLAMBAÇ OYUNU

Anlatan : Hamit Caymaz

Yaş : 15, Sıvas - Doğupınarköyü.

Sıvas'ta saklambaç oyununa siğnenbidik, sinmeç gibi adlar da verilmektedir.

Bu oyuna katılan oyuncular iki grupta toplanır. Her grupta 4—5 kişi arasında değişen bir oyuncu topluluğu bulunur.

Eş seçimi şöyle yapılır:

Lider özelliği taşıyan iki kişi grupları temsilen karşılıklı söyleşirler.

— İp beni.
— İptim seni.
— Eş isterim.
— Al beğendiğini .

Her lider sırasıyla kendi grubunda oynayacak çocukları seçer. Eşleme bittikten sonra hangi grubun saklanacağı saptanır. Bunun için de iki şekilde hareket edilir.

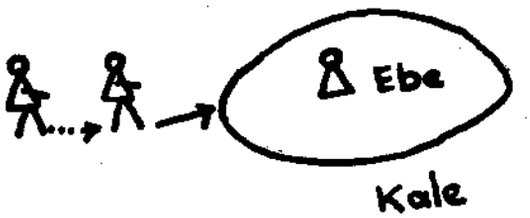
a — Yassı bir taş alınır; bir yüzüne tükürülür. Bir grup yaştan, diğer grup kurudan, yana olur. Taşın hangi yüzü yukarı gelirse o grup saklanır.

b — Her gruptan bir kişi seçilir. 20-30m. uzaklıkta karşılıklı olarak dururlar. Sırasıyla adım attıkça:

— Attım, tuttum; ben seni yuttum .....

diye söyleşirler. Hangi oyuncunun ayağı diğer oyuncunun ayağının üstüne gelirse o grup sak lanır. Bir grup saklanırken diğer grup kalede toplanır ve gözlerini kapatırlar. Saklanma işle mi bitince saklanan oyunculardan biri "Tamam diye uzaktan bağırır.

Gözlerini yuman gruptan bir kişi kale de durur; diğer oyuncular saklanan oyuncuları aramağa çıkarlar. Buldukları oyuncuları kova layıp vurmağa çalışırlar. Eğer kovalanan o yuncu kaleye girebilirse vurulmaktan kurtulur Kaleci kaleye giren oyuncuya vuramaz, eğer vurursa oyunu kaybetmiş sayılır. Rakip oyun

culardan bir tanesi vurulmadan kaleye girebilirse arkadaşlarını kurtarmış sayılır ve bunlar kaleye geçerler. Bu kez diğer oyuncular saklanırlar Eğer oyun sırasında saklanan oyuncuların hepsi kalede bekleyen oyuncular tarafından vurulursa kaledekiler yerlerinde kalırlar. Vurulan oyuncular tekrar saklanır.

5. BİRDİR BİR OYUNU

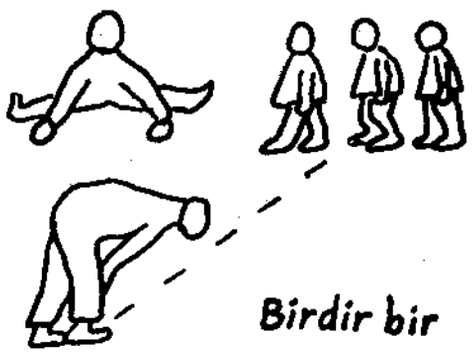
Anlatanlar : Bahattin Ekici
Yaş : 15, Sıvas, Kecili köyü
Cafer Uzunoğlu
Yaş : 15 — Sıvas

Çok zevkli bir oyundur. Çocukluğumda ben de Divriği'de en çok bu oyunu oynardım.

Oyunculardan biri tutar, iki yumruğunu öne doğru uzatır. Taşı bilen oyuncular bir tarafa bilmiyenler diğer tarafa ayrılır. Bunlara tek rar taşın hangi avucun içinde olduğu sorulur ve aynı işlem devam eder. Bu işlemde taşı bulamayan tek oyuncu göbekten yukarısını eğer ve ellerini dizlerine destek yaparak durur.

Birinciyi seçmek için bir çizgi çizilir, her kes bu çizgiye ayak'larını yaklaştırarak atlarlar. En uzağa atlayan birinci olur. Birinci olana ebe denir.

Ebe, yatan oyuncunun üzerinden atlar, "bi rim birlik" der. Diğer oyuncular da ebenin atla dığı gibi atlarlar ve aynı şekilde söylerler. Daha sonra ebe "ikilim ikilik" der ve atlar. Bunun ardından "şaplak vurmak" der ve her oyuncu atlarken yerde yatanın sırtına şaplak vururlar. Eğer oyunculardan biri ebenin dediğini yapmamışsa yere yatar ve yerdeki oyuncu ebe olur. Yok böyle değil de herkes ebenin söylediğini yapıyorsa oyuna devam edilir.

Ebe beşinci atmada "fındık kırmaç„ der. Herkes atlarken yerde yatan oyuncunun sırtına yumrukları ile vururlar. Bu sırada yerde yatan oyuncu mızıkçılık edebilir. - buna Divriği'de cığızlanmak deniyor- Gaye oyunu renklendirmek olduğu için ufak tefek kızdırmalar olabilir.

Altıncı atlamada el" ayak değmez„ denir. Oldukça zordur. Bu sırada yerde yatan oyuncu atlayışı zorlaştırmak için dike yakın eğilir. Hangi oyuncu yerde yatan oyuncuya atlarken elini ayağını dokundurursa yere yatar ve oyuna yeniden başlanır. Yatan oyuncu kalkınca dilerse kendisi ebe olur, dilerse başka bir oyuncuya da verebilir ve sonuncu olur.

Bazen altıncı atlamada da takılan olmaz. Bu kez yedincide "yedirdim yarma" diye atlar Sekizde "sekizim seksek„ der ... Herkes ebe gibi sekerek dolaşırlar. bir kısmı dengesini yitirip düşer. Daha sonra sekerek gelen ebe yatanın sırtından atlar ... Oyun gittikçe zorlaşır. Ebe „do kuzum durak„ der ve düştüğü yerde durur. Diğer oyuncu da yavaşça aynı şeyi söyleyip ebeye yakın ve ona değmeyecek şekilde atlar ve olduğu yerde kalır.

Diğer oyuncular da aynı şekilde atlamaya çalışırlar. Fakat mutlaka kendilerinden önceki oyunculardan birine değerler.

Bu zor işlemi atladan oyuncular bu kez de onuncu atlamaya gelirler. Ebe "onum oturak" der, atladığı yere oturur. Diğerleri de ebeye değmeyecek şekilde otururlar. Kim ebeye değerse yere yatar. Daha sonra „ onbirim kazma kürek„„"onikim yağlı börek", "on üçüm minare başında urgan" derler. Yerde yatan oyuncu dik durup sedece başını yere eğer. Bu şekilde duran oyuncunun üzerinden atlayanlar „on dörd üm çek çek dibine" derler ve oyun biter.

Yerde yatan için yorucu, atlayanlar için oldukça zevkli bir oyundur.

— Devam edecek —

Sıvas ve Çevresinde
Çocuk Oyunları

— 10 —
C. Karışık Oyunlar

Kutlu ÖZEN

6. HAMAM KIZDI

Anlatan : Sakin Şimşek
Yaş : 16, Sıvas

Sert toprak zeminlerde, harman yerlerinde oynanan bir oyundur. Genellikle 8 - 10 kişi arasında değişen bir oyuncu grubu ile oynanır.

İlkönce eşleşilir. Daha sonra her grup ebesini seçer. Bir yassı taşın üzerine tükürülür, diğer yüzü kuru bırakılır. Taş havaya atılır. Yere düştüğü zaman bilen grup dışarda, bilmeyen grup genişçe bir dairenin içinde kalır.

Dairenin içindeki oyuncular kollarını kavuşturarak omuzbaşlarından tutarlar. O grubun ebesi de dairenin içindedir. Ebe dışardaki gruba hamam kızdı diye bağırınca dışardaki oyuncular dairenin içindeki arkadaşlarının sırtına binmeye çalışırlar. Eğer ayakları yere değerse yanarlar. Bu sırada ebe dışardaki oyuncuların daireşinin içinde bulunanların sırtına binmesine mani olur. Dışardaki oyuncular içerdekilerin sırtına binmeden ebe tarafından vurulursa bu sefer içerdekiler dışarı çıkar.

7. CÜŞ. BİNDİM ÇÜRÜĞE

Anlatan : Salim Topçu
Yaş : 14, Sıvas Bostankaya köyü.

Çok zevkli bir oyundur. Oyunculardan en uzun ve en kuvvetlisi dik durur. Taş tutarak birinci, ikinci ve diğer oyuncular bulunur. Taşı bilmeyen alta yatar.

Diğer oyuncular kendi aralarında çeşitli şehir ismi alırlar. Veya kendi isimlerini değiştirirler.

İlk oyuncu koşarak yerde yatan oyuncunun sırtına biner :

— Çüş, bindim çürüğe, burdan nereye ?

Diye altta yatan oyuncuya sorar. O da oyuncuların şehir adlarından birini söyler. Bilirse diğer oyuncu alta yatar, bilmezse ikinci oyuncu koşarak altta yatan oyuncunun sırtına biner. Aynı şey tekrar sorulur. Altta yatan sırtına binen oyuncunun adını bilene kadar yatmaya devam eder.

Genellikle beş altı oyuncu arasında değişir.

8. TARLAM TURP OYUNU

Anlatan : Hüseyin Ekinci
Yaş : 15, Sıvas

Bu oyun 4 kişiden 10 kişiye kadar oynanır. İçlerinden birisi başkan seçilir.

Herkes başkanın arkasında ve yanında toplanır. Başkan "Tarlam turp" diyince kimse kımıldamaz ve konuşmaz. Konuşan veya kımıldayan olursa, o zaman başkan "Ağzımı balınan açtım" der ve o kişiyi cezalandırır. Cezanın şekli topluca kararlaştırılır. Örneğin:

Kedi gibi miyavlamak,
Köpek gibi havlamak,
Horoz gibi ötmek.
At gibi kişnemek.
Bir yere koşup gelmek.
Ağaca tırmanmak, gibi.

Cezaların çeşidi hiçbir zaman onur kırıcı veya utandırıcı o'maz. Ceza alan kişi istenileni yapınca oyuna yeniden başlanır.

9. ARTIRMAÇ

Anlatan : Turan Üzyazıcı
Sıvas

Düz yerlerde oynanan bir oyundur. Çocuklar köy meydanı, tarla gibi yerleri tercih ederler.

Oyuna katılan oyuncular bir çizgi çizildik-

→

Şarkışla'da Kilim ve Kilimcilik

Emin KUZUCULAR

— 3 —

5 — Cecimler : Nakışları ve sanat üstünlüğü bakımından çok kıymetli bir kilim türüdür. Her tarafı nakışla donatılır. Bundaki nakışlar diğerine göre daha ufak ve birbirine girmiş şekildedir.

Evvelce Kalacık köyü yörelerinde çok dokunurdu. Şimdi pek rastlanmıyor. Eldekiler de yerinde bir deyimle antika değerindedir.

Dokunduğu sıralarda da sergen değil, oda ve konakların duvar süsü olarak kullanılırdı. Bugün küçük cinslerini heybe ve torba şeklinde görmekteyiz. Bazan evlik ve kilerlerde perde yapılmaktadır.

6 — Tülüceler : Her ne kadar kilim türüne benzetmek mümkün değilse de dokunuş bakımından bu katagoriye almak zorunda kaldık Aslında tülüceler başlı başına bir sanat dalıdır. Burda eriş daha kalın, ıyma daha seyrektir. Dolgu ipi kullanılmaz. Tiftik keçilerinin tüyleri kırklıkla itina ile alınır. Temizce yıkandıktan sonra taranmadan boyanır. Bunda sarı, siyah, yeşil ve al renkler hakimdir. Eğirilmeyen bu tiftiklerden küçük demetler yapılır. Bir uçları erişe dolanır ve kirkitle sıkılanır. Üzerlerine ipler geçme yapılarak uçlar erişe bağlanır. Diğer uçları aşağı doğru sarkar Renklerle nakışlar ve desenler verilir. Artan uçlar en az on santimetre uzunlukta kalır. Duvar süsü, beşik örtüsü, makat ve karyola örtüsü olarak kulanılır. Kaba görünümlü ise de çok sanatkârlık isteyen bir dokuma türüdür. Herkes tülüce dokuyamaz. Dokusalar dahi pahalıya mal olduğu için sürümü zordur. Eski evlerde bol bulunur. Yüz veya yüzelli senelik olanlarına rastladık.

7 — Kaymalar : Kilim gibi dokunup aralarını dikilerek çuval haline getirilen ve genç kızlara çeyiz eşyası olarak verilen, bazan da bulgur koymak için kullanılan bir nevi çuvaldır. Adını üzerindeki "kayma" denilen nakıştan alır. O nakışlar birbirine çok girgin ve kaynaşmış haldedir. Sanat değeri üstün bir tür-

---

ten sonra hızlanarak bu çizgiye basıp üç adım atlarlar. Kim üç adımda en uzağa atlamışsa o birinci olur. Diğerleri buna göre sıraya girerler. Çizgiye en yakın atlayan yere yatar.

Ebe çizginin hemen yanında duran oyuncunun üzerinden atlar. Nereye düşmüşse yerde yatan oraya gelir ve orada yatar. Diğer oyuncular çizgiden basarak oyuncunun üstünden tekrar atlarlar. Herkes atlayınca sıra gene ebeye gelir. Çizgide bekleyen ebe oyuncunun üstünden bir daha atlar. Yerde yatan bu kez de ebenin düştüğü yere kadar gelip eğilir. Bu durumda çizgiden ve ilk yerinden biraz uzaklaşmış olur. Ebe her atlayışta oyuncu çizgiden gittikçe ayrılır. Oyuncular çizgiden itibaren tek adım atlayıp, düştüğü yerde durur ve sünerler. Böylece yerde yatanın üzerinden aşmaya çalışırlar. Atlama işini beceremeyen oyuncu ceza alır ve yere yatar. Bazen da atlamaya gözü kesmezse sırasını ebeye verir. Buna ispatlama denir. Ebe atlarsa, bu sefer sırasını ebeye veren oyuncu yatar. Şayet atlayamazsa, oyuncunun yerine ebe yatar.

Not: Ebe sonlara doğru kendi sünebileceği mesafeyi göz önünde tutarak artırma mesafesini kısa alır. Örneğin: 5 veya 10 cm. uzatır.

Yerden kalkan dilerse sonuncu olur, dilerse ebeden sonra ikinci oyucu olur.

— Devam edecek—

Sıvas ve Çevresinde

Çocuk Oyunları

— 11 —

C. Karışık Oyunlar

Kutlu ÖZEN

10. EL ÇELİĞİ

Anlatanlar: Faruk Karagülle, Sıvas, Yaş:17
Saffet Çakmak, Sıvas, Yaş:15
Sebahattin Eğri, Sıvas, Yaş: 14

El çeliği daha çok ilkbahar mevsiminde oynanan bir oyundur. Divriği'de çelik oyunu na «ladde» denilmektedir. Üğrencilerimin anlattığı el çeliği şu şekilde oynanmaktadır:

Bu oyunu dört kişi oynarsa ikişer ikişer eşleşirler. Daha sonra yere iki taş koyarlar ve taşın üştüne m e t adı verilen 10-15cm. uzunluğundaki ağaç parçasını koyarlar. Oyuncuların elindeki değneğe ç e l i k denir. Çelik 1.5m. uzunluğunda bir sopadır. Met'in bulunduğu taşın 2 m. uzağına b i z e adı verilen bir çizgi çizilir. Oyuna başlayanlar kalede, rakip oyuncular bize çizgisinin alt tarafında toplanırlar.

Oyunun başlaması:

a. Oynayacak kişiler eşleşirler. Eş almak için söylenilen sözler şunlardır. İki kişi karşılıklı şöyle söyleşir:

1. kişi: - İp beni.
2. kişi: - İbtim seni
1. kişi: - Eş isterim
2. kişi: - Al beğendiğini.
1. kişi: - Sebahattin.
2. kişi: - Saffet.
1. kişi: - Faruk.
2. kişi: - İsmail

Diyerek gruplara ayrılırlar. Gruplar şöyle teşekkül etmiştir:

1. Grup: Sabahattin, Faruk.
2. Grup: Saffet, İsmail.

b. Başa geçenleri tesbit etmek için bir kişi çelik ile Met'e vurup havaya fırlatır. Met' in düştüğü yere kadar kaleden başlayıp çelik öl çülürken her gönderi'en çelik için bir takım sözler söylenir Bunlar sırayla şöyledir:

- Ebeme don, gömlek. Size, bize .....

Siz veya bize derken hangi grup met'e ulaşırsa, o grup başa geçer, ebe olur.

c. Başa geçen grubun içinden birisi çelikle met'e vurup kaleden rakip oyunculara fırlatır .

1- Eğer ebe met'i fırlattığı zaman met kalenin alt tarafına düşerse o grup ebeliğini kaybederek alt tarafa geçer. Onun yerine alt taki grup ebe olur ve kaleye geçer.

2 — Fırlatılan met bize çizgisinin iç tarafında kalırsa, atan oyuncu hakkını kaybeder. Bu sefer hak kaledeki diğer oyuncuya geçer.

3 — Fırlatılan met bize çizgisini geçip dışarı düşerse karşı taraf oyuncularından biri met'i eline alıp kaleye ve çeliğe vurmak için atar. Kaleye veya yere uzatılmış çeliğe değerse kaledeki met'i atan oyuncunun hakkı gider. Değmezse kaledeki oyuncu elindeki çelikle met'i havada zıplatır ve düşünceye kadar sayar. Bu sayıların birkaçını arkadaşına verir, artanı kendisine kalır.

4- Fırlatılan met karşı oyunculardan birinin eline değerse meti fırlatan oyuncu hakkını kaybeder.

5- Yine fırlatılan met karşı oyuncular tarafından havada yakalanırsa kaledekiler sı..r. Oyun rakip tarafa geçer.

6- Eğer fırlatılan met karşı oyunculardan birine değerse kendine met değen oyuncu " üsdüm - başım derse, atan oyuncu sı···r. Fakat meti atan kişi ondan önce davranıp "üstüm - başım" derse s··· maktan kurtulur.

C. Oyuna başlarken her oyuncunun ana hak olarak birer atma hakları vardır. Bunlar da birerlik atmak zorundadır.

d. Oyun uzadıkça, baştakilerin sayısı ço-

ğalırsa rakip oyunculara yamalık verilir.

e. Sayı çoğaltma

2 lik sayı atmak için 1 sayı gider.
5 lik sayı atmak için 2 sayı gider.
10 luk sayı atmak için 5 sayı gider.
50 lik sayı atmak için 10 sayı gider.
100 lük sayı atmak için 20 sayı gider.
1000 lik sayı atmak için 100 sayı gider.
Bir milyonluk için bin sayı gider.

f. Eğer aşağıdan atılan met kaleye çarparsa kaçlık sayı atıldıysa onun kadar sayı gider.

g. Onluk sayı, çelik bacak arasından uzatılarak atılır.

İkilik sayı, koldan tutularak atılır.

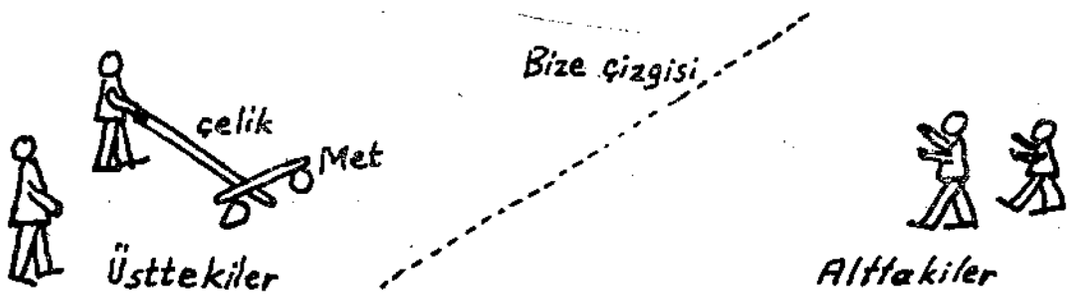
Beşlik sayı, kulaktan tutularak atılır.

Ellilik sayı, ayaktan tutularak atılır

Yüzlük sayı, bacaktan geriye doğru atılır.

Milyonluk sayı, kol arkasından kulak tutularak atılır. Sayılar çoğaldıkça atma şekli de güçleşir.

h. Oyunun sonu: Tutturma veya hakların bitmesiyle üstteki alta geçer. Kalede iken alınan her sayı bir haktır.

11. DİKME ÇELİĞİ

Anlatan: Metin Gündoğdu.

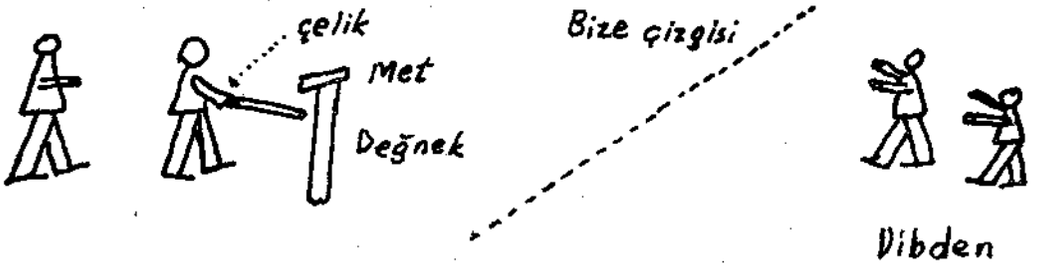
Yaş: 14, Hafik- Tuzhisar köyü.

El çizgisinde olduğu gibi geleneksel yöntemlerle eş seçimi ve onun ardından da kaleye kimin geçeceği saptanır.

Bu oyunda çelik dik olarak toprağa saplanır. Çeliğin iki metre uzağına bize çizgisi çizilir. Kalede duranlar meti çeliğin baş tarafına dengeli olarak yerleştirir ve başka bir çelikle rakip oyunculara doğru atarlar. Karşı taraf meti ya havada tutmaya veya ellerindeki değnekle vurmaya çalışır. Vuramazlarsa kaleden metin düştüğü yere kadar ellerinde ki çelikle ölçerler. Çeliğin önceden kararlaştırılan belli bir sayı değeri vardır.. Örneğin çeliğin her hareketi 10 - 30 gibi değerle ölçülür. Önceden 250 veya 500 gibi bir sayı kararlaştırılır. Kim bu sayıya önce varırsa o kazanır.

Met kaleden atıldığı zaman rakip oyuncular tarafından havada yakalanırsa kalede duranlar alta geçer .....

Oyun bir tarafın ağlamasına (cığızlamasına) kadar devam eder.

12. UZANMAÇ ÇELİK OYUNU

Anlatanlar: Ali Erdinç
Yaş : 16 Hafik - Yağmurluyurt köyü

Abdullah Kösedağı
Yaş: 14, Yıldızeli.

El çeliğinde olduğu gibi yere iki taş dikilir

Şarkışla'da Kilim ve Kilimcilik

Emin KUZUCULAR

- 4 -

Yalnız bu kadar mı? Hayır··· Her köyde, her evde bir kilim ve halı üzerine türküler vardır. Ama asıl ağırlığını maniler yüklenir. Kilim dokuyan kızlar öyle candan, öyle içli maniler düzerler ki··· Akıl almaz, gönüller doymaz. İsterseniz birkaç örnek vereyim:

Ay doğdu düze düştü
Zülüfler göze düştü
Eller çifte geziyor
Ayrılık bize düştü

Nakış benim ezberim
Kırılıyor dizlerim
Yar kapıda geziyor
Kör olası gözlerim

Kınayı ezdirmişsin
Kâkülde gezdirmişsin
Pek de güzel değilsin
Kendini sevdirmişsin

Şarkışla'dır durağım
Ben yarime ırağım
Eller yar yar dedikçe
Kavruluyor yüreğim

Maniler bu kadar mı demeyin. Merkez Üyüklü köyünden bir hanımın dediği gibi :

Bir çıkar pir çıkar
Her evden bin bir çıkar
Mani demek adettir
Şarkışla'dan bin çıkar

Daha ne diyelim? Diyecek kaldı mı ki? Şarkışla'da maniler ezelden ebede doğru akan bir ırmak gibi çağlar gider. Gidenler unutulur, gelenlere can kurban··· Şu örneklerde sadece kilimlere özgüdür:

Serfinaz'la Safinaz
Kilimcidir eder naz
Mor nakışa karışmış
Kırmızı kara beyaz

bir karış aralığındaki bu iki taşın üzerine met uzatılır. Daha sonra kalenin bulunduğu yere bir çizgi çizilir. Bu çizgiye kale çizgisi denir.

Diğer oyunlarda olduğu gibi ibleşerek duracağı eş seçilir. Onun ardından da kalede kimlerin duracağı saptanır.

a. Kaledeki oyuncu atar ve kale çizgisinden uzaklaştırır. Eğer met yakına düşmezse rakip oyuncu kale çizgisinden uzanarak yerdeki meti almaya çalışır. Eğer alırsa kaleye geçer.

b. Şayet met çok uzaklara gitmişse bu kez rakip oyuncu kale çizgisinde durarak elindeki çeliği mete doğru atar. Vurursa kaleye kadar çeliği zıplatarak sayar. Kim oyun süresince daha çok sayarsa, oyunu o kazanır.

Devam edecek

Sivas ve Çevresinde

Çocuk Oyunları

— 12 —

C. Karışık Oyunlar

Kutlu ÖZEN

Daha önce, derginin 49. sayısında Vurulmaçlı Saklanbaç oyunu anlatılmıştı. Bu sayıda diğer saklanbaç oyunları anlatılacaktır.

13. SAKLANBAÇ OYUNLARI

Anlatan: Zeynel Üzbalçık

Yaş: 14 Artova.

Çevrede 4 türlü saklanbaç oyunu oynanır Birincisinin adına sadece saklanbaç denir. 8-10 kişi bir araya toplanır. Önce ebeleşmek için şu tekerleme söylenir:

Ooo Ooo Allah'tan başlıyorum,
Şeytanı taşlıyorum.
Ayşecik cık cık,
Fatmacık cık cık,
Oğlan, sen çık···
Portakalı soydum,
Başucuma koydum.
Ben bir yalan uydurdum,
Dum dum dum···

Seçilen ebe gözlerini kapayıp tesbit edilen herhangi bir sayıya kadar (50-100) yüksek sesle sayar. Bu esnada diğer oyuncular saklanırlar Sayma bitince ebe gözlerini açar ve saklanan oyuncuları aramağa başlar, Kimi görürse koşup, gördüğü oyuncudan önce kaleye (gözleri ni yumup saydığı yer) gelir, sobe diyerek elini oraya vurur. Böylece vurduğu oyuncu ölmüş sayılır. Eğer oyuncu kaleye ebeden önce gelirse o, diri kalır. Sonunda diriler bir yana ölüler bir yana ayrılır. Ebe, ölülerin içindon bir ebe seçer ve oyun yeniden devam eder.

TOPLU SAKLANBAÇ

Açık havada bir araya toplanan çocuklar bir küçük el topunun sığacağı kadar bir daire çizer ve topu içine yerleştirirler. Aralarında tekerleme söyleyip ebe seçilir. Oyunculardan birisi ayağıyla vurmak suretiyle topu daireden uzaklaştırır. Ebe peşinden koşup topu alıp getirir ve tekrar dairenin içinde koyar. O bu işi yaparken bütün oyuncular birer köşeye saklanırlar. Ebe onları aramaya koyulur. Gördüğü oyuncudan önce koşup sobe diyerek topa basar. O zaman gördüğü oyuncu ölür. Eğer oyuncu ebeden önce gelip topa vurursa, sobe lenen ve topa vuran oyuncular yeniden saklanma hakkını kazanırlar. Oyun, ebenin bütün oyuncuları sobeleyene kadar devam eder. Ebe bu işi başarırsa bir başkası ebe seçilir ve oyuna tekrar devam edilir.

TENEKLİ SAKLANBAÇ

Bu oyun toplu saklanbaca çok benzer. Ondan ayrıldığı sadece top yerine teneke kullanılmasıdır. Çünkü tenekenin sesi daha iyi duyulur.

20 ÇÜPLÜ SAKLANBAÇ

Bir taşın üzerine uzunca bir çubuk konulur. Çubuğun iki tarafı tahtıravalli gibi boştadır Arkasından 20 tane küçük çöp toplanıp uzun çubuğun bir ucuna yerleştirilir.

Şüphesiz dengesi bozulan uzun çubuğun öteki ucu havaya kalkar.

Bu iş bitince oyuncular aralarında bir ebe seçerler. Ondan sonra rastgele bir oyuncu ayağı ile uzun çubuğa vurur. Tabii ki kısa çubuklar etrafa dağılırlar. Ebe bu kısa çubukları toplayıp uzun çubuğun üstündeki eski yerine koyuncaya kadar geçen zamanda, oyuncular saklanır. Diğer hususların hepsi toplu veya tenekeli saklanbaçta olduğu gibidir.

14 - SARI ÇİÇEK

Anlatan: Vahit Yıldız.

En az 3, en fazla 7 kişi ile oynanır.

Sarıçiçek, dağlarda biten bir bitkidir. Çiçeğin ortasında «Tombul» adı verilen bir kısım vardır. Onlar koparılır ve soyulur. Hepsi

bir yere yığılır. Sonra bir kuyu açılır. Oyuncu sayısı kadar tombul, kuyunun içine konulur.

En baştaki oyuncu eline çiçeği kopmamış bir tombul alır ve kuyudaki tombulların üstü ne vurur. Çocuğun eline tombula kuyudaki tom bullardan kaç tane yapışırsa, o kendisinin olur. Bu işi sırayla hepsi yaparlar. Sonunda kuyu dan kim fazla tombul çıkarmışsa oyunu o kazanır.

15 DEĞNEK KİTLEME

Anlatan: Fuat Düz

Yaş: 15-Hafik (Doğanşar bucağı)

Oyuncular ellerine birer değnek alır. İçle rinden birini de ebe seçerler.

Ebe, oyuncuların değnekleri bacaklarının arasında ise onlara vurmaz. Eğer ellerinde iken yakalarsa hemen vurur. Oyuncular ebeyi şaşırtmak için değneklerini ellerine alırlar, o yaklaşırken vurmaya fırsat vermez, derhal bacaklarının arasına saklarlar. Kimin değneği elinde iken vurulursa, o çocuk ortaya ıçkar.

16—HAFTA, TAFTA, PAFTA

Anlatan: Âdem Toptaş

Yaş: 13, Ulaş'ın Akkaya köyünden.

Üç tane daire çizilir. Birine H a f t a, biri ne T a f t a birine de P a f t a yazılır. Sonra ebe seçilir.

Oyunculardan birisi dairelerin başına çağırılır. Ebe hızlı hızlı «Hafta, Tafta, Pafta» diye bağırır. Oyuncu kelimelerin sırasını şaşırmadan birer birer dairelerin içine girer. Her zaman kelimeler aynı sırayla söylenmez. Şaşırtmak için yerleri kasten değiştirilir. Dikkat etmeyip de şaşıran oyuncu yerini diğer arkadaşına verir.

17 — PURÇALIK

Anlatan: Vahit Yıldız

Yaş: 14, Yıldızeli, Yakacık Çavuştu köyü

Purçalık, İlkbaharda dağlarda yetişen ve havuca benzeyen bir bitkidir Genellikle sığır otlatmağa giden çocuklar tarafından oynanır Oyuncu sayısı en az 5, en çok 10 kişidir.

Purçalıklar toplandıktan sonra, bir kuyu eşilir ve hepsi içine doldurulur. Purçalığın en büyüğü kuyunun ağzına diklemesine konulur.

Oyuncular kuyudan 5 m. kadar uzakta durlar. Sırayla ellerindeki değnekleri kuyunun ağzına dik olarak duran purçalığın üzerine atarlar, Kimin değneği purçalığa değerse o kazanmış olur ve kuyudaki bütün purçalıkları çıkartıp âfiyetle yer.

Oyunun devam etmesi isteniyorsa yeni den purçalık toplanır.

18 — KILLIM GAGA

Anlatan: Vahit Yıldız

Yaş : 14 Yıldızeli Yakacık Çavuştu köyü

Çoğunlukla 5 - 6 oyuncu ile oynanır. Oyuncular büyük bir taşın başında toplanırlar. Burası kaledir. Her oyuncunun elinde uzun değnekler vardır. Oyunculardan bir tanesi gönüllü olarak kalede durur. Diğer oyuncular bacaklarının arasından hafifçe eğilerek ellerin deki değnekleri geriye doğru dağınık şekilde atarlar. Kalede duran hiç nefes almadan ve devamlı olarak «Gıllım gaga, gıllım gaga» diye rek değnekleri toplayıp getirir. Eğer değnekleri toplamadan nefes alırsa tekrar kaleye geçer; değnekler yeniden atılır. Şayet değnekleri solumadan getirirse bir başkası kaleye geçer. Bu bir iddia oyunudur. Nefesi bol olan başarı kazanır.

Not: Bazı yerlerde bu oyunun adı Zoo'··· dur. Oyuncu Zooo··· diye bağırır.

19 — KIZGIN TAŞ

Anlatan: Mustafa Yücekaş

Yaş: 13, Sıvas'a bağlı Elbalı köyü.

Önce bir ateş yakılır. İçine büyük bir taş konur. Taş kızınca ebe, yanan ateşi dağıtır. Taşı alır, hemen oyunculardan birisine atar. Taş değerse, değen oyuncu ebeyle birlikte diğer oyuncuları kovalar; değmezse ebe taşı alır tekrar atar.

Taşın oyunculardan birisine değmesine kadar bu işlem devam edip gider.

20 — AYAKKABI SUYA BASMAK OYUNU

Yaş: 13, Ulaş'ın Yukarı ada köyü.

Bir daire çizilir. Ortaya bir ebe geçer. Ayakkabısının tekini çıkartır, dairenin içine kor. Kendisi de tek ayakla ayakkabısının yanında durur. Ebe diğer oyuncuların ayakları ile yer de duran ayakkabıya vurdurmamaya çalışır. Dışarıdaki oyuncular ise ayakkabıyı daireden dışarı çıkarmak için uğraşırlar. Başarırlarsa ebe tek ayakla onları kovalar. Eline aldığı ayakkabı ile oyuncularra vurur. Vurulan oyuncu daireye geçer. Oyun böylece sürer.

Unutamadığım Bayramlar

yazan
Turgut CAN

Yeni kuşak eski bayramları bilmezler. Zannederler ki, bir koyunun kurban edilmesi etin taksim vedört gün süren tatil bayramdır. Eğer evde baba ve anne varsa, onların kurban bayramı hatıralarını bir masal gibi dinlerler ve gülüp geçerler.

Bizim nesilden hayatta kalanlar, o günle rin sevinç ve neş'esini içi burkularak düşünürler gözlerini yumarak o anları yaşarlar.

O bayramlardan hatırımda kalanlardan birazını sizlere aktarmaya çalışacağım. Belki folklor araştırmacılarına bir yardımda bulunmuş olurum:

Bayramlardan iki, üç gün önce, evde kurban kesilecek kişi adedine göre, koyun ve ya koç satın alınırdı. Koyunların fiatı iki, ko çun ise üç lira kadardı. Fiatlar bu miktardan aşağı olur, fakat katiyen yüksek olduğunu tah min etmiyorum.

Eve gelen bu hayvanları, temiz bir ahıra veya samanlığa korlar, hususi olarak hazırlanan yem ve sularını verirlerdi. Biz küçükler ise kurban edilecek koyunları ya bahçeye ve ya evin avlusuna çıkarır, onları okşar arpa ve ya ekmek -yufka- yedirmek suretiyle sever dik. Bazan da sokak aralarında gezdirir, koçları döğüştürürdük.

Koyunların yünleri, ekseriyetle, aşı deni len kırmızı toprak boya ile boyanırdı. Koçların boynuzları da renkli ipek parçaları ile süslenir di.

Koçların en büyüğü, en güzeli nişanlı kızlara damadın babası tarafından hediye edilirdi. Bu bayram erkek evinden kız evine giderken komşu ve mahalle çocukları bir alay olarak kız evine kadar gider, ev sahibi onlara kuru yemiş -ekseriyetle kuru üzüm ve leblebi- verirlerdi.

Hediye koç'un her tarafı boya veya ipek parçaları ile sarılır, boynuna bir altın bu dama dın babasının zenginliğine göre beşibiryerde, altın lira olurdu bağlanır gelin kıza, en iyi cins ten ya bir elbiselik veya çuhadan salta ve üç e tek gönderilirdi. Eğer evde nişanlı kızdan başka kız kardeş varsa onlara da ayrıca hediyeler ilâve edilirdi.

1930 yılından 1940 a kadar bulunduğum Sivas kazaları Gürün, Zara'da ve Şuşehrin'de de aynı gelenek devam etmekteydi. Hatta Zara'da kız evine gönderilen koç ve diğer hediyeler koçun sırtına bağlanır, davul zurna ile kız evine yaya gidilirdi.

Bayram namazından sonra, bahçenin, bah çesi olmayanlar evler'nin bir köş sini kazmak suretiyle kurbanın kesileceği yeri hazırlarlardı. Koyun kesmekte usta olan biri veya kasap, beyaz gömleği ile gelir, abdestini alır kollarını sıvar, keskin bıçakla, satır ve oklavasını hazırlar kesilecek kişinin vekâletini alır, ev halkı birlikte tekbir getirilir, ayakları bağlanmış gö

►

Not: Bu oyun genellikle yağışlı havalarda oynanır. Nedeni de ebenin suya basması, ayağı nın ıslanmasıdır.

21 — MİÇİ

Anlatan: Fuat Düz

Yaş: 13

Topaçlarla oynanır. Ucuna değnek bağlanmış bir ip topaca sarılır. Topaç dönderilirken değnek çekilir. İp bir anda topaçtan çıkar Topaca iple devamlı suretle vurulur. Bu suretle topacın düşmeden dönmesi sağlanır.

Bu oyun iki kişi ile oynanır. Kimin topacı önce düşerse, o oyunu kaybeder. Topacın ucunda demir bulunmaz. Onun için daima beton zemin tercih edilir.

-Birinci bölümün sonu-

DİVRİĞİ AKMEŞE KÖYÜNDEKİ SEYYİT BABA YATIRI

Kutlu ÖZEN

Seyyit Baba yatırı, Divriği'ye 24 km. uzaklıktaki Akmeşe (Ziniski) köyündedir. Divriği yöresindeki en önemli adak yerlerinden biridir.

Türbe köy girişinde olup, kare plânlı ve piramidal külahlıdır. Yakın yıllarda türbeye birtakım eklentiler yapılmıştır.

Türbe içerisinde tahta sandukalı beş kabir vardır. İlk kabir Seyyit Baba'ya aittir. İkinci kabir Seyyit Baba'nın hanımına, üçüncü kabir oğlu Abdurrahman'a, dördüncü kabir kızı Sakine'ye ve beşinci kabir de hizmetçisi Arap'a ait bulunmaktadır. Tahta sandukaların üzerleri renkli kumaşlarla örtülüdür.

a. **Seyyit Baba'nın Tarihi Kişiliği:**

Mezartaşı kitabesi bulunmayan Seyyit Baba'nın tarihi kişiliği hakkında yeterli bilgilere sahip değiliz. Halk arasındaki yaygın söylenti, Seyyit Baba'nın Mengücekler döneminde Şahların sancaktarı olduğu ve bu civarda yapılan bir savaş sırasında şehit düştüğü şeklindedir.

Ersin Gülsoy, "16. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası" adlı eserinde, Ziniski köyünde bulunan zaviyenin evkaf kayıtlarında "Şeyh Osman Zaviyesi" olarak kayıtlı bulunduğunu yazar. Yine Necdet Sakaoğlu da Kanunî devri tahrir defterlerinde Ziniski'de bulunan zaviyenin "Zaviye-i Şeyh Osman" olarak kayıtlı olduğunu belirttikten sonra "Seyyit Baba'yı tereddüte açık yön kalmaksızın Şeyh Osman olarak buluyoruz; fakat yaşadığı zaman konusunda tam bir tarih veremiyoruz." ifadesini kullanır.

Bütün bunlardan Seyyit Baba'nın Şeyh Osman adlı bir zat olduğunu ortaya çıkarıyoruz.

b. **Seyyit Baba'nın Destanî Kişiliği:**

Bugün küçük bir köy olan Akmeşe(Ziniski), Osmanlılar döneminde oldukça büyük bir kasabaydı. Sivas'tan Divriği'ye gelen(1650) Evliya Çelebi, Ziniski hakkında şu bilgileri vermektedir:

"... Sonra Karabel'i aşıp Yağbasan köyüne geldik. Bütün halkı Müslümandır. Meli Dede Tekkesi adıyla büyük bir tekkesi vardır. Buradan yine doğuya gidip Zafeski(Ziniski) köyüne geldik. Kasaba

büyüklüğünde bağlı-bahçeli, camii, hamamı, hânı ve pazarı olan güzel bir köydür. Fırat(Çaltı) nehrinin kenarında ise de yine Sivas tarafına düşer. İstanbul'da Başbakî Kulu olan İbrahim Ağa' nın köyüdür." Bilindiği gibi Osmanlı maliye teşkilâtında birinci derecede tahsil memuru denilmekteydi.

Görüldüğü gibi Evliya Çelebi, Yağbasan'daki Meli Dede Tekkesinden bahsettiği halde Şeyh Osman Zaviyesinden bahsetmez.

Rahmetli İbrahim Aslanoğlu, Seyyit Baba'nın destanî kişiliğini anlatan "Menakıb-ı Seyyid Baba" adlı bir eserin olduğunu; fakat I.Dünya Savaşı yıllarında bu eserin kaybolduğunu söylemektedir. Yine aynı şekilde Seyyit Baba'ya ait soy kütüğü de kaybolmuştur. Divriği yöresindeki Hıdır Abdal, Kara Pirbat ve Garip Musa ocağına ait soy kütükleri elimizde bulunmaktadır. Seyyit Baba'ya ait bu önemli belge kaybolmasaydı, hayatı ve tarihi kişiliği hakkında daha sağlıklı bilgiler verebilecektik.

Seyyit Baba'nın menkıbevi hayatı hakkında bilgi veren yazılı ve sözlü kaynaklar şunlardır:

1. VİLAYET-NAME:

Seyyit Baba yatırının bulunduğu Ziniski(Akmeşe) köyüne 4 km. uzaklıkta Erikli köyü bulunmaktadır. Bu köyde Koca Saçlı(Resul Baba) yatırı vardır.

Koca Saçlı(Resul Baba) menkıbeye göre Hünkar'ın(Hacı Bektaş Veli) emri ile geyik donunda Erikli köyüne gelir. Hıristiyan olan köy halkını Müslüman eder. Ziniski(Akmeşe) köyünde oturmakta olan Seyyit Baba, Koca Saçlı'nın Erikli köyüne geldiğini kalp gözüyle görür ve onu tebrik eder. Koca Saçlı'nın vefatına kadar dostlukları sürer(6).

Vilâyet-nâme'deki Resul Baba ile Erikli köyündeki Koca Saçlı yatırı etrafında teşekkül eden menkıbeler arasında büyük bir benzerlik bulunmaktadır. Her ikisi de Hacı Bektaş Veli'nin emri ile geyik donuna girerek Hıristiyan halkı Müslüman ederler.

Vilâyet-nâme'de Resul Baba'nın arkadaşı Seyyid Cemal, Divriği varyantında Koca Saçlı(Resul Baba)'nın arkadaşı Seyyit Baba'dır.

Seyyit Cemal'in halkı irşat için tekkeden ayrılması özetle şöyle anlatılır:

" ... Seyyid Cemal, birgün Hünkâr'ın tapısında oturmadaydı. Acaba Hünkâr bize de bir yurt gösterir mi ki orda dem-yom oynatalım fikrine düştü. Hünkâr'a malûm oldu. Cemâl'im dedi, bizi varlık yurduna gönder, sonra bir merkep al, yola düş. "Merkebini nerede kurt

yerse" orasını sana yurt verdik. Oraya varır, orda demini-yomunu oynatırsın..."

Divriği varyantında ise bu olay biraz değişiklikle şöyle anlatılır:

Hünkâr'ın halifelerinden olan Seyyit Baba, Hünkâr'dan kendisine yurt vermesi için izin istedi. Hünkâr da ona "merkebin nerede kuru ot yerse, mekânın oradır." dedi.

Seyyit Baba yola çıktı, Ziniski'ye kadar geldi. Mevsim güzdü. Köye vardığında merkebi kuru ot yemeye başladı. Seyyit Baba da Ziniski'yi yurt tuttu.

Görüldüğü gibi her ikisinde de Hünkâr'dan izin alıp merkeple yola çıkma motifi vardır. Seyyit Cemal'in merkebini kurt yer, Seyyit Baba'nın merkebi kuru ot yer. Her ikisi de bu olaydan sonra orasını yurt tutarlar.

2. **FAKİR EDNA'NIN ŞİİRİ:**

Fakir Edna 19.yy şairlerindendir. Divriği'nin Ziniski köyünde doğmuştur. Bugün aynı köyde akrabaları vardır. Şöhretlerine Molla Yusufoğulları denir. 1882 yılında öldüğü vakit 80 yaşlarında vardı. Mezarı, Seyyit Baba türbesi yakınlarındadır.

Fakir Edna'ya göre, Seyyit Baba bir Alp-Eren'dir. Sincan bucağına kadar olan yerleri Rumlardan alır, halkını Müslüman eder. Ziniski civarında yapılan bir muharebe sırasında şehit düşer ve bugünkü kabrine gömülür. Yine Fakir Edna'ya göre Seyyit Baba, Erikli köyündeki Koca Saçlı ile birlikte "Kızıl Elma" ya dek kâfirleri kıran bir yiğittir.

Sabah erden vardım Seyit Baba'ya
Yüzüm sürdüm şehitlerin taşına
Dolandım tecelli kıldım dergâhı
Vardım düştüm sancağının başına
(...)
Ol Sultan Saçlı'yı yanına aldı
İsteyen kulların muradın verdi
Kızıl Elma'ya dek kâfiri kırdı
Yüz sürerek kümbedinin taşına
(...)

Fakir Edna'm der ki babına varsam
Yeşil sancağına yüzümü sürsem
Olmeden gözümü açsam da görsem
Gör üstadım Hatayi'nin işi ne

3. AŞIK MEHMET'İN ŞİİRİ:

Aşık Mehmet, Divriği yöresinde yetişmiş bir halk şairidir. Divriği'nin Eşke(Dikmeçay) köyünde tutulmuş bir defterde(1325/1910) Aşık Mehmet, Seyyit Baba için şöyle der:

Garip Musa, yücesinde oturur
Nice kâfirleri dize getirir
Seyyit Baba cancağını yetirir
Aman Garip Musa, carın günüdür.

4. KAYNAK KİŞİLERE GÖRE MENKIBEVİ HAYATI:

Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi Seyyit Baba yatırı Divriği yöresindeki en önemli bir ziyaret yeridir. Böyle olmasına rağmen hayatı hk. pek az bilgiye sahibiz.

Yöre halkının inanışına göre Seyyit Baba, Evlad-ı Resûl'dür. Yani seyyit'tir. Bilindiği gibi Peygamberimizin torunu Hz.Hüseyin'in soyundan gelenlere "seyyit", Hz.Hasan'ın soyundan gelenlere de "şerif" denilmektedir(12).

Seyyit Baba'nın asıl adı Seyyit Saadettin'dir. Seyyit Baba'nın dedeleri Hoca Ahmet Yesevi'den nasip aldıktan sonra Hünkâr'la birlikte Horasan ilinden yola çıkıyorlar.Horasan, İran yaylasının en doğu kısmında yer alan, Türkmenistan ile Afganistan sınırına kadar uzanan bir bölgenin adıdır. Horasan, o tarihlerde İslâm dünyası ile Türk dünyası arasında bir geçit alanı idi. Müslümanlık, Türkler arasına buradan girmişti. 9. yy'da Buhara, Fergana, Herat, Harezm alanları Türk dervişleri ile dolu idi. Bu şeyhlerin müritleri göçebe Türkler arasına kadar sokularak tarikatlarını yaymaya başladılar(13). Velayet-nâme, Ahmet Yesevi'nin 99 bin halifesi olduğunu yazar. Yine Ahmet Yesevi'den "99 bin Türkistan pirinin ulusu/büyüğü" olarak bahseder(14).

Hoca Ahmet Yesevi'den nasip alarak yola çıkan dervişlere "Horasan Erenleri" denilmektedir. Daha sonraki yıllarda Anadolu'ya genellikle Horasan, İran yoluyla gelenlere de bu ad verilmiştir.

Menkıbeye göre Seyyit Baba'nın dedeleri Horasan Erenlerindendir. Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, Seyyit Baba'nın dedeleri ve altı post sahibi Anadolu'ya geçiyorlar.Hünkâr, Kırşehir'e gidiyor, Babacılar(Baba Resûl/Baba İshak) Amasya'ya gidiyor. Seyyit Baba'nın dedeleri bir müddet Tunceli'de kalıyorlar. Bunlara yani Seyyit Baba'nın dedelerine "Sarıoğlu Askerleri" adı veriliyor. Sarıoğulları Tunceli'den göçüp Divriği'nin Zinsiki(Akmeşe) köyüne gelip yerleşiyorlar(15). Aynı soydan gelme Koca Leşker, Erzincan'a bağlı İliç ilçesi'nin Bağıştaş köyü yakınlarında şehit düşüyor. Bugün türbesi Bağıştaş istasyonu civarındadır.

Yine menkıbelere göre Erikli köyündeki Koca Saçlı ailenin en büyüğü, Seyit Baba ortancası, Ağar köyündeki Ağar Baba yaşça en küçüğüdür(16).

Başka bir menkıbeye göre Seyyit Baba, Hünkâr'ın halifelerindendir. Hünkâr'ın emri ile Ziniski(Akmeşe) yöresini fethetmek için sancağını çekerek askerleri ile birlikte yola çıkar. Erikli köyü üzerinden Ziniski(Akmeşe)'ye gelirken birçok kerametler gösterir.

Seyyit Baba, Er-Kız Ana'dan uçarak erliğini/evliyalığını belli eder. Sonra Uçan Kaya'ya konar. Kılıç-meşe'de kılıncını kuşanıp sancağını alarak Diynenecek'e kadar gelir. Burada kayaya sırtını vererek bir müddet dinlenir. Daha sonra askerleri ve akrabaları ile birlikte Ziniski(Akmeşe) köyüne girer(17).

c. Seyyit Baba Türbesine Bağlı Pratikler:

Seyyit Baba'nın köy içindeki türbesi daha çok evlat sahibi olmak isteyenlerce ziyaret edilir. Seyyit Baba aynı zamanda bir Türkmen ocağı olduğu için her yıl ilkbaharda ve sonbaharda Divriği'nin Ekinbaşı, Sincan, Kekliktepe,Karakale, Erikli, Yazıköy, Akmeşe; Sivas'ın Karaçayır, Zile'nin Çakırçalı ve Çorum yöresi Türkmenleri tarafından topluca ziyaret edilerek kurbanlar kesilir.

Seyyit Baba'yı evlat sahibi olmak amacıyla ziyaret edenler dilekleri yerine gelince kurban kesip doğan çocuğa "Seyit" adını verirler.

d. SEYYİT BABA'nın Sancağına Bağlı İnanışlar:

Bir Alp-Eren/Savaşçı-derviş olan Seyyit Baba, her zaman sancağı ile birlikte düşünülmüştür. Nitekim Sefil Edna da Seyyit Baba'yı öven şiirinde şöyle der:

Sefil Edna'm der ki bâbına varsam
YEŞİL SANCAĞINA yüzümü sürsem
Ölmeden gözümü açsam da görsem
Gör üstadım Hatayi'nin iş ne? (26)

Seyyit Baba'nın yeşil sancağı Divrikliler tarafından büyük itibar görmüştür. Kutsallığına hürmet edilmiştir. Divriği ilçesinde çıkan salgın hastalık, toplu ölümler, yangın, sel ve benzeri felâketlerde Seyyit Baba'nın sancağı ocaklılar tarafından at üzerinde Divriği'nin etrafında dolaştırılmıştır. Sancağın dibinde kurbanlar kesilmiştir. Son olarak 1.Cihan Harbi sıralarında ilçede salgın hastalık(kolera) çıkınca Yeşil Sancak/Sancağı Şerif türbenin mensupları tarafından at üstünde dolaştırılmıştır(27).

Yine Cumhuriyet'ten önce Hac'ca gidenler, Seyyit Baba'nın sancağı altında dua ederlerdi. Hacı adayları, yakın akrabalar ve ilçe halkı Divriği'deki Buğday Pazarı(Hükumet meydanı)'nda toplanırlardı. Bu sırada Ziniski'deki Seyyit Baba'nın sancağı, Kantebe Camii sancağı ve Ulu Camiin sancağı toplantı yerine getirilirdi. Dualar edildikten sonra sancakların dibinde kurbanlar kesilirdi. Sancak getirenlere bahşişler verilirdi. Hacılar, sancaklar önde olmak üzere dualarla ve ilâhilerle Selâvat Tepesi'ne kadar uğurlanırdı(28).

Seyyit Baba Türbesindeki kutsal eşyalar ve Seyyit Baba'nın Yeşil Sancağı bu işlevini 30 Kasım 1925 yılına kadar sürdürmüştür. Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması'na ilişkin kanun çıktıktan sonra etnografik ve dini yönden kıymet taşıyan bu eşyalar kapanın elinde kalmıştır. Bugün türbede, Seyyit Baba'ya ait olduğu ileri sürülen tesbihten başka birşey kalmamıştır.

Bibliyografya:

1. Acun, Hakkı; Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri, Vakıflar Dergisi XX, Ankara-1988, s.194
2. Aslanoğlu İbrahim; Divriği Şairleri, İstanbul-1961, s.19-20
3. Birdoğan Nejat; Ocaklar-Dedeler-Soyağaçları, İstanbul-1992,s.24-25
4. Derleme Sözlüğü, TDK, Ankara-1969, Cilt:4, s.1638
5. Gölpınarlı, Abdülbaki; Vilayet-Nâme(Hacı Bektaş Veli), İstanbul 1961, s.14-15 ve 18
6. Gülsoy, Ersin; 16. Asrın İlk Yarısında Divriği Kazası(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv., İstanbul-1991)
7. Özen, Kutlu; Divriği Yöresinde Ziyaretler Yoluyla Çocuk Sahibi Olma İnancı ve Diğer Uygulamalar, Türk Folkloru, Sayı:18, Ocak 1981, s.26
8. Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, Sivas-1996, s.146-147
9. Sakaoğlu, Necdet; Amasra, 13.7.1993 tarihli mektup.
10. Sertoğlu, Midhat; Resimli Osmanlı Tarihi Ans., İstanbul-1958, s.31
11. Şeker, Veysel Semih; Seyyidnâme(Seyyidlerin El Kitabı), İstanbul-1994, s.10-14

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI

İki ayda bir yayınlanır

Sahibi
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Adına
Prof. Dr. Turan YAZGAN

Yazı İşleri Müdürü
Saadet Pınar YILDIRIM

Arşiv ve Tashih
Muhittin NALBANTOĞLU

İdarehane
Ankaravî Mehmet Efendi Medresesi,
Belediye Sarayı Arkası, Saraçhane/İstanbul

Telefon
511 10 06 - 511 18 33

Fax
520 53 63

Teleks
30600 tdavtr

Dizgi
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
Yuluğ Tekin Dizgi Merkezi

Baskı
Renk Ofset

Abone Bedeli
Yurtiçi: 100.000 TL. Yurtdışı: 75 DM.

74

EKİM 91

DOĞU ANADOLU'DA ESKİ TÜRK İNANÇLARININ İZLERİ

Kutlu ÖZEN

YER İYELERİ/RUHLARI

Eserin 33-48. sayfaları *"Yer İyeleri"*ne ayrılmıştır. Sayın Kalafat, yer iyelerini beş bölüm halinde incelemiştir.

1. Dağ İyesi, 2. Kaya-Taş İyesi, 3. Yer İyesi (Hızır-İlyas motifi ile birlikte ele alınmış), 4. Su İyesi, 5. Ağaç (Orman)/Bitki İyesi.

Eski Türkler, tabiatta birtakım gizli kuvvetlerin varlığına inanıyorlardı. Dağ, tepe, kaya, vadi, ırmak, su kaynağı, mağara, ağaç, orman, volkanik göl, deniz... Bütün bunlar aynı zamanda birer ruh idiler[1]. Asya Hunları, Göktürkler, Uygurlar her yıl ilkbaharda ve sonbaharda Gök Tanrı'ya, atalara, tabiat kuvvetlerine at ve koyun kurban ederlerdi[2]. Yer-Su Tanrıları İslâmiyetten sonra kimlik değiştirdi. Gerçek ve uydurma velilerin mezarlarına yerleşerek yeni bir hüviyet kazandı[3]. Benim araştırmalarıma göre Yer-Su Kültü'ne bağlı Divriği yöresinde en az 300 adak yeri bulunmaktadır. Daha sağlıklı bir alan çalışması bu sayıyı en az 400'e çıkaracaktır. Dün olduğu gibi bugün de yöre halkı bu adak yerlerinden şifa ummaktadır. İşin garibi, bu insanlar *"Yer-Su"* kültürünün farkında bile değildir. Fakat bilmeden bu inancı yaşatmaktadır. Yaptığı merasimler Göktürk çağındaki merasimlerden hiç de farklı değildir. Yer-Su İyeleri'ni tanıtırken bunu daha iyi göreceğiz.

1. DAĞ İYESİ

Kalafat, *"Dağ İyesi"* hakkında şöyle demektedir: *"Hunlardan itibaren Türklerin Tanrı'ya kurbanlarını yüksek dağ tepelerinde sunduğunu biliyoruz. Yörede, tepelerinde yatır olduğuna inanılan dağlara ziyaretçilerin çıkıp kurban kestiği*

1 *Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Türk Bozkır Kültürü, Türk Kültürünü Araştırma Enst. Yay., Ankara-1987, s. 90.*
2 *Kafesoğlu, a.g.e., s. 90.*
3 *Prof. Dr. A. Kadir İnan, Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları, Makaleler-İncelemeler, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara-1968, s. 472.*

bilinmektedir. Bu pratikler Erzurum, Tunceli, Adıyaman ve Bingöl çevresinde uygulanmaktadır. Biz bu pratiklere tanık olduk. Türklerin yaşadığı Orta Asya ve Sibirya coğrafyasında (...) her boyun ve oymağın kendisine ait bir ıduk/kutsal dağı vardır. (...) Sarıkamış yöresinde (...) Ağbaba Dağı'nı sahiplenen köylüler, senenin muayyen bir günü burayı ziyaret edip topluca aşağı inerlermiş. (...) Buna benzer bir inanç da Sivas'ta yaşamaktadır. (...)"[4].

Kalafat'ın sözünü ettiği pratikler bugün Divriği yöresinde bütün canlılığı ile yaşamaktadır. Kutsal olarak bilinen dağlar her yıl muayyen bir günde topluca ziyaret edilmektedir. Dağ iyelerine kurbanlar kesilip dua edilmektedir.

a. Divriği Yöresindeki Kutsal Dağlar:

Iğımbat Dağı, Hüseyin Gazi Ziyareti (Divriği); Fıdıl Dağı, Fıdıl Baba Ziyareti (Erikli köyü); Çengelli Dağı, Kirkit Baba ve Balaban Baba Ziyareti (Çimen Mezrası); Beydığın Dağı, Beydığın Baba Ziyareti (Avşarcık); Düldül Baba Ziyareti (Çamşıhı); Demirli Dağı, Emir Baba Ziyareti (Timisi Köyü); Eğerli Dağı, Eğerli Baba Ziyareti (Palha Köyü); Katerli Dağı, Katerli/Hatırlı Baba Ziyareti (Anzağar); Kızıldağ, Kızıldağ Baba Ziyareti (Divriği).....

b. Dağ İyesi'ne Bağlı Pratikler:

Divriği'nin Palha Köyü yakınlarındaki Eğerli Dağı ve bu dağ üzerindeki Eğerli Baba düşeği her yıl haziran ayında Palha, Pütge, Kâhdik, Birestik köylüleri ile Sarıçiçek yaylacıları tarafından topluca ziyaret edilir. Sabahın erken saatlarında dağa çıkmaya başlayan köylüler, beraberlerinde kurbanlıkları ve yiyecek maddelerini de getirirler. Eğerli Baba'yı ziyaret ettikten sonra kurbanlarını keserler. Kurban etleri pişerken Cem-Cemaat adı verilen dini bir toplantı yaparlar. Dua ederler. Kendilerinin, evlerinin, ekinlerinin, mal ve davarlarının korunması için dağ iyesinden yardım talep ederler. Çünkü, Eğerli Baba, o bölgenin koruyucu iyesidir. Dağ iyesini kurban keserek, ayin yaparak memnun etmezlerse o yıl çeşitli felâketlere uğrayacaklarına inanırlar.

Yapılan duadan, topluca yenilen yemekten sonra gönül rahatlığı içerisinde adak yerinden ayrılırlar.

Divriği'deki diğer dağ ziyaretlerinde de bu pratik uygulanır. Meselâ Timisi Köyü yakınlarındaki Emir Baba da haziran ayı içerisinde ziyaret edilir. Timisi, Anzağar, Gödeş, Gânıt ve Haşke Köylüleri Demirli Dağı'na çıkarak Emir Baba'yı ziyaret ederler. Bu ziyaretlerde en az 40-50 kurban kesilir.

Dağ iyelerinden yağmur yağdırması da talep edilir. Divriği Susuzbel mevkiindeki Kızıldağ, yağmur duası için ziyaret edilen bir dağ iyesidir.

Erikli yakınlarındaki Fıdıl Dağı, mevsimlik toplu törenlerin dışında çocuk sahibi olmak isteyen kadınların da ziyaret ettiği bir iyedir.

4 *Kalafat, a.g.e., s.36.*

Dağ iyelerinin kutsal günlerde ve cuma akşamları kudret topu ile selâmlaştığına inanılır. Gezey Köyündeki Koç Baba, Arege Köyündeki Şemmas Pir'le; Erikli Köyü yakınlarındaki Fıdıl Baba, Yazıköy'deki Hıdır-Ellez tepesi ile selâmlaşır. Bu örnekleri çoğaltabiliriz.

Divriği yöresinde dağ iyelerine toplu ziyaret yapılır. Mutlaka kurban kesilir. Bireysel ziyaretler enderdir.

2. KAYA-TAŞ İYESİ

Eski Türk inançlarında *"Kaya-Taş İyesi"* de önemli bir yer tutmaktadır. Kalafat, eserinde, taşla ilgili pratiklere oldukça yer vermiştir. Korku taşı, delikli taş, sarılık taşı... Biz bu bölümde Divriği yöresinde uygulanan fakat Sayın Yaşar Kalafat'la, Sayın Hikmet Tanyu'nun eserlerinde yer almaya bazı pratiklere yer vereceğiz.

a. Kabayel ve Yağmur Duası İçin Ziyaret Edilen Kayalar:

Bu çeşit mekânlara *"Kabayel Düşeği"* denir. Köyün veya arazinin güney yamacında bulunur. Geçimini hayvancılıkla sağlayan bölgelerde otun, samanın, arpanın ve diğer hayvan yemlerinin önemi büyüktür. O yörede ağır bir kış mevsimi geçmişse, mart ayı geldiği halde kar örtüsü kalkmamışsa köylüler hep birlikte kabayel düşeği adı verilen adak yerlerine giderler. Karların erimesi için dua ederler. Kabayel düşekleri bazan bir kaya, bazan bir kaya parçası, bazan ulu bir ağaç, bazan da bir çalı yığınıdır. Biz bu bölümde kaya-taş iyesine bağlı kabayel düşeklerinden örnekler vereceğiz[5]

Prof. Dr. Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar (II. baskı) Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 731, Ankara-1987; Eserin 221-222. sayfalarında Sayın Tanyu'nun benden derlemiş olduğu iki sayfalık bir bölüm vardır. K. Özen..

Gâlın Köyü yakınlarındaki Kaya Baba, Arhusu Boğazı'ndaki Çermik Baba (dere yatağındaki 20-30 tonluk kaya parçası), Karasar Köyü'nün üstündeki Hıdır-Ellez Kayası.

Bu adak yerleri hem kar örtüsünün eriyip kalkması için *"Kaba yele karşı gitme"* merasimlerinde; hem de kurak mevsimlerde *"Yağmur duası"* için gidilen adak yerleridir.

b. Şifa Maksadıyla Ziyaret edilen Kayalar-Taşlar:

Bu çeşit adak yerleri göz hastalıklarında, sıtmada, sancılanmalarda, dalak büyümesinde, siğil tedavisinde ve doğumla ilgili merasimlerde ziyaret edilir.

Arhusu Köyü yakınlarındaki *"Kabar Kayası"* göz hastalıkları için, Kargeban Köyü yakınlarındaki *"Siğil Taşı"*, siğiller için, Murmana Köyü ya-

5 *Kutlu Özen, Divriği Köylerinde Ekin Selevatlama ve Kaba Yele Karşı Gitme Törenleri, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Cilt IV. den ayrıbasım, Ankara-1987, s. 285*

kınlarındaki *"Sıtma Kayası"* sıtma tedavisinde, Divriği merkezindeki ve Odur Köyündeki *"Dalak Taşı"* dalak büyümelerinde, Divriği merkezindeki *"Korku Taşı"* çocukların korkularını gidermede, Kâhtik Köyündeki *"Garipçe"* adlı taş, atların sancılarının azaltılması için ziyaret edilir.

Ziniski Köyündeki *"Diynenecek"* adlı kaya, Divriği Arhısu Köyü yakınlarındaki *"Garip Baba Kayası"*, Karasar Köyü yakınlarındaki *"Büyük Kaya"* ve Avşarcık Köyünün *"Bende"* mıntıkasındaki *"Bende"* adlı taş, kadınların çocuk sahibi olmak için gitmiş oldukları adak yerleridir. Kadınlar bu ziyaretlerin etrafından üç defa dolaştırılarak sembolik bir fiyatla kaya iyesine satılır. Doğan çocuğa kaya iyesinin adı verilir. Ayrıca kurban kesilir.

c. Kapalı Mekânlardaki Kutsal Taşlar:

Türbe, ev... gibi kapalı mekânlarda şifa maksadıyla ziyaret edilen taşlar vardır. Bu taşlar daha çok baş, sırt-bel ağrılarının sağaltılmasında kullanılır.

Karadonlu Can Baba Türbesindeki kum taşı (Karageban Köyü); Cöğü Baba Ziyaretindeki Kara Taş (İmranlı/Karacaören Köyü), Karayakup Ziyaretindeki şifa taşı (Odur Köyü), Sabır Dede Ziyaretindeki şifa taşı (Hazerrkek Köyü), Zınzınıt Köyünde bir evin içinde bulunan Erenlerin Taşı bu nitelikteki kutsal taşlardır.

d. Üzerinde İz Bulunan Taşlar ve Kayalar:

Divriği Hüseyin Gazi Ziyaretinde Hüseyin Gazi'nin kaya üzerindeki, on iki adet, atına ait ayak izleri; Beydağı'nın zirvesindeki Battal Gazi'nin kılıcıyla kesilmiş olan kaya, Hinora Köyündeki At Kaya üzerinde erenlerin kırbaç izleri, Norşun-Ziniski Köyleri arasındaki Hızır-Ellez Kayasındaki Hızır'ın atına ve kendisine ait izler, Kuluncak Köyündeki Hızır Pınarı'nın kaynağında bulunan kaya üzerinde, Hızır'ın ayak izleri, Zara yakınlarındaki Ali Taş Ziyaretinde Hz. Ali'nin kılıç ve parmak izleri bu nitelikteki kutsal izlerdir. Ayrıca Fıdıl Dağı'na adını veren Fıdıl Bab'nın, Fıdıl Dağından attığı taş üzerinde elinin izleri (Ovacık Köyü Tiflis Ziyareti)'ni sayabiliriz.

e. Taş Kesilme Motifleri:

Yağbasan Köyü yakınlarında bir tepe üzerinde bir sıra taş. İnanışa göre, Battal Gazi'nin ordusuna taş atanlar, oracıkta taş kesilmişlerdir. Zınzınıt Köyü yakınlarındaki Yedi Baba Dağı üzerinde yedi adet sıra kayalar. Bunların peri kızları olduğuna inanılır. Göndüren Köyü civarında Gelincik tepesinde düğün alayına benzeyen taş sıraları.

f. Niyaz ve İşaret Taşları:

Alevi-Bektaşi köylerinde *"Dede Düşeği/Çelebi Düşeği/Efendim Düşeği"* adı verilen, toplama taşlardan ibaret adak yerleri vardır. Buraları köylere gelip dini merasim yapan dedelerin köyden dönüşlerinde ihdas ettikleri kutsal makamlardır. Dede veya Çelebi, köyden ayrılırken orada bulunan büyük bir taşı kutsar. Orası düşek olur. Oradan gelip geçenler, o taşa niyaz ederler, kendileri de düşeğin yanına üç taş bırakırlar. Çeşitli dileklerde bulunurlar.

Düşeklerde eğilip öpülen (niyaz edilen) belli bir taşa niyaz taşı denir.

Ayrıca çevrede ulu olarak bilinen ziyaret yerlerine yakın dikili taşlar veya kayalar vardır. Bunlara *"Nişangâh Taşı"* denir. Ziyaret yerine giderken ilkönce bu taş öpülür, daha sonra asıl ziyaret yerine gidilir. Odur Köyü yakınlarındaki Karayakup Ziyareti yolu üzerindeki taş ile Kâhtik Köyü yakınlarındaki Eğerli Dağı Ziyareti yolu üzerindeki Yokuşbaşı adı verilen taş bu niteliktedir. Köylüler taşa niyaz ettikten sonra, kayanın dibine üç taş bırakırlar.

g. Delikli Taşlar:

Divriği yöresinde delikli taşlar da kutsal kabul edilir. Bu taşlar çoğu kere öksürüğe yakalanmış çocukların iyileştirilmesinde, bazan da günahların dökülmesinde kullanılır.

Sarıçiçek Yaylasındaki Koca Haydar Ziyaretine giden köylüler günahlarından kurtulmak için ziyarete gitmeden önce yol üzerindeki delikli taştan geçerler. Bu mahiyette diğer bir taş da Divriği Iğımbat Dağındaki Hüseyin Gazi Ziyaretinin yanında bulunmaktadır. Ayrıca Ürük-Mursal Köyü yolu üzerindeki delikli taş da kabayel düşeğidir. Anzağar ve Murmana Köylerindeki delikli taşlar öksürüklü çocukların içinden üç defa geçtiği delikli taşlardır.

h. Taşla İlgili Diğer Uygulamalar:

1. Dileklerin kabul olması için sel zamanı akarsuya 41 adet İhlâs okunmuş taş atılır.

2. Divriği İlçe merkezinde nazara uğramış çocukları nazarın etkisinden kurtarmak için cuma günü selâ ile ezan arası Divriği Ulucamii civarında 41 adet taş toplanır; yine her taş için bir İhlâs okunarak nazarlı çocuk, bu taşın içinde bulunduğu suyla yıkanır.

3. Divriği yöresinde yolculuğa çıkan bir kimse için dere yatağında 41 adet taş toplanıp saklanır. Yolcu sağ salim memleketine dönünce bu taşlar dua edilerek aynı dere yatağına atılır.

ı. Kaya-Taş İyesine Bağlı Bazı Bilgiler:

Kaya veya taşlara bağlı adak yerlerinde genellikle kurban kesilmez. Dilek dilendikten sonra taşın üzerine çobanların veya oradan gelip geçenlerin yemesi için yumurta, ekmek, şeker, ceviz, elma... gibi şeyler bırakılır. Ayrıca kuşların yemesi için bulgur, düğürcek gibi şeyler serpilir. Doğum folkloruna bağlı uygulamalarda doğumdan sonra kurban kesilir. Doğan çocuğa o kayanın adı verilir: Ali Taş, Garif, Kaya... vb.

Bu taşların bir takım iyeler tarafından korunduğuna inanılır. Meselâ Divriği Arhusu Köyü yakınlarındaki Kabar Kayası'nı bir kadın korumaktadır. Bu kadın cuma günleri Ulucamii süpürmekle görevliymiş. Temiz kalpli kimselerin rüyalarına girermiş veya gözlerine görünürmüş.

3. YER İYESİ

Kalafat, Yer İyesi Konusunda şu bilgileri vermektedir: *"Türk inanç yapısında yer/yir, yani yeryüzü mühim bir mevkii işgal eder. Tengri'nin yarattığı kök tengri (mavi gök) ile yağız yir (kara yer) arasındadır. Üzerinde, 'kişioğlu' yaratılmıştır. Gök gibi o da insanı koruyucu, besleyici bir karekter taşır. Aslında, Türk inancında, tüm yeryüzü ıduk/kutsal değildir. Fakat, yeryüzünde ıduk olan ve onlara hayat verdiğine, onları koruduğuna inanılan ıduk yir ve sub'lar vardır. (...) Türk inanç ve tasavvuruna göre, yeri kontrolleri altında tutan iyeler, daha çok geçilmesi güç olan sarp yollarda, dağ bellerinde ve dağ geçitlerinde yaşarlardı. Yakut Türkleri bunları yol iyesi ve geçit iyesi gibi adlarla çağırır. Onlara göre bu iyeler, yollara ve geçitleri denetimleri altında tutardı. Dağ geçitlerinden ve dağ bellerinden geçen yolcular, buralarda bir kazaya, bir felâkete uğramamak için, yol veya geçit iyelerinin gönüllerini hoş etmek amacıyla bir taş parçasını oraya bırakıp giderlerdi."*[15].

Divriği yöresinde de bugün aynı pratikler uygulanmaktadır. Yol kenarlarında ve dağ geçitlerinde toplama taşlardan oluşmuş ve düşek adı verilen adak yerlerine rastlanmaktadır. Meselâ, Ziniski-Erikli Köyü yolundaki Seyit Baba düşeği bu niteliktedir. Yolcular, buradan geçerken attan veya eşekten inip bu adak yerini eğilip öperler ve çevreden topladıkları birkaç taşı (genellikle üç taş) adak yerine bırakırlar.

Yüce dağların ve tepelerin üzerinden aşan yolların geçit yerlerinde toplama taşlardan oluşmuş sembolik mezarlar vardır. Bu mezarlar geçit iyelerine aittir. Ahiköy-Hazerkek Köyleri arasındaki Gedik Bekçisi ziyareti; Dumluca Yaylasındaki Karagedik Ziyareti; Ovacık-Divriği yolu üzerindeki Şara Gediği (Zeynel Baba Düşeği) Ziyareti; Göndüren-Vazıldan köy yolu üzerindeki Yokuş Başı ziyareti bu nitelikteki adak yerleridir. Geçitler üzerindeki bu ziyaretlere adak sunulmaz, niyaz edilerek (eğilip öpülerek) ve ziyaret yerine birkaç taş bırakılarak geçilir. Sayın Eröz'ün tesbit ettiği aşağıdaki dörtlük *"Gedik Bekçileri"* üzerine yazılmıştır:[16].

Yükseğine çıktın, göründü kümbet
Gedik Bekçileri eyleyin imdat
Cümlemize Hak'dan sağlık-selâmet
Biz yolcuyuz, dua edin erenler.

(Aşık İsmail)

Kalafat, Hızır-İlyas motifini de bu bölümde ele almıştır. Sayın Kalafat'ın bu hususta vermiş olduğu bilgiler özetle şöyledir:

"Türk inançlarında yer alan Boz atlı yol Tengrisi/yol iyesi, yolda sıkıntıya düşen, darda kalanların yardımına koşan bir varlıktır. Bu varlık, İslâmî devirde

15 *Kalafat, a.g.e., s. 39.*
16 *Doç. Dr. Mehmet Eröz, Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik, İstanbul-1977, s. 364.*

Hızır Nebî veya Hızır-İlyas/Hıdır Ellez inancı ile birleşmiş olarak karşımıza çıkar. Darda kalanlara, sıkıntıda olanlara imdada koştuğuna inanılan Hıdır İlyas/Hıdırellez, dileklerin sunulduğu bir bahar bayramı haline dönüşmüştür."[17].

Sivas-Divriği yöresinde Hızır-İlyas kültüne bağlı inançları *"Töreler ve Törenler"* bölümde ele alacağım için bu bölümde Hızır-İlyas kültüne bağlı adak yerlerinden bahsedeceğim. Çünkü bugüne kadar Hızır-İlyas kültüne bağlı yerlerinden hiç bahsedilmemistir. Hızır-İlyas kültü yalnız töre ve törenlerden ibaret değildir. Çünkü Türk milleti, Hızır-İlyas (Hıdırellez) kültünü onun adına izafe ettiği adak yerleriyle de bütünleştirmiştir.

Bugün, Sivas-Divriği yöresinde Hızır-İlyas kültüne bağlı en az 20 adak yeri bulnumaktadır. Divriği yöresindeki Hıdırellez Kayası (Karasar Köyü); Hıdırellez Tepesi (Yazıköy); Kıratlı Ziyareti (Kırkgöz Köyü); Hızır Pınarı (Kuluncak Köyü); Sivas Ulucamiindeki Hızır Direği, Hafik Emre Köyündeki Gözdede Ziyareti... Bu nitelikteki adak yerleridir.

Türklerde toprak, ıduk/kutsal olarak kabul edilmiştir[18]. Divriği yöresinde adak yerlerinden alınan toprak ıduk'tur. Adak yerlerinden alınan bu kutsal toprağa *"Cöher"* adı verilir. Adak yerlerinde bu cöherlerin alınacağı belli yerler vardır. Buralar Cöherlik denilir. Cöher, çeşitli maksatlarla kullanılır. Hasta olanlar bir miktar yerler veya suya katıp içerler. Hasta olmayanlar da o yere hürmeten bir miktar yerler. Tarlaya tohum ekilirken bereketli olması için tohumlu buğdaya bir miktar katarlar. Koç katımı sırasında hayvanlar döl tutsun diye koyunları, keçilerin ve koçların tuzuna katarlar. Bu örnekleri daha da çoğaltabiriz[19].

4. SU İYESİ

Kalafat, Su İyesi hakkında şu bilgileri vermektedir: *"Eski Türk inançlarında yir gibi, su da bir ıduk/mukaddes idi. Ancak, bu kavramın içine, akıntılı olan bütün sular, ırmaklar, dereler ve pınarlar dahil idi. (...) Türkler, her suyun bir iyesi olduğuna inanırdı. (...) Günümüz Yakut Türklerinde de, her ırmağın, gölün, pınarın ayrı bir iyesi ayrı bir iyesi olduğuna inandıkları bilinmektedir. (...) Böylece eve gelen gelinin, kötülüklerden korunacağına ve eve bereket getireceğine inanılır. (...) Munzur Çayı, Hercik Suyu'na kadar çevrede yaşayanlar tarafından kutsal sayılır. Suyun çıktığı göze başında halk toplanıp kurban keser. (...) Bütün bu örnekler, bize, su ile ilgili başlangıçtaki Türk inanç ve pratiklerinin çeşitli biçimlerde, günümüzde de halkımız arasında yaşadığını göstermektedir."*[20].

Divriği yöresinde de bu inanç ve pratikler bütün canlılığı ile yaşamak-

17 *Kalafat, a.g.e., s. 40.*
18 *Kalafat, a.g.e., s. 41.*
19 *Kutlu Özen, Divri Yöresindeki Alevi-Bektaşi Türk Toplumunda Toprak Kültü (Cöher), Halk Kültürü, 1985/2, 6. kitaptan ayrı basım, İstanbul-1985, s. 60.*
20 *Kalafat, a.g.e., s. 43-46.*

tadır.

a. Su Kültüne Bağlı Adak Yerleri:

Divriği yöresindeki su kültüne bağlı adak yerleri fonksiyonlarına göre dört ayrı özellik gösterir:

1. *Şifalı Su Gözeleri (Pınarlar)*
2. *Çocuk Sahibi Olma İnancına Bağlı Su Gözeleri*
3. *Kutsal Su Gözeleri*
4. *Hayvanlara Şifa Veren Su Gözeleri*

PINARLAR

Geleneksel halk hekimliğinde pınarların/su gözelerinin önemli bir foksiyonu vardır. Uyuz, sürk/çıban, karıncalık (cilt hastalığı), günyarığı (cilt hastalığı) gibi deri hastalıklarında; halkın yel dediği romatizmaya bağlı ağrılarda, sıtmada, göz kusurlarının düzeltilmesinde, anne sütünün çoğaltılmasında, çocukların sancıdan kurtulmasında pınarlardan şifa umulur. Pınarlar foksiyonlarına göre Uyuz Pınarı, Sürk Pınarı, Kurdeşen Pınarı, Yel Pınar, Sıtma Pınar, Süt Pınarı... gibi adlar alırlar. Pınarlar konusunu burada ayrıntılı şekilde incelemek mümkün olmadığından iki örnekle yetineceğim.

Sürk Pınarı:

Sürk kundaktaki çocuklarda görülen sulu ve kaşıntılı çıbanlara verilen addır. Divriği merkezinde bu çeşit çıbanlara *"Hoşirik"* adı verilir.

Bu cilt hastalığn tedavi etmek için sürk pınarına gidilir. Divriği yöresindeki sürk pınarlaı şunlardır: Divriği Ahi Köyü, Arhısu Köyü (Pireyip Gözesi), **Çamşıhı Şahin Köyü,** Bahtiyar Fenk Köyü, Höbek Köyü... Bu su gözelerinin su perileri tarafından korunduğuna inanılır. Sürklü çocuklar, çıbanların üzerine sürülür. Ayrıca su gözesinin yakınındaki çamura çiğ yumurta gömülür. Ayrıca bunları seyretmek için gelen çocuklara pişmiş yumurta dağıtılır. Civardaki ağaca çaput bağlanır.

Sancı Pınarı:

Bilindiği gibi bebekler yanlış beslenmeden dolayı sık sık sancılanırlar. Bebeklerin sancılarını kesmek için çeşitli yollara başvurulur. Bunlardan biri de sancı pınarlarıdır.

Sancı pınarı, Divriği İlçesine 35 km. uzaklıktaki Körküsü Mezrasındadır. Sancıların çocuklar pınarın başına getirilirler. Ocaklı bir kadın evdin getirmiş olduğu sancı çubuğnu pınarın ayak tarafındaki su birikintisine çakar-Çakarken de *"çocuğun sancısı da buraya çakılsın"* der. Ayrıca su iyesini memnun etmek için orada bulunanlara (daha çok çocuklara) yumurta,

çörek gibi şeyler dağıtırlar.

ÇOCUK SAHİBİ OLMA İNANCINA BAĞLI SU GÖZELERİ

Divriği yöresinde bu inanca bağlı üç adak yeri vardır. Deynekli dağı eteklerindeki *"Deynekli Havuzu"*, Fıdıl Dağı'ndaki su gözesi, Divriği Cedit Paşa Mahallesindeki *"Ayırt"*.

KUTSAL SU GÖZELERİ

Divriği yöresinde kutsallığı ile tanınmış su gözeleri vardır. Her yıl belirli zamanlarda bu gözeler ziyaret edilerek kurbanlar kesilir, dini merasimler yapılır.

Divriği Yöresindeki Kutsal Su Gözeleri Şunlardır:

Meztek Ziyareti: Divriği Gödeş Köyü arazisi içindedir. İlkbaharda kaynayıp, sonbaharda sularını çeken bir gözedir. Her yıl nisan veya mayıs ayında gözeden birden bire bir değirmeni döndürecek kadar su çıkar. Suyu çıktığını öğrenen köylüler *"Meztek"* te toplanarak kurban keserler, dua ederler.

Hızır Pınarı:

Divriği Kuluncak Köyü arazisi içindedir. Bu suyun Hızır tarafından çıkarıldığına inanılır. Su, çıktığı gözeden 200 m. ilerisine kadar *"Zemzem"* gibi kutsal kabul edilir. Her yıl bu gözenin başında kurban kesilir.

Ayrıca Divriği Çobandurağı Köyündeki Doğulcak ve Balık Pınarı; Göl Dağı'ndaki Çalgam Baba, Çengelli Dağındaki Gözdede, Arhısu Köyündeki Eçir... şifalı su gözeleridir[27].

HAYVANLARA ŞİFA VEREN SU GÖZELERİ

Divriği yöresindeki Su-Kültü'ne bağlı adak yerleri insanlara olduğu gibi hayvanlara da şifa dağıtır. Altaylıların ırmak ve göl iyelerinden yardım istediklerini biliyoruz[28]. Bu inanış Divriği yöresinde devam etmektedir. Köylüler, beslemiş oldukları hayvanları bir salgın hastalık sırasında bu su gözelerine, volkanik göllere getirmektedirler. Çünkü bunlar kutsallığı olan su gözeleridir.

Divriği yöresinde bu nitelikte iki önemli adak yeri vardır.

a. Bey Dağı'ndaki Şifalı Göl:

Bey Dağı'nda, Mescit köyüne yakın bir yerde oldukça sığ bir göl vardır. Bu göl kutsal olarak bilinir. Göle hastalığa yalanmış küçükbaş hayvanlar getirilir. Sürüdeki hayvanlar gölün bir başından diğer başına kadar sürülür.

27 *Kutlu Özen, Divriği Yöresinde Su Kültüne Bağlı Adak Yerleri (Yayınlanmamış araştırma, Sivas-1990).*
28 *İnan, a.g.e., s. 476.*

tadır.

a. Su Kültüne Bağlı Adak Yerleri:

Divriği yöresindeki su kültüne bağlı adak yerleri fonksiyonlarına göre dört ayrı özellik gösterir:

1. *Şifalı Su Gözeleri (Pınarlar)*
2. *Çocuk Sahibi Olma İnancına Bağlı Su Gözeleri*
3. *Kutsal Su Gözeleri*
4. *Hayvanlara Şifa Veren Su Gözeleri*

PINARLAR

Geleneksel halk hekimliğinde pınarların/su gözelerinin önemli bir foksiyonu vardır. Uyuz, sürk/çıban, karıncalık (cilt hastalığı), günyarığı (cilt hastalığı) gibi deri hastalıklarında; halkın yel dediği romatizmaya bağlı ağrılarda, sıtmada, göz kusurlarının düzeltilmesinde, anne sütünün çoğaltılmasında, çocukların sancıdan kurtulmasında pınarlardan şifa umulur. Pınarlar foksiyonlarına göre Uyuz Pınarı, Sürk Pınarı, Kurdeşen Pınarı, Yel Pınar, Sıtma Pınar, Süt Pınarı... gibi adlar alırlar. Pınarlar konusunu burada ayrıntılı şekilde incelemek mümkün olmadığından iki örnekle yetineceğim.

Sürk Pınarı:

Sürk kundaktaki çocuklarda görülen sulu ve kaşıntılı çıbanlara verilen addır. Divriği merkezinde bu çeşit çıbanlara *"Hoşirik"* adı verilir.

Bu cilt hastalığn tedavi etmek için sürk pınarına gidilir. Divriği yöresindeki sürk pınarlaı şunlardır: Divriği Ahi Köyü, Arhısu Köyü (Pireyip Gözesi), **Çamşıhı Şahin Köyü,** Bahtiyar Fenk Köyü, Höbek Köyü... Bu su gözelerinin su perileri tarafından korunduğuna inanılır. Sürklü çocuklar, çıbanların üzerine sürülür. Ayrıca su gözesinin yakınındaki çamura çiğ yumurta gömülür. Ayrıca bunları seyretmek için gelen çocuklara pişmiş yumurta dağıtılır. Civardaki ağaca çaput bağlanır.

Sancı Pınarı:

Bilindiği gibi bebekler yanlış beslenmeden dolayı sık sık sancılanırlar. Bebeklerin sancılarını kesmek için çeşitli yollara başvurulur. Bunlardan biri de sancı pınarlarıdır.

Sancı pınarı, Divriği İlçesine 35 km. uzaklıktaki Körküsü Mezrasındadır. Sancıların çocuklar pınarın başına getirilirler. Ocaklı bir kadın evdin getirmiş olduğu sancı çubuğnu pınarın ayak tarafındaki su birikintisine çakar-Çakarken de *"çocuğun sancısı da buraya çakılsın"* der. Ayrıca su iyesini memnun etmek için orada bulunanlara (daha çok çocuklara) yumurta,

çörek gibi şeyler dağıtırlar.

ÇOCUK SAHİBİ OLMA İNANCINA BAĞLI SU GÖZELERİ

Divriği yöresinde bu inanca bağlı üç adak yeri vardır. Deynekli dağı eteklerindeki *"Deynekli Havuzu"*, Fıdıl Dağı'ndaki su gözesi, Divriği Cedit Paşa Mahallesindeki *"Ayırt"*.

KUTSAL SU GÖZELERİ

Divriği yöresinde kutsallığı ile tanınmış su gözeleri vardır. Her yıl belirli zamanlarda bu gözeler ziyaret edilerek kurbanlar kesilir, dini merasimler yapılır.

Divriği Yöresindeki Kutsal Su Gözeleri Şunlardır:

Meztek Ziyareti: Divriği Gödeş Köyü arazisi içindedir. İlkbaharda kaynayıp, sonbaharda sularını çeken bir gözedir. Her yıl nisan veya mayıs ayında gözeden birden bire bir değirmeni döndürecek kadar su çıkar. Suyu çıktığını öğrenen köylüler *"Meztek"* te toplanarak kurban keserler, dua ederler.

Hızır Pınarı:

Divriği Kuluncak Köyü arazisi içindedir. Bu suyun Hızır tarafından çıkarıldığına inanılır. Su, çıktığı gözeden 200 m. ilerisine kadar *"Zemzem"* gibi kutsal kabul edilir. Her yıl bu gözenin başında kurban kesilir.

Ayrıca Divriği Çobandurağı Köyündeki Doğulcak ve Balık Pınarı; Göl Dağı'ndaki Çalgam Baba, Çengelli Dağındaki Gözdede, Arhısu Köyündeki Eçir... şifalı su gözeleridir[27].

HAYVANLARA ŞİFA VEREN SU GÖZELERİ

Divriği yöresindeki Su-Kültü'ne bağlı adak yerleri insanlara olduğu gibi hayvanlara da şifa dağıtır. Altaylıların ırmak ve göl iyelerinden yardım istediklerini biliyoruz[28]. Bu inanış Divriği yöresinde devam etmektedir. Köylüler, beslemiş oldukları hayvanları bir salgın hastalık sırasında bu su gözelerine, volkanik göllere getirmektedirler. Çünkü bunlar kutsallığı olan su gözeleridir.

Divriği yöresinde bu nitelikte iki önemli adak yeri vardır.

a. Bey Dağı'ndaki Şifalı Göl:

Bey Dağı'nda, Mescit köyüne yakın bir yerde oldukça sığ bir göl vardır. Bu göl kutsal olarak bilinir. Göle hastalığa yalanmış küçükbaş hayvanlar getirilir. Sürüdeki hayvanlar gölün bir başından diğer başına kadar sürülür.

27 *Kutlu Özen, Divriği Yöresinde Su Kültüne Bağlı Adak Yerleri (Yayınlanmamış araştırma, Sivas-1990).*
28 *İnan, a.g.e., s. 476.*

Gölü geçemeyenler kurbanlık olarak seçilir. İnanışa göre kurbanlık koyun gölü geçemezmiş. Göl, kurbanının kendi seçermiş. Kurbanlık koyunlar daha sonra adak yerinde kesilir. Pişirilen yemekler orada bulunanlara dağıtılır.

b. Uyuz Pınarı:

Divriği Delidağ mevkiinde, Müseyip Yaylası içinde hafif bulanık bir suyu olan bir su kaynağıdır. Uyuz hayvanlar bu gözeye getirilir, gözenin suları çobanlar tarafından hastalıklı hayvanlara serpilir. Adak yerinde her sürü için bir kurban kesilir.

5. AĞAÇ/ORMAN/BİTKİ İYESİ

Kalafat, sözünü ettiğimiz eserinde Ağaç/Orman/Bitki İyesi konusunda şu bilgiyi vermektedir: *"Eski Türk hayatında ağaç ve orman, insan hayatı üzerinde tesiri olan mukaddes varlıklardır. Onları, yani onların iyelerinin memnun ettikçe saadetin artacağına, bolluk ve bereket olacağına ve huzurlu yaşayacaklarına inanırlardı. Türklerin bu inancı Göktürk çağı kitabelerine kazınmıştır. (...) Türk hayatında ağaç, orman ile bağlı inançlar, anayurttan Anadolu'ya gelen atalarımız tarafından burada, her yerleşim alanına kadar yayılmış görünüyor. Yayılmanın varlığını, onların günümüzde de kendilerini yaşatmalarından anlıyoruz. Meselâ Siirt'te kayın ağaçlarının kutsal sayılıp çaput bağlandığı Kız Evliya tepesinde, dilek sahipleri bu ağaçları sık sık ziyaret eder. (...) Keban çevresinde bulanan Taşkesen köyünde, tek ağacın bulunduğu bir tepe vardır. Köylüler bu ağaca mukaddes gözüyle bakar. Siirt, Elazığ, Tunceli ve Adıyaman illerinde, şuraya buraya serpilmiş, tek tük görülen ardıç ve meşe ağaçları kutsanır, onlara dokunması kınanır. (...)"* [29].

Divriği yöresinde de aynı inançlara ve pratiklere rastlamaktayız.

a. Tek veya Birkaç Ağaçtan İbaret Adak Yerleri:

Gazi Mansur:

Vazıldan Köyü yakınlarındaki ardıç ağacı. Çocuk sahibi olmak isteyan kadınlar bu ağacın meyvesinden yerler. **Koca Haydar türbesi civarındaki söğüt ağacı (Gemhu Köyü);** çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar ağacın yapraklarından yerler. **Garip Ardıç:** (Yazıköy), Kabayel düşeğidir. Ağacın dallarının ateşte yanmadığına inanırlar. **Üryan Baba (Eşke Köyü):** ardıç ağacı. **Huykesen (Çengelli Dağı):** yaşlı ardıç. Saralılar felçliler giderler. Horoz kurban ederler. **Ardıç Baba (Ovacık): adak yeri. Ardıç Bab/Tek Ardıç (Kürtbeyaz Köyü):** yağmur ve kabayel duası için gidilir.

Bunlardan en dikkatli çekeni Divri Odur Köyündeki *"Merg Ağacı"* dır. Bu kutsal ağaç Pelevenk mevkiinde, bir yamacın üzerindedir. Herkes ağaca niyaz eder. Bir tek dal koparamaz. İnanışa göre bir adam balta vurmuş, ağaçtan kan akmış. Çevrede çok kutsal sayılan bu ağaca her yıl haziran

29 *Kalafat, a.g.e., s. 46-47.*

ayının üçüncü haftası Armutak, Gönderen, Şiği, Kızılcaören, Vartan, Bahtiyar, Vazıldan, Ven, Pargam, Karasar, Odur... köylüleri ziyaret için gelirler. Kurban keserler. Dini törenler yaparlar. Ağacın dibinde özel olarak hazırlanmış mumları yakarlar.

Divriği yöresinde ağaç kültüne bağlı en az 50-60 adak yeri daha vardır.

b. Koruluklar:

Abdal Musa Koruluğu (Timisi Köyü); Ahmet Baba (Eşke Köyü), ulu bir meşe ağacı ve meşelik alan, yağmur duası için gidilir; **Geyikli Baba (Anzağar Köyü),** bir tepe üzerinde koruluk, yakın yıllarda köyden biri koruluktan ağaç keser, biraz sonra ayağı kırılır ve kangren olur, acılar içinde kıvranarak ölür. Ayrıca Ceviz-Ödek Köyleri arasındaki koruluk bir alan da *"Ağaç Han"* adını taşımaktadır.

c. Çalılıklar:

İğde, karamuk, kuşburnu ve yılgın gibi bodur ağaççıkların bulunduğu kutsal mekânlar da vardır. Çalılık iyeleri bir takım hastalıkları iyileştirir. Divriği yöresinde tesbit edebildiğimiz adak yerleri şunlardır: İğnedin/-Siğilli Çalı (Ziniski Köyü), Ziniski-Cürek yolu üzerindeki karamuk çalıları, siğili olanlar siğil sayısınca dal bükerler, bu ziyaretin sahibi Seyit Baba'nın doktoru imiş, Seyit Baba, Ziniski Köyünde türbesi olan bir Anadolu erenidir. **Yılgın Dede (Karageban Köyü),** siğil sayısınca yılgın dalı bükülür. **Yel Hüseyin,** Hüseyin Gazi'nin bırakmış olduğu karamuk çalısıdır. Timisi Köyü yakınlarındadır. Evlenmek isteyen genç kızlar bu çalıya dilek dileyerek mendillerini bağlarlar. Daha sonra ziyaret yerine gelen delikanlılar bu mendilleri alıp saklarlar. İsmini bilmedikleri, yüzünü görmedikleri o kızla evleneceklerine inanırlar. Ayrıca bu ziyaret her türlü ağrılar-sızılar için de ziyaret edilir.

d. Halk Hekimliğinde Ağaç:

Halk hekimliğinde de ağaç iyesinden yararlanılır. Benim tesbit ettiğim adak yerleri şunlardır:

Yol Ziyareti (Çitme Köyü), ağrısı sızısı olanlar kutsal pelit ağacına iğne saplar. **Siğilli Ardıç** (Noşun ve Gâlın Köylerinde), siğil sayısınca ardıç ağacına çivi çakılır. Ağaçlar çividen gözükmez. Kutsal Ardıçlar (Fero-Gölveren köyleri arasında), dört ardıç. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar bunların meyvelerinden yer. **Sarı Baba** Norşun Köyü/Güdge Mezrası), ardıç ağacıdır. Çocuklardaki korku ve sarılık hastalığı için ziyaret edilir.

e. Kutsal Direkler:

Ağacın yaşı da kurusu da kutsaldır. Meselâ Divriği Yağbasan Köyündeki Küsme tepesinde bulunan ardıç ağaçlarından bir kısmı zamanla kurumuştur. Fakat bunlara da kutsal gözüyle bakıldığı için ağaçlar çürümeye terkedilmiştir. Bu ağaçlar ancak orada yapılan dini bir merasim sırasında kurban eti pişirilirken yakacak olarak kullanılabilir. Yine Güneş Köyü ya-

kınlarındaki Garip Musa tekkesinde, Garip Musa'nın dikmiş olduğuna inanılan ardıç ağacı vardır. Ağaç yıllarca önce kurumuş olduğu halde kutsallığı devam etmektedir[30].

Kutsal direkler kapalı mekanlarda saklanır. Bunlardan en dikkati çekeni Sivas Emre Köyündeki *"Yeşil Direk Ziyareti"* dir. Toprak damlı bir mekânda korunan bu direk rengârenk ipekli bezlerle sarılmıştır. Her türlü hastalıklar için bu direkten yardım istenir. Orda bulunanlar da *"Yeşil Direk yoldaşın olsun"* diye dua ederler. Aynı ziyaret yerinde bir de mıhlı direk vardır. Dilek dileyenler, mıhlı direğe kullanılmamış bir çivi çakarlar. Çiviyi çakarken de *"Benim derdim de bu direğe saplanıp kalsın"* derler. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar saçlarından kesmiş oldukları parçaları bu çivilere düğümlerler. Divriği Erşün Köyünde bulunan *"Muradın Evliyası"* adlı direk bu niteliktedir. Ayrıca Hafik Karlı Köyünde, Yıldızeli Güneykaya Köyünde ve Zara Tekke Köyünde bu nitelikte kutsal direk ziyaretleri vardır. Divriği Karageban Köyünde Karadonlu Canbaba Türbesinin sancağının asılı olduğu direk de her türlü ağrılı hastalıklar için ziyaret edilmektedir. Yine Divriği Göndüren Köyündeki Direk Dede ziyareti edilmektedir. Yine Divriği Göndüren Köyündeki Direk Dede ziyareti de bu mahiyetteki bir adak yeridir[31].

Ağaçlara bez bağlama geleneği Divriği yöresinde de mevcuttur. Özellikle iğde, karamuk, kuşburnu gibi ağaççıkların bulunduğu kutsal mekânlarda rengârenk bezlerden, ipliklerden çalılar görünmez olur.

30 *Necdet Sakaoğlu, Seyyid Garib Musa Ocağı, Tarih ve Toplum, Ocak 1989, Sayı: 61, s. 25.*
31 *Kutlu Özen, Hafik Emre Köyü'ndeki Yunus Emre Düşeği (Yayımlanmamış araştırma, Sivas-1989).*

Talibî Coşkun Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal'a hayatını anlatırken. (Resim Sayın Profesörün arşivinden alınmıştır.)

Halk Şairi Talibî Coşkun

— I —

Kutlu ÖZEN

GİRİŞ :

Talibî Çoşkun'un yaşamı ve edebi kişiliği üzerinde durmadan önce birkaç noktaya değinmeden geçemiyeceğim.

Talibî ismini ilkin Ortaokul sıralarında öğrenci iken duydum.(1954) Babamın özel kitaplığındaki eserlerini karıştırırken Talibî Çoşkun'un «AnkaraDestanı» adlı şiir kitabını gördüm. Merakla ve ilgi ile okudum. Babamdan, hakkında az da olsa bilgi edindim. Talibî Sıvaslı bir şair idi. Ondört yaşımda ilk defa Sıvaslı bir halk şairinin adını duymuş ve halk şiiri ile ilgilenmeğe başlamıştım. Veysel'i tanımam daha sonra, 1956 yılında olmuştur. Ali İzzet'i çok sonraları taaa... 1965'lerde tanıdım.

Aradan uzun yıllar geçti. Bir daha da Talibî ile ne ilgilendim; Ne de eserlerini okudum. Talibî zaman zaman Sıvas'a gelir genellikle, şimdi yıkılmış bulunan eski Selçuk Ortaokulunun karşısına düşen parkta oturur, donuk gözlerle kendisiyle ilgilenecek birini arardı. Yalnız olduğu her halinden belli idi. Bu adam ne yerdi, ne içerdi? Nerede kalırdı? Niçin kimse kendisi ile ilgilenmezdi? 1965 lerde bu soruya kendi kendime sorar, fakat cevabını aramazdım..

Varsa da, yoksa da bir Aşık Veysel'in adı anılırdı. Halk şiiri demek Aşık Veysel demekti. O halk şiirimizin son temsilcisi idi. Hiçbir çağdaş aşık onun ayarında şiir söylememişti. Zaten Veysel, öyle parkta, bahçede oturacak kadar zaman bulamazdı ki. Biz bile özel randevularla (örneğin 1968) Selçuk Otelinde yarım saat görüşebilmiştik. Eee böyle büyük bir âşık varken Talibî Çoşkun'u kim dinlerdi.

Yıl 1976. Bu araştırmamı yazarken kendimden utanıyorum. Haydi Veysel'in çevresinde oluşturulan bu mite halk inandı ve inandırıl-

dı ama, bir edebiyat öğretmeni olarak sen nasıl kandın? diye kendi kendimi acımasız eleştiriyorum.

Sayın İbrahim Aslanoğlu Ağustos 1976 tarihli Sıvas Folkloru için benden yazı isteyince :

— Ben Talibî hakkında ne yazabilirim ki, dedim.

Talibî'nin antolojiler de yayınlanmış birkaç şiirini ve kısa yaşam öyküsünü herkes yazabilirdi. Fakat sağolsun beni yüreklendirdi. Talibî Çoşkun için tutmuş olduğu dosyayı, özel notlarını, kendisinde daha neler varsa hepsini bana verdi.

Talibî'yi çeşitli yönleriyle tanıtan bir yazı ortaya çıkarsa, bu benden daha çok sayın İbrahim Aslanoğlu'nun çabalarını simgelemiş olacak.

Aşağı yukarı bir aydır çalışıyorum. Sayfalar arttıkça Talibî'yi daha iyi tanıyor ve seviyorum. Bu çabamın halk şiirine ilgi duyanları sevindireceğine inanıyorum.

Birinci bölüm :

Talibî Çoşkun'un Yaşam Öyküsü (Hayat Hikâyesi)

1316 (1900) yılında Şarkışla'nın Tonus köyünde doğdu. (1) Asıl adı Hacı Bektaş'tır. Babası Mustafa, annesi Meryem'dir. Lakaplarına Karabağdat Oğulları denir. Ruhsati'nin dedeleri ile Talibî'nin dedeleri aynı soydandır.

Talibî, kendisine Hacı Bektaş adı verilmesinin nedenini şöyle anlatır :

— Dedem yoz tüccarı idi. Haymana'da davar satmış, geri gelirken yolu Hacı Bektaş'a düş müş. Kendisini çok iyi karşılamışlar; haftalarca misafir etmişler. Bundan dolayı bir şükran borcu olarak «Torunum olunca adını Hacı Bektaş koyacağım» demiş. Köye dönünce ben doğmuşum. Adımı koymuş. (2)

Talibî Çoşkun'un Hacı Bektaş'la bundan başka uzaktan veya yakından başka bir ilgisi yok.

Fazıl Oyat «20 Halk Şairi» adlı eserinde Talibî'nin bir müddet hocaya gittiğinden bahseder. (3) İbrahim Aslanoğlu da şiirlerini yazacak kadar eski ve yeni yazıyı bildiğini söylemektedir. Nitekim Talibî de okur yazar olduğunu şu dörtlükte anlatmaktadır :

Emine'm insafa gelse
Benim sırlarımı bilse
Okur yazarlığı olsa
Konuşurdum nâme ile (2)

Fakat Talibî, bir mahalle mektebini bitirecek kadar bile öğrenim görmemiştir. Küçük yaşta babasını yitiren şair, ailesinin geçimini üzerine almıştır. Nitekim bir kitapcığında çocukluk yıllarını şöyle anlatır :

» Sonra padişahların bakımsızlığı ile bütün memleketi düşman zaptettiği vakit Talibî ancak 14-15 yaşlarında bir seferberlik yetimi idi.» (4)

ŞİİRE BAŞLAMASI :

Talibî şiire nasıl başladığını şöyle anlatmaktadır :

«— 14 yaşında mal çobanlığı yaparken şiire başladım. Bu şöyle oldu : Bir rüya gördüm. Cennet misâli bir yer. Âlim kılığında beş altı kişi toplanmış aralarında konuşuyorlar. Bir ara konuşmayı kestiler. Sonra beni aralarına seslevip bir bardak şerbet verdiler. Arkasından da Emine'yi gösterip :

— Bunu tanıyor musun? diye sordular. Nasıl tanımam? İçim yandı ama söyleyemedim «(2)

Talibî uzun müddet bu rüyanın tesiri altında kalmış. Yaşam boyu etkisinden kurtulamamıştır. Talibî'yi bu rüyadan sonra bir halk âşığı olarak görmekteyiz. İlk şiirini bu «kutsal rüya» dan sonra yazmıştır.

— İlk şiirimi (Ben de sizin gibi düştüm figana) mısrası ile başlayan uzunca bir koşmadır, (2) diyen şair yine kendi ifadesine göre bu şiirini altı ay kimseye söylememiştir. Bir konuşmasında bunun nedenlerini İbrahim Aslanoğlu'na şöyle anlatır :

«— İşte ilk söylediğim şiir budur. Ondan sonra yere, göğe çok söyledim. Emine'ye olan düşkünlüğüm herkes tarafından duyuldu. Türkülerim işitildi. Aşık diye tanındım. Fakat bu adın söylenmesini istemiyordum. Çünkü kızın anası bazan kirli bir bez görse «Aşık torbasından düşmüş» derdi. Aşıklar topladıklarını bu torbaya koyarlarmış. O kadar ki, torba kirden simsiyah olurmuş. Aşık sözü köyde bu torbayı hatırlatır. Emine duyarsa benden gönlü geçer düşüncesi ile bana aşık demelerini iste-

medim.» (2)

Talibî böyle düşünmüş de böyle mi olmuş? Emineye olan aşkını üç ay, beş ay gizlemiş. Sonra herşey ortaya çıkmış. Önce yakınları öğrenmiş, arkasından bütün köy halkı derken, iş Şarkışla'ya kadar uzamış.

Şiire başlamadan önce de bir takım halk şairlerini tanımaktadır. Nitekim bir konuşmasında :

«— **Daha bazı aşıklar düğünlerde söylerlerdi. Ruhsati, Karacaoğlan ve Emrah'ı dinler severdim**» der. (2) Bu konuya ikinci bölümde daha geniş değineceğim için, bununla yetiniyorum.

Fazıl Oyat eserinin bir bölümünde Talibî için aşağıdaki bilgileri veriyor : (3)

«Talibî'yi söyleten dayısının kızı, Taşlıhöyük köyünden Keklik Emine'nin aşkıdır.

«İlkbahar gelince köy kızları kırlarda yemlik devşirirler. Talibî bir gün dayısının köyüne giderken yemlik toplayan kızlara rastlıyor. Kızlar dinlenmek için billur kaynağın başına toplanınca Talibî de yanlarına varıyor. Tazeler kuş cıvıltılarından örnek alarak Talibî'den bir türkü söylemesini istiyorlar. Talibî'nin gizli gizli sevdiği Emine de orada bulunuyor. Bektaş onun aşkı ile ilk olarak şu demeyi söylüyor :

Yüce dağ başında pınar gözüsün
Sürüden seçilmiş emlik kuzusun
Güzellerin başı yayla kızısın
Belki seni bana yazar Yaratan» (2)

Talibî Çoşkun bu uzunca koşmanın yazılış nedenini şöyle anlatıyor :

« **Beni beş köyün delikanlıları görüşe götürdüler. Orada her kıza bir türkü söyledim. Emine'ye de söyledim. Bu kızın babası zengin, sana vermez ki dediler. Allah'a yalvar da o yazarsa belki verirler.**» (2)

Yazılış nedeni ne olursa olsun, çok lirik bir aşk şiiri. Bu koşmanın tümünü üçüncü bölümde vereceğiz.

TALİBİ VE KEKLİK EMİNE

Talibî, Emine'ye «Keklik Emine» lâkabının takılmasını kendi ağzından şöyle anlatıyor : (2)

« **' Belki seni bana yazar yaratan'redifli koşmamı söyleyip bitirdikten sonra her kıza bir şiir söyle dediler, söyledim. Emine nasıl yürüyor', «Keklik gibi yürüyor» dedim.**

Ülkü ÜZEN

Âşık Talibî Coşkun 1931 de. „Sıvas Halk ŞairleriBayramı"na katıldığı günlerde.

O da beni ayıpladı; «bana neden ad takıyorsun?» dedi.

«O günden sonra Emine'nin adı Keklik Emine olmuştu artık.»

Gelelim Hacı Bektaş'ın Talibî adını almasına :

Yukarıdaki «belki seni bana yazar Yaratan» redifli koşmayı dinleyen Emine bilmemezlikten gelerek :

— Hacı Bektaş bana niye türkü söylüyor?

→

Yoksa bana talip mi? Diye sorar. Yanındaki gençler de :

— He ya sana talip, derler.

Bu olay iki üç ay içinde her tarafta duyulur. Yine bir düğünde Talibî'ye «Neyin talibisin?» diye sorarlar. O da :

Bana neye talip derler
Erenlerin talibiyim
Cümle mahlûkatı birden
Görenlerin talibiyim

Dörtlüğü ile başlayan uzunca bir koşma ile cevap verir. Artık bu olaydan sonra hiç kimse Bektaş'ın adından bahsetmez olur. Halkın dilinde Talibî ile Keklik Emine vardır.

Talibî en çok şiirlerini Emine'si için yazar. Fakat şiirlerinde çok ihtiyatlıdır. Ne olur ne olmaz düşüncesi ile Emine'den hiç bahsetmez. Nitekim kendisi de bir konuşmasında :

« — Aman gardaş babası duyarsa sana ziyan gelir, dediler. Sakın kızın adını söyleme ha? Ben de öyle yaptım.» der. (2) Talibî daha sonraki yıllarda bu ihtiyatı elden bırakacaktır.

Emine'yi her görüşü şiir yazmasına neden olmaktadır.

Koyunlar düzülür Berç'e
Ak kolunda altun sırça
Allı bürük, ipek peçe
Yel estikçe dalgalanır (2)

Dörtlüğü ile başlayan koşmasıyla

Kadir mevlam nasip etti
Geldim ak yârin köyüne
Elinden bir tas su içtim
Benziyor zemzem suyuna (2)

Dörtlüğü ile başlayan koşması bu nedenle yazılmıştır.

Talibî Keklik Emine'si ile buluşmak için çeşitli vesileler arar. Fakat ayrı ayrı köylerde bulunmaları birbirlerini görmelerini engeller. Öyle sık sık görüşemezler.

Artık Talibî'nin askerlik çağı gelmiştir. Kurtuluş Savaşı başlarında 20 yaşında bir delikanlıdır. Bir kitapçığında vatani görevini şu cümlerlerle anlatmaktadır :

« Son zamanda memleket düşmandan kurtulup Cumhuriyet devrinde vatan saadet ve hürriyete kavuştuktan sonra şair topçu askeri olarak, muvazzaflığı Konya'da Fahrettin Paşanın Birinci Ordu Kumandanlığında Beşinci Topçu Alayından terhis olmuştur.» (4)

Askerlik görevini bitirir, köyüne döner. Cumhuriyet kurulmuştur ama, ağalık düzeni yerinde durmaktadır. O günleri şöyle anlatır :

« — Seferberlik bitti, Cumhuriyet kuruldu. Ağalardan korkuyordum. Beni ancak çobanlar tutuyorlardı.» (2)

Askerden dönen Talibî artık yapayanlızdır. Elinden tutacak kimsesi yoktur. Köyde kendisini çobanlar tutmaktadır. Bu sıralarda Keklik Emine'sini de göremez olur.

KÖTÜ GÜNLERİN BAŞLANGICI

Kötü günlerin başlangıcını şöyle anlatıyor:

« — Babası kızı kardaşının oğluna verdi. Fakat kız gönülsüzdü. Beni de aşık olarak düğüne çağırdılar. Orada türküler söyledim.

«.... daha doğrusu Emine'nin babası zengin, her istediğini yapabilir. İnsanı vurdurabilir de. Ben bu bakımdan korktum. Emine ile arayı soğuttum. Bunun için Emine, aşık benden yüz çevirdi sanmış, küsmüş, Aramız bozuldu Babası da aramızda olanları duymuş, kızmış. Evvelce anamı dünür gönderdim, kızı vermemişti. Hemen evermeyi uygun görmüş. Ev içinde kardaşı oğluna vermişti. Her ne kadar düğüne gittiysem de, bu yüzden korktum.» (2)

Talibî düğün günü duygularını

Kanatlıdan çıkar doğan ay gibi
Gözleri sürmeli kaşı yay gibi
Açmış ak gerdanı beyaz kar gibi
Bulmadım eşini yanarım sana (2)

Dörtlüğü ile başlayan koşmasında anlatır.

Çok güçlü bir eda vardır bu koşmada. Talibî adeta kükrer.

— Devam edecek —

---

(1) İbrahim Aslanoğlu Talibî'nin doğum yılını 1900 olarak gösteriyor. Vehbi Cem Aşkun da aynı tarihi kabul etmektedir. Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal Talibî'nin doğumunu 1314 (1898) olarak almıştır. Ona göre 1904 yılı Talibi'nin nüfustaki doğum yılıdır. Prof. Fuat Köprülü ise 1905 yılını doğum yılı olarak kabul eder .

(2) İbrahim Aslanoğlu'nun notlarından. 1965

(3) Fazıl Oyat. 20 Halk Şairi. Sayfa 28-33

(4) Talibî'nin 1965 tarihli kitapçığı.

Âşık Talibî Coşkun
Ülkü Özen'in fırçası
ile

Âşık Talibî Coşkun Hakkında Yazılanlar

Kitaplar :

1. Ahmet Kutsi Tecer : **Sıvas Halk Şairleri Bayramı**, 1932
2. Prof. Fuad Köprülü : **Türk Saz Şairleri Antolojisi**, 1940, s.712
3. Fazıl Oyat : **20 Halk Şairi**, 1948
4. Dr. M. İlhan Başgöz : **Türk Halk Edebiyatı Antolojisi**, 1956, s. 173, 209
5. M. Halit Bayrı : **Halk Şiiri**, 1957, s.14,71
6. Eflatun Cem Güney : **Halk Şiiri Antolojisi**, 1959, s. 137
7. Refik Ahmet Sevengil : **Çağımızın Halk Şairleri**, 1967, s. 319-325
8. Vehbi Cem Aşkun : **Yerme ve Güldürüler**, 1973, s. 76-78
9. Dr. Saim Sakaoğlu - Dr. Turgut Günay : **Halk Şiirinde Atatürk**, 1947, s. 93, 116
10. Ahmet Edip Uysal : «Sıvaslı Halk Ozanı Talibi'de Mizah» **1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, (C.II. de yayınlanacak)

Dergiler :

1. Fethi Tevet : «Sivaslı Aşık Talibi», **Halk Bilgisi Haberleri**, Sayı 59, 1936
2. Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal : «Talibi Çoşkun: Bir halk Şairimizin Portresi», **ÇELE** Sayı 24, 1965, s. 4-10
3. İbrahim Aslanoğlu : «Talibi Çoşkun», **Su**, Sayı 56, 1965 s. 12-14
4. İbrahim Aslanoğlu : «Talibi», **Sıvas Folkloru**, Sayı 16, 1974, s. 20-23
5. Prof. Dr. Ahmet Edip Üysal : «Kaybettiğimiz bir Ozan : Sivaslı Talibi Çoşkun», **Türk Folklor Araştırmaları**, sayı 323, Haziran 1976, s. 7678-7680

HALK ŞAİRİ TALİBÎ COŞKUN

— 2 —

Kutlu ÖZEN

Fazıl Oyat düğün sonrası için şöyle diyor:

«Talibî boynu bükük evine dönüyor. Fakat Emine'nin başkasına yar olması çok zoruna gidiyor. Artık Emine hakkındaki sevgisini dışa vuruyor. Bir çok demeler söylüyor. (1)

TALİBİ SIVAS HALK ŞAİRLERİ BAYRAMI'NDA

Emine'nin düğününden sonra Sivas'a gelen şair bu günlerini şöyle anlatır :

«Ondan sonra Sivas'ta Şairler Bayramı'na geldim. (5 Kasım 1931) Halkevine 25 liraya odacı yaptılar. Üç beş ay kaldım. Yanıp tutuştum.

«Emine'nin Şükrü'de gözü yoktu aslında; zorla vermişlerdi. O da Kör Osman'a kaçacak dediler. Ben tuttum tekrar gittim. Köye yanaşamıyorum, kızı göremiyorum.» (2)

Görülüyor ki Talibî'yi ilgilendiren Halk Şairleri değildir. Köyde bıraktığı Keklik Emine'sidir. Halbuki rahmetli Ahmet Kutsi Tecer'in tertiplediği Sivas Halk Şairleri Bayramı, Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk şairler bayramıdır. Talibî bu bayramın önemini kavrayamamıştır.

KEKLİK EMİNE'Yİ KAÇIRIYORLAR

Talibî'nin köye dönmesi hiç bir şeyi değiştirmemiştir. Köyün zenginlerinden Yusuf, yeğeni Kör Osman'a Emine'yi kaçırtır. İşin ilginç yönü o tarihlerde Yusuf'un nikâhlı karısı vardır. Bu nedenle Emine'yi yıllarca metres olarak yanında tutar. (3)

Talibî Emine'nin kaçırılmasını şöyle anlatır :

«Günün birinde yemek yerken Emine'nin kaçırıldığını haber verdiler. Kör Osman'a kaçmış. Şarkışla'da hükümete başvurdum. İlk defa kızın babası ile birleştim. Her ikimiz de iz aramağa çıktık. (2)

Nazlı yari kaçırmışlar
İzlerini süren var mı?
Yolculardan haber alam
Yazılarda gören var mı?

Bir müddet sonra jandarmalar köylülerin de yardımı ile Keklik Emine'yi ve Kör Osman'ı yakalarlar. Şarkışla'ya götürürler.

«—Şarkışla'ya varınca sorguya çektiler. Osman'ın başka suçları da varmış. Onu içeri attılar. Kızı Zırıl Yusuf yanına aldı. Zırıl iki metre boyunda olup, esmerdi. Emine'nin gönlü kaçsın diye adamın adını Zırıl koydum.»(3)

Talibî Keklik Emine'nin Yusuf'un metresi olmasını bir türlü hazmedemez. Zaman zaman Emine'ye sataşır. Ve bu yüzden de başı derde girer.

«-Birgün Emine pencereden bakıyor dediler. Hemen koştum. Orada eli kulağa atıp:

Benim derdimi deftere
Kalem ilen yaz Eminem
Bana nisbet yadellerde
Savrularak gez Eminem

dörtlüğü ile başlayan deyişi söyledim. Eli Deynekli Yusuf taraftarları sesimi duyup gelmişler. Beni döğmek istediler. Fakat kadınlar beni tutup döğdürmediler. Nahiyeye haber verildi. Nahiye Müdürü:

— Canım ne olacak iki türkü söylemekle. deyip onları susturdu.» (2)

Yine Talibî anılarının bir yerinde :

«.... Diğer köylere gider kendimi teskin ederdim. Bir dürbün aldım. Uzaktan Emine'yi gözetledim. Sonradan bir Karakol Kumandanı Zırıl Yusuf'u döğdü de ona hediye ettim.» (2) der.

TALİBİ'NİN EVLENMESİ

Talibî Emine'yi almaktan ümidini kesince evlenmeye karar verir. Zaten köylüler de «Bari seni evlendirelim. Gel sen o kızı unut» derler. Talibî de Zeliha adlı bir kızla evlenir.

«- Ben Keklik Emine kaçtıktan sonra yayla köylerinden Zahey (Zeliha) adlı bir kızla evlendim. Ondan üç oğlum oldu. Birisi öldü. Kadın da iki yıl önce öldü. (1963)

Zahey zaman zaman bana sorar «Emine'yi severdin, beni neden aldın?» derdi. Ben de «Canım onu bahane ederek kitaplarımı satıyor, sizin ekmek paranızı tedarik ediyorum» der-

dim. O da «Üyleyse Allah işini rast getirsin» derdi. (2)

MAHKEME KAPILARINDA

Talibî'nin yaşantısında mahkeme safahatı önemli bir yer tutar. Emine'yi doğru dürüst görmeyen Talibî için mahkeme bulunmaz bir nimettir. Emine'nin hiçbir mahkemesini kaçırmaz. Bir şürinde Emine'yi görmekten duyduğu sevinci

Eminem hoş geldin Sivas eline
Mahkemeye geldi durdu salona
Güzelliği düştü halkın diline
Al yanağa zülüf düşmüş geliyor

dörtlüğü ile belli eder. Emine'sinin yüzünü değil, eteğini bile görmeğe razıdır. Nitekim:

Talibî der ifademiz kurtuldu
Bugün yari gördüm, yürek yırtıldı
Üçü bir çıktılar kapı örtüldü
Sonraki çıkmada peşini gördüm

diyerek duygularını belirtir.

Emine'nin babası kızını kaçıran Osman'dan, onu metres tutan Yusuf'tan şikayetçidir. Bu nedenle her ikisinden de davacı olur. Talibî de bu davalarda çoğu zaman şahit, çoğu zaman dinleyici olarak bulunur.

Talibî anılarının bir yerinde

«Üçyüz haneli köy onlardan taraf. Ben fakirim. Kızın babası beni teşvik ederdi. Babası çocuk düşürdü diye kızını mahkemeye verdi. Şarkışla'ya gittik. Osman hapishaneden çıkınca Zırıl onu kovdu.» (2)

Emine'nin kaçırılması ile Şarkışla'da başlayan mahkeme Sıvas'a intikal eder. Yıllarca süren bu mahkemelerden bir sonuç alınamaz. Bu nedenle Talibî :

Dünyanın derdini bilen tabipler
Şu benim derdimi bilomediler
Benim gibi olur bahtı garipler
Zaval erdi çare bulamadılar

dörtlüğü ile hakimlerden şikâyetçi olur.

«.. mahkeme gâh Şarkışla'da, gâh Sıvas'ta devam etti. Ben korkumdan köy gidemiyordum. Bir gün: «Ben Emine'yi iyice göremedim. O kadar görmek istiyorum ki» dedim. «Mahkemeye gelince gel bak» dediler. Baktım eski güzelliğinin onda biri kalmamış.» (2)

Eminem eski güzelliği nettin?
Kadrini bilmedin, bir pula sattın.
Kendini düşmanlar içine attın
Sevdası bağrımı delmiş nedeyim.

Böyle der ama gene de Keklik Emine'sinden vazgeçemez. Talibî her türlü eziyete katlanır, ölümü bile göze alır.

Talibî anılarının bir bölümünde bu noktaya değinerek :

«Zırıl Yusuf beni vurdurmak için Uzunyayla Çerkezine para verdi. Fakat onlar bana kıymadılar» der. (2)

Mahkemelerin uzaması Talibî'yi hem ümitsizliğe, hem de gülünç durumlara düşürür:

«Zara'da iken duydum ki davayı temyiz etmişler. Emine üç gün sonra Sivas'a gelecekmiş. Ben de hemen Sivas'a gittim. Kimi beni dinleyenler acır, kimi güler; kimi yolunu kesip alıp getirelim derler. Ben de gâh sevindim, gâh üzüldüm.» (2)

Yıllarca yalvardım nizahı kesin
Hakimler hükmedin, kâtipler yazın
Yılan cnik iken başını ezin
Büyüdükten sonra başetmediler

diyen Talibî bu isteğinde ne kadar haklıdır.

SÜREKLİ GURBETE ÇIKIŞ

Gerek mahkemelerin uzaması ve gerekse ölüm korkusu Talibîyi önce köyünden, sonra kasabasından uzaklaştırır. 1938 yılında ölüm tarihi olan 1976 yılına kadar aşağı yukarı kırk yıl, sürekli bir gurbet hayatı yaşar.

Talibî gurbete çıkış nedenini «Turizm Halk Şairi Talibî Çoşkun» adlı kitabında şöyle anlatır:

«Gençlik çağlarında Keklik Emine isimli bir kız ile aralarında çok heycanlı aşk maceraları geçti. Ve uzun yıllar mahkeme kapılarında ve hakimler huzurunda duruşmalarda bulunduysa da birbirlerine kavuşmak imkânı olamadı. Buna rağmen feleğe kahretti bütün genç ömrünü diyarı gurbette geçirdi. Böylece yalnız ve Saltabaş (başına buyruk) seyahat gezmesinin yegâne sebebi şu maddeler olabiliyor. Keklik Emine gibi bir güzel bulur evlenirim. Yahut her memleket bana yardım eder. Zengin olursam sevgilimi düşmanlardan geri alırım ümidiyle dünyayı gezdi. Nasipten ziyade bir şey kazanamadı.» (4)

Talibî'nin gurbet hayatı ıstıraplarla doludur. Yoksulluğun, açlığın, kimsesizliğin, garipliğin, çaresizliğin hepsini tatmıştır. Yıllarca

→

br kaşık sıcak çorbanın, rahat bir yatağın ve oturup kalacağı birgöz odanın hasretini çekmiştir. 1965 tarihli kitapçığında çektiği sıkıntıları şöyle anlatır :

«Böylece ilham yıllarında, vatan yollarında hizmet eden İkinci Evliya Çelebimizin (Talibî Çoşkun) devlet tarafından bir maaşı,geliratı yoktur. Memleketleri seyyahat gezerken devlet memurlarına ve millet topluluğuna tertip edilen derneklerde okuduğu şiirler ve destanlardan aldığı ücretler ile alalade geçim temin edip çok zaman yokluk içerisinde kıvranarak dünyayı dolaşan büyük ozan ....» (4)

sözlerinden yaşamını nasıl sürdürdüğünü öğrenebiliyoruz. Hele onun son günleri yürekler acısıdır. Gülali Aydınoğlu 1973 yılında gördüğü Talibî'yi şoyle anlatır:

—Devam edecek—

1. Fazıl Oyat: 20 Halk Şairi.
2. İbrahim Aslanoğlu'nun notları.
3. Ankara Destanı. Talibî Coşkun. 1938.
4. Turizm Halk Şairi Talibî Coşkun. 1965.

Halk Şairi Talibî Coşkun

— 3 —

Kutlu ÖZEN

Soğuk bir kış günü idi. Öğretmenler odasına girdiğimde göğsünde 5 tane madalyası olan, giysileri yırtık, kirli ve perişan durumda dudakları morarmış; zorla solunum yapabilen, babacan ,ama hiç de yabancı gelmeyen birinin oturduğunu gördüm.

Geçimini sağlayacak bir uğraşıdan, kendisine bakacak, koruyacak, besleyecek sıcak bir yuvadan ,dost elinden; mesleki dernekten yoksun olması nedeniyle ayakta duracak durumda olmadığı halde **dilenmemek**, kimseye muhtaç olmamak için kendi sanatını icra ederek genellikle okullarda şiirlerini okumakta, kısacası yapılan yardımlarla kıt kanaat geçinmekte idi. (1)

İşte size 1973 Türkiye'sinde bir halk şairi tablosu.

TALİBİ'NİN GEZİLERİ

Talibî Coşkun kendisinin de belirttiği gibi şairliği kazanç kapısı yapan bir kişi. Bu nedenle sürekli olarak bir yerde durmamış ve gezginci bir halk şairi olarak yurdun dört bir yanını dolaşmıştır.

Kendi ifadesine göre 67 vilâyet, 455 kaza, onbin pare köy görmüş ve bu memleketlerden ilhamlar alarak şiir yazmıştır. (2)

Yine kendi ifadesine göre «... o zaman verdiği dilekçeler kabul edilerek 1938 Kasım ayı sonunda evvelâ dış memleketlerdeki Türk sefaretlerini ziyaret etti. Çeşitli ilhamlar aldı. Bazı eserler çıkardı. Bir müddet sonra yine Türkiye'ye geldi. Kendisinin hiç bir tahsili olmadığı gibi Türkçeden başka lisan bilmiyor.» (2) Sözleriyle yurt dışına çıktığını belirtmektedir. Yine aynı kitapcıkta «... Böylece Suudi Arabistan'ı ve Kıbrıs adası gibi memleketleri de ziyaret edip her muhitine bir eser yazmıştır.» (2) Sözlerinden hangi memleketleri dolaştığını öğreniyoruz. Ben şahsen Talibî'nin yurt dışına çıkmış olduğuna inanmıyorum. Talibî'yi yakinen tanıyanlar gayet iyi bilirler ki rahmetli övünmeyi çok severdi.

Talibî gezilerinin Allah'ın emri ile yapılmış olduğuna kendisini inandırmıştı. Nitekim «... Gideceği şehirleri niyet edip rüyasında görürse giderdi; yoksa gitmezdi .Her memleketi böyle dolaşırken insanların karekterlerine de tercüman olmuştur. Rüyasında gördüğü memleketlere vardığı zaman bazı semtini aynen bulurdu. Bu da bir dad-ı Hak (Allah vergisi), hem de ilham-ı Rabbanî idi.» (2) sözleri düşüncemizi doğrulamaktadır.

Aynı esere göre dünyanın her yerini gezen Talibî asıl ilhamını Türkiye'mizden al - mıştır.

Talibî'nin 1938 den, ölüm tarihi olan 1976 yılına kadar nereleri gezdiğini, nelerle karşılaşmış olduğunu aşağı yukarı bilmekteyiz. Çünkü hemen her yıl çıkarmış olduğu kitapçıklarında bu hususu belirtmiştir. Yalnız Talibî'nin Ankara'ya ilk defa ne zaman geldiğini kestirmek güç. **Turizm Halk Şairi Talibî Coşkun** adlı kitapçığında Ankara'ya 1933 yılında geldiğini ve Onuncu yıl törenlerine katılmış olduğunu şiirleri çok beğenildiği için Parti Gelel Sekreteri Recep Peker tarafından bayram madalyası ile taltif edildiğini yazmaktadır. (2) 1938 tarihli **Ankara Destanı** adlı kitapcıkta ise bu hususa hiç değinilmez ve tarih belirtilmeyerek aşağıdaki bilgiler verilir:

«Talibî derdinin çaresiz kaldığını anlayarak büyük Ankara'ya geliyor. Yurdun gözbebeğini ziyaret edip Ankara'da bir müddet kalıyor.» (3)

Her iki kitapcıktan öğrendiğimize göre Talibî'ye Ankara'ya her gelişinde büyük ilgi gösterilmiştir. Ankara Valisi Nevzat Tandoğan Belediye Su İşleri'nde Talibî'yi görevlendir - miş, fakat Talibî bu görevde uzun müddet kalmamıştır. (2)

Parti kanalı ile şiirleri 250 TL karşılığı Halkevleri merkezince satın alınmış ve kendisine maddi yardım yapılmışsa da Talibî şiirlerinden aldığı bu parayı da çarçur etmiştir. (3)

Ankara'da bir kaç yıl kalan Talibî kendi

ifadesine göre «doksan kilo vücut peydah edip» Sıvas'a döner. Sıvas Kâmil Matbaasında 1938 **Ankara Destanı** adlı eserini bastırır.

TALİBİ'NİN İNTİHAR ETMEĞE KARAR VERMESİ

Talibî 17 Kasım 1938 tarihinde Atatürk'ün ölümüne duyduğu aşırı üzüntüden dolayı intihar etmeğe karar verir.

Düğün olsa, dernek olsa donanmam
Yalan imiş bu dünyaya güvenmem
Atatürk'e ölmüş derler inanmam
Yas çekip de karaları bağlarım (5)

«Atatürk'ü ziyaret etmek gayesiyle Ankara'da çok bulundu. Günün birinde Atatürk dünyasını değişti. Bu halk şayiri (şairi) büyük Ata'nın cenaze töreninde bütün milletle beraber ağladı. Bu büyük yas ve matem günleri kendisine büyük üzüntüler yarattı. Karanlık hayatının aydınlığa çıkmaz bir yol olduğunu anlayarak artık muradından ümitleri kesilmişti. Son zamanda kendini intihar etmeğe karar verdi.

«Ankara'nın Telsizler semtinde körfez bir evde kirayla oturuyordu. 17 Kasım 1938 tarihinde Atatürk'ün mateminden bir hafta sonra cinnet geçirip intihar etmeğe karar verdi. Kendi evinde yalnız olarak ikamet ediyordu. Dört sandalye, bir masa, bir karyola yatağı vardı. Karyolasına yakın bir masaya yanaştı. Aynı zamanda zehiri bir kutudan çıkardı. Kapıyı arkasından kitledi. Aklı gidip geliyordu. Bir ara ayıktı. Yarep (Ya Rab) ben ne yapıyorum. Akibetim böylemi olacaktı? Yavrularıma hasret gideceğim diye ağlıyordu.» (2)

Talibî bu halde iken sandalye üzerinde bir saatlik bir uykuya dalar. Rüyasında «yeşil sarıklı, uzun boylu, hemde ak sakallı, yüzü nurlu bir derviş» görür; kim olduğunu sorar. O zat da «Benim ismim Evliya Çelebi der unutma ismimi der» hayat hikâyesini anlatır, Kuran-ı Kerim'den ayetler okur; Talibî'ye nasihat eder. Talibî'de bunun üzerine intihar etmekten vaz geçer.

Bu güne kadar Evliya Çelebi hakkında bilgisi olmayan Talibî, rüyasını Pertev Naili Boratav'a anlatır. Ondan Evliya Çelebi'nin kim olduğunu öğrenir. (2)

Bu olaydan sonra Talibî Coşkun kendisine yeni bir ünvan daha bulmuştur. İkinci Evliya Çelebi.

Madem ki Evliya Çelebi dünyayı dolaşmıştır, Kendisi de dolaşmalıdır. Nitekim öyle de yapar. O şehir senin, bu kasaba benim dolaşır durur.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE TALİBİ

1939 yılında başlayan harp bütün dünyanın üzerine bir karabulut gibi çöker. Talibî'yi ihtiyat asker olarak cepheye çağırırlar. 1939-1944 yılları arasında Edirne'de elde silah, görev başındadır.

Talibî beş yıl süren ihtiyat askerliği sırasında boş durmaz, çeşitli şiirler yazar. **Trakya Destanı** adını verdiği bir de kitapcık yayınlar. (1944) Bu arada Emine'sini de unutmaz. Nitekim Mektup şiirinde :

Eminem yollara kolcu bekitsin
Gözlerinden kanlı yaşlar akıtsın
Seni gizli bir adama okutsun
Mektubum onlardan bir haber getir. (4)

dörtlüğü ile sevgi ve hasretini açığa vurur. Fakat bu arada ufak tefek çapkınlıklar yapmaktan da geri durmaz. «Bir gün Edirne'de gezerken bir bakkal dükkânına işi düşer ve bakkalın kızına aşık olur.

Alışveriş yapar, paralar bozar
Kaşını oynatır, kirpiğin süzer
Edirne'de yoktur böyle bir güzel
Huri gılmanları eş ettin güzel.

diyen Talibî eğitime giderken de gördüğü kızlara türkü söylemekten geri kalmaz.

Birisinin beyaz örtü başında
Birisinin kalem oynar kaşında
Biri hayalimde, biri düşümde
Benim sizde kaldı nazarım kızlar
Şimdi Edirne'de askerim kızlar (4)

1944 yılında terhis olan Talibî İstanbul'a gelir. «Şairimiz Talibî Coşkun terhis olduktan sonra iş bulurum ümidiyle İstanbul'da kalıyor. İstanbul'un dış güzelliğine ve şirinliğine hayran olan şairin maddi sıkıntıları yüzünden vaziyeti fenalaşıyor ve perişan sefil bir halde şurada, burada gün geçiriyor. Artık güzel İstanbul ona zindan oluyor. Halkevlerine, Partiye baş vuruyorsa da bir fayda temin edemiyor.» (4)

Seni methettiler görmeğe geldim

Cihanda yok imiş eşin İstanbul
Seni seven adam zengin olmalı
Parayı istersin peşin İstanbul

diyen şair diğer dörtlükte :

Çınar gibi ağaçların çürüsün
Yer yarılsın, denizlerin kurusun
Duvarlardan örümcekler yürüsün
Belâya uğrasın başın İstanbul

diyerek hoşnutsuzluğunu çok acı bir dille açığa vuruyor. Bir müddet sonra da Ankara'ya dönüyor. (4)

ÜST ÜSTE GELEN FELÂKETLER

Talibî terhis olmasına bir yıl kala 12 Haziran 1943 tarihinde kardeşini kaybediyor. **Zelzele Seylap Destanı**'nın 1945 tarihli 2. baskısında «kardeş acısı» başlığı altında aşağıdaki bilgiyi veriyor:

«Seferberlik öksüzlerinden dört kardeşin büyüğü olan Talibî Coşkun küçük kardaşı Mehmet Çavuş'u köyün iki bin metre ilerisinde Eşek Doymaz adında bir tepenin koyağında evvelâ dostlukla konuşup sonradan ansızın kalbine hançeri saplayarak kahpelikle öldüren bir çakalın bu canavarca katilliğine bütün halk taaccüp ederek umum halk diğer köylülerle birlikte zavallı Mehmet Çavuş için gözyaşı döktüler.

Herkese ağıtlar söyleyen ve destanlar düzen Talibî Coşkun kardeşinin evlenme çağlarında iken muradı mahşere kalan kardeşinin ölümüne halk ile beraber ağladı. Ciğerleri parçalayacak ağıtlar söyledi. (5)

Yatmış tepenin yüzüne
Kum dolmuş elâ gözüne
Al ile avlanan kardaş
Uymuş ellerin sözüne
Yeşil ekin her bir yanı
Yaresinden akmış kanı
Şehitler gibi yatıyor
Tam kıblaya dönmüş yönü

Talibî bu felâketten iki yıl sonra 1945 gününde ikinci bir felâkete daha uğrar. Bacağının birisini kaybeder ve yaşamını topal olarak sürdürür. Olayı kendi ağzından dinliyelim:

Güzün bağlar sökülüyor
Gazel yaprak dökülüyor
Katlan deli gönül katlan
Başa gelen çekiliyor

Talibî'nin dediği gibi başa gelen çekiliyor. «Yaptığı seyahatler esnasında 1945 senesinin güz aylarında Erzurum'dan Sıvas'a gelirken Divrik'ten geçen demiryolu üzerinde geceleyin vuku bulan tren kazasında sol bacağı ezilerek tedavi sonunda sakat kaldı.» (2)

Aynı eserden öğrendiğimize göre Talibî güreşe de merak salmış olmalı ki bu kazadan sonra güreşi bırakmak zorunda kalır ve «Aşkın Pehlivanı» ünvanını alır. (2)

Talibî «Aşkın Pehlivanı» sözünü uzun zaman kitapcıklarında kullanmıştır. Nitekim 1955 yılında çıkarmış olduğu «Kahramanlık Duyguları» adlı eseri ile 1958 yılında yayınlanan «Yeşil Giresun Kalesi» adlı eserlerinde bu ünvanları kullandığını görürüz.

MERSİN OLAYI

İkinci Dünya Harbi'nin bitiminden bir kaç yıl sonra Kore Savaşı başladı. 1950 yılında bir Türk tugayı savaşmak için Kore'ye gönderildi. Mehmetçik yurdundan binlerce kilometre uzaklarda kahramanlık destanları yarattı. Halk şairi Talibî Coşkun da bu kahraman memleket çocukları için destanlar yazdı. Bu destanları satarken belediye memurları tarafından hırpalandı, hakarete uğradı. Bir halk şairinin yaşamını sürdürmek için nelere katlandığını bilmek bakımından çok önemli olan Mersin Olayı'nı kendi ağzından dinliyelim :

«Kore harbine bir çok heycanlı destanlar yazıp bastırmış. Bu destanları kazalarda ve vilâyetlerde hafta pazarlarını takip ederek ve halk arasında yayınlarken Belediye memurları tarafından çok sıkıntılar çekmiştir. Şair bavulunu eline alır, pazar yerlerinde, yol harici münhal yerlerde satış yaparken Belediye Çavuşları fuzulî müdahele eder şaire sattırmazlardı. Başındaki kalabalığı da bir bahane ederdi. Velhasıl bazı şehirlerde Talibî'nin satışlarına ve hem de rızgına mani olmuşlar bu sebepten şairimiz destanlarını ve kitaplarını bu şekilde satmayı bırakmıştır. Belediye memurlarına da çok kahir'i şiirler söylemiştir.

1950 yılında Mersin'de Kore Harbi'nin destanlarını satarken yine bir Belediye memuru mani oluyor. Ağır tazyik yaparken düdük çalıp kalabalığı dağıtıyor ve şairle de kavga yapıyor. Göğsündeki madalyayı koparıyor.

→

Halk şairi bir kaç şahitler bulup Mersin Valisine müracaatla hadiseyi ifade ediyor. Belediye memuru hakkında takibat yapılıyor. Belediye memuru özür diliyor. Dava mahkemeye intikal etmiyor. Şair merhametlidir. affediyor.

Talibî bu olayı anlatan uzun bir destan yazıp belediye memurunu hicveder. Destandan üç dörtlük :

Destan satma dedi kavga kabarttı
Halk içinde kendisini kubarttı
Göğsümdeki madalyayı koparttı
Ağır tazyik yapar beni susturur

Her esnafa bir bahane buluyor
Hemen yakasını ele doluyor
Herkesin rızgına mani oluyor
Garaz yapar bazıları ezdirir

Dedim bu destanlar zafer şarkısı
Kore'deki kahramanlar sevgisi
Sende hiç yok mudur vatan duygusu
Zaman bunu tarihlere yazdırır

—Devam edecek—

Kaynak :
(1) Sıvas Folkloru, Sayı: 43, Yıl 1976
(2) Turizm Halk Şairi Talibî Coşkun, Konya 1965
(3) Ankara Destanı, Sıvas Kâmil Matbaası, 1938
(4) Trakya Destanı, Ankara 1944
(5) Zelzele-seylap Destanı, Ankara 1945

Halk Şairi Talibî Coşkun

— 4 —

Kutlu ÖZEN

Talibî'nin çilesi bununla da bitmez. Onu daha yeni yeni çileler, felâketler beklemektedir. Dilerseniz bundan sonrasını Talibî'nin ağzından dinleyelim:

KURT SÜRÜLERİNİN HÜCUMU

«Pehlivan Halk Şairi Talibî Coşkun feleğin çenberinden geçen, çok kara günler gören talihsiz bir vatandaştır. Yine Karadeniz havalisi seyahatının birinde 1953 yılının şiddetli kışında Samsun'dan ayrılıp memleketine gitmek üzere Amasya, Tokat topraklarından ve Niksarla Erbaa arasında bazı köylerde ağaların daveti üzerine dolaşırken çok kar yağıyor. Her taraf kapanıyor. Bir çok kamyonlar ve otobüsler yollarda kalıyor.

«Niksar Kaymakamı ve Lâdik Nahiye Müdürü emri ile Talibî Coşkun'u köy bekçileri ve bazı gençler karları çığır yaparak köyden köye götürüyorlar. Erbaa ile Niksar arasında Rum dağlarının şiddetli kışında bir kaç köylerde gece muhabbetlerinde kalıyorsa da kendisini Erbaa kazasına düşürmeğe çalışıyordu.

«Sabahtan havanın açıklığına kanarak Endek Pınarı köyünden bir kaç bekçiyle Erbaa yolunu tutuyor. İleri gidince bekçiler bırakıp gidiyorlar. Talibî rica edip yalvarıyorsa da kabul etmiyorlar. Şair orada yalnız kalıyor. Yardımcım Allah olsun deyip karları yara yara yürümeye başlıyor.

«Kendisi ağır vücutlu 110 kilo ağırlığında idi. Ayağında lastik çizme, elinde baston- Zaten sol bacağı sakattır- böyle adım adım yürürken yine kış zorlatıyor. Dağ taş belirsiz oluyor.

«Talibî Coşkun izlerini kayıp edip tam manasıyla yolunu şaşırmıştı. Elindeki bastonun ucunda 25 santim demir var. Daima bastona dayanarak karları yırtıp gidiyordu. Nereye gittiğini de bilmiyordu. Ara sıra yüksek sesle ilâhiler, gazeller söyleyip kendini teselli ediyordu. Böylece başı gözü sarılı, elleri eldivensizdi. Fakat ağır vücutlu olduğu halde hiç üşümez ve terler dökerdi. En fazla vücut sikleti ve korkudan idi.

«Talibî çarnaçar bir vaziyette kalmıştı. Allahtan başka hiç bir güvenecek bir şeyi yoktu. Üzerinde silah ve bıçak gibi tedarik de yoktu. Lâkin elindeki bastona güveniyordu. Böylece şaşkın bir halde dolaşırken bir zümre canavarlar gördü. Bu kurtlar Talibî'ye pek yakın gelmediler. Talibî birden yüksek sesle bağırmağa başladı ve kurtlar biraz uzaklaştı. Talibî'nin de yüreği biraz ferahlamıştı. Böyle mücadelede iken kurtlar ikiye bölündü Talibi ortalarında kaldı. Eyvah! bu kurtlar son zamanda kanımı dökecekler diye.

«Elindeki bastonun kabzası gümüştü. Alt ucu demirliydi. Bastonun kabza tarafına mendil bağlayıp adeta bir silah gibi kurtlara gösterdi ve tekrar da mavzer tüfek gibi yüzüne tutup kurtları hedef alırken kalbinden şu beyitler döndü, heyecan ile hay hay dedi.»

(Yeşil Giresun Kalesi. Sayfa: 10 — 11)

Talibî'nin bu anlatımı ne kadar doğal, ne kadar rahat, ne kadar içten. Tam bir halk nesri. Elimdeki kitapçığın diğer sayfaları noksan olduğu için olayın bundan sonrasını yazamadım.

Talibî bu olayı nazımla da anlatmış. Destanın ilk üç dörtlüğü şöyle:

Çok kar yağmış dağlar dereler dümdüz
Yol belirsiz olmuş, şaşırdım gündüz

→

— Aslı altın, kökü gümüş olmak: Soylu ve asil olmak.

Yaralı parmağa kurt düşürmek: Ortalığı karıştırmak, dedikodu çıkarmak.

— Kara dalak kesilmek: Yorgunluktan, sıcaktan terlemek, kızarmak.

— Sınar: Akraba, hısım.

— Ofartmak : Mübalâğa etmek

Yazalamak: Serpmek, dağıtmak

— Kalaklanmak: Yetişmek, gelişmek.

Dağların başında kaldım yalnız
Yok mu kurtaracak canımı hay, hay..

Çağırdım, bağırdım duyulmaz seda
Eşiden yok, kimse gelmez imdada
Kimbilir alnıma ne yazmış Hüda
Ancak görebildim önümü hay, hay..

Tokat dağlarında kurtlar çevirdi
Bazıları kuyruğunu kıvırdı
Ön ayakları ile karı savurdu
Korkarım dökerler kanımı hay, hay..

Not : Hay kelimesi Allah anlamında kullanılmıştır.

Talibî'yi köylülerin çevredeki çobanların kurtarmış olduğu kesin..

Aynı yılın baharında 4 Nisan 1953 gecesi Çanakkale açıklarında ve Nara Burnu önlerinde Dumlupınar denizaltımız yabancı bir şileple çarpışıp batar. İçinde Subay ve er olmak üzere 81 kişi vardı. Bu vatan evlâtlarından hiç birini kurtarmak mümkün olmadı; hepsi de şehit oldu. Talibî yıllarca kamu oyunu meşgul eden bu elim olayı anlatan bir destan yazar. (1)

Gerek bu destanı ve gerekse daha önceki destanlarını satmak için uzun bir geziye çıkar.

TALİBİ GİRESUN'DA

1957 yılında Giresun'a gelen şair burasını pek beğenmiş olmalı ki uzun müddet orada kalır. Gerçi sonradan «Gir sun'da misafir olduğu otellerin üst katında, en soğuk odalarda yatırdılar.» (2) diye şikâyette bulunursa da gene de hayatından memnundur. Yeşil Giresun Kalesi adlı bir de kitapçık bastırır. Giresun halkına kendisini şöyle tanıtır:

16 yaşında başlayıp, 48 yaşına kadar (1956) mihnet içinde yaşayan şairimizin daha aşkı sönmediği gibi hiç bir mevkie sahip olmamıştır. Haber aldığımıza göre sevgilisi Keklik Emine sağ duruyor. (1957). İşte Talibî de bu sebepten madur (mağdur) ve perişan olmuştur.

Şimdiki hali 15 yıldan beri (1942) bütün memleketleri dolaşır ve matbaa olan vilayetlerde kitap ve destanlarını bastırıp satma suretiyle geçim temin eder Şair bu seyatinden en son gelişi de Giresun şehridir.

1957 yılında şehrimize gelen pehlivan halk Şairinin giresun hakkındaki görüşü ve aldığı intibaları ve milli duyguları bize yayınlamaktadır.

Yazmış olduğu Yeşil Giresun kalesi ve bazı kıymetli şiirleri vardır. Yeşil Giresun Kalesi isimli çıkarmış olduğu memleketimiz hakkında ruhi bir hatıradır. Kendisine gereken yardımları esirgememeliyiz....» (3)

Şair bu kitapçıkta Giresunlulara olan minnattarlığını 22 kıtalık bir destanla belirtir. Destandan üç dörtlük:

Giresun şehrinin yeri sahildir
Kasabaları da buna dahildir
İnsanları idare eden akıldır
Her şahsın yazar-bozarları var

Yeşil manzaralı bütün karşılar
Enişli, yokuşlu bütün çarşılar
Güneş vurur her tarafı ışılar
Suları bol, güzel pınarları var

Giresun'da bol bol fındık çıkıyor
Ahalisi boyna kabuk yakıyor
Bazı zengin fakirlere bakıyor.
Maharetli hayır severleri var

Talibî Evliya Çelebi gibi bir adam. Hemen hiç bir şey gözünden kaçmaz. Hele fakirler, garipler, kimsesizler... Talibî bunların dert ortağıdır.

«Bir müddetten beri Giresun'da misafir bulunan şairimiz Talibî Çoşkun'un gördüğü sahipsiz ve hastalıklı bir kadını sokak başlarında zarlanarak (ağlayıp, inleyerek) yattığını görüyor. Hangi memleketli olduğunu soruyorsa da bir cevap alamıyor. Bunu gören Talibî çok merak ediyor. Zaten kendisi de çok dertli bir aşıktır. Bu garip nincsine içinden doğan aşağıdaki acıklı mısraları söylüyor...» (3)
16 kıtalık bu destandan üç dörtlük.

Karadeniz şehirlerini gezerken
Giresun'da garip bir kadın gördüm
Milletin haline bakıp yazarken
Giresun'da garip bir kadın gördüm

Bir kimsesi yoktur, pek garip düşmüş
El ayağı yara, yüzleri şişmiş
Şuurunu kaybetmiş kendinden geçmiş
Giresun'da garip bir kadın gördüm

Sahipsizlik bir dert ölümden beter
Sokakta bayılır, hem sara tutar
Bazı dükkânların önünde yatar
Giresun'da garip bir kadın gördüm

Talibî'nin edebi kişiliğini ayrı bir bölüm - de anlatacağım için şiir üzerinde yorum yapmı yorum.

TALİBİ'NİN DİĞER GEZİLERİ

Yeşil Giresun kalesi isimli eserden öğrendiğimize göre Talibî Karadeniz gezisine 3 Ekim 1956 tarihinde başlamıştır. Giresun'a gelmeden önce (1957) Suşehri ve Şebinkarahisar'a uğrar. Kendi ifadesine göre **«Karahisar halkıyla laubali olup, samimi duygularını yayınlar. Halktan çok iltifat ve hürmet görür, onlara heyecanlı geceler yaşatır»** (3) Ne hikmetse yapmış olduğu ibadetlerden de bahseder. **«Karahisar'ın kalesinden başlayan şehri tamamen geziyor: vakit namazlarını da Fatih'in eseri olan üyük Cami'de kılıyor. Her namazda camiye bakıp ve hayranlığını şürlerle söylüyor»** (3)

Namaz kılmayanın hali zorlanır
Bahtı karalanır, kalbi kirlenir
Namaz kılanların yüzü nurlanır
Karahisar'da güzel bir cami gördüm

dörtlüğüyle devam eden 12 kıtalık bir övgü yazıyor.

TRABZON'DA .....

Kışı Giresun'da geçiren şair 1958 baha - rında Trabzon'a gelir. **Coşkun Halk Şairi kış aylarında seyyahat yapamazdı. Ve kalbinde ilham uyanmazdı. Yaz aylarında daha çok ilham alıyor. Bu sene de (1957) kısmet olup kış aylarının acı soğuklarına çarptırdı. Giresun'da misafir olduğu otellerin üst katında en soğuk odalarında yatırdılar. Trabzona geldiği zaman 1958 ilk bahar da beraber geldi. Gözüne yeşillikler göründü...»** (2) diyen şair baharı manilerle karşılar.

Bahar geldi bahçelere
Güller erer muradına
Güzeller gezmeğe gider
Yollar erer muradına

Yine geldi bahar yazlar
Hoş kemençe çalar lazlar
Eğlenceler, santur sazlar
Teller erer muradına

Aşıklar derde dayanır
Gönüller aşka boyanır
Çimenler, otlar uyanır
Yerler erer muradına

Şairimiz Karadenizi'n dalgalarından da duygulanır. Ve bir de Karadeniz destanı yazar.

«Bu sene Trabzon limanında Karadeniz'in bir çoşkunluğunu görüyor. Kendinin kalbi da coşuyor. O zaman şu değerli Karadeniz Destanını söylemiştir.» (1)

Gurbet yollarını hazar eyledim
Feleğinen böyle pazar eyledim
Trabzon şehrini nazar eyledim
Sana bir destanım var Karadeniz

dörtlüğüyle başlayan 13 kıtalık destanın so - nunu(yazan ve neşreden: **Talibî Coşkun kendisi de aslen Sivaslıdır.**) İbaresini koyar.

Şairimiz artık yaşlanmıştır. 1898 tarihini esas alırsak Talibî 65 yaşındadır. Üyle gençlik yıllarındaki gibi sürekli gezilere çıkamaz. Ankara'da bir gecekondu kiralar. Kıt kanaat yaşamını süzdürmeğe çalışır. Bu arada eşin dostun yardımlarını da ister. Nitekim 10. 9. 1963 tarihli ve Behçet Kemal Çağlar'a hitaben yazılmış bir mektup bu hususu belgelemektedir.

—Devam edecek—

Kaynakça:

1. Kahramanlık Duyguları. 4. Baskı 1958, Sancak Matbaası, Zonguldak.

2. Teksir. (İ. Aslanoğlu'dan alınmıştır.)

3. Yeşil Giresun Kalesi. Hazırlayan : Halil Sepkin, Giresun 1957

Halk Şairi Talibî Coşkun

— 5 —

Kutlu ÖZEN

Talibi bu mektubunda sıkıntılarını dile getirerek şair Behçet Kemal Çağlar'ın kendisine yardımcı olmasını ister.

«Beyefendi siz beni unuttunuz; diğer şairleri destekleyip ihya ettiniz. Ben de memnun oluyorum. Eşittim ki geçenlerde (1963 yılı) Aşık Veysel geceleri tertiplediniz. Bu gibi bir çok toplantılar yaptığınızı eşitiyorum. Yalnız beni de bu toplantılara çağırabilirdiniz. Bu hususta sana biraz darğınım. Tabiki gönül umduğuna küser.....» (1)

Behçet Kemal Çağlar'ın Talibî'ye yardımcı olup olmadığını bilemiyoruz. Bildiğimiz Talibî' nin eski dostlarının birer birer ondan yüz çevirdiğidir.

Yalnız Vehbi Cem Aşkun bir makalesinde Behçet Kemal Çağlar'ın Talibî'ye zamanında yardım ettiğini fakat Talibî'nin bunu değerlendiremediğini yazar.

«1938 yılında rahmetli arkadaşım şair Behçet Kemal Çağlar'ın yardımıyla deyişleri Halkevleri merkezince 250 lira karşılığında satın alınmıştı. O tarihlerde bu para az sayılmazdı. Ona Bu parayı Sıvas Valisine gönderiyoruz oradan al, gereken ihtiyaçlarını sağlamak suretiyle çiftinle, çubuğunla uğraş. Ayda bir deyişini de Ülkü dergisine gönder, sana karşılığında on lira verilecek» dendi.

«Talibî bu parayı aldı. Ne öküze, ne bu konuda gerekli bir işe yatırdı. Ankara'ya döndü ve Ankara Destanı adını taşıyan bir destan bastırıp sokaklarda satmaya başladı. Bu durum karşısında artık ona böyle bir olanak daha sağlanmadı.» (2)

Behçet Kemal Çağlar belki de bu nedenle Talibî'den uzaklaştı ve onunla bir daha ilgilenmedi.

Çevresinin ilgisizliğinden yakınan Talibî gene de kitapçıklarını bastırmak için bazı dostlar bulur. (3)

1965 yılında Kıbrıs olaylarını (26 Aralık 1963) anlatan bir kitapçık yayınlar. Daha sonraki yıllarda bu kitapçığını yeni ilâvelerle (1967 ve 1974) zenginleştirilmiştir.

Bin dokuzyüz altmış üçün yılında
Çok kanlar döküldü Kıbrıs yolunda
Urumlar köylerde çete halinde
Dinsiz düşmanlardan aman olur mu?

Kıbrıs Türkleri'nin bahtı karalı
Ankara'ya geldi bir çok yaralı
Ziyarete geldi çok Ankaralı
Hastalar gülüp şadman olur mu?

Bakın şu Kıbrıs'ın kara bahtına
Makariyos yakıştı mı tahtına
Yine Türkler eremedi bahtına
Şu adayı bir kurtaran olur mu? (3)

Not : Talibi 1974 yılında adanın kurtarıldığını gördü.

TALİBİ ESKİŞEHİR'DE

Talibî 1969 yılı başlarında Eskişehir'e gelir. «Memleketimizde bir aydır misafir bulunan 2. Evliya Çelebi isimli seyyahi bir halk şairi Eskişehir okullarını ziyaret edip umum öğrencilere şiir ve ilhamlarıyla kendini tanıtmıştır. Hem de bu ilkbaharın yaptığı sel felâketinde (9.3.1964) kendisi de bulunmuştur. Bu korkunç saylabın tahribi ve milletin çektiği ıstırap ve memleketin büyük zararlarını görüp heyecana gelip Halk Şairi üzüntü duyarak şu güzel şiirlerini gazetemize sunmuştur.»

Vehbi Cem Aşkun da Talibî'nin Eskişehir gezisi hakkında aşağıdaki bilgiyi verir :

«İki kez de Eskişehir'e geldi ve gereken ilgiyi gördü. Okullara gidip, sınıflarda deyişlerinden okudu. Kendisine her okul gereken maddi yardımı esirgemedi.

« Bundan çok memnun olmuş ve bana :

« — Çocuklarım elimde para bırakmıyorlar.

« Demek surctiyle dert yanmıştı. (2)

TALİBİ SON KEZ SIVAS'TA

Talibî 1968 kışında tekrar Sıvas'a gelir (Her halde bu tarihten sonra Sıvas'a bir daha uğramadı. Belki uğradıda ben göremedim.

Zamanın Sıvas Valisi Vefik Kitapçıgil şairle ilgilenir. Talibî'nin çeşitli okullarda şiir okuyup bir kaç kuruş kazanmasına yardımcı olur. Şair de üç kıtalık bir şiir le minnettarlığını belirtir.

Hükûmet binası tamam üç katlı
Vali Bey vicdanlı, hem de hürmetli
Tahsili kuvvetli, hem nezaketli
Nail olduk güzel şefkatlerine. (5)

Ayrıca «Kara Kış» adlı bir şiirle de Sıvaslıların ezeli derdi olan soğuklardan yakınır.

Sonbahar geldi, mevsim değişti
Karlar çok yağdı, yollar perişan
Kış geldi ağaçlar döndü gazele
Selvinin üstünde dallar perişan

Bu yıl nasıl ise kış erken bastı
Düşmanıma muhtaç eyledi dostu
Vesaitler durdu yolları kesti
Odunsuz kömürsüz evler perişan

Zengin olanlara her bir şey ucuz
Fakirler borçlanmış malları haciz
Bazı vatandaşlar geçimden âciz
Fakir aileler, dullar perişan (5)

İ. Aslanoğlu 1974 tarihli bir makalesinde Talibî için «Bugün olmuş bir yurdu yuvası yok. Üç ay bir şehirde beş ay bir kasabada; kâh otel odalarında yatıyor, kâh han köşelerinde. Dinleyen buldu mu anlatıyor, anlatıyor·····» diyordu.

Talibî de 20.9.1974 tarihli bir şiirinde aynı şeylerden yakınıyordu.

Uslan deli gönül, gocaldın uslan
Yiğit ol da vatan bağrına yaslan
Yavuz Sultan Selim hem de Alp Arslan
Türkiye'nin yiğit gazileri var.

Dünyada kendimi beyhude yordum
Akh karalı çok günler gördüm
Tamam 77 yaşıma geldim
Ak alnımın kara yazıları var

Benim ne bağım var, ne de bostanım
Vilayetim belli hem Sıvas'tanım
Kıbrıs yadigârı iş bu destanım
Seyyah ozanın çok gezileri var

Talibî Coşkun sever vatanı, yurdu
Her memleket bana bir ilham verdi
İş bu dertli destanım sona erdi
Yüreğimin bir çok sızıları var (3)

Talibî'nin son şiiri bu olsa gerek. Kıbrıs Destanı'ndan aldığım bu parçanın sonuna Talibî «1314 doğumlu muharebelerin topçu askeri yaşlı halk ozanı Talibî Coşkun» diye imzasını atar.

Abdulkadir Güler Talibî'nin son şiir kitabı olan «Kıbrıs Destanı —1975» hakkında bilgiler verir :

«Aradan bir yıl geçti. İşlerimin takibi nedeniyle Başkent'e gitmiştim. Kısmette tekrar görüşmek varmış. Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi'nde buluştuk. Kıbrıs Destanı ile ilgili bazı deyişlerini not ettiriyordu. Bir ara bana döndü :

«—Onlar dedi, Mehmetcikler Kıbrıs'ta can verdiler, şehit veya gazi oldular. Destanlarını yazmak bize düştü. Ama ağır geliyor bu iş. Layık olduğu şekilde anlatamamaktan korkuyorum.

«Belki haklıydı. Bu haklılığı biraz da

hassaslığından ileri geliyordu.» (6)

TALİBÎ'NİN SON GÜNLERİ VE KADİRBİLİR PRF. DR. A. EDİP UYSAL

Talibî'nin son günlerini anlatmadan önce sayın A. Edip Uysaldan söz etmek çok yerinde olur. Bu kadirbilir Profesör Talibî'ye yıllarca kol kanat germiş ve onun unutulup gitmesini önlemiştir. Ben şahsen kendisine, bu kadirbilir Profesöre müteşekkirim.

Kendisi Sıvas Folkloru dergisineyazmış olduğu bir makalesinde (Ağustos 1976) Talibî ile tanışmasını şöyle anlatır :

«Talibi'yi yirmi yıl kadar önce Ankara'da Dil ve Tarih—Coğrafya Fakültesine yaptığı bir ziyaret sırasında tanımış, heybetli, çarpıcı görünüşünden gür sesi ile okuduğu şiirlerinden hemen etkilenmiştim.

«Talibî'ye Fakülteye sık sık gelmesini, beni görmesini, çünkü kendisini öğrencilerime dinletmek, şiirlerini banda almak istediğimi anlattığım zaman bu teklifimi büyük bir ilgi ile karşıladı. Yaptığımız bir program gereğince haftada en az bir gün Fakülte'me geliyor, bana hayatını anlatıyor, şiirlerini okuyordu. Son yıllarda memleket çapında gezilerini sürdüremez olmuştu, ancak Ankara içindeki İlkokul, ortaokul ve askeri birlikleri dolaşabilmekteydi.»

«..... öğrenci olaylarının arttığı yıllarda Üniversitelerin kendisini eskiden olduğu kadar büyük ilgi ile dinlememelerinden çok şikâyet ederdi.

«Hele çok sevdiği Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğrenci Derneği Başkanının (yanılmıyorsam 1969 yılında)

« — Bizim modası geçmiş bir ozanı dinleyecek vaktimiz yok. Bizim gerçekleştirilecek büyük davalarımız var!

«Demesi kendisini çok üzmüştü. O yine de şahsi gayreti sayesinde dinleyici bulabiliyordu.»

TALİBÎ'NİN ÖLÜMÜ

Sayın Uysal Talibî'nin ölümünü ve daha sonra yapılan işlemleri şöyle anlatıyor :

« Ölümünden bir kaç gün evvel Ankara'daki bir askeri birlik tarafından davet edilmiş ve birlik mensuplarına yapıldığı bir konuşma ve okuduğu şiirlerine karşılık kendisine 600 lira toplanmıştı.

« Bir iki gün sonra evinin yanındaki kahvede otururken aniden yere düşerek öldüğü zaman (12 Mart 1976) cebinden çıkan varı yoğu bu para ile göğsünde taşıdığı altın madalyadan ibaretti. Bu madalaya kendisini sevenler tarafından hediye edilmiş bir hatıra idi.

« Altın madalyalara çok meraklı olan ve onlardan dört beş tanesini ve bir Atatürk resmini yakalarında taşıyan Talibî madalyalarının çoğunu ihtiyacını karşılamak için rehin olarak bırakmıştı. Cebinden çıkan 600 lira ile de kefeni alındı ve üç beş komşunun yardımı ile Ankara'da Karşıyaka mezarlığında Ada 6-8/343 nolu toprak mezara gömüldü.»

Talibî'nin hayatını yeteri kadar anlattığımı sanıyorum. Yazılarımı bitirirken bu garip ve talihsiz şaire Allah'tan sonsuz rahmet dilerim.

Sivas : 9.XI.1976

Birinci Bölümün Sonu

Kaynakça :

1. Talibî'nin mektubu (10.9.1963) İ. Aslanoğlu'dan alındı.
2. Vehbi Cem Aşkun. Sıvas Folkloru, Ağustos 1976
3. Konya'da Molla Hünkârzade Sezai Gülep gibi 1975 ve 1964 tarihli Kıbrıs Destanları bu zatın yardımı ile hazırlanmıştır.
4. Eskişehir'de yazdığı şiirler. (9.3.1963) Teksir. İ. Aslanoğlu'ndan alınmıştır.
5. Gazete küpürü. İ. Aslanoğlu'ndan alındı.
6. Abdulkadir Güler. Sıvas Folkloru, Ağustos 1976
7. Ahmet Edip Uysal. Sıvas Folkloru, Ağustos 1976

İ N Ö N Ü Ü N İ V E R S İ T E S İ

III. MALATYA ÇEVRESİ HALK KÜLTÜRÜ
VE
BATTAL GAZİ SEMPOZYUMU

19-20-21 EKİM 1988

MALATYA'DAKİ BATTAL GAZİ MAĞARASI İLE İLGİLİ BİR HALK RİVAYETİ

KUTLU ÖZEN

(Cumhuriyet Üniversitesi Okutmanı)

MALATYA'DAKİ BATTAL GAZİ MAĞARASI İLE İLGİLİ BİR HALK RİVAYETİ

Kutlu ÖZEN (x)

Bugün Anadolu'nun hemen her yerinde ünlü destan kahramanı Battal Gazi ile onun silah arkadaşlarına ait menkıbeler bütün canlılığı ile yaşamaktadır. Hüseyin Gazi'ye, Battal Gazi'ye, Abdülvehap Gazi'ye, Ahmet Turan Gazi'ye ve Şemmas Pir'e mal edilen türbeler, mezarlar, makamlar, taş yığınları, kale kalıntıları, mağaralar... kutsallık kazanmakta ve adak yeri olmaktadır.

Biz bu tebliğimizde Battal Gazi'ye ve onun silah arkadaşı Abdülvap Gazi'ye mal edilen mağaralar hakkında tanıtıcı bilgiler verdikten sonra biri Seyitgazi İlçesinde, diğeri Yazıhan Bucağında bulunan iki mağara etrafında meydana gelmiş halk rivayetleri üzerinde duracağız.

I. BATTAL GAZİ'YE VE ONUN SİLAH ARKADAŞLARINA AİT MAĞARALAR

a. Malatya'daki Mağaralar:

Malatya İlinde Battal Gazi'ye ait iki mağara mevcuttur. Bunlardan biri Yazıhan Bucağına bağlı İri Ağaç Köyü yakınlarındaki "Battal Gazi Mağarası", diğeri Pötürge İlçesinin Tepehan Bucağına bağlı Başmezra Köyündeki "Battal Gazi'nin Dinlendiği Mağara"dır(1).

b. Seyit Gazi İlçesindeki mağara ise Battal Gazi'nin türbesinin bulunduğu yerdeki mağaradır(2).

c. Sivas'taki mağara ise "Talih Mağarası"dır. Abdülvehap Gazi türbesi yakınındaki kayalıklar içindedir. Burası daha çok kadınlar ve genç kızlar tarafından ziyaret edilir. Kutsallığı Abdülvehap Gazi'den dolayıdır(3).

Halk rivayetleri daha çok Yazıhan Bucağındaki "Battal Gazi Mağarası" ile Seyitgazi'deki "Battal Gazi Türbesi" etrafında toplanmıştır.

II. BU MAĞARALAR ETRAFINDAKİ HALK RİVAYETLERİ

a. Seyit Gazi İlçesindeki "Battal Gazi Mağarası"

Bu mağara etrafındaki halk rivayeti ilk defa Muhiddin Aslanbay tarafından tesbit edilmiştir. Battal Gazi'nin yaralanması,

---

(x) Cumhuriyet Üniversitesi Türk Dili Okutmanı

yaralı halde bu ilçedeki mağaraya sığınması, şehit olması, mağaranın uzun zaman toprak altında kalması, bir çoban tarafından bu mağaranın tesbiti, Selçuklular döneminde bu mağaranın üzerine bir türbe yapılması rivayetin esasını teşkil eder.

Muhiddin Aslanbay'ın tesbit ettiği halk rivayeti özetle şöyledir:

"... Akroinon (Konya-Afyonkarahisar hattı) muharebeleri sırasında ağır yaralanan Battal Gazi, aldığı derin yaralardan akan kanlarla halsiz düşer. Nihayet, halen türbenin ve sandukanın bulunduğu mahaldeki mağaraya kendini atar. Rumlar, Battal'ı aramaya başlarlar. Kendisine öteden beri âşık olan Kral kızı gizlice Battal'ı takip etmektedir. Onu mağarada bulur; fakat düşmanlara hissettirmemeye çalışır. Battal Gazi bu sırada sırt üstü yatmış, gözü kapalı vaziyettedir. Kral kızı mağaranın girişinde, tehlikeyi ve kendisinin mevcutiyetini haber vermek için yerden bir fiske taşı alır ve Battal'a doğru atar. Seyit Battal Gazi, işte o sırada ruhunu teslim eder (M.S.740). Bunu farkeden Kral kızı kendinden geçer ve Seyit Battal Gazi'nin aziz nâşı üzerine kendini atar. Rumlar geldiklerinde her ikisini Allah'ın rahmetine kavuşmuş bulurlar. Ve her ikisini de bulundukları yere gömerler..." (4)

Arapların mağlubiyeti ve Seyit Battal Gazi'nin şehadetiyle neticelenen Akroinon (Akrenion) muharebesinin ardından bir kaç asır geçer. Bu unutuluş, Türklerin Anadolu'da hakimiyet kurmalarına ve Eskişehir'in II. Kılıçarslan tarafından fethine kadar devam eder (1176)

Battal Gazi'nin Mezarının Bulunması:

"...Seyit Gazi tepelerinde koyun otlatan 'Kutluca Baba' adlı bir Anadolu ermişi, Battal Gazi'nin mağarasını bulur. Bu hadise Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev'e de bildirilir. Çok inançlı bir kadın olan Gıyaseddin Keyhüsrev'in hanımı ve Şehzade Alaaddin Keykubat (I.Keykubat)'ın annesi Ümmühan (Sultan) Hatun bu sırada bir rüya görür. Battal Gazi, rüyasında Ümmühan Hatun'a kendisine bir türbe yaptırmasını söyler. Bu rüya üzerine Ümmühan Hatun şimdiki Seyitgazi'ye gelir(5).

Olayın bundan sonraki gelişmesi rahmetli Prof. Mükrimin Halil Yinanç'ta bulunan el yazması eserde şöyle nakledilir:

"... meğer Sultan Alaaddin'in anası vardı. Adına Sultan Hatun derlerdi. Resul Hazreti'nin (S.A.V) kızları aslından idi. Gayet salihalerden idi.

Bir gece Seyyid'i düşünde gördü. Seyyit eyitti:

- Ey Hatun! Ben ol Âl'i Resûlum ki, bu Rum memleketini aldım. Ahir Kal'a-i Mesihiye (Seyit Gazi İlçesi) de şehit oldum, kaldım. Gel, benim üzerime türbe yap, dedi.

Sultan Hatun uyanup duru geldi. Sultan Alaaddin katına vardı. Bu hikâyeti bildirdi. Sultan Alaadin buyurdu, hazineyi açtılar, develere yüklettiler. (...) Günlerden bir gün geldiler, kaleye karşı yakın bir sahraya kondular.

(...) Çünkü Hezar Esbi (Mesihiye Kalesi Beyi) eşitti. Sultan Hatun'a karşı geldi. Aldı götürdü, konukluk eyledi ve eyitti:

- Niye oldu ki, bunda geldin? Maslahat nedir, dedi.

Sultan Hatun eyitti:

- Ya Hezar Esbi, bu kalenin yanında hiç ziyaretgâh var mıdır?

Ezar Esbi eyitti:

- Benim bir çobanım vardır, Kutluca derler. Kale karşısındaki tepede koyun göderken gördü ki, bir nur balkır. Ol nurun şevkinden vücudu hal olur. Kendünden gider, bî-haber olur. Dahi ol araya koyunlar cem olurlar, kalırlar. Bana haber oldu vardım. Çobandan hali kıldım. Ol yere bir havlu çevirdim (korumaya aldım) dedi."

(...) Andan Sultan Hatun abdest alup ol havluya girdi. İki rek'at namaz kıldı. Hacet diledi. (...) Dua kıldı, yüz yere vurdu. Ol dem kudret ile orta yerden bir kapı açıldı. Andan bir nur balkıdı. Alem münevver oldu. Andan avaz geldi kim:

- Ya Sultan Hatun, ol gördüğün rüya rahmanidir, dedi.

Sultan Hatun durdu. Ol kapıdan içeri girdi. Yedi ayak merdiven aşağı indi. Ol nurun aydınlığından mağaranın içi rûşen oldu. Gördü: Harir döşenmiş; misk ve anber (amber) kokusundan adamı muattar olur. Kırk adım yürüdü. Mağaranın dibine geldi, gördü. Mihrabda Sultan Seyyit Battal Gazi oturur. Kıbleye karşı sâz ve selb üzerinde, tiğ ve hâk belinde, imame başında, nikab yüzünde.

Sultan Hatun el bağlayıp karşısında durdu. Bir avaz geldi kim:

- Ol gördüğün Seyyit Battal Gazi benim. Âl'i Resûlüm. Doksan yıl gazilik eyledim. Gâh guru (kuru, kara)da, gâh denizde

Rum memleketin aldım. Ahir bu kalanın üzerinde şehit oldum. Beni bu araya Hazreti Peygamber (S.A.V.) getirdi. Bunda olurum. İmdi benim üzerime türbe yap. (...) Dahi çok nasihatler etti. Andan sonra iki kitab verdi. Bir çuygan verdi. Biri mushaf (Kur'an-ı Kerim), biri Gazavet (Battal Gazi Destanı) idi.

- Bunlar sana şimdi bizim yadıgârımız olsun, dedi.

Andan Sultan Hatun, kendi kavmine geldi. Ol kitapları bunlara gösterdi. (...) Sultanın üzerine türbe yaptılar..." (6).

Not: Türbe I.Alaaddin Keykubat'ın annesi Ümmühan Hatun tarafından türbe, cami ve ek binalarıyla M.S. 1206-1208 yılları arasında yapılır.

b. Malatya'daki "Battal Gazi Mağarası"

Yazıhan Bucağına bağlı İri Ağaç Köyünün güneyinde, Çatak Mezrasındaki dar bir vadinin yamacında bulunan mağara, Battal Gazi Mağarası olarak bilinmektedir. Rivayete göre Battal Gazi, o civardaki Önür Kalesi'nde savaşırken yaralanmış, o haliyle bu mağaraya sığınmıştır(7).

Battal Gazi Mağarası ile ilgili ikinci bir halk rivayeti de 1929 yılında Çorum'un Alaca İlçesi, Eskiyapar Köyünde tutulmuş 44 sayfalık bir defterde yer almaktadır. Defter, Arap alfabesi ile Dede Hüseyin Efendi adlı bir şahıs tarafından tutulmuştur.Defterin iki sayfası Battal Gazi Mağarası'na ayrılmıştır.

Rivayete göre bu mağara bir çoban tarafından bulunmuştur. Mağaranın bulunduğu tarihlerde mağara içerisinde üzeri Arap alfabesiyle yazılı 25 kadar irili-ufaklı taş bulunmaktaydı.

Defteri tutan Hüseyin Efendi bu taşlardan 16 tanesinin temsili resmini çizmiş, on bir tanesi hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir.

Buna göre, birinci taşta: Ya Allah! Ya Muhammed; ikinci taşta: Sene 270, BATTAL MAKAMI; üçüncü taşta: Pes, bu mağara makamı imiş, RUH-I BATTAL MAKAMI; dördüncü taşta: Ya Allah! Ya Muhammed! Sene 270, Seyyit Battal ruhu ve makamı, nefesi derde derman; beşinci taşta : Ya Allah! Ya Muhammed! Ali el Hasan vel Hüseyin! Sene 230; altıncı taşta : Bismillah! Ya Allah! Hüseyin Gazi'nin oğlu Battal Gazi'dir; yedinci taşta: Seyyit Battal Gazi Hazreti, rûzigâr ile Hak-taalâ tarafından bu mağarada gaib oldu, itikad edin, sene 277; sekizinci taşta: Tur taşı, Seyit Gazi bu mağarada, Hızır Nebi aleyhisselâm, cenazemi arar isen yerin üçüncü katında,

ruhum, nurum arar isen yedinci asûmandadır ve makamım bu mağaradadır, inanmayan tamu ehlidir; dokuzuncu taşta: Ali'nin ervahı geldi, Hızır Nebi kalem çaldı...yazıları yazılıdır.

Diğer taşlarda Battal Gazi; Yasin, derde derman; Hızır Nebi Aleyhisselâm, Seyyid... gibi birkaç kelimelik yazılar bulunmaktadır(8)

Hüseyin Efendi'nin halk rivayetine dayanarak verdiği bilgiler özetle bu kadardır.

III. HALK RİVAYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İlki Muhiddin Aslanbay, ikincisi Çorumlu Hüseyin Efendi tarafından tesbit edilen halk rivayetlerini birkaç yönden incelemekte fayda vardır.

Bunlardan biri Battal Gazi'nin doğumu, ölümü ve soyu ile ilgili inanışlardır. Malatya rivayetine göre Battal Gazi 277 (890) da vefat etmiştir. Yine Prof.Dr. M.Fahreddin Kırzıoğlu tarafından tesbit edilen, XV. yüzyıla ait "Malatya Manzum Battal Gaazî Kitabı"nda Battal Gazi'nin 200 (815) yılında doğduğu yazılıdır. Battal Gazi'nin doğumu ile ilgili beyit şöyledir:

İki yüz tarihinde, adı Cafer
Kızıl yüzlü, uzun boylu olur ol (9).

Başka bir halk rivayetine göre de Battal Gazi, Abbasî Hükümdarı (halife) Harun er-Reşîd (786-809) zamanında doğmuştur. Harun er-Reşîd, Peygamber soyundan olup da bir takım eziyet ve sıkıntılara katlanmış olan kimseleri kadı ve komutan olarak sınır şehirlerinde görevlendirmiş, Battal Gazi'nin ailesi de bu yolla Malatya'ya gelip yerleşmiştir. Dedesi Seyyit Ali Efendi, Malatya Kadısı olmuş, oğlu Hüseyin Gazi'de (Battal Gazi'nin babası) Emir Ömer'in ölümü üzerine Malatya Vali ve Komutanlığına getirilmiştir (10)

Görüldüğü gibi halk rivayetlerine ve Battalnâmelere bağlı tarihler birbirini tamamlamaktadır. Buna göre Battal Gazi 815-890 tarihleri arasında yaşamıştır. Seyit Gazi rivayetinde, Battal Gazi 90 yıl gazilik etmiştir.

Tarihi kaynaklar ise Battal Gazi'nin Emeviler döneminde yaşadığını ve 122 (740) yılında şehiden vefat ettiğinde birleşmektedirler.

Battal Gazi'yi, Hz. Peygamberimizin soyuna bağlama inancı bu halk rivayetlerinde de vardır. Nitekim, Seyitgazi rivayetinde " Ol gördüğün Seyyit Battal Gazi benim. Âl'i Resûlüm" ; Malatya rivayetinde "Ya Allah! Ya Muhammed! Ali el Hasan vel Hüseyin, Ali'nin ervahı geldi" cümleleri bu inançtan kaynaklanmaktadır.

DESTANİ VE DİNİ MOTİFLER

Her iki halk rivayetinde mağara motifi, savaş aletleri motifi, rüya motifi, keramet ve harika şeyler motifi, Hızır motifi gibi destanî ve dini motiflerin yanısıra taşlarla, yerin ve gökyüzünün katlarıyla ilgili inançlar da yer almaktadır.

Mağara Motifi: Türk mitolojisinde mağara motifi önemli bir yer tutar. Prof.Dr. Bahaeddin ÖGEL, Türk Mitolojisi adlı eserinde Büyük Hun Devleti'nde kutlu bir "Ata Mağarası" bulunduğunu ve bu kutlu mağaraya yalnız Şamanlar değil, bütün devlet erkânının saygı gösterdiğini, belirli günlerde ziyaret edildiğini yazmaktadır (11). Yine aynı şekilde "Kurttan türeme" ve "Mağaradan çıkma" efsanesi, Göktürklerin resmen kabul ettikleri bir Devlet Mitolojisi olarak görülmektedir (12). Türk destanlarında da mağara motifi önemli bir yer tutar. Battalnâmelerde de "mağara" ilahi buyruğun tebliğ edildiği kutlu bir yer olarak karşımıza çıkar(13). Malatya ve Seyitgazi'deki mağaralar da halkımız tarafından kutsallaştırılmıştır. Buralar birer adak yeridir.

Savaş Aletleri Motifi: Seyitgazi'deki mağarada Battal Gazi silahları ile tasvir edilmiştir(14).

Rüya Motifi : Seyitgazi rivayetinde, Battal Gazi, Konya'daki Sultan Hatun'un rüyasına girer, "Ey Hatun, gel, benim üzerime türbe yap " der. Bu rüya rahmanidir. Nitekim Seyitgazi'ye gelen Sultan Hatun, mağaraya girerken "Ya Sultan Hatun, ol gördüğün rüya rahmanidir" diye bir avaz işitir.

Keramet ve Harika Şeyler Motifi: Malatya'daki mağara, Battal Gazi'nin birden bire kayıplara karıştığı ve ruhunun göğün yedinci katına çıktığı bir mağaradır. Seyitgazi'deki mağarada ise Battal Gazi, silahlarını kuşanmış, yüzüne nikab çekmiş ve ayakta durur vaziyettedir. Sultan Hatunla konuşur, ona çeşitli hediyeler verir. Nurun aydınlığından mağaranın içi gündüz gibidir.

Hızır Motifi: İslâm-Türk inançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas kültü vardır. İslâmiyetin kabulünden beri bu kült, Türk halk inançları arasında müstesna bir yer işgal etmiş, yüzyıllardan beri de

canlılığından hiç bir şey kaybetmemiştir. Bugün Müslüman Türklerin büyük bir kısmında bu kült halâ geçerliliğini korumaktadır(15). Malatya rivayetinde de Hızır-İlyas kültü vardır. Çünkü, Battal Gazi, Hızır Nebi'ye hitaben "...Cenazemi arar isen yerin üçüncü katında, nurum arar isen yedinci asûmandadır." demektedir. Mağaradaki taşlarda "Hızır Nebi Aleyhisselam; Ali'nin ervahı geldi, Hızır Nebi kalem çaldı" gibi yazılar Hızır-İlyas kültüne bağlı inançları yansıtmaktadır.

Taşlarla İlgili İnançlar: Çevremizde ve dünya' üzerinde türlü inançlar ve davranışlarla karşı karşıya bulunuyoruz. Bunlardan biri de taşla ilgili olanlardır. Türk dinler tarihi ve inançlarında Kutlu Kaya,Yada Taşı, Taş ziyaretler, şifalı taşlar dikkati çekmektedir(16). Malatya rivayetinde de üzerinde çeşitli yazılar bulunan 25 taşın yanısıra, Tur Taşı(!)ndan bahsedilmektedir.

Yerin ve Gökyüzünün Katlarıyla İlgili İnançlar: İslâm öncesi Türk inançlarında gökler, büyük Tanrılarla, iyi ruhların, perilerin ve meleklerin bulunduğu bir yerdir. Altayların büyük Tanrısı Karahan ile oğlu Ülgen de Şamanlarca on yedi kat kabul edilen göklerin en üst katlarında oturur. Yakutların Kayadan'ı dokuzuncu, Altayların Gün Ana'sı yedinci katta oturur. Tonguzlara göre de yedinci kat gökte güneş, altıncı katta ay bulunmaktadır(17).

İslâmi inançlara göre de her peygamberin gökyüzünde bir makamı vardır. Mir'âçla ilgili hadislerde, peygamberimiz Hz. Muhammed'in göğün her katında peygamberlerle karşılaştığı, onlarla konuştuğu bildirilmiştir. İlk peygamber ve ilk insan olan Hz.Adem birinci kat göktedir. Hz.Muhammed (s.a.v), Hz. İdrîs ile dördüncü kat gökte görüşür. Hz. Peygamber, atası Hz. İbrahim'i yedinci kat gökte, Beyt-i Mâmûr'a dayanmış halde görür. Onunla selamlaşır, konuşur. Peygamberlerden sadece Hz.İbrahim, Resûlullah'a "oğul" diye hitabeder(18).

Halk inanışına göre Battal Gazi, Hz.Peygamberimizin soyundan gelmektedir. Malatya rivayetinde yer alan ve sekizinci taşta yazılı olan "...ruhum, nurum arar isen yedinci asûmandadır" sözü bu inançtan kaynaklanmaktadır.

Sizlere sunmaya çalıştığımız her iki halk rivayetinde, Battalnâmelerdeki mitolojik, destanî ve dini unsurları "Battal Gazi Mağaraları" etrafında meydana gelen halk inançlarında da görmekteyiz. Battalnâmeler ile halk rivayetleri birbirini tamamlamaktadır.

1. Ahmet Şentürk, Malatya ve Çevresinde Battal Gazi ve Yoldaşlarıyla İlgili Halk İnanışları, I. Battalgazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu-Tebliğler, İnönü Üniversitesi, Malatya-1986, s.42; Mehmet Yardımcı, Malatya'da Battal Gazi'nin İzleri, 3. Seyyitgazi Sempozyumu-Tebliğ, Seyitgazi (1-4 Eylül 1988)

2. Mehmet Şimşir-Yaşar Candemir, Seyyit Battal Gazi, Eskişehir-1966

3. Dr. Sedat Veyis Örnek, Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak.Yay., Ankara-1966, s.57

4. Muhiddin Aslanbay, Seyyid Battal Gazi'nin Hayatı ve Bazı Menkıbeleri, Eskişehir-? , s.93

5. Muhiddin Aslanbay, a.g.e., s.98; Mehmet Şimşir-Yaşar Candemir, a.g.e. , s.30-31

6. Muhiddin Aslanbay, a.g.e., s.99-100

7. Ahmet Şentürk, a.g.m., s.42

8. Dede Hüseyin Efendi, Arap alfabesiyle yazılmış defter, Çorum, Alaca, Eski Yapar Köyü-1929, s.21-22 (Kutlu Özen'deki fotokopi)

9. Prof.Dr.M.Fahreddin Kırzıoğlu, XV.Yüzyıl Malatya Yazması Manzum Battal Gazi Destanı, I.Battalgazi ve Malatya Çevresi..., s.163

10. Muhiddin Aslanbay, a.g.e., s.42

11. Prof,Dr. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi I.Cilt, Ankara-1971, s.21

12. Prof.Dr. Bahaeddin Ögel, a.g.e., s.25

13. Dr. Hasan Köksal, Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı, Kül-Türk ve Turizm Bak. MİFAD Yay., Ankara-1984, s.146

14. Mehmet Şimşir-Yaşar Candemir, a.g.e., s. 20'de "Battal Gazi' nin daima okuduğu Kur'an-ı Kerim'i, kılıcı, sancağı, teberî bir de demirhindi ağacından yapılmış tesbihi, Sultan Hatun'a teslim edilmiştir."

15. Ahmet Yaşar Ocak, İslâm-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü, Ankara-1985, s.7

16. Prof.Dr. Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara-1987, s.1-3

17. Murat Uraz, Türk Mitolojisi, İstanbul-1967, s.66

18. Dr. Metin Akar, Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-Nâmeler, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ankara-1987, s.244,247,248

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli
Araştırma Merkezi

I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri

(22 - 24 Ekim - 1998)

ANKARA - 1999

SİVAS-DİVRİĞİ YÖRESİNDEKİ BEKTAŞÎ TEKKELERİ (16.yy-20.yy)

Kutlu ÖZEN
Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Elemanı

Bilindiği gibi Bektaşilik 13. yüzyılda Kalenderîlik içinde teşekkül etemeye başlayıp 15. yüzyılın sonlarında Hacı Bektaş Velî ananeleri etrafında ortaya çıkan bir Türk tarikatıdır.

Bektaşilik, Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşu dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu tarihi boyunca nüfuzunu koruyan tek gayri Sünnî bir tarikat olmuştur.

Bektaşilik, teşekkül devresinde 14. yüzyıldan itibaren Abdalan-ı Rum yahut Rum Abdalları adı altında varlığını sürdürmeye başlamıştır. Daha çok Yesevî, Kalenderî, Haydarî ve Vefaî dervişlerinin hakimiyeti altında bulunan bu zümre mensupları bütün orta ve batı Anadolu'da ilk Osmanlı fetihleriyle birlikte Rumeli'de faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Abdal Kumral, Abdal Mehmet ve bilhassa Abdal Musa gibi tarihi şahsiyetler "İlk Bektaşiler" diyebileceğimiz dervişlerdi. Bugünkü hüviyetiyle bilinen asıl Bektaşilik, Balım Sultan(Ölm. 1516)'ın tarikatınbaşına geçmesiyle şekillenmiştir.

Bir bütün olarak Osmanlı İmparatorluğunda Bektaşiliğin sosyal ve iktisadi yapısının tarihini yazabilmek, tekke monografilerinin tamamlanmasına bağlıdır. Biz bu tebliğimizde 16. yüzyıldan başlayarak, 1925 yılına kadar süren dönem içinde Sivas-Divriği yöresindeki Bektaşî tekkelerini tanıtmaya çalışacağız.

Tekke ve Zaviyeler : Aslı, Farsça tekye olan ve Türkçeye ve Arapçaya buradan geçmiş bulunan tabir, tasavvuf ehlinin toplanıp zikrettikleri ve yollarıyla ilgili töreni ve töreleri icra ettikleri bina ve müştemilatı anlamında olup geniş manada, zaviye, hankâh, Asitane, dergâh; hatta ribatı da kucaklamaktadır. Daha çok şehir dışı yol kavşaklarında kurulan ve her şeyden önce gelip geçen dervişlerin birkaç gün için konaklamalarına yarayan küçük tekkeler zaviye adını alır. Bu zaviyeler özellikle kuruluş devrinde Osmanlı imparatorluğu'nda gerçekten çok yönlü ve büyük hizmetler vermişlerdir.(1)

Daha çok askerî gayelerle kurulan ribatları da çok geniş anlamıyla tekke kavramı içine sokmak mümkündür. Ribat/murabata, sınır boylarında düşmanı kollamak işin yapıldığı yer demektir. Kur'an kaynaklı ribat tabiri zamanla kurumsal bir karekter kazandı ve sınır boylarında düşmanı kollayan dış cihada memur askerlerle bilikte iç cihada yeni ruhu arıtmaya memur dervişlerin birlikte barındıkları ocak haline geldi. Daha sonraki devirlerde ise ribatlarda bu ikili görevi sadece dervişler yürütmeye başladı. Ribat, bu hem gönül, hem kılıç mücahidi alp-erenlerin barınakları olmuştur.(2)

Son zamanlarda yapılan araştırmalar, tekke ve zaviyelerin, dinî ve sosyal tarihimizdeki önemini ortaya koymuş durumdadır. Gerçekten de tekke sadece bir ibadet ve zikir yeri değil, bir bilimsel akademisi, bir ekonomik etki kurumu, bir askerî hizmet yuvası, bir güzel sanatlar akademisi, bir misyonerlik teşkilatı... halinde bir toplum için en önemli konuların oluşturulup kotanldığı kurumdu. Tekkeler ayrıca İslâm dünyasında, özellikle Türk tarihinde ihmal edilmez bir mevkiye sahip bulunan vakıf kurumununda besleyici ve geliştirici yuvası olmuştur. Tekke-vakıf ikilisi, İslam toplumunda madde ve ruhu geliştirmede temel kurumlar listesinin en başında yer almaktadır.

Tekke ve zaviyelerin, burada yaşayan muhtelif tarikatlara mensup dervişlerin, Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöküşü ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşu üzerine oynadıkları rolün anlaşılması, sosyal ve dinî hareketlerdeki etkinliklerin ve iktisadi hayattaki katkılarının gün ışığına çıkması, bu sahaya olan ilgiyi artırmış görünmektedir.

Biraz önce de ifade ettiğimiz gibi biz bu tebliğimizde Sivas ve Divriği yöresindeki Bektaşî tekkeleri hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

1. Bölüm

Sivas İlindeki Bektaşî Tekkeleri

Evliya Çelebi, 17. yüzyıl Sivas için "Her mahallede birer ikişer tekke bulunur; halkı gayet dindardır" ifadesini kullanır. Saim Savaş, 17. yüzyıl sonlarında tutulmuş 1693-1694 tarihli muhasebe defterinde 28 zaviyenin varlığından bahsetmektedir. Bunlar Abdulvahhap Gazi (1326), Hacı Abdurrahman, Hacı Arif, Hacı Şahin, Baba Şahin, Ahi Mehmet Külahduz, Şeyh Hasan, Şeyh Erzurumi, Şeyh Çoban, Ahi Carullah, Ahi Mecdüddin, Akbaş, Ahmet Çelebi, Hutayar(Hubyar ?), Hoca Areste, Mahmut Çelebi, Hangâh-ı Tokmak, Melik Acem, Hangah-ı Haki, Durrurraha(1321), Ahi Emir Ahmet(1333), Şeyh Adil, Elmalu, Alakilisa, Yavaviran, Şeyh Merziban, Büyük Ali Baba(1547), Veled-i Diğer Ali Baba(1639), Ahi Ali Çelebi, Ali Uryan, Özemiş, Çeltik (Çeltek Baba ?), Emirci, Deliklükaya, Kurucakul, Kel Abdal, Tatlucuk, Şeyh Tabduk, Pir Ahmet bin Ahmet(1420), Adem Fakih, Şemseddin Efendi, Şeyh Emir İbrahim, Şeyh Alaaddin, Han-ı Paşa, Şeyh Mihmad, Etmekçi Sultan Fakih, Irak Baba, Kadı Burhaneddin, Memlaha-i Şeyh Şemseddin(1595) ve Mevlevihâne zaviyeleridir.(3)

Defterlerde adı geçen Şeyh Çoban, Tokmak, Sarı Şeyh, Ali Baba ve Abdülvehhab Gazi zaviyelerinin mahalle ismi haline gelmesi, zaviyelerin dinî ve sosyal hayattaki fonksiyonlarının yanısıra bölgenin iskanında oynadıkları rolü göstermesi bakımından kayda değer.

Sivas ve Divriği yöresinde bulunan tekke ve zaviyelerin tek tek ait bulundukları tarikatları tesbit edebilecek kaynaklara maalesef ulaşamadık. Şehir merkezlerinde bulunan zaviyelerin umumiyetle Sünnî, medrese eğitiminin tesirinden uzak bölgelerde kurulan zaviyelerin ise daha ziyade gayri Sünnî karekterde oldukları genel bir bilgi haline gelmiş bulunuyor. Ancak bu genel bilginin yapılacak yeni ve ayrıntılı çalışmalarla teyit edilmeye muhtaç olduğu inkâr edilemez. Bununla beraber 15. ve 16. asırlara ait Vakıf defterlerinde genellikle zaviyelerin bağlı bulundukları tarikatlerin belirtilmemesi yapılacak çalışmaların karşısındaki en büyük engel olarak gözükmektedir. Yine de bunların isimlerinden belli ölçüde bir tespite gidebiliriz. Mesela : Abdal, Baba, Dede, Pir... isimleri taşıyanların genellikle Kalenderî ve Bektaşî zaviyeleri oldukları bilinmektedir(4).

1. Masumlar Tekkesi : Masumlar Tekkesi hakkında bilgi sahibi değiliz. F.V.Hasluck, "Bektaşîlik Tetkikleri" adlı eserinde, Sivaslılar tarafından bilinmeyen tekke hakkında şu bilgiyi vermektedir : "Sivaş şehri dahilinde bilâhare Beyrut Valisi olmuş olan Halil Paşa namında birinin tesis ettiği Maksumlar/Masumlar Tekyesi denilen yeni bir bina vardır. Elli sene evvel bir dervişin iki masum kabrini ilham tarikiyle keşf etmiş olduğu söyleniyor. Rivayete göre bunlardan biri beşinci imam Muhammet Bakır'on oğlu Ali Ekber; diğeri yedinci imamın, Musayı Kâzım'ın oğlu Salih olduğu anlaşılmıştır. Bu masum çocuklar şehit telakki edilmektedir. Halil Paşa'nın bir masum çoçuğu da tekkeye metfun bulunmaktadır. Burasa Alevîlerce ziyaret edilmektedir(5).

2. **Ali Baba Tekkesi :** Sivas merkezindeki bir semte adını veren Ali Baba, muhtemelen 15. asrın sonlarında yada 16. Asrın başlarında doğup, 1574'te vefat etmiştir. Zaviyesini, 16. asrın ilk yarısı ortalarında, Sivas'ta kurduğu anlaşılıyor. Zaviyenin kurulduğu dönemde Sivas, İran Safevi başlarından itibaren Kadiri, Rufai ve Mevlevi tarikatleriyle münasebtlerinin olduğu gözlenmektedir. Ancak, Ali Baba'nın mensup olduğu tarikatı kesin olarak tesbit edemiyoruz. Kendisinin Sivaslı bir Ahi ailesinden olması ihtimali mevcut bulunmakla birlikte, onun Horasan Melametiliğinin tesirinde bir Kalenderî dervişi iken, devrin sultanları ve Özellikle Rüstem Paşa tarafından yapılan vakıflarla sağlanan mali destek mukabilinde Sünnî bir kimlik edinmiş olması ihtimali de gözardı edilmemelidir.

Orta büyüklükte bir külliyeyi andıran Ali Baba Zaviyesi içinde cami(önceleri mescit), tekke, türbe, mektep ve çeşme yapıları bulunuyordu. Bunların yanında, gelip geçen yolcuların ağırlanıp, dervişlerin ve fakirlerin doyurulması için han, misafirhane ve benzeri tesislerin de mevcut olduğu anlaşılmaktadır(6).

Türbede Büyük Ali Baba, oğlu Ahi Ahmet Bey, onun oğlu Küçük Ali Baba ve onun kızı Fatma Hatun'a ait olduğu söylenilen dört adet kabir bulunmaktadır. Türbe ruh ve sinir hastaları tarafından ziyaret edilmektedir(7).

3. Yalıncak Tekkesi : Tekke, Hafik ilçesi Celalli bucağına bağlı Yalıncak köyündedir. Yalıncak Sultan türbesi/tekkesi bugün ören yer durumundadır. Türbe duvarları tamamen yıkılmıştır. Türbe de Yalıncak Sultana ait bir kabir bulunmaktadır.

Asıl adı Es Seyyit Muhammet Nuri olan Yalıncak Sultan, Konya civarında yaşamış olan bir Türk boyuna mensuptur. Babası Pirep Sultan'dır. Yalıncak Sultan, Karamanoğlu Mehmet Bey(1261-1283) tarafından halkı irşat etmesi için bu yöreye gönderilmiştir. Tekkesinin bulunduğu yerde vefat etmiştir.(8) Aşık Veysel'in ikinci eşi Gülizar Şatıroğlu da Yalıncak Tekkesi'ne mensuptur. Gülizar Şatıroğl'nun ifadesine göre Tekke 1928'li yıllarda da faaliyetini sürdürmüştür.(9)

4. Koyun Baba Tekkesi : Tekke/türbe Karaçayır bucağına bağlı Karaahmet Çiftliği köyündedir. Koyun Baba türbesi düşük yapan kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir.

5. Çoban Baba Tekkesi : Tekke, Gölova ilçesine bağlı Çobanlı köyündedir. Köyün karşısına düşen küçük bir tepenin üzerinde Çoban Baba'nın türbesi bulunmaktadır. Türbe, diktörtgen planlı olup, kubbe çatılıdır. Kapı üzerinde Selçuklu üslubu süslemeler mevcuttur. Türbede Çoban Baba'ya ait bir sanduka bulunmaktadır.(10)

Çoban Baba adını taşıyan ikinci bir adak yeri de Kangal ilçesine bağlı Alacahan beldesindedir. Menkıbeye göre Çoban Baba, Horasan'dan gelerek Darende'ye yerleşir. Orada çobanlık yapmaya başlar. Bir süre sonra icazeteni kaybeden Çoban baba, Darende'ye beddua ederek oradan ayrılıp Alacahan'a yerleşir. Çobanlık yaparak hayatını devam ettirir.(11)

6. Samut Baba/Sultan Samut Tekkesi : Tekke, Kangal ilçesine bağlı Tekke köyündedir. Samut Baba'nın türbesi altıgen planlı olup, piramit kubbelidir. Mimari yapı bakımından Selçuklu kümbetlerine benzer. Giriş kapı üzerinde 981(1573) tarihi vardır. Buna göre Samut Baba 16. yüzyılda yaşamıştır. Sivas yöresindeki en eski tekke şairidir. Menkıbeler onu IV. Murat'la çağdaş gösterip, onun kerametlerinden bahseder. Bağdat Seferi 1638 yılında yapılmış olduğuna göre, Samut Baba'nın IV. Murat'la görüşüp, o'nu ve ordusunu ağırlaması imkansızdır.(12) Her yıl 21 Mart'ta Kangal'ın Karanlık, Çaltepe, Mamaş, Daylı, Topardıç, Kavak... köylülerince ziyaret edilmekte ve dinî törenler yapılmaktadır.

7. Er Aslan Tekkesi : Tekke, Yıldızeli'ne bağlı Güneykaya köyündedir. Türbede biri Er Aslan'a diğeri Hanımına(?) ait olmak üzere iki kabir bulunmaktadır. Menkıbeye göre Er Aslan, Hacı Bektaş Veli'yi ziyarete giderken bir aslana biner, yılanı kamçı olarak kullanır. Hacı Bektaş Velî de kuru bir duvara binerek Er Aslan'ın önünü keser. Hatasını anlayan Er Aslan, Hünkar'dan özür diler. Hacı Bektaş Velî de Er Aslan'a nasip vererek onu Çorum yöresine gönderir. Er Aslan bir müddet sonra buradan ayrılır Sivas topraklarına geçer, Yıldızeli'nin Aslandoğmuş köyüne gelir. Bu köyde fazla kalmaz, Güneykaya köyüne gelip yerleşir. Burada bir tekke açar. Kendisinin ölümünden sonra oğlu Seyyit Halil, onun ölümünden sonra Seyyit İbrahim ve Seyyit Ali tekkeye hizmet ederler.

8. Pir Gökçe Tekkesi : Tekke, Zara-Divriği karayolu üzerinde olup, ilçeye 20 km. uzaklıktadır. Tekke yakınlarında Bağlama, karahasan, Kevenli ve Halhavu köyleri bulunmaktadır. Menkıbeye göre Pir Gökçe ve iki kardeşi Horasan erenlerindendir. Bunlardan Pir Gökçe, Zara/Akdeğirmen köyü yakınlarındaki Korkut Deresi vadisine yerleşerek bir tekke kurar. Diğer kardeşi Cöğü Baba, İmranlı'nın Coği köyüne yerleşir. Üçüncü kardeş ise Zara'nın Soruh köyüne yerleşir. Bu köyde bir tekke açar. Ak yerinin adı "Kırkyaşar"dır. Anadolu'yu Türkleştiren ve

İslamlaştıran Pir Gökçe'nin türbesi her yıl mart ayının 3. Çarşambasında civar köylerce ve Zara halkı tarafından topluca ziyaret edilmektedir. Bu törenler Alevî-Sünnî Türkmenleri bir araya getirmektedir. Yeni yeni akrabalıkların doğmasına, yöre halkının kucaklaşmasına neden olmaktadır.(13)

9. Cöğü Baba Tekkesi : Tekke, İmranlı ilçesine bağlı Yünören(Cöğü) küyendedir. Yöredeki en önemli adak yeridir. Buraya ruh ve sinir hastaları gerilmektedir. (14)

10. Hubyar Sultan Tekkesi : Tekke, Doğanşar ilçesine bağlı Uzunbelen (Hubyar) köyündedir. Yöredeki en önemli adak yeridir. Türbe sekizgen planlı olup, sivri külahlıdır.Türbe kapısında 1336(1917) tarihi vardır. Hubyar Sultan türbesinin biraz uzağında ikinci bir türbe daha bulunmaktadır. Bu türbede oğlu ile torunu yatmaktadır. Hubyar Sultan'ın tarihi kişiliği hakkında bilgi sahibi değiliz. Eğer rivayetler doğruysa, Sivas merkez Ali Baba mahallesindeki Büyük Ali Baba ile aynı dönemde yaşamıştır. Büyük Ali Baba'nın ölümü 1574'tür. Hubyar Sultan ocağına mensup olanların elinde 990(1582) tarihli bir ferman bulunmaktadır.(15)

11. Abdal Baba Tekkesi : Tekke, Şarkışla'ya bağlı Abdallı köyündedir. Abdal Baba'nın Türbesi söy mezarlığı içindedir. Buraya ruh ve sinir hastaları getirilmektedir.(16)

12. Selman Baba Tekkesi : Tekke, Şarkışla'ya bağlı Mescit köyündedir. Bektaşî Babası olan Salman Baba'nın türbesi her yıl 21 Mart'ta Emlek yöresi köylüleri tarafından ziyaret edilmektedir. Aşık Veysel'in doğum yeri olan Sivrialan da Emlek yöresindedir.(17)

13. Hakkı Baba Dergahı : Türbesi Şarkışla'nın Hardal köyündedir. Selman Baba ile akraba olduğu söylenir. Bektaşî Babası'dır.(18)

14. Hasan Baba Dergahı : Türbe, Şarkışla/ Ortaköy'dedir. Hasan Baba adlı bir Bektaşî Babası'nı aittir. Türbenin bulunduğu yer daha önce Bektaşî Tekkesiymiş. Bir zamanlar jandarma karakolu, ilkokul ve ortaokul olarak da hizmet vermiştir.(19)

2. Bölüm

Divriği İlçesindeki Bektaşî Tekkeleri

Divriği ilçesindeki Bektaşî tekkeleri üzerine henüz bilimsel bir araştırma yapılmamıştır. Biz bu bölümde daha önce tekke olduğu halde, 19. yüzyıl sonlarında bu özelliklerini yitiren türbeler hakkında bilgi vermekle yetineceğiz. Sivas ilinde olduğu gibi Divriği ilçesindeki tekkeler hakkındaki bilgiler de Evliya Çelebi'ye ait bulunmaktadır. Evliya Çelebi, Karabel dağlarını aşıp, Yağbasan köyü üzerinden Divriği'ye gelirken(1059/1649) Yağbasan köyündeki "Meli Dede" tekkesinden bahseder.(20) Ayrıca Divriği merkezindeki ziyaret yerlerini anlatırken "Şeyh Mahmut Efendi, Halveti tarikatının ulu sultanıdır. Şeyh İbrahim bin Şeyh Mahmut, Şeyh Osman bin Şeyh İbrahim, kale içinde Şeyh Beşir..." gibi tekke sahiplerinden bahseder.(21)

Ersin Gülsoy'un tesbitlerine göre 16. yüzyıl başlarında Divriği'de Ahi Polat, Hacı Mehmet bin Mehmet, Şeyh Osman, Göricek, Hoca Yusuf, Şeyh Bayezid, Esen Kutlu, Ahi Yusuf, Dede Sarayı, Savrun Baba, Şeyh Marzifani, Pir Eyüp ve Niğ adlarını taşıyan 13 zaviye bulunmaktaydı.(22) Galip Eken'in tesbitlerine göre 18. yüzyıl sonlarında ve 19. yüzyıl ortalarında Divriği'deki zaviye sayısı bir hayli azalmıştı. Bunlar Ahi Yusuf, Hacı Mehmet bin Mehmet Eş-Şehrî ve Karabaş zaviyeleridir. Galip Eken, Şükrullah Küçük, Hoca Yusuf, Esen Kutlu Dede, Ahi Polat zaviyeleriinin yanısıra Divriği köylerindeki Savrun Baba, Haydar Sultan (Koca Haydar), Pir Eyyüp ve Şeyh Bayezid zaviyelerinin de Bektaşî tekkeleri olarak varlıklarını sürdürdüklerini belirtmektedir.(23)

1. Karadonlu Can Baba Tekkesi : Karadonlu Can Baba, Şaman Moğollar arasında İslamiyeti yaymağa çalışan bir misyoner derviştir; Hacı Bektaş Veli'nin Divriği yöresine gönderdiği bir halife, bir Anadolu Ereni'dir.(24)

Karadonlu Can Baba yatırı, Karageban nahiyesinin Ömerli mezrasındadır. Adak yeri, ilçeye 42 km. uzaklıktatır. Yöredeki en eski ve en önemli adak yerlerinden biridir.(25)

Karadonlu Can Baba'nın altıgen planlı, piramit çatılı

türbesi Selçuklu kümbetlerine çok benzer. Taş malzemeyle yapılmış olan türbe içinde dört kabir bulunmaktadır. Bunlardan üçü yan yana olup kubbenin tam altındadır. Ortada bulunan kabir Karadonlu Can Baba'nındır.

Büyük Evliyaların/Velilerin etrafında sağlıklarında ve ölümlerinden sonra bir takım menkıbeler meydana gelmektedir. Karadonlu Can Baba'ya ait menkıbeler de Hacı Bektaş Velî Vilayetnamesi içinde yer almıştır.

2. Savrun Baba Zaviyesi : Savrun köyüne adını veren zattır. Ersin Gülsoy'un tesbitlerine göre Osmanlı dönemi evkaf defterlerinde Savrun Baba Zaviyesi'nin de adı geçmektedir. Hangi tarihte, kim tarafından yaptırıldığı bilinmeyen bu zaviye 1519 tarihli evkaf defterinde yer almamaktadır. 1530 tarihinde zaviyenin geliri 709 akça idi. Şah Kulu Abdal tasarrufundaki bir çiftlik zaviyenin vakıfları arasındaydı.(26) Zaviyenin yeri Savrun köyü camii civarında bulunmaktaydı. Savrun Baba'nın türbesini tesbit etmek mümkün olmadı. Yalnız o köyde Ayvet Dede ve Dediği Dede adlı iki yatıra ait adak yeri bulunmaktadır.(27)

3. Garip Musa Tekkesi : Seyyit Garip Musa, Selçuklular döneminde yaşamış ve Hacı Bektaş Velî'den nasip almış bir alp-eren'dir. Garip Musa'nın Türbesi, Güneş köyünün üst tarafındaki Garip Musa mezrasındadır. Taş malzemeyle yapılmış olan türbe altıgan planlıdır ve piramit çatılıdır.

Türbede iki kabir bulunmaktadır. Türbe girişindeki kabir Garip Musa'nın kardeşi Mehmet Güneş'e, diğeri Seyyit Garip Musa'ya aittir.(28)

Garip Musa Türbesinin 150 m. üst ilerisinde vaktiyle bir tekke binası, kurban evi, cem evi ve misafirlerin konakladığı bölümler bulunmaktaydı; bugün sadece türbe binası ayâktadır.(29) Yine türbenin üst tarafında kutsallığına inanılan ulu bir ardıç ağacı bulunmaktadır.

Garip Musa'nın dervişleri Kars yöresine kadar gitmişlerdir. "Hatta bir köye Deliler köyü (şimdiki Sarıkamış'a bağlı Deli Musa köyü) adını vermişlerdir. Timur nezdindeki İspanya Elçisi Klaviyo, bu köydeki dervişlerin şifa dağıttığını yazar..."(30) M. Fahrettin Kırzıoğlu da Sarıkamış Kağızman Türkmenlerinin Garip Musalı oymağının pir ocağının Deliler/Deli Musa köyünde olduğunu belirtir. Kırzıoğlu, şimdiki Sarıkamış kuzey-doğusunda, Kars çayının baş kollarından Kızılçubuk deresi boyundaki Deli Musa köyünün 93(1878) Harbi'nden sonra terk edilmiş olduğunu belirtir.(31)

4. Ahi Baba Zaviyesi : Ahi Baba'nın Türbesi, Divriği ilçesine 8 km. uzaklıktaki Ahi köyündedir.. Dikdörtgen planlı türbede biri Ahi Baba'ya, diğeri Hanımı'na ait olmak üzere iki kabir bulunmaktadır. Mezar taşı kitabeleri okunmaz haldedir.

Ahi Baba'nın hayatı hakkında tarihi bilgilere sahip değiliz.Ersin Gülsoy'un tesbitlerine göre "Ekrek köyünde yer alan bu zaviyenin vakıf geliri 1519'da 1019 Halebî akça iken 1530'da 1039 akça olmuştur. Zaviye vakfının 882(1477) tarihli Kadı Abdullah bin Halil imzalı hücceti bulunmaktaydı. Hikme(Mursal) nahiyesine bağlı Eksük köyü Şeyh Bayezid Zaviyesi'nin vakıfları arasında yer almaktaydı.."(32)

Ahi köylü Hüseyin Hür, daha 198'li yıllarda, Ersin Gülsoy'un 1991 yılındaki tesbitlerini doğrulayan şu bilgileri vermişti: "Ahi Baba'nın asıl adı Şeyh Beyazı-ı Velî'dir. O tarihlerde bu köyün adı Eksirik imiş. Ahi Baba köye geldikten sonra köyün adı Ahi Köy olmuş."(33)

Ersin Gülsoy'un tesbitleri ile Hüseyin Hür'ün vermiş olduğu bilgiler birbirini tamamlamaktadır. 1519 yılında bir yerleşim yeri olan Ekrek köyü bugün ören yer durumundadır. Osmanlı arşivlerinde yer alan Eksük isimli köy ile Eksirik arasında büyük bir benzerlik bulunmaktadır. Yine Şeyh Bayezid ile Şeyh Beyaz-ı Velî arasında da büyük bir benzerlik vardır. Görüldüğü gibi zamanla Eksük köyü, Eksirik'e; Şeyh Bayezid, Şeyh Beyâz-ı Velî'ye dönüşmüştür. Bizim tahminlerimize göre Şeyh Bayezid, Ekrek ve Eksirik (Ahi) köylerinde birer zaviye açmış; fakat zaviyenin vakıf köyü olan Eksirik (Ahi köyü)'te vefat etmiştir. Ahi köyünde, Ahi Baba adına tesis edilen tekke, Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar varlığını korumuştur.

5. Dede Zaviyesi: Ulucami civarında yer alan bu zaviyeye Dede Sarayı Zaviyesi de denilir. Hangi tarihte, kim tarafından yaptırıldığı bilinmeyen bu zaviyenin geliri 1519'da 1254 akça iken 1530'da 1558 akça olmuştur. Zaviye evkafının 1485 tarihli vakıfnâmesi mevcut idi.(34)

6. Ağca Baba Tekkesi : Ağca Baba, Selçuklular döneminde yaşamış bir Anadolu Ereni'dir. Ağca Baba'nın türbesi Karakale köyündedir. Karakale'yi Ovacık'a bağlayan yolun kenarındadır. Türbenin bulunduğu yamaçta yakın yıllara kadar varlığını koruyabilen yüzlerce yıllık çam ağaçları bulunmaktadır.

7. Koca Haydar Tekkesi : Koca Haydar türbesi, Divriği ile Kemaliye(eğin) kazalarının müşterek yaylası olan Sarıçiçek Yaylasındadır. Harmancık/Sarıçiçek Dağının eteklerinde ve Koca Haydar mevkiindedir. Koca Haydar Türbesinin de bulunduğu dağın eteklerinde Duruköy(Arege), Akpelit(Gemhu), Atmalıoğlu, Ortaköy, Dili, Ağılköy... gibi yerleşim yerleri vardır.

Türbe içerisinde mezar taşı kitabesi bulunmayan bir sanduka bulunmaktadır. Türbenin duvarında ise, Koca Haydar'ın torunu Seyyit Dehman'a ait bir mezar taşı kitabesi yer alır.

Kitabede "Şeyh Dehman ibni Seyyid Şeyh İsmail ibni Seyyid Şeyh Koca Haydar ruhuna fatiha" sözleri yer almaktadır. Bu mezar taşı kitabesinden Koca Haydar'ın İsmail adında bir oğlu ve Dehman/Dehmen adını taşıyan bir torunu olduğu anlaşılmaktadır.

Mezar taşında tarih bulunmadığı için bu zatların hangi tarihte yaşamış olduklarını bilemiyoruz. Yalnız mezar taşında geçen Dehman/Dehmen kelimesi, İran Şahı Tahmasp(1524-1576)'ın Türkmenler arasındaki adıdır.(35) XVI. yüzyıldan önce bu arada rastlamıyoruz. Öyleyse Koca Haydar'ın torunu Şeyh Demen, bu adı XVI. yüzyıl sonlarında almış olmalıdır. Koca Haydar ise XV. yüzyılda Fatih döneminde(1451-1481) veya II. Bayezid'in saltanat döneminde(1481-1512) yaşamış olmalıdır.

Bize Koca Haydar, Beylikler döneminde yaşamış bir misyoner dervişti. Halkı irşat etmek için tahminen XV. yüzyılda buraya gelmiş ve bir tekke açmış olmalıdır.

Koca Haydar Ocağı'na bağlı dedeler, "Gocaoğulları/ Kocaoğulları" ailesine mensupturlar. Soyadı Kanunu'ndan sonra "Koca" soyadını almışlardır. Koca Haydar Ocağı'nın Danişment(Birestik), Üçpınar, Yerliçay(Vartan), Uluçayır (Vazıldan), Mahtiyar, Karasar, Bayırüstü(Timisi), Panik, Şiği, Hapa, Kevendüzü (Anzağar), Çukuröz(Tülünk), Ağılcık(Tuğut), Çakmakdüzü(Palha) ve Beyköy(Sevir)'de talipleri bulunmaktadır.(36)

8. Hasan Paşa Tekkesi : Hasan Paşa yatırı, Divriği'ye 22 km. uzaklıktaki Üçpınar köyündedir. Türbe, köyün girişindedir. Yöredeki "Paşa" ünvanlı tek adak yeri Hasan Paşa yatırıdır.

Hasan Paşa yatırına çocuk sahibi olmak isteyenler gelirler. Çocuk sahibi olmak isteyenlerin gitmiş olduğu diğer bir adak yeri de Akmeşe köyündeki Seyyit Baba yatırıdır.

Hasan Paşa'nın hangi dönemde yaşadığını bilemiyoruz; fakat kendisinin bir Alperen/Gazi derviş olduğu kesindir. Divriği ilçesinde Seyyit Baba, Garip Musa gibi yatırlar da Alperendir. Yine Anadolu'yu Türkleştiren ve İslamlaştıran Abdal Musa, Geyikli Baba, Sarı Saltuk... gibi gazi dervişler de Alperendir.(37)

Menkıbe : Köylülerin ifadesine göre Hasan Paşa, Hacı Bektaş Veli Dergâhı'nda yetişmiştir. Sarıçiçek Yaylası'nda türbesi bulunan Koca Haydar Ocağı'na mensuptur. Bu soydan gelen dedeler "Kocaoğulları" denilmekte ve ocak mensupları Akpelit(Gemhu) köyünde oturmaktadır. Hasan Paşa'nın sülalesi de bu köyde yaşamaktadır. Hasan Paşa'nın mürşidi Koca Haydar'dır. Üçpınar köyü halkı da Koca Haydar talibidir.(38)

9. Seyyit Baba Tekkesi : Seyyit Baba, Selçuklular döneminde yaşamış ve bu yörede şehit düşmüş bir alperen'dir.

Seyyit Baba yatırı, Divriği'ye 24 km. uzaklıktaki Akmeşe(Ziniski) köyündedir. Divriği yöresindeki en önemli ziyaret yerlerinden birisidir. Türbe, kare planlı olup üzeri piramit külahla örtülüdür.(39) Türbe içerisinde beş kabir bulunmaktadır. İlk kabir Seyyit Baba'ya aittir. Necdet Sakaoğlu Seyyit Baba türbesi ve tekkesi hakkında şu bilgiyi vermektedir:

"Edindiğimiz bilgilere göre, türbe-tekkenin orijinal biçimi şöyleydi: ortada büyük kürevi kubbesi ile cami, bunun batısında cami duvarına bitişik küçük türbe ve bu türbenin câmi duvarı üzerideki kafesli penceresi(hacet

penceresi) vardı. Kiler, kurbanlık, örtme... bilâhare(sonradan) eklenmiş kerpiç müştemilat olup asıl cami ve türbe muntazam karo taş örgü ve çok güzeldi. Dıştan türbenin üzeri külah biçiminde, caminin üstü yuvarlık kubbe olarak görülüyordu.. Türbe-tekke ile ilgili herhangi bir kitabenin varlığı tesbit edilememiştir. Tarihlemeyi kolaylaştıracak hiçbir ipucu görülmez."(40)

Ersin Gülsoy, 1519 tarihli evkaf defterinde Ziniski köyünde bulunan zaviyenin "Şeyh Osman Zaviyesi" olarak geçtiğini kaydeder.(41)

İbrahim Aslanoğlu, Seyyit Baba'nın menkıbevi kişiliğini anlatan "Menakıb-ı Seyyid Baba" adlı bir eserin olduğunu; fakat bu eserin I. Dünya Savaşı yıllarında kaybolduğunu söylemektedir.(42)

Mezar taşı kitabesi bulunmayan Seyyit Baba'nın tarihi kişiliği hakkında yeterli bilgilere sahip değiliz. Çevre halkı arasında yaygın söylenti Seyyit Baba'nın Mengücekler döneminde Şahların sancaktan olduğu ve buradaki bir savşta şehit düştüğüdür. bu nedenle ona şehit gözüyle bakılır. Büyük saygı gösterilir.(43)

Yöre halkının inanışına göre Seyyit Baba, Evlad-ı Resul'dür. Yani Peygamberimizin soyundan gelmektedir.(44) Seyit Baba'nın asıl adı Seyyit Saadettin'dir. Seyyit Baba'nın dedeleri Hoca Ahmet Yesevî'den nasip aldıktan sonra Hacı Bektaş Veli ile birlikte Horasan'dan yola çıkıyorlar.Vilayet-name, Ahmet Yesevî'nin 99 bin halifesi olduğunu yazar. Hoca Ahmet Yesevî'den nasip alan dervişlere Horasan Erenleri denilmektedir. Bunlar Anadolu'ya, İran yoluyla gelmişlerdir.

Seyyit Baba'nın dedeleri de İran yoluyla Anadolu'ya gelirler. Bu dervişler altı tanedir. Hünkar, Kırşehir'e; Baba İlyas Amasya'ya gider. Seyyit Baba'nın dedeleri de bir müddet Tunceli(Dersim)de kalır. Bunlara o yörede Sarıoğlu Askerleri denilmektedir. Sarıoğulları Tunceli'den göçüp Divriği'nin Ziniski köyüne gelip yerleşirler. Aynı soydan gelen Koca Leşker, Erzincan'a bağlı İliç ilçesinin Bağıştaş köyü yakınlarında şehit düşer.Türbesi, Bağıştaş istasyonu yakınlarındaki bir koruluğun içindedir.(45)

Seyyit Baba, bir Alp-eren'dir. Yani, Gazi-derviş'tir. Sincan'a kadar olan yerleri Rumlar'dan alır. Yöre ahalisini Müslüman eder. Bir rivayete göre savaşlar sırasında şehit düşerek bugünkü kabrine gömülür/defnedilir. Bu savaşta şehit düşen gazi dervişler de türbe civarına gömülürler.(46)

Seyyit Baba, aynı zamanda bir Türkmen ocağıdır. Sincan, Kekliktepe(Galın), Yazıköy, Karakale, Erikli, Diktaş, Susuzlar, Yağbasan, Eskibeyli(Norşun), Kayacık(Murmana), Ağar, Ekinbaşı(Kilisecik), Bahçeliköy(Pengürt), Kekliktepe,Şahna, Başören, Akmeşe(Ziniski)'de bu ocağın talipleri bulunmaktadır. Ziniski'deki Zeynal Özcan(Kırmızı Dede) , bu ocağın en yaşlı dedesi idi. Zeynal Dede yakın yıllarda vefat etmiştir(1912-1986).

10. Koca Saçlı/Resul Baba Tekkesi : Koca Saçlı, Beylikler döneminde yaşamış, misyoner bir derviştir.

Koca Saçlı yatırı, Divriği'ye 28 km uzaklıktaki Erikli köyündedir. Türbe, köyün kuzeyinde ve Erikli İçmesi'ne giden yol üzerindedir.

Koca Saçlı/Seyyit Resul Baba hakkında tarihi bilgilere sahip değiliz. Menkıbeye göre Koca Leşker, Seyyit Baba ve Koca Saçlı, sancaklarını çekerek Şah İsmail'in emriyle Anadolu'ya gelirler. Koca Leşker bunların kumandanıdır. Ellerindeki icazetler Erdebil Tekkesi'nden alındığı onun için, Hacı Bektaş Tekkesi'nden bunlara haber gönderip, gelin icazetlerinizi tazeleyiniz, diyorlar. Koca Leşker ve arkadaşları da "Biz Sultanız, Abdallardan değiliz..." diyorlar ve bu talebi reddediyorlar.

Koca Saçlı Ocağı'na Erikli, Galın, Sincan, Ziniski, Karakale, Yazıköy ve Diktaş/Tiktaş köyleri bağlıdır. Ziniski'deki Seyyit Baba da Koca Saçlı Talibidir.Koca Leşker en büyükleri olup pir ocağıdır.(47)

11. Pir Eyüp Zaviyesi : Adak yeri Arhısu köyü yakınlarındadır. Pir Eyüp mezrasında yer alan bu zaviyenin hangi tarihte, kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Ersin Gülsoy'un tesbitlerine göre 1519 tarihli evkaf defterinde yer almayan bu zaviyenin vakıf geliri 1530'da 900 akça idi.(48) 1940'yı yıllara kadar ayakta kalan türbede üç sanduka bulunmaktaydı.(49)

12. Hüseyin Abdal Tekkesi: Pir Hüseyin Abdal ya-

tın, Divriği'nin Aşudu Tekke(Güvenkaya) köyünde bulunmaktadır. Köy, Çetinkaya-Divriği demiryolu arasındaki Avşar istasyonunun karşısına düşmektedir.(50) Türbede Hüseyin Abdal ile Hanımına ait iki kabir bulunmaktadır.

Hüseyin Abdal'ın Divriği'ye ne zaman geldiğini bilemiyoruz. Babası Halil Karababa(Seyyid Kara Halil), 1628'de Hakk'a yürüdüğüne göre, Hüseyin Abdal'ın bu tarihten sonra Divriği'ye gelmiş olduğunu tahmin etmekteyiz.

Nitekim, Hüseyin Abdal Vakfı'nın çıkarmış olduğu broşürde de Hüseyin Abdal'ın 1660-1750 yılları arasında yaşamış olduğu belirtilmektedir.(51) Buna göre Hüseyin Abdal, babası Seyyid Kara Halil gibi Dergah'a hizmet etmiş, daha sonra hüccetini alarak XVIII. yüzyıl başlarında Divriği'ye gelmiştir.(52) Önce Höbek köyüne gelen Hüseyin Abdal, daha sonra Aşudu Tekke köyüne yerleşmiştir.(53) Hüseyin Abdal'ın ölümünden sonra oğlu Budala Ali Baba, Hüseyin Abdal'ın şu anda mezarının taşındığı Döldür Dağı'na, oradan da Çamşıh ovasına geçerek yurt tutmuştur.(54) Budala Ali Baba, Hakk'a yürüyünce dört kardeş, dedeleri Hüseyin Abdal'ın kurmuş olduğu tekkeye hizmet ederek geçimlerini sağlamaya çalışırlar. Mahmut Ağa(Seyyit Mahmut), Divriği derebeylerinden Vezir Hafız Veliyeddin Paşa(Ölm.1813) ile dost olur; Veliyeddin Paşa'dan 24 köy/yerleşim yeri alır, atalarından dolayı bu yöreye "Çam Şeyhi/Çamşıhı" adını verir. Av. İsmail Metin, Mahmut Ağa'nın ölümü, oğlu Seyyit İbrahim'in Akçadağ'a gitmesi sırasında Hüseyin Abdal Tekkesi'nin bir müddet İnallı mezrasında türbesi bulunan Molla Yakup tarafından vekaleten idare edildiğini yazmaktadır." (55)

Kaynak şahıslar, Hüseyin Abdal'ın kardeşi Hasan Baba'nın Aydın civarında kaldığını ve onun da bir tekkesi olduğunu söylemektedirler.

13. Derviş Muhammet Tekkesi : Hayatı hakkında kesin bilgilere sahip olduğumuz yatırlardan birisi de Derviş Muhammet yatındır. Türbesi Divriği'ye 24 km uzaklıktaki Kevendüzü(Anzağar) köyündedir.

Ünlü tekke şairi Devriş Muhammet, Malatya ilimizin Arguvan ilçesine bağlı İsa köyünde doğmuştur. Doğum tarihi R. Ahmet Sevengil'e göre 1755'tir.(56)

"...Derviş Muhammet'in babası Seyyah Hüseyin, Kerkük Türkleri'ndendir. Peygamberimize ve onun soyuna çok hürmet besleyen Seyyah Hüseyin,Kerkük'ten çıktıktan sonra Kerbela'yı ve Mekke'yi ziyaret etmiş, Anadolu'ya geçmiş, Kırşehir'e gitmiş, bir müddet Hacı Bektaş Tekkesi'ne konuk olmuştur. Derviş Hüseyin, Hacı Bektaş'tan ayrıldıktan sonra seyahatine devam etmiş, sonunda Malatya ilimizin İsa Köyü'nde evlenip burayı yurt etmiştir. Oğlu Muhammet bu köyde doğmuştur".(57)

Derviş Muhammet aydın görüşlü bir din adamıydı. Kuvvetli bir şairdi. Zamanın dar görüşlerine karşı çıkmış, bir yol gösterici ve uyarıcı olmuştu. Kendi düşüncelerini benimseyen iki de şair yetiştirmişti: Bunlardan biri Ahmet Aşıki(1763-1821), ötekisi Şah Sultan (? - 1845) idi. Derviş Muhammet'in bu uyarıcı ve yol gösterici tutumu köylüler arasında hoşnutsuzluk yarattı. Bu yüzden köyünden ayrılmak zorunda kaldı. İsa Köyü'nden ayrılan Derviş Muhammet, Divriği ilçesine 24 km uzaklıktaki Anzağar(Kevendüzü) köyüne gelip yerleşti. Derviş Muhammet'in dervişleri de bir müddet sonra İsa Köyü'nden ayrılarak Anzağar'a gelip yerleştiler. Anzağar halkı bunları el üstünde tuttu; hürmette kusur etmedi. Derviş Muhammet'in kurmuş olduğu tekke ölümüne kadar (1826) devam etti.

Derviş Muhammet'in Anzağar köyündeki türbesi her yıl sonbaharda, özellikle Karahöyük köyü halkı tarafından ziyaret edilmekte, yüze yakın kurban kesilmekte, bir hafta süren dinî toplantılar yapılmaktadır.

14. Muhammet Gani Baba Tekkesi : Muhammet Gani Baba yatın, Divriği'ye 24 km uzaklıktaki Anzağar (Kevendüzü) köyündedir. Türbe, köyün üst başındadır. Dikdörtgen planlı, tek odalı, ahşap yapılı ve kiremet örtülü bu türbede sadece Gani Baba'nın kabri bulunmaktadır.

Muhammet Gani Baba, Divriği'nin Anzağar köyünde doğmuş(1826) ve yine bu köyde Hakk'a yürümüş(1889) ünlü bir Bektaşî Babası'dır. Onun ünü, Divriği yöresinde ilk defa bir Bektaşî tekkesi tesis etmesinden ileri gelmektedir.(28)

Nitekim, F.V. Hasluck da "Bektaşîlik Tetkikleri" adlı

eserinde bu tekke hakkında şu bilgileri verir : "... Divriği'den üç saat mesafede Gani Baba isminde alim bir Bektaşî Şeyhi tarafından tesis edilen ve Anzağar Tekkesi namını taşıyan bir zaviye vardır".(59) Bugün (1997), Gani Baba'nın tesis ettiği bu tekkeden hiç bir iz kalmamıştır. Yalnızca, Gani Baba'nın sağlığında inşa edilen köy camisi kısmen ayaktadır.(60)

Gani Baba'nın soyu hakkındaki bilgiler tamamen mahalli rivayetlere dayanmaktadır. Rivayete göre Gani Baba'nın ataları üç kardeş olarak Horasan'dan gelmiştir. Anadolu'ya gelen bu üç kardeş'ten birisi Gümülcine'ye,diğeri de Arnavutluk'a yerleşmiştir. Derviş Ağa adındaki üçüncü kardeş de Divriği'ye gelerek "Garip Musa Tekkesi"ne yerleşmiştir. Garip Musa yatın bugün de önemli bir adak yeri olup Güneş köyünün üst tarafında yer alır. Yörede "Küçük Tekke" adıyla bilinir. (61)

Derviş Ağa, bu tekkeye uzun müddet hizmet etmiş ve burada evlenmiştir. bu evlilikten Derviş Ağa'nın Haydar, Kamber ve Süleyman adlarında üç erkek evladı dünyaya gelmiştir. (62) Derviş Ağa'nın oğullarından Süleyman Ağa, Divriği'nin Anzağar(Kevendüzü) köyüne yerleşir. Burada evlenir. Bu evlenmeden Sürmeli Dede, Muhammed Gani Baba ve Haydar Dede olmak üzere üç evladı dünyaya gelir.(63) Mezar taşı kitabesine göre Muhammet Gani Baba'nın doğumu 1826'dır. Muhammet Gani Baba, Anzağar'da evlenir. Bu evlilikten üç erkek, altısı kız olmak üzere dokuz evladı dünyaya gelir. Erkek evlatları Ahmet, İbrahim ve Abdullah'tır Bunlardan Ahmet ve Abdullah, Gani Baba'nın sağlığında vefat ederler. 25 yaşlarında vefat eden Ahmet'in mezarı Arguvan'da, Abdullah'ınki Divriği'nin Bahtiyar Venk(Gökçebel) köyündedir.(64)

Gani Baba'nın hayatta kalan tek oğlu İbrahim'dir. İbrahim, Gülbahar Hanımla evlenir. Bu evlilikten Ahmet Baba doğar(1866). Gani Baba'dan sonra tarikatı oğlu İbrahim değil, torunu Ahmet Baba yürütür.(1866-1929).(65)

Gani Baba, İbo Baba(?) zamanında(?) Hacı Bektaş Tekkesi'ne gider. On iki yıl tekkeye hizmet eder. İbo Baba tarafından Gani Baba'ya icazet verilir ve dervişlikten Baba'lığa yükseltilir.(66)

Muhammet Gani Baba, İbo Baba'nın helalliğini alarak, kendisine verilen kutsal eşyalarla birlikte Anzağar'a döner. Köyüne dönen Gani Baba, ilk iş olarak muhteşem bir cami yaptırır. Daha sonra köy içindeki tekkenin yapımına geçer. O güne kadar köyde hela/tuvalet yokmuş; köylüler taharetlenmeyi bilmezmiş; köylülere hela yapmalarını ve taharetlenmeyi mecbur tutar. Ünü gittikçe artan Gani Baba'nın bu arada muhipleri/sevenleri ve dervişleri çoğalır.(67) Gani Baba, çeşitli yerlerde nüfuz bölgeleri oluşturur. Divriği'nin Purunsur, Venk, Bahtiyar Venk, Susuzören, Göndüren,Karsı, Paynik, Ürük, Kilisecik, Sevir, Birestik, Karasar, Örenik; Şarkışla'nın Emlek yöresi köyleri ve bu arada Aşık Veysel'in doğum yeri olan Sivrialan; Malatya'nın Arguvan ilçesine bağlı bir çok köy; Erzincan'ın Tercan yöresi; Kars'ın Selim ilçesine bağlı köyler Gani Baba Tekkesi'ne bağlanır. bugün de bu bağlılık kısmen devam etmektedir.

Gani Baba, yalnızca Divriği'nin Alevî köylerini tekkeye bağlamakla kalmamış, Sünnî; Divriği eşrafından bazılarını da tekkenin muhibi yapmıştır.(68)

Gani Baba, diğer Bektaşî tekkelerinde olduğu gibi bedeni hizmete çok büyük önem verir. İlk önce tekke yakınlarında küçük bir meyve bahçesi kurar. Buraya her çeşit meyve fidesi getirip diktirir. Bu hareketiyle köylülere örnek olur. Ayrıca, tekkenin odun ve yakacak ihtiyaçlarını karşılamak için muhtelif yerlere binlerce söğüt, kavak, selvi fidanı diktirir. Tekkeye hizmet eden dervişler çobanlık da yaparlar. Koyun, keçi, inek, tavuk...beslerler. Bunun yanısıra bir kısım dervişler de çiftçilik yaparlar; ekin ekip, tarla biçerler...Hayvanların yaylım yeri Eğriçimen Yaylası'dır.(69)

Görüldüğü gibi Gani Baba Tekkesi, hem din, hem de dünya işlerinin birlikte yürütüldüğü bir yer, bir okuldur. Dervişler, köylerine bütün bu bilgileri almış olarak dönerlerdi.

Gani Baba, bütün bu hizmetler arasında Kerbela'ya da gider. Bir kaç yıl kaldıktan sonra hacı olarak döner. Muhammet Gani Baba, 63 yaşında iken 1305(1889)'te Hakk'a yürür. Tekke civarındaki bugünkü türbesine gömülür. (70)

KAYNAKLAR

1 A. Yaşar Ocak, Bektaşilik, TDV, İslam Ans. C: 5, s. 373-379; Yaşar Nuri Öztürk, Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar, İstanbul 1990, s. 156-157.

2 Öztürk, a.g.e., s. 158

3 Saim Savaş, Bir tekke'nin dinî ve Sosyal Tarihi/Sivas Ali Baba Zaviyesi, Dergâh Yay., İstanbul 1992, s. 36-37

4 Saim Savaş, a.g.e., s. 30-31

5 F.V.Hasluck, Bektaşilik Tetkikleri(Çev. Ragın Hulusi), İstanbul devlet Matbaası 1928, s. 15

6. Saim Savaş, a.g.e. s. 165

7 Kutlu Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, Sivas 1996, s.52

8 Özen, Sivas ve Divriği....., s. 58

9 Kutlu Özen, Aşık Veysel, Sivas 1998, s. 33'deki ifadese: "O zamanlar(1928) ben Hafik'e bağlı Yalıncak köyündeki Yalıncak Tekkesi'nde kalıyordum. Dedem Hamza Efendi, tekkeye hizmet ediyordu. Ben de dedemin işini görüyordum. O günü Nevruz'du. Cem yapıldı. Kurbanlar kesildi., yemek dağıtıldı; herkes ziyaretini yaptı, Cendermeler(Jandarmalar) bizim tekkeyi sık sık kontrol ediyorlardı. Aslında bütün tekkeler kapatıldığı için Yayıncak Tekkesi de kapatılmıştı. Hatta Dedem Hamza Efendi, "tekke kilitlenir ama kapıdaki er de kilitlenecek değil ya..." demişti (Gülizar Şatıroğlu)."

10 Özen, Sivas ve Divriği....., s. 56

11 Özen, Sivas ve Divriği....., s. 58-59 ve ayrıca Ergin Doymuş, Kangal'da Örf ve Adet ve İnançlar, Yürkes Lisans Tezi (Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Sivas 1998), s. 170.

12 Özen, Sivas ve Divriği....., s. 59

13 Burhan Karapınar, Pir Gökçek, Zara, Yıl: 3, Sayı : 7 Kasım 1989, s. 20

14 Özen, Sivas ve Divriği....., s. 58

15 Özen, Sivas ve Divriği....., s. 56

16 Özen, Sivas ve Divriği....., s. 59

17 Özen, Sivas ve Divriği....., s. 58

18 Özen, Aşık Veysel, Sivas 1998, s. 44

19 Özen, Aşık Veysel, s.44

20 Evliya Çelebi Seyahatnemesi, Cilt : 3-4, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1986, s. 165

21 Evliya Çelebi...., s. 168

22 Ersin Gülsoy, 16. Asrın ilk Yarısında Divriği Kazası(1519-1548), Yüksek Lisans Tezi(Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü/1991), s. 25-27

23 Galip Eken, Fiziki Sosyal ve İktisadi Açıdan Divriği (1775-1845), Doktora Tezi (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/1993), s. 46-49

24 Ahmet Yaşar Ocak, Türk Halk İnançlarında ve Halk Edebiyatında Evliya Menkıbeleri, Ankara 1983, s. 15-16.

25 Halil Dumluca, Kara Pirbat, Sivas Folkloru,Sayı: 8, Eylül 1973, s. 13/Köyün adı On Erli imiş, sonradan Ömerli ölmüş. İsmail Çankaya, Ömerli 1933; Ömerli köyündeki 10 Ağustos 1997 tarihli derlememiz.

26 Ersin Gülsoy, a.g.e.,s. 27

27 Kutlu Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri, Sivas 1996, s. 145

28 Türbedar Hanım Özcan(1932), "....Türbede daha önceleri üç mezar vardı, 1940'lı yıllarda bunlardan ikisini birleştirdiler. Musa ile Garibi tek mezara aldılar. Diğer kabir kime aittir bilmiyorum3 diye söylemiştir. Süleyman Akgün ise buna itiraz etmiştir. Türbede Garip Musa ile kardeşi Mehmet Güneş'in yattığını söylemiştir. 28.8.1986 tarihinde yaptığımız derleme.

29 Ali Cemal Akgün, Garip Musa Ocağı Üstüne, Tarih ve Toplum,Sayı : 64, Nisan 1989, s. 194

30 Klaviyo, Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat (1. Kısım), Çev. Ömer Rıza Doğrul, Kanat Kitabevi 1938,s. 103-104

31 M. Fahrettin Kırzıoğlu, Kars Tarihi/, İstanbul 1953, s. 477

32 Ersin Gülsoy, a.g.e., s. 26

33 Hüseyin Hür, Ahi köyündeki 8 Ağustos 1981 tarihindeki derlememiz.

34 Ersin Gülsoy, a.g.e., s.27

35 Asım Bezirci, Pir Sultan (Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Bütün Şiirleri), Say Yay., İstanbul, 1986, s. 422.

36. Ahmet Koca(1932-1984), Akpelit (Gemhu) köyü doğumlu Koca Haydar Ocağı'na mensup dede. Divriği ilçesindeki 26.6.1980 tarihli derlememiz. Ayrıca, 7 Eylül 1987'de Koca Haydar yatırındaki alan çalışmamız. Ayrıca Ahmet Muhtar Yüce, Vazıldan 1936 doğumlu, derleme.

37 Kutlu Özen, Sivas ve Tokat Kaynaklı Cönklerde Geçen Alp-erenler/Gazi dervişler, II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, 7-9.1997, Eskişehir.

38 Muharrem Yılmaz, Şii Müslim köyü, 1341(1922), Divriği ilçesindeki 20.6.1980 tarihli derlememiz.

39 Hakkı Acun, Sivas ve Çevresi Tarihi Eserlerinin Listesi ve Turistik Değerleri, Vakıflar dergisi XX, Ankara, 1988, s. 194/Türbe yakın yıllarda Seyyit Baba Sultan Akmeşe Köyü Cami Yaptırma ve Güzelleştirme Derneği tarafından aslına uygun olarak restore edilmiş, eski mekanlara büyük bir yemekhane, kurban kesim yeri, mutfak, misafirhane gibi yeni bölümler ilave edilmiştir. Ayrıca Seyyit Baba'nın piramit çatılı türbesi yeşil Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Akmeşe(Ziniski) köyündeki 12 Ağustos 1997 tarihi derlememiz. Kaynak şahıs, Hüseyin Bayrakçı, Dernek Sektereteri, Ziniski 1947.

40 Necdet Sakaoğlu'nun göndermiş oldukları 13.7.1993 tarih-

li mektup. Vermiş oldukları bilgiler için teşekkür ederim. K.Ö.

41 Ersin Gülsoy, XVI. Asrın İlk Yarısında DivriğiKazası (1519-1548), s. 26.

42 İbrahim Aslanoğlu ile 6.7.1993 tarihli görüşmemiz.

43 Necdet Sakaoğlu, 13.7.1993 tarihli mektuptaki bilgi.

44 Midhat Sertoğlu, Resimli Osmanlı Tarihi, ve Ans., İnkılap Kitabevi, İstanbul 1958.

45 Musa Atmaca, Başören Köyü 1903 doğumlu

46 Seyyit Ali Atmaca, Başören köyü 1927 doğumlu.

47 Zeynel Özcan, Ziniski(1912-19867, Veyis Yılmaz, Ziniski, 1913

38 Ersin Gülsoy, a.g.e., s. 27

49 Kutlu Özen, Sivas ve Divriği Yöresinde...., s. 144

50 Avşar istasyonu karşısındaki köyün adi Aşudu Tekke idi. Buraya ismini veren Hüseyin Abdal'dır. hışoğlu deresi bitiminde bu köye bağlı Çatıl mezrası bulunmaktadır. İnallı ve Yellice bu mezraya komşudur. Bu mezrada Elazığ-Çemişkezek'ten gelme Devdireş aşireti oturmaktadır. Aşudu köyleri şunlardır: Höbek, Yalnız Söğüt, Yellice, Kuluncak, Çüksüzer, İnallı.... derleme, 10.2.1987, Baki Eroğlu, Divriği 1927.

51 Çamşıh Hüseyin Abdal Vakfı, Broşür, İstanbul 1996, s. 6

52 Ali Metin, a.g.e., s. 212.

53 Ali Metin, a.g.e., s. 213.

54 Çamaşıh Hüseyin Abdal Vakfı, Broşür.

55 Av. İsmail Metin, Hüseyin Abdal Tekkesi, Çamşıh Dergisi, Nisan 1994, sayı : s. 29-31

56 R. Ahmet Sevengil, Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri, Atlas Kitabevi, İstanbul 1965, s. 234/M. Sabri Koz ise Derviş Mehmet (Muhammet)'in doğum yeri ve yılı hakkında şu bilgileri vermektedir: "Derviş Mehmet, Bektaşî Şairi (18 yy.) Çorum'un Alaca ilçesine bağlı İmat köyündedir. Bir deyişinde geçen 1190(1776) tarihinden yaşadığı asır çıkarılıyor. Hayatı menkıbelere konu olan Derviş'in şiirlerinde Mehmet, Kul Mehmet, Sultan Mehmet Mahlasını kullandığı görülüyor." Bkz. Türk Dili ve Edebiyatı Ans. (Dergah Yay), Cilt : 2, s.261. Sadettin Nüzhet Ergun da "Bektaşî Şair ve Nefesleri" adlı eserin 1944 ve 1955 baskılarında Derviş Muhammed'i 17 yy. Bektaşî şairlerinden birisi olarak göstermektedir. Derviş Muhammet hakkında şu bilgiyi vermektedir: "Derviş Muhammet, 17 yy. Bektaşî şairlerindendir. Mehmet, Kul Mehmet, Derviş Mehmet, Sultan Mehmet gibi mahlaslarla nefesler vücuda getiren bu şairin 17 yy. sonlarından itibaren yazılmaya başlanan mecmualarda şiirlerine rastlamaktayız." Bkz. S. Nüzhet Ergun,Bektaşî Şair ve Nefesleri 19. Asra Kadar, Cilt : 1-2, İstanbul Maarif Kitaphanesi 1955, s. 39.

57 Sevengil, a.g.e., s234.

58 E. Behnan Şapalyo, Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul 1964, s. 323-324.

59 F.V.Hasluck, Bektaşilik Tekkikleri, Çev. Ragıp Hulusi, İstanbul 1928, s. 15.

60 Anzağar(Kevendüzü) köyündeki 14.8.1985 tarihli alan çalışmamız.

61 Necdet Sakaoğlu, Seyyid Garip Musa Ocağı, tarih ve Toplum, Sayı : 61, Ocak 1989, s. 25

62 Kemal Karataş, Divriği Anzağar köyü, 1929 doğumlu, Gani Baba'nın soyundan gelen Karataş'a göre Derviş Ağa'nın evlatları Haydar, Kamber ve Süleyman'dır. Bunlar Garip Musa Ocağı'na bağlı dedelerdir. Kaynak şahıs, Anzağar köyü 1934 doğumlu Hüseyin Şahin ise, Derviş Ağa'nın evlatlarının Kamber, Haydar ve Sürmeli Dede olduğunu söylemektedir. Gani Baba'nın torunu olan Hüseyin Şahin'e göre Kamber Ağa, Anzağar doğumludur. Kamber Ağa, Anzağar'da evlenir, bu evlilikten Sürmeli Dede, Muhammet Gani Baba ve Haydar Dede olmak üzere üç evladı dünyaya gelir. Muhammed Gani Baba, Hacı Bektaş Dergahı'na gitmeden önce Garip Musa ocağına bağlı bir Alevî dedesidir. Babalık ünvanını sonradan almıştır. Divriği'deki 5.12.1980 tarihli derlememiz.

63 Hüseyin Şahin Dede, Anzağar köyü 1934 doğumlu.

64 Hüseyin Şahin

65 Hüseyin Şahin ve Kemal Karataş

66 Muhammet Şahin Baba(Anzağar 1901-19847 ile 5.12.1984 tarihli konuşmamız. Muhammet Şahin Baba, Gani Baba'nın torunu Ahmet Baba'nın oğludur. Görüldüğü gibi Muhammet Şahin Baba, Gani Baba'nın İbo Baba zamanında Dergah'a gittiğini söylemektedir. Doç.Dr. Bedri Noyan Dedebaba'nın hazırlamış olduğu listede aşağıdaki Dedebabaların ismi geçmektedir.

16 Merzifonlu Hacı İbrahim Dedebaba	834	1835
17 Vidinli Seyyit Hacı Mahmut Dedebaba	1835	1846
18 Sofyalı Saatçı Ali Dedebaba	1846	1848
19 Çorumlu Seyyid Hasan Dedebaba	1848	1849
20 Yanbolulu El Hacı Ali Turabi Dedebaba	1849	1868
21 Selanikli Hacı Hasan Dedebaba	1868	1874
22 Konyalı Perişan Hafız Ali Dedebaba	1874	1879
23 El Hac Mehmet Ali Hilmi Dedebaba	1879	1907

Muhammet Gani Baba, 1826 yılında doğduğuna göre İbo(İbrahim Dedebaba) Baba'nın sağlığında 8 yaşında idi. Bu yaşta Dergah'a gitmesi imkansızdır. En akla uygunu Hacı Mahmut Dedebaba zamanında (1835-1846) Dergah'a intisap etmesidir. Bu çizelgeye göre Gani Baba'nın son zamanlarında Dergah'ta Hilmi Dedebaba bulunuyordu. Bkz. Doç.Dr. Bedri Noyan, Bektaşilik-Alevilik Nedir?, 2. Baskı, Ankara 1987, s. 45-46.

67 Alevilikte bir dedeye bağlı olana talip denir. Talib'e göre dede mürşittir. Her dedenin belli köylerde talipleri vardır. Bektaşilik ve Mevlevilikte tarikata giren kişiye muhip denir. Muhib'in derviş olabilmesi için soyunması; yani dergaha gidip ikrar vermesi, ben derviş olacağım, bu tekkeye hizmet edeceğim demesi lazımdır. Bektaşilikte bu hizmetin zamanı muayyen değildir. Mevlevilikte ise bin bir gündür. Divriği ilçesine muhip, tekkeye yakınlık duyan anlamında kullanılmaktadır. Bkz. Abdülbaki Gölpınarli, Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul 1977, s. 236-237.

68 Muhammet Şahin Baba'nın verdiği bilgi.

69 Muhammet Şahin Baba'nın verdiği bilgi. Bektaşî tekkelerinde genellikle vakıf olmadığı için müritler tarla, bahça, bostan... işlerinde çalışmak zorundadırlar. Bektaşî tekkelerinde bedensel hizmet ön plandadır. Diğer tekkelerde bu durup pek görülmez. Bkz. Gölpınarlı, Tasavvuftan Dilimize...

70 Muhammet Şahin Baba'nın verdiği bilgi.

Kutlu Özen

SOFRA HİZMETİ
(Kurban Lokması)

Abdal Pir Sultan'ım, pirim Ali'sin
Doluyu sunansın gerçek velisin
Rehbere armağan et derisin
Kanber'in serdiği sofra ol deyi

Bilindiği gibi bir defada alınıp ağza götürülen yiyecek parçasına "lokma" denir. Alevi-Bektaşi cem törenlerinde ise kurban etiyle yapılan yemeklere ve yanında alınan ekmek parçalarına lokma denildiği gibi kömbe, pağaç/peksimet, elma, üzüm, portakal, çerez gibi şeylere de lokma denir. Biz bu yazıda kuru olarak dağıtılan yiyecekleri değil de "kurban lokmasını" anlatacağız.

YOKLAMA

Kesilip doğranan kurban etleri aşçı tarafından kazanlarda pişirilir. Pişirilen kurbanlar yemek yapma kıvamına gelince bir kap içinde dedeye getirilir. Buna Divriği ve Kangal yöresinde "Yoklama" diğer yörelerde "Niyaz lokması" denir.
Temiz bir kap içinde gelen pişmiş kurban etine " yoklama" denir. Az bir dinlenmeden sonra dede nasihate başlar. Biraz zaman geçtikten sonra daha önce kesilmiş olan kurbanın pişirilmiş etinden örnek getirilir. Kurbancı, etin piştiğine kanaat getirirse, temiz bir kabın içine bir kaç kepçe tike et (haşlanmış et) kor. Dedeye getirir. Çünkü etin pişip pişmediğine dede karar verir.
Kurban eti, cem evinin içine girmeden " yoklama geliyor" diye gözcüye haber verilir. Gözcü de kendisine verilen haberi "cömaata"(cemaate) duyurur.
Yoklama cem evine girerken, gözcü: "Höööo... Bacı kardeş, yoklama geliyor!" diye cömaatı uyarır. Herkes edep-erkan olur.

Kurbancı elindeki yoklama ile duaya durur. Dede, kurbancıya şu duayı okur: "Allah Allah...

Kurbanlar kabul ola; muratlar hâsıl ola; yiyene helal, yedirene delil ola; kudret honu, cennet taamı ola; dil bizden, himmet Cenab-ı Hak'tan ola...Gerçeğin demine höööo....Mümine ya Ali..."
Duadan sonra ilk yoklamayı dede; ondan sonra delilci, daha sonra gözcü alır; lokma bitinceye kadar cömaata dağıtılır. Dağıtma işini kurbancı yapar. Lokmanın pişip pişmediğine karar verilir.
Eğer lokma pişmiş ise aradan beş-on dakika geçtikten sonra gözcü şöyle seslenir: "Höööo... Mümin müslüm... bacı kardaş, pir hümmetiynen 12 hizmete başlayacağız...

Eşik yoklayan, beşik yoklayan yoklasınlar..." Herkes cem evinden çıkarak ihtiyaçlarını giderir. Kadınlar çocuklarına bakarlar; erkekler mallarına davarlarına bakarlar... Bu bir ihtiyaç görme iznidir.

Lokma/ Yıldızeli: Kurban etleri kazana konup pişme çağına gelince dedeye bir lokma gider, tadına ve tuzuna bakmak için. Aşçı gelir, darda durur ve duasını alır: "Er cemali Muhammet..."
Dede pişmiş olan tikeye bakar, yanındaki bir iki kişiye de verir. "Lokmanız güzel olmuş, suyunu salabilirsiniz" der. Yemek hazır olunca aşçı yardımcısı gözcüye haber verir: "Kurbanlar hazır..." Gözcü de "yemeklerimiz hazırmış" diye pire (dedeye)söyler.
Dede de: "Muhipler, tarikatımız burada bitmiştir. Lokmalarımızı yiyebiliriz." Yemek geleceği sırada tekrar edep-erkan olurlar. Dede bir dua eder. Secdede "Allah Allah" denilir. Doğrulduktan sonra dede der ki: "Oturan duran, govsuz gaybetsiz evine varan... ve eşik beşik serbesttir." Kadınlar lokmalarını evin nüfusuna göre alıp götürürler. Sonra orada her evden bir büyük kalır. Onlara sofra kurulur.

Dede, sofra ortaya gelince bir dua eder. Yemeğe başlarken aşçıyı çağırır, lokmasını verir. Gözcüyü çağırır, lokmasını verir. Hane sahibini çağırır, lokmasını verir. Bekçibaşını, çağırır onların lokmasını verir. Âşıklar, delil, faraş, iznikçi, saka, saki... Yemek bitince tekrar yemek duası yapılır.

Niyaz lokması: Bazı yörelerde kurbancı pişirdiği kurbandan (pişip pişmediğini öğrenmek için) önce tepsi içinde bir azıcık niyaz (kurban eti ve diğer lokmalarla birlikte) alarak yanında bir bacı ile meydana gelirler. Kurbancı: "Hü... Erenler! Muhammet-Ali'nin hizmeti geliyor," der. Bir adım atar. İkinci kez aynen söyler, bir adım daha atar. Üçüncü kez yine aynen söyler, bir adım daha atarak meydan postunun ortasına gelmiş olur. "Hü erenler!.." der, duaya dururlar. Lokmacı şu tercümanı okur: "Hü...Pirim! Evvel Allah diyelim, kadim Allah diyelim. Geldi Ali sofrası, Hak versin biz yiyelim, demine hü... diyelim. Allah, eyvallah, nefes pirdedir. Dede lokmacıya dua verir: "Hayır hizmetin

kabul, yüzün ak ola. İsteğini, dileğini Hak-Muhammet-Ali vere. Hizmetinden şefaat bulasın. Sofran Kanber'in serdiği sofra ola. Yiyene helal, yedirene delil, cennet taamı, kudret honu ola. Gerçeğe hü...."

Kurban Bayramı'nda, adak kurbanı kesilmesinde, Muharrem kurbanında, Nevruz ve Hızır İlyas ve Ziyaret kurbanlarında sadece deyiş ve düvazalar ve dualar okunur.
(Yarım saat ara verilir)

ON İKİ HİZMETE BAŞLAMA VE HİZMETLERİN BİTMESİ

Sofra hizmetinin başlaması: Mersiye okunmasından sonra sofracı elinde ekmek ve kurban lokması olduğu halde meydanın orta yerinde durur ve şu tercümanı okur: "Evvel Allah diyelim, kadim Allah diyelim. Geldi Ali sofrası, Hak versin biz yiyelim. Allah eyvallah gerçeğe hü..." Dede dua verir: "Allah Allah! Hayır hizmetin kabul, muradın hâsıl olsun. Sofran, Kanber'in serdiği sofra olsun. Gerçek erenler demine hu..." Cemde bulunanların sayısına ve meydanın genişliğine göre birkaç yere sofra serilir. Lokmalar konur, herkes sofrada yerini alır.

İnsan suresinin okunması: Dede, Kuran'dan İnsan suresi, ayet 8-9'u okur.
"(8.) Ve yutkımunenettegame ala hubbihi miskeynen ve yetiymen ve esira.(9.) İnnema netkımüküm livechillahi la nuridü minküm cezaen vela şüküra. (10) İnna nehafü min rabbina yevmen gabusen kamtarira."

"(8.)Onlar kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (9.) Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz. Sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz. (10.)Biz çetin ve belalı bir günde Rabbimizden korkarız derler. "

Selman lokması: Dede önce canlardan birisine bir lokma verir. (Canlar bu ilk lokmayı almak için yarışır, alır almaz yer.) Bundan sonra herkes lokmasını yemeye başlar. Herkes lokmasını yerken lokmacı eline bir tepsi alır: "Selman hasta, gözü parsta... Selman-ı Pak aşkına..." diyerek dolaşır ve Selman lokması toplar. Bu

toplanan Selman lokması, sonradan isteyene verilir; evinde hastası, umanı, isteyeni varsa şifa niyetine götürülür.

Lokmaların dağıtılması: Meydanın ortasına birkaç yere sofralar kurulur. Lokmacı, lokmasını dağıtmadan önce bir tepsi içerisinde meydana lokma ile gelir. Dede bir dua eder: "Allah, Allah...
Hayır hizmetin kabul, muradın hâsıl ola... Lokman hak lokması ola... Hak dergâhına yazıla... Çektiğiniz emekler boşa gitmeye... Hazırlanan sofralar Kanber sofrası ola... Gerçeğe hüüü... Ya Ali..."

Nagibin helâllık alması: Nagib lokma dağıtırken hane sayısına çok dikkat eder. Lokmacı "Allah-Muhammet- ya Ali" diye lokma bulunan kaba/tepsiye niyaz eder ve lokmaları eşit olarak dağıtmaya başlarlar. Herkese eşit dağıtmaya özen gösterir. Lokmaları hane sahiplerine dağıttıktan sonra: "Elimizde yoktur tuhtu(kantar) terazi, herkes hakkınıza oldunuz mu razı?" diye sorar. Bunu üç defa tekrar eder. Cemaatten razılık alır. Canlar da "Biz razıyız, Hak da razı olsun" der. Bunu üç defa tekrar eder. Cemaatten razılık alır. Eğer cemaatten bir kişi: "Ben hakkıma razı değilim." derse, nagib lokmasını o kişiye verir.

Lokmaların yenmesi: Dede, lokmaların yenmesi için destur verir: "Allah Allah...

Lokma hakkına, evliya keremine, gerçekler demine, destur-u pir izniyle yürüyenin devranı, yiyenin lokması yürüsün. Gerçeğe hü" der ve lokmalar yenmeğe başlar. (8) Sadece lokma varsa eşit olarak dağıtılır. Eğer kurban varsa sofra serilip, lokmaların dağıtılmasına başlanır. Cemde bulunanlara lokma hizmeti görmek için dede birkaç kişi görevlendirir. Lokmaların eşit bir şekilde dağıtılmasına ve dede destur verdikten sonra birlikte yenilmesine özellikle dikkat edilir. Fakat cemaat kalabalıksa, cemaatten razılık alınarak yemeklerin soğumadan yenilmesine destur verilebilir.

Dedenin hizmet sahiplerini çağırması: Lokmalar yenirken dede hizmet sahiplerini yanına çağırır, "Hizmetiniz kabul olsun" diyerek birer lokma verir. Onlar da niyaz eder, lokmayı alır yerler.

Sofra duası: Herkes lokmasını yedikten sonra iki ellerinin uçlarını sofranın üstüne koyarak "Allah, Allah..." derler. Dede o zaman bir sofra duası yapar: "Allah, Allah... Elhamdülillah, elhamdülillah... Nimeti celil, berekatı Halil, şefaatı Resul, inayeti Ali, himmeti Veli... Bu gide, yenisi gele... Hak, Muhammed, Ali kabul ede... Yiyene helal, yedirene delil ola... Yiyeni, yedireni; pişirip getireni Hak saklaya, Hızır bekleye... Cenab-ı Hak yenisin kısmet eyleye... Allah, Eyvallah...Hüüü....Ya Ali." (9)
(...) Ceme girecek olanlar sabahın erken saatlerinde "Pir'in desturu" ile Hakk'a çağrılırlar. Akşam ortalık kararıktan sonra davet edilenler eşleriyle beraber "Hak meydanı" olarak kabul edilen cem evine gelmeye başlarlar.

Cem evine gelen erkekler ve bacılar, getirdikleri çörek, kuru yemiş veya meyve gibi yiyecekleri lokma işiyle görevli hizmet sahibine verdikten sonra yan yana, iki el göğüste veya sağ el göğüste, sol el aşağıya salınmış, sağ ayak başparmağı sol ayak üzerine konulmuş ve vücut hafifçe öne eğilmiş olarak duaya dururlar. Buna "Dara durmak" veya "Peymençeye durmak" da denilir. Dede lokma getirenlere şöyle dua eder: "Allah Allah... Lokmalar kabul ola, muratlar hâsıl ola. Hak-Muhammet-Ali kabul eyleye, İmam Hasan, Şah Hüseyin, Hünkar Hacı Bektaş Veli defterine kayıt ola. Nur-ı Nebi, Kerem-i Ali, Pirimiz Hünkar Hacı Bektaş Veli, gerçekler demine huuu..."

Getirdikleri yiyeceklerle dara dururlar. Duayı aldıktan sonra yiyecekleri bu işle görevli hizmet sahibine verirler. Birçok yerde genellikle böyle yapılmaktadır. Duayı alan eşler diz üzeri gelerek meydana niyaz ederler. Böylece "Âdem'e" secde edenlere karışmış olurlar. Hem de tüm ceme katılmış olanlarla niyazlaşmış, görüşmüş olurlar. Ayrıca dede ile ve cemde bulunanlarla görüşülmez.

Bazı bölgelerde duadan sonra meydana değil, dedenin oturduğu posta veya dedeye niyaz edilir.

Dipnotlar:

1-Tayyar Temizer, derleme: Yellice 30.03.1990
2-Tayyar Temizer, derleme: Yellice 30.03.1990
3-Kazım Yılmaz, Yıldızeli Üreğil 1941, derleme: 11.02.1989
4-Mehmet Yamana, Alevilikte Cem, İstanbul 1998, s. 80
5-Celalettin Ulusoy, Alevi-Bektaşi Yolu, Ankara-?, s. 29
6-Celalettin Ulusoy, Alevi-Bektaşi Yolu, Ankara-?, s. 285
7-Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, TDV, Ankara 1993, s. 578
8-Musa Karakaş, Kangal Dışlık (1937-2008)
9-Bazı yerlerde dede şu duayı yapar.
Yemek yiyenler ve hizmet edenler iki ellerinin parmak uçlarını sofraya koyarak o vaziyette dedenin duasını cümle sonlarında Allah Allah... diyerek dinlerler. Dua şöyledir:
Allah Allah... Elhamdülillah, Elhamdülillah, Sümme Elhamdülillah...Nimet-i Celil, Berekat-ı Halil, Şefaat-ı Resul, İnayet-i Ali, Himmet-i Veli...Bu gide, ganisi gele. Hak-Muhammet -Ali kabul ede. Yiyene helal, yedirene delil ola... Yiyeni, yedireni, pişirip getireni Hak saklaya, Hızır bekleye...Şey'en Lillah, Allah eyvallah....Hü...
10-A.Celalettin Ulusoy, Alevi-Bektaşi Yolu, Ankara-?, s. 263
11-A.Celalettin Ulusoy, Alevi-Bektaşi Yolu, Ankara-?, s. 263 ■

YAĞMUR DUASI

(Sivas Yöresi)

Kutlu Özen

Sevgili kardeşim M.Sabrı KOZ 2007 yılında "Yağmur Duası Kitabı " adlı çok mükemmel bir eser hazırladı. [1]Kendisini tebrik ederim. Bu kitap bizim bir eksiğimizi de ortaya çıkardı: Yağmur duası Sivas'ta yeterince incelenmemiş.

Anadolu'nun hemen her yöresinde "Yağmur Duası" araştırıldığı halde -üzülerek söyleyeyim- Sivas il ve ilçelerinde bu konu yeterince ele alınmamış. Sabri Koz, bu kitabı yazmamış olsaydı ben de bir çokları gibi bunun farkına varmamış olacaktım. Kendisine bu yüzden minnettarım.

Bugün Anadolu'da yağmur yağması bereket, rahmet ve bolluk olarak algılanmıştır. Yağmurun yağmayışı kuraklık, çok yağışı sel, yağmur mevsiminde dolu yağması ise Anadolu insanına göre felaket, kıtlık ve sefalettir.[2]

Yağmur duası:

Mevsimi gelip de düşmesi geciken yağmurları sağlamak ve böylece kuraklığı, kıtlığı önlemek için girişilen işlemlere yağmur duası denir.

Yağmur yağdırma törenleri iki bölüme ayrılır:

a. Büyüklerin katıldığı "yağmur duaları" ile bunlara bağlı büyülük ayrıntılar.

---

[1] M.Sabri KOZ, **Yağmur Duası Kitabı**, İstanbul 2007

[2] Ergin Doymuş**, Her Yönüyle Kangal,** Sivas 1999, s. 89

b. Çağımızda çocuk gelenekleri arasında yer alan **oyunumsu törenler.** Bu törenler eski (Şamanist) törenlerin kalıntıları olmalıdır.[3]

Çocukların oyunumsu törenleri, büyüklerin yağmur dualarından farklıdır. "Kepçe Kadın, Çömçe Gelin, Yağmur Gelini" diye adlanan bir kuklayı çocuklar törene özgü tekerlemeler söyleyerek kapı kapı dolaştırırlar. Kadınlar evlerden bu kuklanın başına su dökerler ve çocuklara da yiyecek şeyler; yahut yemek yapılacak maddeler verirler. Çocuklar topladıkları erzakla bir sofra hazırlayıp toplu olarak yemek yerler. Samsun ve Sinop bölgelerinde bu törene "göde göde" denir. Göde, kurbağa anlamına gelmektedir.

1. Yağmur Duası(Yıldızeli)

Yörede yağmur duasına genellikle mayıs ve haziran aylarında çıkarlar. Köylülerin ektiği mahsulün sıcaklıktan fazla etkilenmemesini sağlamak amacıyla bu aylar tercih edilmektedir.

a. Yağmur duasının yapıldığı yer: Yağmur duasının yapıldığı bir yer vardır. Burası ortalama 150-200 metre yüksekliğinde bir tepedir. Her türlü kurban burada kesilmektedir. Buraya "Ziyaret" adı verilmiştir. Bu ziyaret hakkında fazla bilgi bulmamakla birlikte buranın bir evliya mezarı olduğu kulaktan kulağa söylene gelmiştir. Yörede çobanlık yapmış olan hemen her insanın gece bu ziyaret ve çevresinde davar yatırdığında rüyalarında bu tepenin evliya mezarı olduğunu görmüşlerdir. Hala bugün bunun canlı şahitleri bulunmaktadır.

---

[3] . Pertev Naili Boratav**, 100 Soruda Türk Folkloru(II),** İstanbul 1973, s.168-169

b. Günün belirlenmesi: Yağmur duasına çıkılması gereken zamanlarda köylüler bir araya toplanırlar. Duanın yapılacağı günü belirlerler. Gün belirlendikten sonra bütün köylüye ve diğer komşu köylere haberci gönderirler.

c. Hazırlıkların yapılması:Hazırlıklar yapılmaya başlanır. Kurbanlık hayvanlar gönüllü olarak toplanır. Kurban vermek isteyen şahıslar muhtara gider ve vereceği kurbanı haber verir. Kurbanları genellikle zenginler verir. Şahıslar maddi durumlarına göre büyük veya küçükbaş hayvan verir. Çevre köylerden de kurbanlıklar gelir.

Kurbanlık hayvan sayısı yıllara göre 5 – 10 hayvan arasında değişmektedir. Dua yapılacak gün geldiğinde köylülerden yakacaklık odun, pilav yapmak için bulgur, yemek pişirmek için de büyük kazanlar toplanır. Kurbanları ve toplanan malzemeyi birkaç kişi ortaklaşa duanın yapılacağı yere götürürler. Duaya katılacak olan diğer kişiler de büyük bir kalabalık oluşturarak dua yerine doğru yol alırlar.

d. Dua edecek gencin seçimi: Son hazırlıklar yapılmaya başlanır. Köylülerin içinden kendine güvenen bir genç alınır. Bu genç kesinlikle hayatında haram olan hiçbir şey yapmamış olacaktır. Yani en temiz genci seçerler.

e. Merasimin başlaması: Onun ile beraber bir ırmağın veya gölün, su topluluğunun yanına giderler. Bu genç önce yağmur yağması için dua eder. Sonunda da ırmak gibi yağmur yağması için dua eder. Eline bir taş alarak suya atar ve taşı ıslatır.

f. Dua yerinde saf tutma: Bu iş yapıldıktan sonra tekrar duanın yapılacağı yere gelirler. Orada saf tutarlar. Ceketler ters giyilir. Şapkalar ters çevrilir. Ayakkabılar çıkarılır. Kıbleye dönülür.

İmam cemaate döner, dua etmeye başlar. Cemaat ellerini aşağı sarkıtarak dinler.

g. Yağmur duası: Allahım!... Bize yardım eden, içimize sinen, ferahlık veren, bol, yararlı, her tarafı kaplayan, her tarafı sulayan yaygın bir yağmur ihsan eyle.

Allahım!... Bizi yağmurla sula. Bizi ümitlerini yitirmiş kimselerden eyleme.

Allahım!... Beldelerin, kulların ve diğer yarattıkların öyle güçlü bir darlığa uğradı ki senden başkasına arz edemeyiz.

Allahım!... Bizim için ekinleri bitir. Bizim için hayvanlarımızın memelerini sütle doldur. Bizi göğün bereketleriyle sula, bize yer yüzünün bereketlerinden ihsan eyle.

Ey bol kereme sahibi Allah'ım! Biz senden mağfiret dileriz. Şüphe yok ki sen çok bağışlayıcısın. Bize gökten bol bol yağmurlar yağdır. Ey bağışlayıcı, merhametli Rabbimiz; bizlere acı ve merhamet eyle.....

h. Duadan sonraki merasim: Dua bittikten sonra bütün yörenin koyun sürüleri bir tarafa; sığırı bir tarafa yaklaştırılır. Kuzular koyun sürüsüne bırakılır. Kuzular koyunlar ile karışırken ortamı duygusal, hüzünlü bir hava kaplar. O anda, oradaki bütün insanlar kendi içinden dua ederler. İnanışa göre, kuzularla koyunların karışmasıyla ortaya çıkan sesler, hayvanların yağmur yağması için Allah'a duası olarak kabul edilir.

ı. **Kurbanların kesilmesi:** Sonra kurban duası yapılır ve kurbanlar kesilir. Birkaç yerde ateş yakılır. Büyük kazanlar o ateşin üzerine yerleştirilir. Kurban etleriyle bir çok yemek yapılır. Toplu halde yemek yenilir. Artan yemekler köye götürülür ve fakir ailelere

paylaştırılır. (Yıldızeli Karacaören köyü imamından ve köydeki yaşlı kimselerden derlenmiştir.)[4]

2. Yağmur Duası(Hafik):

Yağmurun yağmadığı, kuraklığın olduğu zamanlarda Allah'tan yağmur yağdırması için Allah'a yapılan dualar ve yakarışlardır.Köylerde birkaç köy, kasaba ve şehirlerde ise o kentin insanları belirli bir yerde toplanarak Allah'a yalvarırlar.

a. Taş toplama: Yağmur duası için taş toplarlar. Her taş için yağmur duası okurlar. Okudukları taşları bir yere yığarlar. Yağmur duasında 700 taş toplanır. Bu taşın sayısı değişebilir. Kesin 700 olacak diye bir şey yoktur.

Yağmur duası için taşların her birine Şura suresi'nin 28. ayeti okunur. Taş toplayanların bu ayeti bilmesi şarttır.

"Umutsuzluğa düşmelerinin ardından yağmuru indiren, rahmetini yayan O'dur. O, övülmeye layık olan dosttur." Şura, 28. ayet.

b. İmamın duası: Taşların toplanmasından sonra imamın yaptığı dua ile Allah'a yalvarırlar. Orada bulunan cemaat da bu duaya katılır. Elbette ki her duaya çıkınca yağmur yağacak diye bir şart yoktur. Yağmayabilir... O, Allah'ın takdiridir.

c. Kurbanların kesilmesi: Duadan sonra kurbanlar kesilir ve yemekler yapılır. Yemekten sonra herkes evlerine döner.[5]

3. **Yağmur Duası (** Sivas/Karaçayır/Hıdırnalı):

[4] Mustafa Yılmaz, Fen Ed.Fak. Tarih Böl., Yıldızeli Karacaören köyü 2000 yılı derlemesi.
[5] Ali Kılıç, MYO Maliye Böl. Hafik/Besinli Köyü, 1997

“1974 yılında köyümüz oldukça kurak aylar geçiriyordu. Böyle giderse hiç hububat alamayacaktık. Aylardan Temmuz ayı idi; köy halkının susuzluğa dayanacak gücü kalmamıştı. Artık yağmur duasının yapılması gerekiyordu.

Köy halkına hoca efendi tarafından bir duyuru yapıldı. “Önümüzdeki Cuma günü yağmur duasına çıkacağız. Köy halkının eksiksiz olarak katılmasını istiyorum” demişti.

Büyük bir toplulukla gidilmesindeki amaç, topluluğun içinde günahı az olan ve Allah katında sevilen insanların olması ve bunların dualarının kabul olacağı inancından dolayı.

Cuma olunca, halk Cuma namazını kılmak için toplanmıştı. Yaşlı bir amca caminin önünde namaz kılmak için bekleyen halka seslenerek:

-Sayın komşular, Cuma namazını kıldıktan sonra kimse bir tarafa dağılmasın; yağmur duası için köyün ön tarafında bulunan “Çorak Tepe” ye gidilecek, diye seslenmişti.

Öğle ezanının okunması ile Cuma namazı kılında ve öğle namazı da kılındıktan sonra köy halkı cami önünde toplandı. Hoca önde, onun arkasında erkekler ve onların da ardında kadınlar bulunuyordu. Köyün bir kem. Uzağındaki Çorak Tepe’ye gelinmişti.

Çorak Tepe’nin seçilme nedeni, köyün en yüksek mevkii olması ve orada bir dervişin mezarının bulunması idi.

Burada yatan derviş hakkında pek bir şey bilinmiyor; yalnızca çok iyi bir insan olduğu biliniyor.

Çorak Tepe’de biraz dinlendiler. Bu arada abdest almayanlar abdest aldı. Hoca, cemaate hitaben bazı nasihatlerde bulundu. Ardından

yağmur duası için herkesin ellerini kaldırmasını, Allah'a yalvarmasını söyledi.

-Benim okuyacağım duayı sizler de kamet getirerek tekbirler eşliğinde tekrarlayın, diye bizleri uyardı.

Hoca duasını okudu, bizler de kalbimizden isteyerek amin, dedik. Cenab-ı Allah bu okunan duaların yüzü suyu hürmetine kabul etmiş olacak ki daha köye varılmadan hava karışmaya başladı ve rahmet kendini gösterdi. İşte o an oluşan insanlardaki tebessümleri ve mutluluklarını görmek her şeye değerdi.

Köylü bu yağan yağmura çok sevindi. Mahsulün yüzü güldü. Halk belki onca yolu boşa çiğnememiş oldular ve emellerine kavuşmuşlardı.

O sene çok güzel mahsul alındı. Köylüler, Allah'a karşı şükran borçlarını unutmadılar.[6]

4. Yağmur Duası (Divriği köyleri):

a. **Ziniski köyündeki Seyit Baba ziyareti:** Kurak mevsimlerde yapılan yağmur duasında da Seyyit Baba türbesi ziyaret edilirdi. 1930'lu yıllarda sabi çocuklar ve yaşlı kimseler bir kamyonla **Seyyit Baba** türbesine getirilir, burada yapılan ziyaret ve duadan sonra sırasıyla **Hasan Paşa, Hüseyin Gazi türbeleri** ziyaret edilirdi. Divriği Ulucamii ve Kantepe Camisinde yapılan duadan sonra merasim biterdi. Kaynak şahsın ifadesine göre merasimden hemen sonra yağmur yağmaya başlardı.[7]

Seyyit Baba aynı zamanda bir Türkmen ocağı olduğu için her yıl ilk ve sonbaharda Akmeşe(Ziniski), Sincan, Kekliktepe(Galın),

[6] Semra Sarıgüzel, Karaçayır/Hıdırnalı, 1997 tarihli derleme.
[7] Kutlu Özen, **Divriği Evliyaları**, Sivas 1997 s. 97-98 ve Mehmet Bahra, Divriği 1926

Karakale, Erikli, Yazıköy, Ağar, Ekinbaşı(Kilisecik), Kayacık(Murmana), Diktaş, Susuzlar, Kımıllar, Tırolar, Ağıllar, Yuva, Sarphan köylüleri tarafından ziyaret edilir. Ayrıca Sivas'ın Karaçayır, Zile'nin Çakırçalı ve Çorum'un bazı Türkmen köyleri de Seyyit Baba'yı ziyaret ederler. Bu ziyaretler sırasında kurbanlar kesilir, yemekler pişirilir, dualar edilir ve dini toplantılar/cem yapılır.

Divriği ilçesinde yağmur duası için gidilen başka adak yerleri de vardır:

b. Yağbasan köyündeki Küsme Tepesi:

Köye nazır(bakan)yüksek bir tepenin üzerinde "Küsme" tarafından dikilen 5-6 tane ardıç ağacı vardır. Birkaç mezar varsa da köylü kabirleridir. Yağmur yağmadığı zamanlarda, ay ve güneş tutulmalarında, eksériya (genellikle) bayramlarda bütün köylü, herkes kudreti nispetinde bir şey pişirerek dedenin arkasından bu yokuşa tırmanırlar. Orada dede saz çalar, düvaz –imamlar (Bektaşi duaları/manzum) söyler. Köylüler de "Allah...Allah..." diye bağırırlar. Lokmacı (yemek dağıtan) getirdiklerini pay eder. Eğer yemek orada piştiyse herkes baş parmağıyla, ekmeklerle yuvarlamaya başlarlar (Baş parmakları ve saç ekmeği yardımıyla yemeklerini yerler). Herkes dağılır. Dedeler ve köyün ileri gelenleri, gelen lokmaların (yenilecek şeylerin) en nefisini yerler.[8]

[8] Muallim Halil Sami (ÖZEN), **Divriği Yağbasan Köyü Folkloru**(1927-1931), Hazırlayan Kutlu Özen, Sivas 2003, s. 18-19

YENİCELİ AŞIK SITKI (PERVANE) HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Kutlu ÖZEN (X)

Giriş: Çok değil, bundan on - onbeş yıl öncesine kadar Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Kul Hikmet, Noksani, Talibi, Emrah... gibi şairler tek kişi olarak biliniyor veya bunlara ait deyişler tek kişiye malediliyordu. Ustam İbrahim Arslanoğlu, 1976 yılında "Kul Himmet Üstadım" adlı eserini neşrettiği zaman ilk itiraz rahmetli Cahit Öztelli'den gelmişti (1 (. Yine tek kişi olarak bilinen Pir Sultan Abdal'ın tek kişi olmadığı, Anadolu'da Pir Sultan tapşırmalı bir çok şairin varlığı ortaya çıktı (2).

Bu, Tarsuslu Sıtkı için de geçerlidir... Rahmetli Vehbi Cem Aşkun, Sivas Şairleri adlı eserinde "Sıtkı" tapşırmalı ne kadar deyiş varsa hepsini Sivaslı Sıtkı'ya maletti (3). Yine yörelerinde araştırma yapanlar Sıtkı tapşırmalı bütün deyişleri o yöredeki Sıtkılara malettiler. Zileli Sıtkı'nın deyişleri Tarsuslu Sıtkı'ya, Kayserili Sıtkı'nın deyişleri Hekimhanlı veya başka bir Sıtkı'ya karıştı. Sıtkılara ait deyişlerde ayıklama yoluna gidilmediği için bu eserlerden faydalanan antolojiler de aynı yanlışlığı günümüze kadar devam ettirdiler (4).

Bu gün Tarsuslu Sıtkı ile ilgili araştırma ve çalışmalar hayli ilerlemiştir. Özellikle Sayın Hayrettin Ivgin'le başlayan çalışma İbrahim Arslanoğlu, Muhsin Gül, M. Adil Özder ve diğer araştırmacıların çalışmaları ile bir hayli yol almıştır.

Biz bu tebliğimizde sırasıyla şu konulara temas edeceğiz:

a. Sıtkı Tapşırmalı halk şairleri
b. Tarsuslu Sıtkı'nın hayat hikayesi
c. Edebi kişiliği ve eserleri
d. Tarsus'la Sıtkı konusunda yapılan çalışmalar
e. Tarafımızdan tesbit edilen "Sıtkı" maniası beş şiir

a. SITKI TAPŞIRMALI HALK ŞAİRLERİ

Cönk ve mecmualardaki Sıdkı tapşırmalı deyişlerin hangi Sıtkı'ya ait olduğu genellikle bilinemiyor. Her raştırıcı bu deyişleri kendi yöresindeki Sıtkı'lara mal edip hemen işin

(X) Cumhuriyet Üniversitesi Türk Dili ve Okutmanı Sivas / Türkiye

içinden çıkıyorlar. Bu kargaşanın nasıl ve nereden kaynaklandığını anlamak ve konuya biraz açıklık getirmek için 19. yüzyılın son yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Sıtkı tapşırmalı şairleri tanımamız gerekiyor (5)

1. Kayserili Sıdkı (1820-1892):

Pınarbaşı ilçesinin Gergeme köyündendir. Asıl adı Memiş olan şair, uzun yıllar imamlık yaptığı için halk arasında "Memiş Hoca" diye tanınırdı (6).

2. Zileli Sıtkı (1958- yaklaşık 1914):

Daha çocuk denecek bir yaşta iken İstanbul'a gitti. Bütün hayatını orada geçirdi ve orada öldü. Zamanın saz şairleri gibi hem aruz hem de heceyle yazdı. (7).

3. Hekimhanlı Sıtkı (1795- ?):

Hekimhan'ın tanınmış ailelerinden Mehmet Şerif Ağa'nın oğludur. Aile lakaplarına garipağlar denir. Biraz öğrenim gördüğü ve Malatya'da memurluk yaptığı söylenmektedir. Zaman zaman Sivas yöresinde de uğraşmıştır. 18504den sonra öldüğü sanılmaktadır (8).

4. Sivaslı Sıtkı (1809-1865):

Yağcızade Ömer Sıdkı Efendi olarak da bilinir. Tarususlu Sıtkı'nın şiirleriyle en çok bu şairin deyişleri birbirnine karışmaktadır.Sivaslı Sıtkı Efendi daha çok bir devan şairidir. Halk şiiri tarzında yazmış olduğu koşmaların sayısı pek azdır. Rahmetli Vehbi Cem Aşkun, Sıtkı tapşırmalı er deyişi Sivaslı Sıtkı'ya maletmiştir (9),

b.TARSUSLU SITKI'NIN HAYAT HİKAYESİ Sıtkı Baba 1863 yılında Tarsus'un Yenice köyünde doğmuştur (10).Asıl adı Zeynel Abidin'dir. Babası Mehmet, annesi Eşeli'dir (11). Sıtkı Babasının soy kütüğü Oğuzların Bozok koluna bağlı Dede-Kargın aşiretine dayanır. Bu aşiretin Gül-Yusuf adlı kolundan da Hacı Ahmetler ailesi vardır. Bunlar önce Malatya'nın Tohma Çayı kenarındaki Çermeği/Çerme köyüne yerleşirler. Zamanla çevredeki yabancı aşiretlerin eziyet ve baskılarına dayanamayıp bu yöreden uzaklaşır. Önce Silifke yöresine sonra da Tarsus kesmindeki Yenice köyüne yerleşirler. Bu sırada yörede baş gösteren bir kolera salgını ailenin bütün erkeklerini öldürür. Kurtulan tek erkek Zeynel Abidin'in babası olacak Mehmet adlı çocuktur (12), Aradan yıllar geçer. Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'n,ın savaşan

kuvvetleri (1833) Mısır'a dönüşlerinde çevreden kendilerine yarayacak bir kısım gençleri toplayıp götürürler. Zorla götürülerler arasında Mehmet de vardır. Mehmet bir müddet sonra Mısır'dan kaçmayı başarır ve köyüne döner. Eşeli adında bir kızla evlenir. Bu evlilikten Zeynel Abidin ile Ahmet adlarındaki iki oğulları olur. Bunlardan Ahmet'in torunları Toksoy adlı bir aile halinde Yenice köyünde yaşamaktadırlar (13). Tarsuslu Sıtkı biraz önce de belirttiğimiz gibi 1279 (1863) yılına Tarsus'un Yenice köyünde doğmuştur. Küçük yaşta saz çalmayı öğrenmiştir. Köy hocasından ilk okuma-yazmayı öğrenirken bir yandan da Pervane mahlasıyla deyişler söylemeye başlamıştır. On iki yaşlarında iken Hacıbektaş'a gitmiş ve dergaha girmiştir. Şeyh Feyzullah Efendi'nin çocukları Cemaleddin ve Veliyeddin ile birlekte dergahta Ali Nihanı Hoca'dan ve başka büyüklerden ders görmüştür. Dergah'a gelişinin ikinci yılı Şeyh Feyzullah Efendi ölmüş, onun yerine Cemaleddin Efendi Şeyh olmuştur. (14).

Şeyh Feyzullah Efendi ölünce (1879) tekkenin irşat postuna 19 yaşlarında oğlu Cemaleddin Efendi (1862-1921) oturmuştur. Şeyhine gösterdiği bağlılıktan dolayı Pervane'ye "Sıdkı" mahlasını veren de Cemaleddin Efendi'dir. Bundan sonra Zeynel Abidin'in adı Sıtkı Baba olmuş ve öyle anılagelmiştir (15). Sıdkı, 1309 (1893) yılında Hatice adlı bir kızla evlenmiştir. Bu evlilikten üç-dört yıl sonra da oğlu Aşık Ali Baki (Ölümü 24 Aralık 1956) doğmuştur (16).

Aşık Sıdkı (Pervane7, Şeyhi Cemaleddin Efendi'den izin alarak 1310 (1894) yılında Merzifon'un Hafız köyüne yerleşmiştir (17).

Evliliğinden ve Hafız köyüne yerleşmesinden 16 yıl sonra Eşi Hatice Hatun ölür. Sıtkı Baba aynı köyden Naciye ile ikinci evliliğini yapar. Bu evlilikten de ikinci oğlu Aşık Hamdullah (Gül) dünyaya gelir (Ölümü 1958).

Sıtkı Baba, Şeyhi Cemaleddin Efendi ile birlikte 1975 yılında 1. Dünya Savaşı'na gönüllü "Mücahidin Alayı"nı kurarak Doğu Cephesi'nde bir yıla yakın savaşmıştır (18).

Sıtkı'nın bir süre de Sivas'ta kaldığı bilinmettedir (19).

Ömrünün 34 yılını Harız köyünde geçiren Aşık Sıtkı 1928 yılında bu dünyadan göçer.

Tarikattaki hizmetleri ve ilmi derecesinden dolayı Baba'lık

sıfatı almış olan aşık, "Aşık Sıtkı, Sıtkı fendi, Sıtkı Baba, Tarsuslu Sıtkı, adanalı Sıtkı, Yeniceli Sıtkı Harızlı Sıtkı Baba" adlarıyla da tanınmaktadır (20).

c. EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Tarikat çevresinde; Çorum, Sivas, Amasya, Turhal, Erzincan yörelerinde çok iyi tanınan Sıtkı Baba, güçlü bir aşıktır. Divan şiirini de çok iyi bilen aşığın deyişleri, Anadolu'da bugün bile söylenmektedir. Türkü olarak da söylenen deyişleri ve semahları çok sevilmektedir (21). Sayın İbrahim Aslanoğlu Aşık Sıtkı'nın şiirdeki başarısını şu cümlelerle ifade etmektedir: "Tarsuslu Sıtkı'da sadelik içinde güzellik vardır. Yabancı kelimelerden yardım beklemez. Dili halk dili, halkın duygusu; işlediği konularsa halkın derdi, halkın neşesi, halkın hayatı, kısacası geleneksel halk şiirimizin su katılmamış ürünleri..." (22).

Aşık Veysel'i yetiştiren çevre şairleri içerisinde Aşık Sıtkı da vardır. Nitekim, İbrahim aslanoğlu'yla yaptığı bir konuşmada Aşık Veysel şöyle diyordu: "... Gözlerimi kaybettiğim zaman babam elime bir saz verdi. 'Çocuk varsın oyalansın' dedi. Sonra da Pir Sultan Abdal, Hüseyin, Kul Sabri, Veysel'i, Kemter Baba, Veli ve Sıtkı'dan Derlemeler söyleyip ezberletti. İşte ilk tanıdığım şairler bunlardır" (23). Görüldüğü gibi Aşık Veysel, sözünü ettiğimiz bu şairlerin yanı sıra Aşık Sıtkı'dan da etkilenmiştir.

Tarsuslu Sıtkı'nın oğullan Ali Baki Gül ve Hamdullah Gül de babaları kadar sevilen ve sayılan ozanlardı. (24)

Sıtkı'nın koşma, gazel ve diğer türlerde eserlerinde elde olanlar, torunu sayın Muhsin Gül'de bulunmaktadır. Bu konu da şunlar söylenebilir:

1. Nasihatname-i Sıtkı (1310/1894) :97 sayfalık defter.
2. Şeyhi Cemaleddin Efendi'nin ölümüne yazdığı ağıtların toplu bulunduğu 48, büyük sayfalı defter.

10- Daha çok Kerbela Şehitleri ile on iki İmam Hakkındaki
ağıtları ve öğmeceleri.

11- Diğer şiirlerinden bir kaçını kapsayan ciltsiz ayrı bir def
ter.

-5. Beşi Pervane, yirmiki Sıtkı mahlastı olarak 27 adet koşması (25).

Sayın Hayettin Ivgin'nin hazırlamış olduğu Aşık Sıtkı Bib--

liyografyasında torunu Muhsin Gül'de bulunan beş adaet defter bahsedilymektedir (26). Muhsin Gül'ün anlatığına göre bu defterlerden en büyüğü perakende şiirlerinin oğlu Ali Baki eliyle toplanıp yazıldığı parçaları ihtiva etmektedir. Ne yazık ki Ali Baki'den okunmak üzere alınan bu deter yapraklarından yarıya yakın kısmı koparıldıktan sonra ele geçirilmiştir. Kalan 470 parça şiir Muhsin Güldedir (27).

d.TARSUSLU AŞIK SITKI (PERVANE) HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Aşıkla ilgili şimdiye kadar iki kitap yayınlanmıştır. Bu kitaplar şunlardır:

1. İvgin, Hayrettin; Aşık Sıdkı (Pervane), Ankara-1976, Emel Matbaacılık Sanayii, 64 s.8

Sayın Hayrettin İvgin tarafından yazılmış olan bu eser şu bölümlerden meydana gelmiştir:

a. Önsöz
b. Aşık Sıtkı Baba (Pervane): Hayatı, Sanatı ve Kişiliği, Onun için yazılanlar.
c. Aşık Pervane Mahlası Şiirmleri (Beş şiir)
d. Aşık Sıtkı Mahlası Şiirleri (Yirmi iki şiir)
e. Kaynakça (Yedi kaynak verilmiştir)
f. Sözlük

Bu eser, Aşık Sıtkı Penvane konusundaki ilk kitaptır. 2. Gül, Muhsin; Şeyh Cemaleddin Efendi'nin Aşığı Halk Ozanı Sıdkı Baba, (Hayatı ve Şiirleri), Ankara, 1984, Kadıoğlu Matbası, 256 s.

Aşık Sıtkı Pervane'nin torunu tarafından hazırlanmış olan bu eser şu bölümlerden meydana gelmiştir:

a. Önsöz
b. Sıtkı Baba'nın Soyu ve Hayatı
c. Sıtkı Baba'nın Şiiri ve Hakkinda Yazılanlar; Sulh Destanı'ndan 23 dörtlük. (Bu destan konusunu Kurtuluş Savaşı'ndan ve Mustafa Kemal'den alınmıştır.)
d. Şiirleri (Dergah'ta Şeyhi huzuruna Söylendiği İlk Deyişler/Pervane'lik Dönemi Deyişlerinden örnekler/Sıtkı adını Aldıktan Sonra Yazdığı Şiirleri) Aşık Sıtkı'nın 300 şiiri yer almıştır.

b. Aşık Sıtkı (Pervane) Hakkında Yazılmış Makaleler:

aşık Sıtkı Pervane ile ilgili olarak ilk yazı 1930 yılında

yayımlanmıştır. Bu, Ahmet Şükrü'nün Halk Bilgisi Haberle--ri'nde çıkan "Aşık Pervane'nin Şiirleri" adlı makaledir.

Aşık Sıtkı Pervane konusundaki makaleler Sayın Hayrettin Ivgin'in 1976 yılında yayımlanmış olduğu eserden sonra güncellik kazanmıştır. Aşık Sıtkı Pervane konusundaki makalelerin ve diğer çalışmaların dökümü Sayın İvgin tarafından yapılmıştır. 1987 yılında ayrıbasımı da yapılan bu çalışma "Aşık Sıtkı Pervane Bibliyografyası" adını taşımaktadır. Biz bu tebliğimizde 1987 yılına kadar yapılan çalışmalarla 1987 sonrasını aldık. Ayrıca Sivas yöresinde tutulmuş dört cönkte yer alan Sıtkı tapşırmalı beş şiiri de ekledik.

1. Aslanoğlu, İbrahim; Veysel4i Yetiştiren Çevre Şairleri, Sivas Folkloru, 1(5), 6. 19753, s.17

Not: Sıtkı hakkında bilgi verilmiş ve bir deyiş yayımlanımıştır.

2. Aslanoğlu, İbrahim; Tarsuslu Sıtkı'nın Yayımlanmamış Deyişleri, Türk Folkloru, Sayı:7 Şubat 1980, s.12-14

Not: Tarsuslu Sıtkı'nın hayatı ve 9 şiiri yayımlanmıştır.

4. Atalay, Doğan; Mut'lu Şairler: Pervane Baba, Yay. Eğ. Mut. Hab. Bul., 3(9), 1, 4. 1985, s.22-27

Not: Pervane'nin Mut'lu olduğu ifade edilerek iki şiiri veriliyor.

12- (Aytekin), (Sefer); Sıtkı Baba, Emek, 1(1) (Yeni Seri), 4. 1962, s.5

13- Bayrı, Mehmet Halid; Halk Şairleri Hakkında Küçük Notlar: Aşık Pervane'nin Şiirleri, Tanrıdağ 1(2), 15.5.1942, s.5-6

14- Cunbur, Dr. Müjgan; Mutasavvıf Halk Şairlerimizden Sıdkı Baba, Folklor, 1(10-11-12), 2-3-4, s.8-13

15- Deniz Rasim; Aşık Sıtkı üzerine, Erciyes, 7 (73), 1.1984, s.14-15

16- (Esen), Ahmet Şükrü; Aşık Pervane'nin Şiirleri, Halk Bilg. Haber. , 1(6), 4.1930 s.88-95

Not.Aşık Sıtkı Pervane'nin 11 şiiri yer almaktadır.

10. (Esen), Ahmet Şükrü; Aşık Pervane'nin Şiirleri, Halk Bilg. Haber., 1(7), 5.1930, s.107-112

"Not:Aşık Pervane'nin 7 şiiri yer almaktadır.

11. Gül Muhsin; Sıtkı Baba Divanından (Şiirler), Türk Folkloru, 5(49), 8.1983, s.28

17- Gül Muhsin; Pir Sultan Abdal ve Sıtkı Baba , Türk Folkloru, 5(50), 9.1983, s.27-28
18- Gül, Muhsin; Ozan Sıtkı Baba
a. Halay, 4(34), 10.1984, s.23-25
b. Halay, 4(35), 11.1984, s.23-24
c. Halay, 5(37), 1. 1985, s. 19-21
19- Gül, Muhsin; Sıtkı Baba4dan Deyişler, Halay, 5(41), 5 1985, s.22
20- gül Muhsin; Sıtkı Baba'nın Doru At Destanı, Türk Folkloru, 6(72). 7.1985, s.30-32
21- Gül, Muhsin; Sıtkı Baba'nın Pir Sultan Apdal'a Maledilen İki Şiiri, Erciyes, Sayı:152, Ağustos 1990, s.17-18
22- Isıtman, Mahmut; Deyiş ve Deyşat, Türk Folk. Araşt., 29(346), 5.1978, s.8333
Not: Sıtkı Mahalaslı bir şiir bulunmaktadır. Yazar, Sıtkı'yı 19. yy. İkinci yarısında yaşamış ve Osmancıklı olarak gösterilmiştir.
23- İvgin, Hayrettin; Yeniceli Sıtkı Hakkında Yapılan Çalışmalar ve bazı deyişler, 1. Mersin Milli /Kltür ve Eğitim
Sempozyumu Bildirililileri (18-20 aralık 1987), Ankara-1988,
s.68-73
24- İvgin, Hayrettin; Aşık Alı Baki, Türk Folkloru, 1(7), 2.1980, s.28-30
Not: Aşık Sıtkı Pervane'nin oğlu Aşık Baki'den söz edilmektedir.
21. İvgin, Haymrettin; Aşık Sıtkı (Pervane7 ve Şimdiye kadar Hakkında yazılanlar, Türk Folkloru, 1(97, 4.1980, s.12-14
Not: Bir Bibliyografya denemesidir.
25- İvgin, Hayrettin; Aşık Ali Baki4nin Yayımlanmış Deyişleri, Türk Folkloru, 1(97, 4.1980, s.10-12
26- İvgin Hayrettin; Aşık Sıtkı Pervane'yi bilmemek ve Diğer Sıtkılar, Size Der., 5(12), 25.8.1983, s. 11-12
24-Ivgin Hayrettin Aşık Sıtkı (Pervane) Bibliyografyası, Türk Folklor Araştırmaları 1987 (Ayrıbasım), s.143-157
27- Kum, Naci; Son asır Bektaşi Şairlerinden Yeniceli Şair Sıtkı (1861-1912), Görüşler, 4(36), 6.1941, s.12-15
28- Ozan Sıtkı; Sulh Destanı (Şiir), Halay, 5(38), 2.1985, s.25

Not: Aşık Sıtkı Pervane'nin 17 drörtlükten oluşan şnner. alıyor.

29- Özder, M. Adil; Aşık Sıtkı (Pervane), Türk Folkloru ı (45), 4.1983, s.13-16

30- Üzder, M. Adil; Ali Baki ve Hamdullah Gül, Türk folk loru, 4(48), 7.1983, s.6-8

Not: Aşık Sıtkı Pervane'nin oğulları Aşık ali Bakı vo Hamdullah Gül'den söz ediliyor.

29. Özder, M. Adil; Aşık Sıdkı Pervane'nin De; tam т Üstüne, Türk Folkloru, 6(63), 10.1984, s.5-6

Not: Muhsin Gül, Halk Ozanı Sıdkı Baba adlı eserinin i J. sayfasında M. Adil Özder tarafından yeni yazıya çekiierek daktilo edilen iki eserden daha bahsetmektedir. Bunlarda', ilki Nasihat-name-i Sıtkı (1395 beyit), diğeri bir defterde io; i urn;1? olan 90 adet matemiye-mersiyedir.

31- Yardımcı, Mehmet; Aşık Sıtkı Pervane'nin Bilinme,^. Şiirleri, Türk Folkloru, 5(52), 11.1983, s.24-25

32- Yardımcı, Mehmet; Tarsuslu Sıtkı Pervanenin i..-,in meyen Şiirleri, 1. Mersin Milli Kültür ve Eğitim Semps.»v\.mu
Bildirileri (18-20 Aralık 1987), Ankara-1988, s. 118-126

32. Yüksel, Hasan Avni; Aşık Sıtkı ve üç Deyiyi- **Milli** Kültür, 3(40), 6.1983, s.26-27

DİPNOTLAR VE KAYNAKÇALAR

33- İbrahim Aslanoğlu; Kul Himmet Üstadım Si.as-1976

34- İbrahim Aslanoğlu; Pir Sultan Abdallar. İ3iaıbu!-1984

35- Vehbi Cem Aşkun; Sivas Şairleri, Sivas-1948

36- İbrahim Aslanoğlu, Sıdkı Tapşırmalı Saz Şairleri, türk
Folkloru, Sayı:48 Temmuz 1983, s.24

37- Aslanoğluö, Sıtkı Tapşırmalı...,s.22-24

38- Aslanoğlu, Sıtkı Tapşırmalı...,s.22

39- Aslanoğlu. Sıtkı Tapşırmalı...,s.22 ve Mehmet Yar dımcı, Yüzyıllar Boyu Zileli Halk Ozanları, Ankara-1983, s.119-
123

40- Aslanoğlu, Sıtkı Tapşırmalı..., s.22

41- Aslanoğlu, Sıtkı Tapşırmalı..., s.23

42- Muhsin Gül, Halk Ozanı Sıdkı Baba adılı eserinde Aşık Sıtkı'nın doğum tarihini 1281 (1865) olarak göstermiştir.

43- Hayrettin İvgin; Aşık Sıtkı (Pervane). Bibliyografyası, Türk Folkloru Araştırmaları 1987, s.143 (Ayrıbasin *)*

12-M. Adil Özder; Aşık Sıtkı (Pervane), Türk Folkloru, sayı 45, Nisan 1983, s. 13
13-Özder, a. g. m., s.14
14-Ivgin, A. S. Pervane Bibliyografyası, s. 143
15-Özder, a. g. m., s.14
16-özder, a. g. m., s.14
20-Ivgin, A. S. Pervane Bibliyografyası, s. 143
21 -İvgin A. S. Pervane Bibliyografyası, s.144
22-Aslanoğlu, Sıtkı Tapşırmalı....., s.24
23-Aslanoğlu, Veysel'i Yetiştiren Çevre Şairleri, Sivas Folkloru, Sayı:5, Haziran 1973, s.16
24-Ivgin, A. Ş. Pervane Bibliyografyası, s.144
25-Özder, a. g. m. , s. 24
26-Ivgin, A. Ş. Pervane Bibliyografyası, s.155
27-Muhsin Gül, Halk Ozanı Sıdkı Baba..... , s.20-21

Sıdkı Tapşırmalı Şiirleri:1

Bab-ı sadakate olmuşam salik Böyle
bir gerçeğe inandım yeter. Etseler
cihana olamam malik Hakikat rengine
boyandım yeter.

Rah-ı Ali'ye eyledim iman Silindi
kalbimde kalmadı güman Tecdid
defterine yazıldı ilan Ziynet-i
dünyadan usandım yeter

Bir mürşid-i kamile irdim cuşıma
Saadet külahını undım başıma
Kudretten mengüş taktım guşima
Güşe-i mücerretden kuşandım yeter

Yazıldı kalbime Seb'al mesani
Sağlığımda seyran ettim cihanı Rah-ı
Ali'ye verdim bu canı Ölmeden
kabrime uzandım yeter.

Er makamında agah olduk bu sırra
Yüküm cevahirdir çözmem her *yere*

Yedi sene hizmet ettim bir pire Bu
Sıtkı mahlası kazandım yeter.

(Kangal Karanlık köyünde tutulan 1331/1915 tarihli cönk. Cönk, 16.20 cm. boyutlarında olup 58 sayfadır. Içnde 21 halk şairine ait 43 şiir bulunmaktadır. Cönk, Karanlık köyündeki Ali Ekber Öztürk'tedir.)

Sıdkı Tapşırmalı Şiirler:2

Cahil müşrikler bilmedi halim Mürg-
zarım ben bir güle bağlandım.
Göürnmez gözüme ruhları alım Esirim
gerdanda tele bağlandım.

Güle hasret kaldım harın ucundan Ber-
dar oldum zülfi-darın ucundan Ahu
gözlüm bir dil-darın ucundan Rakipler
ile kıyl ü kale bağlandım.

Ciğerim pür ateş yüreğim büryan Adet
oldu dilde bu zar u giryan Pise seli gibi
eyleyüb ceryan Karuşub ceyhun'ı Nil'e
bağlandım.

Bulmadım alemde bir merdi kamil Dört
kapıta agah, ilmiyle amil Kadere baş
eydim, rızaya kail Tariki erkanı yola
bağlandım.

Ne bilir halimden hoyrat ile kem Fırka-
i dalledür iden beni zem Sıtkı'yam
yarıcım Haydar'dur ne gam Ervah-ı
ezelden ala bağlandı.

(Divriği Anzağar köyünde tutulan 1296/1881 tarihli cönk. Cönk, 11.17 cm boyutlarında olup 138 sayfadır. 21 halk şairinin 78 şiiri bulunmaktadır. Cönk, Anzağar'lı Garipoğlu İbrahim tarafından tutulmuştur. Halen Divriği Karakale köyündeki Hüseyin Demirtaş'ta bulunmaktadır.)

Sıtkı Tapşırmalı Şiirler:3 Terk ettik
alemde ha ile huyu Tutup bir damane
yola bağlandık. Bırakdık gönülden
hem masivayı Abdalız hırkai şala
bağlandık.

Erenler bezminde almışız ibret
Yedullah'da bulduk hem yedi ayat Ali
evaldına eğledik bi'at Hal içinde özge
hale bağlandık.

.....Çektik eriştik pire
.....Derdimize bulmuşuz çare
.....hare
.....gonce-i are bağlandık (X)

Efsane geçirdik nice rüzgarı
Hamdulillah bulduk nesl-i Hünkar'ı
Zamane Mehdisi, aşıklar yarı Pend-i
şeyh olan dile bağlandık.

Sıdkı erenlere olmuşuz el hak
Mansur gibi bugün dedik "Enel-hak"
El Rızk-ı Alellah fail-i mutlak
Nasip veren yeşil ele bağlandık

(Divriği Karakale köyünden Hüseyin Demirtaş'a ait tarihsiz cönk. Cönk, 14. 21 cm boyutlarınad olup 257 sayfadan ibarettir. Cönk'ün ilk ve son sayfaları yırtıktır. 19. yüzyıl sonlarında yazılmış olması muhtemeldir. Cönk'te 43 halk şairinin 136 şiiri bulunmaktadır.

Sıtkı Tapşırmalı Şiirler:4

Söyle derim söylemezsin
Narin m'oldun derviş baba?
Kalkıp hizmet eylemezsin
Narin m'oldun derviş baba?

(X) Sayfa yırtık olduğu için okunan yerler yazıldı.

İçin için imlersin Dertlerini
yenilersin Deniz gibi
gömülersin Derin m'oldun
derviş baba?

Niçin böyle mest olursun
İki söyler bir solursun
Arayanda istediğjn bulur.
Haris m'oldun derviş b<ıt

Herkes bildi izetinden
Söyle Hakk'ın hikmetinden
Yoksa dünya lezzetinden
Emin m'oldun derviş baba?

(Tokat'ta tutulan 1320/1902 tarihli defter. Defter, Tokat'ın AbdülfettahMah. sakinlerinden Mustafa oğlu Hasan Emiri Ahmet tarafından tutulmuştur. Adı geçen defter daha sonra Divriği Höbek köyünde oturan Yakup Aslan tarafından 11.16 cm. boyutlarındaki bir deftere aktarılmıştır. Aktarma sırasında imla yanlışları yapılmıştır. Biz, asıl nüsayı görmediğimiz için Yakup Aslanın defterinden faydalandık. Bu yüzden şiirlerde anlam bozuklukları meydana geldi. Bu defterde 36 halk şairinin 124 şiiri bulunmaktadır.)

Sıtkı Tapşırmalı Şiirler:5

Uğradı yolumuz Güller köyüne Kılavuz
eyledik bad-ı sabayı Mihman olduk bir
muhanet evine Kıldım namazımı,
serdim abayı.

İcazet okundudara durdular Ehl-i
Beyt'in mühürünü gördüler Mümin
müslimcümle yüzüm sürdüler Sücud
eylemedi bir koca ayı.

Seyran ettim al yüzüne huyuna
Hayvan sandım bakınca donuna Davul
assan pek yakışır boynuna Veyahut
eline verdik zurnayı. - 518 -

Oturmuş köşeye şöyle kırışmış Muharrem
orucun tutmadan düşmüş
mızundan solur çok yemiş şişmiş
■eş eylemiş nefsiyle hevayı.

nasıl heykeldir, bu nasıl kılık r>o ;ladı
yalana o yüzü pılık Ayağına deri mes,
sırtına alık YJK yüklet dolansın gezsin
ovayı

Toplanmış başına bir bölük ahmak
..... olmaz boynuna asılı tokmak
Takmalı önünde boynuna kasnak
Dolandırmalı.....beye fedai (X)

Sıdkı der bu sözde kalmasın hatır Hiç
köstek tuta mı çifteli katır Keskince
destereyle kalınca satır Dolasam
boynuna olsa kolayı.

(Tokat'ta tutulan 1320/1902 tarihli defter.)

(X) Bu dörtlük imla hataları ile dolu olduğundan anlam bozuklukları meydana geldi.